ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
[illegible]
[illegible]
1891

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

IN COMMISSION BEI BARTH UND VON HIRST IN ATHEN

ΤΥΠΟΙΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1891

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ

ΚΑΡΟΛΟΝ ΓΑΒΡΙΗΛ ΚΟΒΗΤΟΝ

Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία ἐτέλεσε τῇ 5 Μαρτίου 1890 ἐν τῷ μεγάλῳ τῆς Νομικῆς Σχολῆς ἀκροατηρίῳ πολιτικὸν μνημόσυνον πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπιφανεστάτου διδασκάλου τοῦ ἑλληνισμοῦ ΚΑΡΟΛΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ ΚΟΒΗΤΟΥ, ὁ δὲ μαθητὴς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Σ. Κόντος, ᾧ ἀνέθηκεν ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία τὴν παρασκευὴν τοῦ προσήκοντος λόγου, παρελθὼν εἶπε τάδε.

Φίλοι ἑταῖροι,

Μέγας φιλόλογος, διαφερόντως ὑπὸ τῶν Ἑλληνίδων Μουσῶν φιληθείς, ἐτελεύτησε πρὸ ὀλίγων μηνῶν, ὁ ΚΑΡΟΛΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΚΟΒΗΤΟΣ. Τοῦ φιλολόγου τούτου ὑπῆρξα μὲν μαθητής, μόνος ἐγὼ τῶν Ἑλλήνων, παρηκολούθησα δ' ἐπιμελῶς πᾶσι τοῖς διδάγμασιν, ἃ διὰ συγγραφῶν ἢ πραγματειῶν ἐξήνεγκε· τὸ δὲ μέγιστον, πολὺν αὐτῷ συνεφιλολόγησα χρόνον οἰκεῖος καὶ ἑταῖρος αὐτοῦ καταστάς. Ἐκ τούτων ἠδυνήθην νὰ κατανοήσω σαφῶς τήν τ' ἀμφιλαφῆ σοφίαν καὶ τὰς ποικίλας τοῦ ἀνδρὸς ψυχικὰς ἀρετάς· ὑπερβαλλόντως δ', ὡς εἰκός, τέρπομαι ἑρμηνεὺς αὐτῶν πρὸς ἄλλους γινόμενος καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἀποδεκτότατον ἐμοὶ ἔρ-

γον ἀνετέθη νὰ διεξέλθω ἐγκώμιον εἰς τὸν κορυφαῖον τῶν κριτικῶν καὶ θεσπέσιον τῶν Ἑλληνικῶν βιβλίων ἐξηγητήν. Καὶ θὰ φιλοτιμηθῶ μὲν πιστῶς νὰ παραστήσω τὰ κατὰ τὸν ἐμὸν διδάσκαλον, οὗ τὴν εἰκόνα ἀεὶ ἐν τῇ ψυχῇ φέρω καὶ οὗ ἡ γλυκυτάτη φωνὴ καὶ μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἔναυλός μοι ἔτι παραμένει, σφόδρα δ' ὅμως φοβοῦμαι μὴ τοιούτου ἥρωος οὐχὶ ἄξιος ἐπαινέτης ἐγὼ ὑπάρξω. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἀμφιβάλλω ὅτι εὐμενῶν καὶ ἐπιεικῶν κριτῶν ὑμῶν θὰ τύχω.

Καὶ πρῶτον μὲν θὰ εἴπω τινὰ περὶ τοῦ Κοβήτου ὡς διδασκάλου ἐμοῦ καὶ εὐεργέτου, ἔπειτα δὲ θὰ διαλάβω περὶ αὐτοῦ ὡς φιλολόγου καὶ κριτικοῦ καὶ σπουδαίου καθόλου καὶ χαρίεντος ἀνδρός.

Ὑπὲρ τὰ τρία ἔτη ἐφοίτησα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον, τὸ τότε μὲν Ὀθώνειον, νῦν δ' ἐθνικὸν καλούμενον, ἀρξάμενος τῷ 1855τῳ ἐνιαυτῷ, πολλάκις δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐταλάνισα ἐμαυτὸν ὅτι ἀπορῶν χρημάτων δὲν ἠδυνάμην ν' ἀπέλθω εἰς τὴν Γερμανίαν, ἵνα σοφῶν ἐκεῖ καθηγητῶν ἀκροασάμενος ἀποβῶ δυνατώτερος περὶ τὰ τῆς φιλολογίας· ἠγνόουν δ' ἔτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κοβήτου.

Περὶ τὰ ἓξ ἔτη μετὰ ταῦτα ἐδίδαξα τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Χίῳ καὶ ἐν Σάμῳ, ἵνα τἀναγκαῖον πορίσωμαι ἀργύριον πρὸς τελειοτέραν ἐμαυτοῦ ἐν τῷ μέλλοντι παίδευσιν. Ἐν Χίῳ δὲ τὸ πρῶτον ἀνέγνων βιβλία τοῦ Κοβήτου· καὶ ἐθαύμασα μὲν μεγάλως τὴν περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐμπειρίαν καὶ τὴν κριτικὴν τοῦ ἀνδρὸς δεξιότητα, ἐπερρώσθην δ' εἰς γνῶσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ εὐπετέστερον ἐφερόμην ἐπὶ τὴν μελέτην καὶ κρίσιν τῶν ἀρχαίων λόγων. Ἐκόσμουν δὲ καὶ τὴν ἐμὴν διδασκαλίαν ῥυθμίζων μὲν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Κοβήτου, ἐμπλέκων δ' αὐτῇ ἐπιτηδείως τῶν γενναίων ἐκείνου παραγγελμάτων. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κοβήτου προσήδρευον, τοσούτῳ μᾶλλον παρωξυνόμην καὶ ἐντρεχέστερον περὶ τὰ φιλολογικὰ ἐσπούδαζον ποδηγετούμενος ἀεὶ ὑπὸ τῶν σοφῶν ὑποθηκῶν τοῦ μεγαλοφυοῦς κριτικοῦ. Ηὐξάνετο δ' ὁσημέραι ὁ πρὸς τὸν κριτικὸν τοῦτον θαυμασμός μου καὶ θαυμαστὴς τὸ κατ' ἀρ-

χάς αὐτοῦ ὧν ἐγενόμην ἔπειτ' ἐπιθυμητής. Οὕτως ὑπὸ τοῦ δαιμονίου ἀνδρὸς ἐδουλώθην, ὥστ' οὐδὲν ἐμοὶ ἀσπαστότερον οὐδὲ μᾶλλον εὐκτὸν ἐφαίνετο ἢ νὰ μαθητεύσω αὐτῷ καὶ ἀσκηθῶ ὑπ' αὐτῷ εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ κριτικὴν τέχνην.

Συλλέξας ὅσα ὑπελάμβανον ἱκανὰ εἰς τὴν ἐμὴν πρόθεσιν χρήματα ἀπῆλθον ἐκ τῆς Σάμου τῷ 1865τῳ ἔτει καὶ μετ' οὐ πολὺ ἤμην ἐν Παρισίοις· βραχὺ δ' ἐνταῦθα διατρίψας μετέβην εἰς τὸ Λούγδουνον τῶν Βαταούων, οὗ τὸ Πανεπιστήμιον καθ' ἅπασαν τὴν γῆν εἶνε διαβεβοημένον ἐπὶ τοῖς φιλολογικοῖς μάλιστ' ἔργοις.

Ἀφικόμενος εἰς τὴν ἀρτίως μνημονευθεῖσαν πόλιν ταχέως ἐγενόμην γνωστὸς δυσὶ φοιτηταῖς σιτουμένοις ἐν ᾧ καὶ ἐγὼ πανδοκείῳ. Ἐχάρησαν μαθόντες τὸν ἐμὸν σκοπὸν καὶ αὐτεπάγγελτοι εἰς πολλὰ ἀνδρὶ ξένῳ ἐπεκούρησαν ἀγνοοῦντι τὰ τῆς χώρας αὐτῶν. Παραλαβόντες δέ μ' ἤγαγον εἰς τὴν λέσχην τῶν φοιτητῶν καὶ ἐδήλωσαν ὅτι ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τῆς μητρὸς τῶν Μουσῶν, ἐλθὼν ἔμελλον νὰ φοιτῶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς τοῦ Κοβήτου διψῶν διδασκαλίας. Ἔλαμψαν τὰ πρόσωπα πάντων ὑφ' ἡδονῆς καὶ περιίσταντό με καὶ ἠσπάζοντο ἄλλος ἄλλοθεν. Πολλὴν περὶ ἐμὲ προθυμίαν ἐπεδείξαντο οἱ χρηστοὶ ἐκεῖνοι νεανίσκοι καί τινες αὐτῶν μετὰ δύ' ἢ τρεῖς ἡμέρας ἐπὶ δεῖπνον καλέσαντες ἡδίστην μ' εἱστίασαν ἑστίασιν οὐδενὸς ἀμελήσαντες δυναμένου νά μ' εὐφράνῃ. Ἀνεξάλειπτος τῇ ἐμῇ ἐμμένει μνήμῃ ἡ ἀγαθὴ προαίρεσις καὶ ἡ ἀφέλεια τῆς Ὀλλανδικῆς νεολαίας.

Ὁ χειμὼν τοῦ ἔτους ἐκείνου ἦτο μαλακὸς καὶ οὐδὲν σχεδὸν ἀνιαρὸν ὑπ' αὐτοῦ ἔπαθον. Ἐφοίτων εὔθυμος εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἤκουον μετὰ προσοχῆς τοῦ Κοβήτου· ἐπληροῦτο δ' οὕτως ἡ διάπυρος ἐπιθυμία ἡ ἀπὸ μακροῦ χρόνου τῇ ἐμῇ ψυχῇ ἐγκαθημένη. Ὅτε τὸ πρῶτον ἐπορευόμην πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον ἅμ' αὐτῷ πλησιάσας κατελήφθην ὑπό τινος εὐλαβείας, ἔκθαμβος δ' ἐθεώρουν τὸ σεμνότατον τοῦτο διδασκαλεῖον, ἐν ᾧ πλείστης τιμῆς καὶ θεραπείας ἠξιώθησαν αἱ θυγατέρες τῆς Μνημοσύνης. Ἐβά-

δισα εἰς τὰ πρόσω καὶ ἀναβὰς τὴν κλίμακα εἰσῆλθον εἰς τὸ ἀκροατήριον, ἐν ᾧ ἐδίδασκεν ὁ Κόβητος, εἶδον ἐπὶ τῆς ἕδρας καθήμενον τὸν δᾳδοῦχον τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἐνόμισα δ' ὅτι ἡμίθεόν τινα ἔβλεπον καί, ἵνα κατὰ τὸν Ὅμηρον εἴπω, σέβας μ' ἔχεν εἰσορόωντα. Ἡ διδασκαλία τοῦ Κοβήτου ἦτο οὐ μόνον μεστὴ ἐμβριθῶν καὶ ἁδρῶν νοημάτων ἀλλὰ καὶ μετὰ δυνάμεως λόγου καὶ πειθοῦς θαυμασίας ἐγίνετο, πολὺ δὲ τὸ ἐφολκὸν καὶ ἐπαγωγὸν εἶχε, γλυκαίνουσα μὲν τὰς ἀκοάς, θερμαίνουσα δὲ τὰς ψυχάς. Ἐδίδασκε δ' ἀεὶ ὁ ἀνὴρ λατινιστί.

Δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ φοιτητὴς τῆς θεολογίας ὁδηγήσας με εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κοβήτου συνέστησεν αὐτῷ. Ὁ Κόβητος ἄσμενός μ' ἐδέξατο καὶ περὶ πολλῶν μοι προσηνῶς διελέχθη. Ἐποιούμεθα δὲ χρῆσιν τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, ἣν ἄριστα μὲν ἐκεῖνος ἠπίστατο ὑπὸ Γαλλίδι μητρὶ τραφεὶς καὶ χρόνον οὐκ ὀλίγον ἔπειτ' ἐν Παρισίοις διαγαγών, μετρίως δ' ἐγὼ οὐ μάλα περὶ αὐτὴν τετριμμένος. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν ἐμακάριζον ἐμαυτὸν ὅτι ἐνέτυχον τῷ ἀνδρί, ὃν περὶ πλείστου ἐποιούμην καὶ οὗ θερμὸς θιασώτης ἀπὸ πολλοῦ ὑπῆρχον. Ἀφικόμην καὶ μόνος εἰς τοῦ Κοβήτου, φιλοφρονέστερον δέ μοι καὶ οἰκειότερον προσηνέχθη· ἦλθε δὲ καὶ αὐτὸς πρὸς ἐμὲ καὶ οὕτω κατεβάλλετο κρηπὶς ἰσχυρᾶς καὶ ἀκλινοῦς φιλίας. Ἀποχρῶσαν ἐμοῦ πεῖραν ἔκ τε τούτων καὶ ἄλλων ἐντεύξεων λαβὼν ὁ Κόβητος εὐνοϊκώτατά μοι διετέθη καί μ' ἐφίλησ' ὡς εἴ τε πατὴρ ὃν παῖδα φιλήσῃ.

Αἰσθόμενος ὁ Κόβητος ὅτι σφόδρ' ἐπεθύμουν νὰ γυμνασθῶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀντιγράφων παραχρῆμα προεθυμήθη εἰς πλήρωσιν τῆς ἐφέσεώς μου ταύτης καὶ ἐμπειρότατος αὐτὸς τῶν παλαιογραφικῶν ὧν ἀπέφηνε καὶ ἐμὲ ἱκανῶς εἰδήμονα. Ἠρξάμεθα ἀπὸ τοῦ Βοσσιανοῦ κώδικος τοῦ Ἰουλιανοῦ· καὶ ἐγὼ μὲν ἀνεγίνωσκον αὐτόν, ὀλίγα τινὰ προδιδαχθείς, ὁ δὲ Κόβητος ἐπηνώρθου με σφαλλόμενον καὶ τὰ ταχυγραφικὰ σημεῖα διεσάφει. Ἀνεγίνωσκον καθ' ἣν ἡμεῖς παρελάβομεν παρὰ τῶν πατέρων προφοράν,

ὁ δὲ Κόβητος λίαν τῇ ἐμῇ φωνῇ προσεῖχε καί μοι παράδοξον τὸ πρᾶγμα προσέπιπτε. Μετὰ τρία μαθήματα ἐφθέγξατό μοι ὁ Κόβητος ἑλληνιστὶ κατὰ τὴν παραδεδομένην ἡμῖν προφοράν· τότε δ' ἐνόησα διὰ τί μετὰ πολλῆς ἠκροᾶτό μου ὁ ἀνὴρ προσοχῆς διερχομένου τὸν κώδικα. Συνήρπασεν, ὀξύτατος ὤν, τὴν καθ' ἡμᾶς προφορὰν καὶ εὐχερῶς τὰς λέξεις κατ' αὐτὴν ἐξέφερεν, ὡς εἰ συνήθης αὐτῷ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ὑπῆρχεν. Ἔκτοτ' ἀποταξάμενοι τῇ Γαλλικῇ φωνῇ ἐχρώμεθα τῇ Ἑλληνικῇ, πάμπολλα δὲ κομψότατ' ἐκ τοῦ παλαιοῦ λόγου ἐνέβαλλεν ὁ Κόβητος τῇ ἑκάστοτε γινομένῃ διαλέξει.

Ἐπειδὴ ἐνεδοίαζον τὸ πρῶτον νὰ ἔρχωμαι συχνὰ πρὸς τὸν Κόβητον φοβούμενος μὴ ὄχλον αὐτῷ παρέχω, ὑποπτεύσας τὸ πρᾶγμα ὁ Κόβητος εἶπέ μοι, ἵνα τοῦ ὄκνου μ' ἀπαλλάξῃ· «Διὰ τί, ὦ φίλτατε, οὐ θαμίζεις ἡμῖν; σοί γε ἀεὶ ἐγὼ σχολάζω· ἴσθι δ' οὐδέποθ' ἡμῖν λυπηρὸς ὤν». Πολλάκις δ' ἔπειτα συμπεριεπατοῦμεν καὶ συνεπεσκοποῦμεν ἄλλοτ' ἄλλο τῆς φιλολογίας μέρος, ὁτὲ μὲν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, ὁτὲ δ' ἔξω τῆς πόλεως.

Φροντίζων ὁ πάντ' ἄριστος ἀνὴρ νά μοι καταστήσῃ ὡς οἷόν τε μάλιστ' εὐάρεστον τὴν ἐν τῇ Ὀλλανδικῇ χώρᾳ διατριβὴν συνέστησέ με ἄλλοις τε καθηγηταῖς καὶ δὴ καὶ τῷ λίαν αὐτῷ ἀγαπητῷ ὄντι Πλυγερσίῳ, πρᾳοτάτῳ καὶ ἡμερωτάτῳ ἀνδρί· ἔτι δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ Πολάκῳ καὶ Μνίῳ. Δαψιλεῖς μοι πάντες οὗτοι εὐεργεσίας παρέσχον βέλτιστοι τὸ ἦθος ὑπάρχοντες καὶ τὸν ξένιον Δία μεγάλως σεβόμενοι. Παμπόλλων ἐγὼ πικριῶν καὶ ταλαιπωριῶν ἐκ παιδὸς ἐπειράθην καὶ οὐδεμιᾶς ὡς εἰπεῖν ἐγευσάμην εὐτυχίας, μόνον δὲ τὸν χρόνον, ὃν ἐν Ὀλλανδίᾳ διέτριψα, δύναμαι νὰ ὀνομάσω τὸ ἔαρ τοῦ ἐμοῦ βίου.

Ὁ Κόβητος ἦτο φαιδρότατος καὶ ἱλαρώτατος καὶ ἐπιεικῶς φιλόγελως. Ἐλθὼν ποτε εἰς τὴν οἰκίαν ἔνθα ᾤκουν καὶ ἰδὼν ἐπὶ τῆς τραπέζης κείμενον τὸν τόμον τῶν Ἀτάκτων τοῦ Κοραῆ τὸν περιέχοντα τὰ τοῦ Πτωχοπροδρόμου ἔλαβεν αὐτὸν εἰς χεῖρας καὶ διεξελθών τινα ἀνεφώνησεν

«Οὐδὲν τῶνδε συνίημι· δοκεῖ μέντοι μοι βόρβορος εἶναι βαρβαρικός· ἀλλ' ὅπως σὺ ταῦτα εἰς τὴν Ἀττικὴν φωνὴν μεταβαλεῖς». Ἐποίησα τὸ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κελευσθέν, ἐκεῖνος δ' ἐξέθνησκεν ὑπὸ τοῦ γέλωτος ἀκούων ἀττικιστὶ ἐκφερόμενα τὰ τοῦ Πτωχοπροδρόμου στιχίδια.

Ὑγιὴς ἐν Ὁλλανδίᾳ διετέλεσα ὤν, ἅπαξ δὲ μόνον περιέπεσον μικρῷ νοσήματι, ὑφ' οὗ ἠναγκάσθην κλινήρης ἡμέρας τινὰς νὰ μένω. Ὁ Κόβητος μαθὼν ὅτι ἠρρώστησα ἔσπευσε πρός με καὶ τῇ κλίνῃ παρακαθίσας προσέβλεπε μέν με συμπαθῶς, ἐψυχαγώγει δ' ἀστεῖα διηγήματα διηγούμενος. Λίαν δέ μου κηδόμενος αὐτὸς ἐπ' ἰατρὸν ἦλθεν, οὗ ταῖς συμβουλαῖς πεισθεὶς ταχέως ἀνέσφηλα. Ἀεὶ διὰ μνήμης ἔχω τὴν ἄκραν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρὸς καλοκαγαθίαν καὶ τὴν ἀσύγκριτον φιλανθρωπίαν.

Δύο ἔτη ἐσχόλασα τῷ διαπρεπεῖ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διδασκάλῳ, περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἐπεχείρησα τῇ ἐκδόσει συγγράμματος φιλολογικοῦ περιοδικοῦ, Λογίου Ἑρμοῦ καλουμένου. Γενναιότατ' εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ὃ σφόδρ' ἐνέκρινεν ὁ Κόβητος, ἐβοήθησέ μοι. Συνέταξε χάριν τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ ἑλληνιστὶ Διορθωτικὰ εἰς τὰ τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἐν οἷς μετὰ θαυμαστῆς ἀγχινοίας πολλὰ νοσοῦντα χωρία ἐθεράπευσε καὶ πολλὰ παλαιογραφικὰ ἐσαφήνισεν. Εἶνε δ' ὁ λόγος τοῦ Κοβήτου εὔρυθμος καὶ γλαφυρὸς καὶ πανταχοῦ ἐπανθεῖ αὐτῷ χάρις ἀνεπιτήδευτος. Φαίνεται φυσικώτατα συντεθειμένος καὶ οὐδαμοῦ ὑπονοεῖ τις πόνον καὶ ἀγωνίαν εἰς κατασκευὴν αὐτοῦ. Ῥεῖ ὡς τὸ ἔλαιον ἀψοφητὶ καὶ εἶνε ἀπηλλαγμένος τοῦ τ' ὄγκου καὶ τοῦ κομμωτικοῦ κάλλους, πρὸς ὃ συνήθως καταπλήττονται οἱ ἰδιῶται ἢ ἀγροῖκοι τῶν ἀνθρώπων. Πολλάκις ἡδύνει τὸν λόγον ὁ Κόβητος διὰ παρεκβάσεων ἀστειοτάτων, εὐτραπέλως δὲ πραγματεύεται ζητήματα φύσει ἀτερπῆ ἐνσπείρων ἑκασταχοῦ χαριεντισμοὺς πλήρεις Ἀττικῶν ἁλῶν. Παραλαμβάνει δ' οὐχὶ ὀλιγάκις καὶ ἐκ τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ λέξεις καὶ φράσεις, ἀλλ' ἀείποτε σχεδὸν μετ' εὐστοχίας τοῦτο ποιεῖ φιλοκαλώτατος ὤν. Οὐ-

δένα δὲ τῶν περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματ' ἀσχολουμένων λανθάνει ὅτι ἀδύνατον ἀποβαίνει διαλαμβάνων τις περὶ γραμματικῶν ἢ φιλολογικῶν καθόλου ζητημάτων νὰ μὴ ποιῆται χρῆσιν λέξεων πλασθεισῶν κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους ἢ νὰ μὴ ἐγκρίνῃ σημασίας ἀγνώστους τοῖς πρὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀκμάσασιν Ἕλλησιν. Ἂν δ' ἀπαντῶσί τινα ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἑλληνιστὶ γεγραμμένοις ἐπιλήψεως ἄξια, οὔτ' εὔλογον εἶνε νὰ δυσκολαίνῃ τις αὐτοῖς οὔτε πρέπον νὰ εἴπῃ βλάσφημον ῥῆμα εἰς τὸν ἐπιφανῆ ἄνδρα.

Ὅτε ἡτοιμαζόμην ν' ἀπέλθω ἐκ τῆς Ὁλλανδίας, τῶν χρημάτων ἐπιλιπόντων, ἠρώτησέ με ὁ Κόβητος τὸ ἐρώτημα τόδε· «Δίπλωμα τῆς ἡμετέρας Ἀκαδημείας ὠφελήσει σ' ἐν Ἑλλάδι;». «Καὶ μάλα», ἀπεκρινάμην ἐγώ, «ἀλλ' ἀρκεῖ μοι ἡ Κοβήτου φιλία καὶ εὔνοια, πάντα δὲ τἆλλα δεύτερα ἡγοῦμαι». «Ἀλλ' ἡμεῖς σε τιμῶμεν», εἶπε, «καὶ βουλόμεθα δίπλωμά σοι χάριν τιμῆς παρασχεῖν· οὐ πέπλυται δὲ παρ' ἡμῖν τὸ πρᾶγμα· ὀλίγιστοι γὰρ ἐν μακρῷ χρόνῳ τοιούτου διπλώματος ἔτυχον». Ὡμολόγησα χάριτας τῷ ἀνδρὶ ἐμπεπλησμένος τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων καὶ εἶπον «Ὅ τι ἂν περὶ ἐμοῦ τῷ ἐμῷ διδασκάλῳ δοκῇ, καλῶς ἂν ἔχοι». Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἦλθεν εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν ὁ Κόβητος μετ' ἄλλων τινῶν καθηγητῶν καί μοι ἤγγειλε τὴν ἀπόφασιν, καθ' ἣν ἠξιούμην τοῦ διπλώματος τῆς ἐν τῷ Λουγδούνῳ τῶν Βαταούων Ἀκαδημείας. Μετ' οὐ πολὺ προσηνέχθη μοι ἐπισήμως τὸ δίπλωμα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ (ἤτοι τῇ Ἀκαδημείᾳ), ἀπέτεινε δὲ πρός με ὁ Κόβητος λόγον λατινιστί, οὗ οὐδὲν ἐν τῷ ἐμῷ βίῳ τερπνότερον ὑπῆρξε καὶ οὗ ἀκούων χαρᾶς ἅμα καὶ μεγαλαυχίας ἐπληρούμην. Ἀναχωροῦντι δέ μοι εἰς τὴν ἐμὴν πατρίδα συνώδευσεν ὁ Κόβητος μέχρι τῆς πόλεως Ῥοττερδάμου. Ἀδυνατῶ νὰ ἐκφράσω πῶς διεκείμην καθ' ὃν χρόνον ἀπεχωριζόμην τοῦ προσφιλεστάτου διδασκάλου. Ἀ τ ε χ ν ῶ ς ἄ τ ο π ό ν τ ί μ ο ι π ά θ ο ς π α ρ ῆ ν κ α ί τ ι ς ἀ ή θ η ς κ ρ ᾶ σ ι ς ἀ π ό τ ε τ ῆ ς ἡ δ ο ν ῆ ς σ υ γ κ ε κ ρ α μ έ ν η ὁ μ ο ῦ κ α ὶ

ἀπὸ τῆς λύπης. Ἔχαιρον μέν, διότι ἐπανηρχόμην εἰς τὴν πατρίδα εὐπορήσας τῆς διδασκαλίας, ἧς μάλιστ' ὠρεγόμην, ἐλυπούμην δέ, διότι ἔμελλον τοῦ λοιποῦ νὰ ζῶ μακρὰν τοῦ καθηγητοῦ, μεθ' οὗ ἐπεθύμουν ἀεὶ νὰ συνδιατρίβω.

Τοσαῦτα, φίλοι ἑταῖροι, εἶχον νὰ εἴπω, ἵνα δηλώσω τὴν ἐμὴν πρὸς τὸν Κόβητον καθόλου σχέσιν καὶ τὴν πρὸς ἐμὲ διάθεσιν τοῦ διασημοτάτου διδασκάλου. Ἄν τις ἀκαιρολογία ἢ περιττολογία παρενέπεσεν εἰς τὸν ἐμὸν λόγον, ἐλπίζω ὅτι θὰ παροραθῇ ὑπὸ τῶν συγγνωμικῶς κρινόντων ἄνθρωπον λίαν εὐεργετηθέντα καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἀγωνιζόμενον νὰ ποιήσῃ κατάδηλον τὴν προαίρεσιν τοῦ εὐεργέτου.

Νῦν ἔρχομαι νὰ ἱστορήσω τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ προτερήματα τοῦ Κοβήτου ὡς φιλολόγου καὶ κριτικοῦ καὶ σπουδαίου καθόλου καὶ χαρίεντος ἀνδρός.

Ἵνα τις διαπρέψῃ ἔν τινι ἐπιστήμῃ, πολλά τινα ἐπάναγκες εἶνε νὰ συνέλθωσι, φύσις δεξιά, διδασκαλία γενναία ἢ αὐτάρκης, ἄσκησις σύντονος καὶ τύχη εὐμενής.

Ὁ Κόβητος ἐγένετο εὐφυέστατος τὴν ψυχήν, εἶχε δὲ καὶ σῶμα ἐρρωμένον. Λόγου ποτὲ περὶ κεφαλαλγίας ἐμπεσόντος, ἀνεφώνησεν «Ἀκούω ἀνιαρότατον τὴν κεφαλαλγίαν εἶναι· ἐγὼ γὰρ οὐδέποτε τὴν κεφαλὴν ἤλγησα».

Ἐπαιδεύθη δ' ὑπ' ἀγαθοῖς διδασκάλοις, τῷ Βακίῳ καὶ τῷ Πηρλεκαμπίῳ καὶ τῷ Γηλίῳ, ὧν ἐγὼ οὐδένα εὗρον ζῶντα, ὅτ' ἦλθον εἰς τὴν Ὁλλανδίαν. Ἀπελείποντο μὲν οὗτοι τῶν πρὸ αὐτῶν διαλαμψάντων παρὰ τοῖς Ὁλλανδοῖς φιλολόγων, ἀλλ' ἱκανοὶ ἦσαν νὰ ποδηγήσωσι καὶ προβιβάσωσιν εἰς σοφίαν μειράκιον ἄκρᾳ εὐφυΐᾳ ὑπὸ τῆς φύσεως κεχορηγημένον. Ἔπειτα δ' ἐθρυλεῖτο ἀεὶ παρὰ τοῖς λογίοις καὶ ὑμνεῖτο ἡ σοφία τῶν πρὸ ὀλίγων δεκαετιῶν ἀκμασάντων μεγάλων φιλολόγων, Βαλκεναρίου καὶ Ῥουγκηνίου, καὶ πολὺς περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν λόγος ἐγίνετο, εὐκόλως δὲ νέος φιλοτιμότατος ἠδύνατο νὰ κινηθῇ εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν αὐτῶν.

Μετὰ πολλῆς δ' ἐπιμελείας τοῖς τε διδασκομένοις ὁ Κόβητος προσεταλαιπώρει καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἤσκει καὶ ἐκρά-

τυνεν ἐγκύπτων τοῖς βιβλίοις τῶν διαπρεπῶν φιλολόγων καὶ τὰ κάλλιστ' ἐξ αὐτῶν ἀπανθιζόμενος καὶ εἰς τὴν μνήμην κατατιθέμενος.

Καὶ τὰ τῆς τύχης δ' ὑπῆρξαν εὐμενῆ τῷ Κοβήτῳ. Ἐσπούδαζε περὶ τὰ γράμματα ἀπερισπάστως καὶ οὐδαμῶς ἠναγκάζετο νὰ παλαίῃ βιοτικαῖς χρείαις καὶ νὰ καταναλίσκῃ τὸν χρόνον εἰς πορισμὸν τῶν ἀλφίτων. Ταχέως οἱ προρρηθέντες καθηγηταὶ κατέμαθον τὴν τοῦ Κοβήτου περὶ τὰ φιλολογικὰ δεξιότητα, σφόδρα δ' ἀποδεξάμενοι τὸν εἰς τὰ γράμματα ὀργῶντα καὶ θαυμασίως ἐπιδιδόντα μαθητὴν προστάται αὐτοῦ κατέστησαν καὶ συνετέλεσαν πάντα τρόπον εἰς ἀρτίαν καὶ ἐμμελῆ αὐτοῦ παίδευσιν. Κηδεμονικώτατα δὲ περὶ τοῦ Κοβήτου ἐφρόντισεν ὁ ὡς υἱὸν ἀγαπήσας αὐτὸν ἀγαστὸς ἀνὴρ Γήλιος.

Καὶ νέος ἔτι ὢν ὁ Κόβητος ᾐσθάνετο ἐν ἑαυτῷ ὑπεροχήν τινα καὶ ἐφαίνετο μέγα φρονῶν· ἀλλ' ἦτο καθαρὸς τύφου καὶ ὕβρεως καὶ συνεζήτει μὲν ἡδέως περὶ πραγμάτων φιλολογικῶν καὶ ἠμφισβήτει ἐναντίαν ἔχων γνώμην, ἀλλὰ παρῃτεῖτο τὰς ἔριδας· πρὸς δὲ τοὺς ἐρεσχελοῦντας, κοσμίως αὐτῶν ἀπαλλαττόμενος, ἔλεγεν «Αὐτὰρ ἐγὼν βασεῦμαι ἐμὰν ὁδόν».

Πρῶτον βιβλίον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου, νεανίσκου ὄντος, τῷ 1836ῳ ἔτει ἡ Ξενοφώντειος Προσωπογραφία (*Prosopographia Xenophontea*), ἐν ᾗ κάλλιστα πραγματεύεται περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος μνημονευομένων προσώπων ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι, τῷ Συμποσίῳ καὶ τῷ Οἰκονομικῷ· ἐπιχαρίτως δ' ἐπεξέρχεται τὰ κατὰ τὴν Ἀσπασίαν καὶ τὴν Θεοδότην. Ὁ Κυννῆρος ἐν σημειώσει εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος λέγει «Κομψότατα περὶ τῆς Θεοδότης διαλαμβάνει ὁ Κόβητος ἐν τῇ Ξενοφωντείῳ Προσωπογραφίᾳ».

Μετὰ τέσσαρα ἔτη ἐφέρετο ἐν ταῖς χερσὶ τῶν φιλολόγων ἕτερον τοῦ Κοβήτου σύγγραμμα ἐκ διακοσίων σελίδων συγκείμενον, αἱ εἰς τὰ Λείψανα τοῦ Κωμικοῦ Πλάτωνος Κριτικαὶ Παρατηρήσεις (*Observationes Cri-*

ticae in Platonis Comici Reliquias). Εὔκολον παντὶ τὸ βιβλίον τοῦτο ἀναγνόντι ἦτο νὰ εἰκάσῃ καὶ προείπῃ ποῖός τις, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἔμελλε ν' ἀποβῇ ὁ Κόβητος εἰς φιλολογικῆς δεινότητος λόγον.

Ἡ κριτικὴ ἀσκεῖται μάλιστ' ἐπιτυχῶς καὶ τοῦ ἑαυτῆς τέλους ἀσφαλέστερον ἐφικνεῖται, ἂν ἔχῃ ἐπίκουρον τὴν τῶν παλαιογραφικῶν ἐπιστήμην· προσγίνεται δ' αὕτη ἐκ μακρᾶς περὶ τἀντίγραφα τριβῆς. Ὁ Κόβητος ἐπεμελήθη λίαν τῶν παλαιογραφικῶν, πλείστους δὲ κώδικας ἀντιβαλών, τοὺς μὲν ἐν Παρισίοις, τοὺς δ' ἐν Ἰταλίᾳ, κατέστη ἐμπειρότατος περὶ τὴν παλαιογραφικὴν τέχνην καὶ μετὰ μεγίστης εὐχερείας ἀνεγίνωσκε πᾶν ἀντίγραφον ἀκριβῶν εἴπερ τις ἄλλος τὰ ταχυγραφικὰ σημεῖα καὶ τὰς συνήθεις τοῖς βιβλιογράφοις παντοδαπὰς πλοκάς. Μεγάλως ἐνεκωμίασε τὸν Κόβητον ὡς ἐντριβέστατον τῇ παλαιογραφικῇ τέχνῃ ὁ Γ. Διν-δόρφιος ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει τοῦ Αἰσχύλου.

Μέλλων ἐκ τῆς Γαλλίας νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐπιθυμῶν νὰ γινώσκῃ πως τὴν τῶν Ἰταλῶν φωνὴν παρέλαβε διδάσκαλον αὐτῆς Ἕλληνα, τὸν Κύπριον Γ.Ν.Οἰκονομίδην, βέλτιστον ἄνδρα, ὡς πολλάκις μοι εἶπεν ὁ Κόβητος, καὶ πάντες δὲ δύνανται νὰ ὁμολογήσωσιν οἱ γνωρίσαντες τὸν καλὸν κἀγαθὸν ἐκεῖνον διδάσκαλον τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, ἀδελφὸν τοῦ ἐπιφανοῦς φιλολόγου Ἰ. Ν. Οἰκονομίδου.

Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Κόβητος συνῴκησε πολὺν χρόνον τῷ Γερμανῷ Τισσενδορφίῳ, ὃν ἐργατικώτερον ἑαυτοῦ ἔλεγεν. Ὁ Κόβητος ἦτο μελετηρὸς καὶ ἄσμενος προσεκαρτέρει τοῖς πόνοις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ καθ' ὑπερβολήν. Προσηγρύπνει μὲν τοῖς βιβλίοις οὐχὶ σπανίως, πλὴν κάλλιστον εὕρισκε νὰ φιλοπονῇ μέν τις δι' ἡμέρας, νὰ παρέχῃ δ' ἄνεσιν τῇ ψυχῇ μετὰ τὸ δεῖπνον. Ἀπεδέχετο δὲ λίαν τὸ τοῦ Δημοκρίτου «βίος ἀνεόρταστος μακρὴ ὁδὸς ἀπανδόκευτος». Συνῆψε δ' ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὢν ὁ Κόβητος φιλίαν ἄκραν πρὸς τὸν Ἄγγλον Βάδαμον, ὃν καὶ ἐδίδαξε τὰ παλαιογραφικά. Ἡ φιλία τῶν φιλολόγων τούτων ὑπῆρξεν εἰλικρινὴς καὶ ἀδιάλειπτος, οἵα εἶνε ἀείποτε ἡ φιλία τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν, ἥν, ὡς εἰ-

πεν ὁ Ἰσοκράτης, οὐδ' ἂν ὁ πᾶς αἰὼν ἐξαλείψειεν. Φίλον δὲ κοινὸν ἀμφότεροι ἔπειτ' εἶχον τὸν Γερμανὸν Δυϐνῆρον, τὸν Γαλλίδι μὲν γυναικὶ συνεζευγμένον, ἐν Γαλλίᾳ δὲ διαϐιώσαντα. Τὸν ἄνδρα σφόδρ' ἐφίλει ὁ Κόϐητος καὶ μεγάλης ἠξίου τιμῆς. Ἀποτεινόμενος πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ περὶ Γυμναστικῆς συγγράμματος τοῦ Φιλοστράτου λέγει «Τὰ σὰ βιϐλίδια ἐγὼ ἀναγινώσκων ἐπιφθέγγομαί σοι τὸ Ὁμηρικόν:

βάλλ' οὕτως, αἴ κέν τι φάος Γαλάτῃσι γένηαι».

καὶ μετ' ὀλίγα «Ποίει ὥστε οἱ Γάλλοι νὰ μὴ ἀγαπῶσι μόνον τοὺς Ἕλληνας ἀλλὰ πρὸ πάντων νὰ νοῶσιν».

Ἄριστα περὶ τὴν φιλολογίαν συγκεκροτημένος ὁ Κόϐητος ἀπεδείχθη καθηγητὴς τοῦ ἐν τῷ Λουγδούνῳ τῶν Βαταούων Πανεπιστημίου· ἤρξατο δὲ τῆς διδασκαλίας τῷ 1846τῳ ἔτει, μηνὶ Ἰουνίῳ, ὅτε διεξῆλθε Λόγον ἐπιγεγραμμένον: *Oratio de Arte interpretandi Grammatices et Critices fundamentis innixa primario Philologi officio.* Ὁ Λόγος οὗτος μετὰ πλείστης φιλοκαλίας συγκείμενος εἶνε θαυμασία ὑφήγησις πρὸς ὀρθὴν μελέτην καὶ ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Θεμέλια τῇ ἑρμηνευτικῇ ὑπέθηκεν ὁ Κόϐητος τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν κριτικήν, εὐκόλως δὲ πᾶς τις ἐξ ὧν ὁ νέος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καθηγητὴς ἔγραψε πείθεται ὅτι ὡς τυφλοὶ πλανῶνται συνήθως οἱ ἐξηγηταὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ὀλιγωροῦσι τῶν δύο τούτων σκυθρωπῶν μέν πως ἀλλ' εὐεργετικωτάτων ἀδελφῶν. Κάλλιστα ὁ εὐφυέστατος ἀνὴρ τοὺς χαρακτῆρας τῶν Ἑλληνίδων φυλῶν καὶ τὴν διαφορὰν τῶν διαλέκτων αὐτῶν παρέστησεν, ἐναργῶς τὴν τῶν μεταγενεστέρων ἀϐελτερίαν καὶ κακοζηλίαν ἐμήνυσε, χαριέντως δὲ τὰς τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν μωρίας καὶ τὰς περὶ τὴν ἐτυμολογίαν γινομένας τὸ πάλαι ἀτοπίας διεχλεύασε. Πολλὰ τῶν ἐν τῷ Λόγῳ κειμένων ἐξήπλωσε καὶ διεσάφησεν ἐν ταῖς εἰς αὐτὸν ἀξιολογωτάταις Σημειώσεσιν, ἐν αἷς καὶ δείγματα τῆς περισσῆς αὐτοῦ ἀγχινοίας τρανότατα παρέσχε διορθώσεις εὐστοχωτάτας ποιησάμενος. Δύο τούτων ἀρκοῦμαι ἐν τῷ παρόντι μνημο-

νεύων. Παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ ἐν τῷ δεκάτῳ βιβλίῳ κεῖται «πολλάκις ταὐτὰ γέγραφε (Χρύσιππος) καὶ ἀδιόρθωτα εἷλκε τῷ ἐπείγεσθαι», σημειοῦται δ' ὁ Ὑβνῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λαερτίου· «Κάλλιστὰ ὁ Ἑρμαννὸς διορθοῖ τὰς λέξεις ταύτας ὧδε· καὶ ἀδιόρθωτα, εἰκότως, τῷ ἐπείγεσθαι». Ἡ καλλίστη αὕτη διόρθωσις εἶνε ἄστοχος. Τὴν γνησίαν γραφὴν ἀποκατέστησεν ὁ Κόβητος τρέψας τὸ Λ τοῦ εἷΛκεν εἰς τὸ Α· «καὶ ἀδιόρθωτα εἷΑκε τῷ ἐπείγεσθαι». Ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου ἐφέρετο κάκιστα «τί δῆτα δεῖ σε κάμνειν· κατθανεῖν ἄμεινον· οὐδεὶς κάματος εὐσεβεῖν θεούς». Ἀλλ' ἐν τῷ ἀρίστῳ τῶν κωδίκων εὑρέθη γεγραμμένον «τί δῆτα οὖσιν δεῖ σε κατθανούμενον;», ὅπερ εἶνε μὲν ἀδιανόητον, παρέχει δ' ὅμως τὸ ἐνδόσιμον ἀνδρὶ δεινῷ περὶ τὴν κριτικὴν εἰς εὕρεσιν τῆς ἀληθοῦς γραφῆς. Ὁ Κόβητος μετετύπωσε τὴν μετοχὴν ΟΥϹιν εἰς τὸ ἀπαρέμφατον ΘΥЄιν, φῶς δὲ μέγα ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἀνέλαμψε· «τί δῆτα θύειν δεῖ σε κατθανούμενον;». Μετὰ δριμύτητος ὁ Κόβητος προσηνέχθη ἐν ταῖς ῥηθείσαις Σημειώσεσι πρὸς δύο ὀνομαστοὺς φιλολόγους, τὸν Ἑρμαννὸν καὶ τὸν Λαχμαννόν. Ἐλέγξας γνώμας τοῦ Ἑρμαννοῦ ἐπήγαγε «Κινδυνεύει τις ν' ἀγανακτήσῃ τῷ εὐφυεστάτῳ ἀνδρί, ὅστις οὕτως εὐτελῆ αὐτὸς προφερόμενος συχνάκις Βαλκεναρίους καὶ Ῥουγκηνίους καὶ Πόρσωνας τολμᾷ νὰ σκώπτῃ καὶ φαυλίζῃ, οὓς νὴ τὸν Δία

μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται».

Σκληρότερον δὲ καθήψατο τοῦ Λαχμαννοῦ ὁ Κόβητος ἀποφηνάμενος περὶ αὐτοῦ «Κρεῖττον ἦτο ν' ἀπέχῃ τὴν χεῖρα ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἢ οὕτως ἰταμῶς αὐτοῖς νὰ ἐμπαίζῃ».

Ἐν τέλει τῶν Σημειώσεων ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἡ κομψοτάτη καὶ ἀληθεστάτη ῥῆσις τοῦ Εὐριπίδου:

Ὅστις νέος ὢν Μουσῶν ἀμελεῖ
τόν τε παρελθόντ' ἀπόλωλε χρόνον
καὶ τὸν μέλλοντα τέθνηκεν.

Μετὰ ἑξαετῆ χρόνον, ἤτοι τῷ 1852ῳ ἔτει, ἐπεχειρήθη

ὑπὸ τριῶν τοῦ Κοβήτου μαθητῶν ἔκδοσις Φιλολογικῆς Βιβλιοθήκης; ὀνομαζομένης Μνημοσύνης. Ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτῆς τόμῳ ἐξέδωκεν ὁ Κόβητος τὸν νεωστὶ τότε εὑρεθέντα λόγον τοῦ Ὑπερείδου, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε: Ὑπὲρ Εὐξενίππου Εἰσαγγελίας Ἀπολογία πρὸς Πολύευκτον. Κατεχώρισε δ' ἔν τε τῷ δευτέρῳ καὶ τῷ τρίτῳ τόμῳ ἓξ κεφάλαια τοῦ πρώτου μέρους τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς Κριτικῶν Παρατηρήσεων. Τὰ κεφάλαια ταῦτα προσθεὶς καὶ ἄλλα ὁ Κόβητος ἐξέδωκε τῷ 1854τῳ ἔτει ἐν βιβλίῳ ἐπιγεγραμμένῳ: *Variæ Lectiones, quibus continentur Observationes Criticae in Scriptores Græcos*. Τὸ βιβλίον τοῦτο ὑπῆρξε πολυθρύλητον καὶ θὰ μένῃ εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον μνημεῖον περιφανὲς γραμματικῆς καὶ κριτικῆς δεινότητος. Μέγας τοῦ ἑλληνισμοῦ διδάσκαλος ὁ πατὴρ αὐτοῦ εὐλόγως ὑπελήφθη, οὐ μόνον δ' ἐν τῇ αὐτοῦ πατρίδι περίβλεπτος κατέστη ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ξένοις τῆς πρώτης ἠξιοῦτο τιμῆς. Κατεχώρισε δ' ἐν τῇ Μνημοσύνῃ καὶ τὸ δεύτερον μέρος τῶν Κριτικῶν Παρατηρήσεων, ὃ καὶ ἰδίᾳ ἐξέδωκε τῷ 1858ῳ ἔτει. Πολλὰ ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ χωρία Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ πεζολόγων ὑπὸ τῶν μεταγραφέων διαφθαρέντα ἀποκαθίστανται ὑγιῆ, οὐκ ὀλίγαι δὲ χρήσεις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διαπτύσσονται, ἀξιολογωτάτη δ' ὑπάρχει ἡ διάληψις ἡ περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ Ξενοφῶντος καθ' ὃν χρόνον ἐν Ἀσίᾳ τοῖς μυρίοις συνηγωνίζετο. Σπουδαιοτάτη πραγματεία τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Μνημοσύνῃ ἐκτετυπωμένη εἶνε ἡ περὶ τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Φωτίου. Κεῖνται δ' ἐν τῇ φιλολογικῇ ταύτῃ βιβλιοθήκῃ καὶ παρατηρήσεις τοῦ μεγάλου κριτικοῦ ἀναφερόμεναι αἱ μὲν εἰς τὸν Ἱπποκράτη, αἱ δ' εἰς τὸν Θουκυδίδην, αἱ δ' εἰς τὸν Πλάτωνα, αἱ δ' εἰς τὸν Φιλόστρατον, αἱ δ' εἰς ἄλλους. Ἐξεδόθησαν δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Ὑπερείδου, τὸ τοῦ Φιλοστράτου σύγγραμμα περὶ Γυμναστικῆς καὶ ἡ Ἀνάβασις τοῦ Ξενοφῶντος· μετ' αὐτὴν δὲ τὰ Ἑλληνικὰ τῷ 1862ρῳ ἔτει καὶ οἱ λόγοι καὶ τἀποσπάσματα τοῦ Λυσίου τῷ 1863τῳ.

Ἐπαύσατο ἡ ἔκδοσις τῆς Μνημοσύνης τῷ 1862ρφ ἔτει· ἐπανελήφθη δὲ τῷ 1873τῳ. Ἀγωνίζεται δὲ καὶ πάλιν ἐν αὐτῇ ὁ πρεσβύτης ἤδη ὢν Κόβητος μετὰ νεανικῆς ῥώμης τὸν καλὸν ἀγῶνα μέχρι τοῦ 1887μου ἐνιαυτοῦ, ὅτε ὑπὸ γήρως καὶ νόσου κατέστη ἀδύνατος πρὸς ἐργασίαν.

Καὶ ἐν τῇ νέᾳ σειρᾷ τῆς Μνημοσύνης ἀφειδῶς ἑκάστοτε χορηγεῖ ἡ χεὶρ τοῦ Κοβήτου διδάγματ' ἐκ τοῦ φιλολογικοῦ αὐτοῦ ταμιείου ποικιλωτάτης γέμοντος σοφίας. Διέλαβε περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Κρατέρου γενομένης Συναγωγῆς τῶν Ψηφισμάτων, περὶ τοῦ Ἐπιλόγου τῆς Κύρου Παιδείας τοῦ Ξενοφῶντος καὶ περὶ ἑτέρων τινῶν. Συνέγραψε δὲ καὶ περὶ Κατεψευσμένης Ἱστορίας, ἐν ᾗ περιφανῶς τὸ πλασματῶδες παραδόσεων καὶ τὸ ἀνάληθες ὑπολήψεων μηνύει διαλύων ἐντεχνότατα τὴν κατακεχυμένην τῶν πραγμάτων ἀχλύν. Ἐπεξῆλθε κριτικῶς τὸ πρῶτον καὶ τὰ μετ' αὐτὸ πέντε βιβλία τοῦ Θουκυδίδου καὶ ὅλον τὸ Ἡρόδοτον, συνέταξε δὲ παρατηρήσεις καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ εἰς τὸν Δημοσθένη καὶ εἰς τὸν Πλούταρχον καὶ εἰς τὸν Ἰάμβλιχον καὶ εἰς τὸν Γαληνὸν καὶ εἰς τὸν Αἰλιανὸν καὶ εἰς ἄλλους. Θαυμάσια δ' εἶνε τὰ Ὁμηρικά, ἐν οἷς πολλαὶ τοῦ ποιητοῦ χρήσεις συνετώτατα διευκρινοῦνται καὶ οὐκ ὀλίγοι στίχοι κακῶς ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων διακείμενοι εὐστόχως ἐπανορθοῦνται. Συνέθηκε δὲ καὶ τάδε τὰ βιβλία. *Miscellanea Critica 1876.* — *Observationes Criticæ et Palaeographicæ ad Dionysii Halicarnassensis Antiquitates Romanas 1877.*—*Collectanea Critica 1878.*

Ποιοῦμαι μνείαν ἐπιτυχῶν τινων διορθώσεων τοῦ Κοβήτου ἐκ τῶν ἐν τῇ νέᾳ σειρᾷ τῆς Μνημοσύνης φερομένων, πλείστων οὐσῶν. Ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν Σχολίοις κεῖται «Οὐδὲν ἄτοπον τὴν εἰς τόπον οὖσαν τοιοῦτον ὑποκλέπτειν τῇ ᾠδῇ τὸν πόνον· αἱ εὐγενίδες δὲ εἰσάγονται παρ' Ὁμήρῳ ἱστουργοῦσαι». Τὸ εἰς τόπον οὖσαν, ἀδιανόητον ὄν, μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου εἰς τὸ ἱστοπονοῦσαν, τουτέστιν: ἱστουργοῦσαν, ὑφαίνουσαν· ἔτρεψε δ' οὕτος καὶ τὸ τοΙοῦτον εἰς τὸ τοΣοῦτον. Ἐν τοῖς αὐτοῖς

Σχολίοις ἀπαντᾷ «Ἀπὸ γὰρ τῶν συμπτωμάτων καὶ τὰ ὀνόματα τοῖς οἰκέταις τιθέναι εἰώθαμεν, ὡς καὶ ὁ Πηνελόπης δόμος διὰ τὸν τρόπον τῶν δεσποτῶν». Ἀτοπώτατ' ἔχει τὸ δόμος ἐν τῇ προκειμένῃ ῥήσει, παρετήρησε δ' ὁ Κόβητος ὅτι οὐδὲν ἄλλο τοῦτο εἶνε ἢ πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ Δολίος· ΔοΛΙος-δοΜος. Ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου φέρεται κατὰ τἀντίγραφα «γέλωτι πρὸς τὸν Κύπριον ἐνηθούμενος», ὅπερ ἀνελλήνιστον· ἀποκατέστησε δ' ὁ Κόβητος τὴν ἀληθῆ γραφὴν ἔχουσαν ὧδε· «γελῶ ΤΟ πρὸς τὸν Κύπριον ἐνΝΟούμενος». Ἐν ἄλλῳ τόπῳ τῶν Πλουταρχείων τούτων συγγραμμάτων παρέχουσιν οἱ κώδικες τὸ ἀλλόκοτον «τόπον ἔδει τῷ θριαμβεύσαντι καὶ σίαστον ἐντιμότατον ἀποδίδοσθαι», ἀγχινούστατα δ' ὁ Κόβητος συνεῖδεν ὅτι ἐν τῷ ΚΑΙΣΙΑΣΤΟΝ λανθάνει τὸ ΚΛΙΣΙΑΣ ΤΟΝ· «τόπον ἔδει τῷ θριαμβεύσαντι κλισίας τὸν ἐντιμότατον ἀποδίδοσθαι». Ἐν χωρίῳ τοῦ Λιβανίου ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «εἰ δ' οὐκ οἴεσθέ μοι ταύτης μεταδεδόσθαι τῆς χώρας, πάντ' οὐ μόνον ἀγνοεῖτε». Ἄριστα δ' ἀντ' αὐτοῦ ὁ Κόβητος ἀνέγνω «πᾶν τοὐμὸν ἀγνοεῖτε».

Ὁ Κόβητος εἶχε μὲν φυσικὰ προτερήματα σπανιώτατα, ἐπεμελήθη δ' αὐτῶν πάσῃ δυνάμει καὶ ἐπέρρωσε συντόνῳ ἀσκήσει. Ἐραστὴς τῆς φιλολογίας γενόμενος ἐγύμνασεν ἑαυτὸν ἐντρεχῶς περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἠκρίβωσε μὲν εἴπερ τις ἄλλος τὴν φύσιν αὐτῆς, κατέστη δὲ κράτιστος γνώμων τῆς γραμματικῆς τέχνης καὶ κατέδειξε προσφορωτάτην μέθοδον πρὸς σαφῆ τοῦ ἑλληνισμοῦ κατανόησιν. Οὕτω τετριμμένος τὰ ὦτα πρὸς τὴν σύνθεσιν τῶν ἀρχαίων λόγων ἦτο, ὥστ' εὐκόλως κατεφώρα πᾶσαν ὀθνείαν καὶ ἔκφυλον χρῆσιν· οὐδεὶς δ' ἐπιτηδειότερος αὐτοῦ ἐφάνη εἰς ἀνίχνευσιν τῶν παρεγγράπτων λέξεων καὶ ῥήσεων. Ἐμπειρότατος ὑπῆρξε τῆς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις νενομισμένης συνηθείας, ἠπίστατο ἄριστα τὰ κατὰ τὰς λοιπὰς διαλέκτους καὶ διεγίνωσκε καθαρῶς τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν ποιητικὸν λόγον. Διέστελλε θαυμασίως τὰ συνώνυμα καὶ

τοῦ σαφοῦς ἀεὶ καὶ ἀναντιλέκτου ἐχόμενος οὐδαμῶς ἐματαιοπόνει εἰς εὕρεσιν διαφορῶν μὴ ἀληθῶς ὑφισταμένων. Ἐμυσάττετο τοὺς ἀτόπους ὁρισμοὺς καὶ πολλάκις πρὸς διασυρμὸν αὐτῶν προυφέρετο τὸ τοῦ Δημοκρίτου «ἄνθρωπός ἐστιν ὃ πάντες ἴδμεν». Ἦτο ζηλωτὴς τῶν ἁπλῶν καὶ ἥκιστ' ἐπτοεῖτο περὶ τὰς ἀκαίρους καὶ ἀκάρπους λεπτολογίας, πρόχειρον δ' ἑκάστοτ' εἶχε τὸ Ἐπιχάρμειον «νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν». Ἀπέστεργε τὰς περιέργους ζητήσεις καὶ ἐλυπεῖτο ὅτι ὁ ἐπιφανέστατος τῶν καθ' ἡμᾶς Ἄγγλων, ὁ πολὺς Γλάδστων, ἐμόχθησε περὶ χρονολογίαν, ἣν ἀμήχανον ἀποβαίνει νὰ ὁρίσῃ ὁστισδήποτε τῶν θνητῶν. Ἐφήρμοσε δὲ ταῖς τοιαύταις ἐρεύναις τοὺς στίχους τούσδε τοῦ τραγικοῦ Ἀριστάρχου:

καὶ ταῦτ' ἴσον μὲν εὖ λέγειν, ἴσον δὲ μή,
ἴσον δ' ἐρευνᾶν, ἐξ ἴσου δὲ μὴ εἰδέναι·
πλεῖον γὰρ οὐδὲν οἱ σοφοὶ τῶν μὴ σοφῶν
εἰς ταῦτα γιγνώσκουσιν· εἰ δ' ἄλλου λέγει
ἄμεινον ἄλλος, τῷ λέγειν ὑπερφέρει.

Ἠσμένιζε λίαν ὁ Κόβητος τῇ μεθόδῳ τοῦ γραμματικοῦ Ἀριστάρχου καὶ σφόδρ' ἐπῄνει ὡς ὠφελιμώτατον τοῖς φιλολογοῦσι τὸ βιβλίον τοῦ Λερσίου τὸ ἐπιγραφὴν ἔχον: *De Aristarchi Studiis Homericis.* Ἀποδεκτόταται δ' αὐτῷ ἦσαν αἱ τοιαῦται τοῦ Ἀριστάρχου παρατηρήσεις. Ἐζητεῖτο παρὰ τοῖς γραμματικοῖς διὰ τί ὁ Ὅμηρος ἤρξατο τοῦ καταλόγου ἀπὸ τῶν Βοιωτῶν· ἄλλου δ' ἄλλα λέγοντος, ὁ Ἀρίσταρχος εἶπε «Κατ' ἐπιφορὰν αὐτὸν τὴν ἀρχὴν ποιήσασθαι· εἰ γὰρ καὶ ἀπ' ἄλλου ἔθνους ἤρξατο, ἐζητοῦμεν ἂν τὴν αἰτίαν τῆς ἀρχῆς». Τὸ ξίφος τοῦ Ἀγαμέμνονος παρίσταται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ καὶ ἀργυρόηλον καὶ χρυσόηλον· ἐπιστάσεως ἄξιον τὸ πρᾶγμα εὐλόγως ὁ Ἀρίσταρχος νομίσας ἔγραψε τάδε· «Ἡ διπλῆ ὅτι τὸ Ἀγαμέμνονος ξίφος νῦν μὲν ἀργυρόηλον, ἐν ἄλλοις δὲ χρυσόηλον. Καὶ Εὐριπίδης σφυρῶν σιδηρᾶ κέντρα εἰπὼν ἐν ἄλλοις φησὶ χρυσοδέτοις περόναις. Τὰ τοιαῦτα δὲ κυρίως οὐ λέγεται, ἀλλὰ κατ' ἐπι-

φοράν ἐστι ποιητικῆς ἀρεσκείας». Καὶ ἄλλους δὲ παλαιοὺς γραμματικοὺς κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρεωτικοὺς χρόνους ἀκμάσαντας περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο ὁ Κόβητος, ἠτίμαζε δὲ τοὺς ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις γενομένους, Ἡσύχιον, Φώτιον, Σουΐδαν, Εὐστάθιον καὶ ἄλλους. Ἐν τῇ Μνημοσύνῃ ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου «Μωρὸς ὁ Φώτιος, μωρότερος δ' ὁ Ἡσύχιος, ἀνδρῶν δ' ἁπάντων ὁ Σουΐδας μωρότατος».

Πολλῷ φρονιμώτερον ἐφαίνετο τῷ Κοβήτῳ νὰ τεκμαίρηταί τις τὴν ἔννοιαν ἐκ τῶν συμφραζομένων ἢ νὰ τρύχηται πρὸς εὕρεσιν ἐτύμου δυσθηράτου ἢ ἀθηράτου. Περὶ τοῦ παρ' Ὁμήρῳ κρήγυον σημειοῦται ὁ Ἀρίσταρχος «Ὅτι ἅπαξ εἴρηται τὸ κρήγυον καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθὲς ἀλλ' ἀγαθόν· ἀντιδιαστέλλει γοῦν πρὸς τὸ αἰεί τοι τὰ κάκ' ἐστὶ φίλα». Ὀρθότατ' ἔχει ἡ παρατήρησις αὕτη· καὶ ἀσπάζεται μέν, ὡς εἰκός, αὐτὴν ὁ Κόβητος, διαμωκᾶται δὲ τὰς πάλαι καὶ νῦν ἐπινοηθείσας ἐτυμολογίας τοῦ προκειμένου ἐπιθέτου, οὗ καὶ ἐν πολλῷ νεωτέροις τοῦ Ὁμήρου χρόνοις ἐγίνετο χρῆσις καὶ κατὰ τρόπον καὶ κατὰ παρεκδοχήν, ὡς ἐν τῷ «ποιμένες, εἴπατέ μοι τὸ κρήγυον· οὐ καλὸς ἐμμί;», τουτέστιν: εἴπατέ μοι τὸ ἀληθές. Τὴν ἐτυμολογίαν ἐξευτελίζει ὁ πολυμαθὴς ἰατρὸς Γαληνὸς λέγων «ὧν πέπλησται τὰ Χρυσίππου βιβλία ποτὲ μὲν ἰδιώτας ἐπικαλουμένου μάρτυρας ὧν ὑποτίθεται λημμάτων, ἔστι δὲ ὅτε ποιητὰς ἢ τὴν βελτίστην ἐτυμολογίαν ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον, ἃ περαίνει μὲν οὐδέν, ἀναλίσκει δὲ καὶ κατατρίβει μάτην ἡμῶν τὸν χρόνον» καὶ «ἀλαζὼν ἐστι μάρτυρ (μάρτυς) ἡ ἐτυμολογία πολλάκις μὲν ὁμοίως μαρτυροῦσα τοῖς τἀναντία λέγουσι τῶν ἀληθῶν, οὐκ ὀλιγάκις δὲ τοῖς ψευδομένοις μᾶλλον ἤπερ τοῖς ἀληθεύουσιν». Ἀληθῶς τὸ πάλαι ἡ ἐτυμολογία ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κενοσπουδία τις, ἀτόπων καὶ διαστρόφων δοξῶν γόνιμος, δεινῶς μὲν ἐπισκοτοῦσα τῇ ἀληθεῖ τῶν λέξεων δυνάμει, εἰς παντοδαπὰς δὲ πλάνας ἀφορμὴν παρέχουσα. Καὶ ἐν τοῖς πρὸ ἡμῶν δὲ χρόνοις κακῶς τὰ τῆς τέχνης ταύτης διέκειντο. Ἀλλὰ νῦν μεθοδικωτέρα μὲν ἡ περὶ τὴν γένεσιν τῶν λέξεων ἀσχολία κατέστη, παρέ-

χεται δὲ χρείας τινὰς εἰς ἀκριβεστέραν τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς γνῶσιν.

Ὁ Κόβητος φιλαθηναιότατος ὢν ἠρέσκετο διαφερόντως τῷ Ἀττικῷ λόγῳ καὶ λίαν περὶ αὐτὸν ἐσπούδαζεν. Ἐτέρπετο δὲ μάλιστα ταῖς κωμῳδίαις τοῦ Ἀριστοφάνους, περὶ οὗ ἀπεφήνατο ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ «Πάντων δὲ ἀστειότατα χαριεντίζεται ὁ χαριέστατος ἀνθρώπων ἁπάντων ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι». Ὅτ' ἀνεγινώσκομεν κώδικα τοῦ Ἰουλιανοῦ, πολλάκις ἠδημόνει καὶ ἔλεγε «ἀηδῆ ταῦτα καὶ προσίσταταί μοι»· ὅτε δ' ἀντίγραφον τοῦ Ἀριστοφάνους διηρχόμεθα, περιχαρὴς ἐγίνετο καὶ γεγανωμένῳ μὲν τῷ προσώπῳ μεγάλῃ δὲ τῇ φωνῇ ἀπήγγελλε τὰς Ἀριστοφανείους ῥήσεις. Ἐν παλαιοτέροις χρόνοις ἐθαυμάζοντο ὁ Αἰλιανὸς καὶ ὁ Φιλόστρατος καὶ Μάξιμος ὁ Τύριος καὶ ἄλλοι τῶν μεταγενεστέρων· ἀλλ' οὐδεὶς κάλλιον τοῦ Κοβήτου ἐνεφάνισε τὴν ἀπειροκαλίαν καὶ ψυχρολογίαν καὶ κακοδαιμονίαν τῶν συγγραφέων τούτων, οὐδεὶς δ' ἐναργέστερον αὐτοῦ ἐφανέρωσε τὴν οὐδένειαν τῶν Βυζαντιακῶν συρφάκων. Τρανῶς δ' ἐστηλίτευσεν ὁ Κόβητος τὴν εὐτέλειαν τοῦ ἤθους καὶ τὴν περὶ τὴν κολακείαν εὐχέρειαν τοῦ σοφιστοῦ Θεμιστίου. Γράψας παρατηρήσεις εἰς λόγον τοῦ Χορικίου τὸ πρῶτον τότ' ἐκδοθέντα καὶ μνημονεύσας γελοιοτάτην τοῦ συγγραφέως διήγησιν, καθ' ἣν ὁ Ἀράτιος οὐδ' εἴκοσι τὸν ἀριθμὸν στρατιώτας ἔχων ἐπετέλεσεν ἔργον σεμνότερον καὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἐπεφθέγξατο μὲν «λῆροι καὶ φλήναφοι», ἐπήνεγκε δ' εὐθὺς τάδε· «Περὶ τοιούτους συγγραφεῖς δὲν πρέπει τις πολλὴν ἀσχολίαν καὶ σπουδὴν νὰ ποιῆται, ὥς ποτ' ἐν Γαλλίᾳ οὐκ ὀλίγοι ἡ μ ὲ ν ν έ ο ι ἠ δ ὲ γ έ ρ ο ν τ ε ς ἔθος εἶχον π ε ρ ὶ ο ὐ δ ε ν ὸ ς ἀ ξ ί ω ν σ υ γ γ ρ α φ έ ω ν ἀ ν α ξ ί α ν σ π ο υ δ ὴ ν π ο ι ε ῖ σ θ α ι, ἵνα τοῖς τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ Εὐθυδήμῳ ῥήμασι χρήσωμαι».

Εἴδομεν ὅτι θεμέλια τῇ ἑρμηνευτικῇ τέχνῃ ὑπέθηκεν ὁ Κόβητος τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν κριτικήν. Εἶνε δ' αὗται ἰσχυρῶς συνεζευγμέναι. Γραμματικὸς εὐδόκιμος ἄνευ τῆς κριτικῆς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, γελοιότατος δὲ πολλάκις

καθίσταται ἐκεῖνος, ὅστις ἀτριβὴς τῆς γραμματικῆς ὢν ἅπτεται τῆς κριτικῆς. Προυργιαίτατον εἰς ἄμεμπτον ἄσκησιν τῆς κριτικῆς εἶνε ἡ ὡς οἷόν τε μάλιστ' ἀκριβὴς γνῶσις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὁ δὲ κατολιγωρῶν αὐτῆς ἀποβαίνει κακὸς μὲν κριτικός, κακὸς δὲ φιλόλογος καθόλου. Τὰ κάτωθεν προσήκει νὰ εἶνε ἰσχυρότατα· καὶ εὐφυέστατοι δ' ἄνδρες οὐχὶ ἀρκούντως ἑαυτοὺς περὶ τὰ γραμματικὰ γυμνάσαντες πολλάκις τοῦ ἀληθοῦς ἀποσφάλλονται καὶ ἢ κινοῦσι τὰ ὑγιῶς ἔχοντα ἢ ἀτόπους καὶ ἀσυστάτους ἀναγνώσεις ποιοῦνται τῶν ἀληθῶς νοσούντων.

Ὁ ἐμπείρως τῆς γραμματικῆς ἔχων γινώσκει ὅτι δὲν ἐλέγετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἔλεος-ἐλέους, διώρυΓος, Συρακούσιος, ἤμην, αἴσθομαι, ἀκρόπαθος, ἀλλοῦ (ἀλλοῦ γέ που), καθιστάνω, ἡττῶ, ἐτύπτησα, ὑστερήσομαι, κτλ., εὑρίσκων δ' ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτῶν ταῦτα ἐφαρμόζει τὸ προσῆκον ἑκάστῳ φάρμακον καὶ καθαίρει τὸν λόγον τῶν ὑπ' ἀμαθίας ἢ ἀνεπιστασίας τῶν βιβλιογράφων προστριβέντων αὐτῷ ῥύπων. Ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις ἀπαντᾷ «Ὥστε δὲ λεπταὶ ἐοῦσαι ξυμπιλέονται καὶ ἀκέουσι αὐταὶ σφίσι αὐταῖς». Οὐ μόνον ὁ τύπος τοῦ ῥήματος ἀκέουσι εἶνε βάρβαρος ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ δοτικῆς πτώσεως σύνταξις αὐτοῦ σόλοικος. Ἓν μόνον γράμμα, παραλειφθὲν ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων, ἐνθεὶς ὁ ἔνδοξος γραμματικὸς Βουτμαννὸς καθαρὰν τὴν ῥῆσιν τοῦ τε βαρβαρισμοῦ καὶ τοῦ σολοικισμοῦ ἀπέφηνεν, οἷον «καὶ ἀΡκέουσι αὐταὶ σφίσι αὐταῖς», ᾧ ὅμοιον τὸ Ξενοφώντειον «καὶ γὰρ ἂν ἄνευ τούτων ἀρκοῖμεν ἡμῖν αὐτοῖς». Εὑρέθη δὲ καὶ ἀΡκείσθω γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ ἀκείσθων. Ἐν τῷ κατ' Ἀνδοκίδου Λόγῳ τοῦ Λυσίου (ἢ Ψευδολυσίου) φέρεται «Ἂν νυνὶ Ἀνδοκίδης—ἔλθῃ κληρωσόμενος, ἄλλο τι ἢ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ θυσιάσει καὶ εὐχὰς εὔξεται κατὰ τὰ πάτρια κτέ.;». Ἀλλ' ὁ Παλατῖνος κῶδιξ ἔχει «θυσιάσουσι καὶ εὐχὰς εὔΧεται». Εὐλογώτατα δ' ἀναφύεται τὸ ἐρώτημα τόδε· ἂν ἔκειτο παρὰ τῷ ῥήτορι τὸ θυσιάσει, τίς κίνδυνος θὰ ἦτο νὰ μεταμορφωθῇ ὑπὸ γρα-

φέως, καὶ ἐσχάτως τυφλώττοντος, τὸ ἑνικὸν τοῦτο ῥῆμα εἰς τὸ πληθυντικὸν θυσιάσουσι, ὁ Ἀνδοκίδης θυσιάσουσι; Παρατηρήσας ὁ Κόβητος ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ ἐπιγεγραμμένῳ *Commentationes Philologicæ Tres* ὅτι ἄχρηστον ἐν τῷ παλαιῷ ἑλληνισμῷ ὑπῆρχε τὸ ῥῆμα θυσιάζω μετετύπωσεν εὐστοχώτατα τὸ θυσιασΟυσΙ εἰς τὸ θυσίας ΘύσΕΙ· «ἄλλο τι ἢ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ θυσίας θύσει καὶ εὐχὰς εὔξεται κατὰ τὰ πάτρια κτέ.;».

Καὶ περὶ τὴν ἀναπλήρωσιν δὲ τῶν ἐν βιβλίοις ἢ ἐπιγραφαῖς ἀπολομένων συμβαίνει νὰ πταίῃ τις, ἂν μὴ ἱκανῶς περὶ τὰ τῆς γλώσσης ἠσκημένος εἶνε. Δύο παραδείγματα νῦν ἀρκοῦσιν εἰς πίστωσιν τοῦ πράγματος. Ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ ἐσώθησαν τοῦ τρίτου ἑνικοῦ προσώπου τοῦ ἀορίστου τοῦ ὑπισχνοῦμαι τὰ τέσσαρα πρῶτα γράμματα, ὁ δὲ Πιττάκης προσθεὶς τὰ κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐλλείποντα ἐπόρισεν ἡμῖν τὴν φράσιν τήνδε· «πέπομφεν ἅπαντα πρὸ Παναθηναίων καθ'ἃ ὑπεσ(χέθη)». Ἀλλὰ πᾶς δεόντως τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν πεπαιδευμένος γινώσκει ὅτι ὁ ὑγιὴς τύπος εἶνε ὑπέσχετο. Τὸ ῥῆμα ὠφελῶ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ συντάσσεται αἰτιατικῇ πτώσει, οὐχὶ δοτικῇ· πλημμελῶς δὲ φέρεται παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι «οὐδὲν αὐτοῖς οἷοί τε ἦσαν ὠφελεῖν» ἀντὶ τοῦ αὐτούς. Καὶ ὅμως ὁ ἔνδοξος φιλόλογος Βοίκκιος ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ ἐξέδωκε «παρακαλοῦσιν αὐ(τὸν ὠφελ)εῖν τῷ δήμῳ» ἀναπληρώσας οὕτω τὰ μεταξὺ τοῦ ΑΥ καὶ ΕΙΝ ἠφανισμένα γράμματα. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ΤΟΝ ΩΦΕΛ δύναται νὰ τεθῇ προσφυῶς τὸ ΤΟΝ ΒΟΗΘ, γίνεται δὲ τότε καλλίστη ἡ ῥῆσις καὶ σύμφωνος τῇ τῶν πεζολόγων χρήσει· «παρακαλοῦσιν αὐ(τὸν βοηθ)εῖν τῷ δήμῳ». Λέγεται ἑλληνιστί, ὡς πᾶς τις γινώσκει, βοηθῶ τῇ πόλει, βοηθῶ τῇ γῇ, κτλ. Τίς δὲ τῶν τοῖς βιβλίοις τῶν παλαιῶν προσκειμένων ἀγνοεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι ῥηθὲν «καὶ τὸν πατέρ' ἠντεβόλει βοηθεῖν τῇ πάτρᾳ»;

Οἱ παλαιότεροι τῶν φιλολόγων δὲν ἦσαν ἱκανῶς τρίβωνες τῶν γραμματικῶν, συχνάκις δὲ λογιώτατοι ἄνδρες, ὁ

Σαλμάσιος, ὁ Κασαύβων καὶ ἄλλοι, ἡμάρτανον περὶ τοὺς τύπους. Ὁ πολὺς Βεντλήϊος ἐσχημάτισε παρατατικὸν σκυταλιεφόρουν καὶ ἀόριστον ὤμνυσας καὶ πληθυντικὴν δοτικὴν ἄττοισι (=τισί), ὁ δ' ἡμέτερος Κοραῆς ἔπλασε προστακτικὴν προστίθητι καὶ παρατατικὸν μαρτυρεποίει καὶ ἐνεστῶτα τεύχομαι ἀντὶ τοῦ τυγχάνω. Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις σπανιώτερον τοιούτοις πλημμελήμασι περιπίπτουσιν ἐπιφανεῖς φιλόλογοι. Ὁ Μαδβίγιος δεινότατος ἀληθῶς περὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ γράμματα ἀλλὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης οὐχὶ τὴν δέουσαν πεῖραν κεκτημένος ἐδόξαζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ῥηθῇ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου «γυναῖκα πιστὴν δ' ἐν δόμοις εὑρεῖ μολών», ὅπερ παντελῶς παράσημον ὂν οὐδὲ Βυζαντιακῷ ἀνθρωπαρίῳ πρέπει. Εἰς τοιαῦτα τοῦ Μαδβιγίου παραπτώματ' ἀποβλέπων ὁ Κόβητος ἔγραψε περὶ τοῦ ἀνδρός, ὃν ἄλλως σοφώτατον καὶ κριτικώτατον ὑπελάμβανε, τάδε· «Ἐλλείπει αὐτῷ ἡ βαθυτέρα τῶν Γραμματικῶν γνῶσις, καὶ ἐπειδὴ αἱ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων μελέται ἀεὶ αὐτῷ πάρεργον, οὐχὶ ἔργον ὑπῆρξαν, δὲν κατενόησεν οὕτως ἐντελῶς τὴν φύσιν καὶ χρῆσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὥστε νὰ μὴ εἰσάγῃ τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς ταῦτα λέγοντας, ἃ οὐδείς ποτε τῶν Ἑλληνιστὶ διαλεγομένων οὕτως εἶπεν».

Οὐκ ὀλίγοι τῶν τε πρὸ ἡμῶν ἀκμασάντων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ζώντων ψέγουσι καὶ διαβάλλουσι πάντα τρόπον τὴν κριτικήν. Τὸ πρᾶγμα νομίζω ἐγὼ φυσικώτατον γινώσκων ὅτι οὗ τις τὴν γνῶσιν ἀφῄρηται, τούτου κατηγορεῖ προχειρότατα. Οἱ ἐκ περιζώματος ἀσκοῦντες τὴν φιλολογίαν οὐδὲν γενναῖον δυνάμενοι αὐτοὶ νὰ κατορθώσωσι τρέπονται ἐπὶ τὴν λοιδορίαν καὶ τὸν χλευασμὸν πράγματος τιμιωτάτου καὶ ἀνυσιμωτάτου εἰς τὴν ἐξηγητικὴν ἐπιστήμην. *Interpretationem præcedere debet emendata lectio.* Ματαία καὶ ἄκαρπος εἶνε ἡ πρὸς κατάληψιν χωρίων λελωβημένων σπουδὴ οὐδὲν διαφέρουσα τῆς παροιμιαζομένης δελφῖνος ἐν χέρσῳ βίας. Τὰ Ἑλληνικὰ βιβλία δεινῶς ἐκακώθησαν διαφθειρόμενα ἑκά-

στοτε ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων, ἀμαθῶν, ὡς τὰ πολλά, καὶ ἀνοήτων ἀνθρώπων ὄντων. Καὶ πεπαιδευμένοι δ' ἐνίοτ' ἄνδρες κακῶς ἀνεγίνωσκον τἀντίγραφα ἢ οὐδεμίαν αἴσθησιν ἐλάμβανον τῆς περὶ τὴν γραφὴν πλημμελείας. Ὁ Ἀθήναιος ποιούμενος λόγον περὶ του σκύφου ἢ σκύφους γράφει «Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Δερκυλίδας ὁ Λακεδαιμόνιος Σκύφος, ὥς φησιν Ἔφορος ἐν τῇ ὀκτωκαιδεκάτῃ». Ὁ Δερκυλίδας πανοῦργος καὶ δόλιος ὢν προσηγορεύετο Σίσυφος, ὑπὸ κακῆς δὲ γραφῆς (CICYΦOC - CKYΦOC) ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Σκύφος ἢ σκύφος, τουτέστιν: ἔκπωμα ἢ ποτήριον. Ὁ Λογγῖνος ἢ Ψευδολογγῖνος παρατίθεται ἐν τῷ περὶ Ὕψους ῥῆσιν τοῦ Ξενοφῶντος ἔχουσαν ὧδε· «αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων», ἐπάγει δ' εὐθὺς «Ἀμφικράτει καὶ οὐ Ξενοφῶντι ἔπρεπε τὰς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν κόρας λέγειν παρθένους αἰδήμονας». Ἀλλ' ὁ Ξενοφῶν ἐν τῇ Λακεδαιμονίων Πολιτείᾳ εἶπεν «αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς θαλάμοις παρθένων», οὐχὶ «τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων». Εὐλογώτατα δέ τις ἐπετίμησε τῷ Λογγίνῳ σημειωσάμενος ἐν τῷ μετωπίῳ ἑνὸς τῶν κωδίκων αὐτοῦ «Ἠπάτησαι, κριτικώτατε· οὐ γὰρ τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀλλὰ τῶν ἐν τοῖς θαλάμοις παρθένων φησὶν ὁ Ξενοφῶν». Κακῶς ἀναγνωσθὲν τὸ ΘΑΛΑΜΟΙΣ μετέπεσεν εἰς τὸ (ΟΦ)ΘΑΛΜΟΙΣ. Ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις, ἐν τῷ Δευτέρῳ Βιβλίῳ τῶν Ἐπιδημιῶν, ἐφέρετο «πρὸς δὲ τὸ Ἀφροδίσιον αἱ οὐραὶ ἔβλεπον», ὅπερ γελοιότατον. Εἶνε δ' ἡμῖν παραδεδομένον ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ὅτι ὁ Ἡρακλείδης εἴκαζε θύραι ἀντὶ τοῦ οὐραί. Τάδε λέγει ὁ Γαληνὸς ἐν τῷ Τρίτῳ Ὑπομνήματι εἰς τὸ Δεύτερον Βιβλίον τῶν Ἱπποκράτους Ἐπιδημιῶν «Ἡρακλείδης δ' οἴεται τοῦτο ἀπίθανον εἶναι· διὸ νομίζει ὅτι θύραι ἦν γεγραμμένον διὰ τοῦ Θ, τῆς μέσης γραμμῆς ἐν αὐτῷ τῷ χρόνῳ διαφθαρείσης ἢ τοῦ βιβλιογράφου σφαλέντος». Ἡ γνησία γραφὴ ἀναντιλέκτως εἶνε, καθ' ἃ καὶ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου παρετηρήθη, «πρὸς δὲ τὸ Ἀφροδίσιον

αἱ θύραι ἔβλεπον», ἡμαρτημένη δ' αὐτοῦ ἀνάγνωσις τὸ οὐραί (ΘΥΡΑΙ-ΟΥΡΑΙ)· μυριάκις δ' ὑπὸ τῶν μεταγραφέων συνεχύθησαν τὰ στοιχεῖα Θ καὶ Ο ἐμφερῆ τὸ σχῆμα ὄντα. Παράδοξον δὲ προσπίπτει ὅτι ὁ Γαληνὸς ἀτιμάζων τὴν ἀληθῆ ἐκφορὰν ἐδόξαζεν ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως οἱ ῥόοι, ὅπερ οὐχὶ πολλῷ κρεῖττον ἡμῖν φαίνεται τοῦ αἱ οὐραί.

Οἱ βιβλιογράφοι μετέβαλον τὸ πέπλυται εἰς τὸ πέπαυται, τὸ ἐπικλύσειαν εἰς τὸ ἐπικαύσειαν, τὸ λιμαινούσης εἰς τὸ δειμαινούσης, τὸ πεδαρτᾶν εἰς τὸ πελαργᾶν, τὸ εὔπλοιαν εἰς τὸ εὐπάθειαν, τὸ Βλόσωνος εἰς τὸ Βαθέωνος, τὸ διολοῦμεν εἰς τὸ διελοῦμεν, τὸ ἐξελῶντες εἰς τὸ ἐξελοῦντες, τὸ Αἰγίμιος εἰς τὸ Αἰπάλιος, τὸ δίεφθος εἰς τὸ διεφθορός (-ρώς), τὸ ᾠά εἰς τὸ ὦτα, τὸ διεκπαίσασθαι εἰς τὸ διεκπέσασθαι, τὸ μετερῶντες εἰς τὸ μεταίροντες, τὸ Αἰξωνέων εἰς τὸ ἔξω νέων, τὸ ὡσιώθησαν εἰς τὸ ὡς εἰώθεσαν, τὸ ὑποδῶν εἰς τὸ ὑπὸ ποδῶν, τὸ διαπυρπαλάμησεν εἰς τὸ διὰ πῦρ μάλ' ἄμησεν, τὸ ὥστ' ἀπαλλαγεῖσι εἰς τὸ ὡς τὰ πολλά γ' εἰσί, τὸ τίς δέ κα λῴη εἰς τὸ τίς δ' ἐγκαλοίη, τὸ ἔλοι δόρει εἰς τὸ ἐλοιδόρει, τὸ τὴν ὑπὸ Στασάνορι εἰς τὸ τὴν ὑποστᾶσαν ὄρει, τὸ χιλίας ὀφλόντα εἰς τὸ χίλια σοφὰ ὄντα, τὸ ἀρεταλογίας σου εἰς τὸ ἆραι τὰ λόγιά σου, τὸ Σκόπα ἔργα εἰς τὸ σκολιὰ ἔργα, τὸ ἐπὶ Στρέψαν εἰς τὸ ἐπιστρέψαντες, τὸ οὐκ ἴδμες εἰς τὸ οὐκὶ ἅμες· καὶ ἄλλα δὲ πάμπολλα διαστρόφως ἀνέγνωσαν καὶ σκότος βαθὺ πολλάκις τοῦ λόγου κατέχεαν. Ἡ κριτικὴ ἀποκατέστησε τὰ ὀρθῶς ἔχοντα, χάριτας δ' αὐτῇ ὁμολογοῦσα ἡ ἑρμηνευτικὴ εὐκόλως νῦν τὸ ἑαυτῆς ἔργον ἐπιτελεῖ. Ἐν τῷ κατ' Ἀλκιβιάδου λόγῳ τοῦ Ἀνδοκίδου ἢ Ψευδανδοκίδου ἔχουσι τἀντίγραφα «τὰ πομπεῖα παρὰ τῶν ἀρχιθεωρῶν αἰτησάμενος ὡς εἰς τὰ πινάκια τῇ προτέρᾳ τῆς οὐσίας χρησόμενος». Τρία ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ

γραφικὰ ἁμαρτήματα ἡ κριτικὴ ἐφώρασε, τὸ τὰ πινάκια ἀντὶ τοῦ τάπινίκια, τὸ τῇ προτέρᾳ ἀντὶ τοῦ τῇ προτεραίᾳ καὶ τὸ τῆς οὐσίας ἀντὶ τοῦ τῆς θυσίας. Ὁ Θουκυδίδης μνημονεύει ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ συνθήκην τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀργείων· φέρεται δ' ἐν αὐτῇ κατὰ τοὺς κώδικας «ταὶ δὲ ἄλλαι πόλιες ταὶ ἐν Πελοποννάσῳ, κοινᾶν (κοινὰν) ἐόντων τᾶν σπονδᾶν καὶ τᾶν ξυμμαχιᾶν, αὐτόνομοι καὶ αὐτοπόλιες, τὰν αὐτῶν ἔχοντες, καττὰ πάτρια δίκας διδόντες τὰς ἴσας καὶ ὁμοίας». Οὐδεὶς δύναται νὰ εὐοδώσῃ τὴν ῥῆσιν ταύτην οὕτω προεννενεγμένην· ἀπήλλαξε δ' αὐτὴν τῆς σολοικίας ὁ Βαλκενάριος συνάψας τὰς λέξεις κοινᾶν καὶ ἐόντων· «ταὶ δὲ ἄλλαι πόλιες κοινανεόντων τᾶν σπονδᾶν κτέ.», τουτέστι: κοινωνούντων. Ἐν τῇ Πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος ἀντὶ τῆς ὑποτακτικῆς αἰσθώμεθα ὁ Βεκκῆρος καὶ ἄλλοι, ἀντιγράφοις ἀκολουθοῦντες, παρέλαβον τὴν ὁριστικὴν αἰσθόμεθα, ἣν καὶ ὁ Βουτμαννὸς ἐνέκρινεν. Ἀλλ' ὁ ἐνεστὼς αἴσθομαι εἶνε τοῦ πονηροῦ κόμματος. Ὀρθότατα ὁ Μαδβίγιος ἓν γράμμα ἐξαλείψας ἀνέγνω παρὰ τῷ Πλάτωνι «Ἀσόμεθα δ' οὖν ὡς οὐ σπουδαστέον ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ποιήσει ὡς ἀληθείας τε ἁπτομένῃ καὶ σπουδαίᾳ». Παρὰ τῷ Γαληνῷ ἐν τῷ περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτη καὶ Πλάτωνα Δογμάτων συγγράμματι κεῖται «ἐπειδὴ τὰς τέχνας ἁπάσας ἐν τῇ καρδίᾳ συνισταμένας διὰ τὸν λόγον εἰς τὸ φανερὸν ἐκφερόμενοί τινες λόγοι διὰ τῆς κεφαλῆς ἐξίασιν», ὅπερ ἀδύνατον εἶνε νὰ νοηθῇ, ἂν μὴ μεταγραφῇ ὧδε· «ἐπειδὴ τὰς τέχνας ἁπάσας ἐν τῇ καρδίᾳ συνισταμένας διὰ τΩν λόγΩν εἰς τὸ φανερὸν ἐκφέρομεν, οἵτινες λόγοι διὰ τῆς κεφαλῆς ἐξίασιν». Μάτην λόγος ὑπό τινων γίνεται περὶ τῆς παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ μετοχῆς γλαυκίθων καὶ τοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν τοῦ Ἡρῳδιανοῦ ἐπιρρήματος Σφιγγοῖ. Τὸ γλαυκίθων εἶνε ἐσφαλμένη γραφὴ τοῦ γλαυκιΟων, τὸ δὲ ΣφιΓΓοῖ μετατυπωτέον εἰς τὸ ΣφηΤΤοῖ. Πολλοὶ νομίζουσιν ὅτι ἐτίθετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐνίοτε ἡ γενικὴ πτῶσις ἄνευ

προθέσεως εἰς δήλωσιν τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου, ὡς ἐν τῷ Εὐριπιδείῳ χωρίῳ «κεῖσαι σᾶς ἀλόχου σφαγείς». Ἀλλ' οὐδαμῶς λέγεται ἑλληνιστὶ ἐσφάγην τινός ἀντὶ τοῦ ἐσφάγην ὑπό τινος, καθίσταται δ' ἡ τοῦ Εὐριπίδου ῥῆσις ἄμεμπτος, ἂν τὸ σφαγΕίς τραπῇ εἰς τὸ σφαγΑῖς· «κεῖσαι σᾶς ἀλόχου σφαγαῖς».

Ἀλλ' ἄγριαι κραυγαὶ πολλαχόθεν ἀκούονται· «Εἴμεθα συντηρητικοί· σεβόμεθα τὴν παράδοσιν· οὐδαμῶς ταῖς καινοτομίαις ἀρεσκόμεθα». Ὁ Βεντλήϊος ἱστορεῖ ὅτι ἱεροποιός τις ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἀνεγίνωσκεν ἔν τινι ῥήσει *mumsimus* ἀντὶ τοῦ *sumsimus*· γενομένης δὲ πρὸς αὐτὸν ὑπομνήσεως, ἵν' ἐπανορθώσῃ τὸ σφάλμα, ἀπεκρίνατο ὅτι δὲν ἤθελε ν' ἀλλάξῃ τὸ παλαιὸν αὐτοῦ *mumsimus* ἀντὶ τοῦ νέου ἐκείνου *sumsimus*. Ὁμοίως καὶ οἱ πρὸς τὴν κριτικὴν ἀπηλλοτριωμένοι εἶνε οὕτω προσπεφυκότες τοῖς ἕλκεσιν, ὥστε παγχάλεπον ἀποβαίνει ν' ἀποσπασθῶσιν αὐτῶν. Καὶ ἄσμενοι μὲν προσφέρομεν τοῖς γενναίοις ὑπερμάχοις τῆς παραδόσεως τὰ πινάκια, ἵνα πτισάνην ἐξ αὐτῶν ῥοφῶσι, παραλαμβάνομεν δ' ἡμεῖς τἀπινίκια, καὶ ἐλπίζομεν ὅτι ταχέως αὐτὰ θὰ ἑορτάσωμεν, τῆς Ἀθηνᾶς συναιρομένης καὶ τοῦ καλλινίκου Ἡρακλέους.

Ὁ μέγας Βεντλήϊος ἀπεφήνατο: *Nobis et ratio et res ipsa centum codicibus potiores sunt*. Τὴν αὐτὴν εἶχε γνώμην καὶ ὁ ἐφάμιλλος αὐτῷ Κόβητος· πολλάκις δὲ καὶ πολλαχῶς ἀπέδειξεν ὅτι ἀνοητότατον πάντων εἶνε νὰ πείθηταί τις τυφλῶς τοῖς κώδιξιν ἀνηκουστῶν παντελῶς τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ ἀφροντιστῶν τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων πειθανάγκης. Τάδε γράφει ὁ ἐπιφανέστατος κριτικὸς ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ «Ὑπερθαυμάζουσι δὲ τὰ παλαιὰ ἀντίγραφα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ οὐδέποτε οὐδὲν τῶν τοιούτων ἑορακότες, ἐγὼ δὲ ἀντιγράφοις ἐντετυχηκὼς ἀναριθμήτοις καὶ πλεῖστα δὴ ὡς ἀκριβέστατα ἀντιβεβληκὼς οὐδὲν ὑποστειλάμενος πᾶσι τοῖς φιλολογοῦσι παραινῶ μήτε λίαν μέγα παρὰ τῶν ἀντιγράφων προσδοκᾶν, μήτ' ἄγαν αὐτοῖς πιστεύειν, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον ἐν πάνυ πολλοῖς εὐτολμότατα καὶ ἀνδρειό-

τατα πάντων τῶν ἀντιγράφων καταφρονεῖν. Ἓν γὰρ οὐδὲν οὐδὲ τῶν παμπαλαίων καὶ περιβοήτων ἐκείνων ἀπήλλακται σφαλμάτων, ἀλλὰ γέμει καὶ ταῦτα πολλῶν τε καὶ παντοδαπῶν ἁμαρτημάτων γραφικῶν καὶ τούτων ἀνοητοτάτων».

Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι τῶν ἀσκούντων τὴν κριτικὴν ὀλίγοι εἶνε οἱ ἐμμελῶς αὐτὴν καὶ ἐπιδεξίως ἐπιτηδεύοντες, οἱ πλεῖστοι δὲ ναυαγοῦσιν ἢ δι' ἀφυΐαν ἢ δι' ἀνεπιστημοσύνην ἢ καὶ δι' ἀμφότερα. Ἀλλ' ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ εὐαρίθμητοι ὑπάρχουσιν οἱ εὐδοκιμοῦντες καὶ εὔκλειαν αὐτῇ διὰ μεγάλων ἐπινοιῶν περιποιοῦντες. Πολλοί τοι ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε Βάκχοι. Πᾶς τις ἐπιθυμῶν δικαίως ἐπιστήμην τινὰ νὰ κρίνῃ ὀφείλει εἰς τὰ κατορθώματ' αὐτῆς ν' ἀποβλέπῃ, νὰ παρορᾷ δὲ τὰ δι' ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἢ ἀτεχνίαν συμβαίνοντα ἀποτεύγματα.

Ὁ Κόβητος ἐθαύμαζε πάντων μάλιστα τὸν Βεντλήϊον, ἐτίμα δὲ μεγάλως καὶ τὸν Βαλκενάριον καὶ τὸν Ῥουγκήνιον καὶ τὸν Πόρσωνα. Παγκάλη εἶνε ἡ τοῦ Ῥουγκηνίου πλαστὴ ἐκ τοῦ Ἅδου πρὸς τὸν Κόβητον ἐπιστολὴ καὶ ἡ τοῦ Κοβήτου εἰς αὐτὴν ἀπάντησις. Ἐπῄνει δὲ καὶ τὸν Ἐλσμλήϊον καὶ τὸν Δοβραῖον καὶ τὸν παλαιότερον αὐτῶν Δαβέσιον. «Ὅτε τὸ πρῶτον ἀνέγνων τὸ τοῦ Δαβεσίου βιβλίον», εἰπέ μοί ποτε ὁ Κόβητος, «σφόδρα μὲν ἀνεφλέχθην, πολλὴν δ' ἐκαρπωσάμην ὠφελίαν ἐκ τῶν συνετωτάτων τοῦ ἀνδρὸς γνωμῶν». Δὲν μνημονεύω τὸ ὄνομα τοῦ βιβλίου τούτου νομίζων ὅτι γνωστὸν ὑπάρχει παντὶ Ἑλληνικῶν γραμμάτων γεγευμένῳ. Ἀγχινούστατον ὑπελάμβανεν ὁ Κόβητος τὸν Οὐόλφιον, ὡς γίνεται φανερὸν ἐξ ὧν γράφει ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ. «Μνημονεύεται ἐν τοῖς παλαιοῖς εἰς Ἰλιάδα σχολίοις· Νεοτέλης ὅλον βίον γράψας περὶ τῆς κατὰ τοὺς ἥρωας τοξείας. Ὁ δὲ Βόλφιος ὁ πάντας τῇ ἀγχινοίᾳ ὑπερηκοντικὼς ἐν τοῖς εἰς Ὅμηρον προλεγομένοις ὑπονοεῖν φησὶ τὸν ἄνδρα διὰ βίου περὶ τούτου φροντίσαι. Ἁλίκον ἐντὶ τὸ τύμμα καὶ ἁλίκον ἄνδρα δαμάσδει. Τίς γὰρ οὐκ εὐθὺς συνορᾷ ὅτι ὅλον βιβλίον περὶ τῆς κατὰ τοὺς ἥρωας τοξείας ὁ Νεοτέλης ἔγραψεν;».

Εὗρόν ποτε τὸν Κόβητον ἀναγινώσκοντα τὸ βιβλίον τοῦ Κ.Ὀ. Μυλλήρου τὸ καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν μεταπεφρασμένον ὑπὸ τοῦ Κυπριανοῦ. «Χρυσοῦν», εἰπέ μοι, «τὸ βιβλίον τουτί ἐστιν, ὅ κατέλαβές με ἐν ταῖς χερσὶν ἔχοντα». Ἐποιεῖτο δὲ περὶ πολλοῦ ὁ Κόβητος καὶ τὸν Μεινέκιον καὶ τοὺς Δινδορφίους καὶ τὸν Βέργκιον. Πάντας τοὺς εὐδοκιμοῦντας ἐν τοῖς γράμμασιν ἀπεδέχετο ὁ μεγαλόψυχος ἀνήρ, ἐπεθύμει δὲ νὰ εἶνε οἱ φιλόλογοι κοσμοπολῖται καὶ ἀνεφώνει πολλάκις: Εὐρεῖαι Μουσῶν κέλευθοι. Τὸν ἡμέτερον Κοραῆν ἀπέκλειεν ὁ Κόβητος ἐκ τοῦ χοροῦ τῶν πρωτευόντων κριτικῶν Βεντλήίου καὶ Πόρσωνος καὶ Βαλκεναρίου, κατέλεγε δ' ἐν τῷ τῶν περιωνύμων ἀνδρῶν Λοβεκκίου καὶ Βεκκήρου καὶ Σχαιφήρου.

Ὁ Κόβητος ἐφιλήδει μὲν τῇ εἰρωνείᾳ καὶ ἐζήλου τὸν Ἀττικὸν μυκτῆρα, ἀλλ' οὐδαμῶς ἦτο κρυψίνους οὐδ' ἔχαιρε τῷ ἐπιπλάστῳ καὶ ἀπατηλῷ. Ἀείποτε ὑπῆρξε παρρησιαστὴς καὶ εὐθυρρήμων καὶ ἔλεγε συνήθως τὰ σῦκα σῦκα καὶ τὴν σκάφην σκάφην. Ἐπειδὴ δὲ θυμοειδέστερον πολλάκις ἥπτετο τῶν ἐλέγχων καὶ τωθαστικώτερον ἐπετίμα τοῖς πλημμελεῖς καὶ ἀτόπους κατὰ τὴν αὐτοῦ ὑπόληψιν ἐκφέρουσι δόξας, οὐκ ὀλίγοι τῶν φιλολόγων παρωξύνθησαν καὶ δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διετέθησαν· ἔνιοι δὲ καὶ δεινῶς ἐκακολόγησαν τὸν ἄνδρα ὑπὸ μικροψυχίας ἐλαυνόμενοι. Περὶ τοῦ Βεκκήρου εἶπεν ὁ Κόβητος «Οὐ φιλόλογος τύγ' ἐσσί, ἔχεις νόσον, χαίρεις ἐκδιδούς». Βαρεῖα ἀληθῶς ἡ μομφὴ αὕτη τοῦ Κοβήτου εἶνε, ἀπεμνημόνευσε δ' αὐτῷ ὁ Βεκκῆρος καὶ τὰς προενεχθείσας ὑπ' ἐκείνου γνώμας περὶ Ὁμηρικῶν χρήσεων ἐξετάζων προεθυμήθη νὰ παραστήσῃ ὅτι οὐδεμία αὐτῶν ὑγιῶς ἔχει, ἀδαὴς δ' ὁ Κόβητος τῆς τοῦ ποιητοῦ συνηθείας ὑπάρχει· ἀπέρριψε δ' εἰς αὐτὸν τὸν τοῦ Σοφοκλέους στίχον: αὐθαδία τοι σκαιότητ' ὀφλισκάνει. Ἀλλ' ὁ Κόβητος συνέγραψεν ἔπειτα τὰ Ὁμηρικά, ἐν οἷς ἐπιδηλότατα φαίνεται ἄκρα τῆς Ὁμηρικῆς διαλέκτου γνῶσις. Διαπρεπὴς φιλόλογος, πολλῷ τοῦ Βεκκήρου ὑπέρτερος, ὁ Αὔγουστος Ναύκιος, ἐπαινέσας ἐν

τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδεδομένης Ὀδυσσείας τὴν ἀρτίως μνημονευθεῖσαν πραγματείαν ἀπεφήνατο ὅτι «οὐδένα ἐν τοῖς συγχρόνοις γινώσκομεν ἐπιτηδειότερον τοῦ Κοβήτου εἰς τοῦτο τὸ ἔργον».

Ὀρθότατ' εἶνε εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους «τὰ σκληρὰ γάρ τοι, κἂν ὑπέρδικ' ᾖ, δάκνει». Προσήκει δ' ἀληθῶς παντὶ μὴ ἐκ πέτρας εἰργασμένῳ νὰ παρέχῃ ἑαυτὸν ἐπιεικῆ καὶ συγγνωμονικόν, ἀλλ' ὀφείλει ἀείποτε νὰ στοχάζηται τοῦ μέτρου καὶ μήτε τῇ ἀληθείᾳ ἄντικρυς νὰ πολεμῇ μήτε τὸ δίκαιον ἀνυποστόλως νὰ καταπατῇ. Ἀνδρὶ ἀγαθῷ καὶ φιλοπάτριδι ἁρμόζει μάλιστα νὰ μὴ εἶνε διπλοῦς μηδὲ νὰ ὑποκρίνηται καὶ λέγῃ ἕτερα ὧν διανοεῖται. Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσιν, ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ εἴπῃ. Μεγίστην ἀρετὴν πάντοτ' ἐνόμισα τὸ αὐθέκαστον, ἤτοι τὸ ἁπλοῦν καὶ εἰλικρινὲς καὶ φιλάληθες, κάλλιστον δὲ παράγγελμα ἐφάνη μοι τὸ τοῦ Θεοφράστου «τὰ τῶν ἠθῶν μὴ ἁπλᾶ ἀλλ' ἐπίβουλα φυλάττεσθαι μᾶλλον δεῖ ἢ τοὺς ἔχεις». Ἐπειδὴ τοιαῦτ' ἐγὼ φρονῶ, ἐγκρίνω σφόδρα τὴν ἐν τοῖς λόγοις παρρησίαν τοῦ Κοβήτου, οὐδαμῶς σχεδὸν ὑπολογιζόμενος ὅτι ἀπηνείᾳ ἐνίοτ' εἶνε αὕτη συνημμένη. Φιλόχρηστος ὁ Κόβητος καὶ μισοπόνηρος ὢν ἥκιστα μὲν ἠνείχετο βλέπων ἀξιολόγους ἄνδρας ἀδικουμένους, ἐβδελύττετο δὲ τοὺς φένακας καὶ ἀπατεῶνας καὶ ἀπαραίτητος αὐτῶν κολαστὴς ἐγίνετο, ὡς τοῦ ἡμετέρου Μινωΐδου Μηνᾶ, ὃν *impostorem* καὶ *falsarium* ἀπεκάλεσεν.

Εἶπον ὅτι πολλοὶ ὠργίσθησαν τῷ Κοβήτῳ καὶ ὅτι δεινῶς τινες αὐτὸν ἐδυσφήμησαν. Ὀλίγον ὁ Κόβητος προσεῖχε ταῖς λοιδορίαις, κατεφρόνει δὲ τῶν μικρὸν μὲν ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἰσχυόντων, μέγα δὲ φυσώντων. Πρὸς μόνους τοὺς φρονίμως ἀντιλέγοντας ἠξίου ν' ἀπαντᾷ, μεγαλόφρων δὲ καὶ ἀμνησίκακος ὢν ἀπεδέχετο τὰς ὀρθὰς αὐτῶν γνώμας καὶ τραχύτατ' ἐκφερομένας. Ὁ Βλάσσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ὑπερείδου εἶπε «κρίνειν (ἢ): κάκιστα ὁ Κόβητος». Ἐποιήσατο τούτου μνείαν ὁ Κόβητος ἐν τοῖς εἰς τὸν Ὑπερείδην

Προσθετέοις, ἐπήνεγκε δ' ἀοργήτως «Τηρῶ τὴν παλαιὰν γνώμην· διότι δίδοται αἵρεσις, ἐν ᾗ τὸ ἢ ἀναγκαῖον εἶνε». Ἄλλην παρατήρησιν τοῦ Βλασσίου μνημονεύσας ὁ Κόβητος ἔγραψεν «Ὁμολογῶ τὸ ἐμὸν σφάλμα». Ἀπεφήνατο δ' ἐν ἀρχῇ τῶν Προσθετέων ὅτι πάντων μάλιστα ὁ Βλάσσιος λόγου ἄξιος περὶ τὸν Ὑπερείδην ἐγένετο.

Οὐδεὶς ὑπάρχει ἀναμάρτητος, εὐστόχως δ' ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Λογγίνου «τὸ μὲν ἄπταιστον οὐ ψέγεται, τὸ μέγα δὲ καὶ θαυμάζεται». Καὶ ὁ Βεντλήϊος ἐσφάλλετο καὶ ὁ Κόβητος, ἀλλὰ μέγιστα καὶ ἀνέφικτα εἶνε τὰ ἐν τῇ φιλολογίᾳ κατορθώματ' αὐτῶν. Πολλάκις ὁ Κόβητος, καθάπερ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς φιλόλογοι, ἐπηνώρθωσε πλημμελεῖς αὐτοῦ γνώμας ἢ αὐτὸς τὸ ἀληθὲς ἐν δευτέραις φροντίσιν εὑρὼν ἢ ὑφ' ἑτέρων μεταδιδαχθείς.

Καλόν μοι φαίνεται νὰ ἐπαινέσω ἐν παρόδῳ τὸ ἀξιάγαστον ἦθος τοῦ Γερμανοῦ Μεινεκίου. Ὁ Κόβητος ἤλεγξε δριμέως, ὡς ἐδήλωσα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, τὸν Λαχμαννόν. Ὑπερεμάχησεν αὐτοῦ διὰ βραχέων μὲν ἀλλ' ἰσχυρῶς ὁ Μεινέκιος ἐν συγγράμματι ἐπιγραφομένῳ *Vindiciæ Strabonicæ*. Ἐπειράθη δ' ἔπειτα ἐν τῇ τρίτῃ ἐκδόσει τῶν Βουκολικῶν ποιητῶν ψευδὲς ν' ἀποδείξῃ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ὅτι τὸ διὰ τοῦ Ο μικροῦ προενηνεγμένον π ό μ α ἀλλότριον τοῦ γνησίου ἑλληνισμοῦ εἶνε· ἐπισυνῆψε δὲ τῷ τέλει τοῦ ἐλέγχου τὸ «Ἀλλ' ὁ Κόβητος τὴν δείνωσιν ἀγαπᾷ». Πρὸς τὰ τοῦ Μεινεκίου ἀντέλεξεν ἐρρωμένως ὁ Κόβητος, εἰλικρινὴς δὲ καὶ φιλαλήθης ὁ Γερμανὸς ὢν ὡμολόγησεν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Καλλιμάχου ὅτι οὐχὶ ὀρθῶς ἄλλοτε περὶ τοῦ τύπου π ό μ α ἔκρινε.

Διέφερε τοῦ Μεινεκίου ὁ Βέργκιος μελαγχολικός πως καὶ ἀκράχολος ὢν καὶ ἐν οὐ δέοντι ἰσχυρογνώμων. Ἐτίμα μὲν τὸν Κόβητον, ἱκανῶς γενναίαν ψυχὴν ἔχων, ἀλλ' εὐχερῶς μὲν ἀπεδοκίμαζε γνώμας αὐτοῦ ἄριστ' ἐχούσας, μετὰ θυμοῦ δ' ὑπερήσπιζέ τινας τῶν ἑαυτοῦ, καίπερ προφανῶς σαθρὰς οὔσας. Ὁ ἀνὴρ ἦτο μὲν ἀγχίνους κριτικὸς ἀλλ' οὐχὶ δεινὸς γραμματικός· ὅθεν καὶ περιέπιπτεν ἐνίοτε

ἁμαρτήμασιν, ἅτινα παντελῶς ἀσύγγνωστα νῦν φαίνονται.

Οὐχὶ ὀλιγάκις ἐγράφη περὶ τοῦ Κοβήτου ὅτι διώρθωσε χωρία ὑφ' ἑτέρων πρότερον ὁμοίως ἐπηνωρθωμένα. Τοῦτο εἶνε ἀληθέστατον. Ἀλλὰ τίς ἀπόνηρος καὶ εὔβουλος κριτὴς ὢν δύναταί ποτε νὰ ὑπονοήσῃ ὅτι ἔρρεπεν ὁπωσδήποτε ὁ Κόβητος εἰς σφετερισμὸν τῶν ἀλλοτρίων; Ὁ ἀνὴρ ὑπῆρχε τετράγωνος, ἄνευ ψόγου τετυγμένος, ἐπρέσβευε δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ Γοργίᾳ εἰρημένον «Οὗτος ὁ τρόπος ἄριστος τοῦ βίου τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἀσκοῦντας καὶ ζῆν καὶ τεθνάναι». Οὐδέποτ' ἐπωφθαλμία τοῖς ἑτέρων κατορθώμασι θησαυροὺς αὐτὸς ἔχων ἐπιτυχεστάτων διορθώσεων. Πῶς δὲ δὲν εἶνε γελοῖον νὰ νομίζηται ὅτι ἠδύνατο ὁ Κροῖσος ἐν τοῖς κριτικοῖς ὢν νὰ ὑφαρπάζῃ ὡς Ἶρος τὰ εὑρήματα τῶν ἄλλων; Τὸ πρᾶγμα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ συνέμπτωσις· συνέβη δὲ καὶ ἄλλοις κριτικοῖς νὰ ἰατρεύσωσι ῥήσεις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ ἄλλοι προτοῦ ὑγίασαν αὐτάς. Ἀλλ' οὐδεὶς μὴ κακόβουλος ὢν τολμᾷ προχείρως νὰ περιάψῃ αὐτοῖς μομφὴν κλοπῆς.

Ὁ Κόβητος ἦτο ὁμιλητικώτατος καὶ συμποτικώτατος, ἐγίνωσκε δὲ παντὸς ἄλλου μᾶλλον νὰ συγκαταμιγνύῃ τὰς Μούσας ταῖς Χάρισι. Πολλάκις ἐκάλει ἐπὶ δεῖπνον καὶ ἐπιχωρίους καὶ ξένους· ὠνόμαζε δὲ τὴν τράπεζαν φιλοποιὸν καὶ πᾶν τι ἐμηχανᾶτο πρὸς τέρψιν τῶν συνεστιωμένων. Παρώρμα ἐπὶ πόσιν οἰναρίου λέγων «τί οὐχ ὑποπίνεις, ὦ βέλτιστε· οἶνος φιλολόγους ποιεῖ». Πρὸς δὲ τοὺς οἰκειότερον αὐτῷ ἔχοντας ἐποιεῖτο χρῆσιν τοῦ «ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι». Συμπόσιον ἄνευ τοῦ Κοβήτου ἀπέβαινε κωφόν· καὶ εὐκόλως μὲν ἐκ τῆς σιωπῆς ἐτεκμαίρετό τις τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ, θυμηδίας δὲ πάντες ἐπληροῦντο ἅμα τοῦ ἀνδρὸς ἐπιφαινομένου. «Ἐγώ πως λαλίστερος τυγχάνω ὤν», εἶπέ μοι πολλάκις, «οὐκ ἀηδῶς δέ μου οἱ συμπόται ἀκούουσιν». Ἦτο εἴ τις καὶ ἄλλος εὔστοχος ἐν τοῖς ἀστεϊσμοῖς καὶ εὔθικτος πρὸς τὰς ἀπαντήσεις. Δύο καὶ τρεῖς ἐνίοτ' ἔσκωπτον τὸν Κόβητον, οὗτος δ' ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἀντέσκωπτεν

αὐτοὺς προσφυῶς ἕκαστον ἀμυνόμενος. Ἦσαν δ' οἱ λόγοι αὐτοῦ ὀξεῖς μὲν ἀλλὰ φιλάνθρωποι. Σφόδρ' ἀπεδοκίμαζε τὰ ἀνάγωγα καὶ λυπηρὰ σκώμματα, ἐφυλάττετο δὲ τοὺς δυσκόλους καὶ μεμψιμοίρους, ἄριστα δ' ἔχον εὕρισκε τὸ μισέω μνάμονα συμπόταν. Πολλάκις ἐγώ τε καὶ ἄλλοι περιιστάμεθα τὸν Κόβητον ἢ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ἢ ἐν τῇ ἑτέρου τινὸς ἐπιθυμοῦντες τῆς φωνῆς αὐτοῦ ν' ἀπολαύσωμεν. Καὶ διηγεῖτο μὲν οὗτος ἐπὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας ὥρας χαριέστατα καὶ τερπνότατα διηγήματα, κεχηνότες δὲ πάντες ὑπὸ τῆς ἀρρήτου ἡδονῆς ἠκροώμεθα καὶ τοῦ θείου ἀνδρὸς ἐκκρεμάμενοι οὐδαμῶς ᾐσθανόμεθα τοῦ χρόνου προβαίνοντος.

Σωφρόνως ὁ Κόβητος ᾠκονόμει τὸν αὐτοῦ βίον, περὶ δὲ τὸν πλοῦτον, τὸ περιμάχητον τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις πρᾶγμα, ὡς θαυμασίως παρέστησεν ὁ Εὐριπίδης ἐν ῥήσει, ἧς ἡ ἀρχὴ εἶνε ὦ χρυσέ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς, ἥκιστα ὁ Κόβητος ἐπτοεῖτο καὶ οὐδένα ὡς εἰπεῖν λόγον τοῦ χρηματισμοῦ ἐποιεῖτο. Πολλοὺς μὲν ἐδίδαξε χαριζόμενος, οὐκ ὀλίγοις δὲ πενομένοις ἐπεκούρησε. Λίαν δ' ἐξεπλάγη ὅτε ὁ Γ. Δινδόρφιος εἰς τὴν Λεύδην ἀφικόμενος καὶ ἐντυχὼν αὐτῷ ἠρώτησε πόσα ἐκ τῶν βιβλίων ἐκέρδαινε. Καθ' ὃν χρόνον ἐγὼ διῆγον ἐν Ὁλλανδίᾳ ὁ Κόβητος ἦτο εὔπορος, ἀλλ' οὐδαμῶς τὴν συλλογὴν τοῦ ἀργυρίου σκοπὸν τοῦ βίου προέθετο ὁ ἁδρὸς τὴν ψυχὴν ἀνήρ. «Ἐγὼ καὶ ἄκων ἐπλούτησα», εἶπέ μοί ποτε, λόγου γενομένου περὶ χρημάτων. Ἐν τῇ εὐδαίμονι ἐκείνῃ χώρᾳ καὶ σεβασμοῦ τυγχάνουσιν οἱ καθηγηταὶ καὶ ζῶσι βίον μακαριστόν, πλούσιοι καὶ ἄκοντες γινόμενοι. Τί δὲ συμβαίνει παρ' ἡμῖν ὀκνῶ νὰ εἴπω· διότι δὲν ἐπιθυμῶ ἐν τοιαύτῃ ἡμέρᾳ νὰ σκυθρωπάσωμεν οἰκείων ἀναμιμνησκόμενοι συμφορῶν.

Ἱστόρησα, φίλοι ἑταῖροι, ὡς ἠδυνήθην πιστῶς τὰ κατὰ τὸν ἐμὸν διδάσκαλον κεφαλαιωδῶς ἐπιδραμὼν τὰ κυριώτατα τοῦ ἐπιστημονικοῦ μάλιστ' αὐτοῦ βίου. Οὐκ ὀλίγα ἠναγκάσθην νὰ παραλίπω, ἵνα μὴ λίαν μακρὸς καί πως

ἐπαχθὴς ὁ λόγος ἀποβῇ. Πολλαὶ καὶ μεγάλαι ἦσαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Κοβήτου, ἀνυπέρβλητος δ' ἡ περὶ τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν κριτικὴν ἐμπειρία τοῦ ἀνδρὸς καὶ θαυμασιωτάτη ἡ διδασκαλικὴ αὐτοῦ δεινότης, ὑφ' ἧς ἐνδυόμενοι οἱ λόγοι ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων ἰσχυρῶς αὐταῖς ἐνετυποῦντο καὶ ἐμμονώτατοι καθίσταντο. Περὶ τοῦ Κοβήτου ὡς διδασκάλου δύναται εὐλόγως νὰ ῥηθῇ ὅ τι περὶ τοῦ Περικλέους ὡς ῥήτορος ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Εὐπόλιδος:

Κράτιστος οὗτος ἐγένετ' ἀνθρώπων λέγειν·
ὁπότε παρέλθοι δ', ὥσπερ ἀγαθοὶ δρομῆς
ἐκ δέκα ποδῶν ᾕρει λέγων τοὺς ῥήτορας.
Ταχὺς λέγειν μέν, πρὸς δέ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει
πειθώ τις ἐπεκάθιζεν ἐπὶ τοῖς χείλεσιν.
Οὕτως ἐκήλει καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Τοιοῦτος τοῦ ἑλληνισμοῦ διδάσκαλος μετήλλαξε τὸν βίον πρὸ ὀλίγων μηνῶν, οὗ ἡ δόξα ἀγήρως καὶ ἀείμνηστος καταλείπεται παρ' ἅπασι τοῖς ἀνθρώποις· ἀ ν δ ρ ῶ ν γ ὰ ρ ἐ π ι φ α ν ῶ ν π ᾶ σ α γ ῆ τ ά φ ο ς. Καὶ ἄξιος μὲν ὁ ἀνὴρ ἦτο νὰ τύχῃ δεξιωτέρου παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπαινέτου καὶ μεγαλοφωνοτέρου τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ κήρυκος, ἀλλ', ἂν μὴ ἐγὼ ἀμέμπτως ἐπετέλεσα τὸ ἀνατεθέν μοι ἔργον, λαμπρότατον τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς ἐγκώμιον καὶ στήλη οὐρανομήκης εἶνε τὰ πολλὰ αὐτοῦ βιβλία, ἅτινα ἀθάνατα θὰ ὑπάρχωσι καὶ ἀεὶ ὑπὸ τῶν φιλομούσων ἀνθρώπων θ' ἀναγινώσκωνται,

ὄφρ' ἂν ὕδωρ τε νάῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ.

ΚΑΡΟΛΟΥ Γ. ΚΟΒΗΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ

Καλὸν ἐνόμισα νὰ καταχωρισθῇ ἐνθάδε ὁ λόγος τοῦ Κοβήτου, οὗ ἐμνήσθην ἐν σελ. 9 τοῦ ἐμοῦ λόγου

K. Σ. K.

Rector Magnifice,
Viri clarissimi,
Præstantissime Κόντος,

Sæpe ego antea negotium idem quod mihi nunc Rector Magnificus dedit lætus ac lubens in me suscepi, sed numquam lætior lubentiorque quam hodie in tua causa, præstantissime Κόντος, et in tuo honore. Nam quid mihi optatius potuit evenire quam ut in te, quem plurimi faciam et quem ex animo diligam, summos in Litteris honones conferrem coram hac virorum clarissimorum corona in hoc nobili et illustri loco ubi summorum virorum imagines et in his Iosephi Scaligeri, Tiberii Hemsterhusii, Davidis Ruhnkenii placido lumine te et nos omnes contemplantur et Guilielmus primus sapientissimus idem et fortissimus nostratium omnium, auctor nostræ libertatis, auctor et conditor nostræ universitatis, te sereno vultu contra intuetur.

Primum ex me audies quid sit quamobrem te hujus universitatis Senatus summis honoribus judicaverit esse dignum. Vehenenter in te probavimus, præstantissime Κόντος, et maximi fecimus eximiam ad studia Literarum indolem et insignem quamdam Literarum peritiam et intelligentiam cum singulari animi candore et modestia conjunctam. Natus es Amphissæ in Locride, in eo oppido, unde ex longinquo conspicitur Delphica rupes, in qua summa fulgebat olim templum Apollinis illud in fronte gerens celebratum apud omnes: nosce te ipsum, γνῶθι σεαυτόν.Divinum illud Apollinis præceptum

plerique omnes laudant et admirantur, sed pauci tantum, in quorum numero tu es, sapiens consilium in vitæ usum converterunt. Nempe tu quum in patria totus in Literarum studia incumberes, non es imitatus levitatem et vanitatem eorum, in quos cadit quod apud Terentium est:

«Omnia se putant scire et soli nesciunt omnia»

sed et acute intellexisti et candide modesteque agnovisti quid tibi ac popularibus tuis omnibus deesset ut studia Literarum essent sana ac solida atque hujus ætatis luce satis digna. Itaque cepisti magnum ac strenuum consilium. Posthabitis rebus omnibus et relicta patria in ultimam Hollandiam venisti nil veritus gravissimas rei difficultates et molestias, neque linguæ nostræ ullo modo gnarus neque naturam locorum aut incolarum nisi fama cognitam habens ex amœnissimo Joniæ cœlo non reformidasti in illas oras abire ubi cœli intemperias et inclementiam ægre perferens vitam transegisti laboriosam et exercitam, ut plurimum solitariam et ea de causa tristiorem nec nisi raro aliqua suavitate conditam ex paucorum amicorum consuetudine sed ea quoque rara, quoniam omnes hic rerum nostrarum satagimus et occupatissimi vivimus. Sed te in his omnibus sustentabant assidua ac numquam intermissa studia Literarum: in qua re magnopere admirati sumus constantem et invictum tuum animum et perpetuam illam et indefessam industriam, quæ nil actum reputat donec quid supersit agendum: neque enim corporis viribus ullo modo parcebas et ocubis prope vim intulisti tuis et vix admonitione amicorum ab improbo et nimio labore revocari et absterreri poteras. Cœpisti tunc apud nos conscribere et in lucem edere illum Λόγιον Ἑρμῆν, ex quo non tantum tui cives, sed quidquid est ubique philologorum spectare potuerunt et quid esset in te boni et quantum posthac a te sperari liceret. Nempe hinc intelleximus et cognovimus te non tantum legisse omnia, sed quod multo majus est collecta et ordine disposita habere omnia, quæ bonum grammaticum et bonum criticum necesse est scire. Et tamen magis etiam

quam haec ingenii bona in te suspeximus et amavimus, optime Κόντος, animi tui dotes, simplex tuum et candidum pectus et generosam indolem. Nam tu neque opibus inhias neque honores affectas neque plausum captas et omnino omnia despicis quæ nil nisi inanem speciem habent virtutis ac veræ laudis expertia. Contraham igitur omnia in unum si in te accommodavero quod præstantissimus ille poëtarum Atheniensium dixit qui ad Marathonem fortiter depugnavit et hanc habet laudem tecum strenuo bellatore communem. Tu quoque οὐ δοκεῖν ἄριστος ἀλλ' εἶναι θέλεις, et optimus esse mavis quam videri. Macte tua virtute ac pro his tuis meritis jam accipe a nobis quod tibi debetur præmium et audi veterem formulam verbis solemnibus ac legitimis conceptam, quam in ea re recitari moris est.

Quod bonum felix faustum fortunatumque sit.
Ex auctoritate Rectoris Magnifici,
Suadente nobilissima Facultate Phil. Theor. et Litt. Hum.
Decernente amplissimo Senatu Academico
pro potestate nobis concessa
ego te, qui apud tuos cives appellaris
Κωνσταντῖνος Σταῦρος Κόντος, Ἀμφισσεύς,

Philosophiæ Theoreticæ Magistrum et Litterarum Humaniorum Doctorem dico, creo, renuntio ut qui optima lege: id est ita te Doctorem creo ut quidquid juris aut honoris sive lege sive longa consuetudine recte creatis Philosophiæ Theoreticæ Magistris et Litterarum Doctoribus haberi tribui concedique soleat aut apud nos aut apud alios omnes ubi Academia Lugduno-Batava fama et laude floreat, id ego omne quantum est in te conferam tibique cum ceteris recte creatis Doctoribus commune tribuam. Quarum omnium rerum ut sit certa et apud omnes testata fides, Diploma in quo hæc omnia ordine perscripta sunt magno sigillo Academico munitum debitisque subscriptionibus confirmatum vir Cl. qui Acta Senatus hoc anno curat primo quoque tempore ad te perferendum curabit.

Hisce igitur de more feliciterque peractis unum restat, jucundissimum et suavisssimum officium gratulationis, in quo sequor lubens veterem consuetudinem ut te primus omnium Litterarum Doctorem salutem. Ergo salve mihi, vir doctissime, iterumque salve. Venisti ad nos nemini cognitus, mox a nobis discedes omnibus notus multisque dilectus et veluti corona aurea redimitus in Græciam tuam reverteris. I pede fausto, felix fortunatusque vivas. Si quid te docuit Academia Lugduno-Batava boni transfer id ad tuos cives et insere ea semina in ingenuos generosæ juventutis animos ut aliquando in Græcia per te ac tui similes perque tuos æmulos discipulosque pristina laus Litterarum renascatur. Quidquid autem incepturus es ad emendanda et stabilienda apud Græcos studia Litterarum aut ad instaurandam veterem gentis gloriam ita tibi omnia læta et prospera eveniant ut tui amici in Hollandia omnes ex animi sententia optamus. Servabit Academia Lugduno-Batava dulcissimam memoriam tui, et omnes qui te inter nos versantem dileximus et amavimus, etiam absentem te, donec erit nobis vita superstes, diligere et amare pergemus.

Dixi.

'Εν σελ. 7, 34 ἀναγνωστέον: διελθών τινα καὶ ἐν σελ. 8, 16: περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου

'Εν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῆς 'Αθηνᾶς γραπτέον

θάλατταν (σελ. 508, 28),

Γράφει δὲ καὶ οὐΧ ἀντὶ τοῦ οὐΚ ἐκ τῇ ἐκδόσει κτἑ. (σελ. 549, 30),

λέξεων τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον (σελ. 562, 10),

Τὸ ἀνελλείπτως (σελ. 468, 5) θὰ ἐξετάσωμεν προσηκόντως ἀλλαχοῦ ποιούμενοι λόγον καὶ περὶ τοῦ ἐν μεταγενεστέρᾳ ἐπιγραφῇ ἀπαντῶντος ἀνεΝλείπτως.

Κ. Σ. Κ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Μέρος πρῶτον

Τὸ Νομοσχέδιον τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Τὸ σπουδαιότατον τῶν ζητημάτων εἰς ἃ ἔχει νὰ ἀσχοληθῇ ὁ μέλλων τὸ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως νομοσχέδιον νὰ κρίνῃ εἶνε τὸ τῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσης ἡμῶν, ἀρχαίας τε καὶ νέας, διὸ καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τούτου ἀρχόμεθα τῆς ἐξετάσεως τοῦ νομοσχεδίου τούτου.

Περὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας εἴπομεν ἐν σελ. 29 κ. ἑξ. τοῦ δευτέρου τεύχους τῶν Συμβολῶν ἡμῶν, ὅτι οὔπω ἐκτησάμεθα φιλολογικὰ προϊόντα τοιαῦτα κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὴν τέχνην καὶ τὸ περιεχόμενον, ὥστε νὰ θυσιάσωμεν χάριν αὐτῶν ὥρας καθ' ἅπαν τὸ γυμνάσιον. Τῇ γνώμῃ ἡμῶν ταύτῃ ἐμμένομεν νῦν μᾶλλον, ὅτε τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ πλὴν τῶν ὡρῶν τῶν ἀφαιρεθησομένων διὰ τὴν νέαν ἑλληνικὴν καὶ ἄλλην θὰ πάθωσι μείωσιν διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν εἰς ἓξ μόνον ἢ καὶ πέντε ἔτη.

Τὴν γνώμην ταύτην πρῶτος, ἐφ' ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον γινώσκομεν, εἶπεν ὁ κύριος Πανταζίδης ἐν τῇ γυμνασιακῇ του Παιδαγωγικῇ (σ. 100 καὶ ἀλλαχοῦ) προσδοκῶν ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τούτου τὰ ἄριστα διὰ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἀποτελέσματα. Εἰς ἡμᾶς ἂς ἐπιτρέψῃ ὁ κ. Πανταζίδης νὰ διαφωνήσωμεν αὐτῷ περὶ τοῦ ζητήματος διὰ λόγους ψυχολογικούς, ὧν τὸ κῦρος οὐδεὶς δύναται νὰ διαμφισβητήσῃ, καὶ παιδαγωγικοὺς λεχθέντας περὶ ὁμοίων ζητημάτων ἀναφυέντων καὶ ἐν Γερμανίᾳ.

Ὁ κ. Πανταζίδης ἐκ τῆς ὁμολογουμένης ὠφελείας, ἣν παρέσχε

καὶ θὰ παρέχῃ διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας ἡ ταύτης παραβολὴ πρὸς τὴν νέαν, συνάγει ὅτι δυνάμεθα ἐκ τῆς προηγουμένης σπουδῆς ἁπάσης τῆς γραμματικῆς τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης πλεῖστον ὅσον νὰ ὠφεληθῶμεν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας καὶ τὴν μάθησιν ταύτης ῥᾴονα καὶ ἀμείνονα νὰ καταστήσωμεν. Ταῦτα δὲ φρονεῖ ὁ κ. Πανταζίδης βεβαίως εἰς τὰς ὁμοιότητας, αἵτινες μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας ἡμῶν γλώσσης ὑφίστανται, ἀπιδών· καὶ κατὰ ταύτας τῷ ὄντι ἡ προηγουμένη τῆς νέας διδασκαλία δύναται νὰ παρασκευάσῃ, καὶ ἀντικαταστήσῃ μάλιστα τὴν τῆς ἀρχαίας· ἔχει δ' ὅμως ἡ ἀρχαία (ὃ πρᾶγμα ὁμολογεῖ, εἰ καί πως καθ' ὑπερβολήν, καὶ ὁ κ. Πανταζίδης καλῶν τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν οὐκ ὀλίγον ξένην) καὶ τύπους ἀνομοίους πολλοὺς καὶ συντακτικὰς διαφορὰς πλείστας, ἰδίᾳ δ' ἐνταῦθα μνημονεύομεν ἐκ τῶν τύπων τὰ εἰς μι ῥήματα καὶ τὰ οὐκ εὐάριθμα ἀνώμαλα· κατὰ πάντα ταῦτα τὰ ἀνόμοια ἡ τῆς νέας γλώσσης διδασκαλία δὲν δύναται πολὺ νὰ προπαρασκευάσῃ, πολλῷ δ' ἧττον νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν τῆς ἀρχαίας· ὥστε ἡ τούτων ἐκμάθησις καὶ ἀπομνημόνευσις δύναται νὰ γίνηται μόνον ἐν τῇ τῆς ἀρχαίας διδασκαλίᾳ· προκειμένου δὲ περὶ τῶν γραμματικῶν τύπων, φρονοῦμεν, ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν ἄλλως νὰ ἐντυπωθῶσιν οὗτοι τοῖς μαθηταῖς ἢ διὰ τῆς μηχανικῆς καλουμένης ἀπομνημονεύσεως, ἐλαχίστην δὲ χρῆσιν τῆς κριτικῆς ἀπομνημονεύσεως δυνάμεθα νὰ ποιώμεθα. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἵνα ἀποφύγωμεν ἀπώλειαν χρόνου καὶ μὴ τῇ διδασκαλίᾳ παρεμβάλλωνται προσκόμματα, πρέπει ἡ τῶν τύπων τούτων ἀπομνημόνευσις νὰ γίνηται κατὰ τὴν μνημονικὴν ἡλικίαν, τοσούτῳ δὲ μνημονικωτέρα αὕτη εἶνε ὅσῳ νεωτέρα. Ἀλλ' ὅμως διὰ τῆς γνώμης τοῦ κ. Π., ὡς πᾶσα ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἡμῶν γλώσσης, οὕτω καὶ ἡ τῶν ἀνομοιοτάτων τῇ νέᾳ μερῶν ταύτης ἀναβάλλεται κατὰ δύο ἔτη, μετατίθεται δ' ἡ τούτων ἀπομνημόνευσις εἰς ἡλικίαν πρεσβυτέραν καὶ διὰ τοῦτο ἧσσον μνημονικήν, οὗ ἕνεκα δυσχερῶς αὕτη, νομίζομεν, θὰ γίνηται, ἀμφιβάλλομεν δέ, ἂν καὶ μετὰ δυσχερείας καὶ ἀπώλειαν χρόνου θὰ γίνηται τόσον τελεία, ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ θέσις, ἣν ἐν τῷ προγράμματι τῶν Ἑλληνικῶν γυμνασίων κατέχει ἡ ἀρχαία Ἑλληνική· δῆλα δὴ καὶ οἱ ἰδιάζοντες τῇ ἀρχαίᾳ τύποι πρέπει τοῖς μαθηταῖς ἡμῶν νὰ ἐντυπῶνται οὐ μόνον μέχρι βεβαίας ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀναγνωρίσεως αὐτῶν ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ νὰ δύνωνται τοὺς τύπους αὐτοὶ

νὰ σχηματίζωσιν οὕτως εὐχερῶς, ὥστε, ὅτε τις τούτων κατὰ τὴν ἐκ τῆς νέας εἰς τὴν ἀρχαίαν μετάφρασιν δεῖται ἀρχαίου τινὸς τύπου, νὰ μὴ ἔχῃ ἀνάγκην νὰ ἀνακαλῇ εἰς τὴν μνήμην του ὅλην τὴν σειρὰν τῶν τύπων εἰς ἣν ὁ ζητούμενος ἀνήκει, ἀλλὰ νὰ δύνηται ἀμέσως τὸν ζητούμενον ἀντίστοιχον τῷ νέῳ νὰ εὑρίσκῃ· π. χ. ἐὰν πρόκειται νὰ μεταφράσῃ τὸ «θὰ ἔλθωσι», νὰ μὴ ἀναγκάζηται νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν συνείδησίν του τὴν σειρὰν «ἔρχομαι, ᾔειν καὶ ᾖα, εἶμι» κατόπιν δὲ τὴν σειρὰν «εἶμι, εἶ, εἶσι» κτλ., ἵνα ἐν ταύτῃ εὕρῃ τὸν τύπον «ἴασιν», ἀλλὰ νὰ δύνηται εὐθὺς τοῦτον ν' ἀνευρίσκῃ.

Ὅ,τι εἴπομεν διὰ τὴν ἰδίως γραμματιαὴν ἰσχύει καὶ διὰ τὸ συντακτικόν. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ἐν τούτῳ δύναται πολλὴ νὰ γίνηται ἡ χρῆσις τῆς κριτικῆς ἀπομνημονεύσεως, καὶ εἰς τοῦτο, π. χ. ἐν τῷ περὶ τῶν πτώσεων κεφαλαίῳ, πλεῖστον συμβάλλεται ἡ χρῆσις τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν, ἀλλ' ἐν τούτοις μένει ἀρκετὸν ὑλικόν, ὅπερ ἀσφαλῶς δύναται νὰ ἐντυπωθῇ μόνον διὰ μηχανικῆς ἀπομνημονεύσεως, ἥτις ὡς καὶ ἄνω εἴπομεν, τοσούτῳ ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον γίνεται, ὅσῳ νεώτεροι οἱ μαθηταί. Ταῦτα δ' ἔτι μεῖζον ἰσχύουσι διὰ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἀγνώστων λέξεων καὶ φράσεων, ὧν πολλὴ πληθὺς πρέπει νὰ ἀπομνημονευθῇ· πρὸς τοῦτο δὲ δέον ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσι νὰ καταβάλληται μεγάλη φροντίς, ἵνα μὴ εἶτα ἡ ἑρμηνεία χωλαίνῃ ἕνεκα τῆς ἀγνοίας πολλῶν λέξεων, οἱ δὲ μαθηταὶ ἕνεκα τῆς αὐτῆς ἀγνοίας τρέπωνται εἰς μεταφράσεις, ἀηδιάζοντες συχνὴν νὰ ποιῶνται χρῆσιν τοῦ λεξικοῦ. Πρόδηλον δ' ὅτι οἱ μαθηταὶ τοσούτῳ πλείους λέξεις καὶ τοσούτῳ εὐκολώτερον ἀπομνημονεύουσιν, ὅσῳ ἐνωρίτερον ἀρχίζει ἡ διδασκαλία, καὶ διὰ τοῦτο πλείων εἰς τοῦτο χρόνος παρέχεται αὐτοῖς, καὶ ὅσῳ νεώτεροι καὶ διὰ τοῦτο μνημονικώτεροι εἶνε.

Κατὰ τῆς βραδείας ἐνάρξεως τῶν κλασικῶν γλωσσῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ κηρύσσεται καὶ ὁ Herbart, ὃς τάδε λέγει (Pädgsch. Schrift. v. Willmann[2] τ. 2, σ. 109): «Das Gymnasium muss mit seinen alten Sprachen nothwendig früh anfangen, weil nur frühzeitig gegründete Fertigkeiten ganz geläufig werden».

Καὶ ὁ Perthes (Zur Reform des Lateinischen Unterrichts, Artikel 4 σ. 150) ἐναντίον τοῦ Ostendorf προτείναντος τὴν ἀναβολὴν τῆς τῶν Λατινικῶν ἐν τοῖς γερμανικοῖς γυμνασίοις διδασκαλίας

τάδε γράφει πλὴν ἄλλων πολλῶν: «Τριχῇ διὰ τῆς προτάσεως τοῦ Ostendorf παραβλάπτεται ἡ ἀσφαλὴς κτῆσις τῆς γλωσσικῆς ὕλης· πρῶτον δι' ἰσχυρᾶς ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὡρῶν, αἵτινες ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς τῶν λατινικῶν διδασκαλίας μέχρι τοῦ τέλους αὐτῆς δαπανῶνται νῦν διὰ ταύτην, δεύτερον διότι ἀκριβῶς ἡ ἡλικία ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ ἀπομνημόνευσις γίνεται εὐκολωτάτη, ἀφαιρεῖται ἀπὸ τῶν Λατινικῶν, τέλος τρίτον διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν νῦν διὰ τὴν λατινικὴν ὡρισμένων 9 ἐτῶν εἰς 6. Διότι καὶ ἐὰν τὸ σύνολον τῶν νῦν διὰ τὰ Λατινικὰ δαπανωμένων ὡρῶν ἀμείωτον ἤθελε διανεμηθῇ εἰς τὰ ἓξ ἐκεῖνα ἔτη, ὥστε δύο ὥρας καθ' ἑκάστην νὰ γίνηται ἡ διδασκαλία, τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἤθελε κατορθωθῇ, διότι ἐννέα ἐτῶν ἐνασχόλησις (παρ' ἡμῖν διὰ τὰ ἑλληνικὰ ὀκταετὴς κατὰ τὴν ἡμετέραν διάταξιν τῆς τούτων διδασκαλίας) μέ τι ἀντικείμενον ἐπιτρέπει πλείονα τὴν ἰσχὺν καὶ ἐπενέργειαν τοῦ «Gutta cavat lapidem» ἢ ἑξαετής, ἀλλ' ἰδίᾳ διότι ἐν χρόνῳ διδασκαλίας κατὰ τρία ἔτη βραχυτέρῳ τὰ μάλα δυσχεραίνεται ἡ μεθοδικὴ ἀνοικοδόμησις τῶν ἐν ἑκάστῃ τάξει διδακτέων». Ὁ αὐτὸς προϊὼν λέγει «οὐχὶ ἐπάναγκες κρίνομεν πλείω λόγον περὶ τοῦ πράγματος ποιήσασθαι, διότι αὐτὸς ὁ Ostendorf ἐν ἀντιφάσει ὅλως μοι ἀνεξηγήτῳ πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενον ὀργανισμὸν τοῦ γυμνασίου τὴν ὀρθότητα τῆς ἀρχῆς ταύτης μετ' ἐμφάσεως ἐξαίρει».

Καὶ κατὰ τοῦ Lattmann δὲ προτείναντος τὴν ἀπὸ τῆς Sexta εἰς τὴν Quinta μόνον μετάθεσιν τῆς Λατινικῆς ταὐτὰ λέγει ἐν σημειώσει τῆς σ. 151.

Καὶ ἐκ τῶν μελῶν δὲ τοῦ συλλόγου τῆς ἑνιαίας σχολῆς τῶν πραγματευομένων τὸ ζήτημα τῶν Λατινικῶν ὁ μὲν Heussner οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἐποιήσατο λόγον περὶ ἀναβολῆς τῆς τῶν Λατινικῶν ἐνάρξεως, ὁ δὲ Frick δριμέως μόνον κατακρίνει τὰ ἐν χρήσει βιβλία διὰ τὴν ἐν τῇ Sexta διδασκαλίαν τῶν λατινικῶν. Καὶ ὁ Hornemann δὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν λατινικῶν θέτει ἐν τῇ Sexta. Ἐν τέλει μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὸν O. Weissenfels, ὅστις ἐν διατριβῇ δημοσιευθείσῃ ἐν Zeitschrift für das gymnasialwesen, 1885 σ. 593 κ. ἑξ., σφοδρῶς κατακρίνει καὶ ὅλως ἀποκρούει τὴν γνώμην τῆς ἀναβολῆς τῶν Λατινικῶν. Καὶ ταῦτα μὲν γράφουσιν ἐκεῖνοι καὶ οὕτω σκέπτονται προκειμένου περὶ τῶν λατινικῶν, ἅτινα, καίτοι παρ' ἐκείνοις εἶνε τὸ

κέντρον τῆς διδασκαλίας, δὲν ἔχουσι δ' ὅμως τοσαύτην σπουδαιότητα, ἐθνικὴν μάλιστα, ὅσην παρ' ἡμῖν τὰ ἑλληνικά· διό, φρονῶ, προκειμένου περὶ τούτων πρέπει νὰ εἴμεθα λίαν προφυλακτικοὶ εἰς τὴν ἀφαίρεσιν οὐχὶ ὡρῶν τινων, ἀλλ' ἐνιαυτῶν ὅλων ἀπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν καὶ νὰ μὴ ὑπερτιμῶμεν τὴν ἐκ τῆς προηγουμένης διδασκαλίας ὅλης τῆς γραμματικῆς τῆς νέας Ἑλληνικῆς ὠφέλειαν διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας· ὅσον πολλὴ καὶ ἂν εἶνε αὕτη ἡ ὠφέλεια ὡς πρὸς τὰ κοινὰ ἀμφοτέραις ταῖς γλώσσαις, οὐδέποτε δ' ὅμως ὡς πρὸς τὰ μὴ κοινὰ ἡ διδασκαλία τῆς νέας δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον χρόνον τὴν τῆς ἀρχαίας, ἥτις δέον ἐν καιρῷ νὰ γίνηται, ἵνα ἐπιτυγχάνωμεν τῆς προσηκούσης ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι γνώσεως ταύτης. Νὰ παρασκευάζῃ δ' ὅμως καὶ ὑποβοηθῇ δύναται ἡ διδασκαλία γλώσσης τινὸς τὴν διδασκαλίαν ἄλλης διὰ καταλλήλου παραβολῆς καὶ χρήσεως τῶν ἐγνωσμένων ἐκ τῆς μιᾶς γλώσσης ὑπὲρ τῆς ἄλλης, διὸ καὶ ἡ τῆς νέας διδασκαλία τὴν τῆς ἀρχαίας· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ προηγηθῇ ἡ διδασκαλία συμπάσης τῆς γραμματικῆς τῆς μιᾶς γλώσσης πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ τῆς ἄλλης, ἀρκεῖ καὶ κατὰ ἓν ἔτος μόνον αὕτη νὰ προηγῆται, ἐξακολουθῇ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς διδασκαλίας τῆς ἑτέρας τῶν γλωσσῶν, ὥστε καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς γραμματικῆς ἡ διδασκαλία τῆς προηγουμένης γλώσσης νὰ παρασκευάζῃ τὴν τῆς ἑπομένης. Τοιαύτη δὲ χρονικὴ σχέσις τῷ ὄντι καθίσταται μεταξὺ τῆς διδασκαλίας τῆς νέας καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας, ἐὰν αὕτη ἄρχηται ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς εἰς τὸ σχολεῖον ἐν γένει φοιτήσεως τῶν μαθητῶν ἡμῶν. Ἡ συστηματικὴ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἄρχεται ἀπὸ τοῦ γ' τῆς φοιτήσεως ἔτους, κατὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ δ' ἔτος, ἂν μὴ πᾶσα, τὸ ὁμαλὸν δ' ὅμως ταύτης μέρος δύναται νὰ διδαχθῇ, ὥστε κατὰ τὸ ε' ἔτος, ὅτε ἄρχεται ἡ ἀρχαία, εἶνε δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ τὸ διδαχθὲν τοῦτο μέρος ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας, ἧς τὸ ὁμαλὸν τυπικὸν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς διδασκαλίας θὰ διδαχθῇ. Ἐνῷ δὲ τοῦτο τὸ τμῆμα τῆς ἀρχαίας θὰ διδάσκηται, θὰ ἐπεκτείνηται ἡ τῆς νέας διδασκαλία καὶ εἰς τὸ ἀνώμαλον ταύτης τυπικόν, ὥστε ἡ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος διδασκαλία τοῦ ἀνωμάλου τυπικοῦ τῆς ἀρχαίας θὰ εὕρῃ παρεσκευασμένον τὸ ἔδαφος, καὶ θὰ διαθέτῃ τὰς ἐξ ἐκείνης γνώσεις ὑπὲρ ταύτης, ἀλλ' ἐν ὀλίγῳ ποσῷ, διότι τὸ μέρος τοῦτο τῆς

ἰδίως γραμματικῆς εἶνε τὸ ἀνομοιότατον μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας, οὗ ἕνεκα καὶ ὀλίγα τὰ ἐκ ταύτης ὑπὲρ ἐκείνης ἐπικουρήματα. Οὕτω δὲ θὰ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ τῆς γραμματικῆς μέρη.

Διὰ τῆς τοιαύτης λοιπὸν διατάξεως τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας καὶ νέας ἡμῶν γλώσσης, ἐν ᾧ ἀποφεύγομεν τὰ ἐκ τῆς βραδείας ἐνάρξεως τῆς ἀρχαίας κακὰ ἐπακολουθήματα, δὲν στερούμεθα τῶν ἐκ τῆς νέας ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας ὠφελημάτων.

Ὅτι δὲ καὶ ἡ ποθουμένη ὑπὸ πάντων ἐμβάπτισις ἐν τῷ Ἑλληνικῷ λόγῳ καὶ τοῖς Ἕλλησι συγγραφεῦσι μείζων καὶ βαθυτέρα, ἵνα ἐμμείνωμεν τῇ μεταφορᾷ, ἔσται διὰ τῆς ἡμετέρας διατάξεως τῶν κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, τοῦτο πρόδηλον, νομίζομεν, γίνεται ἐκ τοῦδε τοῦ μαθηματικοῦ ὑπολογισμοῦ· καθ' ἃ ἐκ τοῦ ἐν σελ. 24 τοῦ β'. τεύχους τῶν Συμβολῶν μας καταχωρισθέντος προγράμματος τῶν γυμνασίων δῆλον γίνεται, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς θὰ δαπανῶνται 80 ὧραι καθ' ἑβδομάδα ἐν ἁπάσαις ταῖς τάξεσιν, ἐκ τούτων ἀφαιρῶ τὰς 18 τῶν δύο πρώτων ἐτῶν, καθ' ἃ ἡ διδασκαλία ἔσται μᾶλλον γραμματική, εἰ καὶ ἀπὸ τοῦ β' ἑξαμήνου τῆς Β' τάξεως δυνατὴ ἔσται ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ξενοφῶντος· ἐπίσης δ' ἀφαιρῶ ἀνὰ 4 μὲν ὥρας ἐκ τῶν 9 τῆς Γ' καὶ Δ' τάξεως τοῦ προγυμνασίου, ἀνὰ 2 δ' ἐκ τῆς Α' καὶ Β' τοῦ γυμνασίου καὶ Λυκείου καὶ ἀνὰ 1 ἐκ τῆς Γ' καὶ Δ' διὰ τὴν ἀναγκαίαν ταῖς τάξεσι ταύταις ἰδιαιτέραν γραμματικὴν διδασκαλίαν, καὶ ὑπολείπονται 48 ὧραι δι' ἀνάγνωσιν συγγραφέων. Κατὰ τὴν τοῦ Ὑπουργείου διάταξιν ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας θὰ γίνηται ἓξ μόνον ἔτη, καθ' ἃ ὧραι πλείους τῶν 10 καθ' ἑβδομάδα ἐν ἑκάστῃ τάξει δὲν δύνανται νὰ ὁρισθῶσιν ἕνεκα τῆς συγχρόνου διδασκαλίας τῆς νέας, ἤτοι τὸ ὅλον 60, ἐκ τούτων ἀφαιρῶ 20 τῶν δύο πρώτων ἐτῶν ἢ καὶ μόνον 15 διὰ τὴν γραμματικὴν διδασκαλίαν, 4 ἐκ τῆς γ' τάξεως διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς τοῦ συντακτικοῦ διδασκαλίας, δύο ἐκ τῆς δ' καὶ ἀνὰ μίαν ἐκ τῶν ἄλλων δύο τάξεων, καὶ ὑπολείπονται πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον 37 ὧραι. Ἡ διαφορά, φρονῶ, τῶν ὡρῶν τῶν ὁρισθησομένων εἰς ἀνάγνωσιν συγγραφέων ὑπὸ τοῦ Σ. Ὑπουργείου καὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν ὁριζομένων δὲν εἶνε μικρά, ἀλλ' ὅμως ἐλπίζεται προαγωγὴ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων δι' οὐδένα ἄλλον λόγον ἢ διότι ὁ μαθητὴς ἐξέμαθε, πρὶν ἀρχίσῃ τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας, τὴν ὅλην γραμματικὴν τῆς νέας,

διότι ἐπὶ τούτου κυρίως ὁ κ. Π. στηρίζει πάσας τὰς ἐλπίδας του καὶ ἐν τῇ πρωΐμῳ ἐνάρξει τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας κεῖται κατ' αὐτὸν τὸ κύριον ἐλάττωμα τῆς νῦν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν μεθόδου.

Νῦν ἂς ἐξετάσωμεν, ἐὰν τὰ κακά, ἅτινα κατὰ τὸν κ. Πανταζίδην προέρχονται ἐκ τῆς *ἀμέσου* (ὡς αὐτὸς λέγει, διότι ἀληθῶς τὰ πράγματα δὲν ἔχουσιν οὕτω) εἰσαγωγῆς τῶν παίδων εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας, τῷ ὄντι ἐντεῦθεν πηγάζουσιν ἢ ἀλλαχοῦ ἔχουσι τὰς ῥίζας των καὶ ἐκεῖ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ θεραπεία των καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἀναβολῇ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας.

Ἐν πρώτοις ὁ κ. Π. λέγει (σ. 111) ὅτι οἱ μαθηταί μας εἰσαγόμενοι ἀμέσως εἰς τὴν ἀρχαίαν δὲν δύνανται ταύτῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ οἰκειωθῶσιν. Ἀλλ' ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀμέσως εἰς τὴν ἀρχαίαν εἰσάγονται ἄνευ τινὸς προηγουμένης γραμματικῆς διδασκαλίας τῆς νέας, τοῦτο δὲν φαίνεταί μοι ὀρθῶς εἰρημένον, διότι προηγεῖται ἐνιαυσία τοὐλάχιστον τοιαύτη διδασκαλία τῆς νέας, ἀρκούντως παρασκευάζουσα τὴν διδασκαλίαν τοῦ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος διδακτέου ὁμαλοῦ τῆς ἀρχαίας τυπικοῦ, ὃ ἐπαναλαμβάνομεν καὶ τὸ μᾶλλον ὅμοιον ἐν ἀμφοτέραις ταῖς γλώσσαις μέρος εἶνε· ἄλλως τε δὲ καὶ προσδοκῶμεν βελτίωσιν τῶν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ κατὰ τὴν μέθοδον, καὶ διὰ τοῦτο καλλιτέραν τὴν γραμματικὴν διδασκαλίαν ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ.

Ἐπίσης δ' οὐχὶ ὀρθῶς φαίνεταί μοι εἰρημένον καὶ τὸ ὅτι οἱ μαθηταὶ διὰ τὴν ἄμεσον (?) εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν δὲν δύνανται νὰ οἰκειωθῶσιν *εὐθὺς* πρὸς ταύτην, διότι πρὸς μὲν τοὺς ὁμοίους ὅλως τύπους τῆς ἀρχαίας οὗτοι λεληθότως καὶ φύσει, οὕτως εἰπεῖν, καὶ πρὸ πάσης διδασκαλίας οἰκεῖοι εἶνε, καὶ διὰ τῆς καὶ κατὰ ἓν μόνον ἔτος προηγουμένης διδασκαλίας τῆς νέας μᾶλλον οἰκεῖοι ἐγένοντο· ὃ νῦν λείπεται εἶνε τόδε, καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς ἀρχαίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτης δέον τὰς ὁμοιότητας γνωστὰς τοῖς μαθηταῖς νὰ ποιῶνται καὶ νὰ μὴ παρουσιάζωσι διὰ κακῆς μεθόδου ὡς ἄγνωστα καὶ νέα τὰ γνωστὰ αὐτοῖς καὶ οἰκεῖα, διότι τὴν ὁμοιότητα μόνοι οἱ μικροὶ μαθηταί, ὅσον πολλὴ καὶ ἂν εἶνε αὐτη, δὲν δύνανται νὰ ἀνεύρωσιν καὶ σαφῆ ταύτης συνείδησιν νὰ ἀποκτήσωσι· κατὰ ταῦτα ἐὰν οἱ μαθηταὶ πρὸς τοὺς ὁμοίους ἐν ἀμφοτέραις ταῖς γλώσσαις τύπους δὲν δύνανται εὐθὺς νὰ οἰκειωθῶσιν, τούτου αἰτία δὲν εἶνε ἡ πρώϊμος αὐτῶν

εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν, ἀλλ' ἡ κακὴ διδασκαλία, ἥτις ἀντὶ νὰ φροντίζῃ περὶ ἀμέσου ἐξοικειώσεως, γινομένη, ὡς γίνεται, τὸ ἐναντίον ἀποτέλεσμα φέρει, ἅτε πάντα τῆς ἀρχαίας ὡς ξένα τοῖς μαθηταῖς ἐμφανίζουσα· τὸ κακὸν δὲ βεβαίως καὶ βραδύτερον ἀρχομένης τῆς διδασκαλίας θὰ ὑπάρχῃ, ἂν μὴ ἡ μέθοδος διορθωθῇ. Οἱ δὲ ξένοι τῇ νέᾳ τύποι τῆς παλαιᾶς ὡς τοιοῦτοι φυσικώτατα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ δὲν δύνανται οἰκεῖοι νὰ γένωνται τοῖς μαθηταῖς, τοιούτους θὰ καταστήσῃ αὐτοὺς βαθμιαίως ἡ πολλὴ τῶν μαθητῶν πρὸς αὐτοὺς ἀναστροφή, καὶ δὴ τοσούτῳ οἰκειοτέρους ὅσῳ μακροτέρα αὕτη καὶ πρωϊμωτέρα ἡ ἔναρξις τῆς διδασκαλίας· τοῦτο τοὐλάχιστον διδάσκει ἡ ψυχολογία καὶ ἡ πεῖρα· ἀμφότεραι δ' αὗται διδάσκουσιν ἅμα ὅτι ἡ μείζων ἡλικία καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις δὲν μεταβάλλουσι τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τὰ κρείττω ὥστε ἄμεσος νὰ γίνηται ἡ ἐξοικείωσις· αὕτη βραδέως καὶ βαθμιαίως πανταχοῦ γίνεται, καί, ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, ὅσῳ τις πρεσβύτερος, τοσούτῳ δυσκολώτερον οἰκειοῦται νέοις πράγμασι. Ὅτι δὲ βαθμιαίως μόνον ἡ ἐξοικείωσις δύναται νὰ γίνηται ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ κ. Πανταζίδης λέγων ἐν σ. 24 τῆς Παιδαγωγικῆς του ὅτι ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀποκτᾷ *βαθμηδὸν* οἰκειότητα μείζονα. Ὥστε ἀποροῦμεν πῶς ὁ αὐτὸς εἶτα πιστεύει ὅτι διὰ βραδυτέρας ἐνάρξεως τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας οἱ μαθηταὶ ταύτῃ *εὐθὺς* θὰ οἰκειῶνται (σ. 111).

Προϊὼν ὁ κ. Π. λέγει ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀναγκάζονται νὰ μανθάνωσι πράγματα καὶ λέξεις καὶ τύπους καὶ κανόνας ἀκατανοήτους κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἐὰν ὁ κ. Π. ὑπὸ τὴν λέξιν πράγματα νοεῖ τὰ νοήματα τῶν τὸ πρῶτον παρεχομένων πρὸς ἑρμηνείαν τοῖς μαθηταῖς τεμαχίων ἐκ συγγραφέων ἢ τὰ τῶν φράσεων, τότε διὰ τὸ ἀκατανόητον αὐτῶν δὲν πταίει ἡ πρώϊμος διδασκαλία τῆς ἀρχαίας, ἀλλ' ἡ κακὴ σύνταξις τῶν παρ' ἡμῖν Χρηστομαθειῶν, ὧν οἱ συντάκται συνήθως ἐντελῶς παιδαγωγικῆς στερούμενοι μορφώσεως δὲν ἐκλέγουσιν ὕλην ἁρμοδίαν τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει τῶν μαθητῶν, οἵαν ἀρκετὴν δύναταί τις νὰ ἀντλήσῃ ἐκ τῆς μυθικῆς τῶν Ἑλλήνων ἱστορίας καὶ ἐκ τῶν τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς χρόνους πραγματευσαμένων συγγραφέων καὶ οὕτω νὰ καταρτίσῃ Χρηστομάθειαν οἷον τὸ τοῦ Lattmann Griechisches Lesebuch. Ὥστε καὶ ἐνταῦθα τὸ κακόν, ὅπερ βεβαιότατα ὑφίσταται, δὲν ἔγκειται ἐν τῇ ἀμέσῳ εἰσαγωγῇ τῶν μαθητῶν μας εἰς τὴν ἀρ-

χαίαν, ἀλλ' ἐν τῇ κακῇ τῆς ὕλης ἐκλογῇ, ἥτις, ἂν ὁμοίως γένηται καὶ βραδύτερον ἀρχομένης τῆς διδασκαλίας, τὰ αὐτὰ θὰ ἔχῃ κακὰ ἐπακολουθήματα, διότι θὰ προσφέρωνται τοῖς μαθηταῖς νοήματα ὑπέρτερα τῆς ἀντιληπτικῆς των δυνάμεως.

Ὅταν ὡς δεῖ ἐκλέγωνται τὰ τεμάχια, δῆλα δὴ συμφώνως τῇ ἀφομοιωτικῇ τῶν μαθητῶν βαθμῖδι, τότε καὶ αἱ ἐξ ὧν ταῦτα θὰ συνίστανται λέξεις δὲν θὰ σημαίνωσιν ἐννοίας ὑπερβαινούσας τὴν ἀντιληπτικὴν τῶν μαθητῶν δύναμιν καὶ οὗτοι δὲν θὰ ἀναγκάζωνται λέξεις ἀκατανοήτους νὰ μανθάνωσιν. Ὥστε καὶ τὸ κακὸν τοῦτο ἔγκειται οὐχὶ ἐν τῇ ἀμέσῳ εἰσαγωγῇ τῶν παίδων μας εἰς τὴν ἀρχαίαν· καὶ δύναται νὰ ἀρθῇ μόνον διὰ καλλιτέρας τῆς ὕλης ἐκλογῆς.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις ὁ κ. Π. λέγει ὅτι καὶ τύπους ἀκατανοήτους μανθάνουσιν οἱ μαθηταί. Ἐὰν τοῦτο λέγων ὁ κ. Π. νοεῖ ὅτι οἱ μαθηταί μας δὲν αἰσθάνονται τὴν δύναμιν ἑκάστου αὐτῶν, π. χ. τῶν πτώσεων, καὶ δὲν συνδέουσι μετὰ τῶν γραμματικῶν τύπων ὡρισμένας παραστάσεις, καὶ ἐνταῦθα αἰτία δὲν εἶνε ἡ πρώϊμος τῶν Ἑλληνικῶν διδασκαλία, ἀλλ' ἡ κακὴ μέθοδος, ἥτις δὲν φροντίζει περὶ διασαφηνίσεως τῆς σημασίας αὐτῶν δι' ἀναλύσεως προτάσεων καὶ ἐν γένει διὰ τῶν ὑπὸ τῆς Παιδαγωγικῆς διδασκομένων μέσων. Πῶς τοῦτο δέον νὰ γίνηται καὶ ἐὰν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς νέας, οὐ τοῦ παρόντος τόπου, ἐν ᾧ ἀρκούμεθα νὰ παραπέμψωμεν τὸν βουλόμενον εἰς τὸν ἄρτι πραγματευσάμενον τὸ θέμα τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας τῶν κλασικῶν γλωσσῶν A. Waldeck, ἐν Fricks Lehrproben τ. 22, σ. 75-92. Τούτου αἱ παραγγελίαι mutatis mutandis δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐν τῇ παρ' ἡμῖν διδασκαλίᾳ τῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς στοιχείων. Πρὸς δὲ σημειοῦμεν ὅτι οἱ ἡμέτεροι μαθηταὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ νῦν Ἑλληνικὸν σχολεῖον πλείω γραμματικὴν μόρφωσιν κεκτημένοι ἢ οἱ εἰς τὴν Sexta τῶν γερμανικῶν γυμνασίων εἰσερχόμενοι καὶ διὰ τοῦτο μείζων ἐκεῖ ὑπάρχει κίνδυνος μὴ οἱ μαθηταὶ ἀκατανοήτους τύπους ἀπομνημονεύουσιν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὔτε ἡ Κυβέρνησις οὔτε οἱ διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοὶ πάντες κηρύτονται ὑπὲρ τῆς ἀναβολῆς τῶν Λατινικῶν, γλώσσης ὅλως ξένης καὶ τοὺς τύπους ποικιλωτέρους καὶ ἀνομοιοτάτους τοῖς τῆς μητρικῆς ἐχούσης, τὰς δὲ λέξεις ἀγνώστους ὅλως, ἀλλὰ φροντίζουσι δι' ἀεὶ κρείττονος μεθόδου νὰ ἄρωσιν ἐντελῶς τὸ κακόν, καὶ ἐὰν δέ τινες ζητοῦσι τὴν ανα-

βολὴν τῆς Λατινικῆς, θέτουσι δ' ὅμως ἀντὶ ταύτης τὴν γαλλικήν, ἐπίσης σχεδὸν ξένην γλῶσσαν, ὁπότε καὶ οἱ κίνδυνοι σχεδὸν οἱ αὐτοὶ ἔσονται, ἂν μὴ μέθοδος καλὴ παρῇ.

Ὅτι δὲ τέλος καὶ τοὺς κανόνας ἀκατανοήτους οἱ μαθηταί μας ἀπομνημονεύουσι μόνον ἕνεκα μεθόδου κακῆς, ἐναντίας τοῖς νόμοις τοῖς διέπουσι τὸν ψυχικὸν ἡμῶν βίον, τοῦτο δύναται ὁ εἰδὼς τὴν Ψυχολογίαν καὶ τὴν φύσιν τῶν κανόνων νὰ συναγάγῃ. Οἱ κανόνες οἱ γραμματικοὶ εἶνε οὐχί τι συγκεκριμένον, ἀλλ' ἀφῃρημένον, εἶνε ἔννοιαι (Begriffe) δηλοῦσαι τὸ πολλοῖς ὁμοειδέσι γλωσσικοῖς φαινομένοις κοινόν. Ἀλλ' αἱ ἀφῃρημέναι ἔννοιαι ἐν ἡμῖν σχηματίζονται ἐκ πληθύος μερικῶν, συγκεκριμένων περιπτώσεων, ἐκ πληθύος παραδειγμάτων, ἐποπτειῶν (Anschauungen). Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἵνα ἡ διδασκαλία μὴ ἀντιστρατεύηται εἰς τοὺς ψυχικοὺς νόμους, ὀφείλει τὴν αὐτὴν νὰ ἀκολουθῇ πορείαν, προκειμένου δὲ περὶ γλωσσικῶν κανόνων πρέπει νὰ ὁρμᾶται ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων καὶ ἐκ τούτων διὰ συγκρίσεως καὶ παραβολῆς, αὐτενεργούντων δὲ τῶν μαθητῶν, νὰ φθάνῃ εἰς τὸ γενικόν, τὸν κανόνα. Ἐὰν ἄλλως ἡ διδασκαλία γίνηται, οἱ κανόνες εἶνε διὰ τὸν μαθητὴν λέξεις κεναὶ (Wiget, die formalen Stufen des Unterrichts[3] σ. 13). Ἤδη ὁ Κάντιος ἔλεγεν «ἐποπτεῖαι ἄνευ ἐννοιῶν εἶνε τυφλαί», προσέθετε δέ, «ἔννοιαι ἄνευ ἐποπτειῶν εἶνε κεναί». Οὐ μόνον δὲ κεναὶ λέξεις εἶνε αἱ ἄνευ ἐποπτειῶν ἔννοιαι, ἀλλὰ καὶ νεκραὶ γνώσεις, ὁποῖαι εἶνε πᾶσαι σχεδὸν αἱ γραμματικαὶ τῶν ἡμετέρων μαθητῶν γνώσεις διὰ τὴν ἀμεθοδίαν πρβ. Wiget ἔ. ἀ. σ. 14. Ἐν τέλει δ' ἂς ἀκούσωμεν καὶ τοῦ Perthes εἰδικῶς περὶ τῶν γραμματικῶν τύπων λέγοντος (Zur Reform, Artk 3, σ. 5) «οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἐννοίας εἰς τὴν παράστασιν (ἐποπτείαν), ἀλλ' ἀπὸ τῆς παραστάσεως εἰς τὴν ἔννοιαν εἶνε ἡ φυσικὴ ὁδὸς ἀνθρωπίνης γνώσεως» καὶ περὶ τῶν συντακτικῶν δὲ κανόνων τὰ αὐτὰ λέγει (Artik. 4, σ. 57). Πλείω νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ πράγματος θεωροῦμεν περιττόν, διότι εἶνε, ὡς λέγει ὁ Wiget (ἔ. ἀ. σ. 13), ἡ ἀντίθετος (συστηματικὴ) ἐν τῇ διδασκαλίᾳ πορείᾳ ein überwundener Standpunkt, ἐν τῇ θεωρίᾳ τοὐλάχιστον. Ἐὰν δὲ εἰς παλαιοτέρους ἀνέλθωμεν χρόνους, θὰ ἀκούσωμεν καὶ τοῦ μεγάλου φιλολόγου Fr. A. Wolf λέγοντος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ consiliis scholasticis «Mit der Regel anzufangen ist eine lumpige Methode, bei der gar nichts herauskommt.

Καὶ ταῦτα μὲν λέγει καὶ ἀπαιτεῖ ἡ παιδαγωγική, τί δὲ γίνεται πολλάκις ἐν τοῖς σχολείοις; Οὐκ εὐάριθμοι τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν ἀνοίγουσι τὸ συντακτικὸν ἢ τὴν γραμματικὴν καὶ ἀναπτύσσουσιν ἢ *ἐξηγοῦσιν*, ὡς λέγει ἡ σχολικὴ τῶν μαθητῶν γλῶσσα, ἕκαστον κανόνα, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ γλωσσικὴ ἑρμηνεία τῶν λέξεων τοῦ κανόνος, ἀνάλυσις δῆλα δὴ μετοχῶν, ἑρμηνεία λέξεων ἢ φράσεων ἀρχαϊζουσῶν καὶ τὰ ὅμοια, καὶ οὕτω νοοῦσι μέν πως τὸ κείμενον τῶν κανόνων, ἀλλὰ τὸ δι' αὐτῶν δηλούμενον πρᾶγμα οὐδαμῶς, διότι γενικὸν τοῦτο ὂν καὶ ἀφῃρημένον δεῖται πρὸς κατανόησιν τῆς ἄνω μεθόδου, ἀνάγκη δῆλα δὴ οἱ μαθηταί, ἵνα κατανοῶσι τὰ διὰ τῶν λέξεων τοῦ κανόνος δηλούμενα γλωσσικὰ φαινόμενα, νὰ διανύσωσι πᾶσαν τὴν ὁδὸν καὶ ἐκτελέσωσι πᾶσαν τὴν ἀφαιρετικὴν ἐργασίαν ἐν σμικρῷ, ἣν διήνυσε καὶ ἐξετέλεσεν ὁ τὸ πρῶτον συντάξας τὸν κανόνα γραμματικὸς ἀνήρ. Ἀπατῶνται δὲ οἱ διδάσκαλοι νομίζοντες ὅτι μετὰ τὴν ἑρμηνείαν των οἱ μαθηταὶ κατενόησαν τὸ πρᾶγμα, καὶ συγχέουσι τὴν λεξικολογικὴν ἢ γραμματικὴν κατανόησιν πρὸς τὴν πραγματικὴν (πρβ. Perthes, IV, σ. 56). Καὶ ταῦτα μὲν πράττουσιν οὐκ ὀλίγοι διδάσκαλοι, ἄλλοι δ' ἔτι χεῖρον, ἀρκοῦνται λέγοντες εἰς τοὺς μαθητὰς «πάρετε ἀπ' ἐδῶ ἕως ἐκεῖ» ἢ «μελετήσατε μίαν σελίδα» καὶ ὅμοια. Ὅτι δὲ ἐνταῦθα οἱ μαθηταὶ οὐδὲ τὰς λέξεις νοοῦσιν, οὐδὲ δύνανταί τι ἔστω καὶ ἀτελῶς νὰ φαντασθῶσιν ὑπὸ ταύτας πρόδηλον. Τούτων οὕτως ἐχόντων, οὐδαμῶς ἄπορον, ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀναγκάζονται νὰ μανθάνωσι κανόνας ἀκατανοήτους, ἀλλὰ τὸ αἴτιον κεῖται οὐχὶ ἐν τῇ ἀμέσῳ εἰσαγωγῇ τῶν νέων μας εἰς τὴν ἀρχαίαν, ἀλλ' ἐν τῇ κακῇ καὶ παρὰ τοὺς ψυχικοὺς νόμους γινομένῃ διδασκαλίᾳ. Τὸ πρᾶγμα δ' οὐδαμῶς μεταβάλλεται, ἐὰν τοὺς κανόνας οἱ μαθηταὶ κατὰ ἓν ἢ δύο ἔτη βραδύτερον διδάσκωνται, διότι ἥ τε φύσις τῶν κανόνων ἡ αὐτὴ πάντοτε καὶ οἱ νόμοι οἱ τὸ μανθάνειν τῶν παίδων διέποντες μετὰ δύο ἔτη ἐπίσης οἱ αὐτοί, ὥστε, ἂν μὴ ἡ μέθοδος μεταβληθῇ, οἱ μαθηταί, καὶ βραδύτερον ἀρχομένης τῆς διδασκαλίας, ἀκατανοήτους θὰ ἀπομνημονεύωσι κανόνας. Τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἐμὴ βραχεῖα πεῖρα ἔδειξέ μοι· διδάσκων τὰ ἑλληνικὰ ἐν τῇ γ' τοῦ γυμνασίου παρετήρησα ὅτι οὐκ ὀλίγοι τῶν μαθητῶν μου ἐδείκνυον ἀβεβαιότητα μεγάλην περί τε τὴν ἀναγνώρισιν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν κατὰ τὴν θεματογραφίαν συντακτι-

κῶν τινων κανόνων, καίτοι τινὲς τούτων τοὺς κανόνας ἠδύναντο νὰ εἴπωσιν ἐρωτώμενοι (δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα πλήρη ἀπόδειξιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Καντίου λεχθέντος ὅτι αἱ ἔννοιαι ἄνευ τῶν ἐποπτειῶν εἶνε κεναὶ καὶ γνώσεις νεκραί;) Οὐδὲν πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ συνεβάλοντο οὔτε αἱ συχναὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς τούτους ἐρωτήσεις μου, οὔτε αἱ ἐν τοῖς θέμασί των διορθώσεις τῶν σφαλμάτων των καὶ ἡ κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν θεμάτων ἀνάπτυξις τοῦ ζητήματος, ἣν ἐπεχείρησα κατὰ τὴν συνήθη παρ' ἡμῖν μέθοδον χάριν δοκιμῆς· οἱ μαθηταί μου ἐστενοχωροῦντο καὶ δυσηρεστοῦντο, ὡς τοῦτο ἐδείκνυέ μοι ὁ σχηματισμὸς τοῦ προσώπου των, τότε ἐπιχειρῶ νέαν διδασκαλίαν τῶν μερῶν ἐκείνων κατὰ τὴν ὀρθὴν μέθοδον, καὶ οἱ μαθηταὶ ἀληθῶς τὰ πράγματα νοήσαντες οὔτε ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ οὔτε ἐν τῇ θεματογραφίᾳ προσέκοπτον.

Πρὶν ἢ τὸν περὶ ἀναβολῆς τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν λόγον περατώσωμεν, θεωροῦμεν ἀναγκαῖον καὶ εἰς ἄλλην τινὰ ῥῆσιν τοῦ κ. Πανταζίδου τὸν νοῦν νὰ στρέψωμεν καὶ τὸ ὑγιὲς νὰ ἐξετάσωμεν. Ὁ κ. Πανταζίδης λέγει ἐν σελ. 100 τῆς γυμνασιακῆς του Παιδαγωγικῆς «διότι οὔτε τὸ πνεῦμα τοῦ μαθητοῦ ἀναπτύσσεται διὰ τῆς σπουδῆς γλώσσης *οὐκ ὀλίγον ξένης*». Ταῦτα γράφων ὁ κ. Π. βεβαίως νοεῖ ὅτι τὸ *οὐκ ὀλίγον* ξένον τῆς ἀρχαίας ἐπιβάλλει ἡμῖν τὴν ἀναβολὴν τῆς διδασκαλίας ταύτης. Ὁ λόγος οὗτος τῆς ἀναβολῆς, ὃς καὶ ὑπὸ τῶν ζητούντων τὴν ἐν τοῖς γερμανικοῖς γυμνασίοις ἀναβολὴν τῶν λατινικῶν πάντοτε προβάλλεται, ἐξ ἐπιπολῆς ἐξεταζόμενος φαίνεται ὅτι δύναται νὰ ἔχῃ ἰσχύν τινα καὶ δι' ἡμᾶς ὡς πρὸς τὴν ἀναβολὴν τῶν ἑλληνικῶν, ἀλλ' ἀκριβεστέρα ἐξέτασις δηλοῖ ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω, ἀλλ' ὅτι τοὐναντίον ἐπιβάλλεται ἡμῖν ἡ ἔναρξις τῆς τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν διδασκαλίας ἐν ᾧ χρόνῳ καὶ νῦν αὕτη γίνεται. Πρῶτον οὐχὶ ὑπὸ πάντων τῶν Γερμανῶν παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν ὡς ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια ἀναγνωρίζεται ἡ ἀναβολὴ παρ' ἐκείνοις τῆς διδασκαλίας τῶν λατινικῶν διὰ τὸ πολὺ ξένον αὐτῶν· οὕτω ὁ Ziemer ἐπισκοπῶν πάντα τὰ γραφέντα περὶ τοῦ ζητήματος κατὰ τὸ ἔτος 1887 γράφει ἐν Jahresberichte über das höhere Schulwesen τάδε, «noch ist die zwingende Nothwendigkeit eines späteren Anfangs dieses Unterrichts nicht erwiesen», ἄλλους ῥητῶς τὴν ἀναβολὴν ἀποῤῥίψαντας ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, περιττὸν δὲ θεωροῦμεν νὰ αὐξήσωμεν τὸν ἀριθμὸν τούτων, τοῦτο δὲ μόνον ἐνταῦθα

προστίθεμεν ὅτι καὶ πάντες οἱ τὴν ἀναβολὴν κατακρίνοντες ἀναγνωρίζουσι τὸ ξένον τῆς λατινικῆς, ἀλλὰ δὲν θεωροῦσιν αὐτὸ καθ' ὑπερβολὴν ὑπάρχον καὶ διὰ τοῦτο κακόν, τοὐναντίον διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν τύπων νομίζουσι τὴν λατινικὴν κατάλληλον ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ξένων γλωσσῶν, πρβ. Ziemer ἔνθ. ἀντρ. τ. 3, σ. B, 65, ὅς ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ λέγει ὅτι καιρὸς νὰ λήξωσιν αὗται αἱ περὶ ἀναμορφώσεως προτάσεις ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν λατινικῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ, ἐξ ὧν, ὡς ὁ αὐτὸς λέγει, οὐδεμία τοσαύτην κέκτηται δύναμιν, ὥστε νὰ διασείσῃ τὴν ἀξίαν καὶ θέσιν τῶν λατινικῶν ὡς γλώσσης ξένης ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἀναγκαῖον δὲ νομίζει νὰ γένηται πρόνοια περὶ διορθώσεως τῆς μεθόδου τῆς τῶν λατινικῶν διδασκαλίας, ὅ καὶ ἡμεῖς ἀνωτέρω ὑπεδηλώσαμεν διὰ τὴν παρ' ἡμῖν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν. Ἐκ τούτων, νομίζω, δείκνυται ὅτι ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια δὲν εἶνε ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναβολῆς τῶν λατινικῶν διὰ τὸ ξένον αὐτῶν πρὸς τὴν μητρικὴν τῶν Γερμανῶν γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχει, ἆρά γε ὁ βαθμὸς τῆς διαφορᾶς καὶ τοῦ ξένου τῆς ἀρχαίας ἡμῶν γλώσσης πρὸς τὴν μητρικὴν εἶνε ὅσος καὶ ὁ τῆς λατινικῆς πρὸς τὴν γερμανικήν, ὥστε νὰ ἀναγκασθῶμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἀναβάλωμεν τὴν τῆς ἀρχαίας διδασκαλίαν; Πιστεύομεν ὅτι ἡ ἀπάντησις ἔσται ἀποφατική, ὁ δὲ λόγος πρόδηλος· αἱ καταλήξεις τῶν πτώσεων αἱ αὐταί, ἐπίσης δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, ὥστε ἐνταῦθα οὐδὲν τὸ ξένον ἐμφανίζεται, ἐξαιρουμένου τοῦ δυϊκοῦ ἀριθμοῦ, οὗ ἡ διδασκαλία δύναται καὶ νὰ ἀναβληθῇ ἐπὶ ἓν ἔτος, διότι ἡ χρῆσις αὐτοῦ σπανία, αἱ καταλήξεις τῶν χρόνων τῆς ὁριστικῆς αἱ αὐταί, ἐξαιρουμένων τῶν περιφραστικῶς σχηματιζομένων ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν γλώσσῃ χρόνων, παρακειμένου, ὑπερσυντελίκου καὶ μέλλοντος, ἐκ των ἐγκλίσεων νέας ὅλως καταλήξεις ἔχουσιν ἡ εὐκτικὴ καὶ ἀπαρέμφατος, ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ προστακτική, καὶ ἡ κλίσις δὲ τῶν ἀντωνυμιῶν σχεδὸν ἡ αὐτή, ὡς καὶ ἡ τῶν ἀριθμητικῶν, καὶ ὁ σχηματισμὸς δὲ τῶν βαθμῶν τῆς παραθέσεως ὁ αὐτός. Κατὰ ταῦτα οὐδεὶς φόβος, μὴ σύγχρονος ἢ καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ γινομένη προσφορὰ καθ' ὑπερβολὴν πολλῶν ξένων τύπων ἐπενέγκῃ σύγχυσιν τῷ νῷ τῶν μαθητῶν καὶ ἀηδίαν καὶ παρακωλύσῃ μὲν τὴν τοῦ νοῦ ἀνάπτυξιν, δυσχεράνῃ δὲ τὴν ἐκμάθησιν αὐτῆς τῆς γλώσσης, (ἃ ἀμφότερα φοβεῖται ὁ κύριος Πανταζίδης), διότι ὁ ἀριθμὸς τούτων

οὐχὶ πολύς, ἀλλὰ τοὐναντίον καθ' ἡμᾶς γε ὀλιγώτερος ἢ ὥστε συχνὴν νὰ προκαλῇ τὴν σκέψιν τῶν μαθητῶν, ἀφοῦ οἱ τὴν ἀναβολὴν τῶν λατινικῶν ἀπορρίπτοντες δὲν θεωροῦσι τοσοῦτον τὸ ξένον τῆς Λατινικῆς γλώσσης, ὥστε νὰ παρακωλύῃ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τοὐναντίον νομίζουσι αὐτὸ κατάλληλον διὰ ταύτην. Ὁ δ' εὐνόητον εἶνε καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, τόδε, ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ γίνηται οὕτω, ὥστε νὰ μὴ προσφέρωνται τοῖς μαθηταῖς πάντα ξένα τε καὶ μὴ ὡς τοιαῦτα, ἀλλὰ τὰ ὄντως τοιαῦτα νὰ ἐξαίρωνται, ὁπότε ἡ τούτων ἐντύπωσις εὔκολος ἔσται, ἅτε τοῦ νέου, ὅταν οὐχὶ καθ' ὑπερβολὴν πολὺ ἅμα ἐμφανίζηται καὶ εὑρίσκῃ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ μαθητοῦ σημεῖα ἐπαφῆς, διεγείροντος τὴν προσοχὴν (πρβ. Drbal, Lehrbuch d. Psychologie 1885 σ. 84, Bartels, Pädag. Psycholog, μέρος I, σελ. 143). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ὁμαλοῦ τυπικοῦ, πλείους δ' εἶνε αἱ διαφοραὶ ἐν τοῖς εἰς μι ῥήμασι καὶ τοῖς ἀνωμάλοις τύποις, ἀλλὰ καὶ τὴν τούτων ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ ἀποδοχὴν προπαρασκευάζει ἡ προηγουμένη τοῦ ὁμαλοῦ τυπικοῦ τῆς ἀρχαίας διδασκαλία, ἅτε ἐπενεγκοῦσα ποιάν τινα ἐξοικείωσιν πρὸς ταύτην, ἔτι δὲ καὶ ἡ προηγηθεῖσα διδασκαλία τοῦ ἀνωμάλου τῆς νέας. Περὶ δὲ τῆς συντάξεως ἀποδεχόμεθα καὶ ἡμεῖς ὅτι οὐκ ὀλίγον ξένη καὶ δυσχεραίνει πως τὴν κατανόησιν τῶν ἀρχαίων κειμένων, ἀλλ' ἐν πρώτοις αἱ δυσχέρειαι δὲν εἶνε αἱ αὐταὶ ἐν πᾶσι τοῖς συγγραφεῦσιν, διὸ κατάλληλος τούτων ἐκλογὴ εἶνε εἰς ὃ ἰδίως τὸν νοῦν ἡμῶν νὰ προσέχωμεν πρέπει, ἔπειτα τὸ κείμενον ὃ πρὸς ἑρμηνείαν δοθήσεται τοῖς μαθηταῖς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος δὲν θὰ εἶνε συγγραφεύς τις ἀρχαῖος ὅπως ἡμῖν παρεδόθη, ἀλλὰ παιδαγωγικὴ ἐκλογὴ καὶ ἐπεξεργασία ἑνὸς ἢ πλειόνων τοιούτων, ὁπότε δυνατὸν εἶνε νὰ ἀρθῶσι συντακτικαὶ δυσκολίαι· ὅλως δ' ὅμως αὗται νὰ ἀρθῶσιν οὔτε εἶνε δυνατόν, οὔτε, ἐὰν δυνατὸν ἦτο, θὰ τὸ ἐνεκρίνομεν, διότι οὕτω ἀπὸ τῶν μαθητῶν ἀφαιρεῖται ἱκανὴ εὐκαιρία, ἵνα τὴν νοητικήν των δύναμιν ἀσκῶσι. Μετὰ ταῦτα, νομίζω, ἐπιτρέπεται νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ ξένον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πρὸς τὴν νέαν δὲν εἶνε πολύ· ὥστε, καὶ ἐὰν τέλος ἀποδειχθῇ ἀναμφισβητήτως ὅτι διὰ τοὺς Γερμανοὺς εἶνε τὸ πολὺ ξένον τῆς λατινικῆς λόγος ἀποχρῶν διὰ τὴν ἀναβολὴν ταύτης, δι' ἡμᾶς οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος νὰ ἀναβάλωμεν τὰ Ἑλληνικά. Τοὐναντίον ὑπάρχουσι λόγοι ἀποχρῶντες κατὰ τῆς ἀναβολῆς, ὧν ἄλλους μὲν ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, ἵνα

δ' ἔτι ἐκ τῶν ἄρτι λεχθέντων συναγόμενον προστίθεμεν ἐνταῦθα· εἷς τῶν σκοπῶν τῆς διδασκαλίας εἶνε καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νοῦ, αὕτη δὲ ἐπιδιώκεται μὲν καὶ διὰ τῶν ἄλλων μαθημάτων, ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ διὰ τῆς τῶν γλωσσῶν διδασκαλίας καὶ ἰδίᾳ τῶν ξένων, αἵτινες διὰ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν ἀπὸ τῆς μητρικῆς προκαλοῦσι τὴν σκέψιν τοῦ μαθητοῦ καὶ οὕτω ταύτην ἀσκοῦσι καὶ ἀναπτύσσουσιν· ὅ ἐν νῷ ἔχοντες καὶ οἱ τὴν ἀναβολὴν τῶν λατινικῶν ἐν Γερμανίᾳ ζητοῦντες δὲν ἀποκρούουσι τὴν διδασκαλίαν πάσης ξένης γλώσσης ἐν τῇ Sexta, ἀλλὰ τὴν τῆς λατινικῆς μόνον, διότι θεωροῦσι ταύτην καθ' ὑπερβολὴν ξένην, ὁρίζουσι δ' ἀντὶ ταύτης τὴν γαλλικήν, ἵνα οὕτω λίαν ἐνωρὶς παρέχηται τοῖς μαθηταῖς ἀφορμὴ νὰ ἀσκῶσι τὸν νοῦν αὐτῶν καὶ διὰ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας, εἰ καὶ κατὰ τοὺς πλείστους, ἐν οἷς συγκαταλέγεται καὶ ὁ G. Körting, καθηγητὴς τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, οὐχὶ ἐπαρκῶς τοῦτο δύναται νὰ γίνηται διὰ τῶν νέων γλωσσῶν, (πρβ. G. Körting Neuphilologische Essays, Heilbronn, Henninger 1887)· παρ' ἡμῖν δ' ὅμως ζητεῖται ἡ ἀναβολὴ τῆς διδασκαλίας πάσης ξένης γλώσσης, διότι ἄλλην πρὸ τῆς ἀρχαίας δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ διδάσκωνται οἱ μαθηταί μας, καὶ οὕτω ἀφαιρεῖται ἀπ' αὐτῶν ἓν τῶν ἀρίστων μέσων τῆς νοητικῆς των ἀναπτύξεως, τὸ διὰ τῶν ξένων γλωσσῶν, ἐν αἷς καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας εἶνέ πως καὶ ἡ ἀρχαία ἑλληνική.

Ἀλλ' ἅλις τό γε νῦν περὶ ταύτης. Διὰ τῶν γραφέντων, φρονῶ, ἐδείχθη ὅτι τὰ μὲν κακά, ἃ ὁ κ. Π. ἀποδίδει καὶ εἰς τὴν ἄμεσον τῶν νέων μας εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν, κεῖνται μόνον ἐν τῇ κακῇ μεθόδῳ ἢ οὐδαμῶς ὑπάρχουσι καὶ μόνον, ταύτης βελτίονος γενομένης, ἐκεῖνα δύνανται νὰ ἀρθῶσιν, ἀφ' ἑτέρου δ' ὅτι ὁ περιορισμὸς τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας οὐ μόνον δὲν θὰ βελτιώσῃ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τοὐναντίον καὶ χείρω ἢ νῦν θὰ ἔχῃ ἐπακολουθήματα καὶ διὰ τὴν ἐκμάθησιν αὐτῆς τῆς γλώσσης καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νοῦ τῶν μαθητῶν, ὡς ἄρτι εἴπομεν· τοῦτο δ' ἡμεῖς γε ἐθνικὴν ἀπώλειαν νομίζομεν, διὸ παρακαλοῦμεν ἵνα καὶ ἄλλοι ἐξετάσωσι τὸ ζήτημα καὶ ἀποφήνωνται ἣν περὶ αὐτοῦ ἔχουσι γνώμην, ἀλλ' ἐν πρώτοις sine ira, εἶτα δὲ οὐχὶ δι' εἰκοτολογιῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς.

Ἀλλ' ἀποδεκτοῦ γενομένου ὅτι ὁ περιορισμὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν εἰς ἓξ ἔτη θὰ ἔχῃ κακὰ ἐπακολουθήματα, γεννᾶται τὸ ζήτημα,

οὐ μόνον ὅτῳ τρόπῳ δυνατὴ ἔσται ἡ τήρησις ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῶν νῦν καθεστώτων ἐν τῇ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ ἓν ἔτος αὔξησις αὐτῆς, ὃ πρᾶγμα δύναταί τις εὐλόγως νὰ ἀπαιτῇ νῦν, ὅτε σκοπεῖται ἡ προαγωγὴ εἰς ὑψηλότερον σημεῖον τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν καθόλου καὶ αὐξάνει κατὰ ἓν ἔτος ἡ ὅλη ἐγκύκλιος ἡμῶν παίδευσις. Ὅτι τοῦτο ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ δὲν δύναται νὰ γίνηται καὶ τὸ Σ. Ὑπουργεῖον ὥρισεν ἀποκλεῖσαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἀπὸ τούτου καὶ ἡμεῖς εἴπομεν ἐν σελ. 10-11 τοῦ β' τεύχους τῶν Συμβολῶν μας· ὅθεν ὃ μόνον ὑπολείπεται εἶνε ἡ ἵδρυσις ὀκταετῶν γυμνασίων, ἥτις ἐπιβάλλεται ἡμῖν καὶ δι' ἄλλους λόγους, οὓς ἀνεπτύξαμεν ἐν τῷ α' τμήματι τοῦ Ε' ἄρθρου τῶν Συμβολῶν ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν οὗτοι οἱ λόγοι δὲν ὑπῆρχον, μόνον ὁ τῶν Ἑλληνικῶν θὰ ἤρκει καθ' ἡμᾶς γε νά μας ἀναγκάσῃ νὰ ἱδρύσωμεν ὀκταετῆ γυμάσια. Διότι ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῶν Ἑλληνικῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις μας σπουδῶν κυρίως ἡμεῖς ἐξαρτῶμεν τὴν ἀνύψωσιν τῶν ὅλων γυμνασιακῶν σπουδῶν. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι καὶ διὰ τῆς μείζονος διδακτικῆς ἱκανότητος τῶν καθηγητῶν πρέπει τοῦτο νὰ ἐπιδιωχθῇ, ἀλλ' ἐν πρώτοις τοιαύτην ἔν γε τῷ παρόντι δὲν ἔχομεν οἱ καθηγηταί, φρόνιμον δ' εἶνε πρὸς τὰ παρόντα ἀεὶ νὰ βουλευώμεθα καὶ οὐχὶ νὰ προλαμβάνωμεν τὸ μέλλον· εἶτα καὶ ἐὰν ἡ ποθητὴ ἐπιτευχθῇ παιδαγωγικὴ μόρφωσις τῶν καθηγητῶν, αὕτη θὰ ἐπιτρέψῃ μόνον τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐν ἑκάστῃ τάξει ὡρῶν, οὐχὶ δὲ τὸν περιορισμὸν τῶν ἐτῶν τῆς διδασκαλίας, διότι ἵνα ἑλληνοπρεπεστέρα, ὡς νῦν δὴ λέγεται, ἀποβῇ ἡ μόρφωσις τῆς νεολαίας μας ἀνάγκη ὡς πλεῖστον χρόνον νὰ ἀναστραφῶσι πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς. Gutta cavat lapidem εἶπεν ὁ Perthes, αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ ῥητὸν καὶ ἡμεῖς ἐνθάδε ἐπαναλαμβάνοντες περατοῦμεν τὸν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν λόγον μας.

Μέρος δεύτερον

Παρατηρήσεις είς έκαστον άρθρον του είς την Βουλήν ημών υποβληθέντος νομοσχεδίου περί μέσης εκπαιδεύσεως, πλην του 8ου.

Ἄρθρον 2. Τὰ κακὰ ἀποτελέσματα, ἅτινα καθ' ἡμᾶς γε θὰ ἔχῃ ἡ προτεινομένη διαίρεσις τῆς ὅλης ἡμῶν παιδείας, ἡ κατάργησις τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, καὶ ἡ ἕνεκα ταύτης ἐλάττωσις τῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ σπουδῶν εἴπομεν ἐν τῷ ἄρτι ἐκδοθέντι πέμπτῳ ἄρθρῳ τῶν Συμβολῶν ἡμῶν, ἐν δ' ἔτι εἴπομεν ὅτε λόγον περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐποιησάμεθα, τινὰ δ' ἔτι προσθήσομεν, ὅτε λόγον καὶ περὶ τοῦ 8 ἄρθρου ποιησόμεθα. Ἐνταῦθα οἷς εἴπομεν ἐν τῷ 5ῳ ἄρθρῳ τῶν Συμβολῶν μας (σ. 12–20) περὶ τῆς ἀνάγκης σχολῶν διὰ τὴν μέσην τῶν πολιτῶν τάξιν προστίθεμεν τόδε, ὅτι αἱ τοιαῦται σχολαὶ παρ' ἡμῖν καταργοῦνται, ὅτε ἐν Γερμανίᾳ πάντες ἐπείσθησαν ὅτι ἀνάγκη ἀπόλυτος εἶνε αἱ σχολαὶ αὗται εὐρύτερον νὰ διαδοθῶσι (πρβ. Jahresberichte über das höhere Schulwesen, III Jahrgang 1888 σ. 145), οὗ ἕνεκα καὶ αὐτὸς ὁ ἐπὶ τῆς παιδείας ἐν Πρωσσίᾳ Ὑπουργὸς εἶπεν ἐν τῇ τῆς 6 Μαρτίου 1889 συνεδρίᾳ τῆς πρωσσικῆς Βουλῆς ὅτι λίαν θὰ φροντίσῃ περὶ τῆς διαδόσεως τῶν σχολῶν τούτων, ἣν θεωρεῖ ὡς τὸ σπουδαιότατον βῆμα πρὸς ἀναμόρφωσιν τῆς ἐν Πρωσσίᾳ μέσης ἐκπαιδεύσεως· ὁ δὲ σύλλογος τῆς ἑνιαίας ἀνωτέρας σχολῆς τῇ προτάσει τοῦ ἐν Βερολίνῳ καθηγητοῦ Dr. O. Schroeder μετὰ χαρᾶς ἐχαιρέτισε τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ κ. Ὑπουργοῦ, ἥτις καὶ νὰ πραγματοποιῆται ἤρξατο, καθόσον ὁ ἀριθμὸς τῶν μέσων σχολῶν σημαντικῶς αὐξάνει· οὕτω ἐν Βερολίνῳ ἀλλεπάλληλοι ἱδρύονται αἱ τοιαῦται σχολαί, ἐπίσης δὲ ἱδρύθησαν καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι γερμανικαῖς (πρβ. Schrift d. D. Einheitsschulvereins φύλλ. 5, σ. 14).

Οἱ λόγοι οἱ τὴν ἵδρυσιν μέσων σχολῶν ἐπιβάλλοντες εἶνε πολλοί, σπουδαιότατον δὲ θεωρεῖται τοῦτο, ὅτι διὰ τῆς ἱδρύσεως τῶν σχολῶν τούτων προσδοκᾶται ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τε μαθητῶν τῶν γυμνασίων καὶ αὐτῶν τούτων τῶν γυμνασίων, φυσικῶς δὲ καὶ ἡ ἐλάττωσις τῆς πληθώρας τῶν ἐπιστημόνων, καθ' οὗ κακοῦ ἡ μὲν Ῥωσσία

προέβη εἰς μέσα βίαια, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ἐν δὲ Γερμανίᾳ καταλληλότερον μέτρον θεωρεῖται ἡ σύστασις τῶν μέσων σχολῶν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖ, ὅτι δὲ καὶ παρ' ἡμῖν ὑπάρχει πληθώρα ἐπιστημόνων καὶ κατ' ἔτος αὐξάνει, οὐδείς, πιστεύομεν, ὁ ἀμφιβάλλων, διὸ καὶ ἡμεῖς τὰ κατάλληλα μέτρα πρέπει νὰ λάβωμεν πρὸς ἄρσιν τοῦ κακοῦ. Καὶ περὶ ἄλλων μέν τινων ἐν τοῖς ἔπειτα ἐροῦμεν, νῦν δὲ τοῦτο μόνον λέγομεν ὅτι ἑπόμενοι τῇ πείρᾳ τῶν ἄλλων ἐθνῶν πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ ἀποκτήσωμεν μέσας σχολάς, οἷαι παρ' ἡμῖν ἄλλαι δὲν δύνανται νὰ εἶνε ἢ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ῥυθμιζόμενα ὡς πρός τε τὴν διάρκειαν καὶ τοὺς διδάσκοντας καθ' ἃ εἴπομεν ἐν τῷ πέμπτῳ ἄρθρῳ τῶν Συμβολῶν μας. Διὰ τῆς τοιαύτης ῥυθμίσεως τῶν ἑλληνικῶν σχολείων πιστεύομεν, καθ' ἃ εἴπομεν ἔνθα ἀνωτέρω, ὅτι θὰ τυγχάνωσιν ἀρτίας, οὕτως εἰπεῖν, μορφώσεως οἱ μαθηταὶ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ δὲν θὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸ κυρίως γυμνάσιον, εἰ μὴ οἱ τὰ μέσα καὶ ἰδίᾳ τὸν νοῦν ἔχοντες ὥστε τοῦτο ἅπαν καλῶς νὰ διέλθωσιν· ἐνῷ, ὡς νῦν ἔχουσι τὰ πράγματα, πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις μαθητῶν μὴ ἀρκούμενοι, καὶ εὐλόγως, εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν παρεχομένην παίδευσιν, εἰσέρχονται καὶ εἰς τὸ γυμνάσιον καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ συμπληρώσωσι τὴν μόρφωσίν των, ἀλλ' ἔπειτα ἅπαξ εἰσελθόντες, δὲν ἀποφασίζουσι νὰ ἀποφοιτήσωσιν, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσι μέχρι τέλους τὰς γυμνασιακάς των σπουδάς, ἐνῷ οὔτε τὰ μέσα οὔτε τὸν νοῦν ἔχουσι πρὸς τοῦτο, λαβόντες δὲ τέλος τὸ ἀπολυτήριον ὁπωσδήποτε τί ἄλλο ἔχουσι νὰ πράξωσιν ἢ νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον; Τὰ μετὰ ταῦτα πᾶς τις εὐκόλως νοεῖ, ἅπαξ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι παραχθέντες τῆς εὐθείας ὁδοῦ τῆς ἑαυτῶν μορφώσεως ἕνεκα τοῦ κακοῦ ὀργανισμοῦ τῶν ἁρμοδίων αὐτοῖς ἑλληνικῶν σχολείων ἐξακολουθοῦσι τὴν σκολιὰν νὰ βαίνωσι πρὸς βλάβην ἑαυτῶν τε καὶ τῆς κοινωνίας. Τὸ κακὸν τοῦτο ἔτι μᾶλλον θὰ αὐξήσῃ νῦν, ἐντελῶς καταργουμένων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, ἅ, καίπερ κακῶς, ὁπωσδήποτε παρεῖχόν τινα μόρφωσιν ἀνωτέραν τῆς ὅλως στοιχειώδους τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ ἀπέτρεπόν τινας τῶν νέων τῆς φοιτήσεως εἰς τὸ γυμνάσιον. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω· νῦν ἐρχόμεθα ἐπὶ ἄλλο ἁμάρτημα τοῦ 2 ἄρθρου. Οἱ μέλλοντες κατὰ τὸ 2 ἄρθρον ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἔτους νὰ ἀπολύωνται θὰ ἐξέρχωνται ἀτελῶς μεμορφωμένοι, ἀτελέστερον ἢ οἱ λοιποὶ μαθηταί, διότι θὰ στερῶνται τῶν ἐν

τῇ ϛ' τάξει μαθημάτων, ἤτοι τῶν μαθημάτων ἐκείνων, ἅτινα, βελτιουμένης μάλιστα τῆς γυμνασιακῆς ἡμῶν διδακτικῆς, ἐπιστέγασμα, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ οἰκοδομήματος θὰ εἶνε καὶ διὰ τοῦτο τοῖς πᾶσιν ἀναγκαῖα, πολλῷ δὲ μᾶλλον τούτοις, οἳ δὲν θὰ συμπληρώσωσι τὰς σπουδάς των ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἢ ἄλλῃ τινὶ εἰδικῇ σχολῇ· οὕτω θὰ ἐξέρχωνται οἱ μαθηταὶ οὗτοι οὐχὶ τὴν φυσικὴν περατώσαντες, οὐχὶ τὴν κοσμογραφίαν διδαχθέντες, ἐπίσης δὲ τὸ ἐν τῇ ϛ' τάξει διδασκόμενον τμῆμα τῆς ἱστορίας καὶ δὴ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, καὶ καθόλου τὴν νέαν, ἥτις ταύτῃ τῇ τάξει ἀνήκει καὶ δι' ἧς ἀκριβῶς θὰ γνωρίσωσι τὸν πολιτισμὸν τὸν ἀμέσως τοῦ νῦν προηγούμενον καὶ αὐτὸν τὸν νῦν, ἐν ᾧ καὶ πρὸς προαγωγὴν τοῦ ὁποίου πρόκειται νὰ δράσωσιν, ἐὰν ὄντως μέλη τῆς νῦν κοινωνίας καὶ ἄξια ταύτης μέλλωσι νὰ εἶνε. Ἴσως δὲ καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς χημείας δὲν θὰ ἀκούσωσι· καὶ ὅμως εἰς πλείστους ὑπαλλήλους, ἰδίᾳ ἀνωτέρους, ἀναγκαιοτάτη ἡ γνῶσις τῶν στοιχείων τοῦ μαθήματος τούτου. Περὶ τῶν λατινικῶν οὐ πλείονα ἐνταῦθα λόγον ποιοῦμαι, ἀφοῦ ταῦτα ἐθεωρήθησαν βάρος, ἀλλὰ ἐρωτῶ μόνον τίνα θὰ παράσχῃ ὠφέλειαν τοῖς ἐκ τῆς πέμπτης τάξεως ἀπολυομένοις ἡ διετὴς τῶν λατινικῶν διδασκαλία· θὰ ἔχωσιν ἀναγνώσῃ καὶ ἕνα μόνον συγγραφέα, θὰ ἔχωσι τοὐλάχιστον ἐκμάθει τὴν γραμματικήν; Καὶ ὡς πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ οὕτω θὰ ἔχωσι τὰ πράγματα, θὰ στερηθῶσιν οἱ μαθηταὶ οὗτοι τῶν ἐν τῇ ϛ' ἀναγνωσθησομένων συγγραφέων, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἀναγνώσεως καὶ κατανοήσεως τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ δράματος. Καὶ ἡ μαθηματική των δὲ μόρφωσις τοῦ προσήκοντος τέλους θὰ στερῆται. Ἀλλὰ πλὴν τούτων τῶν ὑπὸ τῆς ἀμέσου ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων παρεχομένων διδαγμάτων καὶ ἡ παιδαγωγικὴ θεωρία ταὐτὰ διδάσκει. Ὁ Kern (Grundriss d. Pdgk § 28) λέγει ὅτι ἡ αὐτὴ διδασκαλία δὲν δύναται δι' ἄλλους μὲν τῶν μαθητῶν νὰ εἶνε τὸ τέλος τῆς ὅλης των διδασκαλίας, δι' ἄλλους δὲ κατωτέρα ταύτης βαθμίς· διὸ καὶ ὡς ἄχθος τοῦ γυμνασίου τοὺς μὴ μέλλοντας ἅπαν τοῦτο νὰ διανύσωσι μαθητὰς θεωρεῖ, τὴν δὲ μόρφωσιν αὐτῶν (σ. 258) ἐστερημένην τοῦ προσήκοντος τέλους. Καὶ ὁ Herbart (Pdgsch. Schrift. v.Wilmann² σ. 106) τὰ αὐτὰ λέγει· «In jedem Falle muss es dahin kommen, dass Niemand das Gymnasium betrete, ausser mit der ernstlichen Absicht es recht und gern zu benutzen». Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ὁ

Herbart προτρέπει τὴν πολιτείαν νὰ ἐπεμβῇ πρὸς ἄρσιν τοῦ κακοῦ, ἐν ᾧ παρ' ἡμῖν ἡ πολιτεία διὰ νόμου καθιεροῖ τὸ κακόν, προκειμένου μάλιστα περὶ ἐκείνων τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων της, οἵτινες οὐχὶ ἐν Πανεπιστημίῳ ἢ πολυτεχνείῳ θὰ τελειώσωσι τὴν μόρφωσίν των. Διὰ ταῦτα καὶ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς τῆς πολιτείας νομίζω ἀναγκαῖον τὸ 2 ἄρθρον νὰ μεταῤῥυθμισθῇ ὧδε: «Τὰ τέλεια γυμνάσια συνίστανται ἐξ ἓξ τάξεων . . . Μόνον δ' οἱ ἀποφοιτῶντεν ἐκ τῆς ἕκτης τάξεως ἔχουσι πάντα τὰ δικαιώματα ἃ καὶ οἱ ἀπολυόμενοι ἀπὸ τῶν νῦν γυμνασίων». Ἐννοεῖται δ' ὅτι, ἐὰν ὁρισθῇ ἑπτὰ ἢ μᾶλλον ὀκτὼ ἔτη, ὅπερ τὸ μόνον ὀρθὸν καθ' ἡμᾶς γε, νὰ ἔχῃ ἕκαστον τέλειον γυμνάσιον, ἀντὶ τοῦ «ἕκτης τάξεως» θὰ γραφῇ «ἑβδόμης» ἢ «ὀγδόης».

Τοῦ 2 ἄρθρου περὶ τῶν προνομίων ἃ τὸ ἀπολυτήριον παρέχει πραγματευομένου, δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ προσθέσωμέν τινα οὐχὶ ὅλως ἄσχετα πρὸς τὰ διὰ τοῦ β' ἄρθρου ὁριζόμενα.

1) Τῶν ἀπολυτηρίων ἐξετάσεων, αἵτινες σκοπὸν πρέπει νὰ ἔχωσι νὰ δοκιμάζωσι τοὺς μαθητάς, ἐὰν εἶνε ὥριμοι ἢ οὐ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς σπουδάς των ἐν Πανεπιστημίῳ ἢ Πολυτεχνείῳ, δύνανται νὰ ἀπαλλαγῶσιν οἱ μὴ τοιοῦτόν τινα σκοπὸν ἔχοντες, οὗτοι δύνανται νὰ λαμβάνωσι μετὰ τὸ πέρας καὶ τῆς ἀνωτάτης τάξεως καὶ ἄνευ ἐξετάσεων πιστοποιητικὸν ὑφ' οὓς ὅρους προϊόντες θὰ εἴπωμεν.

2) Θεωροῦμεν καλὸν νὰ ὁρισθῇ, ἵνα εἰς τοὺς μὴ δυνηθέντας καὶ μετὰ διετῆ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τάξει φοίτησιν καὶ αὐστηρὰν τρίτην ἐξέτασιν κατόπιν καὶ ἰδιαιτέρας μελέτης νὰ τύχωσιν ἀπολυτηρίου κατὰ τὰ νῦν περὶ βαθμολογίας ἰσχύοντα ἀπαγορευθῇ μὲν ἄλλη ἐξέτασις, παρέχηται δὲ ἁπλοῦν ἐνδεικτικόν, ὅπερ νὰ παρέχῃ αὐτοῖς πάντα τὰ ἄλλα δικαιώματα πλὴν τῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ Πολυτεχνεῖον φοιτήσεως· τοῦτο θεωροῦμεν νῦν μάλιστα ἀναγκαῖον, ὅτε, δι' οὓς λόγους πάντες ἴσμεν, παρεισέφρησαν εἰς τὰ γυμνάσια στοιχεῖα ἀνίκανα πρὸς σπουδὴν ἐπιστημονικήν· εἴπομεν νῦν ἰδίως, διότι εὐελπιστοῦμεν ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι διὰ αὐστηρῶν εἰσιτηρίων καὶ προβιβαστικῶν ἐξετάσεων θὰ ἐλαττωθῇ, ἂν μὴ ὅλως ἐκλίπῃ, ὁ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων μαθητῶν. Διὰ τοῦ μέτρου δὲ τούτου νομίζομεν ὅτι θὰ κλείσωμεν ὅλως τὴν θύραν τοῦ Πανεπιστημίου ἢ Πολυτεχνείου ἀπὸ τοῦ νῦν, εἰ καί πως ἀργά, εἰς τοὺς ἀναξίους αὐτῶν, ἀφιέντες οὕτω μᾶλλον ἐλεύθερον τὸ στάδιον τῆς σπουδῆς καὶ ἐξασκήσεως τῆς ἐπιστήμης εἰς τοὺς ἀρι-

στοκρατικοὺς οὐχὶ τὸν πλοῦτον ἢ τὸ γένος, ἀλλὰ τὸν νοῦν καὶ εἰς τοὺς ἐπιμελεῖς. Ἀρκετοὺς ἀπεκτήσαμεν νομικοὺς καταστρέφοντας περιουσίας καὶ ἀπονέμοντας ἐξ ἀμαθείας ἀδικίαν ἀντὶ δικαιοσύνης, ἰατροὺς φονεύοντας τὰ σώματα καὶ διδασκάλους ἀμαθεῖς φονεύοντας τόν τε νοῦν καὶ τὸ ἦθος τῶν μαθητῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων διὰ τοῦ τοιούτου θεσμοῦ, ἐνῷ ὠφελοῦμεν καθ' ἃ εἴπομεν τὴν ἐπιστήμην, δὲν ἀδικοῦμεν καὶ τοὺς ὁπωσδήποτε περατώσαντας τὰς γυμνασιακὰς των σπουδὰς στεροῦντες αὐτοὺς παντὸς δικαιώματος· ἀλλὰ τοὐναντίον ὠφελοῦμεν αὐτούς τε καὶ τὴν πολιτείαν ἀφιέντες αὐτοῖς ἐλεύθερα μόνον τοιαῦτα στάδια ἐνεργείας, ἐν οἷς δύνανταί τι νὰ πράξωσιν ὠφέλιμον ἑαυτοῖς τε καὶ τῇ κοινωνίᾳ.

Ἀλλ' ὅμως δὲν εἶνε καὶ ὀρθὸν νὰ πληρώσωμεν τὰς θέσεις τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῶν μὴ εἰδικῶς μορφουμένων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἢ Πολυτεχνείῳ ἀμελῶν ἢ νωθρῶν ὅλως ἀνθρώπων· διὸ καὶ τοῦ ἀποδεικτικοῦ ἐκείνου θὰ δύνωνται νὰ τυγχάνωσιν οἱ τοιοῦτοι μαθηταὶ μόνον ὅταν ἡ μὲν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἐπίδοσίς των εἶνε σχεδὸν καλή, ὁ δὲ ὁλικὸς τῆς προόδου των βαθμὸς κατὰ προσέγγισιν «σχεδὸν καλῶς (5)». Ὑπὸ τοιούτους δὲ ὅρους θὰ λαμβάνωσι τὸ πιστοποιητικὸν τοῦτο καὶ οἱ μὴ βουλόμενοι νὰ ὑποστῶσιν ἀπολυτήριον ἐξέτασιν, ἀλλ' ὅμως διανύσαντες τὰ μαθήματα καὶ τῆς ἀνωτάτης γυμνασιακῆς τάξεως. Ἐὰν τοιαύτην δὲν ἔχουσι πρόοδον οἱ μὲν τρὶς τὴν ἐξέτασιν ὑποστάντες στεροῦνται παντὸς δικαιώματος, οἱ δ' ἄλλοι ὑποχρεοῦνται ἢ νὰ ἐπαναλάβωσι τὰ μαθήματα τῆς αὐτῆς τάξεως, ἤ, ἐὰν τοῦτο ἐγένετο, ἐπὶ ἔτος κατ' ἰδίαν νὰ μελετήσωσι καὶ προσέλθωσιν εἰς τὴν τρίτην ἐξέτασιν. Τὸ ζήτημα τοῦτο θεωροῦμεν ἡμεῖς γε σπουδαῖον, καὶ παρακαλοῦμεν τοὺς νῦν τὰ τῆς παιδείας ἰθύνοντας ὡς καὶ τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας τὰ μέλη νά το σκεφθῶσιν, ἵνα καὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἀπαλλαγῇ ἀμαθῶν, καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς ἀνωτάτης τάξεως γένωνται ἐπιμελέστεροι, διότι οὗτοι νῦν γινώσκοντες ὅτι ποτὲ θὰ λάβωσιν ἀπολυτήριον πάντα τὰ προνόμια αὐτοῖς παρέχον, ὅσῳ πλείονα χρόνον μένουσιν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τάξει, τοσούτῳ ἀμελέστεροι καθίστανται, χωρὶς νὰ δυνώμεθά τι νὰ πράξωμεν οἱ διδάσκοντες, διότι πᾶσα ἀπειλὴ ἡμῶν ὅτι καὶ τρίτον ἢ τέταρτον θὰ μείνωσιν ἔτος εἶνέ τι ἀπίστευτον τοῖς μαθηταῖς ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν πεῖραν πολλῶν ἐτῶν λέγουσαν ὅτι οὐδείς ποτε μαθητὴς εἰς τὴν τετάρτην ἐλθὼν

τάξιν δὲν ἀπῆλθε ταύτης μετ' ἀπολυτηρίου πάντα τὰ προνόμια παρέχοντος. Ἐνῷ ἐν ἐφαρμογῇ τοῦ θεσμοῦ τούτου οἱ μαθηταὶ γινώσκοντες ὅτι δύνανται νὰ μὴ τύχωσι τοῦ ἀπολυτηρίου τοῦ πάντα τὰ προνόμια αὐτοῖς παρέχοντος, ἀλλὰ μόνον περιωρισμένου θὰ ἐπιμελῶνται πρὸς ἐπίτευξιν ἐκείνου· καὶ ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν κατορθώσωσι, διὰ τῆς μελέτης δ' ὅμως θὰ γίνωσι τελείως ἱκανοὶ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ περιωρισμένου· καὶ τοῦτο δὲ ἀρκοῦσα ὠφέλεια εἶνε αὐτοῖς τε καὶ τῇ πολιτείᾳ. Διὰ τῆς αὐτῆς διατάξεως ἀπαλλάσσονται καὶ οἱ εὐσυνείδητοι γυμνασιάρχαι τοῦ διλήμματος εἰς ὃ νῦν εὑρίσκονται τοῦ νὰ ἀπολύωσι μαθητὰς διετεῖς ἢ καὶ τριετεῖς, ἀλλ' ἀνικάνους διὰ τὸ Πανεπιστήμιον ἢ νὰ κρατῶσι τούτους ἐν τῇ αὐτῇ τάξει καὶ νὰ παρακωλύωσι τὴν τῶν ἄλλων διδασκαλίαν. Πρὸς τὸ πρῶτον δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ αὐστηρότεροι κλίνουσιν ἐξ οἴκτου, ὁμολογοῦμεν, ἐν πολλοῖς δικαίου πρὸς νέους ἢ ἕνεκα ἀφυΐας ἢ ἕνεκα ἀναξίου προβιβασμοῦ ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσιν ἢ καὶ ἀμελείας μὴ καταστάντας ἱκανοὺς πρὸς ἀπόλυσιν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐλθόντας εἰς τὴν ἀνωτάτην τοῦ γυμνασίου τάξιν.

Ἄρθρον 5. Βεβαίως λόγοι παιδαγωγικοὶ δὲν εἶνε οἱ τὸ ἄρθρον τοῦτο ὑπαγορεύσαντες, διότι ἡ παιδαγωγικὴ τοὐναντίον διδάσκει, ὅτι ἡ διδασκαλία τοσούτῳ κρείσσων γίνεται, ὅσῳ ὀλιγώτερος ὁ τῶν μαθητῶν τάξεώς τινος ἀριθμός. Φρονοῦμεν δ' ὅτι οἰκονομικοὶ εἶνε οἱ λόγοι· ἀλλ' ἴδωμεν, ἂν ἡ ἐκ τῆς καταργήσεως μιᾶς τάξεως οἰκονομία ἰσοφαρίζῃ πρὸς τὰ ἐκ ταύτης κακὰ ἐπακολουθήματα· καὶ δὴ ἡ μὲν οἰκονομία ἔσται ὁ ἐνιαύσιος μισθὸς ἑνὸς καθηγητοῦ τῶν Ἑλληνικῶν, διότι τοιοῦτος μόνον θὰ ἀπολυθῇ, ὁ μαθηματικὸς θὰ μείνῃ διὰ τὰς λοιπὰς τάξεις, ἐπίσης ὁ τῆς Γαλλικῆς καὶ Γερμανικῆς, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ τῶν ἱερῶν, τὰ δὲ κακὰ ἐπακολουθήματα τάδε. 1) Οἱ μαθηταὶ τῆς καταργουμένης τάξεως, ἐπειδὴ εἶχον τὴν τύχην νὰ εἶνε 19 καὶ οὐχὶ 20, θὰ ἀναγκασθῶσιν ἢ νὰ διακόψωσιν ἐπὶ ἓν ἔτος τὰς σπουδάς των, ἢ νὰ ἔλθωσιν, ὡς καὶ τὸ ἄρθρον λέγει, εἰς γυμνάσιον ἄλλης πόλεως, ὁπότε ἐκτίθενται εἰς μυρίους ἠθικοὺς κινδύνους, μακρὰν τῆς οἰκογενείας των ὄντες, καὶ δὴ ἐν ἡλικίᾳ μικρᾷ, ἥτις τὰ μάλιστα ὑπόκειται εἰς ἠθικοὺς κινδύνους, διότι πρόκειται περὶ μαθητῶν τῶν μέσων τάξεων. Ἴσως τις θὰ εἴπῃ ἡμῖν, ὅτι ἐκ τῶν φοιτώντων εἰς τὴν καταργουμένην τάξιν οἱ πλείους συνήθως κατάγονται ἐξ ἄλλων ἢ τῆς ἕδρας

τῶν γυμνασίων τόπων καὶ ὅτι διὰ τοῦτο οὗτοι ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς ἠθικοὺς κινδύνους καὶ ἐν ᾗ πόλει τέως διέτριβον, διότι μακρὰν τῶν οἰκογενειῶν των ἦσαν· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω, διότι οἱ γονεῖς τῶν παίδων τούτων ἔστειλαν τοὺς υἱοὺς εἰς τὸ γυμνάσιον οὗ ἡ τάξις καταργεῖται, καὶ οὐχὶ εἴς τι ἄλλο, διότι ἐνταῦθα εἶχον ἀνθρώπους συγγενεῖς ἢ φίλους, παρ' οἷς ἢ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν ὁποίων ἀφῆκαν αὐτούς, ἢ διότι τὸ γυμνάσιον οὕτω πλησίον τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς των κεῖται, ὥστε ἠδύναντο νὰ ἔρχωνται αὐτοὶ πολλάκις καὶ λαμβάνωσι γνῶσιν τῆς τῶν υἱῶν των διαγωγῆς· ἐνῷ νῦν, καταργουμένης τῆς τάξεως τοῦ γυμνασίου τούτου τοῦ τοσαῦτα δι' αὐτοὺς πλεονεκτήματα ἔχοντος καὶ διὰ τοῦτο προτιμηθέντος παντὸς ἄλλου, θὰ ἀναγκασθῶσιν εἰς τὴν μικρὰν ἡλικίαν τῶν υἱῶν των ἀποβλέποντες νὰ διακόψωσι τὰς σπουδάς των, ἢ νὰ στείλωσιν εἰς ἄλλο γυμνάσιον, ὃ τῶν πλεονεκτημάτων ἐκείνων θὰ στερῆται, καὶ οὕτως ἐκθέσωσιν αὐτοὺς εἰς μυρίους ἠθικοὺς κινδύνους. Οὕτω ἡμεῖς φανταζόμεθα τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐρωτῶμεν ἐὰν ἡ διαφθορὰ καὶ ἑνὸς μόνου νέου ἰσοφαρίζῃ πρὸς τὴν οἰκονομίαν 4,000 δραχμῶν. 2) Εἴπομεν ὅτι, καταταργουμένης μιᾶς τάξεως, θὰ ἀπολυθῇ εἷς καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν. Τίς βεβαίως θὰ ἀπολυθῇ, θὰ εἶνε ἄγνωστον, ὥστε ὁ κίνδυνος πάντας τοὺς Ἑλληνιστὰς θὰ ἀπειλῇ· διὸ καὶ πάντες οὗτοι θὰ εὑρεθῶσι σύμφωνοι νὰ προβιβάσωσιν εἰς τὴν τάξιν, ἥτις κατὰ πιθανοὺς ὑπολογισμοὺς διατρέχει τὸν κίνδυνον διαλύσεως, πάντας τοὺς μαθητάς, ἱκανοὺς καὶ ἀνικάνους, ἵνα συμπληρωθῇ ὁ ἀριθμὸς 20 καὶ οὕτω ἀποσοβηθῇ πᾶς κίνδυνος. Πιστεύω δ' ὅτι οὐδεὶς θά μας κατηγορήσῃ διὰ τοῦτο, διότι πρόκειται περὶ αὐτοσυντηρήσεως ἢ καὶ συντηρήσεως τῶν ἐπὶ γῆς φιλτάτων, γονέων καὶ ἀδελφῶν ἢ συζύγου καὶ τέκνων. Νῦν ἐρωτῶμεν καὶ πάλιν, ἐὰν ὁ παρ' ἀξίαν εἰς ἀνωτέραν τάξιν προβιβασμὸς μαθητῶν ἰσοφαρίζῃ πρὸς τὴν οἰκονομίαν 4,000 δραχμῶν. Φρονοῦμεν ὅτι ἐν ἑκατέρᾳ τῶν περιπτώσεων θὰ ἔχωμεν ἀπόκρισιν ἀποφατικήν.

Τὸ ὑπὸ τοῦ 5 ἄρθρου ὁριζόμενον δύναται νὰ γίνηται μόνον ἐν αἷς πόλεσιν ὑπάρχουσι πλείονα τοῦ ἑνὸς γυμνάσια, χωρὶς νὰ ὑποκείμεθα εἰς τὸ πρῶτον κακόν, διότι τὸ δεύτερον, ὁμολογοῦμεν, δὲν αἴρεται καὶ ἐν τῇ παρούσῃ περιπτώσει. Καὶ ἡ τόσον ὀλεθρία οἰκονομία ἐν τοῖς γυμνασίοις πρόκειται νὰ γίνῃ, καθ' ὃν χρόνον διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἱδρύονται θέσεις πολλαὶ περιτταὶ καὶ ἀνώτεραι μὲν τῶν μελλόν-

των αὐτὰς νὰ καταλάβωσιν, ἀλλ' εἰς τοὺς καταλαβόντας παρέχουσαι ἀμοιβὴν οὐ μόνον ἀνωτέραν τῆς ἀξίας τῶν προσώπων, ἀλλὰ καὶ πλουσίαν, ὅσον ἐν οὐδενὶ καὶ τῷ μᾶλλον εὐποροῦντι κράτει γίνεται, νομίζομεν.

Ἄρθρον 6. Ὁ ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ ὁριζόμενος ἀριθμὸς εἶνε πολύς, δι' οὓς λόγους ὁ Schiller (Prkt. Pdgk σ. 16) λέγει, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι διαίρεσις τάξεως θὰ γίνηται, ὅταν οἱ μαθηταὶ ταύτης δὲν εἶνε οὔτε 51 οὔτε 52 ἀλλὰ πλείους τῶν 55· διὸ νομίζω καλὸν ὁ κατώτατος ὅρος νὰ καταβιβασθῇ εἰς 40, ὁπότε ἡ διαίρεσις θὰ γίνηται, τῆς τάξεως ἀριθμούσης πλείους τῶν 45 μαθητῶν.

Ἄρθρον 9. Σφόδρα ἡμῖν ἀρέσκει, ὅπερ διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὁρίζεται, ἵνα τὰ προγράμματα ἑκατέρου ἑξαμήνου πρὶν τῆς ἐφαρμογῆς των ἐγκρίνωνται ὑπὸ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, διότι θὰ προλαμβάνωνται πολλαὶ τῶν καθηγητῶν παρεκτροπαὶ ὡς πρός τε τὴν διάταξιν τῶν ὡρῶν καὶ τὰ διδακτικὰ βιβλία καὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης. Ἀλλ' ἵνα ἡ ἐπιθεώρησις τῶν προγραμμάτων γίνηται δεόντως καὶ μετ' ἀνέσεως, δέον νὰ προνοηθῇ, ὅπως ἐγκαίρως ταῦτα ἀποστέλλωνται καὶ οὕτω δίδηται τοὐλάχιστον μηνιαῖον χρονικὸν διάστημα εἰς τὸ ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον πράγματι ταῦτα νὰ ἐπιθεωρῇ. Ἄλλως ἡ ἀποστολὴ τῶν προγραμμάτων τὴν ταχυδρομικὴν μόνον ὑπηρεσίαν θὰ δυσχεραίνῃ καὶ οὐδὲν πλέον. Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι οἱ ἐπιθεωρήσοντες τὰ προγράμματα πρέπει νὰ εἶνε ἄνδρες ἔμπειροι τῆς γυμνασιακῆς παιδαγωγικῆς καθόλου, ἰδίᾳ δὲ τῆς περὶ προγράμματος θεωρίας.

Ἄρθρον 10 καὶ 12. Ὡς πρὸς τὰ ἄρθρα ταῦτα μόνον τὴν ἑξῆς εὐχὴν ἔχομεν νὰ ὑποβάλωμεν. Θεωροῦμεν καλὸν νὰ ὁρισθῇ ἡμέρα ἐνάρξεως τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἡ 16 ἢ 20 Αὐγούστου. Λόγον δὲ τούτου ἔχομεν τόνδε· κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἐν τοῖς τῶν ἐπαρχιῶν τοὐλάχιστον γυμνασίοις οἱ μαθηταί, ἅτε οἱ πλείους συνήθως ἐκ τῶν πέριξ τῆς ἕδρας τοῦ γυμνασίου τόπων καταγόμενοι, ἀπέρχονται εἰς τὰς ἑστίας των, ἔνθεν δὲν ἐπανέρχονται πρὸ τῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἑορτῆς. Τούτου οὕτως ἔχοντος, καθ' ἃς ἡμέρας μεταξὺ τῶν ἑορτῶν διακοπὴ δὲν εἶνε διατεταγμένη συνερχόμεθα μὲν οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ γυμνάσιον, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ὀλίγου ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν διδασκαλία τακτικὴ δὲν γίνεται, (οὐδ' εἶνε δυνατὸν νὰ γί-

νη), ἀλλὰ μᾶλλον παρῳδία διδασκαλίας, ὅπερ ἄτοπον· ἀλλ' ἄλλως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γίνῃ, παρόντος μόνον τοῦ $^1/_3$ τῶν μαθητῶν, τοῦ ἐν τῇ ἕδρᾳ τοῦ γυμνασίου οἰκοῦντος· ἄλλοτε δὲ καὶ οὗτοι δὲν ἔρχονται, καὶ τότε οὐδεμία διδασκαλία γίνεται· καὶ τοῦτο δὲ ἐπίσης ἄτοπον, διότι ἀντίκειται τῇ πειθαρχίᾳ, χωρὶς δ' ὅμως νὰ δυνώμεθα τὴν ἀταξίαν ταύτην νὰ τιμωρήσωμεν, διότι τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον τῶν μαθητῶν νὰ τιμωρήσωμεν; οὕτω δ' οἱ μαθηταὶ ἐθίζονται νὰ καταπατῶσι καὶ περιφρονῶσι τὰ διατεταγμένα ἀτιμωρητεί. Πρὸς ἄρσιν τοῦ ἀτόπου τούτου νομίζομεν καλὸν νὰ διαταχθῶσι συνεχεῖς διακοπαὶ ἀπὸ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ἵνα δὲ τὸν χρόνον τοῦτον ἀναπληρώσωμεν, διὰ τοῦτο ἀνωτέρω ηὐξάμεθα νὰ ὁρισθῇ ἡμέρα ἐνάρξεως τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἡ 16 ἢ 20 Αὐγούστου.

Τοῦτο νομίζομεν καλὸν καὶ διὰ τόνδε τὸν λόγον· αἱ ἐξετάσεις τό γε νῦν καὶ κατὰ τὸν Σεπτέμβριον ἐντελῶς νὰ καταργηθῶσι παρ' ἡμῖν δὲν εἶνε δυνατόν, εἰ καὶ νὰ ἐλαττωθῇ ὁ χρόνος αὐτῶν δυνατόν, οὐχὶ δ' ὅμως πολὺ πλέον ἢ ὅσον τοῦτο ἐγένετο διὰ τῶν τελευταίων πολλαχῶς καλῶν διατάξεων περὶ ἐξετάσεων, ἵνα λοιπὸν καὶ τὸν ὑπὸ τούτων ἀφαιρούμενον ἀπὸ τῆς διδασκαλίας χρόνον ἀναπληρώσωμεν, ἐθεωρήσαμεν καλὸν νὰ διαταχθῶσι τὰ τῆς ἐνάρξεως τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ὡς εἴπομεν, διότι τότε δυνατὴ ἔσται ἡ ἀπὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου τακτικὴ ἔναρξις τῶν μαθημάτων.

Τοῦ κλίματος λόγοι, φρονῶ, δὲν ἐναντιοῦνται τῇ διατάξει ταύτῃ, καθόσον μάλιστα δὲν πρόκειται περὶ διδασκαλίας, ἀλλὰ μόνον περὶ ἐξετάσεων καὶ ἐγγραφῶν, ἐνῷ παιδαγωγικοὶ συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἐλαττώσεως τῶν θερινῶν διακοπῶν. Εἰς ἀντάλλαγμα δὲ ταύτης νονομίζω ὅτι δίκαιον εἶνε τοῖς καθηγηταῖς καὶ Ἑλληνοδιδασκάλοις νὰ ἐπιτρέπηται κατὰ τὰς διακοπὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα ἄδεια, οἵα καὶ κατὰ τὰς θερινὰς διακοπάς, ὥστε νὰ δύνωνται νὰ ἔρχωνται ὅπου θέλουσιν ἐντὸς τοῦ κράτους, ἀρκεῖ νὰ ἐπανέρχωνται ἐγκαίρως, ἐφ' ᾧ ἀμέσως ὑπεύθυνος ἔσται ὁ γυμνασιάρχης. Ἄλλα πλεονεκτήματα τῆς κατὰ τὰς δύο μεγάλας ἡμῶν θρησκευτικὰς ἑορτὰς συνεχοῦς διακοπῆς εἶνε 1) ὅτι οἱ καθηγηταὶ θὰ δύνωνται νὰ ἀναθέτωσιν εἰς τοὺς μαθητὰς ἐργασίαν ἔκτακτον καὶ ἐλευθέραν, οὐχὶ δὲ ὑπὸ τῆς καθ' ἡμέραν διδασκαλίας ἐπιβαλλομένην π. χ. ἀνάγνωσιν Ἕλληνος,

Γάλλου ἢ Λατίνου συγγραφέως, μελέτην γεωγραφικοῦ, ἱστορικοῦ ἢ φυσικοῦ ἔργου. Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ἡ ἐκλογὴ δέον νὰ γίνηται μετὰ παιδαγωγικῆς συνέσεως, ὥστε καὶ εἰς τὸν καθόλου σκοπὸν τῆς διδασκαλίας νὰ συμβάλληται καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐλευθέρας ἐνασχολήσεως νὰ μὴ ἀποβάλῃ· τοὐναντίον ἰδίᾳ ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι πρέπει ἐλευθερία πολλὴ νὰ διδηται τοῖς μαθηταῖς περὶ τὴν ἐκλογήν, ὥστε νὰ δύνωνται ἐν ταύτῃ νὰ ἀκολουθῶσι τὰς ἰδίας των κλίσεις, ὃ παιδαγωγικῶς σπουδαῖον· 2) καὶ οἱ καθηγηταὶ θὰ δύνωνται εἰς μᾶλλον συνεχῆ καὶ σύντονον ἐργασίαν ἐπιστημονικὴν νὰ ἐπιδίδωνται, ἀνακουφιζόμενοι συνεχῶς ἐπί τινας ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐπιπόνου ἐργασίας τοῦ διδάσκειν· τοῦτο δὲ καὶ δι' αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν θὰ εἶνε καλόν, ἐπειδὴ νέας δυνάμεις διὰ ταύτην θὰ ἀντλῶσιν.

Ἄρθρον 11. Αἱ ἐν τούτῳ ὁριζόμεναι ὧραι τῆς καθ' ἑβδομάδα ἐν ἑκάστῃ τάξει διδασκαλίας, ἐὰν μὲν ἐν αὐταῖς δὲν περιλαμβάνονται καὶ αἱ πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἰχνογραφίας καὶ αἱ διὰ τὴν γυμναστικὴν (4-5), εἶνε καθόλου ἀρκεταί, ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν συμβαίνει, τότε εἶνε πολὺ ὀλίγαι, διότι, ἀφαιρουμένων τῶν διὰ τὴν ἰχνογραφίαν καὶ γυμναστικὴν ὡρῶν, πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν ὑπολείπονται 23 ἢ 22 μόνον ὧραι διὰ τὰς κατωτέρας, 26 δὲ ἢ 25 διὰ τὰς ἀνωτέρας, ἤτοι ἴσαι ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσιν, ὀλιγώτεραι δὲ ἐν ταῖς κατωτέραις τῶν ἐν ἄρθρ. 21 τοῦ περὶ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως νομοσχεδίου ὁριζομένων (25) διὰ τὰς δύο τάξεις τοῦ δημοτικοῦ, τὰς ἀμέσως τῆς α' τοῦ γυμνασίου προηγουμένας, ἐν ᾧ ὅσον ἡ ἡλικία τῶν μαθητῶν προχωρεῖ, τοσοῦτον πλέον δύνανται καὶ πρέπει οὗτοι νὰ ἐργάζωνται, εἰ καὶ οὐχὶ πλέον ὁρίου τινός, ὅπερ, φρονοῦμεν, δὲν ὑπερέβημεν ἡμεῖς ὁρίσαντες ἐν τῷ β' τεύχει τῶν Συμβολῶν μας, περιλαμβανομένων καὶ τῶν ὡρῶν τῶν τεχνικῶν μαθημάτων (5), 31 διὰ τὴν Α' τοῦ προγυμνασίου, 33 διὰ τὴν Β' καὶ Γ', 34 διὰ τὴν Δ' τοῦ προγυμνασίου καὶ ἁπάσας τὰς τάξεις τοῦ τε Λυκείου καὶ Γυμνασίου. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ περιττὸν θεωροῦμεν ὅλως τὸ ἄρθρον τοῦτο, ἀφ' οὗ πρόκειται ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον νὰ συσταθῇ, ὅπερ ἑκάστοτε πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἐλευθερίαν νὰ μεταβάλλῃ τὰς ἐν ἑκάστῃ τάξει ὥρας ἐργασίας κατὰ τὰς ἀνάγκας τούτων καὶ τὴν παιδαγωγικήν, διότι πιστεύομεν ὅτι παιδαγωγικοὶ ἔσονται κατὰ τὸ πλεῖστον τοὐλάχιστον οἱ ἀποτελέσοντες τὸ συμβούλιον ἄνδρες.

Ἄρθρον 15. Τὰ νῦν νομοσχέδια ὁρίσαντα ἵνα 12 ὥρας καθ' ἑβδομάδα διδάσκῃ ὁ γυμνασιάρχης ἔτυχον τοῦ παιδαγωγικῶς ὀρθοῦ· ἰδοὺ τί λέγει ὁ Schiller (Prktsch. Pädagk. σ. 70)· «Eine allzu knappe Besetzung der eigenen (τοῦ γυμνασιάρχου) Unterrichszeit ist nicht empfhelenswerth, weil man nur dann Meister im Unterrichten bleiben kann, wenn man dasselbe stets bei breiterer Ausdehnung hält». Διδασκαλία δὲ 12 ὡρῶν διὰ τὸν γυμνασιάρχην δὲν εἶνε λίαν βραχεῖα, ἔχοντα καὶ πολλὰς ἄλλας ἐργασίας, ἐὰν θέλῃ εὐσυνειδήτως νὰ ἀσκῇ τὸ ἔργον του. Ἐν Αὐστρίᾳ ὁ γυμνασιάρχης ὑποχρεοῦται εἰς ἐργασίαν 8-10 τὸ πολὺ ὡρῶν, ἐν Πρωσσίᾳ εἰς 16 τὸ πολὺ ὡρῶν (πρβ. Wiese, Verordnung. und Gesetze II, 260), ἀλλὰ σπανίως καὶ ἐν μικροῖς μόνον γυμνασίοις τοῦτο γίνεται, συνήθως διδάσκουσιν 10-14 ὥρας.

Καὶ αἱ ὁρισθεῖσαι δὲ διὰ τοὺς καθηγητὰς ὧραι διδασκαλίας ἔχουσι καλῶς, καὶ τὸ ποσὸν εἶνε μᾶλλον σύμφωνον ταῖς ἀπαιτήσεσι τῆς παιδαγωγικῆς ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα πολλαχόθεν ἀκούονται φωναὶ περὶ ἐλαττώσεως τῶν ὡρῶν τῆς τῶν καθηγητῶν διδασκαλίας εἰς 18 μόνον καθ' ἑβδομάδα. Πρβ. Schiller Prkts. Pdgk. σ. 57, Frick, gegen die Lehrerüberbürdung, Lehrproben 3, 113, καὶ τοὺς αὐτόθι μνημονευομένους παιδαγωγούς. Πρέπει δ' ὅμως ἐν τῷ προκειμένῳ ἄρθρῳ νὰ ὁρισθῇ καὶ ὁ ἀνώτατος ὅρος τῶν ὡρῶν, καὶ τοῦτο εἶνε μᾶλλον ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ διὰ τῆς ὑπερμέτρου διδασκαλίας ὁ καθηγητὴς περιπίπτῃ εἰς χειρωνακτικὴν τοῦ ἔργου του ἐξάσκησιν (Schrader, Erziehungs und Unterrichtslehre σ. 311).

Ὁ ἀνώτατος ὅρος, φρονοῦμεν, πρέπει νὰ ἀνέρχηται εἰς 21 ὥραν. Ἐν Αὐστρίᾳ ὁ ἀνώτατος ὅρος εἶνε 20, ἐν δὲ Πρωσσίᾳ διὰ μὲν τοὺς τῶν κατωτέρων τάξεων καθηγητὰς 24, διὰ δὲ τοὺς τῶν ἀνωτέρων 22, ἀλλὰ πράγματι μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τούτου διδάσκουσι μόνον ἐν μικροῖς σχολείοις (πρβ. Schiller, Prktsch. Pädgk σ. 54, σημ. 1). Κατὰ ταῦτα νομίζομεν ὅτι ἡ πρώτη περίοδος τοῦ 15 ἄρθρου πρέπει ὧδε νὰ μεταβληθῇ. «Οἱ γυμνασιάρχαι διδάσκουσι δώδεκα ὥρας καθ' ἑβδομάδα, οἱ δὲ καθηγηταὶ 18 συνήθως, ἐν ἀνάγκῃ δὲ μέχρι 21.

Περὶ τῆς ἐργασίας τῶν διευθυντῶν τῶν προγυμνασίων εἴπομεν ἐν σελίδι 48 τοῦ β' τεύχους τῶν Συμβολῶν μας, ἔνθα, παρακαλῶ, οἱ ἀριθμοὶ νὰ διορθωθῶσιν ὧδε 14-18, 18-20, 20-22. Οἱ δὲ λοιποὶ ἐν

τῷ προγυμνασίῳ διδάσκοντες οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐργάζωνται πλέον τῶν 24 ὡρῶν, εἰ δυνατὸν δέ, πάντοτε ὀλιγώτερον. Ἐργασίαν δὲ λέγων νοῶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων διδασκαλίαν καὶ οὐχὶ τεχνικῶν.

Τὰ τῆς ἰδιωτικῆς τῶν καθηγητῶν διδασκαλίας οὔτε ὀρθῶς οὔτε δικαίως ἔχουσιν ὁρισθῆ. Καὶ οὐχὶ μὲν ὀρθῶς, διότι, ἀφοῦ τὸ Σ. Ὑπουργεῖον ἔκρινε καλὸν οὐχὶ τελείως ταύτην νὰ ἀπαγορεύσῃ, ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέψῃ τοὐλάχιστον ἓξ καθ' ἑβδομάδα ὥρας, ὥστε οἱ ἑλληνισταὶ νὰ δύνωνται νὰ ἀναλαμβάνωσιν, εἰ μή τι πλέον, τοὐλάχιστον τὴν ἔν τινι τάξει ἑρμηνείαν συγγραφέως τινός, π.χ. ἐν τῇ νῦν τρίτῃ τὴν τοῦ Δημοσθένους ἢ Πλάτωνος, ἢ Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ὁπωσδήποτε ἡ ἰδιωτικὴ ἐργασία εἶναι κακόν, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι αὕτη δὲν ἔχει ἀνάγκην τοσούτου κόπου, ὅσου ἡ δημοσία, διότι ὁ μὲν μαθηματικὸς τὰ αὐτὰ καὶ κατ' ἰδίαν θὰ διδάσκῃ, ὁ δὲ ἑλληνιστὴς χάριν τῆς ἰδίας του ἀναπαύσεως καὶ ἐπιστημονικῆς προαγωγῆς θὰ ἀναλαμβάνῃ ἢ ὁμοίαν τῇ δημοσίᾳ διδασκαλίαν ἢ κατωτέραν καὶ διὰ τοῦτο εὐκολωτέραν ἢ τέλος διδασκαλίαν ὕλης καὶ πρότερον ὑπ' αὐτοῦ διδαχθείσης, ὅτε ὀλίγης παρασκευῆς θὰ ἔχῃ ἀνάγκην.

Οὐχὶ δὲ δικαίως ὡρίσθησαν τὰ τῆς ἰδιωτικῆς διδασκαλίας, διότι ἐνῷ *διὰ τοῦ χρόνου μόνον* οἱ καθηγηταὶ προσηκόντως θὰ ἀμείβωνται καὶ τό γε νῦν εἰκονικὴ ἡ τοῦ μισθοῦ αὔξησις, ἡ ἰδιωτικὴ διδασκαλία ἀπὸ τοῦ νῦν περιορίζεται οὕτως, ὥστε οὐχὶ ἱκανὸν νὰ ἀποφέρῃ κέρδος καὶ δυνάμενον σὺν τῷ ἐκ τοῦ δημοσίου μισθῷ νὰ πληροῖ τὰς ἀνάγκας ἰδίᾳ τῶν ἐν μεγάλαις πόλεσιν οἰκούντων καθηγητῶν, δι' οὓς θεωροῦμεν δίκαιον καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ ἀποδοθῇ τὸ ἄλλοτε προταθὲν ἐπίδομα τῶν 50 δραχμῶν, διότι μόλις οὕτω τὰ μηνιαῖα ἔσοδα καθηγητοῦ συμπληρώσαντος πενταετίαν ἀνέρχονται εἰς 425 δραχμὰς (300 μισθός, 50 ἐπίδομα, 75 ἐξ ἰδιωτικῆς ἐξχώρου διδασκαλίας) καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κρατήσεων εἰς 400, ὃ ποσόν, φρονοῦμεν, διὰ καθηγητὴν οἰκογενειάρχην καὶ ζῶντα ἐν Ἀθήναις ἢ Σύρῳ ἢ Πάτραις δὲν εἶνε πολύ. Ὅταν τὸ Ὑπουργεῖον μετὰ πέντε ἔτη θὰ δυνηθῇ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους τῶν καθηγητῶν καὶ διὰ τοῦτο πλείους ἀνάγκας ἔχοντας σὺν τῷ ἐπιδόματι δραχμ. 400, τότε ἴσως δύναται ἄλλως νὰ σκεφθῇ περὶ τῆς ἰδιωτικῆς διδασκαλίας.

Ἄρθρον 17. Ἐν τοῖς ἐδαφίοις τοῦ ἄρθρου τούτου, ἐν οἷς ὁ λόγος

περὶ διορισμοῦ καθηγητῶν τῶν ἑλληνικῶν, τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, προσέπεσέ μοι ἡ ἔλλειψις τοῦ τίτλου τοῦ τελειοδιδάκτου ἢ προλύτου· οὕτω ἐν τῷ α΄ ἐδαφίῳ λέγεται «διορίζονται καθηγηταὶ δευτεροβάθμιοι ἐν γυμνασίῳ οἱ ἔχοντες δίπλωμα διδάκτορος κτλ.» λόγος δὲ οὐδεὶς γίνεται περὶ τῶν προλυτῶν. Διατί; θὰ καταργηθῇ ἡ διάκρισις αὕτη; ἀλλὰ καὶ πάλιν ἔπρεπε νὰ μνημονεύωνται, διότι ἔχομεν ἀρκετοὺς τοιούτους. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν οὐχὶ τριτοβαθμίων ἑλληνοδιδασκάλων, ὧν τὸ μέλλον ἄδηλον. Εἶνε τοῦτο δίκαιον;

Περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡμεῖς γε φρονοῦμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν καθηγητὰς τῆς γαλλικῆς γλώσσης ἀξίους τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν γυμνασίων εἴπομεν ἐν σελ. 47-51 τοῦ α΄ τεύχους τῶν Συμβολῶν ἡμῶν, ὥστε ἐνταῦθα ἐν προσθήκης μέρει μόνον νὰ εἴπωμέν τινα ἔχομεν.

1) Διὰ τοῦ διορισμοῦ καθηγητῶν τῆς γαλλικῆς τῶν ἐχόντων τὰ προσόντα τὰ ὁριζόμενα ὑπὸ τοῦ 3 καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ 4 ἐδ. τοῦ 17 ἄρθρου ἀντιμαχόμεθα τῇ ἀπαιτήσει τῆς Παιδαγωγικῆς τοῦ νὰ εἶνε κατὰ τὸ ἐνὸν οὐχὶ ἐντελῶς ἐστερημένοι ἐπιστημονικῆς τινος μορφώσεως καὶ καθόλου καὶ ἐν τῷ μαθήματι, ὃ μέλλουσι νὰ διδάσκωσι, πάντες οἱ ἐν τῷ γυμνασίῳ μέλλοντες νὰ διδάσκωσιν, ὥστε ὁμοιόμορφος σχεδὸν νὰ εἶνε ἡ μόρφωσις τῶν ἐν τῷ αὐτῷ παιδαγωγοῦντι καθιδρύματι διδασκόντων· οὕτω ὁ Kern ἐν σελ. 257 τοῦ ἐγχειριδίου τῆς Παιδαγωγικῆς του λέγει «ἡ ὁμοειδὴς μόρφωσις πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἀναγκαῖος ὅρος ἑνιαίου συλλόγου»· πλείω λέγει ὁ αὐτὸς ἐν § 89.

2) Προκειμένου περὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης, ἥτις καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ γυμνάσιον διδάσκεται, δὲν δύναται βεβαίως νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ διδασκαλία της ἔχει μόνον πρακτικὸν σκοπόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλον ὑψηλότερον καὶ συμφωνότερον τῷ σκοπῷ τῆς ὅλης γυμνασιακῆς παιδεύσεως, τὴν εἰσαγωγὴν τῶν νέων μας εἰς τὰ φιλολογικὰ προϊόντα τῶν Γάλλων, καὶ τὴν κατανόησιν αὐτῶν ὡς στοιχείου τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, δι' οὗ θὰ συμπληρωθῇ ἡ γνῶσις τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ἐν ᾧ τὰς ῥίζας του ἐκεῖνος ἔχει καὶ ἐξ οὗ παρήχθη. Ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην διδασκαλίαν ἀπαιτεῖται πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς τῆς γλώσσης σπουδῆς καὶ ἄλλη παρασκευὴ καθ' ἃ καὶ ἐν σελ. 47 τοῦ α΄ τεύχους εἴπομεν ἑπόμενοι τῷ Schrader καὶ ἄλλοις παιδαγωγικοῖς ἀνδράσι. Τούτων οὕτως ἐχόντων, πρόδηλος

ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα, ἂν οἱ ἀπόφοιτοι τῶν γαλλικῶν Λυκείων ἔσονται ἱκανοὶ νὰ ἀντιμετωπίσωσι τῷ σκοπῷ τῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκαλίας τῆς γαλλικῆς, ὃν ἄνω ἀνεγράψαμεν. Ὅτι δὲ ἡ ἐν τῷ γυμνασίῳ, καὶ γερμανικῷ ἢ γαλλικῷ, σπουδὴ τῶν γλωσσῶν τῶν νέων δὲν εἶνε ἐπαρκὴς ἐγγύησις τῆς ἱκανότητος τοῦ ταύτην ἐν γυμνασίῳ διδάσκειν ἀπόδειξις τὰ ἐν τῇ Γερμανίᾳ γινόμενα· ἐκεῖ οὐ μόνον ἀπόφοιτος τοῦ γυμνασίου δὲν δύναται ἐν γυμνασίῳ νὰ διδάξῃ τὰ γερμανικά, ἀλλ' οὐδὲ ἐπιστήμονες, μαθηματικοί, φυσικοὶ ἢ καὶ κλασικοὶ φιλόλογοι· εἰς τοὺς τελευταίους τότε μόνον ἐπιτρέπεται τοῦτο, ὅταν ἀποδείξωσι δι' ἐξετάσεων ὅτι ἔχουσι τὴν πρὸς τοῦτο ἱκανότητα. Τὸ αὐτὸ δὲ βεβαίως γίνεται καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἔνθα εἰς πάντα Λυκείου ἀπόφοιτον δὲν θὰ ἐπιτρέπηται νὰ διδάσκῃ τὰ γαλλικὰ ἐν Λυκείῳ. Ἀλλ' ὅμως ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῶν γαλλικῶν ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ παρ' ἡμῖν ὁ αὐτὸς καθόλου, ἡ εἰσαγωγὴ τῶν νέων εἰς τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν καὶ τὸν γαλλικὸν πολιτισμόν, ἡ διαφορὰ κεῖται μόνον ἐν τῷ ποσῷ, τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γραμματικῆς καὶ τῷ τρόπῳ τῆς τῶν συγγραφέων ἐξετάσεως. Τοιαύτην ἡμεῖς γε νοοῦμεν τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις μας διδασκαλίαν τῆς γαλλικῆς, ἐὰν μέλλῃ νὰ εἶνε μορφωτικὴ ἤθους καὶ νοῦ καὶ οὐχὶ νὰ τείνῃ πρὸς ἀπόκτησιν ποιᾶς τινος δεξιότητος περὶ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, οἵαν ἔχουσιν καὶ οἱ ξεναγοὶ τῶν ξενοδοχείων, οἵτινες, διότι καὶ πλείονας τῆς μιᾶς πολλάκις γινώσκουσι ξένας γλώσσας, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν οὐδὲ εἶνε πεπαιδευμένοι καὶ μεμορφωμένοι.

3) Δύναταί τις, νομίζω, εὐλόγως νὰ ἐρωτήσῃ, οἵτινές ποτε ἔσονται οἱ μέλλοντες εἰς Ἑλλάδα νὰ κατέλθωσιν ὡς διδάσκαλοι τῶν ξένων γλωσσῶν. Καθ' ἡμᾶς γε οὐχὶ βεβαίως οἱ μάλα ἱκανοὶ ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων τῶν χωρῶν ἐκείνων, διότι οἱ τοιοῦτοι εὑρίσκουσιν εὐρὺ στάδιον ἐνεργείας ἐν τῇ πατρίδι των, ἔνθα ἡ ἱκανότης ἐκτιμᾶται καὶ ἀμείβεται· ἄλλως τε δὲ δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ τοιοῦτοι θὰ ἔλθωσιν εἰς Ἑλλάδα δελεασθέντες ὑπὸ πλουσιωτέρας ἢ ἐν τῇ πατρίδι των ἀμοιβῆς, διότι ὡς τοιαύτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ τῶν 200 δραχμῶν μισθός· οἱ ἱκανοὶ λοιπὸν φυσικώτατα δὲν θὰ κατέλθωσιν, ἀλλ' οἱ ἐν τῇ πατρίδι των αὐτὸ τοῦτο μὴ δυνάμενοι νὰ ἀποζήσωσιν, ἴσως καὶ ἔμποροι χρεωκοπήσαντες, τυχόντες δὲ ποτὲ ἀπολυτηρίου θὰ χρίωνται δι' ἑνὸς διατάγματος καθηγηταὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἔτι χεῖρον θὰ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς θὰ εἶνε ἠναγκασμένη νὰ ἀμείβῃ τοὺς

τοιούτους καθηγητὰς εὐθὺς διὰ 250-320 δραχμῶν, διότι ὁ μισθὸς ὁρίζεται κατὰ τὰς τῆς διδασκαλίας (πρβ. ἄρθρ. 19) ὥρας, οὐδαμῶς δ' ἀπίθανον οὗτοι νὰ διδάσκωσι καὶ 18 ὥρας· ὅτι δ' οἰκτρῶς καὶ πάλιν θὰ ἔχωσι τὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γαλλικῆς διὰ τῶν ξένων καθηγητῶν τοῦ 17 ἄρθρου διδάσκει ἡ νῦν πικρὰ περὶ αὐτῶν πεῖρα, εἰ καὶ δὲν ἀρνούμεθα ὅτι τινὲς τῶν ξένων εἶνε καλοί, ἀλλ' οὗτοι ὀλίγοι.

4) Διοριζομένων τακτικῶν τῆς γαλλικῆς καθηγητῶν ξένων, οὓς ἡ Κυβέρνησις μας δὲν θὰ δύνηται νὰ ἀπομακρύνῃ, ἐὰν ποτὲ ἐμφανίζωνται ἡμέτεροι καὶ κάλλιον κατηρτισμένοι, κλείομεν ἓν στάδιον ἐνεργείας εἰς πολλοὺς νέους μας, ἰδίᾳ δὲ εἰς πολλοὺς φιλολόγους, οἵτινες θὰ ἠδύναντο μεταβαίνοντες ἔστω καὶ διετίαν εἰς Γαλλίαν νὰ τελειωθῶσιν εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν τούτων, νὰ συμπληρώσωσι τὰς περὶ τούτων γνώσεις δι' ἰδίας μελέτης, καὶ εἶτα ἐπανέλθωσιν ὡς διδάσκαλοι αὐτῶν. Οἱ τοιοῦτοι θὰ ἠδύναντο νὰ διδάσκωσι καὶ ἱστορίαν ὑφ' οὓς ὅρους ἄλλοτε εἴπομεν, καὶ οὕτω νὰ λαμβάνωσι καὶ μισθὸν ὅσον οἱ τῶν Ἑλληνικῶν ἢ μαθηματικῶν καθηγηταί. Διὰ τούτου δὲ ὡς καὶ διὰ τῆς βεβαιότητος ὅτι ἐπανερχόμενοι θὰ εὕρισκον θέσιν, πολλοὶ φρονοῦμεν θὰ ἐπεδίδοντο εἰς τὴν σπουδὴν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, καὶ θὰ ἀπηλλαττόμεθα διδασκάλων τῆς γαλλικῆς ξένων καὶ οὐχὶ ἱκανῶς μεμορφωμένων, διότι οἱ ἱκανοί, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν θὰ κατέλθωσι.

5) Ἓν τῶν μελημάτων εἰς ὃ ἡ Κυβέρνησις θὰ στρέψῃ τὴν προσοχήν της ἔσται βεβαίως καὶ ἡ παιδαγωγικὴ μόρφωσις τῶν καθηγητῶν μας ἐν γένει. Ἀλλ' ὅπως ποτὲ αὕτη δυνατὴ ἔσται διὰ τοὺς καθηγητὰς τῆς γαλλικῆς ξένους ὄντας ἡμεῖς τοὐλάχιστον δὲν νοοῦμεν. Δὲν πιστεύομεν δὲ οἱ τὰ νομοσχέδια συντάξαντες νὰ σκέπτωνται αὐτοὺς κατερχομένους εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ὑποχρεώσωσιν ἐπὶ ἓν ἔτος τοὐλάχιστον νὰ ἀκούσωσιν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοιαῦτα μαθήματα, διότι τοῦτο θὰ ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτῶν ἐπὶ ἓν ἔτος νὰ μείνωσιν ἐκτὸς ὑπηρεσίας καὶ νὰ δαπανῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, πιστεύω, οὐδεὶς θὰ κατέλθῃ, οὐδ' ἀνίκανος, ὅ, μὰ τὸν Θεόν, καὶ προτιμῶμεν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν.

Ἀλλ' ἴσως τις θὰ εἴπῃ ἡμῖν, ὅτι καλοὺς τῶν ξένων γλωσσῶν καθηγητὰς δὲν εἶνε δυνατὸν ἀμέσως νὰ ἔχωμεν καὶ πρέπει νὰ φροντίσωμεν περὶ πληρώσεως τῶν χηρευουσῶν πολλῶν θέσεων. Συμφωνοῦμεν πληρέστατα, ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ πληρώσωμεν τὰς θέσεις ἔστω

καὶ προσωρινῶς δι' ὅλως ἀνικάνων στοιχείων· εἶτα δὲ ἐν νόμῳ σκοποῦντι τὴν διαρρύθμισιν τῆς παιδείας μας οὐχὶ διὰ τὴν σήμερον ἢ τὴν αὔριον, ἀλλὰ διὰ πολὺν χρόνον πρέπει, νομίζομεν, νὰ προνοήσωμεν ἵνα ᾖ δυνατὴ ἡ τῶν οὐχὶ τελείως ἱκανῶν ταχίστη ἀπομάκρυνσις ἅμα τῇ ἐμφανίσει ὁμοεθνῶν ἢ καὶ ξένων ἀλλὰ κρεῖττον μεμορφωμένων· διὸ φρονοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ τεθῶσιν ἐν τῷ νόμῳ τὰ προσόντα ἐκεῖνα, ἅτινα εἶνε τὰ μόνα ἐχέγγυα τῆς ἱκανότητος τῶν τῆς γαλλικῆς καθηγητῶν, καὶ ἂν ταῦτα ἔν γε τῷ παρόντι παρὰ πάντων δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαιτῶμεν διὰ τὰς πολλὰς τῆς ὑπηρεσίας ἀνάγκας καὶ διὰ τὴν ἄλλην τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἅτινα δ' ὅμως θὰ εἶνε τὸ ἰδεῶδες, οὕτως εἰπεῖν, εἰς ὃ ἐγγύτερον σὺν τῷ χρόνῳ πρέπει νὰ φερώμεθα ἀεὶ τελειούμενοι· ἅμα δὲ θὰ προνοῆται καὶ περὶ προσωρινῆς ἐξοικονομήσεως τῶν πραγμάτων.

Κατὰ ταῦτα νομίζομεν ὅτι τὸ 3 καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ 4 ἐδαφίου τοῦ 17 ἄρθρου πρέπει νὰ μεταβληθῶσι κατὰ τὰ ἐν σελ. 50 τοῦ Α' τεύχους τῶν Συμβολῶν μας λεχθέντα περὶ προσωρινῶν τοῦ μαθήματος καθηγητῶν. Πρέπει δὲ νὰ προστεθῇ καὶ ἕτερον ἐδάφιον κρθορίζον τὰ ἰδεώδη, ὡς καὶ ἄνω εἴπομεν, προσόντα· ἐὰν δέ τινες καὶ νῦν ἐμφανισθῶσι ταῦτα ἔχοντες, οὗτοι καὶ θὰ προτιμῶνται καὶ τακτικοὶ δευτεροβάθμιοι καθηγηταὶ θὰ διορίζωνται ἔχοντες μισθὸν καὶ δικαιώματα, ἃ καὶ οἱ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ καθηγηταὶ τῶν ἑλληνικῶν καὶ μαθηματικῶν.

Ὡς τοιαῦτα προσόντα θεωροῦμεν πλὴν τῶν ὅσων ἄλλοτε εἴπομεν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ γ' στίχου τοῦ 4 ἐδαφίου ἀναγραφόμενα μεταβαλλομένου τοῦ «τριετῆ» εἰς «τετραετῆ», εἰ καὶ τελείως δὲν ἀνταποκρίνονται ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, οὐχὶ δὲ καὶ φιλολογίαν, εἰς ἃς ἀπαιτήσεις δύναταί τις νὰ ἔχῃ παρὰ τακτικῶν καθηγητῶν τῆς γαλλικῆς. Φρονοῦμεν δ' ὅτι δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν εὐδόκιμος ἐξέτασις, δι' ἃ εἴπομεν ἐν σελ. 49 τοῦ α' τεύχους τῶν Συμβολῶν μας καὶ δι' ἃ ὁ Schrader λέγει ἐν σελ. 221 τῆς γυμνασιακῆς του παιδαγωγικῆς, ὅτι, ἵνα ἡ ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκαλία τῆς γαλλικῆς παύσηται οὖσα οὐχὶ καρποφόρος καὶ θεωρουμένη ὥς τι ἐπουσιῶδες, ἀνάγκη νὰ συνδέηται μετ' ἄλλων μαθημάτων στενῶς. Τοιοῦτον δὲ μάθημα ἰδίᾳ εἶνε ἡ ἱστορία, ἣν βεβαίως πρέπει καλῶς νὰ γινώσκῃ ὁ καθηγητὴς τῶν ξένων γλωσσῶν, διότι ἄλλως ἀδύνατος

ἡ σύνδεσις ἐκείνη· ὅτι δὲ οὗτοι ἀνάγκη νὰ ἐξετάζωνται τοὐλάχιστον τὴν λογικὴν καὶ ψυχολογίαν ὡς γενικὰ μαθήματα, περιττὸν ἐνταῦθα νὰ ἐπαναλάβωμεν, μεθ' ὅσα εἴπομεν ἐν τῷ Δ' ἄρθρῳ τῶν Συμβόλων μας.

Διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γερμανικῆς γλώσσης, περὶ ἧς ἐν σελ. 40-42 τοῦ β' τεύχους εἴπομεν ὅτι μᾶλλον προαιρετικὴ πρέπει νὰ εἶνε διὰ τὰ γυμνάσια, καὶ ὅτι κυρίως πρακτικὸν θὰ ἔχῃ σκοπόν, ἐν δευτέρᾳ δὲ μοίρᾳ παιδαγωγικόν, ἱκανοὶ ἔν γε τῷ παρόντι ἔσονται οἱ τελειόφοιτοι τῶν γερμανικῶν γυμνασίων ἢ ἄμεινον φιλόλογοι ἰδικοί μας σπουδάσαντες ἐν Γερμανίᾳ, καθόσον μάλιστα ἡ διδασκαλία ταύτης πέραν τῶν στοιχείων, ὡς καὶ τὸ ἄρθρον 8 λέγει, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ προχωρῇ.

Περὶ τῶν γυμνασιαρχῶν, ἐξ ὧν καθ' ἡμᾶς γε κυρίως ἐξαρτᾶται ἡ προκοπὴ τῶν γυμνασίων μας, εἴπομεν ἐν τῷ β' ἄρθρῳ τῶν Συμβολῶν μας ἐκτενῶς· ἐνταῦθα τοῦτο μόνον σημειοῦμεν, ὅτι ὡς ἀντίφασις ἡμῖν γε προσπίπτει τὸ ὅτι μεταξὺ μὲν τῶν προσόντων οὐ μόνον τοῦ διευθυντοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν τακτικῶν καθηγητῶν τοῦ διδασκαλείου, μνημονεύεται καὶ ἡ γνῶσις ξένης τινὸς γλώσσης, τοῦτο δὲ δὲν ἀπαιτεῖται παρὰ τῶν γυμνασιαρχῶν, ἤτοι τῶν προϊσταμένων καθιδρύματος ἐπιστημονικωτέρου, δύναταί τις νὰ εἴπῃ. Ἡ ἄγνοια ξένης γλώσσης πλὴν τῶν κακῶν, ἃ ἀλλαχοῦ εἴπομεν ὅτι ἔχει διὰ γυμνασιάρχην, προδίδει καὶ ψυχικήν τινα διάθεσιν, ἥτις ἥκιστα συστατικὴ διὰ γυμνασιάρχην εἶνε· ὅστις τὴν σήμερον οὔτε φοιτητὴς ὢν οὔτε εἶτα καθηγητὴς γενόμενος ἐφρόντισε νὰ μάθῃ γλῶσσάν τινα ξένην μέχρι τοῦ κατανοεῖν συγγράμματα τῆς ἐπιστήμης του, οὗτος δῆλός ἐστι μεγάλην κεκτημένος ἀδιαφορίαν καὶ ὢν ἄνθρωπος τοῦ laisser aller, παρὰ τοιούτου δὲ ἀνθρώπου περὶ τῆς ἰδίας του βελτιώσεως μὴ φροντίσαντος, δὲν δύναταί τις βεβαίως πολλὰ νὰ προσδοκᾷ διὰ τὴν τῶν γυμνασίων μας βελτίωσιν.

Ἐν τέλει περὶ τῶν γυμνασιαρχῶν τοῦτο μόνον προστίθημι, νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα, ἐὰν δὲν ἤθελεν εἶνε καλὸν ἡ ἐκλογὴ αὐτῶν καὶ μεταξὺ τῶν ἐχόντων τὸν νόμιμον χρόνον τῆς ὑπηρεσίας καὶ γινωσκόντων ξένην τινὰ γλῶσσαν νὰ γίνηται διὰ *δημοσίου* διαγωνισμοῦ ἐνώπιον τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν ἀναγκαίων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἵνα οὕτω ἐν τῇ σημερινῇ βουλευτοκρατίᾳ μᾶλλον ἐξησφαλισμένη ᾖ ἡ εἰς τὴν γυμνασιαρχίαν ἄνοδος τῶν ἱκανῶν.

Ἄρθρον 19. Τὰ τοῦ μισθοῦ ἔχουσιν ὁρισθῇ, ἐφ' ὅσον αἱ νῦν οἰκο-

Γάλλου ἢ Λατίνου συγγραφέως, μελέτην γεωγραφικοῦ, ἱστορικοῦ ἢ φυσικοῦ ἔργου. Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ἡ ἐκλογὴ δέον νὰ γίνηται μετὰ παιδαγωγικῆς συνέσεως, ὥστε καὶ εἰς τὸν καθόλου σκοπὸν τῆς διδασκαλίας νὰ συμβάλληται καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐλευθέρας ἐνασχολήσεως νὰ μὴ ἀποβάλῃ· τοὐναντίον ἰδίᾳ ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι πρέπει ἐλευθερία πολλὴ νὰ δίδηται τοῖς μαθηταῖς περὶ τὴν ἐκλογήν, ὥστε νὰ δύνωνται ἐν ταύτῃ νὰ ἀκολουθῶσι τὰς ἰδίας των κλίσεις, ὃ παιδαγωγικῶς σπουδαῖον· 2) καὶ οἱ καθηγηταὶ θὰ δύνωνται εἰς μᾶλλον συνεχῆ καὶ σύντονον ἐργασίαν ἐπιστημονικὴν νὰ ἐπιδίδωνται, ἀνακουφιζόμενοι συνεχῶς ἐπί τινας ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐπιπόνου ἐργασίας τοῦ διδάσκειν· τοῦτο δὲ καὶ δι' αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν θὰ εἶνε καλόν, ἐπειδὴ νέας δυνάμεις διὰ ταύτην θὰ ἀντλῶσιν.

Ἄρθρον 11. Αἱ ἐν τούτῳ ὁριζόμεναι ὧραι τῆς καθ' ἑβδομάδα ἐν ἑκάστῃ τάξει διδασκαλίας, ἐὰν μὲν ἐν αὐταῖς δὲν περιλαμβάνονται καὶ αἱ πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἰχνογραφίας καὶ αἱ διὰ τὴν γυμναστικὴν (4-5), εἶνε καθόλου ἀρκεταί, ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν συμβαίνει, τότε εἶνε πολὺ ὀλίγαι, διότι, ἀφαιρουμένων τῶν διὰ τὴν ἰχνογραφίαν καὶ γυμναστικὴν ὡρῶν, πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν ὑπολείπονται 23 ἢ 22 μόνον ὧραι διὰ τὰς κατωτέρας, 26 δὲ ἢ 25 διὰ τὰς ἀνωτέρας, ἤτοι ἴσαι ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσιν, ὀλιγώτεραι δὲ ἐν ταῖς κατωτέραις τῶν ἐν ἄρθρ. 21 τοῦ περὶ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως νομοσχεδίου ὁριζομένων (25) διὰ τὰς δύο τάξεις τοῦ δημοτικοῦ, τὰς ἀμέσως τῆς α' τοῦ γυμνασίου προηγουμένας, ἐν ᾧ ὅσον ἡ ἡλικία τῶν μαθητῶν προχωρεῖ, τοσοῦτον πλέον δύνανται καὶ πρέπει οὗτοι νὰ ἐργάζωνται, εἰ καὶ οὐχὶ πλέον ὁρίου τινός, ὅπερ, φρονοῦμεν, δὲν ὑπερέβημεν ἡμεῖς ὁρίσαντες ἐν τῷ β' τεύχει τῶν Συμβολῶν μας, περιλαμβανομένων καὶ τῶν ὡρῶν τῶν τεχνικῶν μαθημάτων (5), 31 διὰ τὴν Α' τοῦ προγυμνασίου, 33 διὰ τὴν Β' καὶ Γ', 34 διὰ τὴν Δ' τοῦ προγυμνασίου καὶ ἁπάσας τὰς τάξεις τοῦ τε Λυκείου καὶ Γυμνασίου. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ περιττὸν θεωροῦμεν ὅλως τὸ ἄρθρον τοῦτο, ἀφ' οὗ πρόκειται ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον νὰ συσταθῇ, ὅπερ ἑκάστοτε πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἐλευθερίαν νὰ μεταβάλῃ τὰς ἐν ἑκάστῃ τάξει ὥρας ἐργασίας κατὰ τὰς ἀνάγκας τούτων καὶ τὴν παιδαγωγικήν, διότι πιστεύομεν ὅτι παιδαγωγικοὶ ἔσονται κατὰ τὸ πλεῖστον τοὐλάχιστον οἱ ἀποτελέσοντες τὸ συμβούλιον ἄνδρες.

Ἄρθρον 15. Τὰ νῦν νομοσχέδια ὁρίσαντα ἵνα 12 ὥρας καθ' ἑβδομάδα διδάσκῃ ὁ γυμνασιάρχης ἔτυχον τοῦ παιδαγωγικῶς ὀρθοῦ· ἰδοὺ τί λέγει ὁ Schiller (Prktsch. Pädagk. σ. 70)· «Eine allzu knappe Besetzung der eigenen (τοῦ γυμνασιάρχου) Unterrichszeit ist nicht empfhelenswerth, weil man nur dann Meister im Unterrichten bleiben kann, wenn man dasselbe stets bei breiterer Ausdehnung hält». Διδασκαλία δὲ 12 ὡρῶν διὰ τὸν γυμνασιάρχην δὲν εἶνε λίαν βραχεῖα, ἔχοντα καὶ πολλὰς ἄλλας ἐργασίας, ἐὰν θέλῃ εὐσυνειδήτως νὰ ἀσκῇ τὸ ἔργον του. Ἐν Αὐστρίᾳ ὁ γυμνασιάρχης ὑποχρεοῦται εἰς ἐργασίαν 8-10 τὸ πολὺ ὡρῶν, ἐν Πρωσσίᾳ εἰς 16 τὸ πολὺ ὡρῶν (πρβ. Wiese, Verordnung. und Gesetze II, 260), ἀλλὰ σπανίως καὶ ἐν μικροῖς μόνον γυμνασίοις τοῦτο γίνεται, συνήθως διδάσκουσιν 10-14 ὥρας.

Καὶ αἱ ὁρισθεῖσαι δὲ διὰ τοὺς καθηγητὰς ὧραι διδασκαλίας ἔχουσι καλῶς, καὶ τὸ ποσὸν εἶνε μᾶλλον σύμφωνον ταῖς ἀπαιτήσεσι τῆς παιδαγωγικῆς ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα πολλαχόθεν ἀκούονται φωναὶ περὶ ἐλαττώσεως τῶν ὡρῶν τῆς τῶν καθηγητῶν διδασκαλίας εἰς 18 μόνον καθ' ἑβδομάδα. Πρβ. Schiller Prkts. Pdgk. σ. 57, Frick, gegen die Lehrerüberbürdung, Lehrproben 3, 113, καὶ τοὺς αὐτόθι μνημονευομένους παιδαγωγούς. Πρέπει δ' ὅμως ἐν τῷ προκειμένῳ ἄρθρῳ νὰ ὁρισθῇ καὶ ὁ ἀνώτατος ὅρος τῶν ὡρῶν, καὶ τοῦτο εἶνε μᾶλλον ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ διὰ τῆς ὑπερμέτρου διδασκαλίας ὁ καθηγητὴς περιπίπτῃ εἰς χειρωνακτικὴν τοῦ ἔργου του ἐξάσκησιν (Schrader, Erziehungs und Unterrichtslehre σ. 311).

Ὁ ἀνώτατος ὅρος, φρονοῦμεν, πρέπει νὰ ἀνέρχηται εἰς 21 ὥραν. Ἐν Αὐστρίᾳ ὁ ἀνώτατος ὅρος εἶνε 20, ἐν δὲ Πρωσσίᾳ διὰ μὲν τοὺς τῶν κατωτέρων τάξεων καθηγητὰς 24, διὰ δὲ τοὺς τῶν ἀνωτέρων 22, ἀλλὰ πράγματι μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τούτου διδάσκουσι μόνον ἐν μικροῖς σχολείοις (πρβ. Schiller, Prktsch. Pädgk σ. 54, σημ. 1). Κατὰ ταῦτα νομίζομεν ὅτι ἡ πρώτη περίοδος τοῦ 15 ἄρθρου πρέπει ὧδε νὰ μεταβληθῇ. «Οἱ γυμνασιάρχαι διδάσκουσι δώδεκα ὥρας καθ' ἑβδομάδα, οἱ δὲ καθηγηταὶ 18 συνήθως, ἐν ἀνάγκῃ δὲ μέχρι 21.

Περὶ τῆς ἐργασίας τῶν διευθυντῶν τῶν προγυμνασίων εἴπομεν ἐν σελίδι 48 τοῦ β' τεύχους τῶν Συμβολῶν μας, ἔνθα, παρακαλῶ, οἱ ἀριθμοὶ νὰ διορθωθῶσιν ὧδε 14-18, 18-20, 20-22. Οἱ δὲ λοιποὶ ἐν

τῷ προγυμνασίῳ διδάσκοντες οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐργάζωνται πλέον τῶν 24 ὡρῶν, εἰ δυνατὸν δέ, πάντοτε ὀλιγώτερον. Ἐργασίαν δὲ λέγων νοῶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων διδασκαλίαν καὶ οὐχὶ τεχνικῶν.

Τὰ τῆς ἰδιωτικῆς τῶν καθηγητῶν διδασκαλίας οὔτε ὀρθῶς οὔτε δικαίως ἔχουσιν ὁρισθῇ. Καὶ οὐχὶ μὲν ὀρθῶς, διότι, ἀφοῦ τὸ Σ. Ὑπουργεῖον ἔκρινε καλὸν οὐχὶ τελείως ταύτην νὰ ἀπαγορεύσῃ, ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέψῃ τοὐλάχιστον ἓξ καθ' ἑβδομάδα ὥρας, ὥστε οἱ ἑλληνισταὶ νὰ δύνωνται νὰ ἀναλαμβάνωσιν, εἰ μή τι πλέον, τοὐλάχιστον τὴν ἔν τινι τάξει ἑρμηνείαν συγγραφέως τινός, π.χ. ἐν τῇ νῦν τρίτῃ τὴν τοῦ Δημοσθένους ἢ Πλάτωνος, ἢ Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ὁπωσδήποτε ἡ ἰδιωτικὴ ἐργασία εἶναι κακόν, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι αὕτη δὲν ἔχει ἀνάγκην τοσούτου κόπου, ὅσου ἡ δημοσία, διότι ὁ μὲν μαθηματικὸς τὰ αὐτὰ καὶ κατ' ἰδίαν θὰ διδάσκῃ, ὁ δὲ ἑλληνιστὴς χάριν τῆς ἰδίας του ἀναπαύσεως καὶ ἐπιστημονικῆς προαγωγῆς θὰ ἀναλαμβάνῃ ἢ ὁμοίαν τῇ δημοσίᾳ διδασκαλίαν ἢ κατωτέραν καὶ διὰ τοῦτο εὐκολωτέραν ἢ τέλος διδασκαλίαν ὕλης καὶ πρότερον ὑπ' αὐτοῦ διδαχθείσης, ὅτε ὀλίγης παρασκευῆς θὰ ἔχῃ ἀνάγκην.

Οὐχὶ δὲ δικαίως ὡρίσθησαν τὰ τῆς ἰδιωτικῆς διδασκαλίας, διότι ἐνῷ *διὰ τοῦ χρόνου μόνον* οἱ καθηγηταὶ προσηκόντως θὰ ἀμείβωνται καὶ τό γε νῦν εἰκονικὴ ἡ τοῦ μισθοῦ αὔξησις, ἡ ἰδιωτικὴ διδασκαλία ἀπὸ τοῦ νῦν περιορίζεται οὕτως, ὥστε οὐχὶ ἱκανὸν νὰ ἀποφέρῃ κέρδος καὶ δυνάμενον σὺν τῷ ἐκ τοῦ δημοσίου μισθῷ νὰ πληροῖ τὰς ἀνάγκας ἰδίᾳ τῶν ἐν μεγάλαις πόλεσιν οἰκούντων καθηγητῶν, δι' οὓς θεωροῦμεν δίκαιον καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ ἀποδοθῇ τὸ ἄλλοτε προταθὲν ἐπίδομα τῶν 50 δραχμῶν, διότι μόλις οὕτω τὰ μηνιαῖα ἔσοδα καθηγητοῦ συμπληρώσαντος πενταετίαν ἀνέρχονται εἰς 425 δραχμὰς (300 μισθός, 50 ἐπίδομα, 75 ἐξ ἰδιωτικῆς ἐξαώρου διδασκαλίας) καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κρατήσεων εἰς 400, ὃ ποσόν, φρονοῦμεν, διὰ καθηγητὴν οἰκογενειάρχην καὶ ζῶντα ἐν Ἀθήναις ἢ Σύρῳ ἢ Πάτραις δὲν εἶνε πολύ. Ὅταν τὸ Ὑπουργεῖον μετὰ πέντε ἔτη θὰ δυνηθῇ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους τῶν καθηγητῶν καὶ διὰ τοῦτο πλείους ἀνάγκας ἔχοντας σὺν τῷ ἐπιδόματι δραχμ. 400, τότε ἴσως δύναται ἄλλως νὰ σκεφθῇ περὶ τῆς ἰδιωτικῆς διδασκαλίας.

Ἄρθρον 17. Ἐν τοῖς ἐδαφίοις τοῦ ἄρθρου τούτου, ἐν οἷς ὁ λόγος

περὶ διορισμοῦ καθηγητῶν τῶν ἑλληνικῶν, τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, προσέπεσέ μοι ἡ ἔλλειψις τοῦ τίτλου τοῦ τελειοδιδάκτου ἢ προλύτου· οὕτω ἐν τῷ α΄ ἐδαφίῳ λέγεται «διορίζονται καθηγηταὶ δευτεροβάθμιοι ἐν γυμνασίῳ οἱ ἔχοντες δίπλωμα διδάκτορος κτλ.» λόγος δὲ οὐδεὶς γίνεται περὶ τῶν προλυτῶν. Διατί; θὰ καταργηθῇ ἡ διάκρισις αὕτη; ἀλλὰ καὶ πάλιν ἔπρεπε νὰ μνημονεύωνται, διότι ἔχομεν ἀρκετοὺς τοιούτους. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν οὐχὶ τριτοβαθμίων ἑλληνοδιδασκάλων, ὧν τὸ μέλλον ἄδηλον. Εἶνε τοῦτο δίκαιον;

Περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡμεῖς γε φρονοῦμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν καθηγητὰς τῆς γαλλικῆς γλώσσης ἀξίους τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν γυμνασίων εἴπομεν ἐν σελ. 47-51 τοῦ α΄ τεύχους τῶν Συμβολῶν ἡμῶν, ὥστε ἐνταῦθα ἐν προσθήκης μέρει μόνον νὰ εἴπωμέν τινα ἔχομεν.

1) Διὰ τοῦ διορισμοῦ καθηγητῶν τῆς γαλλικῆς τῶν ἐχόντων τὰ προσόντα τὰ ὁριζόμενα ὑπὸ τοῦ 3 καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ 4 ἐδ. τοῦ 17 ἄρθρου ἀντιμαχόμεθα τῇ ἀπαιτήσει τῆς Παιδαγωγικῆς τοῦ νὰ εἶνε κατὰ τὸ ἐνὸν οὐχὶ ἐντελῶς ἐστερημένοι ἐπιστημονικῆς τινος μορφώσεως καὶ καθόλου καὶ ἐν τῷ μαθήματι, ὃ μέλλουσι νὰ διδάσκωσι, πάντες οἱ ἐν τῷ γυμνασίῳ μέλλοντες νὰ διδάσκωσιν, ὥστε ὁμοιόμορφος σχεδὸν νὰ εἶνε ἡ μόρφωσις τῶν ἐν τῷ αὐτῷ παιδαγωγοῦντι καθιδρύματι διδασκόντων· οὕτω ὁ Kern ἐν σελ. 257 τοῦ ἐγχειριδίου τῆς Παιδαγωγικῆς του λέγει «ἡ ὁμοειδὴς μόρφωσις πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἀναγκαῖος ὅρος ἑνιαίου συλλόγου»· πλείω λέγει ὁ αὐτὸς ἐν § 89.

2) Προκειμένου περὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης, ἥτις καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ γυμνάσιον διδάσκεται, δὲν δύναται βεβαίως νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ διδασκαλία της ἔχει μόνον πρακτικὸν σκοπόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλον ὑψηλότερον καὶ συμφωνότερον τῷ σκοπῷ τῆς ὅλης γυμνασιακῆς παιδεύσεως, τὴν εἰσαγωγὴν τῶν νέων μας εἰς τὰ φιλολογικὰ προϊόντα τῶν Γάλλων, καὶ τὴν κατανόησιν αὐτῶν ὡς στοιχείου τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, δι' οὗ θὰ συμπληρωθῇ ἡ γνῶσις τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ἐν ᾧ τὰς ῥίζας του ἐκεῖνος ἔχει καὶ ἐξ οὗ παρήχθη. Ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην διδασκαλίαν ἀπαιτεῖται πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς τῆς γλώσσης σπουδῆς καὶ ἄλλη παρασκευὴ καθ' ἃ καὶ ἐν σελ. 47 τοῦ α΄ τεύχους εἴπομεν ἑπόμενοι τῷ Schrader καὶ ἄλλοις παιδαγωγικοῖς ἀνδράσι. Τούτων οὕτως ἐχόντων, πρόδηλος

ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα, ἂν οἱ ἀπόφοιτοι τῶν γαλλικῶν Λυκείων ἔσονται ἱκανοὶ νὰ ἀντιμετωπίσωσι τῷ σκοπῷ τῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκαλίας τῆς γαλλικῆς, ὃν ἄνω ἀνεγράψαμεν. Ὅτι δὲ ἡ ἐν τῷ γυμνασίῳ, καὶ γερμανικῷ ἢ γαλλικῷ, σπουδὴ τῶν γλωσσῶν τῶν νέων δὲν εἶνε ἐπαρκὴς ἐγγύησις τῆς ἱκανότητος τοῦ ταύτην ἐν γυμνασίῳ διδάσκειν ἀπόδειξις τὰ ἐν τῇ Γερμανίᾳ γινόμενα· ἐκεῖ οὐ μόνον ἀπόφοιτος τοῦ γυμνασίου δὲν δύναται ἐν γυμνασίῳ νὰ διδάξῃ τὰ γερμανικά, ἀλλ' οὐδὲ ἐπιστήμονες, μαθηματικοί, φυσικοὶ ἢ καὶ κλασικοὶ φιλόλογοι· εἰς τοὺς τελευταίους τότε μόνον ἐπιτρέπεται τοῦτο, ὅταν ἀποδείξωσι δι' ἐξετάσεων ὅτι ἔχουσι τὴν πρὸς τοῦτο ἱκανότητα. Τὸ αὐτὸ δὲ βεβαίως γίνεται καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἔνθα εἰς πάντα Λυκείου ἀπόφοιτον δὲν θὰ ἐπιτρέπηται νὰ διδάσκῃ τὰ γαλλικὰ ἐν Λυκείῳ. Ἀλλ' ὅμως ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῶν γαλλικῶν ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ παρ' ἡμῖν ὁ αὐτὸς καθόλου, ἡ εἰσαγωγὴ τῶν νέων εἰς τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν καὶ τὸν γαλλικὸν πολιτισμόν, ἡ διαφορὰ κεῖται μόνον ἐν τῷ ποσῷ, τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γραμματικῆς καὶ τῷ τρόπῳ τῆς τῶν συγγραφέων ἐξετάσεως. Τοιαύτην ἡμεῖς γε νοοῦμεν τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις μας διδασκαλίαν τῆς γαλλικῆς, ἐὰν μέλλῃ νὰ εἶνε μορφωτικὴ ἤθους καὶ νοῦ καὶ οὐχὶ νὰ τείνῃ πρὸς ἀπόκτησιν ποιᾶς τινος δεξιότητος περὶ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, οἵαν ἔχουσιν καὶ οἱ ξεναγοὶ τῶν ξενοδοχείων, οἵτινες, διότι καὶ πλείονας τῆς μιᾶς πολλάκις γινώσκουσι ξένας γλώσσας, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν οὐδὲ εἶνε πεπαιδευμένοι καὶ μεμορφωμένοι.

3) Δύναταί τις, νομίζω, εὐλόγως νὰ ἐρωτήσῃ, οἵτινές ποτε ἔσονται οἱ μέλλοντες εἰς Ἑλλάδα νὰ κατέλθωσιν ὡς διδάσκαλοι τῶν ξένων γλωσσῶν. Καθ' ἡμᾶς γε οὐχὶ βεβαίως οἱ μάλα ἱκανοὶ ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων τῶν χωρῶν ἐκείνων, διότι οἱ τοιοῦτοι εὑρίσκουσιν εὐρὺ στάδιον ἐνεργείας ἐν τῇ πατρίδι των, ἔνθα ἡ ἱκανότης ἐκτιμᾶται καὶ ἀμείβεται· ἄλλως τε δὲ δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ τοιοῦτοι θὰ ἔλθωσιν εἰς Ἑλλάδα δελεασθέντες ὑπὸ πλουσιωτέρας ἢ ἐν τῇ πατρίδι των ἀμοιβῆς, διότι ὡς τοιαύτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ τῶν 200 δραχμῶν μισθός· οἱ ἱκανοὶ λοιπὸν φυσικώτατα δὲν θὰ κατέλθωσιν, ἀλλ' οἱ ἐν τῇ πατρίδι των αὐτὸ τοῦτο μὴ δυνάμενοι νὰ ἀποζήσωσιν, ἴσως καὶ ἔμποροι χρεωκοπήσαντες, τυχόντες δὲ ποτὲ ἀπολυτηρίου θὰ χρίωνται δι' ἑνὸς διατάγματος καθηγηταὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἔτι χεῖρον θὰ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς θὰ εἶνε ἠναγκασμένη νὰ ἀμείβῃ τοὺς

τοιούτους καθηγητὰς εὐθὺς διὰ 250-320 δραχμῶν, διότι ὁ μισθὸς ὁρίζεται κατὰ τὰς τῆς διδασκαλίας (πρβ. ἄρθρ. 19) ὥρας, οὐδαμῶς δ' ἀπίθανον οὗτοι νὰ διδάσκωσι καὶ 18 ὥρας· ὅτι δ' οἰκτρῶς καὶ πάλιν θὰ ἔχωσι τὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γαλλικῆς διὰ τῶν ξένων καθηγητῶν τοῦ 17 ἄρθρου διδάσκει ἡ νῦν πικρὰ περὶ αὐτῶν πεῖρα, εἰ καὶ δὲν ἀρνούμεθα ὅτι τινὲς τῶν ξένων εἶνε καλοί, ἀλλ' οὗτοι ὀλίγοι.

4) Διοριζομένων τακτικῶν τῆς γαλλικῆς καθηγητῶν ξένων, οὓς ἡ Κυβέρνησις μας δὲν θὰ δύνηται νὰ ἀπομακρύνῃ, ἐὰν ποτὲ ἐμφανίζωνται ἡμέτεροι καὶ κάλλιον κατηρτισμένοι, κλείομεν ἓν στάδιον ἐνεργείας εἰς πολλοὺς νέους μας, ἰδίᾳ δὲ εἰς πολλοὺς φιλολόγους, οἵτινες θὰ ἠδύναντο μεταβαίνοντες ἔστω καὶ διετίαν εἰς Γαλλίαν νὰ τελειωθῶσιν εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν τούτων, νὰ συμπληρώσωσι τὰς περὶ τούτων γνώσεις δι' ἰδίας μελέτης, καὶ εἶτα ἐπανέλθωσιν ὡς διδάσκαλοι αὐτῶν. Οἱ τοιοῦτοι θὰ ἠδύναντο νὰ διδάσκωσι καὶ ἱστορίαν ὑφ' οὓς ὅρους ἄλλοτε εἴπομεν, καὶ οὕτω νὰ λαμβάνωσι καὶ μισθὸν ὅσον οἱ τῶν Ἑλληνικῶν ἢ μαθηματικῶν καθηγηταί. Διὰ τούτου δὲ ὡς καὶ διὰ τῆς βεβαιότητος ὅτι ἐπανερχόμενοι θὰ εὕρισκον θέσιν, πολλοὶ φρονοῦμεν θὰ ἐπεδίδοντο εἰς τὴν σπουδὴν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, καὶ θὰ ἀπηλλαττόμεθα διδασκάλων τῆς γαλλικῆς ξένων καὶ οὐχὶ ἱκανῶς μεμορφωμένων, διότι οἱ ἱκανοί, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν θὰ κατέλθωσι.

5) Ἓν τῶν μελημάτων εἰς ὃ ἡ Κυβέρνησις θὰ στρέψῃ τὴν προσοχήν της ἔσται βεβαίως καὶ ἡ παιδαγωγικὴ μόρφωσις τῶν καθηγητῶν μας ἐν γένει. Ἀλλ' ὅπως ποτὲ αὕτη δυνατὴ ἔσται διὰ τοὺς καθηγητὰς τῆς γαλλικῆς ξένους ὄντας ἡμεῖς τοὐλάχιστον δὲν νοοῦμεν. Δὲν πιστεύομεν δὲ οἱ τὰ νομοσχέδια συντάξαντες νὰ σκέπτωνται αὐτοὺς κατερχομένους εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ὑποχρεώσωσιν ἐπὶ ἓν ἔτος τοὐλάχιστον νὰ ἀκούσωσιν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοιαῦτα μαθήματα, διότι τοῦτο θὰ ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτῶν ἐπὶ ἓν ἔτος νὰ μείνωσιν ἐκτὸς ὑπηρεσίας καὶ νὰ δαπανῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, πιστεύω, οὐδεὶς θὰ κατέλθῃ, οὐδ' ἀνίκανος, ὅ, μὰ τὸν Θεόν, καὶ προτιμῶμεν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν.

Ἀλλ' ἴσως τις θὰ εἴπῃ ἡμῖν, ὅτι καλοὺς τῶν ξένων γλωσσῶν καθηγητὰς δὲν εἶνε δυνατὸν ἀμέσως νὰ ἔχωμεν καὶ πρέπει νὰ φροντίσωμεν περὶ πληρώσεως τῶν χηρευουσῶν πολλῶν θέσεων. Συμφωνοῦμεν πληρέστατα, ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ πληρώσωμεν τὰς θέσεις ἔστω

καὶ προσωρινῶς δι' ὅλως ἀνικάνων στοιχείων· εἶτα δὲ ἐν νόμῳ σκοποῦντι τὴν διαρρύθμισιν τῆς παιδείας μας οὐχὶ διὰ τὴν σήμερον ἢ τὴν αὔριον, ἀλλὰ διὰ πολὺν χρόνον πρέπει, νομίζομεν, νὰ προνοήσωμεν ἵνα ᾖ δυνατὴ ἡ τῶν οὐχὶ τελείως ἱκανῶν ταχίστη ἀπομάκρυνσις ἅμα τῇ ἐμφανίσει ὁμοεθνῶν ἢ καὶ ξένων ἀλλὰ κρεῖττον μεμορφωμένων· διὸ φρονοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ τεθῶσιν ἐν τῷ νόμῳ τὰ προσόντα ἐκεῖνα, ἅτινα εἶνε τὰ μόνα ἐχέγγυα τῆς ἱκανότητος τῶν τῆς γαλλικῆς καθηγητῶν, καὶ ἂν ταῦτα ἔν γε τῷ παρόντι παρὰ πάντων δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαιτῶμεν διὰ τὰς πολλὰς τῆς ὑπηρεσίας ἀνάγκας καὶ διὰ τὴν ἄλλην τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἅτινα δ' ὅμως θὰ εἶνε τὸ ἰδεῶδες, οὕτως εἰπεῖν, εἰς ὃ ἐγγύτερον σὺν τῷ χρόνῳ πρέπει νὰ φερώμεθα ἀεὶ τελειούμενοι· ἅμα δὲ θὰ προνοῆται καὶ περὶ προσωρινῆς ἐξοικονομήσεως τῶν πραγμάτων.

Κατὰ ταῦτα νομίζομεν ὅτι τὸ 3 καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ 4 ἐδαφίου τοῦ 17 ἄρθρου πρέπει νὰ μεταβληθῶσι κατὰ τὰ ἐν σελ. 50 τοῦ Α' τεύχους τῶν Συμβολῶν μας λεχθέντα περὶ προσωρινῶν τοῦ μαθήματος καθηγητῶν. Πρέπει δὲ νὰ προστεθῇ καὶ ἕτερον ἐδάφιον κρθορίζον τὰ ἰδεώδη, ὡς καὶ ἄνω εἴπομεν, προσόντα· ἐὰν δέ τινες καὶ νῦν ἐμφανισθῶσι ταῦτα ἔχοντες, οὗτοι καὶ θὰ προτιμῶνται καὶ τακτικοὶ δευτεροβάθμιοι καθηγηταὶ θὰ διορίζωνται ἔχοντες μισθὸν καὶ δικαιώματα, ἃ καὶ οἱ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ καθηγηταὶ τῶν ἑλληνικῶν καὶ μαθηματικῶν.

Ὡς τοιαῦτα προσόντα θεωροῦμεν πλὴν τῶν ὅσων ἄλλοτε εἴπομεν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ γ' στίχου τοῦ 4 ἐδαφίου ἀναγραφόμενα μεταβαλλομένου τοῦ «τριετῆ» εἰς «τετραετῆ», εἰ καὶ τελείως δὲν ἀνταποκρίνονται ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, οὐχὶ δὲ καὶ φιλολογίαν, εἰς ἃς ἀπαιτήσεις δύναταί τις νὰ ἔχῃ παρὰ τακτικῶν καθηγητῶν τῆς γαλλικῆς. Φρονοῦμεν δ' ὅτι δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν εὐδόκιμος ἐξέτασις, δι' ἃ εἴπομεν ἐν σελ. 49 τοῦ α' τεύχους τῶν Συμβολῶν μας καὶ δι' ἃ ὁ Schrader λέγει ἐν σελ. 221 τῆς γυμνασιακῆς του παιδαγωγικῆς, ὅτι, ἵνα ἡ ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκαλία τῆς γαλλικῆς παύσηται οὖσα οὐχὶ καρποφόρος καὶ θεωρουμένη ὥς τι ἐπουσιῶδες, ἀνάγκη νὰ συνδέηται μετ' ἄλλων μαθημάτων στενῶς. Τοιοῦτον δὲ μάθημα ἰδίᾳ εἶνε ἡ ἱστορία, ἣν βεβαίως πρέπει καλῶς νὰ γινώσκῃ ὁ καθηγητὴς τῶν ξένων γλωσσῶν, διότι ἄλλως ἀδύνατος

ἡ σύνδεσις ἐκείνη· ὅτι δὲ οὗτοι ἀνάγκη νὰ ἐξετάζωνται τοὐλάχιστον τὴν λογικὴν καὶ ψυχολογίαν ὡς γενικὰ μαθήματα, περιττὸν ἐνταῦθα νὰ ἐπαναλάβωμεν, μεθ' ὅσα εἴπομεν ἐν τῷ Δ' ἄρθρῳ τῶν Συμβολῶν μας.

Διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γερμανικῆς γλώσσης, περὶ ἧς ἐν σελ. 40-42 τοῦ β' τεύχους εἴπομεν ὅτι μᾶλλον προαιρετικὴ πρέπει νὰ εἶνε διὰ τὰ γυμνάσια, καὶ ὅτι κυρίως πρακτικὸν θὰ ἔχῃ σκοπόν, ἐν δευτέρᾳ δὲ μοίρᾳ παιδαγωγικόν, ἱκανοὶ ἔν γε τῷ παρόντι ἔσονται οἱ τελειόφοιτοι τῶν γερμανικῶν γυμνασίων ἢ ἄμεινον φιλόλογοι ἰδικοί μας σπουδάσαντες ἐν Γερμανίᾳ, καθόσον μάλιστα ἡ διδασκαλία ταύτης πέραν τῶν στοιχείων, ὡς καὶ τὸ ἄρθρον 8 λέγει, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ προχωρῇ.

Περὶ τῶν γυμνασιαρχῶν, ἐξ ὧν καθ' ἡμᾶς γε κυρίως ἐξαρτᾶται ἡ προκοπὴ τῶν γυμνασίων μας, εἴπομεν ἐν τῷ β' ἄρθρῳ τῶν Συμβολῶν μας ἐκτενῶς· ἐνταῦθα τοῦτο μόνον σημειοῦμεν, ὅτι ὡς ἀντίφασις ἡμῖν γε προσπίπτει τὸ ὅτι μεταξὺ μὲν τῶν προσόντων οὐ μόνον τοῦ διευθυντοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν τακτικῶν καθηγητῶν τοῦ διδασκαλείου, μνημονεύεται καὶ ἡ γνῶσις ξένης τινὸς γλώσσης, τοῦτο δὲ δὲν ἀπαιτεῖται παρὰ τῶν γυμνασιαρχῶν, ἤτοι τῶν προϊσταμένων καθιδρύματος ἐπιστημονικωτέρου, δύναταί τις νὰ εἴπῃ. Ἡ ἄγνοια ξένης γλώσσης πλὴν τῶν κακῶν, ἃ ἀλλαχοῦ εἴπομεν ὅτι ἔχει διὰ γυμνασιάρχην, προδίδει καὶ ψυχικήν τινα διάθεσιν, ἥτις ἥκιστα συστατικὴ διὰ γυμνασιάρχην εἶνε· ὅστις τὴν σήμερον οὔτε φοιτητὴς ὢν οὔτε εἶτα καθηγητὴς γενόμενος ἐφρόντισε νὰ μάθῃ γλῶσσάν τινα ξένην μέχρι τοῦ κατανοεῖν συγγράμματα τῆς ἐπιστήμης του, οὗτος δῆλός ἐστι μεγάλην κεκτημένος ἀδιαφορίαν καὶ ὢν ἄνθρωπος τοῦ laisser aller, παρὰ τοιούτου δὲ ἀνθρώπου περὶ τῆς ἰδίας του βελτιώσεως μὴ φροντίσαντος, δὲν δύναταί τις βεβαίως πολλὰ νὰ προσδοκᾷ διὰ τὴν τῶν γυμνασίων μας βελτίωσιν.

Ἐν τέλει περὶ τῶν γυμνασιαρχῶν τοῦτο μόνον προστίθημι, νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα, ἐὰν δὲν ἤθελεν εἶνε καλὸν ἡ ἐκλογὴ αὐτῶν καὶ μεταξὺ τῶν ἐχόντων τὸν νόμιμον χρόνον τῆς ὑπηρεσίας καὶ γινωσκόντων ξένην τινὰ γλῶσσαν νὰ γίνηται διὰ *δημοσίου* διαγωνισμοῦ ἐνώπιον τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν ἀναγκαίων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἵνα οὕτω ἐν τῇ σημερινῇ βουλευτοκρατίᾳ μᾶλλον ἐξησφαλισμένη ᾖ ἡ εἰς τὴν γυμνασιαρχίαν ἄνοδος τῶν ἱκανῶν.

Ἄρθρον 19. Τὰ τοῦ μισθοῦ ἔχουσιν ὁρισθῆ, ἐφ' ὅσον αἱ νῦν οἰκο-

νομικαὶ τοῦ ἔθνους μας δυσχέρειαι ἐπιτρέπουσιν, ἱκανῶς καὶ ὀρθῶς, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸ μέλλον, διὸ καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν ὅτι εἰκονικὴ ἐν τῷ παρόντι ἡ τοῦ μισθοῦ αὔξησις. Ἀνωμαλίαν δ' ὅμως παρετηρήσαμεν τήνδε· ἐνῷ ὅ τε γυμνασιάρχης καὶ διευθυντὴς διδασκαλείου ἔχουσι τὸν αὐτὸν βαθμόν, ὁ τελευταῖος ἔχει ἀποδοχὰς πολλῷ πλείους τοῦ πρώτου καὶ καθ' ἑαυτὰς ὑπερβολικάς, διότι τοῦ μὲν διευθυντοῦ ὁρίζεται μισθὸς εὐθὺς ἅμα τῷ διορισμῷ του καὶ μετὰ πενταετῆ μόνον καθόλου ὑπηρεσίαν δημοσίαν δραχμ. 500, ἐνῷ ὁ γυμνασιάρχης θὰ ἔχῃ τοσοῦτον μισθὸν μόνον μετὰ 13 τοὐλάχιστον ἔτη, ἐὰν ἀμέσως μὲν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς τριετίας προαχθῇ εἰς πρωτοβάθμιον καθηγητήν, ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν πενταετίας (κατὰ τὸ 17 ἄρθρον) εἰς γυμνασιάρχην. Ἴσως τις ἡμῖν θὰ εἴπῃ, ὅτι θὰ ἔχῃ πλείω τοῦ γυμνασιάρχου ἐργασίαν· περὶ τούτου ἐξέστω ἡμῖν ἐπέχειν μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ προγράμματος, διότι ἐκ τοῦ ἄρθρου 9 τοῦ περὶ διδασκαλείων νόμου δὲν δύναταί τις ἀσφαλῶς νὰ συναγάγῃ τοῦτο· ἀλλὰ καὶ ἐὰν πλείω ἔχῃ ἐργασίαν, ἀμοιβὴ ἀρκοῦσα ταύτης ἔσται ἡ ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἐνδιαίτησις αὐτοῦ. Παραλείπομεν ὅτι διὰ τοῦ ἄρθρου 23 κανονίζεται καὶ ἡ ἀνὰ πενταετίαν αὔξησις τοῦ μισθοῦ τῶν διευθυντῶν. Μέχρι τίνος ποσοῦ;

Ἡ αὐτὴ δυσαναλογία μισθοῦ παρατηρεῖται καὶ μεταξὺ τῶν καθηγητῶν τοῦ διδασκαλείου καὶ γυμνασίου, οὗτος μὲν μετὰ 8 ἔτη θὰ ἔχῃ μισθὸν 350, ἐκεῖνος δὲ μετὰ δύο μόνον, προσθετέον δ' ὅτι καὶ θὰ ἐνδιαιτᾶται ἐν τῷ διδασκαλείῳ. Δὲν πιστεύομεν δ' ὅτι θὰ μᾶς γίνῃ ἡ ἔνστασις, ὅτι οἱ τοῦ διδασκαλείου καθηγηταὶ θὰ ἔχωσι πλείονα ἢ οἱ τοῦ γυμνασίου καθηγηταὶ ἐργασίαν, διότι, ἐὰν τοῦτο οὕτως ἔχῃ, γεννᾶται ἀντίφασις πρὸς τὰ περὶ τῆς ἐργασίας τῶν γυμνασιακῶν καθηγητῶν διατασσόμενα, διότι ἡ διδασκαλία τῶν καθηγητῶν τοῦ διδασκαλείου πολλή, πλείων τῆς τῶν καθηγητῶν τοῦ γυμνασίου οὖσα, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε καλὴ καὶ τελεσφόρος.

Ἐν τέλει σημειοῦμεν, ἵνα δείξωμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ὑπερβαίνομεν ἐνίοτε τὸ προσῆκον μέτρον ἐξ ἄλλως ἐπαινετοῦ ζήλου, καὶ ἀναστρέφομεν τὰ πράγματα, ὅτι ἐν Πρωσσίᾳ τὰ πράγματα δὲν ἔχουσιν οὕτω, ἀλλ' ὁ μὲν γυμνασιάρχης ἔχει βαθμὸν τακτικοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ δὲ διευθυντὴς διδασκαλείου ἐκτάκτου (πρβ. Wiese Verordnung: und Gesetze 2, σ. 105).

Ἄρθρον 23 καὶ 24. Διὰ τοῦ ἄρθρου 23 ὁρίζονται αἱ περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ καθηγητὴς ἀπολύεται, διὰ δὲ τοῦ 24 ὁρίζονται αἱ περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ ἀπολυθεὶς καθηγητὴς δύναται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ μόνον μετὰ ἓν ἔτος. Μεταξὺ τῶν αἰτίων τῆς ἀπολύσεως εἶνε καὶ ἡ ἀνικανότης, ἀλλὰ περὶ ταύτης ἀδυνατοῦμεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι δύναταί ποτε νὰ θεραπευθῇ, διὸ κάλλιον θὰ ἦτο διὰ τοὺς ἀνικάνους ὄντως πρὸς τὸ ἔργον των καθηγητὰς νὰ ὁρισθῇ ὅ,τι καὶ διὰ τοὺς δημοδιδασκάλους διὰ τοῦ α΄ ἐδαφ. τοῦ 83 ἄρθρου τοῦ περὶ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως νομοσχεδίου, δῆλα δὴ διαρκὴς παῦσις.

Ἄρθρον 25. Διὰ τοῦ γ΄ ἐδαφίου τοῦ ἄρθρου τούτου φρονοῦμεν ὅτι ἀνοίγεται μικρά τις θύρα, ἧς ἕνεκα καὶ οἱ σύμβουλοι θὰ ἐνοχλῶνται καὶ αἱ μεταθέσεις πιθανῶς συχνότεραι τοῦ δέοντος θὰ γίνωνται, διότι δὲν λέγεται, πόθεν τὸ συμβούλιον λαβὸν ἀφορμὴν θὰ προβῇ εἰς μετάθεσιν καὶ διὰ τίνων γεγονότων θὰ δικαιολογήσῃ ταύτην. Διὰ τοῦτο κάλλιον νομίζομεν διετυπώθη ἡ τρίτη αὕτη περίπτωσις διὰ τοῦ ἀντιστοίχου ἐδαφίου τῶν νομοσχεδίων τῶν πρώτων τῶν συνταχθέντων ἐπὶ τοῦ κυρίου Ν. Πολίτου, ὅπερ ἔχει ὧδε· «γ΄ Ἂν δι' ἐκτάκτους λόγους βεβαιουμένους δι' ἐκθέσεων τῆς ἁρμοδίας διοικητικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐφορείας τοῦ ἐκπαιδευτηρίου ἤθελε προτείνῃ ὡς ἀναγκαίαν τὴν μετάθεσιν τὸ συμβούλιον τῆς ἐκπαιδεύσεως».

Κατὰ ἓν τὸ ἄρθρον τοῦτο φαίνεταί μοι ἐλλιπές, ὅτι δὲν μνημονεύει τὸν δυνάμενον ὑπὲρ πάντα ἄλλον νὰ γνωρίζῃ, ἂν ὑπάρχῃ ἀνάγκη μεταθέσεως, τὸν γυμνασιάρχην. Οὗτος νομίζομεν πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα ἢ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἢ διὰ τῆς ἐφορείας, ἣν νὰ προσκαλῇ, νὰ ζητῇ τὴν μετάθεσιν καθηγητοῦ ἢ διδασκάλου δι' ἐκθέσεως αἰτιολογούσης τὴν αἴτησιν. Ἐπὶ ταύτης δὲ θὰ στηρίζηται καὶ τὸ συμβούλιον, ἐὰν αὐτὴν θεωρῇ ἱκανῶς μαρτυροῦσαν τὴν ἀνάγκην τῆς μεταθέσεως.

Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι καὶ τὸ συμβούλιον πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃ δὲν θὰ δικάζῃ ἀλλὰ θὰ ζητῆται καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ καθηγητοῦ, ὅπερ δίκαιον· ἀλλ' ὅμως οὐδαμοῦ τῶν νέων νομοσχεδίων σημειοῦται, ἐνῷ τοῦτο τοὐλάχιστον διὰ τὰς πειθαρχικὰς ποινὰς γίνεται ἐν τοῖς τοῦ κ. Πολίτου νομοσχεδίοις (ἐν ἄρθρ. 34)· ἄδικον δὲ καὶ ἄτοπον νὰ μὴ δίδηται τοῖς καθηγηταῖς κατηγορουμένοις δικαίωμα, ὅπερ καὶ τοῖς τὰ μέγιστα ἀδικήσασιν ἐπιτρέπεται.

Ἵνα δὲ καθόλου εἴπωμεν, ἀνάγκη τάχιστα νὰ προνοηθῇ περὶ ἐξασφαλίσεως τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων ἀληθοῦς, τοιαύτης, ὥστε νὰ μὴ εἶνε δυνατὴ οὐδ' ἡ ἐλαχίστη βουλευτῶν ἐπέμβασις, ἥτις εἶνε ἓν τῶν πρώτων, ἵνα μὴ εἴπωμεν τὸ πρῶτον πάντων αἴτιον τῆς κακῆς καταστάσεως τῆς γυμνασιακῆς παιδείας μας.

Μέρος τρίτον

Παρατηρήσεις εἰς τὸ 8 ἄρθρον καὶ καθόλου εἰς τὸ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως νομοσχέδιον.

Περὶ τῶν ἑλληνικῶν, ἃ καὶ αὐτὰ ἐν τῷ 8 ἄρθρῳ μνημονεύονται, λόγον ἐποιησάμεθα χωρὶς καὶ ἐν ἀρχῇ τῶν ὅλων ἡμῶν παρατηρήσεων, νῦν λέγομεν καὶ περί τινων τῶν ἄλλων μαθημάτων, καὶ ἐν πρώτοις περὶ τῶν λατινικῶν.

Περὶ τούτων ἡ πρὸς τὴν Βουλὴν ἔκθεσις τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τάδε αὐταῖς λέξεσι λέγει « Πρὸς ταῦτα (τελείαν δῆλα δὴ παρασκευὴν τῆς πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον ὀργώσης νεολαίας) ἐκρίναμεν ὡσαύτως λυσιτελὲς νὰ μειώσωμεν τὸ βάρος τῆς ἀληθῶς νεκρᾶς ἤδη καὶ φθινούσης λατινικῆς γλώσσης, ἧς τὰ στοιχεῖα νομίζονται (ὑπὸ τίνος;) ἱκανὰ εἰς τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις ἡμετέραν ἐκπαίδευσιν ».

Ἐν πρώτοις, νομίζω, δύναταί τις εὐλόγως νὰ ἀπορήσῃ, ὅπως ποτὲ ὁ εἰς τὰ στοιχεῖα, τὴν γραμματικὴν δῆλα δή, περιορισμὸς τῆς διδασκαλίας γλώσσης τινὸς δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τελειοτέραν παρασκευὴν τῶν φοιτητῶν πρὸς ἐπιστημονικὰς ἀκροάσεις, ἢ ἡ εὐρυτέρα ταύτης τῆς γλώσσης σπουδή, ἡ ἐκτεινομένη καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν συγγραφέων ταύτῃ ἐν τῷ γράφειν χρησαμένων. Ἐάν, ὅπερ καὶ ἀληθές, οἱ φοιτηταὶ ἐλλιπῶς κατηρτισμένοι εἰσέρχονται καὶ ἕνεκα τῶν λατινικῶν ἃ κακῶς γνωρίζουσι, τοῦτο δὲν εἶνε, φρονοῦμεν, λόγος ἀποχρῶν πρὸς μείωσιν τῆς τούτων διδασκαλίας, ἀλλὰ τοὐναντίον πρὸς βελτίωσιν ταύτης διά τινος ἔστω καὶ σμικρᾶς τῶν ὡρῶν αὐξήσεως, διὰ καλλιτέρων διδακτικῶν βιβλίων καὶ διὰ κρείσσονος παρασκευῆς

τῶν διδασκόντων. Ἡμεῖς ἄλλως τὸ πρᾶγμα δὲν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν, ἴσως δ' ὅμως ἄλλοι τοῦτο δύνανται.

Εἶτα, ἐὰν ἡ λατινικὴ γλῶσσα εἶνε τῷ ὄντι βάρος δυνάμενον νὰ παρακωλύσῃ τὰς ἄλλας τῶν μαθητῶν σπουδάς, δὲν πρέπει, φρονοῦμεν, μόνον νὰ μειωθῇ, ἀλλ' ὅλως νὰ ἀρθῇ, διότι ναὶ μὲν καὶ ἐκ τῆς μειώσεως τοῦ βάρους ὠφέλειά τις προκύψει, ἀλλ' αὕτη πλήρης ἔσται, ἐὰν ὅλως τοῦτο ἀρθῇ. Ταῦτα ἐν νῷ ἔχοντες φρονοῦμεν, ὅτι οἱ τὰ νομοσχέδια συντάξαντες οὐχὶ ὡρίμως ἐσκέφθησαν περὶ τοῦ ζητήματος τῶν Λατινικῶν, οὗ ἕνεκα καὶ προέτειναν πράγματα ἀσύμφωνα τῇ γυμνασιακῇ παιδαγωγικῇ καὶ νῦν ἀληθῶς βάρος, καὶ μάλιστα ἀφόρητον, τὴν λατινικὴν γλῶσσαν διὰ τοῦ περιορισμοῦ κατέστησαν οὐχὶ τοιοῦτόν τι φύσει, οὕτως εἰπεῖν, οὖσαν ἀλλὰ τοὐναντίον ἀπολύτως ἀναγκαῖον στοιχεῖον μορφώσεως.

Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι νῦν ἡ λατινικὴ γλῶσσα, περιορισθεῖσα εἰς τὰ στοιχεῖα, ἐγένετο βάρος λέγομεν τάδε· κύριος σκοπὸς τῆς ἐν τῷ γυμνασίῳ διδασκαλίας πάσης μὲν σχεδὸν ξένης γλώσσης, ἐξ ἅπαντος δὲ τῶν κλασικῶν δὲν εἶνε ἡ ἐκμάθησις τῆς γραμματικῆς μόνον, ἀλλ' ἡ κατανόησις τῶν συγγραφέων καὶ ἡ διὰ ταύτης γνῶσις τοῦ πολιτισμοῦ τῶν τὴν γλῶσσαν λαλούντων ἢ λαλησάντων λαῶν, καθ' ἃ πολλοὶ παιδαγωγικοὶ ἄνδρες ἐδίδαξαν· οὕτω ὁ Schleiermacher (Erziehungslehre herausg: v. C. Plazt. σ. 451 κ. ἑξ.) διαμφισβητεῖ τὴν ἐκ τῆς ἐνασχολήσεως μὲ τὰ στοιχεῖα μόνον τινὸς τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ὠφέλειαν· ὁμοίως περὶ τοῦ πράγματος ἀποφαίνεται καὶ ὁ Bonitz (ἐν τοῖς Πρωσσικοῖς χρονικοῖς 1875 σ. 150). Ὁ Mager εὑρίσκει τὸ πρᾶγμα ganz spasshaft, τέλος δὲ καὶ τῷ G. Richter, γυμνασιάρχῃ ἐν Ἰένῃ, «erscheint bedenklieh genug, dass irgend welche Sprache nûr um der Grammatik willen gelernt werden soll». Καὶ ταῦτα μὲν λέγουσιν οὗτοι, ὅτι δὲ ἐν τριετεῖ τῶν λατινικῶν διδασκαλίᾳ, καὶ πλείονες τῶν τριῶν ἂν ὁρισθῶσι καθ' ἑβδομάδα ὧραι διὰ τὸ μάθημα, ἀνέφικτος ἡ τῶν μαθητῶν μας πέραν τῆς γραμματικῆς λατινομάθεια καὶ ἡ εἰσαγωγὴ αὐτῶν εἰς τὴν λατινικὴν φιλολογίαν λέγει καὶ αὐτὸ τὸ 8 ἄρθρον ὁρίζον ἵνα τὰ στοιχεῖα μόνον διδάσκωνται. Τούτων οὕτως ἐχόντων, δίκαιον εἴχομεν, φρονοῦμεν, ἄρτι εἰπόντες ὅτι νῦν τὰ λατινικὰ ἐγένοντο βάρος, διότι τὸν κύριον σκοπόν των δὲν ἐκπληροῦσι.

Ἀλλ' ἴσως οἱ τὰ νομοσχέδια συντάξαντες θὰ εἴπωσιν ἡμῖν ὅτι

ἄλλον ἐπιδιώκουσι σκοπόν, νὰ ἀπολαύσωσιν οἱ μαθηταὶ τῆς ὠφελείας, ἣν παρέχει τῷ ὄντι ἡ διδασκαλία ξένης τινὸς γλώσσης αὐτῆς καὶ μάλιστα τῆς λατινικῆς, γλώσσης ἀκριβεστάτης λογικῶς. Ἀλλ' ἐν πρώτοις, καθ' ἃ ἐλέχθη ἀνωτέρω, κύριος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας γλώσσης τινὸς δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ τίθηται ἡ γραμματική, εἶτα καὶ ἡ ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης ὠφέλεια δὲν εἶνε δυνατὴ ἐν τριετεῖ καὶ ὀλίγων ὡρῶν διδασκαλίᾳ, διότι ἡ ὠφέλεια αὕτη προϋποτίθησιν ἱκανότητα περὶ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης, προκειμένου δὲ νῦν περὶ τῆς λατινικῆς, τοιαύτην περίπου οἵαν καὶ ὁ κ. Πανταζίδης ὀρθῶς ὁρίζει ἐν τῷ τέλει τῆς 156ης σελίδος τῆς γυμνασιακῆς του Παιδαγωγικῆς. Τοῦτο δ' ὅμως ἐν τῷ ὁρισθέντι διὰ τὰ λατινικὰ χρόνῳ καὶ ἄνευ πολλῆς ἀναγνώσεως ἀνέφικτον, ὥστε καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἡ λατινικὴ γλῶσσα περιορισθεῖσα ἐγένετο βάρος, διότι οὐδὲ τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ.

Τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα, νομίζω, ἔδειξαν ὅτι μέσον τι ἐν τῷ ζητήματι τῶν λατινικῶν δὲν εἶνε ὀρθόν, ἀλλὰ ἢ πρέπει, ἂν τῷ ὄντι εἶνε βάρος, ὅλως νὰ ἀπαλειφθῶσιν ἐκ τοῦ προγράμματος τῶν γυμνασίων μας, ἤ, ἂν εἶνε χρήσιμα, πρέπει νὰ δοθῇ χρόνος αὐτοῖς ἀρκετός, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνωνται οἱ διὰ τῆς διδασκαλίας τούτων ἐπιδιωκόμενοι σκοποί, διότι ἄνευ τῆς ἐπιτεύξεως τούτων ἡ λατινικὴ γλῶσσα, ἐπαναμβάνομεν, γίνεται βάρος, ἂν μή, ὅπερ ἡμεῖς γε φρονοῦμεν, τοιοῦτόν τι εἶνε.

Ὅπερ ἔτι οἱ συντάξαντες τὰ νομοσχέδια νὰ ἀντείπωσιν ἡμῖν δύνανται εἶνε τόδε· ὅτι τὴν λατινικὴν γλῶσσαν περιωρισμένως οὕτως ἀνέγραψαν ἐν τοῖς διδακτέοις μαθήμασι, διότι οὐδένα παιδαγωγικὸν σκοπὸν ἐπεδίωκον διὰ τοῦ μαθήματος τούτου, ἀλλ' ἤθελον μόνον ἵνα ἐπιστημόνων τάξεις τινές, ὧν ἡ μὲν πλέον, ἡ δὲ ἔλαττον χρῄζουσι τῶν λατινικῶν διὰ τὰς εἰδικάς των σπουδάς, τὰ στοιχεῖα τούτων γνωρίσωσιν ἐν τῷ γυμνασίῳ καὶ εἶτα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ δύνωνται κατὰ τὰς ἀνάγκας των νὰ ἐπεκτείνωσι τὰς τῆς λατινικῆς γνώσεις. Ἐὰν τοῦτο οὕτως ἔχῃ, τότε οἱ συντάξαντες τὰ νομοσχέδια οὐ μάλα ἁρμονικῶς πρὸς ἑαυτοὺς διάκεινται, ὑποχρεωτικῶς ἐπιβαλόντες τὴν γλῶσσαν εἰς πάντας τοὺς ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκομένους, ἔπρεπε νὰ ἀφήσωσι τὸ μάθημα προαιρετικὸν εἰς τοὺς δεομένους τούτου ἐπιστήμονας, οὓς καὶ νὰ ὁρίσωσιν, ἵνα μὴ δύνωνται ἄλλως νὰ εἰσέρχωνται

εἰς τὰς σχολὰς τοῦ Πανεπιστημίου, ὧν οἱ φοιτηταὶ ἀνάγκη νὰ ἐνασχολῶνται καὶ μὲ τὰ λατινικά. Ἐκτὸς τούτου ἔπρεπε νὰ διατάξωσι τὴν ἔναρξιν τῆς διδασκαλίας τῶν λατινικῶν μόνον ἀπὸ τῆς πέμπτης ἢ ἴσως καὶ ἀπὸ τῆς ἕκτης τάξεως, πρῶτον διότι μόνον οἱ τῆς τάξεως ταύτης μαθηταὶ δυνατὸν νὰ ἔχωσιν ἀποφασίσῃ τὸν ἐπιστημονικὸν κλάδον ὃν θὰ ἀκολουθήσωσι, καὶ νὰ γνωρίζωσιν, ἐὰν χρῄζωσιν ἢ οὐ τῶν λατινικῶν, δεύτερον διότι οὕτω ἐν μέρει ἀποφεύγομεν κακόν τι, περὶ οὗ εἶτα ἐν τῷ περὶ Γερμανικῶν τμήματι λόγον ποιησόμεθα.

Ἐὰν οὕτω ἔπραττον οἱ τὰ νομοσχέδια συντάξαντες, θὰ ἔπραττον, δὲν λέγω ὀρθῶς καὶ παιδαγωγικῶς, ἀλλὰ τοὐλάχιστον συμφώνως ἑαυτοῖς, καὶ δὲν θὰ ἐπεβάρυνον μὲ τὰ λατινικὰ (διότι βάρος ταῦτα περιορίσαντες κατέστησαν) πάντας τοὺς μαθητάς, ἀλλ' ὅλως τινὰς τούτων θὰ ἀπήλλατον τοῦ βάρους αὐτοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν τὸ 8 ἄρθρον περὶ τῶν λατινικῶν ὁρίζει, ἡμεῖς δὲ ἥντινα περὶ τοῦ πράγματος γνώμην ἔχομεν εἴπομεν ἐν σ. 42–46 τοῦ β' τεύχους τῶν Συμβολῶν μας· νὰ δικαιολογήσωμεν δὲ ὃν νομίζομεν ὡς τὸν μόνον ὀρθὸν σκοπὸν (Συμβολ. σ. 43) τῆς τῶν λατινικῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις μας διδασκαλίας δὲν ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον τότε, ὅτε τὸ β' τεῦχος ἐγράφομεν, διότι τὰ νέα νομοσχέδια δὲν εἶχον ἀκόμη ἐκδοθῆ, ἐκ δὲ τοῦ 3 ἐδ. τοῦ 13 ἄρθρου τοῦ νεωτάτου περὶ ἐξετάσεων Β. διατάγματος συνήγομεν ὅτι τότε, μόλις ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς συντάξεως καὶ ἐκδόσεως τῶν νομοσχεδίων, ἐπεκράτουν πολὺ ὀρθαὶ γνῶμαι περὶ τῶν λατινικῶν ἐν τῷ Σ. Ὑπουργείῳ ἀποδόντι αὐτοῖς τὴν προσήκουσαν δύναμιν ἐν τοῖς προβιβασμοῖς· νῦν δέ, εἰ καὶ συντόμως, λέγομέν τινα.

1) Θεωροῦμεν ἀναγκαίαν τὴν εὐρεῖαν ἐν τοῖς γυμνασίοις μας διδασκαλίαν τῶν λατινικῶν, ἵνα οἱ μαθηταί μας τελείως γνωρίσωσι τὸν πολιτισμὸν τὸν ἀρχαῖον, διότι ἄνευ ταύτης τῆς γνώσεως οὐχὶ τελείως τὸν νῦν πολιτισμὸν νὰ κατανοήσωσι δύνανται, ἅτε ἐξ ἐκείνου παραχθέντα. Τοιαύτην βεβαίως γνῶσιν οἱ μαθηταί μας θὰ ἀποκτήσωσι κυρίως ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἀλλ' ὅμως ἀτελὴς ἔσται, φρονοῦμεν, ἂν μὴ προστεθῇ καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Λατίνων συγγραφέων. Ἤδη ὁ ἡμέτερος Κοραῆς εἶπέ που, ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἄνευ τῆς τῶν Λατινικῶν μένει χωλή. Ὁ δὲ Kern λέγει (Grundriss der Pdgk. σ. 267) ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ τις τὸν

ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν ἄνευ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡμεῖς δὲ ἀντιστρέφοντες τοὺς ὅρους λέγομεν (φρονοῦμεν ὀρθῶς), ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν οἱ Ἕλληνες ἄνευ τοῦ ρωμαϊκοῦ τόν τε ἑλληνικὸν πολιτισμὸν τελείως καὶ τὸν νῦν. Πλείονα περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ σπουδάζωνται ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀμφότεραι αἱ κλασικαὶ γλῶσσαι δύναται ὁ βουλόμενος νὰ ἴδῃ ἐν Zillers allgmn: Pädgk σ. 146 κ.ἑξ., Kern Grundr: d. Pädag: σ. 263. Καὶ ὁ Schiller δὲ (Handbuch d: praktsch: Pdgk: σ. 348) λέγει «πλήρη ἱστορικὴν μόρφωσιν παρέχει μόνον ἡ γνῶσις τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν· ἑκατέρα τῶν δύο τούτων γλωσσῶν μόνη διδασκομένη παρέχει μονομερῆ ταύτης βάσιν. Εἶνε δὲ ἡ μόρφωσις αὕτη ἀναγκαία μόνον τῷ βουλομένῳ ἐπιστημονικῶς νὰ διαμορφωθῇ.

Καὶ ὁ Ziemer δὲ ἐν Jahresbericht: über das höhere Schulwesen 1888 B. 57 κρίνων ἔργον τι τοῦ Stadler λέγει, «um die Gegenwart zu verstehen muss man die Vergangenheit überschauen, und die Nichkenntniss der römischen Kultur würde dem Schüler die Brücke von der Vergangenheit zur Gegenwart nur *halb* schlagen und eine bedauerliche Lücke ihn empfinden lassen. Τέλος δὲ ὁ H. Vaihinger, καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ τῆς Ἄλλης πανεπιστημίῳ, ἀπαντῶν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Preyer λεχθέντα κατὰ τῶν κλασικῶν γλωσσῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὁρμώμενος, αἷς ὅπλῳ κατὰ τῶν κλασικῶν γλωσσῶν ἐχρήσατο καὶ ὁ Preyer, δείκνυσι τὴν ἀνάγκην τούτων ἐκ θεμελιώδους νόμου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὃν βιογενετικὸν ἀποκαλεῖ καὶ ὃς ἀπαιτεῖ ἵνα πᾶν ἄτομον τῆς ἀνωτέρας κατὰ τὴν μόρφωσιν τάξεως διέλθῃ διὰ τῶν τριῶν κυρίων βαθμίδων τοῦ πολιτισμοῦ, ἤτοι τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, τοῦ χριστιανικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐν τῇ πρώτῃ βαθμῖδι κάμνει διάκρισιν μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὃν τελευταῖον θεωρεῖ ἐπίσης ἀναγκαῖον διὰ τὴν τελείαν μόρφωσιν ὡς καὶ τὸν ἑλληνικόν. Ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸν ἐπιβαλλόμενον ἡμῖν ὑπό τε τῆς ἱστορικῆς ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν δύνανται νὰ ἐπιτύχωσιν αἱ κλασικαὶ γλῶσσαι μόνον δι' ἱκανῆς ἀναγνώσεως τῶν ἁρμοδίων συγγραφέων, καὶ οὐχὶ διὰ διδασκαλίας αὐτῶν οὐχὶ πέραν τῶν στοιχείων χωρούσης. Μετὰ τὰς

γνώμας ταύτας ἀνδρῶν διαπρεπῶν ἐπιτρέπεται, νομίζω, νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἡ εὐρεῖα διδασκαλία τῆς λατινικῆς φιλολογίας εἶνε ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῆς ἑλληνικῆς διὰ τὴν ἱστορικὴν μόρφωσιν καὶ ὅτι ἄνευ τῆς σπουδῆς ταύτης γεννᾶται μέγα ἐν τῇ μορφώσει ταύτῃ χάσμα, ὃ μετὰ λύπης, ὡς λέγει ὁ Ziemer, θὰ αἰσθάνωνται οἱ τοῦτο ἔχοντες.

2) Καὶ διὰ τόνδε τὸν λόγον θεωροῦμεν ἀναγκαίαν τὴν εὐρεῖαν τῶν λατινικῶν διδασκαλίαν διὰ τοὺς ἐπιστήμονας. Ἡ ἐν τῷ γυμνασίῳ διδασκαλία δὲν σκοπεῖ μόνον τὴν μετάδοσιν γνώσεων, ἀλλ' ἰδίᾳ τὴν διὰ τῶν γνώσεων τούτων μόρφωσιν τοῦ ἤθους ἤτοι, ὡς συνηθέστερον λέγεται, τὴν διάπλασιν τῆς καρδίας· πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ τὰ ἄλλα μαθήματα συμβάλλονται, ἀλλ' ἰδίᾳ αἱ ἱστορικαὶ μαθήσεις, θρησκευτικά, ἱστορία, φιλογογίαι ἀρχαῖαί τε καὶ νέαι. Ἐκ τῶν δύο κλασικῶν φιλολογιῶν ἡ μὲν ἑλληνικὴ λύει τὰ δεσμὰ τοῦ νοῦ, καὶ ἄγει αὐτὸν εἰς ὑψηλοτέραν δύναμιν καὶ ἐλευθερίαν, ἤτοι τρέφει τὴν φαντασίαν καὶ ἀναπτύσσει τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα, καθιστᾷ δὲ τοὺς ἐν ταύτῃ ἀναστρεφομένους ἐπὶ πολύ, ὡς αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ἔλεγον, *καλοὺς κἀγαθούς*· τοὐναντίον δὲ ἡ φιλολογία τῶν Ῥωμαίων, τῶν σοβαρωτέρων, τῶν ὀλιγώτερον καλαισθησίᾳ πεπροικισμένων, τῶν ἰδίᾳ ἐστραμμένων εἰς τὸν πολιτικὸν βίον καὶ τὸ δίκαιον (Kern Grund. σ. 267) δεσμεύει πως τὸν νοῦν καὶ τὴν φαντασίαν καὶ ἄγει τοὺς ἐν ταύτῃ χρόνον πολὺν ἀναστρεφομένους εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων *virtutem*. Καὶ ταῦτα μὲν καθόλου περὶ τῆς διὰ τῆς λατινικῆς φιλολογίας μορφώσεως τοῦ ἤθους, μερικώτερον δὲ ὑπομιμνήσκομεν τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Ῥωμαίων, τὴν ἀδιάφθορον αὐτῶν χρηστότητα, τὴν ἀνδρικὴν ὑπομονήν, τὴν καρτερίαν ἐν τοῖς ἀτυχήμασι, τὸ μέτριον ἐν ταῖς εὐτυχίαις, τὴν εὐπείθειαν εἰς τοὺς νόμους, τὸ ἰσχυρὸν τοῦ καθήκοντος συναίσθημα καὶ τὴν ἀδιάλειπτον αὐτῶν προθυμίαν καὶ τὰ πολυτιμότατα ἀτομικὰ συμφέροντα νὰ θυσιάζωσι χάριν τοῦ ὅλου, τῆς πατρίδος, Αὗται δὲ αἱ ἀρεταὶ ἀποτελοῦσι καὶ τὸ λαμπρότατον μέρος τῆς τῶν Ῥωμαίων φύσεως καὶ τὸ ἰδιάζον αὐτῇ· ἀλλὰ καὶ ἄλλα γνωρίσματα δὲν ἐλλείπουσι, περὶ τούτων δ' ὅμως οὐδένα λόγον ποιούμεθα ἐνταῦθα ἅτε δεδανεισμένων ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Ἡμεῖς νῦν ἠθελήσαμεν ἀκολουθοῦντες τῷ B. Lengnig (Der Bildungswet des Lateinisch. σ. 25) νὰ δείξωμεν ὅτι πολλαχῶς σπουδαία εἶνε ἡ τοῦ ἤθους μόρφωσις, ἣν οἱ παῖδες ἡμῶν δύνανται νὰ ἀντλήσωσιν ἐκ τῆς

τῶν Ῥωμαίων φιλολογίας καὶ δὴ ἐκ τῶν ἰδιαζόντων τῇ τούτων φύσει ἠθικῶν γνωρισμάτων. Ἀλλ' οἴκοθεν νοεῖται ὅτι τοιοῦτόν τι δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον ὅταν ἡ ἀνάγνωσις τῶν συγγραφέων ᾖ πολλὴ καὶ γίνηται οὕτως, ὥστε τὰ νοήματα αὐτῶν δι' ἱκανῆς ἐπεξεργασίας νὰ καθιστῶνται ἐς ἀεὶ κτῆμα τῶν μαθητῶν. Μετὰ ταῦτα, νομίζω, δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ λατινικὴ φιλολογία εἶνε ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῆς ἑλληνικῆς καὶ ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἤθους, ὡς καὶ διὰ τὴν ἱστορικὴν μόρφωσιν κατὰ τὰ ἄρτι λεχθέντα.

3) Ἐρωτῶμεν, ἐὰν ἐν παιδαγωγοῦντι ἐκπαιδευτηρίῳ σκοποῦντι τὴν μόρφωσιν τῶν μελλόντων ἐπιστημόνων δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μάθημά τι, δι' οὗ οἱ νεαροὶ μαθηταὶ νὰ ἐθίζωνται εἰς τὴν ἄνευ ἰδιοτελείας καὶ προδήλου πρακτικῆς ὠφελείας ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πραγμάτωσιν ὑψηλῶν σκοπῶν. Ἀντὶ πάσης ἄλλης εἰς τὸ ἐρώτημα ἀποκρίσεως παραπέμπομεν εἰς τὸν Perthes, ὅς διὰ πολλῶν τὸ ζήτημα ἐν τῷ 4ῳ ἄρθρῳ τῶν Συμβολῶν του εἰς ἀναμόρφωσιν τῆς τῶν λατινικῶν διδασκαλίας (σ. 105-107) ἐξετάζων δίδει ἀπόκρισιν καταφατικήν. Ὅμοια τοῖς τοῦ Perthes λέγει καὶ ὁ Barkhausen ὅς, οὐχὶ φιλόλογος ὤν, θεωρεῖ τὴν σπουδὴν ἀμφοτέρων τῶν κλασικῶν καλουμένων γλωσσῶν διὰ τοὺς Γερμανοὺς ὡς ἓν τῶν μάλιστα τελεσφόρων μέσων (ἴσως τὸ πάντων λυσιτελέστατον), ἵνα αἱ τῶν ἡμετέρων χρόνων τάσεις αἱ ὡς μόνον κανόνα ἀναγνωρίζουσαι τὴν ἄμεσον πρακτικὴν ὠφέλειαν τηρηθῶσιν ἐντὸς σωτηρίων ὁρίων, εἰς δὲ τὴν νεολαίαν των διασωθῇ ἡ ἱκανότης τοῦ ἀφιλοκερδῶς ἀφοσιοῦσθαι εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ὑψηλοτέρων σκοπῶν, *ἣ τὴν Γερμανίαν διακρίνει καὶ μεγάλην ἔκαμε*. Ταὐτὰ περὶ τοῦ πράγματος φρονεῖ καὶ ἀνὴρ διαπρεπεστάτην κατέχων θέσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν συγχρόνων φυσιοδιφῶν ὁ Du Bois-Reymond. Οὗτος ἐν διατριβῇ δημοσιευθείσῃ ἐν Deutsche Rundschau (XIII) ἐξαίρει μὲν μεθ' ὑπερηφανίας τὰ θαυμαστὰ ἀποτελέσματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲν ἀποκρύπτει καὶ τὸν κίνδυνον, ὅς ἀπειλεῖται τῷ πολιτισμῷ ἡμῶν ἐκ μονομεροῦς θεραπείας τούτων καὶ ὅν ὁ Hornemann καλεῖ Neubarbarei der materiellen Interessen· ὡς τὸ μόνον δὲ προληπτικὸν μέσον τοῦ κακοῦ, ὃ ἤρξατο ἤδη νὰ ἀναφαίνηται, θεωρεῖ *ἀμφοτέρας* τὰς κλασικὰς γλώσσας λέγων ὅτι οὐδὲν ἄλλο νὰ ἀντιτάξωμεν μέσον δυνάμεθα ἢ «die von unvergänglichem Zauber umwitterten Menschen und Göttergestal-

ten des Alterthums, die Sagen und Geschichten der mittelländischen Menschheit, in denen fast alles Schöne und Gute wurzelt». Τί ἔχουσι νὰ ἀντείπωσι πρὸς τοὺς λόγους τούτους τοῦ μαθηματικοῦ καὶ φυσιοδίφου οἱ συντάξαντες τὰ ἡμέτερα νομοσχέδια; Καὶ οὗτοι μὲν θεωροῦσιν ἐπιτηδείας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀμφοτέρας τὰς κλασικὰς γλώσσας, παρ' ἡμῖν δ' ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτως, ἡ ἀρχαία εἶνε, οὕτως εἰπεῖν, τῆς πρώτης ἀνάγκης μάθημα διὰ πάντα θέλοντα νὰ τύχῃ παιδείας ἀνωτέρας τῆς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ παρεχομένης καὶ τοιοῦτο θεωρεῖται καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μαθητοῦ τῆς α' τάξεως τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου, ὥστε κυρίως μόνον ἡ λατινικὴ παρ' ἡμῖν ὑπολείπεται ὡς μάθημα δυνάμενον τὰ μάλιστα νὰ συντελέσῃ οὐ μόνον ἐκ τοῦ περιεχομένου του, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας σχέσεώς του πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον· ἀλλ', ὡς ὁ αὐτὸς λέγει Barkhausen, ἵνα ἡ λατινικὴ δυνηθῇ καὶ τοῦτον τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιτελέσῃ οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ κατανοήσωσι τὰ ἔργα τῶν Λατίνων συγγραφέων ἐν πρωτοτύπῳ. Μετὰ ταῦτα ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ τρίτος ἰσχυρὸς παρίσταται λόγος συνηγορῶν εὐρείᾳ διδασκαλίᾳ τῶν λατινικῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις μας.

4) Ὅτι καὶ αἱ γλῶσσαι αὐταὶ καὶ μάλιστα αἱ ξέναι ἔχουσι δύναμιν παιδαγωγικὴν ἅτε τὴν νόησιν ἀσκοῦσαι (Schrader, Erzih. und Unterichtslehre für Gymnasien σ. 189 καὶ 351) καὶ ἀπαιτοῦσαι διαρκῆ ἄσκησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν μεμαθημένων, δι' ὧν ἥ τε αὐτενέργεια τῶν μαθητῶν καὶ μετὰ ταύτης ἡ ἐπιθυμία εἰς περαιτέρω γνῶσιν καὶ ἐνέργειαν ἐξεγείρεται (Schrader ἔ. ἀ. σ. 351), παρὰ πάντων ὁμολογεῖται (Schrader ἔ.ἀ. § 64 καὶ 65)· ἐπίσης δὲ παρὰ πάντων, πλὴν ὀλίγων τινῶν ἐκ μονομερῶν σκέψεων πολεμούντων τὴν κλασικὴν παίδευσιν, ὁμολογεῖται ἡ μείζων παιδαγωγικὴ δύναμις τῶν δύο ἀρχαίων γλωσσῶν ὡς γλωσσῶν (Schrader ἔ. ἀ. σ. 351). Αὕτη κεῖται βεβαίως καὶ ἐν τῇ μείζονι διαυγείᾳ καὶ ἀκριβείᾳ τῶν τύπων, τῷ πλούτῳ καὶ σαφηνείᾳ τῆς συντάξεως (Schrader σ. 191) ἀλλὰ καὶ τὸ ξένον αὐτῶν καὶ τὸ ὅτι εἰς τὸ ἀπωτέρω παρελθὸν ἀνήκουσιν εἶνε οὐσιώδης παράγων μορφώσεως. Ὁ Schrader (σ. 352) λέγει, «δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ μαθητὴς εὐκολώτερον μανθάνει, ὅ,τι τοπικῶς ἢ χρονικῶς ἐγγὺς αὐτοῦ κεῖται· ὅσῳ καθαρώτερον καὶ σαφέστερον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς διδακτέας ὕλης δύναται νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ μεταξὺ ὑποκειμένου

καὶ ἀντικειμένου σχέσις, τόσῳ μείζων ἔσται καὶ ἡ μορφωτικὴ δύναμις τῆς διδακτέας ταύτης ὕλης» (πρβ. Kern, Grundriss d. Pdgk. σ. 267, Eckstein, Lateinsch. ünd Griechisch. Unterricht 1887 σ. 134). Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα πολὺ ξένη τοῖς μαθηταῖς ἡμῶν οὔτε ἐξ ἀρχῆς εἶνε οὔτε μένει, ἀλλ', ὡς ὀρθῶς τοῦτό γε καὶ ὁ κ. Π. (σ. 24) παρατηρεῖ, αὕτη προσκτᾶται βαθμηδὸν μείζονα οἰκειότητα καὶ προσεγγίζει εἰς τὴν ἰδιότητα τῆς μητρικῆς γλώσσης. Ἀνάγκη λοιπὸν διὰ ταῦτα οἱ ἡμέτεροι μαθηταὶ νὰ σπουδάζωσι ξένην τινὰ γλῶσσαν, ἵνα τελείως ὠφεληθῶσι καὶ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ξένων γλωσσῶν ὠφέλειαν· καὶ σπουδάζουσι τῷ ὄντι τὴν γαλλικήν, ἀλλ' αὕτη, ὡς καὶ πᾶσα νεωτέρα γλῶσσα, δὲν παρέχει τοσαῦτα τὰ ἐπιζητούμενα ὠφελήματα, ὅσα δι' ἡμᾶς ἡ λατινική, ἅτε μᾶλλον ξένη τῆς μητρικῆς μας γλώσσης καὶ μείζονα ἢ ἡ γαλλικὴ ποικιλίαν καὶ πλοῦτον τύπων καὶ συντάξεων ἔχουσα καὶ διὰ τοῦτο πλείω τὴν σύγκρισιν προκαλοῦσα, μείζω δὲ τὴν τοῦ νοῦ ἄσκησιν ἐπιτρέπουσα (πρβ. Schrader ἔ. ἀ. σ. 191, Schiller Prktsh Pädgk σ, 349, B. Lengnick der Bildungswert d. Lateinisch. σ. 11), ἐν ᾧ ἡ γαλλικὴ καὶ πτωχοτέρα οὐ μόνον τῆς λατινικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης εἶνε κατὰ τοὺς τύπους, καὶ πολλὰ τὰ καινὰ τῆς συντάξεως δὲν παρουσιάζει, ὥστε ἡ ἐκ ταύτης μετάφρασις ἀποβαίνει μᾶλλον ἁπλῶς μηχανικὴ ἀλλαγὴ τῶν λέξεων. Ἀναγκαίως λοιπὸν ἐπιβάλλεται ἡμῖν ἡ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἡμῶν διδασκαλία τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἐὰν μὴ θέλωμεν νὰ στερήσωμεν τὴν ἡμετέραν νεολαίαν στοιχείου μορφωτικοῦ πρώτης τάξεως κατὰ τὰς δοξασίας τῶν συνετωτέρων Γερμανῶν παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν, καὶ ἀκριβοῦς γνώσεως τῆς μητρικῆς, διότι, ὡς λέγει ὁ Göthe, «Wer keine fremde Sprache kennt, kennt seine eigene nicht», μᾶλλον δὲ ξένη τῆς λατινικῆς δι' ἡμᾶς δὲν εἶνε ἄλλη τις, ὡς καὶ ἄρτι εἴπομεν. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι καὶ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα ἕνεκα τῶν διαφορῶν της πρὸς τὴν μητρικὴν ἡμῶν ἔχει τοιαύτην δύναμιν, ἀλλ' αὕτη εἶνε ὀλιγωτέρα, ἐπειδὴ καὶ αἱ διαφοραὶ εἶνε ὀλιγώτεραι ἢ αἱ τῆς λατινικῆς πρὸς τὴν νέαν ἑλληνικήν, καὶ βαθμηδόν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, προσεγγίζει λίαν τῇ μητρικῇ μας γλώσσῃ, ὥστε αἱ διαφοραὶ αὗται δὲν εἶνε πλέον συνειδηταί, οὐδ' ἐξαναγκάζουσι τὸν μαθητὴν εἰς σύγκρισιν καὶ ἄσκησιν τοῦ νοῦ. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ λατινικὴ γλῶσσα εἶνε μᾶλλον ξένη ἡμῖν, πλουσιωτέρα

τῶν νέων γλωσσῶν καὶ πολλὰ τὰ καινὰ παρουσιάζει, καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς σχέσεως ἐν ᾗ εὕρηται πρὸς τὴν μητρικήν μας γλῶσσαν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἐξεταζομένη εἶνε τοιαύτη τὴν φύσιν, ὥστε ὁ Eckstein (ἔν. ἀ. σ. 133) ὀνομάζει αὐτὴν praktische Logik, ἐν δὲ σελ. 307 λέγει· «Die lateinische Sprache ist so auf die Regelmässigkeit basiert, von so logischen Gesetzen beherrscht, dass die Bildung des lateinischen Ausdrucks als die beste Propädeutik für den Deutschen gelten kann». Ὅτι οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Eckstein κατὰ πάντα δὲν ἔχουσιν ἰσχὺν δι' ἡμᾶς πρόδηλον, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐπίσης πρόδηλον ὅτι τοιαύτη τις οὖσα ἡ λατινικὴ γλῶσσα λαμπρῶς συμβάλλεται εἰς τὴν logische Schulung, ὡς λέγει ὁ Fr. Heussner (Schrift d. Deutsch. Einheitsschulv. τ. 4, σ. 56), ἔνθα δύναταί τις νὰ ἀκούσῃ τοῦ αὐτοῦ λέγοντος καὶ ὅτι οὐδεὶς μέχρι τοῦ νῦν κατώρθωσε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς λογικῆς παιδεύσεως τοῦ νοῦ δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ ἡ λατινικὴ διά τινος τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Ἐὰν τέλος ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ λατινικὴ ὁμοιάζει μὲν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ πολλὰς τὰς διαφορὰς ἔχει καὶ κατὰ ταύτας εἶνε ἀντίθετος τῇ ἑλληνικῇ, φρονοῦμεν ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς λατινικῆς θὰ συντελέσῃ εἰς καλλιτέραν καὶ σαφεστέραν κατανόησιν τῶν γλωσσικῶν νόμων καὶ φαινομένων τῆς ἀρχαίας ἡμῶν γλώσσης διὰ τῆς συγκρίσεως τούτων πρὸς τὰ τῆς λατινικῆς· τοῦτο τοὐλάχιστον διδάσκει ἡ ψυχολογία (πρβ. Ostermann, die hauptsächlichsten Irrtümer d. herbartsch. Psycholog. σ. 43 κ.ἑξ., Wundt, Grundzüge der physiolog. Psychol.[2] τ. 2, σ. 243, 316). Μετὰ ταῦτα, φρονοῦμεν, ἐπιτρέπεται νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ τέταρτος λόγος συνηγορεῖ τῇ εὐρείᾳ τῶν λατινικῶν διδασκαλίᾳ, εἴπομεν δὲ καὶ πάλιν *εὐρεῖαν*, διότι μόνον τοιαύτη κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων παιδαγωγικῶν Schleiermacher, Bonitz καὶ λοιπῶν καθιστᾷ δυνατὴν καὶ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς τῆς γλώσσης ὠφέλειαν.

5) Πέμπτος λόγος συνηγορῶν τῇ μέχρις ἱκανῆς ἀναγνώσεως χωρούσῃ διδασκαλίᾳ τῶν λατινικῶν εἶνε καὶ ὅδε· ὡς πάντες βεβαίως γινώσκομεν, τὰ φιλολογικά των προϊόντα οἱ Λατῖνοι ἐν πολλοῖς συνέταξαν κατὰ ἑλληνικὰ πρότυπα, χωρὶς δ' ὅμως καὶ δουλικῶς τούτοις νὰ ἀκολουθῶσιν, οὗ ἕνεκα καὶ ἰδίας ταῦτα κέκτηνται ἀρετάς· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου εἶνε ἐπίσης γνωστὸν ὅτι ἐν πολλοῖς ἀπέβησαν κατώτεροι

τῶν προτύπων· τούτων οὕτως ἐχόντων, φρονοῦμεν ὅτι παράλληλος ἑρμηνεία τῶν Λατίνων καὶ Ἑλλήνων συγγραφέων γινομένη ὡς δεῖ ἤθελε συντελέσῃ εἰς καλλιτέραν τῶν ἀρετῶν ἑκατέρων κατανόησιν καὶ ἤθελε πληρώσῃ τοὺς ἡμετέρους παῖδας δικαίας ἐθνικῆς ὑπερηφανίας αἰσθανομένους τὴν ἐν πολλοῖς ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, καὶ ἤθελεν διὰ τοῦτο προτρέψῃ αὐτοὺς εἰς πλείονα καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου μελέτην αὐτῶν. Ὁποίας δὲ ὠφελείας θὰ ἔχῃ πλείων μελέτη τῶν ἀρχαίων καὶ διὰ τὴν νέαν ἡμῶν γλῶσσαν καὶ διὰ τὴν παραγωγὴν προϊόντων φιλολογικῶν οὐχὶ ξενιζόντων, ἀλλ' ἐθνικῶν καὶ ἀκραιφνῶς ἑλληνικῶν περιττὸν νὰ εἴπωμεν ἐνταῦθα· εἶνε πρᾶγμα, ὅπερ πολλοὶ πολλάκις καὶ ξένοι συνεβούλευσαν ἡμῖν, ἐν οἷς καὶ ὁ μέγας φιλόλογος καὶ τῶν Ἑλλήνων μάλιστα φίλος Θείρσχιος· καὶ εὐνόητον δ' εἶνε τὸ πρᾶγμα.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν Λατινικῶν, περὶ δὲ τῆς Γερμανικῆς εἴπομεν ἐν σελ. 40-42 τοῦ β' τεύχους, ὅτι διὰ τὰ γυμνάσια προτιμῶμεν τὴν προαιρετικὴν ταύτης διδασκαλίαν, ἐμνημονεύσαμεν δ' ἐκεῖ καὶ τοὺς λόγους τοῦ πράγματος, οἳ νῦν, ἐξαετοῦς μόνον τοῦ γυμνασίου ὄντος, πολλῷ μᾶλλον ἰσχύουσιν, ὥστε ὅλως ἀδύνατος νῦν ἀποβαίνει ἡ καταναγκαστικὴ διδασκαλία, καὶ εἰ ἡ παιδαγωγικὴ τῶν καθηγητῶν μας μόρφωσις ἦν ἱκανή. Ἐνταῦθα προσθέτομεν ὅτι καὶ ἡ τελευταία σύνοδος τῶν γυμνασιαρχῶν ἐν τῇ πρωσσικῇ ἐπαρχίᾳ Σαξωνίᾳ ἀπεφήνατο γνώμην ὑπὲρ τῆς προαιρετικῆς μόνον διδασκαλίας δευτέρας νεωτέρας ξένης γλώσσης ἐν τοῖς γυμνασίοις (πρβ. τὸ περιοδικὸν Gymnasium ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 16 Δεκεμβρίου 1889, ἀριθ. 24, στήλ. 877).

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως τὰ νομοσχέδια δὲν ἔτυχον τοῦ παιδαγωγικῶς ὀρθοῦ ἐν τῇ διατάξει τῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γερμανικῆς. Τὸ 8 ἄρθρον λέγει «ἐπιστημονικὰ μαθήματα εἶνε . . . καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς λατινικῆς καὶ γερμανικῆς διδασκόμενα εἰς τὰς *τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις*», ἡ ἔναρξις δῆλα δὴ τῆς διδασκαλίας ἀμφοτέρων τῶν ξένων γλωσσῶν γενήσεται ἐν τῇ αὐτῇ τάξει. Ἐὰν ἀναλογισθῇ τις ὅτι οἱ Γερμανοὶ παιδαγωγοὶ (Perthes Zur Reform IV, 152) καλοῦσιν eine durchaus unpädagogische Einrichung τὴν ἐν δυσὶν ἀλλεπαλλήλοις ἔτεσιν ἔναρξιν τῆς διδασκαλίας δύο ξένων γλωσσῶν, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀμφιβάλῃ πῶς θὰ ἐκάλουν, ὃ παρ' ἡμῖν διὰ τοῦ 8ἄρθρου ὁρίζεται διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς λατινικῆς καὶ γερμανικῆς. Πλὴν τοῦ Perthes καὶ

τῶν ἐν σελ. 21 τῶν Συμβολῶν μας μνημονευθέντων παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν Hornemann, Richter καὶ Schiller ἀναγράφομεν ἐνταῦθα καὶ τὸν Lattmann, ἔτι δὲ καὶ τὸν Harms, ὅς τὸ πρᾶγμα καλεῖ eine pädagogische Ungeheuerlichkeit. Καὶ ταῦτα οὕτω διατάσσονται καὶ ἐπιβάλλεται ἡ σύγχρονος τῶν στοιχείων δύο ξένων καὶ οὐχὶ εὐκόλων γλωσσῶν ἐκμάθησις, ἥτις ἀπαιτεῖ πολλὴν τὴν μηχανικὴν ἀπομνημόνευσιν, εἰς ἡλικίαν, ἥτις κατὰ τὴν φυσικὴν τοῦ νοῦ ἀνάπτυξιν ἥκιστα ἐπιτηδεία εἶνε εἰς πολλὴν τῆς μνήμης καθόλου ἐργασίαν. Κατὰ ταῦτα, ἂν μὴ ἡ ψυχολογία μᾶς ἀπατᾷ ἢ ἂν μὴ οἱ νόμοι τοῦ μανθάνειν ἐν Ἑλλάδι ἀνετράπησαν, δὲν δύναταί τις νὰ ἀμφιβάλλῃ, ἐὰν θὰ κατορθωθῇ καὶ ἡ τῶν στοιχείων μόνον τῶν γλωσσῶν ἐκείνων ἐκμάθησις ἢ ἐὰν τοὐναντίον οἱ μαθηταί μας δὲν θὰ ἐξέρχωνται ἡμιμαθεῖς καὶ κατὰ τὰς ὀλίγας ταύτας γνώσεις, ἅς ὁ συντάξας τὸ νομοσχέδιον ἐθεώρησεν ἱκανὰς πρὸς τελείαν παρασκευὴν τῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον ὀργώσης νεολαίας.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων περὶ τῶν ἑλληνικῶν, λατινικῶν καὶ γερμανικῶν ἄγεταί τις ἄκων νὰ πιστεύσῃ περὶ τῶν συνταξάντων τὸ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως νομοσχέδιον καὶ ἰδίᾳ τὸ ὄγδοον ἄρθρον ὅτι, ἵνα κοινῇ παροιμίᾳ χρησώμεθα, «ἐλογάρjασαν χωρὶς τὸν ξενοδόχον» ἤτοι ὅτι ὥρισαν τὰ ἐν τῷ γυμνασίῳ διδακτέα μαθήματα καὶ εἰσεφόρησαν ἀθρόαν τὴν ὕλην χωρὶς πρότερον νὰ καταστρώσωσι τὸ πρόγραμμα τοῦ ἑξαετοῦς γυμνασίου καὶ νὰ ἐξετάσωσιν, ἐὰν εἶνε δυνατὸν οἱ μαθηταὶ ἀληθῶς νὰ φθάσωσιν ἐν ἑκάστῳ μαθήματι εἰς τὸ τέρμα δὲν λέγω τὸ ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ τοῦ γυμνασίου, ἀλλ' ἔστω καὶ εἰς ἐκεῖνο ὅπερ οἱ συντάξαντες τὸ νομοσχέδιον ἐν νῷ ἔχουσι νὰ ὁρίσωσι, κατώτερον βεβαίως τοῦ προσήκοντος, ὡς τοῦτο δύναταί τις νὰ συναγάγῃ κατ' ἀναλογίαν ἐκ τῶν λατινικῶν καὶ ἑλληνικῶν, ἐκτὸς ἐὰν οὗτοι πιστεύουσιν εἰς παιδαγωγικὰ θαύματα, διότι θαῦμα βεβαίως εἶνε νὰ φρονῇ τις ὅτι, ἐλαττουμένων τῶν ἐτῶν τοῦ γυμνασίου καὶ περιοριζομένων τῶν καθ' ἑβδομάδα ὡρῶν τῆς διδασκαλίας τινῶν, εἰ μὴ πάντων τῶν μαθημάτων, θὰ ἀνυψωθῶσιν αἱ γυμνασιακαὶ σπουδαὶ καὶ οὕτω τελειοτέρα ἢ νῦν θὰ γίνῃ ἡ μόρφωσις τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις παιδευομένων νέων, ὃ δὴ καὶ πρέπει νὰ σκοπῇ ἡ ἐπιζητουμένη ἀναμόρφωσις. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀπατώμεθα ὑπὸ τοῦ ἑξαετοῦς δημοτικοῦ σχολείου, ἐὰν μάλιστα ἀναλογισθῶμεν ὅτι τινὰ

μόνον τούτων θὰ ἔχωσι καὶ ἓξ διδασκάλους, ἐν δὲ τοῖς πλείστοις θὰ συμβαίνῃ νὰ διδάσκηται μάθημά τι καὶ $^1/_4$ τῆς ὥρας, ὡς ὀρθότατα παρετήρησέ τι τῶν μελῶν τῆς ἡμετέρας ἑταιρείας. Τὸ νὰ πιστεύῃ τις ὅτι καὶ ἑξαετὲς δημοτικὸν σχολεῖον δύναται νὰ προπαρασκευάσῃ μαθητὰς δι' ἑξαετὲς μόνον γυμνάσιον προδίδει ἀσυγχώρητον ἄγνοιαν τῆς ἱστορίας τῶν γυμνασίων καθόλου καὶ ἰδίᾳ τῶν γερμανικῶν καὶ αὐστριακῶν καὶ ἀσύγνωστον σύγχυσιν τῆς ἰδέας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τῆς τοῦ γυμνασίου. Λέγω δὲ ταῦτα, διότι ἐν τοῖς μαθηταῖς τῶν γυμνασίων ἐνωρὶς πρέπει νὰ τίθενται αἱ βάσεις τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς γνώσεων, ἐνωρὶς δὲ καὶ βαθμιαίως νὰ διανοίγηται ὁ νοητικὸς ὁρίζων αὐτῶν πρὸς τὴν μέλλουσαν διδασκαλίαν τὴν ὑψηλὴν καὶ σύμφωνον τῷ σκοπῷ τῶν γυμνασίων, ὅπερ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, ἀκραιφνῶς στοιχειώδει σχολῇ, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γίνῃ, καὶ διότι τοῦτο ἀντιμάχεται τῇ ἰδέᾳ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ διότι οἱ δημοδιδάσκαλοι δὲν ἔχουσι τὴν ἱκανότητα. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Herbart (Pädgs. Schriften v. Willmann τ. 2. σ. 109) «Auch kann sich das Gymnasium von keiner Elementarschule eine irgend eigene Vorarbeit versprechen, es wäre denn in den allerersten Anfängen des Lesens und Schreibens», προϊὼν ὁ αὐτὸς θέλει ἰδίαν στοιχειώδη τάξιν παρασκευάζουσαν τοὺς μαθητὰς τῶν γυμνασίων weil manche *feinere Rücksichten auf den künftigen Unterricht* dabei genommen werden können, an die kein Lehrer der Elementarschule denkt (πρβ. καὶ Kern Grundriss der Pädgk. σ. 255). Ἴσως ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ Herbart περιέχεται ὑπερβολή τις καὶ ἀπαίτησις, ἥτις παρ' ἡμῖν διὰ λόγους κοινωνικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς δὲν δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ, ἀλλ' ὅμως ὀφείλομεν διδασκόμενοι ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀληθείας νὰ μὴ προσδοκῶμέν τι ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου διὰ τοὺς μέλλοντας μαθητὰς τοῦ γυμνασίου, ἀλλὰ νὰ ἱδρύωμεν διὰ τούτους γυμνάσια ἐπιτρέποντα διὰ τῆς διαρκείας των τὴν ἀληθῆ μόρφωσιν τῶν ἐπιστημόνων. Ὀκταετὲς γυμνάσιον φρονοῦμεν ὅτι εἶνε ἀρκετόν, τοῦτο δὲ πιστεύομεν ὅτι ἐδείξαμεν ἐν τῷ δευτέρῳ τεύχει τῶν Συμβολῶν, ἔνθα καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ ὀκταετοῦς γυμνασίου καὶ λυκείου ὑπεβάλομεν, χωρὶς βεβαίως νὰ φρονῶμεν ὅτι ἐν πᾶσι τοῦ ὀρθοῦ ἐτύχομεν. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ περιορισμὸς οὗτος τῶν ἐτῶν τῆς γυμνασιακῆς ἐκπαιδεύσεως σκο-

πεῖται, ἐνῷ τὰ γερμανικὰ γυμνάσια πάντα ἔχουσιν ἐννέα τάξεις, πλὴν τῶν τῆς Βυρττεμβέργης, ἅτινα ἔχουσι δεκα τάξεις (πρβ. G. Uhlig, die Stundenpläne der Gymnasien etc.), καὶ ὅτε ὁ Dr. Juling ἐν Schriften d. D. Einheitsschulverein, (τεύχ. 7) προτείνει τὴν αὔξησιν τῶν ἐτῶν καὶ τῶν πρωσσικῶν γυμνασίων κατὰ ἕν, ἤτοι τὴν κατὰ τὰ ἔτη ἐξίσωσιν αὐτῶν τοῖς τῆς Βυρττεμβέργης γυμνασίοις. Περὶ τούτων δ' ὁ Hehle διευθυντὴς τοῦ ἐν Ehingen γυμνασίου γράφει πρὸς τὸν Dr. Juling παρακληθείς, ὅτι καθ' ἑαυτὸ φανερὸν εἶνε, ὅτι ἐν 10 ἔτεσι πλείω τις μανθάνει ἢ ἐν 9. Καὶ ταῦτα βεβαίως γράφει, διότι οὐχὶ ἱκανὴν καὶ κατάλληλον θεωρεῖ τὴν ἐν τῆς δημοτικοῖς σχολείοις προπαρασκευὴν τῶν μελλόντων μαθητῶν γυμνασίου, καὶ διότι οὕτω ἀνετώτερον γίνεται ἡ διδασκαλία καὶ τοῖς μαθηταῖς δίδοται χρόνος πρὸς ἰδιαιτέραν σπουδὴν τοῦ μαθήματος, εἰς ὃ ἕκαστοι ἰδίαν κλίσιν ἔχουσι. Τοῦτο δὲ διὰ παιδαγωγικοὺς λόγους εἶνε εὐκταῖον. Ὅτι τὰ ἄνω γράφοντες δὲν νοοῦμεν ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν οὕτω πρέπει νὰ αὐξηθῶσι τὰ ἔτη τῆς γυμνασιακῆς παιδεύσεως συνάγεται ἐξ ὧν εἴπομεν ἰδίᾳ ἐν τῷ β' τεύχει τῶν Συμβολῶν μας· εἰ δ' ὅμως ταῦτα ἐσημειωσάμεθα, τοῦτο ἐγένετο, ἵνα δείξωμεν ὅτι τὰ νομοθετούμενα παρ' ἡμῖν διὰ τῶν νομοσχεδίων περὶ τῆς διαρκείας τῶν γυμνασίων ἀντιμάχονται τοῖς νῦν περὶ τοῦ πράγματος καθεστῶσιν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ὧν τὰ γυμνάσια νομίζονται, καὶ εὐλόγως, τὰ τελειότερα.

Τὸ δεύτερον ὃ ἄγεταί τις νὰ πιστεύσῃ περὶ τοῦ συντάξαντος τὸ νομοσχέδιον τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶνε τόδε· φαίνεται ὅτι ἠθέλησεν οἱ μαθηταὶ νὰ μανθάνωσιν ἐκ πάντων τῶν κλάδων τοῦ ἐπιστητοῦ τι ἔστω καὶ ἀτελῶς καὶ ἐξ ἐπιπολῆς, οἷον ὀλίγα ἑλληνικά, ὀλίγα λατινικὰ κλπ. Δύναταί τις δῆλα δὴ νὰ παρατηρήσῃ τάσιν τινὰ πρὸς ἐγκυκλοπαιδειακὴν μόρφωσιν, οἵα ποτὲ ὡς παιδαγωγικὴ ἀρχὴ ἐκράτησεν ἐπὶ τοῦ Κομενίου, Basedow καὶ ἤδη πρότερον ἐπὶ τοῦ Montaigne. Κατὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν ὡς λέγει ὁ Ziller (Grundlegung zur Lehre von erziehend. Unterricht. σ. 327) «es sollte aus allen möglichen Fächern dem Zöglinge etwas beigebracht werden. Er sollte durch alle Gebiete lustwandeln ohne sich irgendwo *ganz einzuwohnen und einzuleben*». Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο θὰ συμβῇ παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς, λατινικοῖς καί τισιν

ἄλλοις μαθήμασι, βαθεῖαν δῆλα δὴ καὶ οὐχὶ ἐπιπολαίαν γνῶσιν τῶν μαθημάτων τούτων δὲν θὰ εἶνε δυνατὸν οἱ μαθηταί μας νὰ ἀποκτήσωσιν, ἐλαττωθέντων μὲν τῶν ἐτῶν τοῦ γυμνασίου, αὐξηθέντος δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθημάτων διὰ τῆς ἀναγραφῆς τῆς νέας ἑλληνικῆς ὡς ἰδίου μαθήματος, τῆς ἀνθρωπολογίας ἐπίσης, τῆς προσθήκης δὲ τῆς γερμανικῆς καὶ ἰχνογραφίας. Ταῦτα λέγων δὲν νοῶ ὅτι τινὰ τῶν μαθημάτων ἐκείνων δὲν εἶνε ἀναγκαῖον νὰ διδάσκωνται, εἰ καὶ οὐχὶ καθ' ὅλον τὸ γυμνάσιον, ἀλλ' ὅτι ἔπρεπε κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως τῶν μαθημάτων νὰ αὐξηθῶσι καὶ τὰ ἔτη τῶν γυμνασίων, ἵνα ᾖ δυνατὸν οἱ μαθηταὶ νὰ ἀπολύωνται κεκτημένοι ἀληθῶς κατανοηθείσας γνώσεις καὶ συμβαλλομένας πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ νοῦ καὶ οὐχὶ ἐπισκότισιν αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρεκβάσει καὶ γενικῶς περὶ πάντων σχεδὸν τῶν μαθημάτων καὶ τῆς τοῦ γυμνασίου διαρκείας, νῦν περὶ τοῦ τελευταίου ἐν τῷ 8ῳ ἄρθρῳ μνημονευομένου μαθήματος τῆς ἀνθρωπολογίας.

Ἀνθρωπολογίαν τὸ 8ον ἄρθρον λέγον βεβαίως νοεῖ τὴν ὀρθότερον καλουμένην σωματολογίαν (πρβ. Drbal, Lehrbuch d. Psycholog. σ. 1), ἤτοι τὴν περὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἀσχολουμένην ἐπιστήμην. Τὸ μάθημα τοῦτο ἐν Αὐστρίᾳ δὲν διδάσκεται ἐν ἰδίαις ὥραις χωρὶς τῆς Ζῳολογίας, ἀλλὰ παρενείρεται ταύτῃ· ὃ δὲ διδάσκεται εἶνε (πρβ. Instructionen für d. Unterricht an den Gymnasien in Oesterreich σ. 22) τὰ ἀναγκαιότατα περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τῶν λειτουργιῶν τῶν ὀργάνων του μετὰ καταλλήλων ὑγιεινῆς παρατηρήσεων. Καὶ ἐν τοῖς γερμανικοῖς δὲ γυμνασίοις τὸ μάθημα περιλαμβάνεται ὑπὸ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν καὶ διδάσκεται ἐν τῇ Unertertia κατὰ τὸ θερινὸν ἑξάμηνον ἀνὰ δύο καθ' ἑβδομάδα ὥρας. Ἤτοι ἡ ἀνθρωπολογία ὡς ἴδιον μάθημα ὑπὸ ἰδίου διδασκάλου ἐν ὅλῳ σχολικῷ ἔτει διδασκομένη οὐδαμοῦ ἀναγράφεται, ἀλλὰ διδάσκεται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἐπί τινα χρόνον ἑνὸς σχολικοῦ ἔτους. Καὶ ταῦτα μὲν διατάσσουσι τὰ προγράμματα τὰ νῦν ἰσχύοντα, ἡ δὲ νῦν παιδαγωγικὴ ἡ τείνουσα εἰς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐν ἐκείνοις ἐχόντων τί λέγει; Ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀποκρίσεως ἀναφέρομεν τὴν τοῦ Frick γνώμην, ὃς τάδε λέγει (Schrift. d. D. Einheitsschlvr. τ. 1, σ. 22), «ἀπαλείφομεν τὴν καλουμένην ἀνθρωπολογίαν, ὅ,τι ταύτης εἶνε ἀναγκαῖον καὶ μορφωτικὸν ἀνήκει ἢ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ τῶν ζῴων ὀργανισμοῦ, ἤτοι εἰς τὸ ζῳολογικὸν μέρος

τῆς φυσιογνωσίας, ἢ εἰς τὴν Γεωγραφίαν, ἐὰν πρόκειται περὶ τῆς ἐξαρτήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος καὶ περὶ ἐθνογραφικῶν σχέσεων». Καὶ ὅμως ὁ συντάξας τὸ νομοσχέδιον ἐπιλαθόμενος ἴσως τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἰδέας τῆς συγκεντρώσεως τῶν μαθημάτων καὶ τῶν ἐκ ταύτης ὠφελειῶν, διασπᾷ τὰ συνανήκοντα καὶ εἰσάγει τὴν ἀποκέντρωσιν καθ' ὃν χρόνον ἡ παιδαγωγικὴ ὅλως τὸ ἀντίθετον ἐπιδιώκει πρᾶγμα. Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι ἡ ἀνθρωπολογία πρέπει νὰ συνδιδάσκηται τῇ ζῳολογίᾳ καὶ μᾶλλον περιωρισμένως ἢ νῦν, ὅτε πᾶσαι αἱ ἐκδοθεῖσαι καὶ ἡμῖν γνωσταὶ ζῳολογίαι εἶνε κυρίως ἀνθρωπολογίαι μετὰ παραρτήματος ζῳολογίας, οὗ ἕνεκα καὶ ἐκτείνονται εἰς θεωρίας ἀκαταλήπτους τοῖς μαθηταῖς, διότι αὗται προϋποθέτουσι γνώσεις τινὰς χημικὰς ἢ καὶ ἄλλων φυσικῶν μαθημάτων. Νῦν δέ, ὅτε ἴδιαι ὧραι πρὸς διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος ἀναγράφονται, ἔτι μᾶλλον τὸ κακὸν θὰ αὐξήσῃ, διότι, πλείονος χρόνου ὑπάρχοντος, ὁ διδάσκων θὰ κατέρχηται εἰς πλείονας καὶ λεπτοτέρας μερικότητας.

Διὰ τῶν νομοσχεδίων δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἵδρυσις νέων λυκείων, τὸ δὲ ὑπάρχον, εἰ καὶ ῥητῶς οὐδαμοῦ λέγεται, θὰ καταργηθῇ, διότι τὸ ἀντίθετον δὲν φαίνεται συμφωνοῦν τῷ νομοσχεδίῳ. Διατί τοῦτο; τότε μόνον, φρονοῦμεν, σχολή τις καταργεῖται, ὅταν λειτουργήσασα ἐπί τινα ἔτη καὶ ἀπολύσασα μαθητὰς δὲν ἀπολύει τούτους ἱκανῶς κατηρτισμένους δι' ὃ ἔργον εἶνε προωρισμένοι. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἄμεσος κατάργησις ταύτης δὲν εἶνε ἐπιτετραμμένη, ἀλλὰ πρότερον ἐξετάζεται, μὴ ἀλλαχοῦ που τὸ κακὸν κεῖται, ὁπότε μέτρα διορθώσεως λαμβάνονται, ἐὰν δὲ καὶ μετὰ ταῦτα οὐδὲν κρείσσονες οἱ μαθηταὶ ἀπολύονται, τότε ἐπιτρέπεται ἡ κατάργησις τῆς σχολῆς. Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἐγένετο παρ' ἡμῖν. Μαθητὰς τὸ λύκειον διακούσαντας τῶν μαθημάτων αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κατωτάτης τάξεως δὲν ἀπέλυσεν, οἱ δὲ καθηγηταὶ τοῦ πολυτεχνείου καὶ τῶν στρατιωτικῶν σχολῶν οὔπω, πιστεύω, δύνανται νὰ εἴπωσιν οἵους εὑρίσκουσι τοὺς μέχρι τοῦ νῦν ἀπολυθέντας μαθητὰς τοῦ λυκείου, διότι οὗτοι δὲν διήνυσαν ἁπάσας τὰς τάξεις αὐτοῦ, ἕνεκα τούτου δὲ ἀσφαλῶς καὶ ὁριστικῶς δὲν δύνανταί τι νὰ εἴπωσι καὶ ἐρωτηθέντες. Κατὰ ταῦτα οὐδείς πω ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων δύναται ὁριστικῶς νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ λύκεια παρ' ἡμῖν δὲν εὐδοκιμοῦσιν. Ἀλλ' ἆρά γε ἡ νῦν τοῦ ἔθνους μας κατάστασις καὶ ἡ τάσις τῆς νεολαίας μας δὲν ἐπιβάλλουσιν ἡμῖν οὐ μόνον τὴν διατή-

ρησιν τοῦ ὑπάρχοντος ἀλλὰ καὶ τὴν ἵδρυσιν ἄλλων λυκείων, τὴν κατάργησιν δέ τινων γυμνασίων; Τοῦτο νομίζω παραδέχονται καὶ οἱ τὰ νομοσχέδια συντάξαντες λέγοντες ἐν τῇ πρὸς τὴν Βουλὴν ἐκθέσει ὅτι οἱ νέοι ἡμῶν ἀπό τινων ἐτῶν ἀθρόοι εἰσκωμάζουσιν εἰς τὸ πανεπιστήμιον, οὗ ἕνεκα πληθώραν ἔχομεν ἐπιστημόνων παντὸς κλάδου, δῆλα δὴ ἡ μὲν νεολαία ἡμῶν ὀργᾷ εἰς μάθησιν καὶ οὐδεὶς βεβαίως δύναται οὐδὲ συμφέρει ταύτην νὰ ἀποτρέψῃ τῆς σπουδῆς, ἀλλὰ τὸ ἔθνος μας πάσχει πληθώραν ἐπιστημόνων καὶ μάλιστα κακῶν καὶ τούτου τοῦ κακοῦ πρέπει τάχιστα νὰ ἀπαλλαγῇ. Τοῦτο δὲν δύναται ἄλλως νὰ κατορθωθῇ ἢ διδομένης εἰς τὴν πρὸς σπουδὴν τάσιν τῆς νεολαίας μας διευθύνσεως διαφόρου τῆς νῦν δι' ἱδρύσεως σχολῶν διαφόρων τῶν νῦν γυμνασίων, καί πως, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν, δυσχεραινουσῶν τὴν εἰς τὸ γυμνάσιον μετάβασιν καὶ τὴν εἰς τὸ πανεπιστήμιον εἴσοδον. Τὸ τοιοῦτον βεβαίως διὰ τῶν διατασσομένων ὑπὸ τοῦ νομοσχεδίου δὲν εἶνε κατορθωτόν, τοὐναντίον φρονοῦμεν ὅτι εὐκολωτέρα καθίσταται ἡ εἰς τὸ πανεπιστήμιον εἴσοδος τῶν νέων μας. Ὅτι δὲ ἡ πληθώρα τῶν ἐπιστημόνων τὴν κυρίαν της αἰτίαν ἔχει ἐν τῇ αὐξήσει τῶν γυμνασίων ἀπέδειξε διὰ τῆς στατιστικῆς ὁ H. Matzat ἐν συγγραμματίῳ ὃ φέρει τὸν τίτλον «Die Überfüllung der gelehrten Fächer und die Schulreformfrage». Διὰ ταῦτα μετὰ πολλῆς χαρᾶς εἴδομεν τὴν σύστασιν τῶν γεωργικῶν σχολῶν καὶ τὴν ἵδρυσιν τοῦ λυκείου, ἐπιστεύομεν δὲ ὅτι καὶ ἄλλα τοιαῦτα θὰ ἵδρυεν ἀμέσως ἡ Κυβέρνησις ἐν αἷς πόλεσι νῦν πλείω τοῦ ἑνὸς ὑπάρχουσι γυμνάσια, διαλύουσα τὸν ἥμισυν ἀριθμὸν τούτων, ἔτι δὲ καὶ ἐν αἷς αἱ τρεῖς τοῦ γυμνασίου τάξεις ἔχουσι διαιρεθῇ εἰς τμήματα.

Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι ἐν Γερμανίᾳ νῦν ὑπάρχει σύλλογος τοῦτο προθέμενος, τὴν ἕνωσιν τῶν κλασικῶν καὶ πρακτικῶν γυμνασίων (Realgymnasien, οὐχὶ τῶν Realschulen) εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν ἑνιαίαν σχολήν, ἐν ᾗ θὰ διδάσκωνται ἀμφότεραι αἱ κλασικαὶ γλῶσσαι, θὰ ἐνισχυθῶσιν αἱ μαθηματικαὶ καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ νέαι γλῶσσαι διά τινος μικρᾶς ἐλαττώσεως τῶν ὡρῶν τῶν λατινικῶν, ἥτις ἀναπληρωθήσεται διὰ καλλιτέρας διδακτικῆς παρασκευῆς τῶν καθηγητῶν. Ἀλλ' ἐν πρώτοις εἶνε ζήτημα ἂν τὰ κακά, ἃ ὁ σύλλογος ζητεῖ νὰ θεραπεύσῃ διὰ τῆς ἑνιαίας σχολῆς, θὰ ὑπάρξωσί ποτε παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς παιδεύσεως τῶν ἡγεμόνων τάξεων οὐχὶ ἐν τῇ αὐτῇ

σχολῇ, πρῶτον διότι ἐν ἀμφοτέροις τοῖς γυμνασίοις βάσις τῆς διδασκαλίας ἔσται ἡ αὐτὴ ἀρχαία ἑλληνική, ὥστε κατὰ τὸ κυριώτατον μάθημα ἡ μόρφωσις ἔσται ἡ αὐτή, εἶτα καὶ τὸ κοινὸν προγυμνάσιον, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ τεύχει ὡρίσαμεν τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ, δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τοιοῦτον διχασμὸν καὶ παρ' ἡμῖν τῶν ἡγεμόνων τάξεων, οἷον παρήγαγεν ἐν Γερμανίᾳ ἡ ὅλως διάφορος μόρφωσις τῶν μελῶν τούτων ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς παιδεύσεως.

Δεύτερον οὐδ' ἐν Γερμανίᾳ πάντες ἔχουσι τελείαν πεποίθησιν περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἑνώσεως· ὁ καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Jürgen Bona Meyer ἐδημοσίευσε διατριβὴν ἐν τῷ 8 ἀριθ. τοῦ ἔτους 1886 τοῦ Monatsblatt des liberalen Schulvereins Rheinlandes und Westphalens, ἐν ᾗ θεωρεῖ μὲν εὐκταίαν τὴν τελείαν ἕνωσιν, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου λέγει ὅτι, ἐὰν τοῦτο ἀποδειχθῇ ἀδύνατον, πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ ἑξαετὴς μόνον ἑνιαία σχολή· ὑπάρχουσί τινες μάλιστα φρονοῦντες ὅτι διὰ τῆς ἑνώσεως θὰ ἐπέλθῃ πλείων ἢ νῦν ἐν Γερμανίᾳ ὑπάρχει ἡ θρυλλουμένη τῶν μαθητῶν Überbürdung. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἄνω μνημονευθεὶς σύλλογος δὲν ζητεῖ ἔν γε τῷ παρόντι τὴν κατὰ τὰς σκέψεις του διαρρύθμισιν τῶν γυμνασίων, ἀλλὰ μόνον νά τῳ ἐπιτραπῇ ἡ ἔν τισι γυμνασίοις ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος τῆς ἑνιαίας σχολῆς.

Τρίτον ἵνα ἡ ἕνωσις μὴ γένηται ἐπιβλαβὴς τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει, ἀπαιτεῖται πλείων ἢ ὅσην νῦν ἐν Γερμανίᾳ ἔχουσιν οἱ καθηγηταὶ παιδαγωγικὴ μόρφωσις (πρβ. Schrift. d. D. Einheitsschulv. τ. 1, σ. 41 καὶ 61, τ. 2, σ. 112)· ἀλλ' ἡμεῖς τό γε νῦν δὲν ἔχομεν διδακτικὴν ἱκανότητα οὐδ' ὅσην νῦν οἱ καθηγηταὶ τῶν γερμανικῶν γυμνασίων ἔχουσι, πολλῷ δ' ἧττον ὅσην ἀπαιτεῖ ἡ ἑνιαία σχολή, ἵνα μὴ βλάβης ἀντὶ ὠφελείας αἰτία γένηται.

Ὅτε ταῦτα οὕτως ἔχουσιν, ἤτοι ὅτε οὐδ' ἐν Γερμανίᾳ ἀκόμη ἐπεκράτησεν ὁμοφωνία περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἑνώσεως, παρ' ἡμῖν δὲ οὐδαμῶς ὑπάρχει ὁ ὅρος, οὗ ἄνευ ἐκ τῶν προτέρων βεβαία ἡ ἀποτυχία, δῆλα δὴ ἡ διδακτικὴ ἱκανότης, καὶ ὅτε οὐδὲ κατὰ θεωρίαν τοὐλάχιστον ἐγένετο τῆς ἑνιαίας ταύτης σχολῆς πρόγραμμα ἐπιστημονικῶς συντεταγμένον καὶ οὐχὶ διὰ τῆς χειρουργικῆς μεθόδου, ἣν ἐφήρμοσαν οἱ τὰ νομοσχέδια συντάξαντες[1], ὅτε, ἐπαναλαμβάνομεν, ταῦτα οὕτως

[1] Περὶ τοῦ πράγματος ἂς ἀκούσωμεν τοῦ Stoy λέγοντος ἐν τῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ τῆς Παιδαγωγικῆς (σ.70), «*Laien* hoffen in der Regel von einem blossen Abschnei-

ἔχουσι, τόλμημα εἶνε ἡ ἕνωσις, καθ' ὅσον μάλιστα οὐδὲν ἔχομεν νὰ φοβηθῶμεν ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἀλλὰ τοὐναντίον ἡ κατάστασις τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἔθνους ἐπιβάλλει ἡμῖν παντὶ σθένει νὰ ἀνακόψωμεν τὴν ὀλεθρίαν ὁρμὴν τῆς ἀκατασχέτως εἰς τὸ Πανεπιστήμιον φερομένης νεολαίας καὶ νὰ τρέψωμεν αὐτὴν εἰς ὁδὸν ἄλλην μᾶλλον σύμφορον ἑαυτῇ καὶ τῷ ἔθνει, ὃ βεβαίως διὰ τῶν γυμνασίων τοῦ νομοσχεδίου δὲν θὰ εἶνε δυνατόν, διότι ταῦτα θὰ διευκολύνωσι τὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον εἴσοδον, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ἡ ἐπὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐπιτροπεία τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας, οὗ ἕνεκα καὶ παραλείπομεν ἡμεῖς ἐνταῦθα τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πράγματος.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν διὰ τοῦ 8 ἄρθρου τοῦ νομοσχεδίου τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως διατασσομένων περὶ τῶν μαθημάτων, περὶ δὲ τῶν διδασκόντων τῶν μελλόντων νὰ δώσωσι ζωὴν εἰς τὰς ἀψύχους διατάξεις τῶν νομοσχεδίων ταῦτα οὐχὶ τὴν προσήκουσαν ποιοῦνται πρόνοιαν, διότι ὁ μὲν μισθὸς αὐτῶν ἐν οὐχὶ λίαν προσεχεῖ μέλλοντι αὐξάνει, ἡ δὲ ἰδιωτικὴ ἐργασία ἐλαττοῦται μέχρι σημείου ἀδύνατον ταύτην καθιστάντος ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀδικώτατα καὶ ἀτοπώτατα· καὶ ἡ ἄλλη δ' αὐτῶν τύχη οὐδαμῶς βελτιοῦται, διότι ναὶ μὲν τὸ Σ. Ὑπουργεῖον, ὡς ἐκ τῆς ἐκθέσεως ἐμφαίνεται, καὶ τὸ κακὸν ὁμολογεῖ καὶ τὴν καλὴν διάθεσιν ἔχει ἵνα αὐτὸ ἄρῃ, ἀλλὰ ὁ τρόπος τῆς συστάσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου εἶνε τοιοῦτος καὶ αἱ περιπτώσεις τῆς μεταθέσεως ἢ ἀπολύσεως τῶν διδασκόντων οὕτως ὁρίζονται, ὥστε οὐχὶ ἀδύνατος καθίσταται ἥ τε τῆς πολιτικῆς ἐπέμβασις καὶ ἡ αὐθαιρεσία τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου.

Τὸ ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον νομίζομεν ὅτι πρέπει ν' ἀποτελῆται ἐκ πλειόνων τῶν τριῶν προσώπων, ὅτε καὶ ἡ τῆς πολιτικῆς ἐπέμβασις δυσχεραίνεται ἢ καὶ ὅλως ματαιοῦται, καὶ ἡ αὐθαιρεσία ἑνὸς ἢ δύο τῶν μελῶν, εἰ καὶ φρονοῦμεν ὅτι τοιοῦτόν τι εὐκόλως δὲν θὰ συμβαίνῃ, ὑπὸ τῶν λοιπῶν καταπολεμεῖται. Τὰ δὲ προσόντα τῶν μελῶν, τῶν πλείστων τοὐλάχιστον, οὕτω διὰ τοῦ νόμου νὰ ὁρίζωνται ἀνάγκη, ὥστε νὰ μὴ εἶνε δυνατὴ οὐδ' ἡ ἐλαχίστη πολιτικὴ ἐπέμβασις οὔτε κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν τὸ πρῶτον τὰς θέσεις μελλόντων νὰ καταλά-

den von Unterrichtsstoffen, ja von ganzen Fächern das Heil der Jugend»· πλείονα ἐναντίον τῶν χειρουργικῶν παιδαγωγῶν, ὡς καλεῖ αὐτοὺς ὁ Stoy, λέγει ὁ αὐτὸς ἐν Hauspädagogik (Leipzig 1855) σ. 61.

δωσιν, οὔτε κατὰ τὴν πλήρωσιν χηρευουσῶν θέσεων. Διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπέμβασις ἀποσοβεῖται καὶ ἑνότης ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ συμβουλίου καθίσταται, οὐχὶ συχνῶν ἐπερχομένων τῶν μεταβολῶν τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἔσονται δὲ ταῦτα πέντε ἐκτὸς τοῦ τμηματάρχου τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ὅς συμβουλευτικὴν μόνον θὰ ἔχῃ ψῆφον, διότι ἡ θέσις αὐτοῦ κατήντησε πολιτική, καὶ ἐπιθυμοῦμεν ὅλως μακρὰν τῆς παιδείας τὴν πολιτικήν, ἀρκετὰ μέχρι τοῦδε ἔπασχε καὶ πάσχει ὑπὸ ταύτης. Ἐκ τῶν πέντε μελῶν τὰ τρία θὰ εἶνε καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ δὴ ὁ πρεσβύτερος τῶν φιλολόγων, ὁ πρεσβύτερος τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν καὶ ὁ τῆς γυμνασιακῆς παιδαγωγικῆς καθηγητὴς ἢ καὶ ὑφηγητής, μὴ ὑπάρχοντος καθηγητοῦ. Παραιτουμένου ἢ μὴ δεχομένου τὴν θέσιν τινὸς τούτων, ἔρχεται ὁ μετὰ τὸν παραιτούμενον ἢ μὴ δεχόμενον ἀμέσως πρεσβύτερος. Τὸ τέταρτον μέλος ἔσται γυμνασιάρχης ἢ διευθυντὴς ἰσοτίμου δημοσίου ἐκπαιδευτηρίου, γινώσκων καλῶς τὴν γερμανικήν, διακρινόμενος ἐν τῇ γυμνασιακῇ παιδαγωγικῇ καὶ ὑπηρετήσας πέντε ἔτη ὡς γυμνασιάρχης. Τὸ πέμπτον μέλος ἔσται διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἢ τῶν μαθηματικῶν, ἔχων τὰ αὐτὰ προσόντα τῷ τετάρτῳ μέλει καὶ πενταετῆ ὑπηρεσίαν πρωτοβαθμίου καθηγητοῦ ἐν γυμνασίῳ ἢ ἰσοτίμῳ δημοσίῳ ἐκπαιδευτηρίῳ, οὐχὶ δ' ἐν διδασκαλείῳ. Καὶ οἱ μὲν τοῦ Πανεπιστημίου καθηγηταὶ τηρήσουσι τὴν θέσιν των λαμβάνοντες ἐπιμίσθιον 150 δραχμῶν, τὰ δὲ ἄλλα μέλη μὴ ἔχοντα ἄλλην θέσιν θὰ λαμβάνωσι τὸν μισθὸν τοῦ βαθμοῦ των καὶ θὰ ἐκτελῶσι πᾶσαν τὴν καθημερινὴν οὕτως εἰπεῖν τοῦ συμβουλίου ἐργασίαν· δὲν θὰ παύωνται, θὰ μετατίθενται δ' εἰς ἄλλην θέσιν μόνον προαγόμενοι.

Ὅταν τοιαῦτα εἶνε τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου καὶ ἐκλέγονται, ὡς εἴπομεν, αἱ δὲ περιπτώσεις τῆς τε μεταθέσεως καὶ ἀπολύσεως κανονισθῶσι πλέον πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ὑπηρεσίας καὶ κατὰ τὸν νοῦν τῆς πρὸς τὴν Βουλὴν ἐκθέσεως τοῦ κυρίου Ὑπουργοῦ, τότε δύναταί τις νὰ προσδοκᾷ ἀπαλλαγὴν τῶν διδασκάλων ἀπὸ τῆς πολιτικῆς, μονιμότητα αὐτῶν καὶ ἑνότητα ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἑκάστου γυμνασίου ἢ λυκείου, καθόλου δὲ ἐνθάρρυνσιν καὶ ἠθικὴν ἀμοιβὴν τῶν ἱκανῶν διδασκάλων, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδ' οἱ ἄριστοι νόμοι δύνανταί τι νὰ ἀποφέρωσι τῷ ἔθνει ἡμῶν. Καὶ τοιαύτης μὲν χρῄζουσι προστασίας οἱ ἱκανοὶ καὶ εὐσυνείδητοι διδάσκαλοι, οἱ δ' ἀνίκανοι καὶ ἀμελεῖς δι' αὐστη-

ρᾶς ἐποπτείας ἀνακαλυπτόμενοι πρέπει ἀμειλίκτως νὰ τιμωρῶνται, καὶ μάλιστα ὅταν εἶνε γυμνασιάρχαι. Ὅτι ἡ ἐποπτεία ἄμεινον θὰ γίνηται, πολυμερεστέρου τοῦ συμβουλίου ὄντος, ἡμεῖς γε πιστεύομεν ἀδιστάκτως.

Καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς εἴχομεν νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ νομοσχεδίου τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἐφ' ὅσον ὁ χρόνος καὶ αἱ ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐργασίαι, αἱ δυνάμεις καὶ ἡ πενιχρὰ παιδαγωγικὴ βιβλιοθήκη ἐπέτρεψαν ἡμῖν, εὐχόμεθα δὲ καὶ πιστεύομεν ὅτι ἄλλοι δεξιώτεροι ἡμῶν καὶ εὐτυχέστεροι ἄμεινον ἐξετέλεσαν ἢ καὶ ἐκτελέσουσι τὸ ἔργον, εἰς ὅ ἡ Ἑταιρεία μας προσεκάλεσε τὰ μέλη της.

Ἐν Λαμίᾳ τῇ 4 Ἰουλίου 1890.

Δ. Κ. ΖΑΓΓΟΓΙΑΝΝΗΣ

Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ «μαλώνω».

Καθ' ἑκάστην ἡμέραν *μαλώνωμεν* καὶ φονεύομεν ἀλλήλους, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν τὴν πρώτην σημασίαν τῆς ἐκφραζούσης τὸ κακὸν τοῦτο λέξεως. Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς (Ἀτ. Β', 232-4) πολλὰς μὲν ἀλλὰ πάσας ἀπιθάνους ἢ καὶ ὅλως ἀδυνάτους προτείνει αὐτοῦ ἐτυμολογίας ἤτοι ἐξ ἀνυπάρκτου **μαδύνω* ἀντὶ μαδίζω ἢ ἐξ ἄλλου **μαλύνω*, διότι μάλλυκες: τρίχες καθ' Ἡσύχιον, ἢ ἐκ **μάλη*, ὅθεν λέγεται ὅτι παρήχθη καὶ τὸ *μαλερὸν πῦρ*. Ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ λεξικῷ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς οὐδεμίαν ἀναφέρει αὐτοῦ ἐτυμολογίαν, ὁ δὲ κ. Σάθας, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς ποῦ, παράγει αὐτὸ ἐκ τοῦ *μαλλός-μαλλιά*, παραβάλλει δὲ πρὸς τὸ ἐρίζω περὶ οὗ λέγει ὅτι παρήχθη ἐκ τοῦ ἔριον ἔρια. Ὅταν ὅμως τις ἐνθυμηθῇ, ὅτι παρ' Ὁμήρῳ λέγεται *εἴρια εἶρος εἰροπόκος*, ἀλλ' οὐδέποτε *εἰρίζω εἴριδα*, ἀλλ' *ἐρίζω ἔριδα*, τότε δὲν θὰ διστάσῃ νὰ χωρίσῃ ταῦτα καὶ ἀναγάγῃ μετὰ τῶν γλωσσολογούντων τὸ μὲν ἔρις εἰς τὸ ἰνδ. áris = ἐχθρός, τὸ δὲ εἶρος εἰς Fερ-Fος (πρβλ. vervex). Κατ' ἐμὲ τὸ μαλώνω παράγεται ἐκ τοῦ ὁμαλὸς ὁμαλόω-(ὁ)μαλώνω, (πρβλ. μιλῶ, μόνω, πίσω κτλ.). Ἡ σημασία μετεβλήθη, ἀλλ' ὅμως οὐχὶ ἄνευ ἀναλόγων, πρβλ. εὐθεῖα - εὐθειάζω - φτειάνω = *ποιῶ* καὶ ὕστερον *τιμωρῶ*, θὰ σε φτειάσω· ἴσος - ἰσάζω, θά σε σάσω, καλὰ τὸν ἔσασα· ὁμοίως λέγεται ἐν Κορσικῇ μαλώνω = ἐργάζομαι, παρ' ἡμῖν δ' ὅμως ἐξενίκησεν ἡ κατὰ τὸν ὁμαλισμόν, κατὰ τὴν *ὁμαλίαν* (ὅπως φέρεται ἐν Γλωσσαρίοις, ὅθεν μαλιά) συμβαίνουσα πολλάκις ἐπίπληξις (πρβλ. νουθετῶ = συμβουλεύω, ἐπιτιμῶ, τιμωρῶ), ἤτοι μαλώνω = διορθῶ, ἐπιτιμῶ, ἐπιπλήττω καὶ ἐπὶ ἀμοιβαιότητος μαλώνω = ἐρίζω.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΕΝ ΑΙΓΙΝῌ ΛΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

Α΄

Διατρίψας ἐπί τινα χρόνον ἐν τῇ νήσῳ Αἰγίνῃ ἔσχον εὐκαιρίαν, νὰ σημειώσω ὀλίγας μέν, ἀλλ' ὅπως μοι φαίνεται, οὐχὶ ἄνευ ἀξίας παρατηρήσεις περὶ τῆς Αἰγινητικῆς διαλέκτου. Μεγάλην δὲ χάριν ὀφείλω τῷ σχολάρχῃ Αἰγίνης, κ. Π. Ἡρειώτῃ, ὅς τῶν ἐγχωρίων ὢν καὶ καλῶς ἠξεύρων τὴν διάλεκτον τῆς πατρίδος του ἔδωκέ μοι πολλὰς καταλλήλους περὶ τῆς προφορᾶς καὶ τῶν τύπων πληροφορίας. Πρὸς δὲ προσεπάθησα νὰ ἐξετάσω καὶ βεβαιώσω τοὺς ἀνακοινωθέντας μοι ἰδιωτισμοὺς καὶ παρ' ἄλλοις Αἰγινήταις, ὅπερ ἐπίσης μετὰ μεγάλης προθυμίας μοι ηὐκόλυνεν ὁ κ. Ἡρειώτης.

Ὡς βάσιν τῆς περιγραφῆς τῶν γλωσσικῶν ἐν Αἰγίνῃ φαινομένων ἔλαβον δύο μνημεῖα τῆς γλώσσης τῆς νήσου· ἵνα δὲ δώσω γενικήν τινα εἰκόνα αὐτῆς, δημοσιεύω αὐτὰ ἐν τοῖς ἑξῆς.

Τὸ πρῶτον, δημῶδες ᾆσμα, ἐξέδωκε μὲν ἤδη ὁ κ. Ἡρειώτης ἐν τῷ «Προγράμματι τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ἑλληνικοῦ σχολείου» (Ἀθήνησιν, ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Παλαμήδους 1888), ἀλλ' ἠμέλησε σχεδὸν παντάπασι νὰ παραστήσῃ ἀκριβῶς τὰ ἰδιάζοντα τῇ διαλέκτῳ, κανονίσας τὴν ὀρθογραφίαν καὶ παράστασιν τῶν φθόγγων κατὰ τὴν κοινὴν λαλουμένην. Ἐξετάζων λοιπὸν ἐγὼ τὸ ᾆσμα ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν ανατυπῶ αὐτὸ ὅσον δυνατὸν ἀκριβέστατα ἐν τῇ ἀληθεῖ διαλέκτῳ.

1. Ὁ Κακομοιράμενος.

Κάτω 'ς τὴ περιθαλασσὰ κλαίω τσ' ἀναδακρύζω
Τσαὶ γιὰ τὴ μοῖρα τὴγ κατσὴ ἀπὸ ἀρχῆς ἀρχίζω.
Ὅπου τσ' ἂν ἀπακούμπηκα, εἶχε τσ' αὐτὴ νὰ κάμῃ,
Ποτὲ δὲν ἄφητσε κανεὶ καλὸ γιὰ νά μου κάμῃ.

'Επῆγα τσαὶ 'ς τὴ ξενιτειὰ τσ' ἔκαμα χρόνους τριάντα
Μὰ τὸ καλὸ δὲν εἶδά το τσαὶ τὸ κακὸ εἶχα πάντα.
Μὰ ἔτσι εἶπανέ τό μου, τί ἡ μοῖρα μ' ἐμποδίζει,
Τσ' ἀρχίνητσε τὸ στόμα μου τσ' ἡ γλῶσσα μου τὴ βρίζει
Τσ' ἡ μαυρισμένη μου καρδιὰ τὴν ἀναθεματίζει.
Τσ' ἀφ' τἀναθεματίσματα, ποῦ εἶπουν ὁ καϋμένος,
Ἔπεσα τσαὶ τσουμώμουνα σὰ νὰ ἤμουν πεθαμένος.
'Ετσεῖ ὅπου τσουμώμουνα ἡ μοῖρά μου ἐφάνη·
Θωρῶ τη μιὰ ψηλή, λιγνή, ὄμορφα στολισμένη
Τσ' ἐβάσταε 'ς τὰ χέρια της τσουνία μαργαριτάρι,
Εἶχε τσαὶ 'ς τὸ τσεφάλι της ἀχτίμωτο λογάρι,
Τσαὶ εἶχε τσαὶ 'ς τὸ πλάγι της μιὰ κόρη τσαὶ τῆς μοιάζει.
'Απὸ τὸ χέρι μ' ἔπιατσε, μοῦ λέει «Σήκ' ἀπάνω».
«Πές τό μ' ἂν ἦσ' ἡ μοῖρά μου, πές τό μου 'ς τὸ Θεό σου;»
—'Αλήθεια 'γὼ εἶμ' ἡ μοῖρά σου· μὰ τί εἶν' ὁ ὁρισμός σου;
'Αμπωνὲ σὺ εἶσ' ἡ μοῖρά μου, σὺ εἶσαι τὸ ριζικό μου,
Γιατί ἐκάνες πλούσιο πολλὰ τὸν ἀδερφό μου;»
—Γιὰ δὲς τὸ βαρειορρίζικο, τὸ τί ρωτᾷ νὰ μάθῃ,
Νὰ βάνῃ 'ς τὴγ καρδούλα του φαρματεσμέν' ἀγκάθι.
Ὄντες τὸν 'γέννα ἡ μάννα του, ἤτανε μέρα σκόλη
Τσ' ὅλαις οἱ μοίρες ἤμαστε μέσα 'ς τὸ περιβόλι.
Ἡ μία παῖζε τὸ τασὶ τσαὶ τραγουδοῦσ' ἡ ἄλλη
Τσαὶ χοροπήδαα τσ' ἐγὼ μὲ ὄρεξι μεγάλη.
Μὰ ὄντες ἦρθεν ὁ τσαιρός, ἐπήγαμε 'ς τὸ σπίτι·
Ἡ μιὰ τοῦ λέει, ἄξιος, ἡ ἄλλη, ἀντρειωμένος,
Τσ' ἡ τρίτη, ἡ μικρότερη, ποῦ βάραε τὰ τασία,
'Ετσείνη τοῦ τὴν ἔδωσε τὴν τόση εὐτυχία.
«Γιὰ πές μου, πές μου, μοῖρα μου, γιατί ἦσουν πικραμμένη
Τσ' ἐμοίρανές με τσαὶ περνῶ ζωὴ τουραγνισμένη;»
—Ὄντες σ' ἐγέννα ἡ μάννα σου τσ' ὄντες σὲ τσουλοπόνα
'Σ τῆς ἕντεκα τοῦ Γεναριοῦ ποῦ ἦταν βαρὺς χειμῶνας,
'Εγὼ δὲν ἤμουνα ἐπᾷ, μόν' ἔλειπα 'ς τὰ ξένα·
Μὰ σὰν μοῦ εἶνε φυσικὸ τσ' ἀφ' τὸ Θεὸ γραμμένο
'Σ τῆς τρεῖς ἡμέραις τοῦ παιδιοῦ νὰ πά νὰ τὸ μοιράνω,

Στολίστηκα καὶ ἔβανα τὴ φορεσά μου τούτη,
Γιὰ νὰ σοῦ δώσω δοῦλέ μου, πολλὴ ζωὴ τσαὶ πλούτη.
Δὲ φταίεις σύ, κακόμοιρε, σὰν φταῖνε οἱ γονοί σου,
Ὅπου δὲν ἐσαρώσανε μιὰν ὥραν τὴν αὐλή σας
Τσαὶ δὲν ἐδέναν τὰ ὀτσουλιὰ σὲ μι' ἀγκωνὴ σπιτιοῦ σας,
Ὅπου εἶχαν τριὰ κακὰ ὀτσουλιὰ ἀπὸ τὴ Λουμπαρδία
Τσ' ἀπάνω μου χιουνάρανε σὰν ἄνομα θερία,
Τσ' ἐχτύπηκα μέσ' τὰ πηλὰ τσ' ἔπεκα μέσ' τὴ λάσπη,
Τσ' ἀπὸ τὴ λάσπη 'ς τὰ νερὰ 'ς τοῦ πηγαδιοῦ τὸ στόμα,
Τσ' ἂν δὲ πιστεύῃς, ἄνομε, νὰ τὸ σημάδ' ἀκόμα.
Ὅσαις ἡμέραις πόνουνα ἀπάνω 'ς τὸ κρεββάτι,
Τόσα χρόνια νὰ τσείτεται τὸ μαῦρο σου κορμάτσι,
Νὰ τσείτεται, νὰ τσείτεται τσ' ἀνεμονὴ μὴν ἔχῃ,
Μόν' νὰ τοῦ φεύγῃ τὸ καλὸ τσ' ἡ λύπη νὰ τοῦ τρέχῃ.
«Γιὰ πές μου, πές μου, μοῖρά μου, γιὰ τούνη τὴν κοπέλλα,
Τὸ τ' ἄπλωτσε τσαὶ μοῦ 'πηρε μέσ' ἀπὸ τὴ κασέλλα;»
—'Εσέν' ὁ Θεὸς σοῦ τά 'στειλε τσεῖνα τὰ δυὸ φλωράτσα,
Μὰ τώρα σοῦ τὰ πῆραμε γιὰ νὰ περνᾷς φαρμάτσα.
Τρεῖς ἀδερφάδες εἴμαστε τσ' ἡ μιὰ λείπει 'ς τὰ ξένα,
Μαζώνει 'δω, μαζώνει τσεῖ, μαζώνει ὅπου νὰ λάχῃ,
Τὰ πάει τοῦ καλορρίζικου, ποῦ δὲν ἠξέρει ντἄχῃ.
«Γιὰ πές μου, πές μου, μοῖρά μου, τὸ πότε θὰ πλουτήσω;»
—Τοῦτος ὁ χρόνος ποῦ 'ρχεται τσ' ἄλλος ποῦ θὰ γυρίσῃ,
Τότε ὁ Θεός, κακόμοιρε, πολὺ καλὸ σοῦ δίνει.

Τὸ δεύτερον μνημεῖον, παραμύθιόν τι τοῦ λαοῦ, κατέγραψα κατὰ τὴν ὑπαγόρευσιν τοῦ κ. Ἡρειώτου καὶ πρῶτος τὸ ἐκδίδω.

2

Μιὰ φορὰ τσ' ἕνα τσαιρὸ ἤτανε ἕνας βασιλέας, Ὕπνος τὄνομά του. Δίπλα εἰς τὸ παλάτι ἐκαθότανε μιὰ φτωχὴ κόρη τσαὶ 'ξενοδούλευε τσαὶ 'ζοῦσε. 'Ενυχτόρευε τσαὶ ὄντες τῆς ἐρχότανε ὁ ὕπνος νὰ τσου-μηθῇ, ἔπαιρνε κουτσία τσ' ἔτρωε τσ' ἔλεε· Ἦρθες, ὕπνε, καλῶς ἦρθες, φάε κουτσία τσαὶ φύγε. 'Απ' ὄξω ἤτανε ἡ δωδεκάδα τοῦ βασιλέα

τσ' ἄκουτσε νὰ λέῃ ἡ κόρη· Ἦρθες, ὕπνε, καλῶς ἦρθες, φάε κούτσία τσαὶ φύγε. Εἴπανε «Ἐ αὐτὴ τὴ φτωχὴ κόρη εἶνε ὁ βασιλέας μας μέσα». Τὴν ἄλλη νύχτα 'πῆγε ἡ δωδεκάδα τοῦ βασιλέα ν' ἀκούσῃ τί θὰ εἰπῇ. Ἐτσείνη νυχτόρευε τσ' ὄντες τῆς ἐρχότανε ὁ ὕπνος, ἔλεε· Ἦρθες, ὕπνε, καλῶς ἦρθες, πάρε τὸ σκαμνὶ τσαὶ κάτσε. Αὐτοὶ ἐλέανε. Ὁ βασιλέας μας εἶνε μέσα. Ἐτσείνη πάλι ὄντες τῆς ἐρχότανε ὁ ὕπνος, ἔλεε· Ἦρθες, ὕπνε, κτλ.(1).Τὴν ἄλλη νύχτα πάλι ἡ δωδεκάδα ἐπῆγε ν' ἀκούσῃ τί θὰ εἰπῇ ἡ κόρη τσ' ἄκουτσε τὰ ἴδια λόγια. Τότες ἐπῆγε ἡ δωδεκάδα 'ς τὴ μάνα τοῦ βασιλέα τσαὶ τῆς εἶπε, ὅτι ὁ βασιλέας παγαίνει (2) κάθε νύχτα 'ς αὐτῆς τῆς φτωχῆς κόρης τὸ σπίτι. Ὄντες τ' ἄκουτσε ἡ μάννα του, τὸν ἐφώναξε τσαὶ τοῦ εἶπε· Πῶς καταφρονάεις τὸν ἑαυτό σου, βασιλέας ἐσὺ καταδέχεσαι νὰ παγαίνεις κάθε νύχτα 'ς αὐτῆς τῆς φτωχῆς κόρης τὸ σπίτι; — Ἐγὼ οὔτε κἂν τὴν ἔχω ἰδωμένα ς' τὰ μάτια μου. — Νὰ πάψῃς 'ς τὸ ἑξῆς, παιδί μου, νὰ πηγαίνῃς. Γιατί; Διότι δὲ σοῦ κάμει τιμή.

Ἐφώναξε τσ' αὐτὴ τὴ φτωχὴ κόρη τσαὶ τῆς εἶπε· Ἐ τὸ ἑξῆς νὰ μὴν ἔχῃς τὴ σχέσι τοῦ βασιλέα, νὰ μὴν τὸν δέχεσαι 'ς τὸ σπίτι σου, γιατί τί ἔχεις νὰ περάσῃς! — Τῆς εἶπε· Ποτὲ δὲν ἔγινε τοῦτο· γιατί εἶμαι ἄξα 'γὼ μία φτωχὴ κόρη νὰ δέχωμαι τὸ βασιλέα 'ς τὸ σπίτι μου; Ἀλλὰ τὸ 'πῆρε πολὺ ἐπὶ πόνου ἡ κόρη, δὲν ἤξερε τί νὰ κάνῃ. Τῆς ἔλεαν ὅλοι, ὅτι ἐπήγαινε ὁ βασιλέας 'ς τὸ σπίτι της. Πιάνει λοιπὸν τσαὶ βαίνει πανιὰ 'ς τὴ τσουλία της τσαὶ κάνει τὸ ψευτογγαστρωμένο, βγαίνει ὄξω 'ς τὴν αὐλή, κάθεται πάνω σὲ μία ψάθα τσαὶ δένει 'ς τὴν ἄκρη της ἕνα ἀλόχτερα τσαὶ τραυοῦσε τὴ ψάθα σὰ καρότσα. Ἐπεράκανε τρεῖς μοῖρες, τὴν εἶδανε τσ' ἐγελάκανε μ' ὅλη τους τὴγ καρδία τσαὶ εἶπανε· τρεῖς χρόνους εἴχαμε νὰ γελάσωμε, τσ' αὐτὴ μᾶς ἔκανε νὰ γελάσωμε μ' ὅλη μας τὴγ καρδία. Τί νὰ τῆς εὐχηθοῦμε; Νὰ τῆς εὐχηθοῦμε τὸ ψευτογγάστρωμά της νὰ γίνῃ ἀληθινό, νὰ βρεθῇ 'ς τὰ χέρια της ἕνα παιδὶ ἴδιος ὁ βασιλέας Ὕπνος· ἡ ψάθα νὰ γίνῃ μία ἅμαξα χρυσῆ, ὁ ἀλόχτερας νὰ γίνῃ ἕνα ἄτι χρυσό, τσ' αὐτὴ νὰ κάθεται 'ς τὴ μέσῃ τῆς καρότσας τσαὶ νὰ βρεθῇ 'ς τοῦ παλατίου τὴμ πόρτα, τσαὶ νὰ ζητήσουνε ὅλοι γιὰ βασίλισσα τσαὶ νὰ πάρῃ τὸ βασιλέα τὸν Ὕπνο νὰ γίνῃ βασίλισσα.

(1) Ὅπως ἐν ἀρχῇ.
(2) Ἢ πηγαίνει.

Ὦ τοῦ θάμματος, νὰ γίνουν' ὅλα ὅπως τῆς εὐκηθήναν' (1) ἡ μοῖρες, νὰ τὴ δεχτοῦνε ὅλοι μὲ μεγάλη εὐχαρίστησι, τὸ παιδὶ νὰ εἶνε ἴδιος ὁ βασιλέας ὁ Ὕπνος, νὰ εἰποῦνε ὅλοι· Τὸ παιδὶ εἶνε τοῦ βασιλέα Ὕπνου, τσαὶ πρέπει νὰ τὴ στεφανωθῇ. Τοῦ λέει ἡ μάννα του· Τί κάθεσαι; τὸ παιδὶ εἶνε δικό σου τσαὶ πρέπει νὰ τὴ στεφανωθῇς. Τότες τσ' ὁ βασιλέας τὸ πίστεψε τσ' αὐτὸς τσ' ἀποφάσιτσε νὰ τὴ στεφανωθῇ. Ἄργανα, τούμπανα, χαρὲς μεγάλες· τὴ στεφανώθητσε ὁ βασιλέας τσ' ἔγινε βασίλισσα, ἐκάθιτσε 'ς τὸ θρόνο τσ' ἐζούσανε ἐτσεῖνοι καλὰ ἐτσεῖ, τσ' ἐμεῖς ἐδῶ πιὸ καλύτερα.

Β'

Περὶ τῆς διαλέκτου προτάσσω γενικὴν παρατήρησιν, ἣν ἔκαμον καὶ ἐγὼ καί μοι ἐπεβεβαίωσεν ὁ κ. Ἡρειώτης, δηλαδὴ ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ *πόλει* Αἰγίνῃ σπανίως σήμερον ἀκούεται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἰδίωμα· μόνον ὀλίγα ἄτομα, πρὸ πάντων οἱ γέροντες καὶ οἱ τῶν χωρίων κάτοικοι διετήρησαν τὴν παρὰ τῶν προγόνων κληρονομηθεῖσαν γλῶσσαν, ἐνῷ ἐν τῇ νεωτέρᾳ γενεᾷ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν οὕτως εἰπεῖν ἐξαλείφονται τὰ ἰδιαίτερα Αἰγινητικὰ φαινόμενα καὶ ὑποχωροῦν εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλουμένην. Τὸ πολὺ μεμονωμένοι ἰδιωτισμοὶ ἢ ἡ προφορὰ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ φθόγγου ἔχουσιν ἰδιάζον τι. Ἀλλὰ ταῦτα εἶνε τοσοῦτον ἐπουσιώδη καὶ ἀνεπαίσθητα, ὥστε τούτου ἕνεκα ἔμειναν εἰσέτι ἐν γενικωτέρᾳ χρήσει.

Μεταβαίνων εἰς τὰ καθ' ἕκαστον, ἀναφέρω περὶ τῶν φωνηέντων πρῶτον μικρά τινα φαινόμενα οἷα εὑρίσκονται καὶ ἀλλαχοῦ· π. χ. *ἀξάδερφος* ἀντὶ *ἐξάδερφος*, *ἄργανα* ἀντὶ *ὄργανα*, *ἀχείλη*=*τὸ χεῖλος*, *ἀφαλὸς* ἀντὶ *ὀ(μ)φαλὸς* κτλ. Ἡ ἐξήγησις τούτων δὲν παρέχει σήμερον μεγάλας δυσκολίας, ἀφοῦ ὁ κ. Foy ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Bezzenberger «Beiträge zur Kunde der indogerm. Sprachen» ΙΒ'. 38 καὶ ἑξῆς, καὶ μάλιστα ὁ κ. Χατζιδάκις ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Kuhn

(1) Ἢ εὐκηθήκαν'.

Λ', 364 καὶ ἑξῆς κατέδειξαν καὶ ἐξήγησαν τὴν ἐν τῇ γλώσσῃ προτίμησιν τοῦ *α* ὡς ἰσχυροτάτου φθόγγου.

Καὶ περὶ δύο ἄλλων λέξεων, δηλ. *ἀνεμονὴ* ἀντὶ *ἀναμονὴ* καὶ *πηγαίνω* παρὰ τὸ *παγαίνω* ὁ κ. Χατζιδάκις ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς ἐξηγήσεως. Τὸ *παγαίνω* μέν, ὃ ἐν τῇ διαλέκτῳ τῆς Αἰγίνης εὑρίσκεται παρὰ τὸ *πηγαίνω*, μετεσχηματίσθη ἁπλῶς ἐκ τοῦ *ὑπάγω*, ἐνῷ τὸ *πηγαίνω* ἔλαβε τὸ *η* κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀορίστου *(ὑ)πῆγα*· πρβλ. Χατζιδάκιν ἐν Ἀθηναίῳ Ι', σ. 100. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὸν ἐνεστῶτα ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ παράγωγα οὐσιαστικὰ δύναται νὰ εἰσδύῃ ἡ αὔξησις, ὅπως ὁ αὐτὸς λόγιος αὐτόθι ἐξέθηκεν· εἰς ταύτην τὴν κατηγορίαν ἀνήκει τὸ *ἀνεμονή*, ὃ ἐσχηματίσθη ὅπως π. χ. τὸ *κατέβαινα*, *κατεβαίνω*, *κατεβασιὰ* καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ἡ ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ συνήθης τροπὴ τοῦ *ο* εἰς *ου*, ἐν τῷ *ὅλος οὖλος* καὶ ἐν ταῖς καταλήξεσιν *-ομε(ν)* κτλ. ἀγνοεῖται (1) ἐν Αἰγίνῃ· τὸ *οὖλος* μάλιστα θεωρεῖται αὐτόθι ὡς γνώρισμα τοῦ ἀλλαχόθεν Ἕλληνος. Διὰ τοῦτο περίεργος εἶνε ἡ συχνὴ τοῦ *ω* καὶ τοῦ *ο* ἐν ἄλλαις λέξεσιν μεταβολὴ εἰς *ου* (ὅπως ἐν τῇ κοινῇ) ἐν τῷ *ρουθοῦνι*, *κουπί*, *εὐκηθοῦμε*, *τραγουδάω*. Φαίνεται μὲν ὅτι ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ τὸ *κ* φιλεῖ τὸ *ου*· πρβ. *κούβακας* = *κόαξ*, *κουλούρα* = *κολλύρα*, *κούμαρα* = *κόμαρα*, *κουρούνα* = *κορώνη*, *κουτούλη* = *κοτύλη*, *ἀποκουτῶ* = *ἀποκοτῶ*, *κούτραφος* = *κρόταφος*, *κουδούνι* = *κώδων*, *κουνούπι* = *κώνωψ*, *κουπὶ* = *κώπη*, *κουκκὶ* = *κοκκίον*, *κοῦκκος* = *κόκκυξ*, *κουκκουβάγια* (πρβλ. *κοκκο-βόας* «πετεινὸς» παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ ἐν ἀποσπάσμασι), *κουκκουνάρι* = *κῶνος*, *κουλλίκι* = *κόλλιξ*, *κουμπὶ* = *κόμβος*, *κουντῶ* παρὰ τὸ *κοντός*, *κουφὸς* = *κωφός*. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἔχομεν καὶ πολλὰς λέξεις μετὰ τοῦ *ο* (*κόκκαλον*, *κόκκινος*, *κόλακας*, *κόλλα*, *κολνῶ*, *κολοκύθι*, *κολυμπῶ*, *κοντάρι* κτλ.), δὲν δύναμαι νὰ προσδιορίσω κατὰ τίνας νόμους γίνεται ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ *ο(ω)* εἰς *ου*.

Ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὴν κοινὴν τοῦ *η* εἰς *ε* τροπὴν ἀρκεῖ νὰ εἴπω ὅτι εὑρίσκεται καὶ ἐν Αἰγίνῃ (*μερί*, *θερί*).

Ἀλλ' ὅμως ὁ τύπος *ἀλόχτερας* = ἀρχ. *ἀλέκτωρ* (2) διὰ τὴν μετά-

(1) Ἡ λέξις *Λουμπαρδία* ὡς ξένη βεβαίως οὐδὲν ἀποδεικνύει.

(2) Ἀξιοπαρατήρητον εἶνε ὅτι ἡ λέξις *ἀλέκτωρ*, ἡ ὁποία ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἤδη ἀνῆκεν εἰς τὰς λέξεις τῆς ποιητικῆς καὶ ἀρχαϊκῆς γλώσσης, προδήλως ἔζη διαρκῶς μέχρι σήμερον ἔν τινι διαλέκτῳ.

θεσιν τοῦ *ε* καὶ *ο* δέν μοι φαίνεται εὐεξήγητος· παρετυμολογία κατὰ τὸ *ἄλλος* ἥν μοι ἔδειξεν ὁ κ. Χατζιδάκις εἶνε δυνατή, ἀλλὰ δὲν ἐξηγεῖ τὸ *ε* ἀντὶ *ο*. Ὑποθέτω ὡς βάσιν ἀρχαῖον τύπον *ἀλόκτηρ*, οὗ τὴν ἐξήγησιν καὶ ἀπόδειξιν θὰ δοκιμάσω ἀλλαχοῦ, ὅπου θὰ ἐκθέσω καὶ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως.

Εἶνε πασίγνωστον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι φθόγγοι *υ* καὶ *οι* ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σωτῆρος συνέπεσον εἰς *ü* (=γαλλικὸν *u*) καὶ ὅτι ἡ προφορὰ αὐτὴ διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν κατὰ μέρος μέχρι τοῦ ἐνάτου καὶ δεκάτου αἰῶνος (πρβλ. Brugmann, Griech. Grammatik δευτέρας ἐκδ. σ. 26. 35 καὶ Χατζιδάκιν ἐν Ἀθηναίῳ Ι' 427 κἑξ.). Διὸ οὐδὲν θαυμαστὸν ὅτι τὸ φωνῆεν *ü* ἐν τῇ σημερινῇ γλώσσῃ πολλάκις ἐτράπη ὁδὸν διάφορον ἢ οἱ ἄλλοι φθόγγοι *ε*, *η*, *ει*, οἵτινες ἐνωρὶς μετεβλήθησαν εἰς *i*. Παραδείγματα τῆς εἰς *ου* μεταβολῆς τοῦ *υ* συνέλεξεν ὁ κ. Foy (Lautsystem σ. 85). Ἡ αὐτὴ μεταβολὴ ἰσχύει καὶ περὶ τῆς Αἰγινητικῆς διαλέκτου ὑπό τινας ὅρους, ἀλλὰ καὶ τὸ *οι*, ἤτοι *ü* τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ἐγένετο ὑπὸ τοὺς αὐτούς, ὡς φαίνεται, ὅρους *ου*. Τὸ προηγούμενον σύμφωνον, εἰ δυνατόν, κατέστη *οὐρανικὸν* ἀπὸ *λαρυγγικοῦ*. Προτάξας τὰ γνωστά μοι παραδείγματα θὰ ἐξετάσω τὰ τῆς χρονολογίας καὶ τὰ τῶν φθογγολογικῶν νόμων καθ' οὓς κανονίζεται ἡ τροπή.

ου ἐκ τοῦ **υ**

1) Ἄνευ τροπῆς τοῦ λαρυγγικοῦ εἰς οὐρανικόν·

ξουλοτσερατέα = *ξυλοκέρατον*, ἀλλὰ *ξύλα*. (Περὶ τῆς προφορᾶς τοῦ *ξ* ἴδε κατωτέρω),

ξουράφι = *ξυράφι*, *σουτσέα* = *συκιά*, ἡ αὐτὴ λέξις καὶ ἐν *ἀραμποσουτσέα*. (Περὶ τῆς προφορᾶς τοῦ *σ* ἰδὲ κατωτέρω),

σουνάχι = *συνάχη*, *σου(ν)τζενής*, *σουντζένεια* = *συγγενής*, *συγγένεια*, *τούμπανο* = *τύμπανον*, *τουραννάω* = *τυραννῶ*, *χρουσὸς* = *χρυσός*.

2) Μετὰ τροπῆς τοῦ λαρυγγικοῦ εἰς οὐρανικόν·

ἄχιουρα (aschura) = *ἄχυρα*, *χιουνάρω* καὶ *χιουμάω* (ἐκ τοῦ *χύνω*), *τσούκλος* = *κύκλος*, *στσούβω* = *σκύπτω*, *στσουλὶ* = *σκύλος*.

Περὶ τῆς λέξεως *ἄγκουρα* δύναταί τις νὰ ἀμφιβάλῃ, ἂν εἶνε ἀντί-

στοιχος τοῦ ἀρχαίου *ἄγκυρα* ἢ ξενισμὸς ἐκ τοῦ λατινικοῦ εἴτε ἰταλικοῦ *ancora*. Τοῦτο μόνον δυνάμεθα νὰ διισχυρισθῶμεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι ἡ λέξις δὲν εἶνε γνησία Αἰγινητικὴ ἀλλὰ παρελήφθη παρ' ἀλλοδαπῶν, ἐπειδὴ τὸ *ἄγκυρα* ἔπρεπε κατὰ τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τῆς διαλέκτου νὰ γίνῃ **ἄντζουρα* (*adzura*).

ου ἐκ τοῦ οι

Πάντα τὰ παραδείγματα παρέχουσι τροπὴν τοῦ λαρυγγικοῦ εἰς οὐρανικόν, π. χ. *στσουνία* = *σχοινία*, *τσουλία*, *τσουλοπονάω* = *κοιλιά*, *κοιλοπονῶ*, *τσουμῶμαι* = *κοιμῶμαι*, *τσούτη* = *κοίτη*· *κείτομαι*, ὃ ἐτυμολόγησάν τινες ὡς παράγωγον τοῦ *κοίτη*, δὲν ἔπαθε ταύτην τὴν μεταβολήν, ἀλλὰ ἔγινε *τσείτομαι*. Ὁ κ. Χατζιδάκις πρὸ πολλοῦ ἤδη ἕνεκα μορφολογικῶν λόγων ἀπέρριψε τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ *κείτομαι* ἐκ τοῦ *κοίτη*. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀληθῶς ἐν τῇ ζώσῃ γλώσσῃ αἱ δύο λέξεις κατὰ τοὺς φθόγγους διακρίνονται ἀλλήλων σαφῶς καὶ δὴ οὐδεμίαν, ἀπ' εὐθείας τοὐλάχιστον, ἔχουν ἐτυμολογικὴν σχέσιν πρὸς ἀλλήλας, ἡ τοῦ κ. Χατζιδάκι γνώμη λαμπρότατα ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐναργέστατα ἀποδείκνυται. Τὸ παράδειγμα τοῦτο συνάμα δεικνύει, πόσον ἡ ἐξερεύνησις τῶν διαλέκτων ἠμπορεῖ νὰ προαγάγῃ τὰς περὶ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης γνώσεις ἡμῶν. Μέχρι τοῦδε δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τοὺς ὅρους καὶ κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποίους συνέβη ἡ μεταμόρφωσις τοῦ *υ*-*οι* εἰς *ου*. Ὅτι εἶνε περιωρισμένη, δηλ. ὅτι δὲν διεδόθη ποτὲ εἰς ὅλα τὰ *υ* καὶ *οι*, δεικνύει τὸ τῶν ἐναντίων παραδειγμάτων πλῆθος· διατί *τουραγνάω*, ἀλλὰ *χτυπῶ*, *ὕπνος*, *λύπη*, *φύγε*, *νύχτα*, *ἀλυσίδα*, *φυσικός*, *εὐτυχία* καὶ ἄλλα πολλά; διατί *τσούτη*, ἀλλὰ *μοῖρα*; Ἐφ' ὅσον ἔχομεν ὀλίγα παραδείγματα καὶ οὐχὶ πλουσίαν ἐξ ἁπασῶν τῶν διαλέκτων ὕλην, οἱ ὅροι καὶ κανόνες τῆς τροπῆς ταύτης δὲν ἀποβαίνουσι φανεροί. Πρὸς τὸ παρὸν ὅμως πιθανά μοι φαίνονται τὰ ἑξῆς· πρῶτον, ὅτι ἡ μεταβολὴ φιλεῖ τὰς ἀτόνους συλλαβὰς (*νυχτορεύω* θὰ ἐξηγεῖτο εὐκόλως ἐκ τῆς κατ' ἀναλογίαν ἐπιρροῆς τοῦ *νύχτα*)· δεύτερον, ὅτι φθόγγοι εἴτε προηγούμενοι εἴτε ἑπόμενοι ἐξήσκησαν ἐπίδρασίν τινα. Ὁ κ. Χατζιδάκις ὑποθέτει (ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Α΄ 532 καὶ ἑξ.) χειλοφώνους καὶ οὐρανισκοφώνους φθόγγους. Ἴσως πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ἰδίαν τοῦ σ πρὸ τοῦ *ου* προφο-

ράν, περὶ ἧς κατωτέρω. Πρὸς δὲ τούτοις ἐξ ἅπαντος ἡ μεταβολὴ δὲν ἐμφανίζεται ἐν ταῖς τελικαῖς συλλαβαῖς (λ. χ. *οἱ ἄνθρωποι*).

Ὅτι δανεισμοὶ ἐξ ἄλλων διαλέκτων καὶ ἀναλογικαὶ ἐπιδράσεις ἐκώλυσαν καὶ διετάραξαν τὴν ὁμαλὴν τῶν φθογγολογικῶν νόμων ἐνέργειαν, ἐννοεῖται οἴκοθεν, καὶ πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ἐν τῇ τῶν καθ' ἕκαστα ἐξηγήσει. Ὁμοίως ἂν ἡ μεταβολὴ τοῦ *η* εἰς *ου* (*σουπία* = *σηπία*) καὶ ἄλλα παρὰ τῷ κ. Foy, (Lautsystem σ. 86) ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὰ κατὰ τὸ *υ* καὶ *οι* ἢ ὄχι, περὶ τούτου καθὼς καὶ περὶ ἄλλων θὰ μᾶς διδάξῃ ἀκριβεστέρα ἔρευνα.

Ὁ κ. Χατζιδάκις (ἐν τῷ συγγράμματι «Τὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκονταετηρίδος τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐκδιδόμενα» σ. 197 καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Kuhn Λ', 364 καὶ ἑξ.) ὥρισε τὴν κατὰ δύναμιν κλίμακα τῶν φωνηέντων κατὰ τὰς σειρὰς *a*: *o*: *u*: *e*: *i*: ἐν ταῖς νοτιοελληνικαῖς, *a*: *o*: *e*: *u*: *i*: ἐν ταῖς βορειοελληνικαῖς διαλέκτοις καὶ παρήγαγε ἐξ αὐτῶν τοὺς νόμους καθ' οὓς ἡ νέα ἑλληνικὴ κανονίζει τὴν σύμπτωσιν τῶν φωνηέντων. Δύο ὅμοια λοιπὸν φωνήεντα ὅπως πανταχοῦ οὕτω καὶ ἐν τῇ Αἰγινητικῇ συμφύονται εἰς ἕνα φθόγγον κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν οὐχὶ διάφορον ἁπλοῦ φωνήεντος. Δύο δὲ διαφόρων φωνηέντων συμπιπτόντων τὸ ἰσχυρότερον κατὰ τὰς ἄνω σειρὰς ἐκβάλλει τὸ ἀσθενέστερον. Ἡ τοῦ *u* ὑπὲρ τὸ *e* ὑπεροχὴ κατατάσσει τὴν αἰγινητικὴν εἰς τὴν νοτιοελληνικὴν σειράν· τὸ *u* καταπίνει τὸ *e* (*ποῦ 'ρχεται*). Ἐν δὲ τοῖς παραδείγμασι, *τσ' ἡ*, *μαζώνει 'δῶ* ἡ ὑπεροχὴ τοῦ *i* εἶνε μόνον φαινομένη, ἐπειδὴ οἱ τύποι *τσ'*, *'δῶ* μετηνέχθησαν ἐκ τῆς κανονικῆς χρήσεως *τσ' ὁ*, *ἔλα 'δῶ* κτλ. Τοιαύτη γενίκευσις ἑνὸς ἐν τῇ *συντάξει* ἢ *σειρᾷ τοῦ λόγου* (ἐν sandhi) ὡρισμένου τύπου δὲν συμβαίνει σπανίως. Οὕτω λέγουσιν ἐν τῇ Αἰγινητικῇ διαλέκτῳ *μον'* = *μόνο*· λοιπὸν τὸ *μον' ἔφαγε*, *μον' ἔλιπε* καὶ τὰ ὅμοια δὲν ἀντιβαίνουσι πρὸς τὸν περὶ συμπτώσεως τῶν φωνηέντων νόμον, διότι τὸ *μόν'* φθογγικῶς προκύψαν ἐν συντακτικαῖς πλοκαῖς οἷον *μόν' αὐτὸς* κττ., ἐγενικεύθη ἔπειτα ὥστε ἐν πάσῃ θέσει καὶ δὴ καὶ πρὸ συμφώνων (*μόν' τὰ*) δύναται νὰ τεθῇ (1). Ὁμοίως τὸ *εἶν'* (μό-

(1) Περίεργον φαινόμενον εἶνε ὅτι τὸ μόριον *λοιπόν*, βεβαίως ἐκ τῆς γραφομένης εἰσελθὸν εἰς τὴν ὁμιλουμένην, ἀκούεται καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀπαιδεύτου λαοῦ σπανίως μόνον ἄνευ τοῦ τελικοῦ *ν*, τὸ ὁποῖον ὡς γνωστὸν συνήθως δὲν ἀκούεται. Ὑποθέτω, ὅτι μόριόν τι δημῶδες ὅπως *μόν* μετὰ δευτερεύοντος τελικοῦ *ν* ὑπεστήριξε τὸν

νον εἰς τὸ χωρίον Μισαγρὸ τῆς Αἰγίνης, καθόσον ἀνεκοίνωσέ μοι ὁ κ. Ἡρειώτης) κατέστη τοιουτοτρόπως καθολικόν, ὥστε λ. χ. ἀντὶ *εἶνε κ' ὁ* ἀκούεται *εἶν' τσ' ὁ* ἢ κατὰ φωνητικὴν μεταγραφὴν *idzo*.

Προσέτι δ' ἀναφέρω ὅτι ὅταν συμπέσωσι τὰ ἀδρότερα φωνήεντα μετὰ τοῦ ἐσχάτου τῆς φωνηεντικῆς σειρᾶς μέλους, τοῦ *ι*, δὲν παράγεται ἓν ἁπλοῦν φωνῆεν (καθὼς ἀλλαχοῦ π. χ. *τὄχα* ἀλλὰ *τὸ εἶχα*, οὐχὶ *νἄμουν* ἀλλὰ *νὰ ἤμουν*, οὐχὶ *ποῦ 'σαι* ἀλλὰ *ποῦ εἶσαι*, πρβλ. Χατζιδάκιν ἐν Kuhn περιοδικῷ Λ', 365), ἀλλὰ γεννᾶται μία ἀληθὴς δίφθογγος· λοιπὸν προφέρονται *νὰ εἰποῦνε naipune*, *θὰ εἰπῶ θaipo*, *κακὸ εἶχα kakoiχa*, *ἐγὼ εἶμαι eγoime*, *ποῦ ἦταν puitan*. Τοῦτο δὲν περιορίζεται ἐν μόνοις τοῖς μονοσυλλάβοις (πρβλ. Χατζιδάκιν ἔνθα ἀνωτέρω σ. 366) ἀλλὰ μᾶλλον εἶνε γενικώτερον τῆς διαλέκτου γνώρισμα.

Ὅτι τὸ ἄτονον *ι* πρὸ φωνήεντος γίνεται σύμφωνον (ι̯), εἶνε γενικὸς τῆς νεοελληνικῆς νόμος· ἀλλ' ὅτι καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἀνέρχονται μέχρι τῆς ἀρχαιότητος, ἡ δὲ προφορὰ εἶχε λάβει γενικὴν διάδοσιν ἤδη πολὺ πρὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος, κατέδειξεν ὁ κ. Χατζιδάκις διὰ πλουσιωτάτης ὕλης (Ἀθηνᾶ Α' 277. 281). Οὕτω καὶ ἐν Αἰγίνῃ ἀκούονται *τρι̯άντα*, *μοι̯άζει* (*miazi*), *μάτι̯α*, *δοι̯άτσι* (=*οἴαξ*), *δι̯ώχνω*, *πι̯άνω* κτλ. Περὶ τύπων ὅπως *ἔφτι̯αχα* (ἀντὶ *ἐφτίαχα*, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ *ἐφτι̯άχαμε*) ἰδ. Χατζιδάκιν ἔνθα ἀνωτέρω.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων εἶνε χαρακτηριστικὸν τῆς αἰγινητικῆς διαλέκτου γνώρισμα, ὅτι τὸ ἐξ ἀτόνου *ι* προελθὸν ι̯ ἐξαφανίζεται μετὰ τὸ *σ* (ἆρά γε πρὸ τοῦ *α* μόνον;)(1)· *ψάθα* = *ψι̯άθα*, *σαγόνι* = *σι̯αγών*, *φορεσὰ*=*φορεσι̯ά*, *ἄξα*=*ἄξι̯α* (ὁ μεσάζων τύπος, ἐννοεῖται, εἶνε *ἄξι̯α* κατὰ τὸ *ἄξιος* ὅπως *ἐλεύτερη* κατὰ τὸ *ἐλεύτερος*), πρὸς δὲ ἐν τῷ πληθυντικῷ τῶν (βαρυτόνων) ὑποκοριστικῶν οὐδετέρων εἰς *-τσι* (=*-κι*) *φλωράτσα* (*τὰ φλωράτσι*), *φαρμάτσα* (*φαρμάτσι*), *κρεμιδάτσα* (*κρεμιδάτσι*).

Ἡ συνίζησις τοῦ *ι* ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ, ὡς γνωστόν, δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τούτου, ἂν τὸ *ι* ἦτο ἄτονον ἢ ὄχι· ἐκ τοῦ *δουλεία*, *φωτία*, *μη-*

τύπον *λοιπὸν* (ἀντὶ *λοιπό*). Ἀξιοσημείωτον δὲ φαίνεταί μοι, ὅτι τὸ *λοιπὸ* εὑρίσκεται ἀκριβῶς ἐκεῖ, ὅπου ὄχι *μόν*, ἀλλὰ *μόνο* ὑπάρχει ἐν χρήσει (π. χ. ἐν Κρήτῃ).

(1) Τὸ αὐτὸ παρετήρησα καὶ ἐν ἄλλοις τῆς Ἑλλάδος μέρεσι, ὃ θὰ ἐκθέσω ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ.

λέα ἔγινε *δουλειά*, *φωτιά*, *μηλιά*. Ὁμοίως *τριάντα*, *δίκηος* ἀντὶ *τριάντα*, *δίκαιος*. Ὁ κ. Χατζιδάκις ἔγραψε διεξοδικῶς περὶ τοῦ φαινομένου ἐν τῇ Ἀθηνᾷ. Ὅτι ἡ τῶν ἐπὶ τοῦ πρώτου φωνήεντος τονουμένων *-ία*, *-έα* συνίζησις εἰς *-ιὰ* δὲν εἶνε οὕτω παλαιὰ ὅσον ἡ εἰς σύμφωνον μεταμόρφωσις τοῦ ἀτόνου ι (—*ι-ὰ* ἢ —*'ι-α*), πασιδήλως ἀποδεικνύεται διὰ τῆς ἔν τισι διαλέκτοις παρατηρουμένης εἰσέτι τούτων διαφορᾶς. Ἡ συνίζησις *δουλεία*>*δουλειὰ* δὲν γίνεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ διαλέκτῳ τῆς Κάτω Ἰταλίας (Morosi, Archivio glottologico IV, 41 καὶ ἑξ.), ἐν τῇ Μάνῃ, ἐν ταῖς Ἀθήναις (τουτέστι ἐν τῇ παλαιοτέρᾳ, τώρα ἐξαφανιζομένῃ διαλέκτῳ) καὶ καθὼς παρ' ἐγχωρίων ἔμαθον, ἐν τῇ Γορτυνίᾳ (Πελοποννήσου) καὶ ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας. Τελευταῖον δύναμαι νὰ βεβαιώσω τοῦτο περὶ τῆς διαλέκτου τῆς Αἰγίνης. Ὅπου δήποτε καὶ ἂν συμπίπτῃ τονούμενον ι μεθ' ἑπομένου φωνήεντος, δὲν γίνεται ἡ εἰς *ιὰ -ιὺ -ιὸ* συνίζησις· *μία*, *καρδία*, *κατσία* (=*κακία*), *σουπία*, *τσουλία* (*κοιλιὰ*), *φωτία*, *γατία* (*γατὶ*), *θερία*, *κουτσία* (*κουκιά*), *παιδία*, *πανία* (*πανί*), *στσουλία* (*σκυλιά*), *στσουνία* (*σχοινί*), *τασία* (*τασὶ* μουσικὸν ὄργανον), *παιδίου*, *παλατίου*, *παιδίων* κτλ.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ συγκρούσει τοῦ τονουμένου *έ* μεθ' ἑπομένου φωνήεντος· ἑπομένως οὐχὶ *βασιλῃὰς* ἀλλὰ *βασιλέας*, *βασιλέηδες* (*βασιλῃάδες*, ὃ λέγεται ἐπίσης, φαίνεται ξενισμός), ἔπειτα τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα *Παχέα ράχι*, *Παλαία χώρα* (ἀντὶ *παλῃός*, *παλαῖος* ἴσως κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ *ἀρχαῖος*), καὶ τέλος ὅλα τὰ ὀνόματα δένδρων καὶ θάμνων, ἅτινα ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλουμένῃ λήγουν εἰς *ιά*, ἔχουσι τὴν κατάληξιν *-έα* (ταὐτὸν ἔμαθον καὶ περὶ τῆς παλαιοτέρας Ἀθηναϊκῆς). Λοιπὸν ἀντὶ *ἐλῃά*, *συκιά*, *λεμονιὰ* κτλ. (1) *ἐλαία*, *σουτσέα*, *λεμονέα*, *ἀμυγδαλέα*, *πορτοκαλέα*, *ξυλοτσερατέα* (2) (=*χαρουπιά*), *μηλέα*, *ἀραμποσουτσέα*.

Ἐὰν δ' ὅμως ἐν τῷ ἄνω δημοσιευομένῳ ᾄσματι ἀναγινώσκωνται τύποι ὡς *ξενιτειά*, *καρδιά*, *σπιτιοῦ* καὶ ἄλλα, ἐκ τούτων τοσοῦτο μόνον δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὸ ᾆσμα ἔχει χαρακτῆρα μεμιγμένης γλώσσης. Ἕνεκα τοῦ μέτρου (οὕτως μοὶ ἐξήγησαν ἐπιμόνως)

(1) *Ἀπία* = *ἀπιδιὰ* εἶνε μεταπλασμὸς τοῦ ἀρχαίου ἡ *ἄπιος* ὅπως ἡ *πλατάνα* τοῦ ἡ *πλάτανος*· πρβλ. Χατζιδάκιν ἐν Ἀθηναίῳ Ι' σελ 232.

(2) Τούτου τοῦ δένδρου ἤκουσα παρά τινος παιδίου καὶ τὸ ὄνομα *κουντουριδιά*· ὁ τύπος ὀφθαλμοφανῶς δὲν εἶνε γνησίως Αἰγινητικός.

ἐκεῖνοι οἱ τύποι ἦλθον εἰς χρῆσιν· τὸ ᾆσμα, ὡς μοι φαίνεται, ὑπέστη ἐν τῇ νῦν μορφῇ τὴν ἐπίδρασιν τῆς νικώσης κοινῆς. Καὶ ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ θὰ παρατηρήσωμεν τὸ αὐτό.

Ἐν τοῖς συμφώνοις ἡ τροπὴ τοῦ *κ* πρὸ πάντων παρέχει πολὺ τὸ διαφέρον. Τὸ *κ* πρὸ τῶν μαλακῶν φωνηέντων *e*, *i* ἔγινε πανταχοῦ *τσ* (*ts* ἢ *c*), τουτέστι κατέστη οὐρανικὸν ἀπὸ λαρυγγικοῦ. Πρὸ τοῦ *e*:

τσαὶ (καὶ *τσ'*), *τσαιρός*, *τσεφάλι*, *τσεδρός*, *σουτσέα*, *φαρματσεμένον*, *ἄφητσες*, *ἄφητσε*, *ἔδωτσε*, *ἄκουτσε*, *ἐκάθιτσε* (τ. ἔ. τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἑνικὸν πρόσωπον τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου εἰς *-κα* ἀντὶ εἰς *-σα*, περὶ οὗ κατωτέρω). Πρὸ τοῦ *i*:

ἐτσεῖ, *ἐτσεῖνος*, *τσεῖτομαι*, *τσινέω* (=*κινέω*) (1), *κουτσία* (*κουκιά*), *κατσία*, *κατσίτσι* (*κατσίκι*), *κορμάτσι*, *κρεμιδάτσι*, *πριτσίζω* (*πικρίζω*), *κοράτσοι* (*κόρακες*), *φυλάτσοι* (*φύλακες*).

Πρὸ τοῦ *i*, ὡς φυσικόν, παρατηρεῖται τὸ αὐτὸ καθὼς εἴδομεν ἄνω (σ. 104) τ. ἔ. ὅτι τὸ *i* τοῦτο ἀποβάλλεται πρὸ τοῦ *α*, *φλωράτσα*, *φαρμάτσα*, *κρεμιδάτσα*.

Τὰ παραδείγματα τῆς μαλακύνσεως τοῦ *κ* πρὸ τοῦ ἐξ *υ/οι* προελθόντος *ου* ἀνεγράφησαν ἀνωτέρω σελ. 102. Ὁ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐκ τοῦ *κ* προκύψας φθόγγος δὲν εἶνε ὁ αὐτὸς τῷ *τσ* πρὸ *e/i*· μεταγράφω αὐτὸν διὰ *τσ̇*· τὸ *σ̇* προσεγγίζει πρὸς τὸ γαλλ. *ch*, γερμαν. *sch* καὶ εἶνε ὡς ἔγγιστα τὸ οὐρανισκόφωνον *σ̇* τοῦ Sievers (Phonetik, τρίτης ἐκδ. σ. 121). Ἀφοῦ εἴδομεν τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ *σ* προφορὰν ἐν γένει πρὸ τοῦ *ü*, εἶνε πιθανόν, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος μεταβολὴ τοῦ *τσ* εἰς *τσ̇* συνέβη συγχρόνως μετὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ *σ* εἰς *σ̇*, ἑπομένως μετὰ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ *υ* καὶ *οι* εἰς *ü*. Ἡ χρονολογία τῶν γεγονότων φαίνεται σαφῶς. Ὅπως ὁ κ. Χατζιδάκις διαλαμβάνων περὶ τῆς τροπῆς τοῦ λαρυγγικοῦ *χ*(*α*) εἰς οὐρανικὸν πρὸ τοῦ *ου* < *υ* (*ἄχιουρα* < *ἄχυρα*, ἰδ. καὶ ἄνω) παρετήρησε, τὸ *οι* καὶ *υ* πρὶν τραπῶσιν εἰς *ου*, ἦσαν μαλακὰ φωνήεντα, τ. ἔ. *ü* ἢ *i*. Ἡ τροπὴ τοῦ *κ* > *τσ* ἐπίσης συνέβη πρὸ τῆς μεταβολῆς τοῦ *οι* καὶ *υ* (ἤτοι *ü*) (2) εἰς *ου*. Λοιπὸν τὸ *ου* τὸ ἐκ τοῦ ἀρχαίου *υ* εἶναι ἀρκούντως νέον (δηλ. νεώτερον ἢ τὸ *τσ* ἐκ τοῦ *κ*)· ἑπομένως δὲν δύναται νὰ συνάπτηται κατ' εὐθεῖαν πρὸς

(1) Σημαίνει «*ξεκινῶ*», ἐνῷ *κουνάω* «κινῶ»· τὴν παραγωγὴν τοῦ Αἰγινητικοῦ *κουνάω* ἐκ τοῦ ἀρχαίου *κινῶ*, ἀπαγορεύουν οἱ φθογγολογικοὶ νόμοι τῆς αἰγινητικῆς.

(2) Ὅτι αὐτὸ ἔχει μεγαλειτέραν πιθανότητα παρὰ τὸ *i*, εἴδομεν ἀνωτέρω σελ.

τὴν ἀρχαίαν προφορὰν τοῦ *υ* ὡς *ου* (τοὐλάχιστον δὲν εἶναι δυνατὸν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῆς Αἰγίνης καὶ ὅπου βλέπομεν ὅμοια φαινόμενα). Τὸ δὲ νεώτατον γεγονὸς εἶνε ἡ τοῦ *σ* πρὸς τὸ *σ̇* κίνησις. Λοιπὸν ἡ χρονολογικὴ σειρὰ ἔχει οὕτω:

$$\left.\begin{array}{l} \varkappa o\iota = koi \\ \varkappa\upsilon = k\ddot{u} \end{array}\right\rangle > k\ddot{u} > ts\ddot{u} > tsu > t\dot{s}u$$

Κατ'αὐτὴν τὴν ἀνέλιξιν ἡ εἰς οὐρανικὸν μεταβολὴ τοῦ λαρυγγικοῦ *κ* ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἀνέρχεται εἰς ἀρκούντως μεμακρυσμένους χρόνους, ἴσως μέχρι τοῦ ἐνάτου ἢ δεκάτου αἰῶνος.

Τὸ φθογγικὸν σύμπλεγμα *σκ* μεταβάλλεται ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς τῷ *κ* ὅρους εἰς *στσ*, ἢ ἐν ὡρισμέναις περιπτώσεσιν εἰς *σ̇τσ̇* πρὸ τοῦ *ου*· *σκ* > *στσ* > *στσ̇* > *σ̇τσ̇*· τὸ πρῶτον *σ* ἀφομοιοῦται πρὸς τὸ ἑπόμενον *σ̇*. Τοιαύτη ἀφομοίωσις δύο συριστικῶν καίτοι κεχωρισμένων διὰ *τ* δὲν εἶνε ἀδύνατος· ἀναφέρω ὅτι ἐν τῇ τοῦ *sk* εἰς *sch* μεταστάσει τῆς παλαιοσλαβικῆς γλώσσης ὑποτίθενται ὡς μεσάσαντα φθογγικὰ προϊόντα *stsch schtsch* (πρβλ. Leskien, Handbuch der altbulgar. Sprache 2 § 31).

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὰ ἡμέτερα. Παραδείγματα τοῦ *σ̇τσ̇* ἀντὶ *σκ* ἤκουσα τάδε: *σ̇τσ̇ούβω* (=*σκύπτω*), *σ̇τσ̇ούλος* (=*σκύλος*), *σ̇τσ̇ουλία* (=*σκυλιά*), *σ̇τσ̇ουνία* (=*σκοινιά*) (1).

Τοῦ συμπλέγματος *σκι* ἔχω ἓν μόνον παράδειγμα· *σ̇τσ̇άζω* > *σκιάζω*· τὸ *ι* μετὰ τὴν τροπὴν τοῦ *σκ* εἰς *σ̇τσ̇* ἀπερροφήθη κατὰ τὸν νόμον ὃν προσδιωρίσαμεν ἀνωτέρω. Ἡ προφορὰ τοῦ *σ̇*, ἣν ἤκουσα καὶ ἐνταῦθα, πρὸς τὸ παρὸν δέν μοι εἶνε εὐεξήγητος.

Ἀναλόγως πρὸς τὸ *κ* μετεβλήθη καὶ τὸ μέσον *g* πρὸ τῶν οὐρανισκοφώνων φωνηέντων. Τὸ *g* ὡς γνωστὸν ὑπάρχει ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ σχεδὸν μόνον ἐν τοῖς συμπλέγμασι *γγ* καὶ *γκ*. Ἐν Αἰγίνῃ μετεμορφώθησαν ταῦτα πρὸ τοῦ *e* καὶ *i* εἰς *ντζ*, τ.ἔ. ἵνα γράψω φωνητικῶς, *dz* ἢ ἀκριβέστερον ^{n}dz. Τὸ *ν* σχεδὸν ὅλως ἐξέλιπεν ὥστε συχνάκις καταγράφων τὰς λέξεις ἀμφέβαλλον, ἂν ἔπρεπε νὰ γράψω τὸ *ν* ἢ ὄχι· ἐν γένει τὸ *ντ* ἢ *μπ* (*ἀμπωνὲ*=$a^{m}bone$) «ἂν ἴσως» ἐπλησία-

(1) Τ. ἔ. ἀρχ. *σχοινία*. Ἡ τοῦ *σχ* εἰς *σκ* μετάβασις ἥτις πρέπει νὰ εἶνε παλαιοτέρα τῆς μαλακύνσεως τοῦ *κ* καὶ ἴσως ἀνέρχεται εἰς τὴν ἀρχαιότητα (*σχ* δηλ. *skh* > *sk* πρὶν γίνῃ *skh* > *σχ*;), εἶνε γενικὴ ἐν τῇ νεοελληνικῇ· πρβλ. Foy Lautsystem σ. 6. Ἐκ τῆς Αἰγίνης γνωρίζω *σκόλη*=*σχολή*.

σαν πολὺ πρὸς τὰ μέσα *d*, *b*, διαφέρουσι δὲ τῶν καθαρῶν μέσων μόνον διὰ τούτου ὅτι προηγεῖται κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν *μπ*, *ντ* ἀσθενής τις ἔρρινος ἀντήχησις. Τὸ *dz* μεταγράφω εἰς ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας διὰ τῶν σημείων *ντζ*· *ἀνάⁿτζη* (= *ἀνάγκη*), *σουⁿτζενής* (= *συγγενής*), *σουⁿτζένεια*, *μελίⁿτζι* (= *μῆνιγξ*), *ἄⁿτζελος* (= *ἄγγελος*), *ἀⁿτζίστρι* (= *ἀγκίστρι*).

Περὶ οὐδενὸς ἄλλου φθόγγου τῆς νέας ἑλληνικῆς ἔχομεν ὑπὸ γεωγραφικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔποψιν τοσοῦτον ἀκριβεῖς πληροφορίας, ὅσον περὶ τοῦ *γ*, πρὸ πάντων τοῦ οὕτως ὀνομαζομένου *ἀλόγου ἐμψόφου*. Ὁ κ. Krumbacher ἐν τῷ συγγράμματι «Ein irrationaler Spirant im Griech.» Sitzungs-Ber. der bayr. Akad. d.Wiss. 1886 σ. 359 καὶ ἑξ. συνέλεξεν ἐκ τῶν πλείστων τῆς Ἑλλάδος μερῶν καὶ ἐδημοσίευσε πλουσιωτάτην ὕλην. Περὶ τῆς Αἰγίνης δὲν ἔλαβε πληροφορίας. Διὰ τοῦτο προσθέτω ἐνταῦθα τὴν ἐν Αἰγίνῃ κατάστασιν τοῦ φθόγγου.

1. Τὸ γνήσιον καὶ ἀρχαῖον *γ* ὁτὲ μὲν διετηρήθη, λ. χ. *πλάγι*, *ἐπῆγα*, *ἐπήγαμε*, *πηγαίνω*, *παγαίνω*, *φύγε*, ὁτὲ δὲ ἀπεβλήθη λ. χ. *λέω*, *λέει*, *λέομε* (καὶ *λέμε*), *λέετε* (*λέτε*) *λέουνε* (*λένε*), *ἔλεε*, *ἐλέανε*, *τρώω*, *τρώεις*, *τρώομε*, *τρώετε*, *τρώουνε*, *ἔτρωε*, *ἐφάα* (καὶ *ἐφάγα*), *φάε*.

2. Μεταξὺ φωνηέντων τὸ *γ* οὐδέποτε ἀναπτύσσεται· *κλαίω*, *κλαίεις*, *κλαίει*, *κλαίομε*, *κλαίετε*, *κλαίουνε*, *ἔκλαια*, *καίω*, *φταίνε*, (*φταίουνε*)· πάντοτε χωρὶς τὸ *γ* τὰ ῥήματα εἰς *-άω*· *γελάω*, *ἐγέλαα*, *βάραε*, *ἐβάσταε*, *χοροπήδαα* (συνῃρημένον *τσουλοπόνα*)· *ἀέρας*, *ἀερίζω*, *ξαερίζω* (*ἀγέρας*, *ἀγερίζω* φαίνονται τύποι ἐξ ἄλλης διαλέκτου εἰσδύντες).

3. Τὰ ῥήματα εἰς *-εύω* δὲν παρέχουσιν ἀνάπτυξιν τοῦ *γ*· *βασιλεύω*, *δουλεύω*, *ἐνυχτόρευε*, *ξενοδούλευε*· μάλιστα δὲ ζεύω ἀντὶ ζεύγω. Τύποι εἰς *-εύγω* ἀκούονται μέν, ἀλλὰ ῥητῶς ἐχαρακτηρίζοντό μοι ὡς νεώτεροι, ἤτοι τῆς προχωρούσης κοινῆς (1).

Παρατρέχων ἐνταῦθα τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρεμβληθέντος τούτου *γ* (ἅτε οὐ συνδεόμενον πρὸς τὴν περὶ τῆς Αἰγινητικῆς πραγματείαν) δηλῶ τὰς ἀμφιβολίας μου περὶ τῆς τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων διαιρέσεως, τὴν ὁποίαν ὁ κ. Krumbacher στηρίζει ἐπὶ τῆς γεωγραφικῆς τοῦ φθόγγου ἐκτάσεως. Πρῶτον ἀπορῶ εἰς ποῖον τῶν

(1) Ἐν παρόδῳ ἀναφέρω περὶ τοῦ *γ*, ὅτι ὡς γνωστὸν ἀναπτύσσεται ἐνίοτε καὶ πρὸ τοῦ *ν* (πρβλ. *ἔγνοια*, *σύγνεφα*)· οὕτως *τουμαγνισμένη* ἐν τῷ ἀνωτέρω ᾄσματι· *τουραγνάω* ἐσημείωσα καὶ ἀλλαχοῦ (ἐν Κυπαρισσίᾳ).

τριῶν διαλεκτικῶν τμημάτων τοῦ κ. Krumbacher νὰ κατατάξω τὴν Αἰγινητικὴν διάλεκτον, διότι τὰ ἡμέτερα ἐξαγόμενα καταβοῶσι τῆς διαιρέσεως ταύτης. Ὁ κ. Krumbacher βεβαίως δύναται ν' ἀπαντήσῃ ὅτι θεωρεῖ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ γ ὡς ὑστερογενῆ τ. ἔ. ὅτι τὸ γ ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ, ὅτε εἶχε λήξει ἡ ἐποχή, ἡ «ἀκμὴ» οὕτως εἰπεῖν τοῦ γ· ἀλλ' ἐγὼ τοὐναντίον φρονῶ, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἡμῖν ἀπέναντι τῆς πλήρους ἐν διαλέκτῳ τινὶ ἀποστροφῆς πρὸς φθογγικὴν ἀνάπτυξιν νὰ ὑποθέσωμεν κατ' εὐθεῖαν προηγουμένην ἐποχὴν ἀπεριορίστου κλίσεως πρὸς τὸν αὐτὸν φθόγγον. Ἐὰν ἐν τῇ σημερινῇ τῆς διαλέκτου καταστάσει οὐ μόνον τὸ ὑστερογενὲς γ ὅλως ἐλλείπει, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχαῖον καὶ γνήσιον γ ἀποβάλλεται ὑπὸ ὅρους τινὰς (1) δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θεωρῶμεν ὡς χαρακτηριστικὴν τῆς διαλέκτου ταύτης ἰδιότητα τὴν ἀπόλυτον πρὸς τὸν νέον φθόγγον ἀποστροφήν; Διὰ ταῦτα ὁ κ. Krumbacher ὤφειλε νὰ προσθέσῃ καὶ τέταρτον τμῆμα ἐν ᾧ λείπουν τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῶν τριῶν πρώτων τμημάτων· ἐπὶ πόσον δ' ἐκτείνεται τὸ τέταρτον τοῦτο τμῆμα (ὁ κ. Κ. ἀναφέρει [σ. 390] τὴν Σάμον καὶ τὴν Μάνην), δέον νὰ ὁρισθῇ ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἀλλ' ὅμως ὅσον κἂν εἶνε χρήσιμος ἡ ἐξερεύνησις τῆς γεωγραφικῆς γλωσσικοῦ τινος φαινομένου ἐκτάσεως καὶ ὁποσηνδήποτε ἂν ὀφείλωμεν χάριν τῷ κ. Krumbacher, δέν μοι φαίνεται ὀρθὸν νὰ λάβωμεν τὴν ὕπαρξιν τοῦ γ ὡς βάσιν τῆς τῶν διαλέκτων διαιρέσεως. Εἴδομεν ἤδη τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ προσθέσωμεν καὶ τέταρτον τμῆμα· ἔπειτα ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναλογίας ἥπερ ἀναμφιβόλως συνετέλεσεν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ φθόγγου, εὐκόλως ἐξαλείφει τὰ ὅρια τῆς διαιρέσεως· καὶ τέλος τὸ φαινόμενον δὲν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ γενικοῦ χαρακτῆρος τῶν διαλέκτων, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς χαρακτηριστικὸν σημεῖον, ἐνῷ πᾶς ἄλλος φθόγγος δύναται νὰ ταράξῃ καὶ διασταυρώσῃ τὴν διαίρεσιν. Ἀκριβοῦς καὶ πραγματικῆς διαιρέσεως ὁριστικὸν γνώρισμα ηὗρε, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ κ. Χατζιδάκις, ὅς τὸ πᾶν τοῦ φωνηεντικοῦ συστήματος ἐχρησιμοποίησε πρὸς τὴν διαίρεσίν του. (Τὰς λεπτομερείας ἰδὲ λ.χ. Kuhns Zeitschr. Λ', 387).

(1) Ποῖοι εἶνε οἱ ὅροι ἐλπίζω ὅτι ἐμπορῶ νὰ ἐξακριβώσω ἐκ τῶν διαλέκτων ἃς ἐξήτασα ἐκτενέστερον. Διετηρήθη τὸ γ κατὰ τὴν γνώμην μου λ. χ. ἂν προηγῆται ἢ ἀκολουθῇ ἓν ι· (ἰδ. καὶ Krumbacher σ. 407).

Πρὸς ὑποδιαιρέσεις δὲ βεβαίως φθογγικὰ καὶ μορφολογικά τινα, εἰ καὶ περιωρισμένα καὶ οὐχὶ τοσοῦτον σημαίνοντα, φαινόμενα ἔχουσιν ἀξίαν, λ. χ. αἱ σχέσεις τοῦ *γ*, ἡ προφορὰ ἢ αἱ μεταβολαὶ τοῦ *κ* (*k*, *k*, *c*, *ts*) καὶ *σ* (*s*, *σ̇*), αἱ διαφοραὶ τῶν ρημάτων εἰς *-άω*, *ῶ*, τῶν ἀορίστων εἰς *κ* καὶ *σ* καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Τὴν προφορὰν τοῦ *σ* πολλάκις ἤδη ἐμνημόνευσα. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι τὸ *σ* πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος προφέρεται μὲ τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ νώτου τῆς γλώσσης ἢ μάλιστα ὡς *σ̇*. Ὅ,τι παρετήρησα περὶ τῆς προφορᾶς ταύτης, θὰ ἐξακριβώσω ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ. Ἐνταῦθα ἀρκοῦμαι νὰ εἴπω, ὅτι ἐν τῇ Αἰγινητικῇ πρὸ μὲν τοῦ *a*, *e*, *i* ἡ τοῦ σίγμα προφορὰ εἶνε καθαρῶς ὀδοντόφωνος, πρὸ δὲ τοῦ *o* καὶ ἔτι περισσότερον πρὸ τοῦ *u* τὸ *σ* ἔγινε παχύτερον ἤ, καθὰ ἐν τῇ φωνητικῇ λέγομεν, *νωτιαῖον* (dorsal), τ. ἔ. ἐπλησίασεν ὀλίγον τὴν προφορὰν τοῦ γαλλικοῦ *ch*, ἀλλ' οὐχὶ τοσοῦτον ὅσον συμβαίνει ἐν ἄλλαις τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτοις (π.χ. ἐν Ἀρκαδίᾳ). Ἀπεικονίζω τὸν Αἰγινητικὸν φθόγγον διὰ *σ̇*· λοιπὸν *ξένος*, *ξύνω*, *ξύλα* κτλ. διὰ τοῦ *ks*, ἀλλὰ *κσ̇ουλοτσ̇ερατέα*, *κσ̇ουράφι*, *ὄκσ̇ω*, *σ̇ουτσ̇έα*, *σ̇ουνάχι* καὶ ὅμοια διὰ τοῦ *σ̇* ἢ *kσ̇*.

Ἄλλας μεμονωμένας μεταβολὰς φθόγγων (αἵτινες πᾶσαι εὑρίσκονται καὶ ἀλλαχοῦ) ἀρκοῦμαι νὰ ἀπαριθμήσω· *λ* > *ρ* πρὸ συμφώνων (τῆς κοινῆς γλώσσης πρβλ. Foy σ. 41)· *ἀδερφός*, *σκαρμὸς* (= *σκαλμός*).

Μεταβολὴ τῶν ὑγρῶν κατ' *ἀνομοίωσιν* (dissimilation)· *παλεθύρι* = *παραθύρι*.

Ἐν Κύπρῳ ὁμοίως (ἰδ. Foy σ. 38)· *πελιστέρι* = (κοινῶς) *περιστέρι*. Ἤκουσα *πελιστέρι* καὶ ἐν Ἴῳ, ἐνῷ *περιστέρι* ἐν Ἀμοργῷ καὶ Νάξῳ· *πλώρη*, *ἀναπλωρίζω* κοινόν.

Μετάθεσις τῶν ὑγρῶν· *κούτραφας* = *κρόταφος*. Ὁ μετασχηματισμὸς εἰς *-ας* (αὐξητικὸς) δὲν εἶνε σπάνιος (*ἔφορας* ἀντὶ *ἔφορος* καὶ τὰ τοιαῦτα)· *πρικός*, *πρικάδα*, *πριτσίζω* = *πικρὸς* κτλ. (τὸ δὲ *στυφός*, *στυφάδα* = *στρυφνὸς* δὲν προῆλθεν ἐκ τούτου, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς ἀρχαῖον *στυφός*).

« Ἀνάπτυξις » (Svarabhakti). Ὅτι τὸ *κν* ἤδη ἐν ἀρχαίοις χρόνοις μετεβλήθη, ἔδειξεν ὁ κ. Χατζιδάκις. Ἡ λέξις *ἀτσινίδα* < *ἀκνίδα* (= ἀρχ. *κνίδη*) διδάσκει ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ *κν* εἰς *κιν* εἶνε ἀρκούν-

τως παλαιά, δηλ. παλαιοτέρα τῆς μεταβολῆς τοῦ λαρυγγικοῦ *κ* εἰς οὐρανικὸν *τσ*.

Περὶ τοῦ τονισμοῦ μνημονεύω τὸ *ἀθὸς* (καὶ Κρητικὸν) =*ἄνθος*, ὃ ἔλαβε τὸν τόνον τῆς γενικῆς πληθυντικῆς (*ἀθῶ(ν)*) ἢ καὶ τοῦ *καρπὸς* (ἰδὲ Χατζιδάκιν, Ἀθηνᾶ Α' 269), ἔπειτα τὸ *σκόλη* ἀντὶ *σχολὴ* (ἰδὲ Χατζιδάκιν αὐτόθι σ. 257) καὶ τοὺς ἀορίστους *ἐκάνα*, *ἐκάνε*, *ἐφά(γ)α* κτλ. οἵτινες εἶνε ἐν χρήσει παρὰ τοὺς τύπους *ἔκανα* κτλ. καὶ οἵτινες τονίζονται κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πληθυντικοῦ *ἐκάναμε*, *ἐκάνατε* (ἰδὲ Χατζιδάκιν Ἀθηναίῳ Ι' 98 καὶ Ἀθηνᾶ Α' 252).

Ἡ κλίσις τῶν οὐσιαστικῶν δὲν ἔχει τι ἰδιαιτέρας μελέτης ἄξιον. Οἱ τύποι *μάννα μαννάδες* (καὶ *μάννες*), *ἀδερφάδες*, *κόρακας κοράτσοι*, *χάροντας χαρόνοι* εἶνε γενικοί· *βασιλέας* ἔχει καὶ *βασιλέηδες* καὶ *βασιλιάδες*, ὧν τὸ πρῶτον εἶνε πιθανῶς ὁ πρότερος, δηλαδὴ ὁ ἐγχώριος τύπος.

Ἐκ τῶν ἀντωνυμιῶν ἀναφέρω *τουνοῦ*, *τούνη*, *τοῦ* (*τοῦ πέρα*) = *αὐτουνοῦ*, *αὐτήν*, *αὐτοῦ* (=*ἐκεῖ*). Τὴν τῶν τύπων τούτων ἐξήγησιν (Ἀθηνᾶ Α' 286) μετέβαλεν ὁ κ. Χατζιδάκις καὶ ὑποθέτει νῦν, ὡς εἶχε τὴν καλωσύνην νά μοι εἴπῃ προφορικῶς, ὅτι *αὐτουνοῦ* κτλ. προέκυψαν ἀπ' εὐθείας διὰ ἀφαιρέσεως (1) τοῦ ἀρκτικοῦ *ἀ* ἐκ τῶν ἀρχαίων τύπων *ἀτοῦ*, *ἀτὸν* κτλ., οἳ εὑρίσκονται ἤδη ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν πρώτων ἀπὸ Χριστοῦ χρόνων (πρβλ. Ἀθηναίῳ Ι' σελ. 208). Ἡ αἰτιατικὴ *κανεῖ* ἀντὶ *κανένα* ἐγένετο κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ *κανείς*. *Τὰ* ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ *ὅτι*, *ὅσα*, *ἃ* λ. χ. *τὰ βαλες 'ς τὸ νοῦ σου δὲν εἶν' ἀληθινά*, ἡ ἐν τῇ παροιμιακῇ φράσει *τὰ κάμῃς λάβῃς*, *δέσποτα*, *καρδιά σου μὴ χαλάσῃ*, εἶνε γενικὴ τῆς ἑλληνικῆς χρῆσις, ἥπερ ἐγεννήθη ἐκ τῆς χρήσεως τῆς ζωηροτέρας παρατακτικῆς συνθέσεως. Εἶνε ἡ αὐτὴ αἰτία ἥτις ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις μετέβαλε τὴν δεικτικὴν ἀντωνυμίαν εἰς ἀναφορικήν, ἐπαναλαβοῦσα τὴν ἐνέργειάν της ἐν νεωτέρᾳ φάσει τῆς γλώσσης (2).

Ἀντὶ τοῦ ἐρωτηματικοῦ *τί* ἐν ὀλίγαις φράσεσιν εἶνε ἐν χρήσει τὸ μόριον *ντά*· *ντά κάμεις*; = *τί κάμνεις*; *ντά κάμεις τοῦ πέρα*; *ντά*

(1) Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀφαιρέσεως ἰδὲ Χατζ. ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Kuhn Λ', 368 καὶ ἑξ.

(2) Ἵνα μὴ ἀποσιωπήσω ἄλλην ἐξήγησιν, μνημονεύω ὅτι ὁ κ. Χατζιδάκις βλέπει ἐν τῇ σημερινῇ χρήσει ἐξακολούθησιν τῆς τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, διότι καὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ παρὰ τῷ Θεοφάνει τὴν αὐτὴν ἀνεῦρε χρῆσιν.

'καθες; ντά 'καθα σοῦ λέω, δὲν ξέρει ντάχει. Τὸ *ντά* τοῦτο παραβάλλεται πρὸς τὸ ἐν ταῖς νήσοις εὔχρηστον *ἴντα*. Ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἀρκτικοῦ γράμματος *ι* (ἣ ἐγενικεύθη κατὰ πρότυπα ὅπως *γιάντα* = *γιὰ* (*ἴ*)*ντα*) οὐδεμίαν παρέχει δυσκολίαν πρὸς τὴν ταὔτισιν τοῦ *ντά* καὶ *ἴντα*· ἀλλὰ δύσκολος εἶνε ἡ ἐτυμολογία τοῦ *ἴντα*. Αἱ μέχρι τοῦδε προταθεῖσαι ἐτυμολογίαι τοῦ μορίου τούτου δέν μοι φαίνονται ἀποχρῶσαι. Ἵνα παραλίπω τὰ τοῦ Foy (Lauts. σ. 82), οὔτε ἡ ἐξήγησις τοῦ Κοραῆ οὔτε ἡ ὁμοία ἣν προσέθηκεν ὁ W. Meyer (ἰδ. Simon Portius, Gramm. linguæ græcæ vulg. σ. 174), ἂν καὶ ὑπάρχῃ ὁ ὑπ' αὐτῶν ὑποτεθειμένος ἀρχικὸς τύπος *τί εἶνε τὰ* ἐν τοῖς τοῦ μέσου αἰῶνος κειμένοις, ὅμως δέν με πείθουσιν, ἐν ὅσῳ ἡ ἀφαίρεσις τοῦ *τ* δὲν διευκρινεῖται ἱκανῶς. Οὕτω τούτων ἐχόντων προτείνω ἐτυμολογίαν ἥτις δὲν ἔχει μὲν ἀληθῶς τὰς ἱστορικὰς ἀποδείξεις τῆς ἤδη ὑπαρχούσης, λύει δ' ὅμως τὰς φωνητικὰς ἀπορίας. Ὑποθέτω ὡς βάσιν τοῦ *ἴντα* σύνθεσιν τοῦ *ἤν* (=*ἰδού*) καὶ τοῦ *τί* ἣ συνεφύη εἰς *ἠντί* ἢ *ἤντι*. Ἐπειδὴ δ' ὁ τύπος ἦτο μονήρης καὶ ἐκτὸς παντὸς συστήματος τῆς κλίσεως, κατετάχθη πρὸς τὰ μόρια καί, καθ' ὃν τρόπον τὸ *δή*, *τίποτε*, *ἔτσι* μετεμορφώθησαν εἰς *δά*, *τίποτα*, *ἔτσα* (*ἐτσαδά* ἐν Θήρᾳ) κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν πολυπληθῶν εἰς -*α* ἐπιρρημάτων (ἰδὲ Χατζιδάκιν Ἀθηνᾶ Α' 271 καὶ 333 καὶ περιοδικῷ Kuhn Λ', 375 σημ.) οὕτω καὶ τὸ *ἤντι* [*ἠντί*] κατετάχθη εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην καὶ ἔγινε *ἤντα* (1).

Τὸ **ῥῆμα** τῆς Αἰγινητικῆς ἔχει τύπους τινὰς οἵτινες χαρακτηρίζουν ἀκριβῶς τὴν θέσιν τῆς διαλέκτου ταύτης μεταξὺ τῶν διαφόρων ἄλλων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς.

Ἡ αὔξησις τῶν ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένων ῥημάτων εἶνε *ε*, ἐλλείπει δέ, ὅπως συνήθως, ἀρχομένου τοῦ ῥήματος ἀπὸ φωνήεντος (*ἄκουσε*, *ἐρχότανε*). Ἡ συλλαβικὴ αὔξησις ἀποκόπτεται συχνάκις (καὶ τοῦτο εἶνε κοινὸν) μετὰ προηγούμενον φωνῆεν κατὰ τοὺς κανόνας τῆς συγκρούσεως τῶν φωνηέντων· λοιπὸν *ντά παθες*, *μοῦ 'πηρε*, *τά στειλε*, *ποῦ βάραε* κ. ἄ. Κατὰ πόσον ἐγενικεύθη καὶ ἀνεμίχθη ὁ ἄνευ αὐξήσεως τύπος, δὲν δύναμαι νὰ εἴπω.

(1) Ὅτι τὸ *ἤν* καὶ τὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχον *ἰδοὺ* συνδέονται μὲ ἐρωτήσεις, οὐδὲν ἄπορον· πρβλ. τὸ τοῦ Θεοκρίτου (3, 10) *ἤν, οὐχ' ἡδύ*: καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους (Νεφ. 82) *ἰδού, τί ἔστι*; Καὶ ἐν τῇ λατινικῇ τὸ en quid, en cur εὑρίσκεται·

Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ **ἐνεστῶτος**, ἐπειδὴ ὁ κ. Χατζιδάκις (ἐν Περιοδικῷ Kuhn KZ', 69 κἑξ.) ἔθηκε τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῶν μεταβολῶν τούτων, ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ἁπλῶς ὅ,τι ἐσημείωσα, ἤτοι *ἀναδακρύζω*, *πικραίνω* *ἐπίκρανα* μεταβατικόν, *πριτσίζω* ἀμετάβατον, ὁμοίως *γλυτσαίνω* *ἐγλύκανα* καὶ *γλυτσίζω*, *μαραίνω* *ἐμάρανα*, *μοιραίνω* *ἐμοίρανα*, *στήνω* *θὰ στήσω*, *σπάω* καὶ *σπάζω* (ἀλλ' οὐχὶ *σπάνω*) *θὰ σπάσω*, *λύνω*, *δένω*, *πιάνω*, *φτιάνω*, *δείχνω*, *διώχνω*, *σπρώχνω*, *ρίχνω*, *πέφτω*, *βαίνω*, *βάλλω* καὶ *βάζω*, *ἔβανα*, *ἔβαλα* καὶ *ἔβαζα*· *βγαίνω* σημαίνει καὶ *ἐκβαίνω* καὶ *ἐκβάλλω* (=*βγάλλω* ὃ εὑρίσκεται ἐπίσης ἐν Αἰγίνῃ), ἐν δὲ τῷ ἀορίστῳ χωρίζονται οἱ τύποι, ἤτοι *ἐβγῆκα* - *ἔβγαλα*, *ἔβγανα*· *χιουμάω* - *χιουνάρω* καὶ *χιουμάρω* (*χύνω*).

Ἡ κατάληξις *-εύω* δὲν ἔπαθε μεταβολήν, ὅπως εἴδομεν ἤδη (ἀνωτέρω σ. 108), *βασιλεύω* (*ἐ*)*βασίλεψα*. Ὡσαύτως *ζεύω* (ἀντὶ *ζεύγω*) *ἔζεψα*. Ἤγουν τὸ σύμπλεγμα φωνῆεν + *υ* + *γ* + φωνῆεν ἀποφεύγεται. Διὸ καὶ *μαζώνω*, *κόβω*, *ράβω*, *κλέβω*, *στσούβω* κτλ. *Καίω* δὲν πάσχει τὴν ἐν ἄλλαις διαλέκτοις εὔχρηστον μεταβολὴν (*κάβω*, *κάβγω*, *κάφτω*), ἀλλὰ διετηρήθη ἐν τῷ ἀρχικῷ τύπῳ· ὁμοίως τὸ ῥῆμα *κλαίω*, οὐδ' ἐπενήργησεν ἡ ἀναλογία τῶν ἀορίστων *ἔκαψα*, *ἔκλεψα*, *ἔκοψα*, *ἔκλαψα* κτλ.

Ἀξιομνημόνευτον εἶνε, ὅτι *γυμνώνω* καὶ *γδύνω* ἑνοῦνται εἰς ἓν ῥῆμα, ἤτοι *γδυμνώνω*, οὗ ἀόρ. ἐνεργ. *ἐγδύμνωκα*, παθητ. *ἐγδύθηκα* (*ἐγδύθηνα*). Ἐννοεῖται ὅτι *γδυμνώνω* μετεμορφώθη ἐκ τοῦ *γυμνώνω* κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ *γδύνω*. Πρὸς δὲ ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ ἐξήγησις τοῦ *γδυμνὸς* (ἐν Κρήτῃ, Αἰγίνῃ) ὡς παρετυμολογία τοῦ *γυμνὸς* κατὰ τὸ *γδύνω* (ἰδὲ Χατζιδάκιν, Πλάτων Ϛ' 45 καὶ ἑξ.) γίνεται ἀναμφισβήτητος διὰ τῆς πραγματικῆς ἑνώσεως ἐν τῷ συνειρμῷ τῶν ἰδεῶν τῶν δύο ῥιζῶν.

Περὶ τῆς κλίσεως τοῦ ἐνεστῶτος καὶ τοῦ παρατατικοῦ.

1 *λέω*	*λέμε*	ἢ *λέομε*
λέεις (*leis*)	*λέτε*	*λέετε*
λέει (*lei*)	*λένε*	*λέουνε*

Οἱ «ἀσυναίρετοι» τύποι (*λέετε*) ἐπλάσθησαν ἐκ νέου κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ κοινοῦ ῥήματος (*ρίχνομε*, *ρίχνετε*).

τρώω	*τρώομε*
τρώεις (*trois*)	*τρώετε*
τρώει (*troi*)	*τρώουνε*

(Ἀγνοῶ ἂν ὑπάρχουν καὶ *τρῶμε, τρῶτε, τρῶνε*).

Παρατατικός, *ἔλεα* κτλ., γ' πληθ. *ἐλέανε* καὶ *ἔλεαν*. Ἡ κατάληξις *-νε* τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ εἶνε γενικὴ ἐν ὅλῳ τῷ ῥήματι (*-ν* προέκυψεν ἐκ τοῦ *-νε* πρὸ φωνηέντων), *φταίνε* (*φταίω, φταίεις*), *κλαίουνε, εἴπανε, ἐδέναν(ε), χι̯ουνάρανε,* (*νὰ*) *εἰποῦνε, γίνουν(ε), δεχτοῦνε, ζητήσουνε, εὐχηθῆναν(ε), ἐπεράκανε*. Τὸ *-νε* μετεδόθη καὶ εἰς τὸ γ' ἑνικὸν τῆς μέσης φωνῆς *ἤτανε, ἐρχότανε, ἐκαθότανε*.

2. Τὰ ἀρχαῖα εἰς *-άω* καὶ *-έω* ῥήματα συνέπεσον εἰς ἕνα σχηματισμόν, τ. ἔ. ἡ κλίσις εἰς *-έω* ἐξεβλήθη σχεδὸν ὁλοκλήρως ὑπὸ τῆς τῶν εἰς *-άω*. Ἐνῷ ἐπὶ τῶν Κυκλάδων ἡ ἀρχαία διαφορὰ τῶν εἰς *-άω* καὶ *-έω* ἐξακολουθεῖ (*ἀγαπῶ ἀγαπᾷς, μιλῶ μιλεῖς*), ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι, Ἀττικῇ, Πελοποννήσῳ ἐνίκησεν εἷς ἑνιαῖος τύπος, καὶ οὗτος ἀσυναίρετος ἐν τῷ ἑνικῷ τοῦ ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ. Ὅτι οὗτοι οἱ ἀσυναίρετοι τύποι οὐδεμίαν ἔχουν σχέσιν πρὸς τοὺς ἀρχαίους μὴ συνῃρημένους τύπους, εἶνε γεγονὸς ἀνεγνωρισμένον ἀπὸ τῆς θεμελιώδους πραγματείας τοῦ κ. Χατζιδάκι ἐν τῷ Ἀθηναίῳ Ι', σ. 110 καὶ ἑξ. Ἐν Αἰγίνῃ ἐπίσης ἡ ἀσυναίρετος κλίσις εἶνε εὔχρηστος. Μόνον ἐν τῷ ῥήματι *ζῶ* διετηρήθη ὁ ἀρχαῖος τρόπος *ζῶ, ζῇς, ζῇ, ζοῦμε, ζῆτε, ζοῦνε,* (παρατατ. *ἐζοῦσα*). Ἡ δύναμις τῆς ἀναλογίας, ἥπερ μετέπλασε τὸ *ἀγαπῶ* εἰς *ἀγαπάω* δὲν ἐξήσκησε τὴν δύναμίν της ἐπὶ τὸ μονοσύλλαβον *ζῶ*.

Ἡ κλίσις τῶν εἰς *-άω* (*γελάω, ἀγαπάω, χαιρετάω, μιλάω, πετάω, φιλάω, τουραγνάω, καταφρονάω* κτλ.) εἶνε ὡς ἑξῆς·

γελάω	*γελᾶμε*	*γελι̯οῦμαι* (1)	*γελι̯όμαστε*
γελάεις (*ais*)	*γελᾶτε*	*γελι̯έσαι*	*γελι̯όσαστε*
γελάει (*ai*)	*γελᾶνε*	*γελι̯έται*	*γελι̯όντουνε*
			(*jelo*^{n}*dune*)

[Τοιούτῳ τρόπῳ *πάω, πάεις, πάει, πᾶμε, πᾶτε, πᾶνε*].

ἐγέλαα	*ἐγελᾶμε*	*ἐγελι̯όμουνα*	*-ι̯όμαστε*
ἐγέλαες	*ἐγελᾶτε*	*ἐγελι̯όσουνα*	*-ι̯όσαστε*
ἐγέλαε	*ἐγελᾶνε*	*ἐγελι̯ότανε*	*-ι̯όντουνε*
			(^{n}d)

Τὸ τρίτον ἑν. τοῦ παρατατικοῦ ὑπάρχει καὶ συνῃρημένον, *τσουλοπόνα, ἐγέννα, τσουμώμουνα*. Ἡ αὐτὴ κατάληξις ἐν τῷ *ἤμουνα*.

(1) Ἢ *γελι̯έμαι* ἢ *γελάομαι*. Τὸ τελευταῖον φαίνεται γνήσιος τῆς διαλέκτου τύπος.

Ἀρχαιότερον καὶ πρωτοτυπώτερον τύπον παριστάνει τὸ (ἐ)*πόνουνα* (=*ἐπόναα*) ὅπερ εἶνε τὸ ἀρχαῖον *ἐπόνουν* μετὰ προσθήκης τοῦ -*α*, ὅπως ἐν τῷ *ἤμουνα*, *ἐγελιόμουνα* κτλ. Ὁ τύπος *ἐπόνουνα* ἦτο βεβαίως ἄλλοτε καὶ ἐν Αἰγίνῃ πολὺ εὔχρηστος· οὕτω μόνον ἐννοεῖται ἡ μεταφορὰ τῆς καταλήξεως -*ουνα* εἰς τὸν ἀόριστον *εἴπουνα* (*εἶπες*, *εἴπατε*) ὃς εὑρίσκεται παρὰ τὸ *εἶπα*.

Οἱ τύποι *τραγουδοῦσε*, *τραβοῦσε* οἱ ἀναγινωσκόμενοι ἐν τῷ δημοσιευθέντι ἀνωτέρω κειμένῳ δὲν εἶνε γνήσιοι, ἀλλὰ παρείσακτοι ἐξ ἄλλων διαλέκτων ἢ μᾶλλον ἐκ τῆς κοινῆς.

Περὶ τοῦ ἀορίστου.

Ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς Αἰγινητικῆς διαλέκτου ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἀορίστου μεγαλειτέραν ἔχει σημασίαν ἢ ἡ κλίσις τοῦ ἐνεστῶτος. Ἐξαιρέσει τῶν ρημάτων εἰς -*αίνω* (ἀόρ. -*ανα*) καὶ τῶν εἰς -*λω* (*ἔστειλα*) καὶ τῶν ρημάτων μετὰ τοῦ χαρακτῆρος *β*, *π*, *κ*, *χ* (*ἐδούλεψα*, *ἔλειψα*, *ἔκοψα*, *ἐφύλαξα*, *ἔδειξα*), πρὸς τὰ ὁποῖα προστίθενται *κλαίω* *ἔκλαψα* καὶ *καίω* *ἔκαψα*, ὁ ἀόριστος εἰς -*σα* ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ ἀορίστου εἰς -*κα*· λοιπὸν τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ ρήματα τὰ εἰς -*άω* καταλήγοντα καὶ ἐν γένει εἰς ὅλα ὅσα ἔχουσι χαρακτῆρα φωνῆεν καὶ τέλος εἰς ὅσα ὁμοιάζουσιν ἐκείνοις ἐν τῷ ἀορίστῳ, δηλ. εἰς τὰ ρήματα εἰς -*ίζω* καὶ -*νω* (προηγουμένου φωνήεντος). Ἡ κλίσις εἶνε ἡ αὐτὴ τῇ τοῦ ἀορίστου εἰς -*σα*· παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ *κ* γίνεται *τσ* πρὸ τοῦ *ε*. Λοιπόν, (ἐ)*χαιρέτικα*, *ἐχαιρέτιτσες*, *ἐχαιρέτιτσε*, *ἐχαιρετίκαμε*, *ἐχαιρετίκατε*, *ἐχαιρετίκανε*· ὡσαύτως *ἐχτύπηκα*, *ἐτραύικα*, *ἀπακούμπηκα*, *ἀρχίνικα*, *ἔζηκα*, *ἐμίληκα*, *ἄκουκα*, *ἐγέλακα*, *ἐπέρακα*, *ἄπλωκα*, *ἐγδύμνωκα*, *ἔστηκα*, *ἔπεκα*, *ἔπιακα*, *ἔφτιακα*(1) (*φτιάνω*), *ἔφτακα*, *ἔσπακα*, *ξέχακα*, *ἔλυκα* (*λύνω*), *ἔδεκα* (*δένω*), *ἀφάνικα*, *ἐκάθικα*, *ἀποφάσικα*, *ἐπρίτσικα*. Ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι οὕτως σχηματίζεται καὶ τὸ ἀρχαῖον *ἄφηκα*, *ἔδωκα*. Ἡ ἀρχὴ τοῦ σχηματισμοῦ εἶνε καταφανής. Ἀπὸ τῶν ἀρχικῶν τύπων *ἔδωκα*, *ἄφηκα* τὸ *κ* κατ' ὀλίγον διεδίδετο εἰς τὰς φωνηεντικὰς ρίζας καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς σχηματισμούς· δὲν πιστεύω ὅτι ὁ ἀρχαῖος εἰς -*κα* παρακείμενος συνετέλεσεν

(1) Ἀντὶ **ἐπίακα, ἐφτίακα** περὶ ὧν ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 104. Ἀλλὰ καὶ **ἔπια, ἐπίαμε** ἀκούεται.

εἰς τὴν γένεσιν τοῦ νέου ἀορίστου, ἐπειδὴ ὁ ἀρχαῖος παρακείμενος οὐδέποτε ἦτο ἐν πολλῇ χρήσει, βεβαίως δὲ πολὺ ἐνωρὶς καὶ ἀπηρχαιώθη. Ἐξαίρω ὡς ἀξιομνημόνευτον, ὅτι ὀλίγιστα πρότυπα (*ἔδωκα*, *ἄφηκα*) παρώρμησαν εἰς τὸν σχηματισμὸν ὁλοκλήρου νέας κατηγορίας τύπων. Βλέπομεν, ὅτι ὁ τύπος *ἔδωκα* (ἐνταῦθα βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ *ἄφηκα*) οὐχὶ μόνον δὲν ἀπώλεσεν ἀλλὰ καὶ ἐπανέλαβε τὴν δύναμιν, μεθ' ἧς, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ κ. Brugmann, ἐδημιούργησε τὸν ἀρχαῖον παρακείμενον εἰς *-κα*. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ὅτι ἐν τῇ ζώσῃ γλώσσῃ παρατηροῦμεν τὴν αὐτὴν λειτουργίαν ἣν ὑποθέτει ὁ κ. Brugmann ἐν τῇ προϊστορικῇ περιόδῳ τῆς ἑλληνικῆς, ἀποδεικνύει τοὐλάχιστον κατ' ἀρχὴν τὴν ὀρθότητα τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἐξόχου γλωσσολόγου.

Ἡ γένεσις τοῦ ἀορίστου εἰς *-κα*, τὸν ὁποῖον ηὑρομεν καὶ ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας Ἀθηναϊκῆς διαλέκτου καὶ ἐξ Εὐβοίας, δέν μοι φαίνεται πολὺ παλαιά. Τύποι οἷον *ἔπεσα*, *ἔφτασα*, *ἐτραύιξα*, οἵ μοι ἐμαρτυρήθησαν ἐπίσης, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσι παρείσακτοι, ἀλλὰ δύνανται νὰ εἶνε ἐγχώριοι καὶ ἀρχαῖοι εὐχρηστοῦντες παρὰ τοὺς ἄλλους. Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην μ' ἤγαγε τὸ γεγονός, ὅτι τὸ *κ* ὑπάρχει μόνον ἐν τῇ ὁριστικῇ τοῦ ἀορίστου, ἐνῷ ἐν τῇ ὑποτακτικῇ αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ ἀπὸ ταύτης ἐσχηματισμένῳ μέλλοντι ὁ διὰ τοῦ σίγμα σχηματισμὸς (ἐκτὸς τοῦ *θὰ* (*ἂν*) *δώκω*) μόνος εἶνε εὔχρηστος· πάντοτε λέγονται *θὰ* (*ἄν*, *νὰ*) *χαιρετίσω*, *μιλήσω*, *στήσω*, *σπάσω*, *λύσω*, *δέσω*, *ζήσω*, *γελάσω*, *ἀκούσω*.

Ὁ παθητικὸς ἀόριστος σχηματίζεται κατὰ δύο τρόπους, παραλιπομένου τοῦ μεμονωμένου *ἐφάνη*· πρῶτον μὲν ὁ ἀρχαῖος ἀόριστος μετεμορφώθη διὰ προσθήκης τῆς συλλαβῆς *-κα* (*ἐγελάστηκα*, *ἐγελάστηκες* κτλ., (*ἐ*)*τσουμήθηκα*, *ἐλυπήθηκα*, *ἐλούστηκα*, (*ἐ*)*ντράπηκα* κτλ.), δεύτερον δὲ διὰ τῆς προσθήκης ἑνὸς *α* εἰς τὸ πρῶτον ἑνικόν, ὃ ἔγινεν οὕτω βάσις τῆς κλίσεως πάσης κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου, ἤτοι *ἐλούστην-α*, *ἐλούστηνες*, *ἐλούστηνε*, *ἐλουστήναμε*, *ἐλουστήνατε*, *ἐλουστήνανε*. Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσιν εἶνε ὁ αὐτὸς τοῦ σχηματισμοῦ τρόπος. Δὲν τολμῶ νὰ ὁρίσω, ἂν ὁ διὰ τοῦ *-κα* σχηματισμὸς εἶνε ἐγχώριος καὶ παλαιόθεν ἐν χρήσει παρὰ τὸν εἰς *-να* ἢ ἂν εἶνε ξενισμός. Σήμερον οἱ δύο τύποι εἶνε ἀναμὶξ ἐν χρήσει ἢ μᾶλλον οἱ τύποι *ἐλυπήθηνα*, *καταράθηνα*, *ἐγδύθηνα*, *χαιρετίθηνα*, *ἐδέθηνα* κτλ.

φαίνονται ὅτι ὑπόκεινται εἰς τὴν γενικῶς τῇ διαλέκτῳ ἀπειλοῦσαν αἶσαν ἤτοι εἰς τὴν ἐξόντωσιν.

Αἱ ἀντίστοιχοι ὑποτακτικαὶ συμφωνοῦσι πρὸς τοὺς κοινοὺς τύπους (*χαιρετιθῶ* κτλ.).

Γ'

Ἐκθέντες ἰδιωτισμούς τινας τῆς Αἰγινητικῆς διαλέκτου ὑπολείπεται νὰ ὁρίσωμεν τοὐλάχιστον κατὰ προσέγγισιν τὴν θέσιν αὐτῆς ἐν ταῖς διαλέκτοις τῆς νέας ἑλληνικῆς. Ἐλλείψει διαλεκτολογικῶν ἐρευνῶν περιοριζόμεθα εἰς γενικωτέραν ὑποτύπωσιν. Πρῶτον εἶνε ἄξιον μνείας, ὅτι ἡ Αἰγινητικὴ ὅλως διαφέρει τοῦ τμήματος τῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσων· ἐξαιρέσει τοῦ μονήρους *ντά*, ὃ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ *ἴντα* τῶν νήσων, ἡ κλίσις τοῦ ῥήματος ἐν πρώτοις, εἶτα ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀρχαίου *υ* καὶ *οι* εἰς *ου* διακρίνει τὴν Αἴγιναν παντελῶς τῶν Κυκλάδων. Αὐτὰ μάλιστα τὰ φαινόμενα ἤτοι ἡ μεταβολὴ τοῦ *υ/οι*>*ου* μετ' ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ προηγουμένου *σ*, *χ*, *κ*, κτλ., οἱ ἀσυναίρετοι τύποι τῶν εἰς *-άω* ῥημάτων, οἱ διὰ τοῦ *-κα* ἀόριστοι, ἡ μὴ συνίζησις τῶν ἐπὶ τῆς πρώτης συλλαβῆς τονουμένων συμπλεγμάτων *-ία* καὶ *-έα* ὑποδεικνύουσι συγγένειαν πρὸς τὴν παλαιοτέραν Ἀθηναϊκὴν διάλεκτον, καθὼς ἐπανειλημμένως ἐδείξαμεν. Πρὸς δὲ καὶ ἡ Μεγαρικὴ διάλεκτος, ἴσως καὶ ἡ χωρίων τινῶν τῆς Εὐβοίας (ἰδ. σ. 105) δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς τὸ ἡμέτερον τμῆμα. Μετὰ τῆς Μεγαρικῆς συμφωνεῖ μάλιστα ὁ κανὼν τῆς τροπῆς τῶν λαρυγγικῶν εἰς οὐρανικὰ (1) *ἐτσεῖνος*, *τσαί*, *στσάζομαι*, *τσούκλος*, *στσούλα* (=*σκύλα*), ἔπειτα *τσουλία* παρὰ τὸ *τσουλ̥ιὰ* (2) καὶ *ὅλος* οὐχὶ *οὗλος*.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο τῆς συγγενείας τῆς Αἰγινητικῆς, Ἀθηναϊκῆς

(1) Ἡ προφορὰ τοῦ ἐκ τοῦ *κ* προελθόντος *τσ* δὲν εἶνε ἐν Μεγάροις ἀκριβῶς ἡ αὐτὴ τῷ αἰγινητικῷ *τσ*· τὸ *τσ*, ὅπερ εἶνε πάντοτε προϊὸν τῆς τροπῆς εἰς οὐρανικά, εἶνε περίπου ἴσον μὲ τὸ ἰταλικὸν *c*, ἀλλ' ὀλίγον μαλακώτερον.

(2) Ὁ τύπος *τσουλ̥ιὰ* εἶνε εὔχρηστος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς ἐγκλιτικῆς ἀντωνυμίας, λοιπὸν *τσουλ̥ιά μου*.

(καὶ Μεγαρικῆς) ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τῇ βοηθείᾳ τῆς ἱστορίας. Προτάσσω, ὅτι κατὰ τὴν σημερινὴν κατάστασιν αἱ τρεῖς περὶ ὧν ὁ λόγος διάλεκτοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἑλληνικαὶ ὀάσεις ἐν τῷ μέσῳ ἀλβανικῶν πληθυσμῶν (Ἀργολίδος, Ἀττικῆς, Βοιωτίας). Τούτων τῶν ὀάσεων τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἀλλοφύλλους γείτονας ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις νὰ διέλθωμεν τῇ βοηθείᾳ ἐγγράφων μαρτυρίων, οὐδόλως εἶνε δυνατόν, διότι τοιαῦτα μαρτύρια λείπουν σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν. Τὰς δυσκολίας ἃς προβάλλει τὸ σπουδαῖον ζήτημα τοῦ νὰ ὁρίσωμεν ἱστορικῶς τὴν ἐθνογραφικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, δηλ. τὴν γεωγραφικὴν ἀλλοφύλων λαῶν διάδοσιν, ταύτας τὰς δυσκολίας οὐδεὶς ἐρευνητὴς ὅστις ἐξήτασε τὴν τοῦ Fallmerayer ὑπερβολικὴν ὑπόθεσιν, δὲν ᾐσθάνετο καὶ δὲν ἐξέφρασεν. Ὁ Hopf (1) καὶ ὁ Hertzberg (2) καὶ τελευταῖον ὁ Philippson (3) ἠναγκάσθησαν ν' ἀρκεσθῶσιν εἰς τὸ νὰ διαφωτίσωσι τὸ σκότος τῶν μεσαιωνικῶν ἐν Ἑλλάδι μεταναστάσεων τῶν λαῶν μόνον ἐν τοῖς οὐσιωδεστάτοις, ἐνῷ ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας, τ. ἔ. ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τῶν παλαιοτέρων ἐποικίσεων ἑκάστης ἐπαρχίας εὑρισκόμεθα ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ. Ἓν δὲ βοήθημα μέχρι τοῦδε ἔμεινεν ἐντελῶς ἀμεταχείριστον, καίπερ ὂν τὸ μόνον ὅπερ ἐν ἐλλείψει ἐπαρκουσῶν ἱστορικῶν πηγῶν δύναται νὰ διαφωτίσῃ ὀλίγον τὸ ἐπικρατοῦν σκότος, τοῦτο δὲ εἶνε ἡ ἐξερεύνησις τῆς γλώσσης, ἡ διαλεκτολογία. Αἱ γλωσσικαὶ ἔρευναι ὡς πρὸς τὰ ὅρια καὶ τὰς προσεγγίσεις τῶν διαλέκτων συνημμέναι μετὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τῆς σημερινῆς τῆς Ἑλλάδος ἐθνογραφίας (ἧς ὁ Philippson ὡς πρὸς τὴν Πελοπόννησον ἔθηκεν ἀξιόπιστον βάσιν), μόναι αὗται θὰ καταστήσωσιν ἡμᾶς ἱκανοὺς — ἐνόσῳ μὴ ἀναφανῶσιν ἐκ τῆς κόνεως τῶν βιβλιοθηκῶν νέοι ἀνέλπιστοι ἱστορικοὶ θησαυροὶ — νὰ πλησιάσωμεν εἰς τὴν λύσιν τοῦ ἐθνογραφικοῦ ἐν Ἑλλάδι ζητήματος. Κατὰ τίνα τρόπον εἶνε τοῦτο δυνατὸν πειρῶμαι νὰ δείξω διὰ βραχέων ἐν τῷ παρόντι τῆς Αἰγινητικῆς παραδείγματι ἐφ' ὅσον ἡ περιωρισμένη ὕλη μοι ἐπιτρέπει.

(1) Hopf, Geschichte Griechenlands ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τῶν Ersch καὶ Gruber, τόμ. 88.

(2) Hertzberg, Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens, πρὸ πάντων ἐν τῷ α' τόμῳ.

(3) Philippson, Ethnographie des Peloponnes, ἐν Petermanns Mitteilungen 1890 σ. 1-11, 33-41.

Ὡς πρὸς τὴν Αἴγιναν καὶ τὰς Ἀθήνας δυνάμεθα εὐτυχῶς νὰ συνάψωμεν τὰς διαλεκτολογικὰς μελέτας καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν πορίσματα πρὸς γεγονὸς ἱστορικῶς μεμαρτυρημένον. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅτε μετὰ τὴν τῶν Ἑνετῶν πολιορκίαν τοῦ ἔτους 1688 ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν ἔρημον, ἐζήτησαν νέαν πατρίδα ἐν ταῖς γειτονευούσαις νήσοις καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Πελοποννήσῳ. Οὕτω καὶ ἡ Αἴγινα, ἐν ᾗ τότε κατῴκουν Ἀλβανοί(1), ἀπῳκίσθη διὰ Ἀθηναίων φυγάδων(2). Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ´ αἰῶνος ἐπέστρεψαν μέν τινες τῶν ἄλλοτε Ἀθηναίων, ἵνα ἀνοικοδομήσωσι τοὺς πτωχοὺς αὐτῶν οἰκίσκους ἐν τῇ φίλῃ πατρίδι ὑπὸ τὴν ἱερὰν Ἀκρόπολιν (καίτοι μόνον ὡς πενιχρὸν κατὰ μέρος ὑπ' Ἀλβανῶν κατοικούμενον χωρίον)(3), ἀλλ' ἡ μεγάλη ὁμοιότης τῆς διαλέκτου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Αἰγίνης δεικνύει, ὅτι ἡ τῆς Αἰγίνης ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐποίκησις δὲν ἔμεινεν ἄνευ διαρκοῦς ἀποτελέσματος. Εὔκολος καὶ πρόχειρος εἶνε ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ἓν τῶν Ἀθηναίων μέρος ἔμεινεν ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς χρόνοις ἐξηλλήνισε τὴν νῆσον ἐφ' ὅσον ἦτο ἀλβανική, ἀφομοίωσε δὲ πρὸς ἑαυτὸ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἴσως εἶχον μείνει ἀρχαιόθεν κάτοικοι τῆς νήσου, καὶ οὕτως ἡ τῶν ἐπηλύδων διάλεκτος ἐνίκησε. Ὡς πρὸς τὰ Μέγαρα εἰκάζω ἀνάλογα συμβάντα(4), ἀλλὰ δὲν ἐκφράζω περισσότερα, διότι ἡ Μεγαρικὴ διάλεκτος δέν μοι εἶνε ἀρκούντως γνωστή. Καὶ τέλος τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐπεκτείνω καὶ εἰς τὴν νοτίαν Εὔβοιαν, ὅπου ἐπίσης Ἕλληνες λαλοῦντες, ὡς φαίνεται, διάλεκτον πρὸς τὴν Ἀθηναϊκὴν συγγενῆ (ἰδ. σ. 105) κατοικοῦσι μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν(5).

(1) Ἂν μόνοι ἢ μεθ' Ἑλλήνων, δὲν εἶνε βέβαιον. Περὶ τῆς τῶν Ἀλβανῶν ἐν Αἰγίνῃ μεταναστεύσεως πρβλ. Hertzberg III 393. Miklosich, Albanische Forschungen (ἐν Denkschriften der Wiener Akademie 19, 338).

(2) Περὶ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν μεταναστεύσεως ἰδ. Hertzberg I 128 σημ. 2. III 145. Hopf 85, 108 καὶ ἑξ. Ὁ Fallmerayer (π. χ. ἐν Fragmente aus dem Orient II 473 καὶ ἑξ.) ἐξώγκωσε τὸ γεγονὸς εἰς ἐντελῆ τῶν Ἀθηνῶν ἐρήμωσιν μεταξὺ τοῦ ἕκτου καὶ δεκάτου αἰῶνος. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο τοῦ 17 αἰῶνος δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὸ περὶ τῶν Σλαύων ζήτημα (Hopf αὐτόθι), ἐπειδὴ ἠξεύρομεν ὅτι ἀκριβῶς ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Σλαυικῶν ἐπιδρομῶν αἱ Ἀθῆναι ἦσαν κέντρον καὶ στήριγμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ (Hertzberg I 113. 125).

(3) Hertzberg III 146.

(4) Καὶ εἰς τὴν Κόρινθον λέγεται ὅτι ἔφυγον Ἀθηναῖοι τὴν πατρίδα ἐστερημένοι· πρβλ. Hertzberg ἀλλαχοῦ. Διατί οὐχὶ ὁμοίως εἰς Μέγαρα;

(5) Ὅτι ἡ νοτία Εὔβοια ἀλβανική, ἰδ. Hertzberg III 393.

Δεύτερον ζήτημα εἶνε, πόθεν ἡ ὁμὰς τῶν διαλέκτων τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Αἰγίνης (καὶ τῶν Μεγάρων) ἔχει τὴν ἀρχήν, ἤτοι ἂν εἶνε αὐτόχθων ἔν τινι μέρει τῆς νῦν περιοχῆς ἢ ἂν προῆλθεν ἐκ νέας Ἑλλήνων ἐποικίσεως τῶν ὑπ' Ἀλβανῶν κατοικουμένων τὸ πρὶν χωρῶν.

Περὶ τῆς θέσεως τῶν τριῶν διαλέκτων πρὸς τὰς ἄλλας δὲν ὑπολείπεται ἀμφιβολία τις· καὶ τῶν νησιωτικῶν καὶ τῶν βορειοελληνικῶν διαλέκτων διακρίνεται ὡρισμένως ἡ τριὰς αὕτη, δεικνύει δὲ συγγένειαν πρὸς τὰς πελοποννησιακὰς διαλέκτους. Ἂς παρατηρήσωμεν καλῶς τὸ γεγονός, ὅτι αἱ Ἀθῆναι καίπερ γεωγραφικῶς κείμεναι ἐν τῷ μέσῳ τῶν πελοποννησιακῶν καὶ τῶν βορειοελληνικῶν (τῆς Στερεᾶς) διαλέκτων ἀνήκουσιν εἰς τὰς νοτιοελληνικὰς καὶ χωρίζονται ἰσχυρῶς ἀπὸ τῆς βορειοελληνικῆς Λοκρίδος. Τούτου ἐξήγησιν δίδει κατὰ τὴν γνώμην μου, ἡ ἑξῆς ὑπόθεσις, ἥπερ βασίζεται ἐπὶ γενικῆς θεωρίας τοῦ χωρισμοῦ τῶν διαλέκτων καὶ γλωσσῶν.

Ὅταν γλῶσσά τις ἔχῃ ἐκταθῇ ἐπὶ πολύ, δὲν δύναται ἢ ν' ἀπολέσῃ ἐντὸς τῶν εὐρειῶν τούτων χωρῶν τὸν ἑνιαῖον χαρακτῆρα καὶ νὰ διασχισθῇ εἰς διαλέκτους. Ἐὰν λοιπὸν οἱ ἀποχωρισμοὶ δὲν καταστῶσιν ὁριστικοὶ δι' ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων ὥστε νὰ ἀποσπασθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων οἱ τέως γείτονες, τὰ τῶν διαλέκτων ὅρια θὰ συμπέσωσιν εἰς ἄλληλα, τ. ἔ. δύο συνορεύουσαι γλωσσικαὶ ὁμάδες (ἂς εἴπωμεν χωρία ἢ ἐπαρχίαι) θὰ διαφέρουν πολὺ ὀλίγον ἀλλήλων κατὰ τὴν διάλεκτον, ἐνῷ αἱ πολὺ κεχωρισμέναι διάλεκτοι συνδέονται μὲν διὰ σειρᾶς μεσαζόντων μελῶν, καθόλου δὲ πολλὴν ἔχουν διαφορὰν ἀπ' ἀλλήλων. Φανερὸν δ' ὅμως ὅτι ἂν ταῦτα τὰ μεσάζοντα μέλη καταστραφῶσι διά τινων συμβάντων ἢ παρεμβληθῇ σφὴν μεταξὺ δύο γειτονευουσῶν διαλέκτων, ἀνάγκη εὐθὺς νὰ ἕπηται χωρισμὸς ἀκριβῶς ὡρισμένος τῶν δύο γλωσσικῶν περιοχῶν, προχωροῦμεν εἰς δύο ὅλως διαφόρους διαλέκτους ἢ τέλος γλώσσας, ἐὰν ἡ πρὸς τὸν χωρισμὸν ὁρμὴ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἐνεργῇ (1).

Ἂς ἐφαρμόσωμεν ταύτας τὰς σκέψεις ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ τῶν Ἀλβανῶν μεταναστεύσεις τῆς ιδ' καὶ ιε' ἑκατονταετηρίδος

(1) Αἱ σκέψεις ἡμῶν αὗται εἶνε κατ' οὐσίαν καὶ ἐν ὀλίγοις ἡ τοῦ κ. I. Schmidt «θεωρία τῆς κυμάνσεως» (Wellentheorie) μετὰ τῆς τροποποιήσεως τοῦ κ. Leskien. Συνοπτικὴν καὶ κριτικὴν περίληψιν τῆς θεωρίας εὑρίσκει τις παρὰ τῷ κ. Delbrück «Einleitung in die Sprachwissenschaft» δευτ. ἔκδ. σ. 135 καὶ ἑξ.

ἐξετόπισαν ἐκ τῆς Βοιωτίας, ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ἐκ τοῦ μείζονος τῆς Ἀργολίδος μέρους, ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Ἀχαΐας καὶ ἐκ τῆς Ἀρκαδίας σφόδρα τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμόν. Περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς μεταναστεύσεως ταύτης, ἡ ὁποία ἐν τῷ ΙΕ' αἰῶνι ἀνῆλθεν εἰς 200,000 ἄτομα, πρβλ. Hertzberg II 556, III 394 καὶ Philippson σελ. 7(1). Διὰ τῆς μεταναστεύσεως ταύτης ἡ συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διεσπάσθη, τ. ἔ. σφὴν μέχρι τῆς καρδίας τῆς Πελοποννήσου διαπερῶν εἰσήχθη μεταξὺ τῆς Χερσοννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅς τοῦτο μὲν ἐξωλόθρευσε πλῆθος μέσων διαλεκτικῶν τύπων, τοῦτο δ' ἐγέννησε δύο ἰδιορρύθμους τύπους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Τοῦ λοιποῦ ἠκολούθησε κεχωρισμένη τῶν διαλέκτων ἀνάπτυξις, ἥτις ἐδημιούργησε τὰ δύο μεγάλα τμήματα τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων διαλέκτων. Αἱ νῆσοι ἔβαινον παρὰ τὴν ἀνάλογον Στερεάν. Ἐν τῇ τῶν νήσων σειρᾷ καὶ ἐν τῷ δυτικῷ τῆς Ἑλλάδος μέρει (Ἑπταννήσῳ, δυτικῇ Ἀχαΐᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ) πρέπει νὰ ζητήσωμεν, ὡς φαίνεται, τοὺς μέσους τύπους τοὺς συνδέοντας τὰ δύο τμήματα, οὐχὶ δ' ἐν τῇ ἀνατολικῇ Στερεᾷ, ὅπου τὰ ἑκατέρωθεν ὅρια (Λοκρίς, Βοιωτία καὶ Ἀργολίς) χωρίζονται πολύ. Δυστυχῶς δὲν δύναμαι νὰ ἐξακριβώσω τὰ περὶ τῶν διαλεκτικῶν ὁρίων καὶ μεταβατικῶν σημείων ἐν τῇ δύσει καὶ τῇ ἀνατολῇ· ἐνταῦθα ἀρκεῖ ὅτι εὗρον λόγον τινὰ διὰ τὸν ἀκριβῆ ἐν τῷ ἀνατολικῷ τῆς Στερεᾶς μέρει ἀποχωρισμὸν τῶν διαλέκτων. Σημειῶ δὲ μόνον τὸ φαινόμενον ὅτι ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ (ἐπὶ τοῦ Ὠλένου, Χέλμου καὶ Ζίρια) λαλεῖται βορεία τις διάλεκτος. Ἡ ὕπαρξις αὐτῆς ἂν προέρχηται ἐκ τῆς ἀδιακόπου ἐπιμιξίας τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Αἰτωλίας ἢ ἂν ἐκεῖνοι οἱ βορειοελληνικοὶ τῆς Πελοποννήσου κάτοικοι δὲν εἶνε ἄλλο ἢ λείψανα τῶν ἑξακισχιλίων Ῥουμελιωτῶν οἳ περὶ τὰ 1700 ἐπῴκησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον (Philippson σ. 40), δὲν τολμῶ νὰ βεβαιώσω. Ἐξαίρω δὲ μόνον τοῦτο, ὅτι ἡ παναρχαία μυθικὴ τῶν λαῶν γέφυρα διὰ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου καὶ ἐν ἱστορικοῖς χρόνοις δὲν περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν. Τελευταῖον δὲ πιστεύω ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν Κυκλάδων εὑρίσκεται ἴχνος γεφύρας, ὅπερ ὁδηγεῖ ἀπὸ τοῦ νοτίου πρὸς

(1) Καὶ σήμερον οἱ Ἀλβανοὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀριθμοῦν 90,000 ἄτομα· ἐν τῇ Ἀργολίδι σχηματίζουν συνεχῆ πληθυσμόν, ὥστε δικαιολογεῖται ἡ γνώμη ὅτι ἐκεῖθεν οἱ Ἕλληνες ἦσαν σχεδὸν ἐκβεβλημένοι. Λεπτομερὴς στατιστικὴ παρὰ τῷ κ. Philippson σ. 33 καὶ ἑξ.

τὸ βόρειον τμῆμα· ἐν τῇ Νάξῳ ἐσημείωσα (ἐν τῇ κώμῃ Γαλανάδων) τὸν τύπον *σκιά*=*συκιά*, ὅς ἔχει σαφῶς βορειοελληνικὴν μορφήν, ἐνῷ ἡ Νάξος ἀνήκει εἰς τὸ νότιον μέρος. Μήπως ἐν ἐκείνῳ τῷ τύπῳ εἶνε κεκρυμμένον ἴχνος τῶν μεταβατικῶν τύπων οὓς ζητοῦμεν; (1)

Πρὸς τὰς ἐκτεθείσας σκέψεις θὰ συνεφώνει τὸ νὰ μὴ θεωρῶμεν τὰς Ἀθήνας, τὴν Αἴγιναν καὶ τὰ Μέγαρα ὡς ἀρχαιόθεν διατηρουμένας ἑλληνικὰς ὀάσεις (διότι ἄλλως ἡ διάλεκτος αὐτῶν ἔπρεπε νὰ εἶνε τὸ μεσάζον μεταξὺ τῶν δύο περὶ ὧν ὁ λόγος τμημάτων) ἀλλὰ νὰ βλέπωμεν ἐνταῦθα μᾶλλον ἀπογόνους ἐποίκων ἐκ νοτιοελληνικῶν, μᾶλλον δὲ πελοποννησιακῶν χωρῶν. Ἡ γλῶσσα ἀναγκάζει πρὸς τοῦτο τὸ συμπέρασμα, ἐνῷ βεβαίως ἡ ἱστορία οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοιαύτης μεταναστεύσεως. Ἐπειδὴ δ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τῶν Μεγάρων καὶ βεβαιότατα τῆς Αἰγίνης πληθυσμόν, ὀφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν κατὰ ἱστορικὰ μαρτύρια καταγωγὴν ἐξ Ἀθηνῶν, πρόκειται μόνον νὰ ἐξηγήσωμεν, πόθεν ὁ τῶν Ἀθηνῶν πληθυσμός. Φαίνεται βέβαιον ὅτι ἐν Ἀθήναις—ἐκτὸς βραχυτάτης διακοπῆς, ἰδ. ἄνω σελ. 119—ἑλληνικὸς πληθυσμὸς οὐδέποτε ἐξέλιπεν ὅλως· ἀλλὰ καὶ τὸ ἑξῆς φαίνεται πιθανόν, ὅτι δηλ. οἱ ἐν Ἀθήναις Ἕλληνες, ἀπὸ τοῦ ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνος ἐγκεκλεισμένοι κύκλῳ ὑπ' Ἀλβανῶν μόνον διὰ τούτου ἠδύναντο νὰ διασῴζωσι τὰς Ἀθήνας ὡς ἑλληνικὴν πόλιν, ὅτι ἀδιαλείπτως ἐλάμβανον αὔξησιν ἐξ ἄλλων τοῦ Ἑλληνισμοῦ μερῶν καὶ πρὸ πάντων, ὡς δεικνύει ἡ γλῶσσα, ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Φρονῶ δηλαδὴ ὅτι τὸ πλῆθος τῶν μεσαιωνικῶν καὶ ἔπειτα (μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως) κατοίκων καὶ ἑπομένως ἡ διάλεκτος τῶν Ἀθηνῶν προῆλθεν ἐκ τῆς μίξεως πρὸς ἄλλους καὶ ἰδίως πρὸς Πελοποννησίους.

Καταστρέφων τὸν λόγον ὁμολογῶ καὶ αὖθις ὅτι ἐλλείψει ἄλλων προπαρασκευαστικῶν ἐργασιῶν δὲν ἠδυνάμην ἢ νὰ μεταχειρίζωμαι περιωρισμένην ὕλην· ἀλλ' ὅμως ἡ τῆς ἐρεύνης μέθοδος ἣν ἐφήρμοζον μοὶ φαίνεται ὡς ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ παράσχῃ ἡμῖν ἀσφαλῆ πορίσματα. Ἐὰν δὲν ἠδυνήθην νὰ προσδιορίσω πλείω τῶν ἐκτεθέντων, αἰτία πάντως εἶνε οὐχὶ ἡ μέθοδος ἀλλ' ἡ ἔλλειψις πολλῶν παρατηρήσεων. Τοιαύτην ὕλην νὰ προμηθεύσωσι καθῆκον ἔχουσιν οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ διαφέρωνται μέγιστον, ἵνα ἐξετασθῇ καὶ λυθῇ τὸ τῆς πατρίδος ἐθνογραφικὸν ζήτημα. Τὰ σφάλματα ὅσα διέπραξαν καὶ ὁ

(1) Πρβλ. καὶ τὰς σημειώσεις τοῦ κ. Χατζιδάκι ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Kuhn Λ',387.

ἐμπαθὴς Fallmerayer καὶ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, εἴτε ὀξύθυμοι Ἕλληνες εἴτε Φιλέλληνες, ἦσαν ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς ἐνδεοῦς γνώσεως τῆς ἀναπτύξεως ἣν εἶχε διανύσει ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ὅτι ἡ δημώδης γλῶσσα εἶνε γνήσιον καὶ ὡραῖον γέννημα τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων πνεύματος, ὅτι ἀκολούθως ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξακρίβωσις αὐτῆς μέγιστον παρέχει ἡμῖν βοήθημα, ἵνα ἐξελέγξωμεν τὸν Fallmerayer, τοῦτο οἱ Ἕλληνες μικρᾶς μόνον προσοχῆς ἠξίωσαν. Ὅστις ὀξύχολος ζητεῖ νὰ ἐξελέγξῃ τὸν Fallmerayer δι' εὐτελῶν λέξεων ἢ συζητεῖ περὶ ἐλαχίστων μαρτυρίων ἀμφιβόλων ἐγγράφων, θὰ ἔπραττε συμφορώτερον καὶ ὀρθότερον, ἂν διεσαφήνιζε τὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος ἱστορίαν διὰ τῆς σπουδῆς τῆς γλώσσης, τοῦ ἀνοθεύτου τούτου τοῦ λαοῦ προϊόντος. Τοῦτο τὸ πρόβλημά μοι φαίνεται σπουδαιότερον ἢ τὸ ν' ἀνερευνῶνται τὰ λεξικὰ πρὸς καλλωπισμὸν τῆς καθαρευούσης δι' ὅσον τὸ δυνατὸν ἀρχαίων λέξεων καὶ φράσεων καὶ νὰ παραπλανᾶται ὁ τοῦτο ποιῶν, ὅτι ἡ ἀρχαία καὶ ἡ νέα γλῶσσα εἶνε μία καὶ ἡ αὐτή, ἐνῷ εἶνε δύο πράγματα συνεχῆ μὲν διὰ τῆς ἱστορικῆς ἀνελίξεως, ἀλλ' ὅμως διαφέροντα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΙΓΙΝΗΤΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Κατελογίσθησαν ὅλαι αἱ λέξεις, αἳ μνημονεύονται ἐν τῇ πραγματείᾳ, πρὸς δὲ καί τινες σπανιώτεραι ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκδεδομένων κειμένων.

Ἀγαπάω, ἄγκουρα, ἀδερφή, ἀέρας (ἀγέρας), ἀερίζω (ἀγερίζω), ἀθός, ἀκούω, ἀλόχτερας, ἀλυσίδα, ἀμπωνέ, ἀμυγδαλέα, ἀναδακρύζω, ἀνάντζη, ἀναπλωρίζω, ἀνεμονή, ἄντζελος, ἀντζίστρι, ἀξάδερφος, ἄξιος (θηλ. ἄξα), ἀπακουμπάω, ἀπάνω, ἀπία, ἀπλώνω, ἀποφασίζω, ἀραμποσουτσέα, ἄργανο, ἀρχινάω, ἀφανίζω, ἀτσινίδα, ἀφαλός, ἀφίνω, ἀχέλι, ἄχιουρα, ἀχτίμωτος.

Βάζω, βαίνω, βάλλω, βαράω, βασιλέας, βασιλεύω, βαστάω, βγαίνω. βγάλλω.

Γατί, γδυμνώνω, γδυμνός, γδύνω, γελάω, γεννάω, γίνομαι, γλυτσαίνω, γλυτσίζω.

Δείχνω, δένω, δές = ἰδέ, δέχομαι, δίνω, διώχνω, δοιάτσι, δουλεύω, 'δῶ = ἐδῶ.

'Εγώ, ἐδῶ, εἶμαι, ἐλαία, (ἐ)ντρέπομαι, ἐπᾶ (=ἐκεῖ), ἔρχομαι, ἐτσεῖ, ἐτσεῖνος, εὐτυχία, εὔχομαι.

Ζεύ(γ)ω, ζητάω, ζῶ.

Θερί.

'Ιδωμένος τοῦ βλέπω.

Καίω, καθίζω, κάθομαι, κάμω, κανεῖς, κάνω = κάμω, καρδία, κάρονας, καταράομαι, κατσία, κλαίω, κλέδω, κόδω, κόρακας, κορμάτσι, κουνάω, κουντουριδιά, κουπί, κούτραφας, κουτσί, κρεμιδάτσι.

Λείπω, λεμονέα, λέω (εἶπα), λογάρι, Λουμπαρδία, λούω, λύνω, λύπη, λυποῦμαι.

Μαζώνω, μάννα, μαραίνω, μάτι, μελίντζι, μερί, μηλέα, μία, μιλάω, μοιάζω, μοῖρα, μοιραίνω, μόν (=μόνο).

Ντά, νύχτα, νυχτορεύω.

Ξα(γ)ερίζω, ξενιτειά, ξενοδουλεύω, ξένος, ξεχάνω, ξουλοτσερατέα, ξουράφι, ξύλο, ξύνω.

῞Ολος, ὄμορφος, ὄντες, ὄξω.

Παγαίνω, παιδί, Παλαία χώρα, παλάτι, παλεθύρι, πανί, πατάω, Παχέα ράχι, πάω, πά' ὅπως πάω (νὰ πά' νὰ τὸ μοιράνω), πελιστέρι, περνάω, πές ἰδὲ λέω, πέφτω, πηγαίνω ἰδὲ παγαίνω, πιάνω, πικραίνω, πίνω, πλάγι, πλοῦτος ἰδὲ πλούτη, πλώρη, πονάω, πορτοχαλέα, πρικάδα, πρικός, πριτσίζω.

'Ράδω, ρίχνω, ρουθοῦνι.

Σαγόνι, σχαρμός, σχόλη, σουγάχι, σουντζένεια, σουντζενής, σουπία, σουτσέα, σπάζω καὶ σπάω, σπίτι, σπρώχνω, στέλλω, στήνω, στσάζω, στσούδω, στσουλί, στσουνί, στυφάδα, στυφός.

Τά (=ὅτι), τασί, τούμπανο, τοῦ (=αὐτοῦ), τουνοῦ, τούνη, τουραγνάω, τραυάω, τραγουδάω, τριάντα, τρώω (ἔφαιγ)α), τσαί, τσαιρός, τσεδρός, τσεῖνος ἰδὲ ἐτσεῖνος, τσείτομαι, τσεφάλι, τσινάω, τσούχλος, τσουλία, τσουλοπονάω, τσουμῶμαι, τσούτη.

῞Υπνος.

Φαίνομαι, φαρματσεμένος, φαρμάτσι, φιλάω, φλωράτσι, φορεσά, φταίω, φτάνω, φτιάνω, φύγε, φύλακας, φυλάσσω, φυσικός, φωτία·

Χαιρετάω, χιουμάρω, χιουμάω, χιουνάρω, χοροπηδάω, χρουσός, χτυπάω.

Ψάθα, ψευτογγάστρωμα, ψευτογγαστρωμένος.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΩΤΕΡΩ ΔΙΑΤΡΙΒΗΝ

Δέν μοι ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμοποιήσω διὰ τὴν ἀνωτέρω διατριβήν, ἅτε ἀποσταλεῖσαν ἤδη πρὸ πολλοῦ πρὸς ἐκτύπωσιν, καί τινας ἄλλας ἀνακοινώσεις, ἃς προσέλαβον πρὸ ὀλίγου. Ὁ ἐν Αἰγίνῃ σχολάρχης κ. Ἡρειώτης, ᾧ πολλὴν ὀφείλω χάριν, ἀπαντῶν εἰς ἐρωτήσεις μου ἐπληροφόρησέ με περί τινων, ἃ χρησιμεύουσιν εἰς διαφώτισιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἄνω γεγραμμένων. Εἶνε δὲ τάδε·

Περὶ τῆς συνιζήσεως ἀνωτέρω σ. 104 ἔγραψα ὅτι τὸ *ι* μετὰ τὰ φωνήεντα *α*, *ο* δὲν ἐκθλίβεται, ἀλλὰ μόνον μεταβάλλεται εἰς ἡμίφωνον, λ. χ. *τὸ εἶχα τόἰχα*. Ὁμοίως τὸ *ι* πρὸ τοῦ *ε* δὲν ἐξαφανίζεται ἀλλὰ ὡς γράφει ὁ κ. Ἡρειώτης «συγκρουομένων τῶν φωνηέντων *ι* καὶ *ε* ἀκούεται καθαρὸν *ιε*, ἂν καὶ προφέρεται μετὰ μεγίστης ταχύτητος ὥστε μία μόνη συλλαβὴ ν' ἀποτελῆται», δηλαδὴ γίνεται τὸ σύμπλεγμα *ie*.

Πρὸς τοῖς τύποις *βαίνω*, *βάλλω* καὶ *βάζω* σ. 113 προσθετέος καὶ ὁ τύπος *βέλνω*. Δὲν γνωρίζω τὸν τύπον ἐξ ἄλλου τῆς Ἑλλάδος μέρους· ὡς πρὸς τὴν ἐξήγησιν τοῦ σχηματισμοῦ φαίνεταί μοι ἁπλούστατον, νὰ παραγάγωμεν τὸ *βέλνω* ἐκ τῶν τύπων *βαίνω* τ. ἔ. *véno* καὶ *βάλλω* κατ' *ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν*, *βαίνω* : *ἔβανα* = **βέλλω* : *ἔβαλα* καὶ ἔπειτα *βέλνω* ὅπως *στέλνω*, *φέρνω* κτλ.

Ἐν τοῖς τοῦ ἐνεστῶτος σχηματισμοῖς ἐσημείωσα τὸν τύπον *ζεύω* *ἔζεψα* ἀντὶ *ζεύγω*. Τὸ δὲ ρῆμα *φεύγω*, ὅπερ ἀλλαχοῦ ἀναλόγως γίνεται *φεύω*, ἔμεινεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῆς Αἰγίνης (ἀόριστος *ἔφυγα*).

Ἐν σελίδι 114 ἐλέχθη ὅτι τὸ *ζῶ* κλίνεται ἔτι κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον· παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ ἐν ταῖς διαλέκτοις, αἵτινες ἐγενίκευσαν τὰ εἰς *-άω*, *-άεις* ἢ *-ᾷς* ρήματα, ὀλίγα παραδείγματα ἀνθίστανται πρὸς τὴν ἀναλογίαν ταύτην. Ἐν τῇ Αἰγινητικῇ εἶνε μόνον τὸ ρῆμα *ἀργῶ*, *ἀργεῖς*, *ἀργεῖ* (ἐκτὸς τοῦ *ζῶ*), ἐνῷ λ.χ. τὸ *θαρρῶ*, *θαρ*-

ρεῖς, ὃ ἔμεινεν ἀλλαχοῦ, ἔγινε *θαρράω* κατὰ τὴν γενικὴν ἀναλογίαν ἢ *θαρρεύω* (1).

Περὶ τῆς κλίσεως τῶν εἰς *-άω* ρημάτων ἐπιφέρω καὶ τοῦτο ὅτι ἐκτὸς τοῦ εὐχρήστου τύπου *φιλάω*, *φιλάεις*, ὃν μεταχειρίζονται οἱ Αἰγινῆται ἐν τῇ συνομιλίᾳ, λέγεται κατὰ τὸν κ. Ἡρειώτην «ἐν τοῖς ᾄσμασιν, ὅταν εἶνε ἀνάγκη ἴσου ποσοῦ συλλαβῶν, *φιλῶ*, *φιλᾷς*, *φιλᾷ*, *κρατῶ*, *κρατᾷς*, *κρατᾷ* κτλ.». Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι καὶ οἱ τύποι οὗτοι εἶνε γνήσιοι ἐν τῇ Αἰγινητικῇ διαλέκτῳ, μᾶλλον εἶνε τὰ πρότυπα, ἐξ ὧν (δι' ἀναλογίας) προέκυψαν οἱ ἐν τῇ καθημερινῇ γλώσσῃ εὔχρηστοι. Εὐνόητον δ' ὅτι ἀκριβῶς ᾄσματα, ἅτινα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν κληρονομοῦνται ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων, διετήρησαν τοὺς προγενεστέρους τύπους (οὐχὶ δὲ ὅτι οὗτοι ἐγεννήθησαν «ἐκ τῆς ἀνάγκης ἴσου ποσοῦ συλλαβῶν», τὸ πολὺ ἔμειναν διὰ τοῦτο).

Μεταξὺ τῶν σημειώσεων τοῦ κ. Ἡρειώτου ἀπαντῶσι καὶ δύο ἄλλοι εἰς *-ουνα* παρατατικοί, *ἐθάρρουνα* παρὰ τὸ *ἐθάρραα* καὶ *ἐφίλουνα* παρὰ τὸ *ἐφίλαα*. Ἐνόμιζον ὅτι ὁ τύπος ἐκεῖνος εἶνε σπάνιος, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι εὑρίσκεται πολὺ σπανιώτερον ἢ ὁ δευτερογενὴς εἰς *-αα* τύπος.

Πρὸς τοῖς περὶ τοῦ ἀορίστου εἰς *-κα* εἰρημένοις (σ. 115) σημειωτέον ὅτι ἐκτὸς τοῦ *ἔδωκα* ὑπάρχει καὶ ἄλλος πρότυπος ἀόριστος, δηλ. *ἄφηκα*, οὗ ἡ ὑποτακτικὴ εἶνε *ν' ἀφήκω*, ὅπως ἀπαντᾷ καὶ ἐν ᾄσμασιν· ἀναφέρω τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρειώτου μνημονευόμενον παράδειγμα:

«*γιὰ ν' ἀφήκῃς* (2) *τὰ νερὰ νὰ πιοῦνε τὰ φουσάτα*».

Ὁ δὲ μέλλων εἶνε *θ' ἀφήσω*. Ὁ τύπος *ἔθηκα* δὲν ὑπάρχει, διότι τὸ ρῆμα *θέτω* εἶνε ἄγνωστον ἐν τῇ διαλέκτῳ.

Περὶ τῶν ἐν Αἰγίνῃ Ἀλβανῶν (ἄνω σ. 119) ἀνέφερον ὀλίγους συγγραφεῖς, ὑφ' ὧν μαρτυρεῖται μόνον, ὅτι ὑπῆρχον Ἀλβανοὶ ἐν τῇ νήσῳ. Νῦν δύναμαι ν' ἀνακοινώσω ἀκριβέστερα κατὰ τὰς σημειώσεις τοῦ κ. Ἡρειώτου. Παραθέτω ἐκ τῆς πρὸς ἐμὲ ἐπιστολῆς τὰς περὶ τούτου λέξεις.

«Ἀλβανοὶ ἦλθον εἰς Αἴγιναν *παραπολὺ ὀλίγοι* καὶ κατῴκησαν εἰς

(1) Ἀμφότεροι οἱ τύποι εἶνε ἐπίσης εὔχρηστοι· ὡς ἀόριστος εὑρίσκεται μόνον *ἐθάρεψα* (*θὰ θαρέψω*).

(2) Ἢ μᾶλλον *ἀφήσῃς*.

τὰ νότια ὀρεινὰ μέρη τῆς νήσου, ἔνθα τὰ χωρία Πέρδικα, Σφεντοῦρι, Παχέα ράχι, οἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβαλον σχεδὸν τὴν γλῶσσάν των καὶ μόνον ὑπό τινων γερόντων καὶ ὑπὸ τούτων οὐχὶ ὡς **ἰδία** γλῶσσα λαλεῖται. Ὡς δ' ἔχω παρατηρήσει, οὐδόλως εἰς οὐδὲν ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν ἄλλων κατοίκων τῆς νήσου, διότι ἔζησαν λίαν μεμονωμένοι καὶ περιεφρονοῦντο μάλιστα ὡς βάρβαροι· μόλις δὲ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐγένετο ἐντελὴς ἐπιμιξία μετ' αὐτῶν καὶ δὴ καὶ ἐπιγαμίαι. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἀλβανῶν δὲν δύναμαι νά σας ἀνακοινώσω ὁριστικόν τι. Τὸ μόνον ὅπερ ἐγὼ γνωρίζω εἶνε, ὅτι ὀλίγιστοι ἦλθον ἀπὸ τὰ Μέθανα τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ σποραδικῶς μετὰ ἔτη ἀνὰ εἷς ἢ δύο ἀπὸ διάφορα μέρη. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῶν χωρίων τούτων ὡς νῦν ἔχει βεβαίως δὲν σᾶς χρησιμεύει, διότι οἱ νῦν κατοικοῦντες εἶνε ἀνάμικτοι μετὰ τῶν λοιπῶν Αἰγινητῶν».

Αἱ σημειώσεις αὗται ἀποβλέπουν μόνον εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν, ἀλλὰ δὲν περιέχουν οὐδὲν περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων, ἐπιβεβαιώνουν δὲ μόνον τὸ γεγονός, ὅτι ἐπὶ τῆς νήσου κατῴκησαν Ἀλβανοί, οἵπερ νῦν ἐξελληνίσθησαν σχεδόν. Καὶ τὸ ἄλλο μαρτυρεῖ ὁ κ. Ἠρειώτης, ὅτι εἰς τὴν Αἴγιναν κατὰ «διαφόρους ἐποχὰς ἤρχοντο ξένοι ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐγκατέμενον ἐκεῖ διαρκῶς, πλεῖστοι δ' ἔμειναν ἐν Αἰγίνῃ μετὰ τὸ 1821».

Πιστεύω λοιπόν, ὅτι εἶχον δίκαιον νὰ συνδυάσω τὰ πράγματα μετὰ τῆς ὑποθέσεως, ἣν ἐξέθεσα ἐν τῷ τελευταίῳ τῆς διατριβῆς μου μέρει.

Τέλος ἔχω νὰ προσθέσω τινὰ ἐκ τοῦ δευτέρου προγράμματος τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ἑλληνικοῦ σχολείου (1890), ἐν ᾧ ὁ κ. Ἠρειώτης δίδει συμβολὴν εἰς τὰ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἐνταῦθα ἐξαίρομεν μόνον, ὅ,τι διαφέρει ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν. Μνημονεύω δὲ ὡς πρὸς τὴν **φωνολογίαν**

ἀρρεβῶνα = *ἀρραβῶνα* (σ. 10, ἀρ. 24).

χάνεστρο = *χάνιστρο* (σ. 9, ἀρ. 20), ἀλλὰ καὶ τὸ τελευταῖον (*χάνιστρο*) σ. 10, ἀρ. 29. Ποῖον εἶνε τὸ γνησιώτερον;

στάρι = *σιτάρι* σ. 9, ἀρ. 18.

ἀποτάσσω = *ὑποτάσσω* (σ. 10, ἀρ. 22)· πρβλ. Foy Lautsystem σ. 97 καὶ ἑπ.

πελιστέρα = *περιστερά* (σ. 9, ἀρ. 14. 17), πρβλ. τὸ ἄνω σ. 110 *παλεθύρι*.

Ἀξιομνημόνευτον καὶ τὸ *φέτο*=*ἐφέτος* (σ. 10, ἀρ. 20)· ὅτι τὸ -ς δὲν ἀπεβλήθη ἐκ φωνολογικῆς αἰτίας, οὐδεὶς ἐπιστήμων ἀγνοεῖ. Ἀλλὰ κατὰ τίνα ἀναλογίαν ἐλέχθη τὸ *φέτο*; ἴσως προέκυψεν ἐκ μεταπλασμοῦ τοῦ *ἔτος* εἰς *ἔτο(ν)* ὅπως καὶ ἐν ἄλλοις εἰς -*ος* οὐδετέροις λ. χ. *δάσο* ἀντὶ *δάσος* συμβαίνει.

ἄουρος καὶ *ἀπηλοήθηκε* (ὀρθώτερον -*τσε*), σ. 15. Πρβλ. ὅ,τι εἶπα περὶ τοῦ *γ* μεταξὺ φωνηέντων (σ. 108).

Περὶ τῆς **κλίσεως** τάδε·

κανοῦ γενικὴ τοῦ *κανεῖς* (σ. 9, ἀρ. 12) διὰ τὸν λόγον ἴσου ποσοῦ συλλαβῶν ἐν πάσαις ταῖς πτώσεσιν (*κανεῖς*, *κανοῦ*, *κανεῖ*).

καθάλλα (σ. 11, ἀρ. 2), *φίλα* (σ. 11, ἀρ. 5) δεικνύουν τὸν τύπον τῆς προστακτικῆς τῶν εἰς -*άω* ῥημάτων.

θὲ λὰ ἀντὶ *θὰ* (*θὲ λὰ πάρω* σ. 13. 14, *θὲ λὰ σοῦ φέρῃ* σ. 10, ἀρ. 24).

Περίεργος εἶνε ὁ τύπος *κάσε* (σ. 9, ἀρ. 11, σ. 10 ἀρ. 24) ἀντὶ *κάθισε* ἢ μᾶλλον *κάτσε*. Συνήθως τὸ *τ* δὲν ἐκβάλλεται πρὸ τοῦ *σ* ἐν τῇ Αἰγινητικῇ. Δὲν τολμῶ νὰ προτείνω ἐξήγησιν, ἐνόσω δὲν εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἡ τοῦ τύπου γραφὴ εἶνε ἀκριβής.

Freiburg i. B. (Γερμανία), 1890.

ALBERT THUMB

Ἐν σελ. 8, 16 ἀναγνωστέον: περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου· καὶ σελ. 9, 17: τιμῆς χάριν· καὶ σελ. 16, 8: αὐτοῦ· καὶ σελ. 32, 31: εἰπέ μοι· καὶ σελ. 38, 2: suavissimum.

Ἐν σελ. 24, 24 παρελείφθη τό: Τοῖς δυσὶ τούτοις σφάλμασι προστίθημι τρίτον, τρανὸν μαρτύριον τῆς ἐν παλαιοῖς χρόνοις διαφθορᾶς τοῦ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γεγραμμένου.

Ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ σελ. 408, 17 γραπτέον: πρῶτόν τοι.

ΕΚ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

Ἡ πλοκὴ νσ, μσ καὶ σν, σμ.

Διακριτέον ἐνταῦθα τρεῖς κατηγορίας: Α′ σ ἰνδογερμανικὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως καὶ δὴ ἐν τῇ πλοκῇ σ + ῥινικῷ ἢ ῥινικὸν + σ μεταξὺ φωνηέντων. Β′ Ῥινικὸν + σ + συμφώνῳ, ὅπου τὸ σ ἀδιαφόρως εἶναι ἰνδογερμανικὸν ἢ ἀνεπτύχθη ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐξ ἄλλου συμφώνου. Γ′ ς τελικὸν μὲν ἰνδογερμανικὸν ἐν τῇ πλοκῇ ῥινικὸν + ς, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς λέξεως μὴ ἰνδογερμανικόν, ἀλλ' ἀναπτυχθὲν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐν τῇ πλοκῇ ῥινικὸν + σ κατ' ἀμφοτερας τὰς πλοκὰς μεταξὺ φωνηέντων, κατὰ δὲ τὴν πρώτην πλοκὴν καὶ ἐν τέλει (1) τῆς προτάσεως.

Α′ Κατηγορία.

σ ἰνδογερ. + ῥινικῷ ἢ ῥινικὸν + σ ἰνδογερ. ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως μεταξὺ φωνηέντων. Ἐνταῦθα ἡ λεσβιακὴ διάλεκτος καὶ ἡ θεσσαλικὴ παρουσιάζουσι τὴν ἀρχαιοτάτην κατάστασιν τὴν ἐπικρατοῦσάν ποτε ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀδιαιρέτῳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, δηλ. ἀφομοίωσιν τοῦ σ πρὸς τὸ ῥινικὸν καὶ ἑπομένως διπλοῦν ῥινικόν, αἱ δὲ λοιπαὶ διάλεκτοι δὲν ἐτήρησαν τὴν ἀρχαϊκὴν ταύτην κατάστασιν τῆς προδιαλεκτικῆς ἐποχῆς τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἡπλοποίησαν τὸ διπλοῦν ῥινικὸν μετ' ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως τοῦ προηγουμένου βραχέος φωνήεντος καὶ δὴ ἡ μὲν δωρικὴ μετ' ἀναπλ. ἐκτάσεως τοῦ ᾰ εἰς ᾱ, τοῦ ε εἰς η, τοῦ ο εἰς ω καὶ τοῦ ῐ καὶ ῠ εἰς ῑ καὶ ῡ, ἡ δὲ ἰωνικὴ καὶ ἀττικὴ τοῦ ᾰ εἰς η, τοῦ ε εἰς ει, τοῦ ο εἰς ω (2) καὶ ου καὶ τοῦ ῐ καὶ ῠ εἰς ῑ καὶ ῡ.

Τὴν ἐπελθοῦσαν δὲ ἀφομοίωσιν δυνάμεθα καὶ χρονολογικῶς νὰ ὁρίσωμεν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν π. χ. τὸ μήν. Ἐνῷ ἡ ἑνικ. ὀνομ. τοῦ

(1) **Brugmann** συγκρ. γρ. I. σ. 487, γρ. ἑλλ.[2] σ. 76.
(2) **Περὶ τοῦ ω κατωτέρω γενήσεται λόγος.**

ὀνόματος τούτου εἶναι διάφορος κατὰ τὰς διαλέκτους, ἀττ. μήν, ἰων. μείς, δωρ. μής, ἐν ταῖς λοιπαῖς πτώσεσιν ὑπάρχει ὁμοφωνία τῶν διαλέκτων, διότι ὁρμώμεναι πᾶσαι ἐκ τοῦ μηνσ- ἢ παρουσιάζουσι τὴν ἀφομοίωσιν μῆννος, μήννεσι αἰολικ., ὑστερομειννία θεσσαλικ., ἢ τὴν ἀπλοποίησιν τοῦ ῥινικοῦ μηνός, μηνὶ κτλ. ἰων. ἀττ. δωρ. Πῶς ἐξηγεῖται λοιπὸν ἡ διάφορος αὕτη τοῦ θέματος διαχείρισις, ἀφοῦ καὶ ἡ ἐν. ὀνομ. ἐκ τοῦ μηνσ- ὡρμήθη; Διὰ τί πανταχοῦ η (1) καὶ μόνον ἐν τῇ ἐν. ὀνομ. ἡ ποικιλία τοῦ φωνήεντος; Διότι ἡ μὲν ὀνομ. *μήνς ὡς ἀναγομένη εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν ἐτήρησεν ἐπὶ πλείονα χρόνον, ὡς θέλομεν ἴδῃ κατωτέρω, τὸ νσ, ἐνῷ αἱ λοιπαὶ πτώσεις *μηνσ-ός κλπ. ὡς ἀναγόμεναι εἰς τὴν προκειμένην κατηγορίαν οὐδέποτε παρουσιάζουσι τὴν κατάστασιν ταύτην, νσ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ καταστάσει τῇ τηρηθείσῃ ἐν τῇ λεσϐ. καὶ θεσσαλ. διαλέκτῳ ἔχουσι διπλοῦν ν. Λοιπὸν ὅτε ἤρχιζε νὰ ἰσχύῃ ὁ περὶ βραχύνσεως νόμος, καθ' ὃν μακρὸν φωνῆεν πρὸ τοῦ i, u, μ, ν, ρ, λ + συμφώνῳ βραχύνεται, δὲν εὗρε τὸ μηνσ-ός κλπ. ἀλλὰ τὸ μηνν-ός κλπ. καὶ διὰ τοῦτο τὸ η ἐνταῦθα διετηρήθη ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις, ἐνῷ ἂν ὁ κανὼν ἐπρόφθανε τὸ μηνσός, κλπ. θὰ ἐγίνετο μενσ-ός κλπ. καὶ ἐντεῦθεν μεινός ἰων. ἀττ., μηνός δωρ. Τοὐναντίον τὴν ἐν. ὀνομ. *μήνς εὗρεν ὁ ῥηθεὶς κανὼν καὶ ἐπιδράσει αὐτοῦ ἔγεινεν αὕτη *μένς, ὅθεν ἰων. μείς ἀναπληρωτικῇ ἐκτάσει τοῦ ε εἰς ει, δωρ. μής ἐκτάσει τοῦ ε εἰς η, ἡ δὲ ἀττικὴ μήν προῆλθεν ἐκ τῶν λοιπῶν πτώσεων.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν καταφαίνεται ὅτι ἡ ἀφομοίωσις τοῦ σ πρὸς τὸ ῥινικὸν τῆς προκειμένης κατηγορίας ἐγένετο πρὸ τῆς ἰσχύος τοῦ περὶ βραχύνσεως νόμου. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀναπληρωτικὴ ἔκτασις ἐν τῇ ἰωνικῇ τοῦ ᾰ εἰς η καὶ ὄχι εἰς ᾱ μαρτυρεῖ ἐποχήν, καθ' ἣν ἀκόμη τὸ ᾱ καὶ αὐτὸ τὸ ἐξ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως προερχόμενον μετέϐαινεν ἐν ταῖς ῥηθείσαις διαλέκτοις εἰς η· ὅθεν ἐκ τοῦ *χανσ-ός ἰων. ἀττ. χην-ός, ἐκ τοῦ ἄσμε- ἰων. ἀττ. ἡμεῖς, ἐνῷ τῆς τρίτης κατηγορίας παραδείγματα π.χ. τάς, πᾶσα ἰων. ἀττ. ἐκ τοῦ τάνς, πάνσα ἔχουσι τὸ νεώτερον εἶδος τῆς ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως, ἤτοι μᾶς παρουσιάζουσιν ἐποχήν, καθ' ἣν πλέον ἡ μετάϐασις τοῦ ᾱ εἰς η ἐν τῇ ἰωνικῇ καὶ ἀττικῇ διαλέκτῳ εἶχε παύσῃ.

(1) Καὶ τὸ ει τῶν Θεσσαλῶν (ὑστερομειννία) εἶναι αὐτὸ τὸ η, γραφόμενον παρ' αὐτοῖς ὡς καὶ παρὰ Βοιωτοῖς διὰ τοῦ ει.

Παραδείγματα τῆς προκειμένης κατηγορίας.

ἄ. λεσϐ. ἄμμες, ἄμμε κλπ., θεσσ. ἀμμέ κλπ., δωρ. ἁμές, βοιωτ. ἁμές, ἰων. ἀττ. ἡμεῖς, ἰνδ. asma-, ἰνδογερμ. nsmé- = ἀσμέ-. δήνεα Ὁμ. βουλεύματα, ἰνδ. dansas οὐδ. θαυμαστὴ πρᾶξις, ζενδ. danhanh σοφία, βουλή· πολυδήνεα· πολύϐουλον Ἡσυχ. = ἰνδ. purudansas ὁ πολλὰ θαυμάσια ἔργα πράττων. Ἀρχαῖος τύπος *δάνσος, ὅθεν *δάννος δῆνος.

χᾱν χᾱν-ός δωρ., χήν χην-ός ἰων. ἀττ. ἰνδ. hansa-s, λατ. anser, ἐκ τοῦ χᾰνς, χανσ-ός. Ἡ ἐν. ὀνομ. ὡς ἀναγομένη εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν κανονικῶς θὰ εἶχε *χᾶς δωρ. ἰων. ἀττ., ἔλαϐεν ὅμως τὸ ν ἐκ τῶν λοιπῶν πτώσεων· πρϐ. μήν κατὰ τὸ μηνός, κλπ., ἐν δὲ τῇ ἰων. καὶ ἀττ. καὶ τὸ η ἐκεῖθεν.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὸν ἀόριστον ἔφᾱνα δωρ., ἔφηνα ἰων. ἀττ., ὅστις δύναται ἀξιόλογα κατὰ τὰ εἰρημένα νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ *ἔφᾰνσα. Ὁ Joh. Schmidt ὅμως (KZ. XXVII 322 σημ.), ὃν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ G. Meyer (γρ. ² σ. 287) καὶ Wackernagel (KZ. XXVIII 138), ἰσχυρίζεται ὅτι ἐν τῇ ἰωνικῇ καὶ ἀττικῇ διαλέκτῳ ἀναπληρωτικὴ ἔκτασις τοῦ φωνήεντος πρὸ ν, ρ, λ, μ + σ, ἐπῆλθε μετὰ τὴν μετάϐασιν τοῦ ἀρχαίου ᾱ εἰς η καὶ ἑπομένως τὸ ᾱ τοῦτο τὸ δευτερογενῶς ἀναπτυχθὲν ἐν τῇ ἑλληνικῇ δηλ. ἐξ ἀναπλ. ἐκτάσεως ἔμεινε καὶ ἐν τῇ ἰωνικῇ καὶ ἀττικῇ ᾱ χωρὶς νὰ γείνῃ η· πρϐ. ἱστᾶς = ἱστᾰνς, ἐκέρδᾱνα = *ἐκέρδᾰνσα. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Schmidt ὅτι ἡ ἀναπλ. ἔκτασις τοῦ ἔφᾰνσα ἔπρεπεν ἰων. ἀττ. νὰ ἦναι ἔφᾱνα δὲν ἔχεται ὀρθότητος. Πρῶτον τὸ φερόμενον πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του ἱστᾶς καὶ παρόμοια ἀνάγονται εἰς τὴν γ´ κατηγορίαν, ἐν ᾗ, ὡς εἴπομεν, ἡ ἀναπληρωτικὴ ἔκτασις τοῦ ᾰ καὶ ἐν τῇ ἰων. καὶ ἀττικῇ εἶναι ᾱ καὶ οὐχὶ η. Τὸ δὲ ἔφᾰνσα καὶ τὰ παρόμοια ἀνήκουσι τῇ προκειμένῃ κατηγορίᾳ, ἐν ᾗ ἡ ἀφομοίωσις τοῦ νσ εἰς νν εὑρίσκεται τετελεσμένη ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ πρὸ τῆς διασχίσεως αὐτῆς εἰς διαλέκτους· ἑπομένως οὐδὲν κωλύει καὶ ἡ ἁπλοποίησις τοῦ διπλοῦ ν ἐν τῇ ἰων. καὶ ἀττικῇ νὰ ἀναχθῇ εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν τὸ ᾱ ἐν αὐταῖς μετέϐαινεν εἰς η. Παραδείγματα πρὸς πίστωσιν παρέχει ἡ προκειμένη κατηγορία, μαρτυρεῖται δὲ καὶ ἄλλοθεν ἐν τῇ ἁπλοποιήσει τοῦ λλ τὸ ἀρχαιότε-

ρον τοῦτο εἶδος τῆς ἀναπληρ. ἐκτάσεως ἐν ταῖς ῥηθείσαις διαλέκτοις, π. χ. ἰων. ἀττ. ἧλος, δωρ. ἆλος ἐκ τοῦ Fάλλος αἰολ.=*Fάλνος πρβ. γάλλοι· ἧλοι Ἡσυχ.=vallus λατ., στήλη ἰων. ἀττ., στᾶλα δωρ. ἐκ τοῦ λεσβ. θεσσαλ. στάλλα=*στάλνα=στλνα ρ. στελ-, κῆλον Ὁμ. ἐκ τοῦ καλλο-=ἰνδ. çalya βέλος. Περὶ δὲ τοῦ ἐκέρδᾱνα καὶ τῶν ὁμοίων παρατηρητέον ὅτι οὐδὲν δικαιολογεῖ τὸν Schmidt ἰσχυριζόμενον ὅτι τὰ μὲν παράγωγα ῥήματα ἐσχημάτιζον τὸν ἀόριστον εἰς -ᾰνσα (*ἐκέρδᾰνσα, ἰων. ἀττ. ἐκέρδᾱνα), τὰ δὲ πρωτότυπα εἰς -ᾱνσα, (*ἔφᾱνσα, ἰων. ἀττ. ἔφηνα), ἀφοῦ ὁμολογούμενον εἶναι ὅτι τὰ παράγωγα ἐν τῇ ἰνδογερμανικῇ γλώσσῃ μόνον ἐνεστωτικὰ θέματα εἶχον, τοὺς δὲ ἄλλους χρόνους ἐσχημάτιζον ἐν ἑκάστῃ τῶν χωρισθεισῶν γλωσσῶν κατ' ἀναλογίαν τῶν χρόνων τῶν πρωτοτύπων ῥημάτων· ἑπομένως κατὰ ταῦτα ἔπρεπε καὶ *ἐκέρδᾰνσα. Ἔπειτα ἂν παραδεχθῶμεν τὴν διάκρισιν ταύτην τῶν σχηματισμῶν τῶν ἀορίστων, μένει ἀνεξήγητον διὰ τί παρ' Ὁμήρῳ μόνον εἷς τύπος σώζεται εἰς -ᾱνα τῶν παραγώγων, τὸ ἀγξηρᾱνῃ, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ἀόριστοι παρ' αὐτῷ ὄχι μόνον τῶν πρωτοτύπων, ἀλλὰ καὶ τῶν παραγώγων, ἅπερ οὐκ ὀλίγα εἰσίν, ἔχουσιν η. Παρεσύρθησαν, λέγει, ἐκ τῶν πρωτοτύπων καὶ μόνον τὸ ἀγξηρᾱνῃ ἔμεινε μαρτυροῦν τὸν ἀρχαῖον σχηματισμὸν τῶν ἀορίστων τῶν παραγώγων ῥημάτων. Ἐν τῇ ἀττικῇ δὲ διαλέκτῳ εὑρίσκεται τὸ -ᾱνα κανονικῶς κατὰ τὴν ἰδιοτροπίαν αὐτῆς μετὰ ρ καὶ ι ἐν τοῖς ἀορίστοις τῶν παραγώγων δυσχεραίνω, ἐχθραίνω, λειαίνω, μιαίνω, ὑγιαίνω κλπ., ἄλλως δὲ εὑρίσκεται ἐν αὐτῇ ὁ -ηνα τύπος τῶν ἑξῆς παραγώγων: θερμαίνω, λυμαίνομαι, ὀνομαίνω, πημαίνω, σημαίνω, ὑφαίνω, χαλεπαίνω. Ὅμως καὶ τύπους εὑρίσκομεν τῆς ἀττ. διαλέκτου (1) -εἰς ᾱνα τῶν παραγώγων ἰσχναίνω, κερδαίνω, κοιλαίνω, ὀργαίνω, πεπαίνω καὶ τοῦ σημαίνω, ὧν οἱ πλειότεροι θὰ εἰσήχθησαν εἰς τὸ κείμενον τῶν δοκίμων ἀττικῶν πιθανῶς ἐκ μεταγενεστέρας ἐποχῆς, ὅτε τάσις δεικνύεται πρὸς τοὺς τύπους -ᾱνα. Ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ἐποχῇ σχηματίζουσιν εἰς -ᾱνα ἀόριστον ὄχι μόνον παράγωγα ῥήματα, ἅπερ ἐν τῇ δοκίμῳ γλώσσῃ εἶχον -ηνα π. χ. ἐθέρμᾱνα, ὕφᾱνα, ἀλλὰ καὶ πρωτότυπα π. χ. ἔφᾱνα, ἔμᾱνα, ἔσᾱνα. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν μὲ τὸν Schmidt ὅτι κατὰ πρῶτον τὰ παρά-

(1) Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀόριστος εἰς -ανα μόνον μετὰ ρ καὶ ι.

γωγα παρ' αὐτῷ ἤδη τῷ Ὁμήρῳ πάντα πλὴν ἑνὸς τοῦ ἀγξηρᾶνῃ(1) παρεσύρθησαν ἐκ τῶν πρωτοτύπων ὡς καὶ παρ' Ἀττικοῖς τὸ θερμαίνω, λυμαίνομαι κτλ., ἀργότερον δὲ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταγενεστέρως ἀνέτειλαν οἱ ἀρχαϊκοὶ τύποι ἐκοίλᾶνα, ἐθέρμᾶνα κλπ. ἐπιδραμόντες μάλιστα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πρωτότυπα ὡς ἔφᾶνα, ἔσανα, πιθανώτερον καὶ λογικώτερον εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ τύποι εἰς -ᾶνα ἐν τῇ ἀττικῇ διαλέκτῳ τὸ πρῶτον ἀνεφάνησαν, ἀλλὰ πολὺ περιωρισμένοι ἐν τῇ κλασικῇ ἀκόμη ἐποχῇ, μεταγενεστέρως δὲ ἔτι μᾶλλον ἐξηπλοῦντο καὶ ὅτι τὴν πρώτην ὤθησιν εἰς τοιούτους σχηματισμοὺς ἔδωκαν οἱ κανονικῶς τὸ ᾱ ἔχοντες τῆς κλασικῆς ἐποχῆς ἀττικοὶ ἀόριστοι εἰς -ᾶνα τῶν ῥημάτων εἰς -ιαίνω καὶ -ραίνω. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ Schmidt ὅτι ᾰ ἀναπληρ. ἐκτάσει μόνον ᾱ γίνεται ἐν τῇ ἰωνικῇ καὶ ἀττικῇ καὶ ὅτι τὰ παράγωγα εἶχον ἰδιαίτερον σχηματισμὸν τοῦ ἐνσίγμου ἀορίστου διάφορον τοῦ τῶν πρωτοτύπων.

Ἤδη δὲ ἂς ἐξετάσωμεν ἂν *ἔφᾶνσα ἢ *ἔφᾰνσα ἦτο ὁ ἔνσιγμος ἀόριστος τοῦ φαίνω, ἐξ ἑκατέρου τῶν ὁποίων δυνάμεθα ἀξιόλογα νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν ἔφᾶνα δωρ. καὶ ἔφηνα ἰων. ἀττ. Οἱ ἔνσιγμοι ἀόριστοι ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἔχουσι τὴν μέσην βαθμίδα τῆς ῥίζης, τὴν guna τῶν Ἰνδῶν π.χ. τῆς ε σειρᾶς ἔνσιγμοι ἀόριστοι: ἔτρεψα, ἔδειξα, ἔπλευσα, (πρβ. καὶ μέλλ. τρέψω, δείξω, πλευσοῦμαι, ἐνεστ. τρέπω, δείκνυμι, πλέω), ἔνειμα = *ἔνεμσα, λεσβ. ἔνεμμα, δωρ. ἔνημα, ἔκτεινα (πρβ. καὶ μέλλ. νεμῶ, κτενῶ καὶ ἐνεστ. νέμω, κτείνω = *κτένϳω)· τῆς η (ε̄) σειρᾶς: ἔρρηξα (ῥήξω, ῥήγνυμι), ἀρῆξαι, (ἀρήξειν, ἀρήγω), ἔδησα, (δήσω)· τῆς ᾱ σειρᾶς: ἔφησα (φήσω, φημί), ἔστησα (στήσω, ἵστημι), ἐπέλησα (λήσω, λήθω), ἔτηξα (τήξω, τήκω)· τῆς ᾰ σειρᾶς: ἄξετε, ἄξεσθε προστ. ἀόρ. (ἄξω, ἄγω), ἔκαυσα, ἔκλαυσα (καύσω, κλαύσομαι, καίω, κλαίω = *κάϜϳω, *κλάϜϳω, *καίϜω, *κλαίϜω)· τῆς ο σειρᾶς: οἶσε, οἴσετε προστ. ἀόρ. (οἴσω, ῥ. Ϝοι-(2), ὄψεσθε προστ. ἀόρ. (ὄψομαι, ὄσσομαι)· ἡ ω σειρά, ἐν ᾗ καὶ ἡ ἰσχυρὰ καὶ ἡ μέση βαθμὶς τῆς ῥίζης συμπίπτουσιν, ἔχουσα ω δὲν μᾶς χρησιμεύει εἰς τὸν προκείμενον σκοπόν.

(1) Ὅπερ διὰ τὸ προηγούμενον ρ ὄζει ἀττικισμοῦ.

(2) Ἰνδ. veti = ἰέναι, ἐλαύνειν, φέρειν, οὗ ἀσθενὴς μορφὴ ἄνευ τοῦ ο λατιν. via. Κατ' ἄλλους, = τῷ ἰνδ. vish = ἐκτελεῖν, προσφέρειν ῥ. Ϝοισ-.

Ἵνα δὲ ἀσφαλῶς κρίνωμεν περὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἐνσίγμου ἀορίστου τοῦ φαίνω, πρέπει νὰ γνωρίσωμεν εἰς τίνα σειρὰν ἀνήκει τὸ ῥῆμα, εἰς τὴν ᾰ ἢ τὴν ᾱ. Ἐκ τοῦ πέφηνα, πέφανται, φαίνω, φάσις οὐδόλως βοηθούμεθα, διότι ἀμφότεραι αἱ σειραὶ σχηματίζουσι τοιαύτην μορφὴν τύπων. Ὁ πεφήσεται (2) ὁμ. μόνον βοηθεῖ ἡμᾶς εἰς ἐξεύρεσιν τοῦ ζητουμένου. Οὗτος μόνον ἐκ τοῦ *πεφᾰνσεται δύναται νὰ παραχθῇ, ὅστις ἀντὶ κατὰ τὴν προκειμένην κατηγορίαν νὰ γείνῃ *πεφάννεται αἰολ., *πεφᾱνεται δωρ. καὶ *πεφήνεται ἰων. ἀττ. χάριν τῆς διακρίσεως τοῦ χρόνου ἐτήρησε τὸ διακριτικὸν αὐτοῦ σημεῖον σ καὶ ὑπήχθη εἰς τὴν γ' κατηγορίαν, καθ' ἣν ἐγένετο *πεφᾱσεται πεφήσεται ἰων. Ἐκ δὲ τοῦ πεφᾰνσεται θὰ ἐγίνετο κατὰ τὴν γ' κατηγορίαν μόνον πεφᾱσεται. Ὁ πεφᾱνσεται ὅμως ὁ μόνος τύπος ὁ φέρων ἡμᾶς εἰς τὸ πεφήσεται ἀνήκει εἰς τὴν ᾱ, ἧς ἡ μεσαία βαθμὶς εἶναι ᾱ (διότι οἱ μετ' ὀλίγον μέλλοντες ἔχουσι τὴν μεσαίαν βαθμίδα τῆς ῥίζης, πρβ. τετεύξεται), ἐνῷ ὁ ἕτερος τύπος *πεφᾰνσεται, ὅστις ὅμως δὲν φέρει ἡμᾶς εἰς τὸ πεφήσεται, εἶναι τῆς ᾰ σειρᾶς, ἧς ἡ μεσαία βαθμὶς εἶναι ᾰ. Κατὰ ταῦτα παραδεκτέον ὅτι καὶ ὁ ἔνσιγμος ἀόριστος προερχόμενος ἐκ τῆς μεσαίας βαθμίδος τῆς ῥ. φᾱν- ἔχει ἀρχικῶς *ἔφᾱνσα, ἐξ οὗ δωρ. ἔφᾱνα, ἰων. ἀττ. ἔφηνα. Καθ' ὅλου ὅμως περὶ τοῦ ἐνσίγμου ἀορίστου τῶν ἄλλων εἰς -αίνω ῥημάτων εἴμεθα γνώμης ὅτι τὰ παράγωγα πάντα θεωρητέα ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν ᾰ σειρὰν καὶ ἑπομένως σχηματίζοντα τὸν ἀόριστον εἰς -ᾰνσα: *ὠνόμᾰνσα, ἐπήμᾰνσα κλπ. ἐξ ὧν *ὠνόμαννα, *ἐπήμαννα αἰολ., *ὠνόμᾱνα, *ἐπήμᾱνα δωρ. καὶ ὠνόμηνα, ἐπήμηνα ἰων. ἀττ. Παρήχθησαν δὲ εἰς τὴν ᾰ σειράν, ἐνῷ ἀρχικῶς ἀνῆκον εἰς τὴν ε, ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος σχηματιζομένου ἐκ τῆς ἀσθενοῦς μορφῆς τῆς ε σειρᾶς π. χ. πημαίνω, ὀνομαίνω ἐκ τοῦ πημνιω, ὀνομνιω. Καὶ τῶν πρωτοτύπων τὸ μαίνομαι, τιταίνω, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ᾰ σειράν, εἰς ἣν μετέπεσον παραχθέντα καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος ἔχοντος τὴν ἀσθενῆ μορφὴν τῆς ε σειρᾶς: *μνιομαι, *τιτνιω (ῥ. μεν-, τεν-). Ἑπομένως ἐπεμηνάμην, ἐτίτηνα ἐκ τοῦ *ἐπεμᾰνσάμην, *ἐτίτᾰνσα. Πιστεύομεν δὲ ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ πρωτότυπα εἰς -αίνω ἢ οὕτω μετέπεσον εἰς τὴν ᾰ σειρὰν ἢ ἀρχῆθεν ἀνῆκον εἰς αὐτήν. Ταῦτα μὲν ἡμεῖς περὶ τοῦ ἔφηνα = *ἔφᾱνσα καὶ τοῦ ἀορί-

(2) Ἀπιθάνως τινὲς παράγουσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ φημί.

στου τῶν εἰς -αίνω ῥημάτων π. χ. ὠνόμηνα, ἐτίτηνα = ὠνόμᾰνσα, *ἐτίτᾰνσα.

Ὁ Solmsen ὅμως (KZ. XXIX 68) παραδέχεται ὅτι εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐνσίγμων ἀορίστων: *ἔνεμσα, *ἔκτενσα ἐπέδρασε τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστῶτος κτείνω = *κτένιω, νέμω καὶ τῶν μελλόντων νεμέω, κτενέω καὶ ἐπομένως οὕτω πιθανῶς κατὰ τὸν ἐνεστῶτα φαίνω = *φάνιω καὶ τὸν μέλλοντα φανέω καὶ ὁ ἀόριστος *ἔφᾰνσα, ἔφηνα. Θεωρεῖ δὲ τοὺς ἀορίστους τούτους τοὺς ἔχοντας τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστῶτος καὶ μέλλοντος ὅτι χάριν τοῦ ὁμοιομόρφου ἐξώκειλαν τοῦ ἀρχαίου τρόπου τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἀορίστου, ὃν ἐτήρησαν ἀόριστοι ὡς ἔστησα, ἥσατο κλπ., διότι κατ' αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ ὁ ἔνσιγμος ἀόριστος εἶχε τὸ φωνῆεν μακρόν (1). Κατὰ ταῦτα παραδέχεται ὅτι ἔδειξα, ἔτεισα δύνανται νὰ παραχθῶσι καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἀρχαϊκωτέρου σχηματισμοῦ *ἔδηιξα, *ἔτηισα κατὰ τὸν νόμον τῆς βραχύνσεως ῥηθέντα ἄνω, πρβ. ἀρχαϊκωτέρους τοιούτους σχηματισμοὺς τῆς ε σειρᾶς ἐν τῇ σανσκριτικῇ: anāish-, açrāush-, arāiksh-, ἧς τὸ ε ἐμηκύνθη εἰς η = σανσκρ. ᾱ. Οὕτω καὶ ὁ Brugmann (συγκρ. γρ. I, § 314 σημ., ἑλλ. γρ.[2] § 24. 137. 26) θεωρεῖ δυνατὸν οἱ ἔνσιγμοι ἀόριστοι τῆς σανσκριτικῆς γλώσσης π. χ. ábhāutsam (ῥ. ἰνδογερ. bheudh-), ádraksam (ῥ. derk-), ájāisham (ῥ. gei-) νὰ ἦναι ἰνδογερμανικῆς καταγωγῆς μὲ μακρὸν ῥιζικὸν φωνῆεν, οἱ δὲ ἑλληνικοὶ ἀόριστοι ἔψευσα, ἔτερψα, ἔτεινα, ἔκερσα νὰ προῆλθον κατὰ τὸν τῆς βραχύνσεως νόμον ἐκ τῶν ἀναλόγων τοῖς ἰνδικοῖς ἔψηυσα, ἔδηιξα, ἔτηρψα, ἔτηνσα, ἔκηρσα. Καὶ κατὰ Hübschmann (indog. Vocalsystem σ. 141 σημ.) ἡ ἰδιότροπος αὕτη (2) ἔκτασις τοῦ φωνήεντος φαίνεται ὅτι εὑρίσκεται καὶ ἐν τῷ ἐνσίγμῳ ἀορίστῳ (οριστ. ἐνεργ. φωνῆς, ἑν. ἀριθ.) π. χ. ábhārsham, ἔνημσα (3), ὅστις ἐβραχύνθη κατὰ τὸν γνωστὸν νόμον εἰς *ἔνεμσα, ἔνειμα.

(1) Ἐν τῷ ἑνικῷ τοῦ ἐνεργ. ἀορίστου τῆς ὁριστικῆς, ἐξ οὗ κατόπιν τοῦ ὁμοιομόρφου χάριν τὸ μακρὸν φωνῆεν ἐπεκράτησεν: ἔστησα, ἔστησαν ἀντὶ τοῦ ἀρχαϊκωτέρου ἔστασαν Ὁμ. Πρβ. Brugmann γρ ἑλλ.[2] § 137.

(2) Πρόκειται περὶ τοῦ ω καὶ η τῆς ε σειρᾶς: ποιμήν, πατήρ, πώς, ἡγεμὼν κλπ.

(3) Ἀλλ' ἐκ τοῦ ἔνημσα θὰ εἴχομεν, ὡς λέγει καὶ αὐτὸς ὁ Solmsen (KZ. XXIX 355) καὶ Brugmann (γρ. ἑλλ.[2] § 137) *ἔνημμα *ἔνημα καὶ οὐδὲν πλέον, διότι τὸ μσ πρὸ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου τῆς βραχύνσεως εἶχε γείνῃ μμ. Πρβ. τὰ ῥηθέντα περὶ τοῦ μηνός. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ προϋποτιθεμένου ἔτηνσα τοῦ Brugmann γρ. ἑλλ.[2] § 26.

Ὅτι καὶ ὁ ἐνεστὼς δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ἐνσίγμου ἀορίστου κατ' ἀρχὴν δὲν δύναταί τις νὰ ἀρνηθῇ. Ἀλλὰ τοῦτο παραδεκτέον μόνον ὅπου οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι. Οὕτω π. χ. ὁ ἀόριστος τοῦ κρίνω, κλίνω, πλύνω, ἀμύνω κλπ.. περὶ ὧν κατωτέρω, τῶν παραγώγων ὡς βασιλεύω κλπ,, ὀξύνω κλπ. ἔχει τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστῶτος. Πρὸς τί ὅμως διὰ τὸν ἀόριστον τῶν ὑγρολήκτων π. χ. ἔφηνα, ἔνειμα, ἔπηλα (1), ἔδειρα νὰ καταφύγωμεν εἰς τοὺς ἐνεστῶτας αὐτῶν φαίνω, νέμω, πάλλω, δέρω, ἐν δὲ τῷ ἔστησα, ἥσατο νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἀρχαίους ἰνδογερμανικοὺς σχηματισμοὺς μὲ μακρὸν ῥιζικὸν φωνῆεν, διὰ δὲ τὸν ἔδειξα, ἔτεισα, ἔψευσα, ἔτερψα, κλπ. νὰ παραδεχθῶμεν καταγωγὴν ἐξ ἀρχαίων ἰνδογερμανικῶν ἔδηιξα, ἔτηισα, ἔτηρψα; ἀφοῦ ἅπαντες οὗτοι ἐξηγοῦνται ἁπλούστατα καὶ ὁμοιοτρόπως, ἂν μόνον ἀναγνωρίσωμεν ἐν τούτοις ὡς βάσιν τοῦ σχηματισμοῦ των τὴν guna, τὴν μέσην βαθμίδα τῆς ῥίζης. Μήπως ἀποκλείεται ἡ guna ἐκ τοῦ ἰνδογερμανικοῦ ἐνσίγμου ἀορίστου; Ἀπ' ἐναντίας ἂν παρατηρήσωμεν τοὺς ἰνδικοὺς ἐνσίγμους ἀορίστους, βλέπομεν ὅτι ἡ guna εἶναι αὐτοῖς συνήθης, διότι ὄχι μόνον ἡ ὑποτακτικὴ αὐτῶν ἔχει ἀποκλειστικῶς μόνον guna ἔν τε τῷ ἐνεργητικῷ καὶ μέσῳ τύπῳ, ἀλλὰ καὶ οἱ μέσοι τύποι αὐτῶν ἔχουσι πάντες ἢ guna ἢ σπανιώτερον τὴν ἀσθενῆ μορφὴν τῆς ῥίζης, καὶ ἐν τῷ ἐνεργητικῷ δὲ τύπῳ τῆς ὁριστικῆς αὐτῶν δὲν λείπει ἡ guna. Whitney ἰνδ. γρ. § 879, 893, 899, 911, 917. Ἕνεκα τούτου λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἀντὶ τῆς ἄνευ ἀνάγκης κατατομῆς τῶν ἐνσίγμων ἀορίστων εἰς ἀρχαίους, νεωτέρους καὶ βραχυνθέντας ἀρχαίους παραδεχόμεθα ὅτι ἐν τοῖς πλείστοις μὲν τῶν ἐνσίγμων ἀορίστων ἐνυπάρχει ἡ guna, δι' ἧς καὶ ἐν τῇ ἰνδογερμανικῇ γλώσσῃ ἐσχηματίζοντο οἱ ἔνσιγμοι ἀόριστοι, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἐνυπάρχει τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστῶτος, οἵτινες εἶναι νεώτεροι καὶ καταγωγῆς μὴ ἰνδογερμανικῆς. Ἤδη εἰς τὸ προκείμενον.

κράννα λεσβ., *κράννα θεσσ. ἐν τῷ Κραννών, Κραννούνιοι, κρᾶνα δωρ., κρήνη ἰων. καὶ ἀττικὸν ἐκ τῆς ἰωνικῆς ληφθέν, ἐκ τοῦ *κρᾱσνᾱ, ἐπίσης ἀμφίκρᾱνος ἀττ. ἐκ τοῦ -κρᾱσνος, κάρᾱνον δωρ. ἀττ., κάρη-

(1) Καὶ τὰ ἔχοντα χαρακτῆρα λ, ρ σχηματίζουσι κατὰ Solmsen (KZ. XXIX 355) τὸν ἔνσιγμον ἀόριστον μὲ τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστῶτος, ἐνῷ ὁ Brugmann, ὡς εἴδομεν ἄνω, δέχεται ἔκηρσα βραχυνθέντα εἰς ἔκερσα

νον ἰων., κάρᾶνος ἀττ., Κάρᾶνος δωρ., Κάρηνος ἰων., Κόραννος(1), κάραννος αἰολικὰ ἐκ τοῦ *κάρᾶσνος. Ῥίζα μονοσύλλαβος τούτου εἶναι ker-, μὲ ἀσθενῆ μορφὴν kr, ὅθεν κάρ (ἐπὶ κάρ Ὁμ., ἀνὰ κάρ Ἱππ.)(2), μὲ ἰσχυρὰν κορ-, ὅθεν κόρ-ιανος ὑπερπηδήσει κοίρανος, πρβ. καὶ κορ-υ-φὴ κλπ. καὶ σὺν σ ἀσθενεῖ μορφῇ τοῦ προσφύματος εσ: κορ-σ-, ἐξ οὗ *κόρσ-ᾱ, κόρση Ὁμ., ἐκ τῆς ἀσθενοῦς πάλιν ῥίζης κρ-σὺν τῇ ἰσχυρᾷ μορφῇ τοῦ εσ προσφύματος τῇ οσ: κροσ-, ὅθεν *κροσνός κρουνός. Δισύλλαβος δὲ ῥίζα τούτου εἶναι: κερᾰ-, κερᾱ, ἐξ οὗ ἡ δοτ. κέρᾳ Ὁμ., καρᾱ=κrρᾱ(3), ὅθεν κάρᾱ δωρ., κάρη ἰων., κρᾱ-, ὅθεν κρή-δεμνον Ὁμ., κρᾱ-δεμνα Εὐρ. καὶ ἁπλοῦν *κρᾶθεν, ἰων. κρῆ-θεν ἀφ. πτ. (κατὰ κρῆθεν γρ. Ἀριστάρχου, ἢ κατα-κρῆθεν Ὁμ. καὶ ἀπὸ κρῆθεν Ἡσ.) καὶ κρᾱ-ς, ἰων. κρῆ-ς γεν. ἀφ. (ἐν τῷ κατάκρᾱς, ἰων. Ὁμ. κατάκρης)(4). Καὶ τὸ κρησφύγετον Ἡρ. θεωροῦμεν ἐνέχον τὴν προκειμένην γενικὴν =καταφύγιον τῆς κεφαλῆς. Διὰ δὲ τοῦ προσφύματος σ: κέρᾰ-ς, καρᾱ-σ- κρᾱ-σ, διὰ τοῦ τ: κερᾰ-τ- (κέρᾰτ-ος κλπ.), καρᾱ-τ- (κάρητ-ος, κάρητ-ι Ὁμ.), κρᾱ-τ- (κρᾰτ-ός, κρᾰτ-ί Ὁμ. (5). Τὸ καρᾱσ-, κρᾱσ- ηὐξημένον καὶ διὰ τοῦ ν προσφύματος: καρᾱσ-ν-(6), κρᾱσ-ν-, ἔνθα τὸ ν ἑπομένου φωνήεντος τηρεῖται ὡς σύμφωνον: καρᾱσ-νο-, ὅθεν: κάρᾱννο-, κρᾱσ-νο-, ὅθεν: κρᾶννο-, ἑπομένου δὲ συμφώνου γίνεται α: καρᾱσ-ν-τ, ὅθεν καρᾱ-α-τ (καρήατος, καρήατι κλπ. Ὁμ.), κρᾱσ-ν-τ-, ὅθεν κρᾱ-α-τ (κρᾱατος, -ι, -α αἰτ. πληθ. Ὁμ. (7). Πρβ. περὶ πάντων τούτων ἰδίως Da-

(1) ορ=αρ Meister Dial. I. 48.

(2) Ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν λέγεται «δὲν ἔχει ἀνάκαρ» περὶ ἀσθενοῦς καταβεβλημένου.

(3) r πρὸ φωνήεντος γίνεται ὄχι μόνον σύμφωνον ρ, ἀλλὰ καὶ rρ ἤτοι αρ· πρβ. ἄνυδρος καὶ ὑδαρός.

(4) Ὅτε μεθ' Ὅμηρον τὸ μὲν κατακρῆθεν ἐντελῶς ἐξέλιπε, τὸ δὲ κατάκρας-ης ἐσχέτισαν μὲ τὸ ἄκρα, ἄκρη, οὗ ἡ σημασία ἐν πολλοῖς συνέπιπτε τῇ τοῦ κάρα, τότε τὸ κατάκρας-ης, ἐξέλαβον ὡς συγκείμενον ἐκ τοῦ κατ-ἄκρας-ης καὶ ἔγραφον αὐτὸ καὶ κεχωρισμένως κατ' ἄκρας-ης. Συνεπῶς τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν μετήνεγκον καὶ εἰς τὸ κατακρῆθεν, ὅπερ ἐξέλαβον ὡς κατ-ἄκρηθεν καὶ ἔγραψαν καὶ χωριστὰ κατ' ἄκρηθεν.

(5) Ἡ τήρησις τοῦ α παρ' Ὁμήρῳ θεωρητέα ὡς αἰολισμός. Κατὰ τὸν Schmidt (KZ. XXVI 17) κρατ-ός ἐκ τοῦ κρασατ-ός=κρσντ-ός, ὅτε δικαιολογεῖται τὸ ἰων. α ὡς ἐκ συναιρέσεως προελθόν.

(6) Ἐντεῦθεν παρ' Ὁμήρῳ: κάρην-α (Αἰσχ. κάρανα), καρήν-ων. Ἐκ τῶν πτώσεων τούτων τῆς τρίτης κλίσεως παρήχθη τὸ ὄνομα εἰς τὰ δευτερόκλιτα, ὅθεν καρήνοις Ἡσ., καὶ καρήνου ὕμ. ὁμ., λίαν δὲ μεταγενεστέρως καὶ τὸ κάρηνο-ν κάρανο-ν.

(7) Τὸ α παρ' Ὁμήρῳ αἰολισμὸς ὡς καὶ τὸ α τοῦ κρατός κρατί.

nielsson· gramm. und Etymol. Siudien I., πρὸς δὲ Solmsen KZ. XXIX 69. Bartholomæ BB. XV. 35. Brugmann M. Unt. II, 227, συγκρ. 'γρ. I. 202. II. 326. 329. 398. Schmidt KZ. XXVI 17 καὶ Fröhde BB. VII. 103.

σελάννα λεσϐ., σελᾶνα δωρ., σελήνη ἰων. ἀττ. ἐκ τοῦ *σελάσνα (σέλας). Ἐκ τοῦ σελανյα θὰ εἴχομεν ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις σέλαινα, ἐκ τοῦ σελανϜα θὰ εἴχομεν ἰων. σελᾶνα (πρϐ. φθᾶνω ἐκ τοῦ φθάνϜω) καὶ ἀττ. σελᾶνα (πρϐ. ἀττ. φθᾶνω).

λελίημαι λελιημένος Ὁμ. =*λελίασμαι ἀντὶ *λελίλασμαι τῆς ῥ. λασ- λιλαίομαι=*λιλάσյομαι, λάστη· πόρνη, λατ. lascivus.

ἐραννός Ὁμ. αἰολισμὸς ἐκ τοῦ *ἐρασνός, πρϐ. ἠράσ-σατο ἠράσ-θην.

γελᾶνής Πινδ. ἐκ τοῦ *γελασ-νής, πρϐ. ἐγέλασ-σα, ἐγελάσ-θην(1).

ε. Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν οἱ ἔνσιγμοι ἀόριστοι εἰς -ενσα, -εμσα(2): *ἔμενσα ἔμεννα θεσσ., ἔμηνα δωρ., ἔμεινα ἰων. ἀττ., *ἔνεμσα ἔνεμμα λεσϐ., ἔνημα δωρ., ἔνειμα ἰων. ἀττ.

Τοῦ εἰμί: *ἐσμί=asmi ἰνδ., ὅθεν λεσϐ. ἔμμι, θεσσ. ἐμμί, δωρ. ἠμί, ἰων. ἀττ. εἰμί· *ἐσμέν, *ἐσμές=smas ἰνδ. μὲ ἰσχυρὰν ῥίζαν ἐν τῇ ἑλλ. ἐκ τοῦ ἑνικοῦ μεταδοθεῖσαν, ὅθεν ἰων. εἰμέν, Θεοκρ. εἰμές, τὸ δὲ ἀττ. ἐσμὲν δὲν εἶναι ὁ ἀρχαῖος τύπος, ὡς δεικνύει τὸ εἰμί, ἀλλ' ἔλαϐε τὸ ἐσ- ἐκ τοῦ ἐστόν, ἐστί. Διὰ τί καὶ τὸ εἰμὶ δὲν ἔγεινεν ἐσμί ἄδηλον· ἀπαρφ. *ἔσμεναι καὶ *ἔσμεν, ὅθεν ἔμμεναι καὶ ἔμμεν λεσϐ., ἦμην, ἦμεν, ἐξῆμειν, κατόπιν(3) καὶ εἶμεν, εἶμειν δωρικά, *ἔσναι, ὅθεν ἀρκδ. ἦναι, ἰων. ἀττ. εἶναι(4)· α' πληθ. πρ. παρατατικοῦ προδιαλεκτικῶς ἦτο *ἦσμεν, ἦσμες(5)=āsma ἰνδ., ὅθεν *ἦμμεν, *ἦμ-

(1) Ἔρως, γέλως ἐκλίνοντο ἀρχαϊκῶς ὡς ἔμβαθμα γέλασ-ος, ἔρασ-ος κλπ. πρϐ. δω καὶ δα-: δίδωμι, δάνος, datus, εἶτα ἀφομοιώσει ποιοτικῇ γέλως γέλοσ-ος, ἔρως ἔροσ-ος, ἐξ οὗ διὰ τοῦ *γέλοι, *ἔροι=*γέλοσι, *ἔροσι (πρϐ. οἴκοι) καὶ γέλο-ν, ἔρο-ν. Ἐκ τοῦ γελασ- ἐρασ- τὰ ἄνω. Brug. γρ. συγκρ. II 399 Solmsen KZ. XXIX 109.

(2) Τὸ μ πρὸ τοῦ σ δὲν ἔγεινε ν (πρϐ. *ἕμ-ς ἕνς εἷς) διὰ γραμματικὸν λόγον, ἵνα μὴ διασπασθῇ ὁ χρόνος οὗτος τῶν λοιπῶν τοῦ ῥήματος χρόνων τῶν ἐχόντων μ.

(3) Ἀργότερον ἢ ἐν τῇ ἰωνικῇ καὶ ἀττικῇ διαλέκτῳ τὸ ἐξ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως ἢ συναιρέσεως προερχόμενον η καὶ ω ἔγεινε καὶ ἐν τῇ δωρικῇ ει, ου. G. Meyer γρ. [3] § 69.

(4) Δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ καταγωγὴ τοῦ ἦναι, εἶναι ἐκ τοῦ ἦμεν, εἶμεν τεθέντος τοῦ -ναι εἰς τὴν θέσιν τοῦ -μεν.

(5) Ἐκ τοῦ ἔεσμεν, οὗ τὸ πρῶτον ε συλλαβικὴ αὔξησις μὲ συναίρεσιν τοῦ εε ἀρχαιοτάτην εἰς η τηρηθεῖσαν ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ ἰων. καὶ τῇ ἀττικῇ. Κυρίως ἡ ἐξέτασις

μες, ἰων. ἀττ. ἦμεν, δωρ. ἦμες. Εὕρηνται ὅμως καὶ ἔμεν, ἔμεναι ὁμηρικά, ἔμειν ἐπιγρ. Δωδ. ἀπαρέμφατα καὶ α΄ πληθ. ἐμέν Σοφ. Ἠλ. στ. 21 καὶ παρὰ Καλλιμάχῳ, καὶ α΄ ἐν. ἐμὶ ἐπιγρ. Θεσσ. ἔμμετρος, ἅπερ θεωρητέα ὅτι προῆλθον ἐξ ἀναλογίας πρὸς ἄλλα ῥήματα καὶ ἴσως πρὸς τὸ εἶμι, κατὰ τὸ ἔασι: ἴασι, ἔω: ἴω, ἔησι: ἴησι ἔωσι: ἴωσι, ἐών: ἰών, ἔσαν: ἴσαν, ὅπου τὸ χαρακτηριστικὸν ἀμφοτέρων φαίνεται τὸ ε καὶ ι, ἠδύναντο νὰ σχηματισθῶσι καὶ ἔμεναι, ἔμεν, ἐμέν ἀναλόγως πρὸς τὰ ἴμεναι, ἴμεν ἀπαρφ., ἴμεν α΄ πληθ., κατὰ δὲ τὸ ἐμὲν α΄ πληθ. ἐσχηματίσθη καὶ τὸ θεσσαλ. ἐμί.

Ῥίζα Fεσ- ἰνδ. vasate, λατ. vestis, ἔσθος, ἐσθής, ἕσσω, ἕσσα, *Fέσμα ἰνδ. vasman, ὅθεν λεσβ. ἔμμα, δωρ. Fῆμα, ἰων. ἀττ. εἷμα. Τὸ δὲ ἱμάτιον θεωρεῖται ὡς μεταγενεστέρα ἰωτακίζουσα γραφὴ (1) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ εἱμάτιον, ὅπερ πρὸς τῷ εἱματισμὸς εὕρηται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς. Παρκ. *Fέσμαι, ὅθεν λεσβ. ἔμμενος, Ὁμ. εἷμαι, εἱμένος (2). Τὸ δὲ ἠμφίεσμαι τῶν Ἀττικῶν ἐγένετο ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὸ ἠμφίεσαι, ἠμφίεσται. Τὸ προδιαλεκτικὸν *Fέσνυμι ἔπρεπε κανονικῶς νὰ γείνῃ ἰων. ἀττ. εἵνυμι, ὅπερ καὶ εὕρηται παρ' Ὁμήρῳ καὶ Ἡροδότῳ (3). Ἀλλ' ἤδη ὁ Ὅμηρος ἔχει καὶ ἕννυμι, ὅπερ παρ' αὐτῷ, εἰ καὶ οὐχὶ ἀναγκαίως, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς αἰολισμός, καὶ οἱ Ἀττικοὶ μόνον ἕννυμι. Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ διπλοῦ ν τῶν Ἀττικῶν καὶ τῶν πεζῶν Ἰώνων ἐνταῦθα καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς εἰς -ννυμι ῥήμασι πρέπει νὰ ὁρμηθῶμεν ἐκ τῶν πρωϊμώτατα μεμαρτυρημένων ῥημάτων ἕννυμι, ζώννυμι (ῥ. jōs-) ὁμηρικῶν, σβέννυμι (ῥ. σβεσ-) Ἡσ., οὗ παρ' Ἡσυχίῳ ἐτηρήθη καὶ τύπος ζείνυμεν (=σβείνυμεν)· σβέννυμεν, πρβ. καὶ εἵνυμι πρὸς τῷ ἕννυμι. Τῶν ῥημάτων τούτων κατὰ τὸ ἕσσω, ἕσσαι, ἕσται, σβέσσαι, ἐσβέσθην, ἄσβεστος, ἔζωσται, ἄζωστος, ζωστὴρ ἐσχηματίσθησαν νέοι ἐνεστῶτες *ἕσνυμι, *σβέσνυμι, *ζώσνυμι ἀντὶ τῶν κανονικῶν εἵνυμι, σβείνυμι, *ζώνυμι (πρβ. ζώνη ἐκ τοῦ *ζώσνη), ὅπως ἠμφίεσμαι, ἠμφιε-

τοῦ χρόνου ἀνήκει, ὅπου περὶ τοῦ η ὁ λόγος, ἀλλ' ἵνα μὴ διασπασθῇ τοῦ ῥήματος ἐτέθη ἐνταῦθα.

(1) Ἥτις παρατηρεῖται καὶ ἀλλαχοῦ. G. Meyer γρ. ² § 115.

(2) Ὁ G. Meyer (γρ. ² § 545, 267) θεωρεῖ τὸ ει τοῦ εἷμαι ἐκ τοῦ FέFεσμαι προελθόν, ἀλλὰ τὸ αἰολ. ἔμμενος καὶ τὰ ὁμ. ἕσσαι παρκ.. ἕσσο, ἕστο, ἕσθην ὕπερσ συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τοῦ *Fέσμαι, ἅπαξ δὲ παρ' Ὁμήρῳ εὑρίσκεται ἕεστο=FέFεστο.

(3) Ψ. 135 καταείνυσαν παρτ. καὶ Ἡρ. IV 64 ἐπείνυσθαι.

σμένος κατὰ τὸ ἠμφίεσ(σ)αι, ἠμφίεσται ἀντὶ τῶν κανονικῶν εἶμαι, εἱμένος, ἔσβεσμαι ἀντὶ τοῦ κανονικοῦ *ἔσβειμαι, ἔζωσμαι πρὸς τῷ ἐν ἐπιγραφαῖς κανονικῷ διεζωμέναι (πρβ. καὶ ζῶμα ὁμ. ἐκ τοῦ *ζῶσμα), ἐσμέν κατὰ τὸ ἐστέ ἀντὶ εἰμέν. Καὶ ἐνῷ τοῦτο τὸ νέον σμ ἔμεινε πλέον ἀναλλοίωτον, τὸ νέον σν, διότι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἠνείχετο αὐτό, ἐγένετο δι' ἀφομοιώσεως νν ἕννυμι κλπ., ὅπου καὶ ἑστάθη. Ἡ ἀφομοίωσις αὕτη θεωρητέα νεωτέρα τῆς ἀφομοιώσεως τῆς παρατηρουμένης ἐν τῇ λεσβιακῇ καὶ θεσσαλικῇ διαλέκτῳ γενομένη ὅτε πλέον δὲν ἴσχυεν ὁ νόμος τῆς προκειμένης κατηγορίας καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠπλοποιήθη τὸ διπλοῦν νν μετὰ τῆς προσηκούσης ἀναπλ. ἐκτάσεως. Κατὰ τὸ ἕννυμι, σβέννυμι, ζώννυμι ἐσχηματίσθησαν οἱ ἄλλοι ἐνεστῶτες εἰς -ννυμι, ὧν τὸ μεγαλείτερον μέρος μεταγενεστέρως ἐφάνη καὶ οὐδέποτε εἶχεν ἐν τῇ ῥίζῃ σ· ἠμφίεσα, ἠμφίεσμαι, ἠμφιέσθην: ἀμφιέννυμι : = ἐκόρεσα, κεκόρεσμαι, ἐκορέσθην : κορέννυμι, ζώσω, ἔζωσα : ζώννυμι = ῥώσω, ἔρρωσα : ῥώννυμι κλπ. Καὶ τὰ εἰς -αννυμι εἰ καὶ διαφέρουσι τῶν ὑποδειγμάτων ἕννυμι, σβέννυμι, ζώννυμι κατὰ τὸ φωνῆεν, ὅμως παραδεκτέον ὅτι ἐσχηματίσθησαν κατὰ ταῦτα. Εἶναι δὲ καὶ πρότερα τῶν κατ' ἀναλογίαν σχηματισθέντων εἰς -εννυμι, ὡς καὶ τῶν πλειοτέρων εἰς -ωννυμι, διότι πετάννυμι ἀναφαίνεται ἀπὸ Ἀριστοφάνους, σκεδάννυμι ἀπὸ Ξενοφῶντος, κεράννυμι (1) κρεμάννυμι ἀπὸ Πλάτωνος. Οἱ χρόνοι δὲ τούτων ἐπέτασα, ἐσκέδασα, ἐκέρασα εἶχον μεγαλειτέραν χρείαν τοιούτων νέων ἐνεστώτων, διότι οἱ ὑπάρχοντες αὐτοῖς ἀρχαῖοι ἐνεστῶτες διέφερον κατὰ τὸ φωνῆεν : πίτνημι, σκίδνημι, κίρνημι ἅπαντες ἀπὸ Ὁμήρου εὔχρηστοι, ἐνῷ τὸ κέραμαι, κεραίω, κεράω μεθ' Ὅμηρον ἠφανίσθησαν. Τὸ ἐκρέμασα ἔχει ἀληθῶς ἐνεστῶτα ἰων. ἀττ. καὶ κρέμαμαι πρὸς τὸ κρήμνημι, ἀλλ' ἐσχημάτισε καὶ τοῦτο ἐνεστῶτα κρεμάννυμι κατὰ τὸ ἐπέτασα, ἐσκέδασα, ἐκέρασα.

Τὰ ἐξ οὐσιαστικῶν εἰς εσ- παραγόμενα ἐπίθετα εἰς -εσ-νο-ς γίνονται -εννο-ς λεσβ. εὑρισκόμενα ὡς αἰολισμοὶ καὶ παρ' Ὁμήρῳ, -ηνό-ς δωρ., -εινός ἰων. ἀττ.: ἐρεβεννός, ἀργεννός, φαεννός, φαηνός, φαεινός. Τὸ ἀττ. φᾱνός συνῃρέθη ἐκ τοῦ φαεινός = φαεννός = *φαεσνός, διότι τὸ α + ει (νόθῳ διφθόγγῳ) συναιρεῖται ἰων. ἀττ., ὅπως τὸ α + ε, εἰς ᾱ· πρβ. τιμάειν τιμᾶν. Οὕτω δὲ καὶ τὸ Ὁμ. δᾱνός προῆλθεν

(1) = *κεράσ-νυμι ἐκ τοῦ (αὐτό- μετά-) κερας Danielsson 46. 48.

ὁμοίᾳ συναιρέσει ἐκ τοῦ δαεινός=*δαεσνός (τὸ δάος), εὑρισκομένου παρ' Ἡσυχίῳ· δάεινον· κλαύσιμον, ὅπερ διορθοῦσιν ὀρθῶς εἰς δαεινόν· καύσιμον. Τὸ ε+ει (νόθῳ διφθόγγῳ) συναιρεῖται, ὅπως τὸ ε+ε, ἤτοι εἰς ει ἰων. ἀττ., εἰς η δωρικῶς: κλεινός ἰων. ἀττ. ἐκ τοῦ *κλεεινός= *κλεϜεννός=*κλεϜεσ-νός, δωρ. κληνός. Τὸ δεινὸς δὲν δύναται νὰ παραχθῇ ἐκ τοῦ *δεεινός=*δϜειεσνός, διότι τὸ ἐκ συναιρέσεως προκύπτον ει τούτου θὰ ἦτο νόθος δίφθογγος, ἀλλ' αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ διακρίνουσαι τὴν νόθον ει ἀπὸ τῆς γνησίας ει ἔχουσιν ἐνταῦθα τὴν γνησίαν δίφθογγον. Ἡ δὲ κερκυραϊκὴ ἐπιγραφὴ ΔϜενία δὲν ἔχει καμμίαν βαρύτητα, διότι, ὅπως νῦν εἶναι γνωστόν, ἐν Κορίνθῳ ἡ νόθος δίφθογγος καὶ ἡ γνησία συνέπεσον, ἑπομένως καὶ ἡ γνησία ἐδηλοῦτο δι' ε· δεινὸς λοιπὸν ὡς ἔχον γνησίαν δίφθογγον παρακτέον ἀμέσως ἐκ τῆς ῥ. δϜει- μὲ τὸ πρόσφυμα νο- πρβ. κεδνός, ἁγνός κλπ. ἐκ τῆς ῥίζης παραγόμενα.

α' πληθ. πρ. ἀορ. ᾖδειμεν ἐκ τοῦ *ἠϜείδεσμεν, πρβ. ᾔδεα=*ἠϜείδεσα=*ἠϜείδεσν καὶ γ' πληθ. ᾔδεσαν=*ἠϜείδεσαν=*ἠϜείδεσντ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὸ ει ὁρμώμενον ἤδη ἐκ δύο προσώπων ἠδύνατο εὐκολώτερον νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῷ ὑπερσυντελικῷ, ὅστις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀόριστος ἔνσιγμος τοῦ θέματος τοῦ παρακειμένου. Δωρικῶς ἐκ τοῦ *ᾔδεσμεν ᾔδημεν πρβ. ἐκεκρατηρίχημες Σωφρ. καὶ ἠίδημεν Ἡσυχ. Πρβ. Wackernagel (KZ. XXIX 126), ὅστις καὶ τὰ τῶν Ἡρακλεωτῶν ἀπαρέμφατα εἰς -ῆμεν ἐκ τοῦ -εσμεν ἐξηγεῖ π. χ. πεφυτευκῆμεν. Πρβ. καὶ Brugmann γρ. ² σ. 168.

Τὸ ἰων. ἀττ. ἦμαρ, ἡμέρα, δωρ. ἆμαρ, ἁμέρα δὲν δύνανται νὰ παραχθῶσιν, ὡς θέλουσί τινες, ἐκ τῆς ἰνδ. ῥ. vas- φωτίζειν, ἥτις ἰνδογερ. εἶναι ves- (πρβ. ἑστία), διότι ἐκ τοῦ *Ϝέσμαρ θὰ εἴχομεν ἰων. ἀττ. ει, δωρ. η.

Τὸ ἰων. ἦμος, τῆμος, δωρ. ἆμος, τᾶμος, θεσσ. τᾶμον δὲν πρέπει νὰ σχετισθῶσι μὲ τὰ ἰνδικὰ yasmād, tasmād, ὅπως ποιοῦσί τινες, ἀλλ' ἀνακτέα εἰς ἰνδογ. τύπους yāmat, tāmat οὐδέτερα ἐπιθέτων μὲ τὸ πρόσφυμα mant, ὅπως καὶ τὸ Ὁμ. ἧος, ἀττ. ἕως, δωρ. ἇς=*ἇος, Ὁμ. τῆος, ἀττ. τέως, δωρ. τᾶς=*τᾶος ἀνάγονται εἰς τὰ ἰνδ. yāvat, tāvat ἐπίσης οὐδ. ἐπιθέτων μὲ τὸ πρόσφυμα vant. Τὰ ἑλλ. ταῦτα ἐπίθετα οὐδέτερα ἀριθ. ἑν., πτ. αἰτ. εἰς -mat, -vat ἐπηρεάσθησαν ἐκ τοῦ οὐδ. τῆς μετοχῆς τοῦ ἐνεργ. παρακειμένου εἰς -vas,

ἑλλ. -Fος (πρβ. καὶ τὴν ἑν. κλητ. τοῦ ἀρσ. τῶν ἐπιθέτων τούτων οὖσαν ἐν Βέδαις εἰς -mas, -vas ἀντὶ man(t), van(t)) καὶ ἐκεῖθεν ἔλαβον τὸ ς (1). Ἀντιστρόφως δὲ ἐπίδρασιν τοῦ -vant ἐπὶ τοῦ παρακειμένου -vas ἔχομεν ἐν τῇ ἰνδικῇ, ἐν ᾗ ἡ ἑν. ὀνομ. αἰτ. καὶ κλητ. τοῦ οὐδετέρου τοῦ παρακειμένου εἶναι εἰς -vat π. χ. vidvat ἀντὶ *vidvas = ἑλλ. εἰδός. Τὸ δὲ θεσσ. τᾶμον θεωρητέον ὡς νεώτερος τύπος λαβὼν τὸ ν κατ' ἀναλογίαν καὶ ἄλλων ἀκλίτων μὲ ς καὶ ν: αἰές καὶ αἰέν, ἑπτάκις καὶ ἑπτάκιν, πέρυτις καὶ πέρυσιν. Barthol. KZ. XXIX 519. 520. 538, Brug. γρ. συγκρ. II § 127. ἑλλ. γρ. ² σελ. 109.

η. Ἐκτὸς τῶν ἄνω ῥηθέντων *μήνς *μηνσός καὶ *ἦσμεν παρτ. τοῦ εἰμί ἔχομεν τὴν κλίσιν τοῦ ἧσθαι, ἰνδ. āsate. Ἀρχικῶς ἡ κλίσις τούτου ἦτο ἥδε: *ἧσμαι, *ἧσσαι, ἧστε, *ἥσμεθα, ἧσ-θε, *ἧσνται, *ἥσμην, *ἧσσο, ἧστο, ἥσ-θην, *ἥσμεθα, ἧσ-θε, *ἧσντο, *ἧσσο προστ. *ἥσμενος, *ἧσ-θαι, ἐξ ἧς κανονικῶς ἐν ἁπάσαις ταῖς διαλέκτοις πλὴν τῆς λεσβιακῆς καὶ θεσσαλικῆς, ἐξ ὧν λείπουσι παραδείγματα, προέρχεται ἡ κλίσις: ἧμαι, ἧσαι, ἧσται, ἥμεθα, ἧσθαι, ἧαται, ἥμην, ἧσο, ἧστο, ἥσθην, ἥμεθα, ἧσθε, ἧατο, ἧσο, ἥμενος, ἧσθαι. Καὶ ἡ κλίσις αὕτη εὕρηται παρ' Ὁμήρῳ καὶ Ἡροδότῳ. Μόνον ἅπαξ εὕρηται παρ' Ὁμήρῳ ἧντο, ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ νὰ κλιθῇ τὸ ῥῆμα ὡς φωνηεντόληκτον, οἷον καὶ ἐφαίνετο ἐν παντὶ τῷ α' καὶ β' προσώπῳ, ἐν τῷ γ' δυϊκοῦ παρατ. ἥσθην, τῇ μετοχῇ καὶ τῇ ἀπαρεμφάτῳ. Ἐντελῶς δὲ ὡς φωνηεντόληκτον ἐκλίθη τὸ ῥῆμα παρ' Ἀττικοῖς πλὴν τοῦ γ' ἑν. τοῦ παρτ. ἔχοντος πρὸς τῷ καθῆτο καὶ τὸ ἀρχαῖον καθῆστο.

ι. Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν οἱ ἀόριστοι εἰς -ῖνα: ἔκλῖνα, ἔκρῖνα (λεσβ. ἔκριννα, κρητ. ἔκρῖνα), ὤρῖνα, ἐσῖνάμην, ὧν οἱ τρεῖς πρῶτοι ἀπὸ Ὁμήρου εἰσὶν ἐν χρήσει, τὸ δὲ ἐσῖνάμην παρ' Ἡροδότῳ τὸ πρῶτον εὕρηται. Τὸ ν τῶν τεσσάρων τούτων ἀνῆκον ἀρχικῶς εἰς τὸ θέμα τοῦ ἐνεστῶτος ἐξετάθη ἐντεῦθεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους χρόνους. Οἱ λεσβιακοὶ ἐνεστῶτες κλίννω, κρίννω, σίννομαι καὶ οἱ μὲ ῑ ὁμηρικοὶ καὶ ἀττικοὶ κλίνω, κρίνω, σίνομαι καταδεικνύουσιν ὅτι προῆλθον ἐκ τοῦ *κλίνϳω, *κρίνϳω, σίνϳομαι. Τὸ δὲ ὀρῖνω ὁμ. καὶ ὀρίννω λεσβ. δύναται καὶ ἐκ τοῦ *ὀρίνϳω καὶ ἐκ τοῦ *ὀρίνFω νὰ παραχθῇ.

(1) Τὸ ο ἀνήκει εἰς τὸ ἑαυτῶν θέμα, ὅπερ μὲ ο εὕρηται μόνον ἐν τούτοις. Die einzigen formen mit o, alle andere haben e. Barthol. KZ. XXIX σ. 538.

Ἂν οἱ Ἀττικοὶ μετεχειρίζοντο τὸ ῥῆμα, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀσφαλῶς περὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἐνεστῶτος, διότι ἂν οἱ Ἀττικοὶ εἶχον ἐνεστῶτα ὀρῖνω, θὰ προήρχετο ἐκ τοῦ *ὀρίνιω εἰ δὲ ὀρίνω, ἐκ τοῦ ὀρίνϜω. Ἂν ὅμως παραδεχθῶμεν καταγωγὴν τοῦ ἐνεστῶτος ἐκ τοῦ *ὀρίνιω, κατανοοῦμεν τότε διὰ τί μόνον ἐν τοῖς προκειμένοις τέσσαρσι ῥήμασι τὸ ν μετεδόθη ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος καὶ εἰς τοὺς ἄλλους χρόνους καὶ δὲν περιωρίσθη ἐν τῷ ἐνεστῶτι, ὡς ἐν τῷ τίνω = *τίνϜω, φθίνω = *φθίνϜω, εἰς ὃν ἀρχικῶς ἀνῆκε. Τὴν μετάδοσιν τοῦ ν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους χρόνους ὀφείλουσι τὰ ῥήματα ταῦτα εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ῥημάτων εἰς -αν, -εν, ὧν τὸ ν ἐξ ἀρχῆς κανονικῶς ὑπάρχει ἐν τῷ ἀορίστῳ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ὁ ἐνεστὼς ἔληγεν εἰς -ανιω, -ενιω συμπίπτων κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῖς προκειμένοις ῥήμασιν. Ἑπομένως κατὰ τὸ κτένιω, ἔκτενσα ἐσχημάτισε καὶ τὸ κλίνιω κλπ. ἀόριστον ἔκλινσα(1) κλπ., ἐνῷ οὐδὲν τῶν ῥημάτων εἰς -αν καὶ -εν ἐχόντων τὸ ν ἀρχῆθεν καὶ ἐκτὸς τοῦ ἐνεστῶτος σχηματίζει ἐνεστῶτα εἰς -ανϜω, -ενϜω, ἐξ οὗ θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπηρεασθῶσι καὶ τὰ φθίνω, τίνω ὡς συμπίπτοντα κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος.

χρῖμμα αἰολ., χρῖμα Αἰσχ. ἐκ τοῦ *χρῖσμα ῥ. χρῖσ- ὅθεν χρῖω.

ἵμερος, Ἱμέρα, Ἱμέρας καὶ ἵμερα· τὰ πρὸς καθαρμοὺς φερόμενα ἄνθη καὶ στεφανώματα, ἐκ τοῦ ἰσμερ- πρβ. ἰνδ. ishtá-s ποθητός, ishmá-s, īshmá-s ὁ ἔρως. Ἀντὶ ἰμέρρει, ἰμερόφωνος, ἰμέρτῳ Σαπφοῦς γραπτέα μὲ τὸν Brugmann (Stud. IV. 102) ἰμμ-, ὅπερ ἴσως κεῖται καὶ ἐν τῷ Ἰμμάραδος. Περὶ δὲ τοῦ σμ τοῦ Ἰσμήνη, Ἰσμηνός, Ἴσμαρος καὶ ἴσμερα = ἵμερα Ἡσυχ. θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Τὸ κανονικὸν Ἰμηνός = Ἰσμηνός εὕρηται ἐν ἀγγείῳ (KZ. XXIX. 430).

Τὸ κρητικὸν ὅτιμι = ὅτινι θεωρητέον τοπ. ἐν. = ὅτισμι = ζενδ. ci-hm-i πρβ. καὶ ἰνδ. τοπ. εἰς smin, ὅθεν *ὅτιμμι, ὅτῖμι. Ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐνταῦθα ἐτηρήθη τὸ ἰνδογερμανικὸν sm, δι' οὗ εὐρύνεται τὸ ἀρσ. καὶ οὐδ. θέμα τῶν ἀντωνυμιῶν ἐν τῇ κλίσει.

ο. Τὸ ὦμος ὁ Solmsen (KZ. XXIX. 62) θεωρεῖ ὅτι μόνον ἐκ τοῦ *ὦμσος πρέπει νὰ παραχθῇ, ὅπερ, λέγει, ἵσταται πρὸς τὸ amsa ἰνδ., amsa γοτθ., umerus λατ., onse ὀμβρ. ἐν τῇ αὐτῇ σχέσει, ὅπως ὄδωδα : ὄζω, βώτειρα : βόσκω, ὤψ : ὄσσε, ὠθέω : ἐνοσίχθων.

(1) Ἐκτὸς τοῦ ν ἔχει καὶ τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστῶτος, περὶ οὗ κατωτέρω ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν εἰς -υνω ῥημάτων.

Ἐπίσης καὶ ὁ Hübschmann (ind. vocal. 173) κλίνει μὲν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν αὐτὴν σχέσιν τοῦ ὦμος πρὸς τὸ amsa- κλπ. ὅπως καὶ ὁ Solmsen, καὶ προϋποθέτει μετ' ἐνδοιασμοῦ γένεσιν τοῦ ὦμος ἐκ τοῦ *ὦμσος, προσθέτει ὅμως ἐν ὑποσημειώσει ὅτι εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐξήγησιν ἐγείρονται ἀμφιβολίαι καὶ ὅτι τὸ ω τοῦ ὦμος εἶναι αὐτῷ ἐπίσης σκοτεινόν, ὅπως τὸ ω τοῦ ὦνος. Δὲν παραλείπει ἐπίσης νὰ προσθέσῃ ὅτι τὸ amsa, amsa, umerus δύνανται καθ' ἑαυτὰ νὰ ἀνήκωσιν εἰς τὴν e σειράν, ἔχοντα τὸ ἰσχυρὸν θέμα, ὅτε, ἐννοεῖται, τὸ ἡμέτερον ὦμσος δὲν ἔχει θέσιν μεταξὺ αὐτῶν. Ἐπίσης καὶ τὸ ὦνος ὁ Solmsen (αὐτόθι 82) ὠνή, ὠνοῦμαι παράγει ἔκ τινος *Ϝῶσνος καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ *Ϝόσνος διὰ μόνον τὸν λόγον καὶ αὐτὸ ὅτι ἐκ τοῦ *Ϝόσνος ἰων. ἀττ. θὰ εἴχομεν *οὖνος. Παραδέχεται δὲ ῥίζαν vē- ἐξ ἧς διὰ τοῦ προσφύματος sno- τὸ ἰνδ. vasna, διὰ δὲ τοῦ no- τὸ λατ. vēnum, τὸ δὲ ἑλλ. ὦνος δύναται, λέγει, νὰ παραχθῇ ἢ ἐκ τοῦ Ϝῶ-νο-ς ἢ ἐκ τοῦ Ϝῶ-σνο-ς. Ἀλλ' ἡ σειρὰ ē, εἰς ἣν ἀνάγει ὁ Solmsen τὸ ὦνος ἔχει κατὰ τὴν ἀσθενῆ αὐτῆς μορφὴν ἐν τῇ σανσκριτικῇ i καὶ οὐχὶ a, ὅπως τὸ vasna. Τὸ δὲ λατ. vēnum θεωρητέον μᾶλλον ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ vesnum ἀναπληρ. ἐκτάσει (Osthoff M. Unt. II. 12. Wheeler d. gr. nominalaccent 30, Stolz γραμ. λατ. § 67, β' ἐκδ. § 65). Τὸ δὲ σανσκριτ. vasna μετὰ τοῦ λατιν. vēnum=vĕsnum δεικνύουσιν ὅτι ἡ ῥίζα ἀνάγεται εἰς τὴν e σειράν. Λοιπὸν ἡμεῖς θεωροῦμεν ὅτι τὸ ὦμος προέρχεται ἐκ τοῦ *ὅμσος(1) μὲ τὴν ἰσχυρὰν μορφὴν τῆς ῥίζης, ἀνηκούσης εἰς τὴν e σειρὰν καὶ ὅτι τὴν αὐτὴν μορφὴν τῆς ῥίζης ἔχουσι καὶ τὰ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν amsa κλπ., ὅπερ καὶ ὁ Hübschmann, ὡς εἴπομεν, θεωρεῖ δυνατόν. Ἐπίσης καὶ τὸ ὦνος θεωροῦμεν ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ *Ϝόσνος=ἰνδ. vasna μὲ τὴν ἰσχυρὰν μορφὴν τῆς ῥ. ve- ἀνηκούσης εἰς τὴν e σειράν, ἐνῷ λατ. vēnum=vesnum ἔχει τὴν μέσην μορφὴν τῆς ῥίζης. Καὶ ὁ Fröhde (BB. VII. 85, XIV.94) καὶ L. Meyer (συγκρ. γρ.² I. 401) τὸ ὦνος ἐκ τοῦ *Ϝόσνος παράγουσιν. Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ τὸ ἐγκώμιον=*ἐγκόσμιον, ὅπερ ἐνέχει τὸ θέμα κοσμο- τὸ ὑποκείμε-

(1) Σημειωτέα ἡ μὴ μεταβολὴ τοῦ μ εἰς ν πρὸ τοῦ σ ὡς ἐν τῷ *ἕμ-ς ἕν-ς εἷς. Ἴσως καὶ τὸ τοῦ Θεοκρίτου (29. 29) ὡς διάφορος γραφὴ φερόμενον ἐπομμαδίαις=ἐπωμαδίας θεωρητέον ὡς ἀληθὴς αἰολισμὸς καὶ ὄχι ἔντεχνος τοῦ Θεοκρίτου, ἐπικυροῦν τὴν ἐκ τοῦ *ὅμσος παραγωγὴν τοῦ ὦμος. Πρβ. καὶ Κουρτ. Ἐτυμ.⁵ 339.

νον καὶ τῷ λατ. Casmena, Camena ἐκ τῆς σανσκρ. ῥ. çans- ἐπαινεῖν, ὑμνεῖν, ἐξ ἧς καὶ çasman (1) ἔπαινος (Fröhde αὐτόθι). Ἴσως ἐνταῦθα καὶ τὸ ζωμός, ἂν ὀρθὴ ἡ ἐτυμολογία ἣν δέχονταί τινες (2) ἐκ τοῦ ζέω ῥ. jes- *ζοσμός ζωμός. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ὁμολογήσωμεν ἐκ τῶν παραδειγμάτων ὅτι ἡ ἀναπληρωτικὴ ἔκτασις τοῦ ο τῆς προκειμένης κατηγορίας καὶ ἐν τῇ ἰωνικῇ καὶ ἀττικῇ εἶναι ω καὶ οὕτως ἔχομεν ἀβιάστως πρόχειρον τὴν ἐτυμολογίαν τῶν ῥηθέντων ὀνομάτων, ἣν ἄλλως ὑποδεικνύει καὶ ἡ πρὸς τὰ ἀνάλογα τῶν συγγενῶν γλωσσῶν σχέσις αὐτῶν. Ὑποστηρίζεται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἡ αναπλ. ἔκτασις τῆς πρώτης κατηγορίας ἐγένετο ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ ἢ ἡ τῆς τρίτης ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἀναπλ. ἔκτασις τοῦ ᾰ εἰς η καὶ ἑπομένως οὐδόλως ἀπίθανον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ ἰωνικὴ καὶ ἀττικὴ διάλεκτος νὰ εἶχον ἀκόμη ἐνταῦθα τὴν ἀρχαϊκωτέραν ἀναπλ. ἔκτασιν τὴν τηρηθεῖσαν ὑπὸ τῆς δωρικῆς, μεταβληθεῖσαν δὲ ἐν αὐταῖς πολὺ πρωϊμώτερον ἢ ἐν τῇ δωρικῇ. Μόνον ἐν τῷ χρουνὸς = *χροσνός, περὶ οὗ εἴπομεν ἄνω, ἀναγνωριστέα ἡ μεταγενεστέρα ἀναπλ. ἔκτασις.

υ. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἐνσίγμου ἀορίστου τῶν πρωτοτύπων ῥημάτων εἰς -υνω συμφωνεῖ τῷ τῶν ῥημάτων εἰς -ινω. Καὶ ἐνταῦθα τὸ ν εἰσείρπυσεν εἰς τὸν ἀόριστον μόνον τῶν ἐχόντων ἐνεστῶτα εἰς -υνιω ἐκ τῶν εἰς -ανιω, -ενιω, ἐχόντων αὐτὸ ἀρχῆθεν καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις χρόνοις. Οὕτω ἐνεστὼς πλῦνω καὶ ἀμῦνω ὁμ. ἀττ., ἐντῦνω ὁμ. = *πλύνιω *ἀμύνιω, *ἐντύνιω καὶ ἑπομένως ἀορ. *ἔπλυνσα, *ἤμυνσα, *ἔντυνσα, ἐξ ὧν ἔπλῦνα, ἤμῦνα, ἔντῦνα ἅπαντες ἤδη παρ' Ὁμήρῳ. Τὸ ἔδῦσα ὡς μεταβατικὸν ἀνήκει εἰς τὸν μεταβατικὸν ἐνεστῶτα δύω καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἀμετάβατον δῦνω ὁμ. ἀττ. = δύνιω (3). Τοὐναντίον τὸ θῦνω ὁμ. = θύνϜω πρβ. ἰνδ. dhūnoti δὲν θὰ μετεβίβαζε τὸ ν εἰς τοὺς ἄλλους χρόνους, ἀλλ' ἀόριστον αὐτοῦ δὲν ἔχομεν, διότι ὁ ἐπιθῦσαντες π. 297 δὲν εἶναι ἀόριστος τοῦ θῦνω, ὅπως νομίζει ὁ Solmsen (KZ. XXIX 80), ἀλλὰ τοῦ ἐπιθύω Σ. 175, εἴτε τοῦτο θεωρηθῇ σύνθετον ἐκ τῆς ἐπὶ καὶ

(1) Τὸ λατ. carmen σχετίζουσι μὲ τὸ κῆρυξ καὶ ὄχι μὲ τὸ Casmena, Camena. Stolz γρ. λ.[2] σ. 298 σημ.

(2) Εἶναι τοῦ Fick ἡ ἐτυμολογία (πρβ. Κούρτ. Ἐτυμ.[5] 627), ἣν παραδέχεται καὶ Fröhde (BB. VII 85).

(3) Τοῦ δύνω μεταγενεστέρως εὕρηται ἀόρ. ἔδυνα. Κατὰ G. Meyer (γρ.[2] σελ. 446) καὶ Brugmann (γρ.[2] σελ. 163) δύνω ὁμ. = δύνϜω.

θύω εἴτε ἐκ τῆς ἐπὶ καὶ ἰθύω. Τὸ ἔθῦνα ὡς καὶ ἔφθῖνα μεταγενέστερα δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν. Ἐκτὸς τοῦ ν ἔλαβεν ὁ ἀόριστος τούτων καὶ τοῦ κλίνω, κρίνω κλπ. (σελ. 142) καὶ τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστῶτος (ἰδὲ σελ. 136), ὅπως καὶ ὁ μέλλων αὐτῶν πλῦνῶ, ἐντῦνῶ, κλῖνῶ, κρῖνῶ, ἐνῷ ὡς ἀνήκοντα τὰ ῥήματα ταῦτα εἰς τὴν ε σειράν, θὰ εἶχον ἀόριστον μὲ τὴν μέσην μορφὴν τῆς ῥίζης, τὸ μὲν πλύνω κλπ. εἰς -ευσα τὸ δὲ κρίνω κλπ. εἰς -εισα πρβ. τίνω = *τίνϜω, ἔτεισα (1). Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὑπογραμμὸς ἦσαν ὁ ἀόριστος καὶ μέλλων τῶν εἰς -ανι̯ω, -ενι̯ω ῥημάτων ἔχοντες τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστῶτος αὐτῶν, ὅπερ ὅμως ἐν τούτοις ἔχει κανονικῶς, διότι π. χ. ἔκτενσα, κτενέω ἔχει τὴν μέσην βαθμίδα τῆς ε σειρᾶς καὶ ἐμηνάμην = *ἐμανσάμην, μανοῦμαι ἐπίσης τὴν μέσην βαθμίδα τῆς α σειρᾶς, εἰς ἥν, ὡς εἴπομεν, μετέβησαν τὰ εἰς -αινω παρασυρθέντα ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αὐτῶν. Τὰ παράγωγα εἰς -ῦνω, = ὑνι̯ω: ὀξῦνω, θαρσῦνω κλπ. ἔχουσι τὸν ἀόριστον εἰς -ὕνσα -ῦνα ὅλως κανονικόν.

ὑσμε- ἰνδ. yushma-, ὅθεν κανονικῶς ὕμμες, ὑμμέων, ὔμμι, ὔμμιν, ὔμμε λεσβ., ὑμές κλπ. δωρ., ὑμεῖς κλπ. ἰων. ἀττ.

χρῦμός = *χρυσμός πρβ. χρύσταλλος, χρυσταίνω, χρύος = *χρύσος καὶ λατ. crusta.

ζῦμη = ζῦσμη, ἰνδ. yūsh, yūsham, yūshas ζωμός, λατ. jūs ζωμός, λιτ. jusze κακὸς ζωμὸς ἐκ ζύμης.

βῦνέω καὶ διαβῦνεται Ἡρ. ἐκ τοῦ *βυσνέω, *βύσνω· πρβ. βέβυσμαι, βύσμα βυστός, βύστρα, βύζην, βυζόν = *βύσδην *βυσδόν. Ἴσως ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης κατὰ G. Meyer (γρ. ^{2} σ. 9) καὶ βουνός = *βουσνός.

ω. Τὰ παράγωγα ἐκ τῆς ῥ. jōs-: ζώνη ζῶμα = *ζῶσμα, ἔζωμαι = *ἔζωσμαι. Τὸ παρ' Ἀλκαίῳ ζώματα γραπτέον ζώμματα, ἀφοῦ καὶ μετὰ μακρὸν φωνῆεν παρ' Αἰολεῦσι μένει τὸ μ διπλοῦν (πρβ. μῆννος, μήννεσι)· ζῶσμα εἶναι μεταγενέστερον μὲ οὐχὶ ἀρχαϊκὸν σμ. Περὶ τοῦ ζώννυμι εἴπομεν ἄνω (σ. 139), περὶ δὲ τοῦ ἔζωσμαι ἀντὶ ἔζωμαι κατωτέρω.

γρῶνος καταφαγωμένος, κοῖλος, γρώνη κοίλωμα ἀνήκουσιν εἰς τὸ γράω τρώγω, ἰνδ. grasati καταβροχθίζειν. Λοιπὸν γρῶνος γρώνη = *γρῶσνος *γρώσνη.

(1) Κατὰ Solmsen (KZ. XXIX 68. 79) τὸ πλύνω κλπ. εἰς -ηυσα, τὸ δὲ κρίνω κλπ. εἰς -ηισα βραχυνθέντα εἰς -ευσα, -εισα.

Δίφθογγοι: πύραυνος, πύραυνον ἐκ τοῦ -αυσνο- τῆς ῥ. aus- τοῦ αὔω, ἐξαυστήρ, καταυστής, θερμαυστρίς, πυραύστης.

οἶμα μανία, μανιώδης ὁρμὴ ἀποχωρίζουσι τοῦ Foι (οἴ-σω) καὶ τὸ σχετίζουσι μὲ τὸ ζενδικὸν aeshma, ὀργή, ὁρμή. Λοιπὸν οἶμα = *οἶσμα (1).

γέγευμαι ἀττ. = *γέγευσμαι, ἰνδ. jushate· καὶ γευστός, ἄγευστος.

ἠφ-ευμένος παρχ. Αἰσχ. = *ἠφ-ευσμένος τοῦ ἀφεύω, πρβ. εὔστρα ῥ. εὐσ- λατ. uro, εὕω = *εὕσω.

Ἀρκτικὸν σν, σμ μὲ ἰνδογερ. σ.

Ἀρκτικὸν σν ἀποβάλλει πάντοτε σ: νέω κολυμβῶ, νάω, αἰολ. ναύω ῥέω (2), ἰνδ. snauti στάζειν (3), πρβ. ἔννεον = *ἔσνεον (4), νέω καὶ νήθω, κελτ. snatte νῆμα, snathat βελόνη, πρβ. ἐύννητος ὁμ. καὶ ἔννη = ἔνηθε Ἐτυμ. Μ., νίφα, νείφει, γοτθ. snaivs, πρβ. ἀγά-ννιφος ὁμ., νυός ἰνδ. snutā νύμφη, νεῦρον ἰνδ. snavan = νευρά, νόος γοτθ. snutra φρόνιμος, σοφός, νώγαλα λιχνεύματα, δαν. snage ἐπιζητεῖν λιχνεύματα, νάρκη γερμ. snerhan συσπᾶσθαι, νάκη δέρμα γοτθ. snaga ἔνδυμα.

Ἐνῷ τὸ ἀρκτικὸν σν κανονικῶς διὰ μέσου τῆς ἀφομοιώσεως εἰς νν (πρβ. ὄρεα ννιφόεντα Ξ. 227) παντοῦ γίνεται ν, παραδόξως ἀντὶ τοῦ σμ- ἐμφανίζεται ὁτὲ μ, ὁτὲ σμ, ὁτὲ ἀμφότερα. Βεβαίως αἰτία τούτου εἶναι ἡ διάφορος θέσις ἐν τῇ προτάσει τῶν ἀπὸ σμ- ἀρχομένων λέξεων καὶ κρίνοντες κατὰ τοὺς ἐντὸς τῆς λέξεως ἰσχύοντας κανόνας πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ σμ- ἔγεινε μὲν μ ἢ μετὰ φωνῆεν, ὅτε ὡς εὑρισκόμενον μεταξὺ φωνηέντων ἀφωμοιώθη εἰς μμ- (πρβ. κατὰ μμοῖραν Π. 367), ὅπερ ὡς ἀρκτικὸν ἐγένετο ἁπλοῦν μ, ἢ μετὰ σύμφωνον μὴ ὀδοντόφωνον, ὅτε τὸ σ ὡς εὑρισκόμενον μεταξὺ συμφώ-

(1) Ὁ Wheeler (d. gr. nominalacc. σ. 35): οἶμα = eman Ῥιγβέδας τῆς ῥ. ἰ-: ἰ-έναι. Ἄλλως Wackernagel (KZ. XXX 269), ἀλλ' ἀπιθάνως λίαν.

(2) Ἡ φθογγολογικὴ σχέσις τοῦ νάω, ναύω πρὸς τὸ νέω, snu- ἰνδ. δὲν διευκρινήθη ἀκόμη ἀρκούντως.

(3) Περὶ τοῦ ῥήματος snu- ῥέειν, λαβόντος ἐν τῇ ἑλλ. τὴν εἰδικὴν σημασίαν κολυμβᾶν, ἐν δὲ τῇ ἰνδικῇ στάζειν ἰδὲ Delbrück Synt. Forsch. V. 434.

(4) Ἰδιοτρόπως τινὲς θεωροῦσι τὸ ἔννεον Φ. 11 σύνθετον ἐν-νέω = ἐν (τῷ ποταμῷ) ἔνεον.

νων ἀποβάλλεται, ἀπαθὲς δὲ ἔμεινεν ἐν ἀρχῇ προτάσεως ἢ μετὰ τελικὸν -ν ἢ μετὰ ὀδοντόφωνον. Διὰ τί δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρκτικοῦ σν- δὲν ἐπέδρασεν ἡ ἐν τῇ προτάσει διάφορος αὕτη θέσις ἐξηγητέον ἐκ τῆς ἀποκλίσεως τῆς ἑλλ. γλώσσης πρὸς τὴν πλοκὴν σν, ἥτις καὶ ἐν μέσῳ λέξεως μόνον ἐν συνθέσει ἐνίοτε εὑρίσκεται: δύσνοος, εἰσνοεῖν. Ἀναφέρομεν ἀνὰ ἓν παράδειγμα ἐξ ἑκάστης περιπτώσεως τοῦ ἀρκτικοῦ σμ-.

μία=*σμία, μῶνυξ=*σμῶνυξ ἐκ τῆς ἀσθενοῦς μορφῆς sm τῆς ῥ. sem- πρβ. ἕν=*σέμ καὶ *ἕμ-ς γενόμενον κανονικῶς ἕνς εἷς(1).

σμερδαλέος, σμερδνός γερμ. smerzan.

σμικρός καὶ μικρός.

ΣΗΜ. Ἐν πᾶσι τοῖς διπλοῖς τύποις μὲ σμ- καὶ μ- δὲν εἶναι πάντοτε βέβαιον ὅτι ὑπόκειται ἀρχικῶς σμ-. Ἔν τισι μάλιστα ἐτυμολογικῶς βεβαιοῦται ἀρκτικὸν μ, π. χ. μῦς, ἰνδ. mūs καὶ ὅμως σμῦς Ἡσυχ. Τὸ σ τῶν τοιούτων τὸ ἄλλως ἀδικαιολόγητον ἐτυμολογικῶς προῆλθεν ἐκ λέξεων, ἐν αἷς ἡ ἐναλλαγὴ μεταξὺ σμ- καὶ μ- ἐτυμολογικῶς δικαιοῦται.

Ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος τῆς πρώτης κατηγορίας (2).

α΄. Ἰνδογερμ. ἀρκτικὸν σν, σμ μετὰ τὴν αὔξησιν, τὸν ἀναδιπλασιασμὸν καὶ ἐν συνθέσει.

ἔννεον, ἔννη δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς αἰολισμοί, ἀλλ' οὐχὶ ἀναγκαίως. Κανονικῶς ἐκ τοῦ *ἔσνεον ἔπρεπε νὰ γείνῃ ἰων. ἀττ. *εἶνεον μὲ ει ἀντὶ τοῦ ε τῆς συνήθους αὐξήσεως τῶν ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένων ῥημάτων. Διὸ ἡ γλῶσσα χάριν τῆς συλλαβικῆς αὐξήσεως καὶ ἵνα μὴ διασπάσῃ τοὺς ηὐξημένους χρόνους ἀπὸ τῶν ἀναυξήτων, προὐτίμησε νὰ τηρήσῃ τὸν ἀρχαῖον τύπον μὲ διπλοῦν ῥινικόν, ὅπερ τότε ἀκόμη ἠκούετο ὡς ἀρκτικόν (3). Ἀλλὰ καὶ τὸ διπλοῦν ῥινικὸν ἡπλοποιήθη κατόπιν κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλα ῥήματα ἀπὸ ἁπλῶν συμφώνων ἀρχόμενα· ὅθεν κατὰ τὸ νέμω ἔνεμον, μένω ἔμενον, ἐσχημά-

(1) Τὸ ν ἐκ τῆς ἐν. ὀνομ. καὶ αἰτ. οὐδετέρου καὶ ὀνομ. ἀρσ. εἰσεπήδησε καὶ εἰς τὰς ἄλλας πτώσεις.

(2) Τὸ πέφανσαι εἴποτε ἐλέχθη ἀνεφάνη ἐν ἐποχῇ, ὅτε δὲν ἴσχυε πλέον ὁ κανὼν τῆς προκειμένης κατηγορίας καὶ διὰ τοῦτο ἐτήρησε τὸ νσ.

(3) Als in Anlaut noch nn- mm- gesprochen wurde. Brug. γρ. ἑλλ. [3] σ. 62.

πσεν ἡ γλῶσσα καὶ ἐκ τοῦ νέω ἔνεον, ἐκ τοῦ μέλδω (πρβ. γερμ. smelti) ἔμελδον κλπ., ἀφοῦ πλέον οἱ ὁμιλοῦντες δὲν ἠδύναντο νὰ διακρίνωσι τὸ νέω, μέλδω καὶ παρόμοια (1) ἀπὸ τοῦ νέμω, μένω, νέομαι κλπ. ἀρχομένων ἀπὸ ἁπλοῦ συμφώνου. Οὕτω ἤδη ὁ Ὅμηρος ἔχει ἐνόησε, ἐπένησε καὶ ἡ μετέπειτα γλῶσσα ἔχει πανταχοῦ ἐν τοῖς τοιούτοις ἁπλοῦν ῥινικὸν π. χ. ἔνεον, ἔνειφε, ἐμειδίων, ἔμελδον. Ὅτι δὲ τὰ ἀπὸ ἁπλοῦ ῥινικοῦ ἐπέδρασαν εἰς τὴν ἁπλοποίησιν τοῦ διπλοῦ ῥινικοῦ ἐν τοῖς ἀπὸ σν- σμ- ἀρχομένοις ῥήμασιν, ἀποδεικνύουσι τὰ ἀπὸ ρ ἀρχόμενα ῥήματα, ἅπερ, ὡς γνωστόν, πάντα μετὰ τὴν αὔξησιν ἔχουσι ρρ (2). Ἐπειδὴ ταῦτα πάντα πρὸ τοῦ ρ εἶχον ἢ F ἢ σ πλὴν μόνου τοῦ ῥέζω βάπτω, ἰνδ. rajati, τοῦ ἀρχομένου ἀπὸ ἁπλοῦ ρ (3), δὲν ὑπῆρχε κανεὶς λόγος νὰ ἁπλοποιήσωσι τὸ διπλοῦν ρ, τοῦ ῥέζω μόνου μὴ ὄντος ἱκανοῦ νὰ παρασύρῃ τοσαύτην πληθὺν (4). Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῷ ἀναδιπλασιασμῷ ἀντὶ τῶν ἀρχαίων *σέσνευκα, *ἔννευκα καὶ ἰων. ἀττ. *εἴνευκα τοῦ νέω κολυμβῶ ἐσχημάτισεν ἡ γλῶσσα κατὰ τὸ νένευκα τοῦ νεύω, νενέμηκα κλπ. καὶ νένευκα τοῦ νέω, νενόηκα, νένημαι ἐπιγρ. τοῦ νέω = νήθω. Μόνον ἑνὸς ῥήματος τοῦ μείρομαι ἐτηρήθη ὁ ἀρχαῖος παρακείμενος καὶ ὑπερσυντελικὸς ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις τύποις: εἵμαρται, εἵμαρτο, εἱμαρμένος ἐκ τοῦ *σέσμαρται = *σέσμṛται μὲ τὴν ἀσθενῆ μορφὴν σμṛ- τῆς ῥ. σμερ. Ἀντὶ τούτων ἐκ τῆς αὐτῆς μορφῆς τῆς ῥίζης εὕρηται καὶ ἔμβραται· εἵμαρται, ἐμβραμένα· εἱμαρμένη (5). Θεωροῦμεν δὲ τὸ μὲν ἔμβραται, ἐμβραμένα = ἔμ(μ)βραται

(1) Καθ' ὅσον τὰ διπλᾶ τούτων εἶχον ἁπλοποιηθῇ ἐν ἀρχῇ τῆς προτάσεως ἢ μετὰ σύμφωνον.

(2) Κανονικῶς ἐκ τοῦ *ἔσρεον ἔπρεπε νὰ γείνῃ ἔρρεον αἰολ. θεσσ., ἦρεον δωρ. εἴρεον ἰων. ἀττ., ὅπως καὶ τὸ sn sm ἐντὸς λέξεως, ἐκ δὲ τοῦ ἔFρηξα εὔρηξα (πρβ. εὐρύς = ἐFρύς), ἀλλ' ἐτήρησαν τὸ διπλοῦν ρ δι' ὃν λόγον, ὡς εἴπομεν ἄνω, ἐτήρησε τὸ ἔννεον τὸ διπλοῦν ν.

(3) Ὅθεν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ σύνθετον χρυσοραγές· χρυσοβαφές Ἡσυχ. μὲ ἁπλοῦν ρ.

(4) Εἰ δὲ καὶ ἀναφαίνονται κατ' ἀναλογίαν πάντων τῶν ἄλλων ῥημάτων μὲ ἀρκτικὸν ἁπλοῦν σύμφωνον καὶ σχηματισμοὶ μὲ ἁπλοῦν ρ: ἐράπτομεν, ἔρεξα κλπ., πάντως οὗτοι εἶναι μεμονωμένοι καὶ ἐπικρατεῖ ὁ ἀρχαῖος σχηματισμὸς μὲ ρρ. Τὸ αὐτὸ παρατηρητέον καὶ ἐν τῷ ἀναδιπλασιασμῷ καὶ τῇ συνθέσει περὶ μεμονωμένων τινῶν, ὡς ῥερυπωμένα, ἰσόροπος κλπ. Ἐν τῷ εὔρωστος κλπ. ἐθεωρήθη περιττὸν τὸ διπλοῦν ρ ἐκ τῆς χρήσεως τῶν ποιητῶν, οὓς ἔβλεπον χρωμένους ρρ, ἵνα ποιήσωσι μακρὰν συλλαβήν, ἥτις ἐνταῦθα ἦτο μακρὰ καὶ ἄνευ τοῦ διπλοῦ ρ.

(5) Ἐμβραμένα παρὰ Σώφρονι ἡ εἱμαρμένη καὶ Λάκωνες οὕτω λέγουσιν.

ἐμ(μ)ϐραμένα, ὡς τὸ ἔμμορε ὁμ. =*σέσμορε (1) πρϐ. καὶ ἐμμόραντι· τετεύχασι Ἡσυχ. ἔχοντα κανονικῶς μὲ τὸ διπλοῦν μ, ὅπως ὁ παρατατικὸς ἔννεον, ἔννη. Τὸ δὲ εἵμαρται, εἵμαρτο, εἱμαρμένη θεωροῦμεν ὅτι παρεσύρθησαν ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἐν οἷς ἡ γλῶσσα κανονικῶς συνειθίζει τὴν ἁπλοποίησιν τοῦ διπλοῦ μετ' ἀναπληρωτ. ἐκτάσεως, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ τυπικὴ καταντήσασα χρῆσις τῶν τριῶν τούτων τύπων δὲν ἐδέσμευεν αὐτὰ πλέον πρὸς τὸ μείρομαι. Ὁ δὲ μεταγενέστερος μεμόρηται μεμορημένος ἐγένετο κατ' ἀναλογίαν τοῦ μεμένηκα, μέμονα κλπ. Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὰ σύνθετα ἐύννητος, ἀγάννιφος, φιλομμειδής, ἄμμορος, κάμμορος(2) ὁμηρικά. Περὶ τούτων λέγει ὁ Solmsen μόνον ὅτι ἐξηγητέα ὅπως καὶ οἱ μετ' αὐξήσεως καὶ ἀναδιπλασιασμοῦ τύποι mutatis mutandis (KZ. XXIX 88), πλειότερα δὲν λέγει. Ἀνάγκη ἑπομένως ἡμεῖς νὰ εἴπωμέν τινα περὶ αὐτῶν. Ἐν τῇ αὐξήσει εἴδομεν ὅτι χάριν γραμματικοῦ λόγου, τῆς διακρίσεως τῆς συλλαϐικῆς αὐξήσεως, ἡ γλῶσσα ἐτήρησε τὸ διπλοῦν ῥινικὸν ἔννεον, ἔννη χωρὶς νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω εἰς τὴν μετ' ἀναπληρ. ἐκτάσεως ἁπλοποίησιν αὐτοῦ καὶ ὅτι κατόπιν ἀφωμοίωσεν αὐτὰ ἐντελῶς μὲ τὰ ἀπὸ ἁπλοῦ συμφώνου ἀρχόμενα ῥήματα, ὅπως ἔπραξε καὶ ἐν τῷ ἀναδιπλασιασμῷ τούτων. Ἐν τοῖς ἀπὸ τούτων ὅμως συνθέτοις ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ἐν τῇ συνθέσει τὸ σν-, σμ- τούτων δὲν ἔπαυσε νὰ ἦναι ἀρκτικόν, διότι πάντοτε τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα ᾐσθάνετο διακεκριμένως ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἀποτελοῦντα τὸ σύνθετον μέρη. Ἑπομένως τὰ ἀπὸ σν-, σμ-, ὅπως καὶ τὰ ἀπὸ δύο συμφώνων ἀρχόμενα δεύτερα συνθετικά, εὑρίσκοντο πρὸς τὸ πρῶτον συνθετικὸν ἐν τῇ αὐτῇ σχεδὸν θέσει, ὅπως καὶ ἐκτὸς συνθέσεως πρὸς προηγουμένην λέξιν τῆς προτάσεως. Μὲ ἄλλας λέξεις μετὰ τὸ τελικὸν φωνῆεν τοῦ πρώτου συνθετικοῦ εἶχον νὰ πάθωσιν ὅ,τι καὶ μετὰ τὸ τελικὸν φωνῆεν τῆς πρὸ αὐτῶν λέξεως ἐν τῇ προτάσει, ἐπίσης δὲ ὁμοιοτρόπως ἐπέδρων καὶ ἐπὶ τῶν πρὸ ἑαυτῶν φωνηέντων. Ἑπομένως ὅπως ἐπὶ ῥρηγμῖνι Α. 437. τε ῥρήξειν Μ. 198. παρὰ ῥρόον Π. 151, ὅτε λλήξειεν(3) Ι. 191,

(1) Ἔμμορε =*ἔσμορε G. Meyer (γρ. α' ἐκδ. § 543, β' ἐκδ. § 545) Ebeling (Lex. Hom.) καὶ ἄλλοι. Ἴσως διὰ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ἔσσυμαι ἐκ τοῦ *σέσσυμαι, ἔσταλκα ἐκ τοῦ *σέσταλκα, ἐρρύηκα ἐκ τοῦ *σεσρύηκα.

(2) =*κάτ-σμορος, εἰ μὴ =*κά-σμορος, κά = κάτ κατά πρϐ. κά-κτανε ὁμ. Τὸ τοῦ Ἡσυχίου κάσμορος· δύστηνος μὲ σμ ἐξηγητέον ὡς τὸ μικρός, σμικρός κλπ.

(3) Ῥίζα τοῦ λήγω σληγ-.

ὅτε σσεύαιτο Ρ. 463, κατὰ μμοῖραν Π. 367, ὄρεα ννιφόεντα Ξ. 227, ὥς τε ννιφάδες Μ. 278, ὁποῖά σσα τ 218, ἀττ. ὁποῖά ττα (1), οὕτω καὶ λαο-σσόος, ἐύ-σσελμος, φιλο-μμειδής, ἄ-μμορος, ἀγά-ννιφος, ἐύ-ννητος, ἄ-ρρηκτος, ἐύ-ρροος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν μὲν τῇ συνθέσει τὰ ἀπὸ δύο συμφώνων ἀρχόμενα εὑρίσκονται πάντοτε συνδεδεμένα μὲ τὸ φωνηεντόληκτον πρῶτον συνθετικόν, ἐκτὸς δὲ συνθέσεως ἐν τῇ προτάσει εὑρίσκονται καὶ ἐν ἄλλῃ θέσει καὶ δὴ ἐν ἀρχῇ αὐτῆς ἢ μετὰ σύμφωνον ὅτε καὶ τὸ διπλοῦν ἐξ ἀφομοιώσεως προελθὸν σύμφωνον ἁπλοποιεῖται (Brug. γρ. συγκρ. I. σ. 502), διὰ τοῦτο ἐν μὲν τῇ συνθέσει τηροῦσι κανονικῶς τὸ διπλοῦν σύμφωνον, ἐν δὲ τῇ προτάσει ἐπῆλθεν ἀστασία καὶ μάλιστα ἐπεκράτησεν ὥστε καὶ μετὰ φωνηεντόληκτον λέξιν νὰ παρουσιάζωσι τὸ ἁπλοποιηθὲν διπλοῦν π. χ. ἔθεινε παρ' οὔατᾰ μειδιόωσα Φ. 491, χείρεσσῐ νέων ε. 344, κῦμᾰ ῥόοιο λ. 639, οὔποτε λήγεις Κ. 164 κλπ. Τοσοῦτον δὲ ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένα ᾐσθάνοντο οἱ λαλοῦντες τὰ ἀποτελοῦντα τὸ σύνθετον συνθετικὰ μέρη, ὥστε χάριν τῆς διακρίσεως ταύτης ἄφησαν ἀμετάβλητον τὸ σν καὶ σμ: δύσ-νοος, δύσ-μορος, δυσ-μενής κλπ., διότι ἐκ τῆς ἀφομοιώσεως θὰ καθίστατο ἀγνώριστον τὸ πρῶτον συνθετικόν. Ἐν τοῖς συνθέτοις ὅμως μὲ πρῶτον συνθετικὸν τριτόκλιτον ὄνομα κατὰ γενικὴν καὶ δεύτερον συνθετικὸν τὸ νῆσος ἀφωμοιώθη κανονικῶς τὸ τελικὸν ς τοῦ πρώτου συνθετικοῦ πρὸς τὸ ἀρκτικὸν ν τοῦ δευτέρου: Πελοπόννησος, Ἁλόννησος, Προκόννησος, Ἀλωπεκόννησος, Μυόννησος ἐκ τοῦ *Πελοπόσ-νησος κλπ., διότι καὶ μετὰ τὴν ἀφομοίωσιν εὐδιάκριτα πάλιν ἦσαν τὰ ἀποτελοῦντα τὸ σύνθετον μέρη, παρεῖχον μάλιστα οὕτω καὶ ὄψιν γνησίων συνθέτων, οἷα Ἐλαφό-νησος, Χερσό-νησος (2). Δὲν προὐχώρησε δὲ ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ἁπλοποίησιν τοῦ διπλοῦ τούτου ν, διότι ἐκ τῆς ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως θὰ μετεβάλλετο οὐσιωδῶς τὸ πρῶτον συνθετικόν. Καὶ ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ πᾶν- συνθέτοις: πανσυδίῃ Ὁμ., παν-σέληνος Αἰσχ., πάν-σοφος Σοφ. κλπ. τηρεῖται τὸ νσ, διότι ἐκ τῆς κανονικῆς ἀφομοιώσεως εἰς νν θὰ καθί-

(1) Ἐπειδὴ ἐπεφέρετο ἀμέσως μετὰ οὐδέτερα πληθ. εἰς -α, ἐγεννήθη ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὸ α ἀνήκει εἰς τὸ σσα, ττα, ὅθεν ἄσσα, ἄττα, ὅπερ κατόπιν αὐτοτελῶς καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς προηγουμένης λέξεως μετεχειρίζοντο: τέτταρα ἐν αὐτοῖς ἄττα Πλ. Brug. γρ. συγκρ. I σ. 503 σημ. ἑλλ. γρ. [2] § 65. 95.

(2) Ἡ ὀρθογραφία τῶν πλειοτέρων ἀπὸ τοῦ νῆσος συνθέτω; οἷα ἀνεγράφη, βεβαιοῦται καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν.

σταται ἀγνώριστον τὸ β' συνθετικόν. Εἰ δὲ καὶ ἐπῆλθεν ἐνταῦθα ἀφομοίωσις τοῦ νσ, δὲν εἶναι ἡ κανονική, ἀλλὰ τὸ ν ἀφωμοιώθη πρὸς τὸ σ τοῦ β' συνθετικοῦ ὡς τοῦ σπουδαιοτέρου ἐν τῇ συνθέσει: σύσσιτος, πασσυδιάσαντος ἐπιγρ. αἰολ., παλίσσυτος, πρβ. καὶ διάφορον γραφὴν τῶν ἀνωτέρω πασσυδίῃ, πάσσοφος κλπ. Ὡς ἓν ὅλον ὑπὸ τὴν ἑνότητα τοῦ ἑνὸς τόνου θεωρητέα καὶ τὰ ἐν ἐπιγραφαῖς εὑρισκόμενα: ἐς Σάμῳ; ἐς σανίδι=ἐν Σάμῳ, ἐν σανίδι κλπ., ὡς καὶ τῶς συμπάντων, τῆς συγγραφὴν ἀντὶ τῶν συμπάντων, τὴν συγγραφήν, εἰ καὶ ἐνταῦθα ἡ γλῶσσα ἐν τῇ ζωηρᾷ συνειδήσει τοῦ κανονικοῦ τύπου τοῦ πρώτου μέρους ταχέως παρητήθη τῆς ἀφομοιώσεως. Πλήρης δὲ ἀποκατέστη ἡ ἐν καὶ ἐν τῇ συνθέσει: ἐνσείω, ἔνσιμος κλπ. πρβ. καὶ ἐνσκευάζω, ἔνσπονδος, ἐνζεύγνυμι τῆς β' κατηγορίας. Κατὰ ταῦτα καὶ τὸ ἔννεπε δυσκόλως θὰ παραχθῇ ἐκ τοῦ *ἔνσεπε, κάλλιον ἐκ τοῦ ἐνϜεπε. Τελευταῖον μνηστέον τοῦ συνθέτου ἥμορος· ἄμοιρος καὶ ἡμορίς· κενή, ἐστερημένη Αἰσχύλος Νιόβῃ παρ' Ἡσυχίῳ, ὅπερ ἡμεῖς μεθ' ὅσα εἴπομεν ἄνω περὶ συνθέτων δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τόσον ἀρχαϊκόν (1), ἀλλὰ μᾶλλον προελθὸν ἐξ ἀναλογίας πρὸς ἄλλας λέξεις ἁπλᾶς, ἐν αἷς κανονικῶς γίνεται ἡ ἁπλοποίησις τοῦ διπλοῦ ῥινικοῦ μετ' ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως, πρβ. καὶ εἵμαρται.

β'. Ἐσωτερικὸν σμ.

Τοῦτο εὕρηται ἐν τοῖς μέσοις παρακειμένοις (καὶ ὑπερσυντελικοῖς) καὶ ἐν τοῖς ῥηματικοῖς ὀνόμασι μὲ πρόσφυμα ἀρχίζον ἀπὸ μ. Διαιρετέα τὰ ἐνταῦθα ἀναγόμενα εἰς τέσσαρας κλάσεις. Α' εἰς τὰ ἔχοντα ῥίζαν ἢ θέμα τελευτῶν εἰς ὀδοντόφωνον, Β' εἰς ἀρχαῖον σ, Γ' εἰς φωνῆεν, Δ' εἰς ν.

Παρακείμενοι εἰς -σμαι.

Τῆς Α' κλάσεως. Ἐν τούτοις τὸ τμ, δμ, θμ ἦτο κανονικόν: εἰλήλουθμεν, ἐπέπιθμεν, κεκορυθμένος, κεκαδμένος, προπεφραδμένα, ἐρετμός, πότμος, ὀδμή, φράδμων, πυθμήν. Τὸ σ προῆλθεν ἐνταῦθα ἐκ τύπων, ἐν οἷς τὸ ὀδοντόφωνον κανονικῶς ἐγένετο σ ἤτοι πρὸ ἑτέρου ὀδοντοφώνου καὶ πρὸ τοῦ σ· ὅθεν ἴσμεν παρὰ τὸ ἀρχαιότερον ἴδμεν

(1) Altionische Wortform κατὰ Fick BB. XI 252.

εἶναι σχηματισμὸς γενόμενος κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἴστε = *Ἴδτε *Ἴττε καὶ πέπυσμαι, λέλασμαι, ἐρήρεισμαι, ἔψευσμαι, κέκασμαι -σμένος, πέπασμαι (πατέομαι) ἐγένοντο κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ πέπυσται, λέλασται, ἐρήρεισται, κέκασται κεκάσθαι, ἔψευσται, πέπασται καὶ κεκάσσαι πέπυσσαι κλπ.

Τῆς Β' κλάσεως. Καὶ ἐνταῦθα τὸ σ προῆλθεν ἐκ τύπων, ἐν οἷς τὸ σ εἶχε κανονικῶς· ὅθεν ἔζωσμαι ῥ. ζωσ- ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἔζωμαι ἐπιγρ. ἐσχηματίσθη κατ' ἀναλογίαν τύπων μὲ κανονικὸν σ, ὡς ἔζωσται, ἐζώσθη κλπ., ἠμφίεσμαι ῥ. Fεσ- ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου εἷμαι, εἱμένος κατὰ τὸ ἠμφίεσται κλπ., τετέλεσμαι θεμ. τελεσ- κατὰ τὸ τετέλεσται τετελέσθαι ἐτελέσθην κλπ. ἑσμέν(1) ἀντὶ τοῦ ἰων. εἱμέν κατὰ τὸ ἑστόν, ἑστέ, ἄσμενος μεσ. ἀορ. α' = *Fάδσμενος, *Fάτσμενος τοῦ ἥδομαι, ὅπου τὸ σ προῆλθεν ἐκ προσώπων τοῦ ἀορίστου τηρούντων τὸ σ κανονικῶς: σ-σο, σ-το κλπ.

Γ' κλάσις, τὰ φωνηεντόληκτα. Τὸ ἐν τῷ παρακειμένῳ τούτων σ δὲν πρέπει νὰ χωρισθῇ τοῦ σ τοῦ ἐμφανιζομένου καὶ ἐν ἄλλοις σχηματισμοῖς αὐτῶν. Προέρχεται τὸ σ τούτων ἐκ ῥημάτων ἐχόντων τὸ σ ληκτικὸν τῆς ῥίζης ἢ τοῦ θέματος κατ' ἀναλογίαν εἰσδῦσαν καὶ εἰς τὰ φωνηεντόληκτα, διότι ἀμφότεραι αἱ κλάσεις συμπίπτουσιν ἐν τῷ μέλλοντι καὶ ἀορίστῳ ἐνεργ. καὶ μέσῳ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τῷ ἐνεστῶτι π. χ. γεύσω, ἔγευσα ἐκ τοῦ *γεύσσω, *ἔγευσσα, τοῦ γεύω ἐκ τοῦ *γεύσω, = κελεύσω, ἐκέλευσα τοῦ κελεύω ἐκ τοῦ *κελεύϳω *κεληύϳω. Ἐντεῦθεν καὶ ἐκελεύσθην Σοφ., κεκέλευσμαι Ἡρ., κελευστός Θουκ., κελευστέος Πλ., κελευστής Θουκ. πρβ. καὶ γευστός, ἄγευστος, γευστέος. Οὕτω κατὰ τὸ θραύω (ῥ. θραυσ- λατ. frustum) θραύσω, ἔθραυσα, ἐθραύσθην, τέθραυσμαι (2) θραυστός καὶ παύω (ῥ. παυ- παῦ-ρος, paucus) παύσω ἔπαυσα παυστέος Πλ., παυστήρ Σοφ. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ οὕτω εἰσπηδῆσαν εἰς τὰ φωνηεντόληκτα σ διεδόθη ἔπειτα εἰς αὐτὰ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ χωρὶς νὰ ἦναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ ἑκάστοτε ὑπόδειγμα ἐκ τῆς ἐνσίγμου κλάσεως. Τὰ μάλιστα δὲ διεδόθη τὸ σ εἰς τὰ ῥηματικὰ ὀνόματα μὲ πρόσφυμα ἀρχόμενον ἀπὸ τ, κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὸν ἀόριστον καὶ μέλλοντα παθητικόν, ἐλάχιστα δὲ εἰς τὸν μέσον

(1) Ὑπὸ τοὺς μέσους παρακειμ. ἀναγράφεται ἐν γένει καὶ πᾶς ἄλλος τύπος ῥήματο ἔχων σμ.

(2) Πλ. Μινωφ., ὁ κανονικὸς τέθραυμαι ἐξ ἐπιγραφῆς.

παρακείμενον, διότι καὶ εἰς τὰ ὡς ὑπόδειγμα χρησιμεύοντα ῥήματα οἱ παρακείμενοι ὁτὲ μὲν εὕρηνται μὲ σμ, ὁτὲ δὲ μὲ μ. Ὅσον δὲ χωροῦμεν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, τόσον συχνότερον εὑρίσκομεν τὴν χρῆσιν τοῦ σ.

Δ΄ κλάσις, τὰ μὲ τελικὸν ν. Τούτων οἱ παρακείμενοι μὲ σμ εἶναι πλειότεροι τῶν μὲ μμ, ἔνθα ἡ ἀφομοίωσις τοῦ νμ εἰς μμ θεωρητέα προδιαλεκτική (Brug. γρ. ἑλλ. ² σ. 40). Ἀκόμη δὲ συχνότερον εἶναι τὸ σμ ἐν τοῖς ἀπὸ τούτου παραγομένοις ῥηματικοῖς ὀνόμασι. Παραδείγματά τινα: ἥδυσμαι Πλ., τεθήλυσμαι Ἱππ., μεμίασμαι Θουκ. πέφασμαι Ὁμ. κλπ., ᾔσχυμμαι Ὁμ., τεθήλυμμαι Πολυβ. κλπ. μαρασμός Ἱππ., ὕφασμα Ὁμ.. φάσμα Αἰσχ. κλπ. καὶ μόνον ὕφαμμα ἐπιγρ. τῶν ἀρχῶν τῆς δ΄ ἑκατοντ., πλάτυμμα Bekk. ἀνεκδ., καταισχυμμός Ἐκκλ.

Καὶ τὸ μὲν μμ, ὡς εἴπομεν, προῆλθε κανονικῶς ἐκ τοῦ νμ ἀφομοιώσει, τὸ δὲ σμ ἀναμφιβόλως ἐκ ῥημάτων τῶν δύο πρώτων κλάσεων. Ἀλλὰ τὸ σημεῖον τῆς συμπτώσεως τὸ δῶσαν ἀφορμὴν εἰς τοιούτους σχηματισμοὺς ποῖον ἦτο; Τὰ φωνηεντόληκτα εἴδομεν ὅτι συνέπιπτον μὲ τὰ ληκτικὰ εἰς σ ἢ ἐνίοτε καὶ μὲ τὰ ληκτικὰ εἰς ὀδοντόφωνον (1) ἐν τῷ ἀορίστῳ ἐνεργ. καὶ μέσῳ, κατὰ δεύτερον λόγον καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τῷ ἐνεστῶτι καὶ ἕνεκα τῆς συμπτώσεως ταύτης ἔλαβον καὶ ταῦτα τὸ σ. Ὁ Solmsen λοιπὸν (KZ. XXIX. 116) παραδέχεται ὅτι ἡ σύμπτωσις ὑπῆρχε κατὰ τὰ πρόσωπα τοῦ μέσου παρακειμένου τὰ ἔχοντα προσωπικὰς καταλήξεις μὲ θ: π. χ. ἐκ *πέφανσθε *πεφάνσθαι κανονικῶς ἔγεινε (2) *πέφασθε *πεφάσθαι = ἐρήρεισθε ἐρηρεῖσθαι, ἔζωσθε ἐζῶσθε κλπ. ἐξ ὧν ἔπειτα καὶ πέφασμαι πεφασμένος κλπ. κατὰ τὸ ἐρήρεισμαι ἔζωσμαι κλπ. Κατόπιν δὲ οἱ εἰς σθ οὗτοι τύποι τοῦ πέφασμαι ἐξώσθησαν ὑπὸ τοῦ τύπου νθ: πέφανθε κλπ., οἵτινες ὡρμήθησαν ἐκ τοῦ γ΄ ἑν. πέφανται καὶ καὶ ἐσχηματίσθησαν κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἔσπαρθε (3), ἔσπαρται. Τὴν

(1) Πρβ. ἐρείσω ἤρεισα ἐρείσομαι ἠρεισάμην ἐρήρεισμαι ἠρείσθην ἔρεισμα τοῦ ἐρείδω πρὸς τὸ τείσω ἔτεισα ἐτεισάμην τέτεισμαι Πλ., ἐτείσθην ἐπιγρ. ἀποτειστέος Ξενοφ. τῆς ῥ. τει- ὅπου ἐννοεῖται δὲν ἔλειπον καὶ ἀνάλογα εἰς -σ: σείω ῥ. σεισ- (ἰνδ. tvesati) σείσω ἔσεισα -άμην σέσεισμαι σειστός σεισμός.

(2) Κατὰ τὴν β΄ κατηγορίαν, καθ' ἣν τὸ ν τῆς πλοκῆς ν + σ + συμφ. ἀποβάλλεται ἄνευ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως.

(3) Σήμερον ὁ Brugmann (γρ. ἑλλ. ² § 108. 146) ἀμφιβάλλει ἂν ἔσπαρθε, ἔσταλθε,

γνώμην ταύτην τοῦ Solmsen ἀσπάζεται καὶ ὁ Brugmann (γρ. ἑλλ.[2] § 108. 146). Ἡμεῖς σημεῖον ἐπαφῆς ἠθέλομεν θεωρήσῃ καὶ τοὺς ἐνεστῶτας τῶν προκειμένων ῥημάτων εἰς -υνομαι, -αινομαι συμπίπτοντας μὲ τοὺς ἐνεστῶτας βύνομαι καίνυμαι σκεδάννυμαι *κεράννυμαι κρεμάννυμαι πετάννυμαι. Ἑπομένως ὡς βέβυσμαι κέκασμαι ἐσκέδασμαι κλπ. οὕτω καὶ ἥδυσμαι, τεθήλυσμαι, πέφασμαι, ὕφασμαι κλπ.

Ὀνόματα εἰς σμ.

Α´ Τὰ παραγόμενα ἐκ ῥιζῶν ἢ θεμάτων μὲ ληκτικὸν ὀδοντόφωνον. Καὶ ἐνταῦθα ἀρχαιότεροι τύποι εἶναι οἱ τηρήσαντες τὸ ὀδοντόφωνον πρὸ τῶν ἀπὸ μ ἀρχομένων προσφυμάτων: πότμος, ἐρετμός, πυθμήν, κευθμών κευθμός γναθμός, ὀδμή, οἶδμα, ἰδμοσύνη, φράδμων, ἀρδμός κλπ.

Τὸ δὲ σ τούτων τὸ πρὸ τοῦ μ ἐρρυθμίσθη κατὰ τοὺς παρακειμένους τῶν ἐξ ὧν παράγονται ῥημάτων, προελθόντας καὶ αὐτούς, ὡς εἴπομεν, ὑστερογενῶς ἐξ ἄλλων τύπων τῶν ἰδίων ῥημάτων, ἐχόντων κανονικὴν τὴν τροπὴν τοῦ ὀδοντοφώνου εἰς σ. Λοιπὸν δασμός κατὰ τὸ δέδασμαι ῥ. δατ-, ἄεισμα καὶ ᾆσμα κατὰ τὸ ᾖσμαι ῥ. ἀειδ- ᾀδ-, ἔρεισμα κατὰ τὸ ἐρήρεισμαι τοῦ ἐρείδομαι, ψεῦσμα κατὰ τὸ ἔψευσμαι τοῦ ψεύδομαι, δάνεισμα κατὰ τὸ δεδάνεισμαι οὕτω καὶ νόμισμα, ἔρισμα, σχισμός κλπ. ἐπιλήσμων, λησμοσύνη κλπ. πρβ. λέλησμαι τοῦ λανθάνομαι, πεῖσμα (1) ῥ. πενθ-, ὑσμῖνι, ὑσμίνη ἰνδ. yudhati μάχεσθαι, yudhmá-s μαχητής κλπ. Ἐννοεῖται ὅτι εὑρίσκονται τοιοῦτοι σχηματισμοὶ καὶ ἐκ ῥημάτων μὴ ἐχόντων παρακείμενον μὲ σμ: ὡς ὀσμή πρὸς τῷ ὀδμή, διότι εἶχον γείνῃ συνήθεις τοιοῦτοι σχηματισμοὶ μὲ σμ ἢ καὶ ἐκ ῥημάτων ἀπολεσθέντων ἐν τῇ ἑλληνικῇ: ὡς πεῖσμα, ὑσμίνη.

Β´ Τὰ παράγωγα ἐκ ῥιζῶν ἢ θεμάτων μὲ ληκτικὸν σ. Ταῦτα ἢ ἔχουσι κανονικῶς μόνον μ προελθὸν ἐκ τοῦ σμ, ὅπως εὕρηνται καὶ παρακείμενοι τῶν ἐξ ὧν παράγονται ῥημάτων κανονικοὶ εἰς -μαι, ἢ ἔχουσι σμ κατ' ἀναλογίαν παρακειμένων εἰς -σμαι, ὧν τὸ σ, ὡς ἐρ-

ἐσπάρθαι, ἐστάλθαι ἔχουσι τὴν ἀρχαίαν ἄνευ σ κατάληξιν (ἧσ-θε, πέπυσ-θε, ἧσ-θαι, κεκύσ-θαι) ἢ προῆλθον ἐκ τοῦ *ἔσπαρσθε κλπ..

(1) Περὶ τοῦ ει τούτου κατωτέρω.

ρέθη, προῆλθεν ὑστερογενῶς ἐξ ἄλλων τύπων τῶν ἰδίων ῥημάτων μὲ κανονικὸν σ, ἐν ἐλλείψει δὲ τοιούτων παρακειμένων κατ' ἀναλογίαν ἄλλων χρόνων τῶν ῥημάτων μὲ κανονικὸν σ. Πολλὰ δὲ ὀνόματα ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ εὕρηνται μὲ μόνον μ, ἅπερ κατόπιν λαμβάνουσι τὸ σ πρὸ τοῦ μ.

γεῦμα ἐκ τοῦ *γεῦσμα πρβ. γέγευμαι ἐκ τοῦ *γέγευσμαι ῥ. γευσ-.

θραῦμα ἐκ τοῦ *θραῦσμα πρβ. τέθραυμαι ἐπιγρ., τὸ δὲ θραῦσμα κατὰ τὸ τέθραυσμαι ῥ. θραυσ-.

ζῶμα ἐκ τοῦ *ζῶσμα πρβ. καὶ ἔζωμαι ἐκ τοῦ *ἔζωσμαι, ζῶσμα μεταγ. κατὰ τὸ ἔζωσμαι.

χρῖμα ἐκ τοῦ χρῖσμα, χρῖμμα αἰολ. πρβ. καὶ κέχρῖμαι ἐκ τοῦ *κέχρισμαι, χρῖσμα δὲ κατὰ τὸ κέχρισμαι ῥ. χρῖσ-.

εἶμα ἐκ τοῦ *Fέσμα πρβ. εἶμαι ἐκ τοῦ *Fέσμαι, ἀμφίεσμα δὲ κατὰ τὸ ἠμφίεσμαι.

ἄκεσμα κατὰ τὸ ἠκέσθην, ἀκεστός κλπ., τὸ δὲ ἄκημα κατ' ἀναλογίαν τῶν παραγώγων εἰς -έω· πρβ. καὶ αἰδήμων οὕτω γενόμενον· θέμα ἀκεσ- τὸ ἄκος.

ἐράσμιος κατὰ τὸ ἠράσθην ἐραστός ἐραστής, θεμ. ἐρασ-.

Γ' Τὰ παράγωγα ἐκ φωνηεντολήκτων ῥιζῶν ἢ θεμάτων ἔχουσι τὸ σ πρὸ τοῦ μ, ἂν καὶ ὁ παρακείμενος ἢ ἄλλος χρόνος τῶν ἐξ ὧν παράγεται ῥημάτων ἔχῃ σ προελθόν, ὡς ἐρρέθη, ἐξ ἀναλογίας πρὸς ῥήματα, ἐν οἷς τὸ σ ἐτυμολογικῶς ἐξηγεῖται.

λευσμός κατὰ τὸ ἐλεύσθην, λευστός.

κέλευμα ἀρχαϊκώτερον, κέλευσμα, κελευσμός κελευσμοσύνη κατὰ τὸ κεκέλευσμαι.

δρᾶμα πρβ. καὶ δέδρᾱμαι, ἀλλὰ καὶ δρησμοσύνη, πρβ. δρηστοσύνη, δρηστήρ ἐδράσθη, δέδρασμαι, δραστέος.

ἔδεσμα κατὰ τὸ ἐδήδεσμαι ἠδέσθην καὶ ἐδεστός, ἐδεστέος.

πέτασμα κατὰ τὸ πεπέτασμαι, ἐπετάσθην.

Εὕρηνται ὅμως μὲ σμ καὶ παραγόμενα ἐκ φωνηεντολήκτων ῥημάτων μὴ ἐχόντων τὸ σ ἐν οὐδενὶ τῶν χρόνων: θεσμός, δεσμός, ἑσμός, κλισμός, θρωσμός, τρωσμός, βασμός, δυσμή, ὀρχησμός, ἀνακλαυσμός (1), νασμός, ῥυσμός, ὧν τοῖς πλείστοις παράκειται καὶ θμ σχηματισμός: θεθμός, ἐθμός, βαθμός, βαθμίς, δυθμή, ὀρχηθμός, κλαυθ-

(1) Τὸ κλαίω ἔχει τινὰς μεταγενεστέρους χρόνους μὲ σ.

μός, ναθμός, ρυθμός. Ἔχουσι δὲ τὸ θμ καὶ ἄλλα ἐπίσης ἐκ φωνηεντολήκτων ῥημάτων παραγόμενα ὀνόματα ὡς σταθμός, στάθμη (πρβ. σταθερός), ἴθμα, εἰσίθμη, καυθμός, ἐλκηθμός, ἰνηθμός, κηληθμός, κινηθμός, κνυζηθμός, μηνιθμός, μυκηθμός, πηδηθμός, ὠρυθμός. Πρβ. καὶ κνηθμός κνῆσμα κνησμός (κνάω, κνήθω), πλῆσμα πλησμονή (ῥ. πλη- καὶ πλήθω), πρῆσμα, πρῆθμα (ῥ. πρη- καὶ πρήθω). Καὶ περὶ μὲν τοῦ θ τούτων ἐπικρατεῖ μεγίστη ἀβεβαιότης (1). Ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς τὸ πρόσφυμα τοῦτο εἶναι βέβαιον. Ἔχει δὲ τὴν γένεσίν του τὸ μὲν ἐκ θεμάτων ληκτικῶν εἰς θ, οἷα τὰ ῥηθέντα ἄνω, δηλ. πυθμήν, κευθμών, κευθμός, γναθμός, ὄθμα, τὸ δὲ ἐκ θεμάτων εὐρυνθέντων διὰ θ: σταθμός (σταθερός, εὐσταθής) κνηθμός (κνήθω), πρῆθμα (πρήθω), ὧν δὲν ἠμοίρει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα· πρβ. φαέθω, φλεγέθω, φθινύθω, σχέθω (ἔσχεθον) νεμέθω, ἐμέθω κλπ. (Κουρτ. Verb. [2] II 367), εἰ δέ τις βούλεται, καὶ ἐπίδρασιν ἐν τούτοις τοῦ ἀορίστου πρώτου παθητικοῦ δύναται ἐν μέρει νὰ ἀναγνωρίσῃ: ἐκινήθην κινηθμός, ἰνήθην ἰνηθμός, ἐκηλήθην κηληθμός κλπ. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἢ τριῶν παραγόντων προερχόμενον τὸ θμ ἠδύνατο ἔπειτα νὰ ἐπεκταθῇ κατ' ἀναλογίαν. Τὸ δὲ σ τούτων προέρχεται τὸ μὲν ἐκ τῶν εἰς θ ληκτικῶν, τὸ δὲ καὶ ἐκ τῶν παραγομένων ἐκ ῥημάτων ληκτικῶν εἰς τ, δ, σ, ἤτοι κατὰ τὸ κλῶσμα, ἐπιλήσμων, λησμοσύνη, πεῖσμα ῥ. πενθ-, πύσμα, ὑσμῖνι· δασμός, ἔρεισμα κλπ., ἄκεσμα, σεισμός κλπ., ἐγένοντο καὶ τὰ ἡμέτερα θεσμός, δεσμός, κλισμός, δυσμή κλπ.

Δ' Τὰ παράγωγα ἐκ ῥημάτων ἐχόντων θέμα ληκτικὸν εἰς ν: φάσμα, μαρασμός, ὕφασμα, χλίασμα, ἥδυσμα κλπ. ἐσχηματίσθησαν κατὰ τοὺς παρακειμένους αὐτῶν: πέφασμαι, ὕφασμαι, ἥδυσμαι κλπ., περὶ ὧν εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 154).

ΣΗΜ. Καὶ τὸ σ τοῦ Ἰσμηνός, Ἰσμήνη κλπ. παρὰ τὸ Ἰμηνός ἐπιγρ. εἰσέδυσε κατὰ τὸ παράδειγμα πολλῶν παραγομένων ἐκ ῥιζῶν ἢ θεμάτων ληκτικῶν εἰς σ, ἅπερ σαλεύονται μεταξὺ μ καὶ σμ, θὰ συνετέλεσαν δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἄλλοι σχηματισμοὶ τῆς ῥίζης ταύτης ais- ἔχοντες κανονικῶς τὸ σ, π.χ. *ἱστός=isthásινδ.=ποθητός, ἀπολεσθέντες κατόπιν.

(1) Πολλοὶ κάμνουσι λόγον περὶ τοῦ θ τούτου, ἀλλ' οὐδεὶς διευκρινεῖ τὴν γένεσιν αὐτοῦ πειστικῶς, Brugmann (M. Unt. I. 80). Mahlow (die lange vocale 85), Κούρτιος (Verbum II [2] 394), Pott (KZ. XXVI 180), Fick (BB. IX 314), Hübschmann (indog. vocal. 74) καὶ Solmsen (KZ. XXIX 117).

Β' Κατηγορία.

Ῥινικὸν + σ ἰνδογερ. ἢ ἑλληνικῷ + συμφώνῳ. Ἡ πλοκὴ αὕτη εὑρίσκεται ἢ ἐντὸς τῆς αὐτῆς λέξεως ἢ τὸ ῥινικὸν + ς ἐν τέλει, τὸ δὲ σύμφωνον ἐν ἀρχῇ τῆς ἑπομένης λέξεως ἢ τὸ ῥινικὸν μόνον ἐν τέλει, τὰ δὲ δύο ἄλλα ἐν ἀρχῇ τῆς ἑπομένης. Ἐνταῦθα τὸ ῥινικὸν ἐξέπεσεν ἤδη ἐν τῇ προδιαλεκτικῇ ἐποχῇ ἄνευ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως τοῦ προηγουμένου βραχέος φωνήεντος.

κεστός, πολύ-κεστος, κέστρος ἐκ τοῦ *κενστός = *κενττός κλπ. τοῦ κεντέω.

κόσμος = *κόνσμος λατ. censeo censor, ἰνδ. çansati ἐπαινεῖν Fröhde KZ XXIII. 311 καὶ BB. VII 85.

δεσπότης = *δενσπότης = *δεμσ-πότης, οὗ τὸ πρῶτον συνθετικὸν δεμ-ς γεν. τοῦ δῶ(μ), πρβ. ἰνδ. dam καὶ δόμος (1). Ἐν τῇ ἰνδικῇ εὕρηται patir dan, ὅπου τὸ dan εἶναι γενικὴ = dam-s, πρὸς δὲ καὶ τὸ σύνθετον dam-patir, ὅπερ εἶναι γνήσιον καὶ οὐχὶ νόθον, ὅπως εἶναι τὸ ἑλληνικόν.

γ' πληθ. προσ. προστ. μέσων ῥημάτων εἰς -όσθω, -όσθων ἐκ τοῦ -όνσθω, -όνσθων ὡς ἀνελόσθω, ἐπιμελόσθων κλπ.

-κοστός ἐκ τοῦ -κονττός, -κονστός κυρίως τῶν τακτικῶν ἀριθμητικῶν ἀπὸ τοῦ 30-90: τριάκοντα *τριακοντ-τό-ς (2), τριακονσ-τό-ς, τριακοστός. Ἐντεῦθεν κατ' ἀναλογίαν ἐτέθη τὸ -στο-ς (3) καὶ εἰς τὸ ἑκατοστός χιλιοστός κλπ. καὶ εἰς τὸ πολλο-στός, ὀλιγοστός. Τὸ δὲ τακτικὸν τοῦ εἴκοσι, ἀφοῦ τοῦτο ἀρχαϊκῶς ἐλέγετο Fίκατι καὶ Fείκατι, θὰ ἦτο *Fικατ-τό-ς Fικασ-τός, ὅπερ καὶ εὕρηται παρὰ Βοιωτοῖς Fικαστῇ, οἵτινες ἔχουσι καὶ τὸ Fίκατι. Ἐκ δὲ τοῦ εἴκοσι οὗ τὸ ο προῆλθεν ἐκ τοῦ τριάκοντα κλπ. τὸ εἰκοστός. Καὶ τὸ πόστος, ὁπόστος παραδεκτέον ὅτι ἔχουσι τὸ αὐτὸ πρόσφυμα στο- κατὰ τὸ τρια-

(1) Ἐκ τοῦ δεμ (δομ- δόμ-ο-ς) δμ, ὅθεν *δμ-πεδον = δάπεδον : πέδον τοῦ οἴκου, εἶτα γενικῶς πέδον.

(2) τριακοντ- τεσσαρακοντ- κλπ. εἶναι τὸ θέμα, διότι τὸ τριάκοντ-α κλπ. εἶναι οὐδέτερα πληθ. τῆς τρίτης κλίσεως.

(3) Τὸ πρὸ αὐτοῦ ο ἀνήκει εἰς τὸ θέμα ἑκατο- χιλιο- κλπ., ὀλιγο- πολλο-, διότι ταῦτα εἶναι δευτερόκλιτα.

κοστός κλπ., τονισθέντα ὅμως κατὰ τὰς ἀντωνυμίας πόσος, ὁπόσος, πότερος, ὁπότερος (1)

Αἱ εἰς -ν τελευτῶσαι προθέσεις πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ σ + συμφώνου ἢ ἀπὸ ζ = σδ. Οὕτω ἐν τῇ συνθέσει ἡ σύν: συσκευάζειν, συσπᾶν, συζευγνύναι, συζῆν κλπ. ἡ ἀν=ἀνά: ἀστάς ἀστάσας ἐπιγρ. Ἐπιδ. ἄττασι· ἀνάστηθι Ἡσυχ. ἐκ τοῦ *ἄσταθι τῆς λακωνικῆς (2): ἀ-σπερχής ἀ-σκελής ἀ-στεμφής ὁμηρικὰ = ἀν-σπερχής κλπ. Ἡ ἐν ἐκτὸς συνθέσεως ἐν συντάξει ἐν ἀττικαῖς καὶ ἄλλαις ἐπιγραφαῖς: ἐστήλῃ (3) ἀττ., ἐστάλᾳ Ῥοδ. καὶ Κρητ. Ἀλλ' ἡ πρόθεσις πλήρης ἀποκατέστη πάλιν ἐκ νέου ἐνταῦθα, ὡς συνστρώσει ἐπιγρ. ἀττ., σύνσκανοι λεσϐ. ἐπιγρ., ἀνστάς, ἄνσχες ἄνσχετος, ἀνσχεθεῖν ἀνστρέψειαν ὁμηρικά, ἀνσχίσσαι ἐπιγρ. Ἐπιδ., ὀνσταθείσας ἐπιγρ. λεσϐ. ἐν στήλῃ ἐπιγρ. Ἀττ., ἐν στάλλας Θεσσ. ἐπιγρ. Καὶ οὕτω ἐν τοῖς κειμένοις τῶν συγγραφέων ἡ πλήρης γραφὴ τῆς σύν ἐν συντάξει: σύν στόλῳ καὶ τῆς ἐν ἐν συντάξει καὶ συνθέσει: ἐν στήλῃ, ἐνσκευάζω, ἔνσπονδος, ἐνζεύγνυμι. Ἐνταῦθα καταλεκτέον καὶ τὸ παλίσκιος ὑμ. ὁμ. ἐκ τοῦ παλίνσκιος καὶ Παλίσκιος.

Ἐνεστῶτες εἰς -ζω ἄνευ τοῦ ν εὑρισκομένου ἐν τοῖς λοιποῖς χρόνοις καὶ τοῖς παραγώγοις τοῦ ῥήματος: σαλπίζω=*σαλπίγγιω, *σαλπίνζω, ἀλλ' ἐσάλπιγξα σαλπιγκτής, ἐπίσης συρίζω, φορμίζω πρϐ. σῦριγξ, φόρμιγξ, κλάζω, πλάζω πρϐ. πλάγξομαι, ἔπλαγξα, πλαγκτός, ἐπλάγχθην, ἔκλαγξα, κλαγγή, κλάγξω, στροφαλίζω πρϐ. στροφάλιγξ, λίζω Νικάνδρου πρϐ. ὁμ. λίγξω, λύζω πρϐ. λύγξ. Κατὰ ταῦτα καὶ τὸ μᾶζα ἂν παραχθῇ ἐκ τοῦ *μάγγια (Osthoff Παρχ. 469. G. Meyer γρ.² σ. 55) πρέπει νὰ τονισθῇ μάζα.

Αἱ ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις εὑρισκόμεναι περιπτώσεις, καθ' ἃς τελικὸν -νς ἀποϐάλλει τὸ ν ἄνευ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως, ἔχουσι

(1) Τὰ παραθετικὰ τῶν εἰς Fεντ- ἐπιθέτων, π. χ. χαριέστερος -τατος προέρχονται ἐκ τοῦ ἀσθενοῦς θέματος: χαριFάτ-τερος -τατος (πρϐ. ἰνδ. -vat-taras -vat-tamas) λαϐόντα τὸ ε ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ θέματος· πρϐ. χαρίεσσα, χαρίεσι.

(2) Περὶ τῶν ὀσκάπτω· ἀνασκάπτω· ὄστασαν· ἀνέστησαν· ὀσταθείς· ἐξαγκωνισθείς Ἡσυχίου ἰδὲ νῦν Meister Gr. Dial. II 216. 264.

(3) ἐσστήλῃ διαφέρει μόνον κατὰ τὴν γραφήν, τὸ δὲ εἰστήλῃ μὲ ι ἐνυπάρχον ἐν τῇ προφορᾷ τοῦ σ, ὡς ἐμφαίνει καὶ ἡ γραφὴ μὲ γνησίαν δίφθογγον. Solmsen KZ. XXIX 330. Ὁ Meisterhans ὅμως (γρ.² σ. 86) καὶ Brugmann (γρ. ἑλλ.² σ. 70) θεωροῦσι τὸ ει τοῦτο ἐξ ἀναπληρ. ἐκτάσεως προελθόν, ὡς τὸ ει τοῦ ἔσπεισται, περὶ οὗ κατωτέρω

τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐκ τῆς προκειμένης κατηγορίας, ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν πρὸ ἀρκτικοῦ συμφώνου τῆς ἐπιφερομένης λέξεως. Εἶναι δὲ αὗται: 1) ἡ αἰτ. πληθ. τῶν δευτεροκλίτων -ονς καὶ τῶν πρωτοκλίτων -ανς γίνονται -ος, -ᾰς· 2) ἡ ἑν. ὀνομ. τῶν εἰς -ν καὶ -ντ θεμάτων γίνεται -ᾰς, -ες, -ῠς καὶ 3) ἡ πρόθεσις ἐνς (1) γίνεται ἐς. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Γόρτυνος τηρεῖται ἀκόμη σχεδὸν ἀναλλοίωτος ἡ ἀρχικὴ κατάστασις ἐν τῇ αἰτ. πληθ. τοῦ ἄρθρου, 8κις τός, τᾰς πρὸ συμφώνου, 7κις τόνς, τάνς πρὸ φωνήεντος καὶ μόνον δὶς τόνς πρὸ συμφώνου, καὶ ἡ ἐνς 7κις εὕρηται ἐς πρὸ συμφώνου καὶ ἅπαξ ἐνσ-είη, ἂν θεωρηθῇ (2) σύνθετον ἐκ τῆς ἐνς καὶ τῆς ὑποτακτικῆς εἴη τοῦ ῥήματος εἴω=εἰμι. Ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι ἡ ἀρχικὴ αὕτη κατάστασις, καθ' ἣν -ος, -ᾰς κλπ. μόνον πρὸ ἀρκτικοῦ συμφώνου τῆς ἐπιφερομένης λέξεως καὶ -ονς, -ανς ἢ (ἐν διαλέκτοις, αἵτινες δὲν ἐτήρησαν τὸ ν, ἀλλ' ἀπέβαλον αὐτὸ μετ' ἀναπλ. ἐκτάσεως) -ως, -ᾱς δωρ. (3), -ους, -ᾱς ἰων. ἀττ., -οις, -αις αἰολ. μόνον πρὸ ἐπιφερομένου φωνήεντος, αὕτη δὲν ἐτηρήθη, ἀλλ' εὕρηνται ἀναμὶξ οἱ τύποι οὗτοι, π.χ. -ος καὶ πρὸ φωνήεντος, -ονς (-ως, -ους, -οις) καὶ πρὸ συμφώνου καὶ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν ταῖς διαλέκτοις, αἵτινες ἐτήρησαν ἀμφοτέρους τοὺς τύπους. Αἱ πλεῖσται ὅμως διάλεκτοι ἐτήρησαν ἐκ τῶν δύο τύπων τὸν ἕνα, γενικεύσασαι αὐτόν, ἀλλ' ὅμως καὶ αὗται οὐχὶ συνεπῶς καὶ κατὰ τὰς τρεῖς περιπτώσεις.. Περὶ τοῦ τύπου τοῦ ἀναγομένου εἰς τὴν προκειμένην κατηγορίαν (-ος κλπ.) θὰ ὁμιλήσωμεν ἐν συνεχείᾳ μετὰ τοῦ ἑτέρου τύπου (-ονς, -ως, -ους, -οις κλπ.) τοῦ ἀναγομένου εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν. Ἐνταῦθα δὲ ἀναφέρομεν μόνον αἰτιατικάς τινας τῆς πρώτης κλίσεως ἀποχωρισθείσας τοῦ ὀνόματος διὰ τὴν ἐπιρρηματικὴν σημασίαν των, δηλ. τὰ ἐπιρρήματα εἰς ᾰζε, ἔνθα ἐτηρήθη ἀκριβῶς ὁ ὑπὸ τῆς προκειμένης β' κατηγορίας ὑπαγορευόμενος τύπος: Ἀθήνᾰζε ἐκ τοῦ *Ἀθήνανςδε, θύρᾰζε κλπ. (4).

ΣΗΜ. Ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν χρονολογίαν τοῦ προκειμένου νόμου

(1) Ἡ ἐνς εἶναι νέος σχηματισμὸς ἐκ τῆς ἐν γενόμενος κατὰ τὴν ἐκς.

(2) Διότι ἄλλοι γράφουσιν ἔνς=εἰς εἴῃ ὑποτ. τοῦ εἴω=εἰμι (πρβ. λατ. eo=eio). Ὁ δὲ Brugmann (γρ.[2] ἑλλ. σ. 32) θεωρεῖ αὐτὸ σύνθετον ἐκ τῆς ἐν καὶ σείω: ἐνσείῃ.

(3) Ὅπου τῆς δωρικῆς δὲν ἐτηρήθη τὸ -νς, ὡς κατωτέρω ῥηθήσεται.

(4) Ἡ καταγωγὴ τούτων ἐπεσκοτίσθη ἐνωρίς, ὥστε ἐσχηματίζοντο τοιαῦτα καὶ ἐξ ὀνομάτων ἑν. ἀριθμοῦ: χαμᾶζε (οὕτω τονίζει Osthoff παρκ. 597 καὶ G. Meyer γρ.[3] σ. 348), Ὀλυμπίαζε.

εἶναι ὅτι τὸ ν ἠφανίσθη, ἀφοῦ τὸ γι- ἔγεινε ζ καὶ ἀφοῦ (1) ὀδοντόφωνον πρὸ ὀδοντοφώνου ἐτράπη εἰς σ: κεστός *κεντός *κενστός, πρὸς δὲ καὶ ὅτι ἡ ἁπλοποίησις τοῦ διπλοῦ σ ἐν τῇ πλοκῇ νσσ, περὶ ἧς κατωτέρω, ἐγένετο πρὸ τῆς ἰσχύος τοῦ προκειμένου νόμου· πρβ. δὲ καὶ νῖσομαι κατωτέρω.

Φαινόμεναι ἐξαιρέσεις τῆς προκειμένης κατηγορίας εἶναι: ἔσπεισται, ἐσπείσθην ῥ. σπενδ-, πεῖσμα ῥ. πενθ-, ἰνδογ. bhendh-. κεκύλῖσται, ἐκυλίσθην θεμ. κυλινδ. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω περιέμενέ τις *ἔσπεσται, *ἐσπέσθην ἐκ τοῦ *ἔσπενδται *ἔσπενται *ἔσπενσται κλπ., ἀλλ' ἡ ἔκτασις εἰσεχώρησεν εἰς τοὺς τύπους τούτους κατ' ἀναλογίαν τῶν ἄλλων χρόνων τοῦ αὐτοῦ ῥήματος καὶ τοῦ β' ἑν. προσώπου τοῦ ἰδίου παρακειμένου (καὶ ὑπερσυντελ.): ἔσπεισα σπείσω, ἔσπεισαι, -εισο ἐκ τοῦ *ἔσπενδσα *ἔσπεντσα ἔσπενσ(σ)α *σπένδσω κλπ., κυλῖσω = *κυλίνδσω κλπ., κεκύλῖσαι -σο = *κεκύλινδσαι, -νδσο κλπ. ὑπαγομένων εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν καὶ ἐχόντων κανονικῶς, καθ' οὓς καὶ ἔσπεισμαι κεκύλῖσμαι ἀντὶ τῶν περιμενομένων ἔσπενδμαι κεκύλινδμαι. Καὶ τὸ πεῖσμα = *πένσμα, ἀρχ. *πένθμα μὲ τὴν παρατηρηθεῖσαν ἐναλλαγὴν μεταξὺ θμ καὶ σμ ἔπρεπεν ἐπίσης κατὰ τὴν προκειμένην κατηγορίαν νὰ γείνῃ *πέσμα, ἀλλ' ἔχει τὸ ει κατ' ἀναλογίαν παρομοίων χρόνων τοῦ ἀπολεσθέντος κατόπιν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ῥήματος μὲ κανονικὸν ει, ὅπερ εἰσεπήδησε καὶ εἰς τὸν παρακείμενον *πέπεισται *πέπεισμαι καθ' ὃν τὸ πεῖσμα ἐρρυθμίσθη, διότι, ὡς γνωστόν, εἰς τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα τῶν Ἑλλήνων τὰ ῥηματικὰ ὀνόματα μὲ πρόσφυμα ἀπὸ μ ἀρχόμενον ἐσχετίζοντο μὲ τὰ πρόσωπα τοῦ μέσου παρακειμένου τὰ ἔχοντα προσωπικὴν κατάληξιν ἀπὸ μ ἀρχομένην, εἰ καὶ οὐδεμία ὑπάρχει πραγματικῶς μεταξὺ ἀμφοτέρων ἐτυμολογικὴ σχέσις.

Τὰ δὲ σύνθετα ἐκ τοῦ πᾶν: πάνσμικρος, πανσπερμία, πανστρατιᾷ κλπ. ἀνακτέα εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν ὁ νόμος τῆς προκειμένης κατηγορίας δὲν ἴσχυε πλέον, ἄλλως δὲ καὶ ἀρκούντως ὑπεστηρίζετο τὸ ν ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀπὸ τοῦ πᾶν συνθέντων: πανσυδίῃ, πάνσοφος (σελ. 151), Πάνθσος, πανθυμαδόν, πανδήμιος κλπ. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ διὰ τὰ σύνθετα ἐκ τοῦ πάλιν: παλινστομῶ Αἰσχ. παλίνσκιος δόκιμον· (πρβ.

(1) Ἀντὶ τούτου ἔχει ὁ Solmsen (KZ. XXIX 333) nachdem dentale vor s weggefallen waren, ἐνῷ οὐδεμία τοιαύτη περίπτωσις εὑρίσκεται τοῦ προκειμένου νόμου.

παλίσκιος ὑμ. ὁμ. καὶ Παλίσκιος Παυσ.) καὶ τὰ ὅλως μεταγενέστερα: παλίνστρεπτος, παλινστρόβητος, παλίνζωος, παλινζωία.

Γ' Κατηγορία.

Ῥινικὸν + ἐσωτερικῷ μὴ ἰνδογερ. σ ἢ τελικῷ ἰνδογερ. ς (1) μεταξὺ φωνηέντων κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλοκάς, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν πλοκὴν καὶ ἐν τέλει τῆς προτάσεως.

Ἐνῷ τὸ νσ τῆς πρώτης κατηγορίας εἶχεν ἤδη πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἑλλ. γλώσσης εἰς διαλέκτους ἀφομοιωθῇ εἰς διπλοῦν ν καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην ταύτην κατάστασιν ἐτήρησεν ἡ λεσβιακὴ καὶ θεσσαλικὴ διάλεκτος, προϋποθέτουσι δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ διάλεκτοι, τὸ νσ τῆς προκειμένης κατηγορίας διετηρήθη καὶ μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν διαλέκτων ἐπὶ πλείονα χρόνον καὶ τὸ ν πρὸ τοῦ σ ἀπεβλήθη κατόπιν ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ βίῳ τῶν διαλέκτων καὶ μάλιστα οὐχὶ ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις, ἀλλὰ μέρος τῆς κρητικῆς διαλέκτου καὶ ἡ ἀρκαδική, ἀργειακὴ καὶ θεσσαλικὴ ἐτήρησαν τὸ νσ ἀπαθές.

Πρῶτον ἀναγράφομεν παραδείγματα ἐκ τῆς ἰωνικῆς καὶ ἀττικῆς διαλέκτου, ἔνθα τὸ ῥινικὸν ἀπεβλήθη μετ' ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως τοῦ προηγουμένου βραχέως φωνήεντος ᾰ εἰς ᾱ, ε εἰς ει, ο εἰς ου, ῐ καὶ ῠ εἰς ῑ καὶ ῡ.

Ἰωνικὴ καὶ ἀττικὴ διάλεκτος.

I. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως.

1 Ῥινικὸν + ὀδοντοφ. + ἰνδογερ. σ, ἔνθα τὸ ὀδοντόφωνον προδιαλεκτικῶς ἀφωμοιώθη εἰς σ.

α' Ὁ μέλλων καὶ ἔνσιγμος ἀόριστος ἐκ ῥιζῶν ἢ θεμάτων ληκτικῶν εἰς ῥινικὸν + ὀδοντοφώνῳ: πείσομαι = *πένθσομαι *πέντσομαι, *πένσ(σ)ομαι, χείσομαι = *χένδσομαι κλπ., σπείσω, ἔσπεισα = *σπένδσω,

(1) Ἵνα μὴ συγχύσωμεν τὰ πράγματα λεπτολογοῦντες διεγράψαμεν οὕτω τὴν κατηγορίαν. Κυρίως ὅμως τὸ ἐσωτερικὸν σ δύναται νὰ ἦναι καὶ ἰνδογ. ἀλλ' ἔχον πρὸ αὐτοῦ ἢ ἐνίοτε κατόπιν αὐτοῦ ὑστερογενὲς σ· π.χ. *ἔσπενδσα *ἔσπεντσα *ἔσπενσσα, *νίνσιομαι, *νίνσσομαι. Καὶ περὶ τοῦ τελικοῦ ἰνδογ. ς χάριν ἀκριβείας παρατηρητέον ὅτι ἢ εἶναι ἀμιγὲς καὶ καθ' ἑαυτό: τιμάνς, ἐνς ἢ ἔχει πρὸ ἑαυτοῦ ὑστερογενὲς σ: *πάντς *πάνσς.

*ἔσπενδσα κλπ., ἐκύλῖσα, ἤλῖσα = *ἐκύλινδσα, *ἤλινδσα κλπ. τοῦ κυλίνδω, ἀλίνδω. Ὁ ἐνεστ. κυλῖω προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐκύλῖσα κλπ. κατὰ τὸ κονῖω ἐκόνῖσα κλπ., ἰδῖω ἴδῖσα κλπ., ὅπως καὶ ὁ ἐξήλῖκα κατὰ τὸ ἤλῖσα. Ἐνταῦθα ἀναγράφομεν καὶ τὸ β' ἐν. προσ. τοῦ παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ τοῦ σπένδομαι, κυλίνδομαι: *ἔσπενδσαι, -τσαι -σ(σ)αι, ἔσπεισαι, *ἔσπενδσο κλπ., ὅθεν ἔσπεισο, *κεκύλινδσαι κλπ., ὅθεν κεκύλῖσαι, *ἐκεκύλινδσο ἐκεκύλῖσο.

Ἐξαίρεσιν ποιεῖ τὸ ὁμ. κένσαι ἐκ τοῦ *κέντσαι *κένσ(σ)αι ἀντὶ *κεῖσαι. Θεωρεῖται νέος σχηματισμὸς μετὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ νόμου τῆς προκειμένης κατηγορίας ἀναφανείς, ἀνανεώσας τὸ ε καὶ τὸ ν ἐκ τοῦ κεντέω, κέντωρ, κέντρον. Ἐνδέχεται ὅμως νὰ ἀνήκῃ καὶ εἰς διάλεκτον τηρήσασαν τὸ νσ, τὴν θεσσαλικὴν στενὴν ἔχουσαν σχέσιν μὲ τὴν αἰολικήν. Ἂν ὅμως παραχθῇ ἐκ τῆς ῥ. κεν- (1), τότε ἀνάγεται εἰς τὴν α' κατηγορίαν καὶ δὴ ὡς ἐξαίρεσις, παρασυρθὲν ἐκ τῶν ὑγρολήκτων ἀορίστων ὡς ἄρσε, ἔκυρσε, ὦρσε, ἐέλσαι, ἐκέλσαμεν καὶ κατ' ἀναλογίαν τούτων τηρῆσαν τὸ νσ.

β' Ἡ δοτ. πληθ. θεμάτων ληγόντων εἰς ντ: πᾶσι = *πάντσι, *πάνσ(σ)ι, τιθεῖσι, λέγουσι, δεικνῦσι.

2 Ῥινικὸν + τ ἢ θ + ἰ.

α' Θηλυκὰ τῶν εἰς ντ- θεμάτων: πᾶσα = πάντἰα *πάντσα, πάνσ(σ)α, στᾶσα = *στάντἰα, *στάντσα στάνσ(σ)α, τιθεῖσα, Μοῦσα = *Μόντἰα, διδοῦσα, δεικνῦσα, θάλπουσα, Συράκουσαι = -οντἰα.

β' Οὕτω πιθανώτερον καὶ τὸ εἴσω ἐκ τοῦ *ἔντἰω *ἔντσω ἔνσ(σ)ω κατὰ τὸ προτἰω *πρότσω πρόσσω. Τὸ δὲ ἔσω προῆλθεν ἐπιδράσει τῆς ἐς.

3 Ῥινικὸν + κ ἢ χ + ἰ.

Ἐνταῦθα ἀνάγονται τὰ συγκριτικὰ ἆσσον ἐκ τοῦ *ἄγχιον, ἰνδ. ánhīyas, *ἄνσ(σ)ον πρβ. ἄγχι ῥ. angh-, θᾶσσων, ἐλᾶσσων ἐκ τοῦ *θάγχἰων, *ἐλάγχἰων ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου *θέγχἰων, *ἐλέγχἰων, λαβόντα τὸ α ἐκ τῆς ἀσθενοῦς ῥίζης τοῦ ἐλαχύς, ταχύς, ἐλάχιστος, τάχιστος.

4 Ῥινικὸν + ἰνδογερμ. σ + ἰ.

*πτίνσἰω, λατ. pīnsio, ἰνδ. pinashti, *νίνσἰομαι, ἰνδ. nins- ῥ. νεσ-

(1) Ῥίζα κεν-, ἐξ ἧς δύναται νὰ παραχθῇ καὶ κέν-τρον, κέν-τωρ, ἅπερ γενικῶς παραδέχονται ὡς προελθόντα ἐκ τοῦ *κεντήτωρ *κέντητρον, καὶ τὸ κεντέω κατὰ τὸ ῥιπτέω. Ἐκ τῆς ῥ. κεν- καὶ κόν-ις, κν-άω, κν-ήθω. Πρβ. Fröhde BB. IX 124.

θὰ ὑπήγοντο εἰς τὴν β' κατηγορίαν ἂν κατὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ νόμου ταύτης εἶχον ἀκόμη τὴν μορφὴν ταύτην, ἀλλ' ἤδη εἶχον γείνῃ *πτίνσ-(σ)ω, *νίνσ(σ)ομαι καὶ ὑπήχθησαν εἰς τὴν προκειμένην κατηγορίαν, καθ' ἣν ἐγένοντο νίσομαι, *πτίσω.

ΣΗΜ. Ὅπου συνέπιπτε διπλοῦν σ μετὰ σύμφωνον ἀρχαιότατα ἐν τῇ ἑλληνικῇ πρὸ τῆς διακρίσεως αὐτῆς εἰς διαλέκτους ἐγένετο ἁπλοῦν, διετηρεῖτο δὲ μετὰ φωνῆεν (Brug. γρ. ἑλλ. ² σ. 64. 72. 61)· ὅθεν *ἔσπενσσα ἔγεινε παλαίτατα ἔσπενσα (Κρητ.), *φέρονσσι δοτ. πληθ. ἔγεινε φέρονσι (Κρητ.), *μηνσ-σί μηνσί (Κρητ.)· πρβ. ἤμερσα Ὁμ. =*ἤμερσσα τοῦ ἀμέρδω, δόξα=δόκτյα *δόκσσα κλπ., ἀλλὰ μετὰ φωνῆεν: ἔπεσσι, ποσσί, ἐπασσάμην=*ἐπατσάμην, χαρίεσσα=χαρίετյα κλπ. Ἑπομένως τὰ ἰων. καὶ ἀττικὰ ἔσπεισα, πᾶσα, φέρουσι κλπ. ὡρμήθησαν ἐκ τοῦ ἔσπενσα, πάνσα, φέρονσι κλπ., ὧν πολλὰ ἐτήρησεν ἡ κρητικὴ διάλεκτος. Κατὰ ταῦτα τὸ ἆσσον θᾶσσον ἐλᾶσσων ἀρχικῶς εἶχον ἓν σ, ἔλαβον δὲ τὸ διπλοῦν σσ (ττ) κατ' ἀναλογίαν πρὸς συγκριτικά, ὡς ἥσσων, πάσσων, κρείσσων κλπ. Brug. γρ. ἑλλ. ² 69. 58. Οὕτω ἔχομεν καὶ νίσομαι, ἥτις εἶναι καὶ ἡ μόνη ὀρθὴ γραφή, ἐνῷ ἡ γραφὴ νίσσομαι εἰσήχθη κατόπιν ὅτε προσέκρουον εἰς τὸν μεμονωμένον τοῦτον γλωσσικῶς ἐνεστωτικὸν τύπον νίσομαι. Ἀλλὰ τὸ *πτίσω ἕνεκα τοῦ ῐ τῶν ἄλλων χρόνων μετεσχηματίσθη εἰς πτίσσω, -ττω κατὰ τὰ ῥήματα πέσσω -ττω, ἱμάσσω -ττω κλπ. Brug. γρ. ἑλλ. ² σελ. 61. Περὶ τοῦ ἔπτῐσα λέγει ὁ Brugmann (αὐτόθι σ. 72 ἐν ὑποσημ.) ὅτι δὲν δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ *ἔπτινσσα *ἔπτινσα ἀλλ' ἢ εἶναι νέος σχηματισμὸς κατὰ τὸ ἐπτῐσθην=*ἐπτίνσθην τῆς β' κατηγορίας ἢ τὸ ῥινικὸν ὅπερ ἀρχῆθεν μόνον τῷ ἐνεστῶτι ἀνῆκεν, περιωρίσθη ἐν τῷ ἐνεστῶτι, οἱ δὲ χρόνοι *ἔπτῐσα, ἐπτῐσθην ἐκ τῆς ἄνευ ν ῥίζης τῆς πτισ- ἰνδ. pish.

5 -ντι ἐγένετο -νσι.

α' Ἡ προσ. κατάληξις τοῦ γ' πληθ. προσ. τῶν ἀρκτικῶν χρόνων τῆς ἐνεργ. φωνῆς λελύκᾱσι ἐκ τοῦ λελύκαντι, εἰσί=ἐντί, λέγουσι =λέγοντι, λέγωσι=λέγωντι, ῥηγνῦσι=ῥήγνυντι μὲ ὑστερογενῆ τονισμὸν ὡς τιθεῖσι, ὅστις διὰ τὸ ὁμ. ῥηγνῦσι δὲν εἶναι ὑποχρεωτικός.

β' Τὰ ἐπίθετα εἰς -ιο παραγόμενα ἐκ θεμάτων εἰς ντ-: γερούσιος ἐκ τοῦ γερόντιος, ἑκούσιος, ἐθελούσιος κλπ. Τὰ πλεῖστα τούτων δηλοῦσι τὸν κάτοικον· 1) τὰ παραγόμενα ἐκ πόλεων εἰς -ουσα=οντյα, Συρά-

κουσαι Συρακούσιος=*Συρακόντ-ιος· 2) τὰ παραγόμενα ἐκ πόλεων εἰς ους = οFεντ-ς: Σελινοῦς Σελινούσιος = *ΣελινοFέντ-ιος (1) -ενσιος -εισιος συναιρέσει τοῦ οει εἰς ου (πρβ. μισθοῦν = μισθόειν). Τὰ εἰς -οσιος πόλεων εἰς -οσα: π. χ. Συρακόσιοι ἐκ τοῦ Συράκοσαι προέρχονται ἐκ τοῦ ἀσθενοῦς θέματος -ατιος, ὡς καὶ τὰ εἰς -οσα = ατια, μὲ τὸ φωνῆεν ὅμως τοῦ ἰσχυροῦ θέματος (πρβ. ἄκμοσι, ποιμέσι).

ΣΗΜ. Οἱ τῶν λογίων καὶ οὐχὶ ἀρχαῖοι σχηματισμοί: ἄδρυνσις, θέρμανσις, κύμανσις, πέπανσις, ὕφανσις κλπ. ἀνεφάνησαν ὅτε πλέον ὁ νόμος τῆς προκειμένης κατηγορίας δὲν ἴσχυε· πρβ. καὶ κένσαι ὁμ.

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται καὶ αἱ ἑξῆς περιπτώσεις ἀνήκουσαι εἰς τὴν α΄ καὶ β΄ κατηγορίαν.

1 Ῥινικὸν + ἰνδογερ. σ.

α΄ Ἡ δοτικὴ πληθ. τῶν ἀβάθμων θεμάτων εἰς ν: ῥηγμῖσι, Ἕλλησι ἐκ τοῦ *ῥηγμῖνσι *Ἑλλᾶνσι, ἅπερ ἀντὶ νὰ γείνωσι *ῥηγμῖννι *ῥηγμῖνι κλπ. χάριν τῆς διακρίσεως τῆς δοτικῆς πληθ., ἧς τὸ χαρακτηριστικὸν σ, ὑπήχθησαν εἰς τὴν προκειμένην κατηγορίαν καὶ ἐτήρησαν τὸ σ.

β΄ Ὁ μετ' ὀλίγον μέλλων ῥιζῶν ληκτικῶν εἰς ν: πεφήσεται ὁμ. φαίνω, περὶ οὗ εἴπομεν ἔμπροσθεν (σ. 134). Οὕτω καὶ πεφήσεαι, πεφήσεται ὁμ. ἐκ τοῦ πεφᾶνσεται διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὑπήχθη εἰς τὴν προκειμένην κατηγορίαν. Ἐνῷ δὲ ἡ ῥίζα τούτου εἶναι φεν-, παρεσύρθη ὅμως εἰς τὴν ᾱ σειρὰν ἐκ τοῦ πέφαται γ΄ ἐν. προσ. τοῦ παρακειμένου ὁμοιάζοντος μὲ τὸ ἔσταται τοῦ ἵσταμαι τῆς ᾱ σειρᾶς· πρβ. καὶ γ΄ πληθ. παρκ. πέφανται κατὰ ταύτην τὴν ἀπατηλὴν ὁμοιότητα μετασχηματισθὲν ἀντὶ τοῦ κανονικοῦ *πέφν-αται.

2 Ῥινικὸν + σ + συμφώνῳ· ἔσπεισται (ἔσπεισθε ἔσπειστο) ἐσπείσθην, κεκύλισται ἐκυλῖσθην, πεῖσμα, περὶ ὧν εἴπομεν ἄνω (σ. 161).

3 Ῥινικὸν + ἰνδογερμ. σ + ἰνδογερμ. σ.

Ἡ δοτικὴ πληθ. τῶν θεμάτων μηνσ-, χᾰνσ- εἶναι *μηνσ-σί (2) χῆνσί, ἅπερ προδιαλεκτικῶς ἐγένοντο μηνσί, *χανσί. Ταῦτα κατὰ τὴν α΄ κατηγορίαν, εἰς ἣν ἀνάγονται ἔπρεπε νὰ γείνωσι μηννί μηνί, χάννί

(1) Ὅθεν Σελινούντιος.

(2) Σημειωτέον ὅτι ὁ περὶ βραχύνσεως νόμος δὲν ἐπιδρᾷ εἰς τύπους ἀνήκοντας τῇ α΄ κατηγορίᾳ καὶ διὰ γραμματικὸν λόγον ὑπαγομένους ἐνταῦθα. Οὕτω *μηνσσί μηνσί, *πεφάνσεται τοῦ φαίνω καὶ *φένω, *Ἕλλανσι κλπ.

χᾶνί χηνί καὶ οὕτω θὰ συνέπιπτον μὲ τὴν δοτ. ἑνικήν. Χάριν λοιπὸν διακρίσεως τῆς πτώσεως ἐτήρησαν τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτῆς σ καὶ ὑπήχθησαν εἰς τὴν προκειμένην κατηγορίαν, πρβ. καὶ ῥηγμῖσι, Ἕλλησι ἀνωτέρω. Ἐκ τοῦ μηνσί τῆς προδιαλεκτικῆς ἐποχῆς εὑρισκομένου ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Γόρτυνος προῆλθε τὸ μησί δωρ. ἰων. ἀττ. καὶ ἐκ τοῦ χᾶνσί τὸ *χᾶσί, ὅπερ ἰων. ἀττ. ἔλαβε τὸ η ἐκ τῶν ἄλλων πτώσεων χηνός κλπ. καὶ ἐγένετο χησί.

ΣΗΜ. Ὅπου εἴτε ἀρχικῶς, ὡς ἐν τῷ *μηνσ-σί *χανσ-σί εἴτε ὑστερογενῶς, ὡς ἐν τῷ *ἔσπενσσα *τιθένσσα κλπ. παρουσιάζεται ἡ πλοκὴ νσσ κατὰ Brugmann (γρ. ἑλλ.[2] § 59) θὰ ὑπήγετο εἰς τὴν β΄ κατηγορίαν, ἀλλ᾽ ἡ ἁπλοποίησις τοῦ διπλοῦ (ἰδὲ σελ. 164) ἐγένετο πρὸ τῆς ἰσχύος τῆς β΄ κατηγορίας. Ὁ δὲ Solmsen (KZ. XXIX 335. 63) θεωρεῖ τὸ σσ, ὅπου ὑστερογενῶς παρήχθη, ὅτι δὲν εἶναι πράγματι διπλοῦν σ + σ, ὅπως καὶ τὸ νν τοῦ μηννός ἐκ τοῦ μηνσός δὲν εἶναι ν + ν, διότι τότε τὸ μηννός θὰ ὑπήγετο εἰς τὸν τῆς βραχύνσεως νόμον. Καὶ ἐν γένει πᾶν ἐξ ἀφομοιώσεως προελθὸν διπλοῦν δὲν θεωρεῖ καὶ πράγματι διπλοῦν, ἀλλὰ πράγματι διπλοῦν εἶναι, ὅπου συμπίπτουσι δύο ὅμοια σύμφωνα. Ἑπομένως κατὰ Solmsen διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ τοιαύτη ἐξ ἀφομοιώσεως προελθοῦσα πλοκὴ νσσ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν β΄ κατηγορίαν καὶ ἄν, καθ᾽ ὃν χρόνον ὑπῆρχεν, ἦτο ἐν ἰσχύϊ ὁ νόμος τῆς βραχύνσεως. Μόνον τὸ μηνσί δὲν ἐξηγεῖται τότε κατὰ Solmsen, ὅπου πράγματι σ + σ συνῆλθον. Ἔπρεπε νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν β΄ κατηγορίαν καὶ νὰ γείνῃ μησσί, ἐνῷ εὑρίσκεται μηνσί. Κατὰ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως τοῦ Brugmann ἡ β΄ κατηγορία ὅτε ἤρχισε νὰ ἰσχύῃ εὗρεν ἤδη μηνσί καὶ ὄχι πλέον μηνσσί. Πάλιν τὸ ἔπτῖσα δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἀξιόλογα κατὰ Solmsen ὡς ἔχον πράγματι δύο σ: *ἔπτινσ-σα πρβ. καὶ ἐπτίσθην καὶ ὑπαγόμενον εἰς τὴν β΄ κατηγορίαν ἐξ ἧς κανονικῶς προέρχεται ἐνῷ ὁ Brugmann, ὡς εἴδομεν ἄνω, ἵνα ἐξηγήσῃ τὸ ῑ τοῦ ἔπτῖσα, καταφεύγει εἰς ὑποθέσεις.

II. Ἐν τέλει λέξεως.

1 Ῥινικὸν + ἰνδογερμ. τελικῷ ς.

α΄ Ἡ αἰτ. πληθ. τῶν θεμάτων εἰς ᾰ, ο, ι, υ: τιμᾶς ἐκ τοῦ τιμᾰνς, τούς ἐκ τοῦ τόνς, ὄϊς ἐκ τοῦ *ὄϝινς, γένῡς ἐκ τοῦ *γένυνς.

β΄ Ἡ ἑν. ὀνομ. τῶν εἰς -ν θεμάτων τῶν σχηματιζόντων αὐτὴν μὲ ς: μέλᾶς ἐκ τοῦ μέλᾰνς, εἷς ἐκ τοῦ ἕνς = *ἕμς, κτείς = *κτένς.

γ' Ἰων. ὀνομ. μείς=*μένς (σελ. 130) καὶ *χᾶνς, ὅθεν *χᾶς, ἀνθ' ἧς κατ' ἐπίδρασιν τῶν ἄλλων πτώσεων χᾶν δωρ., χήν ἰων. ἀττ. (σελ. 131).

δ' εἰς=ἐνς.

2 Ῥινικὸν + ὀδοντοφ. + ἰνδογερμ. ς. Πρβ. ὁμοίαν πλοκὴν τῆς αὐτῆς κατηγορίας ἐν μέσῳ τῆς λέξεως.

Ἐνταῦθα ἀνήκει ἡ ἐν. ὀνομ. τῶν εἰς ντ θεμάτων τῶν σχηματιζόντων αὐτὴν μὲ ς: πᾶς, ἱμᾶς, πράξᾱς=*πάντς *πάνσς *πάνς κλπ. χαρίεις=*χαρίηντ-ς βραχυνθὲν εἰς *χαρίεντ-ς (Barthol. KZ. XXIX 538) *χαρίενσς *χαρίενς, Σολόεις -οῦς, τιθείς, λυθείς, διδούς, δεικνῦς. Ἐπίσης ὁμ. ἐπιπλώς=*ἐπιπλώντ-ς, ἀγχιβλώς· ἄρτι παρὼν Ἡσυχ. =*ἀγχιβλώντ-ς, εἰ μὴ τοῦτο ἀνῆκεν εἴς τινα τῶν διαλέκτων ἐκτείνουσαν τὸ ο ἀναπληρ. ἐκτάσει εἰς ω. Ἀνεξήγητον μένει διὰ τί ταῦτα δὲν ἐβράχυναν τὸ φωνῆεν, ὅπως τὸ *γνώντ-ς *γνόντ-ς γνούς, ἁλούς, βιούς. Αἱ ἐξαιρέσεις ἕλμινς Ἱππ. πρὸς τῷ κανονικῷ ἕλμῑς Ἱππ. Ἀριστοτ. Θεοφρ. καὶ πείρινς τῶν γραμματικῶν ἔλαβον τὸ ν ἐκ τῶν ἄλλων πτώσεων.

ΣΗΜ. α' Τὸ ἐν τέλει διπλοῦν σ ἡπλοποιήθη ἐν προδιαλεκτικῇ ἐποχῇ οὐ μόνον πρὸ συμφώνου, ὅπως ἐν τῷ μέσῳ λέξεως, ἀλλὰ καὶ πρὸ φωνήεντος. Τὸ δὲ ἐν τέλει σς μὲ προηγούμενον ν εἶναι ἐνταῦθα οὐχὶ πράγματι διπλοῦν, ἀλλὰ τὸ πρῶτον εἶναι ὑστερογενὲς ἐξ ὀδοντοφώνου ἀφομοιώσει πρὸς τὸ τελικὸν ς προερχόμενον. Ἑπομένως ἂν ἐφαρμόσωμεν καὶ ἐπὶ τῆς ἐν τέλει πλοκῆς -νσς, ὅσα εἴπομεν περὶ τῆς ἐν τῷ μέσῳ, κατὰ μὲν τὸν Brugmann πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐπῆλθεν ἁπλοποίησις εἰς -νς πρὸ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου τῆς β' κατηγορίας καὶ διὰ τοῦτο δὲν ὑπήχθησαν εἰς ταύτην, καθ' ἣν θὰ εἴχομεν π. χ. ἐκ τοῦ τιθένσς τιθές ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις, κατὰ δὲ Solmsen ἡ ἐξ ἀφομοιώσεως προελθοῦσα πλοκὴ νσς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν β' κατηγορίαν.

ΣΗΜ. β' Ἡ ἐν τέλει πλοκὴ ν + ς ἰνδογερμ. ἡ παρατηρηθεῖσα ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 1, 2 συμπίπτει μὲ ὁμοίαν πλοκὴν τῆς β' κατηγορίας, ὅταν ἡ πλοκὴ αὕτη εὑρίσκηται ἐπίσης ἐν τέλει λέξεως καὶ ἕπηται μετ' αὐτὴν ἄλλη λέξις ἀρχομένη ἀπὸ συμφώνου κατὰ τὰς τρεῖς ἐκεῖ (σ. 160) παρατηρηθείσας περιπτώσεις ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 1, 2, 3. Συμπίπτει δέ, διότι ἡ ἐπιφερομένη λέξις δὲν εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή,

ἀλλ' ὁτὲ μὲν ἄρχεται ἀπὸ συμφώνου, ὁτὲ δὲ ἀπὸ φωνήεντος καὶ ἕνεκα τούτου ἡ αὐτὴ λέξις μὲ τελικὸν -νς ὁτὲ μὲν ἔχει τοῦτον τὸν τύπον, τῆς γ' κατηγορίας, ὁτὲ δὲ ἐκεῖνον τῆς β' κατηγορίας, ἐξ οὗ φυσικὸν ἦτο νὰ ἐπέλθῃ καὶ σύγχυσις τῆς κανονικῆς χρήσεως τῶν διπλῶν τούτων τύπων. Μόνον ὅπου μετὰ τὴν πλοκὴν -νς ἐπιφέρεται ἡ αὐτὴ πάντοτε λέξις καὶ δὲν ἀλλάζῃ, ἐκεῖ δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ σύγχυσις, ἤτοι ἐν τῇ συνθέσει: δεσπότης, μογοστόκος ἐκ τοῦ *μογονσ-τόκος καὶ τοῖς ἐπιρρήμασι π. χ. Ἀθήναζε ἐκ τοῦ *Ἀθήνανςδε, ἔνθα ἀδιαφιλονεικήτως ἄρχει ἡ β' κατηγορία. Ἡ ἰωνικὴ καὶ ἀττικὴ διάλεκτος ἐκ τῶν διπλῶν τύπων, οἵτινες ἐντεῦθεν προέρχονται, ἐτήρησε μόνον τὸν ἕνα τὸν προερχόμενον ἐκ τῆς προκειμένης κατηγορίας, γενικεύσασα αὐτὸν καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς β' κατηγορίας. Ἑπομένως αἱ παρ' Ἡσιόδῳ ἀπαντώμεναι αἰτ. πληθ. εἰς -ᾰς, -ος καὶ ἡ ἐν. ὀνομ. δῆσᾰς θεωροῦνται ὡς δωρισμοί, ἀφοῦ παρ' Ὁμήρῳ ὅλως λείπουσι τοιοῦτοι τύποι καὶ μόνον εὕρηται παρ' αὐτῷ τὸ μογοστόκος (1), ὅπου ἡ αἰτ. πληθ. μόγος ἐτηρήθη διὰ τὴν δεσμευμένην θέσιν, ἣν εἶχε πρὸ τοῦ ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένου δευτέρου συνθετικοῦ, ὅπως διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐτηρήθησαν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς διαλέκτοις καὶ αἱ ἐπιρρηματικαὶ αἰτιατικαὶ Ἀθήναζε κλπ. Μόνον ἡ ἐνς εὕρηται παρ' Ὁμήρῳ (2) καὶ Ἀττικοῖς κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τύπους εἰς κατὰ τὴν προκειμένην κατηγορίαν καὶ ἐς κατὰ τὴν β' ἄνευ τηρήσεως τῆς ἀρχικῆς διακρίσεως, ἀλλ' ἀναμίξ. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ ὅμως ἰωνικῇ ἡ διάλεκτος τῶν δώδεκα ἰωνικῶν πόλεων καὶ τῶν Κυκλάδων ἔχει μόνον ἐς, ὡς αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ ὁ Ἡρόδοτος διδάσκουσιν, ἐνῷ ἐν Εὐβοίᾳ ἀπαντῶνται ἀμφότεροι οἱ τύποι.

ΣΗΜ. γ' Ἐκ τῶν διπλῶν ἐν τέλει τύπων ὁ τῆς προκειμένης κατηγορίας εὑρίσκετο συχνότερον ἐν τῇ προτάσει, οὐ μόνον πρὸ φωνήεντος τῆς ἐπιφερομένης λέξεως, ἀλλὰ καὶ ἐν τέλει τῆς προτάσεως, ὁ δὲ ἕτερος τῆς β' κατηγορίας εὑρίσκετο μόνον πρὸ συμφώνου τῆς ἐπιφερομένης λέξεως. Καὶ ἐκ τῆς συχνοτέρας ταύτης χρήσεως ἐν τῇ προτάσει

(1) Τὸ δικασπόλος ἐπίσης ὁμ. δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ παραχθῇ ἐκ τοῦ *δικανσπόλος, ἀφοῦ κάλλιστα δύναται νὰ ἐνέχῃ τὴν συνήθη αἰτιατικήν.

(2) Παρ' Ὁμήρῳ παρατηρεῖται ἀκόμη ἡ ἀρχικὴ διάκρισις, διότι εὕρηται ἡ εἰς πρὸ φωνήεντος καὶ μόνον εἴσβαινον πρὸ συμφώνου, ἡ δὲ ἐς συχνότερον πρὸ συμφώνου ἢ πρὸ φωνήεντος.

τοῦ τύπου τῆς προκειμένης κατηγορίας ἐξηγεῖται καὶ ἡ τελεία αὐτοῦ ἐπικράτησις ἔν τισι διαλέκτοις, τῇ Ἰωνικῇ, Ἀττικῇ, Αἰολικῇ καὶ μὲ τὸν καιρὸν καὶ τῇ Δωρικῇ(1), αἵτινες ὅμως τῆς προθέσεως ἐνς ἐτήρησαν ἀμφοτέρους τοὺς τύπους. Ἡ ἐξαιρετικὴ δὲ αὕτη θέσις, ἣν λαμβάνει ἡ ἐνς ἐν ταῖς διαλέκτοις ταύταις ἐξηγεῖται πάλιν ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐν τῇ προτάσει, ἔνθα συνήθως εὑρίσκετο στενῶς συνδεδεμένη μὲ τὴν ἐπιφερομένην λέξιν καὶ σπανίως ἐν τέλει τῆς προτάσεως καὶ ἑπομένως οὐδέτερος τῶν τύπων αὐτῆς εἶχεν ἐν αὐτῇ τῇ προτάσει τὸ πάλαι τὴν ὑπεροχήν. Αἱ ἄλλαι ὅμως διάλεκτοι τηροῦσιν ἀμφοτέρους τοὺς διπλοῦς τύπους καὶ μάλιστα ἐπικρατέστερος ἐν αὐταῖς εἶναι ὁ ἐκ τῆς β' κατηγορίας καταγόμενος. Πρβ. καὶ Brugmann συγκρ. γρ. I. σ. 488 σημ.

Διάλεκτοι τηρήσασαι τὸ νσ ἀπαθές.

Οἱ γραμματικοὶ ἀναφέρουσιν ὡς τοιαύτας τὴν τῶν Ἀργείων καὶ Κρητῶν. Καὶ πράγματι αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς ἀργειακῆς διαλέκτου ἔχουσι τάνς, Αἰγιναίανς καὶ Ἀλεξανδρίανς πολλάκις, τόνς υἱόνς, καθ' ἃ καὶ τὰς εὐεργεσίας παραδεκτέον μὲ ᾶ. Οὕτως ἔχει ἡ γλῶσσα μόνον ἐν Ἄργει καὶ τῇ ἐγγυτάτω τούτου περιοχῇ τῆς Τίρυνθος, ἧς ἡ ὀνομ. Τίρυνς δὲν εἶναι τῶν γραμματικῶν ἐπινόημα, ἀλλ' εὕρηται ἐν ἀποσπάσματι ποιητικῷ παρ' Ἡφαιστίωνι. Ἐν τῇ λοιπῇ δὲ Ἀργολίδι ἡ γλῶσσα ἔχει ἄλλως. Ἐπιγραφαὶ Ἐπιδαύρου ἔχουσι πάντοτε -ους, -ας, εἰς πρὸς τῇ ἐς, τῆς Ἑρμιόνης τώς, ὑπάρχουσαν, τούς, εἰς καὶ τῆς Τροιζῆνος ἐξορυχθείσας γεν. πτ., ἐν τέλει δὲ λέξεως μετὰ βεβαιότητος εὕρηται μέχρι τοῦδε ἐν Τροιζῆνι ὁ πρὸ συμφώνου τύπος: τός αὐλός, ἐς πολλάκις, ἐνῷ ἡ ποσότης τῶν λέξεων: τάς ζωρύας, τάς, τρις εἶναι ἀμφίβολος, διότι δυνατὸν τὸ φωνῆεν νὰ ἦναι βραχὺ ἔχον τὸν πρὸ συμφώνου τύπον, ἀλλ' οὐδὲν κωλύει νὰ ἦναι καὶ μακρόν, ἔχον τὸν πρὸ φωνήεντος τύπον.

Καὶ ἐν Κρήτῃ κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς δὲν τηρεῖται παντοῦ τὸ νσ, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰ μεσόγαια τῆς νήσου καὶ ἐν τῇ Πολυρρηνίᾳ, ἀπεβλήθη δὲ τὸ ν κατὰ ἀνατολικὰ καὶ δυτικὰ μέρη πλὴν τῆς Πολυρρηνίας.

(1) Πλὴν τῆς κρητικῆς.

Παραδείγματα ἐκ κρητικῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς τηρεῖται τὸ νσ.

I. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως.

1 Ῥινικὸν + ὀδοντ. + ἰνδογερ. σ.

α´ Ὁ ἔνσιγμος ἀόριστος ἐκ ῥιζῶν ληγουσῶν εἰς ν + ὀδοντοφ.: ἐπέσπενσε, ἐπισπένσανς, ἐπισπένσαντος.

β´ Ἡ δοτ. πληθ. θεμάτων ληγόντων εἰς ντ-: καταπλέονσι, ἐπομόσανσι, κριθένσι, ἐμμένονσι, νικάσανσι κλπ.

2 Ῥινικὸν τ ἢ θ + ι.

α´ Θηλυκὰ τῶν εἰς ντ θεμάτων: ἀποδιδόνσα, χηρεύονσα, καθιστάνσα, ἰόνσα, πρέπονσα, ὑπάρχονσα, προϋπάρχονσα, πάνσα κλπ.

β´ Πρίανσος (1) Πριάνσιον, Πριανσιεύς ἐκ τοῦ *Πριάντιος -ανσσος Πρίανσος, ἐξ οὗ ἴσως διὰ τοῦ ιο προσφύμ. Πριάνσιον, ὅθεν Πριανσιεύς.

II. Ἐν τέλει λέξεως.

1 Ῥινικὸν + ἰνδογερ. τελικῷ ς.

α´ Ἡ αἰτ. πληθ. τῶν εἰς ᾰ, ο, ι, υ θεμάτων: μοίρανς, πολίτανς, δυνάστανς, τός Ἱεραπυτνίος, κόρμονς, προξένονς, συγκεκαλυμμένονς, τρίνς, υἱύνς, κλπ. καὶ ἐκ συμφωνολήκτων θεμάτων (2): φοινίκανς, στατήρανς, χέρανς, χάριτανς, πάντανς, ἀποδιδόντανς, πλίανς (3), Κρηταιέανς τοῦ Κρηταιεύς. Τύποι προερχόμενοι ἐκ τῆς β´ κατηγορίας εἰσὶ πλεῖστοι π. χ. ἑορτᾶς, ξενικᾶς, ταύτᾶς, ἀγέλᾶς, πρειγευτᾶς, τᾶς, ἅς, τός Γορτυνίος, καλός κἀγαθός, τοιούτος, νάσος, τός Βολοεντίος, Κνωσίος, Λυττίος, κόσμος, ἀνθρώπος, ὀδός, Λατίος, Τηΐος, αὐτός, ἐγγόνος, ἐσγόνος, Ἀθηναίος κλπ. Ἐννοεῖται τῶν διπλῶν τούτων τύπων δὲν διετηρήθη ἡ ἀρχικὴ διάκρισις καὶ εὕρηνται ἀμφότεροι ἀδιακρίτως πρὸς τὴν ἐπιφερομένην λέξιν καὶ δὴ ἐπικρατέστεροι καὶ πολὺ μάλιστα οἱ ἄνευ ν, σπανιώτεροι δὲ σχετικῶς οἱ μὲ -νς.

β´ Ἡ ὀνομ. τοῦ ἀριθμητικοῦ ἕνς ἐκ τοῦ *ἕμς.

(1) Λέγεται καὶ Πρίαισος κατὰ αἰολικὸν τρόπον.

(2) Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν πρωτοκλίτων σχηματισθεῖσαι. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ (Γόρτυνος) εὕρηται πρὸς τῷ θυγατέρανς καὶ ὁ κανονικὸς θυγατέρας ἐκ τοῦ *θυγατέρνς.

(3) Θέμα πλη-ισ- συγκριτικοῦ, οὗ αἰτ. πληθ. *πλήϊσ-ας *πλήϊας πλέας καὶ κρητ. πλίανς.

ΣΗΜ. Τῆς ἑνς εὕρηται πάντοτε (1) ὁ ἐκ τῆς β' κατηγορίας καταγόμενος τύπος ἀσχέτως πρὸς τὴν ἐπιφερομένην λέξιν.

2 'Ρινικὸν + ὀδοντ. + ἰνδογερμ. ς.

Ἡ ἑν. ὀνομ. τῶν εἰς ντ θεμάτων τῶν σχηματιζόντων αὐτὴν μὲ ς: ἐπισπένσανς, καταθένς. Ἀλλὰ καὶ ὀμόσᾰς, ὀμνῦς, νικαθές ἐκ τῆς β' κατηγορίας.

Καὶ παρὰ Θεσσαλοῖς διετηρήθη τὸ νσ, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐπιγραφῶν: πάνσα, λειτορεύσανσα. Ἐν τέλει δὲ λέξεως εὕρηται ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον ὁ ἐκ τῆς β' κατηγορίας καταγόμενος τύπος ἀδιακρίτως πρὸς τὴν ἐπιφερομένην λέξιν: τός, ταγός, πολέμος, ἑτέρος, ἀξίος, αὐτός, εὐεργετές = -τένς ὀνομ. ἑν. θέματος ἐνεστ. εἰς ντ, καθ' ἃ μὲ βραχὺ α θεωρητέα καὶ τάδε: τᾰς, φυλᾰς, ποῖᾰς, ταμίᾰς, στάλλᾰς λιθίᾰς δύᾰς, ἐπιστολᾰς, ἱερομναμονεῖσᾰς καὶ ἀρχιδαυχναφορεῖσᾰς ἀμφότεραι ὀνομ. ἑν. μετοχῶν ἐνσίγμου ἀορίστου = -σαντ-ς. Τὸ ἔν τινι ἐπιγράμματι κατοικτῖρᾰς προδίδεται ἐκ τοῦ ῑρ ἀντὶ τοῦ θεσσαλικοῦ ιρρ (2) ὡς ἀπομίμησις τῆς ἐπικῆς διαλέκτου καὶ τὸ ἀπελευθερουθείς ἑτέρας ἐπιγραφῆς θεωρεῖται ἀνῆκον τῇ κοινῇ διαλέκτῳ.

Καὶ ἀρκαδικαὶ ἐπιγραφαὶ ἔχουσι κρίνωνσι, κελεύωνσι, παρετάξωνσι ὑποτ. καὶ ἐν τέλει λέξεως: τός ἐπισυνισταμένος, αὐτός (προ-)ξένος, καθ' ἃ παραδεκτέον μὲ ᾰ καὶ δαρχμᾰς, εὐεργέτᾰς, ἐργωνῆσᾰς, ἀπυδόᾰς, μετοχὰς ἀμφοτέρας πτώσεως ὀνομ., ἀριθ. ἑν. Τὰ κύρια ὀνόματα τῶν ἐπιγραφῶν Μουσαῖος, Θελφουσίων θεωρητέα ἕνεκα τοῦ ου ἀντὶ τοῦ περιμενομένου ἀρκαδικοῦ ω ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως τοῦ ο ὡς μὴ ἀνήκοντα εἰς τὴν διάλεκτον. Ἂν δὲ καὶ αἰτιατικαὶ πληθυντικαὶ εἰς -ανς, -ονς καὶ μετοχαὶ εἰς -ανς ὑπῆρχον ἐν τῇ ἀρκαδικῇ διαλέκτῳ ἢ ἐπεκράτησε πανταχοῦ ὁ ἐκ τῆς δευτέρας κατηγορίας προερχόμενος τύπος εἰς -ᾰς, -ος διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν περισωθέντων τῆς διαλέκτου δὲν δύναταί τις νὰ βεβαιώσῃ, πιθανώτερον ὅμως τὸ δεύτερον ἕνεκα τῆς ἀποσιωπήσεως τῶν γραμματικῶν περὶ τῆς τηρήσεως τοῦ νσ. Ἡ δὲ κυπριακὴ ἡ πρὸς τὴν ἀρκαδικὴν πολὺ συγγενεύουσα δὲν ἐτήρησε τὸ νσ οὔτε ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως οὔτε ἐν τέλει. Ἂν δὲ ἐν τέλει τῆς λέξεως -ος, -ᾰς κατὰ τὴν β' κατηγορίαν ἢ -ως, -ᾱς κατὰ

(1) Περὶ τοῦ ἐνσείῃ εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

(2) Ὁ Meister (die gr. Dial. I. σ. 302) θεωρεῖ τὸ ιρ τοῦ κατοικτίρας ὡς μεταγενεστέραν φάσιν τῆς θεσσ. διαλέκτου.

οιότι ἡ κυπριακὴ γραφὴ
Παραδείγματα ἐκ κρητικ... ξκρίνει μακρὸν καὶ βραχύ. Με-
τηρεῖ... ς: τῶς κασιγνήτως, τῶς κάπως
...ς τάσδε, ἀλλ' ἐξ ἴσου δικαιοῦται νὰ με-
I. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ... -ος, ἄς.
1 Ῥινικὸν + ὀ...
α' Ὁ ἔνσιν·

Λεσβιακὴ διάλεκτος.

σπενσε, ἐπ·
β' ... τὸ ν πρὸ τοῦ σ ἐξαφανίζεται, ἀλλὰ τὸ προηγούμενον
μό ... ο γίνεται δίφθογγος γνησία μὲ ἐπιτακτικὸν ι (1). Μὲ
... τὴν στενὴν συγγένειαν πρὸς τὴν θεσσαλικὴν ἡ λεσβιακὴ ἐν
ἀντιθέσει πρὸς ταύτην ἐτήρησεν ἐκ τῶν διπλῶν τύπων τοῦ τελικοῦ -νς
τὸν ἀναγόμενον εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν γενικεύσασα αὐτὸν ἀδια-
κρίτως πρὸς τὴν ἐπιφερομένην λέξιν, ὅπως ἔπραξεν ἡ Ἰωνικὴ καὶ Ἀτ-
τική. Μόνον ἡ ἐνς ἐτήρησε καὶ ἐνταῦθα ἀμφοτέρας τὰς μορφὰς εἰς, ἐς.

Αἱ λοιπαὶ διάλεκτοι.

Αὗται διαχειρίζονται τὸ νσ, ὅπως ἡ Ἰωνικὴ καὶ Ἀττική, διακρίνονται δὲ μόνον κατὰ τὴν ἀναπληρωτικὴν ἔκτασιν τοῦ ο εἰς ω καὶ τοῦ ε εἰς η, ἀνθ' ὧν πολὺ ἀργὰ καὶ ἐνταῦθα ει, ου. Ἑπομένως τὸ λακωνικὸν ἄρσης ἐπιγρ. τῆς τελευταίας π. Χ. ἑκατοντ., ὅτε ἐν τῇ λακωνικῇ τὸ η τὸ ἐξ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως γίνεται ἤδη ει παραδεκτέον ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ ἄρσην καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ *ἄρσενς. Ἐκ τῶν διπλῶν τύπων ἐν τέλει λέξεως πλὴν τῆς ἐνς εὑρισκομένης μὲ τὸν διπλοῦν τύπον (ἐς, εἰς) ἐπεκράτησεν ἀποκλειστικῶς ἐν ταῖς πλείσταις τῶν διαλέκτων τούτων ὁ πρὸ φωνήεντος τύπος τῆς προκειμένης κατηγορίας. Ὁ πρὸ συμφώνου τύπος τῆς β' κατηγορίας ἐτηρήθη ἐν τῇ αἰτιατικῇ πληθυντικῇ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ μόνον δελφικῇ διαλέκτῳ: τός, ὄνος, Αἰγιναίος, αὐτός, ὀδέλος πρὸς τῷ συχνοτέρῳ ὀδέλους καὶ ἔν τισι τῶν δωρικῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, δηλ. ἐν Θήρᾳ σὺν τῇ ἀποικίᾳ αὐτῆς Κυρήνῃ, Ἀνάφῃ, Ἀστυπαλαίᾳ, Κῷ. Παραδείγματα ἐξ ἐπιγραφῶν: Θήρας τός, ἐπιμηνίος, τός γενομένος, παραγενομένος,

(1) Ἐνῷ ἡ ει τῆς ἰωνικῆς, ἀττικῆς καὶ βοιωτικῆς ἐν ὁμοίᾳ περιπτώσει εἶναι νόθος δίφθογγος.

·, τός δεχομένος, τός νόμος, ὅσος, συλλόγος, Κυρήνης: τός ·ομαίος, τός θεός, Ἀνάφης: τός θεός. Ἀστυπαλαίας: ἀγα- ἐκγόνος, δυσεπιγνώστος, ἀναγεγραμμένος, ἐπιβαλλομένος, ·όμος τός πατρίος κλπ. ἅπαξ αὐτούς. Ἀνάγονται δὲ αἱ ἐπι- εἰς τὴν γ΄ ἢ β΄ π. Χ. ἑκατ. Κατὰ δὲ τὰς αἰτιατικὰς καὶ αἱ αὐτόθι εὑρισκόμεναι αἰτ. πληθ. τῶν πρωτοκλί- ·ρηθῶσι μὲ βραχὺ ᾰ. Θήρας: τὰς Μούσᾰς, δραχμᾰς τρισ- ·ιλιᾰς, τᾰς ὑποθήκᾰς, αὐτᾰς κλπ., Κυρήνης: εὐεργέτας, Ἀνάφης: τᾰς θυσίᾰς, Κῶς: ναποίᾰς, πεντακατίᾰς δραχμᾰς, δαμότᾰς, φυλέτᾰς. Ἡ δὲ πρόθεσις ἐνς ἐν ταῖς ῥηθείσαις ἐπιγραφαῖς εὕρηται σχεδὸν πάντοτε ἐς καὶ δὶς μόνον εἰς. Ὅτι αἱ διάλεκτοι αὗται ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ κατὰ τοὺς χρόνους Τυρταίου, Ἀλκμᾶνος, Στησιχόρου, Ἐπιχάρμου εἶχον καὶ ἄλλους τοιούτους τύπους διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ παρὰ τοῖς ποιηταῖς τούτοις, ὡς καὶ παρ' Ἡσιόδῳ (πρβ. σελ. 168) καὶ Θεοκρίτῳ σωζόμεναι αἰτιατικαὶ πληθ. τῆς α΄ καὶ β΄ κλίσεως εἰς -ᾰς, -ος, αἷς προσθετέον καὶ ἐκ τοῦ χελιδονίσματος τῶν Ῥοδίων καλᾰς ὥρᾰς, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι καὶ ἐν Ῥόδῳ κατὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ᾄσματος τούτου ἦσαν ἐν χρήσει τοιοῦτοι βραχεῖς τύποι, ἐνῷ ἄλλως ἐν ταῖς σωζομέναις ἐπιγραφαῖς τῶν Ῥοδίων οὐδεὶς πλέον τοιοῦτος τύπος σώζεται. Ὀνομαστικαὶ δὲ τῶν εἰς -ντ καὶ ν θεμάτων μὲ βραχὺ τελικὸν φωνῆεν δὲν εὑρίσκονται ἐν ταῖς δωρικαῖς ταύταις ἐπιγραφαῖς, εἰμὴ μόνον ἐν ἐπιγράμματι δωρικῷ: ποιμάνᾰς Κουμαν. Ἐπιγρ. Ἐπιτυμβ. 16. 7. Ὅτι ὅμως ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ καὶ τοιαῦται ὀνομαστικαὶ ὑπῆρχον μαρτυροῦσιν αἱ παρὰ ποιηταῖς σωζόμεναι: δῆσᾰς Ἡσ., πρᾱξᾰς, Αἶᾰς Ἀλκμ., μέλᾰς Ῥιανοῦ, Μᾱλόεις γεν. -εντος Καλλιμ. καὶ τάλᾰς Θεοκρ.

Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ ἡ διάλεκτος τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν τῆς Κρήτης μερῶν διαφέρουσα μόνον κατὰ τοῦτο ὅτι ἐνῷ ἐν τοῖς πλείστοις τόποις τῆς δωρικῆς διαλέκτου ἐπεκράτησεν ἐντελῶς κατὰ τὸ τέλος τῆς λέξεως ὁ πρὸ φωνήεντος τύπος τῆς τρίτης κατηγορίας, ἐνταῦθα ἐπικρατέστερος καὶ πολὺ εἶναι ὁ πρὸ συμφώνου τύπος, ἤτοι ὁ βραχὺς τύπος τῆς β΄ κατηγορίας καὶ σπανιώτατα εὕρηται ὁ μακρὸς ὁ πρὸ φωνήεντος καὶ ὡς πρὸς ταύτην τὴν χρῆσιν συμφωνεῖ ἡ διάλεκτος τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν μερῶν τῆς Κρήτης μὲ τὴν διάλεκτον τῶν μεσογείων μερῶν τῆς νήσου καὶ τῆς Πολυρρηνίας. Κρί-

τὴν γ' δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ, διότι ἡ κυπριακὴ γραφὴ χρωμένη συλλαβικῷ ἀλφαβήτῳ δὲν διακρίνει μακρὸν καὶ βραχύ. Μεταγράφονται μὲν διὰ τοῦ -ως, -ᾱς: τῶς κασιγνήτως, τῶς κάπως τῶσδε, εὐϜεργεσιᾶς, τᾱς Ϝρήτᾱς τάσδε, ἀλλ' ἐξ ἴσου δικαιοῦται νὰ μεταγράψῃ τις αὐτὰ διὰ τοῦ -ος, ἀς.

Λεσβιακὴ διάλεκτος.

Ἐν ταύτῃ τὸ ν πρὸ τοῦ σ ἐξαφανίζεται, ἀλλὰ τὸ προηγούμενον φωνῆεν α, ε, ο γίνεται δίφθογγος γνησία μὲ ἐπιτακτικὸν ι (1). Μὲ ὅλην δὲ τὴν στενὴν συγγένειαν πρὸς τὴν θεσσαλικὴν ἡ λεσβιακὴ ἐν ἀντιθέσει πρὸς ταύτην ἐτήρησεν ἐκ τῶν διπλῶν τύπων τοῦ τελικοῦ -νς τὸν ἀναγόμενον εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν γενικεύσασα αὐτὸν ἀδιακρίτως πρὸς τὴν ἐπιφερομένην λέξιν, ὅπως ἔπραξεν ἡ Ἰωνικὴ καὶ Ἀττική. Μόνον ἡ ἐνς ἐτήρησε καὶ ἐνταῦθα ἀμφοτέρας τὰς μορφὰς εἰς, ἐς.

Αἱ λοιπαὶ διάλεκτοι.

Αὗται διαχειρίζονται τὸ νσ, ὅπως ἡ Ἰωνικὴ καὶ Ἀττική, διακρίνονται δὲ μόνον κατὰ τὴν ἀναπληρωτικὴν ἔκτασιν τοῦ ο εἰς ω καὶ τοῦ ε εἰς η, ἀνθ' ὧν πολὺ ἀργὰ καὶ ἐνταῦθα ει, ου. Ἑπομένως τὸ λακωνικὸν ἄρσης ἐπιγρ. τῆς τελευταίας π. Χ. ἑκατοντ., ὅτε ἐν τῇ λακωνικῇ τὸ η τὸ ἐξ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως γίνεται ἤδη ει παραδεκτέον ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ ἄρσην καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ *ἄρσενς. Ἐκ τῶν διπλῶν τύπων ἐν τέλει λέξεως πλὴν τῆς ἐνς εὑρισκομένης μὲ τὸν διπλοῦν τύπον (ἐς, εἰς) ἐπεκράτησεν ἀποκλειστικῶς ἐν ταῖς πλείσταις τῶν διαλέκτων τούτων ὁ πρὸ φωνήεντος τύπος τῆς προκειμένης κατηγορίας. Ὁ πρὸ συμφώνου τύπος τῆς β' κατηγορίας ἐτηρήθη ἐν τῇ αἰτιατικῇ πληθυντικῇ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ μόνον δελφικῇ διαλέκτῳ: τός, ὄνος, Αἰγιναίος, αὐτός, ὀδέλος πρὸς τῷ συχνοτέρῳ ὀδέλους καὶ ἔν τισι τῶν δωρικῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, δηλ. ἐν Θήρᾳ σὺν τῇ ἀποικίᾳ αὐτῆς Κυρήνῃ, Ἀνάφῃ, Ἀστυπαλαίᾳ, Κῷ. Παραδείγματα ἐξ ἐπιγραφῶν: Θήρας τός, ἐπιμηνίος, τός γενομένος, παραγενομένος,

(1) Ἐνῷ ἡ ει τῆς ἰωνικῆς, ἀττικῆς καὶ βοιωτικῆς ἐν ὁμοίᾳ περιπτώσει εἶναι νόθος δίφθογγος.

στεφάνος, τός δεχομένος, τός νόμος, ὅσος, συλλόγος, Κυρήνῆς: τός κοινός Ῥωμαίος, τός θεός, Ἀνάφης: τός θεός. Ἀστυπαλαίας: ἀγαθός, Κῶς: ἐκγόνος, δυσεπιγνώστος, ἀναγεγραμμένος, ἐπιβαλλομένος, αὐτός, τός νόμος τός πατρίος κλπ. ἅπαξ αὐτούς. Ἀνάγονται δὲ αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εἰς τὴν γ' ἢ β' π. Χ. ἑκατ. Κατὰ δὲ τὰς αἰτιατικὰς ταύτας πρέπει καὶ αἱ αὐτόθι εὑρισκόμεναι αἰτ. πληθ. τῶν πρωτοκλίτων νὰ θεωρηθῶσι μὲ βραχὺ ᾰ. Θήρας: τὰς Μούσᾰς, δραχμᾰς τρισχιλίᾰς, τᾰς ὑποθήκᾰς, αὐτᾰς κλπ., Κυρήνης: εὐεργέτας, Ἀνάφης: τᾰς θυσίᾰς, Κῶς: ναποιᾰς, πεντακατίᾰς δραχμᾰς, δαμότᾰς, φυλέτᾰς. Ἡ δὲ πρόθεσις ἐνς ἐν ταῖς ῥηθείσαις ἐπιγραφαῖς εὕρηται σχεδὸν πάντοτε ἐς καὶ δὶς μόνον εἰς. Ὅτι αἱ διάλεκτοι αὗται ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ κατὰ τοὺς χρόνους Τυρταίου, Ἀλκμᾶνος, Στησιχόρου, Ἐπιχάρμου εἶχον καὶ ἄλλους τοιούτους τύπους διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ παρὰ τοῖς ποιηταῖς τούτοις, ὡς καὶ παρ' Ἡσιόδῳ (πρβ. σελ. 168) καὶ Θεοκρίτῳ σωζόμεναι αἰτιατικαὶ πληθ. τῆς α' καὶ β' κλίσεως εἰς -ᾰς, -ος, αἷς προσθετέον καὶ ἐκ τοῦ χελιδονίσματος τῶν Ῥοδίων καλᾰς ὥρᾰς, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι καὶ ἐν Ῥόδῳ κατὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ᾄσματος τούτου ἦσαν ἐν χρήσει τοιοῦτοι βραχεῖς τύποι, ἐνῷ ἄλλως ἐν ταῖς σωζομέναις ἐπιγραφαῖς τῶν Ῥοδίων οὐδεὶς πλέον τοιοῦτος τύπος σώζεται. Ὀνομαστικαὶ δὲ τῶν εἰς -ντ καὶ ν θεμάτων μὲ βραχὺ τελικὸν φωνῆεν δὲν εὑρίσκονται ἐν ταῖς δωρικαῖς ταύταις ἐπιγραφαῖς, εἰμὴ μόνον ἐν ἐπιγράμματι δωρικῷ: ποιμάνᾰς Κουμαν. Ἐπιγρ. Ἐπιτυμβ. 16. 7. Ὅτι ὅμως ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ καὶ τοιαῦται ὀνομαστικαὶ ὑπῆρχον μαρτυροῦσιν αἱ παρὰ ποιηταῖς σωζόμεναι: δῆσᾰς Ἡσ., πρᾶξᾰς, Αἶᾰς Ἀλκμ., μέλᾰς Ῥιανοῦ, Μᾶλόες γεν. -εντος Καλλιμ. καὶ τάλᾰς Θεοκρ.

Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ ἡ διάλεκτος τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν τῆς Κρήτης μερῶν διαφέρουσα μόνον κατὰ τοῦτο ὅτι ἐνῷ ἐν τοῖς πλείστοις τόποις τῆς δωρικῆς διαλέκτου ἐπεκράτησεν ἐντελῶς κατὰ τὸ τέλος τῆς λέξεως ὁ πρὸ φωνήεντος τύπος τῆς τρίτης κατηγορίας, ἐνταῦθα ἐπικρατέστερος καὶ πολὺ εἶναι ὁ πρὸ συμφώνου τύπος, ἤτοι ὁ βραχὺς τύπος τῆς β' κατηγορίας καὶ σπανιώτατα εὕρηται ὁ μακρὸς ὁ πρὸ φωνήεντος καὶ ὡς πρὸς ταύτην τὴν χρῆσιν συμφωνεῖ ἡ διάλεκτος τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν μερῶν τῆς Κρήτης μὲ τὴν διάλεκτον τῶν μεσογείων μερῶν τῆς νήσου καὶ τῆς Πολυρρηνίας. Κρί-

νων δέ τις ἐκ τῆς πολὺ μεγαλειτέρας πληθύος τῆς τῶν δευτεροκλίτων αἰτ. πληθ. εἰς -ος ἀπέναντι τῶν πολὺ ὀλίγων τύπων αὐτῶν εἰς -ως (-ους) ἄγεται νὰ παραδεχθῇ ὅτι καὶ αἱ πλεῖσται αἰτιατ. πληθ. τῶν πρωτοκλίτων αἱ αὐτόθι ἀπαντῶσαι εἰς -ας ἔχουσι τὸ α βραχύ.

Καὶ ἡ τῶν Ἠλείων διάλεκτος ἀνάγεται ἐνταῦθα. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως γίνεται ἀποβολὴ τοῦ ν μετ' ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως: πᾶσαν, πασᾶν, ἀνταποδιδῶσσα καὶ ἑπομένως μὲ ω γραπτέον καὶ ὅπου ἐν τῇ γραφῇ ο καὶ ω δὲν διακρίνεται: δικάδ(δ)ωσα. Ἐν δὲ τέλει λέξεως ἔχομεν ἐξ ἐπιγραφῶν μὴ διακρινουσῶν ο καὶ ω: θύσας, ἀποδός ὀνομ. ἑν. μετοχῶν, καὶ αἰτιατικὴν πληθ. εἰς -ος, -ορ δευτεροκλίτων καὶ -ας, -αρ πρωτοκλίτων, ἅπερ μεταγράφονται μὲ μακρὸν φωνῆεν ᾱ, ω, ἀλλ' ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, διότι καὶ ἡ μεταγραφὴ μὲ βραχὺ φωνῆεν δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ δεδικαιολογημένως. Τοὺς δὲ τύπους τῆς διαλέκτου ταύτης εἰς -οιρ δευτεροκλίτων καὶ -αις, -αιρ πρωτοκλίτων (1) κάλλιον (Solmsen KZ. XXIX 345, Brugmann γρ. ἑλλ. ² σ. 201) νὰ θεωρήσωμεν δοτικὰς (2) κατὰ τὸν τύπον ἐν χρήσει αἰτιατικῆς, ἀφοῦ καὶ ἀντιθέτως εὑρίσκεται αὐτόθι καὶ ἡ αἰτιατικὴ ἀντὶ δοτικῆς: Ἁ Ϝράτρα τός Ἀναίτο(ς) καὶ τό(ς) Μεταπίος καὶ Ἁ Ϝράτρα τοῖρ Χαλαδρίορ καὶ Δευκαλίωνι, ἐνῷ ἄλλως πᾶσαι αἱ Ϝρᾶτραι ἀρχίζουσι μὲ δοτικὴν π. χ. Ἁ Ϝράτρα τοῖς Ϝαλείοις.

ΣΗΜ. Ἡ ἀνωτέρω πραγματεία ὡς βάσιν εἶχε τὴν τοῦ Solmsen (KZ. XXIX 59 καὶ ἑξῆς). Ὅστις δὲ ἀναγνώσῃ τὴν ἡμετέραν, μάλιστα ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν τοῦ Solmsen, θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι καὶ ἡμεῖς ἔχομέν τι τὸ ἡμέτερον.

Γ. Ν. ΤΣΕΡΕΠΗΣ

---

(1) Οὓς συνήθως ἐκλαμβάνουσιν ὡς αἰτιατικὰς κατὰ αἰολικὸν τρόπον.

(2) Ἀφοῦ τοιαῦται πολλάκις ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς διαλέκτου ἔχουσι καὶ τὴν σημασίαν τῆς δοτικῆς.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ

Γνωστὸν εἶναι ὅτι τῶν λέξεων μεταβάλλονται οὐ μόνον οἱ φθόγγοι καὶ οἱ τύποι ἀλλὰ καὶ αἱ σημασίαι. Καὶ ἐπὶ μὲν τὰς φωνητικὰς καὶ τυπικὰς μεταβολὰς ἀπὸ πολλοῦ ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν οἱ περὶ τὴν ἔρευναν τῆς γλώσσης ἀσχολούμενοι καὶ ἀκριβεῖς ἐξεῦρον νόμους τῶν τοιούτων μεταβολῶν, τῶν δὲ σημασιολογικῶν δὲν ἠδυνήθησαν ἀκόμη νὰ ὁρίσωσι νόμους ἀπαραβάτους. Αἰτία τούτου εἶναι ὅτι αἱ μὲν φθογγικαὶ καὶ τυπικαὶ παθήσεις τὴν αἰτίαν αὐτῶν ἔχουσι κυρίως ἐν τῇ ὁμαλῇ καὶ ὁμαλῶς μεταβαλλομένῃ λειτουργίᾳ τῶν φωνητικῶν ἡμῶν ὀργάνων καὶ μόνον ἐν μέρει ἐν τῷ ψυχολογικῷ συνδυασμῷ τῶν μεταβαλλομένων στοιχείων πρὸς ἄλλα, αἱ δὲ σημασιολογικαὶ μεταβολαὶ δὲν στηρίζονται ἐπὶ ὀργάνων τοῦ σώματος κανονικῶς λειτουργούντων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ποικιλωτάτων ψυχολογικῶν αἰτιῶν. Ἀλλ' αὐτόδηλον ὅτι ἡ κατὰ τὸν Ἐπίκτητον *παρακολούθησις τῶν ὀνομάτων*, ἤτοι ἡ ἔρευνα τοῦ ἐτύμου τῶν λέξεων δὲν δύναται νὰ εἶναι τελεία, ἂν περιορίζηται εἰς μόνας τὰς φθογγικὰς καὶ τυπικὰς μεταβολάς, παραλείπῃ δὲ τὰς σημασιολογικάς. Πρόσθες τούτοις ὅτι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, τῇ τοσοῦτον συντηρητικῇ ὡς πρὸς τοὺς φθόγγους καὶ τοὺς τύπους, πολλάκις μέγισται παρατηροῦνται ὡς πρὸς τὴν σημασίαν μεταβολαί, ἐνίοτε μάλιστα καὶ ἄντικρυς εἰς τὴν ἐναντίαν τῆς προτέρας καταντῶσαι. Διὰ ταῦτα ἡ περὶ τὰς μεταβολὰς τῶν σημασιῶν ἔρευνα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶναι πλείστου λόγου ἀξία. Εἴδομεν π. χ. ἀνωτέρω, σελ. 94, τὸ (*ὁ*)*μαλόω*-*μαλώνω* ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ἐξομαλύνειν, ἰσάζειν, διευθετεῖν, διορθοῦν κτλ. εἰς τὴν ὅλως ἐναντίαν τοῦ ἐρίζειν, διαφέρεσθαι κτλ. μεταπεσόν.

Ὁμοίως ἔχει καὶ ἡ λέξις *ἄλογον*, περὶ ἧς ἐλέχθη ὅτι ὁ ἵππος εἶναι οὕτω φρόνιμον ζῷον, ὥστε ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ *ἄλογον* ἤτοι ἄφρον. Ἀλλ' ἡ ὀνομασία αὕτη δὲν ἀπεδόθη διὰ μιᾶς, ἀλλὰ κατεσκευάζετο ἐπὶ μακρὸν χρόνον, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἐκπλαγῇ διὰ τὴν τοιαύτην ἀντίφασιν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀρχαιόθεν ἐλέγετο *τριβὴ ἄλογος* ἤτοι ἄνευ θεωρίας καὶ ἄνευ

ἀρχῶν, *ὕλη ἄλογος*, *θηριῶδες καὶ ἄλογον*, τὸ ὑπολειφθὲν σ[illegible] *δες καὶ ἄλογον* κτλ. Ἐκ τῆς τοιαύτης χρήσεως ὁρμηθέντες [illegible]-σοφοῦντες ἀντιδιέστειλαν σφόδρα μεταξὺ *λογικοῦ* (= φρονίμου, [illegible]ον ἔχοντος, ὁμιλοῦντος) καὶ *ἀλόγου* (= ἄνευ λόγου καὶ ἀρχῆς, ἄφρονος, ἀφώνου)· πρβ. Δίωνος Κασσίου 55, 17 τῶν ἀλόγων ζώων τῶν μηδένα νοῦν ἐχόντων, Ἀρτεμιδώρου 2, 69 καὶ τὰ ἄλογα ζῷα πάντως ἀληθῆ λέγει διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐν μεθόδῳ λόγου. Ἐντεῦθεν τὸ ἄριστον τῶν ἀλόγων ζώων, ὁ ἵππος, ὠνομάσθη κατ' ἐξοχὴν *ἄλογον*. Οὕτω κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα μ. Χ. ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν Ἀπογραφῇ Β' 646 λέγει τὸ ἐν ᾧ ἦτο ἡ φάτνη (Λουκᾶ Β' 7, 12, 16) *ἀλογοτροφεῖον* exiguum brutorum animantium stabulum, καὶ βραδύτερον ἀναγινώσκεται παρ' Ἡσυχίῳ ἐν λέξει **καπωτόν**: *παράβλημα ἀλόγων*. Τὴν διαφορὰν ταύτην κατέστησεν ἔτι μᾶλλον συνήθη ὁ ἐν στρατῷ βίος, ἔνθα οἱ ἄνδρες καὶ οἱ ἵπποι συχνὰ ἀντιδιαστέλλονται, πρβλ. Θεοφάνους Χρονογραφίᾳ 19, 20 *ἀνθρώπων τε καὶ ἀλόγων ἰάσεις*, 317, 17 *ἀνάπαυσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τῶν ἀλόγων* κτλ. Τοῦ στρατιωτικοῦ βίου λέξις εἶναι παρ' ἡμῖν καὶ τὸ *ταξείδι* περὶ οὗ ἰδὲ Κοραῆν Α' 228.

Ὅπως τὸ *ταξείδι* οὕτω καὶ ἡ *στρατεϳά* ἐν Κρήτῃ ἐκ τῆς στρατιωτικῆς σημασίας μετέπεσεν εἰς τὴν τῆς συνήθους ὁδοιπορίας, πορείας, ἀποδημίας κτλ.

Ὁμοίως λέγεται ἐν Κρήτῃ *ὁ χάρακας*, *οἱ χαράκοι*, *τὸ χαράκι*, *τὰ χαρίκϳα*, δι' ὧν δηλοῦνται αἱ μεγάλαι πέτραι, ὅσαι κατ' οὐδένα τρόπον μετακινοῦνται. Γνωστὸν ὅτι τὸ πάλαι ὁ *χάραξ* ἐδήλου ἄλλα τε πολλὰ καὶ τὸ ὀχύρωμα τῶν στρατοπέδων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Κρήτῃ ὁ πόλεμος δὲν ἦτο σπάνιος καὶ τὰ ἄριστα χαρακώματα ἡ φύσις αὐτὴ ἡμῖν διὰ τῶν πολλῶν πετρῶν κατεσκεύασεν, δι' αὐτά, φαίνεται, ὠνομάσθησαν καὶ αἱ πέτραι, ὅσαι τοὺς ἄνδρας ἐν μάχῃ προφυλάττουσι, *χαράκοι* καὶ *χαράκϳα*.

Γ. Ν. Χ.

Ἐν σελ. 16, 1 ἀναγνωστέον: διεκόπη· καὶ ἐν σελ. 29, 10: ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ

Ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ σελ. 505, 5 γραπτέον: Σμίδιον

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
IN COMMISSION BEI BARTH UND VON HIRST IN ATHEN
ΤΥΠΟΙΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1891

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΥΣ

ΥΠΟ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΛΑΚΩΝΟΣ

Καθηγητοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

1

Ἄτλας ὁ χαλκέοισι νώτοις οὐρανὸν
θεῶν παλαιὸν οἶκον ἐκτρίβων, θεῶν
μιᾶς ἔφυσε Μαῖαν, ἥ μ' ἐγείνατο.

Εὐριπίδ. Ἴων στίχ. 1-3.

Πολλὰ εἶναι ἐν τοῖς στίχοις τούτοις, εἰς ἃ προσκρούει τις, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ μετοχὴ ἐκτρίβων εἶναι ἀνάρμοστος, τοῦτ' αὐτὸ ein offenbarer Unsinn, ὡς λέγει ὁ ἐπιφανὴς κριτικὸς Nauck. Περίεργον εἶναι μόνον ὅτι εὑρέθησαν ἄνδρες, οἷοι ὁ Hermann καὶ ὁ Dindorf, οἵτινες ἐδέχθησαν καὶ προσεπάθησαν νὰ στηρίξωσι τὴν λέξιν ταύτην. Προσέτι «Ἄτλας θεῶν μιᾶς ἔφυσε Μαῖαν» ἀντὶ «ἐκ θεῶν μιᾶς», εἶναί τι ἀδύνατον, ὡς ὁ αὐτὸς κριτικὸς παρατηρεῖ. Πλὴν δὲ τούτου καὶ μετρικῶς κάμνει ὁ πρῶτος στίχος ἀντιβαίνων εἰς τὸν κανόνα τοῦ Πόρσωνος, δι' ὃ ὁ Nauck διορθοῖ αὐτὸν οὕτω (Melang. Græcorom. II. 638)·

Ἄτλας ὁ χαλκέοισι νώτοισιν φέρων

ὁμολογῶν δὲ ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ τί ὑποκρύπτεται ἐν τῇ λέξει ἐκτρίβων ἀφίνει, ὡς λέγει, τὴν διόρθωσιν τῶν λοιπῶν εἰς τὴν ὀξύνοιαν ἄλλων. Τὴν εἰκασίαν τοῦ Kirchhoff ἀντικαθιστῶντος τὴν λέξιν ἐκτρίβων διὰ τῆς λέξεως Πελειάδων ἀποῤῥίπτει ὡς προερχομένην ἐκ προφανοῦς παραδρομῆς. Διότι Πλειάδες ἢ Πελειάδες ὀνομάζονται μὲν ἡ Μαῖα μετὰ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀδελφῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ μήτηρ αὐτῶν Πληϊόνη.

Δεχόμενοι τὸν πρῶτον στίχον ὡς διωρθώθη ὑπὸ τοῦ Nauck, συμπληροῦμεν τὴν τοῦ νοσοῦντος χωρίου διόρθωσιν ὡς ἑξῆς·

Ἄτλας ὁ χαλκέοισι νώτοισιν φέρων
θεῶν παλαιὸν οἶκον, ἐκ Τιτανίδων
μιᾶς ἔφυσε Μαῖαν, ἥ μ' ἐγείνατο.

Ἡ Πληϊόνη, ἐξ ἧς ὁ Τιτὰν Ἄτλας ἐγέννησε τὴν Μαῖαν, ἦτο θυγάτηρ τοῦ Τιτᾶνος Ὠκεανοῦ, κατ' ἀκολουθίαν Τιτανίς.

Ἡ λέξις Τιτανὶς ἀπαντᾷ ἀλλαχοῦ τε καὶ παρὰ τοῖς τραγικοῖς· οἷον Αἰσχ. Προμ. 875.

μήτηρ ἐμοὶ διῆλθε Τιτανὶς Θέμις.

Εὐμενίδ. 6.

Τιτανὶς ἄλλη παῖς Χθονὸς καθέζετο,
Φοίβη.

Εὐριπ. Ἑλ. 382.

Μέροπος Τιτανὶς κούρα.

Περίεργον δὲ εἶναι ὅτι ὁ Ἡσίοδος, οὔτε ἐν τῇ θεογονίᾳ αὐτοῦ, διεξερχόμενος τὰ περὶ τῆς γενέσεως τῶν Τιτάνων ἀρρένων τε καὶ θηλέων, οὔτε ἀλλαχοῦ ἔχει τὴν λέξιν Τιτανίς.

2

Ζεὺς γὰρ μεγάλης γλώσσης κόμπους
ὑπερεχθαίρει, καί σφας ἐσιδὼν
πολλῷ ῥεύματι προσνισσομένους
χρυσοῦ καναχῆς ὑπεροπτίας.

Σοφ. Ἀντιγ. 127-130.

Ὁ τελευταῖος τῶν στίχων τούτων πολλὰ παρέσχε πράγματα καὶ διατελεῖ παρέχων τοῖς ἑρμηνευταῖς καὶ τοῖς κριτικοῖς, ὧν οἱ μὲν ἐπειράθησαν νὰ ἑρμηνεύσωσιν αὐτὸν ὡς ἔχει, οἱ δὲ νὰ διορθώσωσιν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἔφθασεν εἰς λύσιν μὴ ἐπιδεχομένην σοβαρὰς ἐνστάσεις καὶ δυναμένην νὰ γείνῃ ἀποδεκτή. Ἐπειδὴ δὲ θὰ ἦτο λίαν μακρὸν καὶ τὸ

νὰ μνημονεύσωμεν ἁπλῶς πάσας τὰς γενομένας πολυπληθεῖς ἑρμηνείας καὶ διορθώσεις, ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν τὴν ἡμετέραν γνώμην. Καθ' ἡμᾶς εἶναι ἐφθαρμένη οὐ μόνον ἡ λέξις *καναχῆς*, ἣν οἱ πλεῖστοι τῶν κριτικῶν ἀφίνουσιν ἄθικτον, ἀλλὰ καὶ ἡ λέξις *ῥεύματι* τοῦ στίχου 129, ἣν οὐδεὶς μέχρι τοῦδε, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἐθεώρησεν ὕποπτον. Διορθοῦμεν δὲ τοὺς στίχους 129 καὶ 130 ὡς ἑξῆς·

πολλῷ χεύματι προσνισσομένους
χρυσοῦ, κενεαυχεῖς, ὑπερόπτας.

Ὅτι ὁ χρυσὸς ἐνταῦθα σημαίνει τὸν ἐπὶ τῶν ὅπλων περικεχυμένον πάντες οἱ ἑρμηνευταὶ συμφωνοῦσιν. Ἀλλ' ἡ φράσις «προσνίσσεσθαι πολλῷ ῥεύματι χρυσοῦ», φαίνεται ἡμῖν ἀδόκιμος, πιθανῶς δὲ καὶ ἐκείνοις τῶν κριτικῶν, οἵτινες δὲν συνάπτουσι τὸ *χρυσοῦ* μετὰ τοῦ *ῥεύματι*, ἀλλὰ μετὰ τῆς λέξεως *καναχῆς*, οἷος ὁ Wecklein. Τοὐναντίον δὲ τὸ *προσνίσσεσθαι πολλῷ χεύματι χρυσοῦ* σημαίνει τὸ προσέρχεσθαι ἐν σκευῇ καὶ ὅπλοις, οἷς ἦτο περικεχυμένος χρυσός. Τὴν σημασίαν ταύτην τῆς λέξεως *χεῦμα* στηρίζομεν ἐπὶ τῶν ἑξῆς χωρίων·
Ἰλιάδ. Ψ 560 κέ.

δώσω οἱ θώρηκα, τὸν Ἀστεροπαῖον ἀπηύρων,
χάλκεον, ᾧ πέρι χεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
ἀμφιδεδίνηται·

Ὀδυσσ. ζ 232 καὶ ἑ.

Ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ
ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
τέχνην παντοίην, χαρίεντα δ' ἔργα τελείει,

Αὐτόθ. γ. 437.

χρυσὸν ἔδωχ'· ὁ δ' ἔπειτα βοὸς κέρασιν περίχευεν

Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων χωρίων, τὰ ὁποῖα περιττὸν θεωροῦμεν νὰ μνημονεύσωμεν, γίνεται φανερὸν ὅτι τὸ ἐπιχρυσοῦν πρᾶγμά τι ἐκ μετάλλου ἢ ἄλλης οὐσίας ἔλεγον περιχεύειν ἢ περιχεύεσθαι αὐτῷ χρυσόν. Ὡς δὲ ὁ περικεχυμένος κασσίτερος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου

χεῦμα κασσιτέρου, οὕτω καὶ ὁ περικεχυμένος χρυσὸς δύναται νὰ κληθῇ χεῦμα χρυσοῦ.

Καὶ ἡ λέξις καναχὴ εἶναι ἐνταῦθα καθ' ἡμᾶς ἀνάρμοστος. Ἡ ἐκ τῶν ὅπλων καναχὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξοργίσῃ τὸν Δία, διότι οὐ μόνον τῶν ὑπερηφάνων καὶ ἀσεβῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μετρίων καὶ εὐσεβῶν τὰ ὅπλα ἐφορμώντων εἰς μάχην ἀποτελοῦσι καναχήν. Ἡ τοῦ Wecklein ἐξήγησις «Der gen. καναχῆς ist von ὑπερόπτας im Sinne von «hoffärtig auf» ebenso abhängig wie in der Bedeutung «Verächter von etvas» weil beiden die Vorstellung des stolzen hinabsehens auf etwas zu Grunde liegt», οὐδόλως εὐχαριστεῖ. Διότι κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, ἂν καλῶς ἐνοήσαμεν αὐτήν, οἱ Ἀργεῖοι ἦσαν ὑπερόπται ἕνεκα τῆς καναχῆς τοῦ χρυσοῦ, ἤτοι ἕνεκα τῶν χρυσῶν αὐτῶν ὅπλων. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὑπερόπτης καναχῆς χρυσοῦ φρονοῦμεν ὅτι δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ ἄλλο ἢ «ὑπερορῶν τὴν καναχὴν τοῦ χρυσοῦ» δι' ὃ καί τινες κριτικοὶ ἔκαμον τὴν διόρθωσιν «χρυσοῦ καναχῇ θ' ὑπερόπτας». Ἔπειτα δέ, ἐὰν τὰ μόνα τῶν Ἀργείων ἐγκλήματα ἦσαν ὅτι προσήρχοντο πολλοὶ ἐν εἴδει ῥεύματος καὶ ὅτι ἐθρύπτοντο ἐπὶ τοῖς χρυσοῖς αὐτῶν ὅπλοις, ταῦτα βεβαίως δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐγείρωσι τὴν ὀργὴν τοῦ Διός. Ἡ κυρία αἰτία τῆς ὀργῆς τούτου ἦτο βεβαίως τὸ μεγάλαυχον τῶν Ἀργείων, «Ζεὺς γὰρ μεγάλης γλώσσης κόμπους ὑπερεχθαίρει», τοῦτο δὲ ἐκφαίνει ἡ ἀντὶ *καναχῆς* προτεινομένη ὑφ' ἡμῶν λέξις *κενεαυχής*.

Ἡ λέξις αὕτη τὸ πρῶτον παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντῶσα Ἰλιάδ. Θ 230, οὔτε παρὰ τοῖς τραγικοῖς οὔτε παρὰ τοῖς λυρικοῖς εὑρίσκεται· παρὰ Πινδάρῳ ὅμως (Νεμ. 11.38) φέρεται·

> «ἀλλὰ βροτῶν τὸν μὲν κενεόφρονες αὖχαι
> ἐξ ἀγαθῶν ἔβαλον»,

Πῶς δ' ἄλλως διὰ μιᾶς λέξεως δύνανται νὰ κληθῶσιν οἱ ἐξ ὧν κενεόφρονες αὖχαι ἢ κενεαυχεῖς;

Διὰ τῆς προτεινομένης διορθώσεως ὁ στίχος μεταβάλλεται ἀπὸ παροιμιακοῦ εἰς ἀναπαιστικὸν δίμετρον ἀκατάληκτον, ὡς ἔδει νὰ εἶναι. Διότι παροιμιακὸς ἐν τῷ μέσῳ συστήματος ἐξ ὁμοίων καὶ ἐν συνεχείᾳ λόγου δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, οὐδ' ἐν ἄλλῳ τῶν ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ ὁμοίων συστημάτων ἀπαντᾷ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ ἐκ τῆς

διορθώσεως στίχος στερεῖται τῆς μετὰ τὸν δεύτερον πόδα συνήθους τομῆς, ἀλλὰ τοιοῦτοι στίχοι οὐκ ὀλίγοι ὑπάρχουσι παρὰ τοῖς Ἕλλησι ποιηταῖς. Ἐκ τῶν τοῦ Σοφοκλέους τοιοῦτοι στίχοι εἶναι οἱ ἑξῆς·

Ἀντιγ. 382. τοῖς βασιλείοισιν ἄγουσι νόμοις
Αἴας 164. ἧπερ δορίληπτος ἔτ' ἦν λοιπή
Τραχ. 1276. μεγάλους μὲν ἰδοῦσα νέους θανάτους
Οἰδ. Κ. 1760. ὦ παῖδες, ἀπεῖπεν ἐμοὶ κεῖνος
Αὐτόθ. 1771. διακωλύσωμεν ἰόντα φόνον.
Ἠλεκ. 94. ὅσα τὸν δύστηνον ἐμὸν θρηνῶ
Αὐτ. 201. ὦ πασῶν κείνα πλέον ἡμέρα
Φιλοκ. 1470. νύμφαις ἁλίαισιν ἐπευξάμενοι.

Περὶ τῆς ἀτόπου δὲ λέξεως ὑπεροπτίας περιττὸν θεωροῦμεν νὰ κάμωμεν λόγον· διότι αὕτη καὶ ἔν τισιν ἤδη τῶν κωδίκων εἶναι διωρθωμένη εἰς ὑπερόπτας.

3

πυρφόρος ὃς τοτε μαινομένᾳ ξὺν ὁρμᾷ
βακχεύων ἐπέπνει
ῥιπαῖς ἐχθίστων ἀνέμων.

Αὐτόθι στίχ. 135-137.

Τὸ ἐπίθετον ἐχθίστων οὐδόλως εὐχαριστεῖ, οὐδὲ πείθουσιν ὅσα διάφοροι ἑρμηνευταὶ διαφωνοῦντες ἀλλήλοις εἶπον παραμυθούμενοι τὸ δυσάρεστον τοῦτο. Ἡμεῖς συμφωνοῦμεν τοῖς ἔχουσι τὴν γνώμην ὅτι ἡ λέξις προῆλθεν ἐκ φθορᾶς. Τὴν μόνην ἡμῖν γνωστὴν διόρθωσιν τὴν τοῦ κ. Δ. Σεμιτέλου «ῥιπαῖς ἐξισῶν ἀνέμων» δὲν ἀποδεχόμεθα, πρῶτον διότι εἶναι ἀμφίβολον ἂν τὸ ἐξισῶ δύναται νὰ ληφθῇ ἀμεταβάτως, καὶ δεύτερον διότι ἐν τῷ «ἐπέπνει ἴσος ῥιπαῖς ἀνέμων», δὲν δεικνύεται τὸ καταστρεπτικόν. Ῥιπαὶ ἀνέμων εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ πνοαὶ ἀνέμων (Ἴδε Ὁμ. Ἰλιάδ. Ο. 171, Τ. 358. Πινδ. Νέμ. 3. 102, Πύθ. 9. 85). Ὁ δὲ μετρίαν ταχύτητα ἔχων ἄνεμος, οὐ μόνον καταστρεπτικὸς δὲν εἶναι, ἀλλὰ πολλάκις καὶ λίαν εὐεργετικός. Ἐνταῦθα ἐπιθυμεῖ τις ἐπίθετον δεικνύον τὴν ὑπερβολικὴν σφοδρότητα καὶ τὸ φθοροποιὸν τοῦ ἀνέμου. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν παρ' Ὁμήρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ποιηταῖς τοιαῦτα ἐπίθετα πολλά, οὐδὲν ὅμως αὐτῶν

προσεγγίζει τῇ λέξει ἐχθίστων. Ἐξαίρεσιν ποιοῦν εὕρομεν τὸ ἐπίθετον ἐξῶσται, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Ἡροδότῳ 2. 123, παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ, Ῥήσῳ 322, ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ τοῦ Αἰσχίνου, καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ 129 τοῦ Συνεσίου. Τὸ παρ' Εὐριπίδῃ χωρίον εἶναι τόδε·

ἡνίκ' ἐξώστης Ἄρης
ἔθραυε λαίφη τῆςδε γῆς μέγας πνέων.

Ἐν τούτῳ παραβάλλεται ὁ Ἄρης πρὸς ἐξώστην ἄνεμον, ὅστις μέγας πνέων ἔθραυε τὰ λαίφη τῆς πρὸς ναῦν ἐξομοιουμένης πόλεως, ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν τῷ προκειμένῳ τῆς Ἀντιγόνης χωρίῳ ὁ Καπανεύς.

Προτείνομεν λοιπὸν τοῦ στίχου 137 τὴν ἑξῆς διόρθωσιν·

ῥιπαῖς ἐξωστῶν ἀνέμων.

Πρόδηλον δὲ ὅτι τῆς λέξεως ΕΧCOCTON δύσκολον εἶναι νὰ εὑρεθῇ ἄλλη ἐγγυτέρα τῇ λέξει ΕΧΘΙCTON.

4

Καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν φρόνημα καὶ ἀστυνόμους
ἀγορὰς ἐδιδάξατο καὶ δυσαύλων
πάγων ὑπαίθρεια καὶ
δύσομβρα φεύγειν βέλη.

Ἀντιγ. στίχ. 354 κέ.

Ἡ ἑρμηνεία τοῦ «ἀνεμόεν φρόνημα» πολλὰ εἰς τοὺς ἐξηγητὰς παρέσχε πράγματα καὶ νῦν ἔτι παρέχει. Ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς ἐννοεῖ «τὴν περὶ μετεώρων φιλοσοφίαν», γλώσσημά τι δὲ νεώτερον «τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἀέρος δίκην τοῖς πολλοῖς ἀκατάληπτον». Ὅτι αἱ ἑρμηνεῖαι αὗται εἶναι ἄτοποι φανερόν. Ὅμοιαι δὲ εἶναι καὶ αἱ τῶν πλείστων νεωτέρων, δι' ὃ οὐδὲ λόγον περὶ αὐτῶν ποιούμεθα. Ἐξαίρεσιν ποιοῦνται αἱ τοῦ Nauck καὶ τοῦ Wecklein ἑρμηνεῖαι, αἵτινες ἐξ ὅσων γινώσκομεν μᾶλλον προσεγγίζουσιν εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ὀρθόν. Ὁ πρῶτος τούτων λέγει (κατὰ μετάφρασιν)· «ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ φθορὰ τοῦ κειμένου, φθέγμα καὶ φρόνημα πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συμπληροῦντα ἄλληλα. Τὸ πρῶτον σημαίνει τὸν ἦχον (den Laut), τὸ

σῶμα οὕτως εἰπεῖν τῆς γλώσσης, τὸ δεύτερον τὸν νοῦν (den Gedanken), ἤτοι τὸ πνευματικὸν στοιχεῖον τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Τὸ φρόνημα καλεῖται ἀνεμόεν ἕνεκα τῆς εὐκινησίας αὐτοῦ. Παράβ. τὸ Ὁμηρικὸν *ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα*, ἢ Ἰλιάδ. Ο, 80 «ὡς δ' ὅτ' ἂν ἀΐξῃ νόος ἀνέρος, κτλ.». Ὁ δὲ Wecklein λέγει «φθέγμα καὶ ἀνεμόεν φρόνημα εἶναι εἶδός τι ἓν διὰ δυοῖν πρὸς παράστασιν τῆς γλώσσης» · τὸν ἦχον καὶ τὸν ἀερώδη (ἀσώματον, ἐπειδὴ ἐκφαίνεται ἁπλῶς ἐν φθόγγοις) νοῦν». Διὰ τοῦ φρόνημα διακρίνεται ὁ λόγος ἀπὸ τῶν φωνῶν τῶν ζώων».

Ἄλλοι ἐθεώρησαν τὸ χωρίον ἐφθαρμένον καὶ ἐζήτησαν νὰ διορθώσωσιν αὐτό. Καὶ ὁ μὲν Schneidewin διώρθωσεν «ἀμερόφρον νόημα», ὁ δὲ Blaydes «ἀμερόφρον φρόνημα». Ὁ Bergk *φώνημα* ἀντὶ φρόνημα· τὴν εἰκασίαν δὲ ταύτην εἶχε κάμει πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ Scaliger καὶ ἐπεδοκίμασεν ὅ τε Walckenær καὶ ὁ ἡμέτερος Κοραῆς (προδρ. Ἑλλ. βιβλιοθ. σελ. λϛ'). Ὁ Wieseler εἴκασε «κατ' ἀνεμόεν φρόνημα», τέλος δὲ ὁ ἐν τῷ ἡμετέρῳ πανεπιστημίῳ καθηγητὴς Δ. Σεμιτέλος «ἀνεμόεν φρούρημα» φρονῶν ὅτι διὰ τούτων ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὸ φρούριον.

Καθ' ἡμᾶς ἀνεμόεν φρόνημα δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ αὐτὸ τὸ φθέγμα, ὁ λόγος. Τῷ ὄντι τί ἄλλο εἶναι ὁ λόγος ἢ ἀὴρ ἐν παλμώδει κινήσει νόημα (φρόνημα) ἐγκλείων; Ἐν ἄλλαις λέξεσι τί εἶναι τὸ φθέγμα ἢ νόημα ὑπὸ μορφὴν κινουμένου ἀέρος; Μόνον ποιητής, οἷος ὁ Σοφοκλῆς, ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ τὸν ποιητικώτατον τοῦτον καὶ ἐνταυτῷ ἀκριβέστατον ὁρισμὸν τοῦ λόγου.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν πιστεύομεν ὅτι αἱ δύο πρῶται λέξεις τῆς δευτέρας στροφῆς τοῦ πρώτου στασίμου «καὶ φθέγμα» εἶναι γλώσσημα πρὸς ἐξήγησιν τοῦ «καὶ ἀνεμόεν φρόνημα» γραφέν ποτε, καὶ ἔπειτα εἰς τὸ κείμενον παρεισφρῆσαν. Ἀλλὰ τότε θὰ εἴπῃ τις, τί γίνεται τὸ μέτρον καὶ ἡ ἀντιστοιχία τῆς ἀντιστροφῆς πρὸς τὴν στροφήν;

Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον παρατηροῦμεν ὅτι αἱ δύο πρῶται λέξεις τῆς ἀντιστροφῆς,

σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων

οὐ μόνον δύνανται νὰ παραλειφθῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ παράλειψις αὐτῶν καθιστᾷ τὸν λόγον ὡραιότερον καὶ ὑγιέστερον. Ἤδη κριτικοί τινες

ἐπειράθησαν νὰ διορθώσωσι τὴν λέξιν *σοφόν*. Ὁ Heimsöth μετέβαλε τὸ *σοφόν τι* εἰς *δεινόν τι*· ὁ δὲ Schmidt ἀποδοκιμάζει τὴν διόρθωσιν ταύτην ὡς περιέχουσαν ταὐτολογίαν, διορθοῖ δὲ εἰς *τοῖόν τι*, μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι καὶ ἐν τῇ διορθώσει ταύτῃ ὑποκρύπτεται ἡ αὐτὴ ταὐτολογία. Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἡ λέξις σοφὸν ὅλως παρέλκει. Διότι τί ἄλλο εἶναι τὸ *μηχανόεν τέχνης* ἢ τὸ ἐφευρετικὸν καὶ σοφὸν τῆς τέχνης; Ἡ δὲ ἀόριστος ἀντωνυμία *τι* ἡ μετὰ τὴν *σοφὸν* εἶναι καθ' ἡμᾶς ὅλως ἄτοπος.

Εἰκάζομεν λοιπὸν ὅτι ἕνεκα τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ γλωσσήματος *καὶ φθέγμα* εἰς τὴν στροφήν, ἐδέησε νὰ προστεθῇ τι καὶ εἰς τὴν ἀντιστροφήν, ὅπως τηρηθῇ ἡ ἀντιστοιχία.

Ὡς πρὸς τὸ μέτρον δέ, διατηροῦντες τὸ δι' ὅλου τοῦ τετάρτου στασίμου κρατοῦν λογαοιδικόν, διαιροῦμεν τοὺς συμφώνως τῇ παραδόσει πρώτους δύο στίχους ὡς ἑξῆς·

Καὶ ἀνεμόεν φρόνημα καὶ
ἀστυνόμους ἀγορὰς ἐδιδάξατο καὶ δυσαύλων

ὧν τὸ μετρικὸν διάγραμμα εἶναι

⏓ —⏑⏑ —⏑ —⏑—
—⏑⏑ —⏑⏑ —⏑⏑ —⏑⏑ —⏓—

Δηλαδὴ ὁ μὲν πρῶτος εἶναι λογαοιδικὸς δίμετρος καταληκτικός, μὴ διαφέρων τοῦ πρώτου κώλου τοῦ πρώτου στίχου τῆς πρώτης στροφῆς, ἢ κατὰ τοῦτο ὅτι ἔχει ἀνάκρουσιν, ὁ δὲ δεύτερος εἶναι λογαοιδικὴ ἑπταποδία (ἴδε μετρικὴν Christ σελ. 222), οἷαι αἱ ἑξῆς·

Ἀλκμὰν 39.

χρύσιον ὅρμον ἔχων ῥαδινᾶν πετάλοισι καλχᾶν

Εὐριπ. Μηδ. 432 καὶ 440 (ἔκδ. Nauck).

μαινομένᾳ κραδίᾳ, διδύμας ὁρίσασα πόντου·
Ἑλλάδι τᾷ μεγάλᾳ μένει, αἰθερία δ' ἀνέπτα.

Ἴδε καὶ Ἀλκ. 464 καὶ 474, καὶ Ὀρέστ. 181 καὶ 204· ἐν τοῖς τελευταίοις δὲ δυσὶ στίχοις προηγεῖται τῆς ἑπταποδίας ἀνάκρουσις.

Οἱ νεώτεροι κριτικοὶ τοὺς κατὰ τὴν παράδοσιν δύο στίχους διή-

ρεσαν εἰς τρεῖς, ὧν οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἔχουσι μονοσύλλαβον ὁ δὲ τρίτος δισύλλαβον ἀνάκρουσιν. Εἰς τούτους νῦν ἀπόκειται νὰ προσαρμόσωσι τὸ μέτρον εἰς τὴν ἡμετέραν διόρθωσιν, ἐὰν θεωροῦντες ταύτην πιθανὴν δὲν ἐγκρίνωσι τὸ ἡμέτερον μετρικὸν διάγραμμα.

5

Κεῖνός γε πράσσει νῦν κακῶς, ἐπεὶ θανὼν
'Αντίλοχος αὐτῷ φροῦδος, ὅςπερ ἦν γόνος.

Φιλοκτ. 424 καὶ 425.

Ὁ δεύτερος τῶν στίχων τούτων προφανέστατα νοσεῖ, δικαίως δὲ περὶ αὐτοῦ λέγει ὁ Dindorf «vexatissimus quidem, nondum tamen expeditus». Καὶ ἀληθῶς ὁ στίχος οὗτος εἶναι ἐξ ἐκείνων, δι' οὓς προὐτάθησαν πλεῖσται διορθώσεις. Καὶ ὁ μὲν Musgrawe καὶ ὁ Hermann διώρθωσαν «ὅς παρῆν, γόνος», ὁ Hunger «ὅςπερ ἦν γάνος», ὁ Schneidewin «ὅς παρῆν γονεῖ», ὁ Arndts «ὅς παρῆν πόνοις», ὁ F. G. Schmidt «φροῦδος ἔστ' ἄρδην γόνος», ὁ Heimsoeth «ἥδιστος γόνος», ὁ Schubert «ἥδιστος αὐτῷ φροῦδος, ὅσπερ ἦν γόνος», ὁ Sintenis «ὁ σπαρεὶς γόνος», ὁ Pflugk «ὅς προὔστη γένους» ὁ Oberdick «ὥσπερ ἦν λόγος», καὶ τέλος ὁ Schmelzer «ὁ σπέρχων γόνος». Ὅτι οὐδεμία τῶν διορθώσεων τούτων εὐχαριστεῖ, τινὲς δὲ καὶ ἄτοποι εἶναι, νομίζομεν πρόδηλον. Ἂς ἐπιτραπῇ δὲ καὶ ἡμῖν νὰ ἐξενέγκωμεν τὴν ἡμετέραν εἰκασίαν, πάντῃ τῶν ἐκτεθεισῶν διαφέρουσαν. Ἡμεῖς δηλαδὴ προτείνομεν τὴν ἑξῆς διόρθωσιν·

Κεῖνος γε πράσσει νῦν κακῶς, ἐπεὶ θανὼν
'Αντίλοχος αὐτῷ φροῦδος, οὐ παύων γόους.

Ἑρμηνεύομεν δὲ οὕτω· «Ἐκεῖνος (ὁ Νέστωρ) νῦν πράσσει κακῶς, οὐ παύων τοὺς γόους, ἐπεὶ ἀπώλεσε τὸν υἱὸν Ἀντίλοχον». Περὶ τῆς φράσεως «παύειν γόους» μαρτύριον ἔχομεν τὸν στίχ. 1309 τῶν Φοινισσῶν τοῦ Εὐριπίδου·

'Αλλὰ γὰρ Κρέοντα λεύσσω τόνδε δεῦρο συννεφῆ
πρὸς δόμους στείχοντα, παύσω τοὺς παρεστῶτας γόους.

Ἰσοδύναμος φράσις εἶναι καὶ ἡ ἐν Εὐριπ. Ἱκέτ. 82 «ἄπαυστος γόων», καὶ ἡ ἐν Ἀλκ. 343 «παύσω κώμους».

6

ὁρᾷς μὲν ἡμᾶς ἡλίκοι προσήμεθα
βωμοῖσι τοῖς σοῖς· οἱ μὲν οὐδέπω μακρὰν
πτέσθαι σθένοντες, οἱ δὲ σὺν γήρᾳ βαρεῖς,
ἱερῆς, ἐγὼ μὲν Ζηνός, οἱ δέ . . ηιθέων
λεκτοί·

Οἰδ. Τ. στίχ. 15-19

Αὕτη εἶναι ἡ ἐκ πρώτης χειρὸς γραφὴ τοῦ ἀρίστου τῶν κωδίκων, ἡ τοῦ Λαυρεντιανοῦ Α, ἐν ᾗ μετὰ τὴν λέξιν *δὲ* τοῦ 18ου στίχου εἶναι ἠφανισμένον ἓν γράμμα, μεταγενεστέρα δὲ διόρθωσις φέρει «οἱ δὲ τ' ἠϊθέων». Ὁ Wunder διώρθωσεν «οἱ δ' ἐπ' ἠιθέων». Ὁ δὲ Bentley ἵνα διορθώσῃ τὸ προφανὲς ἄτοπον ὅτι ἐν ᾧ εἷς ἱερεὺς φαίνεται, ὁ ποιητὴς λέγει *ἱερεῖς*, μετέβαλε τοῦτο εἰς *ἱερεύς*. Κατόπιν δὲ ὁ Nauck ἔτρεψε τὸ *ἐγὼ μὲν* εἰς *ἔγωγε*. Ἀλλὰ καὶ μετὰ πάσας τὰς μεταβολὰς ταύτας μένει τὸ ἄτοπον ὅτι ἐν ᾧ εἷς μόνον γέρων ὑπάρχει λέγεται «οἱ δὲ σὺν γήρᾳ βαρεῖς».

Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι πάντα τὰ ἄτοπα ἐκλείπουσιν ἐὰν ἐν τῇ θέσει τοῦ ἐλλείποντος γράμματος γραφῇ Γ, καὶ τὸ Ι τῆς λέξεως ἠϊθέων ἀντικατασταθῇ ὑπὸ C, ὅτε ὁ στίχος 18 γίνεται

ἱερῆς, ἐγὼ μὲν Ζηνός, οἱ δὲ γῆς θεῶν,

Ὁ δὲ νοῦς εἶναι ὁ ἑξῆς·

«Βλέπεις, ὦ βασιλεῦ, ὁποίας ἡλικίας ἄνθρωποι καθήμεθα ἱκέται εἰς τοὺς σοὺς βωμούς, οἱ μὲν νεοσσοὶ (παῖδες δηλαδή), οἱ δὲ γέροντες ἱερεῖς, ἐγὼ μὲν τοῦ Διός, οἱ δὲ τῶν τῆς πόλεως θεῶν (τῶν ἐγχωρίων θεῶν).

Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι μετὰ τῶν παίδων ἦσαν καὶ ἱερεῖς πολλοί, ὁ τοῦ Διὸς καὶ τῶν πολιούχων θεῶν (τοῦ Διονύσου, τοῦ Ἄρεως, τῆς Ἀφροδίτης καὶ εἴ τινος ἄλλου), προϊστάμενος δὲ πάντων τῶν ἱερέων καὶ ἐκ μέρους πάντων ὁμιλῶν ἦτο ὁ τοῦ μεγίστου τῶν θεῶν τοῦ Διὸς ἱερεύς. Ἐὰν μόνος εἷς ἱερεὺς ὑπῆρχε θὰ ἦσαν ἄτοποι αἱ ἀντιθέσεις «οἱ μὲν παῖδες, οἱ δὲ γέροντες» καὶ «ἱερεῖς, ἐγὼ μὲν Ζηνός, οἱ δέ...»

Ἐπὶ τῶν στίχων 31 καὶ 32

θεοῖσι μέν νυν οὐκ ἰσούμενον σ' ἐγὼ
οὐδ' οἵ δε παῖδες ἑζόμεσθ' ἐφέστιοι,

δὲν δύναταί τις νὰ στηρίξῃ ὅτι ὁ ἱερεὺς ἦτο εἷς μόνος. Διότι καὶ ὁ χορὸς ἂν καὶ σύγκειται ἐκ πολλῶν προσώπων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁμιλεῖ ἐν ἑνικῷ ἀριθμῷ· οἷον Οἰδ. Κ. 726 ὁ χορὸς λέγει «καὶ γὰρ εἰ γέρων ἐγώ», καὶ Οἰδ. Τ. 1086 «εἴπερ ἐγὼ μάντις». Ἴδε καὶ Οἰδ. Τ. 490. 500. 502. 685. 863. 896. 1086. 1298.

Οὐ μόνον δὲ ὁ χορός, ἀλλὰ καὶ οἱοσδήποτε σύλλογος πολλῶν προσώπων ὁμιλῶν ποιεῖται χρῆσιν καὶ τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ· οἷον ἐν τῷ Ἱππολύτῳ τοῦ Εὐριπίδου οἱ θεράποντες ἐν μὲν στίχοις 61-72 καὶ 89 ὁμιλοῦσιν ἐν ἑνικῷ ἀριθμῷ, ἐν δὲ στίχῳ 114 καὶ ἐφεξῆς ἐν πληθυντικῷ. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα ὁ προϊστάμενος τῶν ἱερέων, θεωρουμένων ὡς ἀποτελούντων ἕνα θίασον, ὁμιλῶν ἐκ μέρους πάντων ἠδύνατο κάλλιστα νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ.

Ἀλλ' ἆρά γε δύνανται νὰ λεχθῶσι γῆς θεοὶ οἱ προστατεύοντες χώραν τινὰ ἢ πόλιν θεοί; Ὁ Σοφοκλῆς καλεῖ τούτους *ἐγχωρίους θεούς*, Ἠλέκ. 79. «θεοὺς ἐγγενεῖς» Ἀντιγ. 199. Παρὰ δὲ τῷ Αἰσχύλῳ εὑρίσκομεν Ἀγαμ. 1645 «θεῶν ἐγχωρίων», Ἑπτὰ 110 «θεοὶ πολίοχοι χθονός», 69 «πολισσοῦχοι θεοί», 253 «θεοὶ πολῖται», 822 «ὦ μεγάλε Ζεῦ καὶ πολιοῦχοι δαίμονες».

Ἐπειδὴ δὲ *γῆ* παρὰ τοῖς τραγικοῖς πολλάκις (ἴδε Οἰδ. Τ. 685) εἶναι τὸ αὐτὸ τῷ «πατρὶς γῆ», καὶ σημαίνει τὴν χώραν ἢ τὴν ἐπικράτειαν ἢ καὶ τὴν πόλιν, νομίζομεν ὅτι οἱ ἐγχώριοι ἢ ἐγγενεῖς ἢ πολιοῦχοι θεοὶ δύνανται καὶ *γῆς θεοὶ* νὰ κληθῶσι.

7

Τὸν ἐναγῆ φίλον μήποτ' ἐν αἰτίᾳ
σὺν ἀφανεῖ λόγῳ σ' ἄτιμον βαλεῖν.
Αὐτ. 656-657.

Ἐνταῦθα ὑποπτεύομεν τὴν λέξιν ἐναγῆ. Ταύτην ὁ Musgrave διώρθωσεν ἐκ τοῦ Ἡσυχίου εἰς ἀναγῆ. Ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Passow *τὸν ἐναγῆ φίλον* ἐξηγεῖται «der den Fluch der Cottheit auf sich herabgerufen». Ὁμοίαν δὲ ἐξήγησιν δίδει καὶ ὁ Wecklein λέγων· «τὸν ἐναγῆ, τὸν ἀραῖς ἔνοχον», der sich durch seinen Schwur

dem Fluche unterstellt hat. Ἡμεῖς πολὺ ἀμφιβάλλομεν, ἂν ὁ ἐνόρκως τἀληθῆ λέγων δύναται νὰ κληθῇ ἐναγής. Μᾶλλον δὲ ὑποπτεύομεν ὅτι ὁ ποιητὴς ἔγραψεν

ἐναργῆ φίλον μήποτ' ἐν αἰτίᾳ

Οὕτως ὁ στίχος διαμένει δόχμιος δίμετρος, καὶ ὁ νοῦς δὲ εὐχαριστεῖ, ἀντιθέσεως γενομένης μεταξὺ τοῦ ἐναργοῦς φίλου καὶ τοῦ ἀφανοῦς λόγου. Ὁ χορὸς δηλονότι λέγει «φανερὸν καὶ βέβαιον φίλον (ὡς στενὸν συγγενῆ) μὴ αἰτιῶ ἐξ ἀφανοῦς λόγου, μόνον ἐξ ὑποψίας». Τῆς λέξεως ἐναργὴς ποιεῖται καὶ ἀλλαχοῦ χρῆσιν ὁ Σοφοκλ. Οἰδ. Κ. 910. Τραχ. 11. Ἀντιγ. 263. Οἰδ. Τ. 535.

8

τοσαῦτα φωνήσαντος εἰσηκούσαμεν
ξύμπαντες· ἀστακτὶ δὲ σὺν ταῖς παρθένοις
στένοντες ὡμαρτοῦμεν.

Οἰδ. Κ. 1645-1647.

Το χωρίον τοῦτο νοσεῖ μετρικῶς τε καὶ κατ' οὐσίαν. Διότι τὸ ι τῆς λέξεως ἀστακτὶ εἶναι βραχὺ (ἴδε 1251), «ἀστακτὶ δὲ στένοντες» εἶναι ἄτοπος φράσις. Ὁ Blaydes διορθῶν μόνον τὸ μετρικὸν πλημμέλημα διώρθωσεν «εἶτ' ἀστακτὶ σὺν ταῖς παρθένοις». Ὁ δὲ Nauck «εἶτ' ἄκασκα σὺν ταῖς παρθένοις || στείχοντες». Ἐκ τῆς διορθώσεως ταύτης ὀρθῶς θεωροῦμεν γενομένην τὴν τοῦ στένοντες εἰς στείχοντες. Ὁ Wecklein ἀναγνωρίζων τὸ χωρίον ὡς ἐφθαρμένον προτείνει τὴν λίαν τολμηρὰν διόρθωσιν

τοσαῦτα φωνήσαντ' ὅτ' εἰσηκούσαμεν,
ξύμπαντες ὡμαρτοῦμεν.

συμπτύσσει δηλαδὴ τοὺς τρεῖς στίχους εἰς δύο, διορθῶν τὸν 1644, καὶ τοῦ 1645 λαμβάνων μόνον τὴν λέξιν ξύμπαντες, τοῦ δὲ 1646 παραλείπων τὴν λέξιν στένοντες.

Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι καλὴ διόρθωσις ἀποτελεῖται ἐὰν πλὴν τῆς μεταβολῆς τοῦ στένοντες εἰς στείχοντες ἀντικατασταθῇ ἡ βεβαίως ἐκ φθορᾶς προερχομένη λέξις ἀστακτὶ διὰ τῆς λέξεως *ἄστροφοι* ἢ καὶ *ἀστρεπτεί*. Ὅτι ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τοῦ τόπου, ἔνθα ἔμελλε νὰ ἀφα-

νισθῇ ὁ Οἰδίπους, χωρὶς νὰ στρέψωσι πρὸς τὰ ὀπίσω τὰ πρόσωπα, συνάγομεν ἐξ ὅσων αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἐν συνεχείᾳ λέγει· «ὡς δ' ἀπήλθομεν, χρόνῳ βραχεῖ στραφέντες ἐξανείδομεν»· ὥστε ἐν ὅσῳ ἀπήρχοντο δὲν ἔστρεφον πρὸς τὰ ὀπίσω τὰ πρόσωπα. Καὶ ἀνωτέρω δ' ὁ Οἰδίπους στίχ. 1641 καὶ 1642 παραγγέλλει εἰς τὰς θυγατέρας του

χωρεῖν τόπων ἐκ τῶνδε, μηδ' ἃ μὴ θέμις
λεύσσειν δικαιοῦν μηδὲ φωνούντων κλύειν·
ἀλλ' ἕρπεθ' ὡς τάχιστα.

Εἶναι δὲ πολὺ φυσικὸν καὶ τῆς παραγγελίας ταύτης ἕνεκα, καὶ διότι ἐγνώριζον ὅτι θαυμαστόν τι καὶ φρικῶδες ἔμελλε νὰ τελεσθῇ, ὅτι οἱ ἀπομακρυνόμενοι ἐκ τοῦ τόπου ἐκείνου δὲν ἐτόλμων νὰ στρέψωσι πρὸς τὰ ὀπίσω τὰ πρόσωπα.

Τῆς λέξεως ἄστροφος ἐν τῇ ἀνωτέρω δοθείσῃ σημασίᾳ ποιεῖται χρῆσιν ὁ ποιητὴς καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τῷ αὐτῷ δράματι·

στίχ. 490. «ἔπειτ' ἀφέρπειν ἄστροφος».

Ἀντὶ τοῦ ἄστροφοι ἴσως ἠδύνατο νὰ τεθῇ καὶ ἀστρεπτεί· ἀλλὰ τὸ ἐπίρρημα τοῦτο μόνον ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἀπαντᾷ, ἀντ' αὐτοῦ δὲ εἶναι ἐν χρήσει τὸ ἀμεταστρεπτεί.

9

Ἐπειδὴ δὲ παντὸς εἶχε δρῶντος ἡδονὴν
Αὐτόθ. στίχ. 1604.

Τὸ λεξικὸν τοῦ Passow φέρει «πᾶν δρῶν, jeder Dienst. oder Beistand», στηρίζον τὴν ἑρμηνείαν ταύτην μόνον εἰς τὸν ἀνωτέρω στίχον. Ὁ δὲ Wecklein ἑρμηνεύει· «als er aber jeglichen Handels Freude (Beiriedigung) hatte». Ἡμεῖς ὅμως συμφωνοῦμεν τοῖς θεωροῦσι τὸν στίχον ἐφθαρμένον. Διότι ἡ φράσις «ἔχειν ἡδονὴν παντὸς δρῶντος» φαίνεται ἡμῖν ἀλλόκοτος. Ὁ Mekler διορθοῖ·

Ἐπεὶ δὲ πάνθ' ὅσ' εἶπ' ἔδρων πρὸς ἡδονήν,

Ἀλλ' οὕτως ἡ φράσις γίνεται ὅλως πεζή. Ἡμεῖς προτείνομεν τὴν ἐγγυτέραν τῇ παραδόσει καὶ ποιητικωτέραν διόρθωσιν,

Ἐπεὶ δὲ παντὸς εἶχ' ἔρωτος ἡδονήν,

καὶ ἑρμηνεύομεν· «ἀφοῦ δὲ ἐπληρώθη πᾶσα ἐπιθυμία αὐτοῦ». Ὅτι ἔρως σημαίνει πᾶσαν καθόλου ἐπιθυμίαν εἶναι γνωστόν. (Ἴδε Αἰσχ. Ἑπτὰ 688, Σοφοκλ. Οἰδ. Κ. 436). *Ἔρωτος δ' ἡδονὴ* εἶναι ἐνταῦθα ἡ ἐκ τῆς πληρώσεως τῆς ἐπιθυμίας, ἡ Bebriedigung κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Wecklein.

10

Ἀντ. Ὁρᾷς τὰ τοῦδ' οὖν ὡς ἐς ὀρθὸν ἐκφέρει
μαντεύμαθ', ὃς σφῷν θάνατον ἐξ ἀμφοῖν θροεῖ;
Πολ. Χρῄζει γάρ· ἡμῖν δ' οὐ συγχωρητέα.

Αὐτόθ. 1424-1426.

Τοῦ τελευταίου στίχου ἡ φράσις «χρῄζει γάρ» εἶναι ἡμῖν ἀκατάληπτος. Τὸ χρῄζει φρονοῦμεν ὅτι σημαίνει ἐνταῦθα *χρησμοδοτεῖ*, συμφωνοῦντες τῷ σχολιαστῇ. Ὁ Elmsley φρονεῖ ὅτι ἡ φράσις σημαίνει «denn es ist so bestimmt» ἤτοι, διότι οὕτω εἶναι πεπρωμένον· ὁ δὲ Hermann μεταφράζει αὐτὸ «denn er will es», ἤτοι «διότι τὸ θέλει» δίδων εἰς τὸ χρῄζει σημασίαν, ἣν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ. Ταῦτα πάντα οὐδὲν ὑγιὲς νόημα παρέχουσιν.

Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ὑπάρχει μικρά τις φθορά, δηλαδὴ ὅτι ἀντὶ τοῦ «χρῄζει γάρ» πρέπει νὰ γραφῇ «χρῄζοι γ' ἄν». Ἑρμηνεύομεν δὲ οὕτω· «ὁ πατήρ μου βεβαίως δύναται νὰ μαντεύῃ ὅ,τι ἂν θέλῃ, ἀλλ' ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ὑποχωρήσω». Ὁμοία τῇ φράσει «χρῄζοι γ' ἄν» εἶναι ἡ ἐν τῷ στίχῳ 117 τῶν Εὐμενίδων τοῦ Αἰσχύλου «μύζοιτ' ἄν, ἀνὴρ δ' οἴχεται φεύγων πρόσω».

11

Τοιαῦτ' ἀρῶμαι καὶ καλῶ τὸ Ταρτάρου
στυγνὸν πατρῷον ἔρεβος, ὥς σ' ἀποικίσῃ,

Αὐτ. 1389-90.

«Τί εἶναι τὸ πατρῷον ἔρεβος οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐδίδαξε» λέγει ὁ Meineck· ὁ Schneidewin διορθοῖ *πέλωρον* εἴτε *Στύγιον ἀρωγόν*, καὶ ὁ Nauck *κάτωθεν*. Ὁ Hermann δίδει τὴν ἑξῆς ἑρμηνείαν· «invoco invisam Tartari caliginem, quæ patrem meum Laium tegit». Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἀποδοκιμάζων δικαίως ὁ Wecklein λέγει «Da

die Erwähnung des Vaters keine passende Beziehung hat, erwartet man ein Epitheton wie στυγνοπρόσωπον».

Ἡμεῖς ὑποπτεύομεν ὅτι ἀντὶ *πατρῷον* ὁ ποιητὴς ἔγραψε *πετραῖον*. Ὡς ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου (Ἔργ. 589) λέγεται «πετραίη σκιή», οὕτω νομίζομεν ὅτι καὶ τὸ σκότος τὸ ἐν τῷ Ταρτάρῳ, βαθυτάτῳ ἐντὸς τῆς γῆς ἄντρῳ, ὑπὸ πετρῶν ἀναγκαίως περατουμένῳ, δύναται νὰ κληθῇ *πετραῖον ἔρεβος*. Ἐν τῷ τοῦ Αἰσχύλου Προμηθεῖ δεσμώτῃ ὁ Ἑρμῆς λέγει τούτῳ·

πετραία δ' ἀγκάλη σε βαστάσει.
μακρὸν δὲ μῆκος ἐκτελευτήσας χρόνου
ἄψορρον ἥξεις εἰς φάος.

Ὥστε πρὶν ἐξέλθῃ εἰς τὸ φῶς ὁ Προμηθεὺς θὰ εὑρίσκετο ἐν πετραίῳ σκότει.

12

Ἐγὼ δὲ λαοὺς συγκαλῶν ἐγχωρίους
πιετῶ, τὸ κοινὸν ὡς ἂν εὐμενὲς τιθῶ.

Αἰσχ. Ἱκέτ. 517-518.

Τὴν προφανῶς ἐκ φθορᾶς προελθοῦσαν τῶν κωδίκων λέξιν *πιετῶ*, ὁ Wecklein διορθοῖ εἰς *πατῶ*, ὁ Weil εἰκάζει *στείχω*, ὁ δὲ Heimsœth εἴκασε «συγκαλεῖν . . σπεύσω». Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐν τῇ ἐφθαρμένῃ λέξει δὲν κρύπτεται λέξις ἔχουσα τὴν σημασίαν τοῦ πορεύομαι, διότι ἀμέσως κατωτέρω ἐν στίχ. 522 λέγεται «ἐγὼ δὲ ταῦτα πορσυνῶν ἐλεύσομαι», θὰ ὑπῆρχε λοιπὸν κακόζηλος ταὐτολογία. Διορθοῦμεν δέ·

ἐγὼ δὲ λαοὺς συγκαλῶν ἐγχωρίους
πειρῶ τὸ κοινὸν ὡς ἂν εὐμενὲς τιθῶ.

Δηλονότι «ἐγὼ δὲ συγκαλῶν τοὺς ἐγχωρίους λαοὺς θὰ προσπαθήσω νὰ καταστήσω τὸ κοινὸν εὐμενές».

Ὅτι τὸ πειρῶ λαμβάνεται ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ πειρῶμαι ὑπάρχουσι πολλὰ παραδείγματα, ὅτι δὲ καὶ συντάσσεται ὡς ἐν τῷ ἀνωτέρω στίχῳ μαρτυροῦσι τὰ ἑξῆς παραδείγματα·

Ἰλιάδ. Δ 66.

Πειρᾶν δ' ὥς κε Τρῶες ὑπερκύδαντας Ἀχαιοὺς
ἄρξωσι πρότεροι ὑπὲρ ὅρκια δηλήσασθαι.

Αὐτ. Ι, 181.

πειρᾶν ὡς πεπίθοιεν ἀμύμονα Πηλείωνα.

Οδυσ. β. 216.

πειρήσω, ὥς κ' ὔμμι κακὰς ἐπὶ κῆρας ἰήλω.

13

κτύπον δέδορκα· πάταγος οὐχ ἑνὸς δορός.

Ἑπτά. 103.

Ἡ ἐνταῦθα χρῆσις τοῦ δέδορκα ἀντὶ τοῦ ἀκούω ἢ κλύω φαίνεται ἡμῖν λίαν παράδοξος. Διότι τὸ δέρκομαι σημαίνει πάντοτε τὴν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν αἴσθησιν, οὐχὶ δὲ τὴν δι' ἄλλου αἰσθητηρίου ἢ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ νοῦ ἀντίληψιν. Τῆς δὲ τοιαύτης τοῦ δέρκομαι χρήσεως οὐδὲν ἡμεῖς γνωρίζομεν παράδειγμα, πλὴν τοῦ ἀνωτέρω στίχου. Ἂν δὲ καὶ τὸ *ὁρῶ* λαμβάνεται ἐνίοτε ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ προσέχειν τὸν νοῦν, ἢ ἐν γένει τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι, ὡς ἐν Οἰδ. Κ. 138 «φωνῇ γὰρ ὁρῶ», ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς καθ' ὅσον γνωρίζομεν οὐδέποτε εἶπεν, ὁρῶ κτύπον ἢ πάταγον καὶ τὰ τοιαῦτα. Παρατηρητέον προσέτι ὅτι ἐνταῦθα ὁ χορὸς παρίσταται ὡς ἀκούων μόνον τὸν ἐκ τῶν πολεμίων πάταγον, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς ὁρῶν αὐτούς. Διότι εὐθὺς ἀρχόμενος τοῦ λογου λέγει (στίχ. 80) ὅτι ὁρᾷ τὸν ἐκ τοῦ προπορευομένου ἱππικοῦ στρατεύματος ἐγειρόμενον κονιορτόν, «αἰθερία κόνις με πείθει φανεῖσ'», οὐχὶ δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς μαχητάς· πανταχοῦ δ' ἔπειτα μόνον περὶ βοῆς, πατάγου, ὀτόβου, κονάβου, βρόμου, ἱππικῶν φρυαγμάτων, ἀραγμοῦ, ποιεῖται λόγον. Διὰ πάντα ταῦτα θεωροῦμεν λίαν ἀπίθανον ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἔγραψε «κτύπον δέδορκα» καὶ ὑποπτεύομεν φθορὰν τοῦ κειμένου. Εὐτυχῶς ἡ ἑνὸς μόνου γράμματος μεταβολὴ εἰς ἄλλο ὀλίγον αὐτοῦ διαφέρον, ἡ τοῦ Ρ εἰς Ι ἀπαλλάσσει ἡμᾶς τοῦ παραδόξου, καλὸν ἐνταῦτῷ παρέχουσα νοῦν. Εἰκάζομεν δηλαδὴ ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἔγραψε «κτύπον δέδοικα».

Ὅτι τὸ ἐπικρατοῦν παρὰ τῷ ἐκ παρθένων συνισταμένῳ χορῷ αἰ-

σθημα ἦτο τὸ δέος, ὁ φόβος, ἀρκοῦσι νὰ δείξωσιν οἱ ἑξῆς στίχοι τοῦ δράματος·

στίχ. 120 καὶ 121.

'Αργέϊοι δὲ πόλισμα Κάδμου
κυκλοῦνται· φόβος δ' ἀρείων ὅπλων.

στίχ. 203 καὶ 204.

Ὦ φίλον Οἰδίπου τέκος, ἔδεισ' ἀκού-
σασα τὸν ἁρματόκτυπον ὄτοβον ὄτοβον.

στίχ. 214.

δὴ τότ' ἤρθην φόβῳ πρὸς μακάρων λιτάς,

στίχ. 238.

Ἔκηλος ἴσθι μηδ' ἄγαν ὑπερφοβοῦ.

στίχ. 249.

δέδοικ', ἀραγμὸς δ' ἐν πύλαις ὀφέλλεται.

στίχ. 259.

ἀψυχίᾳ γὰρ γλῶσσαν ἁρπάζει φόβος.

στίχ. 287-289.

Μέλει, φόβῳ δ' οὐχ ὑπτώσσει κέαρ·
γείτονες δὲ καρδίας
μέριμναι ζωπυροῦσι τάρβος,

στίχ. 332.

βαρείας τοι τύχας προταρβῶ.

στίχ. 764καὶ 765.

Δέδοικα δὲ σὺν βασιλεῦσι
μὴ πόλις δαμασθῇ.

Ὅτι ὁ κτύπος ὁ ἰσχυρὸς πάντοτε προξενεῖ φόβον, εἴτε γνωστὴ εἴτε ἄγνωστος εἶναι ἡ αἰτία αὐτοῦ, πάντες γνωρίζομεν. Ὅτι δὲ καὶ λέγεται δέδοικα ἢ φοβοῦμαι κτύπον, πάταγον καὶ τὰ τοιαῦτα,μαρτυροῦσι τὰ ἑξῆς χωρία.

Ἐν τῷ αὐτῷ δράματι στίχ. 476 λέγεται,

βρόμον φοβηθεὶς ἐκ πυλῶν χωρήσεται,

Ὁμ. Ὀδύσσ. ι, 257.

δεισάντων φθόγγον τε βαρὺν αὐτόν τε πέλωρον.

Εὐριπ. Φοινίσ. 269.

ὠή, τίς οὗτος; ἢ κτύπον φοβούμεθα;

14

γᾶ δ' αἰάζει τὴν ἐγγαίαν
ἥβαν Ξέρξᾳ κταμέναν, Αἵδου
σάκτορι Περσᾶν· ἀγδαβάται γὰρ
πολλοὶ φῶτες, χώρας ἄνθος,
τοξοδάμαντες, πάνυ ταρφύς τις
μυριὰς ἀνδρῶν ἐξέφθινται.

Περσ. 922-927.

Περὶ τῆς λέξεως ἀγδαβάται ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς λέγει ὅτι εἶναι τὸ ὄνομα ἔθνους τινὸς τῆς Ἀσίας ἀγνώστου. Τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀρθόν, διότι ἡ φονευθεῖσα νεότης ἀνῆκεν εἰς τὸ ὅλον Περσικὸν κράτος, καὶ οὐχὶ εἰς ἓν τῶν τοῦτο ἀποτελούντων πολυπληθῶν ἐθνῶν. Δικαίως λοιπὸν ἐθεωρήθη ἡ λέξις ἀγδαβάται προελθοῦσα ἐκ φθορᾶς καὶ ἐζητήθη διόρθωσις. Ὁ Hermann διώρθωσεν αὐτὴν εἰς ᾳδοβάται. Ἡ λέξις αὕτη οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, ἐπλάσθη δὲ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν λέξιν ᾳδοφοῖται, ἥτις εὑρίσκεται ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Γηρυτάδου τοῦ Ἀριστοφάνους, περισωθέντι ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου. Κατὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην ἡ λέξις ᾳδοβάται λαμβάνεται ὡς κατηγορηματικὴ τοῦ ἐξέφθινται. Ἡμῖν ὅμως οὐδόλως εὐχαριστεῖ ἡ διόρθωσις αὕτη, οὐχὶ μόνον διότι λέξις μὴ μεμαρτυρημένη καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς κωμικὴν λέξιν πλασθεῖσα εἰσάγεται, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν τῷ ἀμέσως προηγουμένῳ στίχῳ λέγεται ὅτι ὁ Αἵδης ἐσάχθη ἤτοι ὑπερεπληρώθη Περσῶν· θὰ ἦτο λοιπὸν οὐ μόνον περιττόν, ἀλλὰ καὶ ἀηδὲς νὰ ἐπαναληφθῇ ὅτι πλεῖστοι ἐφονεύθησαν καὶ εὑρίσκονται νῦν ἐν Ἅδῃ. Πιθανώτερον δὲ ἐθεωρήσαμεν ὅτι ἐν τῇ ἐκ φθορᾶς προελθούσῃ λέξει ὑποκρύπτεται λέξις ἀρετήν τινα τῶν φονευθέντων δηλοῦσα, οἷαι αἱ παρατασσόμεναι «χώρας ἄνθος, τοξοδάμαντες». Τοιαύτη εἶναι ἡ λέξις «αὐριβάται», ἣν περιέσωσεν ὁ Ἡσύχιος ὡς λέξιν ἀπαντῶσαν παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ· «αὐριβάτας· Αἰσχύλος τὸ αὖρι [ὅπερ ἐν τῷ κώδικι ἐσφαλμένως γεγραμμένον αὔριον διωρθώθη εἰς αὖρι] ἐπὶ τοῦ ταχέως

τίθησι· καὶ ὁ αὐτὸς Ψυχοστασίᾳ οὕτως φησὶ τὸ ὄνομα ταχυβήμων [ἐσφαλμ. ἐν τῷ κώδικι ταχυβήλων]». Καὶ ἐν τοῖς Bekker ἀνεκδότοις σελ. 464,9 ἀναγινώσκεται· «Αὐρίβατον· τὸ αὖρι τιθέασιν ἐπὶ τοῦ ταχέως, καὶ τάχα οὐκ ἀπὸ τῆς αὔρας ἀλλὰ κατὰ βαρβαρικήν τινα λέξιν, τάχα δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ αὔριον».

Τὸ ἐπίθετον αὐριβάται ἴσον τῷ ποδώκεις ἁρμόζει κάλλιστα ἐνταῦθα· διότι πασίγνωστον εἶναι ὅτι ἡ ταχύτης τῶν ποδῶν ἐθεωρεῖτο δικαίως τὸ πάλαι ἔτι δὲ καὶ νῦν διατελεῖ οὖσα ἐκ τῶν μεγίστων ἀρετῶν τῶν πολεμιστῶν, καὶ ὁ Ὅμηρος τὸν πρῶτον τῶν περὶ τὴν Ἴλιον ἡρώων κατὰ προτίμησιν καλεῖ ποδάρκη, ποδώκη, πόδας ὠκύν· θοὸς δὲ εἶναι ἐπίθετον συχνάκις διδόμενον εἰς τοὺς πολεμιστὰς καὶ αὐτὸν τὸν Ἄρην.

Τὴν αὐτὴν λέξιν ὑποπτεύομεν διαστραφεῖσαν καὶ ἐν στίχῳ 1072 τοῦ αὐτοῦ δράματος, ἔνθα ὁ Ξέρξης λέγει πρὸς τὸν ἐκ γερόντων συγκείμενον χορόν·

γοᾶσθ' ἁβροβάται

Ἡ λέξις ἁβροβάται ἐνταῦθα μόνον ἀπαντῶσα ἐξηγεῖται ὑπὸ τῶν ἑρμηνευτῶν «ἁβρῶς βαδίζοντες», οὐδὲ δύναται νὰ ἔχῃ ἄλλην σημασίαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ ἐπίθετον τοῦτο φαίνεται ἡμῖν ἀτοπώτατον· διότι ἐπὶ γυναικῶν μὲν ἢ νεανιῶν καλλωπιστῶν ἠδύνατο νὰ λεχθῇ, ἐπὶ γερόντων ὅμως, καὶ τούτων θρηνούντων, εἶναι οὐ μόνον ἀνάρμοστον ἀλλὰ καὶ γελοῖον. Ἡμεῖς ὑποπτεύομεν ὅτι ὁ ποιητὴς ἔγραψε

γοᾶσθ' αὐριβάτας,

δηλαδὴ «θρηνεῖτε τοὺς θοοὺς πολεμιστάς», ὡς ἐν τῷ ὀλίγον ἀνωτέρω στίχῳ 1062 ὁ αὐτὸς Ξέρξης λέγει

καὶ ψάλλ' ἔθειραν καὶ κατοίκτιζε στρατόν,

καὶ ἐν στίχῳ 1015

ἰή, ἰή, τρισκάλμοισι βάρισι φθιτοί.

Σημειωτέον τέλος ὅτι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τῶν σωζομένων δραμάτων καὶ ἀποσπασμάτων τοῦ Αἰσχύλου ἀπαντᾷ ἡ λέξις αὐριβάται, ἣν ῥητῶς ὁ Ἡσύχιος εἰς τὸν Αἰσχύλον ἀναφέρει, οὐδ' ἄλλη οὐδεμία ἐκ τοῦ αὖρι σύνθετος.

15

Ἰοὺ ἰοὺ τῶν ὀρνέων,
ἰοὺ ἰοὺ τῶν κοψίχων·
οἷα πιππίζουσι καὶ τρέχουσι διακεκραγότες.
Ἀριστοφ. Ὀρνιθ. 305-307.

Ἡ λέξις τρέχουσι φαίνεται ἡμῖν ὕποπτος. Διότι ἐν πάσῃ συνόδῳ βουλευομένων ἀνθρώπων, εἴτε καὶ ζώων κατὰ πλάσμα τοῦ μυθοποιοῦ ἢ τοῦ ποιητοῦ, δύνανται νὰ συμβῶσιν ἀγορεύσεις, διάλογοι, φωναί, κραυγαί, θόρυβος, διαπληκτισμοί, ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι οἱ βουλευόμενοι τρέχουσι. Πολὺ δὲ ὀλιγώτερον δύναται νὰ λεχθῇ τοῦτο ἐπὶ πτηνῶν. Διότι καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι τινὰ τούτων ἤθελον νὰ ἀλλάξωσι θέσιν, θὰ ἐποίουν τοῦτο διὰ τοῦ συνήθους αὐτοῖς καὶ εὐχερεστέρου τρόπου κινήσεως, ἤτοι διὰ τῆς πτήσεως, καθ' ὅσον μάλιστα πολλὰ ἐξ αὐτῶν δὲν θὰ ἔβαινον χαμαί, ἀλλ' ἐπὶ κλάδων δένδρων ἢ ἐξοχῶν τοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ πτήσεως δὲ καθ' ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν δὲν λέγεται τὸ τρέχειν. Εἰκάζομεν λοιπὸν ὅτι ὁ ποιητὴς ἔγραψεν,

οἷα πιππίζουσι καὶ τρίζουσι διακεκραγότες.

Διακεκραγέναι σημαίνει τὸ διαλέγεσθαι μετὰ κραυγῶν, ὡς γίνεται ὅταν ἄνθρωποι καὶ μάλιστα ἀνάγωγοι ἐρίζωσιν, ὡς ἐν τοῖς Ἱππεῦσι τοῦ Ἀριστοφάνους 1403

πόρναισι καὶ βαλανεῦσι διακεκραγέναι.

Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι διακεκράγασιν ἀλλήλοις λέγοντες, οἱ δὲ ὄρνιθες πιππίζοντες καὶ τρίζοντες. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς φωνῆς τῶν πτηνῶν πολὺ συνηθέστερον τοῦ πιππίζειν εἶναι τὸ τρίζειν ἢ τρύζειν. Καὶ ἄλλως δὲ εἶναι φυσικὸν ἐπὶ ὀρνέων ποικίλων ποικίλως φθεγγομένων νὰ γείνῃ χρῆσις διαφόρων ῥημάτων πρὸς παράστασιν τῆς τῶν φωνῶν διαφορᾶς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ

ΕΙΣ ΑΙΑΝΤΑ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Στ. 116. Χωρῶ πρὸς ἔργον· τοῦτό σοι δ' ἐφίεμαι. Ὁ Dindorf διορθοῖ: «χωρῶ πρὸς ἔργον, σοὶ δ' ἐφίεμαι θεά». Ὁ Schneidewin θέλει νὰ ὀβελισθῇ τὸ «τοῦτο». Ὁ Bergk διορθοῖ: «σοὶ δὲ τοῦτ' ἐφίεμαι». Ἀληθῶς καὶ ἡ θέσις τοῦ «δὲ» καὶ τοῦ «τοῦτο» ἡ ὅλως ἀκατάλληλος ἐνταῦθα χρῆσις (προεξαγγέλλει τὸ ἑπόμενον «τοιάνδε κτλ.» ἄνευ λόγου τινὸς) δεικνύουσιν ὅτι τὸ χωρίον νοσεῖ· διορθοῦται, ἂν τὸ κῶλον τεθῇ μετὰ τὴν λέξιν «τοῦτο», οὐχὶ δ' ὡς νῦν μετὰ τὴν λέξιν «ἔργον». ἀναγνωστέον λοιπόν: *χωρῶ πρὸς ἔργον τοῦτο· σοὶ δ' ἐφίεμαι*. Ὁμαλώτερος θὰ ἦτο ὁ λόγος, ἂν ἐλέγετο «τοὔργον τοῦτο»· ἀλλὰ καὶ τῆς ἑτέρας χρήσεως δὲν λείπουσι παραδείγματα· «ταύτην — βιοτῆς φύσιν» (Φιλοκτ. 164). «εἰ ταύταν γνώμαν ἴσχεις» (αὐτ. 853). «μὴ ἴδοιμι ταύτην ἡμέραν» (Οἰδ. τύρ. 331). «ταῦτ' ἀποσκεδῶ μύσος» (αὐτ. 138). «μίασμα τοῦτο» (Ἀντιγ. 1042). Καὶ αὐτὴ ἡ λέξις «ἔργα» εὕρηται οὕτω μετὰ τοῦ «ταῦτα»· «ταῦτ' ἐξ Ἀτρειδῶν ἔργα» (Φιλοκτ. 406).

Στ. 166. Οὐδὲν σθένομεν πρὸς ταῦτ' ἀπαλέξασθαι. Ὁ Wunder παραδέχεται τὴν τοῦ σχολιαστοῦ ἑρμηνείαν: ἀπαλέξασθαι = ἀντιτάξασθαι. Ὁ Ellendt μεταφράζει «se arcere, se defendere»· ὁμοίως καὶ ὁ Passow «von sich abwehezen, sich vertheidigen»· οὐδεμία τῶν ἑρμηνειῶν τούτων φαίνεται ὀρθή· τοῦ χωρίου πρέπει νὰ γείνῃ αὕτη ἡ σύνταξις καὶ ἑρμηνεία· τὸ «πρὸς ταῦτα» διεύθυνσιν σημαῖνον (= ἐναντίον τούτων) ἀποδοτέον εἰς τὸ «σθένομεν»· ἐξ αὐτοῦ δὲ παραληπτέον τὸ «αὐτὰ» ὡς ἀντικείμενον εἰς τὸ «ἀπαλέξασθαι» = ὥστε ἀπαλέξασθαι (ἀποκροῦσαι) αὐτά. Ὁμοία ἡ σύνταξις τοῦ ταὐτοσήμου «ἰσχύειν»· «ἰσχύομεν πρὸς τοὺς πολεμίους τῷδε» (Θουκ. 3, 46) «ἐναντίον τῶν πολεμίων, gegen die Feinde

κατὰ Passow· καὶ μετ' ἄλλης προθέσεως «ἰσχύει τί μοι κατά τινος» (Δημοσθ. 416, 20).

Στ. 199-200. Γλώσσαις βαρυάλγητ'. ἐμοὶ δ' ἄχος ἔστακεν· ὑπάρχει γραφὴ «βαρυάλγητα· ἐμοὶ δ' ἄχος», ἣν ἐφύλαξε καὶ ὁ Wolf· ἠδύνατο νὰ διορθωθῇ τὸ χωρίον οὕτως: *γλώσσαις· βαρυάλγητον ἐμοὶ δ' ἄχος ἔστακεν.*

Στ. 267. Ἡ κοινὸς ἐν κοινοῖσι λυπεῖσθαι ξυνών. Ὁ Nauck διώρθωσέ ποτε «ἐν ξυνοῦσι λυπεῖσθαι ξυνών»· ὕστερον δὲ διώρθωσεν οὕτω: «φίλους ἀνιῶντ' αὐτὸν ἡδονὰς ἔχειν ἢ κοινὸν ἐν κοινοῖσι λυπεῖσθαι φίλον». Ὁ Wecklein ἀτοπώτατα τὸ «λυπεῖσθαι ξυνὼν» ἐκλαμβάνει ἴσον τῷ «συλλυπεῖσθαι». Νομίζω ὅτι αἴρεται πᾶσα δυσχέρεια, ἂν ἀντὶ τοῦ «ξυνών», ὃ ὡς ἐξήγησις τοῦ κοινὸς ἐκ τοῦ κρασπέδου εἰσείρπυσεν εἰς τὸ ἔδαφος, γραφῇ: *κακοῖς.*

Στ. 337-8. Ἀνὴρ ἔοικεν ἢ νοσεῖν ἢ τοῖς πάλαι νοσήμασι ξυνοῦσι λυπεῖσθαι παρών. Ὁ Nauck ἀντὶ τοῦ «παρὼν» καταλληλότερον θεωρεῖ τὸ «φρονῶν»· ἀλλὰ προτείνει διόρθωσιν γενικωτέραν τήνδε «*ἢ νοσεῖν ἢ τοῖς πάρος νοσήμασι ξυνοῦσι λυπεῖσθαι πάλιν*». Ὁ Wecklein ἀτοπώτατα τὸ «παρὼν» ἐκδέχεται ὡς τὸ «νύκτερος» ἐν στ. 217 ὡς κατηγορηματικὴν μετοχὴν ἰσοδυναμοῦσαν ἐπιρρήματι, ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ «πάλαι» = *διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ παρελθόντος λυπεῖσθαι ἐν τῷ παρόντι.* Νομίζω ὅτι διορθοῦται ἄριστα τὸ χωρίον, ἂν ἀντὶ τοῦ «λυπεῖσθαι παρὼν» γραφῇ *λυπεῖσθ' ἀνιαρῶς.*

Στ. 406. Εἰ τὰ μὲν φθίνει, φίλοι, τοῖσδ' ὁμοῦ πέλας. Ὁ ἀντίστοιχος τῆς ἀντιστροφῆς στίχος ἔχων ὧδε: *ἐξερῶ μέγ' οἷον οὔτινα Τροία στρατοῦ* δεικνύει ὅτι ὁ στίχος ἐφθάρη ὑπ' ἀντιγραφέων. Ὁ Nauck λέγει «Die sinnlos entstellten Worte entziehen sich der Erklärung». Ὁ Lobeck γράφει «τίσις δ' ὁμοῦ πέλας» ἀντὶ τοῦ «τοῖσδ' ὁμοῦ πέλας». Ὁ Dindorf «τίσις δ' ὁμοῦ πέλει». Ὁ Nauck «τίσις δ' ὁμοῦ μ' ἑλᾷ». Ἕτεροι ὀβελίζουσι τὸ «πέλας», ὡς γλώσσημα εἰς τὸ «ὁμοῦ». Ὁ Ahrens τὸ «δ' ὁμοῦ» τρέπει εἰς «δόμου», καθ' ὃν «οἱ δόμου πέλας» = οἱ ἐγγύτατα γένους. Ὁ Thiersch εἰκάζει: «τοῖσδ' ὁμοῦ γέλως μώραις γ' ἄγραις προκείμενοι» ἀναφέρων τὸ «τὰ μὲν» εἰς τὴν παρὰ τοῦ Αἴαντος ἀφαιρεθεῖσαν τιμὴν διὰ τῆς κρίσεως περὶ τῶν ὅπλων, τούτοις δὲ προστίθεται ὅτι ὁ Αἴας ἐνέπεσεν εἰς τὴν

μωρὰν ἄγραν. Ὁ Hermann γράφει «τοιοῖσδ'» ἀντὶ «τοῖσδ'». Ἄλλοι «πελᾷ» ἀντὶ «πέλας»· ἄλλοι «τοῖσδ' ὁμοῦ πέλας». Ἄλλοι «εἰ φθίνει, φίλοι, δόμου κλέος· | μώραις δ' ἄγραις προσκείμεθα. | πᾶς δὲ στρατὸς» κτλ. ἐν δὲ τῇ ἀντιστροφῇ «ἐξερῶ μέγ', οἷον οὔτινα | Τροία χθονὸς δέρχθη μολόνθ' | Ἑλλανίδος κτλ.

Ὁ Wolf ἐν μὲν τῇ στροφῇ γράφει: τὰ μὲν φθίνει, φίλοι, μενῶ | τοῖς δόμου πέλας; | μωραῖς δ' ἄγραις προσκείμεθα· ἐν δὲ τῇ ἀντιστροφῇ: ἐξερῶ μέγ', — οἷον οὔτινα | Τρωία στρατοῦ | δέρχθη χθονὸς μολόντ' ἀπό· ἀναφέρει δὲ τὸ «τὰ μὲν» εἰς τὴν τιμήν.

Ὁ Wecklein γράφει ἐν μὲν τῇ στροφῇ: εἰ τὰ μὲν φθίνει φθιτοῖσι τοῖσδ' | ὁμοῦ πέλας, μωραῖς δ' ἄγραις προσκείμεθα, ἐν δὲ τῇ ἀντιστροφῇ: ἐξερῶ μέγ', οἷον οὔτινα | Τροία στρατοῦ δέρχθη μολόντ' ἀπό, θεωρῶν δὲ καὶ τὸ «πέλας» ὡς γλώσσημα προτείνει ἀντ' αὐτοῦ «βοτοῖς». Κατ' ἐμὲ γραπτέον οὕτω·

στροφ. εἰ τὰ μὲν φθίνει, φίλοι, πέλας
τῇδ' ἐμῇ χερί
ἀντιστροφ. Ἐξερῶ μέγ', οἷον οὔτινα
Τρωία στρατοῦ.

Τὸ «τὰ μὲν» ἀναφέρεται εἰς τὰ ποίμνια τὰ πέλας (πλησίον αὐτοῦ) κείμενα· ἠδύνατο δὲ κάλλιον νὰ γραφῇ ὁ πρῶτος στίχος τῆς στροφῆς διὰ μεταθέσεως οὕτω:

εἰ τὰ μὲν πέλας φθίνει, φίλοι·

τὰ πέλας = τὰ πλησίον αὐτοῦ κείμενα βοτά.

Στ. 472. Μή τοι φύσιν γε. Τό «τοι» πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς βεβαιωτικὸν (ὄντως, ἀληθῶς), τὸ δέ «γε» ὡς ἐλαττωτικὸν (κατὰ τὴν φύσιν τοὐλάχιστον)· ἀλλ' οὔτε ἡ διὰ τοῦ «τοι» βεβαίωσις εἶνε τοσοῦτον ἀναγκαία, δυναμένου τοῦ «γε» τὴν σημασίαν ταύτην νὰ ἔχῃ, καὶ τὸ «φύσιν» θὰ ἡρμηνεύετο κάλλιον μετ' ἄρθρου ἢ ἄναρθρον· διὰ τοῦτο νομίζω γραπτέον: *μὴ τὴν φύσιν γε.*

Στ. 476. Τοῦ γε κατθανεῖν. Τὸ «γε» ὅλως παρέλκει ἐνταῦθα. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε τὸ ἐλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ὀρθὴν ἑρμηνείαν τοῦ χωρίου τούτου. Ὁ Nauck προτείνει «κἀναθεῖσ' ἀεὶ τὸ κατθανεῖν». Ὁ Wolf τὴν γενικὴν τοῦ «κατθανεῖν» δέχεται ὡς διαιρετικὴν ἑρμηνεύων

οὕτω «so bringt uns jeder unglüchiche Tag etwas Todesqual und lässt es doch zum Sterben nicht Kommen, schiebt es hinaus», ἤτοι «οὕτω φέρει ἡμῖν ἑκάστη δυστυχὴς ἡμέρα ἀγωνίαν τινὰ θανάτου, ἀλλ' ὅμως δέν την πλησιάζει εἰς τὸν θάνατον ἀναβάλλουσα αὐτήν»· ἀκατάληπτα. Ὑπάρχει καὶ γραφὴ «ἀνεθεῖσα» καὶ ἑρμηνεία ἀρχαίου σχολιαστοῦ αὕτη: «τί γὰρ ἔχει ἡμέρα τέρπειν προσθεῖσα ἑαυτὴν δηλονότι ἐπὶ ἤματι καὶ ἀνεθεῖσα τοῦ κατθανεῖν, ἤγουν ἀπολυθεῖσα καὶ ἐλευθερωθεῖσα τοῦ θανάτου» (ἰδὲ πλείονα παρὰ Lobeck Αἴ. σ. 220 - 223). Το χωρίον πρέπει νὰ διορθωθῇ οὕτω: *τοι τὸ κατθανεῖν*.

Στ. 511-512. Διοίσεται μόνος ὑπ' ὀρφανιστῶν μὴ φίλων. Τὸ διοίσεται ἑρμηνεύουσιν οἱ ἀρχαῖοι διάξει, βιώσεται· σχολιαστὴς δέ τις· χωρισθήσεται, σοῦ θανόντος, ἢ κομισθήσεται κεχωρισμένος· ὁ Lobeck ἑρμηνεύει: «vexabitur, raptabitur, maleque tractabitur». Ὁ Nauck τὸ «σοῦ» συνάπτει μετὰ τοῦ «στερηθείς», ἄλλοι μετὰ τοῦ «μόνος»=σοῦ μονωθείς· ὁ αὐτὸς προτείνει «εἰ νέας τροφῆς στερηθείς» ἀντὶ τοῦ «εἰ νέος πατρὸς στερηθείς». Τὸ «σοῦ» ἠδύνατο νὰ τραπῇ εἰς «σῆς», τὸ δὲ «νέας» εἰς «νέος» (εἰ ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ (νέος ὢν) στερηθεὶς τῆς σῆς = τῆς ὑπὸ σοῦ γενησομένης ἀνατροφῆς)· ἀλλ' οὐδεμία χρεία· τὸ «νέας τροφῆς» = τῆς τῶν νέων ἀνατροφῆς· τὸ «σοῦ εἶνε γενικὴ ἐξ ὑποκειμένου ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ τροφῆς· τὸ δὲ διοίσεται = διάξει· διορθωτέον μόνον τὸ «ὑπ' ὀρφανιστῶν μὴ φίλων, ἀνθ' οὗ γραπτέον: *ὑπ' ὀρφανισταῖς μὴ φίλοις*. Περὶ τῆς συγχύσεως τοῦ ω μετὰ τοῦ α ἰδὲ Γρ. Κορ. Schäf. σελ. 183. 201. 316. 323. 330. 696. 740. 748. 749· περὶ δὲ τῆς μετὰ τοῦ ο αὐτόθι σ. 747. 812. 877. 883. 925. καὶ περὶ τῆς τοῦ ν καὶ ις αὐτόθι σελ. 105. 429. 726.

Στ. 537. Τί δῆτ' ἂν ὡς ἐκ τῶνδ' ἂν ὠφελοῖμί σε. Ὁ Nauck μεταφράζει worin könnte ich, weiter, da ich für Eurysakes' Sicherung deinen Beifall erhalten habe, dir behilflich sein? (εἰς τί θὰ ἠδυνάμην νά σε ὠφελῶ, ἀφ' οὗ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Εὐρυσάκους ἐπῃνέθην ὑπὸ σοῦ;)· τὸ «ὡς ἐκ τῶνδε» μεταφράζει «ut ab hoc initio (ὡς ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς) pro eo, quod jam factum est (συμφώνως τῷ πραχθέντι)· ταῦτα βεβιασμένα καὶ ἀκατάληπτα· ἄλλοι δ' ἄλλως· ἀλλὰ τὸ «ὡς» ἐκεῖνο οὐδαμῶς ἑρμηνεύεται· εἶνε ἡ

πέτρα τοῦ σκανδάλου· διορθωτέον, νομίζω, οὕτω: *τί δῆτα νῦν ἐκ τῶνδ' ἂν* κτλ.

Στ. 543. λελειμμένῳ λόγων. Ὑπάρχει καὶ γραφὴ «λόγου»· ἑρμηνεύουσι δὲ οἱ μὲν «οὐκ ἀκούοντι», οἱ δὲ «εἰς ἀπόστασιν τοσαύτην, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἀκούῃ τὰ λεχθέντα»· ἄλλοι «ὑπολειφθέντι, μὴ ὑπακούσαντι τοῖς λόγοις»· ὁ σχολιαστὴς «ἀπολιμπανομένῳ τῆς κλήσεως»· διορθωτέον, νομίζω, τὸ χωρίον οὕτως: *ἕρποντι φωνεῖς ἢ λελειμμένῳ; λέγε·*, ἤτοι ἤκουσε τοὺς λόγους σου καὶ ἔρχεται ἢ ἔχει μένει ὀπίσω (δὲν ἔρχεται), ὡσεὶ ἔλεγε: φωνησάσης σοῦ ἔρχεται ἢ οὔ; τὸ δὲ «λέγε» εἶνε καταλληλότατον δι' ἄνθρωπον ἀγωνιῶντα καὶ ἀνυπόμονον, ὁ ὁποῖος περιμένων ταχεῖαν ἀπάντησιν ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀπαίτησιν τῆς ἀποκρίσεως εἰς τὴν ἐρώτησίν του διὰ τῆς προσταγῆς τῆς ἐντόνου «λέγε».

Στ. 555. Πατρὸς δείξεις ἐν ἐχθροῖς οἷος ἐξ οἵου τράφης. Τὸ «πατρὸς» δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ «ἐν ἐχθροῖς», ὅπως νῦν γίνεται, τιθεμένου κόμματος μετὰ τὸ «ἐν ἐχθροῖς» (ἐν τοῖς ἐχθροῖς τοῦ πατρός, μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ πατρὸς ὤν, εὑρισκόμενος)· δὲν πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ: εἰς τοὺς ἐχθροὺς θὰ δείξῃς· διότι τότε θὰ ἔλεγεν ὁ ποιητὴς «δείξεις ἐχθροῖς» οὐχὶ δὲ «ἐν ἐχθροῖς»· ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ ἐκδικήσεως τοῦ Αἴαντος· ἀλλὰ λέγει: ἐν μέσῳ ἐχθρῶν (ἐν μάχαις) εὑρισκόμενος πρέπει νὰ δείξῃς, οἷος ἐξ οἵου πατρὸς ἐτράφης· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐξαλειφθῇ τὸ κόμμα μετὰ τὸ «πατρός», ὃ ὑπερβατῶς συναπτέον μετὰ τοῦ «οἵου».

Στ. 562-3. Τοῖον πυλωρὸν — τὰ νῦν. Οἱ δύο οὗτοι στίχοι φαίνονται διεσκευασμένοι· τὸ «φύλακα» οὐδαμῶς εὐοδοῦται, προσκείμενον τῷ «πυλωρόν»· πολὺ καλλίτερον θὰ ἦτο, ἂν εἰς τὸ γενικῶς ἐξενηνεγμένον «πυλωρὸν» ἀπεδίδετο ὡς παράθεσις πρὸς ἀκριβέστερον ὁρισμὸν τό: «φύλακα τροφῆς ἄοκνον» ἀλλὰ τότε τὸ «φύλακα» πρέπει νὰ ἀπομακρυνθῇ τοῦ «πυλωρόν»· εὐοδοῦνται ἄριστα οἱ δύο οὗτοι στίχοι γραφόμενοι:

τοῖον πυλωρὸν Τεῦκρον ἀμφὶ σοί, τροφῆς
ἄοκνον ἔμπα φύλακα λείψω, κεἰ τὰ νῦν.

Στ. 601-3. Ἰδᾷδι μίμνων χειμῶνι πόᾳ τε μηνῶν ἀνήριθμος αἰὲν εὐνῶμαι πόνῳ. Αὕτη εἶνε ἡ διόρθωσις τοῦ **Bergk**,

ἣν παρεδέξατο καὶ ὁ Nauck. Ἀλλὰ τὸ χωρίον νοσεῖ ἀνιάτως οὐ μόνον κατὰ τὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μέτρον. Ἐν τοῖς χειρογράφοις φέρεται: «ἴδαιαι μίμνων λειμωνία ποίαι μήλων ἀνήριθμος αἰὲν εὐνόμαι»· τὸ «μηνῶν» εἶναι διόρθωσις τοῦ Hermann· «εὐνῶμαι» τοῦ Bergk· «πόνῳ» τοῦ Martin ἀντὶ «χρόνῳ»· ὁ Wecklein γράφει «Ἰδᾴδι μίμνων λειμῶνι πάγων ἑλείων ἀνήριθμος αἰὲν εὐνῶμαι χρόνῳ τρυχόμενος κτλ.». Ὁ Wunder: Ἰδαίᾳ μίμνων λειμωνίᾳ ποίᾳ μήλων ἀνήριθμος αἰὲν εὐνόμᾳ χρόνῳ τρυχόμενος κτλ. Οὐδεμία τῶν διορθώσεων τούτων δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς ἑρμηνείαν ἐπιτυχῆ τοῦ χωρίου, ὃ διορθοῦται ἴσως ἐπιτυχέστερον οὕτω: *Ἴδης διάγων λειμῶσι πόᾳ τε μῆκος*

ἀνήριθμον ἐτῶν ἀνιῶμαι
πόνῳ τρυχόμενος κτλ.

Οἱ στίχοι ἀντιστοιχοῦσιν ἀκριβῶς εἰς τοὺς τῆς ἀντιστροφῆς μὲ μικράν τινα διόρθωσιν τοῦ 615 ἔνθα γραπτέον «φίλοισιν» ἀντὶ «φίλοις»· καὶ τῆς λέξεως «Ἴδης» ἡ πρώτη συλλαβὴ μακρὰ οὖσα δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν πρώτην συλλαβὴν τοῦ στίχου τῆς ἀντιστροφῆς «κρατοῦντ'»· ἀλλ' εἶνε ἀνάκρουσις καὶ δύναται νὰ τεθῇ καὶ βραχεῖα· διορθωτέον ἔτι τοῦ 599 στίχου τὸ «ἀεὶ» εἰς «αἰέν», ἵνα συμφωνῇ τῷ τῆς ἀντιστροφῆς 611· τελευταῖον ὁ Nauck διὰ τὸ μέτρον θέλει «ἀρχαῖος» ἀντὶ «παλαιὸς» (στ. 600). Ἀντίστοιχον δὲ τῷ «μῆκος ἀνήριθμον ἐτῶν» τὸ ἐν στίχ. 645 «μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος».

Στ. 649. Χὠ δεινὸς ὅρκος χαἰ περισκελεῖς φρένες. Ὁ Nauck ἀναφέρει τὸν ὅρκον εἰς τὰ ἐν στίχ. 412 καὶ ἑξ. καὶ 470 καὶ ἑξ. εἰρημένα, ὅτι ὁ Αἴας δὲν δύναται πλέον νὰ ἀνέχηται τὴν ζωήν· ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ὅρκου οὐδ' ὑπόνοιά τις ἐν τούτοις, προτείνει τὸ μὲν «ὅρκος» νὰ τραπῇ εἰς «ὄγκος», τὸ δὲ «ἁλίσκεται» εἰς «ἀλλάσσεται». Ὁ Wolf θέλει τό: «ὅρκος» ἐπὶ γενικωτέρας αἰτίας. Οὐδεμία ἑρμηνεία καὶ διόρθωσις φαίνεται ἐπιτυχής· ἐν στ. 589-590 «οὐ κάτοισθ' ἐγὼ — ἔτι;» ἀντεῖπεν ὁ Αἴας εἰς τὴν δι' ἐπικλήσεως τῶν θεῶν «πρὸς θεῶν ἱκνοῦμαι» (στ. 588) παράκλησιν τῆς Τεκμήσσης, ὁρκιζούσης αὐτὸν εἰς τοὺς θεούς, ἀντιτάξας εἰς τὸν ὅρκον της (τὴν δι' ἐπικλήσεως τῶν θεῶν παράκλησιν) τὴν δεινὴν περιφρόνησιν, οἱονεὶ τὸν ἑαυτοῦ ὅρκον, ὡσεὶ ἔλεγε «σοῦ ὁρκίζομαι καὶ ἐγὼ ὅτι ἐξώφλησα ὅλους τοὺς λογαριασμούς μου μὲ τοὺς θεούς». Οὕτω δὲ τὸ μὲν «δεινὸς ὅρκος» ἔχον

τὴν ἀναφοράν του εἰς στ. 589-590 σχετίζεται πρὸς τὴν μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς διὰ τοῦ ἐξαγνισμοῦ συμφιλίωσίν του (στ. 656), τὸ δὲ «περισκελεῖς φρένες» ἀναφερόμενον εἰς τὴν στεῤῥὰν τοῦ Αἴαντος περὶ αὐτοκτονίας ἀπόφασιν, τὴν ἐκδηλουμένην ἐν ὅλῃ τῇ ῥήσει τοῦ Αἴαντος (στ. 545-590) καὶ ταῖς ἀντιλαβαῖς (στ. 591-595) σχετίζεται μὲ τὸν πρὸς τὴν Τέκμησσαν καὶ τὸν παῖδα οἶκτον (στ. 652-653), πρὸς οὓς ἐφάνη πρότερον τοσοῦτον περισκελὴς (σκληρὸς καὶ ἄκαμπτος). Ἂν δὲ εἶνε χρεία διορθώσεως τοῦ χωρίου, νομίζω ὅτι ἀντὶ τοῦ «χὠ δεινὸς ὅρκος» πρέπει νὰ γραφῇ: *τὸ δεινὸν εὖχος* = ἡ φοβερὰ εὐχὴ (ἐπιθυμία), τὸ νὰ φονεύῃ τοὺς Ἀτρείδας καὶ εἶτα νὰ φονεύηται καὶ αὐτὸς (στ. 389-391 καὶ 392-93, ἔκδ. Nauck).

Στ. 670. Καὶ γὰρ τὰ δεινὰ καὶ τὰ καρτερώτατα τιμαῖς ὑπείκει. Τὸ μὲν «δεινὰ» ὑπονοεῖ τὸ ἐν στ. 649 «ὁ δεινὸς ὅρκος», τὸ δὲ «καρτερώτατα» τὸ αὐτόθι «περισκελεῖς φρένες» καὶ τὸ (στίχ. 650) «τὰ δείν' ἐκαρτέρουν»· ἀλλ' ἀδιανόητον εἶνε τὸ πάντως πλημμελὲς «τιμαῖς», ὃ ὁ μὲν Nauck ἑρμηνεύει: τοῖς ἐντίμοις, τοῖς ἄρχουσι, (τὸ ἀφῃρημένον ἀντὶ τοῦ συγκεκριμένου), ἀλλὰ τὰ ἑπόμενα οὐδαμῶς συμβιβάζονται πρὸς τοιαύτην ἐκδοχήν. Ὁ Wecklein ἑρμηνεύει dignitatibus, dem was vor gewalt und Stärke Vorzug und Ansehen durch Werth und Rang hat. Ὁ Wunder: iis, quibus honos debetur, sive quæ dignitate præcellunt». Οὐδεμία τῶν ἑρμηνειῶν τούτων ἐστὶν ἐπαρκής· τὸ χωρίον χρῄζει πάντως διορθώσεως· καὶ ἠδύνατο μέν τις τὸ ἀκατάλληλον καὶ ἀκατάληπτον «τιμαῖς» νὰ ἀντικαταστήσῃ διὰ τοῦ «ἑτέροις», ἢ «ἄλλοις», ἢ «κρείσσοσιν», ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἀντὶ «τιμαῖς ὑπείκει» πρέπει νὰ γραφῇ: *κρατοῦσιν εἴκει* = τοῖς ἄρχουσιν (Ἀτρείδαις, εἰρωνικῶς) καὶ τοῖς ὑπερτέροις, οἷον ὁ χειμὼν τῷ θέρει, ἡ νὺξ τῇ ἡμέρᾳ, ἡ τρικυμία τῇ γαλήνῃ· ἔτι δὲ ὁ δεινὸς ὅρκος καὶ αἱ περισκελεῖς φρένες τῷ οἴκτῳ τῆς χήρας γυναικὸς καὶ τοῦ ὀρφανοῦ παιδὸς (652-53).

Στ. 674. Δεινῶν τ' ἄημα πνευμάτων ἐκοίμισε στένοντα πόντον. Ὁ Nauck ἑρμηνεύει «ἡ πνοὴ σφοδρῶν ἀνέμων καταπραΰνει καὶ πάλιν τὴν στένουσαν θάλασσαν ὑποχωροῦσα εἰς πνεύματα ἡσυχώτερα ἢ εἰς τὴν νηνεμίαν». Ὁ Wecklein ἑρμηνεύει «ἀντὶ ὑπείκει τῇ γαλήνῃ ἐμφανίζεται τὸ ἀντίστοιχον: ὑπεῖκον ἐκοίμισε»· ταὐτά, ἃ καὶ ὁ Nauck, ὅς καὶ διὰ πλειόνων, ἀλλὰ κενῶν λόγων κοσμεῖ τὴν

ἑρμηνείαν ταύτην, ἣν κενὴν ἀποδείκνυσιν ὁ Lobeck· ἕτεροι διορθοῦσι «λείων τ' ἅημα». Νομίζω ὅτι ἀντὶ «δεινῶν» πρέπει νὰ γραφῇ *εἰκον* (εἰκόν τ' ἅημα κτλ.). Περὶ συγχύσεως τοῦ ν καὶ κ ἰδὲ Γρ. Κορ. Schäf. σ. 726· περὶ δὲ τῆς τοῦ ω καὶ ο αὐτ. σελ. 747. 812. 877. 883. 925· τὸ δ' ἐν ἀρχῇ δ προῆλθεν ἐξ ὁμοιότητος πρὸς τὸ ει, ἐπαναληφθέντος ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως· περὶ τῆς συγχύσεως αὐτῶν ἰδὲ ἔνθα ἀνωτ. σ. 926.

Στ. 700 καὶ 713. Στρ. Αὐτοδαῆ ξυνὼν ἰάψῃς
'Αντιστρ. Εὐνομίᾳ σέβων μεγίστᾳ
Τὸ «ἰάψῃς» ἑρμηνεύει ὁ Nauck διὰ τοῦ jactare ἐκ τῆς κινήσεως τῶν μελῶν μεταφερόμενον εἰς τὸν χορόν. Ὁ Wolf ἑρμηνεύει τὸ «ὀρχήματα ἰάπτειν» ὡς σύστοιχον σύνταξιν (κινεῖν κινήσεις ὀρχημάτων), παραβάλλων τὸ τοῦ Ἀριστοφ. (Βατρ. 330) «θρασεῖ ἐγκατακρούων ποδὶ χορείαν»· εἰς ταχεῖαν ὡς τὴν τῶν βελῶν κίνησιν βάλλων ἕνεκα τῆς διεγερτικότητος τοῦ Βακχικοῦ χοροῦ. Οἱ ἀρχαῖοι σχολιασταὶ ἑρμηνεύουσι τὸ ἰάπτειν διὰ τοῦ πέμπειν, ἐπιπέμπειν, ἐμβάλλειν· ἕτερος ἐξηγεῖται: συνάψῃς ἐμοί. Ὁ Passow ἑρμηνεύει «τοὺς πόδας ἐν τῷ χορῷ κινεῖν»· ὁμοίως καὶ ὁ Hermann. Ὁ Lobeck εἰκάζει «ἄψῃς». Ὁ Nauck ἀντὶ τῶν δύο στίχων τῆς στροφῆς (699-670) «ὅπως μοι Νύσια Κνώσ' ὀρχήματ' | αὐτοδαῆ ξυνὼν ἰάψῃς» προτείνει νὰ γραφῇ «ὅπως μοι Νύσια Κνώσ' ὀρ|χήματ' αὐτοδαῆ ξυνάψῃς»· ἀντὶ δὲ τῶν ἀντιστοίχων τῆς ἀντιστροφῆς (712-713) «θεῶν δ' αὖ πάνθυτα θέσμι' ἐξήνυσ' | εὐνομίᾳ σέβων μεγίστᾳ» νὰ γραφῇ «θεῶν δ' αὖ πάνδικα θέσμι' ἐξ | ήνυσ' εὐσεβίᾳ μεγίστᾳ». Ἀληθῶς καὶ ἐν τῇ ἀντιστροφῇ ἡ λέξις «εὐνομία» δὲν ἑρμηνεύεται· ἀλλὰ καὶ τοῦ Nauck ἡ διόρθωσις φαίνεται τολμηρά, διότι ἐκ μὲν τῆς στροφῆς ἀφαιρεῖται ἡ λέξις «ξυνὼν» ἢ μᾶλλον συγχωνεύεται μετὰ τοῦ «ἰάψῃς» εἰς «ξυνάψῃς», ἐκ δὲ τῆς ἀντιστροφῆς ἀφαιρεῖται ἡ λέξις «σέβων»· ἐπιτυχὴς φαίνεται ἡ διόρθωσις τοῦ δυσερμηνεύτου «πάνθυτα» εἰς «πάνδικα» ὑπὸ Nauck. Νομίζω ὅτι καὶ τῆς στροφῆς καὶ τῆς ἀντιστροφῆς οἱ δύο παρατεθέντες στίχοι πρέπει νὰ διορθωθῶσιν οὕτω:

Στρ. στ. 699-670. ὅπως μοι Νύσια Κνώσι' ὀρχήματα
αὐτοδαῆ σὺ νῦν ξυνάψῃς.
'Αντιστρ. στ. 712-713. θεῶν δ' αὖ πάνδικα θέσμι' ἐξήνυσ'
εὐσεβίᾳ σέβων μεγίστᾳ.

Τὸ «εὐσεβία» εὕρηται συνημμένον τῷ ῥήματι «σεβίζω» «τὴν εὐσεβίαν σεβίσασα» ('Αντ. 934) καὶ τῷ σέβειν «σέβειν μὲν εὐσέβειά τις» (αὐτ. 864).

Στ. 748. Τοσοῦτον οἶδα καὶ παρὼν ἐτύγχανον. Ὁ Nauck ἐξηγούμενος τὸ «τοσοῦτον» nur so viel (τόσον μόνον) ἀποδίδωσιν αὐτὸ καὶ εἰς τὸ «παρὼν ἐτύγχανον». Ὁ Wecklein λέγει ὅτι τὸ «παρὼν ἐτύγχανον» συνάπτεται χαλαρῶς ἀντὶ μετοχικῆς προτάσεως τῷ «τοσοῦτον οἶδα», ἤτοι «παρὼν τυγχάνων». Ὁ Wunder ἑρμηνεύει «καὶ αὐτὸς ἤκουσα», ἤτοι ἐκδέχεται· τὸ «καὶ» μετ' ἐπιδοτικῆς τινος σημασίας. 'Αλλ' οὐδεμία τῶν ἑρμηνειῶν τούτων φαίνεται ἐπαρκὴς καὶ ἀβίαστος. Νομίζω ὅτι ἀντὶ τοῦ «οἶδα» πρέπει νὰ γραφῇ «οἶδ' ὅς»· περὶ τῆς συγχύσεως τοῦ α πρὸς τὸ ὅς ἰδὲ Γρ. Κορ. Schäf. σ. 413. 458. 498. 572. 584. 773. 852.

Στ. 754. 'Αφέντ' ἐᾶν. Ὑποκ. τοῦ «ἐᾶν» καὶ «ἀφέντα» εἶνε «Τεῦκρον», ἀντικείμ. δὲ τῶν δύο τὸ «Αἴαντα»· ἀλλὰ τὸ ἐᾶν καὶ ἀφέντα σημαίνουσι σχεδὸν τὸ αὐτό·=νὰ μή τον ἀφίνῃ ἀφήσας (ἀπολύσας, μὴ περιορίσας)=νὰ μή τον ἀφίνῃ ἀνεπιτήρητον, ἀπεριόριστον· ἀλλ' ἡ ἔννοια αὕτη εἶνε ὀλίγον βεβιασμένη· νομίζω ὅτι διορθοῦται εὐκόλως τὸ χωρίον διὰ τῆς τροπῆς τοῦ «ἀφέντ' ἐᾶν» εἰς «ἀφιέναι»· ἰδὲ καὶ στίχ. 716· ὀρθότερον ἴσως «ἄφετον ἐᾶν».

Στ. 771. Δίας 'Αθάνας. Τὸ χωρίον παρέσχε πράγματα. Ὁ Melhorn προτείνει νὰ γραφῇ «'Αθάναν», ἀλλὰ τὸ «δῖαν» ἔχει τὸ α βραχύ, ὃ ἐναντιοῦται τῷ μέτρῳ· ἄλλοι τὸ «'Αθάνας ἐξαρτῶσιν ἐκ τοῦ ἐν στ. 770 παραλαμβανομένου «μῦθον» ἑρμηνεύοντες οὕτω τὸ χωρίον «δίας 'Αθάνας μῦθον ἡνίκα ηὔδᾶτο (='Αθάνας αὐδωμένης), τότε κτλ. ἀτοπώτατα· ἄλλοι ἐξαρτῶσι τὸ «'Αθάνας» ἐκ τοῦ «ἀντιφωνεῖ» κατὰ τὸ Ὁμηρικὸν «σέθεν ἀντίον εἰπεῖν» καὶ τὸ ἐν Οἰδ. ἐ. Κ. στ. 1651 «χεῖρ' ἀντέχοντα κρατός». Τὸ χωρίον πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ οὕτως: ὁ ποιητὴς εἶχε κατὰ νοῦν νὰ εἴπῃ: εἶτα δεύτερον (ἀνταποδίδεται οὐχὶ εἰς: πρῶτον, ἀλλ' εἰς τὸ ἐν στ. 761 «εὐθύς», ἔνθα ὑποκρύπτεται ἡ ἔννοια τοῦ: πρῶτον), δίας 'Αθάνας καλῶς λεγούσης, ἢ παραινούσης, ηὑρέθη τὸ πρῶτον ἄνους, εἶτα δεύτερον καλῶς λεγούσης τῆς 'Αθηνᾶς ηὑρέθη ἄνους)· ἡνίκα γὰρ κτλ. Ἔπρεπε δηλ. ὁ ποιητὴς ὁμαλῶς νὰ εἴπῃ οὕτως: εἶτα δεύτερον καλῶς λεγούσης τῆς 'Αθηνᾶς (ἢ παραινούσης, ἢ ὀτρυνούσης) ηὑρέθη ἄνους· ἡνίκα γὰρ κτλ. (τὴν ἑρ-

μηνείαν ταύτην ἔχουσι καὶ ἄλλοι τινές)· ἀλλὰ νῦν ἀρξάμενος ἐκ τῆς γενικῆς «δίας Ἀθάνας» μετέβαλε τὴν σύνταξιν, ὡσεὶ μὴ ὑπῆρχεν αὕτη καὶ ἀπετελέσθη εἶδός τι ἀνακολουθίας· ἔχει δὲ κάλλιστα τὸ ἀνακόλουθον σχῆμα ἐνταῦθα καὶ εἶνε καταλληλότατον πρὸς τὸ ἐξαγγελλόμενον· διότι πρόκειται περὶ ἀγγελίας δεινοῦ καὶ ἐκπληκτικοῦ πράγματος, ἀσεβοῦς μεγαλαυχίας, ὕβρεως καὶ περιφρονήσεως τῆς θεᾶς, ὃ ἐκπλήττει καὶ ταράττει τὸν λέγοντα καὶ καθιστᾷ καὶ τὸν λόγον του ἄτακτον καὶ ἀνακόλουθον.

Στ. 784. Δύσμορον γένος. Ὁ Nauck νομίζει ὅτι τὸ «γένος» εἶνε πλημμελές· προτείνει δὲ «Λαομέδοντος γένος», ἢ «δύσμορος γύναι», ἢ «φῖτυ δύσμορον». Ὁ Wecklein ἐκδέχεται τὸ «γένος» ὅπως καὶ τὸ «φυτὸν» παρ' Εὐριπίδῃ (Μήδ. 231) «γυναῖκές ἐσμεν ἀθλιώτατον φυτὸν» (geschöpf=γέννημα, πλάσμα, δημιούργημα). Ἀλλὰ δυνάμεθα τὸ «γένος» νὰ ἐκδεχώμεθα ὡς gens et cognatio = τὸ πᾶν γένος· καὶ τότε «δύσμορον γένος» = γενεὰ δυστυχής, διότι οἰκτρῶς ἐτελεύτησαν καὶ ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ της· ἰδὲ στ. 516.

Στ. 799. Ἐλπίζει φέρειν. Ὁ Nauck μεταφράζει «ὁ Τεῦκρος προβλέπει (auguratur, κατὰ τὸ ἐν Τραχ. 111 «κακὴν ἐλπίζουσαν αἶσαν)» ὅτι ἡ «ἔξοδος τοῦ Αἴαντος εἰς ὄλεθρον φέρει»· ἀλλ' ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ, ἐκ τῆς γραφῆς τοῦ κειμένου δὲν ἐξάγεται αὕτη ἡ ἔννοια, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ «εἰς ὄλεθρον φέρειν» ἢ «ὀλεθρίαν εἶναι»· τελευταῖον εἰκάζει ὅτι ἐγράφετο «κυρεῖν», ὃ παρεφθάρη εἰς «φέρειν». Ὁ Badham προτείνει «ἐλπίζει φθάνειν», ὁ Bothe «ἐλπίζειν φέρει» (metuere nos facit)· ὁ Enger «ἐλπίζει κυρεῖν»· ὁ Schmidt «ἐλπίζει ῥέπειν»· ὁ Heimsoeth «Αἴαντι σημαίνει κυρεῖν». Ὁ Musgravius «ὀλεθρίως ἐς Αἴαντ' εἰ ἐλπίζει φέρειν»· ὁμοίως καὶ ὁ Canterus «ὀλεθρίως». Ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς ἑρμηνεύει «νομίζει, μέλλει δέχεσθαι». Ὁ Matthiä νομίζει τὴν σύνταξιν τοῦ χωρίου ὡς ἐκ συγχωνεύσεως δύο συντάξεων γενομένην «ἐλπίζει ὀλεθρίαν εἶναι» καὶ «ἐλπίζει ὄλεθρον φέρειν τήνδ' ἔξοδον». Ὁ Lobeck ἑρμηνεύει «Metuit Teucer, ne hic exitus Ajacis quem nuntiat, perniciosus ei futurus sit». Ὁ Wolf ἑρμηνεύει «ἐρωτησάσης τῆς Τεκμήσσης, διατί ὁ Τεῦκρος ἀπαγορεύει τὴν ἔξοδον, ἀποκρίνεται ὁ ἄγγελος: ἐλπίζει νὰ ἀναγγέλλῃ ὅτι ἔξοδος τοῦ Αἴαντος ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ εἶνε ὀλεθρία· ἐλπίζει λοιπὸν νὰ μὴ ἀφήσωσιν αὐτόν». ὑποκείμ. τοῦ ἐλπίζει πρέπει νὰ εἶνε ὁ

ἄγγελος, τοῦ δὲ φέρειν «τὸν Τεῦκρον»· ἀλλὰ νομίζω ὅτι τὸ «φέρειν» πρέπει νὰ διορθωθῇ καὶ νὰ γείνῃ «θροεῖν» (λέγειν, ἀγγέλλειν), ἐλπίζει (ὁ ἄγγελος) δὲ θροεῖν (τὸν Τεῦκρον) τήνδε τὴν ἔξοδον (ἀντικείμ. τοῦ θροεῖν) Αἴαντος ὀλεθρίαν (τῷ Αἴαντι· τὸ ὀλεθρίαν κατηγορούμενον)· εὐκολώτατα τὸ «θροεῖν» ἠδύνατο νὰ συγχέηται πρὸς τὸ «φέρειν», τοῦ μὲν θ συγχεομένου πρὸς τὸ φ (ἰδὲ Γρ. Κορ. Schäf. σ. 525) καὶ τοῦ ο πρὸς τὸ ε (αὐτ. σ. 170). Θροεῖν — φρεεῖν — φέρειν. Ἴσως διορθωτέον καὶ *ἐλπίζειν χρεόν*. Ὁ Dindorf διορθοῖ «ἐλπίζει φρεσίν».

Στ. 802. Τὴν νῦν, ὅτ' αὐτῷ. Ὁ Nauck προὔτεινεν ἐν τῷ ἐφθαρμένῳ τούτῳ στίχῳ ἀντὶ τοῦ «ἢ βίον» νὰ γραφῇ «ἔξοδος»· ὁ Wunder γράφει «ὅς» ἀντι «ὅτ'», ἀλλὰ τότε κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ Nauck παρατήρησιν ἀντὶ τοῦ «φέρει» ἔπρεπε νὰ κῆται ἡ λέξις «θροεῖ» ἢ ὁμοία τις· διορθωτέον ἴσως: *τήνδ' ἥπερ αὐτῷ* κτλ.

Στ. 844. Γεύεσθε, μὴ φείδεσθε. Ὀρθῶς εἰκάζει ὁ Nauck ὅτι εἶνε ἐσφαλμένον τὸ τερατῶδες «γεύεσθε»· ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Morstadt προτεινόμενον «σπεύδεσθε» εἶνε ἀκατάληπτον, μὲ τίνα μεσότητος ἔννοιαν λέγεται· φέρεται καὶ γραφὴ «κεντεῖτε» ἀντὶ «γεύεσθε». Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἀντὶ τῶν ἀδιανοήτων «γεύεσθε» καὶ «κεντεῖτε» πρέπει νὰ γραφῇ «ἕπεσθε» = ἀκολουθεῖτε, καταδιώκετε· οὕτως «ἕπονται Κῆρες» (Οἰδ. Τ. 471). Ὁ Dindorf γράφει: «σεύεσθε».

Στ. 873. Ἡμῶν γε ναὸς κοινόπλουν ὁμιλίαν. Ὁ Ellendt ἑρμηνεύει «συνναύτας ἐρχομένους», τὸ δὲ «ὁμιλίαν ἑρμηνεύει societas. Ὁ Elsmlejus στίζων διὰ κόμματος μετὰ τὸ «ἡμῶν γε» λέγει ὅτι ὁ ποιητὴς μετήλλαξε τὴν σύνταξιν μεταβὰς ἐκ τῆς γενικῆς εἰς τὴν αἰτιατικήν, ἤτοι τὸ «ἡμῶν γε» ἐκδέχεται ὡς ἀντικείμενον τοῦ «κλύεις», τὸ δὲ «κοινόπλουν ὁμιλίαν ναὸς» ἐπεξήγησιν τοῦ «ἡμῶν», ἣν σύνταξιν εὐλόγως ἀποδοκιμάζει ὁ Lobeck. Ὁ Wecklein ἐξαρτᾷ τὸ «ἡμῶν» ἐκ τοῦ «ναὸς ὁμιλίαν κοινόπλουν». Ὁ Wolf ἑρμηνεύει «κλύεις τοὺς ὁμιλοῦντας, κοινῶς ἡμῖν πλέοντας νηί». Ἀλλ' ἅπασαι αὗται αἱ ἑρμηνεῖαι καὶ συντάξεις ἔχουσι πολὺ τὸ βεβιασμένον· τὸ χωρίον διορθοῦται ἄριστα, ἂν ἀντὶ τοῦ «ναὸς» γραφῇ «ναυτῶν».

Στ. 890. Ἀλλ' ἀμενηνὸν ἄνδρα μὴ λεύσσειν ὅπου. Τὸ «ἀμενηνὸν» ἄλλοι ἀποδίδουσιν εἰς τὸ «ἄνδρα» (τὸν ἐξησθενημένον διὰ τὴν νόσον, ἢ τὸν πλανώμενον, ἐκφεύγοντα τὰς χεῖρας deprehensu difficilem, τὸν ὡς σκιὰν ἐκφεύγοντα, οὐδαμοῦ μένοντα (ἐκ τοῦ α

στερ. καὶ μένω· ἀλλόκοτος ἐτυμολογία)), ἄλλοι εἰς τὸ «ἐμέ», ὡς ὁ παλαιὸς σχολιαστὴς «ἠσθενηκέναι με τῇ ζητήσει». Ὁ Musgravius ἀντὶ «ἀμενηνὸν» θέλει νὰ γράψῃ «μεμηνότ'», ὁ Morstadt «βεβηκότ'». Διορθωτέον ἴσως: *ἀλλὰ μογοῦντ' ἄνδρα μὴ λεύσσειν ὅπου*· θὰ ἀναφερθῇ δὲ τὸ «μογοῦντ'» εἰς τὸ «ἐμέ». Ἐν δὲ τῇ ἀντιστροφῇ στ. 936 ἡ ἐκπεσοῦσα λέξις πρὸ τοῦ «ὅπλων» εἶνε ἴσως ἡ λέξις «ἀνδράσιν».

Στ. 905. Τίνος ποτ' ἄρ' ἔρξε χειρὶ δύσμορος; Ὁ Nauck ἀντὶ τοῦ «ἔρξε» εἰκάζει «ἀπέθανεν» ἢ «ἔπεσεν». Τὸ «ἔρξε» εἶνε διόρθωσις τοῦ Hermann ἀντὶ «ἔπραξεν»· ἑτέραν εἰκασίαν ἐκφέρει ὁ Nauck «τίνος ποτ' ἄρ' ἔρξε χεὶρ τὸ δύσμορον;» ἢ τίνος ποτ' ἄρ' ἔρξε χείρ: ὦ δύσμορος». Ὁ Wecklein γράφει «ἔπαθεν» ἀντὶ «ἔπραξεν». Ὁ Wolf «τίνος ποτ' ἔπραξε χειρὶ δυσμόρως;» γραπτέον ἴσως *τίνος ποτ' ἔπραξε τόνδε χεὶρ μόρον*; (ἡ τοῦ Ὀδυσσέως, ἢ τῶν Ἀτρειδῶν, ἢ ἄλλου τινὸς ἐχθροῦ;).

Στ. 938. Γενναία δύη. Ὁ σχολιαστὴς ἑρμηνεύει: ἰσχυρὰ συμφορά· τὴν ἑρμηνείαν ταύτην παρεδέξαντο καί τινες τῶν νεωτέρων· ὁ Schmidt προτείνει: δειλαία δύη· ὁ Bergk: γενναία γύναι· ἐν δὲ στ. 940 «οἰμῶξαι δύην» ἀντὶ «οἰμῶξαι, γύναι». Ὁ Wolf ἐκδέχεται τὸ «γενναία» ὡς σημαῖνον «ἡ τοῦ γενναίου, ἡ δυστυχία ἡ ἀνήκουσα εἰς τὸν γενναῖον ἄνδρα»· ἀλλὰ δύσκολος ἡ τοιαύτη ἐκδοχή. Γραπτέον ἴσως: «γενναίου» ἀντὶ «γενναία». Περὶ τῆς συγχύσεως τοῦ α εἰς ου ἴδε Γρ. Κορ. Schäf. σ. 532.

Στ. 938. Ὅπλων ἔκειτ' ἀγὼν πέρι. Τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου ἐκπεπτωκυῖαν λέξιν πολλαχῶς ἀναπληροῦσι· καθ' ἡμᾶς αὕτη ἐστὶν ἡ λέξις «ἀνδράσι». Ἑτέραν δυσχέρειαν παρέχει ἡ λέξις «ἀγών», διότι τὸ α εἶνε βραχύ, τὸ δὲ μέτρον ἀπαιτεῖ μακρὰν συλλαβήν· διὰ τοῦτο ὁ Wunder ἔγραψεν: ἔκειθ' ἀγών· γραπτέον τὸν ὅλον στίχον: *ἀνδράσιν ὅπλων ἔκειθ' ἀγὼν πέρι.*

Στ. 1004. Καὶ τόλμης πικρᾶς. Τὸ χωρίον οὐδαμῶς εὐοδοῦται γραμματικῶς· οὔτε τὸ κλητικὸν ὦ δύναται νὰ συναφθῇ μετὰ τῆς γενικῆς «τόλμης», οὔτ' ἐξ αὐτοῦ δύναται νὰ ἐννοηθῇ τὸ ἔκπληξιν δηλοῦν ὦ· ἀλλὰ καὶ ἄλλως δὲν δύνανται τὰ ὅλως διάφορα «ὦ δυσθέατον ὄμμα» καὶ «ὦ τόλμης πικρᾶς» νὰ συναφθῶσι διὰ τοῦ «καί». Ὁ Wunder διορθοῖ: ὦ δυσθέατον ὄμμα, τόλμῃσι πικραῖς ὅσας ἀνίας κτλ. Νομίζω ὅτι ἀντὶ τοῦ «καὶ» πρέπει νὰ γραφῇ «φεῦ» καὶ νὰ στι-

χθῇ οὕτως: *ὦ δυσθέατον ὄμμα· φεῦ τόλμης πικρᾶς· ὅσας ἀνίας* κτλ.

Στ. 1013. Τὸν ἐκ δορὸς γεγῶτα. Πολλαχῶς τὸ χωρίον διωρθώθη καὶ ἡρμηνεύθη· ἀλλ' οὐδεμία διόρθωσις καὶ ἑρμηνεία φαίνεται ἐπιτυχής· ἐπιτυχεστέρα ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν εἶνε ἡ τοῦ Nauck: τὸν ἐκ λέχους γεγῶτα δορυπόνου νόθον· ἀλλ' ἀφίσταται πολὺ τῆς παραδεδομένης γραφῆς· νομίζω ὅτι μόνη ἡ λέξις «δορὸς» εἶνε ἐνταῦθα ἀπροσδιόνυσος, ἀνθ' ἧς γραπτέον «γένους»· πρὸς δὲ μετὰ τὴν λέξιν «κακὸν» στικτέον διὰ κόμματος καὶ μετὰ τὴν λέξιν «σοὺς» δι' ἐρωτηματικοῦ (στ. 1016), ὁπότε τὰ ἀπὸ στ. 1013 μέχρι τοῦ 1016 θὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπεξηγήσεις τοῦ «κακὸν» (συστοίχου ἀντικειμένου τοῦ: ἐρεῖ).

Στ. 1020. Δοῦλος λόγοισιν ἀντ' ἐλευθέρου φανείς. Ὅπως ἑρμηνεύεται τὸ «λόγοισιν» διὰ τῶν λόγων τῶν ἀνθρώπων ἢ τοῦ πατρὸς οὐδὲν δηλοῖ. Ὁ Morstadt ἀντ' αὐτοῦ εἰκάζει «γονεῦσιν», ὁ Schmidt «ψόγοισιν», ὁ Nauck «γοναῖσιν», ἅπαντα οὐδαμῶς τὴν νόσον τοῦ χωρίου θεραπεύοντα· ἐγὼ θὰ προετίμων νὰ γραφῇ ὁ στίχος: *δοῦλος σαφηνὴς ἀντ' ἐλευθέρου φανείς*. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι οἱ στίχοι οἱ ἀπὸ τοῦ 1020 μέχρι τοῦ 1039 εἰσὶ παρέγγραπτοι. Ὁ Morstadt εὐλόγως παρεγγράπτους θεωρεῖ τοὺς ἀπὸ τοῦ 1028 μέχρι τοῦ 1039· ἀλλὰ καὶ οἱ προηγούμενοι ὀκτὼ στίχοι (1020-1027) πρέπει νὰ θεωρηθῶσι παρέγγραπτοι α') διότι ὁ 1020 στίχος οὐδεμίαν σαφῆ παρέχει ἔννοιαν· β') ὁ 1021 φαίνεται χαλαρὸς λίαν, ἄσκοπον ἀνακεφαλαίωσιν μόνον περιέχων· γ') τὸ ἐν 1022 ὠφελήσιμα εἶνέ τι καὶ μικρολόγον καὶ οὐχὶ σαφῶς καταληπτόν· εἶνε δὲ καὶ ἀμφίβολος ἡ λέξις ἐνταῦθα μόνον ἀπαντῶσα· δ') καὶ ὁ 1024 ὁ ἀνακεφαλαίωσιν μόνον ἐκφράζων φαίνεται ὡς ὅλως παρέλκων· δ') ἐν στ. 1025 βεβιασμένως κνώδων λέγεται ἐπὶ τοῦ ξίφους· ϛ') τὸ ἐν στ. 1026 φονέως τὸ λεχθὲν κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ἐν στ. 815 σφαγεύς, ὅπερ μεταφορικῶς ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τοῦ ξίφους, φαίνεται ὡσαύτως ξένης τινὸς χειρός· ζ') βεβιασμένον δὲ καὶ τὸ εὐθὺς ἑπόμενον «εἶδες», ὅπως καὶ ἂν ἑρμηνευθῇ· δι' ἅπαντας τούτους τοὺς λόγους οἱ 8 οὗτοι στίχοι φαίνονται ποιηθέντες ὑπ' ἄλλου τινὸς καὶ παρεισαχθέντες ἐνταῦθα.

Στ. 1058. Τήνδ', ἣν ὅδ' εἴληχεν τύχην, θανόντες. Πολλοὶ ἑρμηνεύουσι: τοῦδε τοῦ θανάτου, ὃν ὅδε εἴληχε, τετυχηκότες ἢ εἰληχότες (Wunder). Ὁ Wecklein ἐκλαμβάνει τὸ τύχην ὡς σύστοιχον

αἰτιατικήν, ὡς ἰσοδύναμον τῷ: θανόντες τόνδε, ὃν οὗτος εἴληχε, θάνατον (μόρον). Ὁ Nauck προτείνει «λαχόντες» ἀντὶ «θανόντες». Ἐγὼ νομίζω ὅτι διορθοῦται εὐκολώτερον τὸ χωρίον, ἂν γραφῇ «τῇδ'» ἀντί «τήνδ'».

Στ. 1062. Ὧν ἕνεκ' αὐτόν. Τὸ «αὐτὸν» δυσχερῶς ἑρμηνεύεται· αἴρεται δὲ πᾶσα δυσχέρεια, ἂν ἀντὶ τοῦ «αὐτὸν» γραφῇ «ἐνταῦθ'».

Στ. 1069 Χερσὶν παρευθύνοντες. Ὁ Nauck ἐννοῶν τοῦ παρευθύνοντες ἀντικείμενον τὸν Αἴαντα εὑρίσκει αὐτὸ sinnlos καὶ διὰ τοῦτο προτείνει τὸν ἐξοβελισμὸν ὅλου τοῦ στίχου· ὁ Morstadt μετατίθησιν οὕτω τοὺς στίχους· μετὰ τὸν 1067 γράφει τὸν 1069, εἶτα τὸν 1070 καὶ μετ' αὐτὸν τὸν 1068· ὁ Wunder μεταφράζει ad obsequium cogere· ὁ σχολιαστὴς ἑρμηνεύει «ἐκτρέποντες, ἀπὸ τῶν μὴ ἐώντων τινὰς βαδίζειν τὴν ἑαυτῶν ὁδόν, ἀλλὰ παρεκκλινόντων αὐτούς». Τὸ χωρίον ἑρμηνεύεται σαφέστατα, ἂν ἐκληφθῇ ὡς ἀπειλὴ πρὸς τὸν Τεῦκρον, οὐχὶ τὸν Αἴαντα· «καὶ ἂν σὺ δὲν θέλῃς, ἂν ἀντισταθῇς, ἡμεῖς θὰ κάμωμεν αὐτό, τὸ ὁποῖον θέλομεν, ἀποτρέποντές σε ἀπὸ τῆς ἀντιστάσεως διὰ τῶν χειρῶν μας, ἤτοι μεταχειριζόμενοι βίαν κατὰ σοῦ». Ἡ ἀπειλὴ ἐκφέρεται ὁριστικώτερον καὶ εἰδικώτερον ἐν τοῖς στίχοις 1089-1090 «καί σοι προφωνῶ τόν δε μὴ θάπτειν, ὅπως μὴ τόνδε θάπτων αὐτὸς εἰς ταφὰς πέσῃς», ἐν οἷς ἀπειλεῖ αὐτῷ θάνατον, ἂν ἀντιστῇ εἰς τὴν διαταγήν των καὶ τολμήσῃ νὰ θάψῃ τὸν ἀδελφόν του.

Στ. 1096. Ἁμαρτάνουσιν ἐν λόγοις ἔπη. Τὸ «ἐν λόγοις ἔπη» εἶνε ἀδιανόητον, ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ Nauck. Ὁ Wunder ἑρμηνεύων «τοιαύτας ἁμαρτίας ἁμαρτάνουσιν» ἢ «τοιαῦτα ψεύδη λέγουσιν» τὸ μὲν ἔπη μεταφράζει verba sive dicta, τὸ δὲ λόγοι sermones sive orationes· ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἔχει μέν τι τὸ πιθανόν, ἀλλὰ δὲν εἶνε καὶ τοῦ βεβιασμένου ἀπηλλαγμένη· ὅλως δὲ διάφορον τὸ τοῦ Θουκυδίδου (3, 67, 6) χωρίον «λόγοι ἔπεσι κοσμούμενοι», ὃ παραδόξως ἐπικαλεῖται ὁ Lobeck (Aj. σ. 363) πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Αἴαντος· (πρβλ. σημ. Krüger εἰς Θουκ. ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ). Ἐγὼ φρονῶ ὅτι τὸ «ἔπη» πρέπει νὰ τραπῇ εἰς «ἔτι», ὅπερ θὰ ἀναφερθῇ εἰς τὸ «οἱ δοκοῦντες εὐγενεῖς πεφυκέναι» = δὲν θαυμάζω ἂν οἱ ἀγεννεῖς· ἁμαρτάνωσιν, ἀφ' οὗ ἁμαρτάνουσιν ἐν λόγοις οἱ δοκοῦντες ἔτι εὐγενεῖς

πεφυκέναι». Περὶ τῆς συγχύσεως τοῦ π πρὸς τὸ τ ἰδὲ Γρ. Κορ. Schäf. σ. 731, τῆς δὲ τοῦ η καὶ ι αὐτόθι σ. 923. Ὁ Dindorf στίζει διὰ κώλου μετὰ τὸ «ἐν λόγοις»· τρέπει δὲ τὸ «ἔπη» εἰς «ἐπεί».

Στ. 1112. Ὥσπερ οἱ πόνου πλέῳ. Πολλαχῶς προσπαθοῦσιν οἱ ἑρμηνευταὶ νὰ ἑρμηνεύσωσι τὸ ἀδιανόητον τοῦτο χωρίον· ὁ Nauck οἱ φιλοκίνδυνοι, οἱ πολυπραγμονοῦντες, ἐννοῶν εἶδός τι φιλοκινδύνων ἱπποτῶν τοῦ μέσου αἰῶνος· οἱ παλαιοὶ σχολιασταὶ ἐννοοῦσι μισθοφόρους· ὁ Wecklein ἐννοεῖ τοὺς λοιποὺς ἡγεμόνας, οἳ διὰ τῆς ἐργασίας των ἐδείκνυον τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν· ἄλλοι ὑπονοοῦσι τὸν πολυπαθῆ, πολλὰ τλάντα Ὀδυσσέα. Ὁ Nauck προτείνει «φόβου» ἀντὶ «πόνου». Ἐγὼ νομίζω ὅτι τὸ χωρίον εἶνε σφόδρα βεβλαμμένον καὶ θὰ προετίμων ἀντὶ τοῦ «οἱ πόνου πολλοῦ πλέῳ» νὰ γραφῇ «οἵδε μωρίας πλέῳ»· ἐννοεῖ δὲ τοὺς λοιποὺς ἀφωσιωμένους καὶ οἱονεὶ ὑποτεταγμένους ἡγεμόνας, οὓς ὑβριστικῶς μωρίας πλέως ἀποκαλεῖ· οὕτως ὑβρίζει καὶ ἐν στ. 1150 διὰ τῆς αὐτῆς φράσεως «μωρίας πλέων» τὸν Μενέλαον, ὃν ἐν στ. 1156 ἀποκαλεῖ ταὐτοσήμως «ἄνολβον» καὶ ἐν στ. 1162 «μάταιον»· τὴν αὐτὴν φράσιν ἀπαντῶμεν καὶ ἐν στίχ. 745 «τἄπη μωρίας πολλῆς πλέα»· ἠδύνατο καὶ ἄλλως νὰ διορθωθῇ «ὡς οἱ μωρίας πολλῆς πλέῳ» ἀντὶ «ὥσπερ οἱ πόνου πολλοῦ πλέῳ».

Στ. 1129. Μὴ νῦν ἄτιζε θεούς. Τὸ νῦν ἑρμηνεύεται ὡς νυν· ἰδὲ λεξ. Σοφ. Ellendt ἐν λ. νυν. Ἀλλὰ τὸ χωρίον δύναται νὰ ἀπαλλαχθῇ τῆς δυσχερείας ταύτης, ἂν μετατεθῶσιν ἀμοιβαίως τὸ «ἄτιζε» καὶ «θεούς», ἤτοι ἂν γραφῇ «μή νυν θεοὺς ἄτιζε» εἶνε διόρθωσις τοῦ Elmsley «ἀτίμα».

Στ. 1190 καὶ στ. 1195. Ἀνὰ τὰν εὐρώδη Τροίαν. Τὸ δυσερμήνευτον «εὐρώδη» οἱ μὲν ἑρμηνεύουσι σκοτεινὴν καὶ ἀερώδη (Ὅμ. ἠεροειδής), ἄλλοι δὲ εὐρεῖαν· ὁ Ahrens διορθοῖ: «ἀν τὰν εὐρώδεα Τρωίαν»· ὁ Bergk «ἀν' ἀκτὰν εὐρυεδῆ» καὶ ἐν τῇ ἀντιστροφῇ (στ. 1195) «ἰὼ πόνοι πρὸ πόνων»· ὁ Hermann «ἀν' αἶαν ἀερώδεα Τρωίαν» καὶ ἐν τῇ ἀντιστρ. «ἰὼ πόνοι, πόνοι πρόγονοι πόνων»· ὁ Wolf «ἀν' ἀερώδεα Τρωίαν». Ἴσως γραπτέον: *Τροίαν ἂν εὐρυεδῆ* καὶ ἐν τῇ ἀντιστρ.: *ἰὼ πόνοι πρὸ πόνων* = φεῦ πόνοι παλαιοὶ προηγηθέντες τῶν νῦν πόνων, ὦ τῆς συνεχείας τῶν πόνων.

ΕΛΕΥΘΕΡ. ΤΡΙΑΝΤ. ΚΟΥΣΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΑ ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ

(Ἐκδ. Meineke 1866).

1, 10, 5.

καὶ μὴν καὶ τὸν Κιμμερικὸν Βόσπορον οἶδε τοὺς Κιμμερίους εἰδώς, οὐ δήπου τὸ μὲν ὄνομα τῶν Κιμμερίων εἰδὼς αὐτοὺς δὲ ἀγνοῶν, οἳ κατ' αὐτὸν ἢ μικρὸν πρὸ αὐτοῦ μέχρι Ἰωνίας ἐπέδραμον τὴν γῆν τὴν ἐκ Βοσπόρου πᾶσαν.

Τὸ χωρίον τοῦτο καθ' ἡμᾶς νοσεῖ ἕνεκα παρεμβλήματος, ὅπερ πρὸς διασάφησιν κατὰ τὸ μετώπιον γραφὲν ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων καὶ εἰς τὸ ἔδαφος μετηνέχθη ἡμαρτημένον πως καὶ παρηλλαγμένον.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος γραφέντα εἶχον ὧδε·

καὶ μὴν καὶ τὸν Κιμμερικὸν Βόσπορον οἶδε τοὺς Κιμμερίους εἰδώς, οἳ κατ' αὐτὸν ἢ μικρὸν πρὸ αὐτοῦ μέχρι Ἰωνίας ἐπέδραμον τὴν γῆν τὴν ἐκ Βοσπόρου πᾶσαν.

Τὸ δὲ σχόλιον, *οὐ δήπου — ἀγνοῶν*, ὅπερ πρὸς ἑρμηνείαν τῶν λέξεων *τὸν Κιμμερικὸν Βόσπορον οἶδε* ἐγένετο, εἶχεν ὧδε·

οὐ δήπου τὸ μὲν ὄνομα τῶν Κιμμερίων εἰδέναι εἰκός, αὐτὸν δὲ ἀγνοεῖν.

Ὅτι δὲ τὸ χωρίον εἶχεν οὕτω δύναται νὰ πεισθῇ τις, ἂν παραβάλῃ τὰ περὶ αὐτοῦ τούτου ἐν 1, 20, 9

οὕτω δὲ καὶ τοὺς Κιμμερίους εἰδὼς οἰκοῦντας τὸν Κιμμερικὸν Βόσπορον (ὄντα) πρὸς βορρᾶν καὶ ζοφώδη μετήγαγεν οἰκείως εἰς σκοτεινόν τινα τόπον τὸν καθ' ᾅδην, χρήσιμον ὄντα πρὸς τὴν μυθοποιίαν τὴν ἐν τῇ πλάνῃ· ὅτι δ' οἶδεν αὐτούς, οἱ χρονογράφοι δηλοῦσιν ἢ μικρὸν πρὸ αὐτοῦ τὴν τῶν Κιμμερίων ἔφοδον ἢ κατ' αὐτὸν ἀναγράφοντες.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ νομίζομεν ὅτι ἐξέπεσεν ἡ μετοχὴ *ὄντα*.

1, 12, 21.

οὐ μὴν οὐδ' οὕτως ὑπάρχειν ἁπλοῦν δεῖ τὸν ἐντυγχάνοντα τῇ γραφῇ ταύτῃ καὶ ἀ ρ γ ό ν, ὥστε μηδὲ σφαῖραν ἰδεῖν κλπ.

Οὐδαμῶς δεῖται διορθώσεως. τὸ χωρίον· ἡ λέξις *ἀργόν*, εἰς ἣν προσέκρουσάν τινες τῶν κριτικῶν σημαίνει μεταφορικῶς *τὸν ἀπαίδευτον, τὸν ἀμαθῆ*. Πρβλ. Πλάτ. Νόμ. 7, 824 c. Πολ. 5, 458, Ξενοφῶντος Κύρου Παιδείας 3, 2, 19.

1, 25, 16.

συμβαίνειν δέ ποτε καὶ τιτρώσκεσθαι διὰ τοῦ σκαφιδίου τὸν κωπηλάτην διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ξίφους τῶν γαλεωτῶν καὶ τὸ τὴν ἀκμὴν τοῦ ζῴου συαγρώδη εἶναι κ α ὶ τὴν θήραν.

Οὐδένα λόγον ἔχει ἐνταῦθα ὁ *καὶ* καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ὁ Μεινέκιος προσκρούσας ἐρωτᾷ, ἂν πρέπῃ νὰ γραφῇ ὡς. Ἀλλὰ τὸ χωρίον καὶ πάλιν μένει ἀδιανόητον. Γραπτέον λοιπὸν *κατὰ* ἀντὶ *καί*, ὁπότε τὰς λέξεις *κατὰ τὴν θήραν* συναπτέον τῷ *τιτρώσκεσθαι*, οὐ ἀπεμακρύνθησαν διὰ τὰ παρεμπεσόντα *διὰ—εἶναι*.

Οὐχὶ κακὴ εἶνε καὶ ἡ τοῦ Ἑρουερδήνου γνώμη νὰ γραφῇ *ὁρμὴν* ἀντὶ *ἀκμήν*.

1, 40, 32.

εἰς οὖν τὴν Αἰθιοπίαν ἀφῖχθαι λέγεται ὁ Μενέλαος οὐχ . . . ὅτι μέχρι τῶν ὅρων τῶν πρὸς Αἰγύπτῳ.

Ἄν τις κρίνῃ ἐκ τῶν ἐν τέλει τοῦ κεφαλαίου τούτου λεγομένων, *καὶ ὁ Μενέλαος οὖν οὕτως εἰς Αἰθιοπίαν ἧκεν, οὕτω δὲ καὶ εἰς Λιβύην, ὅτι προσέσχε τόποις τισίν*, δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὸ χάσμα ὡδέ πως γράφων·

εἰς οὖν τὴν Αἰθιοπίαν ἀφῖχθαι λέγεται ὁ Μενέλαος οὐχ *ὅτι εἰς Αἰθιοπίαν ἧκεν, ἀλλ'* ὅτι μέχρι τῶν ὅρων τῶν πρὸς Αἰγύπτῳ.

Αὐτ. 46, 39.

οἱ μὲν κατὰ ἄγνοιαν τῶν τόπων, οἱ δὲ καὶ ποταμὸν Ἴστρον ἐκ τοῦ μεγάλου Ἴστρου τὴν ἀρχὴν ἔχοντα ἐκβάλλειν εἰς τὸν Ἀδρίαν φασί· τὰ δὲ οὐκ ἀπιθάνως οὐδ' ἀπίστως λέγοντες.

Τὸ χωρίον τοῦτο ὅτι νοσεῖ ὅ τε Σπέγγελος καὶ Μεινέκιος διαγνόν-

τες ἐπειράθησαν νὰ ἐπανορθώσωσι προτείνοντες ὁ μὲν ἀντὶ τῶν *οὐκ ἀπιθάνως* νὰ γραφῇ *εὐπιθάνως*, ὁ δὲ *οὔτε πιθανῶς οὔτ'* ἀντὶ τῶν *οὐκ ἀπιθάνως οὐδ'*.

Ἡμεῖς δ' ὅμως κρίνοντες ἐκ τῶν προειρημένων (κεφ. 45, 39 *ὡς μὲν γὰρ ἅπαντες λέγουσιν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ὁ πλοῦς ἐπὶ Φᾶσιν ἔχει πιθανόν τι τοῦ Πελίου στείλαντος—ἀτὰρ κείνων γλῶσσ' ὀνόμηνε Πόλας* καὶ κεφ. 46, 30 *τινὲς δὲ καὶ τὸν Ἴστρον ἀναπλεῦσαί φασι μέχρι πολλοῦ καὶ τοὺς περὶ τὸν Ἰάσονα, οἱ δὲ καὶ μέχρι τοῦ Ἀδρίου· οἱ μὲν κατὰ ἄγνοιαν τῶν τόπων, οἱ δὲ καὶ ποταμὸν Ἴστρον ἐκ τοῦ μεγάλου Ἴστρου τὴν ἀρχὴν ἔχοντα ἐκβάλλειν εἰς τὸν Ἀδρίαν φασί*) νομίζομεν ὅτι ἐκ τοῦ χωρίου ἐξέπεσον ἕνεκα μεταπηδήσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ λέξεις τινὲς ὅμοιαι ταῖς ἐπιφερομέναις. Γραπτέον λοιπὸν καὶ στικτέον τὸ χωρίον ὧδε·

οἱ μὲν κατὰ ἄγνοιαν τῶν τόπων, οἱ δὲ καὶ ποταμὸν Ἴστρον ἐκ τοῦ μεγάλου Ἴστρου τὴν ἀρχὴν ἔχοντα ἐκβάλλειν εἰς τὸν Ἀδρίαν φασί, (τὰ μὲν ἀπιθάνως), τὰ δὲ οὐκ ἀπιθάνως οὐδ' ἀπίστως λέγοντες.

Καὶ ἀπίθανα μέν εἰσι τὰ ἀπὸ τῶν *τινὲς — φασί*, πιθανὰ δὲ τὰ ἀπὸ τῶν *ὅτι ἐξ ἀρχῆς ὁ πλοῦς — Πόλας*.

Αὐτ. 46, 40.

ἐπεὶ κἀκεῖνο ὑποκειμένων μὲν τούτων εὖ λέγεται «Ἀργὼ πασιμέλουσα» ὡς ἐν γνωρίμοις τόποις καὶ εὐανδροῦσι τῆς ναυστολίας γενομένης· εἰ δ', ὥσπερ ὁ Σκήψιός φησι παραλαβὼν μάρτυρα Μίμνερμον, ὃς ἐν τῷ ὠκεανῷ ποιήσας τὴν οἴκησιν τοῦ Αἰήτου πρὸς ταῖς ἀνατολαῖς ἐκτὸς πεμφθῆναί φησιν ὑπὸ τοῦ Πελίου τὸν Ἰάσονα καὶ κομίσαι τὸ δέρος, οὔτ' ἂν ἡ ἐπὶ τὸ δέρος ἐκεῖσε πομπὴ πιθανῶς λέγοιτο [εἰς ἀγνῶτας καὶ ἀφανεῖς τόπους], οὔθ' ὁ δι' ἐρήμων καὶ ἀοίκων καὶ καθ' ἡμᾶς τοσοῦτον ἐκτετοπισμένων πλοῦς οὔτ' ἔνδοξος οὔτε πασιμέλων.

Προφανέστατα αἱ λέξεις *εἰς ἀγνῶτας καὶ ἀφανεῖς τόπους* εἶνε σχόλιον πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ *ἐκεῖσε* ἐκ τῶν προειρημένων *ὡς ἐν γνωρίμοις τόποις* κλπ. ἐξαχθέν. Τῷ *εἰ δὲ* ἐννοητέον ἐκ τῶν προηγουμένων *τῆς ναυστολίας γενομένης* τὰς λέξεις *ἡ ναυστολία γένοιτο*.

1, 59, 18.

καὶ ἄλλας δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀχελῷον νησίδων τὸ αὐτὸ

πάθος φασὶ παθεῖν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ π ρ ο χ ώ σ ε ω ς τοῦ πελάγους.

Ὁ Στράβων περὶ τοῦ αὐτοῦ πάθους ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὸν λόγον ποιούμενος γράφει *ἀλλαχόθι δὲ προσχώσεις* καὶ κατωτέρω *προσχωθῆναι δὲ πέτραις* κλπ. Ὥστε καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ *προχώσεως* ἀλλὰ *προσχώσεως* γραπτέον.

1, 66, 8.

εἰ γὰρ οἱ περὶ Θυρεῶν καὶ Ὠρωποῦ πόλεμοι διὰ τὰς τῶν ὅρων ἀγνοίας ἀπέβησαν, εἰς πραγματικόν τι κ α τ α σ τ ρ έ φ ο ν τὸ διαχωρίζειν τὰς χώρας.

Γραπτέον, ὡς ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐξέδωκε, *καταστρέφει* ἀντὶ *καταστρέφον*. Πρβλ. ἀν. *εἰς τί πραγματικὸν καταστρέφει τὸ τοὺς ὅρους ζητεῖν*.

2, 96, 3.

ἡ μὲν οὖν εἰς πέντε διαίρεσις δοκεῖ μοι καὶ φυσικῶς ἅμα καὶ γεωγραφικῶς εἰρῆσθαι· φυσικῶς μέν, ὅτι καὶ πρὸς τὰ οὐράνια καὶ πρὸς τὴν τοῦ περιέχοντος (κρίνεται) κρᾶσιν.

Ὅτι ἐξέπεσε τὸ ἀναγκαῖον νὰ ὑπάρχῃ ῥῆμα *κρίνεται*, δηλοῖ αὐτὸς οὗτος ὁ Στράβων λέγων κατωτέρω· «πρὸς δὲ τὴν τοῦ περιέχοντος κρᾶσιν, ὅτι τῆς τούτου κράσεως πρὸς τὸν ἥλιον *κρινομένης* διαφοραὶ τρεῖς εἰσιν αἱ γενικώταται».

3, 151, 15.

ἔπειτα ἄκρα τὸ Βαρβάριον καὶ αἱ τοῦ Τάγου ἐκβολαὶ πλησίον, ἐφ' ἃς εὐθυπλοίᾳ . . . στάδιοι δ' εἰσὶ δέκα.

Τὸ χάσμα κρίνων τις ἐκ τῶν κατωτέρω λεγομένων περὶ *λεχθέντος πύργου* δύναται νὰ συμπληρώσῃ γράφων·

ἔπειτα ἄκρα τὸ Βαρβάριον καὶ αἱ Τάγου ἐκβολαὶ πλησίον, ἐφ' ἃς εὐθυπλοίᾳ (ἥκει τις ἐπὶ πύργον)· στάδιοι δ' εἰσὶ δέκα.

3, 154, 6.

οὔτε γὰρ πόρπακας οὔτ' ἀντιλαβὰς ἔχει . . . παραξιφὶς πρὸς τούτοις ἡ κοπίς.

Τὸ χωρίον δύναται νὰ συμπληρωθῇ ὧδέ πως·

οὔτε γὰρ πόρπακας οὔτ' ἀντιλαβὰς ἔχει· (παρήρτητο) παραξιφὶς πρὸς τούτοις ἡ κοπίς.

3, 155, 7.

καὶ παρὰ πότον ὀρχοῦνται πρὸς αὐλὸν καὶ σάλπιγγα [χορεύοντες], ἀλλὰ καὶ ἀναλλόμενοι καὶ ὀκλάζοντες.

Ἐκβλητέον τὸ παρέμβλημα *χορεύοντες*.

4, 206, 7.

πάντας δ' ἐπώλησε Τερέντιος Οὐάρρων ὑπὸ δόρυ καταστρεψάμενος αὐτοὺς στρατηγός.

Οὔτε τὸ *αὐτοὺς* τίνος ἕνεκα ἐτέθη, οὔτε τὸ *στρατηγὸς* δύναμαι νὰ ἐννοήσω. Γραπτέον, νομίζω, *αὐτοῖς στρατηγοῖς* ἀντὶ *αὐτοὺς στρατηγός*.

5, 224, 7.

ἔστι δὲ αὐτῆς (τῆς Κύρνου) τὸ πολὺ μέρος τραχὺ καὶ οὐκ εἰρηναῖον, πολὺ δὲ καὶ χώραν ἔχον εὐδαίμονα τοῖς πᾶσι, σίτῳ δὲ καὶ διαφερόντως.

Ὅτι ἡ λέξις *εἰρηναῖον* οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ εὕρηται εἰρημένη ἐπὶ τόπου, ὅ τε Μαδβίγιος καὶ Ἑρουερδῆνος παρετήρησαν. Αἱ διορθώσεις δ' ὅμως τούτων *εὔεργον*, *ἐργάσιμον*, ἢ *εὐδιεινὸν* (χειμερινὸν καὶ προσήνεμον), ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Ἑρουερδῆνος ὁμολογεῖ, οὐχὶ πολὺ πιθαναί εἰσι.

Κατ' ἐμὴν γνώμην, εἰ καὶ ἡ λέξις δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς λεξικοῖς, γραπτέον *εὐερίνεον* (πολὺν ἐρινεὸν ἔχον). Ὅτι δὲ πολὺ πιθανὴ ἡ εἰκασία αὕτη, δηλοῖ αὐτὸς ὁ Στράβων, ὅστις ἐν 13, 598, 35 τὸν παρ' Ὁμήρῳ ἐρινεόν, *τραχύν τινα τόπον καὶ ἐρινεώδη* καλεῖ. Περὶ δὲ τῆς σημασίας τοῦ πρώτου συνθετικοῦ πρβλ. τὰς λέξεις *εὔδενδρος*, *εὐέλαιος* Στράβ. 5, 243, *εὔθηρος* Στράβ. 14, 636. *εὔιχθυς* Ἀθήν. 8, 360. *εὔκισσος* Διοσκ. 25 (8, 407) κλπ.

5, 227, 9.

πολλὴ δὲ καὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων ἀφθονία κατὰ τὴν Τυρρηνίαν· οὐχ ἧττον δ' εὐανδρεῖ τῶν ἐν Βαΐαις, ἃ διωνόμασται πολὺ πάντων μάλιστα.

Ὅτι οὐδένα λόγον ἔχει ἐνταῦθα τὸ *εὐανδρεῖ* τοῦ λόγου ὄντος περὶ ὑδάτων, προφανέστατον. Γραπτέον λοιπὸν *εὐυδρεῖ* ἀντὶ *εὐανδρεῖ* καὶ ὁ νοῦς σαφής. Ὅτι δὲ σύνηθες τὸ ῥῆμα *εὐυδρεῖ* τῷ Στράβωνι, ἰδὲ 8, 371, 8 *τὴν μὲν οὖν χώραν συγχωροῦσιν εὐυδρεῖν, αὐτὴν δὲ τὴν πόλιν ἐν ἀνύδρῳ κεῖσθαι*. Περὶ δὲ τῶν Βαϊῶν ἰδὲ 5, 243, 5, καὶ 246,7.

5, 233, 6.

φέρεται δ' ἄνωθεν ἐκ τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν καὶ τῆς Οὐη-

στίνης παρὰ Φρεγέλλας [κώμην (πρότερον δ' ἦν πόλις ἔνδοξος)].

Ἂν παραβάλῃ τις τὰ ἐν 5, 237, 10 περὶ Φρεγελλῶν λεγόμενα, οὐδαμῶς θέλει διστάσῃ νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ περιγραφόμενα εἶνε παρεμβλήματα ἐκεῖθεν ληφθέντα.

6, 254, 4.

ὅριον δ' αὐτῆς ἀποφαίνει πρὸς μὲν τῷ Τυρρηνικῷ πελάγει τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ τῆς Βρεττανίας ἔφαμεν τὸν Λᾶον ποταμόν, πρὸς δὲ τῷ Σικελικῷ τὸ Μεταπόντιον.

Ὁ Μεινέκιος πρὸ τῆς λέξεως *Βρεττανίας* σημειοῦται χάσμα, διότι βεβαίως ἡ Βρεττανία ἐνταῦθα ἔχει κοινὸν τῷ Λάῳ, ὅπερ κύων τῷ βαλανείῳ. Ἂν δ' ὅμως γραφῇ *Λευκανίας* ἀντὶ *Βρεττανίας*, τότε τὸ χάσμα δὲν ὑπάρχει καὶ τὸ ὅριον τῆς Λευκανίας καὶ Βρεττίας, ὁ Λᾶος ποταμός, ἀποκαθίσταται. Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθὲς ἰδὲ ἀν. 253, 1· «μετὰ δὲ Πυξοῦντα Λᾶος κόλπος καὶ ποταμὸς καὶ πόλις, *ἐσχάτη τῶν Λευκανίδων*, μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης».

Αὐτ. 266, 1.

εἰς δ' Ἱμέραν ποταμὸν δεκαοκτὼ διὰ μέσης ῥέοντα τῆς Σικελίας.

Ἡ θέσις τῶν λέξεων τεταραγμένη. Γραπτέον· εἰς δ' Ἱμέραν ποταμὸν διὰ μέσης ῥέοντα τῆς Σικελίας δεκαοκτώ.

Αὐτ. 267, 2.

αἱ δὲ μεταξὺ Κατάνης καὶ Συρακουσῶν ἐκλελοίπασι, Νάξος καὶ Μέγαρα, ὅπου καὶ αἱ τῶν ποταμῶν ἐκβολαὶ συνελθοῦσαι καὶ πάντα καταρρεόντων ἐκ τῆς Αἴτνης εἰς εὐλίμενα στόματα.

Ὁ Μεινέκιος μετὰ τὴν λέξιν ἐκβολαὶ σημειοῦται χάσμα. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι τὸ χωρίον δύναται νὰ ἐπανορθωθῇ ὧδε·

αἱ δὲ μεταξὺ Κατάνης καὶ Συρακουσῶν ἐκλελοίπασι, Νάξος καὶ Μέγαρα, ὅπου καὶ αἱ τῶν παραρρεόντων ἐκ τῆς Αἴτνης εἰς εὐλίμενα στόματα ποταμῶν ἐκβολαὶ συνελθοῦσαι *κατέχωσαν* πάντα.

Αὐτ. 270, 4.

καὶ γὰρ φιάλην τινὰ ἐκπεσοῦσαν εἰς τὸν ποταμὸν [ἐνόμισαν] ἐν Ὀλυμπίᾳ δεῦρο ἀνενεχθῆναι εἰς τὴν κρήνην καὶ θολοῦσθαι ἀπὸ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ βουθυσιῶν.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ πρῶτον μὲν γραπτέον *ἐμπεσοῦσαν* ἀντὶ τοῦ *ἐκπεσοῦσαν*, εἶτα δὲ περιγραπτέον τὸ ὑπό τινος ἀμαθοῦς πρὸς ἐξάρτησιν τῶν ἑπομένων ἀπαρεμφάτων παρεμβληθὲν *ἐνόμισαν*.

Αὐτ. 278, 1.

ἔχει δὲ γυμνάσιόν τε κάλλιστον καὶ ἀγορὰν εὐμεγέθη, ἐν ᾗ καὶ ὁ τοῦ Διὸς ἵδρυται κολοσσὸς χαλκοῦς, μέγιστος μετὰ τὸν Ῥοδίων.

Ἀνάγκη, νομίζομεν, νὰ προστεθῇ τὸ ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τῷ προηγουμένῳ ἐκπεσὸν ἄρθρον καὶ νὰ γραφῇ *μετὰ τὸν τῶν Ῥοδίων* ἀντὶ *μετὰ τὸν Ῥοδίων*. Πρβλ. κατ. 281, 4 *τόν τε τῶν Δαυνίων καὶ τὸν τῶν Πευκετίων βασιλέα* καὶ ἀλλαχοῦ.

Αὐτ. 280, 4.

καὶ γὰρ ναυτικὸν ἐκέκτηντο μέγιστον τῶν ταύτῃ καὶ πεζοὺς ἔστελλον τρισμυρίους, ἱππέας δὲ τρισχιλίους, ἱππάρχους δὲ χιλίους.

Ἀνόητον εἶνε νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι οἱ Ταραντῖνοι ἠδύναντο νὰ *στέλλωσιν ἱππάρχους χιλίους*, ἀφ' οὗ τρισχιλίους μόνον ἱππεῖς *ἔστελλον*. Ὁ μὲν Μαδβίγιος προέτεινε *διμάχας*, ὁ δὲ Ἐρουερδῆνος *ἀμίππους*, ἡμεῖς δ' ὅμως νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ *ἱππηγοὺς χιλίας* ἀντὶ *ἱππάρχους*, δεχόμενοι ὅτι ἐν αὐταῖς καὶ πεζὸς στρατὸς ἐπέβη. Ἡ δὲ λέξις συνήθης τοῖς μεταγενεστέροις ἀντὶ τῆς *ἱππαγωγός*. Πρβλ. Πολ. 1, 26, 14. Διόδ. Σικ. 20, 83.

Αὐτ. 282, 7.

δύο δέ εἰσι, μία μὲν ἡμιονικὴ διὰ Πευκετίων, [οὓς Ποιδίκλους καλοῦσι] καὶ Δαυνίων καὶ Σαυνιτῶν μέχρι Βενεουεντοῦ.

Περιγραπτέαι αἱ λέξεις *οὓς Ποιδίκλους καλοῦσι* ὡς σχόλιον ληφθὲν ἐκ τῶν ἀνωτ. 277, 1 *τινὲς δ' αὐτῶν καὶ Ποίδικλοι λέγονται καὶ μάλιστα οἱ Πευκέτιοι*.

7, 309, 4.

ἔστι δὲ τὸ μεταξὺ τῆς Θεοδοσίας καὶ τοῦ Παντικαπαίου σταδίων περὶ πεντακοσίων καὶ τριάκοντα.

Γραπτέον *σταδίους περὶ πεντακοσίους* ἀντὶ τῶν *σταδίων περὶ πεντακοσίων*.

Αὐτ. 314, 2.

ἐντεῦθεν δ' ἤδη ὁ Νόαρος πλήθει προσλαβὼν τὸν διὰ τῶν Ἰαπόδων ῥέοντα ἐκ τοῦ Ἀλβίου ὄρους Κόλαπιν συμβάλλει τῷ Δανουΐῳ κατὰ τοὺς Σκορδίσκους.

Ὁ Μεινέκιος μετὰ τὴν λέξιν *Νόαρος* σημειοῦται χάσμα· ἡμεῖς δ' ὅμως νομίζομεν ὅτι τὸ χωρίον δεῖται διορθώσεως. Γραπτέον

ἐντεῦθεν δ' ἤδη ὁ Νόαρος *πληθύει*, προσλαβών τε τὸν — Κόλαπιν συμβάλλει τῷ Δανουΐῳ κατὰ τοὺς Σκορδίσκους.

Περὶ τοῦ *πληθύειν* πρβλ. Στράβ. 5, 1, 5. 16, 4, 5.

Αὐτ. 318.

Λοιπὴ δ' ἐστὶ τῆς μεταξὺ Ἴστρου καὶ τῶν ὀρῶν — ἡ Ποντικὴ παραλία, ἡ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἴστρου μέχρι τῆς περὶ τὸν Αἶμον ὀρεινῆς.

Πανταχοῦ ὁ Στράβων λέγει *τὸ Αἶμον* καὶ οὐχὶ *ὁ Αἶμος*. Γραπτέον λοιπὸν *τὸ* ἀντὶ *τόν*. Πρβλ. ἀν. 318, 12 *οἱ περὶ τὸ Αἶμον* καὶ κατ. *εἶτα τὸ Αἶμον ὄρος* κ. α.

Αὐτ. 319, 1.

ἐξ οὗ Μάρκος Λεύκολλος τὸν κολοσσὸν ἦρε καὶ ἀνέθηκεν ἐν τῷ Καπετωλίῳ τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, Καλάμιδος ἔργον.

Ἂν μὴ εἶνε αἱ λέξεις *τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, Καλάμιδος ἔργον*, παρέμβλητοι, γραπτέον τὸ χωρίον·

ἐξ οὗ Μάρκος Λεύκολλος τὸν κολοσσὸν ἦρε τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, Καλάμιδος ἔργον, καὶ ἀνέθηκεν ἐν τῷ Καπετωλίῳ.

8, 367.

διαβάντι γὰρ τὸν Παμισὸν ἔστι πολλὴ τῆς Μεσσηνίας, εἶθ' ἡ τῶν . . . . ῶν ἅπασα καὶ Μεσαίων, ἣν Τριφυλλίαν ἐκάλουν.

Συμπληρωτέον· εἶθ' ἡ τῶν (Λεπρεατ)ῶν ἅπασα.

Αὐτ. 370, 6.

Ἄργος ἄνυδρον ἐὸν Δαναοὶ θέσαν Ἄργος ἔνυδρον.

Ἐκ τῶν ἐν 371,8 λεγομένων «φρεάτων δ' εὐπορεῖν ἃ ταῖς Δαναΐσιν ἀνάπτουσιν ὡς ἐκείνων ἐξευρουσῶν, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ἔπος εἰπεῖν τοῦτο

Ἄργος ἄνυδρον ἐὸν Δανααὶ θεσαν Ἄργος ἔνυδρον»

πᾶς τις νοεῖ ὅτι ἀντὶ τοῦ *Δαναοὶ* γραπτέον *Δανααί*.

Αὐτ. 371, 8.

τῶν δὲ φρεάτων τέτταρα καὶ ἱερὰ ἀποδειχθῆναι καὶ τιμᾶσθαι διαφερόντως, ἐν εὐπορίᾳ ὑδάτων ἀπορίαν εἰσάγοντες.

Τὰ τελευταῖα νοσοῦντα πρὸ πολλοῦ διώρθωσεν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς γράψας·

τῶν δὲ φρεάτων τέτταρα καὶ ἱερὰ ἀποδειχθῆναι καὶ τιμᾶσθαι διαφερόντως (ὡς) *ἐν ἀπορίᾳ ὑδάτων εὐπορίαν εἰσάγοντα.*

Αὐτ. 373, 11.

ἐκείνη γὰρ ἔστι Μίδεια ὡς πρόνοια, αὕτη δὲ Μιδέα ὡς Τεγέα.

Ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ τῆς Ἀργολικῆς *Μιδέας* ὡς ἄλλης ἢ ἡ Βοιωτικὴ *Μίδεια*. Ταῦτα δὲ λέγων ὁ Στράβων ἐπιφέρει πρὸς βεβαίωσιν ἄλλας πόλεις ὁμοίως αὐταῖς καταληγούσαις. Καὶ τὸ μὲν *Τεγέα* εὐαρμοστεῖ τῷ *Μιδέα*, τὸ δὲ *πρόνοια* οὐδαμῶς. Γραπτέον, νομίζομεν, *Γρύνεια*, περὶ ἧς ἰδὲ Ἑκαταῖον παρὰ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ.

9, 391, 4.

ἀπὸ δὲ τῶν ἄκρων τούτων καταιγίζοντα σκαιὸν τὸν ἀργέστην σκείρωνα προσηγορεύκασιν Ἀθηναῖοι.

Ὁ Ἐρουερδῆνος δικαίως λέγει additum σκαιὸν non satis intellego, διότι ἀπὸ τοῦ *σκαιὸς* εἶνε ἀδύνατον νὰ παραχθῇ τὸ *σκείρων*. Κατ' ἐμὴν γνώμην ὁ Στράβων ἔγραψε *σκιρρὸν* (=ξηρόν, ὡς καὶ νῦν λέγομεν τὸν βόρειον ἄνεμον) καὶ οὐχὶ *σκαιόν*.

Αὐτ. 400, 1.

τὸ μὲν ἑωθινὸν πλευρὸν ἔχουσα τὴν ἀπὸ Σουνίου μέχρι Ὠρωποῦ καὶ . . . . . ίας.

Ἂν τις παραβάλῃ τὰ ἐν 483, 6 «ἑξῆς δὲ τὴν περιήγησιν τῆς χώρας ποιητέον ἀρξαμένους *ἀπὸ τῆς πρὸς Εὔβοιαν παραλίας* τῆς συνεχοῦς τῇ Ἀττικῇ· ἀρχὴ δ' ὁ Ὠρωπὸς» κλπ. δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὸ χάσμα ὧδε·

τὸ μὲν ἑωθινὸν πλευρὸν ἔχουσα τὴν ἀπὸ Σουνίου μέχρι Ὠρωποῦ καὶ (τῆς πρὸς Εὔβοιαν παραλ)ίας.

Αὐτ. 404, 12.

Ἔστι δὲ τῷ ἐκ Θηβῶν εἰς Ἄργος ἀνιόντι ἐν ἀριστερᾷ ἡ Τάναγρα.

Ὅτι ἡ λέξις Ἄργος οὐδένα λόγον ἔχει ἐνταῦθα, φανερόν. Γραπτέον *Ἅρμα* ἀντὶ *Ἄργος*. Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθές, μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Στράβων λέγων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (11). «Καὶ ὁ Μυκαλησσὸς δὲ κώμη τῆς Ταναγραϊκῆς· κεῖται δὲ παρ' ὁδὸν τὴν ἐκ Θηβῶν εἰς Χαλκίδα· ὡς δ' αὔτως καὶ τὸ *Ἅρμα* τῆς Ταναγραϊκῆς κώμη ἔρημος περὶ τὸν Μυκαλησσόν».

Αὐτ. 429. 18.

Μέγιστον δὲ καὶ παλαιότατον (τὸ) τῶν Θετταλῶν σύστημα.

Ἀνάγκη νὰ προστεθῇ τὸ ἐκπεσὸν ἄρθρον *τό*.

Αὐτ. 434. 12.

Ἡ δὲ Πίνδος ὄρος ἐστὶ μέγα, πρὸς ἄρκτον μὲν τὴν Μακεδονίαν, πρὸς ἑσπέραν δὲ Περραιβοὺς μετανάστας ἀνθρώπους, πρὸς δὲ μεσημβρίαν Δόλοπας, πρὸς ἕω δὲ . . . αὕτη δ' ἐστὶ τῆς Θετταλίας.

Ἄν τις παραβάλῃ τὰ ἐν 430, 3, ἐν οἷς καταλέγονται τὰ μέρη εἰς ἃ διαιρεῖται ἡ Θεσσαλία, δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὸ χάσμα γράφων *πρὸς ἕω δὲ* (*Ἑστιῶτιν*). Πρβλ. καὶ κατ. 437, 17.

Αὐτ. 441, 20.

ἐπεὶ οὐδὲ τῆς Νεσσωνίδος μέμνηται λίμνης, ἀλλὰ τῆς Βοιβηίδος μόνον πολλῷ ἐλάττονος οὔσης, ταύτης δὲ μόνης μενούσης, ἐκείνης δὲ ὡς εἰκὸς τοτὲ μὲν πληρουμένης ἀτάκτως, τοτὲ δὲ ἐκλειπομένης.

Γραπτέον *ἅτε* ἀντὶ *δέ*.

10. 448.

ἐν δὲ τῇ Ἐρετρικῇ πόλις ἦν Τάμυναι πλησίον τοῦ πορθμοῦ.

Γραπτέον γράμματι μεγάλῳ τὴν λέξιν Πορθμοῦ, ἐπειδὴ ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ πόλεως κειμένης μεταξὺ Ἐρετρίας καὶ Ταμυνῶν. Πρβλ. Δημοσθ. 9, 33, 58. 10, 8, 18, 71. 19, 89. καὶ Σουίδαν. Ἁρποκρ. Φώτιον.

Αὐτ. 465, 5.

ἀλλὰ μὴν σύ γε, ὦ Πολύβιε, ὁ τὰς λαοδογματικὰς ἀποφάσεις περὶ τῶν διαστημάτων εἰσάγων, οὐκ ἐν τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς (πταίεις, εἰ) καὶ διδοῖς εὐθύνας, τὰς μὲν Ποσειδωνίῳ, τὰς δ' Ἀρτε-

μιδώρῳ, τὰς δ' ἄλλοις πλείοσι. Καὶ ἡμῖν οὖν συγγνώμην (ἔχειν) καὶ οὐ δυσχεραίνειν δεῖ παρὰ τῶν τοιούτων μεταφέρουσι τὴν πολλὴν ἱστορίαν, ἐάν τι πταίωμεν, ἀλλ' ἀγαπᾶν ἐὰν τὰ πλείω τῶν εἰρημένων ἑτέροις ἄμεινον λέγωμεν ἢ τὰ παραλειφθέντα κατ' ἄγνοιαν προστιθῶμεν.

Οὕτω ἐκ τῶν συμφραζομένων νομίζομεν ὅτι δύνανται νὰ συμπληρωθῶσι τὰ χάσματα.

Αὐτ. 466.

πολέμου δ' ἐμπεσόντος τοῖς Θεστιάδαις πρὸς Οἰνέα καὶ Μελέαγρον, ὡς μὲν ὁ ποιητὴς «ἀμφὶ συὸς κεφαλῇ καὶ δέρματι» κατὰ τὴν περὶ τοῦ κάπρου μυθολογίαν, ὡς δὲ τὸ εἰκὸς περὶ μ έ ρ ο ς τῆς χώρας.

Γραπτέον *μέρους* καὶ οὐχὶ *μέρος*.

Αὐτ. 473, 22.

Δακτύλους δ' Ἰδαίους φασί τινες κεκλῆσθαι τοὺς πρώτους οἰκήτορας τῆς κατὰ τὴν Ἴδην ὑπωρείας· [πόδας μὲν γὰρ λέγεσθαι τὰς ὑπωρείας, κορυφὰς δὲ τὰ ἄκρα τῶν ὀρῶν].

Ὅτι τὰ ἀπὸ τοῦ *πόδας — ὀρῶν* εἶνε παρέμβλητον σχόλιον τοῦ *ὑπωρείας*, δῆλον.

11, 506, 6.

αἱ δὲ κορυφαὶ χειμῶνος μὲν ἄβατοι, θέρους δὲ προσβαίνουσιν ὑποδούμενοι κεντρωτὰ ὠμοβόϊνα δίκην τυμπάνων π λ α τ ε ῖ α διὰ τὰς χιόνας καὶ τοὺς κρυστάλλους.

Γράφε *πλατέα* ἀντὶ *πλατεῖα*.

Αὐτ. 507.

ἔστι δ' ὁ κόλπος ἀνέχων ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ πρὸς μεσημβρίαν κατ' ἀρχὰς μὲν ἱκανῶς στενός, ἐνδοτέρω δὲ πλατύνεται προϊών, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν μυχὸν ἐπὶ σταδίους που καὶ πεντακισχιλίους.

Πρὸ τῶν *καὶ πεντακισχιλίους* ὅτι ἐξέπεσε λέξις δηλοῖ ὁ ἐπιφερόμενος *καί*. Καθ' ἡμᾶς ἦτο γεγραμμένον μετὰ τὴν λέξιν *που* υ' (=τετρακοσίους), ὅπερ εὐκολώτατα ἠδύνατο νὰ νομισθῇ ὅτι ἦτο διττογραφία τοῦ τελευταίου γράμματος τῆς προηγουμένης λέξεως.

Αὐτ. 515, 10.

τὰ μὲν οὖν ὄρη νέμονται σκηνῖταί τινες, τὰ δὲ πεδία πο·

ταμοῖς διαρρεῖται [ποτίζουσι δ' αὐτὰ] τὰ μὲν τῷ Ἀρίῳ τὰ δὲ τῷ Μάργῳ.

Ἐκβλητέον τὸ παρεμβληθὲν σχόλιον τοῦ *διαρρεῖται*.

12, 555, 28.

ἐπεμελήθη δὲ οὕτω τῶν τόπων τούτων ὥστε πέντε καὶ ἑβδομήκοντα φρούρια αὐτοῖς κατεσκευάσατο (καὶ φρουράρχους κατεστήσατο), οἷσπερ τὴν πλείστην γάζαν ἐνεχείρισε.

Ἀναγκαῖαι, ὡς τὰ συμφραζόμενα δηλοῦσι, νὰ προστεθῶσιν αἱ λέξεις *καὶ φρουράρχους κατεστήσατο*.

Αὐτ. 569, 3.

ἀλλὰ διέφθειραν αὐτὸν οἱ Κίλικες ἐμβαλόντα εἰς τοὺς Ὁμοναδεῖς καὶ ἐξ ἐνέδρας ληφθέντα.

Γραπτέον *Ὁμοναδέας* ὡς καὶ κατωτέρω 5 *εἰς δὲ τοὺς Ὁμοναδέας παρελθών*.

Αὐτ. 576, 11.

Ὤνησε δὲ καὶ λιμὸς τῷ τοσούτῳ πλήθει τῆς στρατιᾶς ἐπιπεσών, ὃν οὐ προείδετο ὁ βασιλεύς, ὡς ἀπῆλθε πολλοὺς ἀποβαλών.

Γραπτέον καὶ στικτέον

— ὁ βασιλεύς· ὥστ' ἀπῆλθε κτλ.

14, 643.

οἱ δὲ τὸν μὲν Κάλχαντα προβαλεῖν τὴν ὗν φασι, τὸν δὲ ἐρινεόν, καὶ τὸν μὲν εἰπεῖν τἀληθὲς τὸν δὲ μή, ἀποθανεῖν δὲ ὑπὸ λύπης καὶ κατά τι λόγιον.

Ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (642, 27) ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τοῦ ἐρινεοῦ καὶ περὶ τῆς ὑός, ἀνάγκη, ὅπως ἐπαναλαβὼν τὴν λέξιν *ὗν* μετὰ τοῦ ἄρθρου ἐξήνεγκεν, οὕτω καὶ ἡ λέξις ἐρινεὸν νὰ ἔχῃ τὸ ἄρθρον.

Γραπτέον λοιπὸν

οἱ δὲ τὸν μὲν Κάλχαντα προβαλεῖν τὴν ὗν φασι, τὸν δὲ (Μόψον) τὸν ἐρινεόν.

Αὐτ. 651.

κἀνταῦθα δ' ἐστὶ συνεχὴς ὀρεινή, πολὺ μέντοι ταπεινοτέρα καὶ οὐκέτι τοῦ Ταύρου νομίζεται, οὐδὲ τὰ μὲν ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ δ' ἐντός, διὰ τὸ σποράδας εἶναι τὰς ἐξοχὰς καὶ

τὰς εἰσοχὰς ἐπίσης τε πλάτος καὶ μῆκος τῆς χώρας ἁπάσης καὶ μηδὲν ἔχειν ὅμοιον διατειχίσματι.

Ὁ Μεινέκιος μετὰ τὴν λέξιν *ἐπίσης* σημειοῦται ἀστερίσκον. Καθ' ἡμᾶς πλὴν μικρᾶς τινος προσθήκης τὸ χωρίον οὐδενὸς ἄλλου δεῖται.

Γραπτέον λοιπὸν

διὰ τὸ σποράδας εἶναι τὰς ἐξοχὰς καὶ τὰς εἰσοχάς, ἐπ' ἴσης τε (τὸ) πλάτος καὶ μῆκος τῆς χώρας ἁπάσης καὶ μηδὲν ἔχειν ὅμοιον διατειχίσματι (=διὰ τὸ σποράδας εἶναι τὰς ἐξοχὰς καὶ τὰς εἰσοχάς, ἐπ' ἴσης τε (=διά τε τὸ ἔχειν ἐξ ἴσου) τὸ πλάτος καὶ μῆκος τῆς χώρας ἁπάσης καὶ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὅμοιον διατειχίσματι).

Περὶ τῆς φράσεως *ἐπ' ἴσης ἔχειν* ἰδὲ Ἡροδ. 7, 501.

14, 651, 3.

Στρατόνικος ὁ κιθαριστὴς ἰδὼν ἐ π ι μ ε λ ῶ ς χλωροὺς τοὺς Καυνίους, τοῦτ' εἶναι ἔφη τὸ τοῦ ποιητοῦ «οἵη περ φύλλων γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν».

Πολλοὶ πολλαχῶς ἐπεχείρησαν νὰ διορθώσωσι τὸ χωρίον τοῦτο· οἱ μὲν ἀντὶ τοῦ *ἐπιμελῶς* γράφουσιν *ἐπιεικῶς*, οἱ δὲ *ἐκπάγλως*, οἱ δὲ *ὑπομελάνως* ἢ *ὑπομέλανας* καὶ ἄλλοι ἄλλως.

Καθ' ἡμᾶς γραπτέον *ἐπιμεΡῶς* (κατὰ μέγα μέρος) ἀντὶ τοῦ *ἐπιμελῶς*.

Αὐτ. 654, 7.

οὓς οἱ μὲν βασκάνους φασὶ καὶ γόητας θ ε ί ῳ κ α τ α ρ ρ έ ο ν τ α ς τὸ τῆς Στυγὸς ὕδωρ ζῴων τε καὶ φυτῶν ὀλέθρου χάριν, οἱ δὲ κλπ.

Ὁ Μεινέκιος πρὸ μὲν τοῦ *θείῳ*, ἀνθ' οὗ οὐκ οἶδ' ὅπως προτείνει νὰ γραφῇ *φθόνῳ*, σημειοῦται χάσμα, τὸ δὲ *ζῴων* νομίζει γραπτέον *ῥιζῶν*. Καθ' ἡμᾶς τὸ νόσημα κεῖται ἐν τῷ *καταρρέοντας*, ὃ γραπτέον *καταρραίνοντας*.

15, 695, 24.

οἷς ἀγχιτέρμων ἥλιος διφρηλατῶν
σκοτεινὸν ἄνθος ἐξέχρωσε λιγνύος
εἰς σώματ' ἀνδρῶν καὶ ξυνέστρεψεν κόμας
μ ο ρ φ α ῖ ς ἀ ν α υ ξ ή τ ο ι σ ι συντήξας π υ ρ ό ς.

Δικαίως οἱ κριτικοὶ προσέκρουσαν τῇ λέξει *μορφαῖς*. Καὶ ὁ μὲν

Μεινέκιος ἀντὶ τούτου γράφει *ὁρμαῖς*, ὁ δὲ Ἑρουερδῆνος ἀποδεχόμενος τὴν διόρθωσιν ταύτην νομίζει ὕποπτον καὶ τὴν λέξιν *ἀναυξήτοισι*, ἀνθ' ἧς προτείνει νὰ γραφῇ *ἀνικήτοισι*.

Καθ' ἡμᾶς, ὅπως ὁ νοῦς τοῦ χωρίου ᾖ σαφής, πρέπει ὁ τελευταῖος στίχος νὰ διορθωθῇ ὧδε

ὀρφνὰς ἀναυξήτους τε συντήξας πυρί.

Οὕτω δὲ τὸ μὲν *ὀρφνὰς* (μελαίνας) χαρακτηρίζει ἄριστα τὸ χρῶμα τῆς τῶν Αἰθιόπων κόμης, τὸ δὲ *ἀναυξήτους*, τὸ βραχὺ αὐτῆς, ὅπερ πάντες οἱ Αἰθίοπας ἰδόντες δὲν ἀγνοοῦσιν.

Αὐτ. 703. 37.

καὶ τίγρεις δ' ἐν τοῖς Πρασίοις φησὶν ὁ Μεγασθένης μεγίστους γίνεσθαι, σχεδὸν δέ τι καὶ διπλασίους λεόντων, δυνατοὺς δὲ ὥστε τῶν ἡμέρων τινὰ ἀγόμενον ὑπὸ τεττάρων τῷ ὀπισθίῳ σκέλει δραξάμενον ἡμιόνου βιάσασθαι καὶ ἑλκύσαι πρὸς ἑαυτόν.

Ὀρθῶς λέγει ὁ Ἑρουερδῆνος (Μνημ. τόμ. 15 σελ. 452) «insolenter dictum τεττάρων pro τεττάρων ἀνδρῶν, sed ne sic quidem locum intellego. Non enim satis assequor quid ad rem faciat quatuor illorum virorum commemoratio, nisi hos quoque obnitentes belua ad se pertraxerit. Subesse videtur aliquis error, quem non expedio».

Γραπτέον *ἀπὸ Πατάλων* ἀντὶ *ὑπὸ τεττάρων*. Περὶ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῆς χώρας ἰδὲ ἀν. 701 καὶ Ἀρρ. Ἀν 5, 4, 1—6, 20, 1 καὶ Ἰνδ. 2, 6, 8.

Αὐτ. 727, 2.

οἱ γὰρ Πέρσαι κρατήσαντες Μήδων καὶ ὁ Κῦρος, ὁρῶντες τὴν μὲν οἰκείαν γῆν ἐπ' ἐσχάτοις πού ταττομένην, τὴν δὲ Σουσίδα ἐνδοτέρω καὶ πλησιαιτέραν τῇ Βαβυλωνίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, ἐνταῦθα ἔθεντο τὸ τῆς ἡγεμονίας βασίλειον· ἅμα καὶ τὸ ὅμορον τῆς χώρας ἀποδεξάμενοι καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως καὶ κρεῖττον τὸ μηδέποτε καθ' ἑαυτὴν τὴν Σουσίδα πραγμάτων μεγάλων ἐπήβολον γεγονέναι.

Συμπληρωτέον καὶ στικτέον·

οἱ γὰρ Πέρσαι—ἐνταῦθα ἔθεντο τὸ τῆς ἡγεμονίας βασίλειον, ἅμα

καὶ τὸ ὅμορον τῆς χώρας ἀποδεξάμενοι καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως καὶ (ὃ) κρεῖττον τὸ μηδέποτε καθ' ἑαυτὴν τὴν Σουσίδα πραγμάτων μεγάλων ἐπήβολον γεγονέναι.

16, 748, 27.

διὰ δὲ τῶν Σκηνιτῶν ὑπὸ τῶν Μαλίων νυνὶ λεγομένων καὶ τῆς ἐκείνων ἐρημίας ἡ ὁδὸς τοῖς ἐκ τῆς Συρίας εἰς Σελεύκειαν καὶ Βαβυλῶνα ἐμπορευομένοις ἐστίν.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου μετὰ τὴν λέξιν *Σκηνιτῶν* σημειούμενον χάσμα ἐπαρκῶς, νομίζω, δύναται νὰ συμπληρωθῇ προστιθεμένου τοῦ ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν ἐπιφερομένην λέξιν ὁμοιότητος ἐκπεσόντος *οὕτω*.

Αὐτ. 757, 23.

ἐνταῦθα δέ φασι πολυστέγους τὰς οἰκίας ὥ σ τ ε καὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ μᾶλλον.

Γραπτέον *γίγνεσθαι* ἀντὶ *ὥστε*.

Αὐτ. κατ.

καὶ δυσδιάγωγον μὲν ποιεῖ τὴν πόλιν ἡ πολυπληθία τῶν βαφείων, πλουσίαν δὲ διὰ τὴν τοιαύτην ἀ ν δ ρ ε ί α ν.

Οἱ μὲν τὸ *ἀνδρείαν* διορθοῦσιν *εὐπορίαν* ἢ *ἐμπορίαν*, οἱ δὲ *εὐτεχνίαν*, ὁ δὲ Ἑρουερδῆνος *ἀηδίαν*. Κατ' ἐμὴν γνώμην γραπτέον *εὐμάρειαν* ἀντὶ τοῦ *ἀνδρείαν*.

Αὐτ. 777, 18.

χρυσός τε ὀρυκτὸς γίνεται παρ' αὐτοῖς οὐ ψήγματος ἀλλὰ βωλαρίων χρυσοῦ καθάρσεως οὐ πολλῆς δεομένων, μέγεθος δ' ἐχόντων ἐλάχιστον μὲν πυρῆνος, μέσον δὲ μεσπίλου, μέγιστον δὲ καρύου· τ η ρ ή σ α ν τ ε ς δὲ ταῦτα ἐναλλὰξ λίθοις διαφανέσιν ὅρμους ποιοῦνται διείροντες λίνον, περιτίθενται δὲ περὶ τοὺς τραχήλους καὶ καρπούς.

Οὐδένα λόγον ἔχει ἐνταῦθα τὸ *τηρήσαντες*. Γραπτέον *τρήσαντες*, ὅπερ ἀναγκαῖον, ἵνα τὰ βωλάρια τοῦ χρυσοῦ γένωνται ὅρμοι.

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Κύριε, Ι. Μάλλιε,

Εἰς Σμύρνην.

Εὐχαριστῶν σοι διὰ τὰ περὶ τοῦ Ξενοφοντείου χωρίου (3, 4, 21-23) ἐπισταλέντα μοι τοῦ σοῦ φίλου κ. Καραγιάννη ἐν τῇ ἐφημερίδι «Σμύρνῃ» δημοσιεύματα κρίνω καλὸν νά σοι γράψω τινά, οὐχὶ ὅπως σὲ πείσω περὶ τῆς ὀρθῆς τοῦ χωρίου ἑρμηνείας, διότι εὐτυχῶς πεπεισμένος τυγχάνεις ὤν, ἀλλ' ὅπως ὁ κ. Καραγιάννης πεισθῇ ὅτι ἡ κατ' εἰκασίαν διόρθωσις αὐτοῦ εἶνε ἄντικρυς ἡμαρτημένη.

Πρὶν εἴπω, τίνων ἕνεκα λόγων ἐγὼ τοὐλάχιστον πείθομαι ὅτι τὸ χωρίον ὡς ἔχει, ἂν μὴ τέλεον ὑγιαίνῃ, παρέχει νοῦν σαφῆ, διὰ δὲ τῆς διορθώσεως τοῦ κ. Καραγιάννη καθίσταται ἀδιανόητον, κρίνω καλὸν νὰ μεταγράψω τὸ χωρίον, ἵνα ἔχων αὐτὸ πρὸ ὀφθαλμῶν δύνησαι τὸν ἔλεγχον τῶν λεγομένων ἀμέσως νὰ κάμῃς.

«οὗτοι δὲ πορευόμενοι, ὁπότε μὲν συγκύπτοι τὰ κέρατα, ὑπέμενον ὕστεροι [οἱ λοχαγοί], ὥστε μὴ ἐνοχλεῖν τοῖς κέρασι, τότε δὲ παρῆγον ἔξωθεν τῶν κεράτων, ὁπότε δὲ διάσχοιεν αἱ πλευραὶ τοῦ πλαισίου, τὸ μέσον ἂν ἐξεπίμπλασαν, εἰ μὲν στενώτερον εἴη τὸ διέχον, κατὰ λόχους, εἰ δὲ πλατύτερον, κατὰ πεντηκοστῦς, εἰ δὲ πάνυ πλατύ, κατ' ἐνωμοτίας· ὥστε ἀεὶ ἔκπλεων εἶναι τὸ μέσον. εἰ δὲ καὶ διαβαίνειν τινὰ δέοι διάβασιν ἢ γέφυραν, οὐκ ἐταράττοντο, ἀλλ' ἐν τῷ μέρει οἱ λοχαγοὶ διέβαινον· καὶ εἴ που δέοι τι τῆς φάλαγγος, ἐπιπαρῆσαν οὗτοι».

Ὁ λόγος εἶνε ἐνταῦθα περὶ τοῦ ποῦ ἦσαν οἱ ἓξ λόχοι, πρῶτον μέν, *ὁπότε συγκύπτοι τὰ κέρατα*, εἶτα δὲ *ὁπότε διάσχοιεν αἱ πλευραὶ τοῦ πλαισίου*. Πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας ταύτης οὐδεὶς μᾶλλον τοῦ Ξενο-

φῶντος δύναται νὰ βοηθήσῃ ἡμῖν. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιστάσει ὁ Ξενοφῶν ῥητῶς καὶ σαφῶς λέγει, ὅτι οἱ ἓξ λόχοι *ὑπέμενον ὕστεροι*, ὅπως μὴ ἐνοχλῶσι τὰ κέρατα. Ἂν τὸ χωρίον διορθωθῇ, ὡς ὁ κ. Καραγιάννης νομίζει, γραφομένου *ἔσωθεν* ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις καὶ ἐν ἁπάσαις ταῖς ἐκδόσεσιν ὑπάρχοντος *ἔξωθεν*, τότε πρῶτον μὲν γεννᾶται ἀντίφασις τοῖς ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος λεγομένοις, ὅτι οἱ λόχοι *ὑπέμενον ὕστεροι*· διότι κατὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην *ἔσωθεν* οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ ἢ ἐντὸς τοῦ πλαισίου ἢ παραπλησίου τινὸς σχήματος, εἰς ὃ τὸ πλαίσιον μετὰ τὴν σύγκυψιν τῶν κεράτων μετασχηματίζεται· ἀλλ' ἂν οἱ λόχοι ἐβάδιζον ἔσωθεν, ὡς ὁ κ. Καραγιάννης φρονεῖ, ἠδύνατο ὁ Ξενοφῶν νὰ εἴπῃ *ὑπέμενον ὕστεροι*, ἀφ' οὗ μετ' αὐτοὺς ὄντας ἔσωθεν ἀκολουθοῦσιν ἄλλοι, ἡ ὀπισθοφυλακὴ δῆλον ὅτι ἢ ἡ οὐρὰ τοῦ πλαισίου; ἀδύνατον. Εἶτα δέ, ἐπειδὴ ἐν διαβάσει στενωτάτου μέρους, οἷον γεφύρας ἢ τοιούτου τινός, τὸ πλαίσιον, γενομένης τῆς συγκύψεως τῶν κεράτων, μετασχηματίζεται εἰς λίαν μακρὸν παραλληλόγραμον, οὗ τὸ μέτωπον δὲν δύναται νὰ ἔχῃ πλείονας τῶν 16 ἀνδρῶν, δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι 96 ἄνδρες, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ μέτωπον τῶν ἓξ λόχων βαδιζόντων κατὰ λόχους, ἐβάδιζον μεταξὺ τῶν 16 ἀνδρῶν, διότι οὐδένα οὔτε λόγον οὔτε σκοπὸν θὰ εἶχε τὸ τοιοῦτον.

Ἀλλ' ἴσως ἐρωτήσῃ τις, ποῦ λοιπὸν ἦσαν οἱ ἓξ λόχοι; Κατ' ἀνάγκην, ὡς λέγει ὁ Ξενοφῶν, ἔμενον τελευταῖοι, ὡς καὶ τὰ σκευοφόρα, ἅτινα, ἐπειδὴ μετὰ τὴν σύγκυψιν τῶν κεράτων ἐν διαβάσει στενωτάτου μέρους δὲν ἦσαν πλέον ἐντὸς τοῦ πλαισίου, ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν πολεμίων διαρπάζωνται, ἔπρεπε νὰ φυλάσσωνται. Φυσικοὶ δὲ φύλακες αὐτῶν οὐδένες ἄλλοι ἦσαν ἢ οἱ ἄνδρες οἱ ἀποτελοῦντες τοὺς ἓξ λόχους, οἵτινες καὶ τὴν οὐρὰν ἅμα ἐφύλασσον ἀπὸ πάσης τῶν πολεμίων ἐπιθέσεως.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιστάσει σαφῶς καὶ πάλιν λέγει ὁ Ξενοφῶν ὅτι οἱ ἓξ λόχοι *τὸ μέσον ἂν ἐξεπίμπλασαν* βαδίζοντες, *εἰ μὲν στενώτερον εἴη τὸ διέχον, κατὰ λόχους, εἰ δὲ πλατύτερον, κατὰ πεντηκοστῦς, εἰ δὲ πάνυ πλατύ, κατ' ἐνωμοτίας*. Ἦσαν δὲ τεταγμένοι τότε, ὡς ἐκ τῆς § 43 ἐξάγομεν, οἱ μὲν τρεῖς τῶν λόχων παρὰ τὸ στόμα ἢ τὴν ἐμπροσθοφυλακήν, οἱ δὲ λοιποὶ παρὰ τὴν οὐρὰν ἢ τὴν ὀπισθοφυλακήν.

Ὡσαύτως δὲν εἶνε ἀσφαλὴς ἡ γνώμη τοῦ Κυνήρου, ὅτι οἱ τριακόσιοι ἐπίλεκτοι οἱ ὑπὸ τοῦ Χειρισόφου τῷ Ξενοφῶντι πεμφθέντες (§ 43) ἦσαν ἴδιον σῶμα ἀποτελοῦν τὴν σωματοφυλακὴν τρόπον τινὰ τοῦ Χειρισόφου, διότι οὔτε ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ῥηθέντων τοῦτο τεκμαιρόμεθα, οὔτε ὑπό τινος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυρεῖται, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται στρατηγοὶ εἶχον περὶ ἑαυτοὺς ἴδιον σῶμα ὡς σωματοφυλακήν. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀποδεξώμεθα τὴν γνώμην τοῦ Κυνήρου ὡς ἀληθῆ, τότε διατί ὁ Κλέαρχος ἐκεῖνος οὐδαμοῦ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος μνημονεύεται ἔχων τοιαύτην;· Κατ' ἐμὴν λοιπὸν γνώμην οἱ τριακόσιοι ἐπίλεκτοι εἶνε οἱ ἡμίσεις τῶν κατ' ἐκλογὴν σχηματισθέντων ἓξ λόχων, οἱ τεταγμένοι παρὰ τὸ στόμα περὶ τὸν Χειρίσοφον. Δικαίως δὲ λέγονται ἐπίλεκτοι, διότι ὅπως φυλάττωσι τὰ σκευοφόρα καὶ τὴν οὐρὰν καὶ ὅπως ἐν ἀνάγκῃ οἱᾳδήτινι τῆς φάλαγγος ἐπέρχωνται βοηθοί, ἔπρεπε νὰ ἦνε λογάδες καὶ οὐχὶ κοινοί τινες στρατιῶται.

Ἂν τὸ χωρίον δεῖται διορθώσεώς τινος, νομίζω ὅτι μόνον τὸ *τότε* δυνάμεθα νὰ τονίσωμεν *τοτέ*, ὁπότε ἡ μὲν ἑρμηνεία πρέπει νὰ γείνῃ ὡσεὶ τὸ χωρίον εἶχεν ὧδε·

οὗτοι δὲ πορευόμενοι, ὁπότε μὲν συγκύπτοι τὰ κέρατα (τοτὲ μὲν) ὑπέμενον ὕστεροι, ὥστε μὴ ἐνοχλεῖν τοῖς κέρασι, τοτὲ δὲ παρῆγον ἔξωθεν τῶν κεράτων.

Ὁ δὲ νοῦς·

μετὰ τὴν σύγκυψιν τῶν κεράτων ὁτὲ μὲν οἱ λόχοι ἔμενον τελευταῖοι, ὅπως μὴ ἐνοχλῶσι τὰ κέρατα, ἄλλοτε δὲ παράγοντες ἐβάδιζον ἔξωθεν τῶν κεράτων, ὅπως βοηθῶσιν αὐτά, ἄν που ἤθελεν εἶναι ἀνάγκη.

Ἀσπάζομαί σε

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Essais de Grammaire historique du néo-grec par Jean Psichari, Paris 1886-1889, Τόμ. Α' σελ. XXIII 299· Τόμ. Β' XXI, CLX 336.

Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα παρ' ἡμῖν ὅπερ, ὡς γνωστόν, εἶνε παλαιότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν, καὶ μάλιστα κατὰ περιόδους, ὑποκείμενον ζωηρᾶς συζητήσεως, ὁ δὲ φιλολογικὸς οὗτος πόλεμος προσέλαβεν αὖθις ὀξύτερόν πως χαρακτῆρα κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη. Τὸ ζήτημα προεβλήθη καὶ συνεζητήθη ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν ἔποψιν ποτέραν μορφὴν αὐτῆς ὀφείλομεν νἀναγνωρίσωμεν καὶ παραδεχθῶμεν ὡς βάσιν τοῦ περαιτέρω γραπτοῦ ἡμῶν λόγου, τὴν ἀρχαίαν μεταβαλλομένην κατὰ τὰς ἑκάστοτε χρείας καὶ δὴ λαμβάνουσαν τὸν τύπον ὑφ' ὃν συνήθως ὀνομάζομεν αὐτὴν *καθαρεύουσαν* ἢ τὴν *δημώδη*. Ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις ταύτας τοῦ ζητήματος ἐξετάζει ὁ κ. Ψυχάρης μετὰ ζήλου ἐν τῷ ἀνωτέρω αὐτοῦ ἔργῳ, ἀνενδοιάστως δὲ καὶ ἀνεκκλήτως ἀποφαίνεται ὅτι μόνη ἡ χυδαία ἢ λαλουμένη ἔχει λόγον ὑπάρξεως, ματαιοπονοῦσι δὲ καὶ ἀλογιστοῦσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς καθαρευούσης. Καὶ εἶνε περὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ ταύτης τοσοῦτον ἀδαμαντίνως πεπεισμένος, ὥστε πλὴν τῶν ἐπιστημονικῶν λόγων, οὓς ἐπικαλεῖται, φρονεῖ ὅτι ἐπιτελεῖ καὶ πατριωτικὸν καθῆκον σταυροφορικὴν ἐπίκλησιν ποιούμενος πρὸς τὰ φιλοπάτριδα αἰσθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἵνα δὲ πειστικώτερον καταστήσῃ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ περὶ τοῦ ἐφικτοῦ καὶ εὐχεροῦς τοῦ δόγματος τούτου, ἔσπευσε νὰ δημοσιεύσῃ καὶ τὸ *Ταξεῖδί του*, ὑποβαλὼν αὐτὸ εἰς τὸ Πανελλήνιον ὡς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τῆς γλώσσης ἣν ὀφείλουσι νὰ ἐγκολπωθῶσι καὶ καλλιεργήσωσιν οἱ γράφοντες. Ἀλλ' ἡ θεωρία ὅμως αὕτη, ἥτις ὡς προείπομεν εἶνε παλαιά, ὅσον

θερμῶς καὶ ἂν κηρύσσηται, δύναται ἀσφαλῶς νὰ θεωρηθῇ ὡς καταδεδικασμένη ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Καὶ ἀκούονται μὲν περιοδικῶς ὑπὲρ τῆς χυδαίας γλώσσης κηρύγματα, ἀπηχοῦντα εὐμενῶς παρά τισι καινοτόμοις, οἵτινες πάντα γλωσσικὸν κανόνα ὡς δούλειον ζυγὸν ἀποστέργοντες, ἄσμενοι θὰ ἔβλεπον τὴν ἐπικράτησιν τοῦ λαλουμένου ἰδιώματος ὡς ἄκοπον καὶ ἰσοδύναμον πρὸς τὴν κατάργησιν πάσης γραμματικῆς καὶ πάσης ὀρθογραφίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσθενὴς αὕτη περιοδικὴ φωνὴ ἐλέγχεται ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἥκιστα σπουδαία καὶ εὔελπις, διότι οὐδένα σχεδὸν οὐδ' ἐκ τῶν κηρύκων αὐτῆς εὑρίσκει εὔτολμον καὶ πιστὸν σκαπανέα. Ὅτι ἡ θεωρία αὕτη εἶνε ἀνεφάρμοστος, αἰσθάνεται πᾶς Ἕλλην. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ κ. Ψυχάρης θὰ συνομολογήσῃ, τοὐλάχιστον σιωπηρῶς, ὅτι ἡ ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ ἀποδοχὴ καὶ χρῆσις γλώσσης ἀτελοῦς καὶ ἀκανονίστου, παραλλασσούσης μάλιστα διαλεκτικῶς ἐν ἑκάστῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ · τοσοῦτον, ὥστε ἐνίοτε ἡ παραλλαγὴ αὕτη βαίνει μέχρις ἀκαταληψίας καὶ Βαβυλωνίας, καὶ ἀπραγματοποίητος εἶνε καὶ ἀπαιτεῖ μελέτην καὶ χρόνον μείζονα ἢ ἡ γνῶσις τῆς ἤδη καθιερωμένης καὶ γραφομένης ἡμῶν γλώσσης. Ἔπειτα ἐν ᾧ σημείῳ ἀναπτύξεως καὶ γενικῆς διαδόσεως εὑρίσκεται ἤδη ἡ καθαρεύουσα αὕτη γλῶσσα καὶ πλουσιωτέρα τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων εἶνε καὶ καταληπτοτέρα τῷ πεπαιδευμένῳ ἀλλοφύλῳ κόσμῳ, τοῦθ' ὅπερ εἶνε προφανῶς μέγα καὶ πρακτικὸν κέρδος. Ὁ κ. Ψυχάρης ἀπατᾶται, νομίζομεν, φρονῶν ὅτι ἡ ὑπὸ εὐαρίθμων τινῶν καινοτόμων καὶ παραδοξογράφων ἐκδηλωθεῖσα στιγμιαία καὶ περιοδικὴ ἐπιδοκιμασία τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ εἶνε σοβαρά, ἀπόδειξις δὲ τούτου ἔστω τὸ γεγονὸς ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν δύναται οὐδὲ τολμᾷ νὰ ποιήσηται χρῆσιν αὐτῆς, τὸ μὲν διότι ἀδυνατεῖ παντάπασιν, ἅτε ἀγνοῶν αὐτήν, τὸ δὲ διότι πέποιθεν ὅτι γράφων κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ *Ταξειδιοῦ* (τοῦθ' ὅπερ θὰ προαπῄτει πολυχρόνιον καὶ ἄσκοπον μελέτην), ἤθελε γίνῃ παραίτιος τῆς καταδίκης τῶν γραφομένων αὐτοῦ παρὰ τῷ ἀναγινώσκοντι λαῷ. Τῆς ἀληθείας ταύτης ἀναμφηρίστου οὔσης, ἄπορον φαίνεται ἡμῖν πῶς ὁ κ. Ψυχάρης ἀνὴρ Ἕλλην, ἔχων πλήρη συνείδησιν τῆς παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει γλωσσικῆς αἰσθήσεως καὶ φιλοτιμίας, ἀνακινεῖ ἔτι ζήτημα, ὅπερ ἐν τῇ Πανελληνίῳ συνειδήσει δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁριστικῶς λελυμένον.

Τὸ δ' ἕτερον μέρος, τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν γένεσιν καὶ ἱστορικὴν ἀνά-

πτυξιν τῆς δημώδους ἡμῶν γλώσσης, ἀποτελεῖ τὸ κύριον καὶ σοβαρὸν θέμα τῆς συγγραφῆς τοῦ κ. Ψυχάρη, ἐν τούτῳ δ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ βιβλίον εἶνε περιεργότατον καὶ ἄξιον φιλολόγου μελέτης. Καὶ ἡ βάσις ἢ ἀρχὴ ἐφ' ἧς ἀπερείδεται καὶ ἡ μέθοδος ἥτις ἐφαρμόζεται εἰσὶν ἀσυνήθεις τὰ δὲ πορίσματα σφόδρα περίεργα. Ὁ κ. Ψυχάρης ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἥ τε γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης δὲν ἀνέρχεται εἰς παλαιοτέρους χρόνους, ἀλλ' ὅτι ἐνεφανίσθη καὶ συνετελέσθη ἐν ταῖς νεωτέραις ἑκατονταετηρίσι τοῦ μέσου αἰῶνος. Τοιαῦτα δοξάζων ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ εἰς ἡμᾶς περισωθέντα μεσαιωνικὰ κείμενα οὐδαμῶς ἐμφαίνουσιν ἀνώμαλον μῖγμα ἑλληνιζούσης καὶ χυδαϊζούσης γλώσσης, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἕκαστον μεσαιωνικὸν κείμενον παρέχει ἡμῖν σύνολον ὁμοειδῶν καὶ συμμέτρων τύπων καὶ καθ' ὅλου κανονικὴν μορφολογίαν. Τούτων οὕτως ἐχόντων, φρονεῖ ὁ κ. Ψυχάρης ὅτι δυνάμεθα ἐπὶ τῇ βάσει στατιστικῶν[1] μονογραφιῶν καὶ ἀριθμητικῶν παραλληλισμῶν τῶν ἐν τοῖς διαφόροις κειμένοις ἀπαντώντων λεκτικῶν τύπων νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης καὶ προσδιορίσωμεν τὴν χρονολογίαν τῶν μέχρι τοῦδε ἀχρονολογήτων κειμένων καὶ συγγραφῶν. «Τῷ ὄντι», προβαίνει λέγων ὁ κ. Ψυχάρης (Ι σελ. 3) «πᾶν ὅ,τι ἐνομίσθη μέχρι τοῦδε τεχνητὸν μῖγμα Ἑλληνιστικῶν καὶ χυδαίων τύπων ἐν τοῖς κειμένοις τοῦ μέσου αἰῶνος τεκμηριοῖ ἐξ ἐναντίας κατάστασιν γλώσσης, ἐν ᾗ ἐπικρατεῖ ἀβεβαιότης περὶ τὴν χρῆσιν τῶν παλαιῶν ἢ νεωτέρων τύπων, κατάστασιν ἄρα ἥτις εἶνε ἁπλοῦς παραλληλισμὸς ἢ μᾶλλον ταυτόχρονος χρῆσις δύο γλωσσῶν, τῆς ἀρχαίας οὔπω παυσάσης τοῦ ζῆν καὶ λαλεῖσθαι. Ὅθεν ἡ περὶ τὴν ταξινόμησιν μέθοδος ἡμῶν εἶνε ἁπλουστάτη. Βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν χρονολογίαν φερόντων κειμένων ἐπιχειροῦμεν νὰ χρονολογήσωμεν τὰ ἀχρονολόγητα. Ἀληθῶς ἡ ἀναλογία, καθ' ἣν οἱ ἀρχαῖοι τύποι ἀπαντῶσι μεμιγμένοι μετὰ τῶν νεωτέρων, παρέχει ἡμῖν καθ' ἑαυτὴν χρονολογικὸν γνώμονα, ἅτε παρατηρουμένη κανονικώτατα. Καὶ καθ' ὅσον μὲν οἱ παλαιοὶ τύποι παρατηροῦνται αὐξανόμενοι ἔν τινι κειμένῳ, ὀφείλομεν ἀναγκαίως νἀναδράμωμεν εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους τοῦ μέσου αἰῶνος πρὸς ὁρισμὸν τῆς ζητουμένης χρονολογίας, ὅσῳ δὲ μᾶλλον οἱ τύποι οὗτοι προβαίνουσιν ἐλαττούμενοι, τοσούτῳ μᾶλλον προσεγγίζομεν εἰς νεωτέρους χρόνους. Τὸ ἁπλούστατον τοῦτο σύστημα τῆς ταξινομήσεως ὑπὸ μόνων ἐκείνων

παρεγνωρίσθη, οἵτινες a priori παρεδέχοντο τεχνητὸν μῖγμα τῶν δύο γλωσσῶν ».

Τὰς ἀρχὰς καὶ θεωρίας ταύτας ἀναπτύσσει διὰ μακρῶν καὶ ἐπαναλαμβάνει ὁ συγγραφεὺς πολλαχοῦ τοῦ βιβλίου, ἐν τῷ κυρίῳ σώματι καὶ τῇ εἰσαγωγῇ καὶ τοῖς προλόγοις ἀμφοτέρων τῶν τόμων. Ἐν τοσούτῳ εἶνε ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὴν ἐγειρομένην αὐτῷ σοβαρὰν ἔνστασιν ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν σῳζομένων μεσαιωνικῶν κειμένων ἐμφαίνει τεχνητὸν μῖγμα ἀρχαΐζοντος ζήλου καὶ δημώδους ἐπιδράσεως, οὐδαμῶς ἀνασκευάζει διὰ πραγμάτων καὶ ἀναμφηρίστων τεκμηρίων, ἀλλὰ μακρηγορῶν ἀορίστως περὶ τούτου (I 205-234), ζητεῖ δεξιῶς δι' ἐλεγκτικῶν ἀντεπιθέσεων νὰ καταστήσῃ πιστευτὰς τὰς ἑαυτοῦ θεωρίας. Πρὶν ὅμως προβῶμεν εἰς τὴν καθ' ὅλου ἐξέτασιν τοῦ νέου τούτου συστήματος δίκαιον καὶ εὔλογον εἶνε νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου. Ἐν πρώτοις ὁ συγγραφεὺς προτάσσει, ὀρθῶς ποιῶν, τῆς κυρίας ἐργασίας ἐκτενῆ ἀλφαβητικὸν πίνακα ἢ εὑρετήριον πάντων τῶν γραπτῶν μνημείων καὶ κειμένων, ὧν ποιεῖται χρῆσιν καὶ ἐφ' ὧν στηρίζει τὰς μελέτας αὐτοῦ. Ὁ κατάλογος οὗτος περιέχει παρατηρήσεις περὶ τῆς παλαιότητος τοῦ χειρογράφου ἢ τῶν χειρογράφων ἑκάστου κειμένου, μνημονεύει δὲ τὰς γενομένας διαφόρους ἐκδόσεις αὐτοῦ, σειμειούμενος καὶ τὴν ἔκδοσιν ἥτις ὑπόκειται αὐτῷ ὡς βάσις τῶν στατιστικῶν καὶ γλωσσικῶν αὐτοῦ μελετῶν. Τὸ εὑρετήριον τοῦτο δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀξιόλογος βοηθητικὸς ὁδηγὸς τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς τὴν ἱστορικὴν μελέτην τῆς γλώσσης ἡμῶν ἐφοδίων, εἰ καὶ ὁμολογητέον ὅτι οὔτε πλήρης εἶνε οὔτε ἀναμάρτητος. Ἐνιαχοῦ δηλαδὴ αὐτοῦ παρατηρεῖται ἡ ἔλλειψις σπουδαίων καὶ ἀπαραιτήτων κειμένων, οἷον τὸ *Χρονικὸν τοῦ Μωρέως*, ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν συγκαταλέγονται ἄλλαι Ἑλληνιστικαὶ καὶ ἀρχαΐζουσαι ἐκδόσεις, ἥκιστα χρήσιμοι εἰς τὴν ἱστορικὴν μελέτην τῆς δημώδους γλώσσης. Οὕτω λόγου χάριν ἡ ἐν τῷ καταλόγῳ πρόσληψις τῆς ἀρχαϊζούσης καὶ μακαρονικῆς ἐκδόσεως Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ ἀντὶ τῆς δημώδους Κρητικῆς *Ῥημάδας*, ποιηθείσης τῷ 1499 καὶ τυπωθείσης τῷ 1534, εἰ μὴ καὶ πρότερον, μειοῖ τὴν χρησιμότητα τοῦ βιβλιογραφικοῦ τούτου καταλόγου.

Μετὰ τὸν βιβλιογραφικὸν κατάλογον ἕπεται πραγματεία περὶ τῆς πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς τοῦ θηλυκοῦ ἄρθρου, ὑποστηρίζουσα τὴν γνώμην τοῦ παλαιοτέρου γραμματικοῦ Ν. Σοφιανοῦ, καθ' ἣν ὀφεί-

λομεν νὰ γράφωμεν *οἱ* (γυναῖκες) οὐχὶ δ' *ἡ* (γυναῖκες). Προϊὼν περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς ὁρίζει ὅτι ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶνε *τὲς* (γυναῖκες), οὐχὶ δὲ *ταῖς* (γυναῖκες). Μετὰ ταῦτα ἐξετάζεται ἡ ἀμοιβαία ἐπίδρασις τῆς πρώτης καὶ τρίτης κλίσεως καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προκύψασα ἀναλογία καὶ συνεκδρομὴ τῶν πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων καταλήξεων. Ἐπανερχόμενος εἶτα εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἄρθρων φρονεῖ ἀλλ' ἄνευ τινὸς ἀποδείξεως ὅτι πρέπει νὰ γράφηται *τὶς* (γυναῖκες = τὰς γυναῖκας) ἀντὶ *τῇς* ἢ *τῆς* (γυναῖκες), συνεξετάζων εὐθὺς ἔπειτα καὶ τοὺς Κρητικοὺς τύπους *τσή* ἢ *τσί*. Παρακατιὼν πραγματεύεται συνοπτικῶς τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς καθ' ἡμᾶς λαλιᾶς, ἐξετάζει τὴν γλῶσσάν τῶν συγγραφέων τοῦ μέσου αἰῶνος, καταλήγει δ' ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν μέχρι τοῦδε περὶ τῆς γλώσσης γενομένων μελετῶν, σφόδρα καθαπτόμενος τῶν ἀντιδοξούντων αὐτῷ.

Ὁ δεύτερος τόμος τοῦ συγγράματος εἶνε πολλῷ ὀγκωδέστερος, εἰ καὶ χρησιμεύει ὡς παράρτημα τοῦ πρώτου. Ὁ τόμος οὗτος περιέχει τἀποδεικτικὰ τεκμήρια τῶν ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ ἀναπτυσσομένων θεωριῶν καὶ ὑποθέσεων τοῦ συγγραφέως. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ προτάσσει αὖθις, ἐν εἴδει προλεγομένων (σελ. XXIII - CLX), διεξοδικὴν μελέτην εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ μέσου αἰῶνος, ἐξετάζων ἐν αὐτῇ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν ἐν τοῖς κειμένοις παλαιῶν καὶ νέων τύπων, τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς λαλουμένης γλώσσης, τὴν φωνηεντολογίαν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ τὰ αἴτια τοῦ μορφολογικοῦ τούτου μίγματος. Μετὰ τὴν μακρὰν ταύτην προεισαγωγὴν ἕπεται τὸ κύριον περιεχόμενον τοῦ ὀγκώδους τούτου τόμου ἤτοι γενικὸς καὶ συγκριτικὸς πίναξ τῶν ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς κειμένοις ἀπαντώντων παλαιῶν καὶ μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων τύπων τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων, ἡ δὲ ξηρὰ καὶ ἀτερπὴς αὕτη ἐργασία εἶνε ὠκεανὸς λέξεων καὶ ἀριθμῶν καὶ παραπομπῶν, ἐλέγχουσα ἀξιοθαύμαστον ὑπομονὴν καὶ ἀκαταδάμαστον φιλοπονίαν τοῦ συγγραφέως. Μετὰ τὴν γιγάντιον ταύτην ἐργασίαν ἐπιφέρονται ἐν εἴδει παραρτημάτων δύο μονογραφίαι. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ὁ συγγραφεὺς ἐλέγχει διὰ μακρῶν καὶ μέμφεται ὀλιγωρίαν καὶ ἀκηδίαν τῷ Wagner ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γενομένῃ ἐκδόσει τοῦ Θανατικοῦ τῆς Ῥόδου, καὶ καταλέγει πολυαρίθμους διαφόρους γραφάς, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ, τῇ καὶ διεξοδικῇ, πραγματεύεται εἰδικῶς περὶ τῆς Κρητικῆς γραμματείας ἀπὸ τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς Ἐρω-

φίλης, ἧς τὴν σύνθεσιν ἀνάγει ὡρισμένως εἰς τὸ 1610 ἔτος. Τελευτῶν προσαρτᾷ μακρὸν ἀλφαβητικὸν πίνακα τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ μνημονευομένων λέξεων.

Πάσας τὰς ἐπιπόνους ταύτας μελέτας καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀναγόμενα πορίσματα, ἅτινα φαίνονταί πως εὔλογα καὶ πειστικά, πολλάκις δὲ καὶ ἀναμφήριστα, εἴδομεν ὅτι στηρίζει ὁ κ. Ψυχάρης ἐπὶ λίαν ἁπλῆς μεθόδου. Πρῶτον δηλαδὴ παραδέχεται ὅτι πᾶν μεσαιωνικὸν κείμενον, ὑφ' οἵαν περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς μορφήν, παρέχει πιστὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς τῆς συνθέσεως αὐτοῦ ὑπὸ μορφολογικὴν ἔποψιν τῆς γλώσσης, εἶτα ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς θεωρίας ταύτης παραλληλίζει στατιστικῶς τὰ ἀχρονολόγητα κείμενα πρὸς τὰ ὡρισμένην χρονολογίαν φέροντα. Καὶ καθ' ὅσον μὲν παρατηρεῖ αὐξανόμενον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρχαίων τύπων ἀνέρχεται εἰς παλαιοτέρους χρόνους, ὅσῳ δὲ μᾶλλον ἐλαττοῦνται οἱ τύποι οὗτοι κατέρχεται εἰς νεωτέραν ἐποχήν. Τῷ ὄντι ἡ μέθοδος αὕτη τοῦ κ. Ψυχάρη εἶνε ἁπλῆ, διότι ἐλαχίστην φιλολογικὴν προπαιδείαν ἀπαιτεῖ, οὐδεμίαν δ' ἀπολύτως ἱστορικὴν ἢ γεωγραφικὴν γνῶσιν. Ἀλλ' ὅμως καίπερ ἐκ πρώτης ὄψεως εὔλογος φαινομένη, ὡριμώτερον καὶ νηφαλιώτερον ἐξεταζομένη προσκρούει εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ζήτησιν καὶ ἐλέγχεται ἐπισφαλὴς καὶ ἄμοιρος βάσεως. Ὁ κ. Ψυχάρης ἀρνούμενος οὕτω τὴν χρησιμότητα τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας ἑκάστου τόπου, σχετιζομένου πρὸς τὸ ἑκάστοτε ἐξεταζόμενον κείμενον, περιορίζεται εἰς τὸν μηχανικὸν ἢ ἀριθμητικὸν παραλληλισμὸν ὀλίγων τινῶν τύπων καὶ λέξεων, μάλιστα δ' εἰς τὴν στατιστικὴν ἀντιπαράθεσιν ἐνίων καταλήξεων καὶ ἄρθρων, ἀμνημονῶν ὅτι, καθ' ὅλου εἰπεῖν, τὰ καταληκτικὰ ταῦτα προσφύματα καὶ λεξείδια ἢ μόρια εἶνε ἀκριβῶς τὰ ὑπὸ διασκευαστῶν ὑποστάντα τὰς πλείστας καὶ οὐσιωδεστάτας μεταβολάς, ἅτε εὐχερέστερον ἀντιμεταλλασσόμενα καὶ ἀντικαθιστώμενα, μόνον δὲ σπανίως καὶ ὑπὸ μετρικῆς ἀνάγκης ἀλώβητα διατηρούμενα. Τῷ ὄντι αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ μόρια καὶ προσφύματα, ἃ ἐπάγεται ὁ κ. Ψυχάρης ὡς πειστήρια, εἶνε παντάπασιν ἐπισφαλῆ, ἅτε ὑποστάντα ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων καὶ τυπογράφων τὰς πλείστας παραμορφώσεις.

Ἕτερον ἐλάττωμα τοῦ νέου τούτου συστήματος εἶνε βεβαίως καὶ τόδε. Ὁ κ. Ψυχάρης ἀβασανίστως καὶ ἀδιστάκτως παραδέχεται ὅτι πᾶν κείμενον καὶ πᾶς λεκτικὸς τύπος, ὑφ' οἵαν δήποτε μορφὴν καὶ ἂν

περιεσώθη εἰς ἡμᾶς, ἀπεικονίζει ἀκριβῶς τὴν *ἐποχὴν* τοῦ συγγραφέως, οὐχὶ δὲ τὸν βαθμὸν τῆς παιδείας καὶ τὸν περὶ τὸ ἑλληνίζειν ζῆλον αὐτοῦ. Ἀλλὰ πάγκοινος ὑπάρχει συνείδησις καὶ ὁμολογία καὶ ἀναμφήριστος ἀλήθεια ὅτι πάντες οἱ ἀπ' αἰώνων Ἑλληνιστὶ γράψαντες καὶ γράφοντες ἐχρήσαντο καὶ χρῶνται, ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν καὶ φιλοτιμίαν, γλώσσῃ ἀρχαϊκωτέρᾳ καὶ Ἑλληνοφανεστέρᾳ τῆς περὶ αὐτοὺς λαλουμένης δημώδους φωνῆς, τὸ δ' ἀναμφήριστον τοῦτο γεγονὸς δὲν εἶνε δυσερμήνευτον. Πρῶτον πᾶς ὁ δυνάμενος νὰ γράψῃ, οὐ μόνον γνώσεις ἤντλησεν ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ ἀρχαϊκῆς γλώσσης ἐν ᾗ καὶ μόνῃ ἐπαιδεύθη, ἀλλὰ καὶ τὸν λεκτικὸν τρόπον τοῦ γράφειν ἀναγκαίως συνεδιδάχθη ἐξ αὐτῆς. Δεύτερον μόνη ἡ ἀρχαιοπρεπὴς ἀνεγνωρίσθη καὶ καθιερώθη ἀνέκαθεν ὡς φιλολογικὸν καὶ συγγραφικὸν ὄργανον, ἐξ ἐναντίας δ' ἡ καθαρὰ καὶ ἀμιγὴς δημώδης ἢ χυδαία οὐδέποτε ἔσχεν ἐπίσημα οὐδ' ἐθνικὰ δικαιώματα, οὐδ' ἐπεβλήθη ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἔμεινεν ἀείποτε οἱονεὶ ἀπόκληρος καὶ καταπεφρονημένη παρακόρη. Τρίτον ἡ ἀρχαιομιγὴς γλῶσσα παρεῖχε τῷ ἑκάστοτε ἡμιμαθεῖ συγγραφεῖ εὐρύτερον στάδιον ἐκφράσεως ἢ ἡ ἀποκλειστικὴ χρῆσις τῆς πτωχῆς καὶ ἀνεπαρκοῦς χυδαίας. Τούτοις προσθετέον ὅτι εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ἀρχαϊκῆς ἢ ἑλληνιζούσης γλώσσης οὐχ ἥκιστα συνέβαλεν καὶ ἡ περὶ τὴν καλλιέπειαν μικροφιλοτιμία τοῦ ἑκάστοτε γράφοντος, μεριμνῶντος νὰ περιβάλλῃ τὰς ἰδέας αὐτοῦ περιβολὴν οἱονεὶ εὐγενεστέραν καὶ δοκιμωτέραν τῆς χύδην καὶ πεπατημένης λαλιᾶς. Τελευταῖον δυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τὸ παντὶ Ἕλληνι γνωστὸν γεγονός, ὅτι ὑπῆρξεν ἐποχή, καθ' ἣν ἡ χρῆσις τῆς ἑλληνιζούσης ἢ καθαρευούσης ἐπεβάλλετο ὡς λόγος καὶ καθῆκον φιλοπατρίας, ἅτε συνδεθὲν στενώτατα πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως καὶ ὑπάρξεως.

Διὰ τοὺς εὐνοήτους τούτους καὶ ἄλλους πλείονας λόγους ἀντιδοξοῦμεν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ κ. Ψυχάρη, φρονοῦμεν δ' ἐν πλήρει πεποιθήσει ὅτι τὰ μεσαιωνικὰ καὶ μεταγενέστερα κείμενα, ὑφ' οἵαν μορφὴν περιῆλθον εἰς ἡμᾶς καὶ ἐφ' ἧς ἐρείδει ὁ κ. Ψυχάρης τὰς μελέτας αὐτοῦ, οὐδαμῶς παρέχουσιν ἀσφαλῆ καὶ πιστὴν εἰκόνα τῆς τότε λαλουμένης γλώσσης. Διότι ἄλλως τε, δυνάμεθα νὰ ἐρωτήσωμεν ἁπλούστατα, πῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τὸ φαινόμενον ὅτι δύο ἢ πλείονες συγγραφεῖς ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ πολλάκις δὲ καὶ τόπῳ ἀκμάσαντες,

γράφουσιν ὁ μὲν ἀρχαϊκωτέραν· ὁ δὲ δημωδεστέραν γλῶσσαν; ἢ ὅτι νεώτεροι συγγραφεῖς ἀρχαΐζουσι μᾶλλον τῶν παλαιοτέρων;

Ἄλλο θεμελιῶδες καὶ σχεδὸν στοιχειῶδες σφάλμα νομίζομεν ὅτι πράττει ὁ κ. Ψυχάρης φρονῶν ὅτι ἕκαστον ἔντυπον κείμενον, ἐν πάσῃ αὐτοῦ ἐκδόσει, εἶνε πιστὴ εἰκὼν τῆς γλώσσης τοῦ συγγραφέως. Ἀλλ' εἶνε πασίγνωστον ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν κυκλουμένων κειμένων ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον πολλῷ ὕστερον τοῦ θανάτου τῶν οἰκείων συγγραφέων, καὶ μάλιστα ἐξ ἀντιγράφων τρίτης ἢ τετάρτης ἀντιγραφῆς καὶ γενεᾶς. Εἶνε ὡσαύτως γνωστὸν ὅτι αἱ πολλαὶ τῶν νεωτέρων ἐκδόσεων οὐδαμῶς εἶνε πισταὶ καὶ εὐσυνείδητοι ἀνατυπώσεις τῶν προγενεστέρων ἢ ἀρχετύπων, ἀλλ' ἀμελεῖς καὶ πολλάκις ἀσυνείδητοι καὶ ἀσεβεῖς παραφθοραὶ ἢ διασκευαὶ αὐτῶν. Διότι πῶς ἄλλως δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ τὸ παρατηρούμενον φαινόμενον τῆς περὶ τὸ λεκτικὸν διαφορᾶς δύο ἢ πλειόνων διαδοχικῶν ἐκδόσεων; πῶς ἐξηγεῖται τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ κειμένῳ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως, οἷον ἐν τῇ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἀπαντῶσιν οἱ διττοὶ τύποι *ἄνθρωπος* καὶ *ἄθρωπος*, *ἀδέλφι* καὶ *ἀδέρφι*, *πρᾶγμα* καὶ *πρᾶμα*, *κρουφὸς* καὶ *κουρφός*, *χρυσὸς* καὶ *χρουσός*, *ἄσχημος* καὶ *ἄσκημος*, *θαυμάζω* καὶ *θαμάζω*, θὰ *ξενιτευθῶ* καὶ θὰ *ξενιτευτῶ* καὶ πλεῖστα ἄλλα τοιαῦτα γλωσσικὰ φαινόμενα; Μὴ ἆρά γε ὁ συγγραφεύς, ὅτε μὲν ἀναχαιτιζόμενος ὑπὸ τῆς ζώσης ἔτι καὶ ἀμυνομένης ἀρχαίας, ὁτὲ δὲ παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τῆς ἐπιδραμούσης καὶ ἐκνικώσης νεωτέρας ἢ δημώδους, καὶ ἄκρᾳ δικαιοσύνῃ χρώμενος πρὸς ἑκατέραν, ὁτὲ μὲν ἠρχάϊζεν καὶ ἡλλήνιζεν ὁτὲ δ' ἐνεωτέριζε, καὶ μάλιστα ἐν τῇ προσηκούσῃ ἀναλογίᾳ πρὸς τὸ κράτος καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἑκατέρας;

Ἐὰν αἱ παρατηρήσεις καὶ ἐνστάσεις ἡμῶν αὗται ὦσιν ὀρθαὶ καὶ λογικαί, τοῦθ' ὅπερ ἐλπίζομεν, ὁ κ. Ψυχάρης ὀφείλει νὰ παραδεχθῇ ὅτι τὸ ὅλον θεμέλιον, ἐφ' οὗ στηρίζει τὰς θεωρίας καὶ ὑποθέσεις αὑτοῦ, ἐλέγχεται σφαλερὸν καὶ σαθρόν. Πρὸς τρανοτέραν πίστωσιν τῶν λεγομένων ἡμῶν φέρ' ἐξετάσωμέν τινα ἐξ ὅσων διατείνεται καὶ συνάγει ὁ κ. Ψυχάρης περὶ τῶν κειμένων τῆς Κρητικῆς γραμματείας, ἣν εἰδικῶς πραγματεύεται, ἐκ τῆς βασάνου δὲ καὶ τοῦ ἐλέγχου τοῦ σπουδαίου τούτου κεφαλαίου δύναται νὰ μορφώσῃ ὁ ἀναγνώστης γνώμην καὶ περὶ τοῦ λοιποῦ ἔργου. Ἡ Ἐρωφίλη τοῦ Χορτάκη, δρᾶμα γνωστότατον, κατὰ μὲν τὰς ἐμβριθεῖς ἐρεύνας τοῦ Bursian ἐποιήθη ἀναγ-

καίως ὕστερον τοῦ 1581 ἔτους, κατά τινα δὲ σημείωσιν τοῦ διασκευαστοῦ Μ. Κιγάλα πρὸ τοῦ 1637 ἔτους. Ὁ κ. Ψυχάρης μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ πεντηκονταετὲς τοῦτο διάστημα, ἀλλ' ἀκριβολογῶν αὐστηρότερον, φιλοτιμεῖται νὰ ὁρίσῃ καὶ αὐτὸ τὸ ἔτος τῆς συνθέσεως τῆς Ἐρωφίλης, στατιστικὰς δὲ καὶ μαθηματικὰς πράξεις ἐκτελῶν, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος δρᾶμα ἐποιήθη ἀκριβῶς τῷ 1610. Ἡ μέθοδος ἧς χρῆσιν ποιεῖται πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὡρισμένης ταύτης χρονολογίας ἀπερείδεται εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν τῶν τύπων τοῦ ἄρθρου *τῆς* καὶ *τσῆ*, *τοὺς* καὶ *τσοὶ* ἢ *τσὶ* ἐν σχέσει πρὸς προγενέστερα Κρητικὰ ποιήματα, οἷα ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Ἐρωτόκριτος, ἐν οἷς φέρεται ὡσαύτως ἐναλλὰξ καὶ ἀναμὶξ ὁ διττὸς οὗτος τύπος τοῦ ἄρθρου.

Ἡ καινοφανὴς αὕτη μέθοδος τοῦ κ. Ψυχάρη θὰ εἶχε βεβαίως λογικὴν ὑπόστασιν καὶ βάσιν ἐὰν ἠδύνατο πρῶτον μὲν νὰ ἐγγυηθῇ ἡμῖν ὅτι οἱ διττοὶ οὗτοι τύποι μονοσυλλάβου καὶ εὐτρέπτου λέξεως προέρχονται γνησίως καὶ ἀψευδῶς ἐξ αὐτοῦ συγγραφέως, οὐχὶ δ' ἐξ ὀθνείων καὶ μεταγενεστέρων χειρῶν, εἶτα νἀποδείξῃ ὅτι οὕτω διττογραφῶν ὁ συγγραφεὺς ἄνευ μετρικῆς ἀνάγκης ἢ ἄλλου τινὸς λόγου, ἐχρῆτο ἑκατέρῳ τύπῳ τοῦ ἄρθρου οὐχὶ ἀδιαφόρως καὶ εἰκῇ, ἀλλὰ καθ' ἣν ἀναλογίαν ἐχρῆτο ἑκατέρῳ τύπῳ καὶ ἡ πλειονότης ἢ μειονότης τῶν συγχρόνων ὁμογλώσσων αὐτοῦ. Μέχρι τοιαύτης ἀπαραιτήτου ἀποδείξεως ἂς ἐπιτρέψῃ ἡμῖν ὁ κ. Ψυχάρης νὰ διαφωνῶμεν παντάπασι πρός τε τὰς θεωρίας καὶ τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ, ἅτε διστάζοντες νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος εἴτε λαλῶν εἴτε γράφων μεταχειρίζεται ἀδιαφόρως καὶ αὐθαιρέτως ὁτὲ μὲν τοῦτον ὁτὲ δὲ ἐκεῖνον τὸν τύπον πολυχρήστου καὶ μονοσυλλάβου λέξεως, οἷον εἶνε τὸ ἄρθρον *τῆς* ἢ *τσῆ*. Ὁ κ. Ψυχάρης οὐ μόνον δὲν ἐφρόντισε προηγουμένως νὰ πείσῃ ἡμᾶς περὶ πάντων τούτων, ἵν' ἄσμενοι καὶ εὐγνώμονες ἀποδεχθῶμεν τὴν νέαν αὐτοῦ μέθοδον, ἀλλ' ὑπέπεσε δυστυχῶς καὶ εἰς δεινότερον ἔτι ἁμάρτημα. Ἠμέλησε πρὸ πάσης ἄλλης ἐργασίας νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν τὰ παραλληλιζόμενα ἔντυπα κείμενα, ἃ εἶχεν ὑπ' ὄψει καὶ ἐξ ὧν ἀρύεται τὰ στατιστικὰ τεκμήρια καὶ πειστήρια αὐτοῦ, ὦσι τοὐλάχιστον πισταὶ καὶ ἀκριβεῖς ἀνατυπώσεις τῶν ἀρχετύπων ἐκδόσεων. Ἡ τοιαύτη ὀλιγωρία οὐ μόνον κλονεῖ τὴν πεποίθησιν ἡμῶν ἐπὶ τὴν ἀκρίβειαν καὶ ὀρθότητα τῶν πορισμάτων τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ δια-

σείει ἄρδην αὐτὴν τὴν βάσιν τοῦ οἰκοδομήματος αὐτοῦ. Ἀλλ' ἵνα μὴ ὑποτεθῶμεν ἀοριστολογοῦντες ἢ φιλοψογοῦντες καὶ ἀδικοῦντες τὸν κ. Ψυχάρην, φέρε ἴδωμεν αὐτὰ ταῦτα τἀποδεικτικὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ. Ἐν σελ. 270-2 ἀπαριθμήσας τοὺς ἐν τῇ Θυσίᾳ Ἀβραὰμ καὶ τῇ Ἐρωφίλῃ ἀπαντῶντας τύπους *τῆς* καὶ *τσῆ* (*τσ'*), *τοὺς* καὶ *τσὶ* (*τσ'*), ὁρίζει τὴν ἀριθμητικὴν αὐτῶν ἀναλογίαν ὧδε·

		τῆς	*τσῆ* (*τσ'*)		*τοὺς*	*τσὶ* (*τσ'*)	
Ἐν Θυσ. Ἀβρ.	ἐπὶ 1154 στίχ.	59	6	= 65,	29	2	= 31
Ἐν Ἐρωφίλῃ	» 3879 »	21	301	= 322,	17	180	= 197

Ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας ταύτης προβαίνει ἀμέσως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι « ἀρχομένης τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος δὲν ἀπαντῶσι σχεδὸν Κρητικοὶ τύποι ἐν τοῖς Κρητικοῖς κειμένοις καὶ ὅτι κατὰ πρῶτον ἐμφανίζονται ἐν τῇ Θυσίᾳ τοῦ Ἀβραὰμ μεσούσης τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος (1), ἀναπτύσσονται δ' ἐν τῇ Ἐρωφίλῃ τελευτώσης τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὅτι ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν τρίτον κείμενον ἐμφαῖνον τὴν βαθμιαίαν μετάβασιν ἀπὸ τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραὰμ εἰς τὴν Ἐρωφίλην καὶ ἀπεικονίζον ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ ὁμιλοῦντες ἐξοικειοῦνται κατὰ μικρὸν πρὸς τοὺς Κρητικοὺς τύπους καὶ ἀπομανθάνουσι τοὺς κοινούς ». Τὸ ἀναζητούμενον τοῦτο κείμενον θ' ἀπεῖχε κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ κ. Ψυχάρη ἴσον ἀπὸ τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ἀπὸ τῆς Ἐρωφίλης. « Τὸ μεσοῦν τοῦτο κείμενον », ἀναφωνεῖ μικρὸν κατωτέρω, « οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶνε ἢ ὁ Ἐρωτόκριτος ». Τοῦτον δ' εὐθὺς ἐξετάζων κατὰ τὴν αὐτὴν στατιστικὴν μέθοδον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ *τῆς* καὶ *τσῆ* καὶ *τσὶ* εὑρίσκει τὴν ἑπομένην ἀναλογίαν (2).

τσῆ (= τῆς)	144,	τῆς	98,	τὸ ὅλον	242
τσὶ (= τοὺς)	25,	τοὺς	35,	»	60
τσὶ (= τὰς)	22,	τὲς (= τὰς)	17,	»	39

Ἐκ τῆς στατιστικῆς ταύτης συγκρίσεως συνάγει ὁ κ. Ψυχάρης τὸ

(1) Καὶ ὅμως ἀπαντῶσιν ἤδη τοιοῦτοι τύποι πολλῷ ἀρχαιότερον, οἷον ἐν τῇ 'Ρημάδᾳ Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ (ἔκδ. Ἑνετ. 1778 σελ. 6 στ. 12, σελ. 27 στ. 22 κτλ.), ἥτις κατὰ ῥητὴν δήλωσιν τοῦ ποιητοῦ ἐστιχουργήθη πρὸ τοῦ 1500, ἀπεπερατώθη δὲ τῇ 1ῃ Ἰανουαρίου 1500 ἐν Χανίοις Κρήτης.

(2) Ὁ κ. Ψυχάρης ὁσάκις ὁμιλεῖ περὶ Ἐρωτοκρίτου δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν ὅλον τὸ ἐκ 10000 στίχων συγκείμενον ποίημα, ἀλλὰ μόνον 2194 στίχους ἀποτελοῦντας τὴν πρώτην ῥαψῳδίαν.

ἑξῆς τριπλοῦν συμπέρασμα· «1) ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶνε προγενεστέρα τῆς τῆς Ἐρωφίλης· 2) ὅτι εἶνε βεβαίως μεταγενεστέρα τῆς τοῦ Ἀβραάμ (1)· καὶ 3) ὅπερ τὸ σπουδαιότατον, ὅτι ἡ πρόοδος τῶν Κρητικῶν τύπων δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα τύχης» κτλ.

Ταῦτα καὶ ἄλλα παρεμφερῆ στατιστικὰ πειστήρια ἐπαγόμενος ὁ κ. Ψυχάρης (σελ. 276), συνάγει τὸ παράβολον συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος ἐποιήθη οὐ πρότερον οὐδ' ὕστερον, ἀλλ' ἀκριβῶς τῷ 1581(!), ἐν ᾧ κατὰ τὰς ἡμετέρας ἐρεύνας (2) ἀδύνατον νὰ ἐποιήθη ὕστερον τοῦ 1530. Εἶνε ὅμως περίεργον πῶς δὲν προέβη καὶ περαιτέρω εἰς τὰς ἀριθμητικὰς αὐτοῦ πράξεις ὁ συγγραφεύς, διότι οὕτως ἀναμφιβόλως θὰ εὕρισκεν εὐχερῶς καὶ μαθηματικῶς καὶ τὸν μῆνα, μάλιστα δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς συνθέσεως τοῦ ποιήματος.

Εἰς τὰ κενοφανῆ καὶ παράβολα ταῦτα ταῦτα συμπεράσματα τοῦ κ. Ψυχάρη εἶνε περιττὸν βεβαίως νἀντιτάξωμεν καὶ αὖθις ὅσας μέχρι τοῦδε ἐνστάσεις καὶ παρατηρήσεις ἀνεπτύξαμεν ἐξετάζοντες καθ' ὅλου τὰς θεωρίας καὶ τὴν μέθοδον αὐτοῦ, ἀπαξιώσαντος ἀδικαιολογήτως τὴν ἀπ' αἰώνων ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καθιερωμένην λογικὴν μέθοδον τοῦ συνεξετάζειν ἐν τῇ ἐρεύνῃ τοῦ χρόνου καὶ τόπου φιλολογικοῦ τινος ἔργου, τὰ ἐσωτερικὰ καὶ γλωσσικὰ τεκμήρια καὶ πειστήρια, τὰς ἐξωτερικὰς μαρτυρίας, τὴν σχετικὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, καθ' ὅλου δὲ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ παράσχῃ ἄμεσον ἢ ἔμμεσον λαβὴν πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ζητουμένου. Ταῦτα πάντα παρερχόμενοι χάριν συντομίας, παρατηροῦμεν μόνον περὶ τῆς προκειμένης ἐνταῦθα περιπτώσεως ὅτι καὶ ἕτερος μικρὸς ἔλεγχος ἀποφαίνει τὴν μακρὰν καὶ κοπιώδη στατιστικὴν ἐργασίαν τοῦ κ. Ψυχάρη σχεδὸν ἀνωφελῆ ταλαιπωρίαν καὶ ματαιοπονίαν, διότι τὸ κείμενον αὐτοῦ εἶνε ἀναξιόπιστον. Ἐν τόμ. I σελ. 10 καὶ II σελ. 2 λέγει ἡμῖν ὅτι τὰς περὶ Ἐρωτοκρίτου μελέτας καὶ θεωρίας αὐτοῦ ποιούμενος ἔχει ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1777, ἥτις καθ' ἡμᾶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἑβδόμη ἢ ὀγδόη. Ἀλλ' ἡ

(1) Εὐθὺς κατωτέρω ἐπάγεται ὁ κ. Ψυχάρης πρὸς κύρωσιν τῶν πορισμάτων αὐτοῦ καὶ τὰς γνώμας τῶν προγενεστέρων ἐρευνητῶν τοῦ Ἐρωτοκρίτου M. Leake, Dehèque, Σάθα, Gidell καὶ ἄλλων, καταληξάντων ὁμοφώνως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἔπος τοῦτο ἐποιήθη ἐν τῇ 16ῃ ἑκατονταετηρίδι. Τοιαύτης ὁμοφώνου γνώμης καὶ μαρτυρίας προϋπαρχούσης, ὀρθῶς ἔπραξεν ὁ κ. Ψυχάρης κανονίσας τοὺς στατιστικοὺς αὐτοῦ ὑπολογισμοὺς κατὰ τὰ ὁμογνώμονα συμπεράσματα τῶν προγενεστέρων ἐρευνητῶν.

(2) Περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις 1889 σελ.

δευτέρα ἔκδοσις (1737), ἣν ἡμεῖς ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἥτις, ἀκριβῶς τεσσαράκοντα ἔτη παλαιοτέρα οὖσα, εἶνε ἀναντιρρήτως ἀξιοπιστοτέρα παρέχει πάντη διάφορα στατιστικὰ ἐξαγόμενα. Κατὰ τὰς ἡμετέρας δηλαδὴ ἐπιπόνους καὶ ἀτερπεῖς ἀπαριθμήσεις, ἃς ἐποιησάμεθα χάριν τῆς αὐστηρᾶς ἀκριβείας, ἡ ἀριθμητικὴ ἀναλογία τῶν ἄρθρων *τσῆ* καὶ *τῆς* καὶ *τσί*, παραλληλιζομένη πρὸς τὰ ἐξαγόμενα τοῦ κ. Ψυχάρη, ἔχει ὧδε·

	τσῆ (=τῆς)	*τῆς*	*τσί* (=τούς)	*τούς*	*τσι* (=τάς	*τὲς* (=τάς)
Καθ' ἡμᾶς	157	109=266	32	36=68	22	18=40
Κατὰ τὸν κ. Ψ.	144	98=242	25	35=60	22	17=49

Ἡ ἀσυμφωνία τῶν παραβαλλομένων τούτων ἀριθμῶν ἀρκεῖ ὅπως ἄρῃ πᾶσαν πεποίθησιν ἐπὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐπιστημονικῆς ἐργασίας βασιζομένης ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τοιούτων ἀριθμητικῶν, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν, μηχανικῶν καὶ παιγνιωδῶν ἀπογραφῶν. Ἐνταῦθα προσθετέον ὅτι καὶ τἆλλα γλωσσικὰ φαινόμενα, ἅτινα προσεπάγεται ὁ κ. Ψυχάρης ὡς τρανὰ πειστήρια καὶ ἀναμαρτήτους γνώμονας πρὸς κύρωσιν τῶν θεωριῶν αὐτοῦ περὶ τῆς Κρητικῆς γραμματείας, βασανιζόμενα ἓν πρὸς ἓν καταρρέουσι σχεδὸν πάντα ὡς ἀνυπόστατα καὶ πλημμελῆ. Οὕτω λόγου χάριν ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτοῦ (II σελ. 59), ὅτι ἐν Ἐρωτοκρίτῳ ἀπαντᾷ μόνος ὁ τύπος *κανείς*, καὶ μάλιστα δεκαεπτάκις, οὐχὶ δ' ὁ *κιανείς* (τοῦθ' ὅπερ ἐξαίρει ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς Κρητικῆς μορφολογίας) ἐλέγχεται παντάπασιν ἡμαρτημένος, διότι συμβαίνει ἀκριβῶς τοὐναντίον, ἤτοι ὁ μὲν τύπος *κιανείς* εἶνε ὁ μόνος εὔχρηστός ἔν τε τῇ εἰρημένῃ ἀξιοπίστῳ ἐκδόσει τοῦ 1737 καὶ τῇ νῦν λαλουμένῃ ἐν Κρήτῃ διαλέκτῳ, οὐδέποτε δ' ὁ τύπος *κανείς*, τοῦθ' ὅπερ αὖθις καταμαρτυρεῖ τὴν ἀνακρίβειαν τοῦ κειμένου τοῦ κ. Ψυχάρη. Ὡσαύτως ὁ τύπος *γλυκύς*, (στίχ. 214 [γράφε 215]) καὶ *γλυκύν* (στ. 745), ὃν νομίζει ἀρχαϊκὸν καί, καθ' οὓς χρόνους ἐποιήθη ἡ Ἐρωφίλη ἤδη ἐκλιπόντα, ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν καὶ εὐχρηστεῖ ἔτι ὡς μόνος ἐπιχωριάζων ἐν Κρήτῃ τύπος, οὐδέποτε λεγομένου *γλυκός*. Προσέτι ἡ παρατήρησις (II σελ. 61) ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος «à côté de *ὄντε* 8 (seule forme connue) donne 7 fois *ὄταν*» εἶνε πλημμελής, διότι μόνος τύπος ἀπαντῶν ἐν τῷ ποιήματι εἶνε ὁ *ὄντε*. Ἀλλὰ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς Ῥεθύμνης καὶ τῶν Χανίων ὡς «deux villages» εἶνε ἀδικαιολόγητος, διότι εἶνε καὶ ὑπῆρξαν ἀείποτε *πόλεις*, πρωτοστα-

τοῦσαι μάλιστα μετὰ τοῦ μεταγενεστέρου Ἡρακλείου, ἐν τῇ Κρητικῇ ἱστορίᾳ. Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ἔτι ἐν παρόδῳ ὅτι μεγάλην χάριν θὰ ἐγνωρίζομεν τῷ κ. Ψυχάρῃ ἐὰν ἔλεγεν ἡμῖν σαφέστερον ποῦ εἶδε τὴν ἐν ἔτει 1707 δῆθεν γενομένην *πρώτην* ἔκδοσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, διότι ἡ μαρτυρία αὐτοῦ (II σελ. 273 δὶς) ἀντίκειται πρὸς τὴν τοῦ μακαρίτου Ι. Π. Γκινάκα, λέγοντος ῥητῶς (ἐν Ἰλισσοῦ τόμ. Α′ σελ. 321) ὅτι ἡ πρώτη ἔκδοσις, ἧς δημοσιεύει τόν τε τίτλον καὶ πρόλογον, φέρει χρονολογίαν 1713 (1).

Ἱκαναὶ νομίζομεν ὅτι εἶνε αἱ μέχρι τοῦδε ἀναλυτικαὶ ἡμῶν παρατηρήσεις. Ὁ κ. Ψυχάρης συνέθηκε μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ θαυμαστῆς ὑπομονῆς ὀγκῶδες βιβλίον, ὅπερ ἐν εἴδει μονογραφιῶν ἐρειδομένων ἐπὶ στατιστικῶν ὑπολογισμῶν καὶ ἀριθμητικῶν πράξεων ἐπινοεῖ νὰ ὑποτυπώσῃ τὴν ἱστορικὴν ἀνέλιξιν τῆς καθ' ἡμᾶς δημώδους γλώσσης, ἧς κηρύσσεται ὑπέρμαχος δικηγόρος καὶ διὰ τὸ μέλλον. Τὸ λεκτικὸν ὕφος αὐτοῦ εἶνε μᾶλλον δημοσιογραφικὸν ἢ ἐπιστημονικόν, αἱ δὲ συχναὶ ἐπαναλήψεις καὶ μάλιστα τὸ ἄγαν δογματικὸν ἦθος καὶ ἡ κατὰ τῶν ἁμαρτόντων ἢ μᾶλλον ἀντιδοξούντων ἀνεπιείκεια καὶ χαλεπότης ἀνιᾷ πολλάκις τὸν φιλομαθῆ ἀναγνώστην. Ἀχρονολόγητον ποιημάτιον ἀπέδωκαν π. χ. τῶν προγενεστέρων τινὲς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἢ οἷς ἀληθῶς ἀνήκει. Τὸ πρᾶγμα ἔπειτα κατέστη γνωστὸν ὑπ' ἄλλου. Τώρα δ' ὁ κ. Ψυχάρης ἀποφαίνεται δογματικῶς καὶ ἀδίκως ὅτι τὰ *χρονολογημένα* γλωσσικὰ μνημεῖα οὐδεμίαν ἔχουσι σημασίαν διὰ τοὺς τέως ἐρευνητάς! Τοιαῦται ὑπερβολαὶ καὶ ἀνακρίβειαι δὲν παρατηροῦνται δυστυχῶς ὀλίγαι. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, τὸ βιβλίον ἐν μὲν τοῖς καθ' ἕκαστα περιέχει ἀναντιρρήτως πολλὰς ὠφελίμους νύξεις καὶ διδακτικὰς παρατηρήσεις, ἀλλ' ἐν τῇ ὁλομερείᾳ προδήλως στερεῖται μονίμου καὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως, ἡ δ' ἀτυχὴς μέθοδος ἣν ἀποκαλεῖ *νέαν καὶ ἀπλῆν* δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἡ ἀληθὴς καταδίκη τοῦ ἔργου. Ὁ συγγραφεὺς ἠθέλησε ν' ἀνεγείρῃ μέγα καὶ σεμνο-

(1) Ἰλισσ. τόμ. Α′ 321 (1868) «Ποίημα Ἐρωτικόν, λεγόμενον Ἐρωτόκριτος, συνθεμένον ἀπὸ τὸν ποτὲ Εὐγενέστατον Βιτζέντζον τὸν Κορνᾶρον ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σιτίας τοῦ Νησιοῦ τῆς Κρήτης, τώρα τὴν *πρώτην φορὰν* μὲ πολὺν κόπον, καὶ ἐπιμέλειαν τυπωμένον καὶ ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἐκλαμπρότατον, καὶ λογιώτατον ἀφέντην Γεώργιον τὸν Τζανδήρην. Εἰς τὴν Βενετίαν, αψιγ′. Εἰς τὴν τυπογραφίαν Ἀντωνίου τοῦ Βορτολι, *1713*. Con Licenza de' Superiori, e Privilegio.

ανές οἰκοδόμημα, δὲν προέβλεψε δ' ὅμως νὰ θεμελιώσῃ αὐτὸ ἐπὶ]ραίου καὶ ἀσφαλοῦς ἐδάφους, οὕτω δὲ κατέλιπεν αὐτὸ εἰς τὴν διάρισιν τοῦ πρώτου ἀνέμου καὶ ὑετοῦ. Ὅπως δὲ τοιούτου οἰκοδομήματος οὐδὲν δωμάτιον παρέχει ἀσφαλῆ κατοικίαν, οὕτω καὶ αἱ θεωρίαι αἱ τὰ καθ' ὅλου πορίσματα τοῦ κ. Ψυχάρη οὐδεμίαν ἀπολύτως πεοιθησιν ἐμπνέουσιν, ἂν μὴ πρότερον βασανισθῶσιν αὐστηρῶς. Τοιοῦον αἴσθημα κατέλιπεν ἡμῖν τοὐλάχιστον τὸ ἔργον τοῦ κ. Ψυχάρη ναγνοῦσιν αὐτὸ μετὰ πολλοῦ κόπου, διότι κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ οῦ συγγραφέως τὸ μεῖζον μέρος τοῦ βιβλίου, μάλιστα δ' ὁ δεύτερος καὶ ὀγκωδέστερος τόμος, εἶνε ὕλη βαρεῖα καὶ δυσανάγνωστος (le résent [2nd] volume n'est pas un livre à lire : c'est un dossier à consulter, II σελ. VI). Καθ' ὅλου χαρακτηρίζοντες τὸ βιλίον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, ἐὰν οἱ μὲν στατιστικοὶ αὐτοῦ πίνακες σαν συντεταγμένοι ἐπὶ τῇ βάσει αὐτογράφων ἢ γνησίων καὶ ἀδιαθόρων κειμένων, αἱ δὲ θεωρίαι καὶ τὰ πορίσματα ἠρείδοντο ἐπὶ ἐπιτημονικῶν ἀρχῶν, θὰ εἶχεν ἀληθῶς ἀδιαφιλονίκητον ἀξίαν, διότι θὰ τεριεῖχεν ἀκριβῆ εἰκόνα τοὐλάχιστον τοῦ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα *γραπτοῦ ἢ μακαρονικοῦ λόγου*. Ὅπως ὅμως νῦν ἔχει τὸ ἔργον δυνάμεθα ὰ εἴπωμεν ὅτι περιέχει μὲν πολλὰ ἀληθῆ καὶ πολλὰ νέα πράγματα, λλὰ τὰ μὲν ἀληθῆ δὲν εἶνε νέα, τὰ δὲ νέα ἢ δὲν εἶνε ἀληθῆ ἢ ρήζουσιν αὐστηροῦ ἐλέγχου.

Ἐν Ἀθήναις, μηνὶ Ἰουλίῳ 1890

Α. Ν. ΓΙΑΝΝΑΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΛΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΛΙΣΙΝ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Ἡ κλίσις τῶν ὀνομάτων τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς φαίνεται σφόδρα συγκεχυμένη, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὄνομα δύναται νὰ κλιθῇ καὶ κατὰ τὴν πρώτην καὶ κατὰ τὴν δευτέραν καὶ κατὰ τὴν τρίτην (τῆς ἀρχαίας) κλίσιν, λόγος δὲ τῆς ταραχῆς ταύτης οὔτ' ἐζητήθη τέως οὔτ' ἐξευρέθη. Θὰ ἐξετάσω τάξεις τινὰς τούτων ἐν τῷ παρόντι.

Διερχόμενός τις οἱανδήποτε γραμματικὴν τῆς λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης εὑρίσκει τύπους τοιούτους, οἷον *ὁ μῆνας, τοῦ μῆνα* καὶ *τοῦ μηνοῦ* καὶ *τοῦ μηνοῦς* καὶ *τοῦ μηνός, τὸν μῆνα(ν), οἱ μῆνες* (σπανίως *οἱ μῆνοι*) *τῶν μηνῶν, τοὺς μῆνες* (σπανίως *τοὺς μήνους*)· *ὁ ἄνδρας, τοῦ ἄνδρα* καὶ *τοῦ ἀνδροῦ* καὶ *τοῦ ἀνδροῦς* καὶ *τοῦ ἀνδρός, τὸν ἄνδρα(ν), οἱ ἄνδρες* καὶ *οἱ ἄνδροι* (ἐν Μακεδονίᾳ), *τῶν ἀνδρῶν, τοὺς ἄνδρες* (σπανίως *τοὺς ἄνδρους*, ἐν Ἰταλίᾳ)· *ἕνας* καὶ *(γ)εῖς, ἑνὸς* καὶ *ἑνοῦ* καὶ *ἑνοῦς, ἕνα· ὁ πόδας, τοῦ ποδοῦ* καὶ *τοῦ πόδα, τὸν πόδα(ν)· ὁ ἄρχοντας, τοῦ ἀρχόντου* καὶ *τοῦ ἄρχοντα, τὸν ἄρχοντα(ν), οἱ ἀρχόντοι τῶν ἀρχόντων τοὺς ἀρχόντους· ὁ μάγερας, τοῦ μαγέρου* καὶ *τοῦ μάγερα, τὸν μάγερα(ν), οἱ μαγέροι τῶν μαγέρων τοὺς μαγέρους· ὁ ῥάφτης, τοῦ ῥάφτη, τὸν ῥάφτη(ν), οἱ ῥάφτες* καὶ *οἱ ῥάφτιδες* καὶ *οἱ ῥαφτάδες· ὁ ἀφέντης, τοῦ ἀφέντη* καὶ *τοῦ ἀφεντός, ἀφέντες* καὶ *ἀφέντιδες* καὶ *ἀφεντάδες, ὁ βασιλ̑ιάς, τοῦ βασιλ̑ιῶς* καὶ *τοῦ βασιλ̑ιᾶ, οἱ βασιλ̑ιάδες* καὶ *βασιλέϊδες* κτλ. κτλ. κτλ.

Ἐκ τῶν παρατεθέντων παραδειγμάτων καθίσταται δῆλον, ὅτι ἄλλων μὲν ὀνομάτων αἱ πτώσεις σχηματίζονται κατὰ πάσας τὰς κλίσεις τῆς ἀρχαίας (*ὁ ἄνδρας τοῦ ἄνδρα, τὸν ἄνδρα(ν), τοῦ ἀνδροῦ* καὶ *τοῦ ἀνδρός, οἱ ἄνδρες*), ἄλλα δὲ κατὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν (*ὁ ἄρχοντας τοῦ ἄρχοντα τὸν ἄρχοντα(ν), τοῦ ἀρχόντου οἱ ἀρχόντοι τοὺς ἀρχόντους*), ἄλλα δὲ κατὰ τὴν πρώτην καὶ τρίτην (*ὁ ῥάφτης τοῦ ῥάφτη*

οἱ ῥάφτες καὶ οἱ ῥάφτιδες καὶ οἱ ῥαφτάδες· ὁ ἀφέντης τοῦ ἀφέντη τὸν ἀφέντη(ν), τοῦ ἀφεντὸς οἱ ἀφέντες-άδες· ὁ βασιλιὰς τοῦ βασιλιᾶ τὸν βασιλιά(ν) καὶ τοῦ βασιλιῶς τοὺς βασιλιάδες καὶ οἱ βασιλέϊδες κτλ.).

Ἐκτὸς δὲ τούτου παρατηρεῖται μεταπλασμὸς τοῦ ἑνικοῦ πολλῶν τριτοκλίτων κατὰ τὴν πρώτην κλίσιν (*ὁ γέρων - ὁ γέροντας, ἡ πόλις - ἡ πόλι τῆς πόλις* κτλ.) καὶ ἀντιστρόφως μετάβασις τοῦ πληθυντικοῦ τῶν πρωτοκλίτων εἰς τὴν τρίτην (*οἱ πολῖτες*), καὶ πρὸς τούτοις τρίτος μεταπλασμὸς οὐχὶ μὲν καθολικὸς ὅπως ὁ τῶν εἰρημένων, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὑπάρχων, ἤτοι τοῦτο μὲν ὁ ὀλίγων δευτεροκλίτων κατὰ τὰ πρωτόκλιτα, *ὁ ἔμπορας, ὁ κύλινδρας* (= ὁ κύλινδρος), *ὁ κούτραφας* (= κρόταφος), *ὁ μάγερας, ὁ κάβουρας* (ἐν Κρήτῃ καβ(ει)ρὸς-καβρός), *ὁ* (*ἐ*)*πίσκοπας, ὁ κάκουργας, ὁ καπνοδόχας* κτλ., τοῦτο δὲ ὁ μεταπλασμὸς ἄλλων πρωτοκλίτων κατὰ τὴν β', *ὁ κόρακος* Calabria ἀριθ. 4 σελ. 7, *οὐ μπλαύλακους* = μυλαύλακος ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ὁ *ἄνδρος* παρὰ Ἰωάν. Δούκᾳ σελ. 190.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται ἐγένοντο ὑπὸ τῶν λαλούντων οὐχὶ βεβαίως εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, διότι τότε δὲν θὰ ἐνόουν ἀλλήλους, ἀλλὰ κατά τινας ἀναλογίας πρὸς παλαιότερα πρότυπα, ἡ δὲ ψυχολογικὴ ἀναζήτησις καὶ ἀνεύρεσις τῶν ἀναλογιῶν τούτων, ἤτοι τῶν τρόπων καθ' οὓς οἱ πρὸ ἡμῶν ὑπὸ τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος αὐτῶν ἀγόμενοι διέθηκαν ταῦτα οὕτως, εἶναι ὁμολογουμένως διδακτικωτάτη.

Εἰκάζω λοιπὸν ὅτι μέρος τῶν μεταπλασμῶν τούτων ὡρμήθη ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ. Εἶναι δηλ. γνωστόν, ὅτι ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος οἱ ἄνθρωποι ἠπατήθησαν ὑπὸ τῆς παροξυτόνου γενικῆς πληθυντικῆς τῶν τριτοκλίτων, ἅτε ὁμοιοτάτης τῇ πολλῶν δευτεροκλίτων, καὶ ἐσχημάτισαν τὴν δοτικὴν πληθυντικὴν τῶν βαρυτονούντων τὴν γενικὴν τριτοκλίτων τούτων ὀνομάτων κατὰ τὴν β' κλίσιν εἰς *-οις* ἀντὶ εἰς *-σι*, ἤτοι *τῶν προβάτων : τῶν χρημάτων = τοῖς προβάτοις : τοῖς χρημάτοις*· οὕτως ἐλέχθη *τοῖς ἀγώνοις, τοῖς λιμένοις, τοῖς ὤτοις, τοῖς γονέϋς* (=γονέοις) κτλ. Ὑπὸ τῆς αὐτῆς δ' ὁδηγούμενοι ἀναλογίας οἱ ἄνθρωποι βραδύτερον κατὰ τὸ σχῆμα *τῶν ἀνθρώπων οἱ ἀνθρώποι τοὺς ἀνθρώπους* κτλ. ἔκλιναν καὶ *τῶν ἀρχόντων οἱ ἀρχόντοι τοὺς ἀρχόντους, τῶν κοράκων οἱ κοράκοι τοὺς κοράκους, τῶν δαιμόνων οἱ δαιμόνοι τοὺς δαιμόνους, οἱ βωλάκοι, οἱ χαράκοι, οἱ γερόντοι κτλ.*

Οὕτω μετεσχηματίσθη κατὰ τὴν β' κλίσιν ὁ πληθυντικὸς πάντων

τῶν παλαιῶν ἀρσενικῶν τριτοκλίτων (σήμερον δὲ πρωτοκλίτων), ὅσ τὴν γενικὴν πληθυντικὴν ἐπὶ τῆς παραληγούσης ἐτόνιζον καὶ δὴ πρὸ πολλὰ δευτερόκλιτα ὡμοίαζον. Ὅτι δ' ἀληθῶς ὁ ὅμοιος τονισμὸς ἐ τῇ γενικῇ πληθυντικῇ ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ μετασχηματισμοῦ, ἀποδεί κνυται ἐντεῦθεν ὅτι μόνον ἀρσενικὰ μετεπλάσθησαν οὕτω καὶ μόνο παροξυτονοῦντα τὴν γενικὴν πληθυντικήν, ὅσα δ' ἀρχαῖα τριτόκλιτ ἐτονίζοντο ἐπὶ τῆς ληγούσης ἐν τῇ γενικῇ πληθυντικῇ καὶ δὴ οὕτω ὡμοίαζον μᾶλλον πρὸς τὴν γενικὴν τῶν τῆς πρώτης κλίσεως, καθώ καὶ τὰ θηλυκὰ ἅτε πάντῃ ξένα τῆς β΄. κλίσεως. ταῦτα δὲν μετεπλά σθησαν κατὰ τὰ δευτερόκλιτα εἰς *-οι -ους* ἀλλὰ λήγουσιν ὁμοίως τοῖ πρωτοκλίτοις καὶ τριτοκλίτοις εἰς *-ες*, π. χ. *οἱ ἄνδρες*, *οἱ μῆνε τοὺς ἄνδρες*, *τοὺς μῆνες*, διότι *μηνῶν ἀνδρῶν*. Τὰ δὲ μεμονωμένα *ἄνδροι τοὺς ἄνδρους* καὶ *οἱ μῆνοι τοὺς μήνους* προῆλθον πάντω ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὰ συνώνυμα καὶ συγγενῆ, *τοὺς ἀνθρώπους οἱ ἀν θρώποι*, *τοὺς χρόνους οἱ χρόνοι*. (πρβλ. καὶ τὴν ἐναντίαν ἐπίδρασ *χρονῶν* κατὰ τὸ *μηνῶν*, *ἡμερῶν*).

Καὶ οὕτω μὲν τῶν τριτοκλίτων τῶν πολυσυλλάβων ὁ πληθυντικ μετέβη εἰς τὴν β' κλίσιν. Ὅτι δὲ ὁ πληθυντικὸς τῶν πάλαι πρωτοκλίτω μετεπλάσθη κατὰ τὸν τῶν τριτοκλίτων, *οἱ προφῆτες τῶν προφητῶν τοι προφῆτες· οἱ κριτές*, *οἱ κλέφτες*, *οἱ τρίφτες*, *οἱ χαρές*, *οἱ χῶρες*, *ὧρες*, *οἱ λόχες* (=λόγχαι), *οἱ ἡμέρες*, *οἱ φιλίες*, *οἱ κυλωσύνες* κτλ. κ τούτου ἡ αἰτία κεῖται ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ διὸ καὶ τὰ πρῶτ παθόντα ἐν ταύτῃ εὑρίσκονται. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν αὐτῇ τ δοκίμῳ γλώσσῃ οὐχὶ σπανίως ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ἐκβα λοῦσα τὴν αἰτιατικὴν αὐτοῦ ἐτέλει καὶ τὰ ταύτης ἔργα. Διὰ τ ἄρθρου (οἱ - τούς, αἱ - τὰς) ᾐσθάνοντο οἱ λαλοῦντες ἀρκούντως διακε κριμένας καὶ σαφεῖς τὰς πτώσεις ταύτας, αἵτινες ἄλλως διὰ φωνητικ παθήματα ἔν τισιν οὐκ ὀλίγον ὅμοιαι ἀλλήλων ἤδη πρότερον κατε στησαν. Κατ' ἀρχὰς ἐλέχθησαν οὕτω τὰ λήγοντα (ἢ ἀληθῶς ἢ φα νομένως) εἰς φωνῆεν, *οἱ ἀληθεῖς τοὺς ἀληθεῖς*, *οἱ ὄφεις τοὺς ὄφεις*. *βασιλεῖς τοὺς βασιλεῖς*, *οἱ παχεῖς τοὺς παχεῖς*, *οἱ μείζους τοὺς μεί ζους* κτλ., κατὰ μικρὸν δὲ τὴν ἁπλότητα ταύτην ἤρξαντο νὰ ἐφαρ μόζωσι καὶ ἐπὶ τὰ συμφωνόληκτα, *τέτορες* (αἰτ.) ἐν Δελφοῖς ἐν πα λαιοτάτῃ ἐπιγραφῇ, *τὰς χάριτερ*, (ἐν Ἤλιδι κατὰ τὸν γ'. ἢ κα δ'. π. Χ. αἰῶνα), *τοὺς ἐλάσσονες*, *τοὺς συμπολεμήσαντες*, *τοὺ*

δαμοσιοφύλακες κτλ. ἐν Ἀχαΐᾳ κατὰ τὸν β' π. χ. αἰῶνα· ἔπειτα ἀνευρίσκομεν συχνὰ *τοὺς μῆνες*, *τοὺς πάντες*, *τέσσαρες* κτλ. ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ Ἑλλάδι. Ἐκ δὲ τῆς τρίτης κλίσεως μετήνεγκον οἱ λαλοῦντες τὴν ἀγαστὴν ταύτην ἁπλοποίησιν ἀμφοτέρων τῶν πτώσεων εἰς -*ες* -*ες* καὶ ἐπὶ τὴν α'. Πιθανώτατον φαίνεται ὅτι καὶ ἐν τούτοις ὁ ὅμοιος τονισμὸς τῆς γενικῆς πληθυντικῆς (*τῶν ἡμερῶν*, *τῶν νυκτῶν*, *τῶν ἀνδρῶν*, *τῶν προφητῶν* κτλ.) ἐξήσκησε τὴν ἑλκτικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπὶ τὸν μετασχηματισμὸν τοῦ -*αι* -*ας* εἰς -*ες*, πρὸς δὲ τούτοις διὰ τοῦ -*ες* προσεκτῶντο οἱ λέγοντες σαφέστερον τύπον ἢ διὰ μόνου τοῦ -*αι* (=e), διότι *τιμὲς* πάντως εὐδιακριτώτερον τοῦ *τιμαί*. Πότε τοῦτο συνέβη κατὰ πρῶτον, οὐδεὶς ἀνθρώπων ἠξεύρει· τὰ πρῶτα ἐπιγραφικὰ μαρτύρια τῆς μεταβολῆς ταύτης παρέχει ἡμῖν ἐπιγραφὴ τῆς Ῥόδου, ἥτις ἀτυχῶς εἶναι ἀχρονολόγητος ἀλλ' οὐχ ἧττον, ἅτε διαλαμβάνουσα περὶ ἑλληνικῶν Θεῶν, δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἦναι νεωτέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἴσως μάλιστα διὰ τὰ πολλὰ ἐν αὐτῇ διαλεκτικὰ ἴχνη δύναται ν' ἀναχθῇ καὶ εἰς τὸν β'. ἢ καὶ α'. μ. Χ. αἰῶνα. Ἐν ταύτῃ κεῖται *ταῦτες*, *ἄλλες* ἀντὶ ταύτας, ἄλλας· βραδύτερον δὲ εὑρίσκεται ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ καὶ *παροδῖτες* (=παροδῖται) καὶ ἐν τοῖς βιβλίοις *ἡμέρες* καὶ *ὀρνιθοθῆρες* καὶ *ζυμῖτες* κτλ. κτλ.

Οὕτω καὶ ὁ πληθυντικὸς τῶν πρωτοκλίτων ὀνομάτων διὰ τὸν ἐπὶ τῆς ληγούσης τονισμὸν τῆς γενικῆς πληθυντικῆς μετεκοσμήθη καὶ προσέλαβε τὰς καταλήξεις τῆς παλαιᾶς τρίτης κλίσεως -*ες*. Ὁ δ' ἑνικὸς τῶν τριτοκλίτων τὴν ἐναντίαν τραπεὶς ὁδὸν οἱονεὶ εἰς ἀνταμοιβὴν μετέβη εἰς τὴν α' κλίσιν. Ἡ δ' αἰτία καὶ τῆς μεταβάσεως ταύτης κεῖται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ. Ἐπειδὴ δηλονότι εἰς τὸ αἴσθημα τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ γ'. π. Χ. αἰῶνος καὶ ἑξῆς ἡ τῶν τριτοκλίτων ἑνικὴ αἰτιατικὴ εἰς -*α* ἐφάνη ἐλλιπὴς καὶ δὴ ὅτι δὲν ἐδηλοῦτο δι' αὐτῆς σαφῶς ἡ αἰτιατικὴ σχέσις, ὅπως διὰ τῶν ἄλλων τῶν ληγουσῶν εἰς -*ν*, π. χ. *τὸν ὄφιν*, *τὴν πόλιν*, *τὸν πῆχυν*, *τὸν λόγον*, *τὸν ποιητὴν* κτλ., ἐφαντάσθησαν, ὅτι ἀνάγκη νὰ ἐκφέρωσι καὶ ταύτην μετὰ τοῦ -*ν*, ὅπως οὕτως καὶ ὁμοία ταῖς λοιπαῖς καὶ σαφὴς αὐτοῖς καταστῇ· οὕτως εἶπον *τὸν ἄνδραν*, *τὸν πατέραν*, *τὴν μητέραν*, *τὴν νύκταν*, *τὴν ἐλπίδαν*, *τὸν ἄρχονταν* κτλ. Ὅτε δὲ βραδύτερον μετὰ τὸν ἐξαφανισμὸν πάσης διαφορᾶς μεταξὺ τῶν παλαιῶν μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων αἱ αἰτιατικαὶ τῶν τριτοκλίτων τούτων ἐξωμοιώθησαν καὶ

κατὰ τὴν ποσότητα πρὸς τὰς πρωτοκλίτους (εἰς -αν), ἤτοι *τὸν ταμίαν*, *τὸν βορέαν*, *τὴν ἑσπέραν*, *τὴν ὥραν* = *τὸν ἄνδραν*, *τὸν βασιλέαν*, *τὴν μητέραν*, *τὴν νύκταν*, τότε μετεσχηματίσθησαν καὶ αἱ ὀνομαστικαὶ τῶν ἀρχαίων τριτοκλίτων κατὰ τὰ πρωτόκλιτα εἰς -ας καὶ -α, ἤτοι ἐλέχθη *τὴν μητέραν ἡ μητέρα*, *τὸν βασιλέαν ὁ βασιλέας*, *τὸν πατέραν ὁ πατέρας*, *τὸν ἄνδραν ὁ ἄνδρας* κτλ., καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον καὶ *τὴν ἑσπέραν ἡ ἑσπέρα*, *τὸν βορέαν ὁ βορέας*, *τὸν κοχλίαν ὁ κοχλίας*, *τὸν ταμίαν ὁ ταμίας* κτλ. Οὕτως ἐλέχθη *ὁ φωστῆρας*, *ὁ χάρακας*, *ὁ πόδας*, *ὁ λέοντας*, *ὁ γέροντας*, *ὁ βώλακας*, *ὁ δαίμονας* κτλ. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν μετεπλάσθησαν ἐκ τῆς αἰτιατικῆς τοῦ ἑνικοῦ καὶ τὰ εἰς -ις -υς -ης τριτόκλιτα κατὰ τὴν πρώτην κλίσιν, ἤτοι ἐκ τοῦ *τὸν ὄφιν*, *τὴν πόλιν*, *τὴν χάριν*, *τὸν παχύν*, *τὸν πῆχυν*, *τὸν δρῦν*, *τὸν εὐγενῆν*, *τὸν Περικλῆν*, *τὸν ἀσθενῆν* κτλ. ἐπλάσθη ἡ ὀνομαστικὴ κατὰ τὴν πρώτην κλίσιν, καὶ κατὰ τὸ σχῆμα *τὴν νίκην ἡ νίκη*, *τὴν δίκην ἡ δίκη*, *τὸν προφήτην ὁ προφήτης τοῦ προφήτη*, *τὸν κριτὴν ὁ κριτὴς τοῦ κριτῆ* ἐλέχθη καὶ *τὴν δύσιν ἡ δύσι* (Trinchera 269, ἔτους 1181), *τὴν πρᾶσιν ἡ πρᾶσι* αὐτόθι 550, *τὴν χάριν ἡ χάρι*, *τὴν πρᾶξιν ἡ πρᾶξι*, *τὴν ῥάπυν ἡ ῥάπυ*, *τὸν πῆχυν ὁ πῆχυς τοῦ πῆχυ*, *τὸν δρῦ(ν) ὁ δρῦς τοῦ δρῦ*, *τὸν εὐγενῆ(ν) ὁ εὐγενὴς τοῦ εὐγενῆ* κτλ. Αὐτόδηλον δὲ ὅτι καὶ ὁ πληθυντικὸς τῶν ὀψιγενῶν τούτων πρωτοκλίτων ἠκολούθησεν τῷ σχηματισμῷ τῶν ἀρχαιόθεν πρωτοκλίτων, καὶ δὴ κατὰ τὸ *τιμές*, *δίκες*. *νίκες* κτλ. λέγομεν καὶ *οἱ χάρες* καὶ *οἱ πρᾶξες* καὶ *οἱ ῥάπες*, *οἱ πῆχες*, *οἱ δόσες* κτλ. Ἄλλα δὲ οἷον *οἱ νύχτες*, *οἱ φλέβες*, *οἱ ἐλπίδες*, *οἱ μητέρες*, *οἱ μῆνες*, *οἱ ἄνδρες*, *οἱ πατέρες*, *οἱ φωστῆρες* κτλ. λήγοντα ἀρχαιόθεν εἰς τὴν προσφιλῆ καὶ ἁπλῆν κατάληξιν -ες διετήρησαν αὐτὴν ἄθικτον. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι οὐχὶ σπανίως ἡ -ες αὕτη κατάληξις ἀπαντᾷ ἐπεκτεταμένη, οἷον -*άδες* -*ίδες* ἢ -'*ιδες*, -*οῦδες* περὶ ὧν ἐφεξῆς ἔσται ὁ λόγος.

Λοιπὸν οὕτως ὁ πληθυντικὸς τῶν πολυσυλλάβων ἀρσενικῶν τῆς ἀρχαίας τρίτης κλίσεως μετεπλάσθη κατὰ τὴν β'. κλίσιν, καὶ ὁ πληθυντικὸς τῶν πρωτοκλίτων τῆς ἀρχαίας μετεσχηματίσθη κατὰ τὴν γ'. καὶ ὁ ἑνικὸς τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν τῆς γ'. μετεβιβάσθη εἰς τὴν α'. καὶ ὁ πληθυντικὸς πάλιν τούτων ἢ παρέμεινεν ἀλώβητος (φλέβες μῆνες) ἢ παρήλλαξεν ὀλίγον ἔμεινε δ' ὅμως ἐν τῇ αὐτῇ κλίσει (πράξεις-πρᾶξες, χάριτες-χάρες), οὐκ ὀλίγων δὲ ληγόντων εἰς -ες ἡ πτωτικὴ

αὕτη κατάληξις ἐπηυξήθη εἰς -αδες -ιδες -ουδες κτλ. καὶ μόνα τὰ τῆς β'. κλίσεως ἀρσενικὰ καὶ οὐδέτερα (πλὴν ὀλίγων περὶ ὧν κατωτέρω) ἔμειναν ἀλώβητα, π.χ. *ὁ ποταμὸς οἱ ποταμοί, ὁ ἄγγελος οἱ ἄγγέλοι, τὸ καλὸ(ν) τὰ καλὰ* κτλ.

Ἡ δ' ἑνικὴ γενικὴ τῶν ὀνομάτων, ὧν ὁ ἑνικὸς κατὰ τὸν ἐκτεθέντα τρόπον μετέβη ἀπὸ τῆς γ'. εἰς τὴν α'. κλίσιν, διετηρήθη ἐπὶ μακρότερον χρόνον καὶ σήμερον δ' ἀκόμη φέρονται ἀνὰ τὰ στόματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τύποι οἷον *τ(οῦ) ἀνδρός, τοῦ μηνός, ἐνός, καvενός, τοῦ βασιλιῶς, τοῦ ῥηγὸς* καθὰ καὶ *τάφεντός, τῆς γυναικός, τάέρος* κτλ. Θὰ ἐκλίνοντο λοιπὸν παλαιότερον ὧδε: *ὁ ἄρχοντας τοῦ ἄρχοντος τὸν ἄρχονταν, οἱ ἀρχόντοι τῶν ἀρχόντων τοὺς ἀρχόντους· ὁ γέροντας τοῦ γέροντος τὸν γέρονταν, οἱ γερόντοι τῶν γερόντων τοὺς γερόντους* κτλ. Ἐντεῦθεν ὁ κατὰ τὴν β'. κλίσιν σχηματιζόμενος πληθυντικὸς ἀριθμὸς καὶ πρὸ πάντων ἡ γενικὴ πτῶσις αὐτοῦ ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἑνικὴν γενικήν, (πρβλ. αὐτό ναι πολλῶν ἀρχόντω(ν), τοῦτό 'ναι 'νοῦς ἀρχόντου) καὶ μετέπλασεν αὐτὴν κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, ἤτοι εἰς *-ου*, ἐντεῦθεν *τῶν ἀρχόντων τοῦ ἀρχόντου, τῶν κοράκων τοῦ κοράκου, τῶν δαιμόνων τοῦ δαιμόνου, τῶν μαρτύρων τοῦ μαρτύρου, τῶν φυλάκων τοῦ φυλάκου, τῶν βωλάκων τοῦ βωλάκου* κτλ. Οὕτως ἔχομεν τὸ σχῆμα, *ὁ μάρτυρας τοῦ μαρτύρου τὸν μάρτυρα(ν), οἱ μαρτύροι τῶν μαρτύρων τοὺς μαρτύρους· ὁ γέροντας τοῦ γερόντου τὸν γέροντα(ν), οἱ γερόντοι τῶν γερόντων τοὺς γερόντους* κτλ. Καταχρηστικῶς δὲ δι' ἣν ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν ἡ κατάληξις *-ου* μετέβη καὶ ἐπὶ ὀνόματα ὧν ὁ πληθυντικὸς δὲν λήγει εἰς *-'οι -'ων -'ους*, ἤτοι δὲν ἔχει τὸ ἐν ἀρχῇ ἀναγκαῖον σχῆμα· πρβλ. *ἐνοῦ μηνοῦ* κατὰ τὸ *ἐνοῦ χρονοῦ* (ἰδὲ καὶ τὴν ἀντίθετον ἐπίδρασιν ἐν τῷ τονισμῷ *ἐνοῦς* (ἢ *ἐνὸς* ἢ *ἐνοῦ*) *χρονοῦ* ἐκ τοῦ *ἐνός, μηνός, ἀνδρός*, ἐνῷ μετὰ τοῦ ἄρθρου *τοῦ* ἀείποτε *τοῦ χρόνου* οὐχὶ *τοῦ χρονοῦ*), *καvενοῦ*. Αὕτη δὲ πάλιν ἡ *-ου* συζευχθεῖσα μετὰ τῆς *-ος* ἐγέννησε τὴν *-οῦς, τἀνδροῦς, τοῦ μηνοῦς, τῆς νυχτοῦς* (καθὰ καὶ *τῆς ἡμεροῦς*), *ἐνοῦς, καθενοῦς* κτλ.

Ὅτι δὲ καθόλου ὁ μεταπλασμὸς τῆς ἑνικῆς γενικῆς εἰς *-'ου* ἀντὶ εἰς *-ος* ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ μάλιστα ἐκ τῆς γενικῆς πληθυντικῆς ὡρμήθη, ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου παθήματος τῆς αὐτῆς πτώσεως ἐν τοῖς οὐδετέροις εἰς *-μα -ας -υ*. Τούτων δηλαδὴ ὁ πληθυντικὸς λήγει εἰς *-τα -των*, ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἑνικὴ γενικὴ εἰς *-του* κατὰ τὴν β'.

κλίσιν· πρβλ. *τῶν πρα(γ)μάτων τὰ πρά(γ)ματα τοῦ πραμάτου· τῶν μαλα(γ)μάτων τὰ μαλά(γ)ματα τοῦ μαλαμάτου· τῶν χωμάτων τὰ χώματα τοῦ χωμάτου· τῶν τα(γ)μάτων τὰ τά(γ)ματα τοῦ ταμάτου· τῶν κρεάτων τὰ κρέατα τοῦ κρεάτου· τῶν γονάτων τὰ γόνατα τοῦ γονάτου· τῶν κεράτων τὰ κέρατα τοῦ κεράτου* κτλ. (τὰ τελευταῖα δύο ἀνεπλήρωσαν ὅλον τὸν ἑνικὸν ἤτοι *τὰ γόνατα τὸ γόνατον*, *τὰ κέρατα τὸ κέρατον* ὅπως *τὰ πρόβατα τὸ πρόβατον*, *τὰ σάββατα τὸ σάββατον*. Ἐν δὲ μεσαιωνικοῖς βιβλίοις εὑρίσκονται καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι τύποι, οἷον *τὸ ἅρματον*, *τὸ ἀλλάγματον* κτλ.).

Ἀλλ' ἡ γενικὴ αὕτη εἰς *-ου* (*-ος -ους*) εὑρισκομένη παρὰ τὴν ὀνομαστικὴν εἰς *-ας* (ἢ εἰς *-α*) καὶ τὴν αἰτιατικὰν εἰς *-α(ν)* εἱλκύσθη ὑπὸ τούτων καὶ δὴ κατ' ἀφομοίωσιν πρὸς αὐτὰς ἐλέχθη καὶ νεωτερικώτερον εἰς *-α* (ἢ *-ας*) ἤτοι *τοῦ ἄρχοντα*, *τοῦ γέροντα*, *τοῦ μῆνα*, *τοῦ μάρτυρα*, *τοῦ κόρακα*, *τοῦ πόδα*, *τοῦ δαίμονα*, *τῆς νύχτας*, *τῆς γυναῖκας*, *τῆς μητέρας*, *τῆς θυγατέρας* (παρὰ τὸ *θυγατέρος* ἐν Οἰνόῃ ἐκ τοῦ *θυγατέρα* ✕ *θυγατρός*), *τῆς ἐλπίδας* κτλ.

Καθὰ ἀνωτέρω ἐδείχθη, ὁ πληθυντικὸς εἰς *-οι -ων -ους* σχηματίζεται καὶ ἐκ τῶν δευτεροκλίτων καὶ ἐκ τριτοκλίτων τῆς ἀρχαίας γλώσσης ὀνομάτων, ἤτοι λέγεται καὶ *οἱ ἀνέμοι*, *οἱ ἀγγέλοι*, *οἱ ἀνθρώποι* ἀλλὰ καὶ *οἱ γειτόνοι*, *οἱ δαιμόνοι*, *οἱ ἀρχόντοι*. Ἐκ τῆς συμπτώσεως ταύτης ἐν ὅλῳ τῷ πληθυντικῷ καὶ ἐν τῇ γενικῇ τοῦ ἑνικοῦ (ἀνωτ. σελ. 249) ἐπῆλθε σύγχυσίς τις καὶ εἰς τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικὴν τοῦ ἑνικοῦ, καὶ ἐντεῦθεν τοῦτο μὲν ἐλέχθη *ὁ μάγερας τὸν μάγεραν*, *ὁ κάπηλας τὸν κάπηλαν* (Πλάτωνος Τόμ. 6, 84), *ὁ τράχηλας τὸν τράχηλα(ν)* κτλ. ἐκ τοῦ *οἱ μαγέροι τῶν μαγέρων τοὺς μαγέρους τοῦ μαγέρου* κατὰ τὸ *οἱ ἀρχόντοι τῶν ἀρχόντων τοὺς ἀρχόντους τοῦ ἀρχόντου* – *ὁ ἄρχοντας τὸν ἄρχοντα*· τοῦτο δὲ τοὐναντίον *ὁ κόρακος τὸν κόρακον* ἐκ τοῦ *οἱ οἱ κοράκοι τῶν κοράκων τοὺς κοράκους τοῦ κοράκου* κατὰ τὸ *οἱ ἀγγέλοι τῶν ἀγγέλων τοὺς ἀγγέλους τοῦ ἀγγέλου ὁ ἄγγελος τὸν ἄγγελον*.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω σελ. 248 ὅτι ἡ κατάληξις *-ες* ἐπεκτείνεται εἰς *-αδες -ιδες -ουδες*, καὶ ὅτι τούτων γίνεται χρῆσις ἀντὶ τῆς *-ες*. Ἀρχὴν ἔλαβον οἱ τύποι οὗτοι πάντως ἐξ ὀνομάτων ληγόντων εἰς *-ας -αδος -αδες*, *-ις -ιδος -ιδες*, ἤτοι κατὰ τὸ *λαμπάδες φυγάδες*, *νομάδες*, *δρομάδες*, *χοιράδες*, *φοράδες*, *μιγάδες*, *σκιάδες*, *μυριάδες*,

τριάδες, *ἑβδομάδες*, *δωδεκάδες* κτλ. ἐλέχθη καὶ *κυράδες* (ἤδη παρὰ Προδρόμῳ) καὶ *χηράδες* παρὰ τὸ *χῆρες* καὶ *ἀδελφάδες* παρὰ τὸ *ἀδελφὲς* καὶ *μαννάδες* παρὰ τὸ *μάννες*, καὶ *νυφάδες* παρὰ τὸ *νύφες*, καὶ *κορ(υ)φάδες* παρὰ τὸ *κορ(υ)φές*, καὶ *ἀββάδες* Θεοφάνους Χρονογραφίᾳ 449 καὶ 748, *παππάδες* αὐτ. 755, *καμηνάδες* 724, *βαλαντάδες* 801, *ἀμηράδες* 450, *ἐξουσιαστάδες* Trinchera 171 (1141), *Κρεββατάδων* 441 (1218) καὶ 450, *Μανδηλάδων* 458, *Φλογειάδων* 480; *χορευτάδες*, *διαλαλητάδες*, *ῥαφτάδες*, *ἐγγ(υ)ητάδες*, *δεσποτάδες*, *βασιλιάδες* *χαλκιάδες*, *γειτονάδες* (Πλάτωνος 7, 61 ἐκ Τραπεζοῦντος), *ἀνδράδες* παρὰ Χριστοπούλλῳ, *οἱ μαθητάδες*, *οἱ ῥαφτάδες*, *οἱ κριτάδες* κτλ.

Ὁμοίως τῇ *-αδες* ἔλαβε καὶ ἡ *-ιδες* ἀρχὴν ἐξ ὀνομάτων εἰς *-ις* *-ιδος* *-ιδες*, π. χ. *ἐλπίδες*, *σφραγῖδες* *ἀψῖδες*, *σανίδες*, *κονίδες* οὕτως ἐν Πόντῳ ἀντὶ τοῦ συνήθους *κόνιδες*, *ἔριδες*, *νεβρίδες*, *φροντίδες*, *ψαλίδες*, *καρίδες*, *σταφίδες*, *γάστριδες*, *ἀφρόντιδες*, *ἀπάτριδες*, *εὐέλπιδες*, *ἴδριδες* κτλ. Κατὰ ταῦτα ἐπλάσθησαν ὀνόματα *κράχτης-ιδες*, *ὄφις-ὄφιδες*, *παχὺς-ίδες*, *ῥάφτης-ιδες*, *μακρὺς-ίδες*, *παραδοτὴς-ίδες*, *Νικολὴς-ιδες*, *Μανόλης-ιδες* κτλ. Κατὰ δὲ τὸν τύπον εἰς *-άδες* παρὰ τὰ εἰς *-α(ς)* καὶ κατὰ τὸν εἰς *-ιδες* παρὰ τὰ εἰς *-ις*, *παππᾶς-άδες*, *φουστανελλᾶς-άδες*, *ξυλᾶς-άδες*, *ὄφις-ιδες* κτλ. ἐλέχθησαν καὶ παρὰ τὰ εἰς *-ου* ἢ *-ους* τύποι πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ εἰς *-οῦδες*, *ἀλεποῦ-οῦδες*, *μυλωροῦ-οῦδες*, *πορδοῦ-οῦδες*, *νοῦς νοῦδες*, *παπποῦς-οῦδες* κτλ. Ἡ ἐπέκτασις τῆς καταλήξεως *-ες* εἰς τὰς ἁδροτέρας καὶ δὴ σαφεστέρας *-αδες* *-ιδες*-*ουδες* παραβάλλεται πρὸς τὰ οὐδέτερα *τὰ πάθη* καὶ *τὰ πάθῃα*, *τὰ πάχη* καὶ *τὰ πάχῃα* καὶ *πάχητα*, *τὰ σκέλῃα*, *τὰ χείλῃα*, *τὰ χρέη* καὶ *τὰ χρέῃα* (*χρέjα*) καὶ περαιτέρω *χρέjατα*, *τὰ δάσητα*, *τὰ θέρητα*, *τὰ κέρδη* καὶ *κέρδητα*, καθὰ καὶ *τἄλογα* καὶ *τἀλόγατα*, *τὰ πρόσωπα* καὶ *προσώπατα* κτλ.

Καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ καὶ γένεσις τῶν καταλήξεων τούτων προφανὴς καὶ ὡρισμένη, ἡ δὲ χρῆσις αὐτῶν ὅλως ἀόριστος· τὸ αὐτὸ δηλονότι ὄνομα δύναται νὰ σχηματισθῇ κατὰ διαφόρους τρόπους (π. χ. *ῥάφτες-άδες-ιδες*), καὶ ἐπειδὴ τὰ κατὰ τόπους ἰδιώματα ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς καταλήξεως σφόδρα διαφέρουσιν ἀλλήλων, δι' αὐτὰ ἐλάχιστα βέβαια περὶ τῆς χρήσεως ἑκάστης αὐτῶν δύναμαι νὰ εἴπω. Τοσοῦτο μόνον φαίνεται βέβαιον ὅτι τὰ νεωτερικὰ ὀνόματα εἰς *-ᾶς* *-ας* *-αρᾶς* *-ακας αλας* *-ουλ(λ)ας* καὶ τὴν γενικὴν τοῦ ἑνικοῦ ἀεὶ εἰς

-α καὶ τὸν πληθυντικὸν συνήθως εἰς -*αδες* σχηματίζουσιν π.χ. *ὁ κεφαλᾶς - ᾶ - άδες, ὁ κεφάλας τοῦ κεφάλα, ὁ κοιλαρᾶς - ᾶ - άδες, ὁ μουστάκας - α, ὁ φωναλᾶς - ᾶ - άδες, ὁ κρεμανταλᾶς - ᾶ - άδες, ὁ ἅρπακας - α, ψωμᾶς - ᾶ - ᾶ άδες, ὁ χειλᾶς ᾶ - άδες, ὁ γαλατᾶς - ᾶ - άδες, ὁ γυναικᾶς - ᾶ - άδες, ὁ βασιλιὰς - ᾶ - άδες* (ἀλλ' ὅμως καὶ *βασιλεῖδες* ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἀλλαχοῦ), *ὁ βοριᾶς - ᾶ - άδες, ὁ Γεωργούλας - α, ὁ φαταούλας - α* κτλ. κτλ.

Τοὐναντίον δὲ τῶν εἰς -is ἡ μὲν ἑνικὴ γενικὴ ἀείποτε εἰς -i, ὁ δὲ πληθυντικὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲν εἰς -*ες* -*ιδες*, ἀλλ' οὐχὶ σπανίως καὶ εἰς -*αδες*, π.χ. *ὁ κριτής - ῆ - ές καὶ -άδες, ὁ ῥάφτης - η - ες* καὶ *άδες* καὶ -*ιδες*, *ποιητὴς - τὲς* -καὶ *άδες*, *ὁ-μακρὺς - ῦ - ἶδες, ὁ ὄφις τοῦ ὄφι οἱ ὄφιδες, ὁ δρῦς - ῦ δρῦδες* καὶ ἐν Κρήτῃ *δρυ̃άδες* ἀντὶ *δρυάδες, ὁ εὐγενὴς - νῆ - νίδες, ὁ εὐλαβὴς - ῆ - ἶδες, ὁ πλατὺς - ῦ - ἶδες, ὁ ψάλτης - η - τες - ιδες*, καὶ -*άδες, ὁ δεσπότης - η - άδες* (κατὰ τὸ παππάδες ἀββάδες), *ψωμοκαταλητὴς - ῆ - άδες* (κατὰ τὰ ἀνωτέρω πρβλ. *οἱ παππάδες οἱ ψωμοκαταλυτάδες*), *ὁ μαθητὴς - ῆ - ὲς* καὶ *άδες, ὁ χορευτὴς - ῆ άδες, ὁ κολυμπητὴς - ῆ -άδες, ὁ πρα(γ)ματευτὴς -ῆ -ὲς -άδες*, καὶ -*ιδες ὁ ἐργάτης - η -τες, ὁ ἐγγ(υ)ητὴς - ῆ - ὲς* καὶ *άδες, ὁ ψεύτης - τη - τες, ὁ πολίτης - τη - τες, ὁ κλέφτης - τη - τες, ὁ τεχνίτης -τη -τες, ὁ γενειάτης - τη - τες, ὁ προφήτης- η - τες, ὁ Ἀνατολίτης - τη - τες, ὁ Ἠπειρώτης - τη - τες* καὶ οὕτω πάντα τὰ ἐθνικά· *ὁ ἀσκητὴς - τῆ - τὲς - άδες, ὁ Βασίλεις - ει - ιδες, Γρηγόρις - ι - ιδες, Νικολὴς - ῆ - ίδες, Μανόλης - η - ιδες, Στεφανὴς - ῆ - ἶδες, Γεώργις - ι - ιδες* κτλ. κτλ. Ἐκ τούτων βλέπει ἕκαστος ὅτι τὰ μὲν ἀρχαίας κατασκευῆς *τεχνίτης, ψεύτης, κλέφτης, πολίτης* κτλ. σῴζουσι τὸν παλαιότερον (καὶ μόνον τοῦτον) τύπον εἰς -*ες*, τοὐναντίον δὲ τὰ νεωτερικώτερα εἰς -*ᾶς* -*αρις* κτλ. ἔχουσι μόνον τὸν νεωτερικὸν εἰς -*αδες* -*ιδες*, ὅτι δ' ὅμως ἄλλα σαλεύουσι καί, καθὰ ἐλέχθη, ἐν τῷ παρόντι οὐδὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ βέβαιον.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω τύπων τοῦ πληθυντικοῦ λέγεται καί τις ἄλλος εἰς -*αῖοι*, π. χ. *Κολοκοτρωναῖοι, Μαυρομιχαλαῖοι, Γριβαῖοι, Μποτσαραῖοι, Τζαβελαῖοι, Δεληγιανναῖοι, Πετροπουλαῖοι* καὶ οὕτω σχεδόν τι πάντα τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, πρὸς δὲ καί τινα προσηγορικά, π. χ. *βαρκαραῖοι, καρβουνιαραῖοι, καροτσαραῖοι, περβολαραῖοι* κτλ. Ὡρμήθησαν δὲ ταῦτα, ἂν μὴ σφάλλωμαι, ἐκ τῶν ἐθνικῶν εἰς -*αῖος*, ἅτινα, ὡς γνωστόν, πολλάκις παραλαμβάνονται καὶ ὡς

ὀνόματα οἰκογενειῶν, π. χ. *Μυτιληναῖος*, *'Αθηναῖος*, *Θηβαῖος*, *Σαντορηναῖος* κτλ. Ἡ χρῆσις τῆς καταλήξεως ταύτης φαίνεται ὅλως νέα καὶ πολλαχοῦ ἀγνοεῖται ὅλως (π.χ. ἐν Κρήτῃ καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐν Κύπρῳ καὶ ἀλλαχοῦ), παρατηρεῖται δ' ἐν ὀνόμασι ποικιλωτάτοις ἐν τῷ ἑνικῷ, π. χ. *περιβολάρις*, *Γρίβας*, *Μπουκουβάλας*, *Τζαβέλας*, *Πετρόπουλλος* κτλ. καὶ ἐπειδὴ φαίνεται ὁμαλή, ἐπιδίδει καθ' ἑκάστην ἐκβάλλουσα τὰς καταλήξεις εἰς *-ιδες* *-αδες* κτλ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Ὅτε πρὸ δεκαετίας ἀντετάχθην πρὸς τὴν δοξασίαν τῆς Αἰολοδωρικῆς καταγωγῆς τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, ἔπραξα τοῦτο, οὐχὶ διότι κατ' ἀρχὴν ἔκρινα τὴν τοιαύτην καταγωγὴν ἀδύνατον ἢ γελοίαν, ἀλλὰ διότι παρετήρουν ὅτι ἁπαξάπασαι αἱ ἀποδείξεις ἐφ' ὧν ὁ τοιοῦτος χαρακτηρισμὸς ἐστηρίζετο, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποστῶσιν αὐστηρὰν κριτικὴν βάσανον. Ἐλέγχων λοιπὸν τὰς ἀποδείξεις ἐκείνας ἐζήτησα νὰ ἀποδείξω, ὅτι εἰ καὶ ὁμολογουμένως ἀνευρίσκονται λείψανά τινα ἀρχαίων διαλέκτων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῇ, οὐχ ἧττον ὁ καθόλου χαρακτὴρ αὐτῆς ἐλέγχει σαφῶς, ὅτι αὕτη ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς Κοινῆς καὶ ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ ὀνομάζηται Αἰολοδωρικὴ διὰ τὸ μικρὸν πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ παρατηρουμένων διαλεκτικῶν φαινομένων. Τῇ διδασκαλίᾳ μου ταύτῃ προενεχθείσῃ μάλιστα μετά τινος πολεμικῆς ὀξύτητος, ὅπως πάντοτε εἰς τοὺς ἀγῶνας συνηθίζει νὰ γίνεται, ἠκολούθησαν ἔκτοτε οἱ συνεργάται. Μάλιστά τις τούτων ὑπερακοντίζων τὸν διδάσκαλον κατὰ τὰ συνήθη τοῖς ὀξυτέροις τῶν μαθητῶν, διισχυρίσθη, ὅτι οὐδὲ ἕνα πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν τῶν τέως παραδεδεγμένων Δωρισμῶν καὶ Αἰολισμῶν, διότι ἁπαξάπαντες εἶναι νεωτερικὰ κατασκευάσματα παντάπασιν ἀλλότρια τῶν ἀρχαίων ὁμοίων φαινομένων, ὅτι, διατείνεται, τὸ ἀποδειχθὲν διὰ μίαν ἐπαρχίαν ἰσχύει διὰ πάσας, ὅτι

τῶν παλαιῶν ἀρσενικῶν τριτοκλίτων (σήμερον δὲ πρωτοκλίτων), ὅσα τὴν γενικὴν πληθυντικὴν ἐπὶ τῆς παραληγούσης ἐτόνιζον καὶ δὴ πρὸς πολλὰ δευτερόκλιτα ὡμοίαζον. Ὅτι δ' ἀληθῶς ὁ ὅμοιος τονισμὸς ἐν τῇ γενικῇ πληθυντικῇ ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ μετασχηματισμοῦ, ἀποδείκνυται ἐντεῦθεν ὅτι μόνον ἀρσενικὰ μετεπλάσθησαν οὕτω καὶ μόνον παροξυτονοῦντα τὴν γενικὴν πληθυντικήν, ὅσα δ' ἀρχαῖα τριτόκλιτα ἐτονίζοντο ἐπὶ τῆς ληγούσης ἐν τῇ γενικῇ πληθυντικῇ καὶ δὴ οὕτως ὡμοίαζον μᾶλλον πρὸς τὴν γενικὴν τῶν τῆς πρώτης κλίσεως, καθὼς καὶ τὰ θηλυκὰ ἅτε πάντῃ ξένα τῆς β'. κλίσεως. ταῦτα δὲν μετεπλάσθησαν κατὰ τὰ δευτερόκλιτα εἰς -οι -ους ἀλλὰ λήγουσιν ὁμοίως τοῖς πρωτοκλίτοις καὶ τριτοκλίτοις εἰς -ες, π. χ. *οἱ ἄνδρες*, *οἱ μῆνες*, *τοὺς ἄνδρες*, *τοὺς μῆνες*, διότι *μηνῶν ἀνδρῶν*. Τὰ δὲ μεμονωμένα *οἱ ἄνδροι τοὺς ἄνδρους* καὶ *οἱ μῆνοι τοὺς μήνους* προῆλθον πάντως ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὰ συνώνυμα καὶ συγγενῆ, *τοὺς ἀνθρώπους οἱ ἄνθρωποι*, *τοὺς χρόνους οἱ χρόνοι*. (πρβλ. καὶ τὴν ἐναντίαν ἐπίδρασιν *χρονῶν* κατὰ τὸ *μηνῶν*, *ἡμερῶν*).

Καὶ οὕτω μὲν τῶν τριτοκλίτων τῶν πολυσυλλάβων ὁ πληθυντικὸς μετέβη εἰς τὴν β' κλίσιν. Ὅτι δὲ ὁ πληθυντικὸς τῶν πάλαι πρωτοκλίτων μετεπλάσθη κατὰ τὸν τῶν τριτοκλίτων, *οἱ προφῆτες τῶν προφητῶν τοὺς προφῆτες· οἱ κριτές*, *οἱ κλέφτες*, *οἱ τρίφτες*, *οἱ χαρές*, *οἱ χῶρες*, *οἱ ὧρες*, *οἱ λόχες* (= λόγχαι), *οἱ ἡμέρες*, *οἱ φιλίες*, *οἱ καλωσύνες* κτλ. καὶ τούτου ἡ αἰτία κεῖται ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ διὸ καὶ τὰ πρῶτα παθόντα ἐν ταύτῃ εὑρίσκονται. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ δοκίμῳ γλώσσῃ οὐχὶ σπανίως ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ἐκβαλοῦσα τὴν αἰτιατικὴν αὐτοῦ ἐτέλει καὶ τὰ ταύτης ἔργα. Διὰ τοῦ ἄρθρου (οἱ - τοὺς, αἱ - τὰς) ᾐσθάνοντο οἱ λαλοῦντες ἀρκούντως διακεκριμένας καὶ σαφεῖς τὰς πτώσεις ταύτας, αἵτινες ἄλλως διὰ φωνητικὰ παθήματα ἔν τισιν οὐκ ὀλίγον ὅμοιαι ἀλλήλων ἤδη πρότερον κατέστησαν. Κατ' ἀρχὰς ἐλέχθησαν οὕτω τὰ λήγοντα (ἢ ἀληθῶς ἢ φαινομένως) εἰς φωνῆεν, *οἱ ἀληθεῖς τοὺς ἀληθεῖς*, *οἱ ὄφεις τοὺς ὄφεις*, *οἱ βασιλεῖς τοὺς βασιλεῖς*, *οἱ παχεῖς τοὺς παχεῖς*, *οἱ μείζους τοὺς μείζους* κτλ., κατὰ μικρὸν δὲ τὴν ἁπλότητα ταύτην ἤρξαντο νὰ ἐφαρμόζωσι καὶ ἐπὶ τὰ συμφωνόληκτα, *τέτορες* (αἰτ.) ἐν Δελφοῖς ἐν παλαιοτάτῃ ἐπιγραφῇ, *τὰς χάριτερ*, (ἐν Ἤλιδι κατὰ τὸν γ'. ἢ καὶ δ'. π. Χ. αἰῶνα), *τοὺς ἐλάσσονες*, *τοὺς συμπολεμήσαντες*, *τοὺς*

δαμοσιοφύλακες κτλ. ἐν Ἀχαΐᾳ κατὰ τὸν β′ π. χ. αἰῶνα· ἔπειτα ἀνευρίσκομεν συχνὰ *τοὺς μῆνες*, *τοὺς πάντες*, *τέσσαρες* κτλ. ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ Ἑλλάδι. Ἐκ δὲ τῆς τρίτης κλίσεως μετήνεγκον οἱ λαλοῦντες τὴν ἀγαστὴν ταύτην ἁπλοποίησιν ἀμφοτέρων τῶν πτώσεων εἰς *-ες* *-ες* καὶ ἐπὶ τὴν α′. Πιθανώτατον φαίνεται ὅτι καὶ ἐν τούτοις ὁ ὅμοιος τονισμὸς τῆς γενικῆς πληθυντικῆς (*τῶν ἡμερῶν*, *τῶν νυκτῶν*, *τῶν ἀνδρῶν*, *τῶν προφητῶν* κτλ.) ἐξήσκησε τὴν ἑλκτικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπὶ τὸν μετασχηματισμὸν τοῦ *-αι* *-ας* εἰς *-ες*, πρὸς δὲ τούτοις διὰ τοῦ *-ες* προσεκτῶντο οἱ λέγοντες σαφέστερον τύπον ἢ διὰ μόνου τοῦ -αι (=e), διότι *τιμὲς* πάντως εὐδιακριτώτερον τοῦ *τιμαί*. Πότε τοῦτο συνέβη κατὰ πρῶτον, οὐδεὶς ἀνθρώπων ἠξεύρει· τὰ πρῶτα ἐπιγραφικὰ μαρτύρια τῆς μεταβολῆς ταύτης παρέχει ἡμῖν ἐπιγραφὴ τῆς Ῥόδου, ἥτις ἀτυχῶς εἶναι ἀχρονολόγητος ἀλλ' οὐχ ἧττον, ἅτε διαλαμβάνουσα περὶ ἑλληνικῶν Θεῶν, δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἦναι νεωτέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἴσως μάλιστα διὰ τὰ πολλὰ ἐν αὐτῇ διαλεκτικὰ ἴχνη δύναται ν' ἀναχθῇ καὶ εἰς τὸν β′. ἢ καὶ α′. μ. Χ. αἰῶνα. Ἐν ταύτῃ κεῖται *ταῦτες*, *ἄλλες* ἀντὶ ταύτας, ἄλλας· βραδύτερον δὲ εὑρίσκεται ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ καὶ *παροδῖτες* (=παροδῖται) καὶ ἐν τοῖς βιβλίοις *ἡμέρες* καὶ *ὀρνιθοθῆρες* καὶ *ζυμῖτες* κτλ. κτλ.

Οὕτω καὶ ὁ πληθυντικὸς τῶν πρωτοκλίτων ὀνομάτων διὰ τὸν ἐπὶ τῆς ληγούσης τονισμὸν τῆς γενικῆς πληθυντικῆς μετεκοσμήθη καὶ προσέλαβε τὰς καταλήξεις τῆς παλαιᾶς τρίτης κλίσεως *-ες*. Ὁ δ' ἑνικὸς τῶν τριτοκλίτων τὴν ἐναντίαν τραπεὶς ὁδὸν οἱονεὶ εἰς ἀνταμοιβὴν μετέβη εἰς τὴν α′ κλίσιν. Ἡ δ' αἰτία καὶ τῆς μεταβάσεως ταύτης κεῖται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ. Ἐπειδὴ δηλονότι εἰς τὸ αἴσθημα τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ γ′. π. Χ. αἰῶνος καὶ ἑξῆς ἡ τῶν τριτοκλίτων ἑνικὴ αἰτιατικὴ εἰς *-α* ἐφάνη ἐλλιπὴς καὶ δὴ ὅτι δὲν ἐδηλοῦτο δι' αὐτῆς σαφῶς ἡ αἰτιατικὴ σχέσις, ὅπως διὰ τῶν ἄλλων τῶν ληγουσῶν εἰς *-ν*, π. χ. *τὸν ὄφιν*, *τὴν πόλιν*, *τὸν πῆχυν*, *τὸν λόγον*, *τὸν ποιητὴν* κτλ., ἐφαντάσθησαν, ὅτι ἀνάγκη νὰ ἐκφέρωσι καὶ ταύτην μετὰ τοῦ *-ν*, ὅπως οὕτως καὶ ὁμοία ταῖς λοιπαῖς καὶ σαφὴς αὐτοῖς καταστῇ· οὕτως εἶπον *τὸν ἄνδραν*, *τὸν πατέραν*, *τὴν μητέραν*, *τὴν νύκταν*, *τὴν ἐλπίδαν*, *τὸν ἄρχονταν* κτλ. Ὅτε δὲ βραδύτερον μετὰ τὸν ἐξαφανισμὸν πάσης διαφορᾶς μεταξὺ τῶν παλαιῶν μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων αἱ αἰτιατικαὶ τῶν τριτοκλίτων τούτων ἐξωμοιώθησαν καὶ

κατὰ τὴν ποσότητα πρὸς τὰς πρωτοκλίτους (εἰς *-αν*), ἤτοι *τὸν ταμίαν*, *τὸν βορέαν*, *τὴν ἑσπέραν*, *τὴν ὥραν* = *τὸν ἄνδραν*, *τὸν βασιλέαν*, *τὴν μητέραν*, *τὴν νύκταν*, τότε μετεσχηματίσθησαν καὶ αἱ ὀνομαστικαὶ τῶν ἀρχαίων τριτοκλίτων κατὰ τὰ πρωτόκλιτα εἰς *-ας* καὶ *-α*, ἤτοι ἐλέχθη *τὴν μητέραν ἡ μητέρα*, *τὸν βασιλέαν ὁ βασιλέας*, *τὸν πατέραν ὁ πατέρας*, *τὸν ἄνδραν ὁ ἄνδρας* κτλ., καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον καὶ *τὴν ἑσπέραν ἡ ἑσπέρα*, *τὸν βορέαν ὁ βορέας*, *τὸν κοχλίαν ὁ κοχλίας*, *τὸν ταμίαν ὁ ταμίας* κτλ. Οὕτως ἐλέχθη *ὁ φωστῆρας*, *ὁ χάρακας*, *ὁ πόδας*, *ὁ λέοντας*, *ὁ γέροντας*, *ὁ βώλακας*, *ὁ δαίμονας* κτλ. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν μετεπλάσθησαν ἐκ τῆς αἰτιατικῆς τοῦ ἑνικοῦ καὶ τὰ εἰς *-ις -υς -ης* τριτόκλιτα κατὰ τὴν πρώτην κλίσιν, ἤτοι ἐκ τοῦ *τὸν ὄφιν*, *τὴν πόλιν*, *τὴν χάριν*, *τὸν παχύν*, *τὸν πῆχυν*, *τὸν δρῦν*, *τὸν εὐγενῆν*, *τὸν Περικλῆν*, *τὸν ἀσθενῆν* κτλ. ἐπλάσθη ἡ ὀνομαστικὴ κατὰ τὴν πρώτην κλίσιν, καὶ κατὰ τὸ σχῆμα *τὴν νίκην ἡ νίκη*, *τὴν δίκην ἡ δίκη*, *τὸν προφήτην ὁ προφήτης τοῦ προφήτη*, *τὸν κριτὴν ὁ κριτὴς τοῦ κριτῆ* ἐλέχθη καὶ *τὴν δύσιν ἡ δύσι* (Trinchera 269, ἔτους 1181), *τὴν πρᾶσιν ἡ πρᾶσι* αὐτόθι 550, *τὴν χάριν ἡ χάρι*, *τὴν πρᾶξιν ἡ πρᾶξι*, *τὴν ῥάπυν ἡ ῥάπυ*, *τὸν πῆχυν ὁ πῆχυς τοῦ πῆχυ*, *τὸν δρῦ(ν) ὁ δρῦς τοῦ δρῦ*, *τὸν εὐγενῆ(ν) ὁ εὐγενὴς τοῦ εὐγενῆ* κτλ. Αὐτόδηλον δὲ ὅτι καὶ ὁ πληθυντικὸς τῶν ὀψιγενῶν τούτων πρωτοκλίτων ἠκολούθησεν τῷ σχηματισμῷ τῶν ἀρχαιόθεν πρωτοκλίτων, καὶ δὴ κατὰ τὸ *τιμές*, *δίκες*. *νῖκες* κτλ. λέγομεν καὶ *οἱ χάρες* καὶ *οἱ πρᾶξες* καὶ *οἱ ῥάπες*, *οἱ πῆχες*, *οἱ δόσες* κτλ. Ἄλλα δὲ οἷον *οἱ νύχτες*, *οἱ φλέβες*, *οἱ ἐλπίδες*, *οἱ μητέρες*, *οἱ μῆνες*, *οἱ ἄνδρες*, *οἱ πατέρες*, *οἱ φωστῆρες* κτλ. λήγοντα ἀρχαιόθεν εἰς τὴν προσφιλῆ καὶ ἁπλῆν κατάληξιν *-ες* διετήρησαν αὐτὴν ἄθικτον. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι οὐχὶ σπανίως ἡ *-ες* αὕτη κατάληξις ἀπαντᾷ ἐπεκτεταμένη, οἷον *-άδες -ίδες* ἢ *-'ιδες*, *-οῦδες* περὶ ὧν ἐφεξῆς ἔσται ὁ λόγος.

Λοιπὸν οὕτως ὁ πληθυντικὸς τῶν πολυσυλλάβων ἀρσενικῶν τῆς ἀρχαίας τρίτης κλίσεως μετεπλάσθη κατὰ τὴν β'. κλίσιν, καὶ ὁ πληθυντικὸς τῶν πρωτοκλίτων τῆς ἀρχαίας μετεσχηματίσθη κατὰ τὴν γ'. καὶ ὁ ἑνικὸς τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν τῆς γ'. μετεβιβάσθη εἰς τὴν α'. καὶ ὁ πληθυντικὸς πάλιν τούτων ἢ παρέμεινεν ἀλώβητος (φλέβες μῆνες) ἢ παρήλλαξεν ὀλίγον ἔμεινε δ' ὅμως ἐν τῇ αὐτῇ κλίσει (πράξεις-πρᾶξες, χάριτες-χάρες), οὐκ ὀλίγων δὲ ληγόντων εἰς -ες ἡ πτωτικὴ

αὕτη κατάληξις ἐπηυξήθη εἰς -αδες -ιδες -ουδες κτλ. καὶ μόνα τὰ τῆς β'. κλίσεως ἀρσενικὰ καὶ οὐδέτερα (πλὴν ὀλίγων περὶ ὧν κατωτέρω) ἔμειναν ἀλώβητα, π.χ. *ὁ ποταμὸς οἱ ποταμοί, ὁ ἄγγελος οἱ ἄγγελοι, τὸ καλὸ(ν) τὰ καλὰ* κτλ.

Ἡ δ' ἑνικὴ γενικὴ τῶν ὀνομάτων, ὧν ὁ ἑνικὸς κατὰ τὸν ἐκτεθέντα τρόπον μετέβη ἀπὸ τῆς γ'. εἰς τὴν α'. κλίσιν, διετηρήθη ἐπὶ μακρότερον χρόνον καὶ σήμερον δ' ἀκόμη φέρονται ἀνὰ τὰ στόματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τύποι οἷον *τ(οῦ) ἀνδρός, τοῦ μηνός, ἐνός, καντνός, τοῦ βασιλχῶς, τοῦ ῥηγὸς* καθὰ καὶ *τάφεντός, τῆς γυναικός, τάέρος* κτλ. Θὰ ἐκλίνοντο λοιπὸν παλαιότερον ὧδε: *ὁ ἄρχοντας τοῦ ἄρχοντος τὸν ἄρχονταν, οἱ ἀρχόντοι τῶν ἀρχόντων τοὺς ἀρχόντους· ὁ γέροντας τοῦ γέροντος τὸν γέρονταν, οἱ γερόντοι τῶν γερόντων τοὺς γερόντους* κτλ. Ἐντεῦθεν ὁ κατὰ τὴν β'. κλίσιν σχηματιζόμενος πληθυντικὸς ἀριθμὸς καὶ πρὸ πάντων ἡ γενικὴ πτῶσις αὐτοῦ ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἑνικὴν γενικήν, (πρβλ. αὐτό ναι πολλῶν ἀρχόντω(ν), τοῦτό 'ναι 'νοῦς ἀρχόντου) καὶ μετέπλασεν αὐτὴν κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, ἤτοι εἰς *-ου*, ἐντεῦθεν *τῶν ἀρχόντων τοῦ ἀρχόντου, τῶν κοράκων τοῦ κοράκου, τῶν δαιμόνων τοῦ δαιμόνου, τῶν μαρτύρων τοῦ μαρτύρου, τῶν φυλάκων τοῦ φυλάκου, τῶν βωλάκων τοῦ βωλάκου* κτλ. Οὕτως ἔχομεν τὸ σχῆμα, *ὁ μάρτυρας τοῦ μαρτύρου τὸν μάρτυρα(ν), οἱ μαρτύροι τῶν μαρτύρων τοὺς μαρτύρους· ὁ γέροντας τοῦ γερόντου τὸν γέροντα(ν), οἱ γερόντοι τῶν γερόντων τοὺς γερόντους* κτλ. Καταχρηστικῶς δὲ δι' ἣν ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν ἡ κατάληξις *-ου* μετέβη καὶ ἐπὶ ὀνόματα ὧν ὁ πληθυντικὸς δὲν λήγει εἰς *-'οι -'ων -'ους*, ἤτοι δὲν ἔχει τὸ ἐν ἀρχῇ ἀναγκαῖον σχῆμα· πρβλ. *ἐνοῦ μηνοῦ* κατὰ τὸ *ἐνοῦ χρονοῦ* (ἰδὲ καὶ τὴν ἀντίθετον ἐπίδρασιν ἐν τῷ τονισμῷ *ἐνοῦς* (ἢ *ἐνὸς* ἢ *ἐνοῦ*) *χρονοῦ* ἐκ τοῦ *ἐνός, μηνός, ἀνδρός*, ἐνῷ μετὰ τοῦ ἄρθρου *τοῦ* ἀείποτε *τοῦ χρόνου* οὐχὶ *τοῦ χρονοῦ*), *καντνοῦ*. Αὕτη δὲ πάλιν ἡ *-ου* συζευχθεῖσα μετὰ τῆς *-ος* ἐγέννησε τὴν *-οῦς, τἀνδροῦς, τοῦ μηνοῦς, τῆς νυχτοῦς* (καθὰ καὶ *τῆς ἡμεροῦς*), *ἐνοῦς, καθενοῦς* κτλ.

Ὅτι δὲ καθόλου ὁ μεταπλασμὸς τῆς ἑνικῆς γενικῆς εἰς *-'ου* ἀντὶ εἰς *-ος* ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ μάλιστα ἐκ τῆς γενικῆς πληθυντικῆς ὡρμήθη, ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου παθήματος τῆς αὐτῆς πτώσεως ἐν τοῖς οὐδετέροις εἰς *-μα -ας -υ*. Τούτων δηλαδὴ ὁ πληθυντικὸς λήγει εἰς *-τα -των*, ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἑνικὴ γενικὴ εἰς *-του* κατὰ τὴν β'.

κλίσιν· πρβλ. *τῶν πρα(γ)μάτων τὰ πρά(γ)ματα τοῦ πραμάτου· τῶν μαλα(γ)μάτων τὰ μαλά(γ)ματα τοῦ μαλαμάτου· τῶν χωμάτων τὰ χώματα τοῦ χωμάτου· τῶν τα(γ)μάτων τὰ τά(γ)ματα τοῦ ταμάτου· τῶν κρεάτων τὰ κρέατα τοῦ κρεάτου· τῶν γονάτων τὰ γόνατα τοῦ γονάτου· τῶν κεράτων τὰ κέρατα τοῦ κεράτου* κτλ. (τὰ τελευταῖα δύο ἀνεπλήρωσαν ὅλον τὸν ἑνικὸν ἤτοι *τὰ γόνατα τὸ γόνατον, τὰ κέρατα τὸ κέρατον* ὅπως *τὰ πρόβατα τὸ πρόβατον, τὰ σάββατα τὸ σάββατον*. Ἐν δὲ μεσαιωνικοῖς βιβλίοις εὑρίσκονται καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι τύποι, οἷον *τὸ ἅρματον, τὸ ἀλλάγματον* κτλ.).

Ἀλλ' ἡ γενικὴ αὕτη εἰς *-ου* (*-ος -ους*) εὑρισκομένη παρὰ τὴν ὀνομαστικὴν εἰς *-ας* (ἢ εἰς *-α*) καὶ τὴν αἰτιατικὰν εἰς *-α(ν)* εἱλκύσθη ὑπὸ τούτων καὶ δὴ κατ' ἀφομοίωσιν πρὸς αὐτὰς ἐλέχθη καὶ νεωτερικώτερον εἰς *-α* (ἢ *-ας*) ἤτοι *τοῦ ἄρχοντα, τοῦ γέροντα, τοῦ μῆνα, τοῦ μάρτυρα, τοῦ κόρακα, τοῦ πόδα, τοῦ δαίμονα, τῆς νύχτας, τῆς γυναῖκας, τῆς μητέρας, τῆς θυγατέρας* (παρὰ τὸ *θυγατέρος* ἐν Οἰνόῃ ἐκ τοῦ *θυγατέρα* ⨯ *θυγατρός*), *τῆς ἐλπίδας* κτλ.

Καθὰ ἀνωτέρω ἐδείχθη, ὁ πληθυντικὸς εἰς *-οι -ων -ους* σχηματίζεται καὶ ἐκ τῶν δευτεροκλίτων καὶ ἐκ τριτοκλίτων τῆς ἀρχαίας γλώσσης ὀνομάτων, ἤτοι λέγεται καὶ *οἱ ἀνέμοι, οἱ ἀγγέλοι, οἱ ἀνθρώποι* ἀλλὰ καὶ *οἱ γειτόνοι, οἱ δαιμόνοι, οἱ ἀρχόντοι*. Ἐκ τῆς συμπτώσεως ταύτης ἐν ὅλῳ τῷ πληθυντικῷ καὶ ἐν τῇ γενικῇ τοῦ ἑνικοῦ (ἀνωτ. σελ. 249) ἐπῆλθε σύγχυσίς τις καὶ εἰς τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικὴν τοῦ ἑνικοῦ, καὶ ἐντεῦθεν τοῦτο μὲν ἐλέχθη *ὁ μάγερας τὸν μάγεραν, ὁ κάπηλας τὸν κάπηλαν* (Πλάτωνος Τόμ. 6, 84), *ὁ τράχηλας τὸν τράχηλα(ν)* κτλ. ἐκ τοῦ *οἱ μαγέροι τῶν μαγέρων τοὺς μαγέρους τοῦ μαγέρου* κατὰ τὸ *οἱ ἀρχόντοι τῶν ἀρχόντων τοὺς ἀρχόντους τοῦ ἀρχόντου - ὁ ἄρχοντας τὸν ἄρχοντα*· τοῦτο δὲ τοὐναντίον *ὁ κόρακος τὸν κόρακον* ἐκ τοῦ *οἱ οἱ κοράκοι τῶν κοράκων τοὺς κοράκους τοῦ κοράκου* κατὰ τὸ *οἱ ἀγγέλοι τῶν ἀγγέλων τοὺς ἀγγέλους τοῦ ἀγγέλου ὁ ἄγγελος τὸν ἄγγελον*.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω σελ. 248 ὅτι ἡ κατάληξις *-ες* ἐπεκτείνεται εἰς *-αδες -ιδες -ουδες*, καὶ ὅτι τούτων γίνεται χρῆσις ἀντὶ τῆς *-ες*. Ἀρχὴν ἔλαβον οἱ τύποι οὗτοι πάντως ἐξ ὀνομάτων ληγόντων εἰς *-ας -αδος -αδες, -ις -ιδος -ιδες*, ἤτοι κατὰ τὸ *λαμπάδες φυγάδες, νομάδες, δρομάδες, χοιράδες, φοράδες, μιγάδες, σκιάδες, μυριάδες*,

τριάδες, *ἑβδομάδες*, *δωδεκάδες* κτλ. ἐλέχθη καὶ *κυράδες* (ἤδη παρὰ Προδρόμῳ) καὶ *χηράδες* παρὰ τὸ *χῆρες* καὶ *ἀδελφάδες* παρὰ τὸ *ἀδελφὲς* καὶ *μαννάδες* παρὰ τὸ *μάννες*, καὶ *νυφάδες* παρὰ τὸ *νύφες*, καὶ *κορ(υ)φάδες* παρὰ τὸ *κορ(υ)φές*, καὶ *ἀββάδες* Θεοφάνους Χρονογραφίᾳ 449 καὶ 748, *παππάδες* αὐτ. 755, *καμηνάδες* 724, *βαλαντάδες* 801, *ἀμηράδες* 450, *ἐξουσιαστάδες* Trinchera 171 (1141), *Κρεββατάδων* 441 (1218) καὶ 450, *Μανδηλάδων* 458, *Φλογειάδων* 480; *χορευτάδες*, *διαλαλητάδες*, *ραφτάδες*, *ἐγγ(υ)ητάδες*, *δεσποτάδες*, *βασιλιάδες* *χαλκιάδες*, *γειτονάδες* (Πλάτωνος 7, 61 ἐκ Τραπεζοῦντος), *ἀνδράδες* παρὰ Χριστοπούλλῳ, *οἱ μαθητάδες*, *οἱ ραφτάδες*, *οἱ κριτάδες* κτλ.

Ὁμοίως τῇ *-αδες* ἔλαβε καὶ ἡ *-ιδες* ἀρχὴν ἐξ ὀνομάτων εἰς *-ις* *-ιδος* *-ιδες*, π. χ. *ἐλπίδες*, *σφραγῖδες* *ἀψῖδες*, *σανίδες*, *κονίδες* οὕτως ἐν Πόντῳ ἀντὶ τοῦ συνήθους *κόνιδες*, *ἔριδες*, *νεβρίδες*, *φροντίδες*, *ψαλίδες*, *χαρίδες*, *σταφίδες*, *γάστριδες*, *ἀφρόντιδες*, *ἀπάτριδες*, *εὐέλπιδες*, *ἴδριδες* κτλ. Κατὰ ταῦτα ἐπλάσθησαν ὀνόματα *κράχτης-ιδες*, *ὄφις-ὄφιδες*, *παχὺς-ίδες*, *ράφτης-ιδες*, *μακρὺς-ίδες*, *παραδοτής-ίδες*, *Νικολῆς-ίδες*, *Μανόλης-ιδες* κτλ. Κατὰ δὲ τὸν τύπον εἰς *-άδες* παρὰ τὰ εἰς *-α(ς)* καὶ κατὰ τὸν εἰς *-ιδες* παρὰ τὰ εἰς *-ις*, *παππᾶς-άδες*, *φουστανελλᾶς-άδες*, *ξυλᾶς-άδες*, *ὄφις-ιδες* κτλ. ἐλέχθησαν καὶ παρὰ τὰ εἰς *-ου* ἢ *-ους* τύποι πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ εἰς *-οῦδες*, *ἀλεποῦ-οῦδες*, *μυλωνοῦ-οῦδες*, *πορδοῦ-οῦδες*, *νοῦς νοῦδες*, *παπποῦς-οῦδες* κτλ. Ἡ ἐπέκτασις τῆς καταλήξεως *-ες* εἰς τὰς ἁδροτέρας καὶ δὴ σαφεστέρας *-αδες* *-ιδες-ουδες* παραβάλλεται πρὸς τὰ οὐδέτερα *τὰ πάθη* καὶ *τὰ πάθηα*, *τὰ πάχη* καὶ *τὰ πάχηα* καὶ *πάχητα*, *τὰ σκέληα*, *τὰ χείληα*, *τὰ χρέη* καὶ *τὰ χρέηα* (*χρέjα*) καὶ περαιτέρω *χρέjατα*, *τὰ δάσητα*, *τὰ θέρητα*, *τὰ κέρδη* καὶ *κέρδητα*, καθὰ καὶ *τἄλογα* καὶ *τἀλόγατα*, *τὰ πρόσωπα* καὶ *προσώπατα* κτλ.

Καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ καὶ γένεσις τῶν καταλήξεων τούτων προφανὴς καὶ ὡρισμένη, ἡ δὲ χρῆσις αὐτῶν ὅλως ἀόριστος· τὸ αὐτὸ δηλονότι ὄνομα δύναται νὰ σχηματισθῇ κατὰ διαφόρους τρόπους (π. χ. *ράφτες-άδες-ιδες*), καὶ ἐπειδὴ τὰ κατὰ τόπους ἰδιώματα ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς καταλήξεως σφόδρα διαφέρουσιν ἀλλήλων, δι' αὐτὰ ἐλάχιστα βέβαια περὶ τῆς χρήσεως ἑκάστης αὐτῶν δύναμαι νὰ εἴπω. Τοσοῦτο μόνον φαίνεται βέβαιον ὅτι τὰ νεωτερικὰ ὀνόματα εἰς *-ᾶς* *-ας* *-αρᾶς* *-ακας* *αλας* *-ουλ(λ)ας* καὶ τὴν γενικὴν τοῦ ἑνικοῦ ἀεὶ εἰς

-*α* καὶ τὸν πληθυντικὸν συνήθως εἰς -*αδες* σχηματίζουσιν π.χ. *ὁ κεφαλᾶς - ᾶ - άδες, ὁ κεφάλας τοῦ κεφάλα, ὁ κοιλαρᾶς - ᾶ - άδες, ὁ μουστάκας - α, ὁ φωναλᾶς - ᾶ - άδες, ὁ κρεμανταλᾶς - ᾶ - άδες, ὁ ἄρπακας - α, ψωμᾶς - ᾶ - ᾶ άδες, ὁ χειλᾶς ᾶ - άδες, ὁ γαλατᾶς - ᾶ - άδες, ὁ γυναικᾶς - ᾶ - άδες, ὁ βασιλιὰς - ᾶ - άδες* (ἀλλ' ὅμως καὶ *βασιλεῖδες* ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἀλλαχοῦ), *ὁ βοριᾶς - ᾶ - άδες, ὁ Γεωργούλας - α, ὁ φαταούλας - α* κτλ. κτλ.

Τοὐναντίον δὲ τῶν εἰς -is ἡ μὲν ἑνικὴ γενικὴ ἀείποτε εἰς -i, ὁ δὲ πληθυντικὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲν εἰς -*ες* -*ιδες*, ἀλλ' οὐχὶ σπανίως καὶ εἰς -*αδες*, π.χ. *ὁ κριτὴς - ῆ - ές καὶ -άδες, ὁ ράφτης - η - ες καὶ άδες καὶ -ιδες, ποιητὴς - τὲς -καὶ άδες, ὁ-μακρὺς - ῦ - ίδες, ὁ ὄφις τοῦ ὄφι οἱ ὄφιδες, ὁ δρῦς - ῦ δρῦδες καὶ* ἐν Κρήτῃ *δρυjάδες* ἀντὶ *δρυάδες, ὁ εὐγενὴς - νῆ - νίδες, ὁ εὐλαβὴς - ῆ - ίδες, ὁ πλατὺς - ῦ - ίδες, ὁ ψάλτης - η - τες - ιδες*, καὶ -*άδες, ὁ δεσπότης - η - άδες* (κατὰ τὸ παππάδες ἀββάδες), *ψωμοκαταλητὴς -ῆ - άδες* (κατὰ τὰ ἀνωτέρω πρβλ. *οἱ παππάδες οἱ ψωμοκαταλυτάδες*), *ὁ μαθητὴς - ῆ - ὲς καὶ άδες, ὁ χορευτὴς - ῆ άδες, ὁ κολυμπητὴς - ῆ -άδες, ὁ πρα(γ)ματευτὴς -ῆ -ὲς -άδες*, καὶ -*ιδες ὁ ἐργάτης - η -τες, ὁ ἐγγ(υ)ητὴς - ῆ - ὲς καὶ άδες, ὁ ψεύτης - τη - τες, ὁ πολίτης - τη - τες, ὁ κλέφτης - τη - τες, ὁ τεχνίτης -τη -τες, ὁ γειτνιάτης - τη - τες, ὁ προφήτης- η - τες, ὁ Ἀνατολίτης - τη - τες, ὁ Ἠπειρώτης - τη - τες* καὶ οὕτω πάντα τὰ ἐθνικά· *ὁ ἀσκητὴς - τῆ - τὲς - άδες, ὁ Βασίλεις - ει - ιδες, Γρηγόρις - ι - ιδες, Νικολὴς - ῆ - ίδες, Μανόλης - η - ιδες, Στεφανὴς - ῆ - ίδες, Γεώργις - ι - ιδες* κτλ. κτλ. Ἐκ τούτων βλέπει ἕκαστος ὅτι τὰ μὲν ἀρχαίας κατασκευῆς *τεχνίτης, ψεύτης, κλέφτης, πολίτης* κτλ. σῴζουσι τὸν παλαιότερον (καὶ μόνον τοῦτον) τύπον εἰς -*ες*, τοὐναντίον δὲ τὰ νεωτερικώτερα εἰς -*ᾶς* -*αρις* κτλ. ἔχουσι μόνον τὸν νεωτερικὸν εἰς -*αδες* - *ιδες*, ὅτι δ' ὅμως ἄλλα σαλεύουσι καί, καθὰ ἐλέχθη, ἐν τῷ παρόντι οὐδὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ βέβαιον.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω τύπων τοῦ πληθυντικοῦ λέγεται καί τις ἄλλος εἰς -*αῖοι*, π. χ. *Κολοκοτρωναῖοι, Μαυρομιχαλαῖοι, Γριβαῖοι, Μποτσαραῖοι, Τζαβελαῖοι, Δεληγιανναῖοι, Πετροπουλλαῖοι* καὶ οὕτω σχεδόν τι πάντα τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, πρὸς δὲ καί τινα προσηγορικά, π. χ. *βαρκαραῖοι, καρβουνιαραῖοι, καροτσαραῖοι, περβολαραῖοι* κτλ. Ὡρμήθησαν δὲ ταῦτα, ἂν μὴ σφάλλωμαι, ἐκ τῶν ἐθνικῶν εἰς -*αῖος*, ἅτινα, ὡς γνωστόν, πολλάκις παραλαμβάνονται καὶ ὡς

ὀνόματα οἰκογενειῶν, π. χ. *Μυτιληναῖος*, *'Αθηναῖος*, *Θηβαῖος*, *Σαντορηναῖος* κτλ. Ἡ χρῆσις τῆς καταλήξεως ταύτης φαίνεται ὅλως νέα καὶ πολλαχοῦ ἀγνοεῖται ὅλως (π.χ. ἐν Κρήτῃ καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τῆς Μικρᾶς 'Ασίας, ἐν Κύπρῳ καὶ ἀλλαχοῦ), παρατηρεῖται δ' ἐν ὀνόμασι ποικιλωτάτοις ἐν τῷ ἑνικῷ, π. χ. *περιβολάρις*, *Γρίβας*, *Μπουκουβάλας*, *Τζαβέλας*, *Πετρόπουλλος* κτλ. καὶ ἐπειδὴ φαίνεται ὁμαλή, ἐπιδίδει καθ' ἑκάστην ἐκβάλλουσα τὰς καταλήξεις εἰς *-ιδες* *-αδες* κτλ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Ὅτε πρὸ δεκαετίας ἀντετάχθην πρὸς τὴν δοξασίαν τῆς Αἰολοδωρικῆς καταγωγῆς τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, ἔπραξα τοῦτο, οὐχὶ διότι κατ' ἀρχὴν ἔκρινα τὴν τοιαύτην καταγωγὴν ἀδύνατον ἢ γελοίαν, ἀλλὰ διότι παρετήρουν ὅτι ἁπαξάπασαι αἱ ἀποδείξεις ἐφ' ὧν ὁ τοιοῦτος χαρακτηρισμὸς ἐστηρίζετο, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποστῶσιν αὐστηρὰν κριτικὴν βάσανον. 'Ελέγχων λοιπὸν τὰς ἀποδείξεις ἐκείνας ἐζήτησα νὰ ἀποδείξω, ὅτι εἰ καὶ ὁμολογουμένως ἀνευρίσκονται λείψανά τινα ἀρχαίων διαλέκτων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς 'Ελληνικῇ, οὐχ ἧττον ὁ καθόλου χαρακτὴρ αὐτῆς ἐλέγχει σαφῶς, ὅτι αὕτη ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς Κοινῆς καὶ ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ ὀνομάζηται Αἰολοδωρικὴ διὰ τὸ μικρὸν πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ παρατηρουμένων διαλεκτικῶν φαινομένων. Τῇ διδασκαλίᾳ μου ταύτῃ προενεχθείσῃ μάλιστα μετά τινος πολεμικῆς ὀξύτητος, ὅπως πάντοτε εἰς τοὺς ἀγῶνας συνηθίζει νὰ γίνεται, ἠκολούθησαν ἔκτοτε οἱ συνεργάται. Μάλιστά τις τούτων ὑπερακοντίζων τὸν διδάσκαλον κατὰ τὰ συνήθη τοῖς ὀξυτέροις τῶν μαθητῶν, διισχυρίσθη, ὅτι οὐδὲ ἕνα πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν τῶν τέως παραδεδεγμένων Δωρισμῶν καὶ Αἰολισμῶν, διότι ἁπαξάπαντες εἶναι νεωτερικὰ κατασκευάσματα παντάπασιν ἀλλότρια τῶν ἀρχαίων ὁμοίων φαινομένων, ὅτι, διατείνεται, τὸ ἀποδειχθὲν διὰ μίαν ἐπαρχίαν ἰσχύει διὰ πάσας, ὅτι

μόνον, ἂν ὑπὸ γραπτῶν ῥητῶν μαρτυριῶν ἐδιδασκόμεθα, θὰ ἠδυνάμεθα ν' ἀνομολογήσωμέν τινα διαλεκτικά, τούτων δ' ὅμως ἐλλειπόντων οὐδὲν ἀληθὲς κτλ. 'Εμέμφθη δέ με μάλιστα δεινῶς, ὅτι ἀτόπως ἐγὼ ὡμολόγησά τινα νεωτερικὰ φαινόμενα Δωρικά.

Εἰ καὶ δὲν ἔχω τὴν ὑπεράνθρωπον εὐτυχίαν νὰ εἶμαι ἀλάθητος, οὐχ ἧττον χάριν τῆς ἀληθείας καὶ χάριν τῶν ἐξ αὐτῆς συναγομένων σπουδαιοτάτων ἐθνολογικῶν πορισμάτων δὲν δύναμαι ἢ νὰ ἐμμείνω ἐν τῇ ἀποφάνσει μου, καθ'ἥν, εἰ καὶ ἀποδεδειγμένον σήμερον πλέον εἶναι, ὅτι ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ καθόλου προῆλθεν ἐκ τῆς Κοινῆς, οὐχ ἧττον σῴζονται ἐν αὐτῇ καί τινα διαλεκτικά. 'Εν τοῖς διαλεκτικοῖς δὲ τούτοις δὲν καταλέγονται ὅσα ἐκ τῶν διαλέκτων εἰσήλασαν εἰς τὴν 'Αττικὴν εἴτε εἰς τὴν Κοινὴν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ ἐν ταύτῃ ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ τὰ ἐκτὸς τῆς Κοινῆς παραπλέοντα πάντοτε καὶ παρ' αὐτὴν διασωθέντα μέχρι τοῦ νῦν στοιχεῖα τῶν ἀρχαίων διαλέκτων.

Διότι κατ' ἐμὴν γνώμην ἡ καθ' ἡμᾶς λαλουμένη ἀποτελεῖται α) ἐκ τῶν 'Αττικῶν λέξεων καὶ τύπων ὅσοι μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς 'Ελλάδος ἀπετέλεσαν τὴν ἁπλουστέραν γλωσσικὴν φάσιν ἣν ὀνομάζομεν Κοινὴν καὶ ἐκ τῶν γλωσσικῶν στοιχείων ὅσα κατὰ τοὺς νόμους τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τούτου ἐξῆς ἐπλάσθησαν· β) ἔκ τινων λέξεων τύπων, συντάξεων κτλ , ἅτινα ἀνήκοντα πρότερον ἄλλαις διαλέκτοις εἰσήλασαν εἴτε εἰς τὴν 'Αττικὴν εἴτε καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Κοινὴν καὶ ἐγένοντο μέρος ἀναπόσπαστον αὐτῆς τε καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καθόλου ἐφεξῆς· γ) ἔκ τινων ὀλίγων στοιχείων, ἅτινα παραλλήλως πρὸς τὴν Κοινὴν βαίνοντα ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν οὐχὶ ἐν τῇ Κοινῇ καὶ μετ' αὐτῆς ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῆς καὶ παρ' αὐτήν.

Τῆς πρώτης κατηγορίας οὐδὲν παράδειγμα εἶναι ἀναγκαῖον νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα, ἀφοῦ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ γλωσσικοῦ ὑλικοῦ ὃ μεταχειριζόμεθα ἀνήκει εἰς αὐτήν. Τῆς β'. κατηγορίας παραδείγματα ἔστωσαν 1) τὸ *σσ* ἀντὶ *ττ*, ἐν τῷ *μέλισσα*, *θάλασσα*, *ταράσσω*, *ἀλλάσσω*, *πίσσα*, *περίσσια περισσεύω*, κτλ. 2) τὸ ᾱ ἀντὶ *η* ἐν ταῖς λέξεσι *ξυάλη*, *μάκω(ν)*, *χαλί*, *διχάλι*, *μαρυκῶμαι*, *τηγάνι*, *ἐδίψασα*, *ἐπείνασα*, 3) ἡ συγκοπὴ τῆς προθέσεως *κατὰ* ἐν τῷ *καμμύω* ἀντὶ καταμύω, ὅπερ ἀπὸ τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος εἰσῆλθεν εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, (πρβλ. Φρυν. *καμμύει*· τοσαύτη κακοδαιμονία περί τινάς

ἐστι τῆς βαρβαρίας, ὥστε ἐπειδὴ Ἄλεξις κέχρηται τῷ καμμύειν *ἠμελημένως ἐσχάτως* (τ.ἔ. ἐκ τῆς κοινῆς λαλιᾶς), αἱρεῖσθαι καὶ αὐτοὺς οὕτω λέγειν). 4) ἡ χρῆσις λέξεών τινων ἀχρήστων ἢ ἀπηρχαιωμένων ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ, *ἀλέκτωρ* ἀντὶ ἀλεκτρυών, *αὐγὴ* καὶ *ἠὼς* ἀντὶ ἕως, *πενθερὸς-ρὰ* ἀντί ἑκυρὸς-ρά, *ἱστία* ἀντὶ ἑστία κτλ. 5) ὁ τρόπος τοῦ ἀριθμεῖν, *πεντήκοντα ἕξ, τεσσαράκοντα πέντε*.. (πρβλ. Ἀθηνᾶς Β'. 157.).

Πῶς κατωρθώθη ἡ εἰσαγωγὴ τῶν διαλεκτικῶν στοιχείων τούτων εἰς τὴν Κοινήν, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐξετάσωμεν. Οἱ ἐνθυμούμενοι δ' ὅμως ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ συνήθης τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ζώντων λόγος κατά τε τὴν μαρτυρίαν συγχρόνων συγγραφέων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν πολὺ ἀπεῖχε τῆς καθαρότητος ἐκείνης ἣν βλέπωμεν καὶ θαυμάζομεν π.χ. παρὰ τῷ Δημοσθένει (πρβλ. Paul Kretschmer ἐν περιοδικῷ Kuhn τ. Λ'. 393 κέξ.) δὲν θὰ διστάσωσι νὰ παραδεχθῶσιν, ὅτι μέρος μὲν τούτων πιθανὸν νὰ εἶχεν εἰσελάσει εἰς αὐτὴν τὴν Ἀττικὴν πρὸ τῆς μεταμορφώσεως αὐτῆς εἰς Κοινήν, τὰ δὲ λοιπὰ εἰσεχώρησαν εἰς τὰ Ἀττικὰ στοιχεῖα βραδύτερον ὅτε ἡ Ἀσία καὶ ἡ Αἴγυπτος ἐγένοντο ἡ συνέντευξις τῶν διαφόρων φύλων ἑλληνικῶν καὶ βαρβαρικῶν.

Ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἐπισπᾶται τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἡ τρίτη κατηγορία. Τὰ στοιχεῖα δηλονότι ταύτης σωθέντα ἐν ἑκάστῃ ἑλληνικῇ γῇ κεχωρισμένα ἀπό τε ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς λαλουμένης καὶ γραφομένης Κοινῆς εἶναι ἡ ἀρίστη καὶ ἰσχυροτάτη ἀπόδειξις ὅτι αἱ χῶραι αὗται οὐδέποτε ἐξεβαρβαρώθησαν, ὅπως ὁ Fallmerayer ἐδίδαξεν, διότι ἡ ὑποτιθεμένη ἐκ Βυζαντίου αὖθις ἐξελληνιστικὴ ἐνέργεια κατ' οὐδένα λόγον ἠδύνατο νὰ διδάξῃ τοὺς ἀγρότας Ἕλληνας τῶν χωρῶν τούτων τὰ τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, ἀφοῦ ταῦτα ἦσαν ὅλως ἄγνωστα εἰς τοὺς Βυζαντίνους. Ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι ἂν κατορθωθῇ ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι τὰ ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ σήμερον παρατηρούμενα τοιαῦτα στοιχεῖα ἀνάγονται οὐχὶ εἰς τὰς ἀρχαίας διαλέκτους γενικῶς, ἀλλ' εἰς ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν ἀρχαίαν διάλεκτον, ἥτις τὸ πάλαι ἐλαλεῖτο ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ καὶ ἐν μόνῃ ταύτῃ, τότε ἡ ἀπόδειξις θὰ εἶναι ὅλως ἀκαταμάχητος, αὐτὸ τοῦτο μαθηματική.

Τοιαύτην ἀπόδειξιν ἔχομεν ὄντως σήμερον διά τινας χώρας, ἐλπὶς δ' ὑπάρχει ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ἀνευρεθῶσι ἀνάλογοι διὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα.

Κατὰ πρῶτον ἔρχεται ἡ θαυμασία τοῦ Πέλοπος νῆσος, ἥτις διὰ τῆς γλώσσης τῶν τέκνων της διαψεύδει μεγαλοφώνως τοὺς εἴτε ἐπιπολαίως εἴτε ἐμπαθῶς διισχυρισθέντας ὅτι ἐξεσθλαβώθη ποτὲ καὶ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἐπ' αὐτῆς δὲν ἐπάτησε ποὺς Ἕλληνος. Οὐδὲν λέγω νέον διατεινόμενος, ὅτι ἡ διάλεκτος τῶν Τσακώνων ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχαίαν Λακωνικὴν καὶ εἰς μόνην αὐτήν, καθ' ὅσον μετέχει τῶν κυριωτάτων ἐκείνης γνωρισμάτων, ἤτοι 1) τῆς ἀποβολῆς τοῦ σ μεταξὺ φωνηέντων. Τοῦτο ἐν τῇ Λακωνικῇ διαλέκτῳ λίαν ἐνωρὶς ἐτράπη εἰς δασεῖαν, ἥτις φυσικὰ μετὰ ταῦτα ὅπως καὶ πᾶν ἄλλο δασὺ πνεῦμα παρελείφθη, ἐντεῦθεν ἡ Τσακωνικὴ διάλεκτος οὐδὲν ἴχνος τοῦ σ τούτου διασώζει π. χ. *θὰ ἀλήου* = λαλήσω, *θὰ θύου* = θύσω, ὁρῶσα - ὁρῶΗα - *ὁροῦα*, θὰ *φορέου* (= φορέσω), *φοροῦα* (= φοροῦσα), *ἀλέου* = ἀλέσω, *νέου* = νέσω, *ὁράκαϊ* = ἑωράκασι, *θὰ δοῦ* = θὰ δού(σ)ου· 2) τῆς τροπῆς τοῦ θ εἰς σ, κοινῆς ὁμοίως τῇ τε Λακωνικῇ καὶ τῇ Τσακωνικῇ, π. χ. *σ(υ)άτη* = θυγάτηρ, *ἀλέσου* = ἀλέθω, *νίσου* = νέθω, *κρίσα* = κριθή, *σερίντου* = θερίζω, *σηλυκὸ* = θηλυκός, *ἄπασε* = λάπαθον, *σέρι* = θέρος, *κασήμενε* = καθήμενος κτλ. 3) τοῦ ῥωτακισμοῦ, ἤτοι τῆς τροπῆς παντὸς τελικοῦ ς εἰς ρ, ὃν ἐκληρονόμησεν ἡ Τσακωνικὴ ἐκ τῆς Λακωνικῆς· καλῶς-καλῶρ-*καοῦρ*, *φοροῦντερ* = φοροῦντες, *πΗοῦρ* = πῶς, *ὅΗπουρ* = ὅπως, *ἔτρουρ* = ἐτήνως = ἐκεῖνος, *ὁρούμενερ* = ὁρώμενος *ἄλλερ* = ἄλλος, *ποῖερ* = ποῖος, *τᾶρ ἀμερὶ* (= τᾶς ἀμέρας), *τοὺρ ἀθρίποι* = τοὺς ἀνθρώπους κτλ.· ὅτι ἐν τῇ Τσακωνικῇ διαλέκτῳ τὸ ρ τοῦτο συνήθως ἐξέπεσεν. ἐντελῶς, οὐδαμῶς ἐξασθενοῖ τὴν ἀπόδειξιν.

Τὰ τρία ταῦτα χαρακτηριστικὰ ἐχαρακτήριζον καὶ τὸ πάλαι τὴν Λακωνικὴν διάλεκτον καὶ διέστελλον αὐτὴν πασῶν τῶν λοιπῶν καὶ τώρα ὁμοίως τὴν διάλεκτον τῶν Τσακώνων καὶ διαστέλλουσιν αὐτὴν τῆς λοιπῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς. Αὐτόδηλον ἄρα ὅτι καθὰ πρὸ πολλοῦ ἄλλοιτε καὶ ἰδίως ὁ Deville ἐν Dialecte Tzaconien σελ. 129 ἐδίδαξεν « *ἡ Τσακωνικὴ διάλεκτος εἶναι ἡ κληρονόμος τῆς Λακωνικῆς τῆς ἄλλοτε ἐν ταῖς αὐταῖς χώραις λαλουμένης* ».

Ὁμοίως λέγουσιν οἱ Τσάκωνες *ἀλλιᾶ* (= ἀλλαχοῦ) = ἀλλᾷ Δωρικῶς ἀντὶ ἄλλῃ, καὶ *σᾶτζι* = σᾶτες (= τῆτες) Δωρ., *νὶ* = *νὶν* (= αὐτόν,) Δωρ., *ἐτῆνε* (= ἐκεῖνος) = ἐτῆνος Δωρ., *ἐκιοῦ* = (ἐ)τὺ (πρόφερε *τιύ*) αἰτ. *ἐτίου*, *ὁρῆ* (= ὅρα) Δωρ. κτλ. πρὸς δὲ τὸ

γρίε (= τὸ χρέος), *τὸ κρίε* (τὸ κρέας), *τὸν νομία* (= τὸν νομέα) ὅπως καὶ οἱ Λάκωνες *τὸ χρίος*, *τὸ κρίας*, *τὸν νομία*, *τὸν βορίαν* κτλ.

Ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο ἀρχαΐζει ἡ Τσακωνικὴ διάλεκτος καὶ ταυτίζεται τῇ Λακωνικῇ, ἀλλ' ὡς γνωστόν, ἡ τροπὴ τοῦ *ε* εἰς *ι* πρὸ ἄλλων φωνηέντων δὲν ἦτο χαρακτηριστικὸν ἰδιάζον τῇ Λακωνικῇ διαλέκτῳ, ἀλλὰ μετεῖχον αὐτοῦ καὶ ἄλλαι διάλεκτοι, π. χ. ἡ Κρητική, ἡ Βοιωτικὴ καὶ ἄλλαι.

Ἐπὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν ὁ θερισμὸς δὲν εἶναι οὕτω πλούσιος, ἀλλ' ὅμως πάντοτε ἐπαρκὴς πρὸς ἀπόδειξιν. Οὕτω λέγεται ἐν Μάνῃ *ἀφάμησες* = ἐδυσφήμησας, ἄνευ φήμης κατέστησας, τὸ *ἀφάμησες* ἀνάγεται πάντως εἰς *ἄφαμος* - ἀφαμέω (ἀ-*φάμα*)· ἡ *φιάλα* καὶ ἡ *ράκα* τῆς Μεσσηνίας δὲν εἶναι ἀσφαλεῖς μάρτυρες, ὁμοίως οὐδὲ τῶν Κυθήρων ἡ *κοίτᾳ*, ἀλλ' ὁ *λαὸς* τῶν Κυθηρίων καὶ Μακεδόνων εἶναι βεβαίως ἀξιόπιστος.

Μετὰ ταῦτα ἔρχεται ἡ Κρήτη, ἥτις διὰ λέξεων οἷον *σαμαιὰ* = σημαία, *σακάζω* = σηκάζω (σηκός), ἡ *Μίλατο* = ἡ Μίλητος (οὕτω πάντες οἱ συγγραφεῖς, ἀλλ' ὁ μετὰ τοῦ ᾱ τύπος ἐν ἐπιγραφαῖς), ἡ *Βιάννο* = Βίεννος (οὕτω πάντες οἱ συγγραφεῖς, ἀλλὰ τὸ *α* ἐν νομίσμασι καὶ ἐπιγραφαῖς), ὁ *ῥέχτας* = ὁ καταρ]ράκτης, ἡ *χαλέπα* (= χαλεπή, τραχεῖα γῆ), ἡ *μαλάκα* (= χλωρὸς τυρός), ἡ *Νίδα* = Ἴδα, διὰ τοῦ ῥήματος *λαγάζω* λεγομένου σήμερον καὶ ἀναγινωσκομένου πολλάκις ἐν τῇ μεγάλῃ τῆς Γόρτυνος ἐπιγραφῇ (= ἀφίημι), ἀποβάλλει πᾶσαν ἰδέαν ἐκβαρβαρισμοῦ καὶ κατόπιν ἐξελληνισμοῦ.

Ἔπειτα ἡ Κύπρος ὁμοίως διαμαρτύρεται διὰ τύπων, οἷον *ἐγώνυ*, *ἐσούνυ* ἐχόντων ὅπως τὰ ἀρχαῖα Κύπρια ὄνυ = ὁ, τόνυ = τὸν (Meister Ἑλλ. Διαλ. Β'. 281).

Ὁμοίως ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία διὰ τοῦ *ὁ κλέφτα* ἀντὶ ὁ κλέπτας (Bova Pellegr. 28), ἡ *φίλα* αὐτόθι 24, ἡ *Φιλομένα* αὐτ. 251, *ἐφίλασα* ἀντὶ ἐφίλησα, ὅπερ θαυμαστῶς ὡς ἀναμιμνήσκει τὸ τοῦ Θεοκρίτου ἔστι καὶ ἐν κενεοῖσι φιλάμασι . . . , ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡ χρῆσις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς γλώσσης λαλουμένης ἐν Ἰταλίᾳ ὑπῆρξε συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος· ὡσαύτως ἡ Ῥόδος διὰ τοῦ *ἡ σπατάλα* = ἡ σπάταλος, ἐλέγχει εἰ καὶ μὴ παντάπασιν ὡρισμένως, τὴν συνεχῆ παράδοσιν. Τὸ Καλύμνιον *ὁ Δᾶμος*, τὸ Ῥόδιον *ἡ Δαματρία* δὲν ἀπο-

δεικνύουσι μέγα τι, διότι αἱ τοπωνυμίαι δύνανται νὰ μένωσι καὶ ἂν καθ' ὑπόθεσιν ἀντικατασταθῶσιν οἱ κάτοικοι. Ἀλλ' ἡ *πνογά*, ἡ *ἀκουγά* ἐν Μεσσηνίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Κεφαλληνίᾳ (Πανδώρᾳ Θ'. 31 καὶ Νεοελλ. Ἀνάλ. Β'. 152. 296), καὶ ἡ *Παγά* ἐν Κεφαλληνίᾳ (Παρνασσῷ Δ'. 675) εἶναι ἀξιόπιστοι μάρτυρες.

Καὶ τέλος ὁ Πόντος διὰ τοῦ *οὐκὶ* ἀντὶ οὐχί, διὰ τοῦ *πέρνησον*-πέρησον, *ἀπέρνηστον*, *φορήν*, *ἀχάντια* = ἀκάνθια, ἐλέγχει ἀριδήλως τὴν Ἰωνικὴν αὐτοῦ ἐποίκισιν.

Περὶ ἄλλων τόπων ἐλλείπουσι πρὸς τὸ παρὸν ἀποδείξεις ἀνεπίδεκτοι ἀμφισβητήσεως, δὲν ἀμφιβάλλω δ' ὅμως ὅτι ἀκριβεστέρα καὶ ἐπιμελεστέρα ζήτησις θὰ ἐξεύρῃ καὶ περὶ τούτων.

Ἐκ τῶν μνημονευθέντων παραδειγμάτων συνάγεται τὸ ἀσφαλέστατον συμπέρασμα ὅτι ἡ προφορικὴ παράδοσις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν ταῖς ῥηθείσαις χώραις, ἤτοι ἐν Τσακωνίᾳ, Λακωνικῇ, Κυθήροις, Μακεδονίᾳ, Κρήτῃ, Κύπρῳ, Πόντῳ, Μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ, ἐν Μεσσηνίᾳ πιθανῶς δὲ καὶ ἐν Ῥόδῳ καὶ Καλύμνῃ οὐδέποτε διεκόπη, ἀλλὰ δι' ὅλων τῶν αἰώνων ἐξηκολούθησεν ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν μεταδιδομένη, διότι εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ νοήσωμεν πῶς τοιαῦτα λείψανα ἀρχαίων διαλέκτων θὰ ἠδύναντο νὰ διαδώσωσιν οἱ ἐκ τοῦ Βυζαντίου δῆθεν τὸν ἐκ νέου Ἑλληνισμὸν τῶν χωρῶν τούτων ἀναλαβόντες Βυζαντῖνοι αὐτοκράτορες καὶ λόγιοι. Ἀλλ' ἡ συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος προφορικὴ τῆς γλώσσης παράδοσις προϋποθέτει ἀναγκαίως τὸ σπουδαιότατον ἐθνολογικὸν συμπέρασμα, ὅτι αἱ χῶραι αὗται οὐδέποτε ἠρημώθησαν καὶ οὐδέποτε ἤλλαξαν κατοίκους, ἀλλ' ἀρχαιόθεν μέχρι σήμερον ἀδιάκοπος σειρὰ Ἑλλήνων ἐξακολουθεῖ νὰ κατοικῇ ἐν αὐταῖς.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΤΙΝΕΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΑΤΡΙΒΗΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

(Τομ. Β'. σελ. 169 κέξ).

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς εἰρημένης διατριβῆς συνέβησαν δύο τινα, περὶ ὧν νομίζω καλὸν νὰ εἴπω λέξεις τινάς.

Α) Ἐπειδὴ ἔν τινι ἐφημερίδι ἐγράφη, ὅτι μεταξὺ τοῦ κ. Κόντου καὶ ἐμοῦ ψευδοφιλία τις μόνον, «*ψευδοκοντισμός*», οὐχὶ δ' ἀληθὴς καὶ εἰλικρινὴς φιλία δύναται νὰ ὑπάρχῃ, διὰ τὸν παράδοξον λόγον ὅτι ἄλλως γράφει τὴν γλῶσσαν ἐκεῖνος καὶ ἄλλως ἐγώ, διὰ τοῦτο ἐνόμισα εὐθὺς τότε ἀναγκαῖον νὰ δηλώσω ῥητῶς ὅτι «ὁ κ. Κόντος ὑπῆρξε διδάσκαλός μου· ὡς τακτικὸς αὐτοῦ ἀκροατὴς ἠδυνήθην νὰ θαυμάσω τὰς πολλὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ γνώσεις καὶ τὴν πατρικὴν πρὸς τοὺς φοιτητὰς ἐπιμέλειαν καὶ στοργήν, καὶ τὸν εὐθὺν χαρακτῆρα. Ἐντεῦθεν ἠγάπησα καὶ ἀγαπῶ καὶ τιμῶ καὶ σέβομαι τὸν φιλοπονώτατον ἄνδρα. Σήμερον αἱ ἐργασίαι αὐτοῦ ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ, Σωκράτει, Γλωσσικαῖς Παρατηρήσεσιν, Ἀθηνᾷ, Παρνασσῷ, Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν εἶναι ἀπαραίτητα βοηθήματα εἰς πάντ' ἀσχολούμενον περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ δὴ καὶ εἰς ἐμέ. Ἀρκοῦσι δὲ ταῦτα νὰ ἑρμηνεύσωσιν εἰς πάντας τὴν πρὸς τὸν κ. Κόντον φιλίαν μου, καὶ δὴ οὐδεμία χρεία ψευδοκοντισμοῦ». Προσέθηκα δὲ ὅτι ἂν μεταξὺ τοῦ λόγου τοῦ κ. Κόντου καὶ τοῦ ἐμοῦ παρατηρῶνται διαφοραί τινες, αὗται ἀναφέρονται εἰς ἐπουσιώδη πράγματα, οὐδ' εἶναι βεβαίως ἱκαναὶ ν' ἀνατρέψωσι δεκαπενταετῆ φιλίαν.

Δυστυχῶς εὑρέθησαν ἄνθρωποι (1), οἵτινες μεταχειριζόμενοι τὴν

(1) Ἵνα κατανοήσῃ τις τὴν χρηστότητα τῶν τοιούτων ἀνθρώπων, ἀναγράφω ἓν μόνον παράδειγμα τόδε: Ἔν τινι ἐφημερίδι ἔγραψέ τις αὐτῶν «Μὲ ᾄσματα ἐθνικὰ *ἐνηρμοσθέντα* (κατὰ Κοντίζον πρόγραμμα)...» Ὥστε κατὰ τὸν φιλαλήθη ὀρθογράφον τὸ *ἐνηρμοσθέντα* εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ κ. Κόντου! Εἶναι τῇ ἀληθείᾳ μέγα δυστύχημα, ὅτι ἄνθρωποι οὕτω παντελῶς ὑπὸ τοῦ πάθους τυφλωθέντες ὥστε καὶ πρὸς τὴν ἱερὰν ἀλήθειαν καὶ πρὸς τὸ Κοινὸν πρὸς ὃ ἀπευθύνονται ἀσυστόλως ν' ἀσεβῶσιν, ἂν μόνον δυνηθῶσι νὰ ἐξευτελίσωσι τὸν ἄνδρα εἰς ὃν τοσαῦτα ὀρθὰ περὶ γλώσσης

μέθοδον τὴν τῶν οὐκ ὄντων εὑρετικὴν ἡρμήνευσαν ταῦτα κατὰ τὰς ἐπιθυμίας των, καὶ τὰ μὲν περὶ εἰλικρινοῦς φιλίας καὶ πολυχρονίου ἀγάπης πρὸς τὸν σεβαστὸν διδάσκαλον ἐθεώρησαν ὡς ἄρρητα, τὰ δὲ λεχθέντα περὶ ἐπουσιωδῶν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα διαφορῶν ἐξῆραν μέχρις οὐρανοῦ καὶ πανταχοῦ διεκήρυξαν, ὅτι ἐγὼ ἀπελάκτισα μὲν καὶ ἀπέπτυσα τὰς ἀρχὰς τοῦ κ. Κόντου, προσῆλθον δ' αὐτόμολος εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ ἠλάλαξαν μέγα. Ἐπεθύμουν, βλέπετε, καὶ ἐπιθυμοῦσι τοῦτο, καὶ κατά τινα παλαιὸν ὃ βούλεθ' ἕκαστος τοῦτο καὶ οἴεται.

Δυστυχῶς διὰ τοὺς ὅσοι σπείρουσι τὰ ζιζάνια ταῦτα καὶ κατὰ τὸν ποιητὴν πολέμου ἔρανται ἐπιδημίοο κρυόεντος, τὰ πράγματα εἶναι ὅλως ἄλλα. Ἤτοι τοιαύτας ὁ κ. Κόντος πρεσβεύει ἀρχὰς περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, οἵας οὐδεὶς εὖ φρονῶν, ἂν μὴ εἶναι ἕνεκα προσωπικῶν λόγων κατ' αὐτοῦ ἐκ τῶν προτέρων διατεθειμένος, ὅπως δυστυχῶς συμβαίνει (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τ. Β'. σελ. 219), δύναται νὰ μὴ ἀσπάζηται. Ἀναγράφω τὰς ἀρχὰς ταύτας, ὅπως συντόμως ἐξέθηκεν αὐτὰς ἐν τῷ δοκίμῳ περὶ Ἀδαμαντίου Κοραῆ βιβλίῳ του ὁ κ. Δ. Θερειανὸς Τόμ. Β'. σελ. 264-265 «Ἡμεῖς ἀσπαζόμεθα καθόλου τὰς τρεῖς θε-» μελιώδεις τοῦ Κ. Κόντου ἀρχάς, συνᾳδούσας πρὸς τὰς ὑφηγήσεις τοῦ » Κοραῆ α') ὅτι δὲν εἶναι πάντοτε δυνατὸν νὰ μεταρρυθμίζωνται οἱ τῆς » καθωμιλημένης λαλιᾶς τύποι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τῶν παλαιῶν » Ἑλλήνων φωνῆς· β') ὅτι οἱ λόγιοι, καταφρονοῦντες λέξεων καλλίστων » σωζομένων ἐν τῇ ἰδιωτικῇ φωνῇ, κακῶς πράττουσι παραλαμβάνοντες » ἄλλας δῆθεν ἑλληνικωτέρας καὶ κομψοτέρας, οὐδαμῶς εὑρισκομένας » παρὰ τοῖς δοκίμοις συγγραφεῦσι· γ') ὅτι πολλῷ κάλλιον εἶναι νὰ » στέργῃ τις τὰ κοινολεκτούμενα ἢ σπουδάζων περὶ τὰ χαριέστατα νὰ » σολοικίζῃ δεινότατα. Ὥστε, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ καθηγητοῦ, » τὸ «ἀφανίζω» εἶναι ὀρθότερον τοῦ «ἐξοντῶ», τὸ «διαφορὰ» ὀρθό-» τερον τοῦ δῆθεν ἑλληνικώτατα κατεσκευασμένου «διένεξις», τὰ » καθωμιλημένα «εἰσοδιάζω» καὶ «ἐξοδιάζω» ὀρθότερα τῶν ἀπο-» βλήτων καὶ ἀσυστάτων «εἰσοδεύω» καὶ «ἐξοδεύω», τὸ τῆς συνη-» θείας «ὀλίγον ἔλειψε νὰ πνιγῇ ὁ ἄνθρωπος» ὀρθότερον προενηνεγμέ-

διδάγματα ὀφείλουσιν, ἄνθρωποι, λέγω, τοιοῦτοι λαμβάνουσι πρόσχημα τῶν παθῶν αὐτῶν τὸ γλωσσικὸν ζήτημα καὶ ἐξευτελίζουσιν αὐτὸ πρὸ τῶν πολλῶν, καὶ οὕτως ἐπέρχεται φύσει ἡ ἀκολασία καὶ φθορὰ τῆς γλώσσης.

» νον καὶ συντεταγμένον τοῦ σχολαστικοῦ «παρ' ὀλίγον νὰ πνιγῇ ὁ » ἄνθρωπος», τὸ «ἐγγίζω τὸ ζήτημα» βέλτιον τοῦ «θίγω τὸ ζή- » τημα», τὸ «κάμνω λόγον» καὶ τὸ «ἔκαμα λόγον» ἑλληνικώτερα » καὶ ὀρθότερα τοῦ «ποιῶ λόγον» καὶ «ἐποίησα λόγον». Ἡ χρῆσις » κοινολεκτουμένων καὶ πεπατημένων λέξεων εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ » προτιμοτέρα τῆς χρήσεως λέξεων ἀκόμψων καὶ ἀδοκίμων, ἐχουσῶν » ἑλληνικὴν χροιὰν ἀλλ' ἥκιστα ἑλληνικῶν ».

Πρόσθες καὶ τόδε, ὅπερ ἐλέχθη μὲν πρὸ πολλοῦ (Μελέτη 59-60), ἐξακολουθοῦσι δ' ὅμως πολλοὶ νὰ προσποιῶνται ὅτι τὸ ἀγνοοῦσι. «Καὶ καθόλου » δὲ πᾶσα ἡ ἐπιβολὴ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Βερναδάκι στηρίζεται ἐπὶ τοῦ εἰρη- » μένου λογικοῦ ἁμαρτήματος (τῆς ἑτεροζητήσεως), διότι ἐπιγράφει αὐτὸ » *Ἔλεγχον ψευδαττικισμοῦ*, θέλων οὕτω νὰ δηλώσῃ οὐχὶ βεβαίως ὅτι ὁ ἐπι- » κρινόμενος ὑπ' αὐτοῦ διδάσκει ὡς Ἀττικὰ πράγματα ἀλλότρια τοῦ » Ἀττικισμοῦ ἢ ὅτι ἀρνεῖται τῇ Ἀττικῇ πράγματα ἀνήκοντα αὐτῇ » (τουλάχιστον οὐδαμοῦ ψέγει τοιοῦτόν τι), ἀλλ' ὅτι ἀτόπως καὶ ἐπι- » βλαβῶς ὁ κ. Κόντος προσπαθεῖ νὰ εἰσάγῃ τὰ Ἀττικὰ εἰς τὴν καθ' » ἡμᾶς γλῶσσαν, ἀποβάλλῃ δὲ πάντα τἆλλα τῶν τε μεταγενεστέρων » καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων. Τούτου ἕνεκα φαίνεται ὅτι ὀνομάζει » ἐπανειλημμένως αὐτὸν Ἀττικιστήν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτου ψευ- » δέστερον, εἰ καὶ παραδόξως πολλοὶ παρ' ἡμῖν, ἐπειδὴ ἴσως οὐδέποτε » ἤκουσαν ἢ ἀνέγνωσαν τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Κόντου λεγόμενα καὶ γραφό- » μενα, τοιαύτην ἔχουσι περὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνδρὸς γνώμην παρα- » χθέντες πάντως ὑπὸ φημῶν καὶ κατηγοριῶν, ὁποῖαι αἱ τοῦ κ. ἐπικρι- » τοῦ ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ. Διότι ὁ κ. Κόντος *οὐδέποτε οὔτε εἶπεν οὔτε » ἔγραψεν, ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν καὶ λαλῶμεν Ἀττικιστί, οὐδ' ἐμέμ- » φθη ποτὲ οὐδένα, ὅτι μεταχειρίζεται ἐν τῷ γραπτῷ ἢ προφορικῷ λόγῳ » του τὴν λαλουμένην τὴν δημοτικὴν καὶ οὐχὶ τὴν Ἀττικήν*. Ἔκρινε » δ' ἀξίους μομφῆς μόνους ἐκείνους, οἵτινες δι' ἀμάθειαν καὶ ἀπειροκα- » λίαν παραλαμβάνοντες *ἀρχαίας λέξεις καὶ τύπους* διαφθείρουσιν » αὐτοὺς εἴτε ὡς πρὸς τὴν σημασίαν εἴτε ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν » εἴτε ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν κτλ., δηλ. μόνους ἐκείνους οἵτινες, καθὰ » ἀνωτέρω ἐλέχθη, δὲν γράφουσιν ἑλληνικὰ οὔτε ἀρχαῖα οὔτε νέα, » ἀλλ' ἀμαθείας καὶ κουφότητος καὶ τόλμης πλάσματα. Καὶ πᾶσαι » δὲ αἱ Γλωσσικαὶ Παρατηρήσεις εἰς τοιαῦτα ἀναφέρονται καὶ τοιαῦτα » διορθώνουσιν ἁμαρτήματα. Ἀλλὰ καὶ ῥητῶς καὶ σαφῶς διετύπωσε

» τὴν γνώμην ταύτην ὁ κ. Κόντος ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν αὐταῖς ἀκόμη » ταῖς Γλωσσικαῖς Παρατηρήσεσι σελ. 184, παρέθηκε δὲ καὶ ὁ κ. » ἐπικριτὴς ἐν σελ. 308, ἀλλὰ θαυμαστῶς ὡς δὲν ἠθέλησε νὰ ἐννοήσῃ » αὐτήν, ἀλλὰ διὰ παντελοῦς σιγῆς ἀντιπαρῆλθεν· ἀλλ' ἐν τούτοις » ἐκεῖ διδάσκεται κάλλιστα «*πολλῷ δὲ τῇ ἀληθείᾳ κάλλιον εἶνε νὰ* » *ἀσπάζηταί τις τὰ κοινολεκτούμενα ἢ σπουδάζων περὶ τὰ χαριέστερα* » *νὰ σολοικίζῃ δεινότατα*». Τὸ σαφὲς δὲ καὶ σοφὸν τοῦτο παραγκω- » νίσας κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς, ὡς φαίνεται, πρόθεσίν του ὁ κ. ἐπικριτὴς » ὑποβάλλει τῷ ἐπικρινομένῳ γνώμας ὅλως ἀλλοτρίας αὐτοῦ περὶ εἰσ- » αγωγῆς τῶν Ἀττικῶν, περὶ καταφρονήσεως τῆς λαλουμένης κτλ., » ἃς σκιαμαχῶν ἔπειτα ζητεῖ νὰ ἐπικρίνῃ. Ἐπειδὴ δὲ οὕτως ἐπὶ ἑτε- » ροζητήσεως, τ.ἔ. ἐπὶ λογικοῦ ἁμαρτήματος, στηρίζεται ἡ συγγραφὴ » καθόλου τοῦ παρόντος βιβλίου τοῦ κ. ἐπικριτοῦ, ἀνάγκη καὶ αὐτὸ » τὸ ἐπὶ τοιαύτης βάσεως ἱστάμενον βιβλίον οὐδὲν ἄλλο νὰ εἶναι ἢ » λογικὸν ἁμάρτημα». Ἂν δὲ προστεθῇ τούτοις καὶ τὸ πέρυσιν ἐν Ἀθηνᾷ Τόμ. Β' σελ. 208 λεχθὲν ὅτι «Διὰ τῆς προφορικῆς καὶ γραπτῆς » διδασκαλίας τοῦ φιλτάτου μοι διδασκάλου κ. Κ. Κόντου ἀπό τινων » ἐτῶν ἐπῆλθε μεγάλη βελτίωσις εἰς τὰ τῆς γλώσσης. Διότι παμπόλ- » λας τοιαύτας ἐσφαλμένας χρήσεις ἀρχαίων λέξεων περιφανῶς κατα- » δείξας καὶ τἀληθὲς ἑκάστοτε πειστικῶς διδάξας ἠνάγκασε πάντας, » φίλους τε καὶ ἀντιπάλους, ν' ἀκολουθήσωσι τοῖς ὀρθῶς προτεινομέ- » νοις. Οὕτω σήμερον ὡς πρὸς τὴν ὀρθοτέραν χρῆσιν πολλῶν ἐκ τῆς » ἀρχαίας παρειλημμένων στοιχείων ἀκριβέστερον ὁμολογουμένως γρά- » φεται ἡ γλῶσσα ἢ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ κ. Κόντου». Ἄν, λέγω, καὶ ταῦτα προστεθῶσι, τότε βλέπει ἕκαστος πόσον λογικῶς ἐσκέφθησαν ὅσοι ἐφαντάσθησαν, ὅτι εὗρον ὃ πάλαι ἐπεθύμουν, ἤτοι ἐμὲ ἐπιλήσμονα μὲν καὶ ἀποστάτην πάντων τούτων, φίλον δὲ τῶν ἑαυτῶν ἀτασθαλιῶν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐγένετο καὶ τοῖς τυφλοῖς δῆλον, ὅτι διαφορὰ γνωμῶν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος μεταξὺ τοῦ κ. Κόντου καὶ ἐμοῦ εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ· ἂν δὲ *ἡ πρακτικὴ τῆς γλώσσης χρῆσις* παρὰ τῷ κ. Κόντῳ καὶ παρ' ἐμοὶ εἶναί πως διάφορος, τοῦτο εἰς οὐδεμίαν ἀναντιλέκτως δύναται ν' ἀναχθῇ ἄλλην αἰτίαν ἢ εἰς ταύτην, ὅτι πᾶς γράφων ἔχει τὸ ἴδιον ὕφος, ἤτοι ἰδίαν πλοκὴν τοῦ λόγου, ἰδίαν φρασεολογίαν, προσφιλεστέρας τινὰς λέξεις κτλ.

Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος διαφέρομαι ἐγὼ καὶ διαφωνῶ τὰ μέγιστα ἀληθῶς καὶ κατ' οὐσίαν οὐχὶ πρὸς τὸν κ. Κόντον, ἀλλὰ πρὸς ἄλλους δοξάζοντας ὀλέθρια, καθὰ ἐγὼ πείθομαι, περὶ τούτου δόγματα. Οὕτω π. χ. συμβουλεύει τις διὰ τῆς ἐφημερίδος του «*Νὰ ῥιχθῇς τῆς Γραμματικῆς καὶ νὰ τὴν κάμῃς κομμάτια*», καὶ ἄλλος πάλιν διατείνεται ὅτι ἡ καθαρεύουσα εἶναι *ψώφια* (sic!) καὶ καταδεδικασμένη εἰς προσεχῆ θάνατον κτλ. Διότι τίς θὰ εἶναι τότε οὕτω μωρός, ὥστε μάτην νὰ κοπιᾷ μανθάνων τὴν ὀρθὴν γραφήν, τὴν σύνταξιν καὶ πλοκὴν τῶν λέξεων, τὴν κυριολεξίαν κτλ.; ἢ τίς θὰ ζητῇ νὰ πλουτίζῃ καὶ καλλύνῃ γλῶσσαν νεκρὰν καὶ οὐδενὸς ἀξίαν; Δι' αὐτὰ δ' ἀκριβῶς βλέπομεν τὴν διαφθορὰν τῆς γλώσσης μεγάλην ὁσημέραι ἐπίδοσιν λαμβάνουσαν παρ' αὐτοῖς ἐκείνοις, οἵτινες ὡς ἐκ τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἐπαγγέλματός των εἶναι οἱ φυσικοὶ τῆς Κοινωνίας καὶ τῆς γλώσσης διδάσκαλοι. Οὕτω π. χ. εὑρίσκει τις εὐτελῆ τὴν λέξιν *ἰατρικὴν* καὶ ἐπειδή, ὡς φαίνεται, δὲν ἔχει πρόχειρον τὴν ἀγνωστοτέραν καὶ δὴ κομψοτέραν νομιζομένην *θεραπευτικήν*, γράφει «*ἡ τέχνη τοῦ ἰᾶν*», ἄλλος γράφει «*τὸ κάθεσθαι*» κττ.κττ. καὶ οὕτως ἡ γραμματικὴ ἔγινεν ὄντως κομμάτια. Ἄλλος γράφει «Εἶνε *στύλος τέχνης* ἁπλοῦς μετέχων τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου καὶ τοῦ σημερινοῦ ψευδοκόσμου» καὶ «ἐπὶ τοῦ μαρμάρου *ἐς ἀεὶ* ἔχει διαχυθῇ ὅλον *τὸ τάλαντον*, ὅλη ἡ δύναμις...» κτλ. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι προσεχῶς ἐν ταῖς ἐφημερίσι θ' ἀναγινώσκωμεν καὶ *σφοδρὸς* ἢ *σαφὴς στῦλος*, ὁ *στῦλος τοῦ Ῥουσσώ*, *στῦλος ποιητικός*, *κομψός*, *αὐστηρὸς* κτλ. ἢ *ὁ στῦλος εἶναι ὁ ἄνθρωπος* (le style c' est l' homme) κτλ. κτλ. Καὶ τότε βεβαίως θὰ θαυμάσωσι πάντες τὴν Ἑλληνικὴν ταύτην γλῶσσαν καὶ θὰ σπεύσωσι νὰ εἰσαγάγωσιν αὐτὴν καὶ εἰς τὰ τῆς Ἑσπερίας Γυμνάσια. Τίς δύναται περὶ τούτου ν' ἀμφιβάλλῃ; Καὶ ὅμως ἐν τῇ καὶ κατὰ τοῦτο πρωτοτύπῳ ἀληθῶς χώρᾳ ταύτῃ οἱ τὴν γλῶσσαν ἡμῶν καθ' ἑκάστην καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ οὕτω κακοῦντες, νομίζονται ἄξιοι καὶ νὰ ὑφηγῶνται τὴν ὀρθὴν λύσιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ νὰ λύσωσιν αὐτό!

Β) Παρενοήθην ὁμοίως καὶ ἐψέχθην ὅτι δὲν ἐξώρισα δι' ὅλων τῶν ἐξορκισμῶν καὶ ἀφορισμῶν τὴν ἀπό τινων ἐτῶν ἀνακύπτουσαν ἁπλουστέραν γλωσσικὴν φάσιν, ἀλλ' ἐπέτρεψα (ὡσεὶ ἐγὼ ἠδυνάμην νὰ κωλύσω) τὴν χρῆσιν αὐτῆς γράψας ὅτι «Δὲν εἶναι ἔργον ἐμὸν νὰ ὁρίσω, ἂν θὰ »ἐκνικήσῃ ἡμέραν τινὰ ἡ αὐστηρὰ καθαρεύουσα τοῦ κ. Κλέωνος

» Ραγκαβῆ ἢ ἡ ἀνειμένη καθαρεύουσα τοῦ κ. Ἐμ. Ροΐδου, Κ. Παππαρ-
» ρηγοπούλου καὶ ἄλλων ἤ, ὅπερ ἴσως πιθανώτερον, ἡ δημωδεστέρα
» καθαρεύουσα νέων τινῶν διηγηματογράφων, οἷον Ἰωάννου Δαμβέργη,
» Γεωργίου Δροσίνη καὶ ἄλλων». Προσεκλήθην δὲ ἵνα ὡς τάχιστα ἀνακαλέσω καὶ ἀναιρέσω ταῦτα, ὅπως μὴ γένωνται πλείστης ζημίας παραίτια.

Ἀλλὰ πρῶτον ἐγὼ δὲν πείθομαι, ὅτι ἡ ἐπικράτησις ἁπλουστέρας τινὸς γλωσσικῆς φάσεως, ἂν τυχὸν συμβῇ, περιέχει ἐν ἑαυτῇ τηλικούτους κινδύνους καὶ ζημίας, ὁπόσους, φαίνεται, φοβεῖται ὁ ψέξας. Διότι ἐγὼ δὲν ταὐτίζω τὴν ἁπλουστέραν φάσιν ταύτην πρὸς τὰ ὀλέθρια κοινωνικὰ δόγματα ἅτιν' ἀναγράφει, *δὲ βαρειέσαι, μὴ χάνεσαι, γειά σου κ' ἔννοια σου, δουλειὰ γιὰ τὸ πάπλωμα, Ρωμαιός, Ρωμαίικο κτλ.* Τὰ δόγματα ταῦτα θὰ εἶναι πάντοτε ὀλέθρια ἐν οἱαδήποτε γλωσσικῇ φάσει καὶ ἂν ἐκφρασθῶσιν, οὐδ' εἶναι λόγος ἀποχρῶν ν' ἀποσκορακισθῇ ἡ δημώδης γλῶσσα, διότι ἐν αὐτῇ ταῦτα ἐξηνέχθησαν. Ἄμεμπτον γλωσσικῶς, ἀλλ' ὀλέθριον κοινωνικῶς εἶναι τὸ «*τί δ' αἰσχρόν, ἢν μὴ τοῖς θεωμένοις δοκῇ;*» Καὶ ὁμοίως εἶναι καλὸν κατ' εἶδος ἀλλὰ βλάσφημον καθ' ὕλην τὸ «*ἐρρέτω γερόντων ἡ φιλοσοφία, ἐρρέτω μελέτη καὶ βάθος σπουδῆς. Ἀλήθεια μία, γυνὴ εὐειδής, τὰ ἄλλα βλακεία*». Ἔπειτ' ἂν διὰ τὰς φράσεις ταύτας εἶναι ὄντως ἀπόβλητος ἡ λαλουμένη, διὰ τὸ δίστιχον τοῦ Διάκου, διὰ τὸ Μάνα, σοῦ λέω, δὲν μπορῶ κτλ. δὲν θὰ εἶναι ἀποθεώσεως ἀξία;

Ἀπὸ δὲ τῶν φανταστικῶν κινδύνων, οὓς ἡ χρῆσις αὕτη δῆθεν συνεπάγεται, θὰ προφυλάξῃ ἡμᾶς ἡ καλλαισθησία καὶ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ τῶν συγγραφέων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ γράψας τἀνωτέρω οὐδεμίαν ἐν τοῖς γράφουσι τὴν δημωδεστέραν ταύτην σήμερον ἀνευρίσκει ἀρετήν, ἀλλ' ἐγὼ δὲν τολμῶ νὰ καταδικάσω μιᾷ ψήφῳ πάντας. Δύναμαι μάλιστα προθύμως καὶ νὰ ὀνομάσω οὐκ ὀλίγα αὐτῶν χαριέστατα ἔργα. Ὁμοίως ὑποτιμᾶται συνήθως ἢ καὶ ὅλως παραβλέπεται τῶν ἀναγνωστῶν καθόλου ἡ καλλαισθησία, ἀλλ' οὐκ ὀρθῶς. Καὶ ἀπόδειξις τούτου πρόχειρος ἔστω ἡ κατὰ τὰ παρελθόντα κυνικὰ καύματα γενομένη ἀπόπειρα. Ὡς γνωστὸν ἐφημερίς τις τῶν σφόδρα διαδεδομένων ἐδημοσίευσεν ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ αὐτῆς τῇ 15 Ἰουλίου παρελθόντος ἔτους πλεῖστα ὅσα κατὰ τῶν λογίων Ἑλλήνων καὶ τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης, ἠγωνίζετο δὲ διὰ τούτων νὰ παραστήσῃ τὴν χρῆσιν ἄλλης, λαϊκῆς, ὡς ἔλεγε, γλωσσικῆς φάσεως

ὡς πανάκειαν πάντων τῶν τοῦ ἔθνους δεινῶν. Ἐπὶ τούτῳ ἡ διεύθυνσις τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν καὶ ἄλλης μικροτέρας ἐφημερίδος ἐν γλώσσῃ δημώδει, ἣν καὶ ὠνόμασε λαϊκῷ ὀνόματι τῷ τοῦ «Πατριώτου», καὶ ἐν ᾗ ἔμελλον νὰ ἐπιτελεσθῶσι τὰ ἐπαγγελλόμενα ταῦτα θαύματα. Τὸ φύλλον ἐξεδόθη ἀληθῶς ἐν τοιαύτῃ ἁπλουστέρᾳ, ἵνα μή τι ἄλλο εἴπωμεν, γλώσσῃ· ἀλλ' ὁποία καὶ ὁπόση ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδοσις καὶ χρησιμότης αὐτοῦ, μανθάνομεν ἐξ αὐτῆς πάλιν τῆς πρώτης ἐφημερίδος, ἥτις τῇ 19 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐν μικρῷ διαφόρῳ ἀνήγγειλε τάδε:

«Ἦλθεν, εἶδεν, ἀπῆλθεν· φαίνεται ὅτι παρεγνωρίσαμεν τὴν ἀνάγκην φύλλου γραμμένου διὰ τὸν λαὸν εἰς γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Κατωρθώσαμεν χάρις εἰς τὸ γλωσσικόν μας ἰδίωμα, χάρις εἰς τὸ Σύνταγμα, χάρις εἰς τὰς κυβερνήσεις, χάρις εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας νὰ μὴ ὑπάρχῃ λαὸς ἀναγινώσκων (!). *Επομένως οὔτε λαϊκὴ ἐφημερὶς δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ἑπομένως ὁ Πατριώτης . . , ἦλθεν, εἶδεν ἀπῆλθεν.*» Ὅτι δὲν ὑπάρχει λαὸς ἀναγινώσκων, εἶναι βεβαίως ἀνακριβές. Τὸ ἀληθὲς δ' εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχει λαὸς ἀναγινώσκων ἐφημερίδα γραφομένην ὅπως ὁ «Πατριώτης», διότι δὲν ἀρέσκεται εἰς τὴν ἕνωσιν τοιούτου κοινοῦ εἴδους μετὰ τοιαύτης σοβαρᾶς ὕλης (*). Τὸ αἴσθημα τοῦτο παρατηρεῖται ἐν πάσαις ἀνεξαιρέτως ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνον κατὰ ποσὸν διαφέρει κατὰ τόπους. Ἀνάγκη ἄρα νὰ ληφθῇ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἡ τῶν ἀναγνωστῶν καλλαισθησία, διότι ὅπως ἀπεδείχθη *πειραματικῶς*, τῶν δημοσιευομένων τὰ μὲν ἀπαρέσκοντα, ἤτοι τὰ κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος εὐτελῆ καὶ ἀνάξια, καὶ ἐλάχιστον ἀναγινώσκονται καὶ ταχέως περιπίπτουσιν εἰς δικαίαν λήθην καὶ δὴ δὲν δύνανται νὰ ἐπιδρῶσι διαρκῶς ἐπὶ τὸ ἔθνος καὶ βλάπτωσιν, τὰ δ' ἀρέσκοντα ἤτοι τὰ ἀξιόλογα καὶ τώρα καὶ ἐπὶ μήκιστον θ' ἀναγινώσκωνται καὶ θὰ ἐπιδρῶσι ἐπωφελῶς ἐπὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ἦθος τῶν συγχρόνων καὶ τῶν ἐπιγινομένων. Τὸν νόμον τοῦτον βλέπομεν ἰσχύοντα πανταχοῦ καὶ πάντοτε καὶ οὐδεὶς λόγος πείθει, ὅτι παρ' ἡμῖν χάριν ἀναξίου τινὸς ποιητοῦ ἢ συγγραφέως θὰ ὑποστῇ ἐξαίρεσιν.

Ἔπειτα παρατηρῶ ὅτι ἐγὼ δὲν εἶμαι αὐτοκράτωρ ἢ βασιλεὺς τῶν

(*) Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πειράματος ἀποδείκνυται ἐκ περισσοῦ ἀκόμη, πόσον ἠλήθευεν ὁ κ. Ψυχάρις διακηρύττων πανταχοῦ, ὅτι βαρέως φέρει τὸ ἔθνος τὸν ζυγὸν τῆς γραφομένης, ὅτι οἰκογένειαι πολλαὶ ἤγειραν κατακραυγὴν ἐναντίον αὐτῆς κτλ. (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Β'. σελ. 221).

κατὰ τὴν γλῶσσαν, τοὐναντίον δὲ ῥητῶς καὶ ἐπανειλημμένως εἶπον ὅτι οὐδὲ συμβούλου θέσιν τολμῶ ν'ἀξιῶ. Εἶμαι ἁπλούστατα ἱστορικὸς καὶ ἱστορικῶς ἐξετάζων τὰ τῆς γλώσσης βλέπω τὸ προδηλότατον, ὅτι δηλαδὴ πρὸ δεκαετηρίδων μέν τινων οἱ παρ'ἡμῖν λόγιοι ποιηταὶ μετεχειρίζοντο σχεδὸν μόνην τὴν καθαρεύουσαν, οὐδ'ἐγίνοντο τὸ παράπαν δεκτὰ ἐν τοῖς ποιητικοῖς διαγωνισμοῖς τὰ ἐν τῇ δημώδει πεποιημένα, ἀπό τινος δὲ πρὸ πάντων ἐν τῇ δημοτικῇ γράφουσι τὰ ποιήματα· ὅτι τὰ μυθιστορήματα καὶ διηγημάτια ὁμοίως ἐγράφοντο κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐν μόνῃ τῇ καθαρευούσῃ, νῦν δὲ καὶ ἐν ταύτῃ καὶ ἐν τῇ δημώδει· ὅτι καὶ οἱ πρότερον ὀπαδοὶ τῆς σφόδρ' ἀρχαΐζούσης καὶ οἱ πρότερον θιασῶται τῆς ἄκρας δημοτικῆς νῦν ἐξέλιπον σχεδὸν εἰπεῖν ὅλως, συμφωνοῦσι δὲ πάντες εἰς τὴν χρῆσιν κράματός τινος καταληπτοῦ τοῖς πολλοῖς.

Τὰ πράγματα ταῦτα βλέπομεν πάντες, διότι τελοῦνται ὁσημέραι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Φρονῶ δ' ἐγώ, καὶ μετ' ἐμοῦ θὰ συμφωνήσῃ, ἐλπίζω, καὶ ὁ εὐμενὴς ἀναγνώστης, ὅτι οἱ σήμερον ποιηταὶ καὶ διηγηματογράφοι τούτου κυρίως ἕνεκα ἐτράπησαν καὶ ὁσημέραι τρέπονται ἐπὶ τὴν χρῆσιν τῆς δημωδεστέρας γλώσσης ταύτης, διότι ἐν ταύτῃ μᾶλλον ἀναγινώσκονται· διότι οὐδεὶς εἶναι βεβαίως οὕτω μωρός, ὥστε νὰ μὴ θέλῃ νὰ ἀναγινώσκωνται ὑφ' ὅσων οἷόν τε πλείστων τὰ ὅσα γράφει. Ἔπειτ', ἄν τις ἅπαξ πειραθεὶς ἐσφάλλετο, καὶ αὐτὸς παθὼν θὰ μετέβαλλε τάχιστα γνώμην καὶ οἱ ἄλλοι διδασκόμενοι ἐκ τῆς τοῦ ὄνου συμφορᾶς θ' ἀφίσταντο παρομοίου ἐπιχειρήματος. Ἀλλ' ὅμως ἀκριβῶς τοὐναντίον ἡ χρῆσις τῆς δημώδους ὑπὸ τοσούτων καὶ μάλιστα ἡ ἀπαύστως ἐπιδίδουσα χρῆσις διδάσκει τοὺς θέλοντας νὰ διδαχθῶσιν ἐξ ὧν βλέπουσιν ὅτι ἡ ἁπλουστέρα αὕτη γλωσσικὴ φάσις ἐν τοῖς ποιήμασι καὶ διηγήμασιν εἶναι πολὺ γνωστοτέρα καὶ ἀρεστοτέρα εἰς τοὺς πολλούς, δύναμαι νὰ εἴπω, εἰς τὸ ἔθνος ἢ ἡ ἀρχαΐζουσα καθαρεύουσα.

Καὶ τώρα ἐρωτῶ, ἠδυνάμην ἐγὼ δίκην τυράννου ν' ἀντιτάξω ἐμαυτὸν εἰς τὴν τοῦ ἔθνους θέλησιν; Ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς θὰ παρέβαινον τὸ θεμελιωδέστατον περὶ γλώσσης δόγμα τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἐν τούτῳ δὲν πρόκειται περὶ ἐπιστημονικοῦ ζητήματος, ἐν ᾧ ὁ λόγος καὶ μόνος ὁ λόγος αἱρεῖ, ἀλλὰ περὶ πρακτικοῦ καὶ μάλιστα πρακτικωτάτου, ἤτοι περὶ χρήσεως τῆς γλώσσης ὑπὸ τῶν πολλῶν, πόθεν θὰ ἠρυόμην ἐγὼ τὴν πεποίθησιν, ὅτι πάντες μὲν ἐκεῖνοι παραπαίουσιν, ἐγὼ δὲ μόνος κατέχω τὴν αὐτοαλήθειαν; Διατί λοιπὸν ἐγὼ νὰ θέλω νὰ δεσμεύσω

καὶ ν' ἀναγκάσω πάντας νὰ ποιῶνται χρῆσιν μιᾶς μόνης ὡρισμένης γλωσσικῆς φάσεως, τῆς καθαρευούσης, ἀφοῦ ἠξεύρω, καθὰ εἶπεν ὁ δαιμόνιος Λέσσιγκ, ὅτι « μεγαλοφυής τις συγγραφεὺς δύναται νὰ παράσχῃ εἰς τὴν ὁπωσδήποτε ἔχουσαν πάτριον φωνὴν οἱονδήποτε ἂν θελήσῃ τύπον » ; Καὶ μήπως τοῦτο δὲν διδάσκει μεγαλοφώνως ἡ ἱστορία πάσης ἀνεπτυγμένης γλώσσης ; ἢ τίς τούτων ἦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πλουσία λέξεων, ὡρισμένων φράσεων καὶ συντακτικῶν πλοκῶν, ἀκριβοῦς καὶ κυριολεκτικῆς χρήσεως, τεχνικῶν ὅρων κτλ ; Καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς λοιπὸν λαλουμένη Ἑλληνικὴ *ἠδύνατο κατ' ἀρχήν*, ἂν ἐτύγχανε τῆς δεούσης καλλιεργίας, νὰ καταστῇ καλλιτεχνικὴ γλῶσσα· ἀλλὰ διὰ λόγους οὐχὶ ἐσωτερικούς, ἤτοι κειμένους οὐχὶ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἐξωτερικούς, ἤτοι κειμένους ἐν τῇ καθολικῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔθνους, δὲν ἠδυνήθησαν οἱ πρὸ ἡμῶν νὰ ἐπιτελέσωσι τὸ ἔργον τοῦτο. Ἂν ἡ παραμέλησις ἐγένετο πρὸς ὠφέλειαν ἢ πρὸς βλάβην τοῦ ἔθνους ἡμῶν, τοῦτο εἶναι ἄλλο ζήτημα. Ἀλλ' ἐὰν σήμερον ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πολυμεροῦς ἐθνικῆς δράσεως ἤθελεν ἐμφανισθῇ τις ἐν ἡμῖν μεγαλοφυὴς συγγραφεὺς ἢ ποιητής, θὰ ἦτο δίκαιον καὶ συμφέρον ν' ἀπαντήσῃ πρὸ αὐτοῦ ὅρια καὶ ἀφορισμούς τοιούτους ; Καὶ δὲν θὰ ἦτο φόβος μὴ δυοῖν θάτερον ἢ φοβηθεὶς ἀποδυσπετήσῃ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸ ἔργον ἢ καταφρονήσας παντελῶς καὶ ποδοπατήσας καὶ ὅρια καὶ φραγμοὺς ἐπιπέσῃ λάβρος καὶ ἐπὶ τὰ τηρήσεως ἄξια ;

Ἐπίσης ἐψέχθη ἡ φράσις μου « Ἡ παρὰ τὴν καθαρεύουσαν χρῆσις τῆς δημώδους ἢ δημωδεστέρας καθαρευούσης οὐ μόνον λυπηρὸν δὲν εἶναι, ἀλλὰ καὶ μεγάλως δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς μόρφωσιν ἀξιολόγου ἐθνικῆς φιλολογίας, ἂν μόνον τύχῃ δεξιῶν καλλιτεχνῶν », λόγῳ ὅτι «ὁ γενναῖος οὗτος ἀφορισμὸς πολὺ ὁμοιάζει πρὸς καθολικὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Δηλαδή, μπᾶτε σκύλοι ἀλέστε καὶ ἀλεστικὰ μὴ δόστε». Ἀλλ' ἔννοιαν τοιαύτην δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν οἱ ἐμοὶ λόγοι. Ἢ πῶς εἶναι δυνατόν, ἀφοῦ ἐγὼ ἀπαιτῶ τὴν ἐμφάνισιν δεξιῶν καλλιτεχνῶν ὡς ὅρον τῶν ὧν οὐκ ἄνευ (*ἂν μόνον τύχῃ*), νὰ φαντασθῇ τις, ὅτι ἐγκρίνω τὰς τερατώδεις συνδέσεις, *φορυτὸς* καὶ *χειρόπωρο*, *ἐπαΐοντες* καὶ *γουρουνιὰ ἔναγχος* κτλ. ὅπως ἐκεῖ λέγεται ; Τίς καλλιτέχνης τοῦ λόγου θὰ συνδέσῃ αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ του ; Ὅτι δ' ἀληθὴς εἶναι ἡ ἀνωτέρω γνώμη μου περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς δημωδεστέρας καθαρευούσης εἰς σύνταξιν ποιημάτων λυρικῶν, κωμικῶν, ἐπικῶν, διηγημάτων, μύθων κτλ. συμ-

μαρτυρεῖ μοι εὐθὺς μετὰ μίαν σελίδα, ἀντιφάσκων πρὸς ἑαυτόν, ὁ ψέξας τἀνωτέρω, ἔνθα γράφει «τὸ ἰδίωμα τῶν ᾀσμάτων τούτων (ἤτοι τῶν δημοτικῶν) περικαλλές, ἁπλοῦν, εὔστροφον καὶ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν εὔληπτον, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ εἰς ἄλλου εἴδους ποίησιν, ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλης ποικίλης ἐν τῷ αὐτῷ ἰδιώματι ποιήσεως ὑποδείγματα, ἀλλ' ἐφ' ὅσον τοῦτο χωρεῖ· διότι ἐὰν ἐπὶ παραδείγματι ἐγεννᾶτό τις Alfred de Musset ἐν μέσῳ ἡμῶν, ἴσως μὲν ἠδύνατο καὶ τὴν Venise καὶ τὸν Don Paez καὶ τὴν Andalouse ἐν τοιούτῳ τινὶ ἰδιώματι νὰ ποιήσῃ, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸν Rolla, διότι μόλις τὸ πνεῦμα τῶν φιλοσοφικῶν καὶ μεταφυσικῶν αὐτοῦ πτήσεων ἄρξηται καὶ ἀμέσως πρὸς ἔκφρασιν τῶν νοημάτων του ἔχει ἀνάγκην λεπτῆς γλώσσης καὶ ἄκρας κυριολεξίας. Ἐφ' ὅσον ὅμως πρόκειται περὶ ἐκφράσεως ἁπλουστέρων ἐννοιῶν καὶ συναισθημάτων, *τὰ μάλιστα εὐδοκιμεῖ* τὸ εἰρημένον ἰδίωμα καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τοῦτο ἄλλοτε προεκρίναμεν πρὸς παράστασιν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀλκῆς κτλ.». Ὥστε ἐγκρίνει καὶ ὁ ψέξας με, ὅπως καὶ ἐγὼ πρότερον εἶπον, καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅροις τὴν χρῆσιν τῆς δημώδους παρὰ τὴν καθαρεύουσαν, λέγων μάλιστα ὅτι *τὰ μάλιστα εὐδοκιμεῖ*. Ἀλλὰ τότε ποῦ κεῖται τὸ ἐμὸν ἁμάρτημα; Πῶς δὲ ἐμοῦ μὲν οἱ λόγοι γέμουσι κινδύνων καὶ ἀκολασίας, οἱ τούτου δὲ οὐχί, ὁμολογῶ ὅτι δὲν νοῶ. Οὐδὲ πείθομαι αὐτῷ ἀποφαινομένῳ ὅτι «καὶ λαμπρότερον ἔτι δύνανται ταὐτὰ νοήματα (ἤτοι τὰ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων) νὰ παρασταθῶσι διὰ τῆς καθαρευούσης», ἀφοῦ βλέπω αὐτὸν μὲν ὀνομάζοντα ἑαυτόν, «ὅλως ἄμοιρον ποιητικῆς ἐμπνεύσεως καὶ μέτρων καὶ σταθμῶν ἀνεπιστήμονα καὶ πεζὸν μεταφραστήν», τοὺς δὲ παρ' ἡμῖν ποιητὰς καὶ διηγηματογράφους ὁσημέραι προτιμῶντας τὴν δημωδεστέραν καθαρεύουσαν καὶ διατεινομένους ὅτι ἡ καθαρεύουσα δὲν εἶναι αὐτοῖς πρόσφορος εἰς τὸν σκοπόν των. Ἀναντιλέκτως πλείονος πίστεως ἀξίους θὰ εὕρῃ μετ' ἐμοῦ ἕκαστος τοὺς ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν ὄντας καὶ ἐργαζομένους συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς ἢ πάντα ἄλλον ὡς ἀπὸ τρίποδος ἀποφαινόμενον καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ λεγόμενον ἔξω τοῦ χοροῦ ἱστάμενον.

Τελευταῖον ἐπισείεται τὸ φοβερὸν φάσμα ὅτι ἐκ τῆς χρήσεως τῆς δημωδεστέρας καθαρευούσης, ἣν ὡς εἴδομεν καὶ ὁ ψέξας οὐχ ἧττον ἐμοῦ ἐπιτρέπει (πρβλ. καὶ Δ. Θερειανοῦ Β' 250), θὰ προκύψῃ φρικτὴ σύγχυσις, ἤτοι τετραγλωσσία ὅλη! Ἀλλ' ἐγὼ οὐδὲ πρὸ τοῦ φάσματος τούτου τρέμω. «Ἔστω μηδὲν ἀπείρητον» εἶναι Ἑλληνικὸν λόγιον.

Ἔπειτ' ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν εἶναι ταῦτα διάφοροι γλῶσσαι. Δὲν θὰ θελήσω νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν πολυδαίδαλον καὶ ἐν μέρει ἄσκοπον ζήτησιν περὶ τῶν ὅρων *γλώσσης*, *διαλέκτου*, *ἰδιώματος* κτλ., ἀρκοῦμαι ἐν τῷ γενικωτάτῳ καὶ ὑπὸ πάντων ἀνομολογουμένῳ τῷδε, ὅτι ὅπου παρὰ πᾶσιν ἀνεξαιρέτως παρατηρεῖται ἀμοιβαία κατάληψις καὶ συνεννόησις, ἐκεῖ μία καὶ μόνη ὑπάρχει γλῶσσα. Ἂν λοιπὸν ἡμεῖς πάντες σήμερον νοῶμεν καλῶς καὶ τὰς ἀπαριθμουμένας τέσσαρας (ἢ μᾶλλον τρεῖς μόνον) γλωσσικὰς φάσεις, ἤτοι καὶ τὴν γραπτὴν καθαρεύουσαν καὶ τὴν δημωδεστέραν καθαρεύουσαν (ἥτις πάντως εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ λαλουμένῃ καθαρευούσῃ καὶ δὴ ἀτόπως ὡς τετάρτη πρὸς δείνωσιν πάντως ἀναγράφεται) καὶ τὴν δημώδη, τότε δὲν δύναται ὀφθαλμοφανῶς νὰ γίνηται λόγος περὶ τετραγλωσσίας. Ὅτι δὲ πανταχοῦ ἡ φιλολογικὴ ἢ καλλιτεχνικὴ γλῶσσα διαφέρει τῆς λαλουμένης, ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ ψέξας με. Ἀφοῦ δὲ τὰ δύο ἄκρα παραδέχεται ὡς χρήσιμα καὶ καταληπτά, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀκατάληπτον καὶ νὰ φέρῃ εἰς σύγχυσιν τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων κείμενον, ἡ δημωδεστέρα καθαρεύουσα, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ αὕτη ταὐτίζεται μετὰ τοῦ ὑπὸ τῆς ἀνεπτυγμένης τάξεως λαλουμένου λόγου;

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ Β' ΤΟΜΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥ Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΗΘΙΚΩΝ

Καὶ ἐν τῷ 6' τόμῳ τῆς ὑπὸ Γ. Βερναρδάκη ἐκπονηθείσης ἐκδόσεως τῶν Πλουτάρχου Ἠθικῶν πλεῖστα εὕρομεν τὰ ἐπίμεμπτα, ὧν μνημονεύομεν τὰ ἑξῆς·

Ἀποφθέγματα βασιλέων κ.τ.λ. p. 172 D. E. (σ. 2, 14): «Ἐκεῖ (τ. ἔ. ἐν τοῖς παραλλήλοις βίοις) μὲν οὖν *ἅμα* αἱ ἀποφάσεις τῶν ἀνδρῶν τὰς πράξεις παρακειμένας ἔχουσαι σχολάζουσαν φιληκοΐαν περιμένουσιν· ἐνταῦθα δὲ **καὶ** τοὺς λόγους *αὐτοὺς καθ' αὑτοὺς* ὥςπερ δείγματα τῶν βίων καὶ σπέρματα συνειλεγμένους οὐδὲν οἴομαί σοι τὸν καιρὸν ἐνοχλήσειν». Παντὶ φανερὸν εἶναι ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἀντιτίθεται ἡ ἐν τοῖς βίοις ἀνάμιξις *λόγων καὶ πράξεων* (*ἅμα*) πρὸς τὴν παροῦσαν συλλογήν, ἐν ᾗ *μόνον λόγοι* (*αὐτοὺς καθ' αὑτοὺς*) εἶναι καταγεγραμμένοι. Πρὸς τὴν ἀντίθεσιν δ' ὅμως ταύτην μάχεται ὁ **καί**, (*καὶ τοὺς λόγους* τ. ἔ. οὐ μόνον τὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς λόγους), ὃν ἄρα ὤφειλε νὰ ἐξαλείψῃ ὁ ἐκδότης.

Αὐτ. p. 178 F (σ. 19, 19): «Μαχαίτᾳ δέ *τινα* κρίνων δίκην κἑ.». Περιττεύει μὲν ἡ ἀόριστος ἀντωνυμία ὡς διορισμὸς τοῦ *δίκην*, ἀναγκαία δὲ εἶναι ὡς διορισμὸς τοῦ *Μαχαίτᾳ*, διότι ὁ Μαχαίτας ἦτο ὅλως ἀφανὴς καὶ ἄγνωστος. Γρ. ἄρα *Μαχαίτᾳ δέ τινI.*

Αὐτ. 181 C (σ. 25, 25) ἀντὶ «εἷς τῶν Ἰνδῶν βασιλεὺς ὢν» γρ. «εἷς τῶν Ἰνδῶν βασιλέΩΝ».

Αὐτ. 184 A (σ. 33, 10): «τὰς πόλεις τὰς ὑφ' ἑαυτοῦ στεφανηφορεῖν ἐποίησε» Ἐπειδὴ ὁ ταῦτα γράφων φαίνεται ὅτι ἦτο Ἕλλην,

πιστεύομεν ὅτι ἔγραψε «τὰς πόλεις τὰς ὑφ' ἑαυτΩ», ὡς πάντες οἱ Ἕλληνες λέγουσι.

Αὐτ. 187 D (σ. 43, 3): ἀντὶ τοῦ νεοελληνικοῦ «*καὶ τὴν* εἰωθυῖαν ὥραν ἀριστᾷ» γρ. «καὶ εἰς τὴν εἰωθυῖαν ὥραν ἀριστᾷ», ὡς οἵ τε ἄλλοι πάντες Ἕλληνες λέγουσι καὶ αὐτὸς ὁ τὰ ἀποφθέγματα γράψας 188 D (σ. 45, 24) εἶπε: καὶ αὔριον ἔσται *καὶ εἰς τρίτην* τεθνηκώς.

Αὐτ. 191 D (σ. 54, 6 κἑ.): «ἔτι δὲ μικρὸν ἀπολιπούσης (γρ. ἀπολΕΙπούσης) τῆς τάφρου συνάψαι (τ. ἔ. ἐνῷ ὀλίγον *ἀκόμη* ἔλειπεν ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ ἡ τάφρος *πλήρη* κύκλον), κατὰ τοῦτο παρατάξας τὸ διαλεῖπον καὶ πρὸς ἴσους *ἴσοι ἀγωνισάμενοι ἐνίκησαν*». Κατὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην γραφὴν συντακτέον «παρατάξας ἐνίκησαν»· ἧς συντάξεως τὴν κομψότητα ὁ μὴ δυνάμενος νὰ κατανοήσῃ γραφέτω σὺν ἐμοί: «. . . *πρὸς ἴσους ἴσοιΣ ἀγωνισάμενοΣ ἐνίκησΕν* (ὁ παρατάξας τ. ἔ. ὁ Ἀγησίλαος)».

Αὐτ. 192 B (σελ. 56, 1) γράφει ὁ ἐκδότης Ἀκαδημ ΕΙᾳ, ὡσαύτως 196 F ταμΙΕΙον, ὁμοίως γράφει *Φιλαπέχθημον*, *εὑρησιλογία*, *χρεοπώλιον*, *πῶμα*, πάντα παρὰ τὰ ἀντίγραφα, ἀλλ' ὅμως 192 D φυλάττει τὸ ἑΩρακε. Καὶ ἄλλαι δὲ τοιαῦται ἀνωμαλίαι ἀπαντῶσι πολλαὶ παρὰ τῷ ἐκδότῃ, ἐξ ὧν εὐλόγως δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ὅτι δὲν εἶναι ζηλωτὴς τῶν ἀδοκίμων τύπων, ἀλλ' ὁσάκις ἐγκρίνει τοιούτους ποιεῖ τοῦτο ἄκων ὑπ' ἀγνοίας.

Αὐτ. 193 C (σ. 59, 11) «(ὁ Ἐπαμεινώνδας) πεντήκοντα δραχμὰς δανεισάμενος παρά τινος τῶν πολιτῶν ἐφόδιον τῆς *στρατιᾶς* ἐνέβαλεν εἰς Πελοπόννησον». Θαῦμα ὡς ἀληθῶς ἡ ὀλιγάρκεια τῆς στρατιᾶς ταύτης, ᾗ πεντήκοντα δραχμαὶ ἱκανὸν ἦν ἐφόδιον. Ἀλλ' ἐγὼ οὐ πιστεύων θαύμασι γράφω: *ἐφόδιον τῆς στρατ***είας**, τ. ἔ. ἐφόδιον ἑαυτῷ στρατεύοντι.

Αὐτ. 196 E (σελ. 68, 7): «Ἐπεὶ δὲ ἧκον ἄγοντες τὸν ἄνδρα (τ. ἔ. *Τερέντιον* τὸν ὑπὸ Καρχηδονίων αἰχμάλωτον γεγονότα) καθίσας (ὁ Σκιπίων) παρ' *αὐτὸν* ἐπὶ τοῦ βήματος οὕτως ἐχρημάτισε

κ. τ. λ.» Κατὰ τὴν γραφὴν ταύτην, ἀφοῦ ἐκάθισεν ὁ Τερέντιος, ἦλθεν ὕστερον ὁ Σκιπίων καὶ ἐκάθισε *παρ' αὐτὸν* παρέδρου δίκην. Κατὰ δὲ τὴν ἀληθῆ γραφήν, ἥτις εἶναι *παρ' αὑτὸν* (= παρ' ἑαυτὸν) ὁ Σκιπίων καθήμενος ἤδη ἐν τῷ συμβουλίῳ ἀχθέντα τὸν Τερέντιον ἐκάθισεν (ἐνεργητικῶς) παρ' ἑαυτὸν τ. ἔ. τὸν ἔβαλε νὰ καθίσῃ κοντά του.

Αὐτ. 198 F (σελ. 74, 6): «ἐμοῦ δέ, ἔφη (ὁ Κάτων), ἐρωτᾶν βούλομαι μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους διὰ τί ἀνδριὰς οὐ κεῖται *Κάτωνος* κ. τ. λ.» Ἐπειδὴ *ἐμοῦ* = *Κάτωνος* τὸ ἕτερον τούτων ἐξαλειπτέον, καὶ δὴ τὸ *Κάτωνος*.

Αὐτ. 199 D (σ. 75, 26): «πλείονας δὲ πόλεις ἑλών, ὥς φησι, τῶν ἡμερῶν ἃς διέτριψεν ἐν τοῖς πολεμίοις, οὐδὲν αὐτὸς πλέον *λαβεῖν* ὧν ἔφαγε κ.τ.λ.» Ὁ ἐκδότης γράψας *λαβεῖν* ἀφελῶς ὑποσημειοῦται: λαβεῖν] ἔλαβεν W.

Αὐτ. 205, A (σ. 90, 25): «ἐρωτῶντος τοῦ Μετέλλου τίς αὐτοῦ πατήρ ἐστι, 'ταύτην, ἔφη, τὴν ἀπόκρισιν χαλεπωτέραν ἡ σὴ μήτηρ πεποίηκεν' ἦν γὰρ ἡ τοῦ Μετέλλου ἀκόλαστος κ.τ.ἑ.». Ὡς ἔχει ἐν τῇ ἐκδόσει τὸ χωρίον, ὁ Κικέρων λέγει ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Μετέλλου ἀκόλαστος οὖσα κατέστησεν ἑαυτῷ (τῷ Κικέρωνι) δυσκολωτέραν τὴν πρὸς τὸ τοῦ Μετέλλου ἐρώτημα ἀπόκρισιν, ὅπερ ἄτοπον. Διότι ἡ τῆς μητρὸς τοῦ Μετέλλου ἀκολασία οὐδενὶ ἄλλῳ ἢ αὐτῷ τῷ Μετέλλῳ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ δύσκολον τὴν πρὸς τοιοῦτον ἐρώτημα ἀπόκρισιν. Τοῦτο δὲ καὶ εἶπε πάντως ὁ συγγραφεύς. Λοιπὸν γράφε· «ταύτην . . τὴν ἀπόκρισιν χαλεπωτέραν *σοι* ἡ μήτηρ πεποίηκε» τ. ἔ. χαλεπώτερόν σοι ἐστὶν ἢ ἐμοὶ τὸν πατέρα δηλῶσαι, ἐγὼ μὲν γὰρ οἶδα τίς ὁ ἐμὸς πατήρ, σὺ δὲ οὐκ οἶσθα διὰ τὸ τὴν σὴν μητέρα πολλοὺς ἅμα ἐσχηκέναι ἄνδρας.

Αὐτ. 206 C (σ. 94, 22): «ἐπεὶ δὲ Πομπηίου φεύγοντος . . . *καὶ* Μέτελλος . . τὸ ταμιεῖον ἀπέκλεισεν, ἠπείλησεν ἀποκτενεῖν αὐτόν», Ὁ ἐκδότης δηλοῖ ἡμῖν ὅτι αὐτὸς ἔγραψε *ταμιεῖον* ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου *ταμεῖον*. Θεάρεστον ὡς ἀληθῶς τὸ ἔργον. Ἀλλ' ἔτι θεαρεστότερον θὰ ἐποίει, ἂν ἐξήλειφε τὸν *καὶ* ἐκεῖνον, ὅστις αἴσχιστα διαφθείρει τὴν σύνταξιν.

Αὐτ. 206 F (σ. 96, 6): Καῖσαρ ὁ πρῶτος ἐπικληθεὶς Σεβαστὸς ἔτι μειράκιον ὢν ἀπῄτει δισχιλίας πεντακοσίας μυριάδας τοῦ πρώτου Καίσαρος ἀναιρεθέντος, ἐκ τῆς οἰκίας ἃς πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀντώνιος μετήνεγκε». Ὁ ἐκδότης ἐρωτᾷ εἰ γραπτέον «ἃς ἐκ τῆς οἰκίας». Ἀλλὰ καὶ ἡ γενικὴ ἐκείνη «*τοῦ πρώτου . . . ἀναιρεθέντος*» ὡς νῦν ἔχει τὸ χωρίον δὲν οἰκονομεῖται. Διὸ κατ' ἐμὲ γραπτέον «*μυριάδας* **ἃς** *τοῦ πρώτου Καίσαρος ἀναιρεθέντος ἐκ τῆς οἰκίας πρὸς αὐτὸν ὁ Α. μετήνεγκε*».

Αὐτ. 207 F (σ. 99, 4): «τῶν δὲ . . κατηγόρων ἑνὸς . . . προαχθέντος εἰπεῖν τι τοιοῦτον (ἀκολουθεῖ τοῦ κατηγόρου ἡ ῥῆσις), **διὸ** ὀργισθεὶς ἀπάγειν ἐκέλευσε». Τίνα λόγον ἔχει ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ τὸ *διό*, ἀφοῦ τὰ ἑξῆς δὲν εἶναι ἀρχὴ νέας προτάσεως ἀλλὰ συνέχεια τῆς αὐτῆς προτάσεως, ἧς ἀρχὴ μὲν εἶναι *τῶν δὲ κατηγόρων* τέλος δὲ καὶ ῥῆμα τὸ *ἐκέλευσε*; Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ βιβλιογράφος νυστάζων δέον νὰ γράψῃ *διοργισθεὶς* ἔγραψε *διὸ ὀργισθείς*, τοῦ δὲ νυσταγμοῦ τούτου μεταλαβὼν καὶ ὁ ἐκδότης ἐτήρησε τὴν διάστροφνν γραφήν.

Ἀποφθέγματα Λακωνικὰ 211 D (σ. 109, 11): «τῷ δὲ τῶν Μακεδόνων βασιλεῖ τὸ αὐτὸ ἐρώτημα προσέπεμψε φήσαντος δ' ἐκείνου **βουλεύεσθαι**, 'βουλευέσθω τοίνυν' εἶπεν 'ἡμεῖς δὲ πορευσόμεθα'». Ὁ βασιλεὺς εἶπε πάντως τοιάδε «*βουλεύσομαι*, βουλευσάμενος δὲ ἀποκρινοῦμαι» οὐχὶ δὲ «βουλεύομαι» διότι δὲν ἐβουλεύετο ἤδη περὶ τῆς ἀποκρίσεως, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ πρέσβεις ἠρώτων ἃ ἠρώτων. Γράφε ἄρα «βουλεύΣεσθαι (βουλεύCΕσθαι).

Αὐτ. 212 D [σ. 111, 27): «**ἐ**πεδείκνυε (τινὰς τῶν ἀντιπολιτευομένων αὐτῷ) γενομένους ἐν ταῖς ἐξουσίαις πονηροὺς καὶ πλεονέκτας». Γρ. **Ἀ***πεδείκνυε*.

Αὐτ. 214 C (σ. 117, 4) «παρεκελεύσατο . . . Ἐπαμεινώνδᾳ μάχεσθαι, μόνους λέγων τοὺς ἔμφρονας . . . αἰτίους νίκης ὑπάρχειν. 'Εἰ οὖν τοῦτον *ἀνέλοιμεν*, ῥᾷστα τοὺς ἄλλους ὑποχειρίους ποιήσειν· ἄφρονας γὰρ *εἶναι* καὶ οὐδενὸς ἀξίους'». Εἰ μὲν τὰ ἀπὸ τοῦ *εἰ οὖν κ.τ.λ.* εἶναι εὐθὺς λόγος, οἷον ὁ ἐκδότης ἐγκλείσας εἰσαγωγικοῖς δηλοῖ ὅτι

δέχεται, τότε αἱ ἀπαρεμφατικαὶ προτάσεις *ποιήσειν* καὶ *ἄφρονας γὰρ κέ*. δὲν ἔχουσιν ὑγιῶς· εἰ δὲ ὁ λόγος εἶναι ὥςπερ καὶ ἐν τοῖς ἡγουμένοις πλάγιος, ὅπερ ἡμεῖς πιστεύομεν, γραπτέον *ἀνέλοιεν* ἀντὶ τοῦ *ἀνέλοιμεν*. Πολλαχοῦ ἐν τῇ προκειμένῃ ἐκδόσει πλάγιος καὶ εὐθὺς λόγος συγχέονται.

Αὐτ. 218 F (σ. 130, 6): «οὐ τοῦτο, ἔφη, ὁρᾶν χρή, ἀλλ' *οἷ* (τἀντίγρ. οἱ) μαχούμενοι κρείσσονες τῶν πολεμίων ἐσόμεθα». Δύο καὶ πονηρὰ σφάλματα λυμαίνονται τὸ χωρίον, τὸ *οἷ*, ἀνθ' οὗ γραπτέον *οὗ*, (διότι μάχεταί τις *ἔν τινι τόπῳ*, οὐχὶ *εἴς τινα τόπον*) καὶ τὸ *μαχ***οὐ***μενοι*, ἀνθ' οὗ γραπτέον *μαχ***ό***μενοι*, διότι κρείσσονες ἐσόμεθα *τῇ μάχῃ*, (μαχόμενοι) *οὐχὶ μέλλοντες μάχεσθαι*, **πρὸ** *τῆς μάχης* (μαχούμενοι).

220 D (σ. 135, 3): «καὶ πότε, ἔφη, χρήσεται αὐτῇ, ἐὰν *ἄρτι* ζητῇ;» Ὀρθῶς ἔχει τὸ *ἄρτι*, ὅπερ ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ Ἑλληνισμῷ ἔκειτο ἀντὶ τοῦ *νῦν*, ὥςπερ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις Ῥωμαίοις τὸ *modo*, οὐδ' ὀρθῶς προτείνει ὁ ἐκδότης νὰ γραφῇ *ἔτι*.

221 B (Σελ. 136, 20): «διὰ τί τοὺς περὶ τῆς ἀνδρείας νόμους ἀγράφους τηροῦσι καὶ τοῖς νέοις ἀπογραψάμενοι οὐ διδόασιν ἀναγινώσκειν». Γράφε: *καὶ* **οὐ** *τοῖς νέοις ἀπογραψαμένοι***ς** *διδόασιν ἀναγινώσκειν*. *Ἀπογράφεσθαι* τ. ἔ. *ἑαυτῷ* (*πρὸς ἰδίαν χρῆσιν*) *ἀπογράφειν* ἁρμόζει τοῖς νέοις οἵτινες ἔμελλον ἀναγινώσκειν, οὐχὶ τοῖς προεστῶσι τῆς πολιτείας, οἵτινες ἦσαν τῶν νόμων ἐπιστήμονες.

Αὐτ. 231 C (σ. 137, 7): «ἁλόντος τινος γραφὴν ἀργίας . . . ἐκέλευσεν ἐπιδεῖξαι αὐτῷ (γρ. αὑτῷ) τὸν τὴν *ἐλευθερία***ν** δίκην ἡττηθέντα». Οὐχί, ἀλλὰ *τὴν ἐλευθερία***ς** *δίκην*, ὥςπερ ἀνωτέρω κεῖται *ἀργία***ς** *γραφήν*. *Δίκη ἐλευθερία* οὐδὲν εἶναι.

Αὐτ. 232 E (σ. 169, 11): «Λάκων ἐρωτηθεὶς δι' ἣν αἰτίαν . . . . . κομᾷς». Εἰ μὲν ὀρθῶς ἔχει τὸ *κομᾷς*, τότε εὐθείας οὔσης τῆς ἐρωτήσεως γραπτέον *διὰ τίνα* ἀντὶ τοῦ *δι' ἣν*· εἰ δὲ τὸ *δι' ἣν* ὀρθῶς ἔχει, ὥςπερ ἔχει, τότε γραπτέον *κομᾷ* πλαγίας οὔσης τῆς ἐρωτήσεως. Οὐ φροντιστέον δὲ τῆς χασμωδίας, ὡς οὐδ' ὁ ἐκδότης ἐφρόντισε ταύ-

της πολλαχοῦ ἔν τε τοῖς πλουταρχείοις καὶ ἐν τοῖς ψευδοπλουταρχείοις συγγράμμασιν, ἔνθα πολλὰς μὲν εὑρὼν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις οὔσας χασμωδίας κατέλιπε, καί τοι πολλαὶ τούτων εὐκόλως ἠδύναντο νὰ ἀρθῶσι, τινὰς δὲ αὐτὸς εἰσήγαγεν, οἷον Τόμ. Α΄ σ. 372, 2 ἐν τῷ τοῦ Αἴαντος ῥητῷ ἔγραψεν *εἰ ἀτρόποις* ἀντὶ *εἰ τρόποις* ἢ *εἰ πρῶτος*, τόμ. Β' σ. 511, 17 εἰκάζει καὶ οἱ ἱερεῖς, 551, 23 γράφει σὺν τῷ Bentley *καὶ ὅλως* ἀντὶ *καλῶς*, 554. 13 γράφει *ἐκεῖνο ἂν διανοηθείη* ἀντὶ ἐκεῖνο διανοηθείη, ἐν 240. D: (τόμ. Β'. 191, 12) φυλάττει τὸ τῶν ἀντιγράφων *καὶ* **ὅσῳ** *ἀντέλεγε πλείονα προστιθέντος*, καί τοι φανερὸν εἶναι ὅτι γραπτέον *καὶ* **ὡς** *ἀντέλεγε πλείονα προστιθέντος*.

Αὐτ. 231 Ε (166, 4): «ἤρετό τις εἰ τοῖς ἀδελφοῖς μάχεσθαι μέλλει· οὐκ, ἔφη, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀκλήρωτον τῆς χώρας βαδίζει». Ὁ ἐκδότης προτιμᾷ, λέγει, *μέλλοι* καὶ *βαδίζοι*. Τὸ μὲν πρῶτον δὲν εἶναι ἀναγκαῖον (πρβλ. 168, 17: *ἐρωτήσαντος... τίνα νομίζει*), τὸ δὲ β^ον σφαλερόν, διότι τὸ *βαδίζει* δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *ἤρετο*, ὡς τὸ *μέλλει*. Γραπτέον δὲ *βαδίζειν*.

Αὐτ. 233 F (172, 23): «οὐχ ἱκανὸς οὖν, εἶπον, **εἷ** πρὸς ἕνα **εἷς**; Ἐνέγκαντός τινος ἀρίστην γνώμην μοχθηροῦ ταύτην μὲν ἀπεδέξαντο κτέ.» Ἐπειδὴ τὸ *εἰ* οὐδένα λόγον ἔχει, γράφε· *οὐχ ἱκανὸς οὖν εἶπον* **εἷς** *πρὸς ἕνα*; **Εἷς** *ἐνέγκαντός τινος... γνώμην κτέ.*

Αὐτ. 238 Ε (186, 12): «καὶ τῶν ξένων ὃς ἂν ὑπομείνῃ τὴν τοιαύτην ἄσκησιν τῆς πολιτείας κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Λυκούργου μετεῖχε * * * τῆς ἀρχῆθεν τεταγμένης μοίρας· πωλεῖν δ' οὐκ ἐξῆν». Μετὰ τὸ *μετεῖχε* ὑπάρχει χάσμα, ὅπερ ἄπορον πῶς διέλαθε τοὺς παλαιοτέρους ἐκδότας.

Αὐτ. 238 F (186, 23): « Ἐν τοῖς πολέμοις φοινικίσιν ἐχρῶντο· ἅμα μὲν γὰρ ἡ χρόα ἐδόκει αὐτοῖς ἀνδρικὴ *εἶναι*, ἅμα δὲ τὸ αἱματῶδες τοῦ χρώματος πλείονα τοῖς ἀπείροις φόβον **παρέχειν**, καὶ τὸ μὴ εὐπερίφωρον . , . εἶναι, ἐάν τις αὐτῶν πληγῇ . . . . διὰ τὸ ὁμόχρουν χρήσιμον (ἐξυπ. *ἐδόκει*)». Τίς θὰ πιστεύσῃ μὴ ἰδὼν ὅτι ὁ ἐκδότης ἔγραψε *παρεῖχεν* ἀντὶ τοῦ *παρέχειν* τῶν ἀντιγράφων;

Αὐτ. 248 A (σ. 211, 4): «εἰς τὴν θάλασσαν ἐμβὰς ηὔξατο (ὁ ἐκδότης παρὰ τἀντίγρ. *εὔξατο*) τῷ Ποσειδῶνι τὴν χώραν ἄκαρπον γενέσθαι καὶ ἀνόνητον· εἶθ' ὁ μὲν *ἀπῄει* κατευξάμενος, κῦμα δὲ διαρθὲν ἐπέκλυζε τὴν γῆν .... πάλιν οὖν ὑπ' αἰσχύνης *ἀναχωροῦντος* ὀπίσω καὶ τὸ κῦμα λέγεται *συνυποχωρῆσαι*». Τίς δὲν βλέπει ὅτι ὁ Βελλεροφόντης πρῶτον μὲν *ἐπῄει* τῇ χώρᾳ ἀκολουθοῦντος αὐτῷ τοῦ κύματος, ὕστερον δ' αἰσχυνόμενος τὰς γυναῖκας *ἀνεχώρει* τοῦ κύματος *συνυποχωροῦντος* αὐτῷ; Τὸ *ἀπῄει* οὐδένα λόγον οὐδὲ νοῦν ἔχει.

Αὐτ. 249 D (314, 13): «αἰσχροῦ φαντασίαν μὴ ὑπομεῖναι μηδ' ἐνεγκεῖν αἰσχύνης μετὰ θάνατον ἐσομένης» Γρ. αἰσχύνΑς... ἐσομένΑς.

Αὐτ. 249 E (214, 23): «μήτε μοιχείαν μήτε φθορὰν ἀνέγγυον... μνημονεύεσθαι». Μέχρι οὗ διδάξῃ ἡμᾶς ὁ ἐκδότης τί ἐστιν *ἀνέγγυος φθορὰ* καὶ τί διαφέρει τῆς *ἠγγυημένης*, ἡμεῖς θὰ γράφωμεν *φθορὰν ἀνεγγύΩν* τ. ἔ. *παρθένων*, ἥπερ ἀντιτίθεται τῇ μοιχείᾳ.

Αὐτ. 257 C τὸ τῶν ἀντιγράφων *ὀλίγου ἐδέησαν ἐκλαθέσθαι* κάλλιστ' ἔχον μετέβαλε σὺν τῷ Hutten εἰς *ὀλίγον κέ*. ! !

Αὐτ. 258 E (237, 6): «ἦν δ' ἄρα καὶ πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀργύριον *ἀμαθὴς* καὶ ἀκρατὴς ἄνθρωπος· ἡττήθη δ' ὅμως ὑπὸ τῆς φιλαργυρίας». *Ἀμαθὴς* ἦτο ὁ ταῦτα γράψας βιβλιογράφος, ὁ δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος ταξίαρχος ἦτο *καὶ πρὸς ἡδονὴν καὶ* **πρὸς** *ἀργύριον* **ἐμπαθής**.

Αὐτ. 259 F (240, 9): «ὤφελον μέν, εἶπε, τεθνάναι πρὸ ταύτης ἐγὼ τῆς νυκτὸς ἢ ζῆν· τὸ γοῦν σῶμα πάντων ἀπολλυμένων ἀπείρατον ὕβρεως διαφυλάξαι». Οὕτως ἐξέδωκεν ὁ ἐκδότης, ἐν δὲ ταῖς σημειώσεσι λέγει: «fortasse supplendum ἢ ζῆν ⟨καὶ γὰρ ἂν ἐξῆν⟩ τὸ γοῦν σῶμα». Ταῦτα μὲν εἶναι δεξιῶς ἐπινενοημένα. τῆς δ' ἀληθείας ὅμως ὁ μῦθος πολλῷ ἁπλούστερος ἔφυ. Γραπτέον δηλ. «ὤφελον μὲν ... τεθνάναι ... τὸ γοῦν σῶμα ... ἀπείρατον ὕβρεως διαφυλάξα**σα**».

Αὐτ. 260 F (242, 15): «διὸ καὶ θεραπεύων αὐτὴν ὁ Λέαρχος ἐμνηστεύε**το** καὶ τὸν Βάττον ἠξίου παῖδα θέσθαι κτέ.». Ἐπειδὴ ὁ

ἀνὴρ δὲν *μνηστεύεται*, ἀλλὰ *μνηστεύει*, γράφε *ἐμνήστευέτε* ἀντὶ *ἐμνηστεύετο*.

Αὐτ. 261 (σ. 245. 3): «πάντῃ πρὸς χάριν ἐνδιδοὺς τοῖς στρατευομένοις». Γρ. *πάντΑ*. Κατωτέρω οἴνου παρόντος ὄξος προείλετο λαβεῖν ὁ ἐκδότης. Ἐξέδωκε δηλ. «ἤσκει κόμαις καὶ χρυσοφορεῖν» καίτοι ὑποσημειοῦται «κόμαις] κομᾶν Μ».

(Ἀκολουθεῖ).

ΣΠΥΡ. ΒΑΣΗΣ.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Ἐν σελ. XCI s. 23 τοῦ προλόγου τοῦ α' τόμου ὁ ἐκδότης τῶν Πλουτάρχου ἠθικῶν γράφει: «Formas Atticas recepi eas tantum, quarum similes et alibi occurrunt, velut Ἀκαδήμεια...· Σκιπίων [*Ἀττικὸν τοῦτο*;], Συρακόσιοι alia. Contra alias [τ. ἔ. formas Atticas] intactas reliqui [; γρ. contra *alibi* formas *recentiores* intactas reliqui], quia formae atticae, velut ἐλάα, ἦν pro ἐλαία ἤμην, nusquam reperiuntur. Κατὰ ταῦτα ἡ περὶ τὴν ἔγκρισιν δοκίμων ἢ ἀδοκίμων τύπων παρατηρουμένη ἐν τῇ ἐκδόσει ἀνωμαλία (*Ἀκαδήμεια*, *ταμιεῖον*, *Συρακόσιοι*, *πῶμα* κ. ἄ. ἀλλ' *ἑώρακα*, *κατεάξαι* (-ας), *ἀπέδρασε* κ. ἄ.) ἀποδοτέα οὐχὶ εἰς ἄγνοιαν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω (σελ. 271 στ. 21), ἀλλ' εἰς κανόνα, ὃν ὅμως ἡμεῖς δὲν ἀσπαζόμεθα νομίζοντες ὅτι τῶν τοιούτων ἀνωμαλιῶν δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ὑπέχῃ τὴν εὐθύνην ὁ Πλούταρχος, ἀλλ' οἱ βιβλιογράφοι αὐτοῦ. Ἔν τισι μάλιστα χωρίοις τὸ πρᾶγμα εἶνε ἀναμφίβολον, οἷον Μαρκελλ. 22: «ἧ μάλιστα θεῶν *ἀπέχθεται* βίᾳ καὶ πολέμοις» ὁ ἐνεστὼς *ἀπέχθεται*, καὶ ὀρθῶς ἂν εἶχε κατὰ τὸν τύπον, θὰ ἦτο ἀνάρμοστος, διότι ἡ ἔννοια εἶναι οὐχὶ *γίνεται ἀπεχθής*, ἀλλ' *εἶναι ἀπεχθής*. Γραπτέον «ᾗ μάλιστα θεῶν *ἀπήχθηται* βία καὶ πόλεμος».

Σ. Β.

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

Κεφ. 3 σελ. 6 ἐκδ. Κενυῶνος.

Τοῦτο μὲν οὖν ὁποτέρως που ἔχει μικρόν, [καὶ ἐγένετο δὴ ἐν τού]τοις τοῖς χρόνοις· ὅτι [δὲ] τελευταία τούτων ἐγένετο τῶν ἀρχῶν, [ση]μεῖον καὶ..... ρίων τὸν ἄρχοντα διοικεῖν ὥσπερ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πολέμαρχος, ἀλλὰ....... διὸ καὶ νεωστὶ γέγονεν ἡ ἀρχὴ μεγάλη τοῖς ἐπιθέτοις αὐξηθεῖσα.

Ἄν τις παραβάλῃ τὰ ἐν κεφαλαίοις 56, 57 καὶ 58 περὶ βασιλέως, πολεμάρχου καὶ ἄρχοντος λεγόμενα (διοικεῖ δὲ καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Διονυσίων οὗτος καὶ τῶν Θαργηλίων 56. Ὁ δὲ βασιλεὺς πρῶτον μὲν μυστηρίων ἐπιμελεῖται μετὰ τῶν ἐπιμελητῶν — ὡς δ' ἔπος εἰπεῖν καὶ τὰς πατρίους θυσίας διοικεῖ οὗτος 57. Ὁ δὲ πολέμαρχος ποιεῖται θυσίας τήν τε τῇ Ἀρτέμιδι τῇ ἀγροτέρᾳ καὶ τῷ Ἐνυαλίῳ 58) καὶ τὰ παρὰ Πολυδεύκει ἐν 8, 89, 90, 91, οὐχὶ ἄνευ πιθανότητος θέλει συμπληρώσῃ τὸ χωρίον ὧδέ πως·

Τοῦτο μὲν οὖν ὁποτέρως που ἔχει μικρὸν [διαφέρει· ἐγένετο δ' οὖν ἐν τού]τοις τοῖς χρόνοις· ὅτι δὲ τελευταία τούτων ἐγένετο τῶν ἀρχῶν, σημεῖον καὶ [τὸ μὴ τὰ περὶ τὰς πατρίους θυσίας μηδὲ τὴν πομπὴν τῶν μυστη]ρίων τὸν ἄρχοντα διοικεῖν, ὥσπερ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πολέμαρχος, ἀλλὰ [τὸν ἀγῶνα τῶν Διονυσίων καὶ Θαργηλίων]· διὸ καὶ νεωστὶ γέγονεν ἡ ἀρχὴ μεγάλη τοῖς ἐπιθέτοις αὐξηθεῖσα.

Καὶ ὁ Van Leeuven (Μνημ. τ. 20 σελ. 171) μετὰ τὸ *μικρὸν* προστίθησι τὸ *διαφέρει*, τὰ δ' ἄλλα ἄλλως συμπληροῖ.

Κεφ. 6 σελ. 16.

Οὐ γὰρ εἰκὸς ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις οὕτω μέτριον γενέσθαι καὶ κοινόν, [ἅμα] τ' ἐξὸν αὐτῷ τοὺς [νόμ]ους ὑποποιησάμενον τυραννεῖν τῆς πόλεως ἀμφοτέροις ἀπεχθάνεσθαι καὶ περὶ πλείονος ποιήσασθαι τὸ καλὸν καὶ τὴν τῆς πόλεως σωτηρίαν ἢ τὴν αὑτοῦ πλεονεξίαν, ἐν οὕτω δὲ μικροῖς καὶ ἀναξίοις καταρρυπαίνειν ἑαυτόν.

Καὶ ὁ σεβαστὸς διδάσκαλος ἡμῶν κ. Κ. Κόντος διιδὼν ὅτι οὐχὶ ὀρθῶς συνεπληρώθη τὸ χωρίον τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἄγγλου ἐκδότου ἀντὶ μὲν τοῦ *ἅμα* ἔγραψεν *ἔτι*, ἀντὶ δὲ τοῦ πάντῃ ἀπροσδιονύσου καὶ ἀδιανοήτου *νόμους* τὸ μόνον ἐνταῦθα ἐκ τῶν συμφραζομένων ἀναγκαίως ὑποδεικνύμενον *ἑτέρους*.

Ἡμεῖς, εἰ καὶ ἀνομολογοῦμεν ὅτι γραφομένου *ἔτι* ἀντὶ τοῦ *ἅμα* ὁ νοῦς τοῦ χωρίου κρείττων, ἐπειδὴ προηγεῖται τὸ *οὕτω*, προτιμῶμεν νὰ συμπληρώσωμεν γράφοντες *ὥστ'* ἀντὶ τοῦ *ἅμα τ'* καὶ ὑποστίζομεν μετὰ τὴν λέξιν *πόλεως*.

Κεφ. 10 σελ. 27.

Ἐποίησε δὲ καὶ σταθμὸν πρὸς τὸ νόμισμα τρεῖς καὶ ἑξήκοντα μνᾶς τὸ τάλαντον ἀγούσας.

Ὅτι τὸ χωρίον εἶνε ἐφθαρμένον, καὶ ὁ ἄγγλος ἐκδότης σημειοῦται. Ὀρθῶς ὁ Van Leeuven μετακινεῖ τὸ *τρεῖς καὶ* πρὸ τῆς λέξεως *ἑβδομήκοντα*, ἀλλ' οὐ μόνον τοῦτο τὸ νόσημα, διότι λέγεται μὲν τὸ τάλαντον ἄγει μνᾶς ἑξήκοντα, οὐχὶ δ' ὅμως ὅτι καὶ αἱ ἑξήκοντα μναῖ ἄγουσι τάλαντον. Διορθωτέον λοιπόν·

Ἐποίησε δὲ καὶ σταθμὸν πρὸς τὸ νόμισμα, ἑξήκοντα μνᾶς τὸ τάλαντον ἄγον.

Κεφ. 13 σελ. 33.

Μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τῶν αὐτῶν χρόνων Δαμασίας αἱρεθεὶς ἄρχων ἔτη δύο καὶ δύο μῆνας ἦρξεν, ἕως ἐξηλάσθη τῆς ἀρχῆς.

Τί σημαίνει τὸ *διὰ τῶν αὐτῶν χρόνων* ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν ἐννοῶ. Μήπως εἶνε παραφθορὰ τοῦ *διαπεσόντος χρόνου*, ὅπερ εὕρηται ἐν σελ. 95;

Κεφ. 16 σελ. 44.
Ἰδὼν γάρ τινα παττάλῳ πέτρας σκάπτοντα καὶ ἐργαζόμενον, διὰ τὸ θαυμάσαι τὸν πά[τταλον] ἐκέλευεν ἐρέσθαι τί γίγνεται ἐκ τοῦ χωρίου.

Ὡς ὁ ἄγγλος ἐκδότης συνεπλήρωσεν, ὁ ἐκ τοῦ παττάλου θαυμασμὸς ἀνόητός πως φαίνεται. Ἂν βεβαίως ὁ συγγραφεὺς ἤθελε νὰ δηλώσῃ ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ παττάλου ἢ ὁ διὰ τοῦ παττάλου τρόπος τοῦ σκάπτειν ἦτο τὸ αἴτιον τοῦ θαυμασμοῦ, οὐχὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἤθελεν ἐκφράσῃ τοῦτο.

Καθ' ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀντιγράφῳ φαινομένων δύο γραμμάτων τὸ μὲν πρῶτον π εἶνε συντετμημένη γραφὴ τῆς *περί*, ἐξ οὗ ἐξηλείφθη ὁ τοῦτο δηλῶν ὀξὺς τόνος (π'), τὸ δὲ δεύτερον λείψανον τῆς ἐπιφερομένης λέξεως. Συμπληρωτέον λοιπὸν καὶ γραπτέον τῶν π[ερὶ] α[ὐτόν τιν'] καὶ οὐχὶ *τὸν πά[τταλον]*. Ὁ Van Leeuven (Μνημ. τ. 20 σελ. 174) συμπληροῖ *παῖδα* ἢ *παρακολουθοῦντα*· Ἂν αἱ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ἄγγλου ἐκδότου στιγμαὶ δηλοῦσι τὰ ἐλλείποντα γράμματα, ἡ συμπλήρωσις δὲν εἶνε ἀκριβής.

Κεφ. 18 σελ. 48.
Οὐ γὰρ ἐπέμποντο μεθ' ὅπλων, ἀλλ' ὕστερον τοῦτο κατεσκεύασεν ὁ δῆμος.

Ἀντὶ τοῦ *ἐπέμποντο* ἀναγνωστέον *ἔπεμπόν πω*. Ὅτι δ' ἀναγκαῖον τό *πω*, δηλοῖ τὸ ἐπιφερόμενον *ὕστερον*. Ὁ Van Leeuven διορθοῖ *ἔπεμπον τότε*.

Κεφ. 20 σελ. 52.

Ταῦτα δὲ διαπραξάμενος τὴν μὲν βουλὴν ἐπειρᾶτο καταλύειν, Ἰσαγόραν δὲ καὶ τριακοσίους τῶν φίλων μετ' αὐτοῦ κυρίους καθιστάναι τῆς πόλεως.

Ἐν τῷ χειρογράφῳ, ὡς σημειοῦται ὁ ἄγγλος ἐκδότης, ἀντὶ τῶν λέξεων *μετ' αὐτοῦ* ὑπάρχει *μτου*, οὗτινος οὗτος τὸ μὲν μ ἐκλαβὼν συντετμημένην γραφὴν τῆς *μετά*, τὰ δ' ἄλλα λείψανα τῆς *αὐτοῦ* μετέγραψεν οὕτω. Ὅτι ἡ *μετὰ* ἐνταῦθα ἄτοπος, καὶ τυφλῷ δῆλον· προῆλθε δὲ ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως τοῦ ΑΥΤΟΥ, οὗ τὰ δύο πρῶτα γράμματα, ἀναστραφέντος τοῦ δευτέρου, ἀπετέλεσαν τὸ Μ.

Ἐκβλητέα λοιπὸν ἡ *μετά*.

Κεφ. 24 σελ. 67.

Τούτους δὲ φύλακας εἶχον τῆς ἀρχῆς ἐῶντες τάς τε πολιτείας ⟨τὰς⟩ παρ' αὐτοῖς καὶ ἄρχειν ὧν ἔτυχον ἄρχοντες.

Ἀναγκαῖον τὸ μετὰ τὴν λέξιν πολιτείας ἐκπεσὸν ἄρθρον τάς.

Αὐτ.

Δικασταὶ μὲν γὰρ ἦσαν ἑξακισχίλιοι, τοξόται δ' ἑξακόσιοι καὶ χίλιοι καὶ πρὸς τούτοις ἱππεῖς χίλιοι καὶ διακόσιοι, βουλὴ δὲ πεντακόσιοι καὶ φρουροὶ νεωρίων πεντακόσιοι καὶ πρὸς τούτοις ἐν τῇ πόλει φρουροὶ ν̄, ἀρχαὶ δ' ἔνδημοι μὲν εἰς ἑπτακοσίους ἄνδρας, ὑπερόριοι δ' εἰς ἑπτακοσίους· πρὸς δὲ τούτοις ἐπεὶ συνεστήσαντο τὸν πόλεμον ὕστερον, ὁπλῖται μὲν δισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι, νῆες δὲ φρουρίδες εἴκοσι, ἄλλαι δὲ νῆες αἱ τοὺς φόρους (φρουροὺς Λάκων) ἄγουσαι τοὺς ἀπὸ τοῦ κυάμου δισχιλίους ἄνδρας, ἔτι δὲ πρυτανεῖον καὶ ὀρφανοὶ καὶ δεσμωτῶν φύλακες· ἅπασι γὰρ τούτοις ἀπὸ τῶν κοινῶν ἡ διοίκησις ἦν.

Ἂν τις ἀπαριθμήσῃ τοὺς μνημονευομένους πάντας, θέλει ἴδῃ ὅτι οἱ ἀπὸ τῶν φόρων καὶ τῶν τελῶν καὶ τῶν συμμάχων, δὲν εἶνε *πλείους ἢ δισμύριοι ἄνδρες*, ὅσους ὀλίγον πρότερον λέγει, ἀλλὰ μόνον ἑπτακόσιοι πεντήκοντα πρὸς τοῖς πεντακισχιλίοις καὶ μυρίοις.

Ὀρθῶς ὁ κ. Λάκων διεῖδεν ὅτι πρὸ τῶν ψιλῶν, τῶν ἱππέων καὶ ἄλλων ἔπρεπε νὰ μνημονευθῇ ἡ κυριωτέρα δύναμις ἡ ἐξ ὁπλιτῶν συγκειμένη, ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ διορθωθῇ *ὁπλῖται* ἀντὶ τοῦ *δικασταί*, διότι καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ ὑπὲρ τοὺς δισμυρίους δὲν ἀποτελεῖται καὶ οἱ δικασταὶ οἱ ὡσαύτως ἀπὸ τῶν δημοσίων προσόδων τρεφόμενοι δὲν μνημονεύονται.

Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐξέπεσον λέξεις τινὲς ἕνεκα μεταπηδήσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ τῶν ἀντιγραφέων εἰς τὴν αὐτὴν λέξιν, τὸ δὲ χωρίον εἶχεν ὧδε.

Δικασταὶ μὲν γὰρ ἦσαν 〈ἑξακισχίλιοι, ὁπλῖται δ'〉 ἑξακισχίλιοι, τοξόται δ' ἑξακόσιοι καὶ χίλιοι κλπ.

Οὕτω δὲ οἱ τρεφόμενοι ἀπὸ τῶν δημοσίων προσόδων τῷ ὄντι εἰσὶ *πλείους ἢ δισμύριοι ἄνδρες*.

Κεφ. 28 σελ. 78.

Εἶτα μετὰ τούτους τῶν μὲν ἑτέρων Θηραμένης ὁ Ἅγνωνος, τοῦ δὲ δήμου Κλεοφῶν ὁ λυροποιός, ὃς τὴν διωβολίαν ἐπόρισε πρῶτος.

Τὸ *ἕτερος ἕτεροι* τίθεται πάντοτε, ὡς ἡμεῖς τοὐλάχιστον γινώσκομεν, ἀφ' οὗ πρότερον προμνημονευθῇ τὸ ἀντίθετον ὡς ἀνωτέρω· *εἶτα Περικλῆς μὲν τοῦ δήμου, Θουκυδίδης δὲ τῶν ἑτέρων*. Διὸ ἐνταῦθα νομίζομεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐχρήσατο τῷ ὀνόματι ᾧ καὶ ὀλίγῳ πρότερον, *Ἐφιάλτης μὲν τοῦ δήμου, Κίμων δ' ὁ Μιλτιάδου τῶν εὐπόρων*.

Ἀναγνωστέον λοιπὸν *εὐπόρων* ἀντὶ τοῦ *ἑτέρων*.

Κεφ. 29 σελ. 80.

Τὴν δὲ γνώμην γράψαντος Πυθοδώρου τοῦ [Σφηττ]ίου;

Κεφ. 31 σελ. 88.

Εἰς δὲ τὸν ἄλλον χρόνον ἵνα νεμηθῶσιν οἱ τετρακόσιοι εἰς τὰς τέτταρας λήξεις * ὅταν τοῖς ἀστοῖς γίγνηται μετὰ τῶν ἄλλων βουλεύειν διανειμάντων αὐτοὺς οἱ ἑκατὸν ἄνδρες.

Διορθωτέον καὶ στικτέον·

Εἰς δὲ τὸν ἄλλον χρόνον, ἵνα νεμηθῶσιν οἱ τετρακόσιοι εἰς τὰς τέτταρας λήξεις, ὅταν τοῖς ἀστοῖς γένηται μετὰ τῶν ἄλλων βουλεύειν, διανειμάντων αὐτοὺς οἱ ἑκατὸν ἄνδρες.

Κεφ. 33 σελ. 90.
Ἡττηθέντες δὲ τῇ περὶ Ἐρετρίαν ναυμαχίᾳ καὶ τῆς Εὐβοίας ἀποστάσης ὅλης πλὴν Ὠρεοῦ, χαλεπῶς ἐνεγκόντες ἐπὶ τῇ συμφορᾷ μάλιστα τῶν προγεγενημένων—κατέλυσαν τοὺς τετρακοσίους κλπ.

Ἐνταῦθα, ὡς δεικνύουσιν αἱ λέξεις *μάλιστα τῶν προγεγενημένων*, πρὸς ἃς συγκρίνεται ἡ γενομένη περὶ Ἐρετρίαν, νομίζομεν ὅτι πρὸ τῶν λέξεων *τῇ συμφορᾷ* ἐξέπεσε τὸ *ταύτῃ*.

Κεφ. 39 σελ. 101.
Ἐὰν δέ τινες τῶν ἀπιόντων οἰκίαν λαμβάνωσιν Ἐλευσῖνι, συμπείθειν τὸν κεκτημένον· ἐὰν δὲ μὴ συμβαίνωσιν ἀλλήλοις, τιμητὰς ἑλέσθαι τρεῖς ἑκατέρων, καὶ ἥντιν' ἂν οὗτοι τάξωσι τιμὴν λαμβάνειν.

Ἐνταῦθα δύο εἰσιν οἱ συμβαλλόμενοι *ὁ βουλόμενος οἰκίαν λαμβάνειν Ἐλευσῖνι καὶ ὁ κεκτημένος*· οὐδένα λόγον ἔχει λοιπὸν τὸ *ἑκατέρων*. Γραπτέον *ἑκάτερον*.

Κεφ. 40 σελ. 102.
Καὶ πολλῶν μὲν ἐπινοούντων ἐξοικεῖν ἀναβαλλομένων δὲ τὴν ἀναγραφὴν εἰς τὰς ἐσχάτας ἡμέρας—ὑφεῖλε τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς.

Καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ὁ συγγραφεὺς γράφει *τὴν ἀπογραφήν, ἀπογράφηται*, καὶ ἐν τούτῳ μετ' ὀλίγας σειρὰς λέγει *τῆς ἀπογραφῆς*. Διορθωτέον λοιπὸν *ἀπογραφὴν* ἀντὶ τοῦ *ἀναγραφήν*.

Αὐτ. σελ. 103.
Οὐ γὰρ μόνον τὰς περὶ τῶν προτέρων αἰτίας ἐξήλειψαν,

ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα Λακεδαιμονίοις, ἃ οἱ τριάκοντα πρὸς τὸν πόλεμον ἔλαβον, ἀπέδοσαν κοινῇ, κελευουσῶν τῶν συνθηκῶν ἑκατέρους ἀποδιδόναι χωρὶς τούς τ' ἐκ τοῦ ἄστεως καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Πειραιέως.

Ἀντὶ τοῦ *ἀποδιδόναι* γραπτέον *ἀποδοῦναι*, ὡς ἐν τῷ πρόσθεν κεφαλαίῳ ὑπάρχει· *τὰ δὲ χρήματα ἃ ἐδανείσαντο εἰς τὸν πόλεμον ἑκατέρους ἀποδοῦναι χωρίς*.

Κεφ. 41 σελ. 104.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς ὕστερον συνέβη γενέσθαι καιροῖς, τότε δὲ κύριος ὁ δῆμος γενόμενος τῶν πραγμάτων ἐνεστήσατο τὴν [νῦν] οὖσαν πολιτείαν ἐπὶ Πυθοδώρου μὲν ἄρχοντος, δοκοῦντος δὲ δικαίως τοῦ δήμου λαβεῖν τὴν [προστα]σίαν διὰ τὸ ποιήσασθαι τὴν κάθοδον δι' αὐτὸν τὸν δῆμον.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τὰ ἐν ἀρχῇ, *ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς ὕστερον συνέβη γένεσθαι καιροῖς*, καὶ τὰ ἐν κεφαλαίῳ 42 ἀντιφάσκουσι πρὸς τὰ ἑπόμενα, *τότε δὲ κύριος ὁ δῆμος γενόμενος τῶν πραγμάτων ἐνεστήσατο τὴν [νῦν] οὖσαν πολιτείαν* καὶ πρὸς τὰ ὑπὸ Ξενοφῶντος (Ἑλλ. 2, 43) περὶ τῆς μεταβολῆς ταύτης λεγόμενα, καθ' ἃ παρίσταται ὁ Θρασύβουλος λέγων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους *ὅτι οὐδὲν δέοι ταράττεσθαι ἀλλὰ τοῖς νόμοις τοῖς ἀρχαίοις χρῆσθαι*.

Ἡ ἀντίφασις προῆλθεν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἄγγλου ἐκδότου ἀστόχου συμπληρώσεως *νῦν* ἀντὶ τοῦ μονονοὺ φωνὴν ἀφιέντος *πρίν*, ὁπότε καὶ τὸ *ἐνεστήσατο* προτιμότερον νὰ γείνῃ *ἀνεστήσατο*.

Αὐτ. σελ. 105.

Δευτέρα δὲ καὶ πρώτη ⟨τῶν⟩μετὰ ταῦτα ἐξέχουσα πολιτείας τάξις ἡ ἐπὶ Θησέως γενομένη μικρὸν παρεγκλίνουσα τῆς βασιλικῆς.

Μετὰ τὸ τὴν λέξιν *πρώτη* ἀνάγκη νὰ προστεθῇ τὸ ἐκπεσὸν ἄρθρον *τῶν*.

Αὐτ. σελ. 106.

Οὐ συλλεγομένων δ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ἀλλὰ ⟨τὰ⟩ πολλὰ ψηφιζομένων τῶν πρυτάνεων, ὅπως προσιστῆται τὸ πλῆθος πρὸς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς χειροτονίας — Ἀγύρριος ὀβολὸν ἐπόρισεν.

Ὡς τὰ συμφραζόμενα δηλοῦσιν, οὐχὶ διότι οἱ πρυτάνεις *πολλὰ* ἐψηφίζοντο, ἀλλὰ διότι τὸ πλῆθος *οὐ προσίστατο πρὸς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς χειροτονίας* ἐγένετο ἀνάγκη νὰ δοθῇ ἑκάστῳ ὀβολός.

Γραπτέον λοιπὸν *τὰ πολλὰ* ἀντὶ τοῦ *πολλά*. Περὶ τούτου πρβλ. Πλάτ. Πρωτ. 311 α. Φαίδ. 59 d. Μενέξ. 235 b.

Κεφ. 42 σελ. 109.

Καὶ δίκην οὔτε διδόασιν οὔτε λαμβάνουσιν, ἵνα μὴ πράγμασι συμμιγείέν τι, πλὴν περὶ κλήρου καὶ ἐπικλήρου, κἂν τινι κατὰ τὸ γένος ἱερωσύνη γένηται.

Ἡ σύνταξις δεικνύει ὅτι ἀντὶ τῶν *συμμιγείέν τι* πρέπει νὰ γραφῇ *συμμιγνύωνται*.

Κεφ. 43 σελ. 113.

Αἱ δὲ δύο (ἐκκλησίαι) περὶ τῶν ἄλλων εἰσίν, ἐν αἷς κελεύουσιν οἱ νόμοι τρία μὲν ἱερῶν χρηματίζειν, τρία δὲ κήρυξιν καὶ πρεσβείαις, τρία δ' ὁσίων· χρηματίζουσιν δ' ἐνίοτε καὶ ἄνευ προχειροτονίας.

Τὸ χωρίον τοῦτο τὸ μὲν ἐκπτώσεως ἕνεκα λέξεων, τὸ δὲ ἕνεκα κακῆς ἀναγνώσεως κατέστη ἀδιανόητον. Ὁ ἄγγλος ἐκδότης σημειοῦται ὅτι τὸ δεύτερον *τρία* ἐν τῷ χειρογράφῳ τὸ πρῶτον ἐγράφη *τρισὶ* εἶτα δὲ διωρθώθη. Ἡμεῖς δεχόμενοι, ὅτι αὕτη εἶνε ἡ ὀρθὴ γραφὴ καὶ ὅτι οὕτω ἦτο γεγραμμένον καὶ τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον, διορθοῦμεν καὶ συμπληροῦμεν τὸ χωρίον ὧδε·

Αἱ δὲ δύο περὶ τῶν ἄλλων εἰσίν, ἐν αἷς κελεύουσιν οἱ νόμοι ⟨προχειροτονίαις⟩ τρισὶ μὲν ⟨ὑπὲρ⟩ ἱερῶν χρηματίζειν, τρισὶ δὲ κήρυξιν καὶ πρεσβείαις, τρισὶ δ' ⟨ὑπὲρ⟩ ὁσίων· χρηματίζουσι δ' ἐνίοτε καὶ ἄνευ προχειροτονίας.

Ὅτι μὲν ἐξέπεσε διὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν πρώτων γραμμάτων πρὸς τὰ τῆς ἐπιφερομένης ἡ λέξις *προχειροτονίαις*, μαρτυροῦσι τὰ ἑπόμενα, *χρηματίζουσι δ' ἐνίοτε καὶ ἄνευ προχειροτονίας*, ὅπερ δηλοῖ ὅτι πρὸ τοῦ χρηματίζειν ἀνάγκη ἦτο προχειροτονιῶν τριῶν. Περὶ δὲ τῆς *ὑπέρ*, ἣν προτιμῶμεν τῆς *περὶ* εὐφωνίας ἕνεκα, λέγομεν ὅτι εὐκόλως ἐξέπεσε, διότι κατὰ τρόπον συντετμημένον γεγραμμένη πρὸ τῆς λέξεως *ἱερῶν καὶ ὁσίων* ἦτο ὑ, ὡς δηλοῖ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐκδόσεως ὁ ἄγγλος ἐκδότης. Ὅτι χρῆται τῇ *ὑπὲρ* συνωνύμως τῇ *περὶ* ὁ συγγραφεύς, ἰδὲ κεφ. 44 σελ. 116 *ὑπὲρ ὧν δεῖ χρηματίζειν*.

Κεφ. 44 σελ. 116.

Οἱ δὲ παραλαβόντες τῆς τ' εὐκοσμίας ἐπιμελοῦνται καὶ ὑπὲρ ὧν δεῖ χρηματίζειν προτιθέασιν καὶ χειροτονίας κρίνουσιν καὶ τὰ ἄλλα πάντα διοικοῦσιν καὶ τοῦ τ' ἀφεῖναι κύριοί εἰσιν.

Ὁ πρὸ τοῦ *ἀφεῖναι* ὑπάρχων *τε* δεικνύει, ὅτι ἐξέπεσε τὸ ἀντίθετον αὐτοῦ *καὶ δῆσαι*.

Κεφ. 47 σελ. 120.

Καὶ τὰ πραθέντα μέταλλα ὅσα ἐργάσιμα, τὰ εἰς τρία ἔτη πεπραμένα καὶ τὰ συγκεχωρημένα τὰ... πεπραμένα καὶ τὰς οὐσίας τῶν ἐξ Ἀρείου πάγου φευγόντων καὶ τῶν.... ἐναντίον τῆς βουλῆς πωλοῦσιν, κατακυροῦσι δ' οἱ θ' ἄρχοντες.

Τὸ δεύτερον χάσμα συμπληρωτέον *καὶ τῶν* [*ἐκ τοῦ δήμου*]. Ὅτι δὲ ἀληθές, μαρτυρεῖ ὁ Πολυδεύκης ἐν 8, 99 λέγων «πωληταὶ τὰ τέλη πιπράσκουσι μετὰ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ᾑρημένων καὶ τὰς τῶν ἐξ Ἀρείου πάγου μετὰ τὸν πρότερον λόγον φυγόντων οὐσίας καὶ τὰ *δεδημευμένα*».

Αὐτ.

Κατακυροῖ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τὰς μισθώσεις τῶν μὲν ων ἀναγράψας ἐν γραμματείῳ.... ωμένοις.

Μήπως

Κατακυροῖ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τὰς μισθώσεις τῶν μοριῶν ἀναγράψας ἐν γραμματείῳ [τοῖς μεμισθ]ωμένοις;

Περὶ τῶν μοριῶν ἰδὲ κεφ. 60.

Αὐτ. σελ. 121.

Ὅταν δ' ᾖ χρημάτων καταβολὴ παραδίδωσι τοῖς ἀποδέκταις αὐτὰ ταῦτα καθε[λὼν ἀπὸ τῶν] ἐπιστυλίων ὧν ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ τὰ χρήματα καταβληθέντα [δέοι] ἀπαλειφθῆναι· τὰ δ' ἄλλα, ἀπόκειται χωρίς, ἵνα μὴ προε[κ]καθαιρεθῇ].

Οὕτω νομίζομεν ὅτι δύναται νὰ συμπληρωθῇ τὸ χωρίον τοῦτο.

Αὐτ. σελ. 145.

Εἰσάγει δ' ὁ βασιλεὺς καὶ δικάζο]υσιν].... αι[ο]ι καὶ ὑπαίθριοι.

Συμπλήρωσον.

Εἰσάγει δ' ὁ βασιλεὺς καὶ δικάζουσι [σκοτ]αῖοι καὶ ὑπαίθριοι.

Ὅτι οὕτω πρέπει νὰ συμπληρωθῇ, μαρτυρεῖ ὁ Λουκιανὸς ἐν Ἑρμ. 64 λέγων

«Ἀλλὰ κατὰ τοὺς Ἀρεοπαγίτας τοῦτο ποιοῦντα οἳ ἐν νυκτὶ καὶ *σκότῳ* δικάζουσιν, ὡς μὴ εἰς τοὺς λέγοντας ἀλλ' εἰς τὰ λεγόμενα ἀποβλέποιεν.»

Καὶ περὶ οἴκου 18.

«Εἰ μὴ τύχοι τις παντελῶς τυφλὸς ὢν ἢ *ἐν νυκτὶ* ὥσπερ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ ποιοῖτο τὴν ἀκρόασιν».

Αὐτ.

Ὁ δὲ τὴν αἰτίαν ἔχων τὸν μὲν ἄλλον χρόνον εἴργεται τῶν ἱερῶν καὶ οὐδεὶς τὴν αἰτίαν δύναται ἐμβαλεῖν αὐτῷ· τότε δ' εἰς τὸ ἱερὸν εἰσελθὼν ἀπολογεῖται, ὅταν δέ τις εἴπῃ τὸν ποιήσαντα τῷ δράσαντι λαγχάνει.

Τί σημαίνουσι τὰ τελευταῖα ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν ἐννοῶ. Νομίζω ὅτι τὸ χωρίον εἶχεν ὧδε.

Ὅταν δέ τις εἴπῃ [ἑαυ]τὸν ποιῆσαι, τὰ τῷ δράσαντι (μήπως φράσαντι;) λαγχάνει.

Τί δὲ ἐλάγχανεν ὁ ὁμολογήσας, λέγει ὁ Δημοσθένης ἐν Τιμοκ. 721.

Ἀποσπ. σελ. 161.

ἠροῦντο.... καθ' ἑκάστην τὴν φυ
λὴν ἐπιγεγραμμένας ἐπ' αὐτῶν τὰ στοι
χεῖα μέχρι [τοῦ λ]· ἐπειδὰν δ' ἐμβάλωσιν τῶ
ν δικαστῶν τὰ πινάκια εἰς τὸ κιβώτιον
ἐφ' οὗ [ἂν] ᾖ γεγραμμένον τὸ γράμμα
τὸ αὐτὸ ὃ ἐπὶ τῷ πινακίῳ ἐστὶν α..
τῶν στοιχείων, [ἐν]σείσαντος τοῦ ὑπη-
ρέτου ἕλκει ὁ θεσμοθέτης ἐξ ἑκάστου
τοῦ κιβωτίου πινάκιον ἕν. οὗτος δὲ
καλεῖ [καθ'] ἑ [κάστο]υς καὶ ἐμπήγνυσι
τὰ πινάκια [ἀπὸ] τοῦ κιβωτίου εἰς τὴν
κανονίδα, [ἐφ' ἧς] τὸ αὐτὸ γράμμα ἔπεστιν

σελ. 162·

Στ. 1 ὅπερ ἐπὶ τοῦ [κιβωτίου· ποιεῖ δ]' οὕτως, ἵνα μὴ ἀεὶ
» 2 ὁ αὐτὸς ἐμπηγνύτης ὢν κακουργῇ· εἰσὶ δὲ
» 10 .... ἐπειδὰν δ' ἐ[μβάλῃ] τοὺς κύβους καλεῖ
» 16 ...... ὁ δὲ [ἐπειδὰ]ν ἴδῃ, ἐμβάλλει τὸ
» 17 πινάκιον.... [εἰς τὸ] κιβώτιον
» 22 βούληταί τις, [κεῖ]ται δὲ τῷ ἄρχοντι κι-

Περὶ τῆς ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ συμπληρώσεως ἰδὲ κεφ. 63 σελ. 157 *γέγραπται δὲ ἐν ταῖς βαλάνοις τὰ στοιχεῖα ἀπὸ ἐνδεκάτου τοῦ λ.*

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

Aristotle on the Constitution of Athens edited by F. G. Kenyon, second edition, 1891.

Μέρος Πρῶτον

σελ. 1, 2 «καταγνωσθέντος δὲ τοῦ ἄγο(υ)ς (νεκρ)οὶ μὲν ἐκ τῶν τάφων ἐξεβλήθησαν, τὸ δὲ γένος αὐτῶν ἔφυγεν ἀειφυγίαν. (Ἐπι)μενίδης δ' ὁ Κρὴς ἐπὶ τούτοις ἐκάθηρε τὴν πόλιν».

Διὰ τῆς ῥήσεως *ἐκ τῶν τάφων ἐξεβλήθησαν* σημαίνεται μόνον ὅτι ἀνωρύχθησαν τὰ ὀστᾶ τῶν τεθνηκότων, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι ἐρρίφθησαν ἔξω τῆς χώρας, ὅπερ πάντως ἐγένετο. Σαφῶς εἶνε ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου παραδεδομένον ὅτι τῶν ἐνόχων τῷ Κυλωνείῳ ἄγει ὄντων οἵ τε ζῶντες ἐξηλάθησαν καὶ τῶν τεθνεώτων τὰ ὀστᾶ ἐξωρίσθησαν· ἱστορεῖ δὲ προσέτι ὁ Θουκυδίδης ὅτι κατῆλθον ὕστερον οἱ φυγαδευθέντες καὶ ὅτι ὑπῆρχεν ἔτι τὸ γένος αὐτῶν ἐν τῇ πόλει, καθ' ὃν δηλονότι χρόνον συνέγραφεν οὗτος τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Τάδε λέγει ὁ μέγας ἱστορικὸς ἐν βιβλ. Α', 126 «Καὶ ἀπὸ τούτου ἐναγεῖς καὶ ἀλιτήριοι τῆς θεοῦ ἐκεῖνοί τε ἐκαλοῦντο καὶ τὸ γένος τὸ ἀπ' ἐκείνων. Ἤλασαν μὲν οὖν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐναγεῖς τούτους, ἤλασε δὲ καὶ Κλεομένης ὁ Λακεδαιμόνιος ὕστερον μετὰ Ἀθηναίων στασιαζόντων, τούς τε ζῶντας ἐλαύνοντες καὶ τῶν τεθνεώτων τὰ ὀστᾶ ἀνελόντες ἐξέβα-

λον· κατῆλθον μέντοι ὕστερον καὶ τὸ γένος αὐτῶν ἐστιν ἔτι ἐν τῇ πόλει». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Λόγων τοῦ Ὑπερείδου (σελ. 105) περιγράφει τὸ *ἐξέβαλον* ὡς παρεμβεβλημένον ἐπιφέρων «Neque enim ullo verbo opus est, quia participia pendent ab ἤλασαν et verbum ἐκβάλλειν vitiose usurpatur de ossibus pro ἐξορίζειν» (Πρβ. καὶ *Μνημοσ.* 1880, σελ. 91). Δὲν ἐξετάζομεν νῦν ἣν περὶ τοῦ ῥήματος *ἐκβάλλω* ἀποφαίνεται γνώμην ὁ ἐπιφανὴς κριτικός.

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῷ Σόλωνι κεφ. ΙΒ' γεγραμμένα «Μύρωνος δὲ τοῦ Φλυέως κατηγοροῦντος, ἑάλωσαν οἱ ἄνδρες καὶ μετέστησαν οἱ ζῶντες· τῶν δ' ἀποθανόντων τοὺς νεκροὺς ἀνορύξαντες ἐξέρριψαν ὑπὲρ τοὺς ὅρους». Ποιεῖται δὲ τοῦ πράγματος μνείαν ὁ συγγραφεὺς οὗτος καὶ ἐν τοῖς Ἠθικοῖς σελ. 549 α' «Τὰς μὲν γὰρ Ἀθήνησι τῶν ἐναγῶν σωμάτων ῥίψεις καὶ νεκρῶν ἐξορισμοὺς οὐδὲ παίδων παισὶν ἐπιδεῖν ὑπῆρξε τῶν ἀποσφαγέντων ἐκείνων». Ἄξια μνείας εἶνε καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰσοκράτους εἰρημένα ἐν τῷ περὶ Ζεύγους Λόγῳ § 26 «τετταράκοντα δ' ἔτη τῆς στάσεως γενομένης, ὑπὸ μὲν τῶν τυράννων τοσούτῳ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐμισήθησαν (οἱ Ἀλκμεωνίδαι δηλ.), ὥσθ', ὁπότε τἀκείνων κρατήσειεν, οὐ μόνον τὰς οἰκίας αὐτῶν κατέσκαπτον ἀλλὰ καὶ *τοὺς τάφους ἀνώρυττον*».

Τῆς φράσεως *τὰ ὀστᾶ ἐξορίζω* παρέχει ἡμῖν παραδείγματα ὁ Λυκοῦργος λέγων ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους Λόγῳ § 113 «Καὶ ψηφίζεται ὁ δῆμος, Κριτίου εἰπόντος, τὸν μὲν νεκρὸν κρίνειν προδοσίας, κἂν δόξῃ προδότης ὢν ἐν τῇ χώρᾳ τεθάφθαι, *τά* τε *ὀστᾶ* αὐτοῦ ἀνορύξαι καὶ *ἐξορίσαι* ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ὅπως ἂν μὴ κέηται ἐν τῇ χώρᾳ μηδὲ τὰ ὀστᾶ τοῦ τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν προδιδόντος» καὶ § 115 «Ἔπειτα ἐκεῖνοι μὲν *τὰ* τοῦ προδότου *ὀστᾶ* ἀνορύξαντες ἐκ τῆς Ἀττικῆς *ἐξώρισαν* καὶ τοὺς ἀπολογουμένους ὑπὲρ αὐτοῦ—ἀπέκτειναν καὶ οὐδ' ἐν τῇ χώρᾳ ταφῆναι ἐπέτρεψαν, ὑμεῖς δ' αὐτὸ τὸ σῶμα κτέ.». Γίνεται δὲ καὶ τοῦ *ὑπερορίζω* χρῆσις ἐπὶ πραγμάτων, οἷον «τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους καὶ τὸν σίδηρον—ὑπερορίζομεν» (Αἰσχίν. κατὰ Κτησ. 244) καὶ «ὃς (Δράκων)—ὑπερώρισε καὶ τὰ ἄψυχα, εἴ γε ἐμπεσόν τι ἐξ αὐτῶν ἀποκτείνειεν ἄνθρωπον» (Παυσαν. Ἠλ. Β', ια', 6. Πρβ. καὶ Πολυδ. Η', 120 καὶ Λέξ. μεθ' Ἱστορ. ἐν Δελτ. Ἑλλ. Ἀλληλ. Τόμ. Α', σελ. 139). Δηλοῦται δ' ὑπὸ μὲν τοῦ *ἐξορίζω* τὸ *ἔξω τῶν ὅρων*

βάλλω ἢ *ἐκβάλλω*, ὑπὸ δὲ τοῦ *ὑπερορίζω* τὸ *ὑπὲρ τοὺς ὅρους βάλλω* ἢ *ῥίπτω*. Ἐν τοῖς Νόμοις τοῦ Πλάτωνος κεῖται σελ. 909 γ' «ἀποθανόντα δὲ *ἔξω τῶν ὁρίων ἐκβάλλειν* ἄταφον» καὶ σελ. 874 β' «ἀποθανούμενον καὶ *ἔξω τῆς* τοῦ παθόντος *χώρας ἐκβληθησόμενον* ἄταφον». Ἐν δὲ τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου ἀπαντᾷ σελ. 775 ε' «*ἐκτὸς ὅρων ἔρριψαν* τῆς τε Δαμοκρίτας καὶ τῶν θυγατέρων τὰ σώματα» καὶ σελ. 559 δ' «τὸ Διονυσίου σῶμα μετὰ τὴν τελευτὴν *ἐξοριζόμενον* ὑπὸ Συρακοσίων». Ἐν ἄλλῳ τόπῳ τῶν συγγραμμάτων τούτων σελ. 553 γ' «οὐ τὸν νεκρὸν ὁ Ῥωμαίων δῆμος ὑπὸ μίσους ἐξέβαλε καὶ κατεπάτησε» εἶνε παρειλημμένον τὸ *ἐξέβαλε* ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ *ἔρριψεν ἐκ τοῦ φερέτρου*, ὡς μηνύεται ἐξ ὧν γράφει ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ Πομπηΐῳ κεφ. Α' «ἐκκομιζόμενον τὸ σῶμα κατασπάσαντες ἀπὸ τοῦ λέχους καὶ καθυβρίσαντες». Δὲν εἶνε δ' ἀπίθανον νὰ νομισθῇ ὑπό τινος ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου εἶχε κατ' ἀρχὰς ὧδε· «οὐ τὸν νεκρὸν ὁ Ῥωμαίων δῆμος ὑπὸ *μίσΟΥΣ* (*τοῦ λέχΟΥΣ*) ἐξέβαλε καὶ κατεπάτησε». Λέγεται δὲ καὶ *διαρρίπτω τὰ ὀστᾶ*, τουτέστι *σκορπίζω*, παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ βιβλ. ΚΒ', 12 «*τὰ* δὲ *ὀστᾶ* τῶν τετελευτηκότων *διέρριψαν*» καὶ *διαρρίπτω τὰ λείψανα* παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ Θεμιστ. ΛΒ' «φωράσαντας *τὰ λείψανα διαρρῖψαι* τοὺς Ἀθηναίους».

Τῆς χρήσεως *φεύγω ἀειφυγίαν* ἐμνημόνευσεν ὁ ἐκδότης παράδειγμα τὸ ἐν τοῖς Νόμοις τοῦ Πλάτωνος σελ. 877 γ': *φευγέτω ἀειφυγίαν*. Λέγει δὲ καὶ ἀλλαχοῦ τῶν Νόμων ὁ Πλάτων *φευγέτω ἀειφυγίαν* ἢ *ἀειφυγίαν φευγέτω*, οἷον σελ. 871 δ' καὶ σελ. 881 β' καὶ δ'. Φέρεται δὲ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἀμφιπόλεως (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλην. Βοικχ. 2008, Τόμ. Β', σελ. 63) «Φίλωνα καὶ Στρατοκλέα *φεύγειν* Ἀμφίπολιν — *ἀειφυγίην*» καὶ «τὰ δὲ χρήματ' αὐτοῦ δημόσια ἔστω καὶ αὐτὸς *φευγέτω* Ἀμφίπολιν *ἀειφυγίην*». Ἐν τῷ Σόλωνι τοῦ Πλουτάρχου κεφ. ΚΔ' εἶνε γεγραμμένον «γενέσθαι πολίταις οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς *φεύγουσιν ἀειφυγίᾳ* τὴν ἑαυτῶν ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ».

Περὶ τοῦ τύπου *ἐκάθηρα* καὶ τοῦ νεωτέρου αὐτοῦ *ἐκάθαρα* μετὰ πολλῆς θὰ διαλάβωμεν ἀκριβείας ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, ὡς καὶ περὶ τοῦ *ἐσήμηνα* - *ἐσήμανα*. σελ. 42, 17: *διεσήμηναν*.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα. Παρατηροῦμεν δ' ὅτι νοσεῖ ἡ ῥῆσις «(*νεκρ*)*οὶ* μὲν ἐκ τῶν τάφων ἐξεβλήθησαν»· διότι, ὡς παντὶ φανερὸν

ὑπάρχει, ἀδύνατος ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἀποβαίνει ἡ ἄνευ τοῦ ἄρθρου ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος *νεκροί*. Ἴσως δὲ τὸ πλῆρες ἦτο «(*αὐτ*)*οὶ* μὲν ἐκ τῶν τάφων ἐξεβλήθησαν». Ἀλλ᾿ ἆρά γε σφάλλεταί τις, ἂν τηρήσῃ μὲν ὃ ἔγραψεν ὁ ἐκδότης ὄνομα, προενέγκῃ δ᾿ αὐτὸ μετὰ τοῦ ἄρθρου, ὡς ἐποιήσαμεν ἡμεῖς τὸ πρῶτον; Ἥκιστα μὲν μεμπτὴ καὶ ἐπίληπτος εἶνε ἡ φράσις «*οἱ νεκροὶ μὲν* ἐκ τῶν τάφων ἐξεβλήθησαν», ἀλλὰ δυσπαράδεκτος δύναται νὰ φανῇ τοῖς ἀποστέργουσι τὰ μὴ συνήθη, ἂν μὴ ἀνάγκη ἰσχυρὰ ἐπείγῃ.

Οἱ σύνδεσμοι *μὲν - δέ* τίθενται συνήθως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ μεταξὺ τοῦ ἄρθρου καὶ τοῦ ὀνόματος (τῆς ἀντωνυμίας, κτλ.), πολλῷ δὲ σπανιώτερον προτάσσεται αὐτῶν τὸ ὄνομα (ἡ ἀντωνυμία, κτλ.), σύναρθρον ὄν. Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν τῇ Δευτέρᾳ Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. 696, § 25 ἐκδ. β΄ «Ἐπὶ ἐνάρθρου ὀνόματος τὰ μόρια *μὲν - δὲ* τίθενται συνήθως μετὰ τὸ ἄρθρον· *ἡ μὲν εὐταξία σώζειν δοκεῖ, ἡ δὲ ἀταξία πολλοὺς ἤδη ἀπολώλεκεν* (Ξ. Ἀν. Γ΄, α΄, 39). Σπανιώτερον τίθεται τὸ *δὲ* μετὰ τὸ ὄνομα· *τὰ μὲν ἀνθρώπεια παρέντες, τὰ δαιμόνια δὲ σκοποῦντες* (Ξ. Ἀπ. Α΄, α΄, 12).—*τὰ μὲν ἄλλα πάντα ἀπεστερήκασι, τὴν οἰκίαν δὲ καὶ ἀνδράποδα παραδεδώκασιν* (Δ. *κατ᾿ Ἀφόβ*. Α΄, 835)». Πρβ. καὶ Πλάτ. Τόμ. ΙΒ΄, α΄, σελ. 37, 20 Σχανζ. «τὰ μὲν τῶν ἀνδρείων καλά, *τὰ τῶν δειλῶν δὲ* αἰσχρά» καὶ Ἀριστοτ. Τόμ. Γ΄, σελ. 257, 42 Διδ. «τοῦ μὲν ἄνω καὶ κάτω ἐν τοῖς μᾶλλόν ἐστιν ἄνω, τοῦ δ᾿ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, *τοῦ δεξιοῦ δὲ* καὶ ἀριστεροῦ ἐν τοῖς δεξιοῖς». Ὁ Ἀσώπιος περὶ μόνου τοῦ *δέ* ἀπεφήνατο ὅτι τίθεται σπανιώτερον μετὰ τὸ ὄνομα, οὐχὶ δὲ καὶ περὶ τοῦ *μέν*· ἀλλ᾿ ὅτι καὶ τοῦτο τίθεται ἐνίοτε μετὰ τὸ ὄνομα ἀποδείκνυται ἔκ τ᾿ ἄλλων παραδειγμάτων καὶ ἐκ τοῦ παρ᾿ Ἰσοκράτει Ἀρεοπ. 44 «εἰδότες *τὰς ἀπορίας μὲν* διὰ τὰς ἀργίας γιγνομένας, τὰς δὲ κακουργίας διὰ τὰς ἀπορίας» καὶ τοῦ παρ᾿ Αἰσχίνῃ κατὰ Τιμ. 177 «διὰ τί οἴεσθε—*τοὺς νόμους μὲν* καλῶς κεῖσθαι, τὰ δὲ ψηφίσματα εἶναι τῆς πόλεως καταδεέστερα κτέ.»; (Πρβ. καὶ Κυννῆρον ἐν *Διεξ. Γραμμ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ*. Τόμ. Β΄, σελ. 809 ἐκδ. β΄). Οὐδαμῶς συμφωνοῦμεν τῷ διαπρεπεστάτῳ κριτικῷ Κοβήτῳ ἀναγινώσκοντι *τὰς μὲν ἀπορίας* καὶ *τοὺς μὲν νόμους* (ἐν *Nov. Lect*. σελ. 351 καὶ ἐν *Var. Lect*. σελ. 638 ἐκδ. β΄). Ἴδε Φράγκιον ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει τοῦ Αἰσχίνου σελ. ι΄.

Οὐδὲν δὲ κωλύει νὰ μνημονευθῶσί τινα παραδείγματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως καὶ ἐκ τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Ὀδυσσ. Χ, 183 «*τῇ ἑτέρῃ μὲν* χειρὶ φέρων καλὴν τρυφάλειαν, τῇ δ' ἑτέρῃ σάκος εὐρὺ γέρον». Ἀριστοφ. Νεφ. 1020 «τὸ μὲν αἰσχρὸν ἅπαν καλὸν ἡγεῖσθαι, *τὸ καλὸν δ'* αἰσχρόν» καὶ Ὀρν. 371 «*τὴν φύσιν μὲν* ἐχθροί, τὸν δὲ νοῦν εἰσιν φίλοι». Ἀλεξ. παρ' Ἀθην. σελ. 562 β' «*ἡ τόλμα μὲν* γὰρ ἀνδρός, ἡ δὲ δειλία γυναικός, ἡ δ' ἄνοια μανίας, ὁ δὲ λόγος φρονοῦντος, *ἡ σφοδρότης δὲ* θηρός, ὁ δὲ πόνος ἀδάμαντος, *ἡ φιλοτιμία δὲ* δαίμονος».

Καθ' ὅμοιον τρόπον λέγεται ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις Τόμ. Γ', σελ. 61 «ἐπὶ μὲν θάτερα τὴν χεῖρα καταναγκάζειν — *ἐπὶ θάτερα δὲ* τὸ ἄλλο σῶμα» καὶ ἐν τοῖς Νόμοις τοῦ Πλάτωνος σελ. 955 γ' «*ἐπ' ἀγαθοῖς μὲν* δεῖ δέχεσθαι δῶρα, ἐπὶ δὲ φλαύροις οὔ». Πρβ. καὶ Ἀλκιβ. Α', σελ. 122 β' «ὡς πρὸς Ἑλληνικοὺς *μὲν* πλούτους μεγάλα, ὡς *δὲ* πρὸς τοὺς Περσικοὺς καὶ τοῦ ἐκείνων βασιλέως οὐδέν».

Ἱκανὰ ἐν τῷ παρόντι νομίζομεν ἃ περὶ τῆς προκειμένης χρήσεως ἐγράψαμεν, σκοποῦμεν δ' ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ ἀκριβέστατα περὶ αὐτῆς νὰ πραγματευθῶμεν. Τοῦτο δὲ μόνον ἐν τέλει προστίθεμεν, ὅτι ἴσως ἐν σελ. 13, 1 «ἀπέτινον ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος τρεῖς δραχμάς, ὁ (δὲ ἱ)ππεὺς *δύO, ζευγίτης* δὲ μίαν» ἐξερρύη πρὸ τοῦ *ζευγίτης* τὸ ἄρθρον· «ὁ δ' ἱππεὺς δύο, *ὁ ζευγίτης* δὲ μίαν». Πρβ. Νόμ. παρὰ Δημοσθ. σελ. 1067, 54 «ἐκδιδότω ἐπιδοὺς ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος πεντακοσίας δραχμάς, ὁ δ' ἱππεὺς τριακοσίας, ὁ δὲ ζευγίτης ἑκατὸν πεντήκοντα».

σελ. 2, 5 «ἦν γὰρ . . . ἡ πολιτεία τ(οῖς μὲν) ἄλλοις ὀλιγαρχικὴ πᾶσι, καὶ δὴ καὶ ἐδούλευον οἱ πένητε(ς τοῖς) πλουσίοις καὶ αὐτοὶ (καὶ τ)ὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ ἐκαλοῦντο πελάται καὶ ἑκτημόροι· (ἐπὶ) ταύτης γὰρ τῆς μισθώσεως (εἰ)ργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς».

Πιθανώτατον ἡμῖν φαίνεται ὅτι μετὰ τὸν σύνδεσμον *γάρ* ἀπώλετο τὸ ἐπίρρημα *τότε* (ἢ *τόθ'*), ἀντὶ δὲ τοῦ ἀτόπου *τοῖς μέν* γραπτέον *τοῖς τ'*. Κάλλιστα, νομίζομεν, ἔχει ἡ ῥῆσις ὧδε ἐκφερομένη· «ἦν γὰρ (τότε) ἡ πολιτεία τ(οῖς τ') ἄλλοις ὀλιγαρχικὴ πᾶσι καὶ δὴ καὶ ἐδού-

λευον οἱ πένητε(ς τοῖς) πλουσίοις». Πρβ. σελ. 54, 6 «τότε δ' ἦ(σα)ν ἑκατόν» καὶ σελ. 43, 9 «ἔν τε γὰρ τοῖς θ(εσμοῖς φι)λάνθρωπος ἦν καὶ πρᾶος καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι συγγνωμονικὸς *καὶ δὴ καὶ* τοῖς ἀ(πό)-ροι(ς) προεδάνειζε χρ(ήμα)τα» καὶ σελ. 45, 5 «οἱ περὶ τῶν (τυ)ράννων νόμοι — οἵ τ' ἄλλοι *καὶ δὴ καὶ* ὁ μάλιστα καθ(ήκ)ων πρὸς τὴν τυραννίδα». Γραπτέον δ' ἴσως «ἔν τε γὰρ τοῖς (κ)ο(*ινοῖς* φι)λάνθρωπος ἦν». Ο = Θ.

Τίς περὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἀσχολούμενος γράμματα ἀγνοεῖ ὅτι συχνάκις ἔν τε τῷ παλαιῷ καὶ τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ μετὰ τὸν σύνδεσμον *τε* τίθεται τὸ *καὶ δὴ καί* ἐμφαῖνον ὅτι τὸ δι' αὐτοῦ ἐπιφερόμενον εἶνε μάλιστα λόγου ἢ μνείας ἄξιον;

Ἀδιαφόρως δὲ παραλαμβάνονται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ *τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες* καὶ τὸ *οἱ παῖδες καὶ αἱ γυναῖκες*, ὅλως ἰσοδυνάμου ὄντος τῷ *τέκνα* τοῦ *παῖδες*. Προτάσσεται δὲ συνήθως τὸ ὄνομα *παῖδες - παιδία, τέκνα* (*υἱεῖς*), *παῖς*, ἐπιτάσσεται δὲ τὸ *γυναῖκες, ἄλοχοι, γυνή, ἄλοχος*. Ἐκ πολλῶν τῆς χρήσεως ταύτης μαρτυρίων ἃ πρόχειρα ἡμῖν ὑπάρχουσι καταλέγομεν τάδε.

Ἰλ. Θ, 57 «πρό τε παίδων καὶ πρὸ γυναικῶν» καὶ Φ, 460 «σὺν παισὶ καὶ αἰδοίῃς (αἰδοίῃσ') ἀλόχοισι». Ὀδ. Γ, 381 «αὐτῷ καὶ παίδεσσι καὶ αἰδοίῃ παρακοίτι» καὶ Ι, 199 «σὺν παιδὶ περισχόμεθ' ἠδὲ γυναικί». Τυρτ. Ι', 6 «παισί τε σὺν μικροῖς κουριδίῃ τ' ἀλόχῳ».

Σοφοκλ. Τραχ. 257 «ξὺν παιδὶ καὶ γυναικί». Εὐριπ. Ἡρ. Μ. 1376 «κἀποζεύγνυμαι τέκνων γυναικός τε». Ἀριστοφ. Πλ. 383 «μετὰ τῶν παιδίων καὶ τῆς γυναικός» καὶ 614 «μετὰ τῶν παίδων τῆς τε γυναικός». Πρβ. καὶ Ἀχαρν. 123 «ἐμοὶ — μόνῳ καὶ τοῖσι παιδίοισι καὶ τῇ *πλάτιδι*».

Ἡρόδ. Δ', 121 «τὰ τέκνα τε καὶ αἱ γυναῖκες» καὶ Ε', 14 «τέκνα τε καὶ γυναῖκας» καὶ 98 καὶ Ϛ', 139 «παῖδάς τε καὶ γυναῖκας» καὶ Η', 36 «τέκνα καὶ γυναῖκας» καὶ 60 «τέκνα τε καὶ γυναῖκες» καὶ Ζ', 107 καὶ Η', 106 «τὰ τέκνα (τε) καὶ τὴν γυναῖκα» (Ἴδε Βαίριον εἰς *Ἡρόδ*. Τόμ. Γ', σελ. 199 ἐκδ. β').

Θουκυδ. Ε', 32 καὶ 116 «παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας ἠνδραπόδισαν». Ξενοφ. Ἀν. Α', δ', 8 «καὶ τέκνα καὶ γυναῖκας» καὶ Κύρ. Παιδ. Η', ζ', 3 «παισὶ μὲν καὶ γυναικί».

Λυσ. κατ' Ἐρατοσθ. 69 «πατρίδα καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας». Ἰσοκρ. Πανηγ. 168 «μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν» καὶ Φιλ. 48 «περὶ παίδων καὶ γυναικῶν». Δημοσθ. σελ. 300, 215 «ἐπὶ παῖδας καὶ γυναῖκας» καὶ μετ' ὀλίγα «παῖδας καὶ γυναῖκας» καὶ σελ. 368, 86 καὶ σελ. 379, 125 «παῖδας καὶ γυναῖκας ἐκ τῶν ἀγρῶν κτέ.». Δείναρχ. κατὰ Δημοσθ. 99 «τῶν ἱερῶν τῶν πατρῴων καὶ παίδων καὶ γυναικῶν» καὶ κατὰ Φιλοκλ. 2 «τῆς χώρας καὶ παίδων καὶ γυναικῶν». Λυκοῦργ. κατὰ Λεωκρ. 2 «ὑπὲρ πατέρων καὶ παίδων καὶ γυναικῶν» καὶ 16 «παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας» καὶ 141 «παῖδας καὶ γυναῖκας» καὶ «τοῖς ὑμετέροις αὐτῶν παισὶ καὶ γυναιξίν». Πρβ. καὶ § 53 «τοὺς *υἱεῖς* καὶ τὴν γυναῖκα ὑπεκθέσθαι».

Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Μουσωνίῳ σελ. 144 Πηρλ. «δύνανται τρέφειν οὐ μόνον αὑτούς, καὶ τέκνα δὲ καὶ γυναῖκας».

Σπανιωτέρα εἶνε ἡ ἐναντία χρῆσις, καθ' ἣν προτάσσεται τὸ ὄνομα *γυναῖκες* ἢ *γυνή*, ἐπιτάσσεται δὲ τὸ *παῖδες-παιδία* καὶ *τέκνα*. Μνημονεύομεν δὲ καὶ ταύτης ἔνια παραδείγματα.

Ἀριστοφ. Πλ. 1104 καὶ Θεσμ. 1206 «τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία». Πρβ. καὶ Βατρ. 587. Ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ἐρρήθη «οἴμοι *δάμαρτος* καὶ τέκνων» (Ἡρ. Μαιν. 1374) καὶ «σὺν *δάμαρτι* καὶ τέκνοις» (Τρῳ. 392), ὑπὸ δὲ τοῦ Ὁμήρου «πρόσθε φίλων τοκέων *ἀλόχων* τε καὶ υἱῶν» (Ἰλ. Φ, 587).

Ἡροδ. Ϛ', 19 «γυναῖκες δὲ καὶ τέκνα».

Θουκυδ. Γ', 104 «ξύν τε γυναιξὶ καὶ παισίν» καὶ Η', 74 «καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες».

Πλάτ. Πολιτ. σελ. 578 ε' «αὐτόν τε καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας». Μετ' ὀλίγα κεῖται «περί τε αὐτοῦ καὶ παίδων καὶ γυναικός».

Ξενοφ. Ἀναβ. Ζ', η', 9 «καὶ αὐτὸν καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας» καὶ Κύρ. Παιδ. Γ', γ', 44 «ὑπὲρ γυναικῶν τε καὶ τέκνων» καὶ Δ', α', 17 «τὰς ἐκείνων γυναῖκας καὶ παῖδας».

Αἰσχίν. κατὰ Κτησ. 157 «ἀγομένας γυναῖκας καὶ παῖδας εἰς δουλείαν, πρεσβύτας ἀνθρώπους, πρεσβύτιδας γυναῖκας». Πρβ. καὶ Δημοσθέν. σελ 361, 65 «γύναια δὲ καὶ παιδάρια ὀλίγα καὶ πρεσβύτας ἀνθρώπους οἰκτρούς». Ὁ Ἑρουερδὴν μεταγράφει τὸ χωρίον τοῦ Αἰσχίνου ὧδε (ἐν *Exercit. Crit.* σελ. 164) «ἀγομένους παῖδας καὶ γυναῖκας εἰς δουλείαν, πρεσβύτας ἄνδρας».

Λέγει δὲ καὶ Ἱππίας ὁ Ἐρυθραῖος παρ' Ἀθην. σελ. 259 ε' «συνάγοντες τοὺς πολίτας μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων ἠνάγκαζον θρηνεῖν τοὺς ἀποθανόντας» καὶ μετ' ὀλίγα «τὰς δὲ γυναῖκας αὐτῶν καὶ τὰ τέκνα δεινῶς αἰκισάμενος τὴν πατρίδα ἠλευθέρωσεν». Γνωστότατον δ' ὑπάρχει τὸ τοῦ Εὐαγγελίου «προπεμπόντων ἡμᾶς πάντων σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἕως ἔξω τῆς πόλεως» (Πράξ. ΚΑ', 5).

Περὶ ἀμφοτέρων τῶν χρήσεων ἐποιήσατο λόγον ὁ Γεβαυῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λυσίου Τόμ. Α', σελ. 73 καὶ 273. Πρβ. καὶ Μαιτζνῆρον εἰς *Λυκ.* σελ. 75 καὶ Οὐηβῆρον εἰς *Δημοσθ. κατ' Ἀριστοκρ.* σελ. 410 καὶ Ὀ. Βαχμαννὸν ἐν *Εἰκασ. καὶ Παρατ. εἰς Ἀριστοφ.* Μέρ. Α', σελ. 114.

Ὁ τετρασύλλαβος τύπος *ἐκτημόροι* ἢ *ἑκτήμοροι* μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου λέγοντος «ἙΚΤΗΜΟΡΟΙ: οἱ ἕκτῳ μέρει τὴν γῆν γεωργοῦντες» καὶ «Ἐπίμορτος: — Μορτὴ γὰρ τὸ μέρος ἐκαλεῖτο καὶ ἙΚΤΗΜΟΡΟΙ οἱ τὸ ἕκτον τελοῦντες». Ἀνέγνω δὲ καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ ὁ Κοραῆς ἐν Σόλ. ΙΓ' «ἐγεώργουν ἐκείνοις ἕκτα τῶν γινομένων τελοῦντες *ἑκτήμοροι* προσαγορευόμενοι καὶ θῆτες» ἀντὶ τοῦ *ἑκτημόριοι*. Τάδε γράφει ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου Μέρ. Α', σελ. 479 «Ἑκτημόριοι: Γράφε, Ἑκτήμοροι, καθὰ φέρεται παρ' Ἡσυχίῳ» καὶ Μέρ. ς', σελ. 478 «Ἑκτημόριοι: Γράφε, *Ἑκτήμοροι*, ὡς φέρεται παρ' Ἡσυχίῳ (λεξ. *Ἑκτήμοροι*, καὶ *Ἐπίμορτος*). Εἰσὶ δὲ οἱ ἕκτῳ μέρει τὴν γῆν γεωργοῦντες, οἱ τὸ ἕκτον τῶν καρπῶν τελοῦντες». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς εἰς Πλάτωνα Σχολίοις Εὐθύφρ. σελ. 4 γ' «Πελάται εἰσὶν οἱ παρὰ τοῖς πλησίον ἐργαζόμενοι· καὶ θῆτες οἱ αὐτοὶ [δὲ] καὶ ἙΚΤΗΜΟΡΟΙ, ἐπεὶ τῷ ἕκτῳ μέρει τῶν καρπῶν. εἰργάζοντο τὴν γῆν» καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου σελ. 407, 17 «Πελάται: οἱ παρὰ τοῖς πλησίον ἐργαζόμενοι· καὶ θῆτες οἱ αὐτοὶ καὶ ἙΚΤΗΜΟΡΟΙ· ἐπειδὴ ἕκτῳ μέρει τῶν καρπῶν εἰργάζοντο τὴν γῆν». Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Φωτίου Τόμ. Α', σελ. 56 μετέγραψεν «*ἐπεὶ ἐπὶ* ἕκτῳ μέρει κτέ.».

Τὴν πεντασύλλαβον ἐκφορὰν *ἑκτημόριοι* βλέπει τις καὶ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1854, 32 «Ἐθνικὴ δὲ λέξις καὶ ἡ μόρτη, τὸ ἕκτον, φασί, μέρος τῶν καρπῶν, ἣ ἐδίδοτο τοῖς *ἑκτημορίοις*, ὡς ἐν ἀνωνύμῳ κεῖται λεξικῷ ῥητορικῷ». Ἐν τῷ Ὀνομα-

στικῷ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Δ', 165 ὑπὸ μὲν τοῦ Δινδορφίου εἶνε ἐκδεδομένον «*ἑκτημόριον* δὲ οἱ παλαισταὶ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς», ὡς φέρεται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις, ὑπὸ δὲ τοῦ Βεκκήρου «*ἑκτημόριοι* δὲ οἱ πελάται παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς».

Οὐδεμία καθ' ἡμᾶς ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τετρασυλλάβως καὶ παροξυτόνως ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα ὁμοίως τῷ *γεωμόροι - γαμόροι*.

Πλημμελῶς ἔχει ἡ φράσις «(ἐπὶ) ταύτης γὰρ τῆς μισθώσεως (εἰ)ργάζοντο κτέ.»· διότι δύναται μὲν ἑλληνιστὶ νὰ ῥηθῇ *ἐργάζεσθαι ἐπὶ ταύτῃ τῇ μισθώσει*, ἀλλ' οὐχὶ καὶ *ἐργάζεσθαι ἐπὶ ταύτης τῆς μισθώσεως*. Πᾶς τις γινώσκει τὴν χρῆσιν *θητεύειν ἐπὶ μισθῷ, διδάσκειν ἐπὶ μισθῷ*, κτλ. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ *στρατεύεσθαι μισθοῦ, πράττειν τι μισθοῦ*, κτλ. Ἐπειδὴ δ' αὕτη εἶνε ἡ συνήθεια τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, φανερὸν γίνεται ὅτι παραλαβὼν ὁ ἐκδότης τὴν *ἐπί* πρόθεσιν ὤφειλε νὰ προενέγκῃ τὴν φράσιν ὧδε· «(ἐπὶ) *ταύτΗ* γὰρ τῇ *μισθώσΕΙ* (εἰ)ργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς». Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Ἰσοκράτους ἐν τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ § 32 «τοῖς μὲν γεωργίας *ἐπὶ μετρίαις μισθώσεσι* παραδιδόντες, τοὺς δὲ κατ' ἐμπορίαν ἐκπέμποντες».

Εὐλόγως νῦν ἀναφύεται τὸ ζήτημα τόδε· ἂν ὑγιὴς εἶνε ἡ γενικὴ πτῶσις *ταύτης τῆς μισθώσεως*, δὲν φαίνεται πρόσφορος ἡ πρόθεσις *ἀντὶ* εἰς ἀπαρτισμὸν τῆς φράσεως; Ἵνα μὴ ἀξιωματικῶς ἣν περὶ τούτου ἔχομεν γνώμην ἐμφανίσωμεν, παρατηροῦμεν τάδε. Εἰπὼν ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι οἱ πένητες οἱ δουλεύοντες τοῖς πλουσίοις ἐκαλοῦντο *πελάται* καὶ *ἑκτημόροι* ἐπήγαγε διὰ τοῦ *γάρ* αἰτιολογίαν τῆς δευτέρας ὀνομασίας προτιθέμενος νὰ παραστήσῃ ὅτι διὰ τοῦτο οἱ δουλεύοντες τοῖς πλουσίοις ἔλαβον τὸ ὄνομα *ἑκτημόροι*, διότι ἐπὶ τῷ ἕκτῳ μέρει τῶν καρπῶν εἰργάζοντο τοὺς ἀγροὺς ἐκείνων μισθούμενοι. Τί δὲ δύναται νὰ σημαίνῃ ἡ ῥῆσις «(*ἀντὶ*) ταύτης γὰρ τῆς μισθώσεως εἰργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς»; Τὸ ὄνομα *μίσθωσις* ἀντὶ τοῦ *μίσθωμα* τιθέμενον δηλοῖ ὁτὲ μὲν ὃ δίδωσί τις τινι ἐργαζομένῳ χάριν αὐτοῦ (λαμβάνει δὲ τὸ μίσθωμα ὁ ἐργαζόμενος), ὁτὲ δ' ὃ δίδωσί τις τινι παρέχοντι αὐτῷ πρᾶγμα ἢ κτῆμα πρὸς χρῆσιν (λαμβάνει δὲ τὸ μίσθωμα ὁ κύριος τοῦ πράγματος ἢ τοῦ κτήματος). Δίδωσι μίσθωμα καὶ ὁ μισθούμενός τινα πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἔργον καὶ ὁ μισθούμενος πρᾶγμα ἢ κτῆμα, ἵνα χρῆσιν αὐτοῦ ποιήσηται ἢ ποιῆται. Ἐπειδὴ δὲ

διὰ τοῦ *ἀντὶ ταύτης τῆς μισθώσεως* ἐμφαίνεται οὐχὶ τὸ διδόμενον ἀλλὰ τὸ λαμβανόμενον μίσθωμα, ἀνάρμοστον ἀποβαίνει τῷ προκειμένῳ χωρίῳ· διότι λόγος ἐν αὐτῷ γίνεται οὐχὶ περὶ ἀνθρώπων παραλαμβανομένων ὡς ἐργατῶν ἐπὶ μισθῷ ἀλλὰ περὶ ἀνθρώπων, οἵτινες ἐργαζόμενοι τοὺς ἀγροὺς τῶν πλουσίων πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον ὤφειλον νὰ τελῶσιν αὐτοῖς τὸ συμπεφωνημένον μέρος τῶν καρπῶν· κεῖται δὲ μετ' ὀλίγας λέξεις «εἰ μὴ τὰς μισθώσεις ἀποδιδοῖεν». Βίαιον δ' ἴσως εἶνε νὰ νοηθῇ ἡ ῥῆσις ὧδε· «ἀντὶ τούτου γὰρ τοῦ μέρους, ὡρισμένου κατὰ τὴν μίσθωσιν, εἰργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς».

Ἀλλ' ἆρά γε δὲν δύναται νὰ εὐοδωθῇ τὸ χωρίον διὰ τῆς *ἀπό* προθέσεως; Οὐδὲν ἴσως ἐκώλυε τὸν Ἀριστοτέλη νὰ εἴπῃ «*ταύτην γὰρ τὴν μίσθωσιν ποιούμενοι* εἰργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς» ἢ «*οὕτω γὰρ μισθούμενοι* εἰργάζοντο κτέ.». Ἡ ἔννοια δ' αὕτη δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ διὰ τῆς φράσεως «(*ἀπὸ*) ταύτης γὰρ τῆς μισθώσεως εἰργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς», τουτέστι: ταύτην γὰρ τὴν μίσθωσιν ποιούμενοι καὶ ἀπὸ ταύτης οἱονεὶ ὁρμώμενοι εἰργάζοντο τοὺς τῶν πλουσίων ἀγρούς.

Ἂν ἄλλος τις ἔχῃ τι κρεῖττον νὰ εἴπῃ, σφόδρ' ἡμῖν θὰ εὐαρεστήσῃ γνωστὸν αὐτὸ ποιῶν.

Σημειωτέον δ' ὅτι κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τοῖς φιλολόγοις γνώμην διὰ τοῦ ὀνόματος *ἑκτημόροι* ἐδηλοῦντο οἱ τὸ ἕκτον τῶν καρπῶν μέρος τελοῦντες τοῖς κυρίοις τῶν ἀγρῶν, τὰ πέντε δ' ἕκτα αὐτοὶ ἔχοντες. Ἐγένετο δ' ὅμως καὶ ἑτέρα αὐτοῦ ἐκδοχή, καθ' ἣν ἐσημαίνοντο οἱ τὸ ἕκτον τῶν καρπῶν μέρος λαμβάνοντες, τὰ πέντε δ' ἕκτα τοῖς δεσπόταις τῶν γαιῶν παρέχοντες. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην σφόδρ' ἀπεδοκίμασεν ὁ λογιώτατος Ναβῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Φωτίου Τόμ. Α', σελ. 56-7. Πλείονα περὶ τοῦ προκειμένου ὀνόματος θὰ γράψωμεν ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει.

σελ. 3, 4 «ἡ δὲ πᾶσα γῆ δι' ὀλίγων ἦν καὶ (εἰ μὴ) τὰς μισθώσεις (ἀπ)οδιδοῖεν ἀγώγιμοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες ἐγίνοντο, κ(αὶ δεδεμένοι τοῖς δανείσ)ασιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν μέχρι Σόλωνος».

Καταφανεστάτη εἶνε ἡ ἀναρμοστία καὶ πλημμέλεια τοῦ ὑπὸ τοῦ

ἐκδότου γεγραμμένου «καὶ δεδεμένοι (δηλ. οἱ μὴ ἀποδιδόντες τὰς μισθώσεις) τοῖς δανείσασιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν». Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι λόγον ὁ Ἀριστοτέλης ποιεῖται περί τε τῶν μὴ ἀποδιδόντων τὰς μισθώσεις τοῖς δεσπόταις τῶν ἀγρῶν καὶ περὶ τῶν μὴ ἀποτινόντων τὰ χρέα τοῖς δανείσασιν ἐπὶ τοῖς σώμασι· νομίζομεν δ' ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως «(εἰ μὴ) τὰς μισθώσεις ἀποδιδοῖεν, ἀγώγιμοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες ἐγίνοντο, κ(αθάπερ οἱ ὀφείλοντες τοῖς δανείσ)ασιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν (ἀγώγιμοι δηλ.) μέχρι Σόλωνος».

Τοῦ *δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασι* γίνεται χρῆσις καὶ ἐν σελ. 15, 14 «κωλύσας *δ(ανεί)ζειν ἐπὶ τοῖς σώμασιν*» καὶ σελ. 26, 1 «τὸ μὴ *δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασιν*». Ἀναγνωστέον δὲ καὶ ἐν σελ. 13, 7 «ἐπὶ δὲ τοῖς σώ(μα)σιν ἦσαν *δεδανεισμένοι*, καθάπερ εἴρηται, καὶ ἡ χώρα δι' ὀλίγων ἦν» ἀντὶ τοῦ *δεδεμένοι*. Λέγει δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν Σόλωνι κεφ. ΙΓ' «ἢ *χρέα λαμβάνοντες ἐπὶ τοῖς σώμασιν* ἀγώγιμοι τοῖς δανείζουσιν ἦσαν, οἱ μὲν αὐτοῦ δουλεύοντες, οἱ δ' ἐπὶ τῇ ξένῃ πιπρασκόμενοι» (Πρβ. καὶ κεφ. ΙΕ'). Ἐξηγεῖται δ' ὁ Κοραῆς τὸ *ἀγώγιμοι* ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου Μέρ. Α', σελ. 413 διὰ τοῦ «Οἷοι ἄγεσθαι εἰς δουλείαν ὑπὸ τῶν δανεισάντων». Ἀπαντᾷ δὲ τὸ ἐπίθετον τοῦτο καὶ παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 998 «τί δ' ἡμῖν ἔσται πλέον, ἐὰν νικήσωμεν τοὺς ἔξωθεν πολεμίους, εἰ τοῖς δανεισταῖς *ἀγώγιμοι* πρὸς τὰ χρέα γενησόμεθα καὶ τῇ πόλει τὴν ἡγεμονίαν κατασκευάσαντες αὐτοὶ μηδὲ τὴν ἐλευθερίαν τοῖς σώμασι φυλάξαι δυνησόμεθα;». Πρβ. καὶ Διόδ. Σικελ. Α', οθ', 3-5. Ἐν ἐπιγραφῇ Δελφικῇ παρὰ Διττεμβεργήρῳ 462, 12 κεῖται «εἰ δὲ μὴ κατενέγκαι, *ἀγώγιμος* ἔστω Σῶσος Καλλιξένῳ, αὐτὸς καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα».

σελ. 3, 13 «Ἦν δ' ἡ τάξις τῆς ἀρχαίας πολιτείας τῆς πρὸ Δράκο(ντος τοιαύτη)· τὰς μὲν ἀρχὰς (ἵ)στασαν ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην· ἦρχον δὲ κτέ.».

Τῆς ῥήσεως ταύτης ἀποκαθίσταται ἡ γνησία ἐκφορά, ἂν ἀντὶ μὲν τοῦ *τοιαύτη* τεθῇ τὸ *τοιάδε*, ἀντὶ δὲ τοῦ *ἵστασαν* τὸ *καθίστασαν*. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψεν «ἦν δ' ἡ τάξις τῆς ἀρχαίας πολιτείας — *τοιάδε*», ὡς ἐν σελ. 49, 19 «χρησμῶν γινομένων — καταλύειν τὴν τυ-

ραννίδα διὰ *τοιάνδ'* α(ἰτίαν)» καὶ σελ. 81, 3 «ἦν δὲ τὸ ψήφισμα τοῦ Πυθοδώρου *τοιόνδε*» καὶ σελ. 92, 9 «καταστῆσαι τοὺς τριάκοντα τρόπῳ *τοιῷδε*». Πρβ. καὶ σελ. 15, 1 «ἐν *τοῖσδε* τοῖς ποιήμασιν μαρτυρεῖ» καὶ σελ. 20, 2 «(ἐπ)ιγέγραπται *τάδε*» καὶ σελ. 45, 7 «νόμοις γὰρ αὐτοῖς ἦν *ὅδε*» καὶ σελ. 100, 15 «ἐγένοντο δ' αἱ διαλύσεις — κατὰ τὰς συνθήκας *τάσδε*» καὶ σελ. 133, 6 «κληροῦσι δὲ καὶ *τάσδε* τὰς ἀρχάς». Ἐν σελ. 28, 22 κεῖται «*ταῦτα* δ' ὅτι *τοῦτον* (τὸν) τρόπον ἔσχεν οἵ τ' ἄλλοι συμφωνοῦσι πάντες καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ποιήσει μέ(μν)ηται περὶ αὐτῶν ἐν *τοῖσδε*» καὶ ἐν σελ. 86, 7 «*ταύτην* μὲν οὖν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἀνέγραψαν τὴν πολιτείαν, ἐν δὲ τῷ παρόντι καιρῷ *τήνδε*». Ποιούμεθα μνείαν καὶ τοῦ ἐν σελ. 25, 10 «Τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς ἀρχὰς *τοῦτον* εἶχε τὸν τρόπον. Δοκεῖ δὲ τῆς Σόλωνος πολιτείας τρία *ταῦτ'* εἶναι τὰ δημοτικώτατα, πρῶτον μὲν καὶ μέγιστον τὸ μὴ δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασιν, κτέ.». Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀναφέρεται ἡ ἀντωνυμία *ταῦτα* εἰς τὰ ἑπόμενα.

Τῶν ἐπιρρημάτων *ἀριστίνδην* καὶ *πλουτίνδην* γίνεται χρῆσις καὶ ἐν σελ. 9, 4 «ἡ γὰρ αἵρεσις τῶν ἀρχόντων *ἀριστίνδην* καὶ *πλουτίνδην* ἦν», τὸ δ' *ἀριστίνδην* βλέπει τις καὶ ἐν σελ. 1, 1 «καθ' ἱερῶν ὀμόσαντες *ἀριστίνδην*». Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς Πολιτικοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλ. Β', η', 5 Διδ. «οὐ γὰρ μόνον *ἀριστίνδην* ἀλλὰ καὶ *πλουτίνδην* οἴονται δεῖν αἱρεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας» καὶ βιβλ. Δ', ε', 10 «ὅπου γε μὴ μόνον *πλουτίνδην* ἀλλὰ καὶ *ἀριστίνδην* αἱροῦνται τὰς ἀρχάς». Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ μὲν *ἀριστίνδην* ἀπαντᾷ καὶ παρὰ παλαιοτέροις τοῦ Ἀριστοτέλους συγγραφεῦσι, τὸ δὲ *πλουτίνδην* παρ' οὐδενὶ τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ εὑρέθη. Πρβ. *Stud. Curt.* Τόμ. Α', σελ. 128.

σελ. 5, 2 «δευτέρα δ' ἐπικατέστη (πολε)μαρχία διὰ τοῦ γί(ν)εσθαί τινας τῶν βασιλέων τὰ πολέμια μαλ(ακούς)».

Καὶ μετρίως τις πεπαιδευμένος κατανοεῖ παραχρῆμα ὅτι ἀτόπως ἔχει τὸ «διὰ *τοῦ* γίνεσθαι», εὐαρμοστεῖ δὲ μόνον τὸ «διὰ *τὸ* γίνεσθαι». Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι οὐχὶ τοῦ παρατατικοῦ *γίνεσθαι* ἀλλὰ τοῦ συντελικοῦ *γενέσθαι* χρῆσιν ὁ Ἀριστοτέλης ἐποιήσατο. Πολλάκις δ' ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων συνεχύθησαν τό τε *γενέ-*

σθαι καὶ γί(γ)νεσθαι καὶ τὸ *διά τό* καὶ *διὰ τοῦ*. Οὐδαμῶς ἐγκρίνομεν τὴν ἐν σελ. 44, 18 γραφὴν «συνέβη γὰρ ὕστερον *διὰ* (*τῆς ὕβρεως*) τῶν υἱέων πολλῷ γενέσθαι τραχυτέραν τὴν ἀρχήν».

Δοξάζομεν δὲ προσέτι ὅτι κάλλιον εἶνε νὰ προσενεχθῇ μετ' ἄρθρου τὸ ὄνομα *πολεμαρχία*· «δευτέρα δ' ἐπικατέστη (ἡ πολε)μαρχία». Φέρομεν δ' ἐν παρόδῳ μαρτύριον καὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ ῥήματος *ἐπικαταστῆσαι* ἐκ τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλ. Ε', θ', 1 «τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν *ἐπικαταστήσαντες*».

Συνήθης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶνε ἡ μεταφορικὴ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου *μαλακός*, οἷον *πρὸς τὸ πονεῖν μαλακός*, *μαλακὸς ὀργήν*, κτλ. Πρβ. καὶ *οὐδὲν μαλακὸν ἐνδιδόναι*. Εὑρίσκεται δ' ἐνίοτε τῇ μετοχῇ *τρυφῶν* συνημμένον, ὡς παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἐν Ἠθικ. Νικ. Ζ', ζ', 5 «οὗτος μαλακὸς καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφὴ μαλακία τίς ἐστιν» καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει ἐν Σφ. 1455 «ἐπὶ τὸ τρυφῶν καὶ μαλακόν». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἡρακλείδῃ περὶ Πολιτ. σελ. 4 Σνειδ. «ἀπὸ δὲ Κοδριδῶν οὐκέτι βασιλεῖς ᾑροῦντο διὰ τὸ δοκεῖν τρυφᾶν καὶ μαλακοὺς γεγονέναι». Ὡς δὲ λέγεται *τὰ πολέμια ἀγαθός*, *τὰ πολέμια κρείττων ἢ ἀμείνων*, *τὰ πολέμια δόκιμος*, *τὰ πολέμια ἄκρος*, *τὰ πολέμια ἐπιτυχής* (Νυμφόδωρ. παρ' Ἀθην. σελ. 265 δ'), οὕτω καὶ *τὰ πολέμια μαλακός*. Ἐν τοῖς ἔπειτα κεῖται σελ. 66, 5 «ὁ μὲν τὰ *πολέμια* δοκῶν, ὁ δὲ τὰ πολιτικὰ δεινὸς εἶναι». Συνωνυμεῖ δὲ τὸ *πολέμΙΑ* ἐν τῇ χρήσει ταύτῃ τῷ *πολεμΙΚΑ*. Παρὰ τῷ Ἡροδότῳ φέρεται βιβλ. Γ', 4 διττὴ γραφή, «καὶ γνώμην ἱκανὸς καὶ *τὰ πολέμΙΑ* ἄλκιμος» καὶ *τὰ πολεμΙΚΑ*. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1883, σελ. 264 «Recte liber Vaticanus πολέμΙΑ, ut Herodotus solet. Cf. V. 78: οὐδαμῶν τῶν σφεας περιοικούντων ἦσαν τὰ πολέμια ἀμείνους» (Ἴδε Βαίριον εἰς *Ἡρόδ.* Τόμ. Β', σελ. 8 ἐκδ. β'. Πρβ. καὶ Κυννῆρον εἰς *Ξενοφ. Ἀναβ.* σελ. 67 καὶ Ἄσιον εἰς *Λέ. Διάκ.* σελ. 417 καὶ Σμίδιον ἐν *Ἀττικ.* Τόμ. Α', σελ. 371). Σφάλλεται ὁ Κοραῆς ἐν τῷ Προδρόμῳ σελ. 351 λέγων «Πολεμικὰ γέγραφα ἀντὶ τοῦ, Πολέμια, παραινέσαντος τοῦτο καὶ τοῦ πρὸ ἐμοῦ ἐκδότου· Πολεμικὰ μὲν γάρ ἐστι τὰ κατὰ τὸν πόλεμον, Πολέμια δὲ τὰ ἐχθρά» (Ἴδε Βοισσονάδην εἰς *Φιλοστρ. Ἡρωϊκ.* σελ. 391).

Τῇ μαλακίᾳ παρομαρτεῖ ἡ δειλία ἢ ἀτολμία· ὅθεν διὰ τοῦ *τὰ πολέμια μαλακός* δηλοῦται τὸ ἐναντίον τοῦ Ἡροδοτείου *τὰ πολέμια ἄλ-*

κιμος. Πρβ. *ἄναλκις*, *ἀπόλεμος*, κτλ. Ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς τοῦ Ξενοφῶντος βιβλ. Ϛ', α', 6 ἀπαντᾷ «οὓς μὲν ἂν *μαλακοὺς* τῶν ξένων αἰσθάνηται ἐκβάλλει· οὓς δ' ἂν ὁρᾷ *φιλοπόνως καὶ φιλοκινδύνως ἔχοντας πρὸς τοὺς πολέμους* κτέ.», παρὰ δὲ τῷ Ἰσοκράτει κεῖται Φιλ. 124 «οὓς ὑπειλήφαμεν *μαλακοὺς* εἶναι καὶ *πολέμων ἀπείρους* καὶ *διεφθαρμένους ὑπὸ τῆς τρυφῆς*». Παρατιθέμεθα δὲ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου εἰρημένον βιβλ. Ζ', 153 «τὰ τοιαῦτα γὰρ ἔργα οὐ πρὸς τοῦ ἅπαντος ἀνδρὸς νενόμικα γίνεσθαι ἀλλὰ πρὸς ψυχῆς τε ἀγαθῆς καὶ ῥώμης ἀνδρηΐης· ὁ δὲ λέγεται — τὰ ὑπεναντία τούτων πεφυκέναι *θηλυδρίης τε καὶ μαλακώτερος ἀνήρ*». Σημειωτέον δ' ὅτι κατὰ τὸν Βαλκενάριον δὲν ἔχει ὀρθῶς τὸ μετὰ τοῦ ἄρθρου προενηνεγμένον *πρὸς τοῦ ἅπαντος*, καὶ ὁ Κόβητος δὲ τὸ ἄνευ ἄρθρου *πρὸς παντός* ἐγκρίνει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1884, σελ. 260.

Τοῦ ἐπιθέτου *μαλακός* γίνεται χρῆσις ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐν σελ. 47, 6 «λοιδορήσας τι τὸν Ἁρμόδιον ὡς *μαλακὸν* ὄντα». Δηλοῦται δὲ δι' αὐτοῦ εὐφημότερόν πως ὁ ἑταιρῶν ἢ κίναιδος ὤν, ὡς παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ βιβλ. Ζ', 173 «Λέγεται δέ, φάσκοντος αὐτοῦ κατὰ Ζήνωνα καταληπτὸν εἶναι τὸ ἦθος ἐξ εἴδους, νεανίσκους τινὰς εὐτραπέλους ἀγαγεῖν πρὸς αὐτὸν *κίναιδον* ἐσκληραγωγημένον ἐν ἀγρῷ καὶ ἀξιοῦν ἀποφαίνεσθαι περὶ τοῦ ἤθους· τὸν δὲ διαπορούμενον κελεῦσαι ἀπιέναι τὸν ἄνθρωπον. Ὡς δὲ ἀπιὼν ἐκεῖνος ἔπταρεν, ἔχω, εἶπεν, αὐτόν, ὁ Κλεάνθης· *μαλακός* ἐστι». Πρβ. Πολυδεύκ. Ϛ', 126 «κίναιδος, πόρνος — μαλθακός, ἡταιρηκώς» καὶ Φώτ. σελ. 560, 22 «Σφίγκτας: Κρατῖνος τοὺς κιναιδώδεις καὶ μαλθακούς» (Ἴδε Λοβέκκιον ἐν *Ἀγλαοφ*. σελ. 1008). Ὁ Ἡσύχιος λέγει «Σφίγκται: οἱ κίναιδοι καὶ *ἁπαλοί*».

σελ. 6, 3 «οἱ ἐννέα ἄρχοντες ὀμνύουσι (καθάπερ) ἐπὶ Ἀκάστου (τῆς πόλεως ἄρχ)ειν».

Ἀναντίλεκτον ἡμῖν φαίνεται ὅτι τοῦ μέλλοντος *ἄρξειν* χρῆσιν ὁ Ἀριστοτέλης ἐποιήσατο· ἴσως δὲ πρὸ τοῦ ἀπαρεμφάτου τούτου ἔκειτο τὸ ἐπίρρημα *δικαίως*· «οἱ ἐννέα ἄρχοντες ὀμνύουσι — (*δικαίως ἄρξ*)*ειν*». Πρβ. σελ. 139, 17 «ἀναβάντες δ' ἐπὶ τοῦτον ὀμνύουσιν *δικαίως ἄρξειν* καὶ κατὰ τοὺς νόμους» καὶ Ἡρακλείδ. περὶ Πολιτ. σελ.

5 Σνειδ. «Εἰσὶ δὲ καὶ ἐννέα ἄρχοντες—οἳ δοκιμασθέντες ὀμνύουσι *δικαίως ἄρξειν* κτέ.».

Ἀπαντᾷ δ' ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν συγγράμματι τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ «ὤμοσαν *χρήσεσθαι* πάντες» (σελ. 17, 3)· ἔτι δὲ «ὀμόσαντες *ἦ μὴν συγγράψειν*» (σελ. 81, 7).

σελ. 6, 6 «τοῦτο μὲν οὖν ὁποτέρως που ἔχει μικρόν, (καὶ ἐγένετο δὴ ἐν τού)τοις τοῖς χρόνοις».

Δοξάζομεν ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως «τοῦτο μὲν οὖν ὁποτέρως *ποτ'* ἔχει μικρὸν (διαφέρει· ἐγένετο μέντοι ἐν τού)τοις τοῖς χρόνοις». Πρβ. Ἀριστοτ. Τόμ. Β', σελ. 345, 24 Διδ. «ἀλλ' ὅμως, *ὁποτέρως ποτ' ἔχει*, οὐδὲν κωλύει κτέ.» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 489, 5 καὶ σελ. 532, 9.

σελ. 6, 12 «(θεσ)μοθέται δὲ πολλο(ῖ)ς ὕστερον ἔτεσιν ἡρέθησαν, ἤδη κατ' ἐνιαυτὸν αἱρ(εθέντες ἐπὶ) τὰς ἀρχάς».

Κακῶς ἡ ῥῆσις αὕτη εἶνε προενηνεγμένη, ἀπαλλάττεται δ' ἴσως τῆς κακίας, ἂν γραφῇ «ἤδη κατ' ἐνιαυτὸν *αἱ(ρουμένων)* τὰς ἀρχάς», τουτέστιν: ὅτ' ἤδη κατ' ἐνιαυτὸν ἡροῦντο τὰς ἀρχάς. Περὶ τῆς τοιαύτης χρήσεως τῆς καλουμένης ἀπολύτου γενικῆς θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἑτέρωθι.

σελ. 6, 18 «ᾤκησαν δ' οὐχ ἅμα πάντες οἱ ἐννέα ἄρχοντες, ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς ε(ἶ)χε τὸ νῦν καλούμενον Βουκόλιον—ὁ δὲ ἄρχων τὸ Πρυτανεῖον, ὁ δὲ πολέμαρχος τὸ Ἐπιλυκεῖον· ὃ πρότερον μὲν ἐκαλεῖτο Πολεμαρχεῖον, ἐπεὶ δὲ Ἐπίλυκος ἀνῳκοδόμησε καὶ κατεσκεύασεν αὐτὸ πολεμα(ρχή)σας Ἐπιλυκεῖον ἐκλήθη· θεσμοθέται δ' εἶχον τὸ Θεσμοθετεῖον· ἐπὶ δὲ Σόλωνος ἅ(π)αντες εἰς τὸ Θεσμοθετεῖον συνῆλθον. κύριοι δ' ἦσαν καὶ τὰς δίκας αὐτοτελεῖς (κρίν)ειν καὶ οὐχ ὥσπερ νῦν προανακρίνειν».

Ἀνάρμοστον τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίῳ εὑρίσκομεν ἡμεῖς τὸ ῥῆμα

ῴκησαν, νομίζομεν δ' ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους «*συνήεσαν* δ' οὐχ ἅμα πάντες οἱ ἐννέα ἄρχοντες» ἢ *συνῆσαν*. Ἐν σελ. 88, 11 ἀπαντᾷ «οἱ δὲ τετρακόσιοι *εἰσῆσαν* ἐνάτῃ φθίνοντος Θαργηλιῶνος», ἀλλ' εἶνε σεσημειωμένον ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ὅτι ἐν τῷ ἀντιγράφῳ φέρεται *εισηισσαν*, ὅπερ εὐλόγως δύναταί τις νὰ νομίσῃ ἡμαρτημένην ἀνάγνωσιν τοῦ *εισηιεσαν*· ЄΙCΗΙЄCΑΝ-ЄΙCΗΙCCΑΝ. Οὐδενὶ δ' ἄγνωστον ὑπάρχει ὅτι πολλάκις ἐν τοῖς ἀντιγράφοις μεταπίπτουσιν εἰς ἄλληλα τὰ στοιχεῖα Є καὶ C (Ἴδε Περιοδ. Ἀθήν. Τόμ. Ζ', σελ. 454 κέξ.). Οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι συναλείψαντες τοὺς Ἰωνικοὺς τύπους *ἤϊα* καὶ *ἤϊσαν* ἔλεγον *ᾖα* καὶ *ᾖσαν*· ἔπειτα δ' ἐσχηματίσθησαν κατὰ ψευδῆ ἀναλογίαν τὸ *ᾔειν* (=ἠρχόμην) καὶ τὸ *ᾔεσαν*. Καὶ οὐδαμῶς μὲν ἀπίθανον προσπίπτει ὅτι κοινοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους κατέστησαν οἱ τύποι *ᾔειν* καὶ *ᾔεσαν*, ἀλλὰ λίαν τολμηρὸν φαίνεται νὰ δισχυρίζηταί τις ὅτι ὅλως οἱ τότ' ἀκμάζοντες συγγραφεῖς τοὺς γνησιωτέρους τύπους ἐξέκλινον.

Ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Βεκκήρου φέρεται σελ. 449, 18 «Πρὸ μὲν τῶν Σόλωνος νόμων οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς ἅμα δικάζειν, ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς καθῆστο παρὰ τῷ καλουμένῳ βουκολίῳ· τὸ δὲ ἦν πλησίον τοῦ πρυτανείου· ὁ (δὲ) πολέμαρχος ἐν Λυκείῳ καὶ ὁ ἄρχων παρὰ τοὺς ἐπωνύμους, οἱ (δὲ) θεσμοθέται παρὰ τὸ θεσμοθέσιον. Κύριοί τε ἦσαν ὥστε τὰς δίκας αὐτοτελεῖς ποιεῖσθαι. Ὕστερον δὲ Σόλωνος οὐδὲν ἕτερον αὐτοῖς τελεῖται ἢ μόνον ὑποκρίνουσι τοὺς ἀντιδίκους». Τὰ αὐτὰ κεῖνται καὶ παρὰ τῷ Σουίδᾳ λ. *ἄρχων*, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ *βουκολίῳ* εἶνε παρ' αὐτῷ γεγραμμένον *βουκολΕΙῳ*. Παρὰ τῷ Πολυδεύκει βιβλ. Η', 111 διττὴν ἔχουσι τἀντίγραφα ἐκφοράν, *βουκολεῖον* καὶ *βουκόλιον*. Παράδοξον ὑπάρχει τὸ ῥῆμα *ὑποκρίνουσι*, μετεβλήθη δ' ὑπὸ τῶν κριτικῶν εἰς τὸ *ἀνακρίνουσι*. Ἀλλ' ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀριστοτέλους διδασκόμεθα ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε *προανακρίνουσι*. Πρῶτον μέν, τῆς προθέσεως ΑΝΑ ἐκρυείσης, ἀνεγνώσθη *προκρίνουσι*, εἶτα δέ, τῆς ΠΡΟ εἰς τὴν ΥΠΟ μεταπεσούσης, ἐγένετο τὸ *ὑποκρίνουσι*.

Ἐν τῷ «*θεσμοθέται* δ' εἶχον τὸ θεσμοθετεῖον» εἶνε παρατηρητέα ἡ ἄνευ τοῦ ἄρθρου ἐκφορά (Ἴδε ἃ ἐγράψαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 293). Οὐχὶ ὅλως ὅμοιον φαίνεται τὸ ἐν σελ. 10-11. Τὸ ὄνομα *θεσμοθετεῖον* εἶνε ἐσχηματισμένον ὡς τὸ *πρυτανεῖον* καὶ *πολεμαρχεῖον*· ἔχει δὲ πάμπολλα τοιαῦτα ὀνόματα ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα (Πρβ. Ἀθη-

νῦν Τόμ. Α', σελ. 174). Εὑρέθη δὲ καὶ τύπος *θεσμοθέσιον* ἐν τοῖς εἰς Πλάτωνα Σχολίοις Πρωταγ. σελ. 337 δ' καὶ ἐν ταῖς Ἡροδότου Λέξεσι βιβλ. Α', 146 «Πρυτανεῖον: *θεσμοθέσιον*, θόλος». Ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου ἀπαντᾷ καὶ τὸ *θεσμοθετεῖον* (σελ. 613 Β') καὶ τὸ *θεσμοθέσιον* (σελ. 714 Β'). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα εἶνε γεγραμμένον «Πρυτανεῖον: *θεσμοθέΤιον*, θόλος», ὅπερ ἀπόβλητον ἡμεῖς νομίζομεν ὀλίγον φροντίζοντες τῶν ὑπὸ τοῦ Λοβεκκίου εἰρημένων ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Φρυνίχου σελ. 519 «Pro *θεσμοθέσιον* apud Plutarchum, si locum significat, ubi nomothetæ consessus habent, nescio ἂν θεσμοθέτιον (θεσμοθετεῖον) scribi debeat, ut Schol. Bav. ad Dem. pag. 76. πρυτανεῖον τὸ θεσμοθέτιον». Ἀναμφισβήτητος εἶνε ἡ ἐκφορὰ *θεσμοθετεῖον*, ἀμφίβολος δ' ἡ *θεσμοθέσιον*, ὅλως δ' ἀνυπόστατος ἡ *θεσμοθέτιον*. Ἐν τοῖς εἰς Πλάτωνα Σχολίοις Φαίδρ. σελ. 235 δ' φέρεται «Οἱ δὲ θεσμοθέται ἓξ εἰσι τὸν ἀριθμόν, ἀφ' ὧν καὶ ὁ τόπος ὅπου συνῄεσαν καὶ ἐσιτοῦντο *θεμίστιον* ἐκαλεῖτο» ἀντὶ τοῦ *θεσμοθετεῖον*. Ἐγράφη δὲ κατὰ πλημμελῆ ἀνάγνωσιν καὶ *θεσμοφορεῖον* ἀντὶ τοῦ *θεσμοθετεῖον* (Ἴδε Δελτ. Ἑλλην. Ἀλληλ. Τόμ. Α', σελ. 67 καὶ 70). Ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν Ἀττικῶν Ἐπιγραφῶν Τόμ. Β', β', σελ. 524, 74 κεῖται «τὴν οἰκίαν τῆς ἱερείας καὶ τὸ *ἐπιστάσιον*», περὶ οὗ θὰ γράψωμεν ἐν ἄλλῳ τόπῳ ποιούμενοι λόγον περὶ τῶν εἰς ΣΙΟΝ ληγόντων ὀνομάτων.

Πλημμελὲς εἶνε τὸ προπερισπωμένως προενηνεγμένον *Ἐπιλυκεῖον*. Ἀναγκαίως ἔχει *Ἐπιλύκειον* προπαροξυτόνως νὰ λέγηται τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐπιλύκου ἀνοικοδομηθὲν καὶ κατασκευασθέν. Καὶ ἄλλα δὲ περὶ τὴν τόνωσιν ἁμαρτήματα βλέπει τις ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν βιβλίῳ, οἷον

Θέρμαιον κόλπον (σελ. 41, 14),

Ἐρετρίαν (σελ. 41, 17 καὶ 90, 3),

πρυτανέων (σελ. 82, 15 καὶ 156 σημ. ἀλλὰ σελ. 106, 17 καὶ ἀλλ. *πρυτάνεων*),

Ἐλευσίνοθεν (σελ. 100, 22).

Ἀποδοκιμάζομεν τὸ ἐν σελ. 112, 8 *ἐρῆμον*· διότι ὁ προπερισπώμενος τύπος *ἐρῆμος* ἀλλότριος εἶνε τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς καὶ ὁ *ἑτοῖμος* καὶ ὁ *ὁμοῖος* καὶ ὁ *τροπαῖον*. Ἐν σελ. 137, 1 ἀντὶ τοῦ «δευτέρα δὲ (πεντετηρὶς) *Βραυρωνία*» γραπτέον *Βραυρώνια*, *τὰ Βραυρώνια*. Ὁ Πολυδεύκης λέγει βιβλ. Η', 107 «τὴν ἐν Βραυρῶνι (πεντετηρίδα)».

σελ. 8, 2 «ἡ δὲ τῶν Ἀρεοπαγειτῶν βουλὴ κτέ.» καὶ σελ. 9, 5 «οἱ Ἀρεοπαγεῖται καθίσταντο» καὶ σελ. 13, 5 «πρὸ(ς τὴν τῶν) Ἀρεοπαγειτ(ῶν) βουλήν» καὶ σελ. 24, 6 «τὴν δὲ τῶν Ἀρεοπαγειτῶν κτέ.».

Ἀπόβλητος εἶνε ἡ γραφὴ *ἈρεοπαγΕΙται-ἈρεοπαγΕΙτῶν*. Οὐχὶ διὰ διφθόγγου ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰῶτα ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα, ὡς ἐν σελ. 69, 4 καὶ 9: *Ἀρεοπαγιτῶν* καὶ ἐν σελ. 71, 1: *Ἀρεοπαγιτῶν* καὶ ἐν σελ. 71, 5: *Ἀρεοπαγίτας* καὶ ἐν σελ. 72, 4 καὶ 9: *Ἀρεοπαγιτῶν* καὶ ἐν σελ. 75, 3: *Ἀρεοπαγιτῶν* καὶ ἐν σελ. 94, 7: *Ἀρεοπαγιτῶν*. Πρβ. καὶ σελ. 105, 13 «τὴν *Ἀρεοπαγῖτιν* βουλήν».

Ἀπαντᾷ δὲ καὶ *Σαλαμεῖνος* μὲν ἐν σελ. 45, 19, *Σαλαμῖνι* δ' ἐν σελ. 64, 5 καὶ 66, 15 καὶ 75, 7 καὶ *Σαλαμῖνα* ἐν σελ. 65, 6 καὶ 137, 5 καὶ 156, 2.

Ὅμοια τῷ *Ἀρεοπαγεῖται-γειτῶν* καὶ *Σαλαμεῖνος* φέρονται καὶ ἄλλα ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Ἀριστοτελικοῦ βιβλίου, οἷον

κεινεῖν (σελ. 28, 6), *ἐκεῖνουν* (σελ. 73, 10),
διέτρειβε (σελ. 42, 14),
χειλίους (σελ. 51, 5), *δισχειλίους* (σελ. 73, 5),
ἀνείεσθαι (σελ. 72, 11),
βελτείω (σελ. 76, 19),
πολειτευσαμένων (σελ. 79, 10),
ὁπλείτας (σελ. 150, 2), *ὁπλειτῶν* (σελ. 152, 5 καὶ 8),
νεικᾷ (σελ. 169, 17),
τειμῶσι, *τειμῆσαι*, *τείμησις* (σελ. 169-170).

Καὶ ἐν τῷ κώδικι τῷ περιέχοντι τὸν Ἐπιτάφιον τοῦ Ὑπερείδου κεῖται *ἐντΕΙμον*, *πολΕΙτας*, *κρΕΙνοντες*, *ὑμΕΙν*, *καλλΕΙω*, *καλλΕΙόνων*, *ἤδΕΙον* καὶ ἄλλα τοιαῦτα (Ἴδε Κόβητον εἰς *Ὑπερείδ.* σελ. 16 ἐκδ. β').

Συχνοτάτη ἐν ταῖς νεωτέραις ἐπιγραφαῖς καὶ τοῖς παλαιοτέροις ἀντιγράφοις εἶνε ἡ διὰ τοῦ ΕΙ ἐκφορὰ τοῦ μακροῦ Ι, οἷον *Εὐρειπίδης*, *Αἴγειρα*, *Μείλητος*, *Ἀφροδείτη*, *Πεῖσα*, *Λάρεισα*, *Ὄσειρις*, *Βούσειρις*, *Φιλεῖνος*, *Κηφεισόδοτος*, κτλ., *κλεῖμαξ*, *κείων*, *γειλοκιθαρεύς*, *Προβαλείσιος*, *λειτός*, *κρειός*, *ὀλυμπιονείκης*, *ἱερονείκης*, *πλειστονεί-*

κης, *ἀκτιοτείκης*, κτλ. Πολλάκις ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου εὑρίσκεται τὸ ὄνομα *Καφισίας* διὰ διφθόγγου προενηνεγμμένον, *Καφεισίας* (σελ. 575 α' καὶ ε' καὶ ς' καὶ σελ. 576 δ' καὶ σελ. 578 δ' καὶ ἀλλ.). Ἀλλ' οὐδεὶς νῦν ἐγκρίνει οὐδ' ἀνέχεται τὴν γραφὴν ταύτην. Γελοῖον εἶνε τὸ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις γεγραμμένον σελ. 17, 21 «Φασὶ δ' ὅτι τὸ μὲν ῥῆμα διφθογγογραφεῖται (*εἰλιγγιῶ* δηλ.), τὸ δ' ὄνομα διὰ τοῦ ἰῶτα *ἴλιγγος*». Πρβ. καὶ Σουΐδ. λ. *εἰλιγγιῶ* καὶ λ. *ἰλιγγιᾷ* (Ἴδε καὶ Σχάνζιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Ζ', σελ. ε'). Περὶ τοῦ πράγματος γίνεται λόγος καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ζωναρᾶ σελ. 1106, ἀλλ' ἐν σελ. 645 ἐπιφέρεται «Ἐγὼ δὲ καὶ τὰ δύο διὰ τοῦ Ι γράφω». Καὶ ἡμεῖς πάντως ὀφείλομεν τό τε ὄνομα καὶ τὸ ῥῆμα διὰ τοῦ ἰῶτα νὰ γράφωμεν (Πρβ. καὶ Κόβητον ἐν *Μνημοσ.* 1880, σελ. 342).

Ὁ Ἑρουερδὴν λέγει ἐν *Lap. Testim.* σελ. 6 «Aetate imperatoria nihil est frequentius quam *EI positum pro I longo*, ut in Νεικίας, Ἐλευσείνιον, τειμᾶν, γείνηται, Ἀφροδείσιος, Ἐπαφρόδειτος, κεινουμένων, ἀποκρεινόμεθα, συνοδείτης, ὑμεῖν, ἡμεῖν, νεικᾶν, πολείτης, Οὐειψτανός, aliis sexcentis; quo non refero τεῖσαι et μειγνύναι quæque inde ducuntur, quia hæc optina ætate legitima scriptura est nostris quoque scriptoribus Atticis aliquando reddenda, nec magis huc pertinet Ποτείδαια quæ legitima nominis forma est pro Ποτίδαια, quod plerumque vel hodie edi solet in Atticorum scriptis». Ἴδε καὶ Παπαδημητρακόπουλον ἐν *Βασάν. τῶν περὶ τῆς Ἑλλην. Προφ.* σελ. 251 κέξ. Πρβ. καὶ σελ. 210, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τοῦ *χείλιοι*. Οὐ μόνον δὲ *Ποτείδαια* καὶ *Ποτειδαιάτης* γράφουσι νῦν οἱ φιλόλογοι ἀλλὰ καὶ *Φλειοῦς* καὶ *Φλειάσιος* ὅ τε Ἑρουερδὴν καὶ ἄλλοι (Ἴδε Ἑρουερδῆνα ἐν *Lap. Test.* σελ. 38 καὶ ἐν *Mnemos.* 1886, σελ. 177 καὶ Στάλλιον ἐν *Quæst. Grammat.* σελ. 38). Ἐν τῷ Ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ σελ. 52, 4 φέρεται *Τισάνδρου*.

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου εἰρημένα ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ Τόμ. Α', σελ. 274 «Ὅτι μὲν ἐν τοῖς παλαιοτέροις τῶν ἀντιγράφων σχεδόν τι ἀεὶ ἀντὶ τοῦ μακροῦ ἰῶτα ἡ ΕΙ γράφεται οὐδεὶς ἀγνοεῖ δήπου, ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις καὶ ἐν ταῖς νῦν ἐκδόσεσιν οὐδεὶς τούτων οὐδὲν διαφυλάττει, πλὴν ἑνὸς μόνου, ὅπερ οὐκ οἶδ' ὅπως πάν-

τας διέλαθε. Τίς γὰρ ἂν γράψειε νῦν *μεισῶ* καὶ *τειμῶ* καὶ *κρείνω* καὶ *νεικῶ* καὶ *ἀκτεῖνες* καὶ *ὠδεῖνες* καὶ *ῥεῖνες* ἢ ὅλως τῶν τοιούτων ὁτιοῦν, πλὴν μόνου τοῦ *φιλόνεικος* καὶ *φιλονεικία* καὶ *φιλονεικεῖν*» (Πρβ. *Var. Lect.* σελ. 86 κέξ καὶ *Nov. Lect.* σελ. 332 κέξ. καὶ σελ. 592 κέξ.). Ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς ὑπὸ τοῦ Κυνῆνος καὶ τοῦ Κοβήτου ἐκδεδομένης Καινῆς Διαθήκης σελ. νζ' εἶνε γεγραμμένον «Ubicumque EI contra analogiam pro I producto legebatur I reposuimus. Fecimus idem ubicumque EI pro I correpto irrepserat».

Σημειωτέον δ' ὅτι ἀπαντᾷ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃ ἔχομεν ἐν χερσί, καὶ *(συν)έπΕΙπτεν* (σελ. 55, 2). Εὕρομεν δὲ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ κατακεχωρισμένῃ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας (1884, σελ. 502) *πΕΙπτωσι*. Δύναται δέ τις ἐκ τῆς γραφῆς ταύτης νὰ συμπεράνῃ ὅτι φύσει μακρὸν εἶνε τὸ Ι τοῦ ῥήματος *πίπτω*. Πρβ. καὶ Ἐφημερ. Φιλομ. 1880, σελ. 72.

σελ. 9, 1 «διῴκει δὲ τὰ πλεῖστα καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ κολάζουσα καὶ ζημ(ιο)ῦσα πάντας τοὺς ἀκοσμοῦντας κυρίως».

Μετατυπωτέον ἴσως τὸ *κυρίως* εἰς τὸ *κυρία ἦν*, ἵν' ἡ ῥῆσις ἔχῃ ὧδε· «καὶ κολάζουσα καὶ ζημ(ιο)ῦσα πάντας τοὺς ἀκοσμοῦντας *κυρία ἦν*». Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται ἐν σελ. 98, 2 «ὥστε συνέβαινεν — ἔξω τε γίγνεσθαι τῆς πολιτείας αὐτὸν καὶ τοὺς τριάκοντα κυρίους εἶναι θανατοῦντας». Ἐν ἄλλοις τόποις εἶνε ἀπαρεμφάτῳ συντεταγμένον τὸ *κύριός εἰμι*, *κυρία εἰμί*, οἷον σελ. 7, 10 «κύριοι δ' ἦσαν καὶ τὰς δίκας αὐτοτελεῖς (κρίν)ειν» καὶ σελ. 117, 3 «ἡ δὲ βουλὴ πρότερον μὲν ἦν κυρία καὶ χρήμασιν ζημιῶσαι καὶ δῆσαι καὶ ἀποκτεῖναι» καὶ σελ. 118, 5 «καὶ πρότερον μὲν ἦν ἀποδοκιμάσαι κυρία» καὶ σελ. 121, 13 «καὶ ταῦτα εἰσπρᾶ(ξαι ἡ βο)υλὴ καὶ δῆσαι (κυρ)ία κατὰ τοὺς νόμους ἐστί» καὶ σελ. 151, 9 «κύριοι δέ εἰσιν — καὶ δῆσαί τιν' ἀτακτοῦντα» καὶ σελ. 142, 16 (Πρβ. Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Βατρ.* σελ. 455). Γράφει δ' ὁ Ἀριστοτέλης καὶ «αὐτοκράτορας ἐποίει τοὺς τριάκοντα — ἀποκτεῖναι» (σελ. 97, 3) καὶ «αὐτοτελεῖς εἰσι κρίνειν» (σελ. 129, 10).

Ἐν σελ. 146, 13 κεῖται «τοῦ προγράψαι τὰ δικαστήριά εἰσι κύριοι». Πρβ. καὶ σελ. 24, 10. Λέγεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ *αἴτιός εἰμι γίγνεσθαί τι* καὶ *αἴτιός εἰμι τοῦ γίγνεσθαί τι* καὶ ἄλλα τοιαῦτα, περὶ ὧν ἑτέρωθι.

Ὅμοια παραδείγματα τῷ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει κειμένῳ «τοὺς τριάκοντα κυρίους εἶναι θανατοῦντας» παρέχουσιν ἡμῖν ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πολύβιος.

Θουκυδ. Ε΄, 34 «μήτε πριαμένους τι ἢ πωλοῦντας κυρίους εἶναι» καὶ Η΄, 51 «ἐστρατήγει δὲ καὶ κύριος ἦν αὐτὸς πράσσων ταῦτα». Ἴδε Πόππον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει τοῦ Θουκυδίδου Μέρ. Γ΄, γ΄, σελ. 530. Οὐδαμῶς ἀποδεκτὴ εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Δοβραίου (ἐν *Adversar.* Τόμ. Α΄, σελ. 101) γενομένη μεταβολὴ τοῦ *πράσσΩΝ* εἰς τὸ *πράσσΕΙΝ*. Πρβ. Μαδβίγιον ἐν *Συντ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσ.* σελ. 211 ἐκδ β΄.

Πλάτ. Νόμ. σελ. 878 ε΄ «ἐὰν δὲ ἀμφισβητήσιμος ἡ τίμησις γίγνηται, τοὺς πρὸς ἀνδρῶν εἶναι τιμῶντας κυρίους».

Πολύβ. Γ΄, πε΄, 2 «Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις» καὶ ϛ΄, λζ΄, 8 «κύριος δ' ἐστὶ καὶ ζημιῶν ὁ χιλίαρχος καὶ ἐνεχυράζων καὶ μαστιγῶν» καὶ ΙΗ΄, κ΄, 10 «Αἰτωλοὺς δὲ κυρίους εἶναι βουλευομένους ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν».

Φέρεται δὲ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Κείᾳ (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλ. Βοικχ. 2360, 26, Τόμ. Β΄, σελ. 288) «κύριος ἔστω αὐτὸν ζημιῶν μέχρι δραχμῆς» καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Τεγεατικῇ (Ἐκλ. Ἐπιγρ. Ἑλλ. Καυήρ. 457, 49 ἐκδ. 6΄) «κύριοι ἐόντω οἱ ἐσδοτῆρες τὸμ μὲν ἐργάταν ἐσδέλλοντες ἐς τοῖ ἔργοι, τὸν δὲ ἐργώναν ζαμιόντες ἰν ἐπίκρισιγ» καὶ ἐν Κρητικῇ (παρὰ Λεβ. καὶ Οὐαδδ. 73, 29) «οἱ κόσμοι — ἀφελομένοι καὶ ἀποδιδόντες κυρίοι ἔστων» καὶ ἐν ἑτέρᾳ (Δελτ. Ἑλλην. Ἀλληλ. Τόμ. Θ΄, σελ. 8) «κύριος ἔσ(σ)τω ὁ παρατυχὼν ἀφελόμενος κατ(τ)ὸ ἀρχαῖον».

Πολλάκις ἐν ταῖς Δελφικαῖς ἐπιγραφαῖς γίνεται χρῆσις τοῦ *κύριος ἔστω συλέων* καὶ *κυρία ἔστω συλέουσα* (Ἐπιγρ. Δελφ. Οὐεσχ. καὶ Φουκ. 27, 8 καὶ 30, 7 καὶ 31, 5 καὶ 36, 8 καὶ 37, 10 καὶ 42, 5 καὶ 43, 28 καὶ ἀλλ.) καὶ τοῦ *κύριοι ἐόντων* (ἢ *ἐόντω*) *συλέοντες* (ἢ *συλήοντες*) (Ἐκλ. Ἐπιγρ. Ἑλλην. Καυήρ. 86, 16 καὶ 87, 12 ἐκδ. α΄ καὶ Ἐπιγρ. Δελφ. Οὐεσχ. καὶ Φουκ. 20, 7 καὶ 21, 10 καὶ 32, 10

καὶ 33, 10 καὶ 34, 14 καὶ 35, 10 καὶ 38, 11 καὶ 55, 9 καὶ ἀλλ. καὶ 442, 12). Πρβ. καὶ *κύριοι ἔστωσαν συλῆοντες* (Ἐκλ. Ἐπιγρ. Ἑλλ. Καυήρ. 218, 9 ἐκδ. β').

Ἔχομεν δὲ καὶ ἄλλα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συντάξεως νὰ μνημονεύσωμεν μαρτύρια ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Οὐεσχήρου καὶ τοῦ Φουκάρτου ἐκδεδομένων Δελφικῶν Ἐπιγραφῶν, οἷον

κύριον εἶμεν τὸν τυχόντα συλέοντα (25, 4),
κύριος ἔστω ἐπιτιμέων (38, 7),
κύριος ἔστω ποιῶν — καὶ ἀποτρέχων (64, 16),
κύριος ἔστω Εὐφρόνιος ποιέων (66, 13),
κυρία ἔστω ἀποτρέχουσα (67, 11),
μὴ κυρία ἔστω Καλλικράτεια ἀπαλλοτριώουσα (19, 8),
κύριοι ἐόντων κολαζόμενοι αὐτούς (42, 8).

Ἐπειδὴ δ' ὁμοίαν τῷ *κύριός εἰμι* ἔννοιαν ἐμφαίνει τὸ *ἐξουσίαν ἔχω*, λέγεται ἔν τε ταύταις ταῖς ἐπιγραφαῖς «ἐξουσίαν δὲ ἐχόντων κολάζοντες» (279, 10) καὶ «ἐξουσίαν ἐχόντων ἐπιτιμέοντες» (423, 22 καὶ 445, 13) καὶ ἐν Θηραϊκῇ «ἐξουσίαν ἐχόντων διδόντες ἀσφαλεῖς τὰς ὑποθήκας» (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλην. Βοικχ. 2448, Γ', 11, Τόμ. Β', σελ. 363). Ἀπαντᾷ δ' ἐν ταῖς μνημονευθείσαις Δελφικαῖς Ἐπιγραφαῖς οὐ μόνον «ἐφ' ᾧ αὐτὰν ἐλευθέραν εἶμεν ποιεῖν ὅ κα θέλῃ» (337, 5), ἀλλὰ καὶ «ἐφ' ᾧ αὐτὰν ἐλευθέραν εἶμεν ποιοῦσαν ὅ κα θέλῃ» (339, 7. Πρβ. καὶ 416, 5). Εὕρομεν δ' ἐν αὐταῖς καὶ «ἐξουσία ἔστω τῷ περιτυχόντι *συλέοντι*» (286, 8).

Πῶς δὲ πρέπει νὰ νοηθῇ ἡ οὕτω τιθεμένη μετοχὴ θὰ παραστήσωμεν ἀλλαχοῦ.

σελ. 10, 1 «ᾑροῦντο δὲ τοὺς μὲν ἐννέα ἄρχοντας (καὶ τ)οὺς (τ)αμίας οὐσίαν κεκτημένους οὐκ ἐλάττω δέκα μνῶν ἐλευθέρΑΝ, τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς ἐλάττους ἐκ τῶν ὅπλα παρεχ(ομένων), στρατηγοὺς δὲ καὶ ἱππάρχους οὐσίαν ἀποφαίνοντας οὐκ ἐλάττον' ἢ ἑκατὸν μνῶν ἐλευθέρΩΝ καὶ παῖδας ἐ(κ) γαμετῆς γυναικὸς γνησίους ὑπὲρ δέκα ἔτη γεγονότας».

Γελοιότατον εἶνε τὸ *μνῶν ἐλευθέρων*· καὶ τυφλῷ δὲ φανερὸν ὑπάρχει ὅτι εἰς τὸ ὄνομα *οὐσίαν* ἀναφερόμενον τὸ ἐπίθετον ἀναγκαίως ἔχει

νὰ μεταβληθῇ εἰς τὸ *ἐλευθέρAN*. Ὡς δ' ἔγραψεν ὁ βιβλιογράφος *ἐλευθέρων* προσαρμόσας τὸ ἐπίθετον τῷ *μνῶν*, οὕτω καὶ *ἐλάττους* μετασχηματίσας τὴν λέξιν τοῦ συγγραφέως κατὰ τὸ *ἀρχάς*. Τίς δὲν συνορᾷ παραχρῆμα ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἶπε «τοὺς μὲν ἐννέα ἄρχοντας ΟΥΣΙΑΝ κεκτημένους οὐκ ἘΛΑΤΤΩ δέκα μνῶν, τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς ἘΛΑΤΤΩ κτέ.»;

Παρατηρητέον δ' ὅτι πρῶτον μὲν κεῖται «οὐκ *ἐλάττω* δέκα μνῶν», ἔπειτα δὲ «οὐκ *ἔλαττον*' ἢ δέκα μνῶν». Οὐδεὶς δ' ἀγνοεῖ ὅτι ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων οὐ μόνον *ἐλάττω*, *μείζω*, *βελτίω*, κτλ., *κρείττους*, κτλ. ἀλλὰ καὶ *ἐλάττονα*, *μείζονα*, *βελτίονα*, κτλ., *κρείττονες*-*κρείττονας*, κτλ. (Ἴδε Ῥουθερφόρδιον εἰς *Φρύν*. σελ. 432). Γίνεται δ' ἐνίοτε ἐν τῇ αὐτῇ ῥήσει ἀμφοτέρων τῶν τύπων χρῆσις, ὡς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Τόμ. Α', σελ. 590, 45 «τῇ μὲν γὰρ *ἐλάττω*, τῇ δ' ἀκολουθήσει *πλείονα*» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 116, 23 «ἔχουσιν ἀεὶ *πλείω* ἢ *ἐλάττονα*» καὶ σελ. 124, 35 «ἢ τρισὶ *πλείονας* ἡμέρας καὶ *ἐλάττους* μιᾷ» καὶ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ ὑπ' ἄλλων (Ἴδε Λοβέκκιον ἐν *Στοιχ*. Τόμ. Β', σελ. 347 καὶ Κυνῆρον ἐν *Διεξοδ. Γραμμ. τῆς Ἑλλ. Γλ.* Τόμ. Α', σελ. 333 ἐκδ. β'. Πρβ. καὶ Βαλῆνα εἰς *Ἀριστ. Ποιητ.* σελ. 93-4 ἐκδ. γ') Ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν συγγράμματι τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπαντῶσιν οἱ συντομώτεροι μόνοι τύποι, οἷον

πλείους (=πλείονες, σελ. 6, 1 καὶ 54, 2 καὶ 124, 17),
πλείους (=πλείονας, σελ. 67, 15),
ἐλάττους (=ἐλάττονας, σελ. 95, 14. Πρβ. σελ. 43, 18),
τὰ μέτρα μείζω (σελ. 27, 10),
ἐλάττω μοῖραν (σελ. 50, 18),
στόλον μείζω (σελ. 51, 7),
βελτίω τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν (σελ. 76, 19),
χείρω (τὰ κατὰ τὴν πολ. σελ. 77, 1. Πρβ. καὶ σελ. 76, 11),
τὴν ἀρχὴν ἧττω (σελ. 96, 7),
πλείω χρόνον (σελ. 113, 9),
πλείω ὠφελούμενοι (σελ. 90, 5).

Εἶνε δ' ἴσως κάλλιον ἀντὶ τοῦ «οὐσίαν ἀποφαίνοντας οὐκ *ἔλαττον*' ἢ ἑκατὸν μνῶν ἐλευθέραν» ν' ἀναγνωσθῇ «οὐκ *ἔλαττον* ἢ ἑκατὸν μνῶν», ὡς παρὰ τῷ Λυσίᾳ ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφ. Χρημ. 47 «ὁ τοίνυν Νικίου οἶκος προσεδοκᾶτο εἶναι οὐκ *ἔλαττον* ἢ ἑκατὸν ταλάντων».

Ὁμοίας συντάξεως παραδείγματα θὰ καταλέξωμεν ἑτέρωθι (Ἴδε Κοίνιον εἰς *Γρηγ. Κορ.* σελ. 89 Σχ. καὶ Κυννῆρον ἐν *Διεξοδ. Γραμμ. τῆς Ἑλλ. Γλ.* Τόμ. Β', σελ. 848 ἐκδ. β'. Πρβ. καὶ Ῥεδάντζιον εἰς *Ξενοφ. Ἀνάβ.* Τόμ. Β', σελ. 96 ἐκδ. δ'). Ἐν τῷ Ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ, ὃ ἔχομεν νῦν ἐν χερσίν, εἶνε γεγραμμένον σελ. 82, 19 «μὴ *ἔλαττον* ἢ πεντακισχιλίοις».

Περὶ τοῦ *παῖδας ἐκ γαμετῆς γυναικὸς ΓΝΗΣΙΟΥΣ*· θὰ εἴπωμεν τὴν ἡμετέραν γνώμην ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει.

Λίαν δ' ἡμῖν παράδοξον φαίνεται τὸ «οὐσίαν κεκτημένους οὐκ ἐλάττω *δέκα* μνῶν ἐλευθέραν»· εἰκάζομεν δ' ὅτι ἔκειτο ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους *T μνῶν* ἤτοι *τριακοσίων μνῶν*, μετέπεσε δὲ τὸ T εἰς τὸ I καὶ οὕτως ἐγένετο τὸ *I μνῶν* ἤτοι *δέκα μνῶν*.

σελ. 13, 13 «εἵλοντο κοινῇ διαλλακτὴν καὶ ἄρχοντα Σόλωνα, καὶ τ(ὴν πολι)τεί(α)ν ἐπέτρεψαν αὐτῷ ποιήσαντι τὴν ἐλεγείαν ἧς ἐστιν ἀρχή».

Τὸ *ἐπιτρέπω τινὶ τὴν πολιτείαν* δηλοῖ *ἐπιτρέπω τινὶ* (ἐξουσίαν τινὶ δίδωμι) *διατάξαι ἢ διακοσμῆσαι τὰ τῆς πολιτείας*. Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος σελ. 519, 1 Μειν. «Λυκούργῳ τὴν *πολιτείαν* ἐπέτρεψαν» καὶ σελ. 542, 31 «ἐπέτρεψαν αὐτῷ τὴν *πολιτείαν* Ἀθηναῖοι». Ὁ Κόβητος νομίζει ἐν τοῖς Συμμίκτοις Κριτικοῖς σελ. 175 καὶ 179 ὅτι ὁ Στράβων ἔγραψε «τὴν *πόλιν* ἐπέτρεψαν» καὶ «ἐπέτρεψαν — τὴν *πόλιν*». Πολλάκις δ' ἐποιήσατο ὁ περιφανὴς κριτικὸς λόγον περὶ τῆς ἐν τοῖς ἀντιγράφοις συγχύσεως τῶν λέξεων *πόλις* καὶ *πολιτεία* (Ἴδε *Σύμμ. Κριτ.* σελ. 32 καὶ 467-8 καὶ *Μνημοσ.* 1878, σελ. 147 καὶ 447) Ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ. 115 γράφει «Est compendium vetus πο̂λ multa significans ex contexta oratione colligenda. Significat enim aut πόλις (πόλεις, πόλεσιν) aut πολῖται aut πολιτεία aut πόλεμος (πολέμιος) prout cuiusque loci ratio postulat, unde permulti suscepti sunt errores, quorum magna pars nondum est correcta». Πρβ. καὶ *Collect. Crit.* σελ. 402 «λόγον οὐδένα ποιησαμένων τῶν πολΛῶν περὶ τοῦ συμβάντος πάθους. Optime F. τῶν πο̂λ, id est τῶν πόλεων, ut mox ὀλιγωρίαν τῶν πόλεων» καὶ *Observ. Crit. ad Dion.*

Hal. Ant. Rom. σελ. 137 «τὸν λοιμὸν ὃς ἐν τῇ μελλούσῃ ὑποδέχεσθαι πολΥC γενόμενος τοὺς οἰκήτορας διεφθάρκει. Libri deteriores servant veram lectionem πόλει pro πολύς. Scribebatur πο^λ». Ἴδε καὶ Βάστιον ἐν *Comment. Palaeogr.* σελ. 834.

Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην καλῶς κεῖται τὸ *πολιτείαν* ἔν τε τοῖς χωρίοις τοῦ Στράβωνος καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἀριστοτέλους. Εἴπομεν δ' ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι τὸ *ἐπιτρέπω τινὶ τὴν πολιτείαν* σημαίνει *παρέχω τινὶ ἐξουσίαν νὰ διατάξῃ τὰ τῆς πολιτείας* (ὃ γίνεται μάλιστα διὰ νομοθεσίας). Πρβ. σελ. 15, 12 «κύριος δὲ γενόμενος τῶν πραγμάτων Σόλων τόν τε δῆμον ἠλευθέρωσε κτέ.». Ἐμφαίνει δ' ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ῥῆσις καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ *ἐπιτρέπω τινὶ τὴν διοίκησιν τῶν τῆς πόλεως*, οἷον σελ. 82, 16 «τὴν δ' ἄλλην πολιτείαν ἐπιτρέψαι πᾶσαν Ἀθηναίων τοῖς δυναμένοις κτέ.». Πρβ. σελ. 42, 4 «τῶν ἐχόντων ἐν Ἐρετρίᾳ τὴν πολιτείαν» (= τῶν κυβερνώντων ἐν Ἐρετρίᾳ τὰ τῆς πόλεως) καὶ σελ. 52, 7 «ἀποδιδοὺς τῷ πλήθει τὴν πολιτείαν» καὶ σελ. 75, 6 «τοὺς πολλοὺς ἅπασαν τὴν πολιτείαν μᾶλλον ἄγειν εἰς αὑτούς» καὶ σελ. 90, 17 «τούτους μὲν οὖν ἀφείλετο τὴν πολιτείαν ὁ δῆμος διὰ τάχους» καὶ σελ. 96, 1 καὶ σελ. 97, 6 καὶ σελ. 98, 3. Ἐν σελ. 75, 12 ἀπαντᾷ «προῃρεῖτο *τὴν πολιτείαν διοικεῖν* αὐτός». Τὸ *ἐπιτρέπω τινὶ τὴν πόλιν* εἶνε δηλωτικὸν τοῦ *παρέχω τινὶ ἐξουσίαν νὰ ἄρχῃ τῆς πόλεως ἢ νὰ διέπῃ τὰ κατὰ τὴν πόλιν*. Πρβ. σελ. 52, 15 «Ἰσαγόραν δὲ καὶ τριακοσίους τῶν φίλων [μετ'] αὐτοῦ κυρίους καθιστάναι τῆς πόλεως» καὶ σελ. 93, 14 «γενόμενοι δὲ κύριοι τῆς πόλεως κτέ.».

Τὸ ὄνομα *πολιτείαν* μετέπεσεν εἰς τὸ *πόλιν* ἐν σελ. 72, 16 «πρὸς τὴν *πόλιν* ὀψὲ προσελθόντα». Γραπτέον «πρὸς τὴν *πολιτείαν* ὀψὲ προσελθόντα», τουτέστι: τῆς πολιτείας ὀψὲ ἀψάμενον. Πρβ. σελ. 74, 8 «πρὸς τὸ δημαγωγεῖν ἐλθόντος Περικλέους».

σελ. 14, 5 «καὶ γὰρ ἐπήλαυνεν καὶ πρὸς ἑκατέρους ὑπὲρ ἑκατέρων μάχεται καὶ διαμφισβητεῖ, καὶ μετὰ ταῦτα κοινῇ (π)αραινεῖ (κατα)παύειν τὴν ἐνεστῶσαν φιλονικίαν».

Ὁ ἐκδότης σημειοῦται «καὶ γὰρ ἐπήλαυνεν καί: the reading is very doubtful, with the exception of the first καί».

Τὸ *καὶ γάρ* οὐδαμῶς ἁρμόζει τῷ προκειμένῳ χωρίῳ καὶ τὸ *ἐπήλαυνε* εἶνε ὅλως ἀδιανόητον. Τί ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀδυνατοῦμεν ἡμεῖς νὰ εὕρωμεν ἥκιστα μαντικοὶ ὄντες, ἀλλ' οὐχὶ λίαν ἴσως τοῦ ἀληθοῦς ἀποσφάλλεταί τις γράφων «καὶ *ἀμφοτέρων εἴτ' ἐπιλαμβάνεται* καὶ πρὸς ἑκατέρους ὑπὲρ ἑκατέρων μάχεται», τουτέστι: καὶ ἀμφοτέροις εἴτ' ἐπιτιμᾷ ἢ ἐπιπλήττει.

Τοῦ *φιλονἰκίαν* γίνεται χρῆσις καὶ ἐν σελ. 35, 9. Ὅτι δὲ διὰ τοῦ Ι ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἐξεφέρετο τὸ ὄνομα *φιλόνικος* καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ παρηγμένα *φιλονικία* καὶ *φιλονικῶ* ὁμολογεῖται νῦν ὑφ' ἁπάντων τῶν ἀκριβούντων τὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης φιλολόγων. Ὁ Ἀριστοτέλης γράφει ἐν τῇ Ῥητορικῇ «οἷον οἱ *φιλόνικοι* εἰ *νίκη* ἔσται, οἱ φιλότιμοι εἰ τιμή, οἱ φιλοχρήματοι εἰ χρήματα» (βιβλ. Α', ς', 30) καὶ «ὁ δὲ φιλότιμος διὰ τιμήν, ὁ δ' ὀξύθυμος δι' ὀργήν, ὁ δὲ *φιλόνικος* διὰ *νίκην*» (βιβλ. Α', ι', 4) καὶ «τὸ *νικᾶν* ἡδὺ οὐ μόνον τοῖς *φιλονίκοις* ἀλλὰ πᾶσιν» (βιβλ. Α', ια', 14) καὶ «φιλότιμοι μέν εἰσι, μᾶλλον δὲ *φιλόνικοι*· ὑπεροχῆς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἡ νεότης, ἡ δὲ *νίκη* ὑπεροχή τις» (βιβλ. Β', ιβ', 6). Ἴδε Βαιτῆρον εἰς *Ἰσοκρ. Πανηγυρ.* σελ. 17.

Ὁ Στάλλιος ἀποφαίνεται ἐν τοῖς Γραμματικοῖς Ζητήμασι σελ. 39 ἐκδ. β' «nihil certius est quam falsas esse formas φιλόνεικος et inde derivata φιλονεικία et φιλονεικεῖν».

Περὶ τοῦ πράγματος ἐποιήσατο λόγον καὶ ὁ Σχάνζιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Ϛ', α', σελ. ζ' κἑξ. καὶ ἄλλοι πολλοί. Θὰ διαλάβωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς περὶ αὐτοῦ ἀκριβέστατ' ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ.

σελ. 14, 8 «ἦν δ' ὁ Σόλων τῇ μὲν ῥήσει καὶ τῇ δόξῃ τῶν πρώτων, τ(ῇ δ') οὐσίᾳ καὶ τοῖς πράγμασι τῶν μέσων».

Τίς δὲν αἰσθάνεται παραχρῆμα ὅτι ἀτοπώτατ' ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ κεῖται τὸ *ῥήσει*; Τίς δὲ δὲν κατανοεῖ εὐκολώτατα ὅτι τὸ *φύσει* εἶνε ἡ ἁρμόζουσα λέξις; Πρβ. σελ. 46, 13 «πρεσβύτερος δ' ὢν ὁ Ἱππίας καὶ *τῇ φύσει* πολιτικὸς καὶ ἔμφρων ἐπεστάτει τῆς ἀρχῆς» καὶ σελ. 48, 10 «οἳ καὶ (τῇ) *φύσει* τῶν ἐπιφανῶν καὶ φίλοι τοῖς τυράννοις ἦσαν».

σελ. 15, 1 «ἐν τοῖσδε τοῖς ποιήμασιν μαρτυρεῖ, παραινῶν τοῖς πλουσίοις μὴ πλεονεκτεῖν·

Ὑμεῖς δ' ἡσυχάσαντες ἐνὶ φρεσὶ καρτερὸν ἦτορ
οἳ πολλῶν ἀγαθῶν ἐς κόρον ἀάσατε,
ἐν μετρίοισι τ(ρέφεσθ)ε μέγαν νόον· οὔτε γὰρ ἡμεῖς
πεισόμεθ', οὔθ' ὑμῖν ἄρτια τἄ(λλ') ἔσεται.

καὶ ὅλως αἰεὶ τὴν αἰτίαν τῆς στάσεως ἀνάπτει τοῖς πλουσίοις· διὸ καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐλεγείας δεδοικέναι φησὶ τήν τε φ(ιλαργυρ)ίαν τήν τε ὑπερηφανίαν».

Ἵν' ὑγιῶς ἔχωσιν οἱ στίχοι τοῦ Σόλωνος, ἀναγκαῖον εἶνε νὰ προενεχθῶσιν ὧδε·

Ὑμεῖς δ' ἡσυχάσαντες ἐνὶ φρεσὶ καρτερὸν ἦτορ
οἳ πολλῶν ἀγαθῶν ἐς κόρον *ἠλάσατε*
ἐν μετρίοις *τ(έρπεσθε)* μέγαν νόον· οὔτε γὰρ ἡμεῖς
πεισόμεθ' οὔθ' ὑμῖν *ἄρΚια τα*(ῦτ') ἔσεται.

Τοῦ *ἐς κόρον ἠλάσατε* παρέχει ἡμῖν μαρτύριον ὁ Τυρταῖος λέγων (ΙΑ', 10 Βεργκ.) «ὦ νέοι, ἀμφοτέρων δ' *εἰς κόρον ἠλάσατε*». Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 24 α' κεῖται «οἰκεῖον γὰρ τοῦ τηνικάδε (γρ. *τηλικαῦτα*) ἀτυχήσαντος ἀπογεύσασθαι μόνον· εἰς κόρον γὰρ ἐλθεῖν οὐκ εἴα τὸ πένθος». Λέγεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ *εἰς κόρον ἐλαύνω*, ὡς *εἰς κακότητα ἐλαύνω*, *εἰς τοσοῦτον ἐλαύνω*, *εἰς τοσοῦτον ἐπιμελείας* (*ἀτοπίας*, *ἀκολασίας*, κτλ.) *ἐλαύνω*, *εἰς ἄκρον ἢ ἐπ' ἄκρον παιδείας ἐλαύνω*, *πόρρω φιλοσοφίας ἐλαύνω*, *πρόσω φιλοδοξίας ἐλαύνω*, κτλ. (Ἴδε Θησαυρ. Στεφ. Τόμ. Γ', σελ. 681 Διδ. Πρβ. καὶ Κόβητον ἐν *Λογ. Ἑρμ.* Τόμ. Α', σελ. 195 καὶ ἐν *Μνημοσ.* 1878, σελ. 328). Ἡσύχιος ὁ Μιλήσιος λέγει σελ. 37, 15 Φλαχ. «ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος καὶ *πάσης παιδείας εἰς ἄκρον ἐληλακώς*».

Κάλλιστ' ἔχει τὸ *ἄρτια* ἐν τοῖς παρὰ τῷ Δημοσθένει ἐλεγείοις τοῦ Σόλωνος σελ. 422 «εὐνομία (εὐνομίΗ) δ' εὔκοσμα καὶ *ἄρτια* πάντ' ἀποφαίνει» καὶ σελ. 423 «ἔστι δ' ὑπ' αὐτῆς πάντα κατ' ἀνθρώπους *ἄρτια* καὶ πινυτά». Ἀλλ' ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μνημονευομένοις οὐχὶ προσηκόντως καθ' ἡμᾶς κεῖται· ὅθεν μεταβαλόντες τὸ Τ εἰς τὸ Κ ἀνέγνωμεν «οὔθ' ὑμῖν *ἄρΚια* τα(ῦτ') ἔσεται».

Τοῦ *τήν τε φ(ιλαργυρ)ίαν τήν τε ὑπερηφανίαν* προκρίνομεν ἡμεῖς τὸ *τήν τε φ(ιλοχρηματ)ίαν τήν τε ὑπερηφανίαν*. Πρβ. Πλούτ. Σόλ. ΙΔ΄ «αὐτὸς ὁ Σόλων ὀκνῶν φησι τὸ πρῶτον ἅψασθαι τῆς πολιτείας καὶ δεδοικὼς τῶν μὲν τὴν *φιλοχρηματίαν*, τῶν δὲ τὴν ὑπερηφανίαν».

Τὸν τύπον *αἰεί* βλέπει τις καὶ ἐν σελ. 35, 3 καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν σελ. 49, 19 κεῖται «χρησμῶν γινομένων *ἀεὶ* τοῖς Λάκωσι», μετ' ὀλίγα δὲ φέρεται «ἀλλ' *αἰεὶ* προσέπταιον». Ἴδε Μειστεράνσιον ἐν *Γραμμ. τῶν Ἀττ. Ἐπιγρ.* σελ. 24 καὶ 25 ἐκδ. β΄.

Περὶ τῆς μεταφορικῆς χρήσεως τοῦ *ἀνάπτω τινί τι* ἢ *εἴς τινά τι* καὶ τοῦ *περιάπτω τινί τι*, κτλ. θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἑτέρωθι.

σελ. 15, 17 «ἐν οἷς πειρῶνταί τι (καὶ) διαβάλλειν αὐτόν».

Εὐκολώτατον ἀποβαίνει νὰ εὕρῃ τις τὸ ἀληθὲς ἔχον ὧδε· «ἐν οἷς πειρῶνταί *τι(νες)* διαβάλλειν αὐτόν».

σελ. 16, 3 «ἔπειθ', ὡς μὲν οἱ δημοτικοὶ λέγουσι, παραστρατηγηθῆναι διὰ τῶν φίλων, ὡς δ' οἱ (κεκτη)μένοι, βλασφημεῖν καὶ αὐτὸν κοινωνεῖν».

Ἀσύντακτος εἶνε ἡ ῥῆσις αὕτη, καθίσταται δ' ἄμεμπτος, ἂν γραφῇ «ὡς δ' οἱ (βουλό)μενοι βλασφημεῖν, καὶ αὐτὸν κοινωνεῖν». Ἐν σελ. 48, 18 ἀπαντᾷ «ὡς μὲν οἱ δημοτικοί φασιν — ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν».

Περὶ τοῦ *παραστρατηγηθῆναι* θὰ γράψωμεν ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει.

σελ. 16, 5 «δανεισάμενοι γὰρ οὗτοι συνεπρίαντο πολλὴν χώραν, (μετὰ δὲ) οὐ πολὺ τῆς τῶν χρεῶν ἀποκοπῆς γινομένης ἐπλούτουν».

Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ὁ Ἀριστοτέλης ἠθέλησε νὰ εἴπῃ «*ἐπεὶ* ἡ τῶν χρεῶν ἀποκοπὴ *ἐγένετο*», οὐχὶ «*ὅτε* ἡ τῶν χρεῶν ἀποκοπὴ *ἐγίνετο*». Ὅθεν ἀναγινώσκομεν «(καὶ μετ') οὐ πολὺ τῆς τῶν χρεῶν ἀποκοπῆς *γΕνομένης* ἐπλούτουν». Μετετυπώσαμεν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὸ *γίνεσθαι* εἰς τὸ *γενέσθαι*. Τοὐναντίον δ' ἐν σελ. 90, 12

γραπτέον «οὐ συναρεσκόμενοι τοῖς ὑπὸ τῶν τετρακοσίων *γΙνομένοις*» ἀντὶ τοῦ *γΕνομένοις*». Πρβ. σελ. 95, 7 «ἐφ' οἷς ἔχαιρον ἡ πόλις *γιγνομένοις*» καὶ 17 «ἀγανακτῶν ἐπὶ τοῖς *γινομένοις*».

Ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν τῷ Σόλωνι κεφ. ΙΕ' «οἱ δὲ προλαβόντες εὐθὺς καὶ φθάσαντες ἐδανείσαντο συχνὸν ἀργύριον παρὰ τῶν πλουσίων καὶ μεγάλας *συνεωνήσαντο* χώρας». Ὑπὸ τῶν δοκίμων ἐγίνετο χρῆσις τοῦ *ἐπριάμην*, *συνεπριάμην*, κτλ., τοῦ μεταγενεστέρου δ' ἑλληνισμοῦ ἴδιον εἶνε τὸ *ἐωνησάμην*, *συνεωνησάμην*, κτλ.

σελ. 16, 10 «Οὐ γὰρ (εἰκὸς ἐ)ν μὲν τοῖς ἄλλοις οὕτω μέτριον γενέσθαι καὶ κοινόν, (ἅμα) τ' ἐξὸν αὐτῷ (τ)οὺς (νόμ)ους ὑποποιησάμενον τυραννεῖν τῆς πόλεως ἀμφοτέροις ἀπεχ(θάν)εσθαι καὶ περὶ πλείονος (ποι)ήσασθαι τ(ὸ κα)λὸν κτέ.».

Οὔτε τὸ *ἅμα* ἡμῖν ἀρέσκει οὔτε τὸ *τοὺς νόμους ὑποποιησάμενον* δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν. Νομίζομεν δ' ὅτι εἶπεν ὁ συγγραφεὺς «οὐ γὰρ (εἰκὸς ἐ)ν μὲν τοῖς ἄλλοις οὕτω μέτριον γενέσθαι καὶ κοινόν, (*ὥσ*)τ', ἐξὸν αὐτῷ (τ)οὺς (*ἑτέρ*)ους ὑποποιησάμενον τυραννεῖν τῆς πόλεως, ἀμφοτέροις ἀπεχθάνεσθαι». Πρβ. σελ. 28, 18 «ἐξὸν αὐτῷ μεθ' *ὁποτέρων* ἠβούλετο συστά(ντι) τυραννεῖν, εἵλετο πρὸς *ἀμφοτέρους* ἀπεχθέσθαι σώσας τὴν πατρίδα καὶ τὰ βέ(λτι)στα νομοθετήσας».

Ὡς λέγεται *προσποιοῦμαί τινα*, οὕτω καὶ *ὑποποιοῦμαί τινα*, τουτέστιν *οὕτως ἀναρτῶμαί τινα*, *ὥστε χειροῦμαι τρόπον τινὰ αὐτὸν* ἢ *ὑποχείριον ἔχω*. Πρβ. Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 487 γ' «Κάτων τὸν Καιπίωνα — θεραπεύων εὐθὺς ἐκ παίδων — οὕτως ἐν ἀνδράσιν *ἐχειρώσατο* — ὥστε μήτε πρᾶξαί τι μήτ' εἰπεῖν, ἀγνοοῦντος ἐκείνου» καὶ σελ. 139, α' καὶ Ἀλεξ. Ε'. Ἐφ' ὁμοίας ἐννοίας παραλαμβάνονται τὰ ῥήματα *προσάγομαι*, *προσεταιρίζομαι*, *οἰκειοῦμαι*, *ἰδιοποιοῦμαι*-*ἐξιδιοποιοῦμαι*. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης γράφει βιβλ. ΙΕ', κθ', 4 «σπεύδοντες τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν εἰς εὔνοιαν προαγαγέσθαι καὶ τὸν Φαρνάβαζον *ἰδιοποιήσασθαι*» καὶ βιβλ. ΙΗ', λγ', 5 «πάντας δὲ φιλανθρώποις ὁμιλίαις *ἐξιδιοποιησάμενος*». Τοῦ *προσεταιρίζομαι* παρατιθέμεθα μαρτύριον τὸ τοῦ Ἡροδότου βιβλ. Ε', 66 «ἑσσούμενος δὲ ὁ Κλεισθένης τὸν δῆμον *προσεταιρίζεται*». Ἀλλαχοῦ λέγει ὁ Ἡρό-

δοτος «*προσποιησάμενος* δὲ *ἑταιρηΐην* τῶν ἡλικιωτέων καταλαβεῖν τὴν ἀκρόπολιν ἐπειρήθη» (βιβλ. Ε΄, 71).

Τοῦ *ὑποποιοῦμαί* τινα ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Πολιτικοῖς βιβλ. Ε΄, γ΄, 1 «θατέρου γὰρ ἀποδημοῦντος, ἑταῖρος ὢν τις *τὸν ἐρώμενον* αὐτοῦ *ὑπεποιήσατο*» καὶ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας § 76, σελ. 365 «ἵνα μὴ δι' ὑμῶν *αὐτοὺς* οἱ Φωκεῖς *ὑποποιήσωνται*». Πρβ. Πλούτ. Περικλ. Θ΄ «πρὸς τὴν Κίμωνος δόξαν ἀντιταττόμενος *τὸν δῆμον ὑπεποιεῖτο*». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονεύονται καὶ ταῦτα καὶ ἄλλα παραδείγματα.

Ἐγράψαμεν «(*ὥσ*)τ', ἐξὸν κτέ.» κατ' εἰκασίαν τοῦ ἡμετέρου φίλου Γεωργίου Παπαβασιλείου.

σελ. 16, 16 «ὅτι δὲ ταύτην ἔσχε τὴν ἐξουσίαν τά τε πράγματα νοσοῦντα μετεκρούσατο, καὶ ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτὸς πολλαχοῦ μέμνηκε καὶ οἱ ἄλλοι συνομολογοῦσι πάν(τες)».

Προφανέστατον σφάλμα εἶνε τὸ *μέμνηκε*. Ὀρθῶς ἐν σελ. 28, 23 κεῖται «οἵ τ' ἄλλοι συμφωνοῦσι πάντες καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ποιήσει *μέ(μν)ηται* περὶ αὐτῶν ἐν τοῖσδε».

Ἄνευ δέ τινος ὄκνου μετατυπωτέον τὸ *μετεκρούσατο* εἰς τὸ *μετεχειρίσατο*. Κάλλιστ' ἔχει τὸ *μεταχειρίζομαι τὰ πράγματα νοσοῦντα*. Ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐλέχθη ἐν τῇ Πολιτείᾳ σελ. 346 ε΄ «τὰ ἀλλότρια κακὰ *μεταχειρίζεσθαι* ἀνορθοῦντα» καὶ σελ. 408 γ΄ «ὅσοι πλείστους μὲν ὑγιεινούς, πλείστους δὲ νοσώδεις *μετεχειρίσαντο*». Ἀρκούμεθα δὲ νῦν τοῖς παραδείγμασι τούτοις.

σελ. 17, 1 «ἀναγράψαντες δὲ τοὺς νόμους εἰς τοὺς κύρβεις ἔστησαν ἐν τῇ στοᾷ τῇ βασιλείῳ».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἁρποκρατίωνος φέρεται σελ. 187, 12 «Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῇ Ἀθηναίων Πολιτείᾳ φησίν· ἀναγράψαντες δὲ τοὺς νόμους εἰς τοὺς κύρβεις ἔστησαν ἐν τῇ στοᾷ τῇ βασιλείΑ». *Ἡ βασίλειΟΣ στοὰ* ἐλέγετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν, οὐχὶ *ἡ βασιλείΑ στοά*. Παρὰ τῷ Πλάτωνι ἀπαντᾷ *εἰς τὴν τοῦ βασιλέως στοὰν* καὶ *περὶ τὴν τοῦ*

βασιλέως στοάν (Θεαιτ. σελ. 210 δ' καὶ Εὐθύφρ. σελ. 2 α'). Ἴδε Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Ἐκκλ.* σελ. 167.

Ὁ Κοραῆς ἀποφαίνεται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου Μέρ. Α', σελ. 421 «Ταῖς κύρβεσιν: Γράφε ἀρσενικῶς, Τοῖς κύρβεσιν, ὡς φέρεται παρὰ τῷ ἀρτίως μνημονευθέντι σχολιαστῇ τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ γὰρ θηλυκὸς τύπος, Ἡ κύρβις, τῶν νεωτέρων Γραμματικῶν ἐστι». Περὶ τοῦ γένους τοῦ ὀνόματος τούτου θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει.

σελ. 17, 7 «διέταξε τὴν πολιτείαν τόνδε τρόπον» καὶ σελ. 82, 11 «τὴν πολιτείαν διέταξαν τόνδε τρόπον» καὶ σελ. 97, 1 «Θηραμένην δὲ διαφθεῖραι τόνδε τρόπον».

Κατὰ τὴν ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ νενομισμένην χρῆσιν φαίνεται ἀναγκαῖον τὸ ἄρθρον ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις, καθὰ εἶνε τεθειμένον ἐν σελ. 9, 10 «ἡ δὲ τάξις αὕτη τόνδε *τὸν* τρόπον εἶχε» καὶ ἐν σελ. 42, 8 «παρεῖλεν δὲ τοῦ δήμου τὰ ὅπλα τόνδε *τὸν* τρόπον» καὶ σελ. 107, 5 «ἔχει δ' ἡ νῦν κατάστασις τῆς πολιτείας τόνδε *τὸν* τρόπον».

Ἐν σελ. 28, 22 προσθεὶς ὁ ἐκδότης τὸ ἄρθρον ἔγραψε «Ταῦτα δ' ὅτι τοῦτον (*τὸν*) τρόπον ἔσχεν οἵ τ' ἄλλοι συμφωνοῦσι πάντες, κτέ.». Πρβ. καὶ σελ. 8, 2 καὶ 25, 10 «τοῦτον εἶχε *τὸν* τρόπον» καὶ σελ. 72, 9 «τοῦτον *τὸν* τρόπον ἀπεστερήθη τῆς ἐπιμελείας» καὶ σελ. 88, 14 «τοῦτον κατέστη *τὸν* τρόπον» καὶ σελ. 93, 13 «τοῦτον *τὸν* τρόπον κατέστησαν» καὶ σελ. 110, 4 καὶ 148, 4 «τοῦτον ἔχει *τὸν* τρόπον». Ἔτι δὲ σελ. 32, 13 «ταύτης *τῆς* τιμῆς ἔτυχεν» καὶ σελ. 32, 18 «διὰ ταύτας *τὰς* αἰτίας» (καὶ σελ. 44, 9 «τούτων *τῶν* κακῶν») καὶ σελ. 50, 4 «μετὰ ταύτην *τὴν* συμφοράν» καὶ σελ. 100, 16 «κατὰ *τὰς* συνθήκας τάσδε» καὶ σελ. 133, 6 «κληροῦσι δὲ καὶ τάσδε *τὰς* ἀρχάς».

Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1860, σελ. 341 «Stallbaumius ἀνὴρ recepit, sed ἄνδρες οὗτοι intactum reliquit. Ecquis putat articulum abesse posse? Nemo hercle» καὶ «Aut doce in soluta oratione Attica promiscue dici posse ἀνὴρ οὗτος et ὁ ἀνήρ, γυνὴ αὕτη et ἡ γυνή, παιδίον τοῦτο et τὸ παιδίον, aut manifesta scribarum vitia contemnere aude et emendare».

Ἀκριβέστατα τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος χρῆσιν θὰ ἐξετάσωμεν ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ. Θὰ εἴπωμεν δὲ τὰ δέοντα καὶ περὶ τῆς καλῶς ἐχούσης ἄνευ τοῦ ἄρθρου ἐκφορᾶς, οἵα ἡ ἐν σελ. 45, 8 «νόμος γὰρ αὐτοῖς ἦν ὅδε· θέσμια τάδε Ἀθηναί(οις ἐστὶ) πάτρια».

σελ. 17, 8 «τιμήμα(τα δι)εῖλεν εἰς τέτταρα τέλη, καθάπερ διῄρητο καὶ πρότερον».

Ἐπάναγκες καθ' ἡμᾶς εἶνε νὰ γραφῇ «(τὰ) τιμήμα(τα δι)εῖλεν εἰς τέτταρα τέλη, καθάπερ διῄρητο (δηλ. τὰ τιμήματα) καὶ πρότερον». Νομίζομεν δ' ὅτι καλῶς ἔχει νὰ προστεθῇ τὸ ἄρθρον καὶ ἐν σελ. 20, 7 «οὐ μὴν ἀλλ' εὐλογώτερον (τὸ) τοῖς μέτροις διῃρῆσθαι».

σελ. 19, 7 «ἔδει δὲ τελεῖν πεντακοσιομέδιμνον μὲν ὃς ἂν ἐκ τῆς οἰκείας ποιῇ πεντακόσια μέτρα τὰ συνάμφω ξηρὰ καὶ ὑγρά, ἱππάδα δὲ τοὺς τριακόσια ποιοῦντας, ὡς δ' ἔνιοί φασι τοὺς ἱπποτροφεῖν δυναμένους».

Καὶ ἐν σελ. 20, 8 κεῖται «ζευγίσιον δὲ τελεῖν *τοὺς διακόσια τὰ συνάμφω ποιοῦντας*». Ὁ Ἀντιττικιστὴς ἀποφαίνεται σελ. 111, 20 «*Πολλὰς ποιεῖν κριθάς*: ἀντὶ τοῦ πολλὰς γεωργεῖν κριθάς. Καὶ *πολὺν οἶνον ποιεῖν*». Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν τῇ Εἰρήνῃ στίχ. 1322 «*κριθάς τε ποιεῖν* ἡμᾶς *πολλὰς* πάντας ὁμοίως *οἶνόν τε πολύν*». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Δημοσθένει ἢ Ψευδοδημοσθένει σελ. 1045, 20 «πλουτεῖς εἰκότως, ἐπειδὰν *ποιῇς σίτου* μὲν *μεδίμνους* πλέον ἢ χιλίους κτἑ.» καὶ σελ. 1048, 31 «πολὺν *καὶ σῖτον καὶ οἶνον ποιοῦντες*» καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ Σόλ. ΙΗ' «τοὺς μὲν ἐν ξηροῖς ὁμοῦ καὶ ὑγροῖς *μέτρα πεντακόσια ποιοῦντας*» καὶ μετ' ὀλίγα «τοὺς ἵππον τρέφειν δυναμένους ἢ *μέτρα ποιεῖν τριακόσια*» καὶ ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλ. Διττεμβ. σελ. 25) «ἐὰν δέ τις *πλείω καρπὸν ποιῇ* ἐτήσιον εἴτε ὀλείζω». Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας εἶνε τὸ *ποιῶ* παρειλημμένον καὶ ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Ἀριστομένους παρ' Ἀθην. σελ. 650 δ' «ὁ Χῖος οὐκ οἶσθ' ὡς *ἀμαμηλίδας ποιεῖ;*». Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς γράφει ἐν τοῖς Ἀτάκτοις Τόμ. Β', σελ. 173 «Ἡ πλέον ἀξιοσημείωτος φράσις εἶναι, *Κάμνω σιτάριον*, *κριθάριον*, καὶ

τὰ παρόμοια, ἤγουν συλλέγω κατ' ἔτος σιτάριον κ.τ.λ. ἀπὸ τὰ χωράφιά μου. Παρόμοια τὸ ἐξέφραζαν καὶ οἱ παλαιοί, *Ἐπειδὰν ποιῇς σίτου μὲν μεδίμνους πλεῖον ἢ χιλίους* (Δημοσθέν. πρὸς Φαίνιπ. σελ. 1045). Εἶπε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης κτέ.».

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ δύο ὁμοίων ἐννοιῶν τὴν μὲν δι' ἀναφορικῆς φράσεως ὁ Ἀριστοτέλης παρέστησεν «ὃς ἂν ἐκ τῆς οἰκείας ποιῇ», τὴν δὲ δι' ἀοριστολογικῆς, ὡς λέγεται, μετοχῆς «τοὺς τριακόσια ποιοῦντας» (=οἳ ἂν τριακόσια ποιῶσιν). Συνήθη δὲ τὰ τοιαῦτα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ὡς δ' ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἐτέθη ἡ ὑποτακτικὴ μετὰ τοῦ ἌΝ, «*ὃς ἂν* ἐκ τῆς οἰκείας *ποιῇ*», ἀντὶ τῆς εὐκτικῆς μόνης, «*ὃς* ἐκ τῆς οἰκείας *ποιοίη*», οὕτως ἐν σελ. 12, 4 ἡ ὑποτακτικὴ μετὰ τοῦ *ὅταν*, «*ὅταν* ἕδρα βουλῆς ἢ ἐκκλησίας *ᾖ*», ἀντὶ τῆς εὐκτικῆς μετὰ τοῦ *ὅτε* ἢ *ὁπότε*, «*ὁπότε* ἕδρα βουλῆς ἢ ἐκκλησίας *εἴη*». Πρβ. καὶ σελ. 87, 9.

Τὸ *ἐκ τῆς οἰκείας* εἶνε κατ' ἔλλειψιν τοῦ *γῆς* εἰρημένον, δηλοῖ δὲ *ἐκ τῶν οἰκείων ἀγρῶν* ἤτοι *ἐκ τῶν ἑαυτοῦ ἀγρῶν*. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται *εἰς τὴν ἐμαυτοῦ*, *εἰς τὴν ἑαυτοῦ*, κτλ., *εἰς τὴν ἡμετέραν*, *εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν*, *περὶ τῆς ἡμετέρας*, *ἐπὶ τῆς ἡμετέρας*, *εἰς τὴν τούτων*, κτλ., *τὴν ἐμαυτοῦ φεύγω*, *φεύγει τις τὴν ἑαυτοῦ*, *τὴν αὐτῶν οἰκοῦντες*, κτλ., *περὶ τῆς ἐκείνου*, *εἰς τὴν Φιλίππου*, κτλ. Ἔτι δὲ *ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ*, *ἐπὶ τὴν ἀλλοτρίαν*, κτλ., *ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς*, κτλ. Ἡ αὐτὴ ἔλλειψις παρατηρεῖται καὶ ἐπ' ἄλλων, οἷον *ἐν ξένῃ*, *ἐπὶ ξένης*, *ἐν τῇ ὑπηκόῳ*, *τὴν θρεψαμένην* (Πρβ. *τῆς ἐκθρεψάσης αὐτὸν πατρίδος*), κτλ. Ὁ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους § 25 εἶπεν «ἱδρύσασθαι *ἐπὶ ξένης καὶ ἀλλοτρίας*». Παντὶ δὲ γνωστὰ εἶνε τὸ *πατρίς*, *ἤπειρος*, *ἡ παραλία*, *ἡ μεθόριος*, *ἡ οἰκουμένη* καὶ οὐδένα λανθάνουσι τὸ *ἡ Μεγαρική*, *ἡ Λακωνικὴ* καὶ τὰ ὅμοια αὐτοῖς ἄπειρα ὄντα. Πρβ. *ἡ Παρωκεανῖτις χώρα* καὶ *ἡ Παρωκεανῖτις*, κτλ.

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐλλείψεως ταύτης ἀκριβέστατα θὰ πραγματευθῶμεν ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ. Ἐνθάδε δὲ παρατηροῦμεν ὅτι τὸ *ἡ οἰκεία* καθ' ἑαυτὸ ἐκφερόμενον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἰσοδυναμεῖ συνήθως τῷ *ἡ πατρίς*. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 687, 51 «Ἤρκει γὰρ καὶ τὸ ἧς γαίης τὴν πατρίδα δηλῶσαι νοούμενον ἀντὶ τῆς οἰκείας γῆς, ἐπεὶ καὶ *ἡ οἰκεία* κατὰ μόνας τὴν πατρίδα σημαίνει, οὐ μὴν καὶ ἡ ἰδία· οὐ γὰρ οἶδε τοῦτο ἡ κοινὴ χρῆ-

σις» καὶ σελ. 1391, 27 «Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ ἧς γαίης οἱ ὕστερον *οἰκείας* φασὶν ἐν ἁπλότητι λέξεως δηλοῦντες οὕτω πατρίδα, ὅπερ — πάνυ διαφέρει τοῦ ἰδίας εἰπεῖν· διόπερ οὐδεὶς εὕρηται ὥσπερ οἰκείαν οὕτω καὶ ἰδίαν κατὰ μόνας τὴν πατρίδα εἰπών» καὶ μετ' ὀλίγα «Οὕτω δέ πως ἔχει καὶ τὸ — ἧς γαίης. ὃ περίφρασίς ἐστι τοῦ *οἰκείας*, ὅπερ ἐλλειπτικῶς τὴν γῆν δηλοῖ· ταὐτὸν δὲ εἰπεῖν τὴν ἢ πάτραν ἢ πατρίδα ἢ μητρόπολιν». Πρβ. καὶ σελ. 1417, 25 «οἳ τῆς *οἰκείας* ἐκπεσόντες ὑπὸ Ἱπποκόωντος ἦλθον κτέ.». Μαρτύρια τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως παρέχουσιν ἡμῖν καὶ παλαιοὶ καὶ μεταγενέστεροι· καταλέγομεν δὲ νῦν ἃ ἐκ τῶν Γεωγραφικῶν τοῦ Στράβωνος συνηγάγομεν. σελ. 244, 1 Μειν. «ἀπαίρουσι τοῖς Φωκαεῦσιν ἐκ *τῆς οἰκείας*». σελ. 255, 16 «ἐξελάσαι πολὺ πλῆθος ἐκ — *τῆς οἰκείας*». σελ. 256, 21 «οὐδὲ σωθῆναι αὐτοὺς εἰκὸς εἰς *τὴν οἰκείαν*». σελ. 414, 14 «ἀναστρέψαι διὰ ταχέων εἰς *τὴν οἰκείαν*». σελ. 501, 9 «πῶς δ' ἂν *τὴν οἰκείαν* κατέτρεχον καὶ ἐλεηλάτουν;». σελ. 565, 4 «οἱ Πισᾶται *τὴν οἰκείαν* ἀπολαβόντες». σελ. 678, 28 «κατᾶραι πάλιν εἰς *τὴν οἰκείαν*». σελ. 832, 22 «τὸν Μιθριδάτην — εἰς *τὴν οἰκείαν* ἀπέπεμψε». Ἀπαντᾷ δὲ παρὰ τῷ Στράβωνι καὶ «ὁρῶντες τὴν μὲν οἰκείαν *γῆν* ἐπ' ἐσχάτοις που ταττομένην» (σελ. 1014, 9), ᾧ ὅμοιον τὸ τοῦ Ἀνδοκίδου «ἵνα — καὶ *τὴν οἰκείαν χώραν* ἀπολέσωμεν πρὸς τῇ Κορινθίων» (περὶ τῆς πρὸς Λακεδ. Εἰρ. 26). Ὀρθῶς ὁ Βεκκῆρος ἐξέδωκεν ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ τοῦ Ἰωσήπου βιβλ. Η', ιδ', 5 «ἀνεχώρησεν εἰς τὴν *οἰκείαν*» ἀντὶ τοῦ *οἰκίαν*. Ἐν βιβλ. Ϛ', ιγ', 10 ἔχουσιν οἱ κώδικες πρὸς τῇ πλημμελεῖ γραφῇ «εἰς τὰ βασίλεια καὶ *τὴν οἰκίαν* ἀπηλλάσσετο» καὶ τὴν ὀρθὴν *οἰκείαν*. Παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α', σελ. 90 κεῖται «νομίζω δὲ ὑμᾶς μηδὲ πόρρω που *τῆς οἰκείας* ἀποδημῆσαι *πατρίδος*». Ἀλλά τινες τῶν κωδίκων δὲν ἔχουσι τὸ *πατρίδος*· ὅθεν ὀρθῶς περιέγραψεν αὐτὸ ὡς παρεμβεβλημένον ὁ Ἑλμρείχιος ἐν *Act. Sem. Phil. Erl.* Τόμ. Β', σελ. 300. Παρατηρητέον δ' ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἀριστοδήμου ἐλέχθη σελ. 353, 8 «ἑξάκις δὲ μυρίων ἐπιστρεφόντων *ἐπὶ* τὴν οἰκείαν».

Παρὰ τῷ Παλαιφάτῳ κεφ. Α' διττὴν φέρουσιν οἱ κώδικες γραφήν, «ᾤχοντο φεύγοντες εἰς τὴν *οἰκείαν* (οἰκίαν)» καὶ «εἰς τὴν *ἰδίαν*». Τοῦ *εἰς τὴν ἰδίαν* ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Πολύβιος βιβλ. Γ', ϟθ', 4 «τότε μὲν *εἰς τὴν ἰδίαν* ἀπηλλάγη» καὶ ὁ Νυμφόδωρος παρ' Ἀθην. σελ.

266, δ' «θάψας τὸ σῶμα τοῦ δραπέτου *εἰς τὴν ἰδίαν ἐχώρησε*». Γραπτέον δ' ἴσως «εἰς τὴν ἰδίΑΝ '*ΑΝεχώρησε*». Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἰάμβλιχος περὶ Πυθαγ. Βί. 128 «ἠξίου δ' αὐτὸν *εἰς τὴν ἰδίαν* ἀποτρέχειν τὴν ταχίστην» καὶ ὁ Πλούταρχος (ἢ Ψευδοπλούταρχος) ἐν Ἠθικ. σελ. 221 α' «κατιέναι τοὺς φυγάδας ἅπαντας *εἰς τὴν ἰδίαν*» καὶ σελ. 216 α' «ἱκανὴ ἡμῖν — ἡ *ἐν τῇ ἰδίᾳ* ἀναστροφή». Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Πολυβίῳ φέρεται καὶ γραφὴ «εἰς τὴν *οἰκείαν*». Περὶ τοῦ *εἰς τὰ ἴδια*, *ὑποστρέφω εἰς τὰ ἴδια*, κτλ. ἴδε Βαλκενάριον ἐν *Sel. e Schol. in Libr. quosd. Nov. Test.* Τόμ. Α', σελ. 581.

Τὸ *οἰκεῖος* ἀντικείμενον τῷ *ἀλλότριος* καὶ τὸ *ἴδιος* ἐναντίον ἔχον τὸ *κοινός* λαμβάνονται ἐνίοτ' ἀδιαφόρως, ὡς μέλλομεν ἐν ἄλλῳ τόπῳ σαφῶς νὰ διδάξωμεν.

σελ. 20, 8 «ζευγίσιον δὲ τελεῖν τοὺς διακόσια τὰ συνάμφω ποιοῦντας· τοὺς δ' ἄλλους θητικόν, οὐδεμιᾶς μετέχοντας ἀρχῆς. διὸ καὶ ἐπειδὰν ἔρηται τὸν μέλλοντα κληροῦσθαί τιν' ἀρχὴν ποῖον τέλος τελεῖ, οὐδ' ἂν εἷς εἴποι θητικόν».

Ἐπειδὴ κατ' οὐδένα τρόπον πειθόμεθα ὅτι τὸ ἐν σελ. 19, 7 ἀπαντῶν *ἔδει* δύναται νὰ νοηθῇ καὶ ἐν τῇ παρατεθείσῃ ῥήσει, πολλῶν μεταξὺ κειμένων, γράφομεν «ζευγίσιον δ' ἔ(δει) τελεῖν κτέ.». Πιθανώτατον δὲ φαίνεται ὅτι ἐξερρύη μετὰ τὸ *ἔρηται* ἡ ἀόριστος ἀντωνυμία *τις*· «ἐπειδὰν ἔρηταί (τις) τὸν μέλλοντα κληροῦσθαι κτέ.». Τὴν ἀντωνυμίαν ταύτην νομίζομεν προσθετέαν καὶ ἐν σελ. 144, 6 «ἂν μὲν ἐκ προνοίας (τις) ἀποκτείνῃ, κτέ.».

Τὸ *ζευγίσιον* εἶνε παράγωγον τοῦ *ζευγίτης*· ἐτράπη δὲ τὸ Τ πρὸ τοῦ Ι εἰς Σ, ὡς ἐν πολλοῖς ἄλλοις ὀνόμασιν, οἷον *ἐνιαύσιος*, *ἱκέσιος*, *πλούσιος*, *χαρίσιος* (Εὐστάθ. σελ. 1668, 61), *δημόσιος* (Στέφ. Βυζ. σελ. 228, 11), *ἀκηράσιος*, *ἀμβρόσιος*, *ἀθανασία*, κτλ., *Μιλήσιος*, *Ἀφροδίσιος*, *Μυήσιος*, *Μενδήσιος*, *Τυνήσιος*, κτλ. (Στέφ. Βυζ. σελ. 396, 22). Πρβ. καὶ *Κρήσιος* = Κρητικός καὶ *Γυμνήσιος* (Στέφ. Βυζ. σελ. 214, 16-7). Πλείονα περὶ τῆς τροπῆς ταύτης θὰ γράψωμεν ἑτέρωθι (Ἴδε Στέφ. Βυζάντ. σελ. 167, 12 καὶ σελ. 317, 8 καὶ σελ. 517, 22).

Ἐν τῇ Ὀρθογραφίᾳ τοῦ Χοιροβοσκοῦ κεῖται σελ. 215, 10 «*Ζευγίσιον*: Διὰ τοῦ Ι γράφεται τῷ χαρακτῆρι τῶν διὰ τοῦ ΙΣΙΟΝ διὰ τοῦ Ι γραφομένων, οἷον *χαρίσιον*, *Προβαλίσιον*, *Ἀρτεμίσιον*». Γελοιότατον δ' εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Ζωναρᾶ γεγραμμένον ἐν τῷ Λεξικῷ σελ. 954 «*Ζευγήσιον* τὸ τοῦ ζευγίτου τέλος, *ζευγίσιον* δὲ τόπος ἰῶτα». Ἀδύνατον ἦτο νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὄνομα *ζευγήσιον* διὰ τοῦ Η προενηνεγμένον πρὸς δήλωσιν τοῦ τέλους ὃ ἐτέλει ὁ ζευγίτης.

Περὶ τοῦ *ἱππάς*, *ζευγίσιον* καὶ ἄλλων ἐποιήσατο λόγον ὁ Βουσόλτιος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ Τόμ. Α', σελ. 527.

σελ. 23, 3 «φυλαὶ δ' ἦσαν δ̅ καθάπερ πρότερον καὶ φυλοβασιλεῖς τέσσαρες· ἐκ δὲ (τῆς φυλῆς ἑκ)άστης ἦσαν νενεμημέναι τριττύες μὲν τρεῖς, ναυκραρίαι δὲ δώδεκα καθ' ἑκάστην. (ἦν δὲ τῶν) ναυκραριῶν ἀρχὴ καθεστηκυῖα ναύκραροι».

Τὴν ῥῆσιν ταύτην πλὴν τοῦ τελευταίου μέρους μνημονεύει ὁ Φώτιος ἐν τῷ Λεξικῷ σελ. 288, 19 «Ἐκ τῆς Ἀριστοτέλους Πολιτείας ὃν τρόπον διέταξε τὴν πόλιν (γρ. *πολιτείαν*) ὁ Σόλων· φυλαὶ δὲ ἦσαν τέσσαρες καθάπερ πρότερον καὶ φυλοβασιλεῖς τέσσαρες — καθ' ἑκάστην».

Σημειωτέον δ' ὅτι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τοῦ Ἀριστοτελικοῦ βιβλίου ἀπαντᾷ ἡ ἐκφορὰ *τέΣΣαρες*, γίνεται δ' ἀεὶ ἐν αὐτῷ χρῆσις τοῦ διὰ διττοῦ Τ προενηνεγμένου τύπου, οἷον

τέτταρες (σελ. 110, 13),

τέτταρας (σελ. 84, 10 καὶ 88, 2 καὶ 89, 11 καὶ 104, 14 καὶ 109, 1 καὶ 129, 5 καὶ 155, 5),

τεττάρων (σελ. 54, 1),

τέτταρα (σελ. 17, 8 καὶ 33, 2 καὶ 85, 4 καὶ 148, 7).

Ὡσαύτως λέγεται *τεΤΤαράκοντα* (σελ. 81, 6 καὶ 83, 3 καὶ 86, 10 καὶ 108, 15 καὶ 129, 5 καὶ 9 καὶ 130, 19 καὶ 141, 6).

Ὅμοιον τῷ *τέΣΣαρες* ὑπάρχει τὸ *ΘεΣΣαλόν*-*ΘεΣΣαλῶν* (σελ. 51, 5 καὶ 8). Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεισιστράτου εἶνε γεγραμμένον *ΘέΤΤαλος* (σελ. 46, 3 καὶ 17), ὡς *φυλάττωσι* (σελ. 6, 15), *θάλατταν*-*θαλάττης* (σελ. 51, 3 καὶ 66, 1 καὶ 89, 9 καὶ 106,

2), *ἐλάττω-ἐλάττον'* (ἢ *ἔλαττον*)-*ἐλάττους* (σελ. 10, 2 καὶ 11, 1 καὶ 3 καὶ 50, 18 καὶ 95, 14). Πρβ. καὶ *πράττειν* (σελ. 47, 8 καὶ 87, 4), *ἔπραττε* (σελ. 70, 3), *πράττουσι* (σελ. 67, 6), *ἔπραττον* (σελ. 90, 13 καὶ 99, 1), *ἐπράττετο* (σελ. 43, 19), *εἰσπράττει* (σελ. 148, 13), *πλαττόμενος* (σελ. 49, 2), *κηρύττει* (σελ. 140, 9), *διατάττουσι* (σελ. 150, 1), *ἡττώμενος* (σελ. 52, 6), *ἡττᾶτο* (σελ. 76, 9), *ἡττηθέντος* (σελ. 51, 3), *ἡττηθέντες* (σελ. 90, 2).

Περὶ τοῦ ΣΣ καὶ ΤΤ μετὰ πλείστης ἀκριβείας θὰ διαλάβωμεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ποιούμενοι λόγον καὶ περὶ τοῦ ἐν σελ. 46, 5 *Τιμώνασσα*, ᾧ ὅμοια τὸ *Δημώνασσα*, *Ἐρατώνασσα*, κτλ.

Σφόδρα δ' ἀμφιβάλλομεν ἂν εἶνε ὀρθὸν τὸ «(*ἦν δὲ τῶν*) ναυκραριῶν ἀρχὴ καθεστηκυῖα ναύκραροι», εἰκάζομεν δὲ «ἐκ δὲ (τῆς φυλῆς ἑκ)άστης ἦσαν νενεμημέναι τριττύες μὲν τρεῖς, ναυκραρίαι δὲ δώδεκα· καθ' ἑκάστην (δ' ἦν τῶν) ναυκραριῶν ἀρχὴ καθεστηκυῖα ναύκραροι».

Περὶ *ναυκράρων* καὶ *ναυκραρίας* διέλαβον ἄλλοι τε καὶ ὁ Σχοιμαννὸς ἐν *Opusc.* Τόμ. Α', σελ. 197 κέξ.

σελ. 24, 6 «τὴν δὲ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἔταξεν ἔ(τι) νομοφυλακεῖν, ὥσπερ ὑπῆρχεν καὶ πρότερον ἐπίσκοπος ο(ὖ)σα τῆς πολιτείας ἔς τά τε ἄλλα, καὶ τὰ πλεῖστα καὶ τὰ μέγιστα τῶν πολιτῶν διετήρει καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας κτέ.».

Ἀνάρμοστον ἡμεῖς τὸ ἐπίρρημα *ἔτι* εὑρίσκομεν· ἴσως δ' ἔχει κάλλιον νὰ γραφῇ «ἔταξεν ἐ(*πὶ τὸ*) νομοφυλακεῖν, ὥσπερ ὑπῆρχεν καὶ πρότερον». Πρβ. σελ. 13, 2 «ἡ δὲ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου φύλαξ ἦν τῶν νόμων» καὶ σελ. 69, 11.

Εἶνε δὲ κατὰ τὴν δοξασίαν ἡμῶν ἡ ὅλη ῥῆσις ὧδε προενεκτέα· «τὴν δὲ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἔταξεν ἐ(*πὶ τὸ*) νομοφυλακεῖν, ὥσπερ ὑπῆρχε καὶ *πρότερΟΝ· ὍΘΕΝ*, ἐπίσκοπος οὖσα τῆς πολιτείας, τά τε ἄλλα καὶ τὰ πλεῖστα καὶ τὰ μέγιστα τῶν πολιτῶν διετήρει κτέ.». Πρβ. σελ. 8, 3 «ἡ δὲ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν βουλὴ τὴν μὲν τάξιν εἶχε τοῦ διατηρεῖν τοὺς νόμους, διῴκει δὲ τὰ πλεῖστα καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν τῇ πόλει».

Οὐκ ὀλίγα ῥήματα ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὁμοίως τῷ *νομοφυλακῶ* ἐσχηματισμένα, οἷον *ἀρχιφυλακῶ*, *βιβλιοφυλακῶ*, *γαζοφυλακῶ*,

εἰρηνοφυλακῶ, εἱρκτοφυλακῶ, ἡμεροφυλακῶ, θαλασσοφυλακῶ, θησαυροφυλακῶ, ἱματιοφυλακῶ, καιροφυλακῶ, καστροφυλακῶ, κεστροφυλακῶ, κλειδοφυλακῶ, κοσμοφυλακῶ, ναυφυλακῶ καὶ νεωφυλακῶ, νυκτοφυλακῶ, νωτοφυλακῶ, ὁδοφυλακῶ, οἰκοφυλακῶ, ὀπισθοφυλακῶ, πολιτοφυλακῶ, σιτοφυλακῶ, σκευοφυλακῶ, σωματοφυλακῶ, τειχοφυλακῶ, τοποφυλακῶ, χρεοφυλακῶ, χρυσοφυλακῶ, ᾠοφυλακῶ.

σελ. 25, 4 «ὁρῶν δὲ τὴν μὲν πόλιν πολλάκις στασιάζουσαν, τῶν δὲ πολιτῶν ἐνίους δ(ιὰ) τὴν ῥᾳθυμ(ία)ν (ἀποστά)ντας τὸ αὐτόματον νόμον ἔθηκε πρὸς αὐτοὺς ἴδιον, ὃς ἂν στασιαζούσης τῆς πόλ(εω)ς μ(ὴ αἴρ)ηται τὰ ὅπλα μηδὲ μεθ' ἑτέρων, ἄτιμον εἶναι καὶ τῆς πόλεως μὴ μετέχειν».

'Ανελλήνιστον εἶνε καὶ οὐδένα νοῦν ἔχει τὸ *ἀποστάντας τὸ αὐτόματον*, πιθανὸν δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως «(*ἀγαπῶ*)*ντας* τὸ αὐτόματον» ἢ «(*στέργο*)*ντας* τὸ αὐτόματον». 'Αγαπῶσι δ' ἢ στέργουσι τὸ αὐτόματον ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ γίνωνται τὰ πράγματα ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἢ ἐκ τοῦ αὐτομάτου, οὐδὲν αὐτοὶ ἐνεργοῦντες.

Γραπτέον δὲ πάντως «ὃς ἄν, στασιαζούσης τῆς πόλ(εω)ς, *μ*(*ὴ τι-θ*)*ῆται* τὰ ὅπλα μηδὲ μεθ' ἑτέρων». 'Ελληνιστὶ λέγεται *τίθεσθαι τὰ ὅπλα μετά τινος* ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ *συμπαρατάττεσθαι* ἢ *συντάττεσθαί τινι*, κτλ. Γίνεται δὲ χρῆσις καὶ τοῦ *τίθεσθαι τὰ ὅπλα παρά τινα, τίθεσθαι τὰ ὅπλα πρός τινος, τίθεσθαι τὰ ὅπλα ὑπέρ τινος* (Ἴδε Μαιτζνῆρον εἰς *Λυκ*. σελ. 158). Τὸ ἐναντίον τοῦ *τίθεσθαι τὰ ὅπλα μετά τινος* εἶνε τὸ *ἀντία* ἢ *ἐναντία τινὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα*, τουτέστιν *ἀντιτάττεσθαι* ἢ *ἀνθίστασθαί τινι ἔνοπλον ὄντα*. Κακῶς ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων ἀνεγνώσθη παρὰ τῷ Λουκιανῷ «οὐδεὶς γὰρ ὁ *ἐναντιωθησόμενος* ἡμῖν τὰ ὅπλα» ἀντὶ τοῦ *ὁ ἐναντίΑ θησόμενος* καὶ παρὰ Διονυσίῳ τῷ 'Αλικαρνασσεῖ «εἰ δέ τινες *ἐναντιωθήσονται* σφίσι [πρὸς] τὰ ὅπλα» ἀντὶ τοῦ *ἐναντίΑ θήσονται*. Ἴδε Κόβητον ἐν *Παρατηρ. εἰς Διον. 'Αλ. 'Ρωμ. 'Αρχ*. σελ. 12-3 (Πρβ. καὶ σελ. 63-4 καὶ σελ. 181 καὶ *Μνημ*. 1878, σελ. 140). Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ 'Αλκιβιάδῃ τοῦ Πλουτάρχου φέρεται «ἐκέλευσεν ἕνα τῶν παρόντων ἀνειπεῖν Σηλυβριανοῖς 'Αθηναίους *ἐναντία ὅπλα* μὴ τίθεσθαι». 'Αλλ' ὁ Κό-

βητος προσθεὶς τὸ ἄρθρον ἔγραψεν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ. 171 «ἐναντία *ΤΑ ὅπλα* μὴ τίθεσθαι». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν τῇ Ποικίλῃ Ἱστορίᾳ τοῦ Αἰλιανοῦ βιβλ. Γ', 43 «Κροτωνιάταις γὰρ *ἐναντία ὅπλα* θέμενοι ἀνάστατοι ὑπ' ἐκείνων ἐγένοντο». Ἐν τῷ Προδρόμῳ τοῦ Κοραῆ (σελ. 61) εἶνε γεγραμμένον *ἐναντίΟΝ ὅπλα θέμενοι.*

Τοῦ *μηδὲ μεθ' ἑτέρων* παρέχει ἡμῖν μαρτύρια ὁ Θουκυδίδης, ὡς καὶ τοῦ *οὐδὲ μεθ' ἑτέρων*, λέγων βιβλ. Β', 67 «τοὺς *μηδὲ μεθ' ἑτέρων*» καὶ 72 «ἔστε *μηδὲ μεθ' ἑτέρων*» καὶ βιβλ. ϛ', 44 «οἱ δὲ *οὐδὲ μεθ' ἑτέρων* ἔφασαν ἔσεσθαι» καὶ βιβλ. Ζ', 33 «οὗτοι δ' *οὐδὲ μεθ' ἑτέρων* ἦσαν». Πρβ. καὶ βιβλ. Β', 87 «*οὐδὲ καθ' ἓν* εὑρίσκομεν εἰκότως ἂν ἡμᾶς σφαλλομένους» καὶ βιβλ. Ε', 48 «οὐκ ἀπείρηντο τούτου ἕνεκα *οὐδ' ὑφ' ἑτέρων*» καὶ 111 «*οὐδ' ἀπὸ μιᾶς* πώποτε πολιορκίας Ἀθηναῖοι—ἀπεχώρησαν». Ὅμοια τούτοις παραδείγματα, *μηδ' ἐν ἑτέροις, μηδ' ἐφ' ἕτερον, οὐδ' ὑφ' ἑνός, μηδ' ὑφ' ἑνός, μηδ' ἐξ ἑνός, μηδὲ πρὸς ἕν, οὐδὲ δι' ἓν ἄλλο*, κτλ., θὰ μνημονεύσωμεν ἑτέρωθι (Πρβ. Κόβητον ἐν *Nov. Lect.* σελ. 318-9 καὶ ἐν *Mnemos.* 1862, σελ. 177-8). Παρατηροῦμεν δ' ἐνθάδε ὅτι καὶ ἐν τοῖς Νικομαχείοις Ἠθικοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους σελ. 137 Κορ. κεῖται «*οὐδὲ δι' ἕτερον* μεταβάλλει». Συχνὸν τοῖς Ἀθηναίοις ὑπῆρχε τὸ *οὐδ' ἂν εἷς*. Ἀπαντᾷ δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῷ νεωστὶ εὑρεθέντι καὶ ἐκδοθέντι βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους σελ. 21, 2 «*οὐδ' ἂν εἷς* εἴποι θητικόν».

Περὶ τοῦ νόμου τοῦ Σόλωνος, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ παρατεθείσῃ ῥήσει, γράφει ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ Σόλωνι κεφ. Κ' «τῶν δ' ἄλλων αὐτοῦ νόμων ἴδιος μὲν μάλιστα καὶ παράδοξος ὁ κελεύων ἄτιμον εἶναι τὸν ἐν στάσει μηδετέρας μερίδος γενόμενον» καὶ ἐν τοῖς Ἠθικοῖς σελ. 550 γ' «παραλογώτατον δὲ τὸ τοῦ Σόλωνος ἄτιμον εἶναι τὸν ἐν στάσει πόλεως μηδετέρᾳ μερίδι προσθέμενον μηδὲ συστασιάσαντα».

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Αὔλου Γελλίου γεγραμμένα βιβλ. Β', 12 «In legibus Solonis illis antiquissimis—legem esse Aristoteles refert scriptam ad hanc sententiam: Si ob discordiam dissensionemque seditio atque discessio populi in duas partes fiet et ob eam causam irritatis animis utrimque arma capientur pugnabiturque, tum qui in eo tempore in eoque casu civilis discordiæ non alterutræ parti sese adiunxerit, sed solita-

rius separatusque a communi malo civitatis secesserit, is domo, patria fortunisque omnibus careto, exul extorrisque esto ».

σελ. 26, 1 «ἔπειτα τὸ ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ (δικάζεσθαι) ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων, τρίτον δέ, (ᾗ) μάλιστά φασιν ἰσχυκέναι τὸ πλῆθος, ἡ εἰς τὸ δικ(αστήριον) ἔφ(εσι)ς».

Ἐν τῷ Σόλωνι τοῦ Πλουτάρχου κεφ. ΙΗ΄ φέρεται «Ἔτι μέντοι μᾶλλον οἰόμενος δεῖν ἐπαρκεῖν τῇ τῶν πολλῶν ἀσθενείᾳ παντὶ *λαβεῖν δίκην* ὑπὲρ τοῦ κακῶς πεπονθότος ἔδωκε· καὶ γὰρ πληγέντος ἑτέρου καὶ βλαβέντος — ἐξῆν τῷ δυναμένῳ καὶ βουλομένῳ γράφεσθαι τὸν ἀδικοῦντα καὶ διώκειν». Ἴσως δ' ἔγραψε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης «τὸ ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ (*λαμβάνειν δίκην*) ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων».

Ἀντὶ τοῦ ᾗ προστίθεμεν ἡμεῖς τὸ ᾧ· «τρίτον δέ, (ᾧ) μάλιστά φασιν ἰσχυκέναι τὸ πλῆθος, κτέ.».

σελ. 26, 10 «οἴονται μὲν οὖν τινὲς ἐπίτηδες ἀσαφεῖς αὐτὸν ποιῆσαι τοὺς νόμους ὅπως τι τῆς κρίσεως (ἔ)χῃ (ὁ δῆμος κ)ύριος».

Ἡ φράσις «ὅπως τι τῆς κρίσεως ἔχῃ ὁ δῆμος κύριος» ἀπᾴδει τελέως τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου. Ἀγνοοῦμεν τί ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἀλλ' οὐδείς, νομίζομεν, θὰ κακίσῃ τὴν ῥῆσιν ὧδε προενηνεγμένην· «ὅπως τῆς κρίσεως (*ὑπάρ*)*χῃ* (ὁ δῆμος κ)ύριος» ἢ: *τῶν τῆς κρίσεως*. Πρβ. σελ. 26, 4 «κύριος γὰρ ὢν ὁ δῆμος τῆς ψήφου κύριος γίνεται τῆς πολιτείας» καὶ σελ. 106, 8 «ἁπάντων γὰρ αὐτὸς αὑτὸν πεποίηκεν ὁ δῆμος κύριον καὶ πάντα διοικεῖται ψηφίσμασιν καὶ δικαστηρίοις, ἐν οἷς ὁ δῆμός ἐστιν ὁ κρατῶν».

σελ. 27, 6 «Ἐν (μὲν οὖν τ)οῖς νόμοις ταῦτα δοκεῖ θεῖναι δημοτικά, πρὸ δὲ τῆς νομοθεσίας ποιήσα(σθαι τὴν χρ)εῶ(ν ἀπο)κοπήν».

Ἀνενδοιάστως ἀποφαινόμεθα ὅτι ἡ ἀληθὴς γραφὴ εἶνε «πρὸ δὲ τῆς νομοθεσίας *ποιῆσα(ι τὴν τῶν* χρ)εῶ(ν ἀπο)κοπήν». Τοῦ *τὴν τῶν*

χρεῶν ἀποκοπήν μαρτύριον φέρομεν τὸ ἐν σελ. 35, 5 «πρόφασιν ἔχοντες τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπήν». Πρβ. καὶ σελ. 16, 7 «τῆς τῶν χρεῶν ἀποκοπῆς γενομένης» καὶ σελ. 28, 12 «διαφόρους γεγενῆσθαι πολλοὺς διὰ τὰς τῶν χρεῶν ἀποκοπάς» καὶ Πλούτ. Σόλ. ΙΕ' «τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν σεισάχθειαν ὀνομάσαντος». Τοῦ δ' ἐνεργητικοῦ ῥήματος γίνεται χρῆσις ἐν σελ. 15, 15 «νόμους ἔθηκε καὶ χρεῶν ἀ(πο)κοπὰς *ἐπ(ο)ίησε* καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων». Πρβ. καὶ σελ. 16, 2 «μέλλοντι ποιεῖν τὴν σεισάχ(θ)ειαν». Γράφει δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν Ἠθικ. σελ. 343 δ' «Σόλων χρεῶν ἀποκοπὴν ἐν Ἀθήναις ἐποίησε σεισάχθειαν προσαγορεύσας» καὶ ἐν Σόλ. ΙΕ' «χρεῶν δὲ ποιεῖν ἀποκοπὰς ἔγνωκεν» καὶ ΙϚ' «γῆς ἀναδασμὸν οὐκ ἐποίησεν».

Φανερὸν δ' ἐκ τῶν παρατεθειμένων χωρίων γίνεται ὅτι ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ καθ' ἑνικὸν ἀριθμὸν *χρεῶν ἀποκοπὴ* καὶ κατὰ πληθυντικὸν *χρεῶν ἀποκοπαί*. Πρβ. καὶ Λιβάν. Τόμ. Γ', σελ. 53 «Σόλων δὲ Σαλαμῖνά τε προσηγάγετο καὶ χρεῶν ἀποκοπὰς εἰσηγήσατο». Παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ βιβλ. ΛΒ', κϛ', 3 φέρεται «οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ὄντες κατάχρεοι — χρεῶν *ἀποδόσεις* εἰσηγοῦντο», ὃ μεταβάλλει εἰς τὸ *ἀποκοπάς* ὁ Κόβητος (ἐν *Collect. Crit.* σελ. 251 καὶ ἐν *Mnemos.* 1876, σελ. 360 καὶ 1882, σελ. 177). Καὶ ἐν τῇ Τευβνηρείῳ δὲ τοῦ Διοδώρου ἐκδόσει Τόμ. Ε', σελ. 61 τὴν γραφὴν *χρεῶν ἀποκοπάς* βλέπομεν κειμένην.

σελ. 27, 10 «ἐπ' ἐκείνου γὰρ ἐγένετο καὶ τὰ μέτρα μείζω τῶν Φειδωνείων».

Διὰ διφθόγγου ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ ἐκ τοῦ *Φείδων* παρηγμένον ἐπίθετον, ὡς εἶνε ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ γεγραμμένον, πλημμελῶς δ' ἔχει τὸ ἐν τοῖς Χαρακτῆρσι τοῦ Θεοφράστου κεφ. Λ' *Φειδωνίῳ μέτρῳ* καὶ τὸ ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Ι', 179 *τῶν Φειδωνίων μέτρων* καὶ τὸ ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος σελ. 358 *μέτρα τὰ Φειδώνια*. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 70 «Ex Φείδων formatur Φειδώνειος, non Φειδώνιος, sed perpetuo in his scribæ turbant, quos in usu et analogia certissima contemnere licebit». Πρβ. *Κυλώνειος* (*Κυλώνειον ἄγος*, *Κυλώνειοι*), *Κιμώνειος*, *Σολώνειος*, *Πυρρώνειος*, *Πλα-*

τώνειος, *Ζηνώνειος*, *Γλυκώνειος*, *Διώνειος* (*Διώνειοι*), κτλ. Ἐσφαλμένα εἶνε καὶ τὸ *Ἀρχιδάμιος* καὶ *Παχήτιος*, *Ἀρχιδάμιος πόλεμος*, *Παχήτιος πόλεμος*, καὶ πάμπολλα ἄλλα τοιαῦτα φερόμενα ἐν τοῖς ἀντιγράφοις. Ἀκριβέστατα δὲ περὶ τοῦ πράγματος θὰ διαλάβωμεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ (Πρβ. Κόβητον ἐν *Nov. Lect.* σελ. 332 καὶ ἐν *Miscell. Crit.* σελ. 208).

σελ. 28, 4 «ἐπειδὴ προσιόντες πάντες περὶ τῶν νόμων ἐνώχλουν».

Περὶ τῆς ἐκφορᾶς *ἐνώχλουν* θὰ γράψωμεν τὰ δέοντα ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει, ὡς καὶ περὶ τῆς *δεδιαιτηκώς* (σελ. 132, 1). Θὰ ἐξετάσωμεν δ' ἐν αὐτῷ καὶ ἂν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐλέγετο *ἀφίεσαν*, ὡς εἶνε γεγραμμένον ἐν σελ. 53, 5 καὶ ἐν τοῖς Ἡρακλείδαις τοῦ Εὐριπίδου στίχ. 821, ἢ *ἠφίεσαν*, ὡς δοξάζουσί τινες τῶν φιλολόγων. Ἀπαντᾷ δ' ἐν τῷ προκειμένῳ βιβλίῳ καὶ «οὐδὲν δὲ τὸ πλῆθος ἐν τοῖς ἄλλοις *παρώχλει* κατὰ τὴν ἀρχήν» (σελ. 44, 14). Ἓν δὲ μόνον μαρτύριον τοῦ ῥήματος *παροχλῶ* φέρεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἐκ τῶν Φυτικῶν Αἰτίων τοῦ Θεοφράστου (βιβλ. Γ', ι', 5).

σελ. 28, 11 «συνέβαινεν—τὰς στάσεις ἀμφοτέρας μεταθέσθαι διὰ τὸ παρὰ δόξαν αὐτοῖς γενέσθαι τὴν (οὖ)σαν κατάστασιν—ἧς (μέντοι) παραλλάξ(ας δόξης ἀ)μφοτέροις ἠναντιώθη, καὶ—εἵλετο πρὸς ἀμφοτέρους ἀπεχθεσθῆναι σώσας τὴν πατρίδα καὶ τὰ βέ(λτι)στα νομοθετήσας».

Λίαν ἡμεῖς ὀκνοῦμεν νὰ ἐγκρίνωμεν τὸ *τὴν οὖσαν κατάστασιν* ἐκλαμβάνοντες αὐτὸ ἀντὶ τοῦ *τὴν παροῦσαν κατάστασιν*. Εὔλογον δ' ἴσως εἶνε νὰ τραπῇ μὲν τὸ *σαν* εἰς τὸ *εαν* (CAN-EAN), νὰ προστεθῇ δ' αὐτῷ τὸ στοιχεῖον Ν, ἵνα γένηται *νέαν*. Ἄμεμπτος ἡμῖν φαίνεται ἡ φράσις «διὰ τὸ παράδοξον αὐτοῖς γενέσθαι τὴν (*ν*)*έαν* κατάστασιν».

Τὸ *μέντοι* νομίζομεν ἀνάρμοστον, εἰκάζομεν δ' ὅτι ἦτο κατ' ἀρχὰς γεγραμμένον «ἧς (*ἐκεῖνος*) παραλλάξ(ας) κτέ.».

Μοχθηρότατος δ' εἶνε ὁ τύπος *ἀπεχθεσθῆναι*, οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ

πεισθῇ ὅτι ἐπλάσθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἀόριστος *ἀπηχθέσθην* κατὰ τὸν ἐκ τοῦ *ἄχθομαι* ἐσχηματισμένον *ἠχθέσθην*. Τοῦ πονηροῦ κόμματος εἶνε ὁ τύπος *ἀπωλέσθην* ἀντὶ τοῦ *ἀπωλόμην*, ὡς καὶ ὁ *ἐμαχέσθην* ἀντὶ τοῦ *ἐμαχεσάμην*. Ἄνευ τινὸς ὄκνου μετατυπωτέον τὸ *ἀπεχθεσθῆναι* εἰς τὸ *ἀπεχθέσθαι*. Ἐν σελ. 127, 16 ἔχει τὸ ἀντίγραφον *ζημιωθήσοντας* ἀντὶ τοῦ *ζημιώσοντας*.

Λέγεται δὲ συνήθως *ἀπεχθάνομαί τινι*, ὡς ἐν σελ. 16, 13, σπανίως δὲ *ἀπεχθάνομαι πρός τινα*, ὡς ἐν τῇ Μηδείᾳ τοῦ Εὐριπίδου στίχ. 290 «κρεῖσσον δέ μοι νῦν πρός σ' ἀπεχθέσθαι, γύναι, ἢ κτέ.».

σελ. 28, 25:

Δήμῳ μὲν γὰρ ἔδωκα τόσον γέρας ὅσον ἀπαρ(κεῖ)
τιμῆς οὔτ' ἀφελὼν οὔτ' ἐπορεξάμενος.

Ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πλουτάρχου (Σόλ. ΙΗ') εἶνε γεγραμμένον *κράτος* ἀντὶ τοῦ *γέρας* καὶ *ἐπαρκεῖ* ἀντὶ τοῦ *ἀπαρκεῖ*. Σημειοῦται δ' ὁ Βέργκιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν (Τόμ. Β, σελ. 38 ἐκδ. δ') ὅτι τὸ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ ἀπαντῶν *ἐπαρκεῖ* ἔτρεψεν ὁ Κοραῆς εἰς τὸ *ἀπαρκεῖ*. Πλειστάκις δὲ συνεχύθησαν ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων αἱ προθέσεις ἈΠΟ καὶ ἘΠΙ. Ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀντὶ τοῦ *ἘΠορεξάμενος* κεῖται *ἈΠορεξάμενος*.

Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐν ἄλλῳ τοῦ Σόλωνος στίχῳ διάφορον ἡμῖν παρέχει ὁ Ἀριστοτέλης λέξιν τῆς ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου παραδεδομένης. Παρὰ μὲν τῷ Ἀριστοτέλει σελ. 29, 9 φέρεται «μήτε λίαν ἀνεθεὶς μήτε *βιαζόμενος*», παρὰ δὲ τῷ Πλουτάρχῳ (Σόλ. καὶ Ποπλ. Συγκρ. Β') «μήτε λίαν (λίην) ἀνεθεὶς μήτε *πιεζόμενος*».

σελ. 29, 12 «καὶ πάλιν διάγνωθι ποῦ λέγει περὶ τῶν διανείμασθαι τὴν γῆν βουλομένων».

Γελοιότατον εἶνε τὸ «καὶ πάλιν *διάγνωθι ποῦ* λέγει», ἐπανορθοῦται δ' εὐκολώτατα μεταγραφόμενον ὧδε· «καὶ πάλιν *δ' ἀλλοθί που* λέγει».

σελ. 30, 3:

νῦν δέ μοι χολούμενοι
λο(ξὸν ὀ)φθαλ(μοῖ)ς ὁρῶσι πάντες ὥστε δήϊοι.

οὐ χρεών· ἃ μὲν γὰρ εἶπα σὺν θεοῖσιν ἥνυ(σα),
(ἄλλα δ' α)ὖ μ(ά)την ἔερδ(ο)ν, οὐδέ μοι τυραννίδος
ἀνδάνει βίᾳ τι (ῥέζ)ειν.

Οὐχὶ *δῄϊΟΙ* ἀλλὰ *δῄϊΟΝ* ἔχει τὸ ἀντίγραφον, ὅπερ ὑγιέστατον. Ἡ ἑνικὴ αἰτιατικὴ φέρεται καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ Σόλ. ΙϚʹ, κακῶς δ' ὁ Ῥείσκιος μετέβαλεν αὐτὴν εἰς πληθυντικὴν ὀνομαστικήν. Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. Αʹ, σελ. 416 «Ὥστε δῄϊον: Ὥσπερ ἐχθρὸν καὶ πολέμιον». Ὀρθότατα.

Περὶ τοῦ τύπου *εἶπα* θὰ λεχθῶσι τὰ δέοντα ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει. Παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ εἶνε ἐκδεδομένον Τόμ. Βʹ, σελ. 536:

ἃ μὲν ἄελπτα σὺν θεοῖς ἥνυσ', ἄλλα δ' οὐ μάτην
ἔρδον.

Ἀλλ' ἐν τοῖς ἀντιγράφοις κεῖται *ἃ μὲν γὰρ ἄελπτα* καὶ *ἤνυσΑ* καὶ *ἅμα δ' οὐ μάτην*. Ὀρθῶς ἔχει τὸ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει γεγραμμένον:

οὐ χρεών· ἃ μὲν γὰρ εἶπα σὺν θεοῖσιν ἥνυ(σα).

Τὸ *ἅμα* εἶνε πάντως πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ *ἄλλα*, ὅπερ ἀποκατέστησεν ὁ Γαίσφορδος· μετατυποῦντες δὲ τὸ *ἔερδον* εἰς *ἔρεζον* ἀναγινώσκομεν «ἄλλα δ' οὐ μάτην *ἔρεζον*». Πρβ. σελ. 31, 15 «*ἔρεξα* καὶ διῆλθον ὡς ὑπεσχόμην». Ἐν τῷ τέλει δ' ἧς παρεθέμεθα ἐν τοῖς ἄνω ῥήσεως ἀντὶ τοῦ *(ῥέζ)ειν* γραπτέον *(ποι)εῖν*. Ἀλλ' ἀμφιβάλλομεν ἂν ἀδιάφθορος εἶνε ἡ φράσις «οὐδέ μοι τυραννίδος κτέ.».

σελ. 30, 9 «(πάλιν) δὲ καὶ περὶ τῆς ἀπο(ρί)ας τῆς τῶν (πενήτ)ων καὶ τῶν δουλευόντων κτέ.».

Κάλλιον ἴσως εἶνε νὰ γραφῇ «(λέγει) δὲ καὶ περὶ τῆς ἀπο(ρί)ας τῆς τῶν (πολλ)ῶν κτέ.». Δὲν φαίνεται δ' ἀπίθανον ὅτι καὶ ἐν σελ. 29, 7 ἔκειτο τὸ πρῶτον «πάλιν δ' ἀποφαινόμενος περὶ τοῦ πλήθους, ὡς αὐτῷ δεῖ χρῆσθαι, *(φησί)*».

σελ. 31, 6:

πολλοὺς δ' Ἀθήνας, πατρίδ' εἰς θεόκτιτ(ον),
(ἀνή)γαγον πραθέντας, ἄλλον ἐκδίκως,

ἄλλον δικαίως, τοὺς δ' ἀναγκαίης ὕπο
χρειοῦς φυγόντας, γλῶσσαν οὐκέτ' Ἀττικὴν
ἱέντας, ὡς ἂν πολλαχῆ (γρ. -χῆ) πλαν(ωμένους),
τοὺς δ' ἐνθάδ' αὐτοῦ δ(ουλί)ην ἀεικέα
(ἔ)χοντας, ἤθη δεσποτῶν τρομευμέν(ους),
(ἐλ)ευθέρους ἔθηκα. ταῦτα μὲν κράτει
νόμου, βίαν (γρ. βίην) τε καὶ δίκην συναρμόσας
(ἔρεξα), καὶ διῆλθον ὡς ὑπεσχόμην.

Τὸ ἀντίγραφον ἔχει «πατρίδ' εἰς *θεόκτιΣτον*», ὅπερ μάχεται ἄντικρυς τῷ μέτρῳ. Ἐν τοῖς τοῦ Ἀριστείδου ἀντιγράφοις (Τόμ. Β', σελ. 536) φέρεται καὶ τοῦτο καὶ τὸ ὑγιῶς ἔχον *θεόκτιτον*. Πρβ. Ἀνθολ. Παλατ. Θ', 103 «ἡ Τροίην πέρσασα *θεόκτιτον*» καὶ Ἐπιγρ. Καιβελ. 223, 5 «ἔξοχα δ' αἰνήσασα *θεόκτιτος* ἅδε σε γαῖα». Ὅμοιον τῷ *θεόκτιτος* εἶνε τὸ *αὐτόκτιτος*, *αὐτόκτιτ' ἄντρα* (Αἰσχύλ. Προμ. 301). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου μνημονεύεται ἐκ τοῦ Κηδαλίωνος τοῦ Σοφοκλέους *αὐτοκτίΣτους δόμους*, ὃ μετέβαλεν ὁ Σαλμάσιος εἰς τὸ *αὐτοκτίτους*. Ὁ Ναύκιος νομίζει ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Τραγικῶν σελ. 203 ἐκδ. Β' ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους *δόμους αὐτοκτίτους*. Γράφει δ' ὁ διαπρεπὴς φιλόλογος ἐν *Mél. Gréco-Rom.* Τόμ. Γ', σελ. 340 «Es war vielmehr πρωτόκτιστον zu ändern in πρωτόκτιτον, womit zu vgl. βοόκτιτος καλλίκτιτος νεόκτιτος bei Nonnus, ἄκτιτος αὐτόκτιτος· ἐύκτιτος εὔκτιτος bei älteren Dichtern».

Παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ κεῖται «τοὺς δ' ἀναγκαίης ὕπο *χρησμὸν λέγοντας*», ὅπερ οὐκ ὀλίγα πράγματα παρέσχε τοῖς κριτικοῖς. Ἀλλ' ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους γραφὴ ἀπαλλάττει ἡμᾶς πάσης τοῦ λοιποῦ φροντίδος. Πρβ. Ἰλ. Θ, 56 «μέμασαν δὲ καὶ ὡς ὑσμῖνι μάχεσθαι *χρειοῖ ἀναγκαίῃ* πρό τε παίδων καὶ πρὸ γυναικῶν» καὶ Ἀπολλών. Ἀργον. Γ', 987 «ἱκέτης ξεῖνός τέ τοι ἐνθάδ' ἱκάνω *χρειοῖ ἀναγκαίῃ* γουνούμενος». Ὅμοιον τῷ *ἀναγκαίῃ χρειώ* ὑπάρχει τὸ *ἀναγκαία τύχη*. Πρβ. καὶ *ἀναγκαῖον ἦμαρ*, κτλ. (Ἴδε Κοραῆν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου Μέρ. ϛ', σελ. 385-6).

Οἱ τέσσαρες στίχοι *τοὺς δ' ἐνθάδ' αὐτοῦ — συναρμόσας* ἔχουσι καθ' ἡμᾶς κάλλιστα, ὡς εἶνε παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει προενηνεγμένοι, οὐδε-

μιᾷ δὲ σχεδὸν τῶν γραφῶν ἀρεσκόμεθα τῶν ὑπὸ τοῦ Βεργκίου ἐγκεκριμένων ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν Τόμ. Β', σελ. 56 ἐκδ. δ'. Ὁ Πλούταρχος λέγων ἐν Σόλ. ΙΕ' «ὥς φησιν αὐτός·

ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας»

ποιεῖ φανερὸν ὅτι τὴν γραφὴν *ὁμοῦ*, οὐχὶ τὴν *νόμου* ἐγίνωσκε.

Τὸ *διῆλθον* κεῖται καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἀριστείδου ἀντιγράφοις (Τόμ. Β', σελ. 537), μετατυποῖ δ' αὐτὸ ὁ Βέργκιος ἐν τῇ μνημονευθείσῃ συλλογῇ εἰς τὸ *διήνυσ'* γράφων «legebatur διῆλθον, quod ex falsa interpretatione est ortum, cf. Hesychius: διήνυσαν· διῆλθον». Ἂν τὸ *διῆλθον* εἶνε ἐσφαλμένον, ἀναγνωστέον ἴσως *ΜΕΤῆλθον*.

σελ. 32, 4:

(ὧν) οὕνεκ' ἀλκὴν πάντοθεν ποιούμενος
ὡς ἐν κυσὶν πολλαῖσιν ἐστράφην λύκος.

Παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ εἶνε γεγραμμένον (Τόμ. Β', σελ. 538):

τῶν οὕνεκ' *ἀρχὴν* πάντοθεν *κυκεύμενος*
ὡς ἐν κυσὶν πολλαῖσιν ἐστράφην λύκος.

ἀνθ' οὗ ὁ μὲν Λοβέκκιος εἴκασε «τῶν οὕνεκ' *ὀργῇ* πάντοθεν *κυκλεύμενος*», ὁ δὲ Βέργκιος ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν (Τόμ. Β', σελ. 58 ἐκδ. δ') «τῶν *ἕνεκα ταρχῇ* πάντοθεν *κυκλεύμενος*». Ἄριστα κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἔχει ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους γραφὴ «(τῶν) οὕνεκ' *ἀλκὴν* πάντοθεν *ποιούμενος*» ἢ *ποιεύμενος*. Πρβ. σελ. 31, 12: *τρομευμένους*. Περὶ τοῦ ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ καὶ ἐν σελ. 30, 12 *οὕνεκα* θὰ εἴπωμεν ἃ δοξάζομεν ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει.

σελ. 32, 6 «καὶ πάλιν ὀνειδίζων πρὸς τὰς ὕστερον αὐτ(οῦ) μεμψιμοιρίας ἀμφοτέρων·

Δήμῳ μὲν εἰ χρὴ διαφραδὴν ὀνειδίσαι,
ἃ νῦν ἔχουσιν κτέ.».

Ἀναγκαίως καθ' ἡμᾶς ἔχει νὰ γραφῇ «πρὸς τὰς ὕστερον *αὐτ(ῶν)* μεμψιμοιρίας ἀμφοτέρων» καὶ «εἰ χρὴ *διαφάδην* ὀνειδίσαι». Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀλκμᾶνος κεῖται *διαφράδαν*, ἀλλ' εἶνε διαγεγραμ-

μένον τὸ Ρ· ὅθεν ὅ τε Ἀρήνσιος καὶ ἄλλοι ἀνέγνωσαν *διαφάδαν*. Πρβ. Πολυδ. Β', 129 «διαρρήδην, *διαφάδην*» (Ἴδε Βέργκιον ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν Τόμ. Γ', σελ. 32 καὶ 40 ἐκδ. δ'). Ἐν τῷ ϛ' βιβλίῳ τοῦ Πολυδεύκους § 208 κατὰ μὲν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Δινδορφίου φέρεται «διαρρήδην, *διαφάΝδην*, ὡμολογημένως», κατὰ δὲ τὴν τοῦ Βεκκήρου «διαρρήδην, *ἀναφανδόν*, ὡμολογημένως». Κατὰ τὸν αὐτὸν τῷ *διαφάδην* τρόπον εἶνε ἐσχηματισμένα τὸ *ἀμφάδην*, οὗ ἔχομεν μαρτύριον τὸ τοῦ Ἀρχιλόχου «μήτε νικῶν *ἀμφάδην* ἀγάλλεο» (παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. Κ', 28), καὶ τὸ *ἐκφάδην*, ὅ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου λέγοντος «*Ἐκφάδην*: φανερῶς». Κεῖται δ' ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου καὶ «*ἘκφάΝδην*: φανερῶς».

σελ. 32, 14:

οὐκ ἂν κατέσχε δῆμον οὐδ' ἐπαύσατο
πρὶν ἂν ταράξας πῦαρ ἐξ(ελ)εῖν γάλα.

Ἀντὶ τοῦ *δῆμον* ἔγραψάν τινες *θυμόν*, ὅ ἐνέκρινε καὶ ὁ Κοραῆς. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὑγιῶς ἔχει ἡ παραδεδομένη γραφή.

Ἐν τῷ Σόλωνι τοῦ Πλουτάρχου κεφ. Ιϛ' εἶνε γεγραμμένον «πρὶν ἂν ταράξας *πῖαρ* ἐξέλΗ γάλα», ποιεῖται δ' ὁ Βέργκιος ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν (Τόμ. Β', σελ. 57 ἐκδ. δ') τήνδε τὴν παρατήρησιν· «at hæc est verborum structura πρὶν ἂν γάλα ταράξας ἐξέλῃ πῖαρ, hic quoque ut alias πῖαρ substantivi vim servat». Ὡς δ' ἄλλοι ὑπέλαβον τὸ *πῖαρ* ἐπίθετον τοῦ *γάλα*, οὕτω καὶ ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. Α', σελ. 416. Ἔγραψε δ' ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ τάδε· «Πῖαρ: Τὸ στέαρ, τὴν πιμελήν· ἐνταῦθα δ' ἐπιθετικῶς, Πῖαρ γάλα (κατὰ τὸ παρ' Ὁμήρῳ Πῖαρ οὖδας) εἴρηκε τὸ παχύτατον τοῦ γάλακτος, ὅπερ παρ' ἡμῖν Ἀνθόγαλα μὲν οἱ χαριέστεροι, οἱ δὲ Τουρκοχυδαΐζοντες Καϊμάκι, καλοῦσι» (Πρβ. καὶ Λεξ. Πασσοβ. Τόμ. Β', σελ. 913 καὶ Λεξ. Ὁμηρ. Ἐβελιγγ. Τόμ. Β', σελ. 183). Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1626, 5 φέρεται «Ἔστι δέ φασι πυὸς τὸ πρωτόρρυτον γάλα καὶ νοστιμώτατον κατὰ Αἴλιον Διονύσιον, ὅ τινες *πῦάρ* φασιν. Ἡ χρῆσις παρὰ Ἀριστοφάνει ἐν Εἰρήνῃ. Ὅθεν φασὶ καὶ πυαρίτης τὸ πύρεφθον, ὅ γίνεται ἐκ τοῦ πρώτου γάλακτος». Οὐχὶ *πυα-*

ρίτης ἀλλὰ *πυριάτης* ἐκαλεῖτο τὸ *πύρεφθον* ἢ μᾶλλον *πυρίεφθον*. Ὁ Ἀριστοφάνης λέγει ἐν τῇ Εἰρήνῃ στίχ. 1150 «ἦν δὲ καὶ *πυός* τις ἔνδον καὶ λαγῷα τέτταρα», εἰς ὃ φέρεται τόδε τὸ σχόλιον· «Πυός: ὁ πυὸς ὀξυτόνως καὶ ἀρσενικῶς ἐν τῷ ΙΕ΄ τῆς Καθόλου φησίν». Γραπτέον δὲ «— ἀρσενικῶς (ὡς Ἡρῳδιανὸς) ἐν τῷ Ε΄ τῆς Καθόλου φησίν».

Ὁ ἐκδότης τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τοῖς Διορθωτέοις ἀναγινώσκει «πρὶν *ἀνταράξας* πῦαρ *ἐξεῖλεν* γάλα». Διὰ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ἀπαλλάττεται ἡ ῥῆσις τοῦ Σόλωνος δεινῆς πλημμελείας. Τίνα καὶ μετρίως πεπαιδευμένον λανθάνει ὅτι ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ χρῆσις τοῦ *πρὶν ἂν ἐξέλῃ*, ἡγουμένου τοῦ *ἐπαύσαντο*; Οὐχὶ δὲ σπανίως παραλαμβάνεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὸ *πρίν* μεθ' ὁριστικῆς ἀορίστου, ὅταν ἐν τῷ κυρίῳ μέρει τοῦ λόγου εἶνε τεθειμένος χρόνος παραγόμενος. Ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων ἃ πρόχειρα ἡμῖν ὑπάρχουσι μνημονεύομεν τάδε.

Αἰσχ. Προμ. 479 «οὐκ ἦν ἀλέξημ' οὐδὲν — πρίν γ' ἐγὼ σφίσιν ἔδειξα κράσεις ἠπίων ἀκεσμάτων». Εὐριπ. Ἰφιγ. Αὐλ. 489 «ἄφρων νέος τ' ἦ, πρὶν τὰ πράγματ' ἐγγύθεν σκοπῶν ἐσεῖδον κτέ.». Ἀριστοφ. Ὄρν. 700 «πρότερον δ' οὐκ ἦν γένος ἀθανάτων, πρὶν ἔρως ξυνέμιξεν ἅπαντα».

Ἡρόδ. Α΄, 13 «τούτου τοῦ ἔπεος Λυδοί τε καὶ οἱ βασιλέες αὐτῶν λόγον οὐδένα ἐποιεῦντο, πρὶν δὴ ἐπετελέσθη».

Θουκυδ. Β΄, 65 «οὐ μέντοι πρότερόν γε οἱ ξύμπαντες ἐπαύσαντο ἐν ὀργῇ ἔχοντες αὐτόν, πρὶν ἐζημίωσαν χρήμασιν».

Ξενοφ. Ἑλλην. Ε΄, δ΄, 45 «ὅμως δ' οὐ πρόσθεν ἔστησαν οἱ Θεσπιεῖς (Θεσπιῆς), πρὶν ἐν τῷ τείχει ἐγένοντο» καὶ 58 «πάντα ποιοῦντες οὐκ ἐδύναντο ἴσχειν τὸ ῥεῦμα, πρὶν ἐλιποψύχησε» καὶ Ζ΄, δ΄, 18 «ὅμως δ' οὐ πρόσθεν ἐπαύσαντο, πρὶν ἐξεπολιόρκησαν τὸν Ὄλουρον».

Πλάτ. Φαῖδρ. σελ. 266 α΄ «ὁ μὲν — οὐκ ἐπανῆκε, πρὶν — ἐλοιδόρησε μάλ' ἐν δίκῃ».

Παράδειγμα τῆς τοῦ *πρίν* μεθ' ὁριστικῆς παρατατικοῦ χρήσεως φέρομεν τὸ τοῦ Ἀντιφῶντος Κατηγ. Φαρμ. 19 «οὐ γὰρ ᾔδει ὑπὸ τῆς μητρυιᾶς τῆς ἐμῆς ἐξαπατωμένη, πρὶν ἐν τῷ κακῷ ἤδη ἦν».

Ἀνδρέας ὁ Λοπαδιώτης γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ σελ. 144, 12 «Πρίν: κοινῶς ἀπαρεμφάτῳ ῥήματι συντασσόμενον ἐπάγεται πτῶσιν αἰτιατι-

κήν, Ἀττικῶς δὲ μετὰ παρεληλυθότος ῥήματος συντασσόμενον ἐπάγεται εὐθεῖαν. Σοφοκλῆς· ἡγόμην δ' ἀνὴρ ἀστῶν μέγιστος τῶν ἐκεῖ, πρίν μοι τύχη τοιάδ' ἐπέστη».

Ἀνελλήνιστος εἶνε ἡ μετὰ τοῦ ἌΝ ἐκφορά, οἷον «οὐ πρότερον ἐκ τῆς εὐνῆς ἠγείροντο, *πρὶν ἌΝ* πρὸς ἑαυτοὺς *ἀνθωμολογήσαντο* τὰ κατὰ τὴν προτέραν ἡμέραν αὐτοῖς πραχθέντα» (Διόδ. Σικελ. Ι', ε', 1), κτλ.

Ἐν τῷ Λόγῳ τοῦ Αἰσχίνου κατὰ Κτησιφῶντος § 235 φέρεται «οὐδεὶς πώποτε ἐπέθετο πρότερον τῇ τοῦ δήμου καταλύσει, *πρὶν ἂν μεῖζον τῶν δικαστηρίων ἰσχύσῃ*». Ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect.* σελ. 271 μεταβάλλει αὐτὸ εἰς τὸ *πρὶν μεῖζον τῶν δικαστηρίων ἰσχῦσαι* λέγων «plerique Codices μείζω habent, vitiose: sed πρὶν ἂν ἰσχύσῃ cum λέγων ἐπέθετο non bene iungitur. Codices ἰσχύσοι, ἰσχύσει, ἰσχύσειν. Corrige: πρὶν μεῖζον τῶν δικαστηρίων ἰσχῦσαι». Πρβ. Λυσ. περὶ τῶν Ἀριστοφ. Χρημ. 55 «οὔτε πρὸς δικαστηρίῳ οὔτε πρὸς βουλευτηρίῳ ὤφθην οὐδεπώποτε, πρὶν ταύτην τὴν συμφορὰν γενέσθαι».

Εἴπομεν ὅτι διὰ τῆς ἀναγνώσεως «πρὶν *ἀνταράξας* πῦαρ (πῖαρ) *ἐξεῖλεν* γάλα» ἀπαλλάττεται ἡ ῥῆσις τοῦ Σόλωνος δεινῆς πλημμελείας. Παρατηροῦμεν δὲ νῦν ὅτι ἀναγκαία πάντως εἶνε ἡ μεταβολὴ τοῦ *ἂν ταράξας* εἰς τὸ *ἀνταράξας* (= ἀναταράξας), δύναται δὲ νὰ τηρηθῇ τὸ ἀπαρέμφατον *ἐξελεῖν*· «πρὶν *ἀνταράξας* πῖαρ *ἐξελεῖν* γάλα». Πρβ. Εὐριπίδ. Ἀλκ. 360 «καί μ' οὔθ' ὁ Πλούτωνος κύων οὔθ' οὑπὶ κώπῃ ψυχοπομπὸς ἂν Χάρων ἔσχον, πρὶν εἰς φῶς σὸν καταστῆσαι βίον».

Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Στούρμιος ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ Σχανζίου ἐκδιδομέναις Συμβολαῖς εἰς τὴν Ἱστορ. Σύνταξιν τῆς Ἑλλην. Γλώσσης Τόμ. Α', σελ. 272 καὶ 335 πειρᾶται νὰ εὐοδώσῃ τό τε «πρὶν *ἂν* ταράξας πῖαρ *ἐξέλῃ* γάλα» καὶ τὸ «πρὶν *ἂν* μεῖζον τῶν δικαστηρίων *ἰσχύσῃ*».

σελ. 33, 3 «τῷ δὲ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν Σόλωνος ἀρχὴν οὐκ ἐπέστησαν ἄρχοντα διὰ τὴν στ(άσ)ιν. καὶ πάλιν ἔτει πέμπτῳ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀρχαίαν ἐποίησαν».

Ὁ ἐκδότης γράφει «The MS. reading is corrupt, and the sim-

plest and most probable correction seems to be to read διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀρχὴν οὐκ ἐποίησαν». Κάλλιον τούτου δύναταί τινι νὰ φανῇ τὸ «καὶ πάλιν ἔτει πέμπτῳ *ἡ αὐτὴ αἰτία ἈΝαρχίαν ἐποίησΕν*», τουτέστι: καὶ πάλιν ἔτει πέμπτῳ ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἀναρχία ἐγένετο ἤτοι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν συνέβη ἄρχοντα μὴ καταστῆναι. Πρβ. Ξενοφ. Ἑλλην. Β', γ', 1 «Πυθοδώρου ἐν Ἀθήναις ἄρχοντος, ὃν Ἀθηναῖοι, ὅτι ἐν ὀλιγαρχίᾳ ἠρέθη, οὐκ ὀνομάζουσιν, ἀλλ' *ἀναρχίαν* τὸν ἐνιαυτὸν καλοῦσιν» καὶ Ἡσύχ. Μιλήσ. σελ. 96, 12 Φλαχ. «Θεόπομπος Χίος—γεγονὼς τοῖς χρόνοις κατὰ τὴν *ἀναρχίαν* Ἀθηναίων» καὶ σελ. 119, 15 «γέγονε δὲ ἐπὶ τῆς *ἀναρχίας*» (Ἴδε Δαύβιον ἐν *Stud. zu d. Biogr. d. Suid.* σελ. 1). Ἀλλ' ἴσως ἡ ἀληθὴς γραφὴ εἶνε «καὶ πάλιν ἔτει πέμπτῳ *διὰ* τὴν αὐτὴν αἰτίαν *ἀρχαΙ(ρεσΙ)αν οὐκ* ἐποίησαν», τουτέστιν: ἀρχῆς αἵρεσιν οὐκ ἐποίησαν. Πρβ. σελ. 116, 8 «ποιοῦσι δὲ καὶ *δεκαρχαιρεσίας* (γρ. *ἀρχαιρεσίας*) στρατηγῶν καὶ ἱππάρχων κτέ.» καὶ σελ. 9, 3 «*ἡ—αἵρεσις τῶν ἀρχόντων* ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην ἦν». Λέγει δὲ καὶ ἐν τοῖς Πολιτικοῖς ὁ Ἀριστοτέλης βιβλ. Γ', ς', 7 «ἐπί τε τὰς *ἀρχαιρεσίας* καὶ τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων» καὶ 9 «οὔτε τῶν *ἀρχαιρεσιῶν* οὔτε τῶν εὐθυνῶν» καὶ βιβλ. Δ', ια', 4 «πρός τε *τὰς ἀρχαιρεσίας*— καὶ πρὸς τὰς νομοθεσίας» καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀλέξανδρον Ῥητορικῇ ὁ Ψευδαριστοτέλης κεφ. Β', 7 «περὶ—τὰς *ἀρχαιρεσίας* ἐν τῇ δημοκρατίᾳ οὕτω δεῖ νομοθετεῖν». Ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Βεκκήρου φέρεται σελ. 449, 29 «*Ἀρχαιρεσίας*: *ἀρχαιρεσίας* λέγουσι πληθυντικῶς, οὐκ *ἀρχαιρεσίαν* δὲ οὐδὲ ἄλλως πως». Ὁ δὲ Μοῖρις ἀποφαίνεται σελ. 10 «*Ἀρχαιρεσίας* θηλυκῶς Ἀττικῶς, ὡς Δημοσθένης Φιλιππικοῖς, *ἀρχαιρέσια* οὐδετέρως Ἑλληνικῶς». Ὀρθῶς ἔχει ἡ γνώμη τοῦ Μοίριδος. Παρ' οὐδενὶ τῶν δοκίμων εὑρέθη τὸ οὐδέτερον *ἀρχαιρέσια* ποιουμένων ἀεὶ χρῆσιν τοῦ θηλυκοῦ *ἀρχαιρεσίαι* (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ: Α', β', σελ. 2099). Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου Μέρ. Ε', σελ. 382 «Ἀρχαιρεσίων: Ἐξ ΗΔ, ΑΤ, *Ἀρχαιρεσιῶν*· διὰ τὸ *Ἐνστάντων*. Ἀμφοτέρως γὰρ λέγεται παρὰ Πλουτάρχῳ, Αἱ ἀρχαιρεσίαι, καὶ, *Τὰ ἀρχαιρέσια*, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις (Ἀνωτέρ. Φωκ. § 8, σελ. 8, καὶ Μέρ. Α', σελ. 454) σεσημείωται». Τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ *ἀρχαιρεσία* ἓν μόνον παράδειγμα μνημονεύεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου, τὸ Ἡροδότειον

βιβλ. ϛ', 58 «ἀγορὴ δέκα ἡμερέων οὐκ ἵσταταί σφι οὐδ' *ἀρχαιρεσίη* συνίζει», τουτέστιν: οὐδ' ἀρχαιρεσία ὑπ' αὐτῶν συγκαθιζόντων (συνεδρευόντων) γίνεται· ἤ: οὐδὲ συνεδρία (σύνοδος) αὐτῶν πρὸς ἀρχαιρεσίαν γίνεται. Ὁ Ἐρουερδὴν ἐν *Μνημοσ.* 1885, σελ. 35 ἀναγινώσκει «οὐδ' *ἀρχαὶ* (*οὐδὲ γε*)*ρουσίη* συνίζει». Τῆς παρὰ τῷ Ἡροδότῳ ἀπαντώσης λέξεως ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Σουίδας λέγων «Ἀρχαιρεσία: περὶ ἀρχῶν ἐκλογή. Καὶ ἀρχαιρεσίη τὸ πρὸς χάριν τῶν πολλῶν ζῆν ἢ τὸ ἐπιδόσεις χρημάτων ποιεῖσθαι. Ἡρόδοτος». Πρβ. καὶ Λέξ. Ἡροδ. ϛ', 58 «Ἀρχαιρεσίη: τὸ πρὸς χάριν πολλοῖς ζῆν καὶ τὸ ἐπιδόσεις χρημάτων ποιεῖσθαι». Ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ καὶ τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολόγῳ κεῖται «*Ἀρχαιρεσιάζειν*: τὸ πρὸς χάριν τοῖς πολλοῖς ζῆν». Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις εἶνε γεγραμμένον σελ. 449, 28 «Ἀρχαιρεσιάζειν: τὸ πρὸς χάριν τινὶ *ζητεῖν*» (Ἴδε Βαίριον εἰς *Ἡρόδ.* Τόμ. Γ', σελ. 305 ἐκδ. β'. Πρβ. καὶ Στείνιον ἐν τῇ κριτικῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου Τόμ. Β', σελ. 478). Εἴπομεν ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Ἡροδότου ἔχομεν μαρτύριον τοῦ ἑνικοῦ *ἀρχαιρεσία*. Ἀλλ' εἶνε εὔλογον νὰ ἰσχυρίζηταί τις ὅτι ἀδύνατος ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἀπέβαινε τῷ Ἀριστοτέλει; Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ φέρεται «*Σπουδαρχαιρεσίαι*: οἱ περὶ τὰ ἀρχαιρέσια σπουδάζοντες» ἐξ ἑνικῆς ὀνομαστικῆς *σπουδαρχαιρεσίας* (ὁ) νομιζομένης ὁμοίας τῇ *σπουδαρχίας*. Δὲν φαίνεται δ' ὅμως ἀπίθανον ὅτι ἔγραψεν ὁ Ἡσύχιος *σπουδαρχαιρεσιΔΑΙ*.

Ἀμφιβάλλομεν δ' ἡμεῖς ἂν ἀδιάφθορον εἶνε τὸ «οὐκ ἐπέστησαν ἄρχοντα» ἀποβλέποντες εἰς τὴν σημείωσιν τοῦ ἐκδότου «ἐπέστησαν: MS. apparently απεστησαν». Ἀποκαθίσταται δ' ἴσως ἡ γνησία γραφή, ἂν τὸ *οὐΚ ΑΠέστησαν* μεταβληθῇ εἰς τὸ *οὐ ΚΑΤέστησαν*. Λέγει δ' ὁ Ἀριστοτέλης *ἄρχοντα κατέστησε Λύγδαμιν* (σελ. 42, 8) καὶ *τὰς ἀρχὰς καταστῆσαι* (σελ. 87, 1) καὶ *τὰς ἄλλας ἀρχὰς καταστήσαντες* (σελ. 93, 17)· ἔτι δὲ *τὴν βουλὴν πεντακοσί*(*ους*) *ἀντὶ τετρακοσίων κατέστησεν* (σελ. 54, 5) καὶ *κατέστησε δημάρχους* (σελ. 56, 2) καὶ *καταστῆσαι τοὺς τριάκοντα* (σελ. 92, 9) καὶ *τοὺς φυλοβασιλεῖς κατέστησαν* (σελ. 105, 1) καὶ *καθιστᾶσι τοὺς ἕνδεκα κληρωτούς* (σελ. 127, 13) καὶ *χορηγοὺς καθιστᾶσιν* (σελ. 137, 7) καὶ *χορηγοὺς καθίστησι τρεῖς — καθίστη πέντε* (σελ. 140, 11-2) καὶ *καθίστησιν εἰς Δῆλον χορηγούς* (σελ. 141, 7) καὶ *λοχαγοὺς καθι-*

στησιν (σελ. 152, 2). Πρβ. *οἱ Ἀρεοπαγῖται καθίσταντο* (σελ. 9, 5) καὶ *ἀρχὴ καθεστηκυῖα* (σελ. 23, 7) καὶ *οἱ τριάκοντα δικασταὶ κατέστησαν πάλιν* (σελ. 74, 3) καὶ *οἱ ἐννέα ἄρχοντες καθίσταντο* (σελ. 137, 11) καὶ *ἐπικατέστη* (*ἡ*) *πολεμαρχία* (σελ. 5, 3)· ἔτι δὲ *πολιτείαν κατέστησε* (σελ. 16, 21) καὶ *καταστῆσαι τὴν ἐπὶ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν* (σελ. 80, 17) καὶ *καθίστη τὴν δημοκρατίαν* (σελ. 81, 13) καὶ *κατέστη τύραννος ἢ τύραννος κατέστη* (σελ. 45, 14 καὶ σελ. 58, 8) καὶ *τυραννὶς κατέστη* (σελ. 43, 6). Ποιεῖται δὲ χρῆσιν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τοῦ *ἐφίσταμαι*, οἷον «τῆς γὰρ στρατείας γινομένης ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἐκ καταλόγου, καὶ στρατηγῶν *ἐφισταμένων* ἀπείρων μὲν τοῦ πολεμεῖν, τιμωμένων δὲ διὰ τὰς πατρικὰς δόξας» (σελ. 73, 2), τουτέστιν: ἐφισταμένων τοῖς στρατευομένοις. Περὶ τοῦ *ἐφίστημι* καὶ *ἐφίσταμαι* θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἑτέρωθι.

σελ. 33, 6 «μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τῶν αὐτῶν χρόνων Δ(αμ)α(σίας αἱρε)θεὶς ἄρχων ἔτη δύο καὶ δύο μῆνας ἦρξεν, ἕως ἐξηλάσθη βίᾳ τῆς ἀρχῆς».

Ἐκ τῶν ἐν τῷ Βερολίνῳ Ἀποσπασμάτων τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας τοῦ Ἀριστοτέλους εἶνε ὑπὸ τοῦ Βουσολτίου ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ Τόμ. Α', σελ. 543 τάδε παρατεθειμένα· «μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τῶν (εὐπατριδῶν) Δαμασίας αἱρ(ε)θεὶς ἄρχων ἔτη δύω (προστὰς τῆς πόλ)εως ἐξηλάΣθη (β)ίᾳ τῆς ἀρχῆς». Ὁ Ἀριστοτέλης ἐποιεῖτο χρῆσιν τοῦ *δύο* κατὰ τὴν τῶν Ἀττικῶν συνήθειαν, οὐχὶ τοῦ *δύω*. Κομψότατον εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Βεργκίου γραφὲν ἐν *Μικρ. Φιλολογ. Συγγρ.* Τόμ. Β', σελ.514 «διὰ τοῖν (δυοῖν ἔθνοῖν) αἱρεθείς».

Ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐλέγετο ἀείποτε *ἠλάθην*, *ἀπηλάθην*, *ἐξηλάθην*, κτλ., ἀνάττικος δ' εἶνε ἡ ἐκφορὰ *ἠλάσθην*, *ἀπηλάσθην*, *ἐξηλάσθην*, ὡς καὶ ἡ *ἐλήλασμαι*, *ἀπελήλασμαι*, κτλ. Ὁ Μοῖρις γράφει σελ. 13 «*Ἀπηλάθη* Ἀττικῶς, *ἀπηλάσθη* Ἑλληνικῶς» καὶ σελ. 21 «*Ἀπελαθείς* Ἀττικῶς, μετὰ δὲ τοῦ Σ Ἑλληνικῶς». Ὁ Κόβητος ἀποφαίνεται ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1883, σελ. 95 «Vitiosa Græculorum forma est ἐξηλάΣθην pro ἐξηλάθην et undique expellenda» (Πρβ. καὶ σελ. 97 καὶ 1884, σελ. 139 καὶ *Παρατηρ. εἰς Διον. Ἁλικ. Ῥωμ. Ἀρχ.* σελ. 100. Ἔτι δὲ *Νέ. Ἀναγν.* σελ. 496).

Παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ ἀπαντᾷ σελ. 195 «τῆς ἡμετέρας *ἐξελαΣτέον* πολιτείας».

Πλείονα περὶ τοῦ πράγματος θὰ εἴπωμεν ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ.

σελ. 34, 2 «εἶτ' ἔδοξε(ν) αὐτοῖς διὰ τὸ στασιάζειν ἄρχοντας ἑλέσθαι δέκα, πέντε μὲν εὐπατριδῶν, τρεῖς δὲ ἀ(γρ)οίκων, δύο δὲ δημιουργῶν, καὶ οὗτοι τὸν μετὰ Δαμασίαν ἦρξαν ἐνιαυτόν».

Ὁ ἐκδότης σημειοῦται «ἀγροίκων: the important letters of this name are unfortunately illegible in the MS., but a trace of what appears to be the tail of the ρ is visible. The Berlin fragment is said to read ἄποικοι, but it can hardly be the true word». Ὁ Βουσόλτιος παρατίθεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ Τόμ. Α', σελ. 544 ἐκ τῶν ἐν τῷ Βερολίνῳ Ἀποσπασμάτων τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν ῥῆσιν τήνδε· «ἐτά(ξαντο δ') α(ὐ)το(ὶ διὰ) τὸ (σ)τασιάζειν (ἄρχ)οντας ἑλέσθαι (τέτταρ)ας μὲν εὐπατριδῶν, τρ(εῖς) δ' ἀποίκων, δύο (δὲ δημι)ουρ(γ)ῶν· καὶ οὗτοι τὸν με(τ)ὰ Δαμασίαν ἦρ(ξαν ἐνι)αυτόν». Ὁ Βέργκιος ἐν *Μικρ. Φιλολ. Συγγρ.* Τόμ. Β', σελ. 516 γράφει «ε(ἴ)α(σαν δ') α(ὐ)το(ὶ διὰ) τὸ στασιάζειν κτέ.», σημειοῦται δὲ περὶ τοῦ *ἀποίκων* σελ. 517 «dagegen die Geomoren nennt die vorliegende Bericht ἄποικοι, weil sie ausserhalb der Stadt ansässig waren». Ἔχοντες νῦν τὴν ῥῆσιν τοῦ Ἀριστοτέλους ἀκέραιον βλέπομεν ὅτι δεινὴ ὑπῆρξεν ἡ περὶ τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν ἐν τοῖς Βερολινίοις Ἀποσπάσμασιν ἠφανισμένων ἀποτυχία. Καὶ πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ πταίῃ τις καταγελάστως, ἂν ἀδυνάτοις ἐπιχειρῇ πράγμασιν; Οὐδεμία δὲ δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους *ἀγροίκων* (*αΓΡοίκων*-*αΠοίκων*). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται λ. *ἀγροιῶται* «*Ἄγροικοι*· καὶ γένος Ἀθήνησιν, οἱ ἀντιδιεστέλλοντο πρὸς τοὺς εὐπατρίδας· ἦν δὲ τὸ τῶν γεωργῶν· καὶ τρίτον τὸ τῶν δημιουργῶν». Λέγει δὲ καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ σελ. 252 «ἐκεῖνοι μὲν γὰρ (οἱ Ἀθηναῖοι δηλ.) εἰς δύο μέρη νείμαντες τὸ πλῆθος εὐπατρίδας μὲν ἐκάλουν τοὺς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων καὶ χρήμασι δυνατούς—*ἀγροίκους* δὲ τοὺς ἄλλους πολίτας». Ἀμ-

φοτέρων τῶν χωρίων τούτων ἐποιήσατο μνείαν ὁ ἐκδότης τοῦ Ἀριστοτελικοῦ βιβλίου.

σελ. 35, 2 «ὥ(στε) δῆλον ὅτι μεγίστην εἶχεν δύναμιν ὁ ἄρχων· φαίνονται γὰρ αἰεὶ στ(α)σιάζοντες περὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς. ὅλως δὲ διετέλουν νοσοῦντες τὰ πρὸς ἑαυτούς, οἱ μὲν ἀρχὴν καὶ πρόφασιν ἔχοντες τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπήν, κτέ.».

Ἐν τοῖς Βερολινίοις Ἀποσπάσμασι φέρεται, ὡς γράφει ὁ Βέργκιος ἐν *Μικρ. Φιλ. Συγγρ.* Τόμ. Β', σελ. 517, «*OC καὶ* δῆλον ὅτι μεγίστην δύναμιν (εἶχεν ὁ) ἄρχων». Τὰ ἑπόμενα τούτοις εἶνε πεπηρωμένα ἐν τοῖς εἰρημένοις Ἀποσπάσμασι· συμπληροῖ δ' αὐτὰ ὁ Βέργκιος ὧδε σελ. 518 «φαίνονται γὰρ α(ἰεὶ στ)ασιάζοντες (ταύτης ἕνεκα) τῆ(ς) ἀρχῆς ὅλως δὲ διετέλουν τὰ πρὸ Σ(όλωνος) οἱ μὲν.. ἔχοντες.. οἱ δὲ δυσχεραίνοντες κτλ.». Παραβάλλων τις τὴν ῥῆσιν ταύτην πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅπερ ἀβλαβὲς σῴζεται ἐν τῇ πρὸ μικροῦ εὑρεθείσῃ καὶ ἐκδοθείσῃ Πολιτείᾳ τῶν Ἀθηναίων, διδάσκεται ὅτι μεγάλως κινδυνεύει τις νὰ παραδοξολογῇ, ἂν μὴ ἱκανὰ περιλείμματα λόγου τινὸς ἔχων πειρᾶται ἀκέραιον αὐτὸν ν' ἀποκαταστήσῃ.

Εἴμεθα δὲ πεπεισμένοι ὅτι ἔγραψεν ὁ Ἀριστοτέλης «*ᾧ καὶ* δῆλον ὅτι μεγίστην εἶχεν δύναμιν ὁ ἄρχων». Πολλάκις δὲ γίνεται χρῆσις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τοῦ *ᾧ. καί*, *ᾗ καί*, *διὸ καί*, *ὅθεν καί*, κτλ. Τίς ἀγνοεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ῥηθὲν ἐν βιβλ. Α', 101 «*ᾗ καὶ* Μεσσήνιοι ἐκλήθησαν οἱ πάντες»; Ἐκ τοῦ προκειμένου ἡμῖν συγγράμματος τοῦ Ἀριστοτέλους καταλέγομεν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως τάδε τὰ μαρτύρια. σελ. 6, 11 «*διὸ καὶ* νεωστὶ γέγονεν ἡ ἀρχὴ μεγάλη». σελ. 6, 16 «*διὸ καὶ* μόνη τῶν ἀρχῶν οὐκ ἐγένετο κτέ.». σελ. 15, 9 «*διὸ καὶ* ἐν ἀρχῇ τῆς ἐλεγείας δεδοικέναι φησί». σελ. 24, 2 «*διὸ καὶ* ἐν τοῖς νόμοις κτέ.». σελ. 46, 6 «*ὅθεν καὶ*—ἐνέστη». σελ. 46, 19 «*ἀφ' οὗ καὶ* συνέβη». σελ. 53, 12 «*διὸ καὶ* ᾖδον». σελ. 56, 1 «*ὅθεν καὶ* καλοῦσιν». σελ. 66, 7 «*διὸ καὶ* ἐχρῶντο». σελ. 66, 13 «*διὸ καὶ*—οὗτος ἦν». Πρβ. καὶ σελ. 59, 1 καὶ σελ. 78, 6. Ἐν σελ. 103, 12 κεῖται *ὅπερ καὶ συνέπεσεν*

ὅμοιον ὂν τῷ *ὅπερ καὶ ἐγένετο* (*ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο*, *ὅπερ οὖν καὶ συνέβη*, *ὅπερ καὶ γέγονε* Δημοσθ. σελ. 365, 77). Ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐλέχθη «*τὰ δὴ καὶ ἐγένετο*» (βιβλ. Α', 22 καὶ Ε', 92, 4). Ὁ Κόβητος γράφει ἐν ταῖς εἰς Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα Παρατηρήσεσι σελ. 38 «ὅπερ ἐγένετο. Constanter omnes in ea re dicebant: ὅπερ ΚΑΙ ἐγένετο, ὅπερ ΚΑΙ συνέβη, ut sexcenties apud ipsum Dionysium legitur veluti pag. 409, 960. et passim alibi». Παραδείγματα τῆς ἄνευ τοῦ *καὶ* ἐκφορᾶς ἐμνημονεύθησαν ὑπὸ τοῦ Κ. Φ. Ἑρμαννοῦ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν βιβλίου τοῦ Λουκιανοῦ σελ. 356. Πρβ. καὶ Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. σελ. 99, 6.

Τῆς μετὰ δοτικῆς συντάξεως τοῦ *δῆλόν ἐστιν ἢ γίγνεται* φέρομεν μαρτύρια ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος τὸ «ᾧ καὶ δῆλον ἦν» καὶ τὸ «ᾧ καὶ δῆλον ἐγένετο» (Ἀναβ. Β', γ', 6 καὶ Δ', ζ', 20) καὶ ἐκ τοῦ Δημοσθένους τὸ «τῷ τοῦτο δῆλον;» (σελ. 634, 45 καὶ σελ. 1317, 61). καὶ τὸ «τῷ δῆλον οὖν ἔσται πότερον σὲ φέρουσιν ἢ ἐμέ;» (σελ. 996, 7). Πρβ. Ἀριστοφ. Ὄρν. 704 «ὡς δ' ἐσμὲν Ἔρωτος πολλοῖς δῆλον» καὶ Πλούτ. 333 «δῆλος δ' ἐστὶν — τῇ βαδίσει καὶ τῷ τάχει» καὶ Θουκυδ. Ε', 10 «δῆλοι δὲ τῶν τε δοράτων τῇ κινήσει καὶ τῶν κεφαλῶν». Λέγεται δὲ καὶ *δῆλόν ἐστιν ἢ γίγνεται ἔκ τινος*. Ὁμοία χρῆσις παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ῥημάτων *τεκμαίρομαι* καὶ *εἰκάζω*, οἷον *τεκμαίρομαί τινι* καὶ *τεκμαίρομαι ἔκ τινος* (*ἀπό τινος*) καὶ *εἰκάζω τινὶ* καὶ *εἰκάζω ἔκ τινος* (*ἀπό τινος*). Παρατιθέμεθα πρὸς μείζονα τοῦ πράγματος διασάφησιν καὶ τάδε τὰ χωρία.

τῷ τοῦτο κρίνεις; (Ἀριστοφ. Πλ. 48).

τῷ τόδε γνῶναί με χρή; (Εὐριπ. Ἴων. 1344. Πρβ. *τεκμηρίῳ γιγνώσκω*).

τῷ δὲ τοῦτο συμβαλὼν ἔχεις; (Σοφοκλ. Οἰδ. Κ. 1474).

φέρε τουτὶ τῷ χρὴ πιστεύειν; (Ἀριστοφ. Νεφ. 385).

πάρα δὲ πολλοῖσιν μαθεῖν (Ἀριστοφ. Βατρ. 1484).

τῷ γὰρ εἰκὸς ἄνδρα κυφὸν ἐξολέσθαι κτέ.; (Ἀριστοφ. Ἀχ. 703). (Ἴδε Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Ἀχ.* σελ. 354 καὶ εἰς *Νεφ.* σελ. 329). Ἐμφερὲς τούτοις εἶνε τὸ ἁπαντῶν ἐν τῷ Προμηθεῖ τοῦ Αἰσχύλου στίχ. 51 «*ἔγνωκα τοῖσδε* κοὐδὲν ἀντειπεῖν ἔχω», τουτέστιν: *ἔγνωκα τοῖς παροῦσι πράγμασιν* ἤτοι *ἐκ τῶν παρόντων πραγμάτων*. Ἄνευ

ἀνάγκης ὑπελήφθη ὑπό τ' ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ Βλαϋδεσίου ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Νεφελῶν σελ. 98 ὅτι ὁ σύνδεσμος *καί* ὀφείλων νὰ προταχθῇ τοῦ *τοῖσδε* ἐπηνέχθη αὐτῷ κατὰ μετάθεσιν. Πρβ. Ἑρμαννὸν εἰς *Αἰσχύλ.* Τόμ. Β', σελ. 59.

σελ. 35, 9 «ἦσαν (δ') αἱ στάσεις τρεῖς, μία μὲν τῶν παραλίων, ὧν προειστήκει Μεγακλῆς ὁ Ἀλκμέωνος, ο(ἵ)περ ἐδόκουν μάλιστα διώκειν τὴν μέσην πολιτείαν· ἄλλη δὲ τῶν πεδια(κῶν), οἳ τὴν ὀλιγαρχίαν ἐζήτουν, ἡγεῖτο δ' αὐτῶν Λυκοῦργος· τρίτη δ' ἡ τῶν διακρίων, ἐφ' ᾗ τεταγμένος ἦν Πεισίστρατος».

Τὸν τύπον *παραλίων* ἢ *Παραλίων* βλέπομεν καὶ παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 36 «ὡς Ὑπερακρίους τινὰς καὶ *Παραλίους* Ἀθήνησιν» καὶ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ βιβλ. Α', 58 «οὔτε μετὰ τῶν ἐξ ἄστεος οὔτε μετὰ τῶν Πεδιέων ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τῶν *Παραλίων* ἐτάχθη» καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ Ἠθικ. σελ. 805 δ' «διὸ βελτίονα Σόλων ἔλαβεν ἀρχήν, διεστώσης εἰς τρία μέρη τῆς πόλεως, τὸ τῶν Διακρίων λεγομένων καὶ τὸ τῶν Πεδιέων καὶ τὸ τῶν *Παραλίων*». Ἀλλ' ἐν σελ. 763 δ' φέρεται «ὥσπερ οὖν ἦσάν ποτε τρεῖς στάσεις Ἀθήνησι, *Παράλων*, Ἐπακρίων, Πεδιέων, χαλεπῶς ἔχουσαι καὶ διαφερόμεναι πρὸς ἀλλήλας». Τοῦ τρισυλλάβου δὲ τύπου γίνεται συνήθως χρῆσις, ὡς παρ' Ἡροδότῳ βιβλ. Α', 59 «ὅς, στασιαζόντων τῶν *Παράλων* καὶ τῶν ἐκ τοῦ πεδίου Ἀθηναίων —, καταφρονήσας τὴν τυραννίδα ἤγειρε τρίτην στάσιν» καὶ παρ' ἄλλοις (Ἴδε Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Λυσ.* σελ. 168). Τὰ ἐκ τοῦ *ἅλς* συγκείμενα ἐπίθετα ἐκφέρονται διὰ τῆς καταλήξεως ΟΣ, οἷον *ἀγχίαλος*, *ἀμφίαλος*, *ἔναλος*, *ἔξαλος*, *πάραλος*, *πρωτόαλος*, *ὕφαλος*, (*ὠκύαλος*). Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1396, 20 «Ὁ δὲ ἀγχίαλος τόπος καὶ ἀμφίαλος δασύνουσι τὸ μέσον ἄλφα κατὰ τοὺς παλαιούς. Οὕτω δὲ καὶ ὁ *πλησίαλος*, οὗ χρῆσις κατὰ τὸν Ἀθήναιον παρὰ Ποσειδωνίῳ ἐν τῷ ὥδευον κατὰ τὸ *πλησίαλον*, ταὐτὸν δ' εἰπεῖν ἀγχίαλον, νικήσαντες τὴν μάχην». Ἀλλὰ πρὸς τοῖς τρισυλλάβοις τύποις *πάραλος* καὶ *ἔναλος* ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τοὺς τετρασυλλάβους *παράλιος* καὶ *ἐνάλιος* (*εἰνάλιος*). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ

Φωτίου καὶ τῷ τοῦ Σουΐδα φέρεται «*Ἐφάλια*: παραθαλάσσια». Οὐκ ὀλίγα δ' ἐκ προθέσεων συγκείμενα ὀνόματα λήγουσιν εἰς ΟΣ-ΟΝ καὶ ΙΟΣ-ΙΟΝ, ὡς θὰ παραστήσωμεν ἀλλαχοῦ.

Τῇ ἐκφορᾷ *πεδιακοί* ἢ *Πεδιακοί* ἐχρήσατο ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἐν τοῖς Πολιτικοῖς βιβλ. Ε', δ', 5 «οἷον Ἀθήνησί τε Πεισίστρατος στασιάσας πρὸς τοὺς *Πεδιακοὺς* καὶ Θεαγένης κτέ.». Πολλὰ δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὑπάρχουσιν εἰς ΙΑΚΟΣ ὀνόματα παρηγμένα ἐκ πρωτοτύπων εἰς ΙΟΝ. Ἐν τοῖς ἐκ τοῦ Λαερτίου Διογένους καὶ τοῦ Πλουτάρχου παρατεθεῖσι χωρίοις εἶνε παρειλημμένος ὁ τύπος *Πεδιέων*. Λέγει δ' ὁ Πλούταρχος καὶ ἐν τῷ Σόλωνι κεφ. ΙΓ' «ἦν γὰρ τὸ μὲν τῶν Διακρίων γένος δημοκρατικώτατον, ὀλιγαρχικώτατον δὲ τὸ τῶν *Πεδιέων*· τρίτοι δ' οἱ Πάραλοι κτέ.» καὶ κεφ. ΚΘ' «προειστήκει τῶν μὲν *Πεδιέων* Λυκοῦργος, τῶν δὲ Παράλων Μεγακλῆς ὁ Ἀλκμαίωνος (γρ. *Ἀλκμέωνος*), Πεισίστρατος δὲ τῶν Διακρίων». Ἐσχηματίσθη δὲ τὸ *Πεδιεύς*-*Πεδιεῖς* ἐκ τοῦ *πεδίον*, ὡς τὸ *πολιεύς* ἐκ τοῦ *πόλις* καὶ τὸ *οἰκεύς* ἐκ τοῦ *οἶκος* καὶ τὸ *ἀγυιεύς* ἐκ τοῦ *ἀγυιά*. Παρβ. καὶ *σταδιεύς* καὶ *φρατριεύς* καὶ *θαλασσεύς*· ἔτι δὲ *τερμιεύς* καὶ *ἁλιεύς*. Σημειωτέον δ' ὅτι ἀντὶ τοῦ *πεδίων* ἐν τῇ παρὰ Μάρκῳ τῷ Ἀντωνίνῳ βιβλ. Ε', 7 εὐχῇ τῶν Ἀθηναίων «ὗσον, ὗσον, ὦ φίλε Ζεῦ, κατὰ τῆς ἀρούρας τῆς Ἀθηναίων καὶ τῶν *πεδίων*» εἴκασεν ὁ Βέργκιος ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν Τόμ. Γ', σελ. 684 ἐκδ. δ' *Πεδιαίων*. Ἀλλ' ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε *Πεδιεῖς*-*Πεδιέων*, οὐχὶ *Πεδιαῖοι*-*Πεδιαίων*. Πρὸς τοῖς δυσὶ δὲ τύποις *Πεδιεῖς* καὶ *Πεδιακοί* φέρεται καὶ τρίτος *Πεδιάσιοι* παρὰ τῷ Φωτίῳ καὶ τῷ Σουΐδᾳ «Πάραλοι: — οἱ τὴν παράλιον τῆς Ἀττικῆς κατοικοῦντες, ὥσπερ ἕτεροι *Πεδιάσιοι* καὶ Διάκριοι». Περὶ τῶν εἰς ΑΣΙΟΣ ὀνομάτων θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἑτέρωθι.

Τὸ ὄνομα *διάκριοι* ἢ *Διάκριοι*, οὗ ποιεῖται χρῆσιν ὁ Ἀριστοτέλης, ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ καὶ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Σφ. 1223 «ὡς οὐδεὶς *Διακρίων* δέξεται». Φέρεται δ' εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοφάνους τόδε τὸ σχόλιον· «Ὡς εἰς ταύτην ἑαυτὸν ἀναπέμπων τὴν τάξιν τοῦ πολιτεύματος· κατὰ γὰρ τοὺς Σόλωνος νόμους τρεῖς ἦσαν αἱ τάξεις, μία μὲν τῶν Παραλίων, ὧν προειστήκει Μεγακλῆς, ἑτέρα δὲ τῶν Πεδιέων, ὧν προειστήκει Λυκοῦργος, τρίτη δὲ τῶν *Διακρίων*, ὧν προειστήκει Πεισίστρατος».

Τὸ *μία μὲν τῶν Παραλίων* εἶνε γραφὴ τοῦ Πόρτου ἀντὶ τοῦ *μία ἐν τῷ παραλίῳ*. Ὁ Μεινέρσιος ἐν *Dissert. Phil. Hal.* Τόμ. ΙΑ', σελ. 365 νομίζει τὸ «κατὰ τοὺς Σόλωνος *νόμους*» ἐσφαλμένην ἀνάγνωσιν τοῦ «κατὰ τοὺς Σόλωνος *χρόνους*».

Ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου δ' ὅμως ἐρρήθη βιβλ. Α', 59 «συλλέξας δὲ στασιώτας καὶ τῷ λόγῳ τῶν *Ὑπερακρίων* προστὰς μηχανᾶται τοιάδε». Ἐξεδόθη δὲ καὶ ἐν τοῖς εἰς Δημοσθένη Σχολίοις ὑπὸ τοῦ Δινδορφίου σελ. 623, 2 ἀκολουθήσαντος τῷ Μειήρῳ «οἵ τε Παράλιοι καὶ οἱ *Ὑπεράκριοι*» ἀντὶ τοῦ *περάκριοι*. Πρβ. καὶ Διον. Ἁλικ. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 26. Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις κεῖται σελ. 253, 3 «Ἐπακρία γῆ: ἡ πρὸς τοῖς ἄκροις τῶν ὀρέων, ἀφ' οὗ καὶ *Ὑπεράκριοί* τινες ἦσαν Ἀθηναῖοι». Σημειωτέον δ' ὅτι εὑρέθη καὶ τρίτον ὄνομα ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 763 δ' «Παράλων, *Ἐπάκρων*, Πεδιέων», ὃ μετετυπώθη εἰς τὸ *Ἐπακρίων* (Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Γ', σελ. 1387 Διδ.).

Ὡς δ' εἶνε διὰ τοῦ Ε προενηνεγμένον τὸ ὄνομα *Ἀλκμέωνος*, οὕτω καὶ τὸ *Ἀλκμεωνίδαι* σελ. 49, 21 «ὧν οἱ *Ἀλκμεωνίδαι* προειστήκεσαν» καὶ σελ. 52, 11 «διὰ τὸ τοὺς *Ἀλκμεωνίδας* δοκεῖν εἶναι τῶν ἐναγῶν» καὶ σελ. 53, 10 «αἰτιώτατοι—ἐγένοντο τῆς ἐκβολῆς τῶν τυράννων οἱ *Ἀλκμεωνίδαι*». Πλημμελῶς ἔχει ἡ διὰ τοῦ Ο ἐκφορὰ *ἈλκμεΟνιδῶν* (σελ. 52, 6 καὶ 77, 8). Τοὐναντίον τὸ *ΣΩφωνίδου* (σελ. 69, 6) μεταβλητέον εἰς τὸ *ΣΟφωνίδου*. Ὁ ἐκδότης ποιεῖται τὴν παρατήρησιν τήνδε περὶ τῆς γραφῆς *Ἀλκμέωνος*· «Ἀλκμέωνος: the spelling of the MS. is retained, which consistently has ε for the more usual αι in this word and its cognates, such as Ἀλκμεωνίδαι. In the patronymic the spelling varies between ω and ο». Ὁ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους φερόμενος τύπος εἶνε ὁ ὀρθῶς ἔχων. Σαφέστατ' ἐν ταῖς Γλωσσικαῖς Παρατηρήσεσι σελ. 218 κἑξ. ἀπεδείξαμεν ὅτι *Ἀλκμέων* καὶ *Ἀλκμεωνίδαι* ἔγραφον οἱ Ἕλληνες, οὐχὶ *Ἀλκμαίων* καὶ *Ἀλμαιωνίδαι*.

Ὡς δ' ἐν τῇ παρατεθείσῃ ῥήσει λέγεται *τὴν ὀλιγαρχίαν ἐζήτουν*, οὕτω καὶ ἐν σελ. 93, 6 *τὴν πάτριον πολιτείαν ἐζήτουν*.

Παντὶ δέ, νομίζομεν, φανερὸν ἀποβαίνει ὅτι ἐμμελέστερον ἔχει ὁ λόγος ὧδε ἐκφερόμενος· «Ἦσαν (δ') αἱ στάσεις τρεῖς· μία μὲΝ (Ἡ) τῶν Παραλίων—ἄλλη δ' Ἡ τῶν Πεδιακῶν—τρίτη δ' ἡ τῶν Δια-

κρίων». Ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 162, 12 εἶνε καὶ τὰ τρία ἄνευ ἄρθρου προενηνεγμένα· «τρεῖς ἦσαν αἱ τάξεις· μία μὲν τῶν Παραλίων — ἑτέρα δὲ τῶν Πεδιέων — τρίτη δὲ τῶν Διακρίων».

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τοῖς Βερολινίοις Ἀποσπάσμασι φέρεται «οὗτοι δ' ἐδόκουν μάλιστα διώκειν . . .»· ἵνα δ' ἄρτιον αὐτὸ καταστήσῃ ὁ Βέργκιος, ἔγραψεν ἐν *Μικρ. Φιλ. Συγγρ.* Τόμ. Β', σελ. 516 «οὗτοι δ' ἐδόκουν μάλιστα διώκειν (τοὺς μετὰ Κύλωνος)».

σελ. 36, 6 «προσεκεκόσμηντο δὲ τούτοις οἵ τε ἀφ(η)ρημένοι τὰ χρέα διὰ τὴν ἀπορ(ί)αν, καὶ οἱ τῷ γένει μὴ καθαροὶ διὰ τὸν φόβον· σημεῖον δ', ὅτι μετὰ τὴν τυράννων κατάστασιν ἐποίησαν διαφημισμὸν ὡς πολλῶν κοινωνούντων τῆς πολιτείας οὐ προσῆκον».

Τὸ *προσεκεκόσμηντο* ὑπολαμβάνομεν ἡμαρτημένην ἀνάγνωσιν τοῦ *προσεκεκόλληντο*. Εὐκόλως ἠδύνατο τὸ *προσεκεκόΛΛηντο* νὰ μεταπέσῃ εἰς τὸ *προσεκεκό:Μηντο*. Πολλὰ παραδείγματα τῆς συγχύσεως τοῦ ΛΛ καὶ Μ κατελέξαμεν ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ζ', σελ. 118-23. Σημειωτέον δ' ὅτι τῆς μετὰ συλλαβικῆς αὐξήσεως ἐκφορᾶς τοῦ ἀναδεδιπλασιασμένου ὑπερσυντελίκου γίνεται χρῆσις ἐν τῷ Ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ, οἷον σελ. 9, 11: *ἀπΕδέδοτο* καὶ σελ. 35, 6: *συνΕβεβήκει*.

Ἐσφαλμένα δὲ πάντως εἶνε τό τε *κατάστασιν* καὶ τὸ *διαφημισμόν*. Ἀναγνωστέον δὲ «μετὰ τὴν (τῶν) τυράννων *κατάπαυσιν* ἐποίησαν *διαΨηφισμὸν* ὡς κτέ.». Πρβ. Ἡρόδ. Ε', 38 «τυράννων μέν νυν *κατάπαυσις* ἐγίνετο ἀνὰ τὰς πόλιας (πόλις)» καὶ Ϛ', 67 «κατὰ μὲν δὴ τὴν Δημαρήτου *κατάπαυσιν* τῆς βασιληΐης οὕτω ἐγένετο». Ἀλλαχοῦ λέγει ὁ Ἀριστοτέλης «ἔτει τετάρτῳ μετὰ τὴν τῶν τυράννων κατάλυσιν» (σελ. 53, 18) καὶ «πέμπτη δ' ἡ μετὰ (τὴν) τῶν τυράννων κατάλυσιν» (σελ. 105, 8) καὶ «μετὰ τὴν τῶν τετρακοσίων κατάλυσιν» (σελ. 9(-1. πρβ. καὶ σελ. 90, 10) καὶ «τῆς ἐκβολῆς τῶν τυράννων» (σελ. 53, 9) καὶ «τῆς τῶν τυράννων ἐκβολῆς» (σελ. 88, 16). Ὡς δὲ μετέπεσε τὸ *διαΨηφισμός* εἰς τὸ *διαΦημισμός*, οὕτω τοὐναντίον τὸ *ἀνάΦυξις* εἰς τὸ *ἀνάΨυξις*. Πρβ. *ΜέμΦιν-μέμΨιν*, κτλ. Τοῦ τύπου *διαψηφισμός* παρέχει ἡμῖν μαρτύριον ὁ Ἀθήναιος·

ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλων παλαιῶν ἐλέχθη *διαψήφισις*. Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους κεῖται βιβλ. Η', 19 «αἱ δ' ἐν τοῖς δήμοις αὗται κρίσεις ἐκαλοῦντο *διαψηφίσεις*» καὶ 64 «*διαψήφισις* δ' ἦν τὸ τοὺς δημότας τὴν ψῆφον ὑπὲρ τῶν παρεγγεγράφθαι δοκούντων ἐνεγκεῖν» (Πρβ. καὶ 54). Γράφει δὲ καὶ ὁ Ἡσύχιος «*Διαψήφισις*: ἡ ἐξέτασις τῶν πολιτῶν ἡ κατὰ δήμους γινομένη» καὶ «Διὸς θᾶκοι καὶ πεσσοί:—Φασὶ δὲ ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων *διαψηφίσει*, ὅτε ἠμφισβήτει Ἀθηνᾶ καὶ Ποσειδῶν, κτέ.» καὶ «Κυαμοτρώξ: ἐν ταῖς *διαψηφίσεσι* κυάμοις ἐχρῶντο». Καλὸν ἡμῖν φαίνεται νὰ καταχωρισθῶσιν ἐνθάδε ἃ πρὸ ἐτῶν ἐγράψαμεν ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Παρνασσῷ Τόμ. Η', σελ. 206:

> *ἀποψήφισις*. Ἀντιφ. περὶ τοῦ Ἡρῴδ. Φόν. 9 «νομιμωτάτην καὶ δικαιοτάτην πεποιήκασιν ὑμῖν τὴν *ἀποψήψισίν* μου». Δημοσθέν. σελ. 1299, 2 «τὸ παρωξύνθαι τὴν πόλιν πρὸς τὰς *ἀποψηφίσεις*» καὶ σελ. 1300, 4 καὶ 6. Ἁρποκρατ. σελ. 53, 4 «Ἀποψηφίζονται—καὶ *ἀποψήφισιν* δὲ τὸ πρᾶγμα λέγει Δημοσθένης ἐν τῇ πρὸς Συμβουλίδην ἐφέσει». Ὁμοίως τῷ *ἀποψήφισις* εἶνε ἐσχηματισμένον τὸ *καταψήφισις* ἅπαντῶν παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι Κατηγ. Φαρμακ. 3 «περὶ τῆς *καταψηφίσεως* δικάζετε» καὶ παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ. Ἐλέχθη δὲ καὶ *διαψήφισις* ὑπό τε τοῦ Πλάτωνος (Νόμ. σελ. 855 δ' καὶ 956 ε' καὶ 958 α') καὶ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. Α', ζ', 14) καὶ τοῦ Λυσίου (κατ' Ἐρατοσθ. 54) καὶ τοῦ Δημοσθένους (σελ. 1306, 26) καὶ τοῦ Αἰσχίνου (κατὰ Τιμ. 77 καὶ 114 καὶ περὶ Παραπρ. 182). Ἴδε καὶ Ἁρποκρατ. σελ. 93, 15 καὶ Βεκκ. Ἀν. σελ. 186, 7. Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 218 α' κεῖται «οὗτός ἐστιν ὁ διαψηφισμὸς ὁ γενόμενος κατὰ τῶν περὶ Ἐρασινίδην στρατηγῶν», ἐν δὲ τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους Η', 149 φέρεται «κρίσις, διαψήφισις, *καταψηφισμός*». Πρβ. *παραψηφισμός* καὶ *συμψηφισμός*.

Λέγεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ *ἀγώνισις-ἀγωνισμός*, *ἀκόντισις-ἀκοντισμός*, *ἀκροβόλισις-ἀκροβολισμός*, *οἴκισις-οἰκισμός*, κτλ. Ἴδε Παρνασσ. Τόμ. Η', σελ. 205-215.

Περὶ τοῦ τύπου *χρέα* παρατηροῦμεν ὅτι οὗτος ἦτο ἐγκεκριμένος παρὰ τοῖς παλαιοῖς, οὐχὶ ὁ *χρέη*. Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Παπασλιώτου

διασκευασθείση Γραμματικῇ τοῦ ἀοιδίμου Γενναδίου φέρεται σελ. 98, 311 «Ἡ καθαρὰ κατάληξις εα εἰς τὸν ἑν. τοῦ ἀρσεν. καὶ τὸν πληθυντικὸν τοῦ οὐδετέρου συναιρεῖται Ἀττικῶς εἰς α· οἷον *χρέος*, *χρέεα-χρέα· ὑγιής*, *ὑγιέα-ὑγιᾶ* (καὶ ὑγιῆ)». Τοῦ ὀνόματος *δέος* τὸ πληθυντικὸν παρὰ μὲν τῷ Λυσίᾳ (ἢ Ψευδολυσίᾳ) κατ' Ἀνδοκ. 20 εἶνε *δέη*, παρὰ δὲ τῷ Αἰλιανῷ περὶ Ζῴ. Η', 8 καὶ ΙΓ', 27 (σελ. 141, 46 καὶ σελ. 232, 38 Διδ.) *δέα*. Τῷ *δέη* ὅμοιον ὑπάρχει τὸ *θύη* τὸ κείμενον ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Εὐπόλιδος παρ' Ἀθην. σελ. 123 α' «*θύη* πέττειν τινὰ κέλευ'» καὶ ἐν ταῖς Εὐμενίσι τοῦ Αἰσχύλου στίχ. 835 «*θύη* πρὸ παίδων καὶ γαμηλίου τέλους». Ἀλλ' ἀκριβῶς τὰ τοιαῦτα μέλλομεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ νὰ ἐξετάσωμεν.

σελ. 38, 2 «ὡς παρὰ τῶν ἀντιστασιωτῶν ταῦτα πεπονθώς».

Περὶ τοῦ *ΠΑΡΑ τῶν ἀντιστασιωτῶν πεπονθώς* θὰ διαλάβωμεν ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει, ὡς καὶ περὶ τοῦ *γεγενημένων εὖ* (σελ. 89, 1) καὶ περὶ τοῦ *πρὶν ἢ Παυσανίαν ἀφικέσθαι* (σελ. 100, 2).

σελ. 38, 8: Πισιστράτου καὶ 38, 11: Πισίστρατον καὶ σελ. 39, 6: Πισίστρατος καὶ σελ. 41, 5: Πισίστρατος καὶ σελ. 42, 17: Πισίστρατον καὶ σελ. 43, 7 «Πισίστρατος καὶ σελ. 44, 3: Πισιστράτῳ καὶ 10: Πισίστρατον καὶ 12: Πισίστρατος καὶ 17: Πισιστράτου καὶ σελ. 45, 12: Πισίστρατος καὶ 17: Πισίστρατον καὶ σελ. 46, 3: Πισίστρατος καὶ σελ. 58, 7: Πισίστρατος καὶ σελ. 51, 13: Πισιστρατιδῶν.

Οὐχὶ διὰ τοῦ Ι ἀλλὰ διὰ τῆς διφθόγγου ΕΙ ἐκφέρεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ ὄνομα *Πεισίστρατος* καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ γενόμενον *Πεισιστρατίδαι*, ὡς ἐν σελ. 36, 6: *Πεισίστρατος* καὶ ἐν σελ. 37, 1: *Πεισίστρατος* καὶ ἐν σελ. 45, 22: *Πεισιστράτου* καὶ ἐν σελ. 46, 8: *Πεισιστράτου* καὶ ἐν σελ. 77, 6: *Πεισίστρατος* καὶ ἐν σελ. 50, 17: *Πεισιστρατιδῶν* καὶ ἐν σελ. 51, 1: *Πεισιστρατίδαις*. Ἀπαντᾷ δὲ τὸ ὄνομα *Πεισίστρατος* καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς.

Ὁμοίως τῷ *Πεισίστρατος* εἶνε ἐσχηματισμένα τὸ *Πείσανδρος*, *Πει*

σίρροδος, *Πεισιάναξ-Πεισιανάκτειος*, *Πεισιδίκη*, κτλ. Πρβ. καὶ *πεισίβροτος*, *πεισιχάλινος*. Παντὶ δὲ γνωστὸν ὑπάρχει τὸ *Ἡγησίας ὁ πεισιθάνατος*.

Ὁ Βλαϋδέσιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ὀρνίθων σελ. 7: Πεισθέταιρος vulg. Quinquies sic legitur in libris, vv. 644. 1046. 1123. 1271. 1495. ΠΕΙΘΕΤΑΙΡΟΣ vel ΠΕΙΣΕΤΑΙΡΟΣ malit Bergk. ΠΙΣΘΕΤΑΙΡΟΣ Meinek. Cobet. ΠΕΙΘΕΤΑΙΡΟΣ potius quam aut ΠΕΙΣΕΤΑΙΡΟΣ aut ΠΙΣΘΕΤΑΙΡΟΣ probat Kock. Cujus formae affert haec exempla, Πειθόξενος, Πειθαγόρας (Herod. V. 46), Πείθανδρος (Πείσανδρος est C. I. I, 183), Πειθήνωρ, Πειθόλας, Ἄρχανδρος, Τέρπανδρος. Idem formam Πεισθέταιρος, ut analogiae prorsus repugnantem, merito damnat. Scripturam ΠΕΙΘΕΤΑΙΡΟΣ patrocinantur etiam Dind. Hold. Kenn. «Semper legendum puto ΠΕΙΣΕΤΑΙΡΟΣ sine Θ, ut Πείσανδρος, Πεισίστρατος, vel saltem Πισθέταιρος. Sed, quum ἡγεμονικὸς omnino sit ille, magis convenit nomen ei dare ὡς πείθοντι τοὺς ἑταίρους quam ut πιστῷ ἑταίρῳ.» DOBR. «Semper mihi absurdum et barbarum visum est nomen ΠΕΙΣΘΕΤΑΙΡΟΣ, neque unquam dubitavi quin ΠΙΣΘΕΤΑΙΡΟΣ germana forma esset, ut Πιστόξενος. Reperit nomen ipsum Πισθέταιρον in antiqua inscriptione Rangabé.» (Cobet N. L. p. 333). Mihi quidem longe praeferendum videtur ΠΕΙΣΕΤΑΙΡΟΣ (sc. a futuro πείσω, cui nomini suprascripta fuerit litera θ, unde monstrum ortum Πεισθέταιρος. Confer nomina propria Πεισίστρατος, Πείσανδρος, Πεισιάναξ, Πεισίρροθος, Πεισιδίκη, Πεισίδωρος (Paus. V. 6, 5), et adjectiva πεισιχάλινος (ἅρματα πεισιχάλινα ap. Pind. P. II. 11), πεισίβροτος (Aesch. Cho. 361. πεισιβρότῳ βάκτρῳ. i. e. sceptro).

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Βεργκίου εἰρημένα ἐν *Μικρ. Φιλ. Συγγρ.* Τόμ. Α', σελ. 5 «So liest man in den Vögeln des Aristophanes noch immer Πεισθέταιρος, während man doch nur die Wahl hat zwischen Πεισέταιρος oder Πειθέταιρος, der Dichter schrieb wahrscheinlich das letztere, und wie gewöhnlich ward der seltneren Bildung die vulgäre beigeschrieben».

Ἀσύστατος εἶναι ἡ γραφὴ *Πεισθέταιρος*, ἀναμφίλεκτος δ' ἡ *Πισθέ-*

ταιρος. Πρβ. *Πιστόδημος*, *Πιστόξενος*, κτλ. Οἱ δὲ τύποι *Πεισέταιρος* καὶ *Πειθέταιρος* δὲν μάχονται μὲν τῇ ἀναλογίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλ' οὐδὲν αὐτῶν μαρτύριον εὑρέθη, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν.

Παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ σελ. 751 ἔχουσι τἀντίγραφα «*Πίσανδρος* ὁ Καμιρεὺς *Πισίνου* τοῦ Λινδίου» ἀντὶ τοῦ «*Πείσανδρος* ὁ Καμιρεὺς *Πεισίνου* τοῦ Λινδίου». Ἴδε Δινδόρφιον εἰς *Κλήμ. Ἀλεξ.* Τόμ. Γ', σελ. 147. Μετέβαλε δ' ὁ φιλόλογος οὗτος καὶ τὸ *Καμιρεύς* εἰς τὸ *Καμειρεύς*. Ἀλλ' ἴσως διὰ τοῦ ἰῶτα τὸ ὄνομα ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος προηνέχθη κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἕλληνας, παρ' οἷς ἐγράφετο *Κάμιρος* - *Καμιρεύς* καὶ *Στάγιρος* - *Σταγιρίτης*, οὐχὶ *Κάμειρος* - *Καμειρεύς* οὐδὲ *Στάγειρος* - *Σταγειρίτης* (Ἴδε Ἑρουερδῆνα ἐν *Lap. Test.* σελ. 25 καὶ 35 καὶ Στάλλιον ἐν *Quaest. Gramm.* σελ. 38 ἐκδ. β').

Ἀπεδοκιμάσαμεν ὡς νοσοῦσαν τὴν διὰ τοῦ ἰῶτα ἐκφορὰν *Πισίστρατος*. Δοξάζομεν δ' ὅτι οὐδεὶς θὰ ἐπιχειρήσῃ ψευδῆ τὴν γνώμην ἡμῶν ν' ἀποδείξῃ διὰ τοῦ ἐν Βοιωτικῇ ἐπιγραφῇ ἀπαντῶντος ὀνόματος *Πισιδωρίδας* καὶ διὰ τῶν κειμένων ἐν Δελφικαῖς ἐπιγραφαῖς *Πισίθεος* καὶ *Πισίλαος*.

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι πολλάκις ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους εἶνε γεγραμμένον ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου Ι ἀντὶ τοῦ ΕΙ, οἷον·

ἀποσΙσάμενοι (σελ. 15, 17).

δανΙσάμενοι (σελ. 16, 5), *δανΙσάμενος* - *δανΙσηται* (σελ. 128, 12-3),

ἐπιμέλΙαν (σελ. 56, 3. Πρβ. καὶ σελ. 15, 16),

ἔτΙ (σελ. 90, 8),

ἸρήνΗν (σελ. 91, 9),

ΚλΙτοφῶν (σελ. 93, 7),

ἐξαλΙφουσι (σελ. 123, 8),

ἈριστογΙτονι (σελ. 146, 3),

δΙπνοῦσι (σελ. 156, 3).

Ἐν σελ. 99 γράφει ὁ ἐκδότης «δανειζόμενοι: MS. δανιζομενοι. δανίζω is a later form of δανείζω, and recurs twice in ch. 52; but the older spelling is preserved earlier in the MS., in chapters 6, 9, and 16». Περὶ τοῦ βαρβάρου τύπου *δανίζω* γίνεται λόγος ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 896.

σελ. 39, 1 «ἐπεὶ δὲ λέγων (πράττει οὐ)θέν, ἐξαράμενος τὰ ὅπλα πρὸ τῶν θυρῶν αὐτὸς μὲν ἔφη βεβοηθηκέναι τῇ πατρίδι καθ' ὅσον ἦν δυνατός».

Σφόδρ' ἀπαρεσκόμεθα τῷ *πράττει οὐθέν*, γράφομεν δὲ «ἐπεὶ δὲ λέγων (*οὐκ ἔπει*)*θεν*».

Ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν τῷ Σόλωνι κεφ. Λ' «οὐδενὸς δὲ προσέχοντος αὐτῷ διὰ τὸν φόβον, ἀπῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ καὶ λαβὼν τὰ ὅπλα καὶ πρὸ τῶν θυρῶν θέμενος εἰς τὸν στενωπόν, *ἐμοὶ μέν*, εἶπεν, *ὡς δυνατὸν ἦν βεβοήθηται τῇ πατρίδι καὶ τοῖς νόμοις*». Πρβ. καὶ Διογέν. Λαέρτ. Α', 50 «ἤδη δὲ αὐτοῦ κρατοῦντος, οὐ πείθων ἔθηκε τὰ ὅπλα πρὸ τοῦ στρατηγίου καὶ εἰπὼν *ὦ πατρίς, βεβοήθηκά σοι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ* ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον» καὶ Διόδ. Σικελ. Θ', κα', 1 «Σόλων — παρεκάλει τοὺς Ἀθηναίους καταλύειν τὸν τύραννον—οὐδενὸς δ' αὐτῷ προσέχοντος, ἀναλαβὼν τὴν πανοπλίαν προῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν γεγηρακὼς καὶ τοὺς θεοὺς ἐπιμαρτυρόμενος ἔφησε *καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τῇ πατρίδι κινδυνευούσῃ βεβοηθηκέναι τὸ κατ' αὐτὸν μέρος*». Πρβ. καὶ Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Η', 16.

Ἀντὶ τοῦ *ἐξαράμενος* φέρεται ἐν τῷ ἀντιγράφῳ *ἐξαιράμενος*. Ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 319 γ' διττὴν ἔχουσιν οἱ κώδικες γραφήν, «ἢ οἱ τοξόται αὐτὸν ἀφελκύσωσιν ἢ *ἐξαίρωνται*, κελευόντων τῶν πρυτάνεων» καὶ *ἐξέρωνται*. Τὸ ὀρθὸν εἶνε *ἐξάρωνται*, ὅπερ ἀποκατέστησεν ὁ Βεκκῆρος. Πρβ. Ἄστιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Ι', σελ. 74.

σελ. 39, 6 «Πεισίστρατος δὲ λαβὼν τὴν ἀρχὴν διῴκει τὰ κοινὰ πολιτικῶς μᾶλλον ἢ τυραννικῶς».

Καὶ ἐν τοῖς ἔπειτα γράφει ὁ Ἀριστοτέλης σελ. 43, 7 «διῴκει δ' ὁ Πεισίστρατος, ὥσπερ εἰρή(καμεν), τὴν πόλιν μετρίως καὶ μᾶλλον πολιτικῶς ἢ τυραννικῶς». Τὸ ἥμερον καὶ ἐπιεικὲς καὶ δημοτικὸν τοῦ Πεισιστράτου τεκμηριοῦται μάλιστ' ἐκ τοῦ ἐν σελ. 44, 23 ἱστορουμένου, ὅτι «προσκληθεὶς φόνου δίκην εἰς Ἄρειον πάγον αὐτὸς μὲν ἀπήντησεν ὡς ἀπολογησόμενος, ὁ δὲ προσκαλεσάμενος φοβηθεὶς ἔλιπεν». Πρβ. καὶ Πολιτ. Ε', θ', 21 «φασὶ δὲ καὶ Πεισίστρατον

ὑπομεῖναί ποτε προσκληθέντα δίκην εἰς Ἄρειον πάγον» καὶ Πλούτ. Σόλ. ΛΑ' «ὅς γε καὶ φόνου προσκληθεὶς εἰς Ἄρειον πάγον ἤδη τυραννῶν ἀπήντησε κοσμίως ἀπολογησόμενος· ὁ δὲ κατήγορος οὐχ ὑπήκουσε». Ἄξια μνείας νομίζομεν καὶ τὰ ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου εἰρημένα σελ. 551 ς' «Γέλωνά γ' ἴσμεν καὶ Ἱέρωνα τοὺς Σικελιώτας καὶ Πεισίστρατον τὸν Ἱπποκράτους ὅτι πονηρίᾳ κτησάμενοι τυραννίδας ἐχρήσαντο πρὸς ἀρετὴν αὐταῖς καὶ παρανόμως ἐπὶ τὸ ἄρχειν ἐλθόντες ἐγένοντο μέτριοι καὶ δημωφελεῖς ἄρχοντες, οἱ μὲν εὐνομίαν τε πολλὴν καὶ γῆς ἐπιμέλειαν παρασχόντες αὐτούς τε σώφρονας τοὺς πολίτας καὶ φιλεργοὺς ἐκ πολυτελῶν καὶ λάλων κατασκευάσαντες· Γέλων δὲ κτέ.» καὶ τὰ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 532 ς' «καίτοι ὁ πατὴρ αὐτῶν Πεισίστρατος μετρίως ἐχρῆτο ταῖς ἡδοναῖς· ὅς γε οὐδ' ἐν τοῖς χωρίοις οὐδ' ἐν τοῖς κήποις φύλακας ἐφίστα (Μειν.: καθίστα), ὡς Θεόπομπος ἱστορεῖ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ εἰκοστῇ, ἀλλ' εἴα τὸν βουλόμενον εἰσιόντα ἀπολαύειν καὶ λαμβάνειν ὧν δεηθείη· ὅπερ ὕστερον ἐποίησε καὶ Κίμων μιμησάμενος ἐκεῖνον».

Δύναταί τις εὐπροσώπῳ ἀντιλεγίᾳ χρώμενος νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Πεισίστρατος προσκληθεὶς εἰς τὸν Ἄρειον πάγον ὑπήκουσε, διότι πεπεισμένος ἦτο ὅτι ἔμελλε ν' ἀπολυθῇ ἀθῷος (Πρβ. Σουσεμίλιον εἰς *Ἀριστοτ. Πολιτ.* Τόμ. Β', σελ. 367). Ἀλλ', ἂν χαλεπὸς καὶ ὠμὸς ὑπῆρχεν ὁ Πεισίστρατος, οὔτε ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου θὰ ὑφίστατο οὔτ', ἂν ὑφίστατο, θὰ ἐποιεῖτό τις, μὴ λίαν παράβολος ὤν, πρόσκλησιν τοῦ ἀνδρὸς εἰς αὐτήν· ἂν δὲ τυχὸν ἐποιεῖτο, θὰ κατεγέλα μέν, ὡς εἰκός, τοῦ πράγματος ὁ Πεισίστρατος, μέγαν δὲ κίνδυνον θὰ ἐκινδύνευεν ὁ προσκαλεσάμενος αὐτόν. Τὰ ἔργα τοῦ Πεισιστράτου μηνύουσι τρανότατα τὴν καλοκαγαθίαν αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπίαν καὶ ἀνεξικακίαν. Ἦτο μὲν τύραννος βίᾳ καταλαβὼν τὴν ἀρχήν, ἀλλ' οὐδὲν διέφερε βασιλέως, ἵνα κατὰ τὸν Ὅμηρον εἴπωμεν, *ἀγανοῦ καὶ ἠπίου*· ἀλλοτριώτατα δ' αὐτοῦ ὑπῆρχον τὸ βίαιον καὶ θηριῶδες καὶ φονικόν. Μέγιστος τοῦ Πεισιστράτου ἔπαινος εἶνε ὅτι ἡ τυραννὶς αὐτοῦ ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων *ὁ ἐπὶ Κρόνου βίος*. Ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος ἀντιτίθεται ὁ Πεισίστρατος τῷ Φαλάριδι Epist. ad Attic. VII, 20 «ad fugam hortatur amicitia Gnæi, causa bonorum, turpitudo coniungendi cum tyranno, qui quidem incertum est *Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus*».

σελ. 41, 1 «ὡς μὲν Ἡρόδοτός φησιν ἐκ τοῦ δήμου τῶν Παιανέων, ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν ἐκ τοῦ Κολυττοῦ στεφανόπωλιν Θρῆτταν, ᾗ ὄνομα Φύη—καὶ ὁ μὲν Πεισίστρατος ἐφ' ἅρματος εἰσήλαυνε παραιβατούσης τῆς γυναικός, οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει προσκυνοῦντες ἐδέχοντο θαυμάζοντες».

Πλημμελῶς ἔχει τὸ *Παιανέων* ὡς ἐξ εὐθείας *Παιανεῖς*. Γνωστότατον εἶνε τὸ *Παιανιεύς*, *Δημοσθένης Δημοσθένους Παιανιεὺς τάδ' εἶπεν*. Ἐλέχθη δὲ καὶ *δῆμος Παιανιεύς* ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου βιβλ. Α', 60 «*ἐν τῷ δήμῳ τῷ Παιανιέϊ* ἦν γυνή, τῇ οὔνομα ἦν Φύη, μέγαθος ἀπὸ τεσσέρων πήχεων ἀπολείπουσα τρεῖς δακτύλους καὶ ἄλλως εὐειδής». Ἐξ ὀνομαστικῆς δὲ *Παιανιεύς-Παιανιεῖς* δὲν δύναται νὰ σχηματισθῇ γενικὴ *Παιανέως-Παιανέων* ἀλλὰ *Παιανιέως-Παιανιέων* καὶ κατὰ συναλοιφὴν *Παιανιῶς-Παιανιῶν*. Παρὰ τῷ Ἁρποκρατίωνι φέρεται σελ. 230, 8 Δινδ. «Παιανιεῖς καὶ Παιονίδαι: Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος· ὅτ' ἐγράψατο εἰς Ἄρειον πάγον Δημομέλη τὸν Παιανιέα ἀνεψιὸν ὄντα. Δίδυμος γραπτέον εἶναί φησι Παιανέα χωρὶς τοῦ Ι». Ἀλλ' ἔκφυλος εἶνε ὁ τύπος *Παιανέα*· ἵνα δὲ μὴ ἀτοπωτάτην γνώμην ἄκων ὁ Δίδυμος ἀποφαίνηται, ἀναγνωστέον «Δίδυμος γραπτέον εἶναί φησι *Παιανιᾶ* χωρὶς τοῦ *Ε*». Ἴδε ἃ ἐγράψαμεν ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν 1879, σελ. 293. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ϛ', σελ. 26.

Ἐσφαλμένον εἶνε τὸ *Κολυττοῦ* καὶ τὸ *Κολυττεύς* (σελ. 59,1). Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν διδασκόμεθα ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐγράφοντο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ διττοῦ μὲν Λ, ἑνὸς δὲ Τ, *Κολλυτός-Κολλυτεύς*.

Παράδοξος ἡμῖν προσπίπτει ἡ διὰ τοῦ Η ἐκφορὰ *Θρῆτταν*. Οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ ἐποιοῦντο χρῆσιν τοῦ *Θρῆσσα*, ὡς καὶ τοῦ *Θρῆξ* καὶ *Θρήκιος* καὶ *Θρήκη*, ἀλλ' ἐν τῷ πολιτικῷ λόγῳ τῶν Ἀθηναίων ἐλέγετο ἀείποτε *Θρᾷξ* μὲν τὸ ἀρσενικόν, *Θρᾷττα* δὲ τὸ θηλυκόν, ὡς ἐν τοῖς Χαρακτῆρσι τοῦ Θεοφράστου κεφ. ΚΗ' «ἡ μέντοι μήτηρ εὐγενὴς *Θρᾷττά* ἐστι». Ὁ Εὐστάθιος λέγει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1297, 24 «ἐθνικὸν δὲ *Θράκης Θρᾷξ*, ὅθεν *Θρᾷττα* γυνή» (Πρβ. Ἐφημερ. Φιλομ. 1881, σελ. 18). Πολυθρύλητον κατέστη καὶ παντὶ γνωστὸν ὑπάρχει τὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν Θεαιτήτῳ σελ. 174 α' «ὥσπερ καὶ Θαλῆν ἀστρονομοῦντα—καὶ ἄνω βλέ-

ποντα, πεσόντα εἰς φρέαρ, *Θρᾷττά* τις ἐμμελὴς καὶ χαρίεσσα θεραπαινὶς ἀποσκῶψαι λέγεται, ὡς τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ προθυμοῖτο εἰδέναι, τὰ δὲ ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ παρὰ πόδας λανθάνοι αὐτόν». Πρβ. καὶ σελ. 174 γ' «γέλωτα παρέχει οὐ μόνον *Θρᾴτταις* ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ ὄχλῳ» καὶ σελ. 175 δ' «γέλωτα *Θρᾴτταις* μὲν οὐ παρέχει οὐδ' ἄλλῳ ἀπαιδεύτῳ οὐδενί». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 274 ἐξέβαλε τὸ ὄνομα *θεραπαινίς* ὡς παρεγγεγραμμένον. Παρὰ τῷ Θεμιστίῳ σελ. 209 γ' φέρεται «*ΘρᾷΣΣαι* γυναῖκες». Πρβ. Θωμ. Μάγ. σελ. 204, 3 «Κίλιξ ἀνήρ, Κίλισσα δὲ γυνή, ὥσπερ καὶ Λίβυς Λίβυσσα, Θρᾷξ *Θρᾷσσα*». Στέφανος ὁ Βυζάντιος γράφει σελ. 316, 12 «Τὸ ἐθνικὸν *Θρᾷξ* καὶ *Θρᾷσσα* καὶ *Θρᾷττα* Ἀττικῶς καὶ ἡ ἀπὸ Θρᾴκης δούλη καὶ εἶδος ἰχθύος καὶ ὀρνέου — Τὸ ἐθνικόν φασι καὶ *Θρέϊκες* καὶ θηλυκῶς *Θρέϊσσα*». Πρβ. Ἀθήν. σελ. 329 δ' «Ἰχθύδιον οὖν ἐστιν ἀληθῶς ἡ *Θρᾷττα* θαλάσσιον· καὶ μνημονεύει αὐτοῦ Μνησίμαχος ἐν Ἱπποτρόφῳ — Δωρόθεος δ' ὁ Ἀσκαλωνίτης — *θέτταν* γράφει ἤτοι ἡμαρτημένῳ περιτυχὼν τῷ δράματι ἢ διὰ τὸ ἄηθες τοῦ ὀνόματος αὐτὸς διορθώσας ἐξήνεγκεν· ὅλως δ' οὐδ' ἔστι τὸ τῆς *θρᾴττης* ὄνομα παρ' οὐδενὶ τῶν Ἀττικῶν. Ὅτι δὲ *θρᾷτταν* ἔλεγον τὸ θαλάττιον ἰχθύδιον καὶ Ἀναξανδρίδης παρίστησιν κτέ.». Καὶ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου εἶνε γεγραμμένον σελ. 1297, 25 «ὅλως δέ, φασί, *θρᾴττης* ὄνομα παρ' οὐδενὶ τῶν Ἀττικῶν ἐστιν». Ἀλλὰ παντελῶς ἀνάρμοστον τοῦτο ὂν μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Δαλεκαμπίου καὶ ἄλλων εἰς τὸ *θέττης*. Ὁ Καιβέλιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀθηναίου περιέγραψε τὸ *τῆς θρᾴττης* ὡς παρεμβεβλημένον. Τῆς ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου μνημονευομένης ἐκφορᾶς *Θρέϊσσα* μαρτύριον παρέθετο ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στεφάνου σελ. 317 τὸ ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ κείμενον βιβλ. Ζ', 663 «ὁ μικκὸς τόδ' ἔτευξε τᾷ *Θρεΐσσᾳ*» (Πρβ. καὶ Ναύκιον ἐν *Mél. Gréco-Rom.* Τόμ. Δ', σελ. 128 καὶ Βιλαμοβίτζιον ἐν *Philol. Untersuch.* Τόμ. Α', σελ. 129). Ἀλλ' ἐν τῷ κώδικι φέρεται *θράσσαι*· ὅθεν ἔγραψάν τινες *Θραΐσσᾳ*, βραχείας τῆς πρώτης συλλαβῆς λαμβανομένης διὰ τὸ μέτρον (Ἴδε Ἐκκῆρον ἐν *Comment. Crit. de Anth. Gr.* Μέρ. Α'; σελ. 155).

Ὀνομαστικὴ *ΘράττΗ* οὐδέποτε προηνέχθη ὑφ' Ἑλληνικοῦ στόματος, δεινῶς δὲ σφάλλονται οἱ νομίζοντες ὅτι τὸ τοῦ Θεοδώρου εἰς Νι-

κωνα τὸν κιθαρῳδὸν *θράττει σε* ὑποδηλοῖ τὸ *Θράττη σε* (*ἐγέννησεν*) (Ἴδε Οἰκονόμον ἐν τῷ *περὶ Γνησ. Προφ. τῆς Ἑλλ. Γλ. Βιβλ.* σελ. 109 καὶ 177 καὶ 258 σημ. καὶ 393-4. Πρβ. καὶ Σπέγγελον εἰς *Ἀριστοτ. Ῥητορ.* Τόμ. Β', σελ. 411). Κατὰ τὸν Κόβητον (ἐν *Nov. Lect.* σελ. 655) διὰ τοῦ *θράττει σε* ὑπεμφαίνεται τὸ *Θράττης εἶ*, υἱὸς δηλονότι.

Παράδοξον εἶνε τὸ ἐν τοῖς Μνησιθέου τοῦ Κυζικηνοῦ παρ' Ὀρειβασ. Τόμ. Γ', σελ. 129, 13 «εἰς παιδοτροφίαν τροφὸν μὲν γένει λαμβάνειν *Θρέτταν* ἢ Αἰγυπτίαν». Φαίνεται δ' ὅτι τὸ *ΘΡΑΙΤΤΑΝ* (=Θρᾷτταν) κακῶς ἀναγνωσθὲν ἐγένετο *ΘΡΕΤΤΑΝ*.

Οὐδεὶς δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους χρῆσις τοῦ τύπου *Θρῇτταν*. Ἂν δ' ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ «*ἐκ τοῦ Κολλυτοῦ* στεφανόπωλιν *Θρᾷτταν*», ἀναγκαίως ἔχει νὰ ὑποληφθῇ ὅτι ἡ Φύη κατῴκει μὲν ἐν τῷ Κολλυτῷ, γεννηθεῖσα πιθανῶς καὶ τραφεῖσα ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ τὸ γένος ἦτο *Θρᾷττα*. Οὐκ ὀλίγαι δὲ Θρᾷτται ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ γυναικὸς Θρᾴττης υἱὸς ἐνομίζετο ὁ κυνικὸς Ἀντισθένης, ὡς μαρτυρεῖ Διογένης ὁ Λαέρτιος βιβλ. Β', 31 καὶ βιβλ. Ϛ', 1. Ὀλίγοι δ' ἴσως ἀγνοοῦσι τὸ περὶ τῆς μητρὸς τοῦ Θεμιστοκλέους ἐπίγραμμα, ὃ μνημονεύει μὲν ὁ Πλούταρχος ἐν Θεμιστ. Α', μνημονεύει δ' ὁ Ἀθήναιος λέγων σελ. 576 γ' «Οὐ καὶ αὐτὸς Θεμιστοκλῆς ἐξ ἑταίρας ἦν γεγεννημένος ὄνομα Ἀβροτόνου; ὡς Ἀμφικράτης ἱστορεῖ ἐν τῷ περὶ Ἐνδόξων Ἀνδρῶν συγγράμματι·

Ἀβρότονον Θρήϊσσα γυνὴ γένος, ἀλλὰ τεκέσθαι
τὸν μέγαν Ἕλλησιν φασὶ (φημὶ) Θεμιστοκλέα».

(Πρβ. Ῥουγκήνιον εἰς *Λογγῖν.* σελ. 238 Οὐεισκ. καὶ Σίντενιν εἰς *Πλουτ. Θεμιστ.* σελ. 4). Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 304 δ' φέρεται μῦθος, καθ' ὃν ὁ Ἡρακλῆς ἐν Κῷ τῷ πλήθει τῶν τῷ Ἀνταγόρᾳ παραβοηθούντων Μερόπων καταπονούμενος κατέφυγε πρὸς *γυναῖκα Θρᾷτταν* καὶ διέλαθεν ἐσθῆτι γυναικείᾳ καταχρύψας ἑαυτόν.

Παρατηρήσεως δ' ἄξιον εἶνε ὅτι ἡ στεφανόπωλις Φύη λέγεται *Σωκράτους θυγάτηρ* ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 609 γ' «Καὶ τὴν καταγαγοῦσαν δὲ Πεισίστρατον ἐπὶ τὴν τυραννίδα — καλήν φασι γεγονέναι — Στεφανόπωλις δ' ἦν· καὶ αὐτὴν ἐξέδωκε πρὸς γάμου κοινωνίαν ὁ Πεισίστρατος Ἱππάρχῳ τῷ υἱῷ, ὡς Κλείδημος ἱστο-

ρεῖ ἐν Η' Νόστων· ἐξέδωκε δὲ καὶ Ἱππάρχῳ τῷ υἱεῖ τὴν παραιβατήσασαν αὐτῷ γυναῖκα Φύην τὴν *Σωκράτους θυγατέρα*».

Περὶ τοῦ τύπου *παρΑΙβατῶ* θὰ γράψωμεν ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει, ὡς καὶ περὶ τῆς φράσεως «οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει προσκυνοῦντες ἐδέχοντο θαυμάζοντες».

σελ. 41, 9 «μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἐξέπεσε τὸ δεύτερον ἔτει μάλιστα ἑβδόμῳ μετὰ τὴν κάθοδον,—οὐ γὰρ πολὺν χρόνον κατέσχεν, ἀλλ(ὰ) διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τῇ τοῦ Μεγακλέους θυγατρὶ συγγίνεσθαι φοβηθεὶς ἀμφοτέρας τὰς στάσεις ὑπεξῆλθεν· καὶ πρῶτον μὲν συνῴκισε περὶ τὸν Θερμαῖον κόλπον χωρίον ὃ καλεῖται Ῥαίκηλος».

Μετὰ τὸ ῥῆμα *κατέσχεν* προσθετέον ἴσως τὸ *τὴν ἀρχὴν*· «οὐ γὰρ πολὺν χρόνον κατέσχεν τὴν ἀρχήν». Πρβ. σελ. 46, 10 «κατέχοντα τὴν ἀρχήν» καὶ σελ. 45, 22 «κατεῖχον οἱ υἱεῖς τὴν ἀρχήν». Λέγεται δὲ καὶ «κατεῖχεν ἤδη τὴν τυραννίδα βεβαίως» (σελ. 42, 6) καὶ «κατασχόντες τὴν τυραννίδα» (σελ. 51, 17).

Τὸν σύνδεσμον *καὶ* ἐξαλείφομεν ὀκνοῦντες νὰ ἐγκρίνωμεν ἣν ἀποφαίνεται γνώμην ὁ ἐκδότης. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψεν «μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἐξέπεσε τὸ δεύτερον ἔτει μάλιστα ἑβδόμῳ μετὰ τὴν κάθοδον (οὐ γὰρ πολὺν χρόνον κατέσχεν τὴν ἀρχὴν ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τῇ τοῦ Μεγακλέους θυγατρὶ συγγίνεσθαι φοβηθεὶς ἀμφοτέρας τὰς στάσεις ὑπεξῆλθεν) πρῶτον μὲν συνῴκισε κτέ.». Ἀνακολούθων συντάξεων παραδείγματα πολλὰ γινώσκομεν, ἀλλ' ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ νομίζομεν ὅτι οὐδεμία περὶ τὴν σύνταξιν ἀνωμαλία ἐγένετο. Κακῶς ὁ σύνδεσμος *καὶ* πρόσκειται καὶ ἐν σελ. 67, 14 «συνέβαινεν γὰρ ἀπὸ τῶν φόρων καὶ τῶν τελῶν [καὶ] τῶν συμμάχων πλείους—τρέφεσθαι» καὶ ἐν σελ. 72, 7 «[καὶ] ἀνῃρέθη δὲ καὶ ὁ Ἐφιάλτης» καὶ ἐν σελ. 93, 6 «ὧν ἦν μὲν [καὶ] Ἀρχῖνος καὶ Ἄνυτος καὶ Κλειτοφῶν καὶ Φορμίσιος καὶ ἕτεροι πολλοί, προειστήκει δὲ μάλιστα Θηραμένης».

Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τοῦ Ἀριστοτελικοῦ βιβλίου εἶνε ἀριθμητικῷ ἐπιθέτῳ τὸ ἐπίρρημα *μάλιστα* συνημμένον, οἷον σελ. 49, 15 «ἔτει δὲ τετάρτῳ μάλιστα μετὰ τὸν Ἱππάρχου θάνατον»

καὶ σελ. 52, 1 «μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν ἔτη μάλιστα ἑπτακαίδεκα» καὶ σελ 69, 2 «ἔτη δὲ ἑπτὰ καὶ δέκα (ἑπτακαίδεκα) μάλιστα μετὰ τὰ Μηδικὰ διέμεινεν ἡ πολιτεία» καὶ σελ. 88, 16 «ἔτεσιν δ' ὕστερον τῆς τῶν τυράννων ἐκβολῆς μάλιστα ἑκατόν». Κεῖται δ' ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ συνήθους παρ' ἡμῖν καταστάντος ὡς *ἔγγιστα*, ὡς παρετήρησεν ὁ Γαληνὸς ἐν Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 450 καὶ τρανότατα θ' ἀποδείξωμεν ἡμεῖς ἐν ἑτέρῳ τόπῳ (Πρβ. Δοβραῖον ἐν *Adversar*. Τόμ. Α', σελ. 115).

Παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ κεῖται σελ. 543, 2 «*Ῥάκηλος*: πόλις Μακεδονίας. Τὸ ἐθνικὸν Ῥακήλιος». Ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Λυκόφρονος στίχ. 1236 προηνέχθη διὰ διφθόγγου τὸ ὄνομα τοῦτο, ὡς εἶνε παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει γεγραμμένον. Ὁ Εὐστάθιος λέγει σελ. 1769, 14 «καὶ πόλις (Αἶνος), ἣν *Ῥαίκηλον* ὁ Λυκόφρων καλεῖ».

Ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ περὶ Ἡροδότου Κακοηθείας κεφ. ΙϚ' λέγει «Μετὰ ταῦτα τοὺς Ἀλκμεωνίδας, ἄνδρας γενομένους καὶ τὴν πατρίδα τῆς τυραννίδος ἐλευθερώσαντας, εἰς αἰτίαν ἐμβαλὼν προδοσίας, δέξασθαί φησι τὸν Πεισίστρατον ἐκ τῆς φυγῆς καὶ συγκαταγαγεῖν ἐπὶ τῷ γάμῳ τῆς Μεγακλέους θυγατρός· τὴν δὲ παῖδα πρὸς τὴν μητέρα φράσαι τὴν ἑαυτῆς ὅτι, ὦ μαμμίδιον, ὁρᾷς, οὐ μίγνυταί μοι κατὰ νόμον Πεισίστρατος· ἐπὶ τούτῳ δὲ τοὺς Ἀλκμεωνίδας τῷ παρανομήματι σχετλιάσαντας ἐξελάσαι τὸν τύρρανον». Ὅτι ὁ Ἡρόδοτος οὐχὶ ψευδῆ ὑπὸ κακοηθείας ἱστόρησεν ἀποδείκνυται καὶ ἐξ ὧν γράφει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν βιβλίῳ τὰ αὐτὰ σχεδὸν τῷ πατρὶ τῆς ἱστορίας διηγούμενος. Τὰ κύρια τοῦ πράγματος ἐκτίθενται ὁμοίως παρ' ἀμφοτέροις. Μικρὸν δ' ἡμῖν διαφέρει ἂν ὁ Πεισίστρατος μηδόλως συνεγίνετο τῇ θυγατρὶ τοῦ Μεγακλέους ἢ ἐμίγνυτο μὲν αὐτῇ, παρὰ φύσιν δ' ἐμίγνυτο.

σελ. 42, 9 «ἐξοπλισίαν ἐν τ(ῷ) Ἀνακείῳ ποιησάμενος ἐκκλησιάζειν ἐπεχείρει, (φωνῇ δ' ἐξεκλησί)ασεν μικρόν· οὐ φασκόντων δὲ κατακούειν ἐκέλευσεν αὐτοὺς προσαν(α)βῆ(ναι) πρὸς τὸ πρόπυλον τῆς ἀκροπόλεως ἵνα γεγώνῃ μᾶλλον».

Ἐν τῷ ἀντιγράφῳ εἶνε γεγραμμένον *ἐξοπλΑσίαν*. Ἀπαντᾷ δὲ ἡ

ἐκφορὰ αὕτη καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς, οἷον «ἐν τῇ *ἐξοπλασίᾳ* ἐξετάζειν» καὶ «τῶν *ἐξοπλασιῶν* ἐπεμελήθησαν». Ὁ Διττεμβεργῆρος σημειοῦται ἐν τῇ Συλλογῇ Ἐπιγραφῶν Ἑλληνικῶν σελ. 245 «Haec vocabuli forma etiam in titulo Ceo invenitur—et nescio an etiam Diodoro Siciliensi reddenda sit ex librorum manuscriptorum memoria pro ἐξοπλισία quod editiones habent».

Τὸ *φωνῇ δ' ἐξεκλησίασεν μικρὸν* οὔτε Ἑλληνικὸν εἶνε οὔτε δύναται νὰ νοηθῇ. Πιθανώτατον ἡμῖν φαίνεται ὅτι εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης «(*τῆς δὲ φωνῆς ἐχάλ*)*ασεν* μικρόν» ἢ (*τῆς φωνῆς δ' ἐχάλ*)*ασεν* μικρόν», τουτέστι: *τῆς δὲ φωνῆς ὕφεσιν ἐποιήσατο μικράν*, ὡς ὁ Λουκιανὸς Δὶς Κατηγ. 21 «εἰ φχνοῦνται *χαλῶντες τοῦ τόνου*» καὶ ὁ Αἰλιανὸς περὶ Ζῴ. ΙΒ', 46 «πειρᾶται *τοῦ μέλους ὑποχαλᾶν*». Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται *χαλῶ τῆς ὀργῆς*, *φρονήματος*, *τῆς ἀρχῆς*, κτλ. Ἀριστοφ. Ὄρν. 383 «οἶδε *τῆς ὀργῆς χαλᾶν* εἴξασιν». Εὐριπ. Ἀποσπ. 716 Ναυκ. «τόλμα δὲ προσβλέπειν με καὶ *φρονήματος χάλα*». Πλάτ. Μέν. σελ. 86 ε' «σμικρόν γέ μοι *τῆς ἀρχῆς χάλασον*». Πλούτ. Λυκ. Ζ' «μηδὲ *χαλάσαι τῆς ἐξουσίας* ἐπὶ τὸ δημοτικὸν ἐθελήσαντας» καὶ Δημητρ. ΚΗ' «*τῆς* ἄγαν *φιλαρχίας ἐχάλασε*». Ἐν τῷ Δίωνι κεφ. ΝΒ' εἶνε ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου εἰρημένον «τοῦ μέντοι περὶ τὰς ὁμιλίας ὄγκου καὶ τοῦ πρὸς τὸν δῆμον ἀτενοῦς ἐφιλονίκει *μηδὲν ὑφελεῖν μηδὲ χαλάσαι*». Ἐν τοῖς Σφηξὶ τοῦ Ἀριστοφάνους φέρεται στίχ. 727 «*τὴν ὀργὴν* χαλάσας», ἀνθ' οὗ ὁ Βλαϋδέσιος εἰκάζει «*τῆς ὀργῆς* χαλάσας» ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ὀρνίθων σελ. 242. Τῷ *χαλᾶν* συνωνυμεῖ τὸ *ὑφίημι*· ὅθεν ἀπαντᾷ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ *ὑφίημι τῆς ὀργῆς*, *τοῦ φρονήματος*, κτλ. Γίνεται δὲ χρῆσις καὶ τοῦ *ὑφίεμαι*, οἷον *ὑφίεμαι τοῦ τόνου*, *τῆς ὀργῆς*, κτλ. (Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Ὄρν.* σελ. 243).

Ἀναγκαίως δ' ἔχει νὰ τραπῇ τὸ παροξύτονον *γεγώνῃ* εἰς τὸ περισπώμενον *γεγωνῇ*. Τοῦ ῥήματος τούτου ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ Ψυχῆς καὶ ἐν τῷ περὶ Ἀκουστῶν Τόμ. Γ', σελ. 454, 51 «ἀλλὰ διὰ τὸ ψαθυρὸς εἶναι οὐ *γεγωνεῖ*, ἂν μὴ λεῖον ᾖ τὸ πληγέν» καὶ σελ. 658, 34 «μηδὲ *γεγωνεῖν* ὁμοίως διὰ τὴν μαλακότητα καὶ τὴν ἀραιότητα τῶν πόρων» καὶ σελ. 659, 7 «οὐ δύναται *γεγωνεῖν* ὁμοίως» καὶ σελ. 662, 36 «φθέγγονται μέν, ἀλλ' οὐ δύνανται *γεγωνεῖν*». Πρβ. καὶ Ψευδαριστοτ. Προβλ. ΙΘ', 2 «πορ-

ρωτέρω ὁ αὐτὸς τῇ αὐτῇ φωνῇ *γεγωνεῖ*». Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῷ Ἱππίᾳ τῷ Μείζονι τοῦ Πλάτωνος ἢ Ψευδοπλάτωνος σελ. 292 δ' «οὐδέν σοι μᾶλλον *γεγωνεῖν* δύναμαι ἢ εἴ μοι παρεκάθησο λίθος καὶ οὗτος μυλίας» καὶ ἐν τῷ Κυνηγετικῷ τοῦ Ξενοφῶντος κεφ. Ϛ', 24 «ἐὰν δ' εἰς τὰς ἄρκυς ἐμπίπτῃ—ὁ ἀρκυωρὸς *γεγωνείτω*», ὃ ὁ Ναύκιος μετετύπωσεν εἰς τὸ *γεγωνέτω* (ἐν *Mél. Gréco-Rom*. Τόμ. Δ', σελ. 43), καὶ ἐν τῷ Φλαμινίνῳ τοῦ Πλουτάρχου κεφ. Ι' «προθυμότερον εἰς ἅπαντας *ἐγεγώνει*» καὶ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως σελ. 882 «φωνή τις ἠκούσθη ταῖς δυνάμεσιν ἀμφοτέραις *γεγωνοῦσα*». Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι περὶ τοῦ Ἡρῴδ. Φόν. 44 κείμενον «καὶ μὴν πολλῷ πλέον γε *ἀγνοεῖν* ἔστι νύκτωρ ἢ μεθ' ἡμέραν, ἐπ' ἀκτῆς ἢ κατὰ πόλιν» μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου εἰς τὸ «πολλῷ πλέον *γεγωνεῖν* ἔστι νύκτωρ ἢ μεθ' ἡμέραν» (ἐν *Nov. Lect*. σελ. 7 καὶ ἐν *Mnemos*. 1880, σελ. 282). Ἐν παλαιᾷ ἐπιγραφῇ Χίᾳ εὑρέθη ὁ ἀσυνάλειπτος τύπος «διὰ τῆς πόλεως ἀδηνέως *γεγωνέοντες*» (Πρβ. *Leipz. Stud*. Τόμ. Α', σελ. 388).

Ὁ Μοῖρις ἀποφαίνεται ἐν τῷ Ἀττικιστῇ σελ. 114 «*Γεγωνεῖν* καὶ *γεγωνίσκειν* Θουκυδίδης Ἀττικῶς, βοᾶν καὶ κράζειν Ἑλληνικῶς». Ἐν δὲ τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Βεκκήρου φέρεται σελ. 230, 33 «*Γεγωνεῖν*: τὸ μεγάλῃ φωνῇ καλεῖν καὶ φθέγγεσθαι». Τὸ *γεγωνεῖν* ἰσοδυναμεῖ τῷ *ἐξάκουστον φθέγγεσθαι* ἢ *ἐξάκουστον γίνεσθαι*· ἴσως δὲ τὸ *καλεῖν* εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ *λαλεῖν*. Ὁ Μέγας Ἐτυμολόγος γράφει σελ. 224, 12 «*Γεγωνεῖν*: σημαίνει τὸ τὴν φωνὴν ἐξάκουστον ποιεῖν». Παρατιθέμεθα δὲ καὶ ἃ λέγει ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 908, 53 «Ὅτι τὸ *γέγωνα* καὶ *γεγωνεῖν* καὶ *γεγωνέναι* καὶ ὅσα τούτοις σύστοιχα οὐχ ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ βοᾶν Ὅμηρος τάσσει ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀκούεσθαι ἢ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ μέγα καὶ ἐξάκουστον βοᾶν—Σημειοῦνται δὲ οἱ παλαιοὶ διφορεῖσθαι τὸ ῥῆμα· καὶ παρὰ μὲν τῷ ποιητῇ περισπᾶσθαι, ὡς δηλοῖ τὸ *γεγωνεῖν* καὶ τὸ *ἐγεγώνεον*—οἱ δὲ μετὰ τὸν ποιητὴν καὶ βαρυτόνως, φασίν, αὐτὸ ἔκλιναν. Ἔστι γὰρ τὸ *γέγωνα*—Τούτου ὑποτακτικὸν *γεγώνω* βαρύτονον, ἐξ οὗ ὡς θέματος αἱ βαρύτονοι κινήσεις· ἀπ' αὐτοῦ δὲ τὸ *γεγωνῶ* καὶ αἱ κατ' αὐτὸ κλίσεις. Οἱ δὲ παλαιοὶ καὶ *γεγωνίσκειν* φασὶ τὸ φθέγγεσθαι ἐξάκουστον. Ἐλέγοντο δὲ καὶ *γεγωνοκῶμαι* γυναῖκες αἱ

κώμας ἐμπιπλῶσαι βοῆς· καὶ *γεγωνὸν* δὲ φθέγμα παρ' αὐτοῖς τὸ λαμπρόν. Φίλων δὲ καὶ ἀρσενικὸν οἶδε γένος *τοῦ γεγωνοῦ λόγου*, ὅ ἐστι τοῦ τρανοῦς καὶ προφορικοῦ· ὅθεν δηλαδὴ καὶ τὸ *γεγωνότερον* ἐπίρρημα — Περὶ δὲ *γεγωνοκώμης* φέρεται καὶ ὅτι λέγεται οὕτω διὰ τὸ ἐν ταῖς κώμαις, τουτέστι ταῖς ἀμφόδοις, γεγωνίσκειν ἢ περιβόητος εἶναι». Περὶ τοῦ προκειμένου ῥήματος, περὶ οὗ πολλὰ ἔγραψεν ὁ ἄριστος φιλόλογος Ναύκιος (ἐν *Mél. Gréco-Rom.* Τόμ. Δ', σελ. 41 κἑξ. καὶ σελ. 301 κἑξ. καὶ σελ. 366 κἑξ.), μετὰ πολλῆς ἀκριβείας θὰ διαλάβωμεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ποιούμενοι λόγον καὶ περὶ τοῦ ἐπιθέτου *γεγωνός*. Τοῦτο δὲ μόνον ἐνθάδε παρατηροῦμεν, ὅτι ἐκ τοῦ περισπωμένου *γεγωνῶ* ἐσχηματίσθη καὶ μέλλων *γεγωνήσω* (Εὐριπ. Ἴων. 696) καὶ ἀόριστος *ἐγεγώνησα* (Αἰσχύλ. Προμ. 990 καὶ Δί. Κάσσ. ΞΗ', γ', 4, Τόμ. Δ', σελ. 126 Δινδ.) καὶ ῥηματικὸν ἐπίθετον *γεγωνητέον* (Πίνδ. Ὀλυμπ. Β', 6) καὶ ὄνομα *γεγώνησις* (Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 722 ς').

Περὶ τοῦ *πρόπυλον - πρόπυλα* καὶ *προπύλαιον - προπύλαια*, ὡς καὶ περὶ τοῦ *πρόθυρον - πρόθυρα* καὶ *προθύραια*, θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει.

σελ. 42, 14 «ἐν ᾧ δ' ἐκεῖνος διέτριβε δημηγορῶν, ἀνελόντες οἱ ἐπὶ τούτων τεταγμένοι τὰ ὅπλα αὐτῶν (καὶ συγ)κλῄσαντες εἰς (τὰ) πλησίον οἰκήματα τοῦ Θησείου διεσήμηναν ἐλθόντες πρὸς τὸν Πεισίστρατον· ὁ δὲ (ἐπεὶ τ)ὸν ἄλλον λόγον ἐπετέλεσεν, εἶπε καὶ περὶ τῶν ὅπλων τὸ γεγονός, (λέγων ὡς οὐ χρὴ) θαυμάζειν οὐ(δὲ κατα)θυμεῖν, ἀλλ' ἀπελθόντας ἐπὶ τῶν ἰδίων, τῶν δὲ κοινῶν (αὐτῷ νῦν) μελήσεσθαι πάντων».

Μεταβάλλοντες τὴν πληθυντικὴν γενικὴν *τούτων* εἰς τὴν ἑνικὴν δοτικὴν *τούτῳ* ἀναγινώσκομεν «ἀνελόντες οἱ ἐπὶ *τούτῳ* τεταγμένοι τὰ ὅπλα αὐτῶν (καὶ *κατα*)κλῄσαντες κτἑ.». Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶνε ὅτι ἐνταῦθα μὲν φέρεται *κατακλήσαντες*, ὡς ἐν σελ. 113, 10 *κλῆς*, ἐν δὲ σελ. 51, 9 *κατακλείσας*. Ἐν σελ. 75, 9 ἔχει ὁ κῶδιξ *κατακλΙσθείς*, ὃ ὅμοιον τῷ *ΠΙσίστρατος* καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς μνημονευθεῖσιν ἐν τοῖς ἄνω (σελ. 351). Ὑπὸ τῶν Ἰώνων ἐλέγετο *κληΐω* καὶ

κλητς, συναλειφθέντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐγένοντο *κλῄω* καὶ *κλῄς*, νεώτερα δ' αὐτῶν ὑπάρχουσι τὸ *κλείω* καὶ *κλείς*. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν *Συμμίκτ. Κριτ.* σελ. 452 « Antiquissima verbi forma Homerica et Ionica est κληΐω pænultima longa, κληῖσαι, κλήϊσεν δὲ θύρας, κληϊστός, ἀκλήϊστος. Antiqua forma Attica est κλῄω, κλῄσω, ἔκλῃσα, κέκλῃμαι, κεκλῄσομαι, ἐκλῄσθην, κλῃστός et ἄκλῃστος. His formis *solis* utuntur Tragici, Comici veteres, Thucydides, Plato, Xenophon, et Demosthenes quoqne. Attici sequiores et Comici novæ Comœdiæ κλείω dicebant et κέκλεισμαι et κλειστός et ἄκλειστος et his similia, quæ postea ἡ κοινὴ συνήθεια recepit» (Πρβ. καὶ *Var. Lect.* σελ. 159 καὶ *Nov. Lect.* σελ. 446 καὶ 485. Ἔτι δὲ *De Philostr. Lib.* σελ. 54 καὶ *Obsver. in Dion. Hal.* σελ. 66). Περὶ τοῦ πράγματος ἐποιήσατο λόγον καὶ ὁ Ἑλλένδετος ἐν τῷ Σοφοκλείῳ Λεξικῷ σελ. 386-7 ἐκδ. β' καὶ ὁ Λοβέκκιος ἐν τῷ Ὑπομνήματι τῷ εἰς Σοφοκλέους Αἴαντα σελ. 465 ἐκδ. β' καὶ ὁ Βοιμέλιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δημοσθένους Δημηγοριῶν σελ. 96 καὶ ἄλλοι. Πρβ. καὶ Μειστεράνσιον ἐν *Γραμματ. Ἀττ. Ἐπιγρ.* σελ. 28 ἐκδ. β'. Σημειωτέον δὲ προσέτι ὅτι ἀπαντᾷ ἐν τῷ Ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ καὶ « τὰς κοινὰς *λῃτουργίας ἐλῃτούργει* λαμπρῶς» (σελ. 75, 16) καὶ « τοῖς χρήμασιν *λῃτουργεῖν*» (σελ. 82, 18 Πρβ. καὶ σελ. 141 3 καὶ 4). Ὁ τύπος *λῃτουργός-λῃτουργῶ-λῃτουργία* εἶνε παλαιότερος τοῦ *λειτουργός-λειτουργῶ-λειτουργία* (Ἴδε Πιέρσωνα εἰς *Μοῖρ.* σελ. 252 καὶ Μαιτζνῆρον εἰς *Λυκ.* σελ. 312. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ε', σελ. 248. Ἔτι δὲ Μειστεράνσιον ἐν *Γραμμ. Ἀττ. Ἐπιγρ.* σελ. 29 ἐκδ. β').

Ἀτοπώτατ' ἔχει τὸ « τῶν δὲ κοινῶν (αὐτῷ *νῦν*) *μελήσεσθαι*», παντὶ δὲ φανερὸν ὑπάρχει ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους « τῶν δὲ κοινῶν (*αὐτὸς ἐπι*)*μελήσεσθαι*».

Τοῦ *καταθυμεῖν* ἓν μόνον μαρτύριον φέρεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου. Ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους κάλλιον ἡμῖν φαίνεται ν' ἀναγνωσθῇ « οὐ(δὲ *λίαν* ἀ)θυμεῖν» ἢ « οὐ(δ' *ἄγαν* ἀ)θυμεῖν».

Ἵνα καταστῇ ἄρτιον τὸ «ἀπελθόντας ἐπὶ τῶν ἰδίων», προσέθηκεν ὁ ἐκδότης ἐν τοῖς Διορθωτέοις τὸ *εἶναι*· « ἀπελθόντας ἐπὶ τῶν ἰδίων (*εἶναι*)», τουτέστι: τοῖς ἰδίοις προσέχειν, τῶν ἰδίων φροντίζειν, περὶ

τὰ ἑαυτῶν ἀσχολεῖσθαι. Ἐν τοῖς ἔπειτα (σελ. 43, 15) κεῖται «πρὸς τοῖς (ἰ)δίοις ὄντες». Λέγεται ἑλληνιστὶ *εἰμὶ ἐπί τινος*, ὡς *γίγνομαι ἐπί τινος* καὶ *μένω ἐπί τινος*. Παρὰ τῷ Δημοσθένει ἀπαντᾷ σελ. 66, 3 «κωλύσαιτ' ἂν ἐκεῖνον πράττειν ταῦτα, *ἐφ' ὧν ἐστι* νῦν» καὶ σελ. 193, 11 «τῆς πόλεως *οὔσης ἐπὶ τῶν πραγμάτων*» (Ἴδε Κόκκιον ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Β', σελ. 246). Γίνεται δὲ χρῆσις καὶ τοῦ *ἔχω περί τι ἢ ἀμφί τι* καὶ τοῦ *εἰμὶ περί τι ἢ ἀμφί τι*. Ὑπὸ τοῦ Πολυβίου ἐλέχθη βιβλ. Ε', δ', 3 «ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς *περὶ ταῦτα καὶ πρὸς τούτοις ἦν*».

Δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανὸν ὅτι ἔγραψεν ὁ Ἀριστοτέλης «ἀπελθόντας ἐπὶ τῶν ἰδίων εἶναι». Ἠδύνατο νὰ εἴπῃ «ἀπελθόντας *φροντίζειν* (ἢ *προνοεῖσθαι*) τῶν ἰδίων» ἢ «ἀπελθόντας *σκοπεῖν τὰ ἴδια*» ἢ «ἀπελθόντας *ἔχεσθαι* τῶν ἰδίων», ὃ ὁμοίαν ἔννοιαν ἐμφαίνει τῷ *τρέπεσθαι ἐπὶ τὰ ἴδια*. Πᾶς τις γινώσκει τὸ *σκοπῶ τὰ ἐμαυτοῦ*, *σκοπεῖ τις τὰ ἑαυτοῦ*, κτλ. καὶ τὸ *ἔχομαι ἔργου*, *ἔχομαι τῶν ἔργων*, κτλ. (Ἴδε Σειλῆρον εἰς *Ἀλκίφρ*. σελ. 171. Πρβ. καὶ Κόβητον ἐν *Var. Lect*. σελ. 41 καὶ ἐν *Observat. in Dion. Hal*. σελ. 182). Ὁ Γαληνὸς γράφει Τόμ. ΙΘ', σελ. 17 «μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης ἐπάνοδον *εἰχόμην τῶν συνήθων*». Τοῦ *τρέπεσθαι ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν* φέρομεν μαρτύριον τὸ ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος Λόγῳ τοῦ Αἰσχίνου § 154. Πρβ. καὶ Ἡρόδ. Α', 97 «ἥ τε χώρη εὐνομήσεται καὶ αὐτοὶ *πρὸς ἔργα τρεψόμεθα*».

Ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης. Δοξάζομεν δ' ἡμεῖς ὅτι χρῆσις ὑπ' αὐτοῦ ἐγένετο τοῦ «ἀπελθόντας *ἐπι(στατεῖν)* τῶν ἰδίων». Λέγεται δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ:

ἐπιστατῶ τοῦ ἔργου (Ἡρόδ. Ζ', 22),

ἔργων ἐπιστατῶ (Ξενοφ. Ἀπομν. Β', η', 3),

τῶν πραγμάτων ἐπιστατῶ (Ἰσοκρ. Πανηγ. 104),

ζῴων ἐπιστατῶ (Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Α', α', 2),

ἐπιστατῶ τῆς παιδείας (Πλάτ. Πολιτ. σελ. 600 δ'),

ἐπιστατῶ τοῦ εἶναι οἵους δεῖ τοὺς κοινῶνας (Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Η', α', 16),

τῶν κοινῶν ἐπιστατῶ (Ψευδαριστοτ. Ῥητορ. πρὸς Ἀλέξ. Α', 17) καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ὁ Ἀριστοτέλης γράφει ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν βιβλίῳ σελ. 46, 13 «πρεσβύτερος δ' ὢν ὁ Ἱππίας καὶ τῇ φύσει πο-

λιτικὸς καὶ ἔμφρων *ἐπεστάτει τῆς ἀρχῆς*». Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις σελ. 143, 6 φέρεται «Ἐπιστατῶ: δοτικῇ· οἱ δὲ τοῖς ἀεὶ αὐτοῖς ἐπιστατοῦντες· καὶ πρὸς γενικήν· ὅλων μὲν τῶν πραγμάτων ἐπιστατοῦντες». Γραπτέον «οἱ δ' *ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς* ἐπιστατοῦντες». (Ἰσοκρ. Νικοκλ. 18). Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Εὐριπίδου παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΝϚʹ, 13 κεῖται «σκάπτων, ἀρῶν, *ποιμνίων* ἐπιστατῶν», μεταβάλλει δὲ τὸ *ποιμνίων* εἰς τὸ *ποιμνίοις* ὁ Βαλκενάριος ἐν τῇ Διατριβῇ λέγων σελ. 87 βʹ «ad evitanda ὁμοιοτέλευτα, quod suspicor *Euripidem* dedisse, restitui, ποιμνίοις. utrumque usitatum est: hoc *Sophoclis* Oed. T. v. 1038, ὀρείοις ποιμνίοις ἐπεστάτουν».

σελ. 43, 14 «ἵν(α) μήτε ἐν τῷ ἄστει διατρίβωσιν ἀλλὰ διεσπαρμένοι κατὰ τὴν χώραν».

Ὁ λόγος εἶνε πεπηρωμένος, καθίσταται δὲ πλήρης, ἂν γραφῇ «ἵν(α) μήτε ἐν τῷ ἄστει διατρίβωσιν ἀλλὰ διεσπαρμένοι (ὦσι) κατὰ τὴν χώραν». Πρβ. Ἁρποκρατ. σελ. 288, 5 «Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων Πολιτείᾳ γράφει ταυτί· — ἐπειδὰν *εἰρημένοι ὦσιν* οἱ λόγοι».

σελ. 43, 17 «ἅμα δὲ συνέβαινεν αὐτῷ καὶ τὰς προσόδους γίνεσθαι μ(είζο)υς ἐξεργαζομένης τῆς χώρας».

Παρατηρητέα εἶνε ἡ ἐπὶ πάθους χρῆσις τοῦ ῥήματος *ἐξεργάζομαι*. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Θεόφραστος Αἰτ. Φυτ. Γʹ, αʹ, 3 «*κατεργαζομένη* γὰρ ἡ γῆ καὶ ἀπόλαυσιν πλείω δίδωσιν». Πρβ. καὶ Γαλην. Τόμ. ΙΑʹ, σελ. 649 «τῆς δ' οἰκείας ὑπὸ τοῦ συμφύτου θερμοῦ *κατεργαζομένης* τε καὶ ἀκριβῶς ἐκπεττομένης». Καὶ ἄλλα δὲ παραδείγματα τῆς χρήσεως ταύτης ἔχομεν συνηγμένα ἔκ τε τοῦ Γαληνοῦ καὶ ἐξ ἑτέρων.

σελ. 44, 3 «τοιαύτης γάρ τινος ἐξόδου τῷ Πεισιστράτῳ γιγνομένης συμβῆναί φασι τὰ περὶ τὸν ἐν τῷ (Ὑμη)ττῷ γεωργοῦντα τὸ κληθὲν ὕστερον χωρίον ἀτελές. ἰδὼν γάρ τινα παττάλῳ πέτρας σκάπτοντα καὶ ἐργαζόμενον, διὰ τὸ θαυμάσαι τὸν πά(τταλον) ἐκέλευεν (ἐρ)έσθαι τί γίγνεται ἐκ

τοῦ χωρίου. ὁ δ', ὅσα κακὰ καὶ ὀδύναι, ἔφη, καὶ τούτων τῶν κακῶν καὶ τῶν (ὀ)δυνῶν Πεισίστρατον δεῖ λαβεῖν τὴν δε(κά)την».

Ἀντὶ τοῦ «τοιαύτης ΓΑΡ τινος ἐξόδου κτέ.» ἀναγνωστέον «τοιαύτης ΔΕ τινος ἐξόδου κτέ.», ὅλως ἀναρμόστου ὄντος τοῦ αἰτιολογικοῦ συνδέσμου. Τὴν αὐτὴν μεταβολὴν ποιούμεθα καὶ ἐν σελ. 9, 3 «ἡ ΓΑΡ αἵρεσις τῶν ἀρχόντων ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην ἦν».

Ἀπροσδιόνυσον πάντως εἶνε τὸ «διὰ τὸ θαυμάσαι τὸν *πάτταλον* ἐκέλευεν κτέ.». Γραπτέον δ' ἴσως «διὰ τὸ θαυμάσαι τὸν *πα(ῖδα)* ἐκέλευσεν (ἐρ)έσθαι τί γίγνεται ἐκ τοῦ χωρίου» ἢ «ἐκέλευσεν (*πυθ*)έσθαι τί γίγνεται ἐκ τοῦ χωρίου». Πρβ. Παροιμιογρ. Ἑλλ. Τόμ. Β', σελ. 756 «Καὶ σφάκελοι ποιοῦσιν ἀτέλειαν: Πεισίστρατόν φασι τὸν τύραννον τὴν τῶν Ὑμηττῶν χώραν διεξιόντα καὶ ἰδόντα πρεσβύτην πέτρας καὶ λιθώδεις τόπους ἐργαζόμενον, πέμψαντα *τὸν οἰκέτην* πυνθάνεσθαι αὐτοῦ τίνας καρποὺς ἀναιρούμενος τοιαῦτα γεωργοίη χωρία· τοῦ δὲ φήσαντος ὀδύνας καὶ σφακέλους καὶ τούτων τὴν δωδεκάτην (δεκάτην) τῷ Πεισιστράτῳ τελεῖν, ἀγασθέντα τὸν τρόπον αὐτοῦ καὶ τὴν παρρησίαν ἀτέλειαν αὐτῷ τοῦ χωρίου δοῦναι». Τῆς παροιμίας *καὶ σφάκελοι ποιοῦσιν ἀτέλειαν* γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Ζηνοβίου Δ', 76 καὶ ὑπὸ τοῦ Σουίδα σελ. 997 Βεκκ. Κεῖται δὲ παρ' ἀμφοτέροις τούτοις «ὀδύνας καὶ σφακέλους καὶ *τούτων δεκάτην Πεισίστρατος φέρει*», ἀνθ' οὗ ἀναγινώσκει ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1873, σελ. 142 «καὶ τούτων ΔΕ δεκάτην Πεισίστρατος ΦΕΡΟΙ», τουτέστι «βουλοίμην δ' ἂν τὸν Πεισίστρατον καὶ τούτων δεκάτην λαμβάνειν» (Πρβ. καὶ *Collect. Crit.* σελ. 156). Δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀποδεκτὴ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Κοβήτου. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ Μιχαὴλ ὁ Ἀκομινᾶτος εἶπεν *ὀδύνας καὶ σφακέλους* Τόμ. Β', σελ. 326, 26 «Καὶ μὲν δὴ καὶ παρῴκησα ἔτος τουτὶ δωδέκατον ἐκ γειτόνων ταῖς Ἀθήναις, ἔλαθον δὲ οὐδὲν ὀνάμενος ὅτι μὴ *ὀδύνας καὶ σφακέλους*».

Παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ φέρεται βιβλ. Θ', λζ', 2 «Ὁ αὐτός διαπορευόμενός ποτε διὰ τῆς χώρας κατενόησεν ἄνθρωπον κατὰ τὸν Ὑμηττὸν ἐργαζόμενον ἐν χωρίοις λεπτοῖς καθ' ὑπερβολὴν καὶ τραχέσι. Θαυμάσας δὲ τὴν φιλεργίαν ἔπεμψε τοὺς ἐρωτήσοντας τί λαμβάνοι τοιαύτην χώραν ἐργαζόμενος· ὧν ποιησάντων τὸ προστα-

χθέν, ὁ ἐργάτης ἔφησε λαμβάνειν ἐκ τοῦ χωρίου κακὰς ὀδύνας, ἀλλ' οὐθὲν αὐτῷ μέλειν· τούτων γὰρ τὸ μέρος Πεισιστράτῳ διδόναι. Ὁ δὲ δυνάστης ἀκούσας τὸν λόγον καὶ γελάσας ἐποίησε τὸ χωρίον ἀτελές· καὶ ἐντεῦθεν ἡ παροιμία καὶ σφάκελοι ποιοῦσιν ἀτέλειαν». Ἐπειδὴ οὐδεμία μνεία *σφακέλων* ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐγένετο, παράδοξον προσπίπτει τὸ «καὶ ἐντεῦθεν ἡ παροιμία καὶ *σφάκελοι* ποιοῦσιν ἀτέλειαν»· ἵνα δ' ἐκλίπῃ ἡ ἀτοπία αὕτη, εἴκασεν ὁ Ναύκιος ἐν τῷ Ἑρμῇ 1889, σελ. 457 «ἔφησε λαμβάνειν ἐκ τοῦ χωρίου *σφακέλους καὶ* ὀδύνας». Ἀλλ' οὐχὶ ἀπίθανον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ Διόδωρος ἔγραψεν «ἔφησε λαμβάνειν ἐκ τοῦ χωρίου *κακὰ καὶ ὀδύνας*», ὡς κεῖται ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους, ξένης δὲ χειρὸς προσθήκη εἶνε τὸ «καὶ ἐντεῦθεν ἡ παροιμία κτέ.». Εἶπε δ' ὁ Διόδωρος *τὸ μέρος* νοῶν *τὸ προσῆκον* ἢ *ἐπιβάλλον μέρος*, *τὸ ὀφειλόμενον μέρος* ἤτοι *τὴν δεκάτην*. Ὁ Ναύκιος ἐν τῷ ἀρτίως μνημονευθέντι βιβλίῳ νομίζει ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Διοδώρου «τὸ Ι (τουτέστι τὸ δέκατον) μέρος».

Περὶ τοῦ *παῖς*, *οἰκέτης*, *ἀκόλουθος*, κτλ. θὰ διαλάβωμεν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἐν ἄλλῳ τόπῳ.

Οὐδένα λόγον ἐποιησάμεθα περὶ τοῦ «ἰδὼν γάρ τινα *παττάλῳ* πέτρας σκάπτοντα καὶ ἐργαζόμενον», σφόδρα δὲ περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτοῦ ἀμφιβάλλομεν· διότι δὲν δυνάμεθα εὐκόλως νὰ πείσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι *διὰ πασσάλου* τις πέτρας ἔσκαπτε καὶ εἰργάζετο. Ἀναγνωστέον δ' ἴσως «ἰδὼν γάρ τινα *ταλαιπώρως* πέτρας σκάπτοντα καὶ ἐργαζόμενον».

σελ. 44, 15 «ἀλλ' αἰεὶ π(α)ρεσκ(εύ)αζεν εἰρήνην καὶ ἐ(τ)ήρει δ(ι') ἡσυχίαν· διὸ καὶ πολλάκις (παρῳμιάζ)ετο ὡς (ἡ) Πεισιστράτου τυραννὶς ὁ ἐπὶ Κρόνου βίος εἴη· συνέβη γὰρ ὕστερον διὰ (τῆς ὕβρεως) τῶν υἱέων πολλῷ γενέσθαι τραχυτέραν τὴν ἀρχήν. Μέγιστον δὲ πάντων ἦν (τῶν ἀρεσκο)μένων τὸ δημοτικὸν εἶναι τῷ ἤθει καὶ φιλάνθρωπον».

Οὐδαμῶς ἡμῖν ἀρέσκει τὸ «καὶ ἐτήρει δι' ἡσυχίαν», δοξάζομεν δ' ὅτι ἡ ἀληθὴς γραφὴ εἶνε «καὶ *ἐ(θ)ήρε(υεν)* ἡσυχίαν». Πρβ. *θηρεύω ἀρετήν*, *φιλίαν*, *ἐπιστήμην*, *κέρδος*, *εὐδαιμονίαν*, *ἡδονάς*, *τἀληθές*, κτλ. Λέγεται δὲ καὶ *θηρῶ τυραννίδα*, *θηρῶ τἀμήχανα*, κτλ.

'Αντὶ τοῦ «πολλάκις *παρῳμιάζετο* ὡς κτέ.» ἀναγινώσκομεν «πολλάκις (*ἔπειτ' ἐλέγ*)*ετο* ὡς κτέ.». Ὁ τύπος *παρῳμιαζόμην* φαίνεται ἡμῖν ἀλλότριος τοῦ ἑλληνισμοῦ ὤν, νομίζομεν δ' ὅτι ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *ἐπαροιμιαζόμην*, ὡς *πεπαροιμίασμαι*, οὗ μαρτύρια φέρομεν ἐκ τοῦ Συνεσίου σελ. 25 α' «δι' οὓς ἡ Σκυθῶν ἐρημία *πεπαροιμίασται*» καὶ ἐκ τοῦ Εὐσταθίου Παρεκβ. εἰς Ὅμηρ. σελ. 897, 58 «ὅθεν *πεπαροιμίασται* τὸ εἰς μελίττας ἐκώμασας» καὶ σελ. 1175, 62 «ὧν ἕνεκα καὶ Ἰλιὰς κακῶν *πεπαροιμίασται*» καὶ Παρεκβ. εἰς Διον. σελ. 384, 12 Διδ. «*πεπαροιμίασται* τὸ Ἀράβιος αὐλητής». Ὁμοίως τῷ *πεπαροιμίασμαι* εἶνε ἐσχηματισμένον τὸ *πεπροοιμίασμαι* ἀπαντῶν παρὰ τῷ Λουκιανῷ Νιγρίν. 10 καὶ παρ' ἄλλοις. Ἐν τῷ Ὁμηρικῷ Λεξικῷ Ἀπολλωνίου τοῦ Σοφιστοῦ σελ. 33, 14 εὕρομεν «Ἀνεβάλλετο: ἀνεφορμίζετο, *προοιμιάζετο*» καὶ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1404, 35 «τὸ δὲ ἀνεβάλλετο ἀντὶ τοῦ προανεκρούετο ὡς ᾀσόμενος ἤτοι *προοιμιάζετο*» καὶ σελ. 723, 59 «Ἀθηνᾶ μὲν ἐκεῖ *προοιμιάσατο* κολακικώτερον» καὶ σελ. 779, 31 «*προοιμιάσατο* δὲ ταῦτα ὁ Αἴας». Ἀλλ' ἡ ἀμέμπτως καθ' ἡμᾶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε *ἐπροοιμιάζετο* καὶ *ἐπροοιμιάσατο*. Πρβ. Σχολ. Θεοκρ. σελ. 229, 3 Ἀρ. «ὁ Δαμοίτας ἀνεβάλλετο ἀντὶ τοῦ—*ἐπροοιμιάζετο*». Πλείονα περὶ τοῦ πράγματος θὰ γράψωμεν ἑτέρωθι.

Παροιμιώδης ἀπέβη παρὰ τοῖς παλαιοῖς *ὁ ἐπὶ Κρόνου βίος* ὑμνούμενος ὡς μακάριος καὶ εὐδαίμων. Ἐν τοῖς Νόμοις τοῦ Πλάτωνος σελ. 713 ε' φέρεται «τὸν ἐπὶ τοῦ Κρόνου λεγόμενον βίον» καὶ ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 266 ϛ' «τὸν μυθολογούμενον ἐπὶ Κρόνου βίον». Ὁ Ἡσίοδος λέγει Ἔργ. 111 «οἱ μὲν ἐπὶ Κρόνου ἦσαν— ὥστε θεοὶ δ' ἔζωον ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες». Πρβ. καὶ Διόδ. Σικελ. Ε', ξϛ', 6. Πλείονα κρίνομεν περιττὸν νῦν νὰ γράψωμεν.

Θαυμάζομεν δ' ὅτι προσέθηκεν ὁ ἐκδότης μετὰ τὴν πρόθεσιν *διά* τὴν γενικὴν πτῶσιν *τῆς ὕβρεως*. Τίνα δύναται νὰ λανθάνῃ ὅτι μόνον τὸ «διὰ (*τὴν ὕβριν*) τῶν υἱέων» ἔχει ὑγιῶς; Ἀναμιμνησκόμεθα νῦν καὶ τῆς ἐν σελ. 3, 9 ῥήσεως «πικρότατον ἦν τοῖς πολλοῖς τῶν *κατὰ τῆΣ πολιτείαΣ* (ἀρχῶν μὴ μετ)έχειν», ἐν ᾗ ἀτοπώτατα κεῖται τὸ *κατὰ τῆΣ πολιτείαΣ* ἀντὶ τοῦ *κατὰ τὴΝ πολιτείαΝ*.

Ἀποροῦμεν δὲ προσέτι διὰ τί ἔγραψεν ὁ ἐκδότης «μέγιστον δὲ πάντων ἦν (τῶν *ἀρεσκο*)*μένων*», φανερωτάτου ὄντος ὅτι ἡ μετοχὴ

ἐπαινουμένων τῷ χωρίῳ ἁρμόζει· «μέγιστον δὲ πάντων ἦν (τῶν *ἐπαινου)μένων*».

σελ. 44, 26 «διὸ καὶ πολὺν χρόνον ἔμεινε (τυραννῶν), εἶ)τ' ἐκπέσοι πάλιν ἐπελάμβανε ῥαδίως. ἐβούλοντο γὰρ καὶ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν (δημο)τικῶν οἱ πολλοί· τοὺς μὲν γὰρ ταῖς ὁμιλίαις τοὺς δὲ ταῖς εἰς τὰ ἴδια βοηθείαις (ὠφέλησεν), καὶ πρὸς ἀμφοτέρους ἐπεφύκει καλῶς».

Οὔτε τὴν ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου γενομένην ἀναπλήρωσιν οὔτε τὴν ἐν τέλει ἐγκρίνομεν. Γράφομεν δὲ «διὸ καὶ πολὺν χρόνον ἔμεινε(*ν ἐν τῇ ἀρχῇ· ἐπεί*) τ' ἐκπέσοι, πάλιν *'ΑΠελάμβανε* ῥαδίως» καὶ «τοὺς μὲν γὰρ ταῖς ὁμιλίαις, τοὺς δὲ ταῖς εἰς τὰ ἴδια βοηθείαις (*προσῆκτο*)· καὶ πρὸς ἀμφότερΑ ἐπεφύκει καλῶς». Πρβ. σελ. 45, 12 «ἐγκατεγήρασε *τῇ ἀρχῇ*» καὶ 15 «*ἐν τῇ ἀρχῇ* διέμεινεν» καὶ σελ. 39, 6 «λαβὼν *τὴν ἀρχὴν*» καὶ σελ. 52, 7 «ὁ Κλεισθένης *προσηγάγετο* τὸν δῆμον» (Ἴδε τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν γεγραμμένα σελ. 317). Διὰ τοῦ *προσῆκτο* δηλοῦται τὸ παρὰ τοῖς νέοις Ἕλλησι σύνηθες γενόμενον: *εἶχε προσελκύσῃ* (πρὸς ἑαυτόν).

Ἑλληνιστὶ λέγεται *εὖ* ἢ *καλῶς πέφυκα πρός τι*, δι' οὗ σημαίνεται τὸ *εὐφυῶς ἔχω πρός τι* ἢ τὸ *ἐπιτήδειος* (*φύσει*) *εἰμὶ πρός τι*, κτλ. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης «τοὺς μὲν γὰρ ταῖς ὁμιλίαις, τοὺς δὲ ταῖς εἰς τὰ ἴδια βοηθείαις προσῆκτο· καὶ *πρὸς ἀμφότερΑ ἐπεφύκει καλῶς*», τουτέστι: καὶ πρὸς ἀμφότερα εἶχεν εὐφυῶς· ἤτοι: ἱκανὸς μὲν ἦν ταῖς ὁμιλίαις προσάγεσθαι, ἱκανὸς δὲ ταῖς εἰς τὰ ἴδια βοηθείαις.

Τὸ *'ΕΠελάμβανε* μετετυπώσαμεν εἰς τὸ *'ΑΠελάμβανε*, καθὰ ὑπαγορεύει ὁ νοῦς τοῦ χωρίου. Ἐποιήσατο δὲ καὶ ὁ Ἡρόδοτος χρῆσιν τοῦ *'ΑΠολαβεῖν* ἐν βιβλ. Α', 61 «*ἀπολαβὼν* δὲ τὴν τυραννίδα τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ ὁ Πεισίστρατος—γαμέει τοῦ Μεγακλέος τὴν θυγατέρα». Ἐν τοῖς ἑξῆς λέγει ὁ Ἡρόδοτος «Ἱππίεω δὲ γνώμην νικήσαντος *ἀνακτᾶσθαι* ὀπίσω τὴν τυραννίδα», ᾧ παραπλησίαν ἔννοιαν ἐμφαίνει τὸ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπαντῶν σελ. 41, 18 «τὸ πρῶτον *ἀνασώσασθαι* βίᾳ τὴν ἀρχὴν ἐπεχείρει».

σελ. 45, 8 «θέσμια τάδε Ἀθηναί(ων ἐστὶ) πάτρια, ἐάν

(τιν)ες τυραννεῖν ἐπανιστῶ(ν)ται (ἢ) ἐπὶ τυραννίδι τι(ς) συγκαθιστῇ τὴν τυρανίδα ἄτιμο(ν εἶν)αι αὐτὸν καὶ γένος».

Ἂν ἦτο ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους γεγραμμένον «θέσμια τάδε *ἈθηναίΩΝ* ἐστὶ πάτρια», θὰ ἐλέγομεν ὅτι ἡ γενικὴ συντάσσεται τῷ ὀνόματι *θέσμια*, ὡς παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ Τρῳ. 266 «τίς ὅδ' ἢ νόμος ἢ τί θέσμιον — Ἑλλάνων;». Ἀλλὰ τὸ ΩΝ εἶνε προσθήκη τοῦ ἐκδότου, ὁ δ' Ἀριστοτέλης καθ' ἣν ἡμεῖς ἔχομεν γνώμην ἔγραψε «θέσμια τάδε *ἈθηναίΟΙΣ* ἐστὶ πάτρια», ὡς πρὸ ὀλίγων λέξεων «ἦσαν δὲ καὶ *τοῖς Ἀθηναίοις* οἱ περὶ τῶν τυράννων νόμοι πρᾶοι κατ' ἐκείνους τοὺς καιρούς». Ἀναφέρεται δ' ἡ δοτικὴ εἰς τὸ ῥῆμα καὶ σύνηθες ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὑπάρχει τὸ *ἔστι τισί τι πατριον*, οἷον *τοῦτο ὑμῖν πάτριόν ἐστι*, *οὐδὲ πάτριον αὐτοῖς ἐστι στεφανοῦσθαι*, *ἔστιν αὐτοῖς ἡγεῖσθαι πάτριον*, κτλ. Τίς τῶν φιλολογούντων ἀγνοεῖ τὸ Θουκυδίδειον «πάτριον γὰρ ὑμῖν ἐκ τῶν πόνων τὰς ἀρετὰς κτᾶσθαι»; Ὁ Πλάτων ἢ Ψευδοπλάτων εἶπεν ἐν Ἱππ. Μείζ. σελ. 284 β' «οὐ γὰρ πάτριον, ὦ Σώκρατες, Λακεδαιμονίοις κινεῖν τοὺς νόμους», ὁ δὲ Δημοσθένης σελ. 295, 203 «οὐκ ἦν ταῦθ', ὡς ἔοικε, τοῖς τότ' Ἀθηναίοις πάτρια». Ἐν τοῖς τοῦ Τυρταίου ἀπαντᾷ «μὴ φειδόμενοι τᾶς ζωᾶς· οὐ γὰρ πάτριον *τᾷ Σπάρτᾳ*». Ἐγένετο δὲ καὶ πλημμελὴς αὐτοῦ ἀνάγνωσις *τᾶς Σπάρτας*.

Ἀλλοκότως εἶνε προενηνεγμένος ὁ ὑποθετικὸς λόγος, ἐξ οὗ ἀποτελεῖται ὁ νόμος· δύσκολος δ' ἀποβαίνει ἡ ἐπανόρθωσις αὐτοῦ. Ὁμοιότητα ὁ λόγος οὗτος ἔχει κατὰ τὸ ἡγούμενον μέρος πρὸς τὸν φερόμενον παρὰ τῷ Ἀνδοκίδῃ περὶ Μυστηρ. 97 «ὁ δὲ ὅρκος ἔστω ὅδε· κτενῶ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ ψήφῳ καὶ τῇ ἐμαυτοῦ χειρί — *ἐάν τις τυραννεῖν ἐπαναστῇ ἢ τὸν τύραννον συγκαταστήσῃ*».

Τῆς μετ' ἀπαρεμφάτου συντάξεως τοῦ ῥήματος *ἐπανίσταμαι* μόνα τὰ δύο ταῦτα παραδείγματα ἔχομεν, «ἐάν τις τυραννεῖν ἐπαναστῇ» καὶ «ἐάν (τιν)ες τυραννεῖν ἐπανιστῶνται». Ἀήθης δ' ἡμῖν καὶ παράδοξος ἡ χρῆσις αὕτη φαίνεται. Ἁπλούστατον εἶνε τὸ *τυραννεῖν ἐπιχειρῶ*, οὗ φέρομεν μαρτύριον τὸ τοῦ Ξενοφῶντος Κύρ. Παιδ. Α', α', 1 «ὅσοι τυραννεῖν ἐπιχειρήσαντες οἱ μὲν αὐτῶν καὶ ταχὺ πάμπαν κατελύθησαν, κτέ.». Ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ἐλέχθη Τίμ. 52 «τυραννίδι, Τίμων, ἐπιχειρεῖς κτέ.;». Γνωστότατον δ' ὑπάρχει τὸ *τυραννίδι*

ἐπιτίθεμαι, οὗ ποιεῖται χρῆσιν ὁ Λυκοῦργος κατὰ Λεωκρ. 125 «ἐάν τις τυραννίδι ἐπιτιθῆται» καὶ ὁ Ἀριστοτέλης Πολιτ. Ε', δ', 5 Διδ. «οἱ προστάται τοῦ δήμου — τυραννίδι ἐπετίθεντο» καὶ ε', 6 «ἢ τυραννίδι ἐπιτίθενται αὐτοὶ ἢ κατασκευάζουσιν ἕτερον» καὶ ζ', 4 «οἱ μέγιστοι ἐν ἑκατέρᾳ ἐπιτίθενται τυραννίδι» καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης βιβλ. Κ', μγ', 1 «πάλαι διανενοημένος ἐπιθέσθαι τυραννίδι» καὶ ὁ Ἑρμογένης περὶ τῶν Στάσ. Γ' (Ῥητ. Οὐαλζ. Τόμ. Γ', σελ. 25, 18) «οὐ μὴν οἵγε παρασκευαζόμενοι καὶ τυραννίδι ἐπιτίθενται» καὶ ἄλλοι. Γράφει δ' ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἐν τῇ Ἀθηναίων Πολιτείᾳ σελ. 38, 11 «Πεισίστρατον ἐπιτιθέμενον τυραννίδι». Ὁμοίας ἐννοίας ἔχονται τὸ *ἐπιτίθεμαι τῇ τοῦ δήμου καταλύσει*, *δρασμῷ ἐπιτίθεμαι*, *ἐπιτίθεμαι τῷ ἔργῳ*, *ἐπιτίθεμαι τῇ ποιήσει*, *ποιητικῇ*, *μουσικῇ ἐπιτίθεμαι*, *λυρικῇ*, *ῥητορικῇ*, κτλ. (Πρβ. Βαλκενάριον εἰς *Ἡρόδ.* σελ. 359 Γαισφ. καὶ Βοισσονάδην εἰς *Φιλοστρ.* *Ἡρωϊκ.* σελ. 343). Ὡς δὲ λέγεται *τυραννίδι ἐπιτίθεμαι*, οὕτω καὶ *τυραννίδος ἐπίθεσις*, οἷον ὑπὸ τοῦ Ἑρμογένους περὶ τῶν Στάσ. Γ' (Ῥήτ. Οὐαλζ. Τόμ. Γ', σελ. 22, 9) «νέος πλούσιος πάντας τοὺς ἀποκηρύκτους τρέφει καὶ τυραννίδος ἐπιθέσεως φεύγει» καὶ (σελ. 23, 20) «συνεχῶς εἰς τὴν ἀκρόπολιν νέος πλούσιος ἀφορῶν δακρύει καὶ φεύγει τυραννίδος ἐπιθέσεως» καὶ (σελ. 25, 5) «εὕρηνται χίλιαι πανοπλίαι καὶ φεύγει τυραννίδος ἐπιθέσεως» καὶ ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου βιβλ. ΙΓ', ϞΒ', 7 «πρὸς τὴν ἐπίθεσιν τῆς τυραννίδος εὐθέτως διακειμένους» καὶ βιβλ. Κ', ιβ', 5 «τοῦ λαβεῖν ἀφορμὰς πρὸς τὴν ἐπίθεσιν τῆς τυραννίδος» καὶ μγ', 4 «οὔτε γὰρ Ἀγαθοκλῆς ἔγνω τὴν ἐπίθεσιν τῆς τυραννίδος» καὶ νδ', 1 «ἐφόρει γὰρ ἀεὶ τὸν στέφανον, ὃν κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς τυραννίδος — περικείμενος οὐκ ἀπέθετο». Μετέβαλε δ' ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ. 152 καὶ τὸ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ Καμίλλ. ΛϚ' ἀπαντῶν «*ὙΠΟθεσιν* τυραννίδος ἐποιήσατο» εἰς τὸ *ἘΠΙθεσιν*. Ὅταν τις ἐποφθαλμιᾷ τυραννίδι καὶ διανοῆται νὰ καταστῇ τύραννος, λέγεται ὅτι *ἐπιβουλεύει τυραννίδι*, ὡς παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει Ῥητορ. Α', β', 19 «ἐπεβούλευε τυραννίδι Διονύσιος αἰτῶν τὴν φυλακήν» καὶ «ὁ ἐπιβουλεύων τυραννίδι φυλακὴν αἰτεῖ» καὶ παρὰ τῷ Πλάτωνι Γοργ. σελ. 473 β' «ἐὰν — ληφθῇ τυραννίδι ἐπιβουλεύων». Πρβ. τὸ «τοιούτοις ἔργοις ἐπιβουλεύοντα» (Λυσ. κατὰ Ἐργοκλ. 8) καὶ τὸ «πυνθάνομαι ἐπιβουλεύειν σε πρήγμασι με-

γάλοισι» (Ἡρόδ. Γ', 122). Ἐρρήθη καὶ *ἐπιβουλεύω τύραννος γενέσθαι* ὑπὸ τοῦ Ψευδοπλάτωνος Ἐπιστ. σελ. 334 α' (Πρβ. καὶ σελ. 329 γ'). Οὐχὶ δ' ὀλιγάκις εὑρίσκεται τὸ ῥῆμα *ἐπιβουλεύω* ἀπαρεμφάτῳ συντεταγμένον (Ἴδε Σταλβαύμιον εἰς *Πλάτ. Πρωταγ.* σελ. 343 γ'. Πρβ. καὶ Γλωσσ. Παρατ. σελ. 15). Παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει ἀπαντᾷ *τυραννεῖν ἐπινοεῖ*. Φέρονται δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἐφετικὰ ῥήματα *τυραννιῶ* καὶ *τυραννησείω*. Πρβ. Διογ. Λαέρτ. Α', 65 «τῶν μὴ αἰσθανομένων Πεισίστρατον *τυραννησείοντα*».

Ἐν τῇ ἐκ τοῦ Ἀνδοκίδου μνημονευθείσῃ ῥήσει κεῖται «ἐάν τις — τὸν τύραννον συγκαταστήσῃ», ᾧ ἐμφερὲς ὑπάρχει τὸ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Ἀγησ. Β', 31 «τὸν μὲν μισέλληνα μάχῃ νικήσας χειροῦται, τὸν δ' ἕτερον *συγκαθίστησι*». Ὁμοίως λέγεται *συγκατάγω τινά* παρά τ' ἄλλοις καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Θεσμ. 338 «ἢ τυραννεῖν ἐπινοεῖ ἢ τὸν τύραννον *συγκατάγειν*», τουτέστι: τῷ τυράννῳ κατιόντι βοηθεῖν, τῷ τυράννῳ εἰς τὴν κάθοδον βοηθεῖν. Παρὰ τῷ Δημοσθένει φέρεται σελ. 246, 63 «ἐν τῇ Θετταλῶν καὶ Δολόπων τάξει *συγκατακτᾶσθαι* Φιλίππῳ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀρχήν» καὶ παρὰ τῷ Ἡροδότῳ βιβλ. Α', 162 «ὁ τῷ Κύρῳ τὴν βασιληίην *συγκατεργασάμενος*». Γίνεται δὲ χρῆσις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ τοῦ *συνεκδίδωμί τινι τὴν θυγατέρα ἢ τὴν ἀδελφήν*, ἵνα δηλωθῇ τὸ *βοηθῶ τινι ἐκδιδόντι τὴν θυγατέρα ἢ τὴν ἀδελφήν*. Περιβόητον δὲ κατέστη τὸ τῶν Πυθαγορείων «φορτίον *συνανατιθέναι* μέν, *συγκαθαιρεῖν* δὲ μή» (Ἴδε Ναύκιον εἰς *Ἰάμβλ. π. τ. Πυθαγ. Βί.* σελ. 62). Ποιούμεθα μνείαν καὶ τοῦ *συνερῶ τινι*, δι' οὗ δηλοῦται τὸ *βοηθῶ τινι ἐρῶντι*, *συμπράττω τινὶ εἰς τὰ τοῦ ἔρωτος, ἵν' ἐπιτύχῃ οὗ ἐπιθυμεῖ* (Ἴδε Κόβητον ἐν *Μνημοσ.* 1882, σελ. 205-6). Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους ὃ ἐν τοῖς ἄνω παρεθέμεθα εἶνε γεγραμμένον «ἐὰν — συγκαθιστῇ τὴν τυραννίδα». Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ Προμ. 305 «τόνδε τὸν Διὸς φίλον τὸν ξυγκαταστήσαντα τὴν τυραννίδα» καὶ παρὰ τῷ Ἰσοκράτει Πανηγυρ. 125 «ὥστε ταῖς μὲν πολιτείαις πολεμοῦσι, τὰς δὲ μοναρχίας συγκαθιστᾶσι». Πρβ. καὶ Θουκυδ. Δ', 107 καὶ Η', 68.

Εἴπομεν ὅτι ἀήθης καὶ παράδοξος ἡμῖν φαίνεται ἡ μετ' ἀπαρεμφάτου σύνταξις τοῦ ῥήματος *ἐπανίσταμαι*. Ἔχει ἄρά γε καλῶς νὰ νοηθῇ τὸ *τυραννεῖν ἐπανίσταμαι* ἀντὶ τοῦ *ἐπὶ τῷ τυραννεῖν ἐπανί-*

σταμαι; Σφόδρα ἡμεῖς περὶ τούτου ἀμφιβάλλομεν. Δὲν εἶνε δ' ἀπίθανον νὰ ἐκληφθῇ τὸ *ἐπανίσταμαι* ἐν τῇ φράσει ταύτῃ συνώνυμον τῷ *ἐπιτίθεμαι* καὶ *ἐπιβάλλομαι*, ἅπερ ἀπαρεμφάτῳ ἐνίοτε συντασσόμενα ἐμφαίνουσι παραπλησίαν τῷ *ἐπιχειρῶ* ἔννοιαν, οἷον *φιλοσοφεῖν ἐπιτίθεμαι*, *ἐπιτίθεμαι γράφειν*, *ἐλέγχειν ἐπιτίθεμαι*, *ἐπιβάλλομαι καταστῆσαι*, *τοὺς ὅρκους λύειν ἐπιβάλλομαι*, κτλ. Κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν τὸ *τυραννεῖν ἐπανίσταμαι* δηλοῖ κυρίως *ἀνίσταμαι καὶ ἐπιβάλλομαι ἢ ἐπιτίθεμαι τυραννεῖν*. Ἡμεῖς νοοῦμεν κάλλιστα τὸ *ἐπὶ τῷ τυραννεῖν ἢ ἐπὶ τυραννίδι ἐπανίσταμαι*, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ *τυραννεῖν ἐπανίσταμαι*· οὐδαμῶς δὲ κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην μομφῆς θὰ ἐτύγχανεν ἡ ῥῆσις τοῦ Ἀριστοτέλους, ἂν ἦτο ὧδε προενηνεγμένη· «ἐάν τις ἐπὶ τῷ τυραννεῖν ἐπανιστῆται ἢ συγκαθιστῇ τινι τυραννίδα, ἄτιμον εἶναι αὐτὸν καὶ γένος» ἢ «ἐάν τις ἐπανιστῆται ἐπὶ τυραννίδι ἢ κτέ.», τουτέστιν: ἐάν τις ἕνεκα τοῦ τύραννος εἶναι (ἢ γενέσθαι) ἐπανιστῆται (τῷ δήμῳ) ἢ κτέ.». Λέγει δ' ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν βιβλίῳ σελ. 38, 5 «*ἐπαναστὰς* μετὰ τούτων *τῷ δήμῳ* κατέσχε τὴν ἀκρόπολιν». Τὸ *ἐπὶ τυραννίδι* εἶνε γνωστὸν καὶ ἐκ τῶν Σφηκῶν τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 487 «ὅστις ἡμῶν ἐπὶ τυραννίδ' ὧδ' ἐστάλης» καὶ στίχ. 495 «οὗτος ὀψωνεῖν ἔοιχ' ἅνθρωπος ἐπὶ τυραννίδι» καὶ στίχ. 498 «εἰπέ μοι, γήτειον αἰτεῖς πότερον ἐπὶ τυραννίδι;». Παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ φέρεται βιβλ. Α', 126 «κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν ὡς ἐπὶ τυραννίδι». Πρβ. καὶ Ἡρόδ. Ε', 71 «οὗτος ἐπὶ τυραννίδι ἐκόμησε». Συχνὴ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶνε ἡ σύνταξις τῆς *ἐπί* μετὰ δοτικῆς πρὸς δήλωσιν σκοποῦ. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν βιβλίῳ σελ. 71, 5 «συνισταμένους *ἐπὶ καταλύσει* τῆς πολιτείας».

Παρατηροῦμεν ἐν τέλει ὅτι ὁ Λίψιος, ὑφηγησαμένου τοῦ Δοβραίου (ἐν *Adversar*. Τόμ. Α', σελ. 182), ἐξέδωκε παρὰ τῷ Ἀνδοκίδῃ «ἐάν τις (*ἐπὶ τῷ*) τυραννεῖν ἐπαναστῇ».

σελ. 45, 13 «ἀφ' οὗ μὲν κατέστη τὸ πρῶτον τύραννος ἔτη τριά(κο)ν(τ)α καὶ τρία βιώσας, ἃ δ' ἐν τῇ ἀρχῇ διέμεινεν ἑνὸς δέοντα εἴκοσι· ἔφ(υγ)εν γὰρ τὰ λοιπά. διὸ καὶ φανερῶς ληροῦσι φάσκοντες ἐρώμενον εἶναι Πεισίστρατον Σόλωνος».

Ἐπειδὴ σκοπὸς τοῦ συγγραφέως ἦτο νὰ εἴπῃ «φυγὰς γὰρ ἦν τὰ λοιπά», ἀντὶ τοῦ ἀορίστου παραληπτέον τὸν παρατατικόν· «ἔφ(ευγ)εν γὰρ τὰ λοιπά». Τὴν χρῆσιν δὲ τοῦ ῥήματος *φεύγω* καὶ *ἔφευγον*, καθ' ἣν ἰσοδυναμεῖ τῷ *φυγάς εἰμι* καὶ *φυγὰς ἦν*, θὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς ἑτέρωθι (Πρβ. Σχοιμαννὸν εἰς *Πλουτ. Ἀγ. καὶ Κλεομ.* σελ. 152 καὶ Κόβητον ἐν *Var. Lect.* σελ. 497 ἐκδ. β' καὶ ἐν *Miscell. Crit.* σελ. 496 καὶ 534).

Γραπτέον δὲ «διὸ καὶ φανερῶς ληροῦσι(ν οἱ) φάσκοντες». Φέρεται δὲ καὶ ἐν σελ. 80, 7 «οὐχ ὥσπερ αὐτὸν *διαβάλλουσι* πάσας τὰς πολιτείας καταλύειν», ὅπερ δύναται μὲν νὰ ἐκληφθῇ ἀντὶ τοῦ «οὐχ, ὥσπερ *διαβάλλεται*, πάσας τὰς πολιτείας καταλύειν», ἀλλ' ἴσως εἶνε κάλλιον νὰ προστεθῇ ἡ ἀόριστος ἀντωνυμία, ἵν' ἔχῃ ἡ φράσις ὧδε· «οὐχ, ὥσπερ αὐτόν (*τινες*) διαβάλλουσι, πάσας τὰς πολιτείας καταλύειν».

Σημειώσεως ἀξία εἶνε ἡ ἄνευ τοῦ στοιχείου Ν ἐκφορὰ τοῦ *εἴκοσι*, ἣν βλέπει τις καὶ ἐν σελ. 81, 5 «*εἴκοσι* ἐκ τῶν ὑπὲρ τετταράκοντα κτέ.». Ἀλλ' ἐν σελ. 84, 3 εἶνε γεγραμμένον «*εἴκοσιΝ* οἱ διαχειριοῦσιν» (Πρβ. Βοιμέλιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δημοσθένους Δημηγοριῶν σελ. 23 καὶ Στάλλιον ἐν τοῖς Γραμματικοῖς Ζητήμασι σελ. 36). Τὸ ἀριθμητικὸν τοῦτο ἐπίθετον νομίζεται ἐφελκυστικὸν τοῦ Ν ὑπό τε τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολόγου καὶ ὑπ' ἄλλων. Ὁ Μέγας Ἐτυμολόγος λέγει σελ. 297, 51 «Τὸ δὲ Ν τοῦ εἴκοσίν ἐστιν· ὁ γὰρ εἴκοσιν ἀριθμὸς προσλαμβάνει αὐτό». Ἀλλ' ἐν Ἀττικαῖς Ἐπιγραφαῖς ἀπαντᾷ *εἴκοσι ἡμερῶν* καὶ *εἴκοσι ἔτη* (Ἴδε *Leipz. Stud.* Τόμ. Δ', σελ. 34). Παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Πλ. 982 κεῖται:

ἀλλ' ἀργυρίου δραχμὰς ἂν ᾔτησ' *εἴκοσιν*
εἰς ἱμάτιον.

εἰς ὃ φέρεται τὸ σχόλιον «τὸ *εἴκοσιν* Ἀττικὸν μετὰ τοῦ Ν» (Πρβ. καὶ Θεσμ. 458). Ποιεῖται δ' ὁ Ἀριστοφάνης χρῆσιν τοῦ *εἴκοσιΝ* καὶ πρὸ συμφώνου, τοῦ μέτρου μακρᾶς συλλαβῆς χρῄζοντος, ἐν Βατρ. 1131 καὶ ἐν Ἐκκλ. 984 (Πρβ. Βλαϋδέσιον εἰς *Βατρ.* σελ. 142). Ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις σελ. 187, 28 Βεκκ. εἶνε γεγραμμένον «Ἐείκοσιν: οὕτως Ἀττικοί (μετὰ τοῦ Ν δηλ.)· ὅθεν καὶ εἰκοσινήριτα». Ὁ Κυννῆρος παρατηρεῖ ἐν τῇ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης Τόμ. Α', σελ. 228 ἐκδ. β' ὅτι παρ' Ὁμήρῳ

ὁ μὲν τρισύλλαβος τύπος *εἴκοσι* οὐδέποτ' ἐκφέρεται μετὰ τοῦ Ν, ἐκθλίβεται δὲ τὸ Ι αὐτοῦ πρὸ φωνήεντος ('Οδ. Β, 212 καὶ Δ, 669), ὁ δὲ τετρασύλλαβος *ἐείκοσι* προσλαμβάνει τὸ Ν, φωνήεντος ἑπομένου. 'Αλλ' ὁ Κόβητος ἐν *Συμμ. Κριτ.* σελ. 381 ἀναγινώσκει *ἐείκοσ' ἑταίρους* ('Οδ. Β, 212 καὶ Δ, 669) *καὶ ἐείκοσ' ἅμαξαι* ('Οδ. Ι, 241) καὶ *ἐείκοσ' ἑταῖροι* ('Οδ. Κ, 208).

Εἰς τὸ ἐν 'Οδυσσ. Δ, 360 ἀπαντῶν «ἔνθα μ' *ἐείκοσιν* ἤματ' ἔχον θεοί» φέρεται τὸ σχόλιον τόδε· «Γράφεται καὶ χωρὶς τοῦ Ν τὸ *εἴκοσι*», ἀνθ' οὗ ὁ Λουδούϊχος εἰκάζει *ἐείκοσι* (ἐν '*Αριστ.* Τόμ. Α', σελ. 544,9). Δεινῶς ἐσφάλλοντο οἱ γράφοντες «ἔνθα με *εἴκοσι ἤματα*» ἢ «ἔνθα μ' *ἐείκοσι ἤματα*».

Παρὰ Κλήμεντι τῷ 'Αλεξανδρεῖ ἀπαντᾷ Τόμ. Β', σελ. 92, 28 «*εἴκοσι*, ἐπεί» καὶ σελ. 93,30 «*εἴκοσι* ἔτη» καὶ σελ. 112, 26 «*εἴκοσι* ὀκτώ» καὶ σελ. 114, 7 «*εἴκοσι* ἕν». Πλείονα περὶ τοῦ πράγματος θὰ γράψωμεν ἑτέρωθι.

σελ. 45, 21 «τελευτήσαντος δὲ Πεισιστράτου κατεῖχον οἱ υἱεῖς τὴν ἀρχήν, προαγαγόντες τὰ πράγματα τὸν αὐτὸν τρόπον».

'Ανάρμοστον ὄντα τὸν ἀόριστον *προαγαγόντες* μεταβλητέον εἰς τὸν παρατατικὸν *προάγοντες*. Πολλάκις δ' ἐν τοῖς ἀντιγράφοις συνεχύθησαν τὸ *ἄγειν* καὶ *ἀγαγεῖν*, τὸ *συνάγειν* καὶ *συναγαγεῖν*, τὸ *συνάγοντες* καὶ *συναγαγόντες*, κτλ. Δύναται δέ τις νὰ νομίσῃ κάλλιον τὸ «κατεῖχον οἱ υἱεῖς τὴν ἀρχὴν *προηγόν τε* τὰ πράγματα τὸν αὐτὸν τρόπον». Εἶνε δὲ καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ γεγραμμένον Τόμ. ΙΘ', σελ. 10 «διαφωνοῦντα τοῖς παρ' ἄλλοις οὖσιν εὑρόντες ἐκόμισαν πρός με *παρακαλέσαντες* ἐπανορθώσασθαι» ἀντὶ τοῦ *παρΕκάλεσάν τε*. 'Αναγνωστέον δὲ καὶ παρὰ τῷ 'Ηροδότῳ βιβλ. Δ', 1 «Κιμμερίους γὰρ ἐπιδιώκοντες ἐσέβαλον ἐς τὴν 'Ασίην *κατΕπαυσάν τε* τῆς ἀρχῆς Μήδους» ἀντὶ τοῦ *καταπαύσαντες*. 'Αλλὰ περὶ τῶν τοιούτων ἀκριβῶς ἀλλαχοῦ.

σελ. 45, 23 «ἦσαν δὲ δύο μὲν ἐκ τῆς γαμετῆς, 'Ιππίας καὶ Ἵππαρχος, δύο δ' ἐκ τῆς 'Αργείας, 'Ιοφῶν καὶ 'Ηγησίστρατος, ᾧ παρωνύμιον ἦν Θέτταλος· ἔγημεν γὰρ Πεισί-

στρατος ἐξ Ἄργους ἀνδρὸς Ἀργείου θυγατέρα, ᾧ ὄνομα ἦν Γόργιλος, Τιμώνασσαν, ἣν πρότερον ἔσχεν γυναῖκα Ἀρχῖνος ὁ Ἀμπρακιώτης τῶν Κυψελιδῶν· ὅθεν καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἀργείους ἐνέστη φιλία, καὶ συνεμαχέσαντο χίλιοι τὴν ἐν Παλληνίδι μάχην Πεισιστράτου κομίσαντος. γῆμαι δέ φασι τὴν Ἀργείαν οἱ μὲν ἐκπεσόντα τὸ πρῶτον, οἱ δὲ κατέχοντα τὴν ἀρχήν».

Τρεῖς υἱοὶ τοῦ Πεισιστράτου μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἐν βιβλ. Α΄, 20 καὶ Ϛ΄, 55, ὁ *Ἱππίας*, ὁ *Ἵππαρχος* καὶ ὁ *Θεσσαλός*, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν ᾗ παρεθέμεθα ἐξ αὐτοῦ ῥήσει καὶ τέταρτος, ὁ *Ἰοφῶν*. Πρβ. καὶ Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 146, 52 Διδ. «Εἰκότως δὲ *τεσσάρων* ὄντων κατ' ἐνίους τῶν Πεισιστρατιδῶν, τὸν Ἱππίαν παρέλαβεν· πρεσβύτατος γὰρ ἦν οὗτος καὶ τὴν τυραννίδα εἶχε, καθὰ καὶ Θουκυδίδης φησί» καὶ σελ. 256, 21. Γράφει δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν Κάτωνι τῷ πρεσβυτέρῳ κεφ. ΚΔ΄ «ταύτην δὲ τὴν γνώμην πρότερον εἰπεῖν φασι Πεισίστρατον τὸν Ἀθηναίων τύραννον ἐπιγήμαντα τοῖς ἐνηλίκοις παισὶ τὴν Ἀργολίδα Τιμώνασσαν, ἐξ ἧς *Ἰοφῶντα* καὶ Θεσσαλὸν αὐτῷ λέγουσι γενέσθαι». Τοῦ πράγματος ποιεῖται μνείαν ὁ Πλούταρχος καὶ ἐν τοῖς Ἠθικοῖς σελ. 480 δ΄ «ὁ μὲν οὖν Πεισίστρατος ἐπιγαμῶν ἐνηλίκοις οὖσι τοῖς υἱοῖς ἔφη καλοὺς ἐκείνους κἀγαθοὺς ἡγούμενος ἔτι πλειόνων ἐθέλειν τοιούτων πατὴρ γενέσθαι». Ὁ Ἡρόδοτος λέγει τὸν Ἡγησίστρατον νόθον παῖδα τοῦ Πεισιστράτου ἐν βιβλ. Ε΄, 94 «τὸ (Σίγειον δηλ.) εἷλε Πεισίστρατος αἰχμῇ παρὰ Μυτιληναίων, κρατήσας δὲ αὐτοῦ κατέστησε τύραννον εἶναι παῖδα τὸν ἑωυτοῦ νόθον Ἡγησίστρατον, γεγονότα ἐξ Ἀργείης γυναικός».

Περὶ τοῦ *δύο μὲν ἐκ τῆς γαμετῆς - δύο δ' ἐκ τῆς Ἀργείας* θὰ διαλάβωμεν ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει.

Πλημμελὲς ὂν τὸ προπαροξύτονον *Γόργιλος* μεταβλητέον εἰς τὸ παροξύτονον *Γοργίλος*. Πρβ. *Μυρτίλος*, *Ζωΐλος*, κτλ. (Ἴδε Γλωσσ. Παρατηρ. σελ. 60). Δὲν μνημονεύεται δ' ὄνομα *Γοργίλος* οὔτ' ἐν τῷ τοῦ Στεφάνου Θησαυρῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης οὔτ' ἐν τῷ τοῦ Παπίου Λεξικῷ τῶν Κυρίων Ὀνομάτων (ἐκδ. 1884). Εὕρομεν δ' ἡμεῖς αὐτὸ ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ τῶν νεωτέρων χρόνων (Συλλ. Ἐπιγρ.

'Αττ. Β', 459, 2) «(Γοργ)ίλος Γοργίλου». 'Αλλ' ἴσως ὁ πατὴρ τῆς Τιμωνάσσης ἐκαλεῖτο *Γοργύλος*, οὐχὶ *Γοργίλος*.

'Ο ἐκδότης τοῦ 'Αριστοτελικοῦ βιβλίου ἔγραψε *Θέτταλος* σελ. 46, 3 καὶ 17. Οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν φιλολόγων ὁμοίως τονοῦσι τό τ' ἐθνικὸν καὶ τὸ κύριον ὄνομα, ὀλίγοι δέ τινες ἀναβιβάζουσι τὸν τόνον ἐπὶ τοῦ κυρίου. Ἴδε Σχαιφῆρον εἰς *Πλούτ. Παραλλ.* Τόμ. Ε', σελ. 55 καὶ Σνειδεβῖνον εἰς *'Ηρακλείδ.* σελ. 38. Πρβ. 'Ησύχ. Μιλήσ. σελ. 60, 20 Φλαχ. καὶ 'Απολλόδ. σελ. 76,1 'Ερχ. Εἶνε δὲ καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 288 γεγραμμένον «τοῖς δ' ὑπὸ *Θεσσάλου* εἰρημένοις». 'Αλλ' ἐν σελ. 289 φέρεται «ἡ τοῦ *Θεσσαλοῦ* ῥῆσις» καὶ «ἐκ τῆς ἀγέλης τοῦ *Θεσσαλοῦ*». Καὶ ἐν ἄλλοις δὲ πολλοῖς τοῦ Γαληνοῦ τόποις τὸ *Θεσσαλός* καὶ *Θεσσαλοῦ* ἀπαντᾷ. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Βοιμέλιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Δημοσθένους ἔγραψε *Βοίωτος*, *Βοιώτου*, κτλ. ἀντὶ τοῦ *Βοιωτός*, *Βοιωτοῦ*, κτλ. (σελ. 994 κἑξ.)

'Εν τοῖς εἰς 'Αριστοφάνη Σχολίοις φέρεται σελ. 50, 54 Διδ. «Πεισιστράτου γυνὴ γέγονεν ἡ Μυρρίνη, 'Ιππίου καὶ 'Ιππάρχου μήτηρ — Ταύτην ὁ Πεισίστρατος, ὁπότε κατήγαγεν εἰς 'Αθήνας (γρ. ἴσ. «ὁπότε *κατῆγεν αὐτὸν* εἰς 'Αθήνας») ἐφ' ἅρματος, ἔφασκεν 'Αθηναίαν εἶναι βουλόμενος τυραννεῖν». Κακῶς ὁ τὸ σχόλιον τοῦτο γράψας τὰ τῆς Φύης περιέθηκε τῇ Μυρρίνῃ ἤτοι Μυρσίνῃ. Ἦτο δ' αὕτη θυγάτηρ μὲν Καλλίου τοῦ 'Υπερεχίδου ('Υπεροχίδου), γυνὴ δ' οὐχὶ τοῦ Πεισιστράτου ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ 'Ιππίου, ὡς διδασκόμεθα ἐκ τῶν τοῦ Θουκυδίδου βιβλ. Ϛ', 55. Πρβ. καὶ 'Ησύχ. «Βυρσίνης: Μυρσίνης. Ἦν δὲ αὕτη γυνὴ 'Ιππίου τοῦ τυράννου. 'Εν τοῖς 'Ιππεῦσι» (Ἴδε Μεινέρσιον ἐν *Dissert. Phil. Hal.* Τόμ. ΙΑ', σελ. 270). 'Εν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ 'Αθηναίου σελ. 609 δ' λέγεται ὅτι ὁ Πεισίστρατος «Χάρμου τοῦ πολεμαρχήσαντος θυγατέρα ἔλαβεν 'Ιππίᾳ περικαλλεστάτην οὖσαν τῷ μετ' αὐτὸν τυραννεύσαντι».

σελ. 46, 14 «ὁ δὲ Ἵππαρχος παιδιώδης καὶ ἐρωτικὸς καὶ φιλόμουσος ἦν, καὶ τοὺς περὶ 'Ανακρέοντα καὶ Σιμωνίδην καὶ τοὺς ἄλλους ποιητὰς· οὗτος ἦν ὁ μεταπεμπόμενος. Θέτταλος δὲ νεώτερος πολὺ καὶ τῷ βίῳ θρασὺς καὶ ὑβριστής. ἀφ' οὗ καὶ συνέβη τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς γενέσθαι πάντων τῶν

κακῶν. ἐρασθεὶς γὰρ τοῦ Ἁρμοδίου καὶ διαμαρτάνων τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας οὐ κατεῖχε τὴν ὀργὴν ἀλλ' ἔν τε τοῖς ἄλλοις κτέ.».

Ὁ Ἀριστοτέλης λέγων ὅτι ὁ Θετταλὸς ἠράσθη τοῦ Ἁρμοδίου διαφωνεῖ τῷ Θουκυδίδῃ ἱστοροῦντι (ἐν βιβλ. ϛ', 54) ὅτι ὁ Ἵππαρχος ἐπεθύμησε τοῦ Ἁρμοδίου καὶ ἐπείρασεν αὐτὸν οὐχὶ ἅπαξ. Ἡ γνώμη τοῦ ἐκδότου ὑπολαμβάνοντος παρένθεσιν τὴν ῥῆσιν *Θέτταλος — ὑβριστής*, ἵνα εἰς τὸν Ἵππαρχον τὰ ἑπόμενα ἀναφέρωνται, λίαν τολμηρὰ ἡμῖν φαίνεται. Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἡρακλείδῃ περὶ Πολιτ. σελ. 4 Σνειδ. «Ἵππαρχος ὁ υἱὸς Πεισιστράτου παιδιώδης ἦν καὶ ἐρωτικὸς καὶ φιλόμουσος, Θεσσαλὸς δὲ νεώτερος καὶ θρασύς. Τοῦτον τυραννοῦντα μὴ δυνηθέντες ἀνελεῖν Ἵππαρχον ἀπέκτειναν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Ἱππίας δὲ πικρότερον ἐτυράννει». Τὰ ἐναντία τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λεγομένων ἱστορεῖ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης βιβλ. Ι', ιζ', 1 «Θετταλὸς ὁ Πεισιστράτου υἱὸς σοφὸς ὑπάρχων ἀπείπατο τὴν τυραννίδα καὶ τὴν ἰσότητα ζηλώσας μεγάλης ἀποδοχῆς ἠξιοῦτο παρὰ τοῖς πολίταις· οἱ δὲ ἄλλοι, Ἵππαρχος καὶ Ἱππίας, βίαιοι καὶ χαλεποὶ καθεστῶτες ἐτυράννουν τῆς πόλεως. Πολλὰ δὲ παρανομοῦντες εἰς τοὺς Ἀθηναίους καί τινος μειρακίου διαφόρου τὴν ὄψιν Ἵππαρχος ἐρασθείς, κτέ.».

Ὅτι ὁ Ἵππαρχος φιλόμουσος ὢν ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ περὶ ἑαυτὸν ἐπιφανεῖς ποιητὰς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Πλάτων ἢ ὁ Ψευδοπλάτων ἐν τῷ Ἱππάρχῳ (σελ. 228 β'-γ'), ἐξ οὗ παρέλαβεν ἃ γράφει ὁ Αἰλιανὸς ἐν τῇ Ποικίλῃ Ἱστορίᾳ βιβλ. Η', 2 «Ἵππαρχος ὁ Πεισιστράτου παῖς πρεσβύτατος ὢν τῶν (υἱῶν) Πεισιστράτου καὶ σοφώτατος ἦν Ἀθηναίων — Καὶ ἐπ' Ἀνακρέοντα δὲ τὸν Τήϊον πεντηκόντορον ἔστειλεν, ἵνα αὐτὸν πορεύσῃ ὡς αὐτόν. Σιμωνίδην δὲ τὸν Κεῖον διὰ σπουδῆς ἄγων ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἶχε μεγάλοις δώροις, ὡς τὸ εἰκός, πείθων καὶ μισθοῖς — Ἔργον δὲ ἦν ἄρα τούτῳ τῷ Ἱππάρχῳ ἡ περὶ τοὺς πεπαιδευμένους σπουδή — Λέγει δὲ Πλάτων ταῦτα, εἰ δὴ ὁ Ἵππαρχος Πλάτωνός ἐστι τῷ ὄντι». Πρεσβύτατος τῶν παίδων τοῦ Πεισιστράτου ἦτο ὁ Ἱππίας, οὐχὶ ὁ Ἵππαρχος, ὡς ἀπέδειξεν ἐναργέστατα ὁ μέγας ἱστορικὸς Θουκυδίδης ἐν βιβλ. ϛ', 55. Σημειωτέον δ' ὅτι μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἢ Ψευδοπλάτωνος ἐν τῷ Ἱππάρχῳ

σελ. 229 α'-β' δύο ἐκ τῶν ἐν Ἑρμαῖς φερομένων ἐπιγραμμάτων τοῦ Ἱππάρχου, τό:

μνῆμα τόδ' Ἱππάρχου· στεῖχε δίκαια φρονῶν.

καὶ τό:

μνῆμα τόδ' Ἱππάρχου· μὴ φίλον ἐξαπάτα.

Κάλλιστα ταῦτα παραγγέλματα ἀληθῶς εἶνε ἱκανῶς δηλοῦντα τὴν περὶ τὰ καλὰ σπουδὴν τοῦ Ἱππάρχου. Ὁ Ἡσύχιος λέγει «Ἱππάρχειος Ἑρμῆς: Ἱππάρχειοι Ἑρμαῖ, ἃς ἀνέστησαν Ἵππαρχος στήλας ἐγγράψας εἰς αὐτὰς ἐλεγεῖα, ἐξ ὧν ἔμελλον βελτίους οἱ ἀναγινώσκοντες γίνεσθαι». Τῶν Ἱππαρχείων Ἑρμῶν ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Ἁρποκρατίων σελ. 135, 9 (Πρβ. καὶ Σλουϊτῆρον ἐν *Ἀναγν.* *Ἀνδοκιδ.* σελ. 37-8 καὶ Βοίκκιον ἐν *Συλλ.* *Ἐπιγρ.* *Ἑλλην.* Τόμ. Α', σελ. 32).

σελ. 47, 6 «ὅθεν συνέβη παροξυνθέντας (τὸν) Ἁρμόδιον καὶ τὸν Ἀριστογείτονα πράττειν τὴν πρᾶξιν μετὰ πολιτῶν πολλῶν. ἤδη δὲ (παρατη)ροῦντες ἐν ἀκροπόλει τοῖς Παναθηναίοις Ἱππίαν (ἐτύγχανεν γὰρ οὗτος μετερχόμενος, ὁ δ' Ἵππαρχος ἀποστέλλων τὴν πομπήν), ἰδόντες κτἑ.».

Ἀντὶ τοῦ *παρατηροῦντες* παραληπτέον ἴσως τὸ *ἐπιτηροῦντες*, μετατυπωτέον δ' ἄνευ ὄκνου τὸ *μετερχόμενος* εἰς τὸ *μὲν δεχόμενος*· «ἤδη δ' ἐ(*πιτη*)ροῦντες ἐν ἀκροπόλει τοῖς Παναθηναίοις Ἱππίαν (ἐτύγχανεν γὰρ οὗτος *μὲν δεχόμενος*, ὁ δ' Ἵππαρχος ἀποστέλλων τὴν πομπήν), ἰδόντες κτἑ.».

Εἰς τὸ *πολιτῶν* γράφει ὁ ἐκδότης τήνδε τὴν σημείωσιν· «the first letters of this word are doubtful. Thucydides (VI. 56) expressly says that the conspirators were *not* many in number, ἦσαν δὲ οὐ πολλοὶ οἱ ξυνομωμοκότες ἀσφαλείας ἕνεκα». Καὶ ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἡ μαρτυρία τοῦ Θουκυδίδου, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος διδασκόμενοι θὰ κατενοοῦμεν ὅτι κακῶς ἔχει τὸ «πράττειν τὴν πρᾶξιν μετὰ πολιτῶν *πολλῶν*». Ὀλίγον δ' ἡμῖν ἀρέσκει τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τεθὲν ὄνομα *πολιτῶν*. Ἴσως ἔγραψεν ὁ Ἀριστοτέλης «πράττειν τὴν πρᾶξιν μετ' ἄ(*λλων οὐ*) πολλῶν», τουτέστιν: οὐχὶ μόνους ὄντας ἀλλ' ἔχοντας καὶ ἄλλους κοινωνοὺς τῆς πράξεως οὐ πολλούς. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ

παρὰ τῷ Ἡροδότῳ κεῖται βιβλ. Ε', 57 «Ἀθηναῖοι δέ σφεας ἐπὶ ῥητοῖσι ἐδέξαντο σφέων αὐτῶν εἶναι πολιήτας *πολλῶν* τεων καὶ οὐκ ἀξιαπηγήτων ἐπιτάξαντες ἔργεσθαι.». Ἐπειδὴ δὲ τὸ *πολλῶν* εἶνε ἀνάρμοστον, ἔτρεψεν αὐτὸ εἰς τὸ *ὀλίγων* ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1884, σελ. 140.

σελ. 48, 4 «τὸν μὲν Ἵππαρχον διακ(οσ)μοῦντα τὴν πομπὴν παρὰ τὸ Λεωκόρειον ἀπέκτειναν. (τὴν μὲν οὖν ὅλ)ην ἐλυμήναντο πρᾶξιν, αὐτῶν δ' ὁ μὲν Ἁρμόδιος εὐθέως ἐτελεύτησεν ὑπὸ τῶν δ(ορυφό)ρων, ὁ δ' Ἀριστο(γε)ίτων κτέ.».

Οὐδαμῶς ἐγκρίνομεν τὸ «τὴν *μὲν οὖν* ὅλην ἐλυμήναντο πρᾶξιν». Καθ' ἡμᾶς γραπτέον «τὸν μὲν Ἵππαρχον—ἀπέκτειναν, (τήν *γε μὴν* ὅλ)ην ἐλυμήναντο πρᾶξιν· αὐτῶν δ' ὁ μὲν Ἁρμόδιος κτέ.».

Παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ φέρεται καὶ «*παρὰ* τὸ Λεωκόριον καλούμενον» (βιβλ. ς', 57) καὶ «*περὶ* τὸ Λεωκόριον καλούμενον» βιβλ. Α', 20). Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ἓν τῶν ἀντιγράφων ἔχει *περί*. Ἀκριβῶς περὶ τοῦ πράγματος θὰ διαλάβωμεν ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει ἐξετάζοντες τὰ ὑπὸ τοῦ Πόππου ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει τοῦ Θουκυδίδου γεγραμμένα Μέρ. Γ', δ', σελ. 214. Ἐκφέρεται δὲ διὰ τοῦ Ι τὸ ὄνομα *Λεωκόριον*, τὴν δὲ διὰ τῆς διφθόγγου ΕΙ γραφήν, τὴν κειμένην ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους, βλέπει τις καὶ παρὰ τῷ Ἁρποκρατίωνι σελ. 193, 4 «*Λεωκόρειον*:—Τὸ δὲ *Λεωκόρειον* εἶναί φησι Φανόδημος ἐν Θ' Ἀτθίδος ἐν μέσῳ τῷ Κεραμεικῷ». Ἐμφερὲς τῷ *Λεωκόριον* εἶνε τὸ *Θεσμοφόριον* ἀπαντῶν παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Θεσμοφ. 880: *Θεσμοφόριον* καὶ 278: *Θεσμοφορίῳ*. Ἀλλά τινες τῶν ἐκδοτῶν ἔγραψαν *Θεσμοφόρειον*-*Θεσμοφορεῖον* καὶ *Θεσμοφορείῳ*. Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ μὲν Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ ἀπαντᾷ σελ. 619 «ποσταία γυνὴ ἀπὸ ἀνδρὸς εἰς τὸ *Θεσμοφόριον* κάτεισιν», παρὰ δὲ τῷ Θέωνι Προγυμν. κεφ. Ε' (Ῥητ. Οὐαλζ. Τόμ. Α', σελ. 204, 5) «εἰς τὸ *Θεσμοφορεῖον* κάτεισιν». Ὁ διὰ τοῦ Ι προενηνεγμένος τύπος εὑρέθη καὶ ἐν ἐπιγραφῇ «πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ *Θεσμοφορίου*» (Ἴδε Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Θεσμοφ.* σελ. 30). Περὶ τοῦ *Δημήτριον*-*Δημήτρειον* (-*Δημητρεῖον*), *Διοσκούρειον*-*Διοσκόρειον*-*Διοσκου*-

ρεῖον-Διοσκορεῖον (*-Διοσκούριον-Διοσκόριον*) καὶ ἄλλων τοιούτων θὰ γράψωμεν ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει.

Περὶ τῆς χρήσεως *ἐτελεύτησεν ὑπὸ τῶν δορυφόρων* καὶ *ἐξέπεσεν ὑπὸ Κλεομένους* (σελ. 49, 18) καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις θὰ πραγματευθῶμεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

σελ. 48, 13 «ἀλλ' ὁ λεγόμενος λόγος ὡς ὁ Ἱππίας ἀποστήσας ἀπὸ τῶν ὅπλων τοὺς πομπεύοντας ἐφώρασε τοὺς τὰ ἐγχειρίδια ἔχοντας οὐκ ἀληθής ἐστιν· οὐ γὰρ ἐπέμποντο μεθ' ὅπλων, ἀλλ' ὕστερον τοῦτο κατεσκεύασεν ὁ δῆμος».

Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λεγόμενα μάχονται ἄντικρυς τοῖς ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἱστορουμένοις ἐν βιβλ. ϛ', 58.

Οὐδεὶς δ' ὑπάρχει ὁ μὴ αἰσθανόμενος ὅτι ἀτόπως ἔχει τὸ *ἐπέμποντο* ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος ῥήσει, ᾗ ἁρμόζει ἡ ἔννοια τοῦ *ἐπόμπευον τότε*. Εὐκολώτατον δ' ὑπάρχει ν' ἀναγνωσθῇ «οὐ γὰρ *ἔπεμπον τό* (τε) μεθ' ὅπλων». Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς Νόμοις τοῦ Πλάτωνος σελ. 714 γ' *ἐφίστητο* ἀντὶ τοῦ *ἐφίστη τότε*. Ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Βεκκήρου εἶνε γεγραμμένον σελ. 289, 10 «Πέμψαι: οὐ μόνον τὸ ἀποστεῖλαι ἀλλὰ καὶ τὸ πομπεῦσαι». Λέγει δὲ καὶ ὁ Φώτιος σελ. 409, 3 «Πέμπειν: τὸ πομπεύειν. Μένανδρος Ὑποβολιμαίῳ ἢ Ἀγροίκῳ· μικρὰ Παναθήναι' ἐπεὶ δι' ἀγορᾶς πέμποντά σε, Μοσχίων, μήτηρ ἑώρα τῆς κόρης ἐφ' ἅρματος. Καὶ *πέμψαντες* τὸ πομπεύσαντες· Θουκυδίδης». Βλέπει δέ τις ταῦτα καὶ παρὰ τῷ Σουίδᾳ. Ἀλλ' οὔτ' ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Μενάνδρου κεῖται ἄνευ αἰτιατικῆς τὸ *πέμποντα* οὔτ' ἐν τῷ τοῦ Θουκυδίδου τὸ *πέμψOντες*, οὐ πλημμελὴς γραφὴ εἶνε τὸ *πέμψAντες*. Ὁ Θουκυδίδης εἶπεν ἐν βιβλ. ϛ', 56 «ἐν ὅπλοις τῶν πολιτῶν τοὺς *τὴν πομπὴν πέμψοντας* ἀθρόους γενέσθαι». Ὅμοια τούτῳ παραδείγματα παρέχουσιν ἡμῖν ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Λυσίας καὶ ἄλλοι.

Ἡρόδ. Ε', 56 «μετὰ δὲ ἀπειπάμενος τὴν ὄψιν *ἔπεμπε τὴν πομπήν*.».

Ἀριστοφ. Ὄρν. 849 «τὸν ἱερέα *πέμψοντα τὴν πομπὴν* καλῶ». Πρβ. καὶ Ἀχ. 248 καὶ Ἐκκλ. 757.

Λυσ. κατ' Ἀγορ. 80 «*ἔπεμψαν* οἱ πολῖται ἐκ Πειραιῶς *τὴν πομ-*

πὴν εἰς πόλιν» καὶ 82 «οὐκ εἴα μετὰ τῶν πολιτῶν *πέμπειν τὴν πομπήν*». Πρβ. καὶ § 80 «*συνέπεμπε τὴν πομπὴν* μετὰ τῶν πολιτῶν» καὶ § 81 «*συμπέμπειν τὴν πομπὴν* τῇ Ἀθηνᾷ (Ἀθηναίᾳ)» καὶ Ἰσαῖ. περὶ τοῦ Φιλοκτ. Κλήρ. 50 «ἐτόλμησε *συμπέμψαι τὴν πομπήν*».

Πλάτ. Πολιτ. σελ. 327 α' «(ἡ πομπὴ) *ἣν* οἱ Θρᾷκες *ἔπεμπον*».

Ἀριστοτ. Πολιτ. Ἀθην. σελ. 143, 8 «*τὴν* μὲν οὖν *πομπὴν* κοινῇ *πέμπουσιν*».

Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 862 α' «τὴν—πομπὴν ἱστόρηκας, *ἣν πέμπουσιν* ἔτι νῦν τῇ Ἑκάτῃ».

Πολυδεύκ. Η', 94 «*τὴν* δὲ *πομπὴν πέμπουσι* τῇ θεῷ».

Παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ἀπαντᾷ Ἱππαρχ. Β', 1 «καλλίστας μὲν θεοῖς *πομπὰς πέμψουσι*» καὶ παρὰ τῷ Δημοσθένει σελ. 47, 26 «οἱ λοιποὶ *τὰς πομπὰς πέμπουσιν* ὑμῖν» καὶ παρὰ τῷ Παυσανίᾳ Ἀττ. Β', 4 «τῶν πομπῶν, *ἃς πέμπουσι*». Ἐν μαρτυρίᾳ κειμένῃ παρὰ τῷ Δημοσθένει φέρεται σελ. 522, 22 «ὅπως **πομπεῦσαι** ἐν αὐτοῖς τὴν τοῦ Διονύσου *πομπήν*». Τοῦ παθητικοῦ *πομπὴν πέμπεσθαι* μαρτύριον ἔχομεν τὸ τοῦ Μουσωνίου σελ. 226 Πηρλ. «*πομπὴν πεμπομένην* θεοῖς».

Ἄνευ τῆς αἰτιατικῆς ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν τοῖς Βατράχοις στίχ. 1037 «πρῴην γοῦν, ἡνίκ' *ἔπεμπεν*, τὸ κράνος πρῶτον περιδησάμενος τὸν λόφον ἤμελλ' ἐπιδήσειν». Γίνεται δ' ἐν τοῖς Σχολίοις ἐξήγησις τοῦ *ἔπεμπεν* διὰ τοῦ *ἐπόμπευεν* (Πρβ. Λοβέκκιον ἐν *Παραλειπ.* σελ. 503).

Ἡμεῖς οὐδαμῶς πειθόμεθα ὅτι ἠδύνατο ὁ Ἀριστοτέλης νὰ παραλάβῃ τὸ ῥῆμα *πέμπω* καθ' ἑαυτὸ πρὸς δήλωσιν τοῦ *πομπεύω*, δοξάζομεν δ' ὅτι ἐλέχθη ὑπ' αὐτοῦ «οὐ γὰρ *ἐπόμπευον* τότε μεθ' ὅπλων».

Ἐν τέλει παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου εἰρημένα σελ. 762, 5 «Ἰστέον δὲ ὅτι πέμπειν παρὰ τοῖς μεθ' Ὅμηρον καὶ τὸ στέλλεσθαι θριαμβικῶς· ὅθεν καὶ πομπὴ ὁ θρίαμβος, ὃν προέλευσιν ἡ κοινὴ γλῶσσα καλεῖ».

σελ. 48, 17 «κατηγόρει δὲ τῶν τοῦ τυράννου φίλων, ὥς μὲν οἱ δημοτικοί φασιν, ἐπίτηδες ἵνα ἀσεβήσαιεν ἅμα καὶ γένοιντο ἀγεννεῖς ἀνελόντες τοὺς ἀναιτίους καὶ φίλους

ἑαυτῶν, ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν, οὐχὶ πλαττόμενος ἀλλὰ τοὺς συνειδότας ἐμήνυεν».

Τὸ *ἀγεννεῖς* ἀνάρμοστον ὃν μετατυποῦμεν εἰς τὸ *ἐναγεῖς*. Γίνεται δ' ἐν τοῖς ἀντιγράφοις σύγχυσις τοῦ *τόπος-πότος*, *μῦθος-θυμός*, *μονίμοις-νομίμοις*, κτλ. Φαίνεται δ' ὅτι μετὰ τὸν σύνδεσμον *ἀλλά* ἐξέπεσέ τι ἀντικείμενον τῷ *πλαττόμενος*· εἶνε δὲ τοῦτο ἴσως τὸ ἐπίρρημα *ἀληθῶς*· «οὐχὶ *πλαττόμενος* ἀλλ' *ἀληθῶς* τοὺς συνειδότας ἐμήνυεν».

σελ. 49, 11 «Μετὰ δὲ ταῦτα συνέβαινεν πολλῷ τραχυτέραν εἶναι τὴν τυραννίδα· καὶ γὰρ διὰ τὸ τιμωρεῖν τῷ ἀδελφῷ καὶ διὰ τὸ πολλοὺς ἀνῃρηκέναι καὶ ἐκβεβληκέναι πᾶσιν ἦν ἄπιστος καὶ πικρός».

Ἐν τῷ ἀντιγράφῳ φέρεται τὸ συναληλιμμένον *τἀδελφῷ*, ὡς μικρὸν ἔμπροσθεν *τἀδελφοῦ*, εἰς ὃ ποιεῖται ὁ ἐκδότης τὴν παρατήρησιν τήνδε· « MS. ταδελφου, a curious synaloepha which is repeated a few lines below, ταδελφωι for τῷ ἀδελφῷ». Πρβ. Ἀθηνᾶν Τόμ. Β', σελ. 535.

Ἡ φράσις *καὶ γὰρ — πικρός* δὲν εἶνε ἀπηλλαγμένη δυσκολίας· διότι παράδοξον προσπίπτει ὅτι δύο αἴτια σαφῶς διακεκριμένα μνημονεύονται τοῦ ὅτι ὁ Ἱππίας πᾶσιν ἦν ἄπιστος καὶ πικρός, ἓν μὲν ὅτι ἐτιμώρει τῷ ἀδελφῷ, ἕτερον δ' ὅτι πολλοὺς ἀνῃρήκει καὶ ἐξεβεβλήκει. Ἀλλὰ πῶς δύνανται ταῦτα νὰ νοηθῶσι κεχωρισμένα; Δὲν ὑπάρχει πρόδηλον ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Ἱππίας ἐτιμώρει τῷ ἀδελφῷ, διὰ τοῦτο πολλοὺς ἀνῃρήκει καὶ ἐξεβεβλήκει; Ἐμμελής, νομίζομεν, ὁ λόγος καθίσταται, ἂν γραφῇ «καὶ γὰρ διὰ τὸ *τιμωρῶν* τἀδελφῷ πολλοὺς ἀνῃρηκέναι καὶ ἐκβεβληκέναι πᾶσιν ἦν ἄπιστος καὶ πικρός». Ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου εἶνε ὅτι ἐκδικῶν ὁ Ἱππίας τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ πολλοὺς εἶχε φονεύσῃ καὶ ἐξορίσῃ· τούτου δ' ἕνεκα (δυσμένειαν τῶν Ἀθηναίων πρὸς αὐτὸν καὶ μῖσος ὑποπτεύων) πᾶσιν ἠπίστει καὶ πικρὸς ἦτο. Φυσικώτατον δὲ φαίνεται, ὅταν τις πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἀποκτείνῃ καὶ φυγαδεύσῃ, νὰ φοβῆται πάντας ὡς ἀπηλλοτριωμένους πρὸς αὐτὸν καὶ ἐχθρικῶς διακειμένους καὶ νὰ ὑπολαμβάνῃ

πάντας αναξίους πίστεως καὶ νὰ προσφέρηται αὐτοῖς πικρῶς καὶ ἀπηνῶς. Οὐδένα δ' ἴσως λανθάνει ὅτι τὸ ἐπίθετον *ἄπιστος* ἐλαμβάνετο καὶ ἐνεργητικῶς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ὡς ἐν τῷ τοῦ Κωμικοῦ Ἀναξίλα παρ' Ἀθην. σελ. 63 α' «*ἀπιστότερος* εἶ τῶν κοχλιῶν πολλῷ πάνυ, οἳ περιφέρουσ' ὑπ' ἀπιστίας τὰς οἰκίας».

Εὔκολον δ' ἦτο νὰ μεταπέσῃ μὲν τὸ *τιμωρῶν* εἰς τὸ *τιμωρεῖν* ἕνεκα τοῦ πρὸ αὐτοῦ κειμένου *διὰ τό*, νὰ προστεθῇ δ' ἔπειτα πρὸς σύνδεσιν τῶν ἀπαρεμφάτων τὸ *καὶ διὰ τό*.

σελ. 49, 16 «ἐπεὶ κακῶς εἶχεν τὰ ἐν τῷ ἄστει, τὴν Μουνυχίαν ἐπεχείρησε τειχίζειν (ὁ Ἱππίας), ὡς ἐκεῖ μεθιδρυσόμενος. ἐν τούτοις δ' ὢν ἐξέπεσεν ὑπὸ Κλεομένους τοῦ Λακεδήμονος βασιλέως».

Τὴν γραφὴν *ΜουνΥχίαν* βλέπει τις καὶ ἐν σελ. 98, 14 καὶ ἐν σελ. 99, 13 καὶ ἀλλαχοῦ. Οὐδεὶς δὲ νῦν ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε *ΜουνΙχίαν*. Ἴδε Ἀθηνᾶν Τόμ. Α', σελ. 96.

Παρατηρητέα εἶνε ἡ χρῆσις τοῦ *ἐκεῖ* ἐπὶ κινήσεως ἐν τῷ «ὡς *ἐκεῖ* μεθιδρυσόμενος». Ὁ Ἀμμώνιος διδάσκει σελ. 47 «*Ἐκεῖ* καὶ *ἐκεῖσε* διαφέρει· τὸ μὲν γὰρ *ἐκεῖ* δηλοῖ τὸ ἐν τόπῳ, τὸ δὲ *ἐκεῖσε* εἰς τόπον. Οὕτως ἐροῦμεν· *ἐκεῖ κατέλαβον αὐτὸν* καὶ *ἐκεῖσε πορεύσομαι*». Λέγει δὲ καὶ Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος σελ. 140, 4 «Ἰστέον δὲ ὡς οἱ δοκιμώτατοι τῶν παλαιῶν ἐπὶ στάσεως τιθέασι τὸ *ἐκεῖ*, οἷον *ἐκεῖ τυγχάνω* καὶ *ἐκεῖ εὑρίσκομαι*· τὸ δὲ *ἐκεῖσε* ἐπὶ κινήσεως, οἷον *ἐκεῖσε ἀπέρχομαι*. Οἱ δὲ ἐναλλὰξ ἀμφότερα γράφοντες ἁμαρτάνουσιν».

Τῆς χρήσεως τοῦ *ἐκεῖ* ἀντὶ τοῦ *ἐκεῖσε* ἔχομεν ἐκ τοῦ παλαιοῦ ἑλληνισμοῦ τάδε τὰ μαρτύρια.

Σοφοκλ. Οἰδ. Κ. 1019 «ὁδοῦ κατάρχειν τῆς ἐκεῖ».

Ἡρόδ. Α', 209 «ἐπεὰν ἐγὼ τάδε καταστρεψάμενος ἔλθω ἐκεῖ» καὶ Ζ', 147 «ἡμεῖς ἐκεῖ πλώομεν, ἔνθα περ οὗτοι» καὶ Θ', 108 «ἐπεὶ δὲ ἐκεῖ τε ἀπίκετο καὶ ἠγάγετο κτέ.». Ἐν τῇ Μνημοσύνῃ μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου τὸ *ἔλθω ἐκεῖ* εἰς τὸ *ἔλθω ἐκεῖσε* (1883, σελ. 104) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐρουερδῆνος τὸ *ἐκεῖ τε ἀπίκετο* εἰς τὸ *ἐκεῖσέ τε ἀπίκετο* (1885, σελ. 169). Περιέγραψε δ' οὗτος τὸ *ἐκεῖ* ἐν τῇ ῥήσει *ἡμεῖς [ἐκεῖ] πλώομεν ἔνθαπερ (καὶ) οὗτοι* (1885, σελ. 150).

Πλάτ. Φαίδ. σελ. 61 δ' «μάλιστα πρέπει μέλλοντα ἐκεῖσε ἀποδημεῖν διασκοπεῖν τε καὶ μυθολογεῖν περὶ τῆς ἀποδημίας τῆς ἐκεῖ». Ὁ Σταλβαύμιος ἀποφαίνεται «Pro τῆς ἐκεῖ exspectaveram τῆς ἐκεῖσε». Ὁ Ἰρσχίγιος ἐξέδωκε «περὶ τῆς ἀποδημίας τῆς ἐκεῖσε», ὁ δὲ Σχάνζιος «περὶ τῆς ἀποδημίας [τῆς ἐκεῖ]» περιγράψας τὸ τῆς ἐκεῖ ὡς παρεμβεβλημένον. Ὁ Ἄστιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. ΙΑ', σελ. 514 «In seqq. advertenda sunt ἐκεῖσε ἀποδημεῖν — et τῆς ἀποδημίας τῆς ἐκεῖ, in quibus oppositum ἐκεῖ — vocem ἀποδημία docet non esse migrationem, sed commorationem, h. e., sortem vel vitam». Πρβ. καὶ *Λεξ. Πλατων.* Τόμ. Α', σελ. 233.

Κεῖται δὲ καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ κωμικοῦ Σωσιπάτρου παρ' Ἀθην. σελ. 378 ε' «ὁ καπνὸς φερόμενος *δεῦρο κἀκεῖ* διαφορὰν εἴωθε τοῖς ὄψοισιν ἐμποιεῖν τινα», περὶ οὗ γράφει ὁ Ἐρουερδὴν ἐν *Μνημοσ.* 1878, σελ. 81 «Quoniam ἐκεῖ pro ἐκεῖσε est infimæ græcitatis, Sosipatri reddatur: ὁ καπνὸς φερόμενος *δεῦρ' ἐκεῖσε* κτλ.».

Μνημονεύομεν καί τινα παραδείγματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως ἐκ τῆς παρηκμακυίας γλώσσης.

Πολύβ. Α', κϛ', 1 «τὸν πόλεμον ἐκεῖ περισπᾶν» καὶ Ε', ρα', 10 «τὴν ἐκεῖ διάβασιν».

Διον. Ἁλικαρν. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 173 «Ἰλίου δ' ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ συνοικισθέντος, ἐκεῖ μετενεχθῆναι — τὰ ἱερά».

Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 352 γ' «τοῦτον ἔχοντας, ἄλλο δὲ μηδὲν ἐκεῖ βαδίζειν» καὶ σελ. 745 δ' «ταῖς ἐντεῦθεν ἀπιούσαις ἐκεῖ ψυχαῖς». Πρβ. Βυττεμβάχιον εἰς *Πλουτ. Ἠθικ.* Τόμ. Ζ', σελ. 169.

Ἐπίκτ. Διατρ. Γ', κδ', 101 «ἄν μ' ἐκεῖ πέμπῃς».

Λουκιαν. πρὸς Νιγρ. Ἐπιστ. «εἴ τις ἐκεῖ κομίζοι γλαῦκας». Πρβ. *Μνημοσ.* 1885, σελ. 87.

Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Β', 13 «καὶ ἐκεῖ κατῄει».

Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 36 «καὶ γὰρ ἐκεῖνοι δεῦρο κἀκεῖ ἐν τῇ πλοκῇ περιφέρουσι τὴν κεφαλήν». Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Γ', σ. 403.

Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Δοιδερλίνου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ σελ. 472 «Cæterum ἐκεῖ notandum, quod aperte pro ἐκεῖσε positum est. Vid. Spec. Soph. p. 44. Jacobs in Actt. Monacc. T. I, p. 294. Herodot. VII, 147. καὶ ἡμεῖς *ἐκεῖ* πλέομεν. Thuc. III, 71. τοὺς *ἐκεῖ* καταπεφευγότας».

'Αλλ', ὡς καὶ ὑπ' ἄλλων παρετηρήθη, κακῶς ὑπελήφθη ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Θουκυδίδου εἶνε τὸ *ἐκεῖ* ἀντὶ τοῦ *ἐκεῖσε* τεθειμένον. Ὁ παρακείμενος *καταπέφευγα* δηλῶν *καταφυγὼν εἴς τινα τόπον εἰμὶ ἐν αὐτῷ* ἠδύνατο κάλλιστα νὰ συντάσσηται ἐπιρρήματι στάσεως δηλωτικῷ ἢ τῇ προθέσει *ἐν* μετὰ δοτικῆς, ὡς παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ βιβλ. Δ', 14 «ταῖς δὲ λοιπαῖς ἐν τῇ γῇ καταπεφευγυίαις ἐνέβαλλον». Ὁ Ξενοφῶν εἰπὼν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς βιβλ. Δ, ε', 5 «εἰς δὲ τὸ Ἥραιον κατέφυγον καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες» λέγει μετ' ὀλίγα «οἱ δ' ἐν τῷ Ἡραίῳ καταπεφευγότες ἐξῆσαν». Πρβ. καὶ Δ', γ', 18 «ὡς εἶδον τοὺς συμμάχους πρὸς Ἑλικῶνι πεφευγότας» καὶ Ἰσοκράτ. Παναθην. 194 «παρ' ἡμῖν γὰρ ἦσαν καταπεφευγότες», ὅπερ ἰσοδυναμεῖ τῷ «παρ' ἡμῖν γὰρ κατεπεφεύγεσαν», ἥκιστα δ' ἡμῖν ἀρέσκει ἡ ἐκδοχὴ αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ «παρ' ἡμῖν γὰρ ἦσαν, καταπεφευγότες (παρ' ἡμᾶς)». Ἐρρήθη δ' ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου καὶ «οἱ ἐν τῇ νήσῳ ἄνδρες διαβεβηκότες» ἐν βιβλ. Ζ', 71 (Ἴδε Πόππον εἰς *Θουκυδ.* Τόμ. Β', β', σελ. 26 Σταλλ.). Παρὰ τῷ Πλάτωνι Πολιτ. σελ. 519 γ' ἀπαντᾷ «ἐν μακάρων νήσοις ζῶντας ἔτι ἀπῳκίσθαι». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἐν μὲν τῇ Παιδείᾳ βιβλ. Ϛ', α', 14 εἶπε «διὰ τὸ ἡμᾶς φοβεῖσθαι ἀνακεκομισμένοι εἰσὶν *εἰς ἐρύματα* (τὰ ἐπιτήδεια δηλ.)», ἐν δὲ τῇ Ἀναβάσει βιβλ. Δ', ζ', 17 «τὰ ἐπιτήδεια *ἐν τούτοις* ἀνακεκομισμένοι ἦσαν». Πρβ. καὶ § 1 «*ἐν οἷς* καὶ τὰ ἐπιτήδεια πάντα εἶχον ἀνακεκομισμένοι» (Ἴδε Ῥεδάντζιον εἰς *Ξενοφ. Ἀνάβ.* Τόμ. Β', σελ. 50 ἐκδ. δ' καὶ Κρυγῆρον ἐν *Ἑλλην. Γραμματ.* Μέρ. Α', § 68, 12, σημ. 2). Γίνεται δὲ χρῆσις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἄλλων τοιούτων, περὶ ὧν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας θὰ διαλάβωμεν ἑτέρωθι. Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος ἐξέδωκεν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς τοῦ Ξενοφῶντος «πρὸς ἙλικῶνΑ πεφευγότας» καὶ «οἱ δ' ἐν τῷ Ἡραίῳ ἐξῆσαν». Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς κριτικοῦ γεγραμμένα ἐν *Nov. Lect.* σελ. 314 «οἱ δ' ἐν τῷ Ἡραίῳ [καταπεφευγότες] ἐξῆσαν, præclara oratio est ἐν ἱερῷ καταφεύγειν et Xenophonte dignissima, ut vides».

Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους «ὡς *ἐκεῖ* μεθιδρυσόμενος» εἶνε παρειλημμένον τὸ *ἐκεῖ* ἐπὶ κινήσεως. Ἑλληνιστὶ λέγεται *μεθιδρύομαί ποι*, ὡς *μεθίσταμαί ποι* καὶ *μετανίσταμαί ποι* καὶ *μετοικίζομαί ποι* καὶ *μεθορμίζομαί ποι*· ὀκνοῦμεν δ' ἡμεῖς νὰ τρέψωμεν τὸ *ἐκεῖ* εἰς τὸ

ἐκεῖσε καὶ οὐδαμῶς εὔλογον εὑρίσκομεν νὰ ἐκληφθῇ τὸ ὡς *ἐκεῖ μεθιδρυσόμενος* ἀντὶ τοῦ ὡς *ἐκεῖ ἱδρυσόμενος ἐκεῖσε μεταστάς*.

Περὶ τοῦ *Λακεδήμονος* γράφει ὁ ἐκδότης «the spelling of the MS. is preserved». Ἡ διὰ τοῦ στοιχείου Η ἀντὶ τῆς διφθόγγου ΑΙ ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος *Λακεδαίμονος* εἶνε ἀπόβλητος, πιθανώτατον δὲ φαίνεται ὅτι εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης «Κλεομένους τοῦ *Λακεδαιμονίων* βασιλέως», ὡς ἐν σελ. 100, 5 «Παυσανίας ὁ *τῶν Λακεδαιμονίων* βασιλεύς». Ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 4, 49 φέρεται «Οὕτως ὁ Περσῶν βασιλεὺς κατ' ἐξοχήν· τοὺς δὲ ἄλλους ἔλεγον προστιθέντες τῶν ἀρχομένων τὰ ὀνόματα, οἷον *βασιλεὺς Λακεδαιμονίων*, *βασιλεὺς Μακεδόνων*». Πρβ. *βασιλεὺς Ἀθηναίων*, *Σπαρτιατῶν* (*Σπαρτιητέων*), *Μολοσσῶν*, *Θεσσαλῶν*, *Θρᾳκῶν*, *Ὀδομάντων*, *Λυγκηστῶν*, *Ἀγραίων*, *Ὀδρυσῶν*, *Σκυθῶν*, *Ἀγαθύρσων*, *Λυδῶν*, *Καππαδοκῶν*, *Μήδων*, *Περσῶν* (Πρβ. Οὐηβῆρον εἰς *Δημοσθ. κατ' Ἀριστοκρ.* σελ. 509), *Κυπρίων*, *Λιβύων*, *Ἀσσυρίων*, *Ἀραβίων*, *Αἰγυπτίων*, κτλ. Μνημονεύομεν ἐκ τοῦ Ἡροδότου βιβλ. Γ', 21 τὸ «βασιλεὺς ὁ Αἰθιόπων συμβουλεύει τῷ Περσέων βασιλεῖ». Γνωστὸν δ' ὑπάρχει ὅτι συγχέονται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τὰ ὀνόματα *Λακεδαίμων*, *Λακεδαιμόνιος*, *Λακεδαιμονίων*, κτλ. Ἐν τῷ περὶ Πολιτειῶν τοῦ Ἡρακλείδου σελ. 6, 4 Σνειδ. διττὴν ἔχουσιν οἱ κώδικες γραφήν, «τὴν *Λακεδαιμονίων* πολιτείαν» καὶ «τὴν *Λακεδαίμονα* πολιτείαν». Παρὰ δὲ Γρηγορίῳ τῷ Κορίνθου περὶ Ἀτθ. § 61 κεῖται «ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τοὺς Λακεδαιμονίους λέγειν *τὸν Λακεδαίμονα*», περὶ οὗ γράφει ὁ Σχαιφῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Γρηγορίου σελ. 127 «τὸν Λακεδαίμονα: Satis insolenter dictum pro τὸν Λακεδαιμόνιον. Sic etiam Diodorus Sic. XV. c. 83. ubi interpretes offenderunt» καὶ σελ. 1000 «Tam insolens hoc, ut et Gregorium et Diodorum corruptum esse suspicer, quod librarii *vocem compendiose scriptam perperam explerent*». Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἐρρήθη *τὸν Λακεδαιμόνιον* ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου καὶ *τοῦ Λακεδαιμονίου* ὑπὸ τοῦ Διοδώρου, ἥκιστα δ' ἡ γνώμη ἡμῶν μεταβάλλεται ἐξ ὧν λέγει ὁ Λοβέκκιος ἐν τοῖς Παραλειπομένοις σελ. 303.

Μηδεὶς δὲ νομίσῃ ὅτι ἀνελλήνιστον εἶνε τὸ «τοῦ *Λακεδαίμονος* βασιλέως». Λέγεται ἑλληνιστὶ *βασιλεὺς Λακεδαίμονος*, ὡς *βασιλεὺς Σπάρτης*. Τίς δὲν ἔχει ἔναυλον τὸ τοῦ Σιμωνίδου «μαρτυρεῖ δὲ καὶ

Λεωνίδας ὁ Σπάρτας βασιλεύς»; Εἶπε δ' οὗτος καὶ «Λεωνίδα — Σπάρτης εὐρυχόρου βασιλεῦ». Πρβ. καὶ Ἡρόδ. Θ', 76 «ὦ βασιλεῦ Σπάρτης» καὶ Η', 131 «οἱ ἄλλοι βασιλέες ἐγένοντο Σπάρτης» καὶ Πλούτ. (ἢ Ψευδοπλούτ.) Ἠθικ. σελ. 214 δ' «προσεδόκων γὰρ τὸν Σπάρτης βασιλέα, καθάπερ τὸν Περσῶν, κεκοσμημένον ὄψεσθαι». Ὅμοια τούτοις ἀπαντῶσι παρὰ τῷ Ἡροδότῳ καὶ ἄλλα, οἷον *βασιλεὺς Σαρδίων* (βιβλ. Α', 7 καὶ 84), ᾧ παραβλητέον τὸ ἐν τοῖς Ἀνακρεοντείοις τοῦ *Σαρδίων ἄνακτος*, καὶ *Βαβυλῶνος βασιλέων* (βιβλ. Α', 187) καὶ *βασιλέα Αἰγύπτου* καὶ *τῷ Αἰγύπτου βασιλέϊ* (βιβλ. Β', 151 καὶ βιβλ. Γ', 39. Πρβ. καὶ βιβλ. Β', 142), κτλ. Ὑπὸ τοῦ Πινδάρου ἐλέχθη *εὐίππου βασιλῆϊ Κυράνας* (Πυθ. Δ', 2), ὑπὸ δὲ τοῦ Θουκυδίδου *Μακεδονίας βασιλέα* (βιβλ. Β', 95), ὑπὸ δὲ τοῦ Πλάτωνος *βασιλέως — ὄντος Αἰγύπτου ὅλης* (Φαίδρ. σελ. 274 δ'), ὑπὸ δὲ τοῦ Στράβωνος *τῶν Ἀθηνῶν βασιλέως* (σελ. 883, 21 Μειν.). Πρβ. καὶ *ὅ γε μὴν τῆς Ἀσίας βασιλεύς* (Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 12) καὶ *τὸν τῆς Ἀσίας βασιλέα* (Ἰσοκράτ. Φιλ. 76). Παρατιθέμεθα δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ Α' Ἀλκιβιάδῃ τοῦ Πλάτωνος ἢ Ψευδοπλάτωνος «βασιλεῖς εἰσιν ἐκ βασιλέων μέχρι Διός, οἱ μὲν Ἄργους τε καὶ *Λακεδαίμονος*, οἱ δὲ τῆς Περσίδος τὸ ἀεί, πολλάκις δὲ καὶ τῆς Ἀσίας» (σελ. 121 α'). Ἄλλα παραδείγματα κρίνομεν περιττὸν νῦν νὰ καταλέξωμεν. Ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος σελ. 514,8 κεῖται «Ἀριστοκράτην τὸν *Ὀρχομενοῦ* βασιλέα». Ἀλλὰ φέρεται καὶ γρ. ΟΡΧΟΜΕΝΩΝ, τουτέστιν *Ὀρχομενίων*, ὡς λέγει ὁ Βέργκιος ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν Τόμ. Β', σελ. 12 ἐκδ. δ'. Περὶ τοῦ *βασιλεύω Αἰγύπτου*, *βασιλεύω Ὀδρυσῶν τε καὶ τῆς ἄλλης Θρᾴκης*, κτλ. θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἑτέρωθι.

Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Ἡροδότῳ φέρεται βιβλ. Β', 118 *ὁ Αἰγύπτιος βασιλεύς* καὶ βιβλ. Η', 67 *ὁ Σιδώνιος βασιλεύς*. Ἐν βιβλ. Γ', 7 οἱ μὲν ἄλλοι κώδικες ἔχουσι «πέμψας παρὰ τὸν Ἀράβιον ἀγγέλους», εἷς δὲ «πέμψας παρὰ τὸν Ἀράβιον *βασιλέα* ἀγγέλους». Ὁ Κόβητος ἀποφαίνεται ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1883, σελ. 142 καὶ 266 ὅτι ξένης χειρὸς προσθήκη εἶνε τὸ *βασιλεύς* καὶ *βασιλέα*, ὡς ἔθος ἔχοντος τοῦ Ἡροδότου νὰ λέγῃ ἢ *ὁ Αἰγύπτιος*, *ὁ Ἀράβιος*, κτλ. ἢ *ὁ Αἰγυπτίων βασιλεύς*, *ὁ Ἀραβίων βασιλεύς*, κτλ. (Πρβ. καὶ 1884, σελ. 145). Ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ τοῦ Ἰωσήπου

βιβλ. Ι', 6', 2 εἶνε γεγραμμένον «τῷ *Βαβυλωνίῳ* δουλεύσοντας *βασιλεῖ*». Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ γραφὴ *τῶν Βαβυλωνίων* ἤτοι (τῷ) *τῶν Βαβυλωνίων*, ὡς φέρεται μετ' ὀλίγα «μνημονεύει δὲ *τοῦ τῶν Βαβυλωνίων* βασιλέως». Παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ φέρεται βιβλ. ς', 4 «Ὕβλωνος βασιλέως Σικελοῦ», παρὰ δὲ Διογένει τῷ Λαερτίῳ βιβλ. Γ', 92 «οἵαν οἱ Λακεδαιμόνιοι βασιλεῖς ἄρχουσιν». Ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Βακχυλίδου «ἁβρότητι ξυνέασιν *Ἴωνες* βασιλῆες» ἔτρεψε τὸ *Ἴωνες* εἰς τὸ *Ἰώνων* ὁ Βέργκιος ἐν τῇ Δ' ἐκδόσει τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν Τόμ. Γ', σελ. 583. Ἀρκούμεθα δ' ἐν τῷ παρόντι τούτοις, ἵνα μὴ λίαν τὸν λόγον μηκύνωμεν.

σελ. 49, 22 «αὐτοὶ μὲν δι' αὐτῶν οὐκ ἠδύναντο ποιήσασθαι τὴν κάθοδον, ἀλλ' αἰεὶ προσέπταιον».

Γραπτέον «αὐτοὶ μὲν δι' *αὑτῶν* οὐκ ἠδύναντο κτέ.». Πρβ. σελ. 90, 13 «ἅπαντα γὰρ δι' *αὑτῶν* ἔπραττον» καὶ σελ. 94, 3 «κατεῖχον τὴν πόλιν δι' *ἑαυτῶν*». Καὶ ἐν σελ. 132, 5 εἶνε κακῶς γεγραμμένον «διανέμουσιν *αὐτοῖς* τὰς διαίτας» ἀντὶ τοῦ *αὑτοῖς*. Τοὐναντίον δ' ἐν σελ. 104, 10 κεῖται «διὰ τὸ ποιήσασθαι τὴν κάθοδον δι' *αὑτὸν* τὸν δῆμον» ἀντὶ τοῦ *αὐτόν*.

σελ. 50,1 «καὶ τειχίσαντες ἐν τῇ χώρᾳ Λιψύδριον τὸ ὑπὲρ Πάρνηθος, εἰς ὃ συνεξῆλθόν τινες τῶν ἐκ τοῦ ἄστεως, ἐξεπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν τυράννων».

Παρατηρήσεως ἀξία εἶνε ἡ διὰ τοῦ Ι ἐκφορὰ *Λιψύδριον*, ἥτις ἀπαντᾷ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς. Παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ εἶνε γεγραμμένον καὶ *Λειψύδριον* καὶ *Λιψύδριον*· ἔτι δὲ «Ἐπὶ *Λιψυδρίῳ μάχη—Λιψύδριον* τειχίσαντες». Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1884, σελ. 140 «Scribe: ΛΙψύδριον: quidquid enim ex ΛΙΠΩ compositum est habet brevem vocalem λιποτάξιον, λιποστράτιον, λιπόξυλος, λίπουρος: sic et αἰγίλιψ formatum est et ob aquæ penuriam Λιψύδριον, ut in noto scolio:

Αἰαῖ Λιψύδριον προδωσέταιρον».

Πρβ καὶ 1876, σελ. 222 «Pervulgato errore in libris Strabonis

scribitur λειψυδρία, et apud alios λειποτάξιον, λειποψυχεῖν et alia permulta. Quod ratio suadet, id loci poëtarum luculenter demonstrant in' his omnibus primam esse brevem et unice verum esse λιψυδρία, λιπανδρεῖν». Θαυμάζομεν πῶς ὁ μέγας τοῦ ἑλληνισμοῦ διδάσκαλος ἐποιήσατο σύγχυσιν διαφόρων πραγμάτων. Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ γράφεται μὲν *λιΠοστράτιον*, κτλ., ὡς *ἔλιΠον*, ἀλλὰ *λειψυδρία* καὶ *λειψόθριξ* καὶ *λειψίφως-λειψιφαής* καὶ *λείψανδρος-ία-ῶ*, ὡς *λείΨω*. Πρβ. καὶ *δαΚέθυμος* (*ἔδαΚον*)-*δηΞίθυμος* (*δήΞομαι*), ᾧ ὅμοια τὸ *ῥηΞίφλοιος*, κτλ. καὶ τὸ *τηΞιμελής-τηΞίποθος* καὶ τὸ *πηΞιθάλασσα*. Ἔχει δ' ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ῥῆμα *ἀμειΨιρρυσμέω* καὶ ὀνόματα *ζευΞίλεως*, *ΖευΞίδαμος*, κτλ. Ἀπαντᾷ δ' ἐν παλαιαῖς ἐπιγραφαῖς καὶ *ΜειΞικλῆς*, κτλ., ὡς καὶ *σύμμεικτος*, κτλ. καὶ *Μειζωνίδης*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Οὐδὲν νῦν λέγομεν περὶ τοῦ *φυΞάνωρ*.

Ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 257,22 φέρεται «Λειψύδριον: χωρίον τῆς Ἀττικῆς *περὶ τὴν Πάρνηθον*, εἰς ὃ συνῆλθόν τινες ἐκ τοῦ ἄστεος, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων Πολιτείᾳ». Ἀλλὰ παρὰ τῷ Σουίδᾳ καὶ τῷ Ἡσυχίῳ εἶναι γεγραμμένον *ὑπὲρ* (*τῆς*) *Πάρνηθος*, ὡς παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει. Σουίδ. «Λυκόποδες: — Οὗτοι γὰρ πόλεμον ἀράμενοι πρὸς Ἱππίαν τὸν τύραννον καὶ τοὺς Πεισιστρατίδας ἐτείχισαν Λειψύδριον τὸ *ὑπὲρ Πάρνηθος*, εἰς ὃ συνῆλθόν τινες τῶν ἐκ τοῦ ἄστεος, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων Πολιτείᾳ» καὶ «Ἐπὶ Λειψυδρίῳ μάχη: χωρίον *ὑπὲρ τῆς Πάρνηθος*, ὃ ἐτείχισαν οἱ φυγάδες τῶν τυράννων, ὧν οἱ Ἀλκμαιωνίδαι προεστήκεσαν». Ἡσύχ. «Λειψύδριον: χωρίον τι *ὑπὲρ Πάρνηθος*, ὃ ἐτείχισαν Ἀλκμαιωνίδαι (Ἀλκμεωνίδαι)». Ἀλλ' ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ κεῖται σελ. 361,31 «Ἐπὶ Λειψυδρίῳ μάχη: χωρίον ἦν *ὑπὸ τὴν Πάρνηθον*, ὃ ἐτείχισαν οἱ φυγάδες τῶν τυράννων, ὧν οἱ Ἀλκμαιωνίδαι προεστήκεσαν» ἤ: *ὑπὸ τῆς Πάρνηθος*. Νομίζομεν δ' ὅτι ἦτο κατ' ἀρχὰς ἡ ῥῆσις ὧδε προενηνεγμένη· «χωΡΙΟΝ (τὸ ΛειψύδΡΙΟΝ) ἦν κτέ.». Παρὰ τῷ Σουίδᾳ ἠφανίσθη καὶ τὸ ῥῆμα *ἦν*. Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ *ὑπὲρ τῆς Πάρνηθος* κακῶς ἀναγνωσθὲν μετέπεσεν εἰς τὸ *ὑπὲρ τῆς Σπάρτης* ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 461,19 «Ἔτι σημείωσαι καὶ ὅτι πολυδίψιον εἰπεῖν καὶ λειψύδριον ταὐτά πως φαίνεται — Ἦν δὲ Λειψύδριον χωρίον, φασίν, *ὑπὲρ τῆς Σπάρτης*, ὃ ἐτεί-

χισαν οἱ φυγάδες τῶν τυράννων, ὧν οἱ Ἀλκμαιωνίδαι προειστήκεισαν». Τὸ ἐν τῷ Ἐτυμολογικῷ *ὑπὸ τὴν Πάρνηθον* μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κουστήρου εἰς τὸ *ὑπὲρ τῆς Πάρνηθος*· ἐνεκρίθη δ' ἡ μεταβολὴ αὕτη καὶ ὑπὸ τοῦ Ῥουγκηνίου ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Τιμαίου σελ. 208. Φέρεται δ' ἡ γραφὴ *ὑπὲρ τῆς Πάρνηθος* καὶ ἐν ἀντιγράφῳ τοῦ Ἐτυμολογικοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βαλκεναρίου (Ἴδε *Σημειώσ. εἰς Ἡρόδ.* σελ. 607 Γαισφ. καὶ *Σημειώσ. εἰς Σουΐδ.* Τόμ. Α', Β', σελ. 430 Βερν. Πρβ. καὶ Βαίριον εἰς *Ἡρόδ.* Τόμ. Γ', σελ. 105-6 ἐκδ. Β' καὶ Βαλ. Ῥώσην ἐν *Ἀριστοτ. Ψευδεπιγρ.* σελ. 417).

Ὁ τύπος *ἡ Πάρνηθος*-*τὴν Πάρνηθον* εἶνε ἀλλότριος τοῦ ἑλληνισμοῦ (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Ϛ', σελ. 528. Πρβ. καὶ Γαίσφορδον εἰς *Ἐτυμ. Μέγ.* σελ. 352, 49 καὶ 50). Ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 97, 51 κεῖται «Ὄρος δέ ἐστιν ἡ Πάρνηθος τῆς Ἀττικῆς. Θηλυκῶς λέγομεν» ἀντὶ τοῦ «Ὄρος δέ ἐστιν ἡ *Πάρνης* τῆς Ἀττικῆς θηλυκῶς *λεγόμενον*». Στέφανος ὁ Βυζάντιος διδάσκει σελ. 506, 15 ὅτι τὸ ὄρος τοῦτο καὶ ἀρσενικῶς ἐλέγετο καὶ θηλυκῶς (Πρβ. καὶ *Μνημοσ.* 1878, σελ. 227).

Σημειωτέον δ' ὅτι διὰ τοῦ Ω μεγάλου εἶνε γεγραμμένη ἡ γενικὴ τοῦ ὀνόματος *ἄστυ* ἔν τε τῷ παρατεθέντι χωρίῳ καὶ ἐν ἄλλοις, οἷον σελ. 98, 16 «οἱ ἐκ τοῦ *ἄστεΩΣ*» καὶ σελ. 103, 20 «τούς τ' ἐκ τοῦ *ἄστεΩΣ* κτέ.». Αὕτη δ' ἡ ἐκφορὰ ἦτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐγκεκριμένη, ὡς ἐδιδάξαμεν ἐν τῇ Ἑβδομάδι (1884, Δελτ. 36).

σελ. 50, 12 «ὅθεν εὐπόρησαν χρημάτων, πρὸς τὴν τῶν Λακώνων βοήθειαν. ἡ δὲ Πυθία προέφερεν αἰεὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις χρηστηριαζομένοις ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθήνας. εἰς τοῦτ' εὐθέως προὔτρεψε τοὺς Σπαρτιάτας, καίπερ ὄντων ξένων αὐτοῖς τῶν Πεισιστρατιδῶν».

Περὶ τοῦ *προέφερεν* — *προὔτρεψε* θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει. Θὰ διαλάβωμεν δ' ἐν αὐτῷ καὶ περὶ τοῦ *Λακώνων* — *Λακεδαιμονίοις* — *Σπαρτιάτας* (Πρβ. σελ. 66, 11-3).

Παρὰ τῷ Ἡροδότῳ βιβλ. Ε', 63 κεῖται «ἀνέπειθον τὴν Πυθίην χρήμασι, ὅκως ἔλθοιεν Σπαρτιητέων ἄνδρες —, *προφέρειν* σφι τὰς Ἀθήνας ἐλευθεροῦν»· μετατυποῖ δ' αὐτὸ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημο-

σύνῃ 1884, σελ. 141 εἰς τὸ *προφαίνειν* λέγων « Reponendum esse προφΑΙΝειν σφι declarant ea quæ continuo sequuntur: ὥς σφι αἰεὶ τωὐτὸ πρόφΑΝΤΟΝ ἐγίνετο ». Εἴκασε δὲ καὶ ὁ Βεκκῆρος *προφαίνειν* πρὸ τοῦ Κοβήτου. Ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἀριστοτελικοῦ χωρίου δηλοῦται ὅτι ὑγιῶς ἔχει τὸ παρὰ τῷ Ἡροδότῳ *προφέρειν* (Πρβ. καὶ Βαίριον εἰς *Ἡρόδ.* Τόμ. Γ', σελ. 108 ἐκδ. β'). Παρατηροῦμεν δ' ὅτι ἀπαντᾷ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ « Οὔπω δὲ τῆς ἀρχῆς ἐρριζωμένης» καὶ «Ἔτει δὲ δωδεκάτῳ μετὰ ταῦτα περιελαυνόμενος ὁ Μεγακλῆς τῇ στάσει, πάλιν ἐπικηρυκευσάμενος πρὸς (τὸ)ν Πεισίστρατον » (σελ. 39, 8 καὶ 11) καὶ «Ὑπεξελθόντος δὲ τοῦ Κλεισθένους μετ' ὀλίγων, ἠγηλάτει τῶν Ἀθηναίων ἑπτακοσίας οἰκίας. Ταῦτα δὲ διαπραξάμενος τὴν μὲν βουλὴν ἐπειρᾶτο καταλύειν, Ἰσαγόραν δὲ καὶ τριακοσίους τῶν φίλων [μετ'] αὐτοῦ κυρίους καθιστάναι τῆς πόλεως. Τῆς δὲ βουλῆς ἀντιστάσης κτέ.» (σελ. 52, 12). Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ μὴ πεισθῇ ὅτι γράφων ταῦτα ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου εἰρημένα « τὴν τυραννίδα οὔπω κάρτα ἐρριζωμένην ἔχων » καὶ « Περιελαυνόμενος δὲ τῇ στάσι ὁ Μεγακλέης ἐπεκηρυκεύετο Πεισιστράτῳ » (βιβλ. Α', 60) καὶ « Μετὰ δὲ οὐδὲν ἔσσον παρῆν ἐς τὰς Ἀθήνας ὁ Κλεομένης οὐ σὺν μεγάλῃ χειρί, ἀπικόμενος δὲ ἀγηλατέει ἑπτακόσια ἐπίστια Ἀθηναίων — Ταῦτα δὲ ποιήσας δεύτερα τὴν βουλὴν καταλύειν ἐπειρᾶτο, τριηκοσίοισι δὲ τοῖσι Ἰσαγόρεω στασιώτῃσι τὰς ἀρχὰς ἐνεχείριζε. Ἀντισταθείσης δὲ τῆς βουλῆς κτέ.» (βιβλ. Ε', 72). Ἐκ τοῦ χωρίου δὲ τούτου τοῦ Ἡροδότου δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἶπεν « ὑπεξελθόντος δὲ τοῦ Κλεισθένους, μετ' ὀλίγων ἠγηλάτει κτέ.». Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶνε ὅτι ὁ μὲν Ἡρόδοτος εἶπεν *ἀντισταθείσης*, ὁ δ' Ἀριστοτέλης *ἀντιστάσης*, ὡς ἔλεγον οἱ Ἀττικοὶ πεζολόγοι. Ὑπομνηστέον δ' ὅτι μετεβλήθη τὸ παρ' Ἡροδότῳ *ἀντισταθείσης* ἐν τῇ Μνημοσύνῃ ὑπὸ μὲν τοῦ Ἑρουερδῆνος εἰς τὸ *ἀντιστάσης*, ὑπὸ δὲ τοῦ Ναβήρου εἰς τὸ *ἀντιταχθείσης* (1885, σελ. 21 καὶ σελ. 70). Περὶ τῶν ἀορίστων *ἔστην* (*ἀνέστην*, *κατέστην*, κτλ.) καὶ *ἐστάθην* (*ἀνεστάθην*, *κατεστάθην*, κτλ.) θὰ διαλέβωμεν μετ' ἀκριβείας ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

Ἀδυνατοῦμεν δὲ συμβιβάσωμεν τὸ « ἡ Πυθία προέφερεν *αἰεὶ* τοῖς Λακεδαιμονίοις — ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθήνας » καὶ τὸ « εἰς τοῦτ' *εὐθέως* προύτρεψε τοὺς Σπαρτιάτας». Καλῶς καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος θὰ εἶχε, ἂν

ἔκειτο ἐν αὐτῷ «ἕως εἰς τοῦτο προύτρεψε τοὺς Σπαρτιάτας» ἢ «εἰς τοῦτο τέλος προύτρεψε τοὺς Σπαρτιάτας». Ἀλλαχοῦ τοῦ προκειμένου βιβλίου ποιεῖται χρῆσιν ὁ Ἀριστοτέλης τοῦ *προτρέπω ἘΠΙ τι*, οἷον σελ. 75, 4 «μάλιστα προύτρεψεν τὴν πόλιν ἐπὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν» καὶ σελ. 66, 10.

σελ. 51, 2 «τὸ μὲν οὖν πρῶτον Ἀγχίμολον ἀπέστειλαν κατὰ θάλατταν ἔχοντα στρατιάν. ἡττη(θέν)τος δ' αὐτοῦ καὶ τελευτήσαντος διὰ τὸ Κινέαν βοηθῆσαι τὸν Θεσσαλὸν ἔχοντα χιλίους ἱππεῖς, προσοργισθέντες τῷ γενομένῳ Κλεομένην ἐξέπεμψαν τὸν βασιλέα».

Παρὰ τῷ Ἡροδότῳ (βιβλ. Ε', 63) λέγεται πεντασυλλάβως *Ἀγχιμόλιον* καὶ *Ἀγχιμολίου*, «*Ἀγχιμολίου* εἰσὶ ταφαὶ τῆς Ἀττικῆς Ἀλωπεκῆσι», ἀνθ' οὗ ὁ Κόβητος ἐν *Μνημοσ.* 1884, σελ. 141 γράφει «Ἀγχιμολίου (καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ) εἰσὶ ταφαὶ κτέ.». Τὸν τύπον τοῦτον βλέπομεν καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 261,19 «Ἀριστοτέλης φησὶ — χρησμὸν γενέσθαι τοῖς Λάκωσιν καταλύειν τὴν τυραννίδα, τῆς Πυθίας — συνεχῶς τοῦτο χρώσης αὐτοῖς μαντευομένοις, ἕως πρότερον μὲν *Ἀγχιμόλιον* ἔπεμψαν κατὰ θάλασσαν». Ἀλλ' ἐν τῷ ἀρίστῳ τῶν κωδίκων εἶνε γεγραμμένον *Ἀγχίμολον*, ὡς παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει.

Τὸ *προσοργισθέντες* νομίζομεν ἐσφαλμένην ἀνάγνωσιν τοῦ *παροργισθέντες*. Περὶ δὲ τῆς ἐκφορᾶς *ἱππεῖς* παρατηροῦμεν ὅτι ἀπαντᾷ καὶ μετ' ὀλίγα «τοὺς τῶν Θεσσαλῶν *ἱππεῖς*». Πρβ. καὶ σελ. 105,1: *τοὺς φυλοβασιλεῖς* καὶ σελ. 148,10: *τοὺς ἀμφορεῖς*. Ἀλλὰ σελ. 37,2 καὶ 45, 18: *Μεγαρέας* καὶ σελ. 123, 1: *ἱππέας* καὶ σελ. 128,9: *εἰσαγωγέας* καὶ σελ. 139,1: *γονέας*. Πολλὰ περὶ τοῦ πράγματος θὰ γράψωμεν ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει.

σελ. 51, 9 «κατακλείσας τὸν Ἱππίαν εἰς τὸ καλούμενον Πελαργικὸν τεῖχος ἐπολιόρκει μετὰ τῶν Ἀθηναίων. προσκαθημένου δ' αὐτοῦ συνέπεσεν ἐπεξιόντας ἁλῶναι τοὺς τῶν Πεισιστρατιδῶν υἱεῖς· ὧν ληφθέντων ὁμολογίαν ἐπὶ τῇ τῶν παίδων σωτηρίᾳ ποιησάμενοι καὶ τὰ ἑαυτῶν ἐν πένθ' ἡμέραις ἐκκομισάμενοι παρέδωκαν τὴν ἀκρόπολιν

τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ Ἁρπακτίδου ἄρχοντος, κατασχόντες τὴν τυραννίδα μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν ἔτη μάλιστα ἑπτακαίδεκα, τὰ δὲ σύμπαντα σὺν οἷς ὁ πατὴρ ἦρξεν ἑνὸς δεῖ πεντήκοντα».

Παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ βιβλ. Β', 17 κεῖται «τό τε *Πελασγικὸν* καλούμενον τὸ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν — ἐξῳκήθη» καὶ «τὸ *Πελασγικὸν* ἀργὸν ἄμεινον», ὡς καὶ παρὰ τῷ Ἡροδότῳ βιβλ. Ε', 64 «ἐπολιόρκεε τοὺς τυράννους ἀπεργμένους ἐν τῷ *Πελασγικῷ* τείχεϊ» (Πρβ. καὶ βιβλ. ϛ', 137). Ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Ὄρν. 832 ἀπαντᾷ «τίς δαὶ καθέξει τῆς πόλεως τὸ *Πελαργικόν*;», εἰς ὃ φέρεται τὸ σχόλιον τόδε· «Ὅτι Ἀθήνησι τὸ *Πελαργικὸν* τεῖχος ἐν τῇ ἀκροπόλει, οὗ μέμνηται Καλλίμαχος· Τυρσηνῶν τείχισμα *Πελαργικόν*». Λέγει δὲ καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 75 «καὶ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ τεῖχος τὸ περὶ τὴν ἀκρόπολιν τὸ *Πελαργικὸν* καλούμενον τούτους (τοὺς Πελαργοὺς δηλ.) περιβαλεῖν», ἀνθ' οὗ ὁ Κόβητος ἐν *Παρατηρ. εἰς Διον. Ἁλ. Ῥωμ. Ἀρχ.* σελ. 27 ἔγραψε «τὸ Πελαργικὸν (μὲν πάλαι, νῦν δὲ Πελασγικὸν) καλούμενον». Οὐδαμῶς ἡμεῖς τὴν γραφὴν ταύτην ἐγκρίνομεν. Τὸν τύπον *Πελαργικὸν* μνημονεύει καὶ ὁ Φώτιος ἐν τῷ Λεξικῷ καὶ ἄλλοι (Ἴδε Φρίσχιον ἐν *Quaest. Aristoph.* Τόμ. Α', σελ. 36 κέξ. Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Ὄρν.* σελ. 317-8). Πολλοὶ δ' ἐποιήσαντο λόγον περὶ τοῦ Πελασγικοῦ ἢ Πελαργικοῦ τείχους (Ἴδε Πόππον εἰς *Θουκυδ.* Μέρ. Γ', β', σελ. 79 ἐκδ. μεγ. καὶ Βαίριον εἰς *Ἡρόδ.* Τόμ. Γ', σελ. 112 ἐκδ. β' καὶ Ὄθ. Σνειδῆρον εἰς *Καλλίμ.* Τόμ. Β', σελ. 505 καὶ Στάλλιον εἰς *Θουκυδ. Πόππ.* Τόμ. Α', β', σελ. 42 ἐκδ. γ'. Πρβ. καὶ Κόκκιον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Α', σελ. 106-7). Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ καταχεχωρισμένῃ ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Η', σελ. 407 κέξ. φέρεται «τὰ ἱερὰ τὰ ἐν τῷ *ΠελαΡγικῷ*» καὶ «ἐνιδρύεσθαι βωμοὺς ἐν τῷ *ΠελαΡγικῷ*» καὶ «μηδὲ τοὺς λίθους τέμνειν ἐκ τοῦ *ΠελαΡγικοῦ*» (στίχ. 54 κέξ.). Ἔχει δὲ καὶ εἷς τῶν κωδίκων τοῦ Θουκυδίδου *ΠελαΡγικόν*. Ὅθεν εὐλόγως δύναταί τις νὰ δοξάζῃ ὅτι καὶ ὁ Θουκυδίδης τοῦ διὰ τοῦ Ρ προενηνεγμένου τύπου χρῆσιν ἐποιήσατο (Ἴδε Στάλλιον ἐν *Ζητ. Γραμματ.* σελ. 52).

Τὸ *Ἐ Πεξιόντας* εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ *Ὑ Πεξιόντας*, τουτέστι: κρύφα ἢ λάθρᾳ ἐξιόντας. Πρβ. σελ. 41,13 «φοβηθεὶς ἀμφοτέρας τὰς στάσεις ὑπεξῆλθεν» καὶ σελ. 52,12 «ὑπεξελθόντος δὲ τοῦ Κλεισθένους». Μυριάκις δ' ἐν τοῖς ἀντιγράφοις μετέπεσον εἰς ἀλλήλας αἱ προθέσεις ὙΠΟ καὶ ἘΠΙ (Ἴδε Περιοδ. Ἀθήν. Τόμ. Ϛ', σελ. 101 κἑξ. καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 346). Παρὰ τῷ Ἡροδότῳ βιβλ. Ε', 65 φέρεται «*ὑπεκτιθέμενοι* γὰρ ἔξω τῆς χώρης οἱ παῖδες τῶν Πεισιστρατιδέων ἥλωσαν».

Περὶ τοῦ *ἁλῶναι-ληφθέντων* θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει.

Ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν βιβλίῳ ἱστορεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι ἐννεακαίδεκα μὲν ἔτη ἐτυράννησεν ὁ Πεισίστρατος, ἑπτακαίδεκα δὲ μάλιστα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τοῖς Πολιτικοῖς βιβλ. Ε', θ', 23 Διδ. λέγει «Τρίτη δ' ἡ τῶν Πεισιστρατιδῶν (τυραννὶς δηλ.) Ἀθήνησιν, οὐκ ἐγένετο δὲ συνεχής· δὶς γὰρ ἔφυγε Πεισίστρατος τυραννῶν· ὥστ' ἐν ἔτεσι τριάκοντα καὶ τρισὶν ἑπτακαίδεκα τούτων ἐτυράννευσεν (ἐτυράννησεν), ὀκτωκαίδεκα δὲ οἱ παῖδες· ὥστε τὰ πάντα ἐγένετο ἔτη τριάκοντα πέντε». Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις γεγραμμένα σελ. 147,1 «Δοκεῖ δὲ ἡ τυραννὶς καταστῆναι, ὥς φησιν Ἐρατοσθένης, ἐπὶ ἔτη Ν', τοῦ ἀκριβοῦς διαμαρτάνων, Ἀριστοφάνους μὲν τεσσαράκοντα καὶ ἓν φήσαντος, Ἡροδότου δὲ ἓξ καὶ τριάκοντα». Ὀρθῶς ὁ μέγας Βεντλήϊος μετετύπωσε τὸ *ἈριστοΦΑΝΟΥΣ* εἰς τὸ *ἈριστοΤΕΛΟΥΣ* (Πρβ. Μεινέρσιον ἐν *Dissert. Phil. Hal.* Τόμ. ΙΑ', σελ. 264 κἑξ.). Εὔλογον δ' ἴσως εἶνε νὰ γραφῇ «τεσσαράκοντα καὶ *ἐννέα* φήσαντος» ἀντὶ τοῦ *ἕν*. Ἐλέχθη δὲ «τὰ δὲ σύμπαντα σὺν οἷς ὁ πατὴρ ἦρξεν ἑνὸς δεῖ πεντήκοντα»· διότι περιελήφθησαν ἐν τῷ ἀριθμῷ καὶ τὰ ἔτη τῆς φυγῆς. Πρβ. Ἡρακλείδ. περὶ Πολιτ. Α' «Πεισίστρατος *τριάκοντα τρία ἔτη* τυραννήσας γηράσας ἀπέθανεν» (Ἴδε Σνειδεβῖνον εἰς *Ἡρακλεὶδ.* σελ. 37). Κατὰ τὰ ἐν τῇ Πολιτείᾳ τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους γεγραμμένα (σελ. 45, 14 καὶ σελ. 51-2) ὁ μὲν Πεισίστρατος βιώσας ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον κατέστη τύραννος τριάκοντα καὶ τρία ἔτη διέμεινεν ἐν τῇ ἀρχῇ ἐννεακαίδεκα, οἱ δὲ παῖδες αὐτοῦ κατέσχον τὴν ἀρχὴν ἔτη μάλιστα ἑπτακαίδεκα. Εἶπε δ' ὁ συγγραφεὺς τὰ σύμπαντα ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα, οὐχὶ δὲ πεντήκοντα (33+17=50)· διότι τὰ ἔτη ἓξ

ὧν τὸ ὅλον ἀποτελεῖται δὲν ἦσαν πλήρη. Ἂν δὲ συνάψωμεν ἃ ὁ Πεισίστρατος ἦρξεν ἔτη ἐννεακαίδεκα ὄντα καὶ ἃ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐτυράννησαν ἑπτακαίδεκα μάλιστ' ὄντα, ἔχομεν τὸν αὐτὸν ἢ σχεδὸν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν ὃν μνημονεύει ὁ Ἡρόδοτος ἐν βιβλ. Ε', 65 «ἄρξαντες μὲν Ἀθηναίων ἐπ' ἔτεα *ἕξ τε καὶ τριήκοντα*». Ἐν τοῖς Πολιτικοῖς εἰπὼν ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι ὁ μὲν Πεισίστρατος ἐτυράννησεν *ἑπτακαίδεκα* ἔτη, οἱ δὲ παῖδες αὐτοῦ *ὀκτωκαίδεκα* ἐπιφέρει ὅτι τὰ πάντα ἐγένοντο ἔτη *τριάκοντα καὶ πέντε*. Ἡ διαφορὰ εἶνε μικρὰ καὶ εὐκόλως κατανοεῖ τις πόθεν αὕτη προέρχεται (Πρβ. Βαίριον εἰς *Ἡρόδ.* Τόμ. Γ', σελ. 114 ἐκδ. β').

Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται τὸ «ἑνὸς *δεῖ* πεντήκοντα», ᾧ ὅμοιον ὑπάρχει τὸ ἐν σελ. 75,7 «ἑνὸς *δεῖ* πεντηκοστῷ ἔτει». Κατὰ τὴν συνήθη χρῆσιν λέγεται ἐν σελ. 45,15 «ἑνὸς *δέοντα* εἴκοσι». Ἐν τῇ Ῥητορικῇ τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλ. Β', 14 φέρεται διττὴ γραφή, «ἡ δὲ ψυχὴ περὶ τὰ ἑνὸς *δεῖΝ* πεντήκοντα» καὶ «περὶ τὰ ἑνὸς *δεῖ* πεντήκοντα». Διὰ τοῦ *δεῖ* ἐκφερομένη ἡ φράσις ἀποβαίνει ἀσύντακτος, τὸ δὲ *ἑνὸς δεῖν* δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ *μικροῦ δεῖν*, *ὀλίγου δεῖν*, κτλ. Ἐν ταῖς περὶ τῶν Ζῴων Ἱστορίαις βιβλ. Γ', κ', 5 κεῖται «τροφαλίδας ὀβολιαίας μιᾶς *δεούσΗΣ* εἴκοσιν». Ἀλλ' ἴσως ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους «μιᾶς *δεούσΑΣ* εἴκοσιν», ὡς ἐν τοῖς Πολιτικοῖς βιβλ. Ε', θ', 23 «τὰ σύμπαντα δυοῖν *δέοντΑ* εἴκοσι». Ἴδε τὸ Δεύτερον Μέρος.

σελ. 52,6 «ἡττημένος δὲ ταῖς ἑταιρείαις ὁ Κλεισθένης προσηγάγετο τὸν δῆμον, ἀποδιδοὺς τῷ πλήθει τὴν πολιτείαν. ὁ δὲ Ἰσαγόρας ἐπιλειπόμενος τῇ δυνάμει πάλιν ἐπικαλεσάμενος τὸν Κλεομένην, ὄντα ἑαυτῷ ξένον, κτέ.».

Οὐχὶ *ἡττΗμένος* ἀλλ' *ἡττΩμενος* ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ὡς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου βιβλ. Ε', 70 «ἐν τῷ μέρεϊ δὲ ἑσσούμενος ὁ Ἰσαγόρης ἐπιτεχνᾶται τάδε». Εὐκολωτάτη εἶνε ἡ σύγχυσις τοῦ *ἡττώμενος* καὶ *ἡττημένος*. Ἐν τοῖς Χαρακτῆρσι τοῦ Θεοφράστου κεῖται σελ. 4,8 Τευβν. «καὶ τούτοις συλλυπεῖσθαι *ἡττωμένοις*», ἀνθ' οὗ γραπτέον «καὶ τούτοις συλλυπεῖσθαι *ἡττΗμένοις*» (Πρβ. καὶ Ἀππιαν. Μενδελσ. σελ. 764,25 καὶ σελ. 776,4). Ἴσως δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ

τούτοις θετέον τὸ *τοῖς ἀντιδίκοις*. Λέγει δ' ὁ Θεόφραστος ἐν σελ. 14, 26 «καὶ *ἡττημένῳ* δὲ μεγάλην δίκην — προσελθεῖν καὶ συνησθῆναι» καὶ ἐν σελ. 31,9 «ἐντυγχάνειν τοῖς *ἡττημένοις* καὶ δημοσίους ἀγῶνας ὠφληκόσι». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 67 περιγράφει τὸ *ἡττημένοις καί* ὡς παρεμβεβλημένον. Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ *ἐσσΟΥμένων* (= ἡττωμένων) ἀντὶ τοῦ *ἐσσΩμένων* (= ἡττημένων. Ἴδε Κόβητον ἐν *Μνημοσ*. 1884, σελ. 248).

Κακῶς ἔν τε τῷ παρατεθέντι χωρίῳ εἶνε γεγραμμένον *ἘΠΙλειπόμενος* ἀντὶ τοῦ *ἈΠΟλειπόμενος* καὶ ἐν σελ. 76,5 «πρὸς δὴ ταύτην τὴν χορηγίαν *ἘΠΙλειπόμενος* ὁ Περικλῆς τῇ οὐσίᾳ». Μετατυπωτέον δὲ καὶ τὸ ἐν σελ. 99, 5 «ἄλλως δὲ δοκοῦντες οὐδενὸς *ἘΠΙλείπεσθαι* τῶν πολιτῶν» εἰς τὸ *ἈΠΟλείπεσθαι*. Τί σημαίνει κυρίως τὸ ῥῆμα *ἀπολείπομαι* οὐδένα δύναται νὰ λανθάνῃ. Πρβ. Πολυδεύκ. Ε', 41 «οἱ πάριπποι τοῖς ἵπποις συνθέουσιν οὔτε προθέοντες οὔτε μὴν *ἀπολειπόμενοι*». Παραλαμβάνεται δὲ μεταφορικῶς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *περιγίγνομαι* ἢ *ὑπερτερῶ*. Καὶ ἐν τῇ δημώδει φωνῇ γίνεται χρῆσις τοῦ *μένω πίσω* καὶ κατὰ κυρίαν καὶ κατὰ τροπικὴν ἔννοιαν. Ἐν χωρίῳ τοῦ Λουκιανοῦ ἀνέγνω ὁ Ἑρουερδὴν (ἐν *Μνημοσ*. 1879, σελ. 384) *ἈΠΟλειπομένοις* ἀντὶ τοῦ *ὙΠΟλειπομένοις* (Πρβ. καὶ Βαίριον εἰς *Ἡρόδ*. Τόμ. Δ', σελ. 83 ἐκδ. β'). Γνωστὸν δ' ὑπάρχει ὅτι συχνάκις μεταπίπτουσιν εἰς ἀλλήλας αἱ προθέσεις *ἈΠΟ* - *ἘΠΙ* - *ὙΠΟ*.

Ὀρθῶς εἶνε διὰ διφθόγγου προενηνεγμένον τὸ ὄνομα *ἑταιρείαις* ἔν τε τῇ παρατεθείσῃ ῥήσει καὶ ἐν σελ. 93,2. Πρβ. καὶ σελ. 93,4: *ἑταιρείᾳ*. Ἴδε τὸ Δεύτερον Μέρος.

σελ. 53,11 «ἔτι δὲ πρότερον τῶν Ἀλκμεωνιδῶν Κήδων ἐπέθετο τοῖς τυράννοις· διὸ καὶ ᾖδον καὶ εἰς τοῦτον ἐν τοῖς σκολίοις·

ἔγχει καὶ Κήδωνι, διάκονε, μηδ' ἐπιλήθου,
εἰ χρὴ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν οἰνοχοεῖν».

Οἱ στίχοι οὗτοι μνημονεύονται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου σελ.695 ε', εἶνε δ' ὁ δεύτερος παρ' αὐτῷ ὧδε γεγραμμένος·

εἰ δὴ χρὴ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν οἰνοχοεῖν.

Ὁ Βέργκιος ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν ἐξέδωκε Τόμ. Γ', σελ. 651 ἐκδ. δ':

εἰ δὴ *χρῇς ἀγαθοῖς* ἀνδράσιν οἰνοχοεῖν.

Ἐσημειώσατο δὲ «εἰ δὴ χρῇς scripsi, vulgo εἰ δὴ χρὴ τοῖς, Porson εἰ χρὴ τοῖς, Dobree ἢ χρὴ τοῖς. Possis ἢ δὴ χρή σ', M. Schmidt εἰ δὴ λῇς χρηστοῖς». Πᾶς τις βλέπει ὅτι ὑπὸ τοῦ Πόρσωνος ἐγράφη ὁ στίχος ὡς φέρεται ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους, αὕτη δὲ πάντως εἶνε ἡ γνησία γραφή. Ἐσφάλη δ' ὁ μέγας κριτικὸς ἀναγνοὺς «ἔγχει *δὴ κώθωνι*, κτέ.». Ὀρθῶς δὲ καθ' ἡμᾶς ἔχει τὸ *Κήδων-Κήδωνι*, οὐδαμῶς δ' ἀναγκαία ὑπάρχει ἡ διὰ τοῦ Υ ψιλοῦ ἐκφορὰ αὐτοῦ, ὡς εἴκασεν ὁ Βέργκιος. Πρβ. *Φείδων*, *Γλίχων*, κτλ.

σελ. 53,17 «τότε δὲ τοῦ πλήθους προεστηκὼς ἔτει τετάρτῳ μετὰ τὴν τῶν τυράννων κατάλυσιν ἐπὶ Ἰσαγόρου ἄρχοντος, πρῶτον μὲν οὖν ἔνειμε πάντας εἰς δέκα φυλὰς ἀντὶ τῶν τεττάρων, ἀναμῖξαι βουλόμενος ὅπως μετάσχωσι πλείους τῆς πολιτείας· ὅθεν ἐλέχθη καὶ τὸ μὴ φυλοκρινεῖν πρὸς τοὺς ἐξετάζειν τὰ γένη βουλομένους».

Ὁ σύνδεσμος *οὖν* εἶνε ὅλως ἀνοίκειος. Ὁ συγγραφεὺς εἶπε «πρῶτον μὲν *συνένειμε* πάντας κτέ.», ὡς ἐν σελ. 104, 14 «τότε γὰρ πρῶτον εἰς τὰς τέτταρας *συνενεμήθησαν* φυλάς». Πρβ. Λέξ. μεθ' Ἱστορ. ἐν Δελτ. Ἑλλην. Ἀλληλ. Τόμ. Α', σελ. 152 «ὡς ἱστορεῖ ἐν τῇ Ἀθηναίων Πολιτείᾳ Ἀριστοτέλης λέγων οὕτως· φυλὰς δὲ αὐτῶν *συννενεμῆσθαι* Δ' ἀπομιμησαμένων κτέ.» καὶ Σουΐδ. λ. *γεννῆται* «τῶν γενῶν τῶν *συννενεμημένων* εἰς τὰς φρατρίας». Εἶπε δ' ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν βιβλίῳ καὶ «διὰ τοῦτο δὲ οὐκ εἰς δώ[δε]κα φυλὰς *συνέταξεν*» (σελ. 54,7).

Τοῦ ῥήματος *φυλοκρινῶ* μόνος ὁ Θουκυδίδης ἐκ τῶν παλαιῶν παρέχει ἡμῖν μαρτύριον λέγων βιβλ. ς', 18 «εἴ γε ἡσυχάζοιεν πάντες ἢ *φυλοκρινοῖεν* οἷς χρεὼν βοηθεῖν». Τῶν δὲ μεταγενεστέρων οὐκ ὀλίγοι χρῆσιν αὐτοῦ ποιοῦνται, ὁ Λουκιανός, ὁ Ἀριστείδης, Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, ὁ Ὠριγένης καὶ ἄλλοι, ὧν τὰ χωρία θὰ καταλέξωμεν ἑτέρωθι. Ἐσχηματίσθησαν δὲ καὶ ὀνόματα *φυλοκρίνησις* καὶ *φυλοκρινητικός* καὶ *φυλοκρινητέον* (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Η', σελ. 1132,

Πρβ. καὶ Εἰνιχήνιον εἰς *Εὐσεβ*. *'Εκκλ*. *'Ιστορ*. Τόμ. Α', σελ. 378 ἐκδ. β'). Γίνεται δὲ τοῦ ῥήματος μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Η', 110 «ἀπὸ δὲ φυλῶν τὸ *φυλοκρινεῖν* ὠνομάσθη» καὶ ὑπὸ τοῦ Φρυνίχου ἐν Σοφιστ. Προπαρ. σελ. 71,8 «*Φυλοκρινεῖν*: κυρίως μὲν τὸ τὰς φυλὰς τὰς ἐν ταῖς πόλεσι διακρίνειν, σημαίνει δὲ καὶ τὸ ἄλλο τι διατάττειν καὶ διακρίνειν» καὶ ὑφ' ἑτέρων. 'Ο Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ 239,22 «'Ιστέον δὲ ὅτι τὸ κρῖνε κατὰ φῦλα ταὐτόν ἐστι τῷ *φυλοκρίνει*, ὃ συνέθεντο οἱ μεθ' Ὅμηρον». 'Εν τῷ Οἰκονομικῷ τοῦ Ξενοφῶντος ἀπαντᾷ κεφ. Θ', 6 «*κατὰ φυλὰς διεκρίνομεν* τὰ ἔπιπλα» καὶ 8 «*ἐχωρίσαμεν* πάντα *κατὰ φυλὰς* τὰ ἔπιπλα», παρὰ δὲ τῷ Θεμιστίῳ κεῖται σελ. 319 β' «*διέταξε* χωρὶς τοὺς λόγους *κατὰ φῦλα* ἑκάστους εἶναι» καὶ σελ. 335 δ' «λόγων δὲ ἐγὼ οὐκ οἶδα *κατὰ φῦλα* καὶ κατὰ γένη τινὰς *διακρίσεις*».

Παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ φέρεται καὶ γραφὴ *φΙλοκρινοῖεν*. Πρβ. Θεμίστ. σελ. 330 δ' «οὐδὲ *φιλοκρινεῖ* ἀναιρῶν τοὺς χρησμούς». 'Ο Τούπιος γράφει ἐν ταῖς Διορθώσεσι Τόμ. Γ', σελ. 428 «ΦΙΛΟΚΡΙΝΕΙΝ. Διαιρεῖν. Vox exstat apud Schol. Hephaest. p. 82. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἡμεῖς πολλὰ περὶ αὐτῶν ΦΙΛΟΚΡΙΝΟΥΜΕΝ—Exstat etiam apud Themist. p. 389». 'Εν τῷ κώδικι τοῦ 'Ησυχίου φέρεται οὐ μόνον «*Φιλοκρινεῖν*: διαιρεῖν» ἀλλὰ καὶ «*ΦυΛλοκρίνειν*: τὰς φυλὰς διακρίνειν» ἀντὶ τοῦ *φυλοκρινεῖν* καὶ «*ΦυλοκρίνΟμαι*: ἐν τῇ φυλῇ διακρίνομαι» ἀντὶ τοῦ *φυλοκρινοῦμαι*. 'Ο Διvδόρφιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ 'Αριστείδου Τόμ. Α', σελ. 354 «φυλοκρινήσαντες DLP. Vulgo φιλοκρινήσαντες. Verbo φυλοκρινεῖν utitur Aristides in Leptinea ab Maio edita p. 6 c.». Πρβ. καὶ Πορφύρ. Ναυκ. σελ. 9,18 ἐκδ. β'.

'Ο Βάδαμος ἀποφαίνεται ἐν *Μνημοσ*. 1875, σελ. 18 «Unice vera lectio φιλοκρινοῖεν, quam Cod. C. præfert, a Bekkero voci nihili φυλοκρινοῖεν posthabita est». Γράφει δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν *Collect. Crit.* σελ. 279 «Vera verbi forma apud Hesychium servata est ΦΙλοκρινεῖν: διαιρεῖν, quæ reddenda est Thucydidi VI. 18. εἰ—φΙλοκρινοῖεν οἷς χρὴ βοηθεῖν». 'Αλλ' ὁ 'Ερουερδὴν συνηγορεῖ τῇ διὰ τοῦ Υ ψιλοῦ ἐκφορᾷ λέγων ἐν *Μνημοσ*. 1880, σελ. 149 «φυλοκρινοῖεν. Unus cod. G. non optimus φιλοκρινοῖεν, quam formam cur probet Bahdam vellem dixisset. Alteram

enim agnoscunt grammatici, Hesychius, gramm. Bekk. I. p. 71, Pollux VIII 110». Ἡμεῖς οὐδέποτ' ὀρθὴν ὑπελάβομεν τὴν διὰ τοῦ ἰῶτα γραφὴν τοῦ προκειμένου ῥήματος· ὁσάκις δὲ χρῆσιν αὐτοῦ ἐν συγγραφῇ ἐποιησάμεθα, διὰ τοῦ Υ ψιλοῦ αὐτὸ ἐξηνέγκομεν. Πᾶσα δὲ νῦν ἐκλείπει ἀμφιβολία ἐκ τῆς σαφεστάτης τοῦ Ἀριστοτέλους μαρτυρίας.

σελ. 55, 9 «ἵνα μὴ πατρόθεν προσαγορεύοντες ἐξελέγχωσιν τοὺς νεοπολίτας».

Περὶ τοῦ *νεοπολίτας* θὰ γράψωμεν ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει, ὡς καὶ περὶ τοῦ τύπου *ἀναμίσγεσθαι* (σελ. 55, 2) καὶ τοῦ *προσηγόρευσε* (σελ. 56, 5).

Τὰ λοιπὰ θὰ καταχωρισθῶσιν ἐν τῷ Τρίτῳ καὶ Τετάρτῳ Τεύχει.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Ἰουνίου 1891.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ

Ἐν σελ. 291, 27 γραπτέον: *φεογέτω* καὶ σελ. 336, 16: ἐγώ σφισιν καὶ σελ. 339,20: *σπουδαρχίας*. Ἐν σελ. 351, 15 παρελείφθησαν τὰ ἐν Βοιωτικαῖς ἐπιγραφαῖς φερόμενα ὀνόματα *Πισίδικος* καὶ *Πισίμειλος*. Τὰ ἐν σελ. 371, στίχ. 15-26 θετέα μετὰ τὸν 32 στίχ.

Δὲν ἐγκρίνομεν νῦν ἃ ἐγράψαμεν ἐν σελ. 303, 9 ἄλλως τε καὶ φοβούμενοι μὴ μακροτέραν τοῦ δέοντος τὴν φράσιν ἐποιήσαμεν. Ἴσως δ' εἶνε κάλλιον νὰ προενεχθῇ αὕτη ὧδε· «μικρὸν (διαφέρει ὥς γ' ἐν τού)τοις τοῖς χρόνοις». Λίαν ἐπισφαλὲς τὸ ἔργον πολλάκις ἀποβαίνει τοῦ πειρωμένου ῥήσεις λελωβημένας νὰ καταστήσῃ ἀκεραίους, ἂν ἀγνοῇ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπολωλότων στοιχείων. Λυπούμεθα δὲ σφόδρα, διότι δὲν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ φιλοτεχνηθεῖσαν ὁμοιοτάτην τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Ἀριστοτέλους ἔκδοσιν, ἐξ ἧς διδασκόμενός τις πόσα που εἶνε τὰ ἑκασταχοῦ ἠφανισμένα γράμματα δύνα-

ται ἀκινδυνότερον νὰ ἐπιχειρῇ τῇ ἀναπληρώσει τῶν διαλειμμάτων. Ἐπιθυμοῦμεν, ὡς εἰκός, νὰ μὴ στερώμεθα τῶν ἀναγκαίων βιβλίων, ἀλλὰ δι' ἔνδειαν χρημάτων ἀδυνατοῦμεν ἄλλα τε νὰ ποριζώμεθα καὶ δὴ καὶ τὰ μικρὰ μὲν ὄντα, πολλοῦ δ' ἀργυρίου πωλούμενα. Οἱ ἐν Ἑλλάδι τὰ Ἑλληνικὰ διδάσκοντες γράμματα πλὴν ὀλίγων ζῶμεν βίον ταλαίπωρον, ἵνα μὴ εἴπωμεν ταλαιπωρότατον, μισθὸν μὲν λαμβάνοντες μόλις εἰς τὰ ἄλφιτα ἀρκοῦντα, οὐδὲν δ' ἄλλο ἐξ ὧν γράφομεν καρπούμενοι ἢ ὀδύνας καὶ σφακέλους· θαῦμα δ' εἶνε ὅτι κατορθοῦμεν ν' ἀγοράζωμεν καί τινα βιβλία. Ἐμάθομεν ὅτι ἡ μνημονευθεῖσα ἔκδοσις κεῖται ἐν τῇ Ἐθνικῇ καλουμένῃ Βιβλιοθήκῃ, ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν αὕτη ἀπροσπέλαστος ἡμῖν εἶνε ὡς ἀνίερος καὶ βέβηλος τόπος πολλῶν Ἐπιμενιδῶν δεόμενος πρὸς κάθαρσιν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Ἰουλίου 1891.

Κ. Σ. Κ.

Ἐκκλιτέον - ἐκλεκτέον.

Ἐν ταῖς Ἰατρικαῖς Συναγωγαῖς τοῦ Ὀρειβασίου φέρεται Τόμ. Γ', σελ. 186, 1 «αἱρετέον μὲν τὰ συμμέτρως ψύχοντα καὶ ὑγραίνοντα· *ἐλεγκτέον* δὲ τὰ περικαῆ καὶ ξηραντικά».

Τὸ *ἐλεγκτέον* ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Δαρεμβέργου ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου *ἐκλεκτέον*. Ἀλλ' ἀτοπώτατα μὲν ἔχει τὸ *ἐκλεκτέον*, οὐδαμῶς δ' ἁρμόζει τὸ *ἐλεγκτέον*. Ἡ ἀληθὴς γραφὴ ἀναντιλέκτως εἶνε «*αἱρετέον* μὲν τὰ συμμέτρως ψύχοντα καὶ ὑγραίνοντα, *ἐκκλιτέον* δὲ τὰ περικαῆ καὶ ξηραντικά», τουτέστι: φευκτέον (παραιτητέον). Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς σελ. 186, 12 «δρόμους καὶ πάλας καὶ χειρονομίας *ἐκκλιτέον*» καὶ σελ. 188, 6 «*ἐκκλιτέον* δὲ καὶ τὰς ὑπαίθρους κοίτας». Πρβ. καὶ Τόμ. Β', σελ. 72, 12 «τὸ δὲ δηκτικὸν τῶν ἁλῶν ἐπὶ τῶν ἑλκουμένων *ἐκκλιτέον*». Ἐν Τόμ. Δ', σελ. 246, 8 ἀπαντᾷ «*ΠΕΡΙκλιτέον* τε τὰς κατὰ ἄρθρον ἀποκοπάς».

Εὑρέθη δὲ τὸ *ἐκκλιτέον* καὶ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 120 δ' «τὰς δὲ ἀθρόους ἐν ἀρχῇ πόσεις *ἐκκλιτέον*». Εἶπε δὲ καὶ Γεώργιος ὁ Παχυμέρης Τόμ. Β', σελ. 473, 17 «τί τε ὃ *ἐκκλιτέον* ὑμῖν ὡς μὴ καλῶς ἔχον ἥγηται, κτέ.;». Πρβ. *κλιτέον*, *ἀποκλιτέον*, *ἐγκλιτέον*, *κατακλιτέον* (Σωραν. περὶ Γυν. Παθ. σελ. 115,2 Ἑρμερ.). Ἴδε καὶ Ἐ. Α. Σοφοκλ. Ἑλλην. Λεξ. λ. *ἀνακλιτέος*. Κ. Σ. Κ.

ΑΘΗΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩ

1891

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΩΜΑΪΚΑ

ζ'.

Περὶ τῆς σημασίας ἣν εἶχε τὸ ὄνομα *patres* ἐν τῇ πολιτικῇ τῶν Ῥωμαίων γλώσσῃ μόλις ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις συνεφώνησαν οἱ ἀρχαιολογοῦντες. Εἶναι δὲ ἡ κρατήσασα γνώμη, ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς βασιλείας, ὅτε ἓν μόνον σύστημα πολιτῶν ὑπῆρχε τὸ τῶν ὕστερον κοινῷ ὀνόματι κληθέντων πατρικίων, *patres* ἐκαλοῦντο ἅπαντες οἱ συγκλητικοί· ἐπὶ δὲ τῆς ἐλευθέρας πολιτείας, προςγεγενημένου ἤδη τοῖς παλαιοῖς πολίταις καὶ τοῦ λοιποῦ ὄχλου τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν καλουμένην *πλῆθυν* (plebem), τινῶν δ' ἐκ τούτων, τῶν δυνατωτάτων, καὶ εἰς τὴν σύγκλητον ἐγγραφέντων, οὗτοι οἱ ἐκ τῆς πληθύος συγκλητικοὶ ἐκλήθησαν ἁπλῶς conscripti τ. ἔ. κατειλεγμένοι (εἰς τὸ συνέδριον), οἱ δὲ ἄλλοι, οἱ παλαιοί, διετήρησαν τὸ ὄνομα *patres*. Τὴν γνώμην ταύτην διὰ μακρῶν ἀνέπτυξε καὶ ἀπέδειξεν ὁ πολὺς Mommsen ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν Ῥωμαϊκῶν αὐτοῦ ζητήσεων, ἀποδέχονται δέ, ὡς εἴρηται, οἱ πλεῖστοι καὶ κράτιστοι τῶν ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας πραγματευσαμένων (1). Ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων ὁ Mommsen ἐν τῷ περὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου μέρει τοῦ περὶ δημοσίου τῶν Ῥωμαίων δικαίου συγγράμματος αὐτοῦ (2) ἔκρινεν εὔλογον νὰ μεταρρυθμίσῃ πως τὴν γνώμην ταύτην ἀποφαινόμενος ὅτι τὸ ὄνομα *patres* ἀρχῆθεν ἔκειτο ἐπὶ *πάντων* τῶν παλαιῶν πολιτῶν, τῶν εὐπατριδῶν, τῶν ὕστερον πατρικίων κληθέντων, βραδύτερον δὲ πολλῷ καὶ δὴ μετὰ τὴν δωδεκάδελτον περιωρίσθη ἡ ἔννοια αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πατρικίων συγκλητικῶν, οἵτινες οὕτω διεκρίνοντο τῶν ἐκ τῆς πληθύος εἰς τὴν σύγκλητον ἐγγεγραμμένων, τῶν καλουμένων ἁπλῶς ἐγγεγραμμένων (conscripti), αὐτοὶ *πατέρες* (patres) καλούμενοι. Εἰς τούτους ἄρα τοὺς χρόνους τοὺς μετὰ τὴν δωδεκάδελτον ἀνάγει ὁ Μ. τήν τε προςηγορίαν patres conscripti (κυρίως patres,

(1) Madvig Herzog κ.ἄ.
(2) Σελ. 13 κἑ.

conscripti) καὶ τὴν φράσιν δι' ἧς ἐκαλοῦντο οἱ συγκλητικοὶ εἰς τὸ συνέδριον qui patres, qui conscripti (estis). Εἰς τὴν γνώμην δὲ ταύτην προήχθη ὁ Mommsen, διότι ἐν τῇ ῥήτρᾳ τῆς δωδεκαδέλτου, ἥτις κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν ἀπηγόρευε τὰς τῶν πατρικίων καὶ τῶν ἐκ τῆς πληθύος ἐπιγαμίας, ἔκειτο κατὰ Λίουιον (1), ne conubium patribus cum plebe esset (2).

Ἀλλ', ἂν ἡ γνώμη αὕτη ἐγκριθῇ, ἀνάγκη τότε νὰ ὑπολάβωμεν ἤτοι ὅτι πρὸ τῆς δωδεκαδέλτου συγκλητικοὶ ἐκ τῆς πληθύος δὲν ὑπῆρχον, ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τὴν παράδοσιν (3)· ἢ ὅτι ὑπῆρχον μέν, ἀλλὰ δὲν διεκρίνοντο τῇ προςηγορίᾳ τῶν πατρικίων, ὅπερ δὲν φαίνεται εὔλογον τῆς διακρίσεως ταύτης ἀναγκαιοτέρας οὔσης ἐν τοῖς παλαιοτέροις χρόνοις, ὅτε καὶ κατὰ τὰ ἄλλα τὸ τῶν πατρικίων καὶ τὸ τῆς πληθύος σύστημα ἦσαν αὐστηρότερον ἐν τῇ πολιτείᾳ διακεκριμένα ἢ ὕστερον· ἢ ὅτι διεκρίνοντο μέν, ἀλλ' ἄλλῳ ὀνόματι, ὅπερ ἀπίθανον, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν διατί ἐν τῇ τυπικῇ τῶν Ῥωμαίων γλώσσῃ, ἥτις, ὡς γνωστόν, ἦτο ἀκίνητος, ἐγένετο ἡ μεταβολὴ αὕτη. Διὰ ταῦτα ἀνάγκη νὰ ἐμμείνωμεν τῇ προτέρᾳ αὐτοῦ τοῦ Mommsen γνώμῃ, ὅτι δηλ. ἡ λέξις patres καὶ πρὸ τῆς δωδεκαδέλτου ἐδήλου τοὺς ἐκ πατρικίων συγκλητικούς, τὴν δὲ ῥήτραν τῆς δωδεκαδέλτου, ἥτις φαίνεται ὅτι ἀντίκειται τῇ γνώμῃ ταύτῃ, νὰ συμβιβάσωμεν πρὸς ταύτην λαμβάνοντες καὶ ἐνταῦθα τὴν λέξιν patres ἐπὶ τῶν ἐκ πατρικίων συγκλητικῶν, ἀλλ' οὐχὶ ἐφ' ἁπάντων τῶν πατρικίων:

Κατὰ ταῦτα ἡ διάταξις αὕτη τῆς δωδεκαδέλτου δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τοὺς πολλοὺς τῶν πατρικίων, ἀλλ' εἰς μόνους τοὺς πατρικίους συγκλητικοὺς καὶ τοὺς οἴκους αὐτῶν, ἤτοι τοὺς ὑπὸ τῇ ἐξουσίᾳ συγκλητικοῦ διατελοῦντας. Ἔχει ἄρα ἡ διάταξις αὕτη πολλὴν τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ Αὐγούστου τὴν ἀπαγορεύουσαν τοῖς συγκλητικοῖς καὶ τοῖς ἐκγόνοις αὐτῶν τὰς πρὸς ἀπελευθέρους ἐπιγαμίας (4). Ὡς δηλαδὴ ἐν τοῖς

(1) IV. 4.

(2) Cic r. p. II, 63.

(3) Κατὰ τὴν παράδοσιν συγκλητικοὶ ἐκ τῆς πληθύος ὑπῆρχον ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐλευθέρας πολιτείας (Liv. II, 1, 10 ἑ. Fest. λ. *Qui patres* κ. ἄ.) Ταύτην δὲ τὴν παράδοσιν εὑρίσκει ὁ Mommsen τοῖς πράγμασι σύμμετρον (sachgemäss).

(4) Dig. 23, 2, 44 pr.: Qui senator est, quive filins neposve ex filio proneposve ex ‹nepote› filio nato cuius eorum erit, ne quis eornm sponsam

τοῦ Αὐγούστου χρόνοις εἶχον πρὸς τοὺς γνησίους πολίτας οἱ liberfini, οὕτως εἶχον ἐν τοῖς τοῦ Ἀππίου (1) πρὸς τοὺς εὐπατρίδας οἱ ἐκ τῆς πλήθυος. Ὡς δ' ἐπὶ Αὐγούστου ἦσαν ἐν τοῖς συγκλητικοῖς οἱ οὐδαμῶς βδελυττόμενοι τὰς πρὸς ἀπελευθέρους ἐπιγαμίας, ἃς ὁ Αὔγουστος ἅτε περὶ πολλοῦ ποιούμενος τὸ τῆς συγκλήτου ἀξίωμα, ἐφ' ἧς ἐστήριζεν ἠθικῶς τὴν δυναστείαν αὐτοῦ, διὰ τῆς εἰρημένης διατάξεως ἐζήτησε νὰ κωλύσῃ, οὕτως ἐπὶ Ἀππίου ἦσαν ἐν τοῖς πατρικίοις συγκλητικοῖς πολλοί, οἵτινες δὲν ἐνόμιζον ὅτι καταισχύνουσι τὸ ἀξίωμα αὐτῶν συνάπτοντες πρὸς οἴκους γνωρίμους εἰς τὸ τῆς πληθύος σύστημα ἀνήκοντας ἐπιγαμίας, δι' ὧν καὶ τὴν ἐν τῇ πόλει δύναμιν αὐτῶν ηὔξανον (2). Τὰς τοιαύτας ἐπιγαμίας βαρέως ἔφερον οἱ περὶ τὸν Ἄππιον ὀλιγαρχικοὶ νομίζοντες ὅτι διὰ τῶν σχέσεων τούτων ταπεινοῦται τὸ ἀξίωμα τῶν μεγάλων πατρικίων οἴκων, ὅπερ ἦτο τὸ μόνον ἠθικὸν θεμέλιον τοῦ τότε καθεστῶτος ὀλιγαρχικοῦ πολιτεύματος. Ταύτας λοιπὸν τὰς ἐπιγαμίας ἐζήτησαν διὰ τῆς εἰρημένης ῥήτρας νὰ κωλύσωσιν, οὐχὶ δὲ τὰς τῶν ἄλλων πατρικίων, τῶν ἀφανεστέρων καὶ πενεστέρων, ὧν αἱ πρὸς τοὺς ἐκ τῆς πληθύος σχέσεις οὐδὲν ἠδύναντο νὰ βλάψωσι τὴν ὀλιγαρχίαν.

Η'.

Τοῦ δικαιώματος, ὅπερ εἶχε παρὰ Ῥωμαίοις ὁ ἄρχων νὰ ἀντιτάττηται διὰ τῆς καλουμένης *ἐνστάσεως* (intercessionis) πρὸς πᾶν τοῦ συνάρχοντος διάταγμα, ἡ μὲν πραγματικὴ δύναμις εἶναι καταφανὴς

uxoremve sciens dolo malo habeto libertinam . neve senatoris filia neptisve ex filio proneptis ve ex uepote filio nato nata libertino ... spousa nuptave sciens dolo malo esto neve quis eorum dolo malo sciens sponsam uxoremve eam habeto.

(1) Σαφέστατα δηλοῖ τοῦτο ὁ Cincius παρὰ Φήστῳ 241: patricios... appellari solitos, qui nunc ingenui vocentur. Ἦσαν δηλαδὴ οὗτοι μόνοι οἱ γνήσιοι πολῖται, ὡς ὕστερον οἱ ἐξ ἐλευθέρων γεγονότες, οἱ ingenui.

(2) Οὕτω: M. Fab. Ambusti potentis viri, cum inter sui corporis homines, tum etiam ad pleben ... filiæ duæ nuptae Ser. Sulpicio maior, minor C. Licinio Stoloni erat, inlustri quidem viro, tamen plebeio; caque ipsa adfinitas haud spreta **gratiam Fabio ad vulgum quaesierat** (Liv. VI, 34).

καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μάλιστα συγγραφέων εἶναι σαφέστατα διατετυπωμένη, ἡ τυπικὴ δ' ὅμως σημασία εἶναι ἔτι καὶ νῦν ὑποκείμενον ἀμφισβητήσεων. Οἱ μὲν δηλ. ὑπολαμβάνουσιν ὅτι ἡ ἔνστασις κωλύει ἁπλῶς τὴν ἐκτέλεσιν διατάξεώς τινος, οἱ δέ, ἐν οἷς καὶ ὁ πολὺς Mommsen, ὅτι ἀκυροῖ αὐτὴν ταύτην τὴν διάταξιν. Ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη δὲν εἶναι, νομίζομεν, διαφορὰ περὶ τὴν θεωρίαν τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἀλλ' εἶναι διαφορὰ πραγμάτων. Διότι, ἂν μὲν τὴν προτέραν γνώμην ἐγκρίνωμεν, τότε δεχόμεθα ὅτι ἡ πρὸς ἣν ἡ ἔνστασις ἐγένετο διάταξις ἔμενε καὶ μετὰ τὴν ἔνστασιν κυρία, μόνον δ' ἡ ἐκτέλεσις αὐτῆς ἀνεβάλλετο ἐφ' ὅσον ὁ συνάρχων ἐνέμενε τῇ ἐνστάσει· ἂν δὲ τὴν δευτέραν, τότε ἡ εἰρημένη διάταξις ἐπαύετο ὑπάρχουσα ἅμα τῆς ἐνστάσεως γενομένης, κατ' ἀκολουθίαν δὲ παυσαμένης ταύτης ἡ αὐτὴ διάταξις ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ, ἵνα ᾖ ἡ ἐκτέλεσις αὐτῆς νόμιμος, ὅπερ ὅμως δὲν φαίνεται ὅτι συνέβη ἐν ταῖς ὑπὸ τῶν παλαιῶν μνημονευομέναις τοιαύταις περιστάσεσι. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον καὶ ἅμα διότι ἀνατρεπτικὴν τῆς ἐνστάσεως δύναμιν ἐχούσης δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὸ τοῦ ἐνίστασθαι δίκαιον ἡ par potestas, νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἐγκρίνωμεν τὴν ἑτέραν γνώμην, ἥπερ καὶ τῇ ἐτυμολογίᾳ τῆς λέξεως συμφωνεῖ, ὅτι δηλ. ἡ intercessio εἶναι κώλυμα παρεμβαλλόμενον μεταξὺ διατάξεώς τινος καὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς, εἶναι ἄρα ἄκυρος, ἐὰν ἡ ἐκτέλεσις τῆς πρὸς ἣν ἡ ἔνστασις γίνεται διατάξεως μηδεμίαν ἀπαιτῇ δημοσίαν ἐνέργειαν. Οὕτω π. χ., ἐὰν οἱ διάδικοι ἀποδέχωνται νὰ λυθῇ ἡ αὐτῶν διαφορὰ κατὰ τὴν διάγνωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ πραίτωρος κατασταθέντος δικαστηρίου, ἄκυρος ἔσται πᾶσα συνάρχοντος ἔνστασις πρὸς τὸ διάταγμα δι' οὗ τὸ δικαστήριον καθίσταται καὶ τὰ τῆς δίκης κανονίζονται.

Ταῦτα ὅτι οὕτως εἶχον ἔργῳ ἐν Ῥώμῃ μαρτυρεῖ τὸ ἐν ἔτει 48 π. Χ. συμβάν, ὅτε ὁ Μ. Καίλιος στρατηγῶν ἠθέλησε νὰ κωλύσῃ δι' ἐνστάσεως τὴν ἐκτέλεσιν διατάγματος τοῦ κατὰ πόλιν στρατηγοῦ Τρεβωνίου, δι' οὗ καθίσταντο κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος τεταγμένα διαιτηταί, ὅπως τιμήσωσι τὰς ὑπὸ τῶν ὀφειλετῶν παραχωρητέας τοῖς δανεισταῖς ἀντὶ τῶν ὀφειλομένων χρημάτων κτήσεις, Ἐπειδὴ δηλαδὴ οὐδεὶς τῶν ὀφειλετῶν ὑπῆρξεν οὕτως ἀναιδής, ὥςτε νὰ δηλώσῃ ὅτι δὲν ἀρέσκει αὐτῷ τὸ διάταγμα οὐδὲ θὰ ἐπιτελέσῃ ἑκὼν τὰ ὑπὸ τῶν διαιτητῶν κεκριμένα, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἐπεκαλεῖτο αὐτὸν καίπερ

ὑποσχόμενον ὅτι θὰ βοηθήσῃ τοῖς μὴ δεχομένοις τὴν εἰρημένην διὰ διαιτησίας διάλυσιν τῶν ὀφειλημάτων αὐτῶν, ἀπέστη τῆς ἐνστάσεως ὡς ἀνωφελοῦς καὶ ἐτράπετο ἄλλην δημαγωγίας ὁδόν, καθ' ἃ διηγεῖται ὁ Καῖσαρ B. c. III, 20. Οὕτω τοὐλάχιστον ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ νοηθῇ τὸ τοῦ Καίσαρος χωρίον καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν σύνήθη ἑρμηνείαν, καθ' ἣν ὁ Καίλιος οὐδενὸς ἐπικαλουμένου δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ἐνστῇ, ἥπερ ἐκδοχὴ φαίνεται ἡμῖν διὰ τοῦτο ἀπίθανος, διότι ἡ πρὸς τὸν συνάρχοντα ἔνστασις εἶναι σύμφυτον τῇ ἀρχῇ δίκαιον, οὗ τὴν χρῆσιν κανονίζει ἡ κρίσις τοῦ ἄρχοντος οὐχὶ δὲ τὰ συμφέροντα καὶ αἱ ἐπιθυμίαι τῶν ἰδιωτῶν. Ὁ Καίλιος ἄρα ἐδικαιοῦτο νὰ ἐνστῇ, ἀλλὰ δὲν ἐποίησε τοῦτο, διότι, ὡς προείρηται, τῶν πολιτῶν ἐκ τῶν προτέρων ἀποδεξαμένων τὰς τῶν διαιτητῶν διαγνώσεις οὐδεμιᾶς ἦτο ἀνάγκη δημοσίας ἐνεργείας πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ διατάγματος τοῦ Τρεβωνίου, οὐδεμίαν ἄρα τοιαύτην ἐνέργειαν εἶχε νὰ κωλύσῃ διὰ τῆς ἐνστάσεως ὁ Καίλιος, διὸ καὶ εὐλόγως ἀπέστη ταύτης ὡς ἀνωφελοῦς. Ἐὰν δ' ὅμως ἡ ἔνστασις εἶχε δύναμιν ἀκυρωτικὴν αὐτοῦ τοῦ διατάγματος, ὁ Καίλιος θὰ ἐνίστατο πάντως καὶ μηδενὸς τῶν πολιτῶν ἐπικαλουμένου, εὖ εἰδὼς ὅτι οἱ ὀφειλέται καίπερ αἰσχυνόμενοι αὐτοὶ νὰ ἀπαιτήσωσι τὴν ἀκύρωσιν οὕτω δικαίου διατάγματος ἄσμενοι ὅμως θὰ ἔβλεπον αὐτὸ ἄνευ τῆς ἑαυτῶν συνεργίας ἄκυρον γεγενημένον.

Θ'.

Ἐν τῷ περὶ πολιτείας διαλόγῳ τοῦ Κικέρωνος, ὅςτις ὑποτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὅτι ἐγένετο τῷ 129 π.Χ. (1) μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ νεωτέρου Ἀφρικανοῦ, μνημονεύονται (2) ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀφρικανοῦ leges Porciae, quae sunt trium Porciorum, δι' ὧν οἱ Ρωμαῖοι πολῖται ἠσφαλίσθησαν εἰς ἀεὶ ἀπὸ πάσης σωματικῆς ποινῆς. Ὅμοια τούτοις παραδίδονται καὶ ὑπὸ τοῦ Λιουίου καὶ τοῦ Σαλλουστίου πλὴν ὅτι οὗτοι μνημονεύουσιν ἕνα Πόρκιον νόμον οὐχὶ πλεί-

(1) Ἴδ. I. § 14.
(2) II. § 54.

ους (1), ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἀλλαχοῦ. Καὶ ταύτης μὲν τῆς διαφορᾶς ὁ συμβιβασμὸς δὲν φαίνεται ἡμῖν εὔκολος. Περὶ τοῦ χρόνου δ' ὅμως, καθ' ὃν οἱ νόμοι οὗτοι ἐκυρώθησαν, νομίζομεν ὅτι δύναται νὰ λεχθῇ τι βέβαιον. Οἱ νόμοι δηλ. οὗτοι εἶναι νεώτεροι μὲν τοῦ 300 π.Χ. κατὰ τὴν ῥητὴν τῶν παλαιῶν μαρτυρίαν, παλαιότεροι δὲ πάντως τοῦ 129 π. Χ., ᾧ ἔτει ὑποτίθεται ὅτι ἐγένετο ὁ προειρημένος διάλογος, οὗ τὸ κύριον πρόσωπον ὁ Σκιπίων μνημονεύει τοὺς Πορκίους νόμους ἅπαντας ὡς ἤδη καθεστῶτας. Εἶναι μάλιστα πολὺ πιθανὸν ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι δὲν εἶναι πολὺ παλαιότεροι τοῦ εἰρημένου χρονικοῦ ὁρίου, διότι ὁ Σκιπίων ποιεῖται περὶ αὐτῶν τοιοῦτον λόγον, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ἦσαν τοῖς προσδιαλεγομένοις αὐτῷ πολὺ γνωριμώτεροι τῶν Οὐαλερίων νόμων, πολὺ ἄρα τοῖς χρόνοις ἐκείνων πλησιέστεροι. Τούτοις πρόσθες ὅτι αὐτὸς ὁ Κικέρων μνημονεύων Πόρκιόν τινα νόμον principium iustissimae libertatis καταλέγει αὐτὸν εἰς τὰ νεώτερα καὶ τῶν ἑαυτοῦ χρόνων οὐ πολὺ ἀπέχοντα νομοθετήματα (haec recentiora) (2). Κατὰ ταῦτα ὅπερ ἄλλοθεν συνάγει ὁ Mommsen (3) ὅτι Κάτων ὁ πρεσβύτερος εἶναι ὁ ἐλευθερώσας εἰς ἀεὶ ἀπὸ τῆς μάστιγος τὰ νῶτα τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν εἶναι πιθανώτατον. Δὲν δύναται δ' ὅμως, νομίζομεν, νὰ λεχθῇ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ ἑτέρας τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς γνώμης (4), ὅτι ἡ ἐφ' ἅπασαν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐπέκτασις τοῦ τῆς προκλήσεως δικαίου τῶν μὴ στρατευομένων Ῥωμαίων πολιτῶν, ἥτις εἶναι βεβαίως Πορκίου νόμου ἔργον (5), ἐνομοθετήθη μετὰ τὸ 123 π. Χ. Διότι, ἂν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὸ νομοθέτημα τοῦτο δὲν εἶναι παλαιότερον τοῦ περὶ κεφαλικῆς ποινῆς Ρ. πολιτῶν νόμου τοῦ Γ. Γράκχου, ὅπερ δὲν φαίνεται ἡμῖν παραδεκτόν.

(1) Liv. X, 9, 4: *Porcia* tamen *lex* sola pro tergo civium lata videtur, quæ gravi poena, si quis verberasset necasselve c. R *sanxit.* (πρβλ. Cic. ἰδ. *leges Porciae*, quae sunt trium Porciorum, ut scitis, nihil praeter *sanctionem* attulerunt novi). Sall. Cat. 51, 22 καὶ 40. Ψευδοσαλλούστ, in Cic § 5.

(2) Ἀποσπ. pro Cornelio παρὰ CFW Müller IV, 3 σελ. 254, 29.

(3) Ἴδε Röm. Staatsrecht I³ σ. 156 καὶ 162.

(4) Αὐτ. III. σ. 353.

(5) Πρβλ. Cic. Rabir. perd. 8: an... de civibus Romanis contra *legem Porciam* verberatis aut necatis plura dicenda sund cum tanto studio C. Rabirius totius Apuliae, singulari voluntate Campaniae ornetur, ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι ὁ Ραβίριος ᾐτιάθη ὡς παραβὰς τὸν Πόρκιον νόμον, διότι ἐν *Ἀπουλίᾳ* ἢ *Καμπανίᾳ* (μακρὰν ἄρα τῆς Ῥώμης), εἶχε κακώσῃ σωματικῶς Ρ. πολίτας.

Διότι πρῶτον μὲν φαίνεται ἡμῖν ἀπίθανον ὅτι ὁ Πόρκιος ἢ οἱ Πόρκιοι ἐκεῖνοι νόμοι οἱ πρὸ τοῦ 129 π. Χ. δι' αὐστηρῶν ἐπιτιμίων ἀσφαλίσαντες τὸ τῆς προκλήσεως δίκαιον ἠρκέσθησαν περὶ μόνων τῶν ἐν τῇ πόλει Ῥωμαίων πολιτῶν νὰ προνοήσωσιν, οὐχὶ δὲ καὶ περὶ τῶν ἀλλαχοῦ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς διατριβόντων, οἵτινες ἢ μόνοι ἢ μάλιστα εἶχον ἀνάγκην τοιαύτης προνοίας ἅτε ἐστερημένοι τῆς δημαρχικῆς βοηθείας, ἥτις τοῖς ἐν τῇ πόλει παρῆν. Ἔπειτα περίεργον φαίνεται ὅτι, ὁσάκις ὁ Κικέρων τῶν ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς Ῥωμαίων πολιτῶν νόμων μνημονεύει, προτάσσει ἀεὶ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος Πόρκιον νόμον τοῦ Σεμπρωνίου νόμου τοῦ ὑπὸ τοῦ Γ. Γράκχου τῷ 123 π.Χ. κυρωθέντος (1).

Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ τοπικὴ ἐπέκτασις τοῦ τῆς προκλήσεως δικαίου ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν νομοθεσίαν, δι' ἧς οἱ ἐν Ῥώμῃ πολῖται ἠσφαλίσθησαν ἀπὸ πάσης παρὰ τῶν ἀρχόντων σωματικῆς κολάσεως, τ.ἔ. εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος μνημονευομένους Πορκίους νόμους τοὺς πρὸ τοῦ 129 π. Χ. κυρωθέντας. Δύναταί τις μάλιστα εὐλόγως νὰ ἰσχυρίσηται ὅτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος νόμοι τῶν ἔξω τῆς Ῥώμης διατριβόντων πολιτῶν μάλιστα χάριν ἐγένοντο καὶ τούτων πρὸ πάντων τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ νῶτα ἐσκόπουν νὰ σκεπάσωσι.

ΣΠΥΡ. ΒΑΣΗΣ

(1) Ἀνάγνωθι ἰδίᾳ pro C. Rob. perd. §§ 1? καὶ 13 («Porcia lex virgas ab omniun c. R. corpore amovit... Porcia lex libertatem c. R. lictori eripuit. . . C. Gracchus legem tulit ne de capite eivium R. iniussu vestro iudicaretur... Tumihi etiam legis Porciae, tu G. Gracchi... mentionem facis?). Ὅτι ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος νόμος εἶναι ὁ αὐτός, ὅστις ἐπεξέτεινε τὸ τῆς προκλήσεως δικαίωμα δεικνύουσιν ἄλλα χωρία, ἐν οἷς ὁ τοιοῦτος νόμος συνάπτεται ὡσαύτως μετὰ τοῦ Σομπρωνίου (Verr. V. § 163: lex Porcia legesque Semproniae περὶ θανατώσεως Ῥωμαίου πολίτου ἐν Σικελίᾳ).

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ Β'. ΤΟΜΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥ Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΤΩΝ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΗΘΙΚΩΝ

(Συνέχεια. Ἴδε σελ. 270 κἑξ.)

Αἴτια Ρωμαϊκὰ 263 E (σελ. 250 στ. ἐ): «τὸ μὲν ἄρρεν ἐστί, τὸ δὲ θῆλυ, καὶ τὸ μὲν ἀρχὰς κινήσεως ἐνίησι, τὸ δ' ὑποκειμένου καὶ ὕλης δύναμιν». Ὡς παραδέδοται τὸ χωρίον, ὁ νοῦς εἶναι ὅτι τὸ μὲν ἄρρεν (τὸ πῦρ) ἐμβάλλει (ἐνίησι) τῷ θήλει (τῷ ὕδατι) ἀρχὰς κινήσεως, τὸ δὲ θῆλυ (τὸ ὕδωρ) ἐμβάλλει (τίνι; τῷ πυρί;) ὑποκειμένου καὶ ὕλης δύναμιν. Τοῦ νοήματος τούτου τὴν ἄνοιαν κατιδὼν ὁ Wyttenbach μετέγραψε: *τὸ δὲ θῆλυ . . . ὑποκειμένου* **ἔχει** *καὶ ὕλης δύναμιν*. Ἠδύνατο δὲ κάλλιον νὰ τεθῇ τὸ *ἔχει* μετὰ τὸ *ὕλης*, ἵνα μὴ χάσκῃ ὁ λόγος. Ὁ ἐκδότης δ' ὅμως ἀπρὶξ ἔχεται τῆς παραδόσεως.

Αὐτ. 264 C: «Διὰ τί πολλῶν ὄντων ἐν Ῥώμῃ ναῶν Ἀρτέμιδος εἰς μόνον τὸν . . . ἄνδρες οὐκ εἰσίασιν; ἢ διὰ τὸν λεγόμενον μῦθον?» Ἦ τἀντίγραφα, ὅπερ ὅτι ἔχει ὀρθῶς δεικνύει ἡ Λατινικὴ γλῶσσα, ἥτις ἐν τῇ αὐτῇ περιστάσει ποιεῖται χρῆσιν τοῦ *an*. Ἀλλ' ὁ ἐκδότης ἀκολουθῶν τῷ Duebner καὶ ἐνταῦθα καὶ ἀπανταχοῦ, ἔνθα ὁ τοιοῦτος ἢ ἀπαντᾷ, ἔγραψεν ἤ.

Αὐτ. 266 B: «τὸ δ' ἐξαίφνης καὶ ἀπροσδοκήτως οἷον ἐνέδρα καὶ παρατήρησις». Οὕτως ὁ ἐκδότης τῷ Ξυλάνδρῳ ἀκολουθῶν. Ἀλλὰ τἀντίγραφα ἔχουσι *παρατηρήσει*, ὅθεν ὑποπτεύω ὅτι ἀρχῆθεν ἔκειτο: **ὅμ**_οιον ἐνέδρᾳ καὶ παρατηρήσει_.

Αὐτ. 272 B (σ. 271, 12): «εἰ μὴ νὴ Δία τῶν Ἀρκάδων πολεμίους καὶ τοὺς Ἀργείους διὰ τὴν γειτνίασιν ἡγουμένων οἱ περὶ Εὔανδρον . . . τὴν ἔχθραν διεφύλαττον». Τίνες ἄλλοι παρὰ τοὺς Ἀργείους νοητέοι ἐνταῦθα ὡς πολέμιοι ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων νομιζόμενοι ἐκ τῶν συμφραζομένων οὐδαμῶς δηλοῦται. Ὁ καὶ ἄρα καταργεῖ τὸν τόπον.

Αὐτ. 273 D: «Διὰ τί Κόϊντος Μέτελλος . . . ἐκώλυεν οἰωνίζεσθαι μετὰ τὸν Σεξτίλιον μῆνα . . . ; πότερον ὅτι, καθάπερ . . . , παραπλησίως τὸν μετὰ μῆνας ὀκτὼ χρόνον ὥςπερ ἑσπέραν τινὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ δείλην ἀποκλίνοντος ἤδη καὶ φθίνοντος νομίζειν». Ὁ ἐκδότης ὑποσημειοῦται: «νομίζειν] add. δεῖ M». Αὐτὸς δ' ὅμως οὐδὲν addens πῶς οἰκονομεῖ τὴν σύνταξιν τοῦ χωρίου;

Αὐτ. 275 A: «Διὰ τί τῷ τοῦ Κρόνου ναῷ χρῶνται ταμιείῳ τῶν δημοσίων χρημάτων; . . . ἢ ὅτι καρπῶν ἀρετῆς ἢ γεωργίας ἡγεμὼν ὁ Θεὸς (ἡ γὰρ ἅρπη τοῦτο σημαίνει καὶ οὐχ ὡς γέγραφεν Ἀντίμαχος κτέ) (1), καρπῶν δ' ἀφθονία καὶ διάθεσις γένεσίς ἐστι νομίσματος, διὸ τὸν αἴτιον *καὶ* φύλακα ποιοῦνται τῆς εὐδαιμονίας». Ὁ νοῦς εἶναι: ἐπειδὴ ὁ Κρόνος εἶναι ἡγεμὼν (τ. ἔ. αἴτιος) καρπῶν ἀρετῆς, ἡ δὲ καρπῶν ἀφθονία γένεσίς ἐστι νομίσματος, ὁ Κρόνος ἄρα εἶναι αἴτιος τοῦ νομίσματος, διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι τὸν αἴτιον τῆς (ἀπὸ τοῦ νομίσματος) εὐδαιμονίας ποιοῦνται καὶ φύλακα ταύτης (λατ. eum qui bonorum suorum auctor sit custodem *quoque* eorum faciunt). Ἀλλ' ὁ ἐκδότης τὸν *καὶ* συμπλεκτικὸν ὑπολαβὼν καὶ τὴν λέξιν τὴν τῷ *φύλακα* συμπλεκτέαν ζητῶν καὶ οὐχ εὑρίσκων ἐδημιούργησε τοιαύτην ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γράψας **τοῦτον** (*ἀντὶ* **τὸν**) *αἴτιον καὶ φύλακα ποιοῦνται τῆς εὐδαιμονίας !!*

Αὐτ. 277 B (σ. 283, 20): «Ἀργείους δὲ Σωκράτης φησὶ τῇ *Εἰλιονείᾳ* κύνα θύειν διὰ τὴν ῥᾳστώνην τῆς λοχείας». Καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ὤφειλεν ὁ ἐκδότης νὰ γράψῃ *Εἰλειθυίᾳ*, πολλῷ δὲ μᾶλλον τοῦ Amiot ὑφηγησαμένου. Ὅταν ἐν ἐκδόσεσι τῶν παλαιῶν συγγραφέων

(1) Ὁδοῦ πάρεργον ἔστιξα ὀρθῶς τὸ χωρίον, ὅπερ ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλὰ εἶναι κάκιστα ἐστιγμένον ἐν τῇ ἐκδόσει.

τοιαῦτα γραφικὰ σφάλματα παραλείπωνται ἀδιόρθωτα, τότε εἶναι δίκαιον νὰ ἀγανακτῇ τις κατὰ τῶν καλούντων τὴν τοιαύτην τοῦ ἐκδότου ἐργασίαν mercennariam operam;

Αὐτ. 278 F (287, 25): «Διὰ τί τὸν Θεὸν ἐκεῖνον, ᾧ μάλιστα τὴν Ρώμην σώζειν προςήκει . . , καὶ λέγειν ἀπείρηται καὶ ζητεῖν καὶ ὀνομάζειν . . . ; πότερον . . . ἐκκλήσεις εἰσὶ καὶ γοητεῖαι θεῶν, αἷς νομίζοντες καὶ *αὐτοὶ* θεούς τινας ἐκκεκλῆσθαι παρὰ τῶν πολεμίων καὶ μετῳκηκέναι παρ' αὐτοὺς ἐφοβοῦντο ταὐτὸ παθεῖν ὑφ' ἑτέρων», Γράφε *αὑτοὺς* τ.ἔ. τοὺς 'Ρωμαίους, διότι ὁ νοῦς εἶναι: «οἱ 'Ρωμαῖοι νομίζοντες ὅτι διά τινων γοητειῶν κατώρθωσαν νὰ ἐξαγάγωσιν ἐκ τῆς τῶν πολεμίων πόλεως (=παρὰ τῶν πολεμίων) πρὸς **ἑαυτοὺς** τοὺς ἐκείνης προστάτας θεοὺς ἐφοβοῦντο μὴ τὸ αὐτὸ πάθωσιν ὑφ' ἑτέρων, ἂν ἀπεκάλυπτον τὸ τοῦ πολιούχου αὐτῶν θεοῦ ὄνομα». 'Ο ἐκδότης ἐκλαβὼν φαίνεται τὸ *παρὰ τῶν πολεμίων* ἀντὶ τοῦ *ὑπὸ τῶν πολεμίων* τὸ δ' *ἐκκεκλῆσθαι* παθητικὸν δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ γράψῃ *παρ' αὑτοὺς* τ.ἔ. τοὺς πολεμίους, ὅπερ ποιήσας διέστρεψε τὸ νόημα τοῦ χωρίου. Τί ἐστιν *ἔκκλησις θεῶν* (evocatio) διδάσκει ὁ Λίουιος V, 21 : dictator auspicato egressus cum edixisset ut arma milites caperent . . . inquit . . . te simul, Juno regina, quæ nunc Veios colis, precor ut nos victores in nostram tuamque mox futuram urbem sequare, ubi te dignum amplitudine tua templum accipiat etc. Φανερὸν δ' ὡσαύτως ὅτι γραπτέον *μετῳκηκέναι*, διότι ὑποκείμενον καὶ τούτου εἶναι *οἱ 'Ρωμαῖοι* (*αὐτοί*).

Αὐτ. 283 F (σ. 301, 5): φαίνεται γὰρ ἄτοπον **ταῦτα** *μὲν ποιεῖν αὐτοὺς* ἐπιτιμᾶν δὲ βαρβάροις ὡς οὐχ ὅσια ποιοῦσι». Καὶ τυφλῷ δῆλον ὅτι γραπτέον **ταὐτὰ ποιεῖν μὲν** *αὐτούς*, *ἐπιτιμᾶν δὲ* κτέ.

Αὐτ. 288 F (σ. 313, 17): «ἔστιν οὖν καὶ ὁ Σπόριος τῶν διὰ δυεῖν γραφομένων, τοῦ *σ* καὶ *π*· γράφουσι δὲ διὰ τούτων. Καὶ τοὺς ἀπάτορας **σίνε πάτρις**, οἷον *ἄνευ πατρός*, τῷ μὲν *σ*. τὸ *σίνε* τῷ δὲ *π* τὸ *πάτρις* σημαίνοντες. Τοῦτ' οὖν τὴν πλάνην ἐποίησε, τὸ διὰ τῶν αὐτῶν γραμμάτων τὸ *σίνε πάτρις*, καὶ τὸν Σπόριον γράφεσθαι». Τὸ πρότερον *σίνε πάτρις* φαίνεταί μοι παρέμβλημα. Θαυμαστὴ δὲ εἶναι

ἤτε ἐτυμολογικὴ δεινότης τοῦ τοιαῦτα γράφοντος καὶ ἡ περὶ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν ἐμπειρία αὐτοῦ, πρὸς ἣν καὶ ὁ ἐκδότης αὐτοῦ ἐν τοῖς προλόγοις ἀντιφιλοτιμούμενος δὲν ὤκνησε νὰ πλουτίσῃ τὴν πενιχρὰν τῶν Ρωμαίων διάλεκτον διὰ γραμματικῶν τε καὶ συντακτικῶν μαργαριτῶν, οἷοι εἰσὶν οἵδε· *invidiosum* adversarium (ἀντὶ invidum) [Προλ. Τομ. Β'. σελ. VII]; cum neminem credidissem futurum, qui . . . *castigaturus esset* (ἀντὶ castigaret) [αὐτόθι]; liber, *quo* insit error (ἀντὶ ubi ἢ in quo ἢ cui) [αὐτ. σ. VIII]; ignoscendum *illum* quidem esse (ἀντὶ illi) [αὐτ.]; emendatio . . . sermoni innitenda est (ἀντὶ inniti debet) [αὐτ. σ. IX); parenthe*sios* (ἀντὶ -sis ἢ -seos) [αὐτ. σ. XVII] ; facere non poterat quin occasionem *ullius* emendationis proferendae arriperet (ἀντὶ alicuius) [αὐτ. σ. XVIII] καὶ ἄλλοι πολλοί, οὓς παραλείπω ἀρκεσθεὶς τοῖς ὀλίγοις τούτοις, δι' ὧν αὐτὸ τὸ τεχνολογικὸν ἢ τὸ συντακτικὸν τῆς Λατινικῆς γραμματικῆς ἐκ βάθρων ἀναμορφοῦται. Πολλῷ δὲ πλείονες τούτων καὶ τιμαλφέστεροι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ τοῦ πρώτου τόμου προλόγῳ, ὧν τινας θὰ κατέλεγον ἐνταῦθα, ἂν μὴ ἐφειδόμην τῶν τῆς Ἀθηνᾶς ἀναγνωστῶν. Καὶ ὅμως ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα πταίων δὲν διστάζει, ὡς ἀκούω, νὰ ἐλέγχῃ ἄλλους διότι οὐχὶ ἐν κομψῷ ῥητορικῷ λόγῳ, ἀλλ' ἐν κριτικῇ διατριβῇ συντομίας χάριν συνέταξαν τὸ dignus ἀπαρεμφάτῳ σὺν τῷ Κοϊντιλιανῷ (πρβλ. τὸ γνωστότατον : Lyricorum Horatius solus fere legi dignus· (X, 1, 91) ἢ διότι εἶπον littera a σὺν τῷ γραμματικῷ Νιγιδίῳ τῷ τοῦ Οὐάρρωνος διδασκάλῳ (παρὰ Γελλίῳ XIX, 13, 7 : inter litteram *n* et *g* est alia vis, πρβλ. Γελλ. IV, 16, 3) ἢ διότι εἶπον περὶ τοῦ συγγραφέως, ὅςτις ἦτο τοῦ λόγου αὐτῶν τὸ ὑποκείμενον, noster, καθ' ἃ καὶ ὁ Κικέρων περὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν Ῥήτορος, περὶ οὗ ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ, ὃ ἐπιγράφεται Orator, πραγματεύεται, λέγει (§ 99): hic noster, quem principem ponimus, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἅπερ καὶ ἂν ἦσαν ψεκτὰ πᾶς ἄλλος ἐδικαιοῦτο μᾶλλον νὰ ἐλέγξῃ ἢ ὁ εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τῆς Λατινικῆς γραμματικῆς ἁμαρτάνων :

Ἄλλων ἰατρὸς αὐτὸς ἕλκεσιν βρύεις.

Αὐτ. 290 C (σ. 317, 22): «οὐδὲν οὖν ὄφελος ἦν οὕτως αὐτὸν (γρ. αὑτὸν) ἥμερον παρέχειν καὶ φιλάνθρωπον, εἰ κύων προειστήκει

δεδιττόμενος καὶ ἀπερύκων τοὺς προςφυγεῖν δεομένους» Γρ. **παρειστήκει**. Τῆς συγχύσεως τῶν προθέσεων *παρὰ* καὶ *πρὸ* δύναται ὁ βουλόμενος νὰ εὕρῃ παραδείγματα ἐν τοῖς εἰς Διονύσιον διορθωτικοῖς μου τοῖς ἐν τῷ πανηγυρικῷ τεύχει τῷ ἐπιγραφομένῳ *τὰ κατὰ τὴν 50ετηρίδα τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου* κατακεχωρισμένοις, ἅπερ ὁ ἐκδότης ἀνέγνω μέν, ἀλλ' οὐκ ἔγνω.

Παράλληλα Ἑλληνικὰ καὶ Ρωμαϊκὰ 305 D (σ. 355, 26: «Πορσίνας Τούσκων βασιλεὺς πέραν ποταμοῦ Θύμβρεως **στρατεύσας** ἐπολέμησεν Ρωμαίοις» Γρ. **στρατοπεδεύσας**. Ἦτο δ' ἀναγκαῖον νὰ λεχθῇ τοῦτο, ἵνα νοηθῶσι τὰ κατωτέρω: «Μούκιος . . . ἐν ἰδιωτικῷ σχήματι τὸν *ποταμὸν διῆλθε*».

Περὶ τῆς Ρωμαίων τύχης 318 E (σ. 389, 9): «καὶ τὸ τῆς Μέντης καλουμένης (Γνώμης ἂν **νομίζοιτο**) Σκαῦρος Αἰμίλιος [ἱερὸν ἱδρύσατο] κτέ.» Ἀντὶ τοῦ **νομίζοιτο**, ὅπερ οὐδένα ἐνταῦθα νοῦν ἔχει, ὁ ἐκδότης εἰκάζει *ὀνομάζοιτο*. Τὸ ὀρθὸν εἶναι **ἑλληνίζοιτο** τ.ἔ. *ἑλληνιστὶ μεθερμηνεύοιτο*.

Αὐτ. 323 A (σ. 400, 3): «εἰδὼς ὅτι μεγάλη ῥοπὴ μᾶλλον δ' ὅλον ἡ τύχη παρὰ πάντ' ἐστὶ πράγματα καὶ μάλιστα τὰ αὐτοῦ (γρ. *αὑτοῦ*) κτέ.» Τὸ *μεγάλα. . . πράγματα* δὲν διέκρινε τῶν πλουταρχείων ὁ ἐκδότης οὐδ' ὑπεσημειώσατο, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων ποιεῖ, ὅτι εἶναι τὸ περιώνυμον τοῦ Δημοσθένους. Ὁμοία παράλειψις καὶ ἐν σ. 425, 10.

ιϐ. E σ. 401, 23 «*αἰδῶ τε συνεργὸν ἀρετᾶς δοριμάχου*, ὥς φησι Τιμόθεος» Καὶ τοῖς παισὶ δῆλον ὅτι γραπτέον **αἰδῶ**.

Αὐτ. 324 C (σ. 403, 16): «Φίλιππος δὲ κινδυνεύοντος Ἀντιόχου προηττημένος **ἔπιπτε**» Ὥστε δὲν *ἔπεσεν* εὐθὺς μετὰ τὴν ἧττάν του, ἀλλ' ἕϐδομον τοῦτ' ἔτος ἔτι ἔπιπτε. Ὁ τὰ τοιαῦτα γελῶν θὰ γράψῃ σὺν ἐμοὶ *ἔπτησσε* τ.ἔ. ὑπὸ φόϐου δὲν ἐτόλμα νὰ βοηθήσῃ τῷ Ἀντιόχῳ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων πιεζομένῳ. Πρϐλ. σελ. 404, 12: *πτήξας δὲ καὶ ταπεινωθεὶς ἀνεκαλεῖτο* τὸν Κάμιλλον.

Αὐτ. 326 B (σ, 407, 21). Ὀρθὴ εἶναι ἡ τοῦ ἐκδότου εἰκασία, *ἐγὼ δὲ* **τύχην** *τίθεμαι* κτέ. ἣν ὤφειλε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ κείμενον,

ὡςαύτως δὲ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω τὴν τοῦ Wyttenbach *Σερουΐλλους* ἀντὶ *Σερουΐους* (Μαλλίους καὶ **Σερουΐους** καὶ ποστουμίους). Σημειωτέον δ' ὅτι πολλαχοῦ ὁ ἐκδότης εἰςήγαγεν εἰς τὸ κείμενον ἐξ εἰκασίας γραφάς.

Περὶ 'Αλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 328 D (σ. 414, 7): «Θαυμάζομεν τὴν διάθεσιν Ζήνωνος, εἰ Διογένη τὸν Βαβυλώνιον ἔπεισε φιλοσοφεῖν, ἀλλ' Ἀλεξάνδρου τὴν Ἀσίαν ἐξημεροῦντος Ὅμηρος ἦν ἀνάγνωσμα **καὶ** Περσῶν καὶ Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες τὰς Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους τραγῳδίας ᾖδον κτέ». Ὡς ἔχει νῦν τὸ χωρίον ἐξαίρεται ὥς τι σπουδαῖον τὸ ὅτι ὁ Ὅμηρος ἦτο ἀνάγνωσμα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτε ἐξημέρου τὴν Ἀσίαν, ἀντιτίθεται δὲ τοῦτο ἀτόπως πρὸς τὸ τοῦ Ζήνωνος κατόρθωμα πείσαντος τὸν Βαβυλώνιον Διογένη φιλοσοφεῖν, τέλος δὲ παρατάσσονται *Πέρσαι καὶ Σουσιανοὶ καὶ Γεδρώσιοι*, ὡς εἰ οἱ Σουσιανοὶ μὴ ἦσαν Πέρσαι. Πάντα ταῦτα τὰ παράδοξα αἴρονται ἐκποδὼν γενομένου τοῦ καταράτου ἐκείνου **καὶ** (**καὶ** Περσῶν), οὗ γενομένου τὸ ἑξῆς ἔσται: Ὅμηρος ἦν Περσῶν ἀνάγνωσμα καὶ παῖδες Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων τὰς Εὐρ. καὶ Σοφ. τραγῳδίας ᾖδον.

Αὐτ. 333 A: «Φιλοξένου . . . γράψαντος, ὅτι παῖς ἐν Ἰωνίᾳ γέγονεν οἷος οὐκ ἄλλος ὥραν καὶ εἶδος, καὶ πυνθανομένου εἰ ἀναπέμψῃ κτέ». Τἀντίγραφα ἔχουσιν *ἀναπέμψει*, ᾧ τοῖς τε γράμμασι πλησιέστερον καὶ συντακτικῶς ἅμα ἀκριβέστερον εἶναι *ἀναπέμψειε*.

Αὐτ. 338 F (427, 1): «τεχνῶν δὲ καὶ φύσεων ἀγαθῶν αὔξησιν εὐμένεια καὶ τιμὴ καὶ φιλανθρωπία βασιλέως ἐκκαλεῖται καὶ τοὐναντίον ὑπὸ φθόνου καὶ σμικρολογίας καὶ *φιλονεικίας* τῶν κρατούντων *σβέννυται καὶ φθίνει* πᾶν τὸ τοιοῦτο». Τίς ὀφθαλμοὺς ἔχων τῆς ἀληθείας ὁρατικοὺς δὲν βλέπει ὅτι ἡ *φιλονεικία* ἐνταῦθα καὶ Ἑλληνικὴ ἂν ἦτο λέξις οὐδαμῶς θὰ ἐνεχώρει. Διότι αἱ ἀγαθαὶ φύσεις *σβέννυνται καὶ φθίνουσιν*, ὅταν οἱ ἡγεμόνες κατέχωνται οὐχὶ ὑπὸ φιλονεικίας, τ.ἔ. τῆς τοῦ λοιδορεῖσθαι καὶ ἐρίζειν σπουδῆς, ἀλλ' ὑπὸ φιλονεκίας τ.ἔ. τῆς τοῦ ὑπερτερεῖν τῶν ἄλλων σφοδρᾶς ἐπιθυμίας, ἐξ ἧς γεν-

νᾶται φθόνος πρὸς τὰς ἀγαθὰς φύσεις καὶ σπουδὴ τοῦ *σβέσαι* καὶ *διαφθεῖραι* αὐτάς.

Αὐτ. 334 D (σ. 428, 35) πάλιν τὸ χαρίεν ἐκεῖνο *χάριεν*.

Αὐτ. Ε (σ. 429, 3): «ἐβουλόμην . . . μᾶλλον *ἀπολωλέναι* μέρος τῆς βασιλείας ἢ Θετταλὸν ἐπιδεῖν ἡττημένον» Γρ. *ἀπολωλεκέναι*.

Αὐτ. 335 Ε (σ. 431, 16): «Ἀλλὰ φέρε πρὸς Θεῶν ἐκτελεσθῆναι καὶ φανῆναι τοιοῦτον ἔργον· ἐσθ' ὅςτις ἂν ἰδὼν ὑπέλαβε κατὰ τύχην γεγονέναι καὶ αὐτομάτως τὸ σχῆμα κτέ;» Τίς ἑλλήνων εἶπε ποτὲ *φέρε ἐκτελεσθῆναι*; Δὲν εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἶπεν· «ἀλλὰ φέρε πρὸς θεῶν, ἐκτελεσθὲν καὶ φανὲν τοιοῦτον ἔργον ἐσθ' ὅςτις ἂν ἰδὼν ὑπέλαβε κατὰ τύχην γεγονέναι;» Τὸ ἑξῆς εἶναι: ἐσθ' ὅςτις ἂν ἰδὼν ἐκτελεσθὲν καὶ φανὲν τοιοῦτον ἔργον ὑπέλαβε κτέ.

Αὐτ. 336 Α (σ. 432, 1): «τῷ μὴ μαθόντι χρῆσθαι κίνδυνός ἐστιν, οὐ δύναμις οὐδὲ κόσμος, ἀλλ' ἔλεγχος». Ὡς εἶναι ἐστιγμένον τὸ χωρίον τὸ *οὐ δύναμις οὐδὲ κόσμος* ἀποτελεῖ μίαν ἀρνητικὴν ἔννοιαν, ἥτις ἀντιτίθεται ἔνθεν μὲν πρὸς τὸν *κίνδυνον*, ἔνθεν δὲ πρὸς τὸν *ἔλεγχον*, ὅπερ ἄτοπον. Ἄλογος ὡσαύτως εἶναι ἡ ἀντίθεσις τοῦ *κόσμου* πρὸς τὸν *κίνδυνον*, καὶ τῆς *δυνάμεως* πρὸς τὸν *ἔλεγχον*. Ἐὰν δὲ στίξωμεν ὧδε «κίνδυνός ἐστιν οὐ δύναμις, οὐδὲ κόσμος ἀλλ' ἔλεγχος», τότε πάντα ἔχουσι κάλλιστα. Δὲν εἶναι δύναμις ταῦτα, λέγει ὁ Π., ἀλλὰ κίνδυνος (= *ἀδυναμία*), δὲν εἶναι κόσμος (*δόξα*), ἀλλ' ἔλεγχος τῆς ἀσθενείας καὶ μικρότητος (*ἀδοξία*). — Μικρὸν κατωτέρω: «τὴν φύσιν . . . τῷ ἐλάφῳ κέρατα θαυμαστὰ τῷ μεγέθει καὶ τραχύτητι πρὸς ἄμυναν ἐμφῦσαι, διδάσκουσαν ἡμᾶς ὡς οὐδὲν ὠφελεῖ τὸ ἰσχύειν καὶ ὡπλίσθαι τοῖς μένειν καὶ θαρρεῖν μὴ δυναμένοις». Τὸ *πρὸς ἄμυναν*, ὡς ἔχει νῦν τὸ χωρίον, ἀνάγκη νὰ συναφθῇ τῷ *ἐμφῦσαι*, ἐξ οὗ ὅμως γεννᾶται τόδε τὸ νόημα, ὅτι ἡ φύσις ἐνέβαλε τῷ ἐλάφῳ τὰ κέρατα *ἵνα ἀμύνηται*, ὅπερ ἀντίκειται τοῖς εὐθὺς ἑπομένοις: *διδάσκουσα . . . ὡς οὐδὲν ὠφελεῖν τὸ ἰσχύειν* κτέ. Τούτοις προσθετέον ὅτι ἡ τοῦ ἀνάρθρου *τραχύτητι* μετὰ τοῦ ἐνάρθρου *τῷ μεγέθει* σύνδεσις εἶναι ὡς ἀλη-

θῶς τράχυτάτη. Ἅπασαι αὗται αἱ ἀτοπίαι αἴρονται ἐὰν γράψωμεν : *καὶ τραχύτατα πρὸς ἄμυναν*, ὅτε τὸ *πρὸς ἄμυναν* θὰ συναφθῇ τῷ *τραχύτατα*.

Αὐτ. 238 D (σ. 438, 5): «ἔγημε δὲ Ρωξάνην ἑαυτῷ *μόνης* ἐρασθείς, τὴν δὲ Δαρείου Στάτειραν τῇ βασιλείᾳ καὶ τοῖς πράγμασι. . . τῶν δ' ἄλλων Περσίδων — ἐκράτησε . . . σωφροσύνῃ κτέ.» Φανερὸν εἶναι ὅτι γραπτέον *μόνην*. Ἔγημε μέν τινας τῶν Περσίδων, ἀλλ' *ἑαυτῷ* (χάριν ἑαυτοῦ) **μόνην** τὴν Ρωξάνην, τὴν δὲ Στάτειραν πολιτικῶν ἕνεκα λόγων, οὐχὶ χάριν ἑαυτοῦ.

Αὐτ. 341 F (σ. 446, 6): «ἐν ἀποστάσεσι μυρίαις *ἀπο*τ**ροπαῖς** *σκιρτήσεσιν* ἐθνῶν, βασιλέων ἀφηνιασμοῖς» Γρ. *ἀποσκιρτήσεσιν ἐθνῶν* ἀντὶ *ἀπο*τ**ροπαῖς** *σκιρτήσεσιν ἐθνῶν*, ὅπερ προῆλθεν ἐκ διττογραφίας. Τοῦτο διδάσκει καὶ τῶν συμφραζομένων ἡ συμμετρία.

Αὐτ. 342 C (σ. 447, 14): «ἐπεὶ δὲ Φιλίππου τελευτήσαντος . . . ἔσπευδεν ἅψασθαι τῆς Ἀσίας, ἐνίστατο *δ'* ἡ τύχη καὶ . . . μυρίας περιέβαλλεν ἀσχολίας καὶ διατριβὰς ἐπιλαμβανομένη· πρῶτον αὐτῷ τὰ βαρβαρικὰ τῶν προσοίκων διετάραξε κτέ». Τὸ χωρίον πᾶς τις πλὴν ἴσως τοῦ ἐκδότου βλέπει ὅτι δὲν ὑγιαίνει. Εὔκολος δ' ἡ θεραπεία. Γραπτέον: «ἐπεὶ. . . τῆς Ἀσίας, ἐνίστατο **δὴ** Τύχη καὶ . . . μυρίαις . . . ἀσχολίαις καὶ διατριβαῖς ἐπιλαμβανομένη· **ἢ** πρῶτον αὐτῷ . . . συνετάραξε κτέ.

Πότερον Ἀθηναῖοι κατὰ πόλεμον ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδοξότεροι 349 A (σ. 464, 17): «πλέον ἀνηλωκὼς φανεῖται . . . ὧν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας καὶ τῆς ἐλευθερίας πολεμῶν **τοὺς** βαρβάρ**ους** ἀνάλωσε» Γρ. **τοῖς** βαρβάρ**οις**.

Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος 353 E (477, 7): «οὐδὲ μέρος, οὐδὲ στοιχεῖον, **ἀλλ' ἀλλοῖον** περίττωμα διεφθορὸς καὶ νοσῶδες». Κατὰ ταῦτα τὸ *μέρος* καὶ τὸ *στοιχεῖον* εἶναι ὡσαύτως *περιττώματα*, ὧν διάφορον (*ἀλλοῖον*) εἶναι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος. Τοιαῦτα ὑθλοῦντα ἐποίησε τὸν Πλούταρχον ὁ βιβλιογράφος δὶς γράψας τὰ γράμματα ΑΛΛ. Τὸ

ὀρθὸν δηλ. εἶναι: *οὐδὲ στοιχεῖον*, **ἀλλ' οἷον** *περίττωμα* κτλ. Τοιαῦτα προφανῆ καὶ εὐχερῶς διορθούμενα σφάλματα καταλιπὼν ὁ ἐκδότης ἀδιόρθωτα τί ὠφέλησε διὰ τῆς ἐκδόσεώς του; — Μικρὸν κατωτέρω ἐξέδωκεν. «οὐδὲν γὰρ ἄλογον . . . ἐγκατεστοιχειοῦτο ταῖς ἱερουργίαις, ἀλλὰ τὰ μὲν ἠθικὰς ἔχοντα καὶ χρειώδεις αἰτίας, τὰ δ' οὐκ ἄμοιρα κομψότητος ἱστορικῆς ἢ φυσικῆς *ἐστι* κτέ», καίτοι, εἰ μή τι ἄλλο, τὸ *ἐστι* διδάσκει ὅτι γραπτέον ἐν τῇ ἀντιθέτῳ προτάσει *ἐγκατεστοιχ***είωται.**

Αὐτ. 355 A (σ. 480, 19): «τίκτουσι δὲ τὸν γόνον εἰς ὕλην, ἣν σφαιροποιοῦσιν οὐ τροφῆς μᾶλλον ἢ γενέσεως **χώραν** παρασκευάζοντες» [οἱ κάνθαροι]. Τί ἐστι *τροφῆς χώρα* ὅστις σὺν ἐμοὶ ἀγνοεῖ, γραψάτω: *οὐ τροφῆς μᾶλλον ἢ γενέσεως χάριν* κτέ.

Αὐτ. 355 B (σ. 481, 1): «καὶ μηδὲν οἴεσθαι τούτων λέγεσθαι γεγονὸς οὕτω καὶ πεπραγμένον». Δὲν εἶναι πολλῆς σοφίας ἀνάγκη ἵνα εὕρῃ τις ὅτι γραπτέον; *μηδὲν . . . λέγεσθαι* **ὡς** *γεγονὸς οὕτω* κτέ,

Αὐτ. 356 E (σ. 485, 3): «πλανωμένην δὲ πάντῃ καὶ ἀποροῦσαν οὐδένα **προσ***ελθεῖν* ἀπροσαύδητον, ἀλλὰ καὶ παιδαρίοις συντυχοῦσαν ἐρωτᾶν περὶ τῆς λάρνακος». Ὁ ἐκδότης ὑποσημειοῦται **παρ***ελθεῖν* M, ὅπερ ἐξ ἁπλῆς πάντως ἰδιοτροπίας δὲν εἰσήγαγεν εἰς τὸ κείμενον, καίτοι εἶναι τὸ μόνον ὀρθόν.

Αὐτ. 360 A (σ. 493, 1): «μεγάλας μὲν τῷ ἀθέῳ λεῷ κλισιάδας ἀνοίγοντας **καὶ** ἐξανθρωπίζοντας τὰ θεῖα». Οὕτως ὁ ἐκδότης ἀκολουθῶν τῷ Markland. Ἀλλὰ τὰ ἀντίγραφα ἔχουσιν *ἐξανθρωπίζοντι*, ὅπερ ἐξαλειφθέντος τοῦ **καὶ** θὰ ἔχῃ κάλλιστα συναπτόμενον τῷ *λεῷ*. Εἶναι δὲ ἀναγκαιοτάτη ἡ τοιαύτη γραφή, διότι οὕτω μόνως φαίνεται πῶς οἱ τοὺς Αἰγυπτίους θεοὺς ἀρχῆθεν ἀνθρώπους εἶναι λέγοντες ἀνοίγουσι τῷ λαῷ κλισιάδας μεγάλας. Ὁ λαὸς ἐξανθρωπίζει τὰ θεῖα καθ' ὅσον φαντάζεται τοὺς θεοὺς ὡς ἀνθρώπους ἀποδιδοὺς αὐτοῖς πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη.

Αὐτ. 360 C (σ. 494, 4): «μεγάλαι μὲν ὑμνοῦνται πράξεις ἐν

Ἀσσυρίοις Σεμιράμιος, μεγάλαι δ' αἱ Σεσώστριος» Γρ. μεγάλαι *δὲ* Σεσώστριος, ὡς πρὶν κεῖται. *Σεμιράμιος* οὐχὶ *αἱ Σεμιράμιος*.

Αὐτ. 363 F (σ. 503, 24): «ἐπὶ τραπέζης ὅλα μὴ **προτίθεσθαι**» Γρ. ***παρατίθεσθαι***. Ἰδὲ ἀνωτέρω.

Αὐτ. 367 B «ὁ δ' Ὧρος χρόνῳ τοῦ Τυφῶνος ἐπεκράτησε, τουτέστιν εὐκαιρίας ὄμβρων γενομένης ὁ Νεῖλος **ἐξεώσας** (!) τὴν θάλασσαν ἀνέφηνε τὸ πεδίον καὶ ἀνεπλήρωσε ταῖς προςχώσεσιν». Τὸ *ἐξεώσας* εἶναι τοσοῦτον ἄξιον τοῦ Πλουτάρχου ὅσον καὶ τὸ *κατεάξας*. Τὸ δὲ ἀσύνθετον (*Ὧρος . . . ἐπεκράτησε, Νεῖλος . . . ἀνέφηνε*) οὐδένα λόγον οὐδὲ νοῦν ἔχει. Γραπτέον: **ὡς** *δ' Ὧρος . . . ἐπεκράτησεν, ὁ Νεῖλος ἐξώσας . . . ἀνέφηνε κτέ*. Ὁ **ὡς** ἐκπεσὼν διὰ τὸ τέλος τῆς ἡγουμένης λέξεως (*συνερρυηκὸς*) ἀνεπληρώθη κακῶς διὰ τοῦ ἄρθρου.

Αὐτ. 368 B (σ. 515, 17) «καὶ τοὔνομα πολλὰ φράζει, οὐχ ἥκιστα δὲ κράτος ἐνεργοῦν καὶ ἀγαθοποιόν, **ὃ λέγουσι**: Τὸ δ' ἕτερον ὄνομα τοῦ Θεοῦ τὸν Ὄμφιν εὐεργέτην ὁ Ἑρμαῖός φησι δηλοῦν ἑρμηνευόμενον». Ὡς ἔχει νῦν τὸ χωρίον, τὸ *ὃ λέγουσι* οὐδὲν λέγον καταργεῖ τὸν τόπον. Τὸ χωρίον ἄρα χρῄζει διορθώσεως, καὶ δὴ ἤτοι γραπτέον *ἀγαθοποιόν. Ὁ λέγουσι δ' ἕτερον* ἐξαλειφομένου τοῦ **τὸ**, ἢ τὸ μὲν ***φράζει*** εἰς ***φράζειν*** τρεπτέον, τὸ δὲ **ὃ** (*ὃ λέγουσιν*) ἐξαλειπτέον.

Αὐτ. 372 A (525, 18): «ἀμπεχόνῃ δὲ φλογοειδεῖ στέλλουσιν αὐτοῦ τὰς εἰκόνας, ἥλιον σῶμα τῆς τἀγαθοῦ δυνάμεως **ὡς** ὁρατὸν οὐσίας νοητῆς ἡγούμενοι». Ἐπειδὴ ὁ ὡς ἐνταῦθα οὐδὲν σημαίνει, ὁ Markland ἔγραψε *φῶς*, ὁ δ' ἡμέτερος ἐκδότης εἰκάζει *καὶ φῶς* παραβάλλων 372 B (σ. 526, 8), ἔνθα κεῖται *τὸν ἥλιον ὄμμα τοῦ Ὥρου καὶ* **φῶς** *ἡγούμενοι*. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ὅτε *ἥλιος* καὶ *ἡ σελήνη* παραβάλλονται πρὸς ὀφθαλμούς, οἵπερ εὐλόγως καλοῦνται φῶς τῶν ἐχόντων αὐτούς, ἐν δὲ τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ὁ ἥλιος παραβάλλεται πρὸς σῶμα περιβάλλον οὐσίαν νοητήν. Οὐδὲν ἄρα χρησιμεύει το χωρίον ἐκεῖνο εἰς τὴν τοῦ προκειμένου διόρθωσιν, ἥτις γίνεται, νομίζομεν, ἁπλούστατα ἐξαλειφομένου τοῦ **ὡς** προελθόντος ἐξ ἐπαναλήψεως τῆς ληγούσης τῆς προηγουμένης λέξεως (*δυνάμε***ως**).

Αὐτ. 372, Ε (527, 15): «Ἡ γὰρ Ἶσις ἐστι μὲν τὸ τῆς φύσεως θῆλυ, καὶ δεκτικὸν ἁπάσης γενέσεως, *καθὸ* τιθήνη καὶ πανδεχὴς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος . . . κέκληται». Γρ. **καθ' ὃ** τ. ἔ. καθ' ἣν (δι' ἣν) ἰδιότητα. **Καθὸ** σημαίνει *καθ' ὅσον*. —Μικρὸν κατωτέρω γρ. *τὴν* **δὲ** *τοῦ κακοῦ φεύγει καὶ διωθεῖται μοῖραν* ἀντὶ *τὴν* **δ' ἐκ.**

Αὐτ. 375 F (σ. 535, 20): «οἱ γλώττας τὰς τοιαύτας προςαγορεύοντες» καθ' ἕλξιν συνηθεστάτην μὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἄγνωστον δὲ τῷ ἐκδότῃ, ὅστις τῷ Ξυλάνδρῳ ἀκολουθῶν ἔγραψε *τὰ τοιαῦτα*. Μικρὸν κατωτέρω γρ. *τὴν ἐπὶ τῆς τοῦ ἡλίου περιφορᾶς τεταγμένην δύναμιν* ἀντὶ *τεταγμένης*.

Ἀθήνησι τῇ 26 Δεκεμβρίου 1891.

Σ. ΒΑΣΗΣ

Σελ. 271, 3 γρ. εἰωθυῖαν. αὐτ. 9: ὥςτε. αὐτ. 16: φιλαπέχθημον, εὑρησιλογία.

Σελ. 272, 23 γρ. *σοί*. αὐτ. 24 γρ. χαλεπώτερον σοί ἐστιν.

Σελ. 273, 7 γρ. μετήνεγκε, αὐτ. 16. διάστροφον, αὐτ. 18 προςέπεμψε. Φήσαντος.

Σελ. 274, 22 γρ. *τινός*.

Σελ. 275, 6 γρ. *καὶ οἱ ἱερεῖς*. αὐτ. 10 γρ. γραπτέον.

Σελ. 276, 5 γρ. ὀπίσω.

Σελ. 277, 5 γρ. ἤσκει.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΛΑΚΩΝΙΚΗΣ

Μονεμβασία.

Ἡ ἐπὶ τῆς νησῖδος, τῆς διὰ γεφύρας μετὰ τῆς Λακωνικῆς κοινωνούσης, Μονεμβασία εἶναι δυνατὸν νὰ γείνῃ ὑποκείμενον παντοδαπῆς μελέτης. Ἡ πολιτικὴ ἱστορία αὐτῆς εἶναι ἀξία μείζονος ἢ μέχρι τοῦδε διατριβῆς, πλεῖστον δὲ δύναται ν' ἀσχοληθῇ τις καὶ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῆς ἱστορίαν, ἐξ ἧς πολλαχῶς καὶ διὰ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν ὠφέλειαν θὰ προέλθῃ.

Ἐπὶ τῆς εὐδαίμονος ἄλλοτε καὶ ἰσχυρᾶς πόλεως κεῖται νῦν κώμη, ἧς οἱ κάτοικοι προσκείμενοι τῇ πατρῴᾳ ἑστίᾳ διαφυλάττουσιν ἀξίαν μιμήσεως φιλοξενίαν. Ἐν αὐτῇ, πλὴν τῶν τειχῶν καὶ ἐρηριμμένων νῦν μεγαλοπρεπῶν οἰκήσεων, ἄξια θέας μάλιστα εἶναι τὰ ὑπολειφθέντα τῆς χριστιανικῆς τέχνης μνημεῖα, ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως μὲν ἡ *Ἁγία Σοφία*, παρὰ τὸ χεῖλος τῆς πρὸς βορρᾶν ἀπορρῶγος πέτρας, ἐν δὲ τῇ πόλει ὁ *Ἅγιος Νικόλαος*, ἡ *Παναγία τῶν Κρητικῶν* καὶ ὁ *Ἑλκόμενος*, ναὸς ὁμώνυμος ἐξόχου κάλλει καὶ τέχνῃ εἰκόνος ἀνακειμένης ἐν αὐτῷ. Ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν ἴσως ἄλλοτε διαλάβομεν εὐρύτερον· νῦν δ' ἀνακοινούμεθα ὅσας εὕρομεν ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Μονεμβασίας ἐπιγραφὰς ἀναγομένας εἰς τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους.

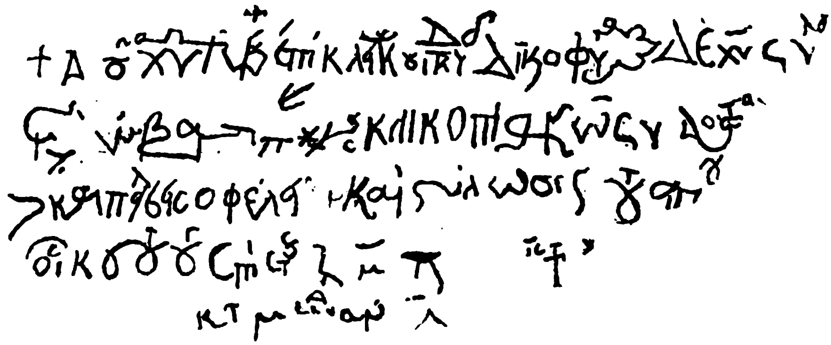
1) Ὑπὲρ τὴν θύραν τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλκομένου εἶναι ἐντετειχισμένη πλὰξ ἔχουσα ἐγγεγλυμμένον σταυρὸν μετ' ἀνθεμίων κατὰ τὰ ἄκρα ἐξ ἐκείνων, οὓς ὁ Buchon ὑπολαμβάνει οὐχ ὀρθῶς ὅτι ὑπομιμνήσκουσι τὰ γαλατικὰ κρίνα, ἑκατέρωθεν δὲ τοῦ σταυροῦ τὴν ἐπιγραφὴν

1. 6. 9. 7.

Μ(η)Ν(ί) Μ(α)ΡΤ(ίῳ) 6 ΕΤΕΛΙΟΘΗ

Ἐτελειώθη πιθανώτατα ἡ τοῦ νάρθηκος κατασκευή, ἐφ' οὗ εἶναι ἐντετειχισμένη ἡ πλὰξ τῆς ἐπιγραφῆς, ἀρξαμένη βεβαίως μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1690 ἅλωσιν τῆς Μονεμβασίας ὑπὸ τοῦ Βενετοῦ Ἱερωνύμου Κορνηλίου (1), ἐκ πείνης παραδόντων αὐτῷ τὴν πόλιν τῶν τρὶς πολιορκηθέντων ὑπὸ τῆς Βενετικῆς στρατιᾶς Τούρκων.

2) Ἐπί τινος ἀντηρίδος τοῦ πρὸς μεσημβρίαν τοίχου τοῦ ναοῦ ἦτο ἐντετειχισμένη πλάξ, ἐφ' ἧς ἐπιγραφή, διὰ τὴν κακὴν χάραξιν καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ λίθου δυσχερέστατα καὶ οὐχὶ ἀσφαλῶς οὐδὲ πᾶσα ἀναγιγνωσκομένη, ἥδε

ἔχουσα δὲ κατ' ἐμὲ οὕτω·

† Δοῦλος Χρυστοῦ Γεώργιος ἐπίκλεισιν Κουιγκίδος(;) δικοφύλαξ δὲ
Χρυστοῦ στύλου(ς)
ἐν Μονεμβασίᾳ(;) ἔπηξε καικοπιακῶς· ὑδρῶτα(;)
δὲ καὶ πλείστεις ὀφέλειαν καὶ στύλωσις τοῦ ἁγίου
οἴκου τούτου ἐπὶ ἔτου(ς) ,ζμς'
κατὰ μ(ῆνα) ἰανουάριον λ'

(1) *Arrighius* de vita et rebus gestis Fr. Mauroceni Peloponnesiaci σ. 382.

Ἔπηξε λοιπὸν τὴν ἀντηρίδα (στύλωσιν) ὁ δικοφύλαξ Γεώργιος τῷ 7046 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ γεννήσεως τῷ 1538, καθ' ὃ δηλαδὴ ἔτος εἶλον τὴν Μονεμβασίαν οἱ Τοῦρκοι διώξαντες τοὺς κατέχοντας αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1464 Βενετούς (1).

3) Παρὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν Χρυσαφίτισσαν κεῖται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἡ ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ

D(eo) O(ptimo) M(aximo)
HEMINBELLOVICTOREINPRAELIO
CARCASENSEMGULIELMUMADELBERT(UM)
SUBNOMINEJACOBIDETERMES
MILITIAEEQVESTRISTRIBUNUM
PROVENEJTAMILITAN(TEMR)EP(UBLICA)
INCINERECINEREM (redit)
AN(NO)D(omi)NIMDCCVIIIH
AETAT(is)SUAELX

4) Ὑπὲρ τὴν θύραν τῆς παρακειμένης δημοτικῆς σχολῆς, ἄλλοτε ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, εἶναι ἐντετειχισμένη ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ ἄνω μὲν μέρους ἔχουσα γεγλυμμένον δικέφαλον ἀετόν(2), κάτωθεν δὲ αὐτοῦ ταῦτα·

(1) *Buchon*. La Grèce continentale et la Morée σελ. 411.

(2) Ὁ τὰ γενεαλογικὰ μελετήματα γράψας (Τὸ ἀθηναϊκὸν ἀρχοντολόγιον καὶ ὁ βυζαντινισμὸς ἐν Ἀθήναις· 1887) ἐν σελ. 9 ὑπονοῶν ἀναμφιβόλως ἡμᾶς ἀποφαίνεται ταῦτα· «ὁ βυζαντινὸς ἀετὸς *δὲν ἦν* οὐδὲ εἶναι σύμβολον πασῶν τῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα εὐγενῶν οἰκογενειῶν». Ἡμεῖς γράψαντες ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρίας (τόμ. II τεῦχος ε' σελ. 29) περὶ τοῦ ἐναντίου, εἴχομεν τὴν γνώμην ὅτι, ἐπειδὴ δὲν εἶναι πολὺ ἀποδεδειγμένη ἡ ἀπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου καταγωγὴ πάντων τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἀθηναίων προεστῶν, οὗτοι μετεχειρίζοντο τὸν δικέφαλον ἀετὸν ὡς ἀνάμνησιν ἱερὰν καὶ πόθον ἀκοίμητον ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, ὥσπερ καὶ ἄλλοι εὐγενεῖς τῆς Ἑλλάδος οἶκοι· οὕτω φέρεται ὁ δικέφαλος ἀετὸς ἐν ἐπιπεδογλύφῳ ἐν Καλάμαις ἐπὶ τῆς προσόψεως τῶν οἰκιῶν τοῦ Ἐμμανουὴλ καὶ τοῦ Γεωργίου Μπενάκη, ὧν ἐπὶ τῆς πρώτης ὑπὸ τὸν ἀετὸν ἀναγινώσκεται «1746 ΜΡ 6 ΠΝΜΠΝ (μαρτίου 6 Παν. Μπενάκης)». Ὡς δὲ ἄνω παρατηροῦμεν ὁ Λικίνιος μεταχειρίζεται τὸν τοῦ Βυζαντίου ἀετόν, ἐπειδὴ ἀνερρήθη κόμης ὑπὸ τῆς Βενετίας. Τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ χρῆσις γίγνεται καὶ ἐν ναοῖς πολλαχοῦ, ὡς ἐν τῷ τῆς μονῆς τῶν Κλειστῶν, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Λατίνων ἐν Ζακύνθῳ, τῆς μητροπόλεως τοῦ Μυστρᾶ, τῆς μονῆς τῆς Ζερβίτσης καὶ ἀλλαχοῦ. Ἴδε κατωτέρω ἐπιγραφὰς Μυστρᾶ ἀριθ. 2.

† ΑΝΔΡeΑSΛΙΚΙΝΙΟϹΜΟΝΕΜΒΑϹΙΑϚ :· ΠΑΤΡΙΚΙΟϹΔΟΚ^{ω}ΤΡ

ΤeΑΚЄϹΤΟΡΙΑS :· ΝΑ^{N}ΟΑΞΙΑΓΑϹΤΟΝΟΛΟΝЄΚΒΑΘΡѠΝ.

ЄΙϹΜΝΗΜΗΝΑ^{e}ΙΔΙΟΝ^{M}ΤϹΥΜΠΟΛΙΤѠΝ :· ΙΔΙΑ^{e}ΚΤΗϹЄΔΑΠΑ

ΝΗΓΗΘΟϹΥΝѠϹ :· ΚΑΙΘѠΠΡΟSЄΦЄΡЄΝVΝΧΑΡΜΟϹΥΝѠS :·

ЄΠΟΝΟΜΑΤΙΝΙΚΟΛΑΟΥΤΟῩΘЄΙȣ :· (ἐκ π) ΡΟΠΑΤΟΡΙΚΟῩΙΔΙȣΚЄΙΜΙΛΙȣ

ΧΙΛΙѠΓΟῩΝЄΠΤΑΚΟϹΙΟϹΤѠ̅ΤΡΙΤѠ :· ΑΠΟΧΡΙSΤΟΥЄΤЄΙΠΑSȣΤѠϹ

ΝΟЄΙΤѠ :· ΓЄΓΟΝЄΝΑΙΤΑΔЄΓΚΑΙΝΙΑΘЄΙΑΝЄVϹЄΙ : ΑΠΑϹΙΔЄΤΟῙЄVϹЄ

ΒΟΙϹϹΥΝΚΤΗΤΟΡ :· ΟΠΑΝΤΟΚΡΑΤѠΡΘ̅ϹΑΝΤΙΒΡΑΒЄΥϹЄΙ :·

Ἡ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους ἔχει οὕτως

† Ἀνδρέας Λικίνιος Μονεμβασίας
πατρίκιος δόκτωρ τε ἀκεστορίας
ναὸν ἀξιάγαστον ὅλον ἐκ βάθρων
εἰς μνήμην ἀείδιον τῶν συμπολίτων
ἰδίᾳ ἔκτησε δαπάνῃ γηθοσύνως
καὶ Θεῷ προσέφερε νῦν χαρμοσύνως
ἐπ' ὀνόματι Νικολάου τοῦ θείου
ἐκ προπατορικοῦ ἰδίου κειμηλίου.
Χιλίῳ γοῦν ἑπτακοσιοστῷ τρίτῳ
ἀπὸ Χριστοῦ ἔτει πᾶς οὕτως νοείτω
γεγονέναι τάδ' ἐγκαίνια θείᾳ νεύσει,
ἅπασι δὲ τοῖς εὐσεβοῖς συνκτήτωρ
ὁ παντοκράτωρ Θεὸς ἀντιβραβεύσει.

Ὁ Λικίνιος οὗτος, περὶ οὗ διαλαμβάνει ἡ ἐπιγραφή, εἶναι ὁ γνωστὸς ἀπὸ τοῦ Καντιμὶρ (1), συναριθμοῦντος αὐτὸν τοῖς λοιποῖς σοφοῖς τῶν Ἑλλήνων, τοῦ Ζαβίρα (2), καλοῦντος αὐτὸν σοφὸν καὶ πεπαιδευμένον, καὶ τοῦ Σάθα (3). Ἐκ Μονεμβασίας (4) καταγόμενος, ἀναρρηθεὶς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Παταυίου ἰατροφιλόσοφος, γενόμενος δὲ τὸ πρῶτον ἀρχίατρος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαυΐας Δημητρίου Καντιμὶρ καὶ εἶτα πολλῆς φήμης καὶ εὐδοκιμήσεως ἀπολαύσας παρὰ τοῖς Τούρκοις ὡς ἰατρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπῆλθε (5) μετὰ τοῦ

(1) Τόμ. II, σελ. 40 τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως De Joncquieres.

(2) Ἑλλην. Θέατρον σελ. 414. (Μεταφράζει ἐν τοῖς πλείστοις τὸν Καντιμίρ).

(3) Νεοελληνικὴ φιλολογία σελ. 419 καὶ 443.

(4) Ὁ Ζαβίρας λέγει «ὕστερον ὅμως ἀπὸ ἕνα χρόνον τουτέστι τῷ 1715 εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Πελοποννήσου ἐπιάσθη εἰς τὴν Μονεμβασίαν ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανούς». Κατ' αὐτὸν λοιπὸν ὁ Λικίνιος ἀπῆλθεν εἰς Μονεμβασίαν τῷ 1714, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἔκτισεν ἐν Μονεμβασίᾳ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου «χιλίῳ ἑπτακοσιοστῷ τρίτῳ ἀπὸ Χριστοῦ ἔτει».

(5) Ἴσως ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ κατήγετο δ' ἐκ Μονεμβασίας, εἰς ἣν ἐλευθερωθεῖσαν ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπῆλθεν. Οὕτως ἑρμηνεύεται ἀσφαλέστερον τὸ τῆς ἐπιγραφῆς «ναὸν ... ἔκτησεν .., ἐπ' ὀνόματι Νικολάου τοῦ θείου ἐκ *προπατορικοῦ ἰδίου κειμηλίου*» καὶ ὅτι ἐγένετο πατρίκιος Μονεμβασίας καὶ οὐχὶ Κερκύρας. Καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ προσηγορεύετο Μιχαὴλ Περδικάρης *ὁ ἐκ Μονεμβασίας*. Καὶ ὁ Cantimir γράφει· «Licinius natif de Monembasie ou Malvasie» (T. II, 40).

ἀνεψιοῦ Μιχαὴλ Περδικάρη εἰς Μονεμβασίαν. Ἐνταῦθα δὲ ὑπὸ τῆς Βενετικῆς μὲν πολιτείας ἐτιμήθη ὁ Λικίνιος διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Πατρικίου, αἰχμαλωτισθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Μονεμβασίας (1715) ἀπήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν «ὡς ὅτι εἶχεν ἀνταποκρίσεις διὰ γραμμάτων μετὰ τῶν Ἐνετῶν καὶ ἐκρεμάσθη δημοσίως» (1).

Περὶ τοῦ Λικινίου ὁ Ζαβίρας λέγει· «ἐποιήθησαν τούτῳ τῷ ἀνδρὶ ἰατρικὰ συγγράμματα, ἀλλὰ περὶ τίνος ὕλης καὶ τίνι διαλέκτῳ οὐκ ἔχομεν τινὰ πληροφορίαν». Σώζεται δὲ αὐτοῦ ἐλεγεῖον εἰς τὸν Δοσιθέου τοῦ Ἱεροσολύμων Τόμον Ἀγάπης «αἰνιττόμενον τὴν ὀρθῶς κηρύττουσαν αὐτοῦ γλῶσσαν καὶ τὸν εὐσεβῶς γράφοντα κάλαμον» οὗ ἡ ἀρχή·

«ἄγετε δὴ μελίρρυτοι μοῦσαι θεῖαι
καὶ λιμῶνι τῶν ῥητορικῶν ἀνθῶν προσιπτάμεναι
στεφάνους ἐγκωμίων μετ' αἰδοῦς
τῷ ἐπωνύμῳ τῆς *θείας δόσεως* πλέξατε»

ἀλλ' αἱ μοῦσαι δὲν ὑπακούουσι· διὸ τὸ ἐλεγεῖον εἶναι ἄμουσος πεζολογία ἐν στίχοις μικρὸν διαφέρουσι τῶν ἀχαρίτων καὶ παιδαριωδῶν στίχων τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς (2). Ἡ ἰατρικὴ τοῦ ἀνδρὸς ἱκανότης ἦτο βεβαίως πολὺ μείζων· εἰκάζομεν δὲ ταύτην καὶ ἐκ τῆς παρὰ τῷ ἡγεμόνι τῆς Μολδαυΐας καὶ τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει Τούρκοις εὐδοκιμήσεως καὶ ἐκ τῆς μνείας, ἣν μετ' αὐταρεσκείας ποιεῖται αὐτὸς ἔν τε τῇ ἐπιγραφῇ «δόκτωρ ἀκεστορίας» καὶ ἐν τῷ ἐλεγείῳ ὑπογραφόμενος «Ἀνδρέας Λικίνιος ἀκέστωρ». Ὁ Buchon περὶ τοῦ Λικινίου

(1) Ὁ Μιχαὴλ Περδικάρης δὲν συνεκρεμάσθη μετὰ τοῦ θείου αὐτοῦ Λικινίου (Σάθας Ν. Φιλολ. σελ. 443)· διότι τῷ 1719 Ἀναστάσιος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων προσεφώνησε τὸν *Φωσφόρον* «εἰς τὸν ἐν ἰατροῖς λογιώτατον καὶ ἀξιώτατον Μιχαὴλ Περδικάρην τὸν ἐκ Μονεμβασίας», ζῶντα εἰσέτι (Σάθας Ν. Φιλολ. σελ. 444).

(2) Δείγματα τῆς ἀμετροεπείας καὶ τῆς φιλίας πρὸς τὰ ὁμοιοτέλευτα ἔστω καὶ τάδε ἐκ τοῦ ἐλεγείου·

«Γλῶσσα θαυμασιωτάτη, τῆς εὐθύτητος ἔγκυκλον
τῆς ἀληθείας τῶν δογμάτων ἐχέγγυον
τῆς ὀρθοδοξίας προπύργιον ἔγκυδον
. . . .
Κάλαμε τοῦ ψεύδους ἔλεγχε
τῆς ἀληθείας τῶν δογμάτων ὑπέρμαχε».

λέγει «le nom de ce même André Licinios, avec la date du 9 juillet, se lit également sur la porte d'une maison toute voisine, qui tombe en ruines (1). Ἀλλ' ὅμως οὐδαμοῦ πλέον εὑρίσκεται.

Δουραλῆ.

1) Ἐπὶ τοῦ πρὸς νότον τοίχου τοῦ ἐν Δουραλῇ τοῦ δήμου Ἕλους ναοῦ εἶναι ἐντετειχισμένη ἐπιγραφὴ δηλοῦσα τὸν χρόνον τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ ͵ΑѠΙΑ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἱδρύσαντος *Χρυσάνθου Μονεμβασίας*. Εἶναι δὲ ὁ Χρύσανθος ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 βληθεὶς εἰς τὴν ἐν Τριπόλει φυλακὴν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ προὐχόντων τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀποθανὼν ἐν αὐτῇ ἐκ τῶν δεινῶν ταλαιπωριῶν (2).

Φιλήση.

2) Ὑπὲρ τὴν θύραν ἔσω τοῦ ἐν Φιλήση τοῦ δήμου Ἕλους ναοῦ εἶναι γεγραμμένα

«† Ἀρχιερατεύοντος τοῦ ἐπισκόπου ἁγίου Ἕλους κυρίου Κυρίλλου . . . . . ἔτει ⟨σωτη⟩ρίῳ Ѡ. Διὰ χειρὸς Παναγιώτου Οἰκονόμου Κουλιδᾶ».

Ἔτος μὲν βεβαίως εἶναι τῷ 1800 μ. Χ. ὁ δὲ Κουλιδᾶς ὁ τῶν οἰκτρῶν εἰκόνων τοῦ ναοῦ ζωγράφος.

Ἅγιοι Θεόδωροι.

3) Ἐπὶ τῆς ἀπὸ Γυθείου εἰς Σπάρτην ἁμαξιτοῦ μικρὸν ἀπ' αὐτῆς ἀριστερά, παρὰ τὸ Μπέη, ἵδρυται ναὸς τοῦ ἁγίου Βασιλείου, οὗ ὁ ἀριστερὸς τῆς θύρας παραστάτης ἔχει κεχαραγμένην τὴν ἐπιγραφήν·

(1) Buchon· la Grece Continentale el la Morée σελ. 414.

(2) *Ἰωσὴφ Ζαφειροπούλου*. Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προὔχοντες ἐντὸς τῆς ἐν Τριπόλει φυλακῆς. σελ. 8 καὶ 67. — *Γερμανοῦ Παλ. Πατρῶν*. Ὑπομνήματα κτλ. σελ. 6.

(✝ . . . . .)τοπλης ἐ(τελειώθη ὁ ναὸς προσφ)ηλῶς ἐκ βαράθρου τοῦ ἁγίου Βασιλείου
διὰ συνερ)γίας καὶ κόπου (καὶ πόθου) πολοῦ κυροῦ Δημητρίου Τζαο(υ)σίου σε-
βαστοῦ(;) τοῦ Ὑπογρέβη καὶ τῆς συνβίου αὐτοῦ Ἑλένις καὶ τοῦ πολιποθί-
(του αὐτ)ῶν γαμβροῦ κυροῦ (Ἀ)βούτου τοῦ . . . . . . καὶ τὴν συνβίαν αὐ-
τοῦ) . . . . ἐπὺ βασιλίας (τ)ῶν θεοστέπτων καὶ φ(ιλοχρί-στων βασιλέ)ων
(Ἀνδρονίκ)ου μεγάλου βασιλέως καὶ Ἠρίνις τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης (κ)ὲ Μιχαὴλ
(τοῦ πανυπερσ)εβεστάτου βασιλέος Κομνηνῶν τῶν Παλεολόγων ἐν ἔτει ,ϚѠΕ' ΙΝΔ (1)
. . . . τάτους καὶ τῦν δούλων τοῦ θ⟨εοῦ⟩ Νυκολάου τοῦ μαστόρου κὲ Θεοδορου κὲ Ὑωάν(ου).

Ὁ ναός, ἐν ᾧ ἐντετείχισται τὸ μάρμαρον τῆς ἐπιγραφῆς, δὲν εἶναι ὁ διὰ συνεργίας καὶ κόπου Δημητρίου τοῦ Τζαουσίου κτισθείς. Ἐκεῖνος μὲν βεβαίως ἐκρημνίσθη, ἐκ τῶν ἐρειπίων δ' αὐτοῦ ἱδρύθη ὁ νῦν ναός, μεταγενέστερος, ὡς μαρτυρεῖ, πλὴν τῆς οἰκοδομίας, ἡ ἔλλειψις θύρας πρὸς δυσμὰς ἀναλόγου τοῦ μεγέθους τοῦ ναοῦ, ἀνθ' ἧς οὗτος ἔχει κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν πρὸς νότον θύραν χθαμαλήν, ὁποίας κατεσκεύαζον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Τούρκων οἱ Χριστιανοί, ἵνα μὴ εἰσέρχωνται ἔφιπποι οἱ βάρβαροι καὶ μολύνωσιν αὐτούς. Τῆς χθαμαλῆς δὲ ταύτης θύρας παραστάτης εἶναι ὁ λίθος τῆς ἐπιγραφῆς εἰς θέσιν ἀνεπιτήδειον· τὸ δὲ μέγιστον, ἔχει ἀποκοπῆ κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον πρὸς ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν πρὸς τὸ λοιπὸν κτίσμα. Ἱδρύθη δὲ ὁ ναός, εἰς ὃν ἀναφέρεται ἡ ἐπιγραφή, ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος· καὶ ἐλλείπει μὲν ὅλον σχεδὸν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνδρονίκου, εὐχερῶς δὲ συμπληροῦται, ὑποδηλούμενον ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Εἰρήνης καὶ τοῦ υἱοῦ Μιχαήλ. Εἶναι δὲ ἡ Εἰρήνη αὕτη ἡ θυγάτηρ

(1) 6805 ἰνδ. 4. μ. Χ. 1297.

Γουλιέλμου Β′ τοῦ Μομφερατικοῦ καὶ Βεατρίκης τῆς Καστιλλίας, γενομένη σύζυγος Ἀνδρονίκου τοῦ Β′ τῷ 1285. Ὁ δὲ ἀναγραφόμενος υἱὸς εἶναι Μιχαὴλ Παλαιολόγος ὁ Β′ πατὴρ Ἀνδρονίκου Γ′ τοῦ Νέου, στεφθεὶς συνάρχων τῷ πατρὶ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τῇ 21 Μαΐου 1295. Ὁ Δημήτριος δὲ Τζαούσιος, ὃν κτήτορα ἀναγράφει ἡ ἐπιγραφή, εἶναι πιθανώτατα ὁ ἕτερος τῶν ἀδελφῶν ἢ μᾶλλον πατὴρ τῶν Τσαουσίων τῶν ἐλαδάδων, τῶν ἔν τινι ἐπιγραφῇ τοῦ 1341 ἐπὶ τῶν κιόνων τῆς Μητροπόλεως τοῦ Μυστρᾶ ἀναφερομένων(1).

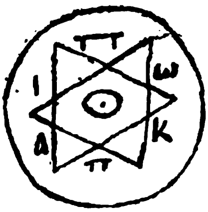
Μονὴ Ζερβίτσης.

4) Ὥραν τινὰ ὑπὲρ τὸ Ξεροκάμπι τοῦ δήμου Φάριδος κεῖται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταϋγέτου ἡ Μονὴ τῆς Ζερβίτσης. Οἱ ἐν αὐτῇ διατρίβοντες εὐσεβεῖς καὶ φιλόξενοι μοναχοὶ διαφυλάττουσι πλὴν ἄλλων ἱερῶν κειμηλίων Εὐαγγέλιον τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος ἄριστα διατηρούμενον. Ὁ ναὸς τῆς Μονῆς ἐπὶ παλαιοτέρου ἀναμφιβόλως ἱδρυμένος ἐκτίσθη τῷ 1639, ὡς μαρτυρεῖ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ ἔσωθεν ὑπὲρ τὴν θύραν τοῦ νάρθηκος γεγραμμένη ἤδε·

† Ἀνιγέρθη ἐκ βάθρων γῆς ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τῆς
ὑπὲρ εὐλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν
Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς ἐπονομαζομένης Ζερμπίτζας ἐν τῷ ,ΑΧΛΘ′ : ἀνιστορίσθη δὲ καὶ ἐκαλλωπίσθη ἡγουμενεύοντος, τοῦ πανοσιωτάτου, καὶ αἰδεσιμωτάτου, Κυρίου,
Κυρίου Κὺρ Παρθενίου. Διὰ ἐξόδου τοῦ ἐντιμοτάτου
καὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἄρχοντος Κυρίου, Κυρίου Κὺρ Ἐμμανουὴλ τοῦ ὄντος ἐν Κωνσταντίνου πόλει εἰς ψυχικὴν αὐτοῦ σωτηρίαν : Ἐν ἔτει τοῦ σωτηρίου πάθους ,ΑΧΞΘ
Μηνὶ Αὐγούστῳ 18.

5) Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δὲ τοῦ νάρθηκος κεῖται πλὰξ τετράγωνος φέρουσα κεχαραγμένον τοιοῦτό τι·

(1) Κατωτέρω. Ἐπιγραφαὶ Μυστρᾶ 12 (;).

Σημαίνουσι δὲ τὰ ἐν αὐτῷ γράμματα ἴσως Ἰησοῦς, Κύριος, Πανάγιος, Πανάγαθος, Ἄλφα καὶ Ὠμέγα (ἀρχὴ καὶ τέλος), ἢ μᾶλλον εἶναι ἀρκτικὰ ὀνόματος καὶ ἐπιθέτου.

6) Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ νάρθηκος κεῖται πλὰξ ἐπιμήκης, ἧς τὰ γράμματα σχεδὸν τέλεον ἐφθαρμένα, ἐξ ὧν ἀνέγνωμεν, ἀλλ' οὐχὶ βεβαίως τὰς λέξεις «ζήσα⟨σα⟩ βίον ἡδὺν ὄν».

7) Ἔξω δὲ τοῦ ναοῦ ἐπὶ τῶν μυάκων ἐπὶ στενοῦ μαρμαρίνου γείσου, εἰς δύο τεμάχια εἶναι κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή·

† ΜΝΗCΘΗΤΗΚЄΤΟVΔȣΛΘVCΟVΓΛVΚЄΡΙΟV
† ΑΜΑCVΜΒΗѠΑVΤ·ΟVΑΜΗΝΓЄΝΟΙΤѠΚЄ †

δηλαδὴ «† μνήσθητη, Κύριε, τοῦ δούλου σου Γλυκερίου
† ἅμα συμβήω αὐτοῦ· ἀμὴν γένοιτο Κύρις †

8) παρ' αὐτὴν τὸ ἔτος τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ

ЄΤΟVCΑΧΛΘ

9) ἀλλαχοῦ δὲ τάδε

Λ	Ν
Η	Ρ

1681

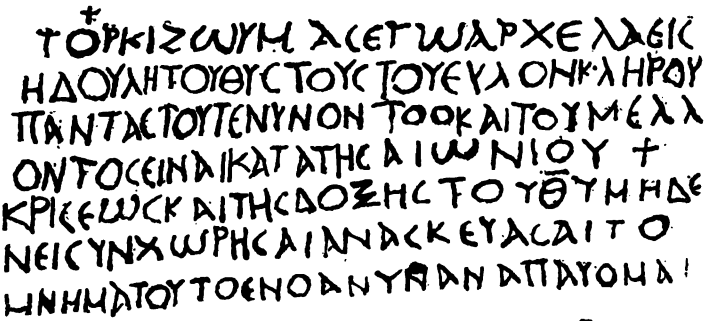
1783

ΑΧ61 ЄΛ̄Α

Τούτων περίεργος εἶναι ἡ τελευταία δηλοῦσα πιθανώτατα τὸ ἔτος 1661 καὶ ἀναμιγνύουσα πρὸς τοῦτο τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μετὰ τῶν ἀραβικῶν λεγομένων χαρακτήρων.

Σπάρτη.

10) Ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Τριγόνη ἀπεστάλη μοι ἔκτυπον ἐπι-τυμβίου ἐπιγραφῆς τῆσδε·

δηλαδή·

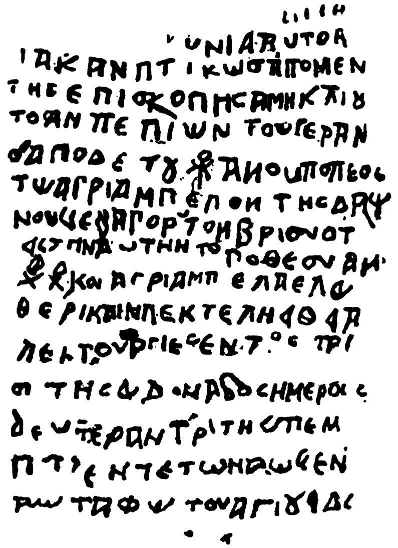
α † Ὁρκίζω ὑμᾶς ἐγὼ Ἀρχελαεὶς
ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ τοὺς τοῦ εὐλογημένου κλήρου
πάντας τοῦ τε νῦν ὄντος καὶ τοῦ μέλλ-
οντος εἶναι κατὰ τῆς αἰωνίου †
κρίσεως καὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ μηδε-
νεὶ συνχωρῆσαι ἀνασκευάσαι τὸ
μνῆμα τοῦτο ἔνθα νῦν ἀναπαύομαι.

Τῶν γραμμάτων ὁ χαρακτὴρ εἶναι παλαιοτάτων χριστιανικῶν χρόνων, καθ' οὓς μάλιστα σύνηθες εἶναι τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν τὸ τοιοῦτον περιεχόμενον, δι' οὗ δεήσεις, συνηθέστερον δὲ ἀραὶ ἀναγράφονται κατὰ τῶν τυμβωρύχων (1).

(1) Τοιαύτη ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ ἐν Κρόνιζ τῆς Λαυρεωτικῆς ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου α † Κυμητήριον Ἀνδρέου καὶ Ἀθηναῆδος κὲ τοῦ πεδίου αὐτῶν Μαρίας, οἱ τό/

Σπάρτης Μουσεῖον.

11) Ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Σπάρτης κεῖται κιονίσκος κολοβὸς ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, ἔχων κεχαραγμένην ἀνωμάλως καὶ σκαιῶς τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε·

ἔχουσαν κατ' ἐμὲ οὕτως·

. . . . εἶναι ἴ)δια
(ἀναπόσπαστα καὶ αἰ)όνια αὐτõ (1) ἀ-
νακανπτικῶς ἀπὸ μὲν
τῆς ἐπισκοπῆς Ἀμηκλίου

βίον καλ(ῶς) διαπραξάμενοι. Ἄν τις δὲ τορμήσῃ ἀνύξε ἰς τὸ ἥλιον ἔχι τὴν μερίδαν τοῦ Ἰούδα καὶ γένητε αὐτῷ πάντα ἰς σκότος κὲ ἐξολοθρεύσῃ ὁ θεὸς αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρα ἐκείνῃ † ». Παράβ. ἐπιγραφήν τινα τοῦ Μουσείου Ἄργους. Κουμαν. Ἀττ. ἐπιγραφ. ἐπιτύμβ. 3623. — Bullet. de Corresp. 1877 σελ. 401 — 1878 σ. 319 — 1880 σ. 66.

(1) Αὐτῷ.

τὸ ἀμπέλιον τοῦ Γεράν-
ου ἀπὸ δὲ τοῦ Κρανουπόλεος (1)
τὸ ἀγριάμπελον τῆς Δάψ- (2)
νου καὶ ἐξ ἀγορᾶς τὸν Βρισυοτ(ὸν)·
εἰς τὴν αὐτὴν τοποθεσίαν
χωράφια(;) καὶ ἀγριάμπελα ἐλευ-
θερικά, ἵνα ἐκτελῆ⟨ται⟩ εἰ θεία
λειτουργίες ἐντὸς τρι-
σὶ τῆς εὐδομάδος ἡμέραις
δευτέραν τρίτη καὶ πέμ-
πτι ἔν τε τῷ ναῷ καὶ ἐν
τῷ τάφῳ τοῦ ἁγίου. εἰ δέ
τις κ(αὶ τολμήσει ἀποσπάσαι τι ἐκ τῶν εἰ-
ρημένων κτημάτων τοῦ ναοῦ ἐχέτω τὰς
ἀρὰς τῶν ΤΙΗ Θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νι-
καίᾳ καὶ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ †).

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ὡς δῆλον, ἀνέγραφε κτήματα κατὰ τὴν μητρόπολιν Λακεδαιμονίας κείμενα καὶ ἀνήκοντα τῷ ναῷ ἁγίου τινός, πιθανώτατα τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Νίκωνος, τῇ ἐν τῇ Λακωνικῇ κειμένῃ, ἧς καὶ νῦν ὑπὲρ τὸ θέατρον σώζονται τὰ ἐρείπια τοῦ μεγάλου ναοῦ (3)· ἐτελεύτα δὲ βεβαίως ἡ ἐπιγραφή, ὡς συνεπληρώσαμεν καὶ ὡς ἦν σύνηθες, εἰς ἀρὰς κατὰ τοῦ τολμήσοντος ἁρπάσαι τι τῶν κτημάτων τοῦ ναοῦ.

Παρατηροῦμεν δ' ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταῦτα. Ἡ λέξις *ἀνακαμπτικῶς* ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ Μυστρᾶ, περὶ ὧν κατωτέρω, καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Miklosich καὶ Müller (4). Ὁ δὲ ἐνταῦθα μνημονευόμενος Γεράνος ἴσως ἀναγνωστέος Γοράνος, πιθανῶς ἀρχηγέτης γενεᾶς οἰκησάσης τὸ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταϋγέτου χωρίον τὸ Γοράνοι (5) ἀπ' αὐτῶν καλούμενον. Βρυσιῶται δὲ εἶναι οἱ κάτοικοι

(1) Καρυουπόλεως.
(2) Δάφνου.
(3) Acta et Diplomata ad res græcas etc. I σελ. 219.
(4) Acta et Diplomata etc. III σ. 237.
(5) Πρωτεύουσα τοῦ δήμου Φελλίας.

τῆς Βρύσεως, χωρίου, ὅπερ μετὰ τοῦ Φαναρίου ἐδωρήθη τῷ Γεωργίῳ Γεμιστῷ, δι' ἀργυροβούλλου τοῦ δεσπότου Θεοδώρου Παλαιολόγου, κυρωθέντος διὰ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου (1).

Περὶ δὲ τῶν κτημάτων τοῦ ναοῦ, περὶ ὧν ἀναφέρει ἡ ἐπιγραφή, εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἔκειντο κατὰ τὴν μητρόπολιν Λακεδαιμονίας, ἐρειδόμενοι εἰς ταῦτα. Ἡ Λακεδαιμονία μέχρι μὲν τοῦ 12ου αἰῶνος ὑπήγετο εἰς τὴν μητρόπολιν Παλαιῶν Πατρῶν ὡς ἀρχιεπισκοπὴ μετὰ τεσσάρων ἄλλων, Μεθώνης, Κορώνης, Ἕλους καὶ Βολλαίνης (2). Προήχθη δὲ εἰς μητρόπολιν ἢ ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (3) ἢ ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (4), πατριάρχου ὄντος τοῦ Εὐσταθίου (5), καὶ ἔσχεν ΟΗ' τάξιν. Ἐπὶ Ἀνδρονίκου δὲ Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος ὑπεβιβάσθη εἰς τὴν ϞΔ' τάξιν (6). Ἀφ' οὗ δὲ ἐγένετο μητρόπολις ἡ Λακε-

(1) Miklosich et Müller. Acta etc III σελ. 174 καὶ 176 κἑξ. — Θανόντος τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐνείμαντο τὰ δωρηθέντα τῷ πατρὶ χωρία καὶ ὁ μὲν Ἀνδρόνικος ἔλαβε τὴν Βρύσιν, ὁ δὲ Δημήτριος τὸ Φανάριον· ἐκυρώθησαν δ' αὐτοῖς ταῦτα δι' ἀργυροβούλλου τοῦ δεσπότου Δημητρίου τοῦ Παλαιολόγου (Mikl. Acta etc III, 178).

(2) *Notitia 3.* «Τάξις πρωτοκαθεδρίας τῶν ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως τελούντων μητροπολιτῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐπισκόπων·

Θρόνος τριακοστὸς δεύτερος
τῷ Πατρῶν Πελοποννήσου α' ὁ Λακεδαιμονίας».

Not. 10. «... Καὶ ὅσοι ἐν ἑκάστῃ μητροπόλει ὑπόκεινται θρόνοι·

λϐ' ταῖς Πάτραις τῆς Πελοποννήσου
ὁ Λακεδαιμονίας»

καὶ *Νεῖλος ὁ Δοξαπάτριος* λέγει ἐν τῇ τάξει τῶν πατριαρχικῶν θρόνων·

«λϐ' αἱ Πάτραι τῆς Πελοποννήσου ἔχουσαι ἐπισκοπὰς ε'
α' ὧν ἡ πρώτη ἡ Λακεδαίμονος».

(3) *Not. 2.* Ἡ γεγονυῖα διατύπωσις παρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὅπως ἔχουσι τάξεως οἱ θρόνοι τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ μητροπόλεις... οη' ἡ Λακεδαίμων».

(4) *Not. 10.* «Ἐτιμήθη (ἡ Λακεδαίμων) μητρόπολις παρὰ τοῦ κυρίου Ἀλεξίου πατριάρχου ὄντος τοῦ Εὐσταθίου ἐν ἔτει ,ςφϞ'» [μ. Χ. 1082] Πρβλ. τὴν αὐτὴν σημείωσιν (10) ἐν κεφ. «ὁ πᾶς ἀριθμὸς τῶν τοῦ Θεοῦ θυηπόλων. Τάξις τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν ἀρχιεπισκοπῶν καὶ τῶν ὑπὸ τὰς μητροπόλεις ἐπισκοπῶν». Καὶ *Notitiam 4.*

(5) Ὁ *Lequien* κακῶς ἀναγνοὺς τὴν σημείωσιν γράφει «Eustratio Patriarcha (Oriens christianus II, 190).

(6) *Not. 11.* «Ἔκθεσις νέα Ἀνδρονίκου βασιλέως τοῦ Γέροντος κτλ... ϞΔ' ἡ Λακεδαιμονία· ἦν οη' καὶ ἐγένετο ϞΔ'.

δαίμων, ἐτάχθησαν ὑπ' αὐτὴν αἱ ἐπισκοπαὶ Ἀμυκλείου, Πίσσης καὶ Ἐζερῶν «δι' ἐνδόσεως ἐγγράφου βασιλικῆς καὶ συνοδικῆς». Ἀλλ' ὁ Παλ. Πατρῶν κατώρθωσε νὰ ταχθῇ ἡ ἐπισκοπὴ Ἀμυκλείου ὑπὸ τὸν θρόνον αὐτοῦ, ἀντὶ τῆς Λακεδαιμονίας τιμηθείσης μητροπόλεως (1). Ἀλλὰ «συνοδικῇ ἐγγράφῳ κρίσει καὶ διαγνώσει ἀφαιρεθεῖσα ἐκεῖθεν τῇ τῆς Λακεδαιμονίας ἀνασώζεται τῇ ἐμφανείᾳ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς» (2). Ὅμως δὲ ὁ ἀγὼν δὲν ἔλαβε πέρας, ἀλλ' ἐπὶ αἰῶνας συνεκροτεῖτο μεταξὺ τοῦ Παλ. Πατρῶν καὶ τοῦ Λακεδαιμονίας μετ' ἐπιμονῆς πλείονος ἢ ὁ παλαιὸς περὶ τὰς Ἀμύκλας ἀγὼν μεταξὺ Ἀμυκλαίων καὶ τῶν ἐπελθόντων Δωριέων κατακτητῶν. Διότι ἐπὶ πατριάρχου Ἡσαίου τοῦ Ἀθωνίτου (1323-1341) «τὸ μέρος τῆς τῶν Παλαιῶν Πατρῶν ἴσχυσεν ἐπιλαβέσθαι τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης, χηρευούσης τῆς Λακεδαίμονος, πορισάμενον ἐπὶ τούτῳ καὶ γράμμα συνοδικὸν καὶ σεπτὸν ἐπ' αὐτῷ πρόσταγμα, εἶτα ἐπ' ἀμφοῖν τούτοιν καὶ σεπτὸν χρυσόβουλλον». Ἀλλὰ τῷ 1340 ἐπὶ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Καλέκα ὁ μητροπολίτης Λακεδαίμονος Νεῖλος κατώρθωσε νὰ συνέλθῃ σύνοδος ἐν τῇ μονῇ τῆς Γοργοεπηκόου ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθ' ἣν ἡ ἀμφίμαχος αὕτη ἐπισκοπὴ εὑρέθη «ἀριδήλως καὶ φανερῶς ἔκ τε τῆς συνοδικῆς ἐγγράφου διαγνώσεως καὶ ἀποφάσεως τοῦ πατριάρχου κὺρ Γρηγορίου, ἐφ' ᾗ καὶ σεπτὸν προέβη χρυσόβουλλον, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων παλαιγενῶν δικαιωμάτων, ἅπερ ὁ Λακεδαιμονίας προέτεινε, τοῦ βρεβίου δηλαδὴ τῆς βασιλικῆς καὶ συνοδικῆς ἐνδόσεως, ἐφ' ᾧ τὸν Λακεδαιμονίας ἀπαρτῆσαι ἀπὸ τῆς κατ' αὐτὸν ἐνορίας ἐπισκοπὰς τρεῖς ταύτας, τὸ Ἀμύκλειον, τὴν τῆς Πίσσης καὶ τὴν τῶν Ἐζερῶν, τῶν σεπτῶν χρυσοβούλλων, τοῦ τοπικοῦ σημειώματος καὶ τῶν ἄλλων διαφόρων δικαιωμάτων, ὡς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἰδία τῆς Λακεδαίμονος ἦν ἡ τοιαύτη τοῦ Ἀμυκλείου ἐπισκοπὴ καὶ αὐτῇ ὑπέκειτο . . . συνδιασκεψαμένη... τὸ κῦρος καὶ βέβαιον ἔχειν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τὰ τοιαῦτα δικαιώματα τῆς πολλάκις διαληφθείσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας τὴν ῥηθεῖσαν ἐπισκοπὴν αὐτῆς τοῦ Ἀμυκλείου καὶ ὑποκεῖσθαι αὐτῇ ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα

(1) *Not. 10.* «Καὶ ὅσοι ἐν ἑκάστῃ μητροπόλει ὑπόκεινται θρόνοι. . . λϛ' ταῖς Πάτραις τῆς Πελοποννήσου ὁ Μετώνης, ὁ Κορώνης, ὁ Ἐλοῦς (γρ. Ἔλους), ὁ Βολλαίνης καὶ ἡ Ἀμυκλείου ἀντὶ Λακεδαιμονίας. ὁμοῦ ε'». Ταῦτα δὲ λέγονται καὶ ἐν *Not. 13.*

(2) Miklosich etc I σελ. 216 κἑξ.

καὶ διηνεκῆ χρόνον κλπ.» (1). Εἰς μεταγενεστέρους δὲ χρόνους ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Λακεδαιμονίας ὑπήγοντο αἱ καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ σημειούμεναι ἐπισκοπαὶ Ἀμυκλείου καὶ Καρυουπόλεως καὶ ἡ Βρεσθένης, ὧν αἱ δύο τελευταῖαι ἀντὶ τῶν Πίσσης καὶ Ἐζερῶν (2).

ΜΥΣΤΡΑ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Ὁ Μυστρᾶς, μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἶναι δυνατὸν νὰ λογισθῇ ὑπερέχων πάσης πόλεως τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικῶν χωρῶν διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ κάλλος τῶν ἐν αὐτῇ χριστιανικῶν μνημείων. Αἱ βυζαντιακῆς τέχνης εἰκόνες εἶναι ἄξιαι λόγου διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ζωγραφίας, τὰ κοσμήματα τῶν ναῶν, εἴτε ἔχουσι ζωγραφηθῇ εἴτε γλυπτὰ εἶναι, σπουδῆς εἶναι ἄξια· τῶν γλυπτῶν δὲ ἔργων μάλιστα ἐπισπᾷ τὴν προσοχὴν τὸ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Περιβλέπτου ἐντεθρονισμένου Ἰησοῦ ἐπιπεδόγλυφον. Ἀλλὰ μεγίστης μελέτης ἀξία ἦν καὶ ἔσται ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν τοῦ Μυστρᾶ χριστιανικῶν ναῶν, ὧν ἑπτὰ οἱ κάλλιστοι, ἡ Περίβλεπτος (νῦν Περίλεπτη), ἡ Παντάνασσα (νῦν Πεντάνασσα), ὁ Ἅγιος Δημήτριος (Μητρόπολις), ὁ ναὸς τοῦ νεκροταφίου, οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι τοῦ Βροντοχίου, ἡ Ὁδηγήτρια τοῦ Βροντοχίου (νῦν Ἀφεντικὸ) καὶ παρὰ τὰ ἀνάκτορα τῶν Δεσποτῶν τοῦ Μωρέως ἡ Ἁγία Σοφία (3).

Οὐ μόνον δὲ ὁ ἀρχιτέκτων ἀλλὰ καὶ ὁ περὶ ἱστορικὰς μελέτας διατρίβων ὠφελεῖται ἐκ τῆς περὶ τὸν Μυστρᾶν σπουδῆς· διότι ἐντὸς τῶν περισωθέντων ναῶν τῆς πόλεως διετηρήθησαν, καίπερ ἐφθαρμέναι, εἰκόνες αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου ἀνδρῶν, καὶ τὸ μάλιστα σπουδαιότατον ἐπιγραφαί, ἐν αἷς προέχουσι διὰ τὸ

(1) *Miklosich* etc. I σελ. 216 κἑξ. Ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γλυκέως εἰς παλαιοτέρους χρόνους, χηρεύοντος τοῦ θρόνου Λακεδαιμονίας, τὸ Ἀμύκλειον ἐδόθη τῷ Ποντοηρακλείας (Mikl. I, σελ. 73).

(2) *Lequien*, Or. Crist. II, 190. «In recentioribus notitiis tres illi episcopatus assignantur *Curiopolis*, *Amyclarum*, et *Brestenes*»

(3) *Couchaud*. Choix d'églises bysantines en Grèce· p. 23, 24, 25.

ποικίλον καὶ μέγιστον διαφέρον αἱ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τῆς Ὀδηγητρίας. Ταύτας πάντες βεβαίως οἱ ἀπ' αἰώνων ἐπισκεψάμενοι τὸν Μυστρᾶν εἶδον, ἀλλὰ τῶν ἐπισκεπτῶν τούτων οἱ ἀρχιτέκτονες οὐδαμῶς ἐφρόντισαν περὶ αὐτῶν, περὶ τὰ τῆς τέχνης αὐτῶν διατρίβοντες, τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν ἀμελῶς ἔχοντες περὶ τὰ τοιαῦτα, οἱ δὲ ἀμαθέστερον διακείμενοι πρὸς τὰς δυσεξιτήτους τρίβους τῆς βυζαντιακῆς γραφῆς ἀπέσχον, σωφρόνως ποιοῦντες, τῆς ἀντιγραφῆς τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐξερευνήσεως πλείονος τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀναφερομένων. Μόνος ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μητροπολίτης Λακεδαίμονος Ἀνανίας ἐμελέτησε τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὧν τινας ἀντέγραψεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντι κώδικι τῆς Μητροπόλεως, περὶ οὗ παρακατιόντες ἐροῦμεν.

Ἡμεῖς, ἀφειδήσαντες πόνων, ἀντεγράψαμεν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸν Μυστρᾶ γραπτὰ ἐπὶ λίθων ἢ ἐπιχρισμάτων τοίχων μνημεῖα, ἀρχόμεθα δὲ ἀνακοινούμενοι ταῦτα τοῖς ἑταίροις τῆς ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας, πιστεύοντες ὅτι οὐκ ἀνάξιον λόγου ἀκρόαμα παρέχομεν.

α' **Ἅγιος Δημήτριος** (*Μητρόπολις*)(1).

1) Ἐπὶ κρήνης, ἐπὶ τοῦ πρὸς τὴν ὁδὸν τοίχου τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ, εἶναι δι' ἀναγλύφων γραμμάτων ἡ ἐπιγραφὴ ἥδε·

«Ἐγένετο τοῦτο τὸ κοινωφελὲς δὴ (διὰ) δαπάνης ἰδίας Χρυσάνθου τοῦ Λακεδαιμονίας καὶ Τριπόλεως· εὔχεσθε δ' ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ εὐσεβῶν παῖδες. Τοῦ ζαθέου καὶ ἡγήτορος μεγάλου ἡ πατρὶς τὰ Καταλίκονα (;) χωρίον Μπαρσυνίκου(2).

1802 ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ.

Γεώργιος Σοῦτος».

2) Ἐπὶ κρήνης τῆς αὐλῆς εἶναι ἐντετειχισμένη πλὰξ ἔχουσα δεξιὰ

(1) Μητρόπολις διετέλεσεν οὖσα ἀπὸ Νικηφόρου τοῦ πρώτου ἐν Μυστρᾷ γνωστοῦ μητροπολίτου ὁ Ἅγιος Δημήτριος· κακῶς λοιπὸν ὁ Lequien (Or. chr. II, 190) γράφει· «Primaria Ecclesia civitatis Beatæ Virginis Deiparæ nomine Deo dicata *Panagia* nnncupatur».

(2) Χωρίον νῦν τοῦ δήμου Σπαρτιατῶν.

μὲν τῷ θεωμένῳ γεγλυμμένον ἔκπωμά τι καὶ παρ' αὐτῷ τὸν δικέφαλον ἀετὸν ἐπὶ τῆς λοιπῆς δὲ πλακὸς εἰς στίχους ἥκιστα ἐνρύθμους ὁμοιοκαταλήκτους τὴν ἐπιγραφήν·

« Καὶ αὕτη δι' ἰδήων Χρυσάνθου γέγον' ἀναλωμάτων,
ὅστις πιδαλιοῦχος Λακεδαίμονος καὶ ἔφορος γραμμάτων.
πατρίς τε αὐτῷ ἐστὶν ὁ τῆς ἰδίας τόπος,
ἱεράρχης τε ὁμοῦ καὶ τῶν καλῶν ὁ τρόπος.
Εὔχεσθε λοιπὸν ἅπαντες ὑπὲρ αὐτοῦ
τοῦ οἰκοδόμου τούτου καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ·
καὶ οἱ πίνοντες ὕδωρ ἀπ' ἐδῶ,
ἐγκώμια δότε τῷ ἐκτελεστῇ αὐτῷ.
Ἐν ἔτη σωτηρίῳ :· ͵αψϛ :· ἐν μηνὶ αὐγούστῳ :· ἰνδικτιῶν :· ε :· »

3) Ὑπὲρ τὴν θύραν τῶν παλαιοτέρων κελλίων τῆς Μητροπόλεως ἐντετείχισται ἡ ἐπιγραφὴ εἰς στίχους τριμέτρους ἰαμβικοὺς ἥδε·

ΑΨΝΔ~
† Οὐκέτι δόμοι καὶ πύλαι παλαίφατοι
ἀλλ' Ἀνανίου τοῦ νῦν ἱεραρχοῦντος
καὶ ἀπὸ βάθρων νεώσαντος δαπάναις
οὗτινος ἐνεγκοῦσα τελεῖ ἡ Δημητσάνης.

Ὁ ἀναγραφόμενος ἐνταῦθα μητροπολίτης εἶναι ὁ Ἀνανίας Λαμπάρδης γεννηθεὶς καὶ παιδευθεὶς ἐν Δημητσάνῃ, γενόμενος ἐπίσκοπος ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἀναρρηθεὶς δὲ μητροπολίτης Λακεδαιμονίας τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1750 καὶ σφαγεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Τούρκου διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος τῆς Μητροπόλεως, (ἴσως παρὰ τὴν θύραν ὑπὲρ ἣν ἡ ἐπιγραφή), τῷ 1767, κατηγορηθεὶς ὅτι μετεῖχεν ἐπαναστατικῶν συνωμοσιῶν. Ἀπέθανε δὲ ὡς ἀληθεὶς μάρτυς τῆς πατρίδος καὶ ὡς ἀληθὴς χριστιανὸς τάξας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ ποιμνίου. Ἔγραψε δὲ ὁ μάρτυς, περιβόητος, κατὰ Ἀμβρόσιον Φραντζῆν, διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὰς ὑψηλὰς γνώσεις, πλὴν τῆς καλῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς καὶ τὸν κώδικα τῆς Μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, ἐν ᾧ περὶ ἑαυτοῦ λέγει· « ἡ δὲ ἡμετέρα

ταπεινότης προήχθη τῷ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας θρόνῳ ἐν ἔτει τῷ σωτηρίῳ ΑΨΝ, μὴν Φεβρουάριος». Ἀντέγραψε δ' ἐν τῷ κώδικι καί τινας τῶν τοῦ ναοῦ ἐπιγραφῶν μετ' ἐπιτυχίας σχεδὸν τελείας (1).

4) Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ πρὸς δυσμὰς ἀνδήρου εὕρηται τεμάχιον μαρμάρου, τεθραυσμένου ἑκατέρωθεν, ἐφ' οὗ φέρεται σφόδρα ἐφθαρμένη ἐπιγραφή, ἐξ ἧς ἀναγιγνώσκομεν εἰκάζοντες τάδε μόνον «. . . εἰς δὲ φιλ(ίαν) . . . »

5) Ἐπὶ τοῦ πρὸς νότον τοίχου τοῦ ναοῦ δεξιὰ τῷ εἰσιόντι εἰς τὸν περίβολον διὰ τῆς πυλίδος εἶναι ἐντετειχισμένη ἐπιγραφὴ εἰς τριμέτρους ἰαμβικούς, γνωστὴ ἀπὸ τοῦ παρὰ Buchon (2) ἀντιγράφου τοῦ Ἀνανίου, ἣν καλὸν κρίνομεν ν' ἀναδημοσιεύσωμεν ἐνθάδε, ἅμα μὲν ἵνα πάσας τὰς τῆς Μητροπόλεως ἐπιγραφὰς ἔχει τις ὁμοῦ ἀνὰ χεῖρας, ἅμα δὲ ἐπειδὴ δὲν ἀντεγράφη ὑπὸ τοῦ μακαρίου συντάκτου τοῦ κώδικος ἀκριβῶς κατὰ πάντα·

† Τὸν θεῖον οἶκον τόνδε καινουργεῖ πόθῳ
Κρήτης πρόεδρος εὐτελὴς Νικηφόρος
ἔχων ἀδελφὸν Ἀαρὼν συνεργάτην
σκηπτροκρατοῦντος (3) Αὐσόνων (4) Ἀνδρονίκου
Παλαιολόγου σὺν Μιχαὴλ υἱεϊ. (5)
οἱ παριόντες τοιγαροῦν τούτοις λύσιν
εὔξασθε (6) πολλῶν πταισμάτων πολυπλόκων
σὺν τοῖς προβάτοις δεξιοῖς στῆναι τότε,

(1) *Buchon*. Recherches historiques I annexe A. — *Παπαρρηγοπούλου*. Ἱστ. Ἑλλ. Ἔθνους τόμ. 5, σελ. 648. — *Σάθα*. Τουρκοκρατουμένη Ἑλλὰς σελ. 465. — Νεοελλην. Φιλολ. σελ. 604. — *Ἀμβροσίου Φραντζῆ*. Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος I σελ. 6-7.

(2) Αὐτόθι.

(3) Ὁ Ἀνανίας *σκηπτοκρατοῦντος*.

(4) Ποιητικῶς ἀντὶ Ῥωμαίων· οὕτω καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τινι ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

(5) Ὁ Ἀνανίας *υἱέϊ*. Ὅρα πίνακος ἐν τέλει ἀρ. 1.

(6) Ὁ Ἀνανίας *εὔχεσθε*.

ὅτε κρινεῖ σύμπασαν ὁ κριτὴς κτίσιν (1)
† Ἔτ(ει) ,ϛωι' (2).

6) Ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου ὑπερθύρου τῆς πρὸς δυσμὰς κυρίας εἰσόδου εἰς τὸν ναὸν εἶναι κεχαραγμένοι εἰς μίαν σειρὰν δύο δακτυλικοὶ στίχοι, ἄριστα ὑπὸ τοῦ Ἀνανίου ἀντιγεγραμμένοι ἐν τῷ κώδικι, οἵδε·

Τόνδε δόμον πόδεσι, φίλος, ἐμβεβαὼς ἀγανοῖσι
Μνώεο Νικηφόροιο δομήτορος ἀρχιερῆος.

7) Εἰσιόντες εἰς τὸν ναὸν διὰ τῆς εἰρημένης θύρας ἀναγιγνώσκομεν ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τὸν κεντρικὸν μύακα τόξου διὰ μεγάλων γραμμάτων γεγραμμένα τὰ συνήθη ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς ῥήματα· «Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθότω(ν στερέωσον, Κύριε, τὴν ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτήσω) τῷ τιμίῳ σου αἵματι».

8) Καταντικρὺ τοῦ ἱεροῦ ἀδύτου ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ στηθαίου τῆς γυναικωνίτιδος διὰ μεγάλων ἀναγλύφων γραμμάτων ἀνέγνωμεν τὴν πλαγίως τῆς σελίδος κειμένην ἐπιγραφήν·

δηλονότι·

Ὁ κτήτωρ μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ματθαῖος (3).

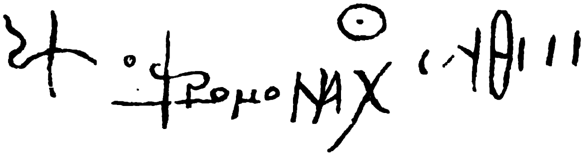
Ἐπὶ τῶν μαρμάρων τῆς γυναικωνίτιδος ἀναγιγνώσκομεν κεχαραγμένα προχείρως καὶ ἐπιπολαίως τὰ χαράγματα τάδε·

(1) Ὁ Ἀνανίας ὁ *κριτὴς τὴν κτίσιν*, ὃ ἀντιμάχεται καὶ πρὸς τὸν ῥυθμόν.

(2) Ὁ κώδιξ τοῦ Ἀνανίου λέγει· «ἠγωνίσατο (Νικηφόρος) μετὰ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀαρὼν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀρθοδόξων, ἐν ἔτει ἀπὸ στάσεως γῆς ϛωκ».

(3) Ὅρα κατωτέρω σελ. 446.

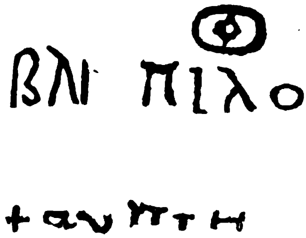
9)

δηλοῦσαν βεβαίως ταῦτα·

† Ὁ ἱερομόναχος Ἀθανάσιος.

10)

ἡ δευτέρα σειρὰ δηλοῖ πιθανῶς χρόνον· α *1480* τῇ (δεῖνα ἡμέρᾳ τοῦ δεῖνα μηνός)». Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἠρίθμουν τὰ ἔτη ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἢ στάσεως γῆς, κατὰ τὸν Ἀνανίαν, ὅμως δὲ καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας χρονολογία δὲν εἶναι παντάπασιν ἄχρηστος.

11)

δηλονότι

1806 μηνὶ Μαρτίῳ α'.

Ἀλλ' ἤδη ἐρχόμεθα εἰς τρεῖς τὰς σπουδαιοτάτας τῶν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ ἐπιγραφῶν. Ἀντὶ τῶν ἐπὶ εὐφθάρτων μεμβρανῶν ἐξι-

τήλων γιγνομένων γραμμάτων ὁ μητροπολίτης Νικηφόρος καὶ οἱ διαδεξάμενοι αὐτὸν ὀρθὸν ἔκρινον ἐπὶ τῶν ἀστραβῶν κιόνων τοῦ ναοῦ τῶν μὴ σφαλλομένων εὐχερῶς νὰ ἀναγράψωσιν ὅ τι προσῆκε τῇ Μητροπόλει. Καὶ εἶχον μὲν ἄλλοτε τέσσαρες τὴν ὀροφὴν ἀνέχοντες στῦλοι τοιαύτας τῶν κτημάτων ἀναγραφάς, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τοῦ πρώτου ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι εἶναι ἐξαληλιμμένη βεβαίως ὑπό τινος ἀποσπάσαντος καὶ ἀφελόντος ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως κτήματά τινα ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ στύλου τούτου. Αἱ δὲ ὑπόλοιποι τρεῖς ἔχουσιν οὕτως.

12) Ἐπὶ τοῦ α' στύλου δεξιὰ τῷ εἰσιόντι ἐπιγραφὴ ἐκ στίχων ὀκτωκαίδεκα ἥδε·

† Ἐγὼ ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης
Κρήτης καὶ πρόεδρος (1) Λακεδαιμονίας
Νικηφόρος ᾠκοδόμησα τόνδε
τὸν ναὸν εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου μεγαλομάρτυρος αὐτοῦ Δημητρίου·
ἀνήγειρα δὲ καὶ ἐκ βάθρων αὐτῶν
μυλῶνας εἰς τὴν Μαγούλαν (2) καὶ ἐφύτευσα καὶ ἐλαιῶνας καὶ περιβόλιον ἐν αὐτῇ. καὶ εἰς τὴν Λεύκην (3) ἀμπελῶνας ἐμφυτευτικῶς. ἠγόρασα δὲ καὶ τὰ σύνεγγυς τῆς ἐκκλησίας ὀσπήτια τοῦ Χαρτοφύλακος Εὐγενίου. Ὁ οὖν εἰς ἔπειτα βουληθεὶς ἀπὸ τούτων ἐπι-

(1) ***Μητροπολίτης Κρήτης καὶ πρόεδρος Λακεδαιμονίας***· πολλάκις ἀρχιερεύς τις μετετίθετο ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ εἰς ἄλλον, ἐπέχων δὲ καὶ τὸν πρότερον θρόνον, τότε δὲ διὰ τὸν β' θρόνον ἐκαλεῖτο ***πρόεδρος***. Ἔχομεν δὲ ἐπὶ τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας τοιούτους προέδρους τρεῖς, τοῦτον δὴ τὸν Νικηφόρον, τὸν Σουγδαίας Λουκᾶν, περὶ οὗ κατωτέρω, καὶ τὸν Τραϊανουπόλεως τῷ 1365 γενόμενον πρόεδρον Λακεδαιμονίας, ὡς ἡ συνοδικὴ διάγνωσις διαλαμβάνει· «ἐπειδὴ . . . στερεῖται καὶ ἡ ἁγία ἐκκλησία Λακεδαιμονίας γνησίου ἀρχιερέως χρόνον ἤδη ἱκανόν, νεύσαντος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος, συνδιασκεψαμένων τῇ ἡμῶν μετριότητι τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων . . . ὁμονοησάντων ἁπάντων καὶ εἰς ταὐτὸ γνώμης ἐληλυθότων μετετέθη εἰς τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Λακεδαιμονίας . . . ἐπέχειν καὶ τὸν τόπον τοῦ Τραϊανουπόλεως» (Miklosich Acta etc I, CCVIII).

(2) ***Μυλῶνας εἰς τὴν Μαγοῦλαν***· Μαγούλα καὶ σήμερον μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μυστρᾶ, ἔνθα καὶ μυλών.

(3) ***Λεύκη***· νῦν χωρίον τοῦ δήμου Φάριδος.

δοῦναι τινὶ λόγον κληρικάτου ἢ ἀνακαμπτικῶς (1),
ἢ ἄλλῳ τρόπῳ τινὶ ἀπο-
σπάσαι τῆς ἐκκλησίας,
ἵνα ἔχοι τὰς ἀρὰς τῶν ΤΙΗ
θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ
καὶ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ.
Ἔτους ,ϛωκ' Ν(εμήσεως) Ι † (2).

Τὸν Νικηφόρον ὡς μητροπολίτην Κρήτης ἀναφέρει οὐχ ἅπαξ ὁ Παχυμέρης. Κατ' αὐτὸν ἐπέμφθη πρὸς τὴν σύγκλητον τῶν Βενετῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Γέροντος· ἰδοὺ δὲ οἱ λόγοι τοῦ συγγραφέως· «πρεσβείαν μὲν στέλλει (Ἀνδρόνικος) πρὸς τὴν ἐκείνων (Βενετικῶν) συναγωγήν, αὐτῶν γε λαβόντων ἐπὶ τῶν ἰδίων νεῶν τὸν εἰς πρεσβευτὴν ταχθέντα. Ὁ δ' ἦν *ὁ Κρήτης Νικηφόρος*, ἀνὴρ γεραρὸς καὶ τίμιος καὶ διὰ πολλὰ μὲν προκριθεὶς εἰς τοῦτο, πλέον δὲ καὶ ὅτι ὡς *οἰκεῖον δῆθεν ἀρχιερέα* ἔμελλον βλέπειν Βενετικοί. Κρήτη γὰρ ὑπὸ τούτους ἦν, ἧς ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς *ἐπεκεχήρυκτο*, εἰ καὶ *πόρρω διῆγε ταύτης* διὰ τὴν τῶν Ἰταλῶν ἐπικράτειαν». (Περὶ Ἀνδρονίκου τ. Β' βιβλ. ΙΙΙ κεφ. 19). Ὡσαύτως ἀπεστάλη πρὸς τὸν παραιτησάμενον τὴν πατριαρχείαν Ἰωάννην τὸν ΙΒ' (Παχυμέρης Β', IV, 31). Ὁ Lequien (oriens christianus II, 264, 265) τάσσει τὸν Νικηφόρον εἰκοστὸν τρίτον ἀρχιερέα Γορτύνης τῆς Κρήτης. Ἐπειδὴ λοιπὸν *ἐπεκεχήρυκτο* μόνον ἀρχιερεὺς Κρήτης, *πόρρω* δὲ *διῆγε ταύτης* διὰ τὴν τῶν Βενετῶν ἐν τῇ νήσῳ *ἐπικράτειαν*, κατέστη ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου πρόεδρος Λακεδαιμονίας, ἔνθα ἐλθὼν ἵδρυσε τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ διῴκησε τὰ τῆς Μητροπόλεως.

13) Ἐπὶ τοῦ τρίτου στύλου ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι, ἀντικρὺ τῆς

(1) ***Ἀνακαμπτικῶς***· ἡ λέξις καὶ παρὰ Miklosich III, σ. 237 καὶ ἀνωτέρω σ. 431.

(2) Ὁ Νικηφόρος τὴν μὲν τὸν χρόνον τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ δηλοῦσαν ἐπιγραφὴν ἔκτισε μετὰ τοῦ ἀνεγειρομένου τοίχου ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς τοῦ ναοῦ πλευρᾶς, τῆς πρὸς τὴν ὁδόν, ἐν ἔτει ,ϛωι' (μ. Χ. 1302), μετὰ τὸν τέλειον δὲ ἐξωραϊσμὸν τοῦ ναοῦ καὶ τὴν τακτοποίησιν τῶν κτημάτων τῆς μητροπόλεως ἐχάραξε τὴν ἐπὶ τοῦ στύλου ἐπιγραφὴν τῷ ,ϛωκ' (μ. Χ. 1312). Ταῦτα, ἵνα μή τις ὑπολάβῃ ὅτι ὁ συγγράψας τὸν κώδικα Ἀνανίας ὀρθότερον ἀνέγνω ἐν τῇ ἀνωτέρω δημοσιευομένῃ (ἀρ. 5) ἐπιγραφῇ ἔτος ϛωκ', ἔνθα ἀσφαλῶς ἀναγιγνώσκεται ,ϛωι'.

πρὸς βορρᾶν θύρας, εἶναι, ἐκ στίχων εἴκοσι καὶ ἕξ, κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφὴ ἥδε·

† Ἐγὼ ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σουγδαίας(1) πρόεδρος Λακεδαιμονίας Λουκᾶς καταλαβὸν ἐξ ὁρισμοῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου ἐπὶ τῷ προεδρεύειν τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Λακεδαιμονίας καὶ εὑρὼν τὰ αὐτῆς κτήματα δοθέντα πρὸ χρόνων παρὰ τῶν ἀρχιερατικῶν καὶ ἐν ταύτῃ διαπρέψαντα τὰ μὲν διά τινα προσωποληψίαν τὰ δὲ διὰ δώρων. Εὗρον δὲ καὶ συνοδικὴν γραφὴν ἐν ταύτῃ συντείνουσάν μοι μετ' ἐπιτιμίου βαρυτάτου, ὡς ἂν ἀποσπάσω ἅπερ ἔδοκεν ὁ πρώην χρηματίσας Λακεδαιμονίας Βουτᾶς(2) ἐκεῖνος πρὸς τοὺς δύο αὐταδέλφους Τζαουσίους(3) τοὺς ἐλαδάδας(4) καὶ πρὸς τὸν πρωτοαλλαγάτον(5) τὸν Πλατὺν τὰ κάτωθεν τῆς Βρύσεως, καθὼς εἰσιν ἰδιοπεριόριστα μέσον τῶν δύο ποταμῶν, ὅσα καὶ οἷα εἰσίν· ἔτι τε καὶ τὰ ἅπερ ἐκράτει ὁ σε(βαστὸς) Μαυρόπαπας(6) κὺρ Νικόλαος ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Τζυκανιστηρίου.

(1) *Σουγδαία* καὶ *Σουγδία* ἦν τὸ πρῶτον ἀρχιεπισκοπὴ ἀμέσως τῷ πατριάρχῃ ὑποκειμένη. (Νείλου Δοξαπατρίου Τάξις τῶν πατριαρχικῶν θρόνων «αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ αἱ ὑποκείμεναι τῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ μηδενὶ μητροπολίτῃ ὑποκείμεναι μήτε ἔχουσαι ὑφ' ἑαυτὰς ἐπισκοπὰς αἱ πᾶσαι τὸν ἀριθμὸν εἰσὶν αὗται. . . . κθ' ἡ Σουγδία». — Κατὰ τὴν Notitiam 10 «λα' ἡ Σουγδία», κατὰ δὲ τὴν Notitiam 2 «λε' ἡ Σουγγήία» ἀρχιεπισκοπή). Ἑνωθεῖσα δὲ μετὰ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Φούλλων ἢ Φύλλων ἐγένετο μητρόπολις· (Not. 4 «ἀπὸ ἀρχιεπισκόπων ἐγένοντο οὗτοι . . . . ια'· ἡ δὲ Σουγδαία καὶ αἱ Φοῦλλαι ἦσαν ἀρχιεπισκοπαί· ἑνωθεῖσαι δὲ ἐγένοντο μητρόπολις· διὸ καὶ ὁ Σουγδαίας καὶ Φούλλων λέγεται»). Συνήθως δὲ ἐλέγετο μόνον Σουγδαίας, ὡς κατωτέρω θέλομεν ἴδῃ. Ὑπεβιβάσθη δὲ ἡ Σουγδαία ἀπὸ ια' εἰς ϟϛ' ὑπὸ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος (Not. 11).

(2) Ἀγνοοῦμεν ἂν ὁ Νικηφόρος ἢ ὁ Γρηγόριος ἢ ἄλλος τις τῶν πρὸ τοῦ Λουκᾶ μητροπολιτῶν εἶχεν ἐπώνυμον Βουτᾶς.

(3) *Τζαουσίους*· πιθανῶς τῶν αὐταδέλφων τούτων ὁ ἕτερος, μᾶλλον δὲ πατὴρ εἶναι ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου Δημήτριος Τζαούσιος, περὶ οὗ ἴδε ἀνωτέρω σελ. 426.

(4) *Ἐλαδάδας*· ἡ λέξις ἐλαδᾶς καὶ παρὰ Πορφυρογεννήτῳ de administrando imperio σελ. 243.

(5) *Πρωτοαλλαγάτον*. Παρὰ Κοδινῷ *Πρωτοαλλαγάτωρ* (Δουκάγγ. ἐν λ. *ἀλαγή*).

(6) *Μαυρόπαπας* πρόγονος βεβαίως τοῦ Μαυρόπαπα ἐκείνου, πρὸς ὅν, πλὴν ἄλλων, ἀποτείνεται τῷ 1454 ἡ ἐπιστολὴ Μωάμεθ τοῦ Β'· «τοῦ μεγάλου αὐθεντὸς καὶ μεγάλου Ἀμηρᾶ σουλτὰν Μουχαμὲθ πρὸς τοὺς κατὰ πάντα ἡμετέρους τῆς αὐθεντίας μου ἄρχοντας. Ἐν πρώτοις ἄρχον κῦρ Σφαντζῆς μὲ ὅλλους τοὺς ἐδικούς του καὶ κῦρ Μα-

Ἤδη κατὰ τὴν διάγνωσιν τῆς τιμίας καὶ ἁγίας συνοδικῆς διαγνώσεως, ἐκρατήθησαν παρ' ὑμῶν ταῦτα, ὡς ἂν κατέχονται, παρὰ τῆς εἰρημένης ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Λακεδαιμονίας ἀναφερέτος πάντοτε καὶ ἀναποσπάστος. ὡσαύτως καὶ τὸ χωράφιον τὸ ἐπιλεγόμενον τοῦ Βουνοῦ.... (ε)ἶτα καὶ τὸ περὶ τὴν Μαγούλαν ἀμπέλιον τὸ εἰς τὴν Γωνίαν καὶ τὸ ἐκεῖσε ἕτερον ἀμπέλιον τὸ εἰς τὴν Καλαμωτήν, ἵνα κατέχωνται καὶ ταῦτα παρὰ τῆς διαληφθείσης Μητροπόλεως. Ὁ γοῦν εἰσέπειτα βουληθεὶς ἀποσπάσαι ἀπὸ τῶν τοιούτων κτημάτων, ὡς ἴπομεν, ἵνα ἐπισπᾶται τὰς ἀρὰς τῶν ΤΙ καὶ Η θεοφόρων πατέρων καὶ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

Ἔτους ,ϛωλη' Ν(εμήσεως) ΙΓ :†:

† Ἐπεὶ ἡ ἁγιωτάτη Μητρόπολις Λακεδαιμονίας εὐηργέτηται διὰ θείου καὶ σεπτοῦ χρυσοβούλλου καὶ προσκυνητῶν προσταγμάτων, ὡς ἵνα (1) ὦσιν ἀναπαίτητοι οἱ πάροικοι καὶ προσκαθήμενοι αὐτῆς καὶ κατοικοῦντες ἐν τῇ Μαγούλᾳ, Λεύκῃ, Παρορίῳ, Σαπικοὺς καὶ ἀλλαχόθι καὶ τῷ πρακτικῷ αὐτῆς καταγραφόμενοι τὰ γενήματα κατὰ θέσεις Βοϊδιατζοῦ καὶ Μουστιατζοῦ, ὁ πειραθησόμενος εἰσέπειτα ἀνατρέψαι ταῦτα ἢ ἀπὸ τῶν κατὰ καιροὺς κεφαλατικευσόντων (2) καθολικῶς ἢ μερικῶς ἢ τὰ δημόσια ἀπαιτῶν καὶ βουληθῇ ἀπαιτῆσαι ταῦτα καὶ ἀθετῇ τὰ τῶν σεπτῶν χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων, ἐχέτω τὰς ἀρὰς τῶν ΤΙΗ θεοφόρων πατέρων καὶ τὸν ἀφορισμὸν ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Μηνὶ Ἀπριλλίῳ Ν(εμήσεως) Θ' ἔτους ,ϛωμθ'.

14) Ἐπὶ τοῦ τρίτου στύλου, δεξιὰ τῷ εἰσιόντι, εἶναι κεχαραγμένη ἐπιγραφὴ ἐκ στίχων τριάκοντα τριῶν ἥδε·

† Ἐγὼ ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Λακεδαιμονίας καὶ ὑπέρτιμος(3)

νουὴλ Ραοὺλ μὲ ὅλλους τοὺς ἐδικούς του καὶ κῦρ Σωφιανὸς μὲ ὅλλους τοὺς ἐδικούς του καὶ Λάσκαρις κῦρ Δημήτριος μὲ ὅλλους τοὺς ἐδικούς του καὶ Διπλοβατατζέϊ, Καβακέοι, Παγομενέοι, Φραγκοπουλέϊ καὶ Σγουρομαλαῖοι καὶ *Μαυρόπαπας* καὶ Φιλανθρωπηνέους καὶ Πετρομπουιέϊ καὶ ὅσοι ἄλλοι θελήσουν ν' ἀρθοῦν, ὅλλους χαιρετᾷ σας ἡ αὐθεντία μου κτλ.» Miklosich Acta etc III σελ. 290.

(1) Ὅρ. πίν. ἀρ. 2.

(2) *Κεφαλατικεύειν*· παρὰ Miklosich κεφαλατικεύω, κεφαλατίκιον πολλάκις, καὶ ἐν τοῖς κατωτέρω δημοσιευομένοις χρυσοβούλλοις τῆς Ὁδηγητρίας τοῦ Βροντοχίου (Ἀφεντικοῦ).

(3) Ὁ Νεῖλος ἐπειδὴ ἦτο Λακεδαιμονίας μόνον μητροπολίτης προσαγορεύεται ὑπέρ-

Νεῖλος ἐλθὼν εὗρον τὴν κατ' ἐμὲ ταύτην ἐκκλησίαν καὶ τὰ αὐτῆς κτήματα κατεφθαρμένα, καὶ τὰ μὲν τούτων ἐπράθησαν καὶ ἐνεχυριάσθησαν παρὰ τῶν κληρικῶν αὐτῆς, καὶ τοιουτοτρόπως ἐγένοντο παρὰ τῶν παροίκων καί τινα παρὰ τῶν ἀνακαμπτικῶς ἐχόντων, ὥστε καὶ ἀπορῆσαι αὐτὴν ἐκ τούτου παντελῶς. Συνεύη διὰ τοῦτο ὁρισθῆναι παρὰ τοῦ κραταιοτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, ἵνα ἀπό γε τοῦ νῦν μή τις τῶν κληρικῶν ἢ τῶν παροίκων ἢ τῶν ἀνακαμπτικῶς ἐχόντων πωλήσῃ κτῆμα τῆς ἐκκλησίας ἢ ἐνεχυριάσει ἀλλ' οὐδὲ κληρικός τις προικίσει εἰς ἰδιωτικὸν πρόσωπον, παραπέμψῃ δὲ αὐτὰ εἰς παῖδας (;) ἀξίους ἐκδουλεύειν τὴν ἐκκλησίαν. Ἐπεὶ δὲ ἐπομένως (1) καὶ ζευγηλατεῖον περὶ τὴν Βρύσιν ὀφείλει εἶναι ἀπαρασάλευτον μετὰ τῶν οἰκημάτων καθὼς ἐστιν ἰδιοπεριόριστον μετὰ τοῦ περιβολίου μέσῳ τῶν δύο ποταμῶν καὶ τῆς ὁδοῦ ἄνευ τοῦ Δομεστίκου καὶ τὰ χωράφια τὰ εἰς τὸ Βουνὸν καθὼς εἰσιν περιοριζόμενα μετὰ τοῦ χωραφίου τοῦ Ἀντζηνᾶ καὶ τῶν Εὐγενείων (2) καὶ τὸ περιβόλιον τοῦ Ἀντζηνᾶ τὸ εἰς τὴν Ἁγίαν Βαρβάραν καὶ τὰ ἐξωνηθέντα οἰκήματα εἰς τὴν Μητρόπολιν· ὡς καὶ αὐτά· Ζευγηλατεῖον, τὰ χωράφια καὶ οἱ περὶ τὴν Μαγούλαν πάροικοι καὶ προ⟨σ⟩καθήμενοι καὶ τὰ ἀδούλωτα στάσια, οἱ μυλῶνοι, ἐλαιῶνες, τὰ ἀμπέλια καὶ περιβόλια καὶ ὁ εἰς τὴν Λεύκην πάνσεπτος καὶ θεῖος ναὸς τῆς πανυπεράγνου μου Θεομήτορος καὶ τὰ ἐξωνηθέντα οἰκήματα μετὰ τῶν ψυχοδοτημάτων· καὶ αἱ στάσεις καὶ πάροικοι, ὡς ἐν τῷ πρακτικῷ καταγράφονται, ὁ ἐλαιὼν καὶ τὰ ἀμπέλια καὶ οἱ παρὰ τὸ Παρόριον (3) πάροικοι καὶ τοὺς Σαπικοὺς καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς κτήματα. Ὁ δὲ βουληθείς, εἴ τις ἂν εἴη, κἂν κληρικὸς κἂν πάροικος κἂν τῶν ἐχόντων ἀνακαμπτικῶς, πωλῆσαι ἢ ἐνεχυριάσαι ἐκ τῶν ἰδίων κτημάτων ἢ ἀποσπάσαι ἐκ τῶν εἰρημένων τῆς ἐκκλησίας καὶ δώσει πρός τινα καὶ ὁ θελήσας ἐνεχυριακῶς λαβεῖν ἢ ἐξωνήσασθαι ἐχέτω τὰς ἀρὰς τῶν τριακοσίων ⟨δέκα

τιμος, οὐχὶ δὲ ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος ἅμα. Οὕτω προσαγορεύεται καὶ ὁ πρὸ τοῦ Λουκᾶ *Γρηγόριος* «συνεδριαζόντων, . . . ἱερωτάτων ἀρχιερέων . . . . τοῦ Λακεδαιμονίας καὶ ὑπερτίμου Γρηγορίου» (Mikl. I, LVII).

(1) Ὅρ. πίν. ἀρ. 3.

(2) Τῶν *Εὐγενείων* τις τούτων εἶναι πιθανῶς ὁ ἐν τῇ 12 ἐπιγραφῇ μνημονευόμενος Εὐγένιος ὁ Χαρτοφύλαξ.

(3) *Παρόριον*· τὸ γνωστὸν πρὸς τῷ Ταϋγέτῳ καὶ παρὰ τῷ Μυστρᾷ χωρίον.

ὀκτὼ⟩ θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ.
Ἔτους ,ϛωμζ' Ν(εμήσεως) ζ' μηνὶ Μαίῳ.

† Ἐπεὶ (1) τὸ μονύδριον τοῦ τιμίου, προφήτου, προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου τῆς Χαλκωλαμπτίου (2) εὑρισκόμενον πλησίον τοῦ παραποταμίου (3) Λακεδαιμονίας(;) ἣν ἀνέκαθεν τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως (4), ἐν ὑποτελεσμῷ ἐτησίῳ (5), ὡς τὸ βρέβιον (6) διέξεισιν, αὖθις τάττεται εἶναι ὑπ' αὐτὴν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ χωράφια καὶ τὸ περιβόλιον καὶ τὸ ἀμπέλιον καὶ ἄλλο ἄν εἴ τη δίκαιον ἔχει ἐξ αὐτῶν πνευματικάτον (7) τῖς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, ὡς ἂν δοξάζηται Θεὸς ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ πειραθησόμενος εἰσέπειτα ἀφελέσθαι τοῦτο ἐκ τῆς δεσποτείας αὐτῆς, κἂν (8) οἷος ἄρα καὶ εἴη, ἐχέτω τὰς ἀρὰς τῶν ἑπτὰ καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν ΤΙΗ θεοφόρων πατέρων καὶ τὸν ἀφορισμὸν ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ.
Ἔτους ,ϛωμη' (9) μηνὶ Δεκεμβρίῳ Ν(μήσεως) η'.

Τῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις ἀναφερομένων μητροπολιτῶν Λακεδαιμονίας Ἀνανίου, Ματθαίου, Νικηφόρου, Λουκᾶ καὶ Νείλου γνωστὸς παρὰ Lequien εἶναι μόνον ὁ τελευταῖος, περὶ οὗ γράφει· «Petrus Lambecius lib. 8 Bibl. Cæsareæ refert cod. 7 contineri tomum contemnationis Barlaumi et Acindyni, qui Gregorii Palamæ errores expugnabant, subscriptum a Nilo Lace-

(1) Ἐντεῦθεν ἀντέγραψε τὴν ἐπιγραφὴν ὁ Ἀνανίας, ἀλλ' ἔν τισιν οὐκ ὀρθῶς· οὕτως ἀνέγνω *μονήδριον*. Ὅρ. πίν. ἀρ. 4.

(2) Ὁ Ἀναν. *Χαλκωματικῆς*. Ὅρ. πίν. ἀρ. 5.

(3) Ὁ Ἀναν. πλησίον τοῦ *παρὰ τῷ ποταμῷ Τρύπης*. Ἴσως ἀναγνωστέον· τοῦ παραπορτίου τῆς Λ. Ὅρ. πίν. ἀρ. 6.

(4) Ὁ Ἀναν. *ἣ ἀνέκαθεν τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ Μητροπόλει*. Ὅρ. πίν. ἀρ. 7.

(5) Ὁ Ἀναν. *ἀετάῳ*. Ὅρ. πίν. ἀρ. 8.

(6) Ὁ Ἀναν. *βραβεῖον*· εἶναι δὲ τὸ *βρέβιον* (brevis) «κατ' ἐπιτομὴν σύντομος γραφή». Δουκάγγ. ἐν λέξει. Ὅρ. πίν. ἀρ. 9.

(7) Πνευματικάτον. Ἡ λέξις ἐλλείπει παρὰ Δουκαγγίῳ καὶ Κουμανούδῃ.

(8) Ὁ Ἀναν. *αὐτοῦ καί*. Ὅρ. πίν. ἀρ. 10.

(9) Ὁ Ἀναν. *ἔτει πίστεως τῆς ϛωμη*. — Ὁ Buchon παρανοήσας τὴν ἐπιγραφὴν ὡς ἔχει ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἀνανίου ἀπὸ τοῦ «ἐπεὶ τὸ μονήδριον τοῦ τιμίου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου... τοῦ παρὰ ποταμῷ Τρύπης κτλ.» γράφει (Rech, Hist. I, LX) «Dans le monastere de Saint Jean-Baptiste le Precurseur, a Trypi *se trouve aussi* une colone sur laquelle est une inscription etc».

dæmonia metropolita, ὁ Λακεδαιμονίας Νεῖλος. Tomus datus est mense Aug. ind. IX anno 6849 Christi 1341 » (1). Ἀλλ' ἅπαντες ἀναφέρονται ὑπὸ Ἀνανίου ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφέντι κώδικι, πρὸς δὲ τούτοις μεταγενέστεροι ὁ Θεοδώρητος, ὁ Κυπριανός, ὁ Ἰωσήφ, ὁ Γαβριὴλ καὶ ὁ Παρθένιος. Δύναται δὲ ὁ μέλλων ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας νὰ προσθέσῃ τὸν ἀνώνυμον Τραϊανουπόλεως, τὸν Γρηγόριον, ὧν ἤδη ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω (2), τὸν Διονύσιον, ἐν ἔτει 1618 ἐπιστείλαντα « τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ καὶ γαληνωτάτῳ δουκὶ Νοβερσίας, Κάρλῳ Παλαιολόγῳ » (3), τὸν κατασκευαστὴν τῶν δύο κρηνῶν Χρύσανθον, τοὺς παρὰ Lequien (4) Δωρόθεον, Γρηγόριον καὶ Χρύσανθον, καὶ τὸν διάδοχον τῷ Ἀνανίᾳ Παρθένιον (5).

Ἀλλὰ τίς ἡ σειρὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀναφερομένων τεσσάρων μητροπολιτῶν Νικηφόρου καὶ Ματθαίου, Νείλου καὶ Λουκᾶ; Ἐξετάσωμεν τοῦτο.

Ἡ κατὰ χρόνους παλαιοτάτη (130 *l*) τῶν ἀνωτέρω δημοσιευθεισῶν ἐπιγραφῶν ἀναφέρει μητροπολίτην Νικηφόρον, *δομήτορα* τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, *καινουργήσαντα τὸν θεῖον οἶκον*, δηλαδὴ καινόν, ἐκ βάθρων οἰκοδομήσαντα αὐτόν. Ἐν τοσούτῳ ἐν ἐπισημοτάτῳ χώρῳ τοῦ ναοῦ εὕρηται ἡ ἐπιγραφὴ « *ὁ κτήτωρ* μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ματθαῖος ». Ἰδοὺ ἡ σύγχυσις. Πῶς ἐγένετο τοῦ ναοῦ κτήτωρ οὗτος, ἀφ' οὗ ᾠκοδόμησεν αὐτὸν « εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος αὐτοῦ Δημητρίου » ὁ Νικηφόρος; Δυνατόν τις νὰ προτείνῃ, ὅτι οἱ οἰκοδόμοι ἐκ παλαιοτέρου ναοῦ εὑρόντες μετήνεγκον τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ματθαίου, ἕτοιμον καὶ ἀδάπανον κόσμον τοῦ ναοῦ· διὸ ἕνεκα τοῦ μείζονος μήκους ἀπετμήθη τὸ τελικὸν *C* τοῦ ὀνόματος *Ματθαῖος*. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτρέψῃ ὁ εὐφυὴς Νικηφόρος ἐν ναῷ ὑπ' αὐτοῦ οἰκοδομηθέντι νὰ τεθῇ τὸ ὄνομα ἄλλου κτήτορος. Καθ' ἡμᾶς λοιπὸν παλαιότατος τῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς μητροπολιτῶν εἶναι ὁ Νικηφόρος, ὁ δὲ Ματθαῖος, εἴτε ἄμεσος διάδο-

(1) *Leqnien*. Or. Christ. II, 190.
(2) Σελ. 440 σημ. 1. 443 σημ. 3.
(3) *Buchon*. Nouvelles recherches I, 276.—Mikl. III, 273.
(4) Αὐτόθι.
(5) *Σάθα*. Νεοελλ. Φιλολ. σελ. 604.

χος (1) τοῦ Νικηφόρου εἴτε μεταγενέστερος, ἔκτισεν ἐν τῷ ναῷ τὸ ὄνομα αὐτοῦ κτησάμενος αὐτὸν ἕνεκα ἀναλωμάτων πιθανῶς ὑπὲρ τῆς Μητροπόλεως, μὴ δυνηθείσης ν' ἀποδώσῃ αὐτά. Ἴσως δὲ εἶναι καὶ παράσημος κτήτωρ.

Εἴπομεν πρὸ μικροῦ ὅτι ὁ Νικηφόρος εἶναι παλαιότατος τῶν μητροπολιτῶν Λακεδαιμονίας *κατὰ τὰς ἐπιγραφάς*· διότι ἀναμφιβόλως πρὸ αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ 1263, ὅτε παρέλαβεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος τὸν Μυστρᾶν, τὴν Μαίνην καὶ τὴν Μονεμβασίαν ὡς λύτρα τοῦ περὶ Πελαγωνίαν συλληφθέντος Βιλλαρδουίνου (1259) (2) μέχρι τοῦ 1302, ὅτε πρῶτον φαίνεται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ὁ Νικηφόρος, τὸ πατριαρχεῖον καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλαν βεβαίως εἰς Λακεδαίμονα ἀρχιερέα, ἵνα κρατύνῃ εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τοὺς ἐπὶ ἑξήκοντα ἔτη στερουμένους τοιούτου Ἕλληνας. Οὐδὲ εἶναι ἀποδεκτὴ ἡ γνώμη τοῦ Buchon (3), ὅτι ὁ Νικηφόρος εἶναι πιθανῶς ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος, ὅς ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου ἀπεστάλη, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον Haymon. Φαίνεται δὲ παρασυρόμενος ὁ σοφὸς ἐρευνητὴς τῆς κατὰ τοὺς Φράγκους ἱστορίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ὑπὸ τοῦ Ἀνανίου πάλιν γράψαντος ἐν τῷ κώδικι· «τὸν δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἡμῶν μητροπόλεως (ναὸν) τὸν εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ᾠκοδόμησε καὶ ἐκ βάθρων ἀνήγειρεν ὁ ἀείμνηστος Νικηφόρος μητροπολίτης σταθεὶς Λακεδαιμονίας. Καὶ *τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρῶτον πάντων εὑρίσκομεν καὶ ὡς ἀοίδιμον κτήτορα μνημονεύομεν* » (4)· καὶ μετ' ὀλίγα· «δὲν φαίνεται ἄλλος τις τῶν ἀρχιερέων πρότερος τοῦ Νικηφόρου». Ἀλλ' ἴσως ἀνακαλυπτομένων ἐπιγραφῶν ἢ ἄλλων γραπτῶν μνημείων φανῇ τις πρότερος.

(1) Ὁ *Buchon* (Rech. hist. I, LIX) γράφει «a Nicephore succeda Mathieu sur la trône Episcopal de Lakedaimonia» παρανοῶν τὸν κώδικα λέγοντα «*Ματθαῖος*. Δὲν φαίνεται ἄλλος τις τῶν ἀρχιερέων πρότερος τοῦ Νικηφόρου· ὅθεν ἀγνοοῦμεν πόθεν νὰ ἐμετοικήσθη ἡ πόλις αὕτη . . . Εὑρίσκομεν καὶ τὸ ὄνομα πρὸ τοῦ ἄμβωνος Ματθαίου Λακεδαιμονίας, καὶ μηδὲν ἄλλο λέγων»· ἐν ᾧ οὐδαμῶς ἰσχυρίζεται ὁ Ἀνανίας, ὅτι ὁ διαδεξάμενος τὸν Νικηφόρον ἦν ὁ Ματθαῖος. Μόνον τάσσει αὐτὸν ἐν τῷ κώδικι δεύτερον.

(2) *Buchon*. Rech. hist. I, σελ. 133-137 κἑξ. 146 κἑξ. 240.—Παχυμέρης περὶ Μιχαὴλ Α. σελ. 86 καὶ 88. — Νικ. Γρηγορᾶς IV, Α' σελ. 79-80.

(3) Rech. hist. I, LVII.

(4) *Buchon* Rech, hist. I, annexe A.

Θανόντος τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Ματθαίου, ἂν οὗτος εἶναι ἄμεσος ἐκείνου διάδοχος, μητροπολίτης ἐγένετο ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Γρηγόριος. Διότι τῷ 1324 μ.Χ. ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ἱερομονάχου τινὸς Νικάνδρου καὶ μοναχοῦ τινος Μακαρίου Ταρχανιώτου παρεκάθητο ἐν τῇ συνόδῳ Κωνσταντινουπόλεως ὁ *Λακεδαιμονίας καὶ ὑπέρτιμος Γρηγόριος* (1).

Τοῦτον δὲ διεδέξατο ὁ Λουκᾶς τῷ 1329 πιθανώτατα· διότι ἐν τῇ συνόδῳ παρεκάθητο μέχρι τοῦ 1328 ὡς μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Σουγδαίας μόνον, ὡς ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ μητροπολίτου Σερρῶν καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ζιχνῶν (2). Τῷ δὲ 1329 ἀνετέθη αὐτῷ προεδρικῶς ἡ μητρόπολις Λακεδαιμονίας, ἐπέχοντι καὶ τὸν Σουγδαίας θρόνον· διότι τῷ ἔτει τούτῳ (1329) κατὰ τὴν κύρωσιν τοῦ χρυσοβούλλου, καθ' ὃ ἡ ἐπισκοπὴ Νικοπόλεως ὑπήχθη εἰς τὸν μητροπολίτην Σερρῶν, τῷ 1330 ἐπὶ τῆς διαφορᾶς Θεοδώρου τοῦ Βρανᾶ καὶ τῆς πενθερᾶς αὐτοῦ Εὐφροσύνης τῆς Πετραλοιφίνης καὶ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς μοναχῆς Ἀγαθονίκης, καὶ τῷ 1331 ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν μοναχῶν τῆς τοῦ Καλέως Μονῆς παρεκάθητο ἐν τῇ συνόδῳ *Σουγδαίας ὑπέρτιμος καὶ πρόεδρος Λακεδαιμονίας Λουκᾶς* (3). Ὅτι δέ, ἐν ᾧ μετεῖχε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου τῷ 1330, διέτριβε συγχρόνως ἐν Μυστρᾷ, ὡς δηλοῖ ἡ 13 ἐπιγραφή, καὶ ἐπεμελεῖτο τῶν κτήσεων τῆς Μητροπόλεως, οὐδόλως ὑπολαμβάνομεν μαρτύριον ψευδοῦς ἀναγραφῆς χρόνων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ· διότι πιθανὸν ὅτι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1329 μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 1380 ἀπῆλθεν εἰς τὴν νέαν μητρόπολιν αὐτοῦ, ὅπου ἐπὶ δεκάμηνον ἠδυνήθη νὰ διοικήσῃ τὰ κατ' αὐτήν (4). Ἐκ τοῦ χρόνου δὲ τῆς ἐπιγραφῆς εἰκάζων καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ κώδικος λέγει· «*3 Λουκᾶς*. Οὗτος φαίνεται, κατὰ τὰ σημειωθέντα παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν κολόναν γράμματα, νὰ ἦλθεν εἰς Λακεδαιμονίαν διὰ

(1) Mikl. I, LVII.

(2) Mikl. I, LXVI «Μηνὶ σεπτεμβρίῳ . . . ἰνδ. ια' . . . προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἡσαΐου . . . συνεδριαζόντῃ τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ὑπερτάτων ἀρχιερέων . . . *τοῦ Σουγδαίας καὶ ὑπερτίμου ἀρχιερέως* ».

(3) Mikl. I, LXVII-LXX-III-LXIII.

(4) Τὰ τῆς ἐπισκοπῆς Νικοπόλεως ἐκυρώθησαν «μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἡμέρᾳ ζ'» τοῦ 1329, ἡ δὲ τοῦ Θεοδώρου Βρανᾶ καὶ τῆς Εὐφροσύνης Πετραλοίνης διαφορὰ ἐξεδικάσθη μετὰ ἓν ἔτος «μηνὶ Ἀπριλλίῳ» τοῦ 1330.

ὁρισμοῦ βασιλικοῦ προεδρικῶς . . . Ἔστη δὲ ἐν ἔτει ϛωλη» (μ. Χ. 1330).

Ἀλλ' ἤδη νέα προφαίνεται σύγχυσις. Τὸ δεύτερον τῆς ἐπιγραφῆς *13* μέρος, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ «Ἐπεὶ ἡ ἁγιωτάτη Μητρόπολις Λακεδαιμονίας εὐηργέτηται κτλ.» φέρει ἐν τέλει ἔτος ͵ϛωμθ' (μ. Χ. 1341). Ἦτο λοιπὸν εἰσέτι Μητροπολίτης τῷ 1341 *ὁ Λουκᾶς*. Ἀλλ' ὅμως τῷ 1339 καὶ 1340 Μητροπολίτης Λακεδαιμονίας ἦν *ὁ Νεῖλος*. Τοῦτο δὲ γνωρίζομεν οὐ μόνον ἐκ τῆς *14* ἐπιγραφῆς (μέρος α' . . . «ἔτους ͵ϛωμζ' ἰνδ. ζ'» μ. Χ. 1339 καὶ μέρος β' . . . «͵ϛωμη' . . . ἰνδ. η'» μ. Χ. 1340) ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συνοδικῆς περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Ἀμυκλείου διαγνώσεως, περὶ ἧς ἀνωτέρω (1) διελάβομεν, γενομένην τῷ 6849 (μ. Χ. 1340), καθ' ἣν «ὁ νῦν μητροπολίτης Λακεδαιμονίας καὶ ὑπέρτιμος κῦρ Νεῖλος οὐδαμῶς περιιδεῖν δέον ἔκρινεν ἀδικουμένην τὴν λαχοῦσαν (Μητρόπολιν) αὐτὸν ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ ταύτῃ ἐπισκοπῇ (τοῦ Ἀμυκλείου)» (2) καὶ κατώρθωσε ν' ἀναλάβῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν. Τί λοιπόν; ἔχομεν δύο μητροπολίτας ἐφ' ἑνὸς θρόνου; (3) Οὐχὶ βεβαίως. Καταπαύει δὲ ἡ σύγχυσις, ἂν τὸ β' μέρος τῆς *13* ἐπιγραφῆς ὑπολάβωμεν, ὅπερ βεβαιότατον, ὅτι ἐχαράχθη οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Νείλου, ὡς δεύτερον τρόπον τινὰ κωδίκελλον τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐν τῷ στύλῳ, ἐφ' οὗ ἐπέγραψεν αὐτὸς τὰ τῆς Μητροπόλεως, δὲν εἶχε πλέον χῶρον ἐπιτήδειον. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν χρόνων, ὡς ἄνω εἴπομεν, μαρτυρεῖται ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ περιεχομένου· διότι πραγματεύεται περὶ τῶν χωρίων Μαγούλας, Λεύκης, Παρωρίου καὶ Σαπικῶν, τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ (14) τοῦ Νείλου μνημονευομένων.

Κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς λοιπὸν ἔχομεν μητροπολίτας Λακεδαιμονίας τῷ 1302-1312 τὸν Νικηφόρον, τῷ 1330 τὸν Λουκᾶν, τῷ 1339-1340 τὸν Νεῖλον (4), καὶ τὸν ἀβεβαίου χρόνου Ματθαῖον.

(1) Σελ. 433.

(2) Mikl. I, XCVII σελ. 216 κἑξ.

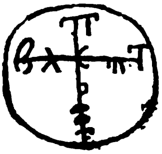
(3) Ἐκ τούτου καὶ ὁ Ἀνανίας ἀπατηθεὶς ἔγραψεν «*4 Νεῖλος*· οὗτος φαίνεται *σύναθλος καὶ συμπράκτωρ κατὰ τὸν Λουκᾶν* ἴδιος».

(4) Ὁ Νεῖλος εἶναι γνωστὸς οὐ μόνον ἐκ τοῦ Lequien (ἀνωτ. σελ. 446), τοῦ ἀνωτέρω συγιλλίου καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἀνανίου γράφοντος πλὴν τῶν ἐν 3 σημ. καὶ ταῦτα· «Εὕρωμεν ἔν τινι βιβλίῳ χειρόγραφον παλαιὸν περίπου τῶν διακοσίων χρόνων εἰς Δημητζάναν κείμενον ἰσαθρωμένον διαλαμβάνον ὑποθέσεις νομικὰς

β' Περίβλεπτος.

Ἀριστερὰ ὑπὲρ τὴν ἄλλοτε πύλην τοῦ περιβόλου τῆς Μεσοχώρας τοῦ Μυστρᾶ, καὶ πλησίον καλλίστου τινὸς οἰκοδομήματος, κατοικίας βεβαίως ἄλλοτε τῶν ἀρχόντων τινὸς τῆς πόλεως, ἵδρυται ὁ ναὸς τῆς Περιβλέπτου, οὗ πλὴν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τοῦ ἐντεθρονισμένου Χριστοῦ ἐπιπεδογλύφου, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω διελάβομεν, ἄξιον θέας εἶναι, διὰ τὴν οἰκοδομικήν, καὶ τὸ ἐπὶ βράχου ἐκτισμένον κωδωνοστάσιον. Ὑπὲρ τὴν αὔλειον δὲ θύραν τοῦ ναοῦ εἶναι ἐντετειχισμένη πλὰξ ἐφ' ἧς τόδε·

15)

δηλονότι «Περίβλεπτος».

ὑπὸ τοῦτο δέ·

«ΑΨΙΔ μαρτίου ε'. ἐκτίσθη διὰ ἐξόδου Παναγιώτου Θηβαίου».

Ἐννοητέον δὲ ὅτι διαλαμβάνει περὶ κτίσεως τῆς ἐφ' ἧς ἡ πλὰξ θύρας· διότι ὁ ναὸς ἀναμφιβόλως ἐκτίσθη τῷ ΙΔ' αἰῶνι ἢ ἀρχομένου τοῦ ΙΕ'.

γ' Παντάνασσα.

Δυτικώτερον καὶ ἀνωτέρω τῆς Περιβλέπτου ἐν χώρῳ περιόπτῳ, ὅθεν καθορᾷ τις πλεῖστον τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα ὑψοῦται περι-

ἱστορικὰς καὶ διαφορὰς τῆς αὐτῆς καὶ ὄνομα ἐν αὐτῇ τοιούτως, Νεῖλος Λακεδαιμονίας. καὶ ἴσως νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ἐξ αὐτῆς. Διότι πρῶτος οὗτος καὶ εἰς τὰ ἐκεῖ μεριδάχαρτα μνημονεύεται κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου».

καλλής, κατάκοσμος ἐξωτερικῶς μὲν ὑπὸ κωδωνοστασίου καλοῦ καὶ κιόνων ἀνεχόντων στοάν, ἐσωτερικῶς δὲ ὑπὸ κιόνων, εἰκόνων καὶ λοιποῦ γραφικοῦ κόσμου, καλύπτων δὲ τὸ θνητὸν σκήνωμα πολλῶν μελλῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἴκου ὁ ναὸς τῆς Παντανάσσης. Καλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν προσοίκων Πεντάνασσα καὶ εἶναι μονὴ λυπρότατον βίον ἀγουσῶν καλογραιῶν. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ αὐτοῦ, πλὴν τῆς ἐξωτερικῆς στοᾶς καὶ τοῦ κωδωνοστασίου, εἶναι κάλλιστον δεῖγμα βυζαντιακοῦ ῥυθμοῦ, οὐδὲ ὁπωστιοῦν δὲ φραγκίζει, ὡς διατείνεται ὁ Buchon (1), ἐξ οὗ σφόδρα σφάλλεται εἰκάζων ὅτι ἱδρύθη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Γάλλων ἐν Μυστρᾷ, (1250, ὅτε ἐκτίσθη ὁ Μυστρᾶς ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Βιλλαρδουίνου, μέχρι τοῦ 1263, ὅτε ἐδόθη ὡς λύτρα τοῦ αὐτοῦ Γουλιέλμου τῷ αὐτοκράτορι Μιχαὴλ Παλαιολόγῳ μετὰ τὴν περὶ Πελαγονίαν αἰχμαλωσίαν). Ὁ ναὸς ἐκτίσθη τῷ 1365 ὑπὸ τοῦ δεσπότου Μανουὴλ τοῦ Καντακουζηνοῦ, υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ ἐτιμᾶτο εἰς ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ζωοδότου (2), καὶ ἦτο σταυροπήγιον πατριαρχικόν. Ἔχομεν δὲ περὶ τούτου μαρτύριον σιγίλλιόν τι πατριαρχικὸν ἐκδοθὲν μηνὶ Ἰουνίῳ τοῦ ἔτους 6873 (μ. Χ. 1365) ἰνδικτιῶνι τρίτῃ καθ' ὃ «δόξαν καὶ τῷ περιποθήτῳ αὐταδέλφῳ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου αὐτοκράτορος, πανευτυχεστάτῳ δεσπότῃ κυρῷ Μανουὴλ τῷ Καντακουζηνῷ . . . ἐκ βάθρων ἀνεγεῖραι θεῖον καὶ σεβαστὸν ναὸν ἐν τῇ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Λακεδαιμονίας περὶ τὴν ἐκεῖ πόλιν τὴν Μυζηθρᾶν, εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ζωοδότου, ἔπειτα τοῦτον ἀποκαταστῆσαι καὶ εἰς ἀνδρῶν μονύδριον, μὴ μέντοι ὑποκεῖσθαι τῇ ῥηθείσῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Λακεδαιμονίας ἀλλ' εἶναι πατριαρχικόν . . . κἀντεῦθεν ἐδέησε προβῆναι ἐπὶ τοῦτο γράμμα συγιλλιῶδες . . . ὥστε εἶναι τοῦτο κατὰ τὸ διηνεκὲς εἰς τοὺς ἑξῆς χρόνους πατριαρχικόν» (3). Ἐν αὐτῷ δὲ ἐτάφησαν, πλὴν ἄλλων ἀγνώστων τῶν αὐτοκρατόρων συγγενῶν,

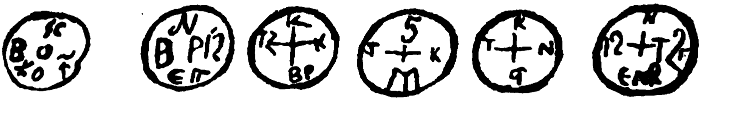
(1) La Grèce continentale etc σελ. 431.

(2) Ὁ *Buchon* (La Grèce cont. etc. σελ. 431-432) κακῶς ὀνομάζει «Ζωοδόχου Πηγή».

(3) Miklosich Acta etc I, CCXIV. — Περὶ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ ἴδε Καντακουζηνοῦ III. σ. 63, 85, 358.

πιθανώτατα ὁ ἱδρυτὴς τῆς μονῆς Μανουὴλ ὁ Καντακουζηνός, ὁ Μανουὴλ Λάσκαρης, περὶ οὗ κατωτέρω, καὶ κατ' εἰδήσεις ἱστορικὰς ἡ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου πρώτη σύζυγος Θεοδώρα Τόκκου(1). Αὕτη ἀποθανοῦσα ἐν Σαιντομὲρ τῆς Ἤλιδος, ταφεῖσα δὲ πρὸς καιρὸν ἐν Γλαρέντζᾳ, τέλος γενομένης ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων αὐτῆς ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ζωοδότου, ἔνθα ὡσαύτως ἐτάφη καὶ ἡ περικαλλὴς Κλεῶπα Μαλατέστα (2) σύζυγος τοῦ δεσπότου Θεοδώρου αὐταδέλφου τῶν αὐτοκρατόρων Ἰωάννου καὶ Κωνσταντίνου τῶν Παλαιολόγων. Καὶ νῦν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ δείκνυται εἷς τάφος, ἀλλὰ παρὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ κέντρον τοῦ ναοῦ καθορᾷ τις πολυτελῆ ὡσαύτως πλάκα, ὑφ' ἣν ἴσως ἡ ἑτέρα τῶν δεσποινῶν ἀναπαύεται, αἵτινες εὐτυχεῖς δὲν ἐπεβίωσαν ἵνα ἴδωσι τῆς αὐτοκρατορίας τὴν πτῶσιν.

16) Ἐπὶ τῶν πώρων παλαιοτέρας ἴσως τινὸς εἰσόδου εἰς τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ ναοῦ εἶναι δὲ ἀναγλύφων συμπιλήματα γραμμάτων, ἕξ, ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι πιθανώτατα ἀρκτικὰ κυρίων ὀνομάτων καὶ ἐπιθέτων γράμματα· ἀδύνατον λοιπὸν νὰ συμπληρωθῶσιν. Εἰκάζομεν δὲ μόνον περὶ τοῦ δευτέρου τούτων, ὅτι δηλοῖ τὸ ὄνομα *Ν*(κόλαος) *Βρίζας*, ὅτι δὲ τὸ ἕκτον ἴσως ἀναγνωστέον *Ν*(οεμβρίου) *ιζ'* τῷ *,ζγ'* (μ. Χ. 1495).

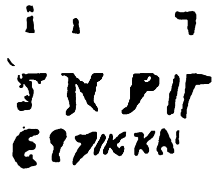
17) Ἐπὶ στενοῦ δὲ μαρμαρίνου γείσου εἶναι κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή·

(Μνήσθητι κύριε τοῦ) δούλου σου Ηγνατηου
(ἄμ)α κε της σημ(βίας αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῆς κλίμακος δὲ δι' ἧς ἀνερχόμεθα εἰς τὸν ναόν, σφόδρα ἐφθαρμέναι αἱ ἐπιγραφαί·

(1) Φραντζῆς σ. 154.
(2) Φραντζῆς σ. 156. Χαλκοκονδύλης σ. 206.

18)

ἔχουσα κατ' ἐμὲ οὕτω·

Γ. Ν. ΡΙΓ(ας;)
ΕΤ(ους) ΖΚ (μ. Χ. 1512) ΚΑ(τὰ μῆνα).

19)

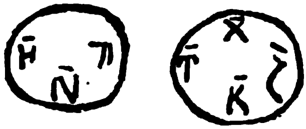

δηλοῦσα τὸ ἔτος

,ΖΚ' (μ. Χ. 1512).

20) Δεξιὰ τῷ εἰσιόντι εἰς τὸν νάρθηκα εἶναι γεγραμμένη εἰκὼν τοῦ Ἐμμανουὴλ Λασκάρεως, ποδῆρες ἠμφιεσμένου πορφυροῦν ἱμάτιον καὶ πῖλον φέροντος ὅμοιον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ὡς εἰκονίζεται οὗτος ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Πισάνου παρὰ Δουκαγγίῳ(1). Ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τὴν εἰκόνα δὲ ἀετώματος εἶναι τὰ συμπιλήματα ταῦτα (20), ὧν τὸ β' πιθανῶς ἀναγνωστέον· Χ(ριστὸς) Κ(ύριος) τ(ῶν) ζ(ώντων). Παρὰ τὴν εἰκόνα δὲ ἡ ἐπιγραφὴ (21)·

(1) **Familiæ Byzantinæ** σελ. 200.

21)

'Εκημήθη ὁ δοῦλος
τοῦ Θεοῦ . . . . (ὑπερ)τίμων
τοῦ Παλαιολόγου
'Εμμανουὴλ Λάσκαρις

δῆλον ὅτι

(ἔτους) (,ς)ϡΝΓ' Ν(εμήσεως) Η. (μ. Χ. 1445).

Τίς δὲ οὗτος ὁ Λάσκαρις ἀγνοοῦμεν ἄλλοθεν· ἴσως δ' εἶναι ἀδελφός τινος τῶν παρὰ Φραντζῇ (1) μνημονευομένων Ματθαίου Λασκάρεως, τοῦ τῷ 1441 πεμφθέντος πρεσβευτοῦ πρὸς τὸν 'Αμουράτην, ἢ τοῦ 'Αλεξίου Λασκάρεως ἢ τοῦ 'Ανδρονίκου Λασκάρεως Πεδιάτου, ἢ τοῦ ἐν τῇ ἐπιστολῇ Μωάμεθ τοῦ Β' πρὸς τοὺς ἀριστεῖς τῆς Λακωνικῆς Δημητρίου τοῦ Λασκάρεως (2).

'Επὶ τοῦ χρίσματος δὲ παρὰ τὴν εἰκόνα ἀναγινώσκεται τὸ δι' ἀκίδος μαχαιριδίου χάραγμα τόδε·

22) 1528

(1) Φραντζῆς σελ. 116. 135, 136.
(2) 'Ανωτέρω σελ. 442 σημ. 6.

ἀναγνωστέον δὲ πιθανῶς τὸ μετὰ τὸ ἔτος συμπίλημα τῶν γραμμάτων «διάκονος»..

δ' Ἅγιοι Θεόδωροι τοῦ Βροντοχίου.

Πρὸς δυσμὰς τῆς Μητροπόλεως, χωριζόμενος δὲ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ νεκροταφείου διὰ τῆς εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀναφερούσης ὁδοῦ, κεῖται ἐρηριμμένος κατὰ πολλὰ ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τοῦ Βροντοχίου(1). Ὁ νάρθηξ ἔχει καταπέσῃ ὅλος σχεδόν, τοῦ δὲ εὐρέος τρούλλου διασώζεται μόνον τὸ τύμπανον. Ὑποφαίνονται δὲ καί τινες κατεφθαρμέναι εἰκόνες ἁγίων, ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ τοίχου τοῦ ἀριστεροῦ παρεκκλησίου ἡ εἰκὼν Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου γονυπετοῦς ἱκετεύοντος τὴν Θεοτόκον, παρ' αὐτῷ δὲ διὰ λευκοῦ χρώματος γεγραμμένα τάδε·

23) ✝ Ὁ παρομοιος (παράνομος;) Μανου(ὴλ Π)αλαιολογος
ἡκετικος δεομ(αι τὴ)ν υπεραγίαν Θεοτοκος
και μεσητεύη δ(ι' ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν πρὸ)ς τὸν Κύριον.
,ϛ . . ϛ'.

Τίς δὲ οὗτος ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος ὁ ἐν ταπεινῷ σχήματι ἱκετεύων τὴν Θεοτόκον; Παλαιολόγους φέροντας τὸ ὄνομα Μανουὴλ γνωρίζομεν ἱκανοὺς καὶ παρὰ Κανταχουζινῷ (2) καὶ παρὰ Φραντζῇ (3) καὶ παρὰ Χαλκοκονδύλῃ (4) καὶ ἄλλοθι (5).

Ἐκ τούτων, τῶν τὸ ὄνομα Μανουὴλ φερόντων Παλαιολόγων, πιθανώτατον ὅτι ὁ ἐνταῦθα εἰκονιζόμενος εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Παλαιολόγος ὁ Ἰωάννου τοῦ Ε' υἱός, πατὴρ δὲ τῶν αὐτοκρατόρων Ἰωάννου τοῦ ϛ' καὶ Κωνσταντίνου τοῦ ὑστάτου. Πολλὰ παθὼν καὶ

(1) Τὸ πρὸς δυσμὰς τετραμμένον μέρος τοῦ Μυστρᾶ, ἔνθα οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι καὶ τὸ Ἀφεντικὸ (Θεοτόκος ἡ Ὀδηγήτρια *τοῦ Βροντοχίου*) πιθανὸν ὅτι ἐκαλεῖτο *Βροντόχιον*. Ἐκ τούτου εἰκάζομεν ἐπί τινος χρυσοβούλλου τοῦ Ἀφεντικοῦ, ὃ κατωτέρω δημοσιεύομεν, στηριζόμενοι, ὅτι οὗτος ὁ παρὰ τὴν Ὀδηγήτριαν τοῦ Βροντοχίου ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων εἶναι οἱ ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ Ἅγιοι Θεόδωροι τοῦ Βροντοχίου.

(2) Κανταχουζηνὸς I, 560. II, 191.—I, 13.—III, 238.

(3) Σελ. 33.—47, 55.

(4) Σελ. 15, 206 κέξ. 216.

(5) Ugbell. Ital. sacra 7 σελ. 411, 1071.

πονήσας κατὰ τὸν μακρὸν αὐτοῦ βίον, καὶ πρὶν ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἀφ' οὗ ἐβασίλευσε, προσέκειτο ταῖς ἱεραῖς βίβλοις παραμυθίαν ἐντεῦθεν ἀντλῶν εἰς τὴν πολύαθλον ζωὴν αὐτοῦ καὶ θεοσέβειαν τοσοῦτον πάντοτε ἤσκει, ὥστε περὶ τὴν τελευτὴν τοῦ βίου ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μονὴν τῆς Περιβλέπτου (1) καὶ «διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετωνομάσθη πρὸ ἡμερῶν δύο τῆς θανῆς αὐτοῦ Ματθαῖος μοναχός», καὶ θανὼν ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ (2). Καὶ ἡ γυνὴ δὲ αὐτοῦ καὶ αὐτοκράτειρα Ἑλένη ἢ Εἰρήνη ἐγένετο μοναχὴ μετονομασθεῖσα Ὑπομένη (3), καὶ αὐτὴ ὥσπερ καὶ ὁ βασιλεὺς μιμουμένη πολλοὺς ἄλλους τοῦ γένους τῶν Παλαιολόγων περιβληθέντας τὸ μοναχικὸν σχῆμα, οἷοι Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος υἱὸς Μιχαὴλ Παλαιολόγου τοῦ Α' μετονομασθεὶς Ἀθανάσιος καὶ Ἀνδρόνικος Β' ὁ Γέρων μετονομασθεὶς Ἀντώνιος (4).

Ὁ Μανουὴλ τῷ 1415 ἐλθὼν εἰς Μυστρᾶν (5) κατέστησε τὸν παρὰ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Θεοδώρῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ τὰς διατριβὰς ποιησάμενον καὶ ἀνατραφέντα υἱὸν Θεόδωρον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δεσπότου Μωρέως βεβαιότερον, ἐπειδὴ εἶχεν ἀποθάνῃ ὁ δεσπότης Θεόδωρος, «καὶ ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ λόγον ἐπικήδιον ἐξετραγῴδει διεξιὼν ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ, ἀπολοφυράμενός τε ἅμα τὸν ἐπιτήδειον ἀδελφόν» (6).

(1) *Δούκας*. Κεφ. 28 σελ. 184.

(2) *Φραντζῆς*. I, XL σελ. 121.

(3) *Ducange*. Familiæ Byzantinæ σελ. 1986.

(4) Καὶ ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Μανουὴλ ὁ Ἀνδρόνικος ἐγένετο μοναχὸς μετονομασθεὶς Ἀκάκιος, καὶ ὁ Θεόδωρος, περὶ οὗ κατωτέρω, μετονομασθεὶς Θεοδώρητος.

(5) Ὁ Φραντζῆς (σελ. 96) λέγει· «ὁ βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ ἀπελθὼν εἰς τὴν νῆσον Θάσον ἐπῆρεν αὐτὴν ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τοῦ ,ϛϡκϐ' ἔτους· καὶ αὖθις ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἶτα εἰς τὸν Μωρέαν, ἔνθα ᾠκοδόμησε τὸ Ἑξαμίλιον». Ἀφ' οὗ μετὰ τὴν ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ αἵρεσιν τῆς Θάσου ἀπῆλθεν ὁ Μανουὴλ εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου διέτριψε βεβαίως χρόνον τινά, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ εἰς Μωρέαν πρὸ τοῦ ἐπιόντος ἔτους· τοῦτο δὲ ὁ αὐτὸς Φραντζῆς βεβαιοῖ κατωτέρω (σελ. 107) λέγων· «τῷ ,ϛϡιγ' ἔτει Μαρτίου ιγ' ὁ βασιλεὺς ἀπέσωσεν ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεγχρεῶν» Εὐνόητον δὲ εἶναι ὅτι τὸ ἔτος διορθωτέον εἰς ,ϛϡκγ'. Ταὐτὰ δὲ μαρτυρεῖ καὶ τὸ *Σύντομον Χρονικὸν* (σελ. 517)· «Τῷ ,ϛϡκγ' ἔτει ἦλθεν ὁ κύριος Μανουὴλ ὁ βασιλεὺς ὁ Παλαιολόγος καὶ ἔκτισε τὸ Ἑξαμίλιον». Τῷ ἑπομένῳ δ' ἔτει 1416 ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ Φραντζῆ (σελ. 108) λέγοντος· «Τῷ ,ϛϡιδ' (γράφε ,ϛϡκδ') ἔτει, μηνὶ Μαρτίῳ, ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ βασιλεύς». Γνωστὸν δὲ ὅτι ἀπὸ τοῦ Μυστρᾶ μετέβη εἰς Ἰσθμόν, ὃν ἐτείχισε. (Χαλκοκονδύλης σελ. 216). Ὅρα καὶ Δούκαν σελ. 102.

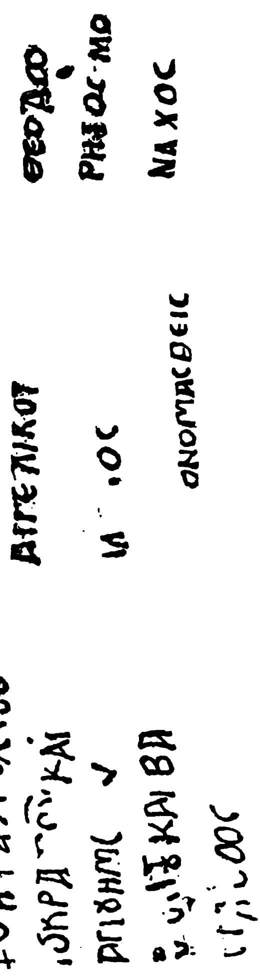
(6) Χαλκοκονδύλης αὐτόθι.

Ἐνταῦθα λοιπὸν διατρίβων καὶ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων πιθανῶς κοσμήσας ἠξίωσε νὰ εἰκονίσωσιν αὐτὸν ἱκετικῶς δεόμενον τῆς Θεοτόκου, ἵνα μεσιτεύῃ πρὸς Χριστὸν τὸν Κύριον. Ἐκ τούτου εἰκάζομεν ὅτι ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ χρονολογία πρέπει νὰ συμπληρωθῇ οὕτως· ,ς(ϡκ)ς' δηλαδὴ μ. Χ. 1418, δεύτερον ἔτος μετὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ διατριβὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτε βεβαίως ἐπερατώθη ἡ διακόσμησις τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων.

ι' Θεοτόκος ἡ Ὀδηγήτρια τοῦ Βροντοχίου (Ἀφεντικό).

Ὁ ναὸς οὗτος δὲν ἔχει οὔτε τὴν κάτοπτον θέσιν καὶ τὸν κόσμον τῶν στοῶν τῆς Παντανάσσης, οὔτε τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ταύτης τε καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἀλλὰ προτερεῖ πολὺ μὲν τούτου πλεῖστον δ' ἐκείνης κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἐγγράφων μνημείων. Καὶ ἔχουσι μὲν κατερειπωθῆ τὰ κελλία, τὸ κατάγραφον ἄλλοτε ἑστιατόριον, τὸ ἀριστερὸν παρεκκλήσιον καὶ ὁ τροῦλλος ἅπας μετὰ τοῦ πλείστου τῆς ὀροφῆς· ἐν τοσούτῳ διεσώθησαν ὀλίγα μὲν τὸν ἀριθμὸν ἀλλὰ τὰ ἀξιολογώτατα διὰ τὸν ἱστορικὸν πάντων τῶν ἐν Μυστρᾷ μνημείων. Ἐπὶ τοῦ πρὸς δυσμὰς τοίχου τοῦ δεξιοῦ παρεκκλησίου εἶναι ἐν ἰδιωτικῇ περιβολῇ ἐζωγραφημένος Παλαιολόγος τις πιθανῶς, ἴσως ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος Ἀσὰν ὁ ἐξώσας τοὺς Φράγκους ἐκ τῆς Μεσσηνίας καὶ δωρησάμενος τῇ μονῇ ταύτῃ τῆς Ὀδηγητρίας χωρία τινὰ περὶ τὰ Σκορτά, ὡς δηλοῦται ἐν τῷ κατωτέρῳ δημοσιευομένῳ τετάρτῳ χρυσοβούλλῳ. Οἱ δὲ τοῖχοι τοῦ ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι ἀπὸ τῆς κυρίας εἰσόδου δωματίου τοῦ νάρθηκος εἰσὶ κατάγραφοι. Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μὲν Χριστὸς ὑπερφυσικοῦ μεγέθους ἔχων κάτωθεν ἐπιγραφὴν τὸ πλεῖστον ἀπαληλιμμένην, τὸ δ' ὑπολειφθὲν παντάπασι δυσανάγνωστον. Ἐπὶ τοῦ καταντικρὺ δὲ τοίχου διασώζεται ἀμυδρὰ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ὀρθίας καὶ τὸν Χριστὸν παῖδα ἐν ταῖς ἀγκάλαις φερούσης καὶ δεχομένης προσφερόμενον αὐτῇ τὸν ναὸν ὑπὸ μοναχοῦ τινος γονυπετοῦς, πιθανῶς τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Μονῆς καὶ πολλὰ ὑπὲρ αὐτῆς πονήσαντος Παχωμίου, περὶ οὗ ἐν τοῖς χρυσοβούλλοις κατωτέρω πλείονα ὀψόμεθα. Ἡ περιβολὴ καὶ ἡ στάσις τοῦ προσφέροντος εἶναι ὁμοιοτάτη τῇ εἰκόνι Θεοδώρου τοῦ Μετοχίτου διὰ μου-

σειώσεως πεποιημένη ἐν τῷ προνάῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μονῆς τοῦ Ζωοδότου, τῆς ἐπιλεγομένης Μονῆς τῆς Χώρας (Καχριέ-Τζαμί). Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀπέναντι τῆς εἰσόδου εἰς τὸ δωμάτιον τοίχου εἶναι ἐζωγραφημένος ὁ Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ, ἑκατέρωθεν δὲ αὐτοῦ ἀριστερὰ μὲν τῷ θεωμένῳ αὐτοκράτωρ ἐν βασιλικῇ στολῇ, ἔχων ἤδη τὸ πρόσωπον κατατετμημένον διὰ ξιφῶν καὶ λογχῶν, δεξιὰ δὲ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ περιβληθεὶς τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ μετονομασθεὶς Θεοδώρητος. Δεξιὰ δὲ τοῦ βασιλέως καὶ ἀριστερὰ τοῦ μοναχοῦ καὶ μεταξὺ τοῦ μοναχοῦ καὶ τοῦ σταυροῦ εἶναι γεγραμμένη ἐπιγραφὴ ἐφθαρμένη ἐν πολλοῖς καὶ ἐξίτηλος ἥδε·

24)

ἔχουσα κατ' ἐμὲ οὕτως·

† Ὁ αὐτάδελφος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν δεσπότου καὶ βασιλέως (Θεόδωρος, διὰ τοῦ θείου καὶ) ἀγγελικοῦ (σχή)μ(ατ)ος μετονομασθεὶς Θεοδώρητος μοναχός(†).

Εἶναι λοιπὸν ὁ Θεοδώρητος οὗτος μοναχὸς ὁ πρὸ τοῦ νὰ περιβληθῇ τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα καὶ μεταλάβῃ τῆς ἀγγελοπρεποῦς πολιτείας καλούμενος Θεόδωρος, ὡς συνεπληρώσαμεν, ὁ αὐτάδελφος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου Θεόδωρος ὁ ὑπὸ τοῦ πρὸς πατρὸς θείου Θεοδώρου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀνατραφεὶς καὶ ἐκπαιδευθείς, διαδεξάμενος δ' ἐκεῖνον θανόντα (1407) εἰς τὴν δεσποτείαν τοῦ Μωρέως καὶ ὑπὸ τοῦ πα-

τρὸς Μανουήλ, αὐτοῦ μεταβάντος εἰς Μυστρᾶν, βεβαιότερον καταστὰς εἰς τὴν ἀρχήν. Οὗτος ἠγάγετο γυναῖκα τὴν διαπρέπουσαν τῷ κάλλει Κλεῶπαν, θυγατέρα τοῦ Μαλατέστα· ἀλλ' ὅμως ἐξ ἔριδος πρὸς αὐτὴν δὶς ἐπεχείρησε νὰ γένηται μοναχὸς καὶ πρὸς τοῦτο ἐκάλεσε τὸν ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον, ἵνα παραδώσῃ αὐτῷ τὴν δεσποτείαν. Περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ ἑαυτοῦ βίου, ἀφ' οὗ μάλιστα ἀπέθανεν ἡ Κλεῶπα, πρὸς ἣν διηλλάγη, καὶ ἀφ' οὗ δὲν ἐκρίθη ἄξιος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, διατρίβων ἐν Σηλυβρίᾳ περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα μετονομασθεὶς πιθανώτατα Θεοδώρητος (1).

Μυστρᾶ Χρυσόβουλλα.

Ἀλλὰ τὸ μάλιστα λόγου καὶ θέας ἄξιον διὰ τὸν περὶ τὴν ἱστορίαν διατρίβοντα εἶναι τὸ δεξιὸν τοῦ νάρθηκος δωμάτιον· διότι ἀπὸ τῆς θολωτῆς ὀροφῆς μέχρι τοῦ ἐδάφους σχεδὸν καλύπτεται ὑπὸ γραμμάτων. Εἶναι δὲ ταῦτα ἐπιγράμματα, εἰς τριμέτρους ἰαμβικούς, τῷ βασιλείῳ γένει τῶν Παλαιολόγων καὶ τέσσαρες χρυσόβουλλοι λόγοι τῶν αὐτοκρατόρων Μιχαὴλ Παλαιολόγου τοῦ Α' καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος. Πτέρυγες ἀγγέλων καλύπτουσι τὰ κενὰ τῆς ὀροφῆς, χεῖρες δὲ βαστάζουσιν ἄνωθεν τὰ χρυσόβουλλα, ὡσπερεὶ ἐκράτουν τὴν μεμβράνην, ἐφ' ἧς εἶχον γραφῇ, ἀνεπτυγμένην. Κάτωθεν δὲ ἑκάστου χρυσοβούλλου εἶχε ζωγραφῇ ἡ ἀπὸ τῆς μεμβράνης ἀπῃωρημένη χρυσῆ βούλλα. Καὶ τοῦ Δ' μὲν τῶν δημοσιευομένων χρυσοβούλλων διασώζεται κατὰ χώραν τὸ ἀντίγραφον τῆς βούλλας, εἰκονίζον τὸν Χριστόν, τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν δύο μὲν ἠφανίσθησαν μετὰ τοῦ καταπεσόντος τοίχου, τὸ τρίτον δὲ περισκαφὲν ὑπὸ κλεπτῶν βεβαίως ἐπωλήθη ἀναμφιβόλως εἰς μουσεῖόν τι ἢ εἴς τινα πλούσιον φίλον τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων· διότι, ὡς γνωστόν, ἤρξατο ἀπό τινος ἐνταῦθα ὑπὸ εὐσεβῶν τινων καὶ ἡ τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων τιμιωτάτη καπηλεία.

(1) *Χαλκοκονδύλης*. 4, σελ. 206. 5, σελ. 239. — *Φραντζῆς*. 2, 1 σελ. 123-124, 128, 134. — Du Cange Familiæ Byzantinæ σελ. 1986.

Ἔχουσι δὲ τὰ κατὰ τὸ δωμάτιον τοῦτο ὧδε. Ἐκ τῶν τεσσάρων ἐπὶ τῆς ὀροφῆς ἐπιγραμμάτων τὰ τρία μόνον εἶναι δυνατὸν ν' ἀναγνωσθῶσιν

25) † Χερσὶ θεϊκαῖς καρδία βασιλέως
τὰ χρυ(σόβουλλα ἔκρινε;) δοῦναι τάδε
χερσίν . . .

26) (†) Θεὸς (κῦρος)(1) ἔνυξε Παλαιολόγοις
αὐτὸς δ' ὁρᾶται Χριστὸς ἄνωθεν νέμων
τῆς σὲ τεκούσης τὸν πανευκλεῆ δόμον.

27) (†) Τοῖς αὐσονοκράτορσι(2) τοῖς εὐσεβέσιν
τὴν εὐλογίαν εἰς διηνεκὲς κῦρος
κυρῶν ἀναφαίρετον αὐτῶν τὸ κλέος.

Ταῦτα μὲν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς. Ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων τοῦ δωματίου εἶναι γεγραμμένοι οἱ τέσσαρες χρυσόβουλλοι λόγοι διὰ κεφαλαιωδῶν γραμμάτων ὑπὸ ἀμαθοῦς τινος ἀντιγραφέως οὐχὶ σπανίως παρανοήσαντος τὸ κείμενον τῶν χρυσοβούλλων, ἐξ οὗ πάνυ δυσχερὴς ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὀρθῆς ἐννοίας· διὸ πολλαχοῦ προέβημεν εἰς διορθώσεις κατὰ τὸ ἐνόν. Μεταχειρίζεται δὲ ὁ ἀντιγραφεὺς τὸν συνήθη τύπον τῆς βυζαντιακῆς γραφῆς συμπίλημα πολλαχοῦ ποιῶν τῶν γραμμάτων καὶ συγκόπτων τὰς λέξεις, μάλιστα τὰς γνωριμωτέρας, ὧν τὸ ἐλλεῖπον μέρος δηλοῦσι γραμμαὶ ὑπὲρ τὴν λέξιν ἢ παρ' αὐτὴν τεθλασμέναι, εὐθεῖαι, καμπύλαι καὶ ἐγκάρσιαι. Ὅπως δ' ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα παρατιθέμεθα ἐνιαχοῦ μέρη τινὰ ἀκριβῶς κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἀντιγραφέντα ὑφ' ἡμῶν, καθ' ὅσον ἀμφιβολίας ἔχομεν περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀναγνώσεως τῶν λέξεων, τιθέμενοι αὐτὰ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπαϊόντων. Εἰσὶ δὲ οἱ χρυσόβουλλοι λόγοι οἵδε·

---

(1) Κύριος. καὶ κατωτέρω (27) «κύριος κυρίων».
(2) Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 437, σημ. 4.

Α'.

Εἴπερ τι τῶν ἁπάντων χρῆμα κάλλιστον καὶ πρεπωδέστατον τῷ (ἐ)κ Θεοῦ βασιλεῖ πρὸ εὐφημίας καὶ δόξης, ὄγκου καὶ διόλου ἀρχῆς(1) ἀσφάλειαν ἔτι(2) παρεδρέουσαν αὐτῷ, δικαιοσύνην εἶναι κρίσει καὶ ἀληθείᾳ τοὺς λόγους ἀεὶ τῶν διοικουμένων σώζουσα· δίκαιον γὰρ τὸ θεῖον, καὶ τοῦτο θεοφιλές, ὃ σταθμᾶται(;) τῶν δικαίων τὰ(3) ἡμέτερα, εἰ καὶ οὐδαμοῦ τὸν τῆς ἰσότητος νόμον διαδιδράσκον δείκνυται. Σὺν λόγῳ δὴ τὰ πάντα διαιτήσει καὶ κρινεῖ βασιλεὺς καὶ . . . καὶ διὰ πάντα, ὧν τις ἂν εἰσφέροι δεξιὸν καὶ ὠφέλιμον εἰς τὸ κοινόν, φιλοφρόνως δέξεται καὶ πάντοθεν ἐφ' ὑψηλοῦ καθήμενος, ὥσπερ ἀδέκαστος ἀγωνοθέτης τῶν ἀρίστων τοὺς ὁπωσδήποτε τὰ βέλτιστα δρῶντας(4) ταῖς προσηκούσαις τιμαῖς ἀμείψεται προτιθεὶς τὸ καλὸν εἰς τὸ μέσον ἐμμίσθως, καὶ διαιρεῖ ἑκάστῳ πρὸς τό . . . ἐκεῖ(να;) κατορθοῦν καὶ γέρας ἄξιον(5), ἐπεὶ καὶ μόνος, εἰ θέμις εἰπεῖν, δύναμιν θεόθεν εἰς τύπον δημιουργίας εἴληφε μεταποιεῖν καὶ ἀλλοιοῦν . . . . λειρα καὶ παράγειν ἐκ ταπεινοτέρου σχήματος εἰς καινοτέρων ὀνομάτων μεταμείψεις· καὶ ἀξί(αν) κατ' ἄρχοντα εὐπρέπειαν εἰς τὸν αἰῶνα πάντα καὶ συμπαραμενεῖ τὸ κῦδος ἀναλλοίωτον σῶζον τοῖς ἐξ αὐτῶν τὸ τῆς τύχης σέμνωμα· καὶ τὸ τῆς μνήμης αὐτῆς ἐντεῦθεν οὐδόλως σβέννυται. Διὸ καὶ παρὰ πάντων (ἅ)μιλλα πρὸ(ς) τὸ καλ(ὸν) περὶ τὴν ἄσκησιν(6) τῶν ἀξιολόγων ἔργων . . . . ἐγγίνεται (εἰς) αὐθαιρέτους ἀποδυόμενοι πόνους, εἰς ἕν τι τέλος χρηστὸν ὁρῶντες(7) τὴν τῶν εὖ καὶ καλῶς διηγωνισμένων εὔκλειαν. Οὔκουν ἀργῶς καὶ ἀνειμένως ἐντεῦθεν εἰς ἀρετὴν διάκεινται, νυττόμεν(οι) δὲ προσφιλῶς καὶ(8) ἀσμένως ὁμοῦ καὶ μάλα θερμῶς τῶν καλλίστων ἅπτονται καὶ χρήσιμοι καὶ κοινωφελεῖς καθίστανται καὶ αὐξειδίκαι πρόσεισιν εἰς ἅπαν τῇ θεοφιλεῖ καὶ

(1) Τὸ κείμενον ἔχει « . . . λης ἀρχῆς ».
(2) Τὸ κείμ. « ἀσφάλειάν τε ».
(3) Τὸ κείμ. « τί ἡμέτερα ».
(4) Ὅρα πίνακος ἐν τέλει ἀρ. 12.
(5) Ἴσως ἀναγνωστέον ἄξει· καὶ κατωτέρω « καὶ ἄξει κατ' ἄρχοντα εὐπρέπειαν ».
(6) Ὅρ. πίν. ἀρ. 13.
(7) Ἴσως ἀναγνωστέον ἀποδυομένων. ὁρώντων. Ὅρ. καὶ πίν. ἀρ. 14.
(8) Ὅρ. πίν. ἀρ. 15.

θεοκυβερνήτῳ βασιλείᾳ. Τ . . κατὰ γνώμην ἔκβασις· αὕτη γὰρ ἔννομος ὡς ἀληθῶς ἐπιστασία καὶ τῆς τοῦ θρόνου περιωπῆς κατόρθωσις· ᾗ δεῖ κρηπίδωμα καὶ θεμέλιον ὑποβεβλῆσθαι πρώτως τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν· οὗ μνημονεύειν μᾶλλον ἢ τ(ὸν) ἀέρα εὖ πνεῖν· χείρων . . . κυ(ρίου) τοῦ ἀληθῶς Θεοῦ πρὸς ὃν ἡ διακόσμησις ὁρατῶν ὧδε πραγμάτων καὶ τῶν τελειοποιημένων δωρημάτων ἔφεσις.

Μαρτύρια δ' ἂν εἶεν ἀντὶ πάσης στήλης ἐμψύχου τοῦ σφόδρα θεοσεβεῖν ἡ τῶν ἐκκλησιῶν ἁπασῶν φροντίς, ἡ περὶ θείου καὶ ἱεροῦ σηκοῦ καὶ νεών(1), καθ' ὅσον ἐγχωρεῖ, φιλοκαλία καὶ πρὸς σύμπαντα εὐπρεπῶς(2) ἐπίδειξις καὶ πρός γε τὸ χειρὶ καὶ γνώμῃ φιλοτιμώτατα γνησίους λατρευτὰς θεραπεύειν Θεόν· καὶ τῶν εἰς τὸν πνευματικὸν τεινόντων ἔρωτα τῆς ἀγγελοπρεποῦς αὐταῖς πολιτείας ἐξ ὅλης ψυχῆς συναίρεσθαι. Τοῦτο καὶ πάλαι μὲν τοῖς ἄνω χρόνου πρὸ ἡμῶν βασιλεύουσιν ἱκανῶς διῴκηται· τῇ δ' Ἡμετέρᾳ Βασιλείᾳ τί τοῖς ὅλοις προυργιαίτερον καὶ ἀξιώτερον εἰς προνοί(ας) λόγ(ον); Εἰ γὰρ ἐν κυρίῳ μεγαλαυχεῖσθαι χρή, τοῦτ' ἔγνωμεν καὶ μεγαλοπρεπὲς εἰς βασιλέως εὔκλειαν ἀθάνατον ἀληθῶς καὶ τῶν πιστευομένων διαρκῆ δι' αἰῶνος καὶ τὴν διαδοχὴν ὁμοῦ καὶ τοῦ κράτους τὴν αὔξησιν, εἰ τὸν ἐνόντα τρόπον σπεύδοντες τὰ θεοφιλῆ ποιοῖμεν καὶ βασιλικῷ, ⟨ὥς⟩ φασι, τῷ πήχει πάντα διαφέροιμεν εἰς τὴν τῶν θείων τιμήν τε καὶ θεραπείαν μηδενὶ τὰ πρωτεῖα παραχωροῦντες φέρεσθαι. Ταῦτ' ἄρα καὶ μετὰ τὴν εἰς τὸ πρῶτον μετὰ παρρησίας(3) ἐλευθερίαν τῶν τῆς ἡμετέρας(;)(4) ἐκκλησίας(5) ἐθῶν θεῖος ἔρως παντοδαπῶς τὴν καρδίαν ἡμῶν ἀνέφλεξε καὶ ζῆλος τῆς τοῦ θείου οἴκου καὶ σεμνῆς(6) ἀγλαΐας καὶ καλλονῆς. Καὶ συμβαλλόμεθα τῇ χρείᾳ ταύτῃ πανταχῇ πλεῖστον ὅσον καὶ μεῖζον ἢ κατὰ (ἄνθρωπ)ον τὸ βούλημα καὶ κόρος οὐδεὶς ἀειδήποτε δεξιὰν προτείνει τ(οὺ)τοις γινομένης ἔξω κόσμου καὶ τῆς ἐν τούτῳ σχέσεως(;) πτερῷ πνευματικῆς ἐργασίας ὑπεριπταμένοις τῶν τῇδε ῥ(ε)όντων καὶ ἄνω τρέχουσι· τὸ γὰρ διδόναι τούτοις δανείζειν (Θεῷ), (μ)ᾶλλον ἐν τῷ παραυτίκα λαμβά-

(1) Τὸ κείμ. «νεώς».
(2) Τὸ κείμ. «εὐπρεπῶν».
(3) Τὸ κείμ. «μετὰ παρρησίαν».
(4) Ὅρ. πίν. ἀρ. 16.
(5) Τὸ κείμ. «ἐκκλησίαν».
(6) Τὸ κείμ. «σεμνεῖ»

ν(ομεν), οἷς ἂν δωροίμεθ' αὐτό (;). Ἅμα δ' ἐρεῖ[ν] (1) ὁ λόγος (;) ὅτι καὶ συνεργοί πως κατὰ τὸν τοῦ Χριστοκήρυκος Παύλου (2) (λόγον) τελοῦμ(εν) εἰς οἰκοδομὴν τῆς ὑγιαινούσης πίστεως.

Διὰ δὴ ταῦτα πᾶσι μὲν τὸ μεγαλόδωρον εἰσενεκτέον, ὡς ἐρρέθη τῷ λόγῳ... ἡντιναοῦν εὐδοκιμοῦσιν λειτουργίαν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἀρχήν. Τοῖς δὲ χω(ρὶς) συνταξαμένοις, ἀσκητικὴν ἀνηρτημένοις(3) βιοτὴν καὶ μονότροπον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἀοράτ(ων) δυσμεν(ῶν;) ἐνδεδυμένοις πανοπλίαν, δαψιλεστέραν ποιητέον εἰς τὴν πρόνοιαν, ὅσῳ μάλιστα καὶ εἰς Θ(εὸν) αὐτὸν τὰ τῆς τιμῆς ὁμοῦ καὶ χάριτος διαβένει[ν] καὶ πολλαπλοῦς παρὰ τῆς ἄνωθεν δεξιᾶς ἀντιμετρεῖται μισθὸς καὶ παντοδαπῶς εἰς ὄνησιν· ἄγρυπνοι γάρ εἰσιν ἱκέται Θεοῦ καὶ πρέσβεις περὶ τῆς τοῦ κράτους καὶ τοῦ κόσμου παντὸς συστάσεως(4). Εἰ δὲ [δι'] ἕν τι καὶ σμικρὸν εὐδοκίμημα παρ' οἱῳδήποτε φαινόμενον ἀμοιβὴν λαμβάνει, τίποτ' ἂν εἰς ἀξιόχρεων λογισθείη χάρ(ιν), ἔνθα πλείστων καλῶν ἐπιτηδευμάτων σύρροια ; καὶ οὐ σειρά τις, ὥσπερ χρυσέα (;) τοῦ ἀξιεράστου ἤθους καὶ τρόπου ; Οὐχ ἁπλοῦν εἰσφέρειν τοῖς ὅλοις ἀλλὰ πολυειδὲς τὸ χρήσιμον· εὔνοια γὰρ εἰλικρινὴς ἐνταῦθα πρὸς τὴν ἡμετέραν βασιλείαν εὕρηται πυρσευομένη καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, καὶ ζῆλος καὶ γνώμης εὐθύτης καὶ τοῖς πράγμασι μετὰ συνέσεως ἐμπειρία καὶ πόνου καὶ ἱδρῶτος ἀσκητικοῦ γνωρίσματα, ὧν εἰς ἀνὴρ εἰς μίαν ἁρμονίαν συνάψας εὐφυέστατα πάντα φαίνεται ὁ τιμιώτατος καθηγούμενος οὑτοσὶ τῆς εἰς τὸν Μυζηθρᾶ διακειμένης σεβασμίας μονῆς ἀρχιμανδρίτης καὶ πρ(ωτο)σύγκελος (κυρὸς Παχώμιος). Διὰ ταῦτα δυσωπεῖ τὴν εὐσεβῆ Βασιλείαν Ἡμῶν καὶ κινεῖ σὺν τῷ δικαίῳ τὸ παρ' αὐτῆς φιλάνθρωπον.

Ἔφθασε μὲν γὰρ προβῆναι πρόσταγμα τῆς Βασιλείας Μου καὶ δι' αὐτῆς διάφορα δικαιώματα τῇ κατὰ τὸν Μυζηθρᾶ διακειμένῃ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς Βασιλεί(ας) μου, τῇ[ς] ⟨ἱδρυθείσῃ⟩ παρ' αὐτ(οῦ τοῦ τιμιωτάτου) ἀρχιμανδρίτου καὶ πρωτοσυγκέλου κυροῦ Παχωμίου, ἐπ' ὀνόματι δὲ τετιμημένῃ τῆς πανυπεράγνου ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Βροτχίου. Ἐπεὶ (δὲ) καὶ ἄρτυ(5)

(1) Ὅρ. πίν. ἀρ. 17.
(2) Παύλου πρὸς Ῥωμαίους κ. 13. πρὸς Κορινθίους Α', 5.
(3) Ὅρ. πίν. ἀρ. 18.
(4) Ὅρ. πίν. ἀρ. 19.
(5) Ὅρ. πίν. ἀρ. 20.

αὐτὸς ἐξῃτήσατο γενέσθαι ἐπ' αὐτοῖς καὶ χρυσόβουλλον τῆς Βασιλείας Μου καθ' ὅλων τῶν πα. . . . ασι καὶ πᾶσαν ἐλευθερίαν ταύτῃ δὴ τῇ σεβασμίᾳ μονῇ καὶ τοῖς αὐτῇ προσοῦσιν. Ἐπειδὴ οὖν καὶ διοριζόμ(ενα:) τὰ τῆς τοιαύτης παρακλήσεως αὐτοῦ ἑτοίμως προσδεξαμένη ἡ Βασιλεία Μου ἐπιχορηγεῖ καὶ ἐπιβραβεύει αὐτῷ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον ΛΟΓΟΝ (1) Αὐτῆς δι' οὗ κ(ελεύει μὴ ἐν)οχλεῖν (2) τὴν εἰρημένην σεβασμίαν μονὴν τὴν κατὰ τὸν Μυζηθρᾶ τὴν ἐπ' ὀνόματι τετιμημένην τῆς πανυπεράγνου ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἐπικεκλημένην τοῦ Βροντ⟨ο⟩χίου μετὰ πάντων τῶν προσεπικυρωμένων αὐτῇ μετοχίων καὶ κτημάτων καὶ ἔχουσιν οὕτως·

(Ζευγαλατεῖον, ὅπερ ἐστὶ πλησίον τοῦ ἐκεῖσε ποταμοῦ τοῦ λεγομέ)νου Βρυσιώτου, ὅσον καὶ οἷόν ἐστι, μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ διοφθάλμου μυλῶνος. Εἰς τὴν τοποθεσίαν τὴν λεγομένην τοῦ Καλυβίτου γῆν μοδίων (3) ἑκατὸν πεντήκοντα. Ἕτερα ἐν διαφόροις τόποις μόδια καὶ αὐτὰ ἑκατὸν πεντήκοντα. (Ἀμπελῶνες, δένδρα ἐλαϊκὰ καὶ ἕτερα ὀπωροφόρα διάφορα. Πάροικοι ἐν τῇ περιοχῇ Μυζηθρᾶ ἐν διαφόροις) τόποις. Μυλῶν(α) διόφθαλμον. (Ἀγρίδιον τὸ) εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον τοῦ Φιλητοῦ. Τὸ λεγόμενον Δραγοβίαστον, ὅσον καὶ οἷόν ἐστι, μετὰ τῶν ⟨ἐν αὐτῷ⟩ προσκαθημένων. Πάροικοι (τέσσαρες εἰς τὴν Δέλβιναν). (Μονύδριον εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ ἐπικεκλημένον τοῦ Πελάτου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων. Μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἐπιλεγόμενον Καλογωνία μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ παροίκων, τῶν ἐκεῖσε) χωραφίων καὶ λοιπῶν δικαίων· ἔτι δὲ καὶ τοῦ αὐλακίου ὕδατος, οὗπερ λαμβάνει τὸ μέρος τούτου. Μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Ἁγίου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἐπιλεγόμενον τοῦ Καυσαλοῦ μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ παροίκων, ἀμπελίων, χωραφίων, δένδρων (ἐλαϊκῶν, ἕτερα καρποφόρα. Μυλῶνα ἕτερον ἐγγὺς τοῦ) ἐκεῖσε ποταμοῦ Γεφυράτου δι' ἄρδειαν τῶν το(ιούτων χωραφίων. Ἀγρίδιον τὸ καλούμενον . . . . . άτοβα μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων. Ἕτερον μετόχιον περὶ τὸ Ἕλος εἰς ὄνομα τιμώμε-

(1) Ἐρυθροῖς γράμμασιν· ἤρχετο δ' ἐντεῦθεν τὸ ἐν τοῖς χρυσοβούλλοις καὶ τοῖς τοιούτοις προστάγμασι καλούμενον κανίκλωμα.

(2) Ὅρ. πίν. ἀρ. 21.

(3) Ὅρ. πίν. ἀρ. 22.

νον τοῦ Ἁγίου Βασιλείου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ) παροίκων. Χωράφια καὶ μυλῶνας εἰς τὸ Μουχλί. Ἕτερον μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τῶν Ἁγίων Θεοδώρων καὶ ἐπιλεγόμενον τοῦ Βρο⟨ν⟩τοχίου (μετὰ τῶν προσόντων αὐτῷ χωραφίων, παροίκων ἔτι δὲ καὶ μυλῶνος. Ἕτερον μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ . . . . καὶ ἐπιλεγόμενον τοῦ Μολόχου (;) μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων καὶ) ὧν κέκτηται χωράφια. Καὶ ἕτερον μονύδριον εἰς τὴν Ἀνδροῦσαν εἰς ὄνομα τιμώμενον τῶν τιμίων ἀρχιστρατήγων τῶν ἄνω (δυνάμεων καὶ ἐπιλεγόμενον τὸ Λιγύδη μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων . . . .

Τὰ πάντα πάσης ἀνώτερα ἐπηρείας καὶ πάσης ὀχλήσεως καὶ παντὸς διασεισμοῦ διατηρηθήσεται τῇ ἰσχύϊ καὶ) δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ΛΟΓΟΥ τῆς Βασιλείας μου (καὶ οὔτε παρὰ τῶν) κατὰ καιρὸν εὑρισκομένων (εἰς καθολικὴν καὶ περιέχουσαν κεφαλὴν τῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἁπάσης χώρας καὶ τῶν κάστρων τῆς Βασιλείας μου, οὔτε παρά τινος ἄλλου τῶν ἐν ταύτῃ μερικῶς) κατὰ τόπους κεφαλατικευόντων οὔτε παρὰ τοῦ τὴν χρηματικὴν (καθολικὴν ἐνοχὴν τῶν) ἐκεῖσε δημοσίᾳ καὶ (δουλείᾳ κατέχοντος . . . . . οὔτε παρά τινος τῶν ὑπο . . . . οὔτε μὴν καὶ παρὰ τούτων εἰς τὸ ἑξῆς μελλόντων ἀπογραφικὴν δουλείαν ἐν τῇ τοιαύτῃ χώρᾳ ποιήσασθαι ὑπ)οστήσεται ἡ τοιαύτη Μονὴ ἢ τὰ προσόντα αὐτῇ μετόχια, κτήματά (τε καὶ πράγ)ματα, οἱανδήτινα ἀφαίρεσιν (ἐπήρειαν, κατατριβήν, ὅλως ὄχλησιν, ἐπίθεσιν. Παντελῶς γὰρ ταύτην καὶ τὰ προσόντα αὐτῇ βούλεται ἡ Βασιλεία μου ἀνενόχλητα εἶναι) κατὰ πάντα ἀδιάσειστα (καὶ ἀναπόσπαστα, ἔτι δὲ καὶ ἀνώτερα ἀγγαρείας δημοσίας καὶ ὑπηρετικῶν συζητήσεων· ἤγουν δόσεως ἐννομίου καὶ καταθέσεως βρωσίμων καὶ ποσίμων εἰδῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἑτέρας πράξεως κατὰ χώρας ἐπερχομένης·) καὶ οὐδεὶς τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων (ἢ τῶν) ἄλλων πάντων ἕξει ἐπ' ἀδείας ἀπαιτεῖν (ἀπ' αὐτῆς καὶ τῶν προσόντων αὐτῇ τοιοῦτό τι ἢ ἄλλο τι τῶν) ἁπάντων εἶδος προξενοῦν ὅλως ζημίαν ἢ κατατριβὴν (αὐτῇ . . . .) καταναγκάζειν καὶ καθέλκειν(1) εἰς ἀγγαρείας τὸ (μέρος αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὁ τοιοῦτον ἐπαγαγεῖν καὶ ἐπηρεάσαι βουληθείς ποτε τὸν ἑξῆς χρόνον τῇ εἰρημένῃ σεβασμίᾳ) Μονῇ καὶ τοῖς προσοῦσιν αὐτῇ ὡς ἀθετητὴς τῆς Ἡμετέρας

(1) Τὸ κείμ. καθέλκην. Ἐν γένει περὶ τὰς ἀνορθογραφίας ὁ ἀντιγραφεὺς ἔχει δαψίλειαν, οὐδαμοῦ δὲ ποιεῖται χρῆσιν τῆς ὑπογεγραμμένης.

προσταγῆς (καὶ θελή)σεως καταδικασθήσεται. Ἔτι δὲ τελείως ἐλευθέραν (βούλεται καὶ ἀνεπηρέαστον ἡ Βασιλεία Μου διατηρεῖσθαι καταλογιζομένη ὡς τῆς Βασιλείας Ἡμῶν μόνης καὶ τῆς) ἐντεῦθεν κυβερνήσεως τῆς προσηκούσης ἀξιοῦται.

Ἔτι γὲ μὴν σὺν (τούτοις οὐδεὶς) τῶν ἀποστελλομένων ἐκεῖσε (πατριαρχικῶν ἐξάρχων γενήσεταί τις κατατριβὴ τῇ τοιαύτῃ σεβασμίᾳ Μονῇ οὔτ' ἐνόχλησις οὐδεμία) οὔτε ἐπιβαλλοῦσιν αὐτῇ ἢ τοῖς προσοῦσιν αὐτῇ, ὥστε κατατριβὴν ὅλως καὶ ζημίαν τινὰ προξενεῖν ἐν αὐτοῖς. Πατριαρχικὴ μνήμη καὶ (ἔστι καὶ ἔσται καί... ἐπ' ἐκκλησιαστικὴν ἔνθεσιν, τάξιν. Ὑπὸ ἀρχιερατι)κὴν πνευματικὴν (ἐπι)στασίαν ταττομένη ἕξ(ει μὲν ἐπι)στασείαν, ὡς εἴρηται, πατριαρχικὴν καὶ μνήμη συνήθης τοῦ (πατριαρχικοῦ ὀνόματος ἐν ταῖς κατ' αὐτὴν ἱεροτελεστίαις ἔσεται(1) καὶ πνευματικὴ ἀνάκρισις ἐν πράγμασι κινουμένοις, ἐπικρίσεως καὶ ἐπισκέψεως ἀξίοις). Οὐ μὴν τὰ τοιαῦτα ἐξετάζειν καὶ (ἐπικρί)νειν· καὶ ⟨γὰρ⟩ διεύλυτον τὴν ἄδειαν ἕξουσιν ἐν αὐτῇ οἱ εἰρημένοι πατριαρχικοὶ (ἔξαρχοι)· ἀλλ' ἡνίκα τι τοιοῦτον ἐπισυμβαίνει τῇ τοιαύτῃ Μο(νῇ διακρίσεως πνευματικῆς καὶ ἐξετάσεως ἀρχῆς, εἰς αὐτὸν δὴ(;) τὸν εὑρισκόμενον τηνικαῦτα) ἁγιώτατον πατριάρχην οἰκουμενικὸν εἰς τὴν ἁγιωτάτην μεγάλην τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν καταντήσει τὰ τῆς (τοιαύτης ὑποθέ)σεως καὶ παρ' αὐτοῦ ἐξετασθήσεται καὶ τὴν ὀφειλομένην (ἕξει καλὴν κατάστασιν κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν νόμων τάξιν καὶ πα...υσιν.

Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἡγουμενεύων αὐτῆς) ἀδιάσειστος ὀφείλει καὶ ἀνενόχλητος διεξάγειν τὰ κατ' αὐτήν. (Καὶ τοῦτο πάντως) ἔσται τὸ ἀνενόχλητον καὶ ἀπρόσκοπτον δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς (ζωῆς καὶ τὴν καλὴν ταύτην ἐργασίαν καὶ διεξαγωγὴν τῆς τοιαύτης σεβασμίας Μονῆς οὐδεὶς τῶν ἁπάντων ἀπ' αὐτῆς προσαλεύσει καὶ ἀνατρέψει. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ὀφείλει μεθ)ίστασθαι τῆς ἡγουμενίας καὶ τῆς τοιαύτης πνευματικῆς προστασίας, (εἰ μὴ πάντως ἀναφανείη) προδήλως κατεγνωσμένος καὶ ταύτης ἀνάξιος. Αὐτὴν γὲ μὴν (τὴν πνευματικὴν προστασίαν, τῆς τοιαύτης σεβασμίας Μονῆς τὴν ἡγουμενίαν, οὕτως ἀναδέξεται ὁ μέλλων ἐπὶ ταύτης γενήσεσθαι· ἐκλεχθίσεται παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ) πάντων τῶν ἀσκουμένων μοναχῶν ὁ δοκιμαζόμενος ἄξιος· (εἶτα μετά τινων) μοναχῶν ἀναδραμεῖται ἐνταῦθα εἰς (τὴν θεομεγάλυντον, θεοφύλακτον καὶ θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν καὶ κατὰ τὸ εἰκὸς

(1) Τὸ χείμ. ἐσεῖται.

παραδεχθείη παρὰ τοῦ τηνικαῦτα ἁγιωτάτου) πατριάρχου. Οὕτω δὴ παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν σφραγίδα δέξεται τῆς ἡ(γουμενίας καὶ) τὴν πνευματικήν, θείαν καὶ ἔννομον τάξιν (καὶ συνήθειαν. Καὶ λοιπὸν ἐξῆς ἐγχειρισθήσεται αὐτῷ παρὰ τῆς Βασιλείας μου καὶ τοῦτο κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν, δικανίκιον (1), σύμβολον) τοῦτο παριστῶν εἰς ἐπιδήλωσιν πάντως, ὡς ἡ Μονὴ β(ασιλικὴ καὶ ταῖς ἄλλαις, συναριθμεῖται βασιλικαῖς Μοναῖς καὶ καθόλου γε ὀφείλει καὶ τιμὴν καὶ ἐλευθερίαν καὶ ἀνενόχλησιν πάντως ἐπαπολαύειν αὐτήν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ αὐτῶν ὅλων ὡς) διαλαμβάνει, βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν (καὶ διαμονὴν ἀσάλευτον ἐπεχορηγήθη ὁ παρὼν χρυσόβουλλος) ΛΟΓΟΣ τῆς βασιλείας μου ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον (τῆς νῦν τρεχούσης . . . ἰνδικ)τιόνος τοῦ ἑξάκις χιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ . . . . . ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ Ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον (ὑποσημήνατο Κράτος. † Μιχαὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτο)κράτωρ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος. †

Β΄.

Οὐδὲν οὐδενὶ τοσοῦτον κόσμου καὶ σπουδῆς μετέχειν ἔδοξεν ὡς τῇ Βασιλείᾳ Μου καὶ δι' εὐχῶν καὶ διὰ . . . πάσης γίνεται . . . (τῷ ἁγίῳ μου) αὐθέντι καὶ βασιλεῖ τῷ πατρὶ Αὐτῆς ταὐτὰ φρονεῖν, ταὐτὰ φθέγγεσθαι τῶν αὐτῶν καὶ βουλευμάτων καὶ θεσπισμάτων ἀπρὶξ ἔχεσθαι, σὺν αἰδοῖ καὶ φίλτρῳ (;) γίνεσθαι (;), ἣν ὥσπερ μία τις συμφωνία καὶ κρᾶσις μουσικὴ χηρὶ Θεοῦ καὶ δυνάμει καλῶς ἡρμοσμένη καὶ διὰ βίου παντὸς κινουμένη καὶ μήτε (;) καὶ ἐμμελὴς Βασιλεία Ἡμῶν ἄγοιτε (;) βελτιστον ἡμέρως (2) τε καὶ ὁμαλῶς λεαίνουσα τὰ τοῦ εὐσεβοῦς τε καὶ χριστιανικοῦ πληρώματος καὶ πολιτεύματα καὶ ἠθικὸν βίον καὶ πράγματα (;), καὶ μηδ' εἰκῇ μηδ' ἀτάκτως μηδ' ἀμούσως, ⟨ὡς ἔπος ;⟩ εἰπεῖν, καὶ ἀμελῶς (3) εἴη φερόμενον, ἀλλ' εὐδοκία μία καὶ χεὶρ ἄμαχος μία Θεοῦ παντοκράτορος διὰ μιᾶς καὶ γνώμης καὶ γλώτ-

(1) Ὅρ. Δουκαγγίου. Glossar. med. et inf. Grec. ἐν λέξει.
(2) Τὸ κείμενον *ἡμέρας*.
(3) Τὸ κείμ. *ἐμμελῶς*.

της συμφώνου τῆς Βασιλείας Ἡμῶν τῶν κοινῶν καὶ πόλεων καὶ πραγμάτων καὶ ἀνθρώπων ἀντέχοιτό τε καὶ συναίροιτο προϊσταμένης τῆς παναχράντου καὶ παναμώμου δεσποίνης καὶ Θεομήτωρ(ος). Οὕτω μὲν οὖν τῇ Βασιλείᾳ Μου οὔτε φιλοτιμότερον οὔτε θεοφιλέστερον (1) οὔτ' ἄλλως ἥδιον καὶ σεμνότερον, οὔτ' ἔστιν οὔτε δέδοκται ἀλλὰ διὰ πάντων συμφωνεῖν(2) τε καὶ διερευνᾶσθαι καὶ ζητεῖν ὅσον οἷόν τε αἰδῶ τὴν προσήκουσαν καὶ φίλτρου περιουσίαν καὶ θεραπείας ὁδὸν ἅπασαν εἰσφέρειν, γνώμης τε καὶ φρονήματος καὶ ἐπιταγμάτων τῶν αὐτ(ῶν) ἔχεσθαι τῷ ἁγίῳ μου αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ τῷ πατρὶ τῆς Βασιλείας Μου πάντα θεοσεβῶς καὶ φιλοτίμως, πάντα εὐεργετικῶς, πάντα κοινοφελῶς πραγματευομένῳ καὶ πράττοντι. Ὅτι δὲ καὶ ἀνδρῶν τὸν τεθνεῶτα βίον ἑλομένων (3) καὶ γῆς ἀποκεχωρηκότων ἔτι ζώντων καὶ τιμώντων (4) ἀρετήν, καὶ Θεῷ προσῳκειωμένων καὶ συνημμένων αἰτήσεις ἡμέρως δέχεσθαι καὶ εἰς πέρας ἄγειν, θεοφιλέστατον ὁμοῦ καὶ βασιλικώτατον ἂν εἴη, τίς ἂν ἀμφισβητήσειε ἢ τίς οὐκ ἐφόδιον(5) ὁμολογήσειε; Καθ' ἅπαξ μὲν γὰρ εἰπεῖν φιλοτιμίαι πᾶσαι καὶ εὐεργεσίαι καὶ διαδόσεις, χάριτες καὶ δωρεαὶ βασιλεῦσιν οἰκειότατα· οὐ γὰρ ἐξίσταται (τι, οὐδέ ;) . . . φροῦνται καὶ διάμ. . . . ἀλλὰ παρέχονται, πρὶν ἑτέροις χαρίσασθαι, διπλῆν τινα καὶ πολλαπλῆν καρποῦνται τὴν κτῆσιν χαρισάμενοι, οἷς εἰκὸς χαρίσασθαι, καὶ οὕτω διδόντες προσλαμβάνουσι δόξης τε καὶ φιλοτιμίας κέρδος ἀποκομιζόμενοι καὶ κατὰ τοὺς γεωργοῦντας πλείους τοὺς καρποὺς ἀπολαμβάνοντες. Καὶ γὰρ οὕτω ἔχει τὰ κοινὰ καὶ μεγάλα φιλοτεχνήματα τοῦ διακόσμου τούτου, χειρὶ πλουσιωτάτῃ Θεοῦ δημιουργούμενα· καταπέμπων μὲν ἥλιος ἑκάστοτε τὴν ἀκτῖνα οὐδέποτ' ἐφωράθη ἐλάττω ταύτην ἀφιείς, γῆ δὲ ταύτην δεχομένη καὶ τὰς παρ' αὐτῆς ἀνίσχουσα γονὰς εἰς δένδρα μὲν ἔθηκε φυτῶν ὥραν καὶ καρπῶν ἁπάντων φοράν, οὔτε τοῦ μεγέθους οὔτε τῆς δυνάμεως πενίαν τινὰ ᾔσθετο ἐκ τῆς οὕτω δαψιλοῦς χορηγίας ἐπιχωριάσασαν αὐτῇ. Οὔκουν οὐδὲ βασιλέως χεὶρ διὰ πάντα τὴν παρ' αὐτῆς ἀκτῖνα, δαψιλῆ Θεοῦ πέμποντος, ἀφιεῖσα (πᾶ)σι τοῖς ἐν

(1) Τὸ κείμ. *φιλοτιμοτέρου. θεοφιλεστέρου.*
(2) Τὸ κείμ. *συνεῖν.*
(3) Τὸ κείμ. *ἑλόμενος.*
(4) Ὅρ. πίν. ἀρ. 23.
(5) Ὅρ. πίν. ἀρ. 24.

χρείᾳ καθισταμένοις, οὐκ ἄν ποτε ἀπορήσειεν. Οὕτω μὲν οὖν ἅπασι ἅπασι τοῖς ἀρχομένοις καὶ δεδομένοις δῶρα καὶ χάριτας ἀφικνεῖσθαι παρὰ τῶν ἐκ Θεοῦ βασιλέων καὶ φιλοτιμίαν ἔχει καὶ κέρδος μέγιστον, μάλιστα δὲ ὅταν οἱ τὰς αἰτήσεις ποιούμενοι, Θεῷ τὸν αὐτῶν βίον καθιερώσαντες, ἀντάλλαγμα καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τὸν ἐκεῖθεν τῆς χρηστότητος πλοῦτον κομίζονταί τε καὶ διαχέωσιν. Οὐδὲ γὰρ εὔλογον τοῖς μὲν ἀϋπνοτάτοις ὄμμασι πρὸς τὸν παντόπτην ὀφθαλμόν τε καὶ φύλακα βλέποντα καὶ βασιλεῦσι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἵλεων Θεὸν ἀπεργάζεσθαι, τοὺς δὲ πρὸς τὰς αὐτῶν αἰτήσεις ἐχομένους τοῦ προσήκοντος καὶ ἀναγκαίου μὴ φιληκόως μηδὲ προσηνῶς ἔχειν· καὶ Θεοῦ μὲν ὦτα συμπαθῆ καὶ φιλάνθρωπα πρὸς τὰς αὐτῶν ἀνοίγνυσθαι φωνάς, βασιλεύων δὲ ἀκοαῖς θύρας ἐπιτιθέναι πρὸς τοὺς τούτων προσιόντας ἱκετηρίαις (1).

Ἐντεῦθεν καὶ ὁ ἅγιός μου αὐθέντης καὶ βασιλεὺς ὁ πατὴρ τῆς Βασιλείας Μου, ἀρετὴν εἴπερ τις τῶν προτέρων βασιλέων καὶ πάντων μάλιστ' ἀνθρώπων καὶ σεβόμενος καὶ τιμῶν, ἔφθασε μὲν ἐπὶ πολλοῖς προστάγμασί τε καὶ διαφόροις δικαιώμασι καὶ χρυσοβού(λλου) λόγου ἐπιβραβεύσει ἐπικυροῦν ταῦτα τῇ κατὰ τὸν Μυζηθρᾶν διακειμένῃ σεβασμίᾳ Μονῇ τῆς Βασιλείας Ἡμῶν καὶ ἐπ' ὀνόματι τετιμημένῃ τῆς πανυπεράγνου δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας καὶ ἐπικεκλημένῃ (2) τοῦ Βροντοχίου διὰ τὴν ἀρετήν τε καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν τοῦ ἀνεγείραντος καὶ συστησαμένου ταύτην τιμιωτάτου μεγάλου πρωτοσυγκέλλου τῆς Πελοποννήσου κυροῦ Παχωμίου. Ἐπεὶ δὲ ὁ τοιοῦτος καὶ τὴν Βασιλείαν μου κατὰ τὸ παρὸν ᾐτήσατο καὶ παρεκλήτευεν, ἵνα τύχῃ καὶ παρ' αὐτῆς χρυσοβούλλου συμφωνοῦντος καὶ συνεπιστηρίζοντος τὴν εὐδοκίαν καὶ τὸν ὁρισμὸν τοῦ χρυσοβούλλου λόγου τοῦ ἁγίου μ(ου) αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς τῆς Βασιλείας Μου, τὴν τοιαύτην αἴτησιν καὶ παράκλησιν αὐτοῦ τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου πρωτοσυγκέλλου τῆς Πελοποννήσου κυροῦ Παχωμίου, ἑτοίμως προσδεξαμένη ἡ βασιλεία μου τὸ μὲν διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ πνευματικὴν πολιτείαν καὶ ἀγωγὴν καὶ ἀσκητικὴν ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν ζῆν ἑλομένοις εὐδοκίμησιν καὶ τὸν (3)

(1) Τὸ κείμ. *προσιοῦσι ἱκετηρίας*.
(2) Τὸ κείμ. *ἐπικεκλημένης*.
(3) Τὸ κείμ. *τῶν*.

τῶν κοινῶν πραγμάτων ζῆλον καὶ καθαρὰν καὶ διάπυρον εὔνοιαν, ἣν τρέφει πρὸς τὴν Βασιλείαν Μου, μάλιστα δὲ καὶ διὰ πάντων σὺν ἄλλοις τε καὶ συμφωνεῖν καὶ συμφθέγγεσθαι καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς εὐδοκιμεῖν βουλομένη καὶ σπεύδουσα πάντα τρόπον ἡ Βασιλεία Μου τῷ ἁγίῳ μου αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ τῷ πατρὶ Αὐτῆς(;), τὸν παρόντα χρυσόβουλλον ⟨ΛΟΓΟΝ⟩ ἐπιχορηγεῖ καὶ ἐπιβραβεύει αὐτῷ, δι' οὗ προστάσσει καὶ διορίζεται καὶ ἡ Βασιλεία Μου, κατὰ τὴν περίληψιν τῶν προσόντων τῇ διαληφθείσῃ σεβασμίᾳ Μονῇ τῆς Βασιλείας Ἡμῶν(;) τῇ εἰς ὄνομα τιμωμένῃ τῆς πανυπεράγνου δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Βροντοχίου χρυσοβούλλων λόγων τοῦ ἁγίου μου αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς Αὐτῆς, ἐλευθέραν παντάπασιν εἶναι καὶ ἀνενόχλητον μετὰ πάντων τῶν προσκεκυρωμένων αὐτῇ μετοχίων καὶ κτημάτων, ἃ καὶ ἔχουσι κατὰ μέρος οὕτω· Ζευγηλατίον ὅπερ ἐστὶ πλησίον τοῦ ἐκεῖσε ποταμοῦ τοῦ λεγομένου Βρυσιώτου ὅσον καὶ οἷόν ἐστι μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ διοφθάλμου μυλῶνος. Εἰς τὴν τοποθεσίαν τὴν λεγομένην τῶν Καλυβιτῶν γῆ μοδίων ἑκατὸν πεντήκοντα. Ἀμπελῶνες, δένδρα ἐλαϊκὰ καὶ ἕτερα ὀπωροφόρα διάφορα. Πάροικοι ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Μυζηθρᾶ ἐν διαφόροις τόποις. Μυλὼν διόφθαλμος ⟨καὶ⟩ ἀγρίδιον τὸ εἰς τὸν τόπον καλούμενον τοῦ Φιλητοῦ. Τὸ λεγόμενον τὸ Δραγοβιαστὸν ὅσον καὶ οἷόν ἐστι μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων. Πάροικοι τέσσαρες(1) εἰς τὴν Δέλβιναν. Μονύδριον εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ ἐπικεκλημένον τοῦ Πελάτου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ προ(σ)καθημένων. Μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεραγ(ίας) Θεοτ(όκου) καὶ ἐπιλεγόμενον Κολογωνία μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ παροίκων, τῶν ἐκεῖσε χωραφίων καὶ λοιπῶν δικ(αίων), ἔτι δὲ καὶ τοῦ αὐλακίου ὕδατος, οὗπερ λαμβάνει τὸ μέρος τούτου. (Μετόχιον;) εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἁγίου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἐπικεκλημένου τοῦ Καυσαλοῦ μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ παροίκων, ἀμπελίων, χωραφίων, δένδρων ἐλαϊκῶν, ἕτερα καρποφόρα. Μυλῶνα ἕτερον (ἐγγύς;) τοῦ ἐκεῖσε ποταμοῦ τοῦ Γεφυράτου δι' ἀρδείαν καὶ τοιούτων χωραφίων. Ἀγρίδιον τὸ καλούμενον . . . . . ατοβα μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων. Ἕτερον μετόχιον περὶ τὸ Ἕλος τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Ἁγίου Βασιλείου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ (παροίκων. Χωρά-

(1) Ὅρ. πίν. ἀρ. 25.

φια καὶ μ)υλῶν(ας) εἰς τὸ Μοχλί. Ἕτερον μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἁγίου Θεοδώρου καὶ ἐπιλεγόμενον τοῦ Βροντοχίου μετὰ τῶν προσόντων αὐτῷ χωραφίων, παροίκων, ἔτι δὲ καὶ μυλῶνος. Ἕτερον μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ . . . . καὶ ἐπιλε)γόμενον τοῦ Μολόχου(;) μ(ετὰ) τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων καὶ ὧν κέκτηται χωραφίων. Καὶ ἕτερον μονύδριον εἰς τὴν Ἀνδροῦσαν εἰς ὄνομα τιμώμενον τῶν τιμίων ἀρχιστρατήγων τῶν ἄνω δυνάμεων καὶ ἐπιλεγόμενον τὸ Λιγύδη μετὰ (τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων) . . . . . τὰ πάντα πάσης ἀνώτερα (1) ἐπηρείας καὶ πάσης ὀχλήσεως καὶ παντὸς διασεισμοῦ διατηρηθήσεται τῇ ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλου ΛΟΓΟΥ τῆς Βασιλείας Μου καὶ οὔτε παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς εὑρισκομένων εἰς καθολικὴν ἐνοχὴν τοῦ κεφαλατικίου τῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἁπάσης (χώ)ρας καὶ τῶν κάστρων τῆς Βασιλείας Μου οὔτε παρά τινος ἄλλου, ἀλλ' οὐ(δὲ) τῶν ἐν ταύτῃ μερικῶς κατὰ τόπους κεφαλατικευόντων οὔτε παρὰ τοῦ τὴν χρηματικὴν καθολικὴν ἐνοχὴν τῶν ἐκεῖσε δημοσίᾳ καὶ δουλεί(ᾳ;) κατέχοντος . . . (οὔτε) παρά τινος τῶν ὑπο . . . . . οὔτε μὴν καὶ παρὰ τῶν (2) εἰς τὸ ἑξῆς μελλόν(των) ἀπογραφικὴν δουλείαν ἐν τῇ τοιαύτῃ χώρᾳ ποιήσασθαι, ὑποστήσεται ἡ τοιαύτη Μονὴ ἢ τὰ προσόν(τα αὐτῇ) μετόχια, κτήματά τε καὶ πράγματα, οἱανδή τινα ἀφαίρεσιν, ἐπήρειαν, κατατριβήν, ὅλως ὄχλησιν, ἐπίθεσιν· παντελῶς γὰρ ταύτην καὶ τὰ προσόντα αὐτῇ βούλεται καὶ ἡ Βασιλεία Μου ἀνενόχλητα εἶναι, κατὰ πάντα ἀδιάσειστά τε καὶ ἀναπόσπαστα· ἔτι δὲ καὶ ἀνώτερα ἀγγαρείας δημοσία(ς) καὶ ὑπηρετικῶν συζητήσεων· ἤγουν δόσεως, ἐννομίου καὶ καταθέσεως βρωσίμων καὶ ποσίμων εἰδῶν, (ἀλλὰ) δὴ καὶ ἑτέρας πράξεως κατὰ χώρας ἐπερχο(μένης), καὶ οὐδεὶς τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων ἢ τῶν ἄλλων πάντων ἕξει ἐπ' ἀδείας ἀπαιτεῖν ἀπ' αὐτῆς καὶ τῶν προσόντων αὐτῇ τοιοῦτό τι ἢ ἄλλο τι τῶν ἁπάντων εἶδος προξενοῦν ὅλως ζημίαν ἢ κατατριβὴν αὐτῇ . . . . (κατ)αναγκάζειν καὶ καθέλκειν εἰς ἀγγαρείαν τὸ μέρος αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὁ τοιοῦτον ἐπαγαγεῖν καὶ ἐπηρεάσαι βουληθείς(3) ποτε τὸν ἑξῆς (χρόνον) τῇ εἰρημένῃ μονῇ καὶ τοῖς προσοῦσιν αὐτῇ, ὡς ἀθετητὴς καὶ τῆς παρούσης τῆς Βασιλείας Μου προσταγῆς καὶ

(1) Τὸ κείμ. *ἀνωτέρας*.
(2) Τὸ κείμ. *τούτων*.
(3) Τὸ κείμ. *ἐπηρεάσαι καὶ βουληθείς*.

θελήσεως καταδικασθήσεται . . . . Πρὸς τούτοις ὀφείλουσι κατέχειν οἱ ἐν αὐτῇ μοναχοὶ ἀνενοχλήτως καὶ ἀδιασείστως, ἔτι δὲ καὶ ἀναποσπάστως ὅσους δυνηθῶσι προσαγαγεῖν ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Λατίνης καὶ προσκαθίσαι εἰς τὸν τόπον αὐτῶν (1), ἀλλὰ δικαίως ὅσον φθάσωσι συστήσασθαι καὶ βελτιῶσαι ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις κτήμασι αὐτῶν. Ἔτι (δὲ καὶ) τελείως αὐτὴν ἐλευθέραν βο(ύλεται καὶ) ἀνεπηρέαστον ἡ Βασιλεία Μου διατηρεῖσθαι καταλογιζομένη ὡς τῆς Βασιλείας Ἡμῶν μόνης καὶ τῆς ἐντεῦθεν κυβερνήσεως τῆς προσηκούσης ἀξιοῦνται. Ἀλλὰ μὴν σὺν τούτοις οὐδεὶς τῶν ἀποστελλομένων ἐκεῖσε πατριαρχικῶν ἐξάρχων γενήσεταί τις κατατριβὴ τῇ τοιαύτῃ σεβασμίᾳ μονῇ (οὔτ' ἐνόχλη)σις οὐδεμία οὔτ' ἐπιβαλοῦσιν αὐτῇ ἢ τοῖς προσοῦσιν αὐτῇ, ὥστε κατατριβὴν ὅλως καὶ ζημίαν τινὰ προξενεῖν ἐν αὐτοῖς. Πατριαρχικὴ μνήμη(2) καὶ ἔστι καὶ ἔσται καὶ . . . . . ἐπ' ἐκκλησιαστικὴν ἔνθεσιν, τάξιν, ὑπὸ ἀρχιερατικὴν πνευματικὴν ἐπιστασίαν ταττομένη ἕξει μὲν ἐπιστασ(ίαν, ὡς εἴρηται), πατριαρχικήν, καὶ μνή(μη) συνήθης τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος ἐν ταῖς κατ' αὐτὴν ἱεροτελεστίαις ἔσεται (;) καὶ πνευματικὴ ἀνάκρισις ἐν πράγμασι κινουμένοις, ἐπικρίσεως καὶ ἐπισκέψεως ἀξίοις. Οὐ μὴν τὰ τοιαῦτα ἐξετάζειν καὶ ἐπικρίνειν, καὶ διεύλυτον τὴν ἄδειαν ἕξουσιν ἐν αὐτῇ οἱ ἄν(ω εἰρημένοι πατριαρχι)κοὶ ἔξαρχοι· ἀλλ' ἡνίκα τι τοιοῦτον ἐπισυμβαίνοι τῇ τοιαύτῃ Μονῇ διακρίσεως πνενματικῆς καὶ ἐξετάσεως ἀρχῆς(3) εἰς αὐτὸν (;) δὴ τὸν εὑρισκόμενον τηνικαῦτα ἁγιώτατον πατριάρχην οἰκουμενικὸν ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ καταντήσει τὰ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως καὶ παρ' αὐ(τοῦ ἐξετασ)θήσεται καὶ τὴν ὀφειλομένην ἕξει καλὴν κατάστασιν κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν νόμων τάξιν καὶ πα . . . . . . υσιν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἡγουμενεύων αὐτῆς (ἀδιάσειστος) ὀφείλει καὶ ἀνενόχλητος διεξάγειν τὰ κατ' αὐτήν. Καὶ τοῦτο πάντως ἔσται τὸ ἀνενόχλητον αὐτῷ καὶ ἀπρόσκοπτον δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τὴν καλὴν ταύτην (προστα)σίαν καὶ διεξαγωγὴν τῆς τοιαύτης σεβασμίας μονῆς οὐδεὶς τῶν ἁπάντων ἀπ' αὐτῆς παρασαλεύσει καὶ ἀνα(τρέψει). Ἀλλὰ γὰρ οὐχ ὀφείλει μεθίστασθαι τῆς ἡγουμενίας καὶ τῆς τοιαύτης πνευματικῆς προστασίας, εἰ μὴ πάντως ἀναφανείη

(1) Τὸ χείμ. *αὐτόν*.
(2) Ὅρ. πίν. ἀρ. 26.
(3) Ὅρ. πίν. ἀρ. 27.

προδήλως κατεγνωσμένος καὶ ταύτης ἀνάξιος. Αὐτήν γε μὴν τὴν πνευματικὴν προστασίαν, τῆς τοιαύτης σεβασίας Μονῆς τὴν ἡγουμενίαν, οὕτως ἀναδέξεται ὁ μέλλων ἐπὶ ταύτης γενήσεσθαι· (ἐκλεχθ)ίσεται παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ πάντων ἀσκουμένων μοναχῶν ὁ δοκιμαζόμενος ἄξιος· εἶτα μετά τινων μοναχῶν ἀναδραμεῖται ἐνταῦθα εἰς τὴν θεομεγάλυντον, θεοφύλακτον καὶ θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν καὶ κατὰ τὸ εἰκὸς παραδεχθείη παρὰ τοῦ τηνικαῦτα ἁγιωτάτου πατριάρχου. Οὕτω δὴ παρ' α,ὐτοῦ) καὶ τὴν σφραγῖδα δέξεται τὴν ἡγουμενείας καὶ τὴν πνευματικὴν θείαν(1) καὶ ἔννομον τάξιν καὶ συνήθειαν. Καὶ λοιπὸν ἑξῆς ἐγχειρισθήσεται αὐτῷ παρὰ τῆς Βασιλείας Μου καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, δικανίκιον, σύμβολον τοῦτο παριστῶν εἰς ἐπιδήλωσιν(;) πάντως ὡς ἡ (Μονὴ) βασιλικὴ(2) καὶ ταῖς ἄλλαις συναριθμεῖται βασιλικαῖς Μοναῖς καὶ καθόλου γε (ὀφείλει;) καὶ τιμὴν καὶ ἐλευθερίαν καὶ ἀνενόχλητον πάντων(3) ἐπαπολαύειν αὐτὴν θεσπίζει[ν] καὶ ἡ Βασιλεία Μου κα . . . . τὰ πάντα καὶ οἱ διαληφθέντες χρυσόβουλλοι λόγοι τοῦ ἁγίου μου αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς(4) Αὐτῆς διορίζονταί τε καὶ διατάττονται. Εἰς γὰρ τὴν περὶ αὐτῶν ὅλων, ὡς διαλαμβάνει, βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ διαμονὴν ἀσάλευτον ἐπεχορηγήθη καὶ ἐπεβραβεύθη αὐτῇ καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος ΛΟΓΟΣ τῆς Βασιλείας Μου ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα . . . . τῆς νῦν τρεχούσης δευτέρας ἐνδικτιόνος τοῦ ἑξάκις χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ἑβδόμου ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ Ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο Κράτος.

† Ἀνδρόνικος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Παλαιολόγος. †

Γ'.

Ἔφθασε μὲν καὶ προσαίτησιν ποιησάμενος ὁ τιμιώτατος μέγας πρωτοσύγκελλος Πελοποννήσου κυρὸς Παχώμιος ἐπιχορηγηθεὶς χρυ-

(1) Ὅρ. πίν. ἀρ. 28.
(2) Ὅρ. πίν. ἀρ. 29.
(3) Τὸ χείμ. *ἀνενόχλησι πάσης*.
(4) Ὅρ. πίν. ἀρ. 30.

σόβουλλα τῇ ἀνεγερθήσῃ ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν θεόσωστον πόλιν Μυζηθρᾶ σεβασμίᾳ μονῇ τῇ εἰς ὄνομα τιμωμένῃ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Βροντοχίου ἐπὶ τοῖς προσοῦσιν αὐτῇ μετοχίοις καὶ λοιποῖς κτήμασι. Καὶ μέντοι καὶ ἔτυχε τῆς αἰτήσεως ὡς θεαρέστου καὶ θεοφιλοῦς πολιτείας ἀντιποιούμενος καὶ ὀρθὸς ὢν εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ ζῆλον ἔχων ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῶν κοινῶν πραγμάτων. Ἐπεὶ δὲ ἀνέφερε καὶ ἄρτυ ὅτι ἐξωνήσατο περὶ τὸν τόπον τοῦ Σταράβου (;) γῆν πετρώδη καὶ ἀχρησίμευτον ἀπὸ τοῦ Σοφιανοῦ Μαλέα καὶ τοῦ Καταφυγιώτου καλουμένην . . . . μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἐλαϊκῶν δένδρων καὶ ἑτέρων βελανιδοφόρων. Ἔτι τε περὶ τὸ μέρος τοῦ Πασαβᾶ ἑτέραν γῆν μοδίων διακοσίων· ὁμοίως παρεδόθη αὐτῷ παρὰ τοῦ σεβαστοῦ τοῦ (;) Πολεμιανίτου ἐκείνου πρὸς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Ἄστρου, εἰς τὸν κάμπον τῆς Μαλεβῆς περὶ τὸ Χολοδομητικὸν καὶ περὶ τὸν τόπον τὸν καλούμενον τοῦ ἁγίου Νικολάου μόδια ἑξακόσια, ἐν ᾗ ἐστι καὶ μονύδριον εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ ἐπικεκλημένον Φοῦσκα, ἐν ᾗ προ⟨ς⟩κάθηνται καί τινες πάροικοι, ἀντὶ τῆς ἀφαιρεθείσης ἐξ αὐτῆς δὴ τῆς σεβασμίας Μονῆς ἑτέρας γῆς τῆς εἰς τὸν Χελμὸν καὶ δοθείσης εἰς στρατιώτας· ἣν δὴ γῆν καὶ τὸ ῥηθὲν μονύδριον προσεκύρωσε τῇ διαληφθείσῃ σεβασμίᾳ Μονῇ τοῦ Βροντοχίου καὶ παράκλησιν πεποίηκε πρὸς τὴν Βασιλείαν Μου ἐπιχορηγηθῆναι τῇ αὐτῇ σεβασμίᾳ Μονῇ καὶ ἕτερον χρυσόβουλλον Αὐτῆς, ὥστε κατέχειν ταύτην τό τε ῥηθὲν μονύδριον καὶ τὴν ἐν διαφόροις, ὡς εἴρηται, τόποις εὑρισκομένην γῆν μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἐλαϊκῶν δένδρων καὶ τῶν ἑτέρων (1) βελανίδιον γεωργούντων. Ἡ Βασιλεία Μου καὶ τὴν περὶ τούτων εὐμενῶς ἅμα καὶ συνήθως προσδεξαμένη παράκλησιν τὸν παρόντα χρυσόβουλλον ΛΟΓΟΝ ἐπιχορηγεῖ καὶ ἐπιβραβεύει τῇ αὐτῇ σεβασμίᾳ Μονῇ τῆς ὑπεραγίας μου Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας καὶ ἐπικεκλημένης τοῦ Βροντοχίου, δι' οὗ προστάσσει καὶ διορίζεται κεκτῆσθαι ταύτην, πρὸς τοῖς ἄλλοις τοῖς παρ' αὐτῆς κατεχομένοις διὰ τοῦ προσεπιχορηγηθέντος αὐτῇ χρυσοβούλλου τῆς Βασιλείας Μου (2), (ἐξ ἀγ)ορασίας ὡς εἰ (ἔχοι) περιελθοῦσαν αὐτῇ μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἐλαϊκῶν δένδρων καὶ τῶν ἄλλων τῶν βελανίδιον γεωργούντων, τῷ διαληφθέντι

(1) Ὅρ. πίν. ἀρ. 31.
(2) Ἀναφέρεται εἰς τὸν Β' τῶν δημοσιευομένων χρυσοβούλλων λόγων.

μεγάλῳ πρωτοσυγκέλλῳ Πελοποννήσου κυρῷ Παχωμίῳ ἀπὸ τοῦ Σοφιανοῦ Μαλέα καὶ τοῦ Καταφυγιώτου· κεκτῆσθαι δὲ ὁμοίως αὐτὴν καὶ τὴν εἰς τὸν Πασαβᾶν ἑτέραν γῆν τῶν διακοσίων μοδίων, ἔτι δὲ καὶ τὴν τῶν ἑξακοσίων μοδίων, ἤγουν τὴν πρὸς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Ἄστρου, τὴν περὶ τὸν κάμπον τῆς Μαλεβῆς, τὴν περὶ τὸ Χολοδομητικόν, τὴν περὶ τὸν τόπον τὸν λεγόμενον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὴν ἀγορασθεῖσαν παρὰ τοῦ σεβαστοῦ Πολεμιανίτου ἀντὶ τῆς ἀφαιρεθείσης ἐξ αὐτῆς δὴ τῆς Μονῆς ἑτέρας γῆς εἰς τὸν Χελμὸν καὶ παραδοθήσης εἰς στρατιώτας. (Ἣν δὴ γῆν καὶ τὸ) ῥηθὲν μονύδριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὸ ἐπικεκλημένον Φοῦσκα, μετὰ τῶν εἰρημένων παροίκων αὐτοῦ καὶ λοιπῶν δικαίων τούτου· καὶ εὑρίσκει . . . . . . τίως εἰ(;) ἐν αὐτοῖς παρὰ τοῦ μέρους τῆς διαληφθείσης σεβασμίας Μονῆς ἢ τοῖς μέλλουσι προσελθεῖν ἀπὸ ἀλλοτρίων χωρῶν . . . . . (ἡ εἰρημένη γῆ καὶ τὸ) μονύδριον ὄχλησιν καὶ διασεισμόν τινα καὶ ἐπήρειαν ἢ ἀγγαρείαν, κατατριβὴν καὶ ἐπίθεσιν παρὰ τῶν κατὰ καιρού(ς) μελλόντων ἔχειν τὴν καθολικὴν ἐνοχὴν τοῦ κεφαλατικίου τῆς κατὰ Πελοπόννησον χώρας καὶ τῶν κάστρων τῆς Βασιλείας Μου ἢ τῶν ὑπ' αὐτοὺς κατὰ τόπους μερικῶν ἐνόχων ἢ παρὰ τῶν τοῦ δημοσίου διενεργούντων καθολικῶν ἐνόχων ἢ τῶν μερικῶν, ἢ παρ' ἄλλου τινὸς τῶν ἁπάντων καθ' οἱ(ον) δή τινα τρόπον. Διατηρηθήσονται γὰρ ταῦτα πάντα ἀνώτερα παντάπασι δημόσια καὶ ἐπηρείας καὶ ζητήσεως καὶ λοιπῆς ἄλλης πάσης κατατριβῆς καὶ ὀχλήσεως· ἤγουν δόσεως ἐννομίου, ἀγγαρείας, καστροκτισίας, σιταρκείας, καταθέσεως βρωσίμων καὶ ποσίμων καὶ ἀλλοίων εἰδῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἑτέρας εἰσπράξεως κατὰ χώραν ἐπερχομένης, καὶ οὐδεὶς ἀπαιτήσει τι (ἐξ αὐτοῦ δὴ τοῦ με(τοχίου) τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἢ τῆς εἰρημένης γῆς καὶ τῶν μελλόντων προσκαθίσαι, ὡς εἴρηται, ἐν αὐτῇ ξένων καὶ ἐλευθέρων. Ἐπειδὴ οἷος (1) τῶν ἀνατέρω εἰρημένων θελ(ήσει . . . .) διαπρᾶξαι τοιοῦτόν τι εἴς τε τὴν εἰρημένην σεβασμίαν μονὴν τῆς ὑπεραγίας μου Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας καὶ εἰς τὰ μετόχια καὶ λοιπὰ κτήματα καὶ πράγματα (καὶ εἰς τὸ) ῥηθ(ὲν μονύδρ)ιον τοῦ (ἁγίου) Νικολάου τὸ καὶ ἐπικεκλημένον Φοῦσκα ἢ εἰς τὴν διαληφθεῖσαν γῆν καὶ τοὺς μέλλοντας προσκαθίσαι ἐν αὐτῇ, ὡς εἴρηται, ὡς ἀθ(ετητὴς τῆς πα)ρούσης προσταγῆς τῆς Βασιλείας Μου καταδικασθήσεται. Ἀλλ' οὐδέ τις τῶν

(1) Τὸ χεῖμ. οἵως.

εἰς μετέπειτα κατὰ καιρὸν μελλόντων ποιεῖσθαι ἀπογραφικὴν δουλείαν ἐν τῇ κ(ατὰ τὴν) Πελοπόννησον (χώρᾳ) τῆς Βασιλείας Μου ἕξει ἄδειαν εἰσέρχεσθαι εἰς τὰ ῥηθέντα μετόχια καὶ λοιπὰ κτήματα τῆς τοιαύτης σεβασμίας Μονῆς ἢ εἰς τὸ τοιοῦτον μονύδριον τοῦ (Ἁγίου) Νικολάου τὸ ἐπικεκλημένον Φοῦσκα καὶ ἐπάγειν(1) εἰς αὐτὸ κατατριβήν τινα ἢ ἀφαιρεῖσθαι τι ἐξ αὐτοῦ ἢ ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας εἰρημένης γῆς. Τῇ δυνάμει γὰρ καὶ ἰσχύϊ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς Βασιλείας Μου ἐλεύθερα, ὡς εἴρηται, ταῦτα πάντα διατηρηθήσονται καὶ ἀνώτερα πάσης δημοσιακῆς ἐπηρείας καὶ συζητήσεως (δια)μενοῦσι τῇ διαληφθείσῃ σεβασμίᾳ Μονῇ τῆς Βασιλείας Μου τῇ εἰς ὄνομα τιμωμένῃ τῆς ὑπεραγίας μου δεσποίνης Θεοτόκου (τῆς Ὁδηγη)τρίας (καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Βροντοχίου ἀναφαί)ρετα καὶ ἀναπόσπ(αστα). Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπεχορηγήθη καὶ ἐπεβραβεύθη τῇ τοιαύτῃ σεβασμίᾳ Μονῇ καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος ΛΟΓΟΣ τῆς Βασιλείας Μου ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τῆς νῦν τρεχούσης τρίτης ἰνδικτιόνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ὀγδόου ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ Ἡμέτερον εὐσεβὲς ὑπεσημήσατο κράτος † Ἀνδρόνικος ἐλέῳ Θεοῦ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος. †

Δ'.

Ἔφθασαν μὲν κατὰ πρότερον ἐπιχορηγηθῆναι χρυσόβουλλα τῇ ἀνεγερθείσῃ παρὰ τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου πρωτοσυγκέλλου τῆς Πελοποννήσου κυροῦ Παχωμίου κατὰ τὴν Θεόσωστον πόλιν Μουζηθρὰ σεβασμίᾳ Μονῇ τῇ εἰς ὄνομα τιμωμένῃ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Βροντοχίου, ἐπὶ τῆς προσοῦσιν αὐτῇ μετοχίοις καὶ λοιποῖς κτήμασιν. Ἐπὶ δὲ ἀνέφερον καὶ ἀρτίως ὅτι παρεδόθη τῇ τοιαύτῃ Μονῇ παρὰ τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τῆς Βασιλείας Μου, κεφαλῆς τῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον χώρας καὶ τῶν κάστρων τῆς Βασιλείας κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, περὶ τὰ Σκορτὰ μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ

(1) Τὸ χείμ. ἐπάγην. Πολλοὺς τοιούτους βαρβαρισμούς, οἷον κατωτέρω διαμενοῦσῃ διωρθώσαμεν.

ἐπικεκλημένον ἡ Βό⟨γα⟩λις μετὰ τῶν δικαίων αὐτοῦ, ἤγουν παροίκων, ἀμπελίων, χωραφίων, μυλῶνος καὶ ἑτέρων δένδρων ὀπωροφόρων, ἔτι δὲ καὶ χωρία δύο ἡ Ζοῦρτζα καὶ ἡ Μουντρὰ καλούμενα μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῶν, ἥτις ἐστὶν ἡ Παχεῖα, ἡ Χουτζᾶ, τὸ Πρατζυδάκη καὶ ἡ Κλενοβά, σὺν τῷ ἐν (αὐ)τοῖς μυλῶνι καὶ τοῖς ἐλαϊκοῖς δένδροις. Ὁμοίως παρεδόθη τῇ τοιαύτῃ Μονῇ καὶ γῆ εὑρισκομένη εἰς τὴν Πισσιάν, τὴν Τοπολονὰν καὶ εἰς τὴν τοποθεσίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ὡσαύτως προσετέθη(1) τῇ τοιαύτῃ Μονῇ διὰ προστάγματος καὶ τιμίων πατριαρχικῶν σιγιλλιωδῶν γραμμάτων εἰς τὸν κάμπον τῆς Καρυταίνης ἕτερον μετόχιον ἐπ' ὀνόματι τιμώμενον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἐπικεκλημένης τῆς Νέας Μονῆς μετὰ τῶν παροίκων, τῶν ἀμπελίων, τῶν χωραφίων, τῶν ἐλαιῶν καὶ τοῦ μυλῶνος αὐτοῦ. Ἔχει καὶ εἰς τὸν Πασαβᾶν γῆν μοδίων ἑξακο(σίων). Καὶ παρεκλήτευε τὴν Βασιλείαν μου ἐπιχορηγηθῆναι τῇ αὐτῇ σεβασμίᾳ Μονῇ καὶ ἕτερον χρυσόβουλλον αὐτῆς, ὥστε κατέχειν καὶ ταῦτα ἀνενοχλήτως καὶ ἀναφαιρέτως. Ἡ Βασιλεία Μου διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ πνευματικὴν καὶ θεάρεστον πολιτείαν, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸν ὃν ἐνδεικνύει ζῆλον ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῶν κοινῶν πραγμάτων, εὐμενῶς δὲ καὶ συνήθως προσδεξαμένη καὶ τὴν περὶ τούτου παράκλησιν, τὸν παρόντα χρυσόβουλλον ΛΟΓΟΝ ἐπιχορηγεῖ καὶ ἐπιβραβεύει τῇ αὐτῇ σεβασμίᾳ Μονῇ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας καὶ ἐπικεκλημένης τοῦ Βροντοχίου, δι' οὗ προστάσσει καὶ διορίζεται κεκτῆσθαι(2) ταύτην πρὸς τοῖς ἄλλοις τοῖς παρ' αὐτῆς κατεχομένοις διὰ τῶν προεπιχορηγηθέντων αὐτῇ χρυσοβούλλων τῆς Βασιλείας Μου ἀνενόχλητον καὶ τὸ παραδοθὲν αὐτῇ περὶ τὰ Σκορτὰ μετόχιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Βόγαλις μετὰ τῶν προσόντων αὐτῇ παροίκων καὶ κτημάτων, ὅσα καὶ οἷά εἰσιν· ἤγουν ἀμπέλια, χωράφια, ἐλαῖαι, σῦκα, μ(υλῶνος καὶ) ἑτέρων ὀπορωφόρων δένδρων. Ὁμοίως κεκτῆσθαι καὶ τὰ χωρία, τὴν Ζοῦρτζαν καὶ τὴν Μουντρὰν μετὰ τῆς εἰρημένης περιοχῆς αὐτῶν, ἥτις ἐστὶν ἡ Παχεῖα, ἡ Χουτζᾶ. (τὸ Πρατζυδ)άκη καὶ ἡ Κλενόβα σὺν τῷ ἐν αὐτῇ μυλῶνι καὶ τοῖς ἐξῆς δένδροις. Ἀλλὰ δὴ καὶ γῆν εὑρισκομένην εἰς τὴν Πιστιάναν, τὴν Τοπολονὰν καὶ (εἰς τὴν τοποθεσίαν τοῦ Ἁγίου) Ἰωάννου, κατέχον. ὁμοίως καὶ εἰς τὴν Καρύταιναν μετό-

(1) Τὸ κείμ. *προσέτι*.
(2) Τὸ κείμ. *κεκτῆσται*.

χιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Νέας Μονῆς μετὰ τῶν προσόντων καὶ αὐτῇ παροίκων καὶ κτημάτων, ὅσα καὶ οἱά (εἰσιν)· ἤγουν ἀμπελίων, χωραφίων, ἐλαιῶν καὶ μυλῶνος κατὰ τὰς περιλήψεις τοῦ προσόντος τῇ τοιαύτῃ Μονῇ προστάγματος, ἔτι δὲ καὶ τῶν τιμίων σιγιλλιωδῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων. Πρὸς τούτοις κατ(έχει) καὶ τὴν εἰς τὸν Πασαβᾶν εἰρημένην γῆν τῶν ἑξακοσίων μοδίων τὴν ἐξαγορασθεῖσαν, δῆλον ὅτι περιελθοῦσαν αὐτῇ, καὶ μὴ εὑρίσκον ἐπὶ τοῦ . . . . . εἰς τὰς βελτιώσεις τὰς μελλούσας γίνεσθαι ἐν αὐτοῖς παρὰ τοῦ μέρους τῆς δηλωθείσης σεβασμίας μονῆς ὄχλησιν ἢ δια<σει>σμόν τινα καὶ ἐπήρειαν παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς εὑρισκομένων εἰς τὴν (κα)θολικὴν ἐνοχὴν τοῦ κεφαλατικίου τῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον χώρας καὶ τῶν κάστρων τῆς Βασιλείας Μου, ἢ τῶν ὑπ' αὐτοῦ(ς) κατὰ τόπους μερικῶν ἐνόχων ἢ παρὰ (τῶν τοῦ δημοσ)ίου ἐ(νεργούντων κα)θολικῶν ἐνόχων, ἢ τῶν μερικῶν ἢ παρ' ἄλλου τινὸς τῶν ἁπάντων καθ' οἷον δή τινα τρόπον. Διατηρηθήσον(ται) γὰρ ταῦτα ἀνώτερα παντάπασι δη(μόσια καὶ ἐπηρείας καὶ ζητή)σεως καὶ λοιπῆς πάσης κατατριβῆς καὶ ὀχλήσεως· ἤγουν δόσεως, ἐννομίου καστροκτισίας, σιταρκείας, καταθέσεως (βρωσίμων καὶ ποσίμων καὶ ἀλλοί)ων εἰδῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἑτέρας εἰσπράξεως κατὰ χώραν ἐπερχομένης. Καὶ οὐδεὶς ἀπαιτήσει τι ἐκ τῶν τοιούτων μετοχίων ἢ τῆς εἰρημένης (γῆς . . . . . καὶ τῶν κ)τημάτων τῆς τοιαύτης σεβασμίας Μονῆς ἢ τῶν μελλόντων προσελθεῖν ἀπὸ ἀλλοτρίων χωρῶν καὶ προσκαθίσαι ἐν αὐτοῖς· ἀλλ' οὐ(δέ τις τῶν εἰς μετέπειτα κατὰ) καιροὺ(ς) μελλόντων ποιῆσαι ἀπογραφικὴν δουλείαν ἐν τῇ κατὰ τὴν Πελοπόννησον χώρᾳ τῆς Βασιλείας μου ἕξει ἄδειαν εἰσέρ(χεσθαι εἰς τὰ) δηλωθέντα ἕτερα κτήματα τῆς τοιαύτης σεβασμίας Μονῆς καὶ ἐπάγει(ν) κατατριβήν τινα ἢ ἀφαιρεῖσθαι τι ἐξ αὐτῆς ἢ ἀπὸ τῆς ἀ(νωτέρω εἰρημέν)ης γῆς. Τῇ γὰρ ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ΛΟΓΟΥ τῆς Βασιλείας Μου ἐλεύθερα, ὡς εἴρηται, ταῦτα πάντα διατηρηθήσονται καὶ ἀνώτερα πάσης ἐπηρείας καὶ διαμενοῦσιν (τῇ διαληφθεί σῃ σεβασμίᾳ Μονῇ ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα. Παρεκλήτευσεν ὁ αὐτὸς τιμιώτατος μέγας πρωτοσύγκελλος τῆς Πελοποννήσου καὶ ἵνα, ὅτε εὐδοκήσει ὁ Θεὸς διὰ τῆς προστασίας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου γενέσθαι τῆς Βασιλείας Μου τὴν ἅπασαν χώραν τῶν Σκορτῶν, καθέξει ἡ τοιαύτη σεβασμία Μονὴ καὶ τὴν εἰς τὸ δηλωθὲν μετόχιον τῆς Βόγαλις, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν εἰς τὰ

εἰρημένα δύο χωρία λατινικὴν μερίδα. Ἡ Βασιλεία Μου προσδεξαμένη καὶ τὴν ἐπὶ τούτου δέησιν διορίζεται ἵνα, ἐὰν γένηται (εὐδοκοῦντος) Θεοῦ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἡ εἰρημένη (ἅπασα;) χώρα (τῶν) Σκορτῶν τῆς Βασιλείας Μου ἐπι(δραδευθῇ) αὕτη τῇ σεβασμίᾳ Μονῇ ἀνεμποδίστως καὶ τὴν . . . . Ἕνεκα (τούτου;) γὰρ ἐγεγόνει καὶ ἐπεδραδεύθη τῇ (σεβασμίᾳ) Μονῇ καὶ ὁ παρὼν χρυσόδουλλος ΛΟΓΟΣ τῆς Βασιλείας Μου (ἀπο)λυθεὶς κατὰ (μῆνα) . . . εδριον τῆς νῦν τρεχούσης ἰνδικτιόνος (τοῦ) ἑξάκις χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ἐνάτου (;) ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεδὲς (καὶ θεοπρόδλητον) ὑπεσημήνατο κράτος. †

† Ἀνδρόνικος (ἐλέῳ Θεοῦ) αὐτοκράτωρ Ρωμαίων (ὁ Παλαιολόγος).

Ἐπὶ τῶν χρυσοδούλλων τούτων παρατηροῦμεν ταῦτα·

Ἱερομόναχός τις Παχώμιος, ἄγνωστον ἂν ἐξ ἐπισήμου ἢ ἀσήμου γένους καὶ ἐκ τίνος πόλεως, ἀνήγειρε, μικρὸν ἀφ' οὗ περιῆλθεν ὁ Μυστρᾶς εἰς τὸ κράτος τῶν Ἑλλήνων ἐν Κωνστινουπόλει βασιλέων, μονὴν ἐν τῇ πόλει τοῦ Μυζηθρᾶ εἰς ὄνομα τιμωμένην τῆς Πανυπεράγνου Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, καλέσας οὕτως αὐτὴν κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμώνυμον· διότι οἱ κατὰ τὴν *θεόσωστον πόλιν Μυζηθρᾶν*, ἀκρόπολιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν Πελοποννήσῳ ἐμιμοῦντο κατὰ πολλὰ τοὺς *ἐν τῇ θεοφρουρήτῳ Κωνσταντινουπόλει*, ἀκροπόλει τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῶν βαρδάρων. Εἶχον οἱ ἐν τῷ Βυζαντίῳ αὐτοκράτορας καὶ αὐλὴν βασιλικὴν καὶ ἐθνικὸν στρατὸν κατὰ τῶν ἐξ ἀνατολῶν μάλιστα πολεμίων, καὶ βασιλικὰ διατάγματα χρυσόδουλλα καὶ ναοὺς πολυτελεῖς, καὶ μονὰς πλουσίας, ἔνθα οὐχὶ σπανίως καὶ βασιλεῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐκκλησίας πολλὰ ταλαιπωρήσαντες ἐτελεύτων τὸν πολύαθλον αὐτῶν βίον· ἀλλ' εἶχον καὶ οἱ ἐν Μυστρᾷ δεσπότας καὶ αὐλὴν περὶ αὐτοὺς καὶ ἀργυρόδουλλα διατάγματα καὶ ἐθνικὸν στρατόν, κατὰ τῶν ἐκ δυσμῶν μάλιστα πολεμίων μαχόμενον, καὶ μονὰς πλουσιωτάτας μετὰ περικαλλῶν ναῶν ὁμωνύμων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οὕτως πολλοὶ τῶν ἐν Μυστρᾷ ναῶν ἐκαλοῦντο, κατὰ τοὺς ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων, Ἁγία Σοφία, τοῦ Ζωοδότου Χριστοῦ (ὕστερον Παντάνασσα), Περίδλεπτος, Ὁδηγήτρια.

Ἵδρυσε δὲ τὴν Μονὴν ὁ Παχώμιος ἐν χώρῳ τῆς πόλεως καλουμένῳ τοῦ Βροντοχίου. Περὶ τούτου μὲν ἀνωτέρω τὰ δέοντα εἴπομεν·

ὅτι δὲ ὁ Παχώμιος εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς Μονῆς μαρτυρεῖται ὑπ' αὐτῶν τῶν χρυσοβούλλων. Οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ, ὥσπερ κατά γε τὴν ἐμὴν γνώμην συνεπλήρωσα, ἀναγιγνώσκομεν τάδε· «Ἔφθασε μὲν προβῆναι πρόσταγμα τῆς Βασιλείας Μου, καὶ δι' αὐτοῦ διάφορα διαιώματα τῇ κατὰ τὸν Μυζηθρᾶ διακειμένῃ σεβασμίᾳ Μονῇ τῆς Βασιλείας Μου τῇ παρ' αὐτ(οῦ ἱδρυθείσῃ τοῦ τιμιωτάτου) ἀρχιμανδρίτου καὶ *πρωτοσυγκέλλου κυροῦ Παχωμίου*, ἐπ' ὀνόματι δὲ τετιμημένῃ τῆς π. ὑπ. Θεοτ. τῆς Ὁδηγητρίας καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Βροντοχίου»· μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ δευτέρου, ἔνθα διαρρήδην ἀναγράφονται τάδε· «Ὁ ἅγιός μου αὐθέντης καὶ βασιλεὺς ὁ πατὴρ τῆς Βασιλείας μου.... ἔφθασε ἐπὶ πολλοῖς προστάγμασί τε καὶ διαφόροις δικαιώμασι καὶ χρυσοβούλου λόγου ἐπιβραβεύσει ἐπικυροῦν ταῦτα τῇ κατὰ τὸν Μυζηθρᾶ διακειμ. σεβ. Μονῇ .... τῆς Ὁδηγ. καὶ ἐπικεκλ. τοῦ Βροντοχίου διὰ τὴν ἀρετήν τε καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν τοῦ *ἀνεγείραντος καὶ συστησαμένου ταύτην* τιμιωτ. μεγ. πρωτ. τῆς Πελοπον. κυροῦ *Παχωμίου*» (1). Ἐντεῦθεν δὲ γίγνεται βέβαιον ὅ,τι ἀνωτέρω (σελ. 457 στίχ. 30 κέξ.) διισχυρίσθημεν περὶ τοῦ προσφέροντος τὸν ναὸν τῇ Θεοτόκῳ ὅτι εἶναι ὁ Παχώμιος.

Οὗτος οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Μονῆς αὐτοῦ μάλιστα νυχθήμερον ἐπεμελεῖτο, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς βασιλείας καὶ τοῦ κράτους πολλὰ ἐμόχθει, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶνδε τῶν χωρίων τῶν χρυσοβούλλων· ἐκ τοῦ Α' λέγοντος· «εὔνοια εἰλικρινὴς ἐνταῦθα πρὸς τὴν Ἡμετέραν Βασιλείαν εὕρηται πυρσευομένη... καὶ ζῆλος καὶ γνώμης εὐθύτης κἀν τοῖς πράγμασι μετὰ συνέσεως ἐμπειρία... ὧν εἰς ἀνὴρ εἰς μίαν ἁρμονίαν συνάψας... φαίνεται ὁ τιμιώτατος καθηγούμενος κυρὸς Παχώμιος». Ἐκ τοῦ Β' «τὴν τοιαύτην αἴτησιν καὶ παράκλησιν αὐτοῦ τοῦ τιμιωτάτου... κ. Παχωμίου ἑτοίμως προσδεξαμένη ἡ Βασιλεία μου... (*διὰ τὸν*) *τῶν κοινῶν πραγμάτων ζῆλον* καὶ καθαρὰν καὶ *διάπυρον εὔνοιαν*, ἣν τρέφει πρὸς τὴν Βασιλείαν μου... τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον ἐπιχορηγεῖ». Ἐν δὲ τῷ Γ' λέγεται ὁ Παχώμιος «*ὀρθὸς ὢν... εἰς τὴν Βασιλείαν* καὶ ζῆλον ἔχων *ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῶν κοινῶν πραγμάτων*». Μάλιστα δὲ φαίνεται πολέμιος ὁ Παχώμιος τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Φράγκων, διότι προσπαθεῖ νὰ εἰσαγάγῃ ἐλευθέρους ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς *Λατίνης* καὶ ἱκετεύει τὸν

(1) Ὅρα καὶ χρυσόβουλλον Δ' ἐν ἀρχῇ.

Θεὸν νὰ ἀποσπασθῇ τῶν Φράγκων «ἡ ἅπασα χώρα τῶν Σκορτῶν». Διὰ τὴν τοιαύτην ὑπὲρ τῆς πολιτείας φροντίδα ἀπέλαυε τῆς εὐνοίας δύο αὐτοκρατόρων, ἐξ ἧς προστάγματα καὶ χρυσόβουλλα ἔλαβεν ὑπὲρ τῆς Μονῆς, ἧς τὸ ἀξίωμα ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος πατριάρχου ὄντος τοῦ Ἀθανασίου προεβιβάσθη εἰς τὴν τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ μεγάλου πρωτοσυγκέλλου Πελοποννήσου τιμήν. Πρὸς τὴν μαρτυρίαν ταύτην τῶν τριῶν χρυσοβούλλων διαφωνεῖ συγίλλιόν τι δημοσιευθὲν ὑπὸ Miklosich καὶ Müller (1), ἐν ᾧ λέγεται ὅτι ἡ Μονὴ προεβιβάσθη «εἰς τὴν τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ μεγάλου πρωτοσυγκέλλου τιμήν». Ἀλλὰ προφανῶς τὸ συγίλλιον ἐλλειπῶς ἐξέθετο τὸ ἀξίωμα τῆς Μονῆς.

Ἐξεδόθησαν δὲ ὑπὲρ τῆς Μονῆς, πλὴν τῶν τεσσάρων χρυσοβούλλων, καὶ δύο πιθανῶς προστάγματα, διατάγματα καὶ ταῦτα βασιλικὰ ἀλλ' ὑποδεέστερα τὴν ἀξίαν τῶν χρυσοβούλλων. Τῶν προσταγμάτων τούτων τὸ πρῶτον ἐξέδωκεν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ὁ τὸν Α' χρυσόβουλλον λόγον τῇ Μονῇ ἐπιχορηγήσας, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ῥήσεως τοῦ χρυσοβούλλου τῆςδε· «Ἔφθασε προβῆναι *πρόσταγμα τῆς Βασιλείας Μου* . . . τῇ κατὰ τὸν Μυζηθρᾷ διακειμένῃ σεβασμίᾳ Μονῇ κτλ.». Μαρτυρεῖται δὲ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Β' χρυσοβούλλου τοῦ ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ Γέροντος ἐπιβραβευθέντος τῇ Μονῇ· ἀλλ' ἀντὶ ἑνὸς ἀναφέρει πολλὰ ἐκδοθέντα προστάγματα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Μονῆς. Ἰδοὺ δὲ τὸ περὶ τούτου χωρίον· «ὁ πατὴρ τῆς Βασιλείας Μου . . . ἔφθασε μὲν *ἐπὶ πολλοῖς προστάγμασι* καὶ διαφόροις δικαιώμασι καὶ χρυσοβούλλου λόγου ἐπιβραβεύσει ἐπικυροῦν ταῦτα τῇ κατὰ τὸν Μυζηθρᾶ διακ. σεβ. Μονῇ». Καὶ τοῦτο μὲν τὸ πρόσταγμα ἢ τὰ προστάγματα τοῦ Μιχαὴλ ἀνεφέρετο εἰς τὰ μετόχια καὶ τὰς λοιπὰς κτήσεις τῆς Μονῆς, τὰς ἔν τε τῷ Α' καὶ τῷ Β' χρυσοβούλλῳ μνημονευομένας, περί τινων δὲ κτήσεων ἀναγραφομένων ἐν τῷ Δ' χρυσοβούλλῳ εἶχεν ἐκδοθῇ ὑπὸ Ἀνδρονίκου βεβαίως πρόσταγμα ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ῥήσεως· «κατὰ τὰς περιλήψεις τοῦ προσόντος τῇ τοιαύτῃ Μονῇ *προστάγματος*».

Ἀτυχῶς οὐδέτερον τῶν προσταγμάτων τούτων εὑρέθη μέχρι τοῦδε· ἀλλὰ πιθανώτατα τὸ ἕτερον διασώζεται· διότι τὸ ἐπίχρισμα, ἐφ' οὗ τὸ ἀντίγραφον τοῦ Δ' χρυσοβούλλου, καλύπτει, ὡς ὑποφαίνεται ὅπου

(1) Acta et Diplomata I, CCXXIII.

τὸ ἐπίχρισμα ἔχει καταπέσῃ, βασιλικήν τινα ὑπὲρ τῆς Μονῆς διαταγήν, ἴσως οὐχὶ χρυσόβουλλον, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἤθελεν ἐπιβραβεύει τῇ Μονῇ κτήσεις καὶ παροίκους, οὐδαμῶς δὲ ἦτο δυνατὸν νἀκαλυφθῇ ὑπὸ τῶν μοναχῶν περὶ πλείστου ποιουμένων, πάνυ δικαίως, τὰ χρυσόβουλλα ταῦτα. Πιθανώτατα λοιπὸν καλύπτεται τὸ ἕτερον τῶν προσταγμάτων, περιττὸν κατὰ τοὺς μοναχοὺς καταστὰν μετὰ τὴν ἔκδοσιν χρυσοβούλλου λόγου περὶ τῶν αὐτῶν καὶ τὸ πρόσταγμα διαλαμβάνοντος.

Τῶν τεσσάρων δὲ δημοσιευομένων χρυσοβούλλων παλαιότατος εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι τοίχου ἀντιγεγραμμένος ἐκ στίχων πεντήκοντα τριῶν. Ἔχει δὲ φθαρῇ κατὰ τὰ ἄκρα μέν, ὅπου αἱ γωνίαι τοῦ τοίχου, πολλαχοῦ ὑπό τε τοῦ εὐρῶτος καί τινων ἄλλων φθορῶν, κατὰ τὸ μέσον δὲ μέχρι τῆς βάσεως ἐλλείπει ἐκ μεγάλης κατακρημνίσεως τοῦ ἐπιχρίσματος. Ἀλλ' εὐτυχῶς συνεπλήρωσα τὸ ἐλλεῖπον κατὰ πάντα σχεδὸν ἐκ τοῦ β'. Καὶ τοῦτο τὸ μέρος εἶναι τὸ ἀσφαλέστατα ἔχον τοῦ ὅλου· διότι τὸ ὑπόλοιπον τὸ κατὰ χώραν κείμενον ἐκ τῶν πολλῶν, ὡς εἴπομεν, φθορῶν τοῦ εὐρῶτος, τῆς κατακρημνίσεως, τῆς ἀποσβέσεως πολλαχοῦ κατέστη δυσνόητον καὶ εἰς πολλὰς ἀμφιβολίας περὶ τῆς ὀρθῆς ἀναγνώσεως καὶ εἰς ζητήσεις καὶ εἰκασίας ἐνέβαλέ με. Δὲν σώζεται δὲ ἀτυχῶς ὁ χρόνος, ἀλλὰ βεβαιότατα ἀπελύθη πρὸ τοῦ 1282, ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ Μιχαήλ. Ἐκ τούτου δὲ ἀσφαλῶς κρίνομεν ὅτι εἴκοσιν τοὐλάχιστον ἔτη πρὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν φαίνεται πρόεδρος Λακεδαιμονίας ὁ Νικηφόρος, ἤκμαζεν ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ Πελοποννήσῳ, ἣν κατὰ τὰ χρυσόβουλλα πατριαρχικὰ ἔξαρχοι διέτρεχον, καὶ ὅτι ὁ Haymon(1) θὰ ἦτο μητροπολίτης Λακεδαιμονίας μετὰ τὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας παράδοσιν τοῦ Μυστρᾶ, ὅσον καὶ ὁ Νικηφόρος ἦτο τῆς ἐν Κρήτῃ Γορτύνης.

Ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι δὲ τῆς εἰσόδου τοίχου εἶναι ἀντιγεγραμμένος ὁ Β' κατὰ χρόνους χρυσόβουλλος λόγος ἐκ στίχων πεντήκοντα ἕξ, πολλῷ ἐλάσσονας τοῦ πρώτου ἔχων φθοράς, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος τῷ 1319 ἀπολυθείς. Ὁ λόγος οὗτος πλὴν τοῦ προοιμίου καὶ ἐλαχίστου μέρους, κατὰ τὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον καὶ τεσσαρακοστὸν πέμπτον στίχον, ἀναφερομένου εἰς τὴν

(1) Ἀνωτέρω σελ. 447.

προσαγωγὴν ἐλευθέρων ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Λατίνης, κατὰ τὰ λοιπὰ εἶναι σχεδὸν ὁ αὐτὸς τῷ πρώτῳ.

Εἶναι δ' ἐν αὐτῷ ἄξιον μάλιστα μελέτης τοῦτο. Πάντες οἱ ἱστορικοὶ ἀναγράφουσιν ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ τῶν λοιπῶν πολεμίων τοῖς λατινίζουσι καὶ μάλιστα τῷ πατριάρχῃ Ἰωάννῃ τῷ Βέκκῳ, φίλῳ τοῦ Μιχαήλ, ἀφῆκεν ἄνευ μεγαλοπρεποῦς ταφῆς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ κατηράσθη ὡς βουλόμενον νὰ ὑποβάλῃ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν δυτικήν. Ἀλλ' ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τούτῳ πολὺ ἐναντία ὁρῶμεν· διότι ὁ Ἀνδρόνικος ἀρχόμενος μὲν λέγει· « Οὐδὲν οὐδενὶ τοσοῦτον κόσμου καὶ σπουδῆς μετέχειν ἔδοξεν ὡς τῇ Βασιλείᾳ Μου . . . τῷ αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ τῷ πατρὶ Αὐτῆς *ταὐτὰ φρονεῖν*, ταὐτὰ φθέγγεσθαι, *τῶν αὐτῶν καὶ βουλευμάτων καὶ θεσπισμάτων ἀπρὶξ ἔρχεσθαι*, σὺν αἰδοῖ καὶ *φίλτρῳ* γίνεσθαι, ὥσπερ *μία τις συμφωνία καὶ κρᾶσις μουσικὴ* χειρὶ Θεοῦ καὶ δυνάμει *καλῶς ἡρμοσμένη* καὶ *διὰ βίου παντὸς* κινουμένη ». Πολλαχοῦ δὲ τοῦ χρυσοβούλλου ἐγκώμια λέγει τῷ πατρὶ ὡς ἀρετὴν ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους σεβομένῳ καὶ τιμῶντι, πάνυ δὲ δικαίως ἐπαινεῖ ὡς πάντα θεοσεβῶς καὶ φιλοτίμως, πάντα κοινωφελῶς κατὰ τὸν βίον πραγματευόμενον καὶ πράττοντα τὸν ἀπελευθερώσαντα τὴν Λακωνικὴν ἀπὸ τῶν Φράγκων, τὸν ἀνακτησάμενον τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ἴσως ἤθελέ τις ἀντείπῃ ὅτι μετὰ πάροδον τριάκοντα ἓξ ἐτῶν οἱ μισοῦντες τὸν Μιχαὴλ κατέπεψαν τὸν χόλον αὐτῶν καὶ ὁ υἱὸς ἠδύνατο νὰ ἐκφρασθῇ περὶ τοῦ πατρός, ὥσπερ ἡ υἱικὴ στοργὴ ὑπηγόρευεν αὐτῷ.

Ἐν τοῖς φιλοστόργοις δὲ τούτοις ἐγκωμίοις τοῦ Ἀνδρονίκου πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα Μιχαὴλ γίγνεται μνεία πῇ μὲν ἑνός, (ἀνωτ. σελ. 469, στ. 18 καὶ 27), πῇ δὲ πλειόνων χρυσοβούλλων λόγων (ἀνωτ. σελ. 470, στ. 10 καὶ σελ. 473 στ. 16) τοῦ Μιχαὴλ ἐπιβραβευθέντων τῇ Μονῇ τῆς Ὁδηγητρίας. Καὶ ὑποθέτομεν μὲν ὅτι ὁ πληθυντικὸς ἔχει ῥηθῇ ἐκ μεγαληγορίας ἐπαιρούσης τὸ ἔγγραφον τοῦ πατρός, ὥσπερ λέγει ὡσαύτως ὁ Ἀνδρόνικος προστάγματα ἀντὶ πρόσταγμα. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε κρίνομεν ἐκ τῆς μνείας ταύτης ὅτι ὁ ἐπικυρωτικὸς οὗτος λόγος Ἀνδρονίκου τοῦ Β' *ὁ συμφωνῶν καὶ συνεπιστηρίζων* « τὴν εὐδοκίαν καὶ τὸν ὁρισμὸν τοῦ χρυσοβούλλου λόγου » τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μιχαήλ, ἀναφέρεται εἰς τὸν πρῶτον τῶν ὑφ' ἡμῶν δημοσιευομένων χρυσοβούλλων. Ἐκ τούτου δὲ προφανέστατον ὑπολαμβάνομεν, ὅτι ὁ πρῶτος οὗτος

τῶν χρυσοβούλλων, ὁ στερούμενος χρόνου καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀπολύσαντος αὐτόν, ἐπεβραβεύθη τῇ Μονῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Μιχαήλ.

Ὁ δὲ τρίτος τῶν χρυσοβούλλων εἶναι ἀντιγεγραμμένος ἐπὶ τοῦ δεξιὰ τῷ εἰσιόντι τοίχου, παρ' ὃν διὰ κλίμακος ἐρηριμμένης ἤδη ἀνήρχοντο ἐπὶ τὴν γυναικωνίτιδα. Εἶναι δὲ τρίτος κατὰ χρόνους ἀπολυθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Γέροντος τῷ 1320, ἐνιαυτὸν μετὰ τὴν ἐπιβράβευσιν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ δευτέρου τῶν δημοσιευομένων χρυσοβούλλων. Αἱ φθοραὶ δ' ἐν αὐτῷ εἰσὶν ἐλάσσονες ἢ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀντιγράφοις, εἶναι δὲ καὶ βραχύτερος τῶν λοιπῶν συνιστάμενος ἐκ στίχων τριάκοντα καὶ πέντε.

Ἐπὶ τοῦ τοίχου δέ, δι' οὗ ἡ εἴσοδος εἰς τὸ δωμάτιον, διασώζεται ἀλώβητον κατὰ τὸ πλεῖστον ἀντίγραφον, ἐκ στίχων τεσσαράκοντα ὀκτώ, τοῦ τετάρτου χρυσοβούλλου λόγου ἀπολυθέντος πιθανῶς τῷ 1321, ἐνιαυτὸν ἀπὸ τοῦ 1320, ὅτε Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ Ἀσὰν ἀνακτησάμενος ἀπὸ τῶν Φράγκων ἅπασαν σχεδὸν τὴν Μεσσηνίαν καὶ πολὺ τῆς Ἀρκαδίας ἐδωρήσατο τῇ Μονῇ τῆς Ὁδηγητρίας ἐξ ἑκατέρας τῶν χωρῶν τούτων κτήσεις εὐρείας, ἃς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιβραβεύει τῇ Μονῇ προσαιτησαμένου τοῦ πολὺ ἴσως συντελέσαντος εἰς τὴν νικηφόρον ταύτην στρατείαν μακαρίου τῆς Μονῆς ἡγουμένου, τοῦ δεομένου καὶ ἐργαζομένου ὑπὲρ τῆς ἐξώσεως τῶν Φράγκων ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου Παχωμίου. Ὅτι δὲ τὸ τέταρτον τοῦτο χρυσόβουλλον εἶναι τὸ τρίτον τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐπιχορηγηθέντων τῇ Μονῇ, μεταγενέστερον τοῦ τρίτου τῶν δημοσιευομένων (1320), δηλοῦται οὐ μόνον ἐκ τῆς μνείας τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου (1) καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταχτηθεισῶν χωρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ τετάρτῳ χρυσοβούλλῳ ῥήσεως «ἡ Βασιλεία Μου.... προστάσσει καὶ διορίζεται κεκτῆσθαι ταύτην πρὸς τοῖς ἄλλοις τοῖς παρ' αὐτοῖς κατεχομένης *διὰ τῶν ἐπιχορηγηθέντων* αὐτῇ *χρυσοβούλλων τῆς Βασιλείας Μου*».

Παραχωροῦντες τὰ εἰς τοὺς νόμους ἀναφερόμενα χωρία τοῖς περὶ ταῦτα διατρίβουσι καὶ τοῖς λεξικογράφοις τὰς τὸ πρῶτον ἤδη ἀπαν-

(1) Περὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου δρ. Παπαρρηγ. Ἱστ.ἑλλην.ἔθν. τόμ. Ε', σελ. 217.

τώσας λέξεις, ὧν περί τινων μόνον διελάβομεν, σημειωτέα κρίνομεν καὶ τάδε. Ὅτι διὰ τῆς ἐν τῷ Α' χρυσοβούλλῳ ῥήσεως «τοῦτο καὶ *πάλαι μὲν τοῖς ἄνω χρόνου πρὸ ἡμῶν βασιλεύουσιν* ἱκανῶς διῴκηται» ὑποσημαίνει, κατά γε τὴν ἐμὴν γνώμην, ὁ Μιχαὴλ τοὺς πρὸ τῆς λατινικῆς κατακτήσεως Ἕλληνας βασιλεῖς. Ὅτι δεύτερον ἡγούμενον τῆς Ὁδηγητρίας μετὰ τὸν Παχώμιον γνωρίζομεν τὸν Κυπριανὸν (1366) ἔκ τινος τῆς συλλογῆς τῶν Miklosich καὶ Müller (I, CCXXIII) σιγιλίου, ἐν ᾧ καὶ τὸ ὄνομα τῆς Μονῆς *Ὁδηγήτρια τοῦ Βροντοχίου* φέρεται καὶ πάροικοί τινες αὐτῆς ὀνομάζονται. Τῶν δὲ κατονομαζομένων ἀνδρῶν καὶ τόπων ἐκείνων μὲν οὐδένα ἄλλοθεν ἀτυχῶς γινώσκομεν, περὶ δὲ τῶν τόπων σημειούμεθα ταῦτα.

Ἡ *Καλογωνία* σήμερον εἶναι χωρίον τοῦ δήμου Σπάρτης. Ἡ *Ἀνδροῦσα* εἶναι ἡ γνωστὴ ἐν Μεσσηνίᾳ κώμη πρωτεύουσα τοῦ δήμου Εὔας, ἐν ᾧ *Λιγύδη* καλεῖται καὶ τὸ μονύδριον καὶ τὸ παρ' αὐτῷ ῥεῦμα. Ὁ *Πασαβᾶς* κώμη γνωριμωτάτη τοῖς χρονογράφοις ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων κατακτήσεως τῆς Λακωνικῆς εἶναι νῦν χωρίον τοῦ δήμου Καρυουπόλεως. Τὸ *Ἄστρον*, νῦν Ἄστρος ἡ ἑτέρα τῶν πρωτευουσῶν τοῦ δήμου Θυρέας, εἶναι ἡ γνωριμωτάτη ὡσαύτως τοῖς χρονογράφοις τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους κώμη. Ἡ *Μαλεβὴ* εἶναι καὶ νῦν ἐν τῷ δήμῳ Πάρνωνος, ἔνθα καὶ ὁμώνυμος Μονὴ ἐπ' ὀνόματι τιμωμένη τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἡ *Ζοῦρτζα*, νῦν κώμη πολυάνθρωπος, εἶναι πρωτεύουσα τοῦ δήμου Φυγαλίας, οὗ χωρία εἰσὶν ἡ *Μουντρά*, γνωστὴ ἀπὸ τοῦ βιβλίου τῆς Κουγκέστας(1) καὶ τὸ *Πρατζιδάκι*. Ἡ *Πισσιάνα* ἢ *Πισσιὰ* εἶναι ἴσως τὸ τοῦ ἐν Τριφυλίᾳ δήμου Αὐλῶνος χωρίον Πιτσιά. Ἡ *Καρύταινα* εἶναι ἡ νῦν πρωτεύουσα τοῦ δήμου Γόρτυνος, ἡ δὲ παρ' αὐτὴν ἀναφερομένη *Νέα Μονὴ* εἶναι βεβαιότατα ἡ νῦν καλουμένη *Ἁγία Μονή*· ἡ μικρὰ δὲ τοῦ ὀνόματος μεταβολὴ δὲν εἶναι μοναδική, δύναται δὲ νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης τοῦτο καὶ κατωτέρω (σελ. 493) ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Ναυπλίας.

Βρυσιώτης δὲ ποταμὸς ἐκαλεῖτο πιθανώτατα ὁ παρὰ τὸ ἐκεῖσε χωρίον τὴν Βρύσιν ῥέων. Ἄγνωστον δὲ ποῖον εἶναι τὸ ἐν τοῖς χρυσοβούλλοις μνημονευόμενον *Μουχλὶ* (ἐν τῷ Β' χρυσοβούλλῳ Μοχλί)· τὸ παρὰ τὸ Παρθένιον, σήμερον καλούμενον Παλαιὸ Μουχλί, παρὰ τὴν μεταξὺ Ἄργους καὶ Τριπόλεως ἁμαξιτόν, οὐδαμοῦ ἔχει ὕδατα

(1) *Buchon*. Recherches historiques II, σελ. 193.

διὰ μυλῶνας, καὶ ἡ Ἀρκαδία, ἔνθα τὸ Μουχλί, οὔπω ἐτέλει κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ὑπὸ τοὺς Παλαιολόγους. Καὶ ὁ ἐνταῦθα δὲ μνημονευόμενος *Χελμὸς* πιθανώτατα δὲν εἶναι τὸ κατὰ τὴν βορειοτάτην Ἀρκαδίαν ὄρος, ἀλλ' ἴσως ὑψηλός τις βουνὸς κατὰ τὰ ὅρια τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεγαλοπολίτιδος, ὑφ' ὃν πρὸς τὴν Λακωνικὴν εἶναι ἱκανὴ ἀρόσιμος γῆ. Σημειούμεθα δὲ ὅτι *Σκορτὰ* ἐκαλεῖτο ἡ μεταξὺ Μεσσηνίας καὶ νοτιοδυτικῆς Ἀρκαδίας χώρα, ὁ Δρόγγος τῶν Σκορτῶν, γνωστὸς ἀπὸ τοῦ βιβλίου τῆς Κουγκέστας (1), καὶ ὅτι ἡ *Καλογωνία*, ἡ περὶ τοὺς *Καλυβίτας γῆ* ἡ ἀνήκουσα τῇ Μονῇ καὶ τὸ μετόχιον τοῦ *Καυσαλοῦ* μνημομονεύονται καὶ ἐν τῷ τῆς συλλογῆς Miklosich καὶ Müller σιγιλλίῳ, περὶ οὗ διελάβομεν ἀνωτέρω, ἔνθα περὶ τοῦ μετοχίου λέγεται, ὅτι πρὸ τῆς κατακτήσεως τῶν Λατίνων «ἐτέλει καθ' ἑαυτὸ ἐν αὐτονομίᾳ καὶ ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ μονή τις ὁλόκληρος οὖσα καθ' ἑαυτὴν καὶ μεγάλη», ἀναφέρονται δ' ἐν τῷ σιγιλλίῳ, ὀνομάζοντι τὸ μονύδριον *Καψαλούς*, καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ ἐνέργειαι τοῦ ἡγουμένου τῆς Ὁδηγητρίας Κυπριανοῦ.

Ὑπολείπεται νὰ εἴπωμεν βραχέα τινὰ περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς πολλάκις μνημονευομένης ἐν τοῖς χρυσοβούλλοις θεοσώστου πόλεως Μυζηθρᾶ. Τὸ ὄνομα πολλαχοῦ μὲν τῶν χρυσοβούλλων φέρεται *Μυζηθρᾶς* ἐν δὲ τῷ Δ' *Μουζηθρᾶς*. Πλὴν δὲ τῆς διαφορᾶς ταύτης ἔν τινι σιγιλλίῳ τῆς συλλογῆς Miklosich καὶ Müller (I, CCXIV) καλεῖται ἡ πόλις *Μιζισθρός*, ἐν τῷ *Μικρῷ Χρονικῷ Μεζηθρᾶς* καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Κουγκέστας Μιζιθρᾶς Μυζιθρᾶς καὶ Μεζιθρᾶς(2). Περὶ δὲ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος πολλὰ μὲν ἀσύστατα ἐρρήθησαν, οὔπω δέ τι βέβαιον· κοινῶς δὲ εἶναι παραδεδεγμένον ὅτι τὸ ὄνομα ἐδόθη ὑπὸ τῶν κατακτησάντων τὴν Λακεδαίμονα Φράγκων. Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἐκάλεσεν οὕτω τὸν παρὰ τὸν Εὐρώταν ὑψηλὸν βουνὸν πιθανῶς Ἕλλην τις κτήτωρ πρὸ τῆς λατινικῆς κατακτήσεως Μυζηθρᾶς καλούμενος, ἄγνωστον μὲν τίς ὢν καὶ πότε καὶ πῶς κτησάμενος αὐτόν, ὅτε βεβαίως ἔκτισε καὶ τιμαριωτικὸν πύργον, ἀπολέσας δὲ τὴν κτῆσιν αὐτός, ἂν ἀπεβίω, ἢ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ, ὅτε Γουλιέλμος ὁ Βιλλαρδουῖνος κατέκτησε τὴν Λακωνικὴν καὶ ὡς ἐπιτειχίσματα ἐν αὐτῇ ἔκτισε, πλὴν τῶν τειχῶν τοῦ Λεύκτρου καὶ τῆς Μαίνης, ὅλην

(1) *Buchon* Rech. hist. II, σελ. 67 καὶ ἄλλοθι

(2) Σελ. 111, 178, 242 καὶ ἄλλοθι.

ἀκρόπολιν ἐπὶ τοῦ Μυζηθρᾶ. Ὅτι δὲ τὸ ὄνομα Μυζηθρᾶς ἦν εὔχρηστον ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς εἰσβολῆς εἰς αὐτὴν τῶν ἀπὸ δυσμῶν πολεμίων, μαρτυροῦσι σιγίλλια δύο τῆς συλλογῆς Miklosich καὶ Müller (IV, σελ. 218 καὶ 219), ἐν οἷς ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ ἐν Σμύρνῃ ἱερέως Λέοντος Μουζηθρᾶ, ζῶντος περὶ τὸ 1210 ἔτος, δηλαδὴ συγχρόνου περίπου τῆς ἱδρύσεως τοῦ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ὀλεθρίου φραγκικοῦ κράτους. Ὅτι δὲ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἑνὸς ἀνδρὸς ἦτο δυνατὸν νὰ κληθῇ χωρίον τι καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὅπως καὶ μεταγενέστερον, οὐδεμία ἀνάγκη νομίζομεν εἶναι νὰ προσθέσωμεν ἀποδείξεις.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΝΑΥΠΛΙΑΣ

Τῷ 1686 Φραγκίσκος ὁ Μοροζίνης ἐγένετο μετὰ ἱκανῶς μακρὰν πολιορκίαν καὶ πολὺν φόνον καὶ μεγάλους κινδύνους (1) κύριος τοῦ Ναυπλίου. Τῆς ἐπικαίρου καὶ φύσει ὀχυρᾶς θέσεως ἐκρίθη καλὸν ἡ ὀχύρωσις ν' ἀνακαινισθῇ καὶ συμπληρωθῇ διὰ περιβόλων, τάφρων, πύργων καὶ ἰσχυροτέρας ἀκροπόλεως, ἅτινα ἤθελον καταστήσῃ αὐτὴν κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπιτελείου τῶν Βενετῶν ἀπόρθητον, τὸ δὲ Ναύπλιον κτῆμα εἰς ἀεὶ τῆς Βενετίας. Ἀλλ' ἡ κτῆσις αὕτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι αἰωνία· ἀπώλεσαν αὐτὴν οἱ Βενετοί, ὅπως πρὸ αὐτῶν οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς, ὁ Λέων Σγουρός, οἱ Φράγκοι, οἱ Ἀκκιαγιόλαι καὶ οἱ Τοῦρκοι. Τῷ 1714 ὁ Βεζύρης Ἀλῆ Κουμουρτζῆς, συντελούσης καὶ τῆς προδοσίας, εἷλε *τοῦτο τῆς ἀθανασίας τὸ μνημεῖον* (2), ὀλιγώτερον δὲ τοῦ ἐκμήνου κατέβαλεν ἅπαν τὸ κράτος,

(1) Κατὰ τὴν δευτέραν μάχην τὴν γενομένην ἔξω τοῦ Ναυπλίου ὁ μὲν Μοροζίνης περιφανῶς ἀγωνιζόμενος πολλάκις ἐκινδύνευσεν, ὁ δὲ Κοίνιξμαρκ ὁρμῶν ἐν τοῖς προμάχοις ἐπληγώθη καταπεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου τρωθέντος. Arrighius· de Vita et rebus gestis Fr. Morozini σελ. 325 καὶ 331. — Coronelli· description Geographique et historique de la Morée etc. II, σελ. 148-149.

(2) «Hoc æternit atis monumentum». Ὅρα ἐπιγραφὴν 2.

ὅπερ σὺν ἱδρῶτι πολλῷ καὶ πόνῳ ἠνώρθωσεν ὁ πολύτλας Μοροζίνης ὁ Πελοποννησιακός (1). Ἐκ τῆς τριακονταετοῦς δὲ ἐκείνης ἀρχῆς τῶν Βενετῶν ἐν Πελοποννήσῳ δὲν ἀπέμειναν ἀλλ' ἢ τὰ σύμβολα τοῦ βενετικοῦ κράτους. ὁ λέων τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ὁ δουκικὸς πῖλος καὶ ἄλλα τοιαῦτα καὶ ἐπιγραφαὶ δηλοῦσαι τὸ ἔτος τῆς ἱδρύσεως τῶν τειχῶν ἢ ἄλλων κτισμάτων.

1) Ἐκ τῶν δέκα περίπου λεόντων τῶν ἐντετειχισμένων ἐπὶ τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, τοῦ Ἴτσ-Καλὲ καὶ τοῦ Παλαμηδίου (2) οἱ πλεῖστοι ἔχουσιν ἠνεῳγμένον εὐαγγέλιον μετὰ τῆς λατινικῆς ῥήσεως

PAX	EVAN
TIBI	GELI
MAR	STAME
CE	VS

2) Μικρὸν δ' ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς *Πύλης τῆς Στεριᾶς* ὡς ὑπέρθυρον παλαιοτέρας πύλης κλεισθείσης διὰ τοίχου ἀνάκειται ἡ κατωτέρω ἐπιγραφή, ἥτις ἔχει μὲν δημοσιευθῆ ὑπὸ τοῦ Buchon, ἀλλ' ἐπειδὴ μικρά τινα ἔχει ἐκεῖνος ἀβλεπτήματα κατὰ τὴν ἀντιγραφήν, μάλιστα δέ, ἵνα πάσας τὰς ἐκ Ναυπλίου ἐπιγραφὰς καταχωρίσωμεν ἐνθάδε, δημοσιεύομεν καὶ ἡμεῖς αὐτήν·

Post urbes arcesque expugnatas valideque munitas post sexies fugatos hostes hoc regnum patriæ restituit

(1) «Hoc regnum partiæ restituit Fr. Maurocenos». Ὅρ. ἐπιγρ. 2.

(2) Ὅτε ἐγένοντο ἐγκρατεῖς τοῦ Ναυπλίου οἱ Φράγκοι (μ. Χ. 1247) ὁ μὲν νῦν καλούμενος Ἴτσ-καλὲς ὠνομάσθη Ῥωμαίικον (κάστρον), τὸ δὲ Παλαμῆδι Φράγκικον. Ὁ Δωρόθεος λέγει περὶ τούτου· «Καὶ αὐτὰ τὰ δύο κάστρη ὁποῦ τὸ ἕνα εἶναι πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀνατολῆς ἐλέγετο Φράγκικον, τὸ δὲ ἄλλο ὁποῦ ἦτον εἰς τὰ μέρη τῆς δύσεως ἐλέγετο Ρωμαίικον· καὶ ἔτζι ὀνομάζονται ἕως τὴν σήμερον» (1547). Ὅρα καὶ Buchon· La Grèce continentale etc. σελ. 38.

Franc[us] Maurocenos Capitanus sup(rem)[us] arm(at)u(1) moderator
et Alexander Bono maximæ triremis gubernator
hoc æternitatis monumentum posuit
A(nno) D(omini) MDCLXXXVII.

Τὸ μνημεῖον ἱδρύθη τῷ 1687, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Πελοποννήσου, κατὰ τὴν τῷ ἔτει τούτῳ πολιορκίαν τῆς Μονεμβασίας καὶ βεβαίως πρὸ τοῦ ἀπόπλου τοῦ στόλου διὰ τὸν Πειραιᾶ, ἴσως δὲ καὶ πρὶν ἀνακηρυχθῇ ὑπὸ τῆς Βενετικῆς συγκλήτου ὁ Μοροζίνης Πελοποννησιακός. Ἄλλως ὁ μεγαλορρήμων κατακτητὴς τῆς Πελοποννήσου δὲν θὰ ἐπεγράφετο supremus armatu moderator, ἀλλὰ Peloponnesiacus, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς ἁρπαγέντος λέοντος (2).

Περὶ δὲ τοῦ ἀναγραφομένου κυβερνήτου τῆς στρατηγίδος νεὼς Ἀλεξάνδρου Βόνου γνωρίζομεν ὅτι ὁ οἶκος αὐτοῦ (Bon S. Giustina) προήρχετο ἐκ Βολωνίας, κατεστάθη δ' ἐν Βενετίᾳ ἐπὶ τοῦ δόγου Badœr, κατελέχθη δὲ εἰς τοὺς πατρικίους καὶ εἰς τὴν Βουλὴν (Maggior consilio) τῷ 1297 καὶ ἀνέδειξεν ἐξ ἑαυτῆς ἄνδρας διακριθέντας ἔν τε πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος οὗτος εἶναι πιθανὸν ὁ τῷ 1714 καταλεγόμενος εἰς τοὺς βουλευτὰς υἱὸς δὲ τοῦ Φραγκίσκου Βὸν καὶ Θηρεσίας Βάλβη (Balbi S. Stefano)(3).

3) Ἐπὶ τοῦ τοίχου οἰκοδομήματός τινος τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ὁπλοστασίου εἶναι ἐντετειχισμένη πλὰξ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς

AVGVSTINVS SAGREDO
PROV(isor) CL(ass)IS MARIS
A FVNDAMENTIS EREXIT
ANNO MDCCXIII

(1) Ὁ Buchon· «arm[um]».
(2) Arrighius σελ. 347. — Fanelli Atene, Attica εἰκόνες ἐν σελ. 344. — Ὅρα καὶ ἡμετέραν διατριβὴν «Ἡ καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ ἡ ἐρήμωσις τῶν Ἀθηνῶν» σελ. 15.
(3) Πλείονα ἴδε παρὰ *Schroeder*· Repertorio Genealogico delle Famiglie etc. — *Novo libro d'oro* che contiene nomi e l'eta de Veneti patrizi. — *Locatelli*· Raconto historico della Veneta guerra in Levante etc. I, σ. 139, II, σ. 139.

4) Ὑπὲρ τὴν μέσην ἀψῖδα τῆς στοᾶς τοῦ κατὰ τὴν ἄνω πλατεῖαν στρατῶνος μαρμαρίνη πλὰξ ἔχει κεχαραγμένην τὴν ἐπιγραφήν·

PROMPTVARIVM CLASSIS
AD VRBIS VTILITATEM ET ORNAMENTVM
AVG(VSTINVS) SAGR(EDO) PROV(isor) CLASSIS MARIS
MAGNIFICE EDIFICAVIT
ANNO MDCCXIII

5) Ὑπὲρ τὴν πρὸς βορρᾶν πύλην τοῦ Ἴτσ-Καλὲ εἶναι ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἡ ἐπιγραφή·

MILITVM COMMODO
AVGVSTINVS SAGREDO PROV(isor) CL(ass)IS MARIS
COMPENDIO VIARVM
FIER(I CVRAVIT)
ANNO MDCC(XIII)

6) Ὑπὲρ τὴν θύραν τῆς ἐπὶ τοῦ Παλαμηδίου τάπιας τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου εἶναι ἐντετειχισμένη ἐπιγραφή, οὐχὶ λίαν εὐανάγνωστος διά τε τὸ ὕψος καὶ τὸ ἀμαυρὸν τοῦ μαρμάρου, ἀλλὰ πιθανῶς ἔχουσα οὕτως·

AVGVSTINVS SAGREDO
(provisor classis maris
a fundamentis erexit)
ANNO MDCCXII

Ὁ ἐν ταῖς ἄνω τέσσαρσιν ἐπιγραφαῖς ἀναφερόμενος Αὐγουστῖνος Σαγρέδος εἶναι ὁ ἀπὸ τοῦ Locatelli (1) γνωστὸς προνοητὴς τοῦ στόλου. Ἀνήκων εἰς ἐπισημοτάτην τῆς Βενετίας γενεάν (Sagredo S. Stin), ἀπὸ τοῦ 480 μ. Χ. κατοικήσασαν ἐπὶ τῶν τεναγῶν τῆς Βενετίας, πλείστους δὲ ἀναδείξασαν ἄνδρας ἐνδόξους, ἐν οἷς τὸν ἅγιον Γεράρδον Σαγρέδον καὶ τὸν Δόγην Νικόλαον Σαγρέδον, ἀνερρήθη

(1) II, 207 «provedittor dell'armata».

τῷ 1706 εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ γερουσιαστοῦ (1). Ὡς προνοητὴς δὲ τοῦ στόλου ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων ἢ ἐπεσκεύασε τὰ πλεῖστα τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Ναυπλίου.

7) Παρὰ τὸν ὁδὸν τοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ νοσοκομείου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου κεῖται τεθραυσμένη πλὰξ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς·

D(eo) O(ptimo) M(aximo)
HOC TEMPLVM D(ivo) ANTONIO
PATAV(ino) DICATV̌ RELIGIOTERT
ORD(o) SER(enissima) PRIS(ca;) S. FRANCI(sci)
DONO ACCEPIT
AB ILL(ustrisimo) ET ECC(ellentissimo) D(omi)NO
MAVROCENO EQUIT(e)
CIVI M(A)RCI PROCVRATORE
AC TER CO(NT)RA TVRCAS PRO
SER(enissima) REPVBL(ica) VENETA
IMPERATORE ET CONFIRMATV
FVIT AB ECCELL(entissim)O SENATV
A(nno) D(omini) M. DCLXXXVII

8) Ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως εἶναι ἐντετειχισμένη ἡ ἐπιγραφὴ

A. M. . P. C.
M. D. C. C. X.

δηλαδὴ «Anno Mundi(;) Post Christum
MDCCX»

ἔτος καθ' ὃ βεβαίως ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Βενετῶν τὸ μέρος τοῦτο τοῦ

(1) *Novo libro d'oro* etc. — *Schræder*· Repertorio genealogico etc.

περιβόλου. Τί δὲ σημαίνει τὸ ἄνω σημεῖον δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξερευνήσωμεν.

9) Ἐπὶ τοῦ μύακος τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος εἶναι ἐπιγραφὴ εἰς στίχους τριμέτρους ἰαμβικούς, δηλοῦσα τὸν χρόνον τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ, ἥδε

Νεὼς ὁ θεῖος Σπυρίδωνος θεσκέλου
νῦν ἐκ θεμέθλων συντόνως ἀνιδρύθη
ἐσθλῇ τε βουλῇ καὶ χορηγί' ἀφθόνῳ
ἀδελφότητος εὐσεβοῦς τε ἁπάσης.
Ἐν ἔτει ͵ΑΨΒ'.

Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος.

10) Ἡμιόλιον ὥρας ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου ἀνατολικῶς τοῦ ὅρμου τῆς Καραθώνας ἵδρυται ἡ μονὴ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἐκ τῶν ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτῆς κτισμάτων τὰ μὲν κελλία ἔχουσι καταπέσῃ σχεδὸν πάντα, σώζεται δὲ ὑπερύψηλος πεντώροφος πύργος χρήσιμος πρὸς ἄμυναν τῶν μοναχῶν κατὰ τῶν ληστῶν τῆς θαλάσσης. Ὁ δὲ ναὸς τῆς μονῆς μέτριος τὸ μέγεθος καταλήγει εἰς ὀροφὴν ἐκ δύο ἀετωμάτων τεμνόντων ἄλληλα καὶ σχηματιζόντων ἄνωθεν μὲν σταυρόν, ἔσωθεν δὲ τοῦ ναοῦ θόλον ταπεινόν. Ἱδρύθη δὲ ὁ ναὸς ἴσως τῷ ΙΕ' αἰῶνι, ἐκοσμήθη δὲ πάλιν δι' εἰκόνων, ὧν τινες εἰσέτι διασώζονται κατὰ χώραν, τῷ 1570, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐν τῇ δεξιᾷ ἀψῖδι τοῦ ναοῦ ἐπιγραφὴ ἥδε·

† Ἀνηστορίθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ συνδρομῆς καὶ κόπου κυρίου Μιχαὴλ Φανταλοῦρι εἰς ψυχικὴν αὐτοῦ σωτηρίαν καὶ τῶν αὐτοῦ γοναίων, πατριαρχεύοντος τοῦ παναγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυ(ρίου) Μητροφάνους, ἀρχιερατεύοντος τοῦ πανιερωτάτου Μητροπολίτου τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Ναυπλίου καὶ Ἄργους κυρίου Διονυσίου. Ὁμίως καὶ κύ(ριος) Διονύσιος μοναχὸς καὶ Ἀνανήου μοναχοῦ εἰς ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν ⟨καὶ⟩ τῶν αὐτοῦ γοναίων.

Ἐπὶ ἔτους ͵ΖΟΗ' νεμήσ(εως) Γ
μηνὶ Νοευρίῳ κη'.

Ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος πατριάρχης Μητροφάνης εἶναι ὁ ἀπὸ τοῦ 1565-1572 πατριαρχήσας τὸ πρῶτον, ὁ δὲ μητροπολίτης Διονύσιος εἶναι ὁ γνωστὸς ἀπὸ τῆς Τουρκογραικίας(1) τοῦ Κρουσίου, ἔνθα ἐπιστολή τις αὐτοῦ πρὸς Θεοδόσιον τὸν Ζυγομαλᾶν διασώζεται, ἐνδέκατος δὲ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀρχιερέων Ἄργους ὑπὸ Lequien κατατασσόμενος (2).

Ἁγία Μονή.

Βορειοανατολικῶς τοῦ Ναυπλίου παρὰ τὴν Ἄρειαν ἵδρυται ἡ Ἁγία Μονή. Ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτῆς εἰσὶ δύο ναοί, ὧν ὁ παρὰ τὴν αὔλειον θύραν μικρότερος δὲν εἶναι ἄξιος λόγου, μάλιστα δὲ θέας ἄξιος εἶναι ὁ ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς ἱδρυμένος μείζων, ἐκ τῶν καλλίστων ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα κτισμάτων τῶν χριστιανικῶν χρόνων. Ἔχει μῆκος μὲν πλὴν τοῦ μύακος 18,25, πλάτος 8,40, ἔχει δὲ δύο θύρας μίαν μὲν τὴν κυρίαν πρὸς δυσμάς, ἑτέραν δὲ πρὸς βορρᾶν, εἰς ἃς ἀνέρχεταί τις διὰ κλιμάκων μετὰ ὑποστέγου ἐρειδομένου ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ καὶ ἐπὶ κομψῶν κιόνων. Εἶναι δὲ ἐκτισμένος διὰ πώρων λίθων κατ' ἰσοδομίαν καὶ φέρει ἐπὶ τῆς προσθίας καὶ ἑκατέρας τῶν πλαγίων, τῶν μακροτέρων πλευρῶν, ἀνὰ δύο σταυροὺς μεγάλους λιθίνους, ἐστήρικται δὲ ἐπὶ τριβάθμου κρηπῖδος. Ἐσωτερικῶς δὲ διῄρηται εἰς πρόναον, εἰς νάρθηκα καὶ εἰς τὸν κυρίως ναόν, οὗ τὴν ὀροφὴν μετὰ τοῦ ὑψηλοῦ τρούλλου ἀνέχουσι στύλοι τέσσαρες ἐκ μαρμάρου φαιοῦ ἄνευ μὲν διαξεσμάτων, ἔχοντες δὲ καλὰ κορινθιακὰ κιονόκρανα.

Ὁ ναὸς καὶ ἡ ἄλλη μονή, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς, *Νέα Μονὴ* δὲ τότε καλουμένη, ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἄργους καὶ Ναυπλίου τῷ 1144, ὃς ἔταξε, κατὰ τὸ διασωθὲν περὶ τούτου ὑπόμνημα αὐτοῦ (3), ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ φροντιστηρίῳ α τὸν μοναδικὸν βίον ἀνύειν γυναῖκας τὰς αἱρουμένας ὑπέχεσθαι τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τὸν ἀριθμὸν τριάκοντα ἕξ. Καὶ μέντοι πρὸς τῇ τῆς καταμονῆς ἀναπαύσει

(1) Σελ. 320.
(2) Oriens christ. I σελ. 183 κἑξ.
(3) *Ἑλληνομνήμων*· φυλλ. 5, Μάϊος τοῦ 1843.—Miklosich et Müller· Acta etc. V, σελ, 178.

καὶ τὰ πρὸς ζωὴν ταύταις συνέταξεν, ὥστε εἰς τὸ ἀπέραντον ἔχειν αὐτάς, ὅθεν ταῦτα πορίσαιντο, ὡς μὴ τῇ τούτων ἐλλείψει διὰ τὴν ἀναγκαίαν τοῦ σώματος χρείαν ἀτόνως τὸν μοναδικὸν ἀνύωσι δρόμον, καὶ δι' ὑπομνήματος δὴ αὐταῖς τὸ εἶναι τὸ σεμνεῖον τοῦτο ἐλεύθερον πάσης ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἀρχοντικῆς χειρὸς εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα διετάξατο ». Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Μονὴ ἀπὸ τῆς παραλίας ἀπεῖχε πῇ μὲν μίαν, πῇ δὲ ἡμίσειαν ὥραν, λῃσταὶ δὲ θαλάσσιοι πιθανώτατα προσβαλόντες οὐ μόνον τὴν μονὴν ἤθελον λεηλατήσῃ ἀλλὰ καὶ τὰς μοναχὰς ἤθελον ἀπαγάγῃ πρὸς ἀνδραποδιστάς, ἔγνω φιλοτιμότατα ὁ μακάριος νέαν γυναικῶν μονὴν νὰ ἱδρύσῃ ἀπωτέρω τῆς θαλάσσης, ὥσπερ αὐτὸς λέγει ἐν τῷ ὑπομνήματι· « ἵνα μὴ τοιοῦτόν τι συμβῇ... καὶ τὸ δόξαν ἡμῖν εὐσεβὲς σπούδασμα εἰς τοὐναντίον ἀντιπεριστῇ, εἰς δευτέρους πόνους ἀπεδυσάμεθα καὶ σεμνεῖον ἕτερον ἐξ αὐτῶν κρηπίδων δομησάμενοι, πόρρω διακείμενον τῆς θαλάσσης *περὶ τὴν τοποθεσίαν τοῦ Βούζη*, ἐπ' ὀνόματι ἱδρυθὲν καὶ τοῦτο τῆς πανάγνου δεσποίνης ἡμῶν καὶ Θεομήτορος καὶ περὶ αὐτὸ κελλία . . . . ἐνταῦθα τὰς μοναζούσας συνετάξαμέν τε καὶ συνηγάγομεν καὶ καθηγουμένην αὐτῶν προεστησάμεθα. Τὴν δέ γε προτέραν τούτων μονὴν εἰς ἀνδρῴαν μετεσκευάσαμεν ».

Ποῦ δὲ ἦτο ἡ θέσις Βούζη, ἐν ᾗ ἐδομήσατο τὴν νέαν μονὴν ὁ ἀρχιερεὺς Λέων; Ἰδοὺ ζήτημα εἰς πολλὰς ἐμβαλὸν ἡμᾶς ἐρεύνας ἀνὰ τὴν Ναυπλίαν. Οὐδεὶς πλέον γνωρίζει νῦν τὸ ὄνομα τοῦτο· λοιπὸν ζητητέος ναός τις, δι' ἐπιγραφῆς τινος μαρτυρῶν ὅτι ἀνηγέρθη περὶ τὸ 1144, δηλαδὴ ὅτε ἐξέδωκε τὸ περὶ τῆς νέας γυναικείας μονῆς τῆς τοῦ Βούζη ὑπόμνημα αὐτοῦ ὁ Λέων καὶ ἵδρυσε τὴν περὶ τὴν Ἄρειαν Νέαν Μονήν. Ὅτι δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἀνήγειρε τὴν κατὰ τὴν Ἄρειαν Μονὴν ὁ Λέων, μαρτυροῦσι πλὴν τοῦ ὑπομνήματος ἥ τε ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ι. Σακελλίωνος δημοσιευθεῖσα ἀναγραφὴ τῶν Ἄργους καὶ Ναυπλίου παλαιῶν ἀρχιερέων(1) « ὁ Λέων ἔκτισε τὸ μοναστήριον τῆς Νέας Μονῆς, βασιλεύοντος κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ τῷ ‚ϛχνϐ' ἔτει » (μ. Χ. 1144), καὶ ἐπιγραφή τις τῆς παρὰ τὴν Ἄρειαν Νέας Μονῆς, ἣν ἐδημοσιεύσαμεν μὲν ἄλλοτε(2),

(1) Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος τόμ. 6' τεῦχ. ε' σελ. 37.

(2) Δελτίον τῆς Ἱστορ. κτλ. τόμ. α' τεῦχ. γ' σελ. 522.

καταχωρίζομεν δὲ πάλιν ὧδε, ἵνα πάσας τὰς ἐκ Ναυπλίας ἐπιγραφὰς ἔχῃ ὑπ' ὄψει ὁ ἀναγνώστης·

† Ἔπηξε βάθρα τῷ ναῷ σου, παρθένε,
Λέων Ἀργείων ἀλιτρὸς θυηπόλος,
ᾧπερ παράσχοις λύτρον ἀμπλακημάτων
εἰς ἀντάμειψιν, εὐλογημένη κόρη. †
Ἔτους ,ϚΧΝΖ′ μηνὴ Ἀπριλίῳ ἰνδικτιῶνος ΙΒ′ † (1).

Ἀλλ' ἐπιγραφήν τινα ἐκείνων τῶν χρόνων οὐδαμοῦ εὕρομεν. Μόνον λοιπὸν ὑπολειπόμενον μέσον πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Βούζη ἱδρυθέντος εἰς τιμὴν τῆς πανάγνου Θεοτόκου ναοῦ, εἶναι ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομῆς τῶν κατὰ τὴν Ναυπλίαν χριστιανικῶν ναῶν. Ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἱδρυμένων ἱερῶν κτισμάτων, τῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης κειμένων, οἱ ναοὶ τοῦ παρὰ τὸ Κατσίγκρι Ἁγίου Ἀδριανοῦ καὶ τῶν μονῶν τοῦ Ξεροκαστελίου καὶ τοῦ Ταλαντίου εἶναι αἰῶνας τινὰς μεταγενέστεροι τοῦ 1144. Τρεῖς δὲ ὑπολείπονται ἀναμφιβόλως τῷ δωδεκάτῳ αἰῶνι ἱδρυθέντες, οἱ ἐν τοῖς χωρίοις Μέρβακα, Πλατανίτη καὶ Χώνικα. Τούτων ὁ δεύτερος εἶναι καλός, ἐξ ὀρθογωνίων πώρων κατ' ἰσοδομίαν ἐκτισμένος, ἀλλ' ἡ σμικρότης αὐτοῦ μαρτυρεῖ ὅτι δὲν ἱδρύθη διὰ μονὴν μεγαλοπρεπῆ, ὁποία ἡ διὰ τὰς γυναῖκας ὑπὸ τοῦ Λέοντος κτισθεῖσα. Αἱ δὲ τοῦ Μέρβακα καὶ τοῦ Χώνικα ὁμοιάζουσι μὲν κατά τε πολλὰ ἄλλα καὶ κατὰ τὰ κοσμήματα τὰ διὰ κεραμεῶν πλίνθων

(1) Ἐν τῇ ἀναγραφῇ φέρεται ὅτι ὁ Λέων ἔκτισε τὴν Νέαν Μονὴν τῷ ,ϛχνϐ′ (μ.Χ. 1144), τὸ δ' ὑπόμνημα τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς νέας κατὰ τὸ Βούζη μονῆς ἐξεδόθη μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδικτιῶνος ζ′ ἔτους ,ϛχνϐ′. Ἐκ τούτων ἤθελέ τις εἰκάσῃ ὅτι ἡμεῖς κακῶς ἀνέγνωμεν τὸ σημεῖον Ζ ὡς γράμμα Ζ ἀντὶ Β, οὗτινος ἤθελεν ἐλλείπει ἡ κάθετος γραμμή. Ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀναγνώσεως μαρτυρεῖ ἡ ἰνδικτιών· διότι τῷ 1144 ἦν ἑβδόμη, τῷ δὲ ,ϛχνζ′ (μ Χ. 1149) ἦν ἰνδικτιὼν δωδεκάτη, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπιγραφή. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Λέων ἔκτισε ἐν τῷ ναῷ τὴν ἐπιγραφὴν μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ὅλης οἰκοδομῆς. Σημειούμεθα δ' ἐνταῦθα ὅτι κακῶς ἰσχυρίσθημεν ἄλλοτε (Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. ἑταιρ. τόμ. α′ σελ. 523) ὅτι ὁ Λέων πρὸ τῆς ὑφ' ἡμῶν δημοσιεύσεως τῆς ἐπιγραφῆς ἦν ἄγνωστος· διότι οὐ μόνον εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ ἐπισκόπῳ Ἄργους τῷ μετασχόντι τῆς ἐν ἔτει 1156 συνόδου, ἥτις καθεῖλε τὸν ὑποψήφιον πατριάρχην Ἀντιοχείας Σωτήριχον τὸν Παντεύγενον (*Allatii* Vindiciæ synodi Ephesiæ σελ. 585. —*Mai*· Spicilegium Roman. τόμ. Ι′ σελ. 62), ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ εἶχεν ἤδη δημοσιευθῇ τῷ 1843 ἐν τῷ Ἑλληνομνήμονι.

τῶν ἁρμοζουσῶν τοὺς πώρους τοῦ οἰκοδομήματος, προσεγγίζουσι δὲ ἀλλήλοις καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, τοῦ ἐν Μέρβακα μικρὸν ὄντος μακροτέρου, καὶ ἔχουσιν ἀμφότεροι ἐπὶ τῆς προσθίας καὶ ἑκατέρας τῶν μακρῶν πλευρῶν ἀνὰ δύο ὑψηλοὺς ἐκ λίθου σταυρούς, ὥσπερ καὶ ἡ παρὰ τὴν Ἄρειαν Ἁγία Μονή. Ἔχουσι λοιπὸν ἱδρυθῆ κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους καὶ ἴσως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτέκτονος. Τοῦτο δὲ βεβαιοῦταί πως καὶ ὑπὸ τῆς παραδόσεως· διότι οἱ πρόσχωροι λέγουσιν ὅτι τὴν μὲν τοῦ Χώνικα ἔκτισεν ὁ *μάστορης* τὴν δὲ τοῦ Μέρβακα καὶ τὴν τῆς Ἁγίας Μονῆς ὁ μαθητής αὐτοῦ, ὅτι δὲ ἰδὼν ὁ μάστορης ὁπόσον προτερεῖ αὐτὸν ἐν τῇ τέχνῃ ὁ μαθητὴς ἀπέθανεν ἐκ θλίψεως. Καὶ ἀληθῶς, πλὴν κομψοτέρου τινὸς δι' ὀπτῶν πλίνθων κοσμήματος τοῦ ἐν Χώνικα ναοῦ, ὁ τοῦ Μέρβακα εἶναι ὅμοιος κατὰ τὸ κάλλος πρὸς τὸν τῆς Ἁγίας Μονῆς. Ἔχει δὲ καὶ τὴν αὐτὴν τῶν πλίνθων διάταξιν περὶ τὰς θυρίδας καὶ ὁ αὐτὸς πολυτελὴς μαίανδρος περιβάλλει αὐτόν. Ἔχει δὲ καὶ δύο θύρας κατὰ ταὐτὰ καὶ ἡ Ἁγία Μονή, πλὴν μόνον ὑποστέγου μετὰ κιόνων, στερεῖται δὲ καὶ προνάου, διῃρημένος μόνον ἐσωτερικῶς εἰς νάρθηκα καὶ κυρίως ναόν (ναῦν).

Κατὰ τὴν ἐμὴν λοιπὸν γνώμην ὁ ναὸς τῆς ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Βούζη ἱδρυθείσης ὑπὸ τοῦ Λέοντος νέας γυναικῶν μονῆς εἶναι ὁ τοῦ Μέρβακα, ὁ δὲ τοῦ Χώνικα εἶναι ἴσως ὁ ἱδρυθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, τετάρτου πρὸ τοῦ Λέοντος ἐπισκόπου Ἄργους, ὡς μαρτυρεῖται ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Σακκελίωνος δημοσιευθείσῃ ἀναγραφῇ τῶν ἐπισκόπων Ἄργους καὶ Ναυπλίου «Ἰωάννης, ὁ καὶ *κτήτωρ τῆς νέας*» (1).

Πλὴν τῆς ἄνω δημοσιευθείσης ἐπιγραφῆς (10) ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ τῶς στύλων τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Μονῆς ἀνέγνωμέν καὶ τὰ ἐπιγραφικὰ χαράγματα τάδε· Ἐπὶ τοῦ πρὸς βορρᾶν τοίχου

11) 1691 Απρλι
8 — 26 — ηλθα
εγο ΑΓΓΕΛΛΟϹ
ΠΛΗΑΡΕΤΟϹ

(1) Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. ἑταιρ. τόμ. Β' σελ. 37.

12) 1659 ΑΠΡΙΛ
ΛΙΟ

13) ΘΕΟΔΟ
ΣΙΟΣ ΠΑΔΟϯ (Παπαδόπουλος)

Ἐπὶ τοῦ πρώτου δεξιὰ τῷ εἰσιόντι στύλου·

14) P P P

ἔνθα τὰ ἐν τῷ οἰκοσήμῳ τρία P δηλοῦσι βεβαίως ὄνομα καὶ ἐπίθετον ἀνδρός τινος τῶν κατεχόντων ἄλλοτε τὸ Ναύπλιον Φράγκων ἢ Βενετῶν.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου στύλου δεξιά·

15) ΝΙΚολαος ΜΝ
+
16 σω|ντ 41
Μ|ζ
φλεβαρίου Ι

Ἐπὶ τοῦ πρώτου στύλου ἀριστερά·

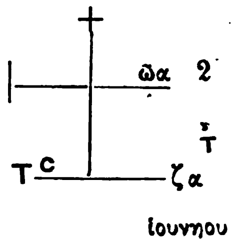
16) LAV-ENZIO
BELOCЬIO

δηλαδὴ Laurenzio Belochio.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου στύλου ἀριστερά·

17) Μ + Χ
16 | 26
κ | β

18) Ιω. μποναχη
. . . . . .
δρακος
(ἔτους) ,αχμε'

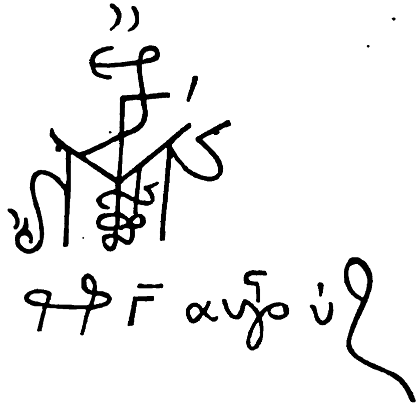
19)

ἔνθα τὸ ἐν τῇ κατωτάτῃ ὁριζοντίᾳ γραμμῇ ζα δηλοῖ ἴσως τὸ ἔτος (μ. Χ. 1493).

20) LVCIO GOTI

21) ZORZI
S̄IGO

22) Τὸ συμπίλημα τῶν γραμμάτων τόδε·

δηλοῦν βεβαίως τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον ἀνδρός τινος, ὑφ' ὅ ὁ χρόνος ͵ΑΦΓ' αυγούστου Ζ'.

Μέρβακα.

Πρὸς κόσμον τοῦ ναοῦ τούτου ὁ φιλόκαλος Λέων προέτρεψε τὸν ἀρχιτέκτονα νὰ μεταχειρισθῇ, πλὴν τῶν ἀνεχόντων τὸν θόλον μονολίθων κιόνων καὶ τῶν καλῶν κορινθιακῶν κιονοκράνων, καὶ κάλλιστα ἐκ παρακειμένων ἀρχαίων ἱερῶν ἢ τάφων ἀνάγλυφα. Ὅπως δ' ὁ ναὸς τοῦ Χώνικα, οὕτως ἔχει καὶ ὁ τοῦ Μέρβακα ἡλιακὸν ὡρολόγιον, ἐν ᾧ αἱ δώδεκα ὧραι σημειοῦνται διὰ τῶν Ἑλληνικῶν σημείων Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ϛ, Ζ, Η, Θ, Ι, ΑΙ, ΒΙ. Καὶ δὲν ἔχει μὲν ἐπίσημόν τινα ἐπιγραφήν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ τῶν στύλων τοῦ ναοῦ διασώζονται δι' ἀκίδος μαχαιριδίου γεγραμμένα χαράγματά τινα ἐπιγραφικά. Οὕτω δεξιὰ τῆς κυρίας εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου ἐπὶ πλίνθου

23) ζητης μαθην της τωρα
δα διάχ . . .

ὅπερ ἴσως ἀναγνωστέον· «ζητεῖς μαθεῖν τίς τωραδὰ διδάσκει . . .»

Ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ μύακος ὄπισθεν·

24) † 1671 ΙȢΛΙȢ Ι ΓΕΡΑϹΙΜΟϹ
ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟϹ

καὶ παρ' αὐτοῖς 1740.

Ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸς νότον μικροτέρου·

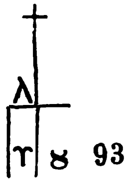
25) † 1693 εν μηνη φερουαρηου — 2
εγραψα εγὸ . . . (αθη)νηὸς
. . . . ρηὸς
. . . . λονδα

ἔγραψε δὲ πιθανῶς ταῦτα Ἀθηναῖός τις τῶν ἐγκαταλιπόντων τὴν πόλιν αὐτῶν τῷ 1688 καὶ μετοικισάντων εἰς τὰ Ἴρια τῆς Ναυπλίας(1).

(1) Ὅρα ἡμετέραν διατριβὴν «Ἡ ἐρήμωσις τῶν Ἀθηνῶν» σελ. 16 καὶ 23 σημ. 78. — Fanelli Atene, Attica σελ. 311, 680.

Ἔσω δὲ τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ β′ στύλου δεξιὰ τοιόνδε·

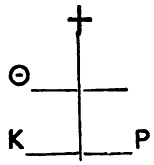
26)

πιθανῶς (μηνὸς) Μαίου (16)93.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου στύλου ἀριστερά·

27)

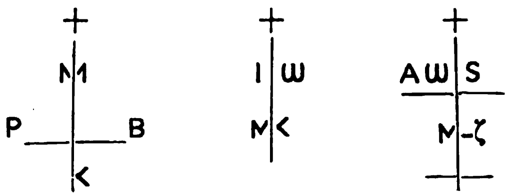
Δηλοῖ δ' ἴσως «Θεὸς κύριος», πιθανῶς δὲ εἶναι καὶ ἀρκτικὰ κυρίου ὀνόματος καὶ ἐπιθέτου, ὥσπερ καὶ πολλὰ τῶν κατωτέρω δημοσιευομένων.

Ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου στύλου ἀριστερά·

28)

29)

ὧν τὸ τρίτον δηλοῖ πιθανῶς ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου 7000 (μ. Χ.

1492) Φαίνεται δὲ ὅτι Ἰωάννης τις Μ. . . ἔγραψε τρία τῶν χαραγμάτων τοῦ Μέρβακα καὶ ἓν τῆς Ἁγίας Μονῆς περὶ τὸ 1500.

30)

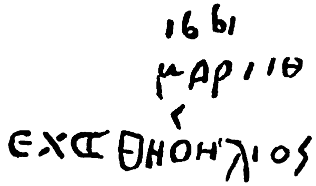
+
σω | χ
φ

1542 ΟΚΤΟ
ΒΡΙȣ 2.

Χώνικα.

Ἐπὶ τοῦ πρὸς νότον τοίχου τοῦ ἐν Χώνικα ναοῦ εἶναι κεχαραγμέναι ἐπιγραφαὶ δηλοῦσαι δύο τοῦ ἡλίου ἐκλείψεις κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον καὶ δέκατον ὄγδοον αἰῶνα γενομένας. Ἡ πρώτη ἔχει οὕτω·

31)

δηλαδὴ

« 1661 μαρτίου κ΄ ἐχάθη ὁ ἥλιος»

ἀριστερὰ δὲ καὶ κατωτέρω ταύτης καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος γραμμάτων πάλιν ἐχαθη ὁ ἥλιος

32) Ἡ δὲ δευτέρα ἔχει οὕτω·

1760 γουνιου 2
εματαεχα
Θ Ι ο ηλιος

ἀριστερὰ δὲ καὶ κατωτέρω ταύτης τὸ χάραγμα

1788 μαι 7

Τῶν ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων μαρτυρουμένων ἐκλείψεων ἡ πρώτη βεβαιοῦται ὑπό τινος χαράγματος, ὅπερ ἀνέγνωμεν ἐπὶ τοῦ κονιάματος τοῦ πλησίον τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ Κορωπῆς ναοῦ τῆς Παναγίας, τοῦδε·

«1661 μαρτιου — 20 ἡμερα Τετράδη
εχαθηκεν οἵλιος τη αγία καὶ μεγάλη — δ»

Κατσέγκρι.

Τέταρτον ὥρας μακρὰν τοῦ χωρίου τούτου ἵδρυται ὁ ἄκομψος ναὸς τῶν ἁγίων Ἀδριανοῦ καὶ Ναταλίας οἰκοδομηθεὶς πρὸ δύο ἴσως αἰώνων, οὗ ἐπὶ τῶν τοίχων ἔσωθεν ἔχουσι γραφῇ τάδε δηλοῦντα τὸν χρόνον τῆς δι' εἰκόνων κοσμήσεως τοῦ ναοῦ (1).

33) † Οὗτος ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Ἀδριανοῦ καὶ Ναταλίας ἡστορίθη δι' ἐξόδου τοῦ ἐνδοξοτάτου ἄρχοντος καὶ δραγουμάνου τοῦ Μορέος Κυρίου Κυρ Θεοδώρου Καπελέτη ἐκ πόλεως Ἄργους υἱοῦ τοῦ ποτὲ Παπααδριανοῦ τοῦ καὶ οἰκονόμου τῆς αὐτῆς χώρας, ἀρχηερατεύοντος τοῦ πανιεροτάτου καὶ λογιοτάτου μ(ητ)ροπολίτου τῆς ἁγιωτάτης μ(ητ)ροπόλεως Ναυπλίου καὶ Ἄργους Κυρ(ίου) Κυρ Νεοφύτου τοὐπίκλην Γιανούσι ἐκ πόλεως Πραστοῦ. Διὰ χειρὸς κἀμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Ἱερεμίου ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Ἀδαμίου αψμγ Ἰουνίῳ.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης μανθάνομεν τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων τινὸς τῶν ἐχόντων τὸ ἀξίωμα δραγουμάνου τοῦ Μωρέως καὶ τὸ τοῦ ζωγράφου Ἱερεμίου τοῦ ἐξ Ἀδαμίου, χωρίου νῦν τοῦ δήμου Λήσσης.

(3) Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Κοφινιώτου ἐν *Ἀθηνᾶς* τόμ. Β' σελ. 696.

Ληγουριό.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ Ληγουριοῦ ἐγγύτατα ἐρηριμμένης τινὸς πυραμίδος ὑψοῦται ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Μαρίνης, ἧς ἄξιοι θέας μάλιστα εἶναι δύο στύλοι ἰωνικοὶ καὶ τρία ἰωνικὰ κιονόκρανα τῶν ἀνεχόντων τὸν θόλον τεσσάρων κιόνων μετενηνεγμένα βεβαίως ἀπὸ τοῦ οὐ μακρὰν κειμένου Ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ αὐτοῦ ἔχουσι γραφῇ αἱ ἐπιγραφαὶ ὑπὲρ τὴν εἴσοδον μὲν τοῦ ἱεροῦ·

35) † Οὐρανὸς πολύφωτος ἡ ἐκκλησία ἐνεδείχθη ἅπαντας φωταγωγοῦσα τοὺς πιστοὺς ἐν ᾧ ἑστῶτες κραυγάζομεν τοῦτον τὸν οἶκον στερέωσον Κ(ύρι)ε.
Ἐν ἔτει ΑΨΙΓ : ◇ · · · Ἀρχιερατεύοντος τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Κυ(ρίου) Κυ(ρίου) Ἰακόβου Δαμαλῶν καὶ Παιδι ἄδος.

Ἀλλαχοῦ δὲ τοῦ ναοῦ

36) Ανιστοριθη ὁ κὲ πασεμπτος ναος της αγιας ενδοῦξου μεγαλομαρτυρος τοῦ Χ(ριστο)ῦ Μαρήν(ης)
1713 Δεκεμ(βρίου) 6.

καὶ δι' ἀκίδος μαχαιριδίου ἐπὶ τοῦ κονιάματος·

1761 μαίου 8
1718 — 1714.

Τῆς δὲ ἐντὸς τοῦ χωρίου Ληγουριοῦ ἐκκλησίας ὁ χρόνος τῆς ἱδρύσεως φέρεται γεγραμμένος ἐπὶ τῶν καταγράφων ἐξ εἰκόνων τοίχων ἔσωθεν·

37) † Ἀνηγερθη εκ βαθρον γης καὶ ἀνιστορηθη ὁ θυος καὶ πάνσεπτος ναος της υπεραγίας δεσποινης ημων ΘΚ (θεοτόκου) δηα συνδρομῆς καὶ ἐξοδου ταυτης χωρας και πασης κινοτητος αρχιερατευον-

τος του θεοφιλεστάτου ἐπισκοπου ημων κυριου Ιακώβου Δαμαλῶν καὶ Πεδιαδος εφημερέβοντος Δημητριου ἱερεως Ιω. ἱερέως.

Ἐν ετη ΑΨΑ μηνὶ φεβρουαρίου κζ.

Ἐπὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς καλοῦ ναΐσκου δεξιὰ τῆς ἀπὸ Ληγουριοῦ εἰς Ἱερὸν ὁδοῦ ἐπὶ μικρᾶς πλακὸς εἶναι κεχαραγμένη, ἱκανῶς παλαιῶν χρόνων, ἡ ἐπιγραφὴ

38) †ΜΗ
ΤΗΚΕ
ϚΕΦΑ
ΝΟV

δηλονότι « † Μνήσθητι, Κύριε, Στεφάνου » (1).

ΕΛΕΓΧΟΣ

ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΜΗΝΑΙΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΑΣΤΕΡΙΟΥ

Ἐν σελ. 182 τοῦ Β' τόμου τῶν ὑπὸ τοῦ Δ. Γρ. Καμπούρογλου ἐκδιδομένων Μνημείων τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων ἐδημοσιεύθησαν, ἐξηγμένα ἔκ τινος μηναίου ἀνήκοντος ἄλλοτε τῇ κατὰ τὸν Ὑμηττὸν Μονῇ τοῦ Ἀστερίου, τάδε·

« † Εἰς τοὺς Α687 Σεπτεμβρίου 9 ἐφάνη ἡ ἀρμάδα τοῦ Βενετσάνου ἡμέρα σάβατο καὶ τὴν κυριακὴ ἀνέβη τὸ ἀσχέρη ἀπάνο καὶ τὴν πέμπτην ἄρχησε ὁ πόλεμος καὶ τὴν κυριακὴν ὥρα ἐνάτη ἐπαραδόθη τὸ κάστρο τῆς Ἀθήνας καὶ ἔστω εἰς ἐνθύμησιν τῶν μεταγενεστέρων.

Καὶ εἰς τοὺς ΑϚΗΗ μαρτιου 14 ἐμετηκήσαμεν εἰς Περέαν καὶ εἰς Σαλαμήναν καὶ Πελοπόννησον » (2).

(1) Περὶ ἐπιγραφῶν τινων ἐπὶ τηλεβόλων ἐν Ναυπλίῳ ὅρα ἡμετέραν σημείωσιν ἐν *Ἑβδομάδος* τόμου Ε' ἀριθμῷ 5

(2) Ἡ ἐν τῷ Μηναίῳ πρωτότυπος σημείωσις μαρτυρεῖ μείζονα ἀμαθίαν καὶ σκαιό-

Κατάπληξιν δὲ προξενοῦντα, προτάσσονται ὑπὸ τοῦ δημοσιεύσαντος τὴν σημείωσιν, ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὰ σημειώματα, τάδε· « *Ἀκριβεῖς χρονολογίαι καὶ ἄγνωστοι μέχρι τοῦδε λεπτομέρειαι* περὶ τῆς κατοχῆς τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ τοῦ κατόπιν ἐκπατρισμοῦ τῶν Ἀθηναίων ».

Ἡ ἐπὶ μηναίου σημείωσις ἀμαθεστάτου καλογήρου ἐκ τῆς Μονῆς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς κορυφῆς σχεδὸν τοῦ Ὑμηττοῦ κειμένης, θεωμένου τὰ ἐν Πειραιεῖ καὶ Ἀθήναις γιγνόμενα, ἤθελον εἶναι ἀνάξια καὶ τῆς ἐλαχίστης προσοχῆς, ἂν μὴ ἐν τῇ πολυτίμῳ συλλογῇ τῶν Μνημείων ἐδημοσιεύοντο.

Ὁ γράψας τὴν σημείωσιν ταύτην βεβαιότατα δὲν ἀντελήφθη αὐτοῖς ὄμμασι τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν Βενετῶν, ἀλλ' ἐπτοημένος καὶ περιδεὴς ἀνέμενεν ἐν τῇ μονῇ αὐτοῦ νὰ μάθῃ πρὸς ὁπότερον τῶν ἀντιμαχομένων ἤθελε κλίνῃ ἡ νίκη. Βεβαιότατον δ' ὡσαύτως ὅτι τὰς σημειώσεις αὐτοῦ ἔγραψεν οὐχὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλὰ μετὰ ἑξάμηνον ὅλον, ὅτε ἀπελθὼν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀθηναίων καὶ ἐν Σαλαμῖνι (1) πιθανώτατα διατρίβων ἔκρινε καλὸν νὰ σημειώσῃ τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν « εἰς ἐνθύμησιν τῶν μεταγενεστέρων ». Ὅτι δὲ κατὰ τὴν μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν διατριβὴν αὐτοῦ ἔγραψεν ἅπασαν τὴν σημείωσιν, ἐξάγεται ἐκ τοῦ β' μέρους αὐτῆς ἀρχομένου οὕτω· « *καὶ* εἰς τοὺς ΑϚΗΗ μαρτύου 14 ἐμετήκησαμεν εἰς Περέαν κλπ. ».

Ὑπὸ τοῦ δημοσιεύσαντος τὴν σημείωσιν ὠνομάσθησαν αἱ μὲν χρονολογίαι *ἀκριβεῖς*, *ἄγνωστοι* δὲ αἱ λεπτομέρειαι. Καὶ περὶ μὲν τῶν λεπτομερειῶν ματαιοσχόλου ἔργον ἤθελεν εἶναι μακρὸς λόγος, ἄντικρυς σκιαμαχία. Διότι ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος τελευτῶντος μέχρι σήμερον τοσαῦτα ἔχουσι γραφῇ περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν Βενετῶν, ὥστε τὸ λέγειν τὰ αὐχμηρὰ ῥηματίδια τῆς σημειώσεως λεπτομερείας καὶ δὴ ἀγνώστους εἶναι καθ' ἡμᾶς μεγαλοπρεπεστάτη κενολογία. Μήτοι δὲ αἱ χρονολογίαι εἶναι κατὰ πάντα

τητα τοῦ γράψαντος αὐτήν· διότι ἔχει *τοῦς*, *ἐφάνι*, *ἡ*, *Βēνεκνάτου*, *κηριακή*, *πέμτη*, *ὥρα ἐνάτη*, *ἀθήνας*, *ἐνθήμησιν*, *μαρτύου*, *ἐμετήκησαμεν* κλπ.

(1) Τὸ μηναῖον ἦτο τελευταῖον εἰς τὴν κυριότητα τῆς ἐν Σαλαμῖνι Μονῆς τῆς Φανερωμένης, δωρηθὲν αὐτῇ βεβαίως ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἀστερίου Μοναχοῦ.

ἀκριβεῖς; Θ' ἀποδείξωμεν ὅτι αἱ μὲν ἀκριβεῖς ἐξ αὐτῶν δὲν εἶναι ἄγνωστοι, αἱ δὲ ἄγνωστοι εἶναι παντάπασιν ἀνακριβεῖς.

Α'

Ἡμέρα τοῦ κατάπλου τῶν Βενετῶν εἰς Πειραιᾶ.

Ἡ σημείωσις λέγει «*Εἰς τοῦς Α687 Σεπτεμβρίου 9 ἐφάνι ἡ ἀρμάδα τοῦ Βενεκυάνου ἡμέρα σαβάτο*».

Περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ κατάπλου τῶν Βενετῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ ὑπῆρξαν διαφωνίαι τινές. Οὕτως ὁ Hombergk, γερμανὸς ἀξιωματικὸς ἐν τῇ Βενετικῇ ὑπηρεσίᾳ, μαρτυρεῖ ὅτι πρὸ τῆς 8/28 Σεπτεμβρίου κατέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα· γράφων δηλ. τῇ 2 Ὀκτωβρίου (ν. ε.) ἐξ Ἀθηνῶν λέγει· «εἴμεθα πρὸ τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς στρατιᾶς ἀπὸ δεκαπέντε ἡμερῶν» (1). Ὁ δὲ Locatelli δέχεται(2), ἄγνωστον πόθεν λαβών, τὴν 9/19 Σεπτεμβρίου ὡς ἡμέραν τοῦ εἰς Πειραιᾶ κατάπλου τοῦ Βενετικοῦ στόλου, καὶ εἶναι μονώτατος, καθ' ὅσον ἡμεῖς γιγνώσκομεν, συνήγορος τῆς ἐν τῷ Μηναίῳ χρονολογίας. Ἀλλὰ πάντες οἱ λοιποὶ οἵ τε μετασχόντες τότε τῶν ἔργων καὶ ἡ σύγχρονος ἱστορία, ἡ ἐπὶ ἐπισήμων καὶ ἀναμφηρίστων μαρτυριῶν ἐρειδομένη, ἡμέραν τοῦ εἰς Πειραιᾶ κατάπλου ὁρίζουσι τὴν 11/21 Σεπτεμβρίου 1687 (3).

Τῇ 10/20 Σεπτεμβρίου, δηλαδὴ μίαν ἡμέραν μετὰ τὸν ὑπὸ τῆς σημειώσεως δηλούμενον κατάπλουν, ὁ στόλος τῶν Βενετῶν ἐναυλόχει ἐν Κορίνθῳ εἰσέτι, ὡς μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως τοῦ Μοροζίνη πρὸς τὸν Δόγην· «Dalla Galera. Golfo d'Egina, Stretto di

(1) *Hombergk*· Correspondance παρὰ Laborde Athènes à XV, XVI et XVII siecles II σελ. 357.

(2) *Locatelli*· Raconto historico etc. Colonia 1705, II σελ. 3.

(3) Ἡμεῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διατριβῇ «Ἡ καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος ὑπὸ τῶν Βενετῶν» ἐγράψαμεν ὅτι ὁ στόλος κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ τῇ 9/21 Σεπτεμβρίου· ἐσφάλημεν δὲ διότι ἐνομίζομεν ὅτι τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον ὑστέρει καὶ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου 12 ἡμέρας τοῦ Γρηγοριανοῦ. Ἀλλ' ὅτε μέρος τῆς διατριβῆς ἡμῶν ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ *Νέᾳ Ἐφημερίδι* τῆς 16 Σεπτευβρίου 1887 ἀποκατέστη τὸ ἀληθὲς (11/21 Σεπτεμβρίου) διὰ τῆς ἀφαιρέσεως δέκα μόνον ἡμερῶν.

Corinto, *20 Sett.* 1687 » (1). Ἐπίσημος ὡσαύτως ἔκθεσις τοῦ στρατηγοῦ πρὸς τὸν Δόγην ὑπὲρ τῆς 11/21 τοῦ Σεπτεμβρίου ὡς ἡμέρας τοῦ κατάπλου, ἄρχεται ὧδε· « Serenissimo Principe, *La mattina del 21 caduto*, si presento quest'armata alle rive d'Athene *in Porto Lion* » (1). Ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ μαρτυροῦσι καὶ αἱ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας χειρόγραφοι ἐφημερίδες τῆς 8 Νοεμβρίου 1867 ἀναφέρουσαι· « Mercordi poi arrivo una tartana spedita del S. Cap. Generale con lettere delli II passato con la quale sha che *la mattina del. 21 Septembre arrivo l'armata in porto Leone* d'Athena e nel tempo stesso il capitano straordinario delle navi, Vernier, passo con le navi nel canal di Negroponte per far diversione» (1). Ὑπὲρ τῆς αὐτῆς δὲ ἡμέρας συνηγοροῦσι καὶ αἱ ἐπιστολαί, ἃς ἡ κυρία τῆς τιμῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Κοίνιξμαρκ, ἡ παραστᾶσα κατὰ τὴν πολιορκίαν Anna Mänsdotter Agrigonia Akerhjelm ἔγραψε πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς· « 1687. Τῇ 21 (Σεπτεμβρίου. π. ε. 11) ἀφικόμεθα εἰς Ἀθήνας. Εἰσήλθομεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Porto Lione » (2).

Τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην παραδέχονται καὶ οἱ ἄριστοι τῶν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον περὶ τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως γραψάντων. Ἐν τῇ Jurnal Militaire de Vienne (3) ἐγράφη « in der nacht von (11) 21, ging die Uberfahrt nach dem Piræus ». Πρὸς ταῦτα δὲ συμφωνοῦσι τέλεον ὁ Pfister (4) καὶ ὁ Schwenke (5) στηριζόμενοι εἰς ἐγγράφους μαρτυρίας τῶν μετασχόντων τῆς στρατείας Γερμανῶν. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ὁρίζουσιν, ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων καὶ ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας ἐξάγοντες τοῦτο, ὅ τε Hopf (6) καὶ ὁ Laborde (7).

Ἐσφαλμένον λοιπὸν εἶναι τὸ τῆς σημειώσεως, ὅτι τῇ 9 Σεπτεμβρίου κατέπλευσαν οἱ Βενετοὶ εἰς Πειραιᾶ.

(1) Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας ὑπὸ Rawdon Brown.
(2) Παρὰ Laborde· Athènes etc II σελ. 85.
(3) Tom. III ἔτος 1829 σελ. 310.
(4) Der Krieg von Morea etc σελ. 317.
(5) Geschichte der Hannoverschen Truppen in Griechenland etc σελ. 147
(6) Geschichte Griechenlands von Begin des Mittelalters σελ. 178,
(7) Athènes etc II σελ. 133,

Β'

Ἄνοδος τῆς Βενετικῆς στρατιᾶς εἰς Ἀθήνας.

Ἡ σημείωσις λέγει· «τὴν κυριακὴ ἀνέβη τὸ ἀσχέρη ἀπάνο». Τοῦτο ἀκριβὲς μὲν ἤδη ἀλλὰ γνωστότατον.

Τῇ 11/21 Σεπτεμβρίου οἱ Βενετοὶ διέτριψαν ἐν Πειραιεῖ ἀσχολούμενοι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα εἰς ἀπόβασιν τῶν στρατιωτῶν (9880 πεζῶν καὶ 861 ἱππέων) (1), τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν ἵππων· τῇ δ' ὑστεραίᾳ, 12/22 Σεπτεμβρίου, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, προσῆλθον πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Βενετῶν πρέσβεις ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων πεμφθέντες οἱ ἀδελφοὶ Πέτρος καὶ Δημήτριος Γάσπαρης, ὁ Σπυρίδων Περούλης καὶ ὁ Ἀργυρὸς Βεναλδῆς (2) ὑπισχνούμενοι ἐξ ὀνόματος τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν χρηματικὰς εἰσφορὰς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐπικουρίαν καὶ ἀγγέλλοντες ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἅμα μαθόντες τὸν κατάπλουν τοῦ Βενετικοῦ στόλου συναγαγόντες πάντα τὰ ἐπιτήδεια εἰς τὴν πολιορκίαν ἐκλείσθησαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Μετά τινα δὲ σύσκεψιν ὁ χριστιανικὸς στρατὸς ἀνέζευξε καὶ ἐτράπη τὴν πρὸς τὰς Ἀθήνας.

Περὶ τούτων ἔχομεν τὰς ἑξῆς δύο ἐπισήμους μαρτυρίας. Πρῶτον τὴν ἔκθεσιν τοῦ Μοροζίνη πρὸς τὸν Δόγην· «Serenissimo Principe, La mattina del 21 caduto, si presento quest'armata alle rive d'Athene in Porto Lion, dove in ordine fu posta come era stato deliberato nell'ultima consulta, ed eseguito losbarco delle milizie e de'cavalli che cole galeazze e galere nel breve giro d'una sola notte etc»· δεύτερον δὲ τὰς ἐφημερίδας «Venezia 22 Nov. 1687 . . . Fatto lo sbarco in detto porto, comparsero *il giorno delli 22* all'obedienza del signor capitano generale i principali Greci dimonstrando giubilo di potere sottraersi dal giogo de Barbari etc» (3).

(1) Locatelli II, 3.
(2) *Fanelli* Atene, Attica, 308, 655.—Locatelli II, 3.
(3) *Rawdon Brown* Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας.

Γ'

Ἀρχὴ τῆς πολιορκίας.

Ἡ σημείωσις λέγει· «τὴν πέμτη ἄρχησε ὁ πόλεμος».

Ἡ ἄνεμος πνέων σφοδρὸς ἀπηλιώτης παρέσυρε τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων ἢ οἱ καλόγηροι τοῦ Ἀστερίου ἔπασχον δεινὴν δυσηκοΐαν, οὐδαμῶς ἀντιλαμβανόμενοι τῆς ἀπὸ δύο ἡμερῶν βροντῆς τῶν τηλεβόλων. Καὶ ἀληθῶς· ἑσπέρας τῆς 12/22 Σεπτεμβρίου οἱ Βενετοὶ ἀνελθόντες εἰς Ἀθήνας παρεσκευάσθησαν εἰς τὴν προσβολήν. Τῇ 13/23, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, ἀπὸ πρωίας ἔστησαν ἓξ τηλεβόλα ἐπὶ τῆς Πυκνὸς καταντικρὺ τῶν Προπυλαίων καὶ τέσσαρα ὀλμοβόλα, δύο μὲν ΒΑ τῆς Ἀκροπόλεως, ἴσως πρὸς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον, πλησίον τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Ῥαγκαβᾶ, καὶ δύο ΒΔ τοῦ Ἀρείου Πάγου παρὰ τὸν οἶκον τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τὸν ναΐσκον τοῦ Ἁγίου Διονυσίου (1). Τῇ δ' ὑστεραίᾳ 14/24, ἔστησαν καὶ ἄλλα τηλεβόλα μεταξὺ Πυκνὸς καὶ Μουσείου. Τῇ δὲ 15/25, ἡμέρᾳ Τετράδι, ἅμα ἕῳ, ἀντικατασταθέντος τοῦ ἀνικάνου ἀρχηγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Muttoni di San Felice διὰ τοῦ Λεάνδρου (2), ἡ προσβολὴ ἐγένετο μετὰ μείζονος ἢ τὴν προτεραίαν ὁρμῆς καὶ ἐπιτυχίας(3). Καὶ τῇ ἑσπέρᾳ μὲν ταύτης δὴ τῆς 15/25 Σεπτεμβρίου ἀνεφλέχθη πυριτιδαποθήκη τις παρὰ τὰ Προπύλαια (4), ἅμα δὲ τῇ νυκτὶ τῆς 16/29 ἐξερράγη διὰ

(1) Ὅρα εἰκόνας Berneda παρὰ Fanelli σελ. 1,113 καὶ 317 καὶ παρὰ Laborde II σελ. 172, 180 καὶ 182.

(2) Muazzo (παρὰ Laborde II σελ. 143) «necessitandolo corregger publicamente in Molloni direttor delle Batterie, in quale per allora deposta la presunzione, lascio la cura al governator Leandro, assai provetto, benche suppeditato dal fasto ambizioso del altro».

(3) Raporti di Venezia 22 Nov. 1687 «... *Alli 23* si condussero cannoni e mortari, e *la sera delli 24* si fisse la batteria; *alli 25* nello spundar del giorno si comincio a batter il castello con cosi buon effeto». καὶ ἡ ἐπίσημος ἔκθεσις τοῦ Μοροζίνη· «... Si principio la mattina *dei 23* con due batterie, l'une di sei pezzi di cannone, l'altra di quatro mortari da bombe tormentar li assediati» (Rawdon Brown Ἀρχ. Βεν. Nº 125).

(4) Laborde II, 147, — Hopf σελ. 178 στῆλα α'.

τῶν ἀπ' ἀνατολῶν ὅλμων ἡ ἐν τῷ Παρθενῶνι, ἡ καταστρέψασα αὐτόν (1).

Δ'

Παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἐν τῇ σημειώσει ἀναγράφεται· «τὴν κυριακὴ ὥρα ἐνάτη ἐπαραδόθη τὸ κάστρο τῆς Ἀθήνας». Καὶ τοῦτο ἔχει ὀρθῶς, ἀλλ' οὐδαμῶς εἶναι ἄγνωστον, ἀλλὰ γνωστότατον ὅτι τῇ Κυριακῇ 19/29 Σεπτεμβρίου παρέδοσαν οἱ πολιορκούμενοι τὴν Ἀκρόπολιν. Διαφωνοῦσι μόνον δύο· ὁ Zehn Ἀνοβερανὸς ἀξιωματικὸς γράφων ἐν τῷ ἡμερολογίῳ αὐτοῦ· «ὁ βομβαρδισμὸς διήρκεσεν *ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας*, ὅτε ἡ φρουρὰ παρέδωκε τὴν θέσιν ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ τύχῃ τῆς ἀδείας νὰ ἀπέλθῃ εἰς Σμύρνην» (2) καὶ δεύτερον ἐπιστολή τις παρὰ Bulifone (3)· «fra le spazio di *18 giorni* cade in mano de'nostri». Ἀλλ' ἴσως τούτου αἱ 18 ἡμέραι πρέπει νὰ διορθωθῶσιν εἰς 13, εἰκάζομεν δὲ τότε ὅτι καὶ ὁ ἐκ Πόρου γράφων καὶ ὁ Zehn λογίζονται τὴν πολιορκίαν ἀπὸ τοῦ εἰς Πειραιᾶ κατάπλου — 11/21 Σεπτεμβρίου — μέχρι τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων — 23 Σεπτ./3 Ὀκτωβρίου.

Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐν τῷ Παρθενῶνι πυριτιδαποθήκης (16/26) οἱ πολιορκηταὶ προσέβαλον ἰσχυρότερον τὴν Ἀκρόπολιν (17/27) ἐλπίζοντες νὰ διαρρήξωσι τὰ τείχη καὶ εἰσπηδήσωσι διὰ τῶν ῥηγμάτων. Τῇ 18/28 ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἠγγέλθη ὅτι ἤρχετο ἐπίκουρος τῶν πολιορκουμένων ὁ σερασκέρης τῶν Θηβῶν ἄγων δισχιλίους ἱππεῖς καί τινα στίφη πεζῶν. Ἀλλὰ μετὰ μάχην κατὰ τὸν ἐλαιῶνα τῶν Ἀθηνῶν γενομένην ὁ σερασκιέρης κατετροπώθη ὑπὸ τοῦ Κοίνιξμαρκ, οἱ δ' ἐν τῇ Ἀκροπόλει Τοῦρκοι θεώμενοι τὴν ἐπαίσχυντον τῶν ἐπικούρων φυγήν, ἀπελπίσαντες δὲ καὶ περὶ ἄλλης βοηθείας, ἔχοντες δὲ καὶ περὶ τὰ τριακόσια πτώματα ἄταφα, ὧν τὰ διακόσια ἐκ τῆς ἐκρήξεως

(1) Πρβ. διατριβὴν ἡμῶν «ἡ καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος ὑπὸ τῶν Βενετῶν» σελ. 20 σημ. 30.

(2) Παρὰ Laborde II, 363.

(3) Lettere memorabiii σελ. 13. «Dal'campo di Porto Porto, li 8 di Giugnio 1688».

τῆς ἐν τῷ Παρθενῶνι πυρίτιδος, ὕψωσαν τὰ προσέσπερα τῆς αὐτῆς 18/28 Σεπτεμβρίου σημαίαν λευκήν, τὴν δὲ πρωΐαν τῆς 19/29 Σεπτεμβρίου ἔπεμψαν πρεσβείαν εὐμενῶς γενομένην δεκτὴν παρὰ τῷ Μοροζίνῃ, πρὸς ὃν συνέθεντο νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν ἄκραν ἐν πέντε ἡμέραις ἄοπλοι, παραδιδόντες αὐτὴν τοῖς Βενετοῖς, ἀπολύοντες τοὺς χριστιανοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς μαύρους δούλους, λαμβάνοντες δὲ μεθ' ἑαυτῶν, πλὴν τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ ὅσον ἕκαστος ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἐπὶ τῶν νώτων· οἱ δὲ πολιορκηταὶ ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ μετενέγκωσιν αὐτοὺς εἰς Σμύρνην. Τῇ 5 δὲ Ὀκτωβρίου καὶ οἱ ὕστατοι καταλιπόντες τὴν Ἀκρόπολιν ἐπέβησαν ἐξ πλοίων, ἑνὸς ἀγγλικοῦ, τριῶν ῥαγουσαίων καὶ δύο γαλλικῶν, μισθωθέντων ὑπὸ τοῦ Βενετοῦ στρατηγοῦ καὶ ἀπῆλθον περὶ τοὺς τρισχιλίους, ὧν πεντακόσιοι ὁπλῖται. Πλείονες δὲ τῶν τριακοσίων καταμείναντες ἐβαπτίσθησαν καὶ ἐγένοντο χριστιανοί.

Περὶ τῶν ὡς ἀληθῶς γνωστῶν καὶ ἀκριβῶν λεπτομερειῶν τούτων ἔχομεν τὰς ἑξῆς μαρτυρίας. Ἡ Akerhjelm ἐν τῇ ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς γράφει· «*Μετὰ ὀκτὼ ἡμερῶν* ἀντίστασιν οἱ Τοῦρκοι ὕψωσαν λευκὴν σημαίαν, ἐπειδὴ οὐδαμῶς προσεδόκων ὅτι ὁ σερασκιέρης ἤθελεν ἀναδεχθῆ σπουδαίως νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν αὐτῶν» (1). Καὶ ὁ Hombergk γράφει ἐν τῷ ἡμερολογίῳ αὐτοῦ· «Τὸ φρούριον ἠμύνατο καθ' ὅλου μετὰ γενναιότητος *ἐπὶ ὀκτὼ σχεδὸν ἡμέρας*, ἀλλὰ τέλος προχθές, ἐπειδὴ ἡ φρουρὰ εἶχε ταλαιπωρηθῆ δεινῶς ὑπὸ τοῦ βομβαρδισμοῦ, ἐγένετο συνθήκη, καὶ οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐξέλθωσιν αὔριον (3 Ὀκτωβρίου ν. ε.) μετὰ τῶν γυναικῶν, τῶν παίδων καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν» (2). Αἱ δὲ χειρόγραφοι ἐφημερίδες τῆς Βενετίας ἀναφέρουσι ταῦτα· «*Alli 27* si seguito a battere la piazza con speranza di far breccia· ma indarno, essendo tutto scoglio . . . La mattina delli 28 capito aviso che il serasciero etc» (3). Μάλιστα δὲ ἡ πρὸς τὸν Δόγην ἐπίσημος ἔκθεσις τοῦ Μοροζίνη· «Tutta volta pero lusingati dalla speranza d'essere dal seraschier. . . e per verita incapo all'ottavo giorno. . .

(1) Παρὰ Laborde II σελ. 317 κέξ.
(2) Παρὰ Laborde II σελ. 357 κέξ.
(3) Raporti di Venezia 22 Nov. 1687.

un grosso nervo di cavalleria .... esposero bandiera bianca» (1).

Ε'

Ἐγκατάλειψις τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ σημείωσις τοῦ καλογήρου λέγει· «Καὶ εἰς τοὺς ΑϚΗΗ μαρτύου 14 ἐμετήκησαμεν εἰς Περέαν καὶ εἰς Σαλαμήναν καὶ εἰς Πελοπόννησον». Ταῦτα δὲν εἶναι κατὰ πάντα ἀκριβῆ· διότι πρῶτον μὲν δὲν ἀναφέρεται ὡς τόπος μετοικήσεως τῶν Ἀθηναίων ἡ Αἴγινα, ἔνθα πλεῖστοι Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Δημήτριον Γάσπαρην ἔπλευσαν καὶ διέμειναν (2)· δεύτερον δὲ οὐδεὶς Ἀθηναίων μετῴκησεν εἰς Πειραιᾶ· διότι ἀτείχιστος ὢν πάντῃ, μᾶλλον τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἐκτεθειμένος εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Σερασκιέρη τῶν Θηβῶν. Ἀλλὰ πιθανώτατα ὁ καλόγηρος τοῦ Ἀστερίου ἐννοεῖ ὅτι ἐκ τῆς Μονῆς αὐτοῦ τῇ 14 Μαρτίου κατέβη εἰς Πειραιᾶ, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ διατριβὴν βραχεῖαν μετῴκησε μετ' ἄλλων εἰς Σαλαμῖνα, ὅπου βεβαίως διάγων ἔγραψε τὸ σημείωμα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ μηναίου τοῦ Ἀστερίου, ὅπερ μεθ' ἑαυτοῦ ἔφερεν, ὥσπερ ὁ Αἰνείας τοὺς ἐφεστίους θεούς, ἐδωρήσατο δὲ τῇ ἐν Σαλαμῖνι Μονῇ τῆς Φανερωμένης, ἔνθα τελευταῖον τὸ πολυτιμότατον τοῦτο κειμήλιον ἀνεκαλύφθη.

Γνωρίζομεν δὲ περὶ τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν Ἀθηνῶν ὅτι μετὰ συμβούλιον γενόμενον τῇ 31 Δεκεβρίου 1687 (ν. ε.) ἐν Πειραιεῖ, ἐπειδὴ καὶ νὰ ὀχυρωθῇ ἡ πόλις δὲν ἦτο δυνατόν, διότι καὶ χρόνου μακροῦ ἐδεῖτο καὶ δεκακισχιλίων στρατιωτῶν, μικρὰ δὲ φρουρὰ καταλιπομένη ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως δὲν ἠδύνατο ν' ἀντίσχῃ εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Τούρκων ἀπὸ τῶν Θηβῶν, ἂν δὲ ἦτο μείζων, ἤθελεν ἐξασθενώσῃ τὸν

(1) Rawdon Brown Ἀρχ. Βενετίας. — Hopf ἀνωτ. — Ὅρα ἡμετέρας διατριβῆς «ἡ καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος» σελ. 20 σημ. 32 καὶ 34. Ταὐτὰ περίπου ἀναφέρει καὶ ἐπιστολή τις τοῦ ἐν Ἄνδρῳ προξένου τῆς Γαλλίας πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτήν· «Il signor capitan generale è andato in Atene, ivi a combattuto tre giorni con la fortezza in che erano dentro i Turchi colle cannonate e bombe si attacco la munizione loro e si fece cascar il tempio d'ignoto Deo che li Turchi avevano moschea ove si trovano le famiglie loro, si amazzanono in circa duecento persone».

(2) *Fanelli* 311, 676. 677. — *Locatelli* II, 50. — *Pfister* σελ. 119.

καὶ ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ δεινῶς ἐλαττωθέντα στρατόν, μέλλοντα τῷ προσεχεῖ θέρει νὰ ἐπιχειρήσῃ τῇ πολιορκίᾳ τῆς Χαλκίδος, ἐκρίθη καλὸν ν' ἀπέλθωσιν οἱ κατακτηταὶ τῶν Ἀθηνῶν (1).

Μάτην ἐδεήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι, μάτην ὑπέσχοντο χρηματικὰς εἰσφορὰς γενναίας ὑπὲρ τῆς ὀχυρώσεως καὶ προσωπικὴν συνεργασίαν πάντων τῶν πολιτῶν (2). Τῇ 25 Μαρτίου / 4 Ἀπριλίου ἐξεδόθη διαταγὴ περὶ ἀναζεύξεως τοῦ στρατοῦ καὶ τῇ 30 Μαρτίου / 9 Ἀπριλίου καὶ οἱ ὕστατοι στρατιῶται τῆς χριστιανικῆς στρατιᾶς ἐγκατέλιπον τὸν λιμένα (2). Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων πρὸ τοῦ στρατοῦ βεβαίως ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν αὐτῶν ἀρξάμενοι πρὸ τῆς 14/24 Μαρτίου, ἀπὸ τῆς 10/20 τοῦ μηνὸς τούτου (4), πολλοὶ δ' ὅμως διέμειναν μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ στρατοῦ μὴ δυνάμενοι ὑπὸ ἀπορίας, λύπης καὶ πόθου τῆς ἑστίας αὐτῶν ν' ἀπέλθωσι μακρὰν τῆς πατρίδος (5). Ἀλλ' ἐννοεῖται εὐχερῶς ὅτι οἱ καλόγηροι τῆς Μονῆς τοῦ Ἀστερίου ἐφρόντισαν μεταξὺ τῶν πρώτων νὰ διασώσωσι τῆς μακαρίας ψυχῆς αὐτῶν τὸ ταπεινὸν σκήνωμα. Δικαίως λοιπὸν γράφει ὁ τῆς σημειώσεως συγγραφεὺς «μαρτύου 14 ἐμετήκησαμεν εἰς Πειρ. κτλ.», ἐννοῶν ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ συμμονασταὶ αὐτοῦ, μεθ' ὧν καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν Ἀθηναίων, ἀπέπλευσαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκ Πειραιῶς. Δὲν ἰσχυρίζεται δὲ ὁ ἄνθρωπος ὅτι μύριοι καὶ πεντακισχίλιοι Ἀθηναῖοι καὶ δεκα-

(1) Rawdon Brown Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας.

(2) Fanelli 311, 675. — Locatelli II, 39.

(3) Ὁ μετασχὼν τῶν ἔργων ἐκείνων Γερμανὸς *Sobiewolsky* (Tagebuch· παρὰ *Pfister* σελ. 120) ἀναφέρει ὅτι τῇ 4 Ἀπριλίου (ν. ε.) ἐξεδόθη ἡ περὶ ἐγκαταλείψεως τῶν Ἀθηνῶν διαταγή, ὅτι δὲ ἀπῆλθον τῶν Ἀθηνῶν τῇ 9 Ἀπριλίου. Ὁ *Schwenke* (σελ. 162), ἐξ ἡμερολογίων καὶ ἐπιστολῶν Γερμανῶν μισθοφόρων ἀρυόμενος, ὁρίζει ἡμέραν ἐκδόσεως τῆς διαταγῆς τὴν 5 Ἀπριλίου, τὴν 9 δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁρίζει καὶ οὗτος ὡς ἡμέραν ἀπόπλου διὰ τὸν Πόρον.

(4) Ὁ Locatelli συμφωνεῖ μὲν τούτοις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου, λέγει δὲ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειπον τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς 10/20 μέχρι τῆς 18/28 Μαρτίου. Ἡ Akerhjelm γράφει «1688... Τῇ 6 Ἀπριλίου (27 Μαρτίου). Ἐγκαταλιμπάνομεν τὸν λιμένα· παραπλέομεν τὴν Σαλαμῖνα καὶ Αἴγιναν, ἔνθα ἔχουσι μετενεχθῆ οἱ Ἕλληνες τῶν Ἀθηνῶν». Ἀξιωματικός τις δὲ Βενετὸς (παρὰ Laborde II, 161) γράφει ἐν ἐπιστολῇ τῆς 8 Ἰουνίου 1688 «Noi *alli* 4 dell trascorso *aprile* abbantonamo la fortezza e città, ed in isquadrone ci portammo ad campo *e dopo tre giorni* c'imbarcamo».

(5) Οἱ πτωχοὶ μετὰ ἰσχυροῦ πεζοῦ στρατοῦ, ἐσχάτου βεβαίως ἀπελθόντος τῆς πόλεως, ἐπορεύθησαν πεζῇ εἰς Κόρινθον. Fanelli 311, 676. — Locatelli II, 50. — Pfister 119.

κισχίλιοι τῆς Βενετικῆς στρατιᾶς τῇ 14 Μαρτίου ἀθρόοι ἀπῆλθεν τῆς πόλεως, ἀκολουθοῦντες τὸ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν μεταφερόμενον Μηναῖον, ὡσεὶ ἦρε τοῦτο τὴν ἐπὶ τοῦ ἄστεως προστασίαν αὐτοῦ, ὡς πάλαι ποτὲ ὁ οἰκουρὸς ὄφις.

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν καταδείκνυται ὅτι τῶν ἐν τῷ Μηναίῳ σεσημειωμένων τὰ μὲν ἀκριβῆ δὲν εἶναι ἄγνωστα ἀλλὰ μετὰ παμπόλλων καὶ παντοδαπῶν λεπτομερειῶν γνωστά, τὰ δὲ ἄγνωστα εἶναι παντάπασιν ἀνακριβῆ. Τῆς ἀνακριβείας δὲ ταύτης μαρτύριον λίαν χαρακτηριστικὸν ἔστω καὶ τόδε. Ἡ σημείωσις ἐν ἀρχῇ λέγει «Εἰς τοὺς Α687 *σεπτεμβρίου 9* ἐφάνη ἡ ἀρμάδα τοῦ Βενεχυανου *ἡμέρα σαβάτο*»· ἀλλ' ὅμως τῷ 1687 ἡ ἐνάτη Σεπτεμβρίου ἦτο ἡμέρα *παρασκευὴ* καὶ ὄχι *σαβάτο*.

ΚΑΠΝΙΚΑΡΕΑ - ΚΑΜΟΥΚΑΡΕΑ

Πολλὰ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ναοῦ τούτου ἐρρήθησαν. Παραλείποντες ὅσα ἀσύστατα εἶπον οἱ πρότερον, ὡς οὐδενὸς λόγου ἄξια, ἐρχόμεθα εἰς δύο σπουδαίως εἰρημένας γνώμας.

Ὁ ἀείμνηστος ἐπιμελητὴς τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ι. Σακελλίων, περὶ τὰ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα τοῦ ἡμετέρου ἔθνους πράγματα εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐμπείρως ἔχων, ἐν τῇ *Στοᾷ* τοῦ 1884 ἀπεφήνατο γνώμην, ὅτι ὁ ναὸς πιθανῶς ἐκλήθη ὑπό τινος καπνικαρίου, τὸν καπνικὸν παρὰ Βυζαντίνοις λεγόμενον φόρον εἰσπράττοντος, καὶ τὸν ναὸν ἱδρύσαντος ἰδίᾳ δαπάνῃ. Ἐν τῷ δελτίῳ δὲ τῆς *Ἑβδομάδος* (τόμ. α' ἀρ. 18) ἔγραψεν ὁ *Ἀττικὸς* (Δ. Γρ. Καμπούρογλους) ὅτι τὸ ὄνομα *Καπνικαρέα* «εἶναι δημιούργημα τῶν ἀγνοούντων τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος» *Καμουχαρέα* (1), ὡς ὑπὸ τῶν πολλῶν καλεῖται ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἀλλαχοῦ δὲ λέγει ὅτι ὠνομάζετο ὁ ναὸς οὕτω διὰ τὸν καλύπτοντα τὴν εἰκόνα τῆς ἐν αὐτῷ Παναγίας *χαμουχᾶν* (2), τὸ πολύτιμον τῶν παρελθόντων αἰώνων ὕφασμα.

(1) Ἐκαλεῖτο καὶ Καμηχαρέα, Χρυσοχαμουχαριώτισσα, Χαμουχαρέα, Καμχαρέα, Παναγία τῆς Βασιλοπούλας καὶ Παναγία τοῦ Πρέντζα.

(2) Δουκάγγ. Glossarium mediæ et infimæ Græcitatis ἐν λέξει.

'Αλλ' ἡ γνώμη αὕτη μέγαν κίνδυνον ἐκινδύνευσεν ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως μηναίου τινὸς καταλεγομένου ἄλλοτε εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἀνευρεθέντος ἐν τῷ μητροπολιτικῷ τῶν Μεγάρων ναῷ τῆς Παναγίας καὶ ἤδη κειμένου ἐν τῷ τμήματι τῶν χειρογράφων τῆς 'Εθνικῆς Βιβλιοθήκης. Τὸ μηναῖον τοῦτο, ὡς μετὰ τὰ στιχηρὰ τοῦ μηνὸς Μαρτίου ἀναγράφεται, «ἐτυπώθη ἐνετίῃσι παρὰ Βαρθολομαίῳ τῷ ἰαννίνῳ ἀναλώμασι καὶ ἐπιμελείᾳ κυρίου ἀνδρέου τοῦ σπινέλλου, ἐν ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ Χριστοῦ χιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ ὀγδόῳ ὀκτωβρίου ὀγδόῃ ἱσταμένου». 'Εν τῷ β' φύλλῳ τοῦ μηνὸς Μαρτίου καταχωρίζονται δώδεκα δίστιχα ἐλεγεῖα, ὧν ἡ ἀρχὴ

« 'Ελλαδικῶν χαρίτων τὸ κλέος βαρὺς ὤλεσεν αἰὼν
βαρβαρικοῖς δαμάσας ἤθεσιν ἀγλαΐαν,»

ἐπιστελλόμενα ὑπὸ 'Ιάννου τοῦ Μινδονίου «τῷ ἁγιωτάτῳ ἀρχιερεῖ κωνσταντινουπόλεως κυρίῳ διονυσίῳ», γνωστὰ ἤδη ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Legrand (Bibliographie Hellénique vol. II, 187).

'Εν τῇ πέζῃ δὲ τοῦ αὐτοῦ φύλλου ὑπὸ τὰ ἐλεγεῖα φέρονται χειρόγραφα τάδε·

«'Εν μηνὶ 'Οκτωβρίου ιδ' ἔτους, ζξζ'ου (1)

† Εἰς δόξαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ Χυ καὶ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ὑπὲρ εὐλογημένης (2) ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς ἐπονομαζομένης Καπνικαρέας· ἐπαφῆκαν διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν καὶ διὰ μνημόσυνον τῶν γεννητόρων αὐτῶν εἰς τὸν ἄνωθεν ναὸν μῆνας τρεῖς ἤγουν Μάρτιον, καὶ 'Απρίλιον, καὶ Μάϊον τοὺς ὁποίους τρεῖς μῆνας, οἱ δύο μοναχαῖς ἤγουν Σωφρονία ἐκ μέρους τῶν Κορφῶν· καὶ ἡ ἑτέρα Σωφρονία καὶ αὐτὴ ἐκ μέρους 'Αθηνῶν, ἡ ὁποῖοι ἄνωθεν τρεῖς μήναις, ἐδέθησαν εἰς τρία μέρη, ὁ καθ' ἕνας μήνας μὲ τὰ σανιδόπουλάν του (3). Λοιπὸν λέγομεν καὶ τοῦτο· ὅτι ἥτις ἐκεῖνος ὁποῦ ἤθελεν τὰ ὑστερίσι, ἀπὸ τὸν ἄνωθεν ναὸν τῆς ὑπὲρ ἁγίας

(1) 'Απὸ Χριστοῦ 1559.
(2) Ἡ Ὑπεραγίας.
(3) Νῦν σώζονται ὁ Μάρτιος καὶ 'Απρίλιος μόνον δεδεμένοι εἰς ἕν.

δεσποίνης ἡμῶν Θεοτ(όκου) νὰ ἔχει τὰς ἀρὰς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐνικαίὰ Συνόδων· καὶ ἡ μερὶς αὐτοῦ μετὰ τὸν Ἰούδαν ὁμοίως καὶ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν· τὸ ἆρον ἆρον σταύρωσον αὐτόν».

Ἰδοὺ λοιπὸν πρὸ 333 ἐνιαυτῶν δύο σωφρονέσταται μὲν βεβαίως, ἀλλ' ἴσως οὐχὶ καὶ λογιώταται ἅμα, μοναχαὶ παρέρχονται δειναὶ πολέμιαι τῆς γνώμης τοῦ Ἀττικοῦ. Ὁ ταλαίπωρος χαμουκᾶς ἀπορρίπτεται, προφαίνονται δὲ τὰ εἰκῆ εἰρημένα ὑπὸ τῶν πρότερον.

Ἀλλ' ὁ πρῶτος τῶν ἐπαϊόντων μελετήσας τὸ μηναῖον καὶ γράψας περὶ αὐτοῦ (1) ἔμεινεν ἀθέατος τῶν ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τοῦ Μαρτίου· διότι ἐνταῦθα ἀναγράφονται τὰ τρία σημειώματα τάδε:

1) «Ετουτώ τό χαρτήν ὑνέ τῆς κάμουκάρεας καὶ ὠπύῶς τὼ παρί νά εχύ τὸ αφώρεςμό του μέτρωπόλίτύ κέ ηχθτέρου τοῦ πάπά θώμά δόξα σί ώ θεός ὕμον κύριε».

2) «Ετόυτω το μύνεο υνε τῆς κὰμηκὰρεὰς καὶ οπη τὸ χάλάσι να εχη τον αχο εχη τον αφορεςμο τοῦ κάρὴκὶ ενη μετασαρκοσις καὶ ζουντομε . . . , τος

παπας κιορβας
(εἰς) τη καμουκαρέ(α) (3).

3) «Ετουτω το το μινεο ηνε της καμουκαρεας απο εμενα το γιοργακη πολαχαρις μιχαηλος γραφο».

Οὕτως ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν *Καμουκᾶν*. Σύγχυσις λοιπὸν πάλιν καὶ ἀμφιβολία. Δύο μὲν μοναχαί, ὧν ἡ ἑτέρα οὐχὶ ἐξ Ἀθηνῶν, ἀλλὰ Κερκυραία, θέλουσι νὰ καλῆται ἡ ἐκκλησία Καπνικαρέα, δύο δὲ ἱερεῖς, ἀμφότεροι ἴσως ἐφημέριοι τοῦ ναοῦ, ὀλιγώτερον λόγιοι τῶν μοναχῶν, καλοῦσιν αὐτὸν Καμουκαρέαν καὶ Καμηκαρέαν, οὐδέτερος δὲ Καπνικαρέαν. Εἶναι δὲ οἱ γράψαντες ταῦτα ἱερεῖς σύγχρονοι ὁπωσδήποτε τῶν ἀφιερωσασῶν τὸ μηναῖον μοναχῶν (μ. Χ. 1559), ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἐπικλήσεως κατὰ τῶν ἁρπάγων τοῦ πολυτιμοτάτου μηναίου τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Καρύκη, κατ' ἐκείνους περίπου τοὺς χρό-

(1) Ἴδε *Ἑστίας* Δελτίου ἀρ. 667 (1889).

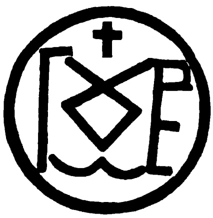
νους μητροπολίτου ὄντος Ἀθηνῶν καὶ μετ' ὀλίγον πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (1).

Τί δ' ἐκ τούτων ἐξάγομεν;

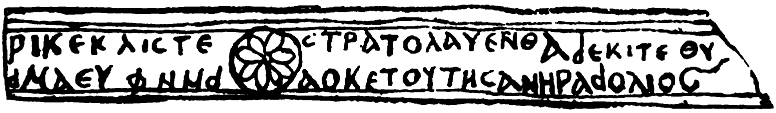
Ὅτι ὁ μὲν πολὺς λαός, ἐν οἷς καὶ οἱ κοινοὶ ἱερεῖς, ἐκάλουν τὸν ναὸν διὰ τοῦ συνήθους καὶ μόνου ἀληθοῦς ἐκ τοῦ καμουκᾶ ὀνόματος *Καμουκαρέαν*, οἱ δὲ σοφολογιώτατοι, καὶ τότε ὅπως νῦν, *Καπνικαρέαν*.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης λόγου, ἀνακοινοῦμεν καὶ δύο ἐπιγραφὰς ἐξ αὐτῆς.

Ἐπὶ τοῦ ἐσχάτου πρὸς βορρᾶν περιεργοτάτου κιονοκράνου τοῦ προνάου εἶναι ἀναγεγλυμμένον τὸ συμπίλημα τῶν γραμμάτων τόδε·

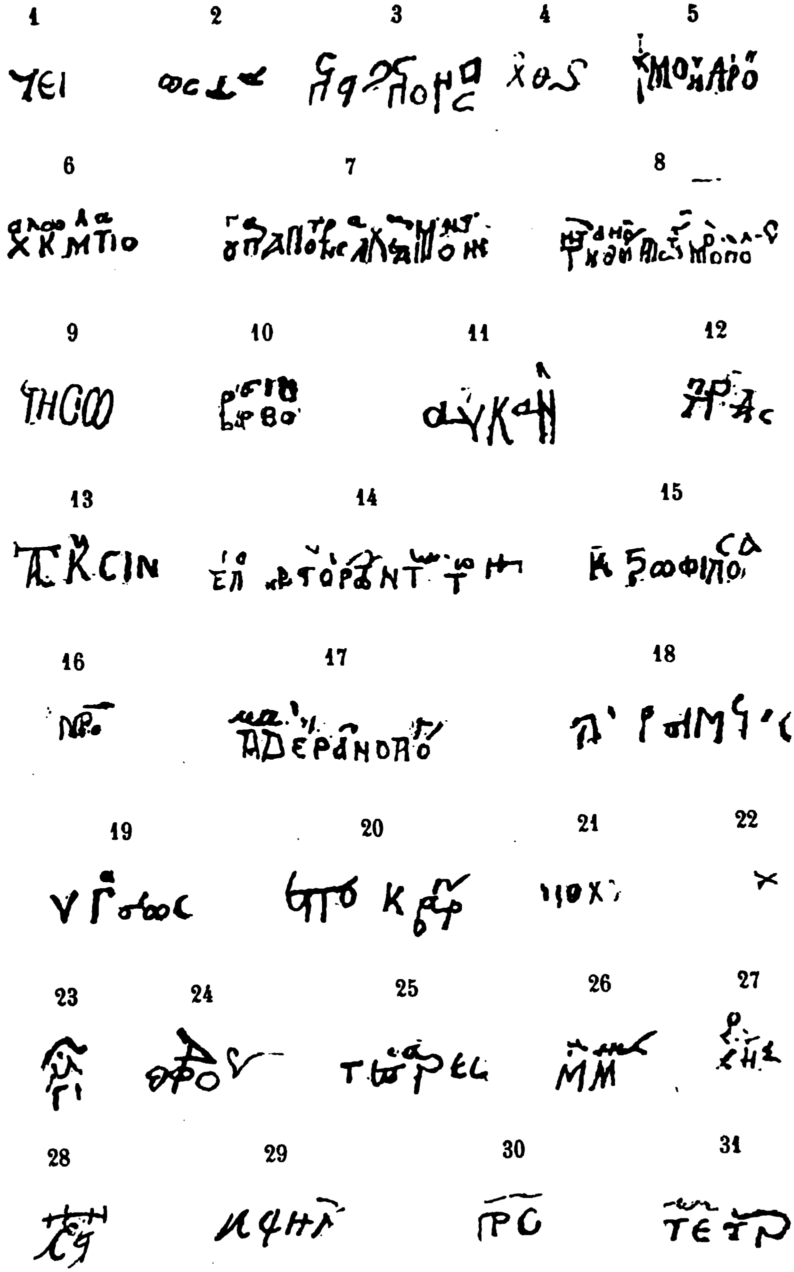
δηλοῦν ὅτι ὁ στῦλος οὗτος εἶναι ἀφιέρωμα Γεωργίου τινὸς ἄγνωστον ποίου καὶ πότε βιώσαντος. Ὄπισθεν δὲ τοῦ ναοῦ παρὰ τὴν θυρίδα τοῦ πρὸς βορρᾶν παρεκκλησίου τῆς Ἁγίας Βαρβάρας ἐπὶ τεμαχίου γείσου ὕψους 0,8 ἡ ἐπιγραφὴ ἥδε·

«(πε)ρικέκλιστε· Στρατολάου ἐνθάδε κῖτε θυ(γάτηρ) ἅμα Εὐφημεία ὁ κὲ τούτης ἀνὴρ Ἀδόλιος».

Εἶναι δὲ ἀρχαίων χριστιανικῶν χρόνων ὡς δηλοῦσιν οὐ μόνον τὰ ἀρχαϊκὰ ὀνόματα Στρατόλαος καὶ Ἀδόλιος, ἀλλὰ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν γραμμάτων.

(1) Δ. Γρ. Καμπούρογλου Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων τόμ. α', σελ. 383 κἑξ.

1 2 3 4 5
6 7 8
9 10 11 12
13 14 15
16 17 18
19 20 21 22
23 24 25 26 27
28 29 30 31

Κ. Γ. ΖΗΣΙΟΥ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Α'.

Κατέχω τινός.

Ἐν τοῖς Στρατηγήμασι τοῦ Πολυαίνου βιβλ. Α', κα', 1 κεῖται «ἀδεῶς εἰσήλασε καὶ *τῆς τυραννίδος* τῶν Ἀθηναίων *κατέσχεν*». Ὁ Βυττεμβάχιος μεταβαλὼν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. Ζ', σελ. 380 τὸ παρὰ τῷ Πολυαίνῳ βιβλ. ϛ', ζ', 2 γεγραμμένον «*κατέλυσε* τὴν τυραννίδα» εἰς τὸ «*κατέσχε* τὴν τυραννίδα» ἐπιφέρει «ut L. I. 21, 3. τῆς τυραννίδος τῶν Ἀθηναίων κατέσχε, ubi aut legendum τὴν τυραννίδα, aut var. lect. ἐκράτησε recipienda. III. 8. τὴν Ἀργείων τυραννίδα κατέσχεν. VI. 45. τὴν Σαμίων ἀρχὴν κατέσχεν. VII. 6, 2. τὴν Σάμον κατέσχεν».

Ἀλλ', ὡς εἶπεν ὁ Πολύαινος ἐν βιβλ. Δ', ζ', 6 «ἐπιστρέψαντες εὐθὺς *τοῦ Πειραιῶς κατέσχον*» καὶ ἐν βιβλ. Ε', ϐ', 4 «πρὸς τὸ *κατασχεῖν* (*τῆς*) *ἀκροπόλεως καὶ τῶν χρημάτων*», οὕτω πιθανώτατα καὶ ἐν βιβλ. Α', κα', 1 «*τῆς τυραννίδος* τῶν Ἀθηναίων *κατέσχεν*». Δοξάζει δὲ καὶ ὁ Σχαιφῆρος ἐν ταῖς Ἐλλείψεσι τοῦ Βοσίου σελ. 44 ὅτι πρέπει νὰ μένῃ ἀκίνητον τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Πολυαίνου.

Ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀλκίφρονος ἀπαντᾷ βιβλ. Γ', μδ', 1 «εὐδοκιμεῖ δὲ τὰ νῦν Γρυλλίων μόνος καὶ *κατέχει τοῦ ἄστεος*». Ποιεῖται δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Βεργλῆρος τὴν παρατήρησιν τήνδε· «εὐδοκιμεῖ — καὶ κατάρχει τοῦ ἄστεος: ex alio pro κατάρχει habemus κατέχει, quod magis placet, si pro τοῦ ἄστεος legas τὸ ἄστυ». Γράφει δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 62 «κατέχει τοῦ ἄστεος: *Græcum* est τὸ ἄστυ, ut κατέχειν τὸ θέατρον». Ἀναμφίβολον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἀλκίφρονος ἐρρήθη «κατέχει *τοῦ ἄστεος*» (Ἴδε καὶ Σχαιφῆρον εἰς *Φαλάρ*. *Ἐπιστ*. σελ. 373). Οὐδεὶς δὲ νῦν ἀγνοεῖ ὅτι ὁ Ἀττικὸς τύπος τῆς γενικῆς τοῦ *ἄστυ* εἶνε *ἄστεΩΣ*.

Κελεύει δ' ὁ Κόϐητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1875, σελ. 379 νὰ μετατυπωθῇ ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Ἐρωτιανοῦ σελ. 104, 19 Κλ. «καὶ γὰρ ἐν τῷ βίῳ προπετεῖς ἀνθρώπους λέγομεν τοὺς μὴ *κατέχοντας ἑαυτῶν*» ἡ γενικὴ *ἑαυτῶν* εἰς τὴν αἰτιατικὴν *ἑαυτούς*. Ἐλέχθη δ' ὅμως καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ σελ. 28, 15 Μενδ. «ὁ δὲ τέως μὲν *αὐτοῦ κατεῖχε*» καὶ σελ. 663, 20 «ὁ δὲ Σύλλας οὐ *κατασχὼν αὐτοῦ* καὶ τοῦτ' ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἀνεκάλυπτεν» καὶ ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως σελ. 875 «ὁ γὰρ ἐπιθυμήσας καὶ *κατασχὼν ἑαυτοῦ* κτέ.» καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡρῳδιανοῦ Ἱστορ. σελ. 10, 11 Μενδ. «ὡς μηδὲ *κατασχόντας αὐτῶν* τινας εἰς οἰμωγὴν ἀναϐοῆσαι» καὶ σελ. 15, 9 «μὴ *κατασχόντες αὐτῶν* ἀλλ' ἕκαστος φθάσαι θέλων» καὶ σελ. 31, 20 «μηκέτι *κατέχων ἑαυτοῦ* δημοσίᾳ θέας ἐπετέλεσεν» καὶ σελ. 43, 5 «μὴ *κατασχὼν ἑαυτοῦ* ὁ δῆμος — Σεϐαστόν τε ἀναγορεύει κτέ.» (Ἴδε καὶ Ἑρουερδῆνα ἐν *Μνημοσ.* 1884, σελ. 2). Παρὰ Σωκράτει τῷ Σχολαστικῷ Ἐκκλ. Ἱστορ. σελ. 435 Οὔσσ. φέρεται «οὐ γὰρ ἔτι *κατεῖχεν ἑαυτοῦ* ὁ πρῴην φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενος». Εἶνε δ' ὑπὸ τοῦ ἐκδότου σεσημειωμένον ὅτι ἔν τινι τῶν κωδίκων μετεϐλήθη ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς τὸ *ἑαυτοῦ* εἰς τὸ *ἑαυτόν*. Καὶ ἐν τοῖς εἰς Δημοσθένη Σχολίοις σελ. 69, 10 Δινδ. ἓν τῶν ἀντιγράφων ἀντὶ τοῦ «μὴ δυνάμενον *ἑαυτοῦ κατασχεῖν*» ἔχει *ἑαυτόν*.

Ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἐλέγετο *κατέχω τι*, *κατέχω τινά*, *κατέχω ἐμαυτόν*, οὗ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐγένετο χρῆσις ἐν τῇ Ἀθηναίων Πολιτείᾳ σελ. 49 «ὑπὸ τῆς ὀργῆς οὐ *κατεῖχεν ἑαυτόν*», ὑπὸ δὲ τῶν μεταγενεστέρων συνετάσσετο τὸ ῥῆμα *κατέχω* καὶ γενικῇ πτώσει.

Ἀσμενίζει δὲ τῇ συντάξει ταύτῃ ὁ Ἀππιανὸς λέγων

τοῦ πλέονος Ῥωμαῖοι κατέσχον, ὅσου Καρχηδόνιοι κατεῖχον σελ. 58, 5 Μενδ.

τῆς Κομπλέγας κατέσχε καὶ τῶν περιοίκων σελ. 96, 4.

Καρχηδόνος κατασχεῖν σελ. 297, 23.

τοῦ χώματος ὅλου κατασχών σελ. 312, 19.

Λιϐύης Ῥωμαῖοι κατέσχον σελ. 323, 23.

Κιλικίας τε καὶ Συρίας κατέσχον σελ. 420, 1.

Καππαδοκίας κατέσχεν σελ. 448, 5.

τοῦ Πόντου κατασχεῖν σελ. 448, 12.

καὶ τοῦδε Ἀρχέλαος κατέσχεν σελ. 469, 3.
οὐ κατέσχομεν ὑμῶν σελ. 500, 21.
κατασχεῖν ὧν ὑπόσχοιτο σελ. 584, 6.
τῆς τε χώρας καὶ πόλεως κατασχεῖν σελ. 724, 11.
καθέξειν τῆς ὀργῆς σελ. 867, 11.
οὐ καθέξοντες ὧν ἐπενόουν σελ. 870, 25.
τῆς σιωπῆς οὐ κατέσχεν σελ. 880, 18.
τοῦ στρατοπέδου κατέσχεν σελ. 907, 18.
οὐ κατασχὼν τῆς ὁρμῆς ὁ Ἀντώνιος σελ. 1107, 23.
κατασχόντα Σαρδοῦς σελ. 1114, 23.
αὐτῶν τε κατέσχε καὶ Μυλῶν σελ. 1158, 18.
κατεῖχε τῆς πόλεως σελ. 1163, 10.

Καὶ ἄλλοι δὲ τῶν μεταγενεστέρων παρέχουσιν ἡμῖν παραδείγματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως, οἷον

Διόδ. Σικελ. ΙΒ', πβ', 4 « τῆς Παραποταμίας βίᾳ κατέσχον ».

Στράβ. σελ. 855, 6 Μειν. « ὥστε καὶ τῆς Καρίας κατασχεῖν » (Πρβ. Μεινέκιον ἐν *Vindic. Strabon.* σελ. 177).

Δίων Χρυσόστ. Τόμ. Β', σελ. 210 « Μυτιληναῖοί ποτε λέγονται τῆς Αἰολίδος κατασχόντες καὶ τῶν περὶ τὸν Ἑλλήσποντον — τόπων κτέ. ».

Ἰώσηπ. Ἰουδ. Ἀρχ. ϛ', ια', 9 « οὐ γὰρ κατέσχε τῆς ὀργῆς Σάουλος » καὶ Ζ', ζ', 1 « τῆς ἐπιθυμίας κατασχεῖν οὐ δυνάμενος μεταπεμψάμενος αὐτὴν συνέρχεται » (Ἴδε Νίσιον εἰς *Ἰώσ.* Τόμ. Β', σελ. 56, 5 καὶ σελ. 119, 4).

Ἰω. Χρυσόστ. Ὁμιλ. εἰς Ματθ. σελ. 270 α' « ὁ δὲ γαστρὸς κατέχειν » καὶ σελ. 387 γ' « τῆς μὲν τυραννικωτάτης ἡδονῆς κατέσχε — δακρύων δὲ οὐ κατέσχεν » καὶ σελ. 456 β' « πολλάκις γοῦν κατέσχες ὀργῆς » καὶ σελ. 821 ε' « δυσκολώτερον τούτου κατασχεῖν ἢ ἐκείνου τοῦ πάθους ».

Ἐφραίμ. 1823, σελ. 83 « Κοπρωνυμοῦντος κατέχοντος τοῦ κράτους ».

Θεοφάν. Χρον. σελ. 119, 2 « μὴ κατασχὼν τῆς ὀργῆς » καὶ σελ. 156, 19 « νήσων πολλῶν τοῖς Ῥωμαίοις ὑποτελῶν κατασχών ».

Ἰω. Μαλαλ. σελ. 142, 8 « κατέσχε τῆς Μυκηναίων χώρας ἕως θανάτου ».

Εὐστάθ. σελ. 37, 31 (καὶ Εὐδοκ. Ἰων. σελ. 184, 14 Τευβν.) « οὐχ ἁπλῶς οὕτω Δαναὸς ἐλθὼν κατέσχε τοῦ Ἄργους ἀπόνως » καὶ σελ. 1174, 57 « τὸ τῶν Ἡρακλειδῶν ὕστερον γένος — κατέσχε τοῦ Ἄργους ».

Φέρεται δὲ καὶ ἐν Ψαλμῷ ΟΒ', 12 « κατέσχον πλούτου » καὶ ἐν Μακκαβαίων Πρώτῳ κεφ. ϛ', 27 « οὐ δυνήσῃ τοῦ κατασχεῖν αὐτῶν » καὶ ἐν Βίῳ Ἰσοκράτους παρὰ Οὐεστερμ. σελ. 258, 152 « κατέσχον αὐτῆς » καὶ μετ' ὀλίγα « κατέσχε τούτου » καὶ ἐν τοῖς εἰς Αἰσχίνην Σχολίοις σελ. 296 Σχουλτζ. « ἐξ αὐτῆς ὁρμηθέντες κατέσχον τῆς πόλεως ».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα εἶνε γεγραμμένον « Κατάσχῃ: αἰτιατικῇ· αὐθυπότακτον· καὶ οὐ κατασχὼν τῆς χαρᾶς παρελύθην τοὺς τόνους ἀθρόον τοῦ σώματος ». Τὸ χωρίον ἐλήφθη ἐκ τῶν τοῦ Νείλου. Θαυμαστὸν δὲ φαίνεται τῷ Γ. Δινδορφίῳ (ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 1340) ὅτι κεῖται μὲν τὸ *αἰτιατικῇ*, μνημονεύεται δὲ παράδειγμα ἔχον *γενικήν*.

Παρὰ τῷ Πολυβίῳ βιβλ. ΙΔ', α', 9 ἀνέγνω ὁ Βεκκῆρος « τὰ δὲ μεταξὺ τούτων ἔχειν ἀμφοτέρους ὡς τότε κατεῖχον » ἀντὶ τοῦ « *ὧν* τότε κατεῖχον ».

Ἐν τῷ Στοβαίου Ἀνθολογίῳ Κ', 3 γίνεται μνεία δύο στίχων τοῦ Φιλήμονος, ὧν ὁ δεύτερος ἔχει ὧδε·

τὸ γὰρ κατασχεῖν ἐστι τῆς ὀργῆς πόνος.

Ὁ Γεσνῆρος ἔτρεψε τὴν γενικὴν *τῆς ὀργῆς* εἰς αἰτιατικὴν *τὴν ὀργήν*. Τὴν γραφὴν ταύτην ἀπεδέξατο ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Δ', σελ. 54, ἀλλὰ μεταγνοὺς ἔπειτ' ἀπεφήνατο ὅτι ὀρθότατ' ἔχει ἡ γενικὴ πτῶσις. Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμωτάτου ἀνδρὸς εἰρημένα ἐν *Vindic. Strabon.* σελ. 211 « Τῆς Καρίας κατασχεῖν τῆς μέχρι Μύνδου. Non miror hæc corrupta visa esse viris doctis; perrara enim verbi κατασχεῖν cum secundo casu coniunctio, sed certissimis munita exemplis a Schweighæusero ad Appianum vol. 3 p. 120. Hinc corrige quæ scripsi Fragm. com. vol. 4 p. 54 de Philemonis versu, in quo rectissime legitur τὸ γὰρ κατασχεῖν ἐστὶ τῆς ὀργῆς πόνος ». Τὴν σημείωσιν τοῦ Σχουειγαιουσήρου ἐπαινεῖ καὶ ὁ Βυττεμβάχιος ἐν τῇ Κριτικῇ Βιβλιοθήκῃ Τόμ. Γ', α', σελ. 97 λέγων « Ῥω-

μαῖοι τοσούτων τῆς Ἀσίας ἐθνῶν κατέσχον· Docte et opportune monetur, κατέχειν τινός rariori usu notare, *aliqua re potiri*».

Ὁ Κόκκιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Β', σελ. 529, 185 ἐνέκρινε τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Γεσνήρου «τὸ γὰρ κατασχεῖν ἐστι *τὴν ὀργὴν* πόνος».

Ὁ Βαίριος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Φιλοποίμενος καὶ Φλαμινίνου καὶ Πύρρου τοῦ Πλουτάρχου σελ. 158 σημειοῦται περὶ τοῦ ἐν τῷ Πύρρῳ κεφ. Ζ' χωρίου «κατασχόντες ἀμφότεροι *Μακεδονίας*» τάδε· «Vulgo Μακεδονίαν, quod etiam apparet in Parisino C. Ex Junt. et Ald. Reiskius dedit Μακεδονίας, approbantibus Parisinis A. D. et Palat. Est enim genitivus partitivus, ut ajunt». Καὶ ἐν τῇ Διδωτείῳ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου μεθερμηνεύεται τὸ χωρίον ῥωμαϊστί: *ut Macedoniae partem uterque tenentes.*

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῶν Ἑλλήνων γλώσσῃ συνετάσσετο φυσικώτατα τὸ ῥῆμα *κατέχω* αἰτιατικῇ. Ἐν δὲ τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ, ἐπειδὴ ἀδιάφορος πολλάκις ἀπέβαινεν ἡ χρῆσις τοῦ *κατέχω τι* καὶ τοῦ *κρατῶ τινος* (*κυριεύω τινός*, *δεσπόζω τινός*), μεθηρμόζετο ἐνίοτε ἡ σύνταξις τοῦ *κατέχω* πρὸς τὴν τοῦ *κρατῶ* καὶ ἐλέγετο *κατέχω τινός*, καθάπερ *κρατῶ τινος*. Εὑρίσκονται δ' ἀμφότερα ταῦτα ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τεθειμένα παρὰ τῷ Ἀππιανῷ σελ. 8, 26 «Ῥωμαῖοι τοσούτων τῆς Ἀσίας ἐθνῶν *κατέσχον*, ὅσων ἔτι *κρατοῦσι*» καὶ σελ. 131, 16 «εὖ εἰδὼς ὅτι μὴ *κρατήσει* πολεμίων πρὶν *κατασχεῖν* τῶν ἰδίων ἐγκρατῶς». Πρβ. καὶ σελ. 632, 10 «ἐπεὶ τῆς ἀγορᾶς τῆς ἔκ τε θαλάσσης καὶ ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ φερομένης *κατέσχεν*» καὶ μετ' ὀλίγα «ὡς δὲ καὶ τῆς κατὰ γῆν *ἐκράτησεν* ἀγορᾶς» καὶ Βιογράφ. Οὐεστερμ. σελ. 259, 159 «ἐλθὼν εἰς Θήβας *κατέσχε* τούτων» καὶ 162 «ἦλθεν εἰς Πίσαν καὶ ὕστερον συμπάσης Πελοποννήσου *ἐκράτησεν*». Δὲν φαίνεται δ' εὔλογος ἡμῖν ἡ γνώμη, καθ' ἣν μεριστικὴ νομίζεται ἡ γενικὴ ἐν τῷ Πλουταρχείῳ «κατασχόντες ἀμφότεροι *Μακεδονίας*».

Β'.

Συμβόλων - συμβούλων.

Ἐν τῷ περὶ Ψυχῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισιέως (Συμπληρ.

Ἀριστοτ. Τόμ. Β', μέρ. α', σελ. 184, 1 Βρουνσ.) κεῖται «Ἤδη δὲ περὶ τῶν μειζόνων καὶ χαλεπωτέρων οὐκ ὀκνοῦμεν συμβούλους καὶ τοὺς θεοὺς παρακαλεῖν ἀξιοῦντες παρ' αὐτῶν μαθεῖν ἢ διὰ χρησμῶν ἢ διὰ *συμβούλων* ἢ δι' ὀνείρων τινῶν, ὁπότερα χρὴ μᾶλλον ἡμᾶς ἑλέσθαι τῶν ζητουμένων».

Ὁ ἐκδότης τοῦ βιβλίου τούτου Βρούνσιος δοξάζει ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως *συμβουλιῶν*, ὡς ἐν ἑτέρῳ τόπῳ (σελ. 185, 21) «*συμβουλίαι* θεῶν». Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ γραφὴ ἀναντιλέκτως εἶνε *συμβόλων*. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶπεν «ἢ διὰ χρησμῶν ἢ διὰ *συμβόλων* ἢ δι' ὀνείρων», ὡς ὁ Γαληνὸς Τόμ. ΙϚ', σελ. 222 «εἰσὶ μὲν δή τινες, οἳ καταφρονοῦσι καὶ τῶν ὀνειράτων καὶ τῶν οἰωνῶν καὶ *συμβόλων*» καὶ ὁ Πορφύριος περὶ Ἀποχ. Ἐμψ. Β', 53 «καὶ δι' ὀνειράτων καὶ *συμβόλων* καὶ δι' ὄττης ἀγαθοὶ δαίμονες προτρέποντες».

Περὶ τῆς λέξεως ταύτης γίνεται λόγος ἐν τοῖς εἰς Πίνδαρον Σχολίοις Ὀλυμπ. ΙΒ', 10 (σελ. 263 Βοικχ.) «*Σύμβολον* ἀρσενικῶς καὶ οὐδετέρως. Φιλόχορος δὲ τὰς ἐκ φήμης μαντείας, τουτέστι κληδόνας καὶ πταρμοὺς ἢ φωνὰς ἢ φήμας ἢ ἀπαντήσεις *σύμβολά* φησι λέγεσθαι, ὡς Ἀρχίλοχος· μετέρχομαί σε σύμβολον ποιεύμενος. Χρήσασθαι δὲ αὐτοῖς πρώτην Δήμητραν» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Πλ. 63 (σελ. 328, 6 Διδ.) «Δέχου τὸν ἄνδρα καὶ τὸν ὄρνιν: τὴν κληδόνα, τὴν μαντείαν καὶ τὸ *σύμβολον*. Οὕτως ὁ Ῥόδιος Ἀπολλώνιος· μηδ' ὄρνις ἀεικελίη πέλε νηί. Κοινῶς γὰρ πᾶν *σύμβολον* ἐκφευτικὸν (γρ. *ἐφεκτικὸν*) ἢ προτρεπτικὸν ὄρνιν καλοῦσι» καὶ «οἱ παλαιοὶ πᾶν τὸ ἐπὶ σημείῳ καὶ τεκμηρίῳ τινὶ παραλαμβανόμενον ὄρνιν ἐκάλουν, ἀπὸ μεταφορᾶς καὶ τὸ μάντευμα καὶ τὸ *σύμβολον*» καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου «*Ξυμβόλους*: τοὺς διὰ τῶν πταρμῶν οἰωνισμοὺς ἔλεγον· ἀνετίθεντο δὲ οὗτοι Δήμητρι. Τινὲς δὲ τὰς διὰ τῆς φήμης γινομένας μαντείας, ἃς Φιλόχορός φησι Δήμητρα εὑρεῖν Σοφοκλῆς Ἀχαιῶν Συλλόγῳ» καὶ ἐν τῷ τοῦ Σουίδα «*Σύμβολον*: οἰώνισμα, σημεῖον, μάντευμα. Λέγεται δὲ καὶ ἀρσενικῶς *ὁ σύμβολος*· ὁ σύμβολος δὲ Μελάμποδος ἢ Πόλλητος ἐδέετο· οὗτοι γὰρ ἦσαν μαντικῶν εἰδήμονες». Πρβ. καὶ Φώτ. Λεξ. σελ. 549, 8. Τὸ ὑπὸ τοῦ Σουίδα μνημονευόμενον χωρίον, ὃ βλέπομεν καὶ ἐν λ. *Μελάμπους*, φαίνεται ὅτι ἐπλάσθη ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Μαρίνου εἰρημένων ἐν Βίῳ Πρόκλου Ι' «καὶ τίς ἂν ἐγένετο σύμβολος τούτου σαφέστερος καὶ

οὐδὲ Πόλλητος ἢ Μελάμποδος ἢ τῶν ὁμοίων εἰς κρίσιν δεόμενος; ». Τὴν ῥῆσιν ταύτην παρέθετο ὁ Κουστῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σουίδα.

Γράφει δὲ καὶ ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 805, 13 « Δέχου τὸν ἄνδρα καὶ τὸν ὄρνιν τοῦ θεοῦ, ἤγουν *τὸ μαντικὸν σύμβολον* — ἴσον γὰρ οἰωνὸν τοιοῦτον εἰπεῖν καὶ ὄρνιν καὶ σῆμα καὶ σύμβολον καὶ συμβόλαιον δὲ τετρασυλλάβως. Ὡς δὲ καὶ *οἱ σύμβολοι* ἀρσενικῷ γένει· οἱ ἐν συναντήμασιν οἰωνοὶ τοιοῦτοί εἰσιν, εὔδηλόν ἐστι » καὶ σελ. 1351, 45 « Τὸ δὲ φίλτατος οἰωνῶν οὐκ ἐξ ἀνάγκης οἰωνοὺς λέγει *τοὺς μαντικοὺς συμβόλους*, ἀλλ' ἴσως γενικῶς εἴρηται, ἵνα κτέ. » καὶ σελ. 1405, 54 « Ἔτι συμβάλλειν καὶ τὸ συναντᾶν· ὅθεν καὶ οἱ *κατὰ μαντείαν ἐνόδιοι σύμβολοι* καὶ ἀνὴρ ἀξύμβολος παρὰ τῷ Ἀφροδισιεῖ Ἀλεξάνδρῳ οἱονεὶ ὁ δυσοιώνιστος καὶ ἀπαίσιος ἢ καὶ ἄλλως ὁ ἀσυντελὴς ἐκ τοῦ συμβάλλεσθαι τὰ εἰς ὠφέλειαν » καὶ μετ' ὀλίγα « Καὶ νοεῖν δέ ποτε τὸ συμβάλλειν, ἐξ οὗ καὶ *σύμβολα* οὐ μόνον τὰ τεκμηριώδη ἁπλῶς ἀλλὰ καὶ ἰδίως τὰ μαντικά ». Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι τὸ τοῦ Ἀφροδισέως Ἀλεξάνδρου *ἀξύμβολος* συνωνυμεῖ τῷ *ἀνομίλητος* ἢ *ἀπρόσοδος*. Πρβ. *ἀπροσόμιλος*, *ἄμικτος*, *ἀπρόσμικτος*, κτλ. Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους κεῖται βιβλ. Ε', 143 « *εὐσύμβολος*, ἀξιοκοινώτητος, *ἀσύμβολος*, *δυσσύμβολος*, ἀκοινώνητος, δυσκοινώνητος » καὶ 138 « δυσπρόσιτος, δυσπρόσοδος, ἄμικτος, δύσμικτος, *δυσσύμβολοι*, δυσέντευκτος » καὶ 139 « δυσπροσίτως, ἀμίκτως, δυσμίκτως, ἀπροσμίκτως, ἀνεπιμίκτως, *ἀσυμβόλως* ». Πρβ. καὶ *ἀσύμβλητος*-*δυσύμβλητος*. Ἴδε Εὐστάθ. 1405, 58. Παρασημειωτέον δ' ὅτι ὑγιὴς νῦν νομίζεται ἡ διὰ διφθόγγου ἐκφορὰ *ἄμεικτος*, *δύσμεικτος*, κτλ.

Ἐκ τῶν ῥήσεων, ἃς κατεχωρίσαμεν, διδασκόμεθα ὅτι ἐλέγετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἀρσενικῶς *ὁ σύμβολος* καὶ οὐδετέρως *τὸ σύμβολον*.

Τοῦ ἀρσενικοῦ γένους παρέχουσιν ἡμῖν μαρτύρια ὁ Αἰσχύλος, ὁ Ψευδοξενοφῶν, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Σιμπλίκιος, ὁ Συνέσιος καὶ ὁ Μαρῖνος, οἷον Αἰσχύλ. Προμ. 487 « *ἐνοδίους* τε *συμβόλους* γαμψωνύχων τε πτῆσιν οἰωνῶν σκεθρῶς διώρισα ». Ψευδοξενοφ. Ἀπολ. Σωκρ. ΙΓ' « οἱ μὲν οἰωνούς τε καὶ φήμας καὶ *συμβόλους* τε καὶ μάντεις ὀνομάζουσι τοὺς προσημαίνοντας εἶναι ». Ἀριστείδ. Τόμ. Α', σελ. 501 « καὶ κατὰ φήμας καὶ κατὰ *συμβόλους* ». Σιμπλίκ. Ἐξηγ. εἰς Ἐπικτ.

Ἐγχειρ. σελ. 55, 45 Διδ. «ἐὰν ὄρνις ἢ *σύμβολός* τις ἢ μαντεία δόξῃ σοί τινα κακὰ σημαίνειν». Συνέσ. Ἐπιστ. Γ', σελ. 158 γ' «ἵνα μὴ τῷ νυμφίῳ *σύμβολος* ἀπαίσιος γένηται». Μαρῖν. Βί. Πρόκλ. Ι' «τίς ἂν ἐγένετο *σύμβολος* τούτου σαφέστερος;».

Τὸ οὐδέτερον ἀπαντᾷ ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι τοῦ Αἰσχύλου στίχ. 144 «τερπνὰ τούτων αἰτεῖ *ξύμβολα* κρᾶναι» καὶ ἐν τῷ περὶ Φύσεως Ἀνθρώπου τοῦ Νεμεσίου σελ. 342 Ματθ. «καὶ τὰ *σύμβολα* δὲ καὶ φῆμαι καὶ διοσημεῖαι (γρ. *διοσημίαι*) κτέ.» καὶ ἐν τῷ Περικλεῖ τοῦ Πλουτάρχου ϛ', 4 «ἅμα τοῖς θείοις καὶ *τὰ τεχνητὰ τῶν συμβόλων* ἀθετοῦντες» (Πρβ. καὶ Ἠθικ. σελ. 581 α' καὶ σελ. 676 δ') καὶ ἐν τῷ περὶ τοῦ Βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου τοῦ Ψευδοπλουτάρχου ΣΙΒ' «τὸ περὶ φήμας καὶ κληδόνας καὶ *σύμβολα*» καὶ μετ' ὀλίγα «καὶ πταρμὸς δὲ παρ' αὐτῷ *σύμβολον* ἀγαθὸν γίνεται» καὶ ἐν τῷ Δευτέρῳ Ταρσικῷ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου Τόμ. Β', σελ. 35 «ἀχάριστος γενόμενος περὶ τὸ *σύμβολον*». Πρβ. καὶ Σχόλ. εἰς Σοφοκλ. Τόμ. Β', σελ. 147, 34 «μαντείᾳ ἀσυμβόλῳ, τουτέστιν ἀγαθὸν *σύμβολον* δηλούσῃ» καὶ σελ. 148, 6 «οἷον οἱ εὐσύμβολοι καὶ τὰ ἀγαθὰ *σύμβολα* δηλοῦντες».

Ἄδηλον ἐκ τῆς καταλήξεως εἶνε τὸ γένος ἐν τῷ τοῦ Ἀριστοφάνους Ὄρν. 721 «*ξύμβολον* ὄρνιν (καλεῖτε)» καὶ ἐν τῷ τοῦ Ξενοφῶντος Ἀπομν. Α', α', 3 «φήμαις καὶ *συμβόλοις* καὶ θυσίαις» καὶ ἐν τῷ τοῦ Πλουτάρχου Νομ. Ζ', 2 «τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἐν οἰωνοῖς ἢ *συμβόλοις* προφαινόμενα» καὶ ἐν τῷ τοῦ αὐτοῦ Νικί. ΙΓ', 6 «οἷς εἰώθει *συμβόλοις* χρησάμενον πρὸς αὐτόν». Πρβ. καὶ Ἀρχίλ. 44 Βεργκ. «*σύμβολον* ποιεύμενος» καὶ Πίνδαρ. Ὀλυμπ. ΙΒ', 7 «*σύμβολον* δ' οὔπω τις ἐπιχθονίων πιστὸν ἀμφὶ πράξιος ἐσσομένας εὗρεν θεόθεν».

Ὁ Σνειδῆρος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ξενοφῶντος Ἀπομνημονευμάτων σελ. 285 Δινδ. «σύμβολα, 1, 1, 3. In simili loco Conv. 4, 49 et Cyrop. 8, 7, 3. σύμβολα omitti animadvertit Weiskius, quo vocabulo ostenta et signa præcipue μετέωρα seu cælestia, veluti fulgura et tonitrua intelligi recte idem annotat. βροντὰς nterpretatur ex h. l. auctor Apologiæ Xenoph. 12».

Ὁ Ξενοφῶν λέγει ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι βιβλ. Α', α', 3 «Ὁ δ' οὐδὲν καινότερον εἰσέφερε τῶν ἄλλων, ὅσοι μαντικὴν νομίζοντες

οἰωνοῖς τε χρῶνται καὶ φήμαις καὶ *συμβόλοις* καὶ θυσίαις· οὗτοί τε γὰρ ὑπολαμβάνουσιν οὐ τοὺς ὄρνιθας οὐδὲ *τοὺς ἀπαντῶντας* εἰδέναι τὰ συμφέροντα τοῖς μαντευομένοις ἀλλὰ τοὺς θεοὺς διὰ τούτων αὐτὰ σημαίνειν· κἀκεῖνος δὲ οὕτως ἐνόμιζεν. Ἀλλ' οἱ μὲν πλεῖστοί φασιν ὑπό τε τῶν ὀρνίθων καὶ *τῶν ἀπαντώντων* προτρέπεσθαί τε καὶ ἀποτρέπεσθαι, Σωκράτης δ' ὥσπερ ἐγίγνωσκεν, οὕτως ἔλεγεν ». Φανερώτατον δ' ὑπάρχει ὅτι διὰ τῶν συμβόλων δηλοῖ ὁ Ξενοφῶν τὰς ἀπαντήσεις ἢ τὰ συναντήματα. Ὁ Αἰσχύλος ἐν τῷ Προμηθεῖ στίχ. 487 εἶπεν *ἐνοδίους συμβόλους*, οὗ γίνεται ἐξήγησις ἐν τοῖς Σχολίοις σελ. 231, 19 Δινδ. διὰ τοῦ « τὰ κατὰ τὴν ὁδὸν συναντήματα, δι' ὧν δεῖ συμβάλλειν καὶ μαντεύεσθαι ». Πρβ. Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Δ', σελ. 241, 9 « Ἐνόδιον δὲ ὅταν ἐξηγήσηταί τις τὰ ἐν τῇ ὁδῷ ὑπαντῶντα λέγων· ἐάν σοι ὑπαντήσῃ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἢ τόδε βαστάζων ἢ τόδε, συμβήσεταί σοι τόδε ».

Καὶ εἰς τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους Ὄρν. 721 « ξύμβολον ὄρνιν (καλεῖτε) » φέρεται σχόλιον ἔχον ὧδε· « Καὶ γὰρ ταῦτα συμβόλους ἐποίουν τὰ πρῶτα συναντῶντα καὶ ἐξ ἀπαντήσεώς τι προσημαίνοντα. Ταῦτα δὲ πάντα Δημήτερι ἀνέκειτο, ὥς φησι Φιλόχορος ». Ἐν τοῖς Βατράχοις τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 196 κεῖται « οἴμοι κακοδαίμων, τῷ ξυνέτυχον ἐξιών ; », τουτέστι : τίς μοι ἀπήντησεν ἐξιόντι ; Πρβ. καὶ Εὔπολ. Ἀποσπ. 309 Κοκκ. « συνέτυχεν ἐξιόντι μοι ἄνθρωπος ἀποφρὰς καὶ βλέπων ἀπιστίαν » (Ἴδε Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Βατράχων σελ. 234).

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Βωμειστήρου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ὁμηρικῶν Ὕμνων σελ. 190 « Σύμβολον primum quidem id est *quod occurrit in via*, vel *quod obviam fit*, ᾧ συμβάλλεταί τις (cf. ζ 54, κ 105); inde autem devenit in significationem *ominis* (pariter ac Latinorum *portentum* ac veterum Germanorum *anegane*), quæ notio invenitur apud Aesch. Ag. 136. Ar. Av. 721 ξύμβολον ὄρνιν scil. καλεῖτε ».

Τὸ ἀρσενικὸν *ξύμβολος*, οὗ μαρτύρια κατελέξαμεν ἐν τοῖς ἄνω, εὕρομεν καὶ παρὰ τῷ Προκοπίῳ ἱστοροῦντι θαῦμά τι ἐν Τόμ. Β', σελ. 427, 15. Λέγει δ' ὁ Προκόπιος τάδε· « Ἐς Βυζάντιον δὲ ἀφικόμενος διατριβὴν τὸ λοιπὸν ἐνταῦθα εἶχε πλούτου μὲν ἐξουσίαν περιβεβλημένος πολλήν, εὐτυχήμασι δὲ τοῖς ἔμπροσθεν αὐτῷ ξυμβεβη-

κόσιν ἀπόβλεπτος ὤν, ἅπερ οἱ πρότερον ἢ ἐς Λιβύην ἐστράτευσε *ξυμβόλῳ* προύλεγέ τινι οὐκ ἀφανεῖ τὸ δαιμόνιον. Ὁ δὲ *ξύμβολος* ἐγένετο ὧδε. Ἦν τις Βελισαρίῳ κλῆρος ἐν Βυζαντίων τῷ προαστείῳ (προαστίῳ), ὃ δὴ Παντείχιον μὲν ὀνομάζεται, κεῖται δὲ ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ. Ἐνταῦθα ὀλίγῳ ἔμπροσθεν ἢ ἔμελλε Βελισάριος ἐπί τε Γελίμερα καὶ Λιβύην ἐξηγήσεσθαι τῷ Ῥωμαίων στρατῷ ἐνδελεχέστατα πλήθειν οἱ τὰς ἀμπέλους ξυνέβη· οἴνου τε, ὅς ἐνθένδε γεγονὼς ἔτυχε, πίθων οἱ θεράποντες ἐμπλησάμενοι μέγα τι χρῆμα, καὶ αὐτῶν τὰ μὲν ἔνερθεν κατορύξαντες, τὰ δὲ ὕπερθεν πηλῷ ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐπιβύσαντες ἐν τῷ οἰνῶνι κατέθεντο. Μησὶ δὲ ὀκτὼ ὕστερον ἐν πίθοις τισὶν ἀναβράζων ὁ οἶνος διεσπάσατο μὲν τὸν πηλὸν ᾧπερ ἐπέφρακτο αὐτῶν ἕκαστος, ὑπερβλύσας δὲ καὶ ῥεύσας πολὺς ἐς τοσόνδε γῆν τὴν ἐχομένην ἐπέκλυσεν, ὥστε καὶ τέλμα ἐν τούτῳ τῷ ἐδάφει ἐργάσασθαι μέγα· ὅπερ ἐπεὶ οἱ θεράποντες εἶδον, ἐν θάμβει μεγάλῳ γενόμενοι πολλοὺς μὲν ἐνθένδε ἀμφορέας ἐμπλήσασθαι ἔσχον, αὖθις δὲ τούτους δὴ τοὺς πίθους τῷ πηλῷ ἀποφράξαντες τὰ παρόντα ἐν σιωπῇ εἶχον. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο πολλάκις ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον γεγονὸς εἶδον, αὐτοὶ μὲν ἐπὶ τὸν κεκτημένον τὸ πρᾶγμα ἦγον, ὁ δὲ τῶν ἐπιτηδείων πολλοὺς ἐνταῦθα ἀγείρας ὑπέδειξε τὰ ποιούμενα· οἵπερ τῷ *ξυμβόλῳ* τεκμηριούμενοι ταύτῃ τῇ οἰκίᾳ μεγάλα προύλεγον ἀγαθὰ ἔσεσθαι». Ἐν τῷ παραδόξῳ τούτῳ καὶ οὐδεμιᾶς πίστεως ἀξίῳ λόγῳ τοῦ Προκοπίου βλέπομεν τὸ ὄνομα *σύμβολος* παραπλησίαν ἔννοιαν τῷ *σημεῖον* ἢ *τέρας* ἐμφαῖνον.

Ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ ἐσχηματίσθη καὶ ἐπίθετον *εὐσύμβολος* ἰσοδυναμοῦν τῷ *αἴσιος* καὶ ἐπίρρημα ἐκ τοῦ ἐπιθέτου τούτου *εὐσυμβόλως*, οὗ ποιεῖται χρῆσιν ὁ Σέρβιος ἐν τοῖς εἰς Βεργιλίου Αἰνειάδα Ὑπομνήμασι βιβλ. Η', 102 «*εὐσυμβόλως*, id est bono omine» καὶ 513 (Ἴδε Θησ. Στεφ. λ. *εὐσύμβολος* καὶ λ. *εὐσυμβόλως*. Πρβ. καὶ ἃ ἐγράψαμεν ἐν σελ. 525). Ἐλέχθη δὲ καὶ *συμβολομαντεία*· ἔτι δὲ *συμβολόμαντις* ὑπ' Ἄννης τῆς Κομνηνῆς Τόμ. Β', σελ. 30, 12 Βόνν. «Προηγήσατο δὲ τῆς τῶν τοσούτων λαῶν ἐλεύσεως ἀκρὶς τῶν μὲν πυρῶν ἀπεχομένη, τοὺς δὲ ἀμπελῶνας δεινῶς κατεσθίουσα. Ἦν δ' ἄρα τοῦτο σύμβολον, ὡς οἱ τότε *συμβολομάντεις* ἀπεμαντεύοντο, ὡς ἡ ἔφοδος κτέ.». Πρβ. σελ. 31, 3 «ὁ μέντοι σῖτος εἰς τὸν χριστιανισμὸν τοῖς *συμβολικοῖς* τούτοις ἐξελαμβάνετο».

Σημειωτέον δ' ὅτι ὑπ' ἄλλων μὲν οὐσιαστικὸν νομίζεται τὸ ὄνομα *σύμβολος*, ὑπ' ἄλλων δ' ἐπίθετον, προσυπακουομένου τοῦ *οἰωνός* ἢ *ἄνθρωπος*. Εἰκάζει δ' ὁ Βλαϋδέσιος *συμβολάς* ἀντὶ τοῦ παρὰ Ψευδοξενοφῶντι καὶ παρ' Αἰσχύλῳ *συμβόλους* ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ὀρνίθων σελ. 297 καὶ 298 καὶ ἐν τῇ τῶν Βατράχων σελ. 234. Οὐδαμῶς ἐπαινετὴ φαίνεται ἡμῖν ἡ εἰκασία αὕτη.

Παρατηροῦμεν δ' ἐν παρόδῳ ὅτι ὁ Βλαϋδέσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ὀρνίθων σημειοῦται περὶ τοῦ «*θεράποντ'* ὄρνιν (καλεῖτε)» σελ. 298 «*Occurrentem* famulum intellige». Ἐν τοῖς Σχολίοις φέρεται σελ. 226, 27 «Θεράποντ' ὄρνιν: ἐπεὶ πολλάκις εἰώθαμέν τινας τῶν θεραπόντων καλόποδας λέγειν καὶ καλοιωνίστους». Ἀναγκαίως ἔχει νὰ νοήσωμεν θεράποντα τὸ πρῶτον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δεσπότου εἰσερχόμενον καὶ αἴτιον αὐτῇ κατὰ τὴν παρὰ τοῖς δεισιδαίμοσι κρατοῦσαν δόξαν εὐτυχίας ἢ δυστυχίας καθιστάμενον. Διὰ τοῦτο δ' ἐγίνετο τῶν καταχυσμάτων χρῆσις ἐπὶ τῶν νεωτήτων δούλων, ἵν' εὐδαιμονία καὶ μακαριότης τῇ εἰσόδῳ αὐτῶν παρομαρτήσῃ. Πρβ. Σουΐδ. «*Καταχύσματα*: ἔθος ἦν παρ' Ἀθηναίοις τῶν νεωνήτων δούλων τῶν πρῶτον εἰσιόντων εἰς τὴν οἰκίαν ἢ ἁπλῶς τῶν ἐφ' ὧν οἰωνίσασθαί τι ἀγαθὸν ἐβούλοντο καὶ τοῦ νυμφίου παρὰ τὴν ἑστίαν τραγήματα καταχέειν εἰς σημεῖον εὐετηρίας» (Ἴδε Βλαϋδέσιον εἰς *Ἀριστοφ. Πλοῦτ.* σελ. 295).

Ὡς δὲ παρ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Ἀφροδισιεῖ κακῶς ἀναγνωσθὲν τὸ *συμβόλων* ἐγένετο *συμβούλων*, οὕτω παρὰ τῷ Φωτίῳ μετέπεσε τὸ *συμβόλους* εἰς τὸ *συμβούλους* Λεξ. σελ. 549, 10 «*Συμβούλους*: τοὺς οἰωνοὺς Ἀττικοὶ λέγουσιν». Ὀρθῶς ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου εἶνε γεγραμμένον «*Σύμβολος*: οἰωνός».

Τὸ τοῦ Λιβανίου Τόμ. Δ', σελ. 120 «ἐζήτουν δὲ περὶ τούτων οὐ *συμβόλοις*, οὐ φήμαις» προηνέχθη ἔν τινι τῶν κωδίκων, καθὰ σημειοῦται ὁ Ῥείσκιος, διὰ διφθόγγου, *συμβούλοις*. Καὶ παρὰ τῷ Φιλοστράτῳ δὲ σελ. 660 πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ «*ξυμβόλου* καὶ φήμης, ἀμπελουργέ, δέομαι περὶ εὐπλοίας» φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη *ξυμβούλου* (Ἴδε Βοισσονάδην εἰς *Φιλοστρ. Ἡρωϊκ.* σελ. 280-1. Πρβ. καὶ σελ. 336 καὶ 560).

Ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Ψ, 199 ἀπαντᾷ «ὡς Ἀρχίλοχος· μετέρχομαι ἐς σύμβουλον ποιεύμενος». Τὸ δ' ἀληθὲς εἶνε «μετέρχο-

μαί σε *σύμβΟλον* ποιεύμενος». Πρβ. καὶ Κρευζῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ὀλυμπιοδώρου Σχολίων εἰς τὸν Πλάτωνος Α' Ἀλκιβιάδην σελ. 151. Ἴδε δὲ καὶ Λουδούϊχον ἐν *Arist. Hom. Textkr.* Τόμ. Α', σελ. 359 σημ.

Πολλάκις μετεβλήθη ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων τὸ ΒΟΛ εἰς ΒΟΥΛ, οἷον *βολή-βουλή*, *ἐπιβολή-ἐπιβουλή*, *συμβολή-συμβουλή*, κτλ.

Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Ῥιπῆς: ὁρμῆς, *βουλῆς*, ῥοπῆς» ἀντὶ τοῦ *βολῆς*. Ἴδε καὶ Βοισσονάδην εἰς *Φιλοστρ. Ἡρωϊκ.* σελ. 547 καὶ Κρευζῆρον εἰς *Πλωτῖν.* Τόμ. Γ', σελ. 359.

Ὀρθῶς μὲν ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 286, 56 εἶνε γεγραμμένον «Δραστήρ: ὁ νοητικὸς κατ' *ἐπιβολήν*», ἐσφαλμένως δ' ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου «Δράστης: πράττειν δυνάμενος ἢ νοηματικὸς κατ' *ἐπιβουλήν*». Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου ὑπὸ τῶν μεταγραφέων «χωρὶς τῆς ἐπ' ἄλλο τι ἀπάσης *ἐπιβουλῆς*» ἀντὶ τοῦ *ἐπιβολῆς* καὶ «μήτε παρὰ τὴν ὁρμὴν μήτε παρὰ τὴν *ἐπιβουλὴν* γίνεσθαί τι» ἀντὶ τοῦ *ἐπιβολήν* (Τόμ. Β', σελ. 46, 22 καὶ σελ. 115, 6 Οὐαξμ.) καὶ ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ τοῦ Ἰωσήπου «διὰ τὸ δυσχερὲς τῆς *ἐπιβουλῆς*» ἀντὶ τοῦ *ἐπιβολῆς* (Τόμ. Β', σελ. 121, 15 Νισ. Πρβ. καὶ σελ. 51, 22 καὶ σελ. 222, 11 καὶ σελ. 334, 5). Ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς τοῦ Ξενοφῶντος βιβλ. Α', ζ', 2 ἔχουσι τἀντίγραφα τήν τ' ὀρθὴν γραφὴν «*ἐπιβολὴν* ἐπιβαλὼν» καὶ τὴν πλημμελῆ *ἐπιβουλήν*. Διττὴν γραφὴν βλέπει τις καὶ παρὰ τῷ Πολυβίῳ βιβλ. Α', γ', 6 «πρὸς τὴν τοῦ ὅλου *ἐπιβολήν*» καὶ *ἐπιβουλήν*. Πρβ. καὶ Α', μγ', 4 καὶ Β', λβ', 5. Ἴδε καὶ Οὐεσσελίγγιον εἰς *Διόδ. Σικελ.* Τόμ. Α', σελ. 444 καὶ Ἄλβερτον εἰς *Ἡσύχ.* Τόμ. Α', σελ. 1343 καὶ Ταύλωρον εἰς *Λυσ.* σελ. 219 Ῥεισκ. (*Ῥητ. Ἀττ.* Δόψ. Τόμ. Β', σελ. 271-2) καὶ Βοισσονάδην εἰς *Ἀρισταίν.* σελ. 539. Ἔτι δὲ Πόλακον ἐν *Observat. ad Schol. in Hom. Odyss.* σελ. 100 καὶ ἐν *Cur. Sec. ad Odyss. eiusque Schol.* σελ. 494 καὶ Ἑρουερδῆνα ἐν *Herm.* 1888, σελ. 554. Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου «τῆς ἐπ' ἄλλο τι *ἀπάσης* κτέ.» ἔτρεψεν ὁ Μαδβίγιος εἰς τὸ *ἀγούσης*, ὃ καὶ ὁ Μουλλάχιος ἐνέκρινεν (ἐν *Φιλοσ. Ἑλλ. Ἀποσπ.* Τόμ. Β', σελ. 103).

Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «Πολέμοιο γεφύρας: τὰς

συμβουλὰς καὶ συζεύξεις» ἀντὶ τοῦ *συμβολάς*. Παρὰ δὲ τῷ Ἡροδότῳ βιβλ. ς΄, 109 ἔκειτο ἄλλοτε «τῶν ἀποσπευδόντων τὴν *συμβουλήν*», ἀνθ' οὗ πρὸ πολλοῦ ἀποκατέστησαν οἱ ἐκδόται ἐξ ἀντιγράφων τὸ ὑγιῶς ἔχον *συμβολήν* (Ἴδε Βαίριον εἰς *Ἡρόδ.* Τόμ. Γ΄, σελ. 383 ἐκδ. β΄). Ἐγράφη δὲ καὶ παρὰ τῷ Κιννάμῳ ἡμαρτημένως «καὶ δὴ *συμβουλῆς* γενομένης» ἀντὶ τοῦ *συμβολῆς* (σελ. 105, 4) καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ «εἶδόν τε ἀλλήλους καὶ ἐν *συμβουλαῖς* εὐθὺς ἐγεγόνεισαν» ἀντὶ τοῦ *συμβολαῖς* (Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ΄, σελ. 7) καὶ παρὰ τῷ Πρόκλῳ «*συμβουλή* τε καὶ σύγκρισις» ἀντὶ τοῦ *συμβολή* (Τόμ. ς΄, σελ. 280 Κουσ.) καὶ παρὰ τῷ Λιβανίῳ «ἵνα μηδ' ἀπὸ χειρός τινα πορίσωμαι πρὸς ἐλευθερίαν *συμβουλήν*», περὶ οὗ λέγει ὁ Κόβητος ἐν *Collet. Crit.* σελ. 291 «Haud vidi magis: συμβουλὴ ἀπὸ χειρός! At tu lege συμβΟλήν ac memento -βολή sæpissime sic in -βουλή depravari». Πρβ. καὶ Πόλακον ἐν *Cur. Sec. ad Odyss. eiusque Schol.* σελ. 494. Γελοῖον εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου γεγραμμένον σελ. 1667, 32 «διὸ καὶ *ξυμβουλὴ* τὸ τοιοῦτον ἔργον, ὡς ἂν τις εἴποι *συμβολή*, ὃ ταὐτὸν ἦν τῷ ξύνεσις».

Καὶ τὸ *ἐπήβολος* ὑπὸ κακῆς ἀναγνώσεως μετεμορφώθη παρ' Εὐσταθίῳ σελ. 1424, 18 εἰς τὸ *ἐπήβουλος*, ὅπερ ἀνελλήνιστον. Εὑρίσκονται δὲ καὶ ἄλλαι λέξεις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν τοῖς ἀντιγράφοις ἡμαρτημέναι, οἷον

ἀσύμβουλοι ἀντὶ τοῦ *ἀσύμβολοι* (Πολυδεύκ. σελ. 34 Βεκκ.).

εὐσύμβουλος ἀντὶ τοῦ *εὐσύμβολος* (Ἐτυμολ. Μέγ. σελ. 398, 27).

δυσξύμβουλος ἀντὶ τοῦ *δυσξύμβολος* (Κεδρην. Τόμ. Β΄, σελ. 58, 9. Πρβ. καὶ Βοισσονάδην εἰς *Ἀρισταίν.* σελ. 605).

εὐβουλότατος-τάτου ἀντὶ τοῦ *εὐβολώτατος-τάτου* (Σουίδ. λ. *Μίδας*. Ἴδε Τούπιον ἐν *Διορθ.* Τόμ. Α΄, σελ. 406 καὶ Βερνάρδυν εἰς *Σουΐδ.* Τόμ. Β΄, α΄, σελ. 846. Πρβ. καὶ Βοισσονάδην εἰς *Ἀρισταίν.* σελ. 538).

Ναυβούλου ἀντὶ τοῦ *Ναυβόλου* (Σχολ. Λυκόφρ. σελ. 167, 11 Κιγκελ.).

παραβουλευσάμενος ἀντὶ τοῦ *παραβολευσάμενος* (Θεοδώρητ. Τόμ. Γ΄, σελ. 460. Ἴδε καὶ Ψευδοκαλλισθ. Διδ. σελ. 99 σημ. Πρβ. Κόβητον ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Καινῆς Διαθήκης σελ. κγ΄).

συμβουλήσαντες ἀντὶ τοῦ *συμβολήσαντες* (Ἀππιαν. σελ. 988, 26 Μενδ. Πρβ. καὶ Θησαυρ. Στεφ. λ. *συμβολοκοπέω*).

Ὀρθῶς ὁ Ἰακώψιος ἀνέγνω *εὐθυβολοῖεν* ἀντὶ τοῦ *εὐθύβουλοι εἶεν* (ἢ *εὐθύβουλοι εἶναι*) ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου Τόμ. Α΄, σελ. 89 Οὐαξμ. Παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Λακεδ. Πολ. Β΄, 5 ἀπαντᾷ «σῖτόν γε μὴν ἔταξε τοσοῦτον ἔχοντα *συμβουλεύειν* τὸν εἴρενα», ἀνθ᾽ οὗ ὁ Πόρτος εἴκασε *συμβολεύειν* (Ἴδε Δινδόρφιον ἐν τῇ ἐκδόσει Μικρῶν Συγγραμμάτων τοῦ Ξενοφῶντος σελ. 6. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. λ. *συμβολατεύω*).

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται *συμβουλεύς* ἀντὶ τοῦ *συμβολεύς* καὶ *προάμβουλα* ἀντὶ τοῦ *προαμβολαί*. «*Συμβουλεύς*: ἁλιευτικὸν σκεῦος, περὶ ὃ τὰ λίνα πλέκουσιν» καὶ «Προαύλια: — ὥσπερ *προάμβουλα* τὰ προκιθαρίσματα». Εἶνε δὲ παρ᾽ αὐτῷ γεγραμμένον καὶ «Ἐπὶ τὰ *Μανδραβούλου*: παροιμία ἐπὶ τῶν ἀεὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τρεπομένων, ἀπὸ *Μανδραβούλου* τινός». Ὁ Μεινέκιος ἀποφαίνεται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Ε΄, σελ. 44 ὅτι ἡ ἀληθὴς ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος τούτου εἶνε *Μανδρόβολος* (Ἴδε καὶ Κόκκιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Α΄, σελ. 615). Παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ εὕρομεν Τόμ. Β΄, σελ. 622, 23 «ὡς γὰρ ἐπὶ *Μανδραβόλου* τὰ ἐκείνου διηνεκῶς ἐχώρει» καὶ Τόμ. Γ΄, σελ. 323, 2 «τοὐναντίον ἐπὶ *Μανδραβόλου* — χωρεῖ σοι τὸ σπούδασμα» (Πρβ. καὶ Ζωναρ. Ἐπιτ. Ἱστορ. Τόμ. Δ΄, σελ. 112, 12 Τευβν.). Ὑπάρχει δὲ καὶ κύριον ὄνομα *Ἀνδρόβολος* ἀπαντῶν ἐν τῇ Διττεμβεργηρείῳ Συλλογῇ Ἑλληνικῶν Ἐπιγραφῶν 142, 3 καὶ 321, 16 καὶ 446, 13.

Περὶ τοῦ *παλίμβουλος* ἀντὶ τοῦ *παλίμβολος* καὶ τοῦ *μεγαλεπίβουλος* ἀντὶ τοῦ *μεγαλεπήβολος* θὰ γράψωμεν ἑτέρωθι.

Γ΄.

Προῦμνα - πρῖνα.
Ἄκυλος - μιμαίκυλος.

Παρὰ τῷ Γαληνῷ φέρεται Τόμ. ϛ΄, σελ. 619 «Ἐκ τούτων τῶν φυτῶν ἐστι καὶ φηγὸς καὶ δρῦς καὶ πρῖνος καὶ

κρανία καὶ κόμαρος ἕτερά τε δένδρα τοιαῦτα, καθάπερ γε καὶ θάμνοι τινές, οἷον ὅ τε τῆς βάτου καὶ τῆς κυνοσβάτου καὶ ὁ τῆς ἀχέρδου τε καὶ ἀχράδος ὅ τε τῶν ἀγριοκκυμήλων, ἃ προῦμνα παρ' ἡμῖν καλοῦσι, καὶ ὁ τοῦ τὰς ἐπιμηλίδας φέροντος — Τὰ μὲν οὖν κράνα καὶ τὰ βάτινα καὶ τὰς βαλάνους καὶ τὰ μιμαίκυλα· καλεῖται δὲ οὕτως ὁ τοῦ κομάρου καρπός· ἐσθίουσι συνήθως οἱ κατὰ τοὺς ἀγρούς, τοὺς δὲ τῶν ἄλλων δένδρων τε καὶ θάμνων οὐ πάνυ τι» καὶ σελ. 621 «Πολλοῖς γὰρ τῶν σιτηρῶν ἐδεσμάτων ὁμοίως τρέφουσιν αἱ βάλανοι· καὶ τό γε παλαιόν, ὥς φασιν, ἀπὸ τούτων μόνον διέζων οἱ ἄνθρωποι, Ἀρκάδες δὲ καὶ μέχρι πολλοῦ χρόνου, τῶν ἄλλων ἁπάντων Ἑλλήνων τοῖς Δημητρίοις καρποῖς χρωμένων. Ἔστι δὲ βραδυπόρος ἡ ἀπ' αὐτῶν τροφὴ καὶ παχύχυμος, οἷς ἀκόλουθόν ἐστι καὶ δύσπεπτον ὑπάρχειν αὐτήν. Εἰς ἅπαντα δὲ χείρων ἐστὶν ἡ μιμαίκυλος τῆς ἀπὸ τῶν δρυῶν βαλάνου, καθάπερ αὕτη τῆς τῶν καστανῶν ὀνομαζομένων· ἄρισται γὰρ ἐκεῖναι τῶν βαλάνων εἰσίν, ἔνιοι δὲ λοπίμους αὐτὰς ὀνομάζουσιν. Οὗτοι καὶ μόνοι τῶν ἀγρίων καρπῶν ἀξιόλογον τροφὴν διδόασι τῷ σώματι· κράνια γὰρ καὶ πρῖνα καὶ βάτινα καὶ κυνόσβατα καὶ βράβυλα καὶ μιμαίκυλα καὶ ζίζυφα καὶ διόσπυρα καὶ ἀλικάκκαβα καὶ ὁ τῆς τερμίνθου καὶ ὁ τῆς ἀχέρδου καρπός, ὅσα τ' ἄλλα τοιαῦτα, βραχὺ μέν τι τρόφιμον ἔχει, κακόχυμα δὲ πάντ' ἐστί, καί τινά γ' αὐτῶν καὶ κακοστόμαχα καὶ ἀηδῆ, συῶν ὄντα βρώματα καὶ τούτων οὐχ ἡμέρων, ἀλλ' ἐν τοῖς ὄρεσι διαιτωμένων· ἀπ' αὐτῶν οὖν (γρ. ἴσ. γοῦν) ἐκεῖνοι πλείστην ἔχουσι τροφήν».

Ὁ Λοβέκκιος ἀποφαίνεται ἐν τοῖς Προλεγομένοις (σελ. 77) ὅτι ὁ καρπὸς τῆς πρίνου ἢ τοῦ πρίνου ἐκαλεῖτο *πρῖνα* (*τὰ πρῖνα*), εἰς πίστωσιν δὲ τῆς αὐτοῦ γνώμης μνημονεύει τὸ χωρίον τοῦ Γαληνοῦ, ὃ βλέπει τις ἐν τοῖς ἄνω. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἡμεῖς πειθόμεθα ὅτι ἐλέχθη ποτὲ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ *πρῖνα* πρὸς δήλωσιν τῶν τῆς πρίνου βαλάνων.

Ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ', σελ. 1604-5 ὑπολαμβάνει ὅτι εἶπεν ὁ Γαληνὸς *πρίνινα*, ὄνομα ὁμοίως ἐσχηματισμένον τῷ *βάτινον*, ὅπερ ἐσήμαινε τὸν καρπὸν τῶν βάτων, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Γαληνὸς ἐν Τόμ. Ϛ', σελ. 589. Πρβ. καὶ Λεξ. Πασσοβ. λ. *πρῖνον* (Τόμ. Β', σελ. 1076). Λίαν ἀπίθανον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐκλήθησαν *πρίνινα* ὑφ' Ἕλληνος αἱ πρίνιναι βάλανοι.

Ὁ Γαληνὸς ἔγραψεν ἀναντιλέκτως «κράνια γὰρ καὶ *προῦμνα* καὶ βάτινα καὶ κυνόσβατα καὶ βράβυλα κτέ.», ὡς ἐν σελ. 619 «καθάπερ γε καὶ θάμνοι τινές, οἷον ὅ τε τῆς βάτου καὶ τῆς κυνοσβάτου καὶ ὁ τῆς ἀχέρδου τε καὶ ἀχράδος ὅ τε τῶν ἀγριοκοκκυμήλων, ἃ *προῦμνα* παρ' ἡμῖν καλοῦσι, καὶ ὁ τοῦ τὰς ἐπιμηλίδας φέροντος» καὶ ἐν Τόμ. ΙΒ', σελ. 921 «πλείστου μὲν γὰρ ὅ τε τῶν καρύων δεῖται καὶ μετ' αὐτὸν ὁ τῶν βατίνων τε καὶ συκαμίνων, ὀλίγου δὲ ὅ τε τῶν μήλων καὶ τῶν ῥοιῶν καὶ ἀχράδων, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὁ μεσπίλων καὶ ὁ ἀπὸ κρανίων δὲ καὶ βραβύλων καὶ τῶν καλουμένων παρ' ἡμῖν *προύμνων*» καὶ ἐν Τόμ. ΙΓ', σελ. 289 «*προύμνων* ἀγρίων ξέσται δύο». Πρβ. καὶ Ὀρειβάσ. Τόμ. Α', σελ. 211, 2 «κράνα, *προῦμνα*, βάτινα, μιμαίκυλα, ζίζυφα, διόσπυρα, ἁλικάκκαβα» καὶ σελ. 245, 7 «μύρτα, ἄγρια κοκκύμηλα, ἃ *προῦμνα* καλοῦσιν». Ἴδε καὶ Γλωσσάρ. Δουκαγγ. σελ. 1259 καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ϛ', σελ. 2078.

Ὡς δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ τὸ *προῦμνα* κακῶς ἀναγνωσθὲν μετέπεσεν εἰς τὸ *πρῖνα*, οὕτω παρ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Τραλλιανῷ τὸ *προύμνων* εἰς τὸ *πρίνων* ἐν Τόμ. Β', σελ. 139 «τῷ χυλῷ τοῦ ὄμφακος καὶ καρύων λεμμάτων καὶ κράνων καὶ *πρίνων* καὶ οὔων». Καὶ ἐν σελ. 131 τῶν ἀντιγράφων τινὰ ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ «ἀχράδων καὶ μεσπίλων καὶ βραβύλων καὶ κρανίων καὶ *προύμνων*» ἔχουσι τὸ ἐσφαλμένον *πρίνων*. Τριττὴν δὲ γραφὴν βλέπομεν ἐν σελ. 431 «*προύμνων* ἀγρίων» καὶ *πρέμνων* καὶ *πρίμνων*.

Ἐκαλεῖτο δὲ *προῦμνον* καὶ τὸ φυτόν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Γαληνὸς Τόμ. ΙΒ', σελ. 33 «ὁ δὲ τῶν ἀγρίων καρπὸς στυπτικὸς ἐναργῶς ἐστι καὶ σταλτικὸς γαστρός· ὀνομάζεται δὲ τὸ φυτὸν τοῦτο κατὰ τὴν Ἀσίαν *προῦμνον*». Ἀλλὰ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ περὶ Φυτ. Ἱστορ. Θ', α', 2 ἀπαντᾷ «ἀμυγδαλῆς, κεράσου, *προύμνης*, ἀρκεύθου». Ἀποκατέστησε δὲ τὴν γραφὴν ταύτην ὁ Σνειδῆρος ἀντὶ τῆς πρότερον φερομένης *προύνης* (Ἴδε Σνειδῆρον εἰς *Θεόφρ*. Τόμ. Γ', σελ. 708

καὶ Τόμ. Ε', σελ. 418). Ὁ Κοραῆς ἀποφαίνεται ἐν *Ὑλ. Γαλλογραικ. Λεξ.* σελ. 285 «Εἰς τὸν Θεόφραστον γράφεται *Προύνη*· ἴσως *Προυνῆ*, καθὼς Συκέα, Συκῆ».

Ὁ Κασαύβων γράφει ἐν ταῖς εἰς Ἀθήναιον Παρατηρήσεσι σελ. 102 «Fructus coccymeleæ testibus Aëtio et Aegineta προῦμνον in Asia vulgo appellabatur, quanquam Galenus l. II. de vi alim. προῦμνα ait dicta suo tempore fructus τῶν ἀγριοκοκκυμήλων. Utut sit, ab Asiatica voce originem habet Latinorum prunus. προύνη tamen etiam Theophrasto arboris nomen». Λέγει δὲ καὶ ὁ Σνειδῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Ε', σελ. 418 «Galenus de Simplic. med. libro 7. prunum agrestem in Asia προῦμνον vocari refert, quod nomen frequentarunt Paulus Aegineta, Aëtius et Alexander Trallianus pariter ac Romani». Πρβ. Κοραῆν ἐν *Ἀτάκτ.* Τόμ. Α', σελ. 190 «Δαμάσκηνα· ἢ μᾶλλον Δαμασκηνά. Οὕτως ὠνομάσθησαν ἀπὸ τὴν Δαμασκὸν ὅθεν μετεφέρθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Syria (λέγει ὁ Πλίνιος, XIII, 5) peculiares habet arbores . . . Pruna in Damasco monte nata, et Myxa. Τὸ Pruna (pruneaux) εἶναι ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν *Προῦμνον* ἢ *Προῦνον*· τὰ ὠνόμαζαν καὶ *Κοκκύμηλα*» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 594 καὶ ἐν *Ὑλ. Γαλλογραικ. Λεξ.* σελ. 285 «Prune, Προῦμνον, Προῦνον Δ. Ὁ Γαληνὸς τὸ ὀνομάζει *Προῦμνον*· Ἀλέξανδρος ὁ Τραλλιανός, *Προῦνον*· Σήμερον δέ, *Δαμάσκηνον*». Ἴδε καὶ Φρίσχιον εἰς *Θεόκρ.* Τόμ. Α', σελ. 250-1 καὶ Ἕννιον ἐν *Kulturpfl. und Hausth.* σελ. 330 ἐκδ. β'.

Ὀρθῶς εἶνε γεγραμμένον «τὰ μὲν οὖν κράνα καὶ τὰ βάτινα καὶ τὰς βαλάνους καὶ τὰ *μιμαίκυλα*· καλεῖται δὲ οὕτως ὁ τοῦ κομάρου καρπός» καὶ «κράνια γὰρ καὶ πρῖνα (προῦμνα) καὶ βάτινα καὶ κυνόσβατα καὶ βράβυλα καὶ *μιμαίκυλα* καὶ ζίζυφα κἑξ.», κακῶς δὲ «εἰς ἅπαντα δὲ χείρων ἐστὶν ἡ *μιμαίκυλος* τῆς ἀπὸ τῶν δρυῶν βαλάνου, καθάπερ αὕτη τῆς τῶν καστανῶν ὀνομαζομένων». Πρῶτον μὲν δυσπαράδεκτον φαίνεται ὅτι παρελήφθη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ τὸ θηλυκὸν ἡ *μιμαίκυλος* πρὸς δήλωσιν τοῦ καρποῦ τῆς κομάρου. Ἔπειτα δ' ἡ λέξις *μιμαίκυλος* φέρεται ἐν τῷ περὶ βαλάνων λόγῳ τοῦ Γαληνοῦ καὶ σημαίνεται δι' αὐτῆς βάλανος χείρων εἰς ἅπαντα τῆς βαλάνου τῆς

δρυὸς οὖσα. Ἀλλὰ τὸ *μιμαίκυλον* δὲν εἶνε βάλανος· γίνεται δ' ἐν τοῖς ἑξῆς μνεία ἄλλων τε καὶ τῶν *μιμαικύλων*.

Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν χρῆσιν ὁ συγγραφεὺς ἐποιήσατο τοῦ ὀνόματος *ἄκυλος*· «εἰς ἅπαντα δὲ χείρων ἐστὶν ἡ *ἄκυλος* τῆς ἀπὸ τῶν δρυῶν βαλάνου». Ὠνομάζετο δ' *ἄκυλος* ἡ τῆς πρίνου βάλανος, ὡς δηλοῖ ὁ Γαληνὸς ἐν Τόμ. Ϛ', σελ. 778 «τὰς δὲ τῶν πρίνων βαλάνους, ἃς *ἀκύλους* ὀνομάζουσιν Ἕλληνες· εἰσὶ δὲ στρυφναὶ καὶ σκληραὶ καὶ διὰ τοῦτ' ἀηδεῖς, κἂν ἑφθάς τις προσφέρηται· δυσπέπτους καὶ παχυχύμους οὔσας φυλάττεσθαι χρή». Πρβ. καὶ σελ. 779 «ἀλλ' ὅσον γε τῶν βαλάνων αἱ *ἄκυλοι* στρυφνότεραι, τοσοῦτον τῶν καστανίων αἱ βάλανοι» καὶ σελ. 780 «κατὰ μὲν τὰς *ἀκύλους* τε καὶ τὰς τῶν δρυῶν βαλάνους καὶ τὰ καστάνια τοῖς κατὰ μέρος δένδροις οὐ μεγάλη τις διαφορὰ τοῦ καρποῦ». Λέγει δὲ καὶ ὁ Φρύνιχος ἐν Σοφιστ. Προπαρ. σελ. 22, 6 «*Ἄκυλος*: ὁ τῆς πρίνου καρπός· ὑῶν δ' ἐστὶ σιτία».

Ἀπαντᾷ δὲ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα καὶ παρ' Ὁμήρῳ καὶ παρ' ἄλλοις παλαιοῖς τε καὶ μεταγενεστέροις, οἷον

Ὀδυσσ. Κ, 241 «τοῖσι δὲ Κίρκη πάρ ῥ' *ἄκυλον* βάλανόν τ' ἔβαλεν καρπόν τε κρανείης ἔδμεναι, οἷα σύες χαμαιευνάδες αἰὲν ἔδουσιν». Περὶ τῶν καρπῶν τούτων γίνεται ἐν τοῖς εἰς τὴν Ὀδύσσειαν Σχολίοις σελ. 464, 24 Δινδ. ἡ παρατήρησις ἥδε· «*Ἄκυλον* δέ φησι τὸν τῆς πρίνου καρπόν, *βάλανον* δὲ τὸν τῆς δρυός, καρπόν τε κρανείης τὸν τῆς κρανέας καρπόν, ὅς πίτταξις καλεῖται, οἱ δὲ βάρβυλος, οἱ δὲ μάραος». Γράφει δὲ καὶ ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1657, 14 «*Ἄκυλον* δὲ τὸν τῆς πρίνου, φασί, λέγει καρπόν, ὡς δηλοῖ καὶ Ἀθήναιος ἐν τῷ *ὁ συκάμινος συκαμίνους, ὁρᾷς, φέρει, ὁ πρῖνος ἀκύλους, ὁ κόμαρος μιμαίκυλα* — Βάλανοι δὲ οὐ δρυῶν μόνον ἀλλὰ καὶ φοινίκων καθ' ὁμοιότητα — Καὶ βάλανοι δὲ Διὸς τὰ κάστανα κατά τινας τῶν παλαιῶν. Κράνεια δὲ προπαροξυτόνως τὸ φυτόν· ὁ δὲ καρπὸς αὐτῆς σεσίγηται μὲν Ὁμήρῳ διὰ τὸ δυσεκφώνητον, καλεῖται δέ, φασί, πίτταξις, οἱ δὲ βάρβυλόν φασιν, οἱ δὲ μάραον» (Πρβ. καὶ Κραμ. Ἀνέκδ. Παρ. Τόμ. Α', σελ. 396, 4). Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 50 ϛ' παρατίθενται ἐκ τοῦ κωμικοῦ Ἄμφιδος οἱ στίχοι:

ὁ συκάμινος συκάμιν', ὁρᾷς, φέρει,
ὁ πρῖνος ἀκύλους, ὁ κόμαρος μιμαίκυλα.

Ὁ Μεινέκιος προσέθηκε μετὰ τοὺς στίχους τούτους (ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Γ', σελ. 318) τὸ *κράνεια μέσπιλα* ἐκ τοῦ Ὀνομαστικοῦ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Α', 233 «Συκάμινος· ἔστι δ' ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ. Ὁ μὲν καρπὸς συκάμινον οὐδετέρως, τὸ δὲ δένδρον ἀρρενικῶς ἐκφέρεται·

ὁ συκάμινος συκάμιν', ὁρᾷς, φορεῖ,
κρανία (κράνεια) μέσπιλα».

Σημειώσεως ἄξιον εἶνε ὅτι παρὰ μὲν τῷ Ἀθηναίῳ κεῖται *φέρει*, παρὰ δὲ τῷ Πολυδεύκει *φορεῖ*. Ἀλλὰ τὸ δένδρον *φέρει* καρπούς, οὐ *φορεῖ* (Ἴδε Κόβητον ἐν *Nov. Lect.* σελ. 140). Περὶ τοῦ *φέρειν* καὶ *φορεῖν* θὰ διαλάβωμεν ἀλλαχοῦ ποιούμενοι λόγον καὶ περὶ τοῦ παρὰ τῷ Θεοκρίτῳ Εἰδ. Α', 132 «νῦν δ' ἴα μὲν *φορέοιτε* βάτοι, *φορέοιτε* δ' ἄκανθαι».

Κρατῖν. ἐν Σχολ. εἰς Πλάτ. Λύσ. σελ. 206 ε' «ἢ Διονυσίοις *ἀκύλοις* παίζουσ' ἀνέμενοι τρόπα». Τὸ χωρίον τοῦτο εἶνε παρεφθαρμένον. Ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Β' σελ. 113 εἴκασεν:

οἳ (εἰ) Διονυσίοις
ἀκύλοις ἀεὶ παίζουσ' ἀνειμένοι τρόπα.

Ἥκιστ' ἀποδεκτὴ ἡ γραφὴ αὕτη φαίνεται. Πρβ. καὶ Κόκκιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Κωμικῶν Τόμ. Α', σελ. 65.

Φερεκράτ. ἐν Βεκκ. Ἀνεκδ. σελ. 373, 27 «καὶ τὰς βαλάνους καὶ τὰς *ἀκύλους* καὶ τὰς ἀχράδας περιόντας». Περὶ τοῦ τύπου *περιόντας* ἀντὶ τοῦ *περιιόντας* θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ. Ὁ Βλαϋδέσιος γράφει ἐν *Advers. in Com. Gr. Fragm.* Τόμ. Α', σελ. 25 «περιόντας: Qu. περινοστεῖ. Cf. Arist. Pac. 762. παλαίστρας περινοστῶν. Vel περιῄει aut περιέρρει (περιέρρων). Sed cf. Antiph. III 141, περιόντα».

Θεόκρ. Ε', 94 «οὐδὲ γὰρ οὐδ' *ἀκύλοις* ὀρομαλίδες· αἱ μὲν ἔχοντι λεπτὸν ἀπὸ πρίνοιο λεπύριον, αἱ δὲ μελιχραί». Ἐν τοῖς εἰς Θεόκριτον Σχολίοις φέρεται σελ. 205, 8 Ἀρηνσ. «Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἀκύλοις: ταῖς τοῦ πρίνου βαλάνοις· *ἄκυλος* γὰρ ὁ τοῦ πρίνου καρπός — Ὀρομαλίδες δὲ τὰ ἄγρια μῆλα — Ἀσκληπιάδης δὲ ὁμομαλίδες γράφει» καὶ σελ. 206, 6 «*Ἄκυλος* τὸ πρινοβάλανον, ὀριμαλὶς δὲ τὸ ἄγριον μῆλον». Ὁ Ἀρήνσιος παρέλαβεν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοκρίτου Τόμ.

Α', σελ. 43 τὴν γραφὴν *ὁμομαλίδες*· ἱκανὸν δὲ περὶ αὐτῆς λόγον ἐποιήσατο ἐν τῷ Β' τόμῳ, τῷ περιέχοντι τὰ Σχόλια, σελ. 506. Τῇ γνώμῃ τοῦ Ἀρηνσίου προσέθετο μὲν ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ Γ' ἐκδόσει τῶν Βουκολικῶν Ποιητῶν σελ. 236, ἠναντιώθη δ' ὁ Φρίσχιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοκρίτου Τόμ. Α', σελ. 172. Ἀντὶ τοῦ *λεπτόν* ἐγράφη ὑπό τινων *λεπρόν*, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀρηνσίου *λειτόν* (τουτέστι: *λιτόν*· πρβ. Ἐφημ. Φιλομ. 1880, σελ. 136), ὑπὸ δὲ τοῦ Μεινεκίου *λυπρόν*, ὃ καὶ ὁ Φρίσχιος ἐνέκρινεν.

Ἀρατ. 1047 «πρῖνοι μὲν θαμινῆς *ἀκύλου* κατὰ μέτρον ἔχουσαι». Σχολ. σελ. 148, 20 Βεκκ. «Ὁ δὲ *ἄκυλος* ὁ καρπός ἐστι τῆς πρίνου. Καὶ Ὅμηρος· παρὰ δ' ἄκυλον βάλανόν τε».

Ἀριστ. περὶ τὰ Ζῷ. Ἱστορ. Η', ϛ', 3 «πιαίνεται δὲ τὸ ζῷον τοῦτο κριθαῖς, κέγχροις, σύκοις, *ἀκύλοις*, ἀχράσι, σικύοις».

Ἱπποκρ. Τόμ. Γ', σελ. 449 «*ἄκυλοι* δὲ καὶ βάλανοι καὶ φηγοὶ στατικὰ ὠμὰ καὶ ὀπτά· ἑφθὰ δὲ ἧσσον».

Λόγγ. Ποιμεν. Γ', 3 «βοῶν ἐπὶ φάτναις φροντὶς ἦν ἄχυρον ἐσθιόντων, αἰγῶν καὶ προβάτων ἐν τοῖς σηκοῖς φυλλάδας, ὑῶν ἐν τοῖς συφεοῖς *ἄκυλον* καὶ βαλάνους». Ἴδε Σειλῆρον εἰς *Λόγγ*. σελ. 261.

Πολυδεύκ. Θ', 103 «ἡ δὲ τρόπα καλουμένη παιδιὰ γίνεται μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δι' ἀστραγάλων — πολλάκις δὲ καὶ *ἀκύλοις* καὶ βαλάνοις ἀντὶ τῶν ἀστραγάλων οἱ ῥίπτοντες ἐχρῶντο».

Ὁ Θεόφραστος γράφει ἐν τῇ περὶ Φυτῶν Ἱστορίᾳ βιβλ. Γ', ιϛ', 3 «Ὁ δὲ καλοῦσιν οἱ Ἀρκάδες φελλόδρυν τοιάνδε ἔχει τὴν φύσιν· ὡς μὲν ἁπλῶς εἰπεῖν ἀνὰ μέσον πρίνου καὶ δρυός ἐστιν· καὶ ἔνιοί γε ὑπολαμβάνουσιν εἶναι θῆλυν πρῖνον — Καλοῦσι δὲ οἵ γε Δωριεῖς καὶ ἀρίαν τὸ δένδρον. Ἔστι δὲ μαλακώτερον καὶ μανότερον τοῦ πρίνου, σκληρότερον δὲ καὶ πυκνότερον τῆς δρυὸς — καὶ τὸν καρπὸν (ἔχει) τοῦ μὲν πρίνου κατὰ μέγεθος ἐλάττω, ταῖς ἐλαχίσταις δὲ βαλάνοις ἴσον, καὶ γλυκύτερον μὲν τοῦ πρίνου, πικρότερον δὲ τῆς δρυός. Καλοῦσι δέ τινες τὸν μὲν τοῦ πρίνου καὶ τὸν ταύτης καρπὸν *ἄκυλον*, τὸν δὲ τῆς δρυὸς *βάλανον*». Πρβ. καὶ Συναγωγ. Λέξ. Χρησ. ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ, σελ. 373, 25 «*Ἄκυλος* ὁ τῆς πρίνου καρπὸς καλεῖται ὑπὸ τῶν παλαιῶν, *βάλανος* δὲ ὁ τῆς δρυός».

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ γεγραμμένα ἐν *Ἀτάκτ*. Τόμ. Ε', σελ. 9 «Ἀκιλλάκαν, θηλ. ὀνομάζουν εἰς τὴν Κρή-

την, κατὰ τὸν Βελώνιον (Observat. I, 16, pag. 38) γένος τὶ δρυὸς (chêne). Εἰς δὲ τὸ ἅγιον Ὄρος *Ἀρίαν* (Ibid. 42, pag. 88). Πιθανὸν ὅτι ἐκεῖνο τὸ γένος, τῆς ὁποίας τὸν καρπὸν ὀνομάζει *Ἄκυλον* ὁ Ποιητὴς (Ὀδυσσ. κ', 242),

Παρ' ἄκυλον βάλανόν τ' ἔβαλεν, καρπόν τε κρανείης.

Ἡ Ἄκυλος (λεγομένη καὶ Ἀκύλη), ἡ ἀπὸ τὸν Θεόφραστον ὀνομαζομένη Ἀρία, εἶναι ἡ Quersus ilex (l'Yeuse) τῶν φυτολόγων· ἡ δὲ Βάλανος, ἡ Quercus esculus (hêtre) ἡ καὶ Φηγός, Ἑλλ. (Fagus, Ῥωμ.) λεγομένη. Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Θεοκρίτου (V, 94) ἐξηγεῖ τὰς ἀκύλους *Τὰς τοῦ πριτου βαλάνΑΣ· Ἄκυλος γὰρ ὁ τοῦ πρίνου καρπός*. Ἀλλοῦ δέ, περὶ τοῦ Φηγοῦ τοῦ αὐτοῦ Θεοκρίτου (IX, 20), *Φηγοί, οἱ βάλανοι. . . . Εἰσὶ δὲ δρυὸς γένη πέντε, Φηγός, Κιμερίς, Ἐτυμόδρυς, Ἀλίφλοιος, Ἄκυλος*». Οὐδέποτ' ἐλέχθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ *ἀκύλη*, ἀλλ' ἀείποτ' εἰς ΟΣ ἐπερατοῦτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα. Κακῶς ἄλλοτ' ἔκειτο παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ *ἀκύλΑΙΣ* (Ἴδε Σνειδῆρον εἰς *Ἀριστοτ. περὶ τὰ Ζῷ. Ἱστορ.* Τόμ. Γ', σελ. 612). Περὶ τῆς μετ' ἀρσενικοῦ ἄρθρου ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματος *φηγός*, *περὶ τοῦ φηγοῦ*, οὐδὲν νῦν λέγομεν. Παρατηροῦμεν δ' ὅτι ἐν τοῖς εἰς Θεόκριτον Σχολίοις Εἰδ. Θ', 20 ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «εἰσὶ δὲ δρυὸς γένη πέντε· φηγός, κιμερίς, ἐτυμόδρυς, ἄλυφλος καὶ *ἄμυλος*» (Ἴδε τὴν Διδώτειον ἔκδοσιν τῶν εἰς Θεόκριτον Σχολίων σελ. 67, 23). Μετέβαλον δὲ τὸ *ἄμυλος* εἰς τὸ *ἄκυλος* ὁ Κισλίγγιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοκρίτου σελ. 932 καὶ ὁ Σνειδῆρος ἐν τῇ τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Ε', σελ. 303. Ὁ Ἀρήνσιος ἔγραψε μὲν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν εἰς Θεόκριτον Σχολίων σελ. 307, 8 «Εἰσὶ δὲ δρυὸς γένη πέντε· φηγός, ἡμερίς, ἐτυμόδρυς, ἀλίφλοιος καὶ *αἰγίλωψ*». Ἀλλ' ἐν σελ. 531 εἴκασε «φηγός, ἡμερὶς (*ἡ καὶ*) ἐτυμόδρυς, ἀλίφλοιος, (*πλατύφυλλος*) καὶ αἰγίλωψ», ὁρμηθεὶς ἐξ ὧν λέγει ὁ Θεόφραστος ἐν τῇ περὶ Φυτῶν Ἱστορίᾳ βιβλ. Γ', η', 2 «Γένη μὲν οὖν οἱ μὲν τέτταρα ποιοῦσιν, οἱ δὲ πέντε. Διαλλάττουσι δ' ἔνια τοῖς ὀνόμασιν, οἷον τὴν τὰς γλυκείας φέρουσαν *οἱ μὲν ἡμερίδα καλοῦντες, οἱ δ' ἐτυμόδρυν*. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' ἄλλων. Ὡς δ' οὖν οἱ περὶ τὴν Ἴδην διαιροῦσι, τάδε ἐστὶ τὰ εἴδη· ἡμερίς, αἰγίλωψ, *πλατύφυλλος*, φηγός, ἀλίφλοιος». Ἀναγκαῖον δὲ νομίζομεν νὰ δηλωθῇ ὅτι ἡ μὲν τοῦ *ἄλυφλος* μετατύπωσις εἰς τὸ *ἀλίφλοιος* ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κοιλή-

ρου, ἡ δὲ τοῦ *κιμερίς* εἰς τὸ *ἡμερίς* ὑπὸ τοῦ Κισλιγγίου (ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοκρίτου σελ. 932). Σημειωτέον ἐν τέλει ὅτι οὐδὲν μαρτύριον ἔχομεν τῆς ἐπὶ δένδρου χρήσεως τοῦ ὀνόματος *ἄκυλος*.

Εἴδομεν ὅτι *ἄκυλος* ἐκαλεῖτο ὁ τῆς πρίνου καρπός, κατὰ δὲ τὸν Θεόφραστον καὶ ὁ τῆς φελλόδρυος ἢ ἀρίας. Ὁ Νίκανδρος δ' ὅμως ἐκάλεσεν *ἀκύλους* τὰς τῆς φηγοῦ βαλάνους ἐν τοῖς Ἀλεξιφαρμάκοις στίχ. 260:

ἀλλὰ σὺ πολλάκι μὲν χαίτην δρυὸς οὐλάδα κόψας,
πολλάκι καὶ φηγοῖο πόροις ἀκύλοισιν ὁμαρτῇ.

Ἐν τοῖς Σχολίοις φέρεται «Πολλάκις μὲν καὶ τῆς φηγοῦ φησι τὴν χαίτην βάλοις ὁμοῦ τοῖς ἀκύλοις, τουτέστι τῷ καρπῷ» καὶ «Ἤγουν σὺν αὐταῖς ταῖς βαλάνοις· διαφέρει γάρ, φησί, δρῦς καὶ φηγός, εἰ μή που φηγὸν τὴν πρῖνον εἶπεν· ἄλλη γὰρ δρῦς καὶ ἄλλη φηγὸς καὶ ἄλλη πρῖνος, τὰ δὲ τρία δρύες καλοῦνται». Ἀνελλήνιστος εἶνε ἡ κατ' ἀρσενικὸν γένος ἐκφορὰ *τοῖς ἀκύλοις* καὶ *ὁ ἄκυλος* (ἐν Σχολ. εἰς Ἄρατ. σελ. 148, 20). Ὁ Εὐτέκνιος γράφει ἐν τῇ Μεταφράσει τῶν Νικάνδρου Ἀλεξιφαρμάκων (σελ. 238, 7 Διδ.) «φύλλα τοῦτο μὲν δὴ κοπτέτω ὁ τοιοῦτος δρυός, τοῦτο δὲ καὶ φηγοῦ, ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς τοῖς φύλλοις κοπτέτω τὸν καρπὸν τῆς φηγοῦ».

Δ'.

Κάστανα — καστάνια, κτλ.

Ἐν οἷς ἐκ τοῦ Γαληνοῦ κατεχωρίσαμεν ἔμπροσθεν (σελ. 533) εἶνε γεγραμμένον «Εἰς ἅπαντα δὲ χείρων ἐστὶν ἡ μιμαίκυλος (ἡ ἄκυλος) τῆς ἀπὸ τῶν δρυῶν βαλάνου, καθάπερ αὕτη τῆς τῶν καστανῶν ὀνομαζομένων· ἄρισται γὰρ ἐκεῖναι τῶν βαλάνων εἰσίν, ἔνιοι δὲ λοπίμους αὐτὰς ὀνομάζουσιν».

Ὁ Λοβέκκιος μνησθεὶς ἐν τοῖς Παραλειπομένοις σελ. 319 τοῦ ὀνόματος *κάστανα* ἐδήλωσεν ὅτι ὁ Γαληνὸς ἐν Τόμ. Ϛ', σελ. 621 ἐποιήσατο χρῆσιν τῆς ὀξυτόνου ἐκφορᾶς (*καστανά-καστανῶν*). Τὴν γνώμην τοῦ Λοβεκκίου παρέθετο ὁ Ζαχῆρος ἐν *Dissert. Philol. Hal.*

Τόμ. Γ', σελ. 45, οὐδὲν δ' αὐτὸς περὶ τῆς ἀήθους τονώσεως παρετήρησεν. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 1008 νομίζεται ὅτι τὸ *καστανῶν* εἶνε πλημμελὴς γραφὴ τοῦ *καστάνων*.

Ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν μὲν νὰ πείσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι ἐρρήθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ *καστανά* - *καστανῶν*, δὲν τολμῶμεν δὲ νὰ γράψωμεν ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ *καστάνων* γενικὴν τοῦ *κάστανα*, διότι λόγος ἐν αὐτῷ γίνεται οὐχὶ περὶ καρπῶν ἀλλὰ περὶ δένδρων. Πρὶν δὲ ζητήσωμεν τὴν λέξιν, ἥτις ἐτέθη πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ, καλὸν νομίζομεν νὰ γνωσθῇ τίνα ὀνόματα ἀπαντῶσι παρὰ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ ἔχοντα κοινὸν μὲν τὸ ΚΑΣΤΑΝ, διάφορον δὲ τὴν κατάληξιν. Εἶνε δ' ἃ ἡμεῖς εὕρομεν παρ' αὐτῷ διδακτικὰ τοῦ πράγματος χωρία τάδε.

Τόμ. ϛ', σελ. 777 : ὀνομάζουσι δ' οἱ ἄνθρωποι τὰς μὲν τῶν φοινίκων (βαλάνους) ὁμωνύμως αὐτῷ τῷ φυτῷ φοίνικας· ὅσαι δ' ἐπὶ ταῖς δρυσί, τὰς μὲν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἡδέως ἐσθιομένας *καστανέας*, ἔνιοι δὲ *καστάνια* κατὰ τὸ καλούμενον οὐδέτερον γένος.

Τόμ. ϛ', σελ. 779 : ἀλλ' ὅσον γε τῶν βαλάνων αἱ ἄκυλοι στρυφνότεραι, τοσοῦτον τῶν *καστανίων* αἱ βάλανοι.

Τόμ. ϛ', σελ. 780 : κατὰ μὲν τὰς ἀκύλους τε καὶ τὰς τῶν δρυῶν βαλάνους καὶ τὰ *καστάνια* τοῖς κατὰ μέρος δένδροις κτέ.

Τόμ. ϛ', σελ. 791 : εἰσὶ δ' οἱ μὲν ἀπὸ δρυῶν (καρποὶ) ὀλίγου δεῖν ἅπαντες κακόχυμοι πλὴν τῶν *καστανειῶν* ὀνομαζομένων βαλάνων.

Τόμ. ΙΑ', σελ. 647 : ἀλλὰ σκληρὸν μένον ἐπικτήσεται γλυκύτητα, καθάπερ αἱ τῶν δρυῶν βάλανοι καὶ μάλιστα αἱ ὀνομαζόμεναι *καστανεῖαι*.

Τόμ. ΙΑ', σελ. 648 : στρυφνὸς δὲ ἅμα καὶ γλυκὺς ὅ τε τῆς μυρσίνης καὶ ὁ τῆς ἀχράδος καὶ ὁ τῆς δρυός· καὶ πλέον μὲν γλυκὺς ἢ στρυφνὸς ὁ τῆς *καστανείας* ὀνομαζόμενος, αὐστηρὸς δὲ μόνον ὁ τῶν Ἀμιναίων ἀμπέλων καρπὸς καὶ οἶνος ».

Θαυμάζομεν βλέποντες παρὰ τῷ Γαληνῷ τὸ μὲν *καστανέας* ἐπὶ τῶν βαλάνων παρειλημμένον, τὸ δὲ *καστανείας* ἐπὶ τοῦ δένδρου. Νομίζομεν δ' ὅτι ἐκλείπει τὸ καθ' ἡμᾶς παράδοξον τοῦτο, ἂν ἀναγνῶμεν « τὰς μὲν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἡδέως ἐσθιομένας *καστανείας*, ἔνιοι δὲ καστάνια » καὶ « ὁ τῆς *καστανέας* ὀνομαζομένΗΣ ». Εὔλογον δ' ἡ-

μῖν φαίνεται νὰ μεταβληθῇ καὶ τὸ «πλὴν τῶν *καστανείων* ὀνομαζομένων βαλάνων» εἰς τὸ *καστανείων* καὶ τὸ «αἱ ὀνομαζόμεναι *καστανεῖαι*» εἰς τὸ *καστάνειαι*. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λ. *λόπιμος* μνημονεύεται ἐκ τοῦ Ἀετίου τὸ «ἄρισται δὴ τῶν βαλάνων πασῶν εἰσιν αἱ *καστάνιαι* καὶ αἱ λόπιμοι ὀνομαζόμεναι». Γραπτέον δὲ «*αἱ καὶ* λόπιμοι ὀνομαζόμεναι». Δύναται δὲ τὸ ἐπίθετον *καστάνειος* νὰ ὑποληφθῇ τοῦ *καστανέα* παράγωγον, ὡς τοῦ *μηλέα* εἶνε τὸ *μήλειος*· ἀλλὰ δὲν φαίνεται τὸ πρᾶγμα ἀναμφίλογον. Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ γλώσσῃ λέγεται *nux castanea* καὶ *castaneae nuces* (Ἴδε Φορβιγῆρον εἰς *Βεργιλ. Βουκολ.* II, 52) καὶ ἁπλῶς *castanea-castaneæ*.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐπειδὴ ἅμα μὲν βάρβαρον, ἅμα δ' ἀνάρμοστον τῇ ῥήσει τοῦ Γαληνοῦ εἶνε τὸ *καστανῶν*, εἰκάζομεν ὅτι ἔκειτο κατ' ἀρχὰς παρ' αὐτῷ «καθάπερ αὕτη τῆς τῶν *καστανεῶν* ὀνομαζομένων». Τὸ περισπασμένον *καστανῶν* εἶνε μὲν αὐτὸ ἀσύστατον, διδάσκει δ' ἴσως ὅτι ἐκείνη ἡ μετατύπωσις αὐτοῦ ἔχει καλῶς, καθ' ἣν σχηματίζεται λέξις ὁμοία τὴν τάσιν οὖσα.

Ταύτην ἡμεῖς τὴν γνώμην ἀποφαινόμεθα. Ἐνδέχεται δ' ὅμως ἄλλος τις νὰ δοξάζῃ ὅτι ἐπανορθοῦται ἡ ῥῆσις, ἄν, ἐξαλειφομένου τοῦ ἄρθρου *τῆς*, ἀναγνωσθῇ «καθάπερ αὕτη τῶν *καστάνων* ὀνομαζομένων», ἀναφερόμενον εἰς ὀνομαστικὴν *κάστανα*, ἤ, τοῦ τόνου μόνου ἀναβιβαζομένου, γραφῇ «καθάπερ αὕτη τῆς τῶν *καστάνων* ὀνομαζομένων», ἐκλαμβανόμενον γενικὴ τοῦ *κάστανοι*, ὃ κεῖται παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ λέγοντι «Καρύαι: τὰς ἀμυγδάλΟΥΣ καὶ *καστάνους*. Καὶ τόπος». Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ οὐδετέρου *κάστανον* ἐπὶ τοῦ δένδρου τοῦ φέροντος κάστανα, ἣν οὐδαμῶς παρὰ τῷ Γαληνῷ ἐγκρίνομεν, θὰ γράψωμεν ἐν τοῖς ἔπειτα.

Ἐν τρισὶ τῶν ἐκ τοῦ Γαληνοῦ καταλεχθέντων ἄνω χωρίων φέρεται ὁ τύπος *καστάνια*. Τοῦ τύπου τούτου ὀλίγα ἔτι μαρτύρια ἔχομεν ἐξ ἄλλων νὰ μνημονεύσωμεν, οἷον

Διοσκορίδ. Τόμ. Β', σελ. 331 «ὠφελεῖ *καστανίων* τὸ ἐντὸς λεῖον σὺν οἴνῳ».

Ἡσύχ. «Εὐβοϊκά: τὰ *καστάνια*» καὶ «Ἀσκηρά: εἶδός τι τῶν *καταστανίων*».

Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 389, 1 «Εὐβοΐδες: τὰ *καστάνια*».

Πολυδεύκ. Α', 232 «Ἀχράδες—κάρυα τὰ οὐκ ἔχοντα διαφυήν.

Εἴη δ' ἂν ταῦτα τὰ λεπτοκάρυα ἢ μᾶλλον τὰ *καστάνια* ὀνομαζόμενα· φησὶ γὰρ περὶ αὐτῶν Ξενοφῶν· παῖδας σεσιτευμένους καρύοις ἑφθοῖς. Ἔνιοι δὲ ταῦτα καὶ Διὸς βαλάνους ὑπὸ τῶν ποιητῶν κεκλῆσθαι νομίζουσιν». Τὸ χωρίον τοῦ Ξενοφῶντος ἀπαντῶν ἐν Ἀναβ. Ε', δ', 32 ἔχει ὧδε· «ἐπεδείκνυσαν αὐτοῖς παῖδας τῶν εὐδαιμόνων σιτευτοὺς τεθραμμένους καρύοις ἑφθοῖς». Τὴν μετοχὴν *τεθραμμένους*, ἣν βλέπει τις καὶ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ παρατιθεμένῳ τὴν Ξενοφώντειον ῥῆσιν ἐν ταῖς εἰς Διονύσιον Παρεκβολαῖς σελ. 349, 36 Διδ., περιέγραψεν ὡς παρεμβεβλημένην ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect.* σελ. 463. Ἐν ἄλλῳ τόπῳ τῆς Ἀναβάσεως βιβλ. Ε', δ', 29 λέγει ὁ Ξενοφῶν «κάρυα δ' ἐπὶ τῶν ἀνώγεων ἦν πολλὰ τὰ *πλατέα* οὐκ ἔχοντα διαφυὴν οὐδεμίαν». Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 53 ε' «Τὰ δὲ *πλατέα* φυσωδέστερά ἐστιν, ἀλυπότερα δὲ τὰ ἑφθὰ τῶν ὠμῶν καὶ πεφρυγμένων, τὰ δὲ πεφρυγμένα τῶν ὠμῶν. Φιλότιμος δὲ ἐν τοῖς περὶ τροφῆς φησι· τὸ *πλατὺ* καὶ τὸ καλούμενον Σαρδιανὸν δυσκατέργαστά ἐστιν ὠμὰ πάντα καὶ δυσδιάλυτα — τὸ δὲ Ποντικὸν λιπαρὸν καὶ δυσκατέργαστον» καὶ ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις Τόμ. Γ', σελ. 449 «καὶ κάρυα τὰ στρογγύλα παραπλήσια· τὰ δὲ *πλατέα* πέπονα τρόφιμα». Νομίζεται δ' ὅτι διὰ τῶν πλατέων καρύων σημαίνονται τὰ κάστανα ἢ καστάνια (Ἴδε Σνειδῆρον εἰς *Ξενοφ. Ἀνάβ.* σελ. 239 Λινδορφ. καὶ Λένζιον ἐν *Βοταν. τῶν Ἀρχ. Ἑλλ. καὶ Ῥωμ.* σελ. 410). Ἀλλ' ὁ Ἔννιος γράφει ἐν *Kulturpfl. und Hausth.* σελ. 340 ἐκδ. β' «viel wahrscheinlicher aber eine grosse Art *corylus* waren, wie sie jene Gegenden hervorbringen». Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου «τὸ πλατὺ *καὶ* τὸ λεγόμενον Σαρδιανόν» μετέβαλεν ὁ Καιβέλιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀθηναίου Τόμ. Γ', σελ. ε εἰς τὸ «τὸ πλατὺ *κάρυον* τὸ καλούμενον Σαρδιανόν». Ἀλλ' ἐπιφέρεται πληθυντικὸς ἀριθμός· «τὸ πλατὺ καὶ τὸ λεγόμενον Σαρδιανὸν *δυσκατέργαστά* ἐστιν *ὠμὰ πάντα* καὶ *δυσδιάλυτα* κτέ.»

Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου εἶνε προενηνεγμένον διὰ διφθόγγου τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα σελ. 52 β' «Ἡρακλέων δέ φησιν ὁ Ἐφέσιος· κάρυα ἐκάλουν καὶ τὰς ἀμυγδάλας καὶ τὰ νῦν *καστάνεια*» (Πρβ. καὶ σελ. 54 δ').

Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 493, 25 «Κα-

στανέα: πόλις Μαγνησίας· ὅθεν καὶ τὰ *Καστάνεια κάρυα* τὰ ἀπὸ Καστάνης τινός». Ὁ Συλβούργιος ἔγραψεν «ἡ ἀπὸ Καστάνης τινός». Τοῦ ἑνικοῦ *Καστάνειον* γίνεται μνεία ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα ἀλλ' ἄνευ ἐξηγήσεως.

Πλείονα παραδείγματα ὑπάρχουσιν ἡμῖν πρόχειρα τοῦ τρισυλλάβου τύπου *κάσταvα*. Εἶνε δὲ τάδε.

Διοσκορίδ. Τόμ. Α', σελ. 137 «αἱ δὲ Σαρδιαναὶ βάλανοι, ἅς τινες λόπιμα ἢ *κάσταvα* καλοῦσιν ἢ μότα ἢ Διὸς βαλάνους, στύφουσι καὶ αὗται κτέ.».

Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 415, 1 «καὶ τὰ *κάσταvα* δὲ ἑψόμενα ἢ ὀπτὰ συμβάλλονται πάνυ» καὶ σελ. 426, 12 «τῶν δὲ *καστάνων* λαμβάνειν οὐδὲν ἄτοπον».

Ὀρειβάσ. Τόμ. Α', σελ. 4, 5 «καὶ κάρυα τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ *κάσταvα*» καὶ σελ. 208, 11 «θέρμοι τρόφιμοι, *κάσταvα*, φακῆ» καὶ σελ. 225, 11 «σήσαμον, ἐρύσιμον, *κάσταvα*, βάλανοι».

Ἀλέξ. Τραλλιαν. Τόμ. Β', σελ. 169 «ἐν δὲ τοῖς τραγήμασι τὰ *κάσταvα* τῶν ἄλλων πάντων προτιμᾶν» καὶ σελ. 291 «τούτοις καὶ τὰ *κάσταvά* ἐστιν ἐπιτήδεια καὶ μέσπιλα» καὶ σελ. 331 «τῶν δὲ τραγημάτων τὰ *κάσταvα* καὶ ἡ σταφίς» καὶ σελ. 405 «καὶ *κάσταvα* δὲ προσφέρεσθαι δεῖ οὐδὲν ὑφορώμενον» καὶ σελ. 407 «καὶ τὰ *κάσταvα* δὲ ὀπτὰ συμμέτρως ἐσθιόμενα». Πρβ. καὶ σελ. 457 καὶ 485 καὶ 495 καὶ 511.

Ἑρμ. Σωζομεν. Ἐκκλ. Ἱστορ. σελ. 900 Οὐεσ. «ὡς *καστάνοις* ἀντὶ σίτου κεχρῆσθαι τὸν δῆμον».

Φώτ. Ἐπιστ. σελ. 555 Βαλ. «ὀρειά σοι τὰ δῶρα, *κάσταvα* καὶ ἀμανῖται». Τὸ χωρίον τοῦτο ἐμνημονεύθη ὑπὸ τοῦ Σουίδα λ. *ὀρεία* (σελ. 783 β' Βεκκ.).

Γεωπον. σελ. 749 Νικλ. «Διὸς βάλανός ἐστι τὸ *κάσταvον*» καὶ σελ. 752 «ἀκρόδρυα δὲ καλεῖται ὅσα ἔξωθεν κέλυφος ἔχει, οἷον ῥοιά, πιστάκια, *κάσταvα*».

Ἡσύχ. «*Κάσταvα*: Διὸς βάλανοι, Εὐβοϊκὰ κάρυα» καὶ «Λόπιμα: *κάσταvα*· οἱ δὲ Εὐβοϊκά».

Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμηρ. σελ. 948, 50 «καὶ Εὐβοϊκὰ δέ, φασί, κάρυα τὰ *κάσταvα* καὶ Σαρδιαναὶ βάλανοι ἐκαλοῦντο» καὶ σελ. 1657, 18 «καὶ βάλανοι δὲ Διὸς τὰ *κάσταvα* κατά τινας τῶν παλαιῶν».

Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς εἶπε καθ' ἑνικὸν ἀριθμὸν ἐν Φυσ. καὶ Ἰατρ. Ἑλλ. Μικρ. Τόμ. Α', σελ. 208, 189 «τὸ *κάστανόν* θ' ὅμοιον».

Τοῦ τρισυλλάβου τύπου *κάστανα* ἐγένετο χρῆσις καὶ ὑπὸ Μνησιθέου τοῦ Ἀθηναίου, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου γεγραμμένων σελ. 54 β' «Μνησίθεος δ' ὁ Ἀθηναῖος ἐν τῷ περὶ ἐδεσμάτων, τῶν Εὐβοϊκῶν, φησί, καρύων ἢ *καστάνων*· ἀμφοτέρως γὰρ καλεῖται· δύσπεπτος μὲν ἡ κατεργασία τῇ κοιλίᾳ καὶ φυσώδης ἡ πέψις γίνεται, παχύνει δὲ τὰς ἕξεις, ἐάν τις αὐτῶν κρατήσῃ». Ἐν τοῖς ἑξῆς λέγει ὁ Ἀθήναιος «Ὁ δὲ Δίφιλος τὰ *κάστανα* καὶ Σαρδιανὰς βαλάνους καλεῖ» καὶ μετ' ὀλίγα «Ἀγέλοχος (Μειν.: *Ἀμφίλοχος*) δὲ ἄμωτα καλεῖ τὰ *καστάνEIα*· ὅπου δὲ γίνεται τὰ κάρυα τὰ Σινωπικά, ταῦτα δένδρα ἐκάλουν ἄμωτα». Ὁ Καιβέλιος εἰκάζει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀθηναίου *τούτων τὰ δένδρα*, ἡμεῖς δὲ μεταγράφομεν (*ἐν*)*ταῦ*(*θα*) *τὰ δένδρα*. Ἐπειδὴ δὲ τὸ *ἄμωτα* ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀγελόχου δηλοῖ δένδρα, εὔλογον φαίνεται νὰ νοηθῇ καὶ τὸ *καστάνεια* ἐπὶ δένδρων. Οὐδεμίαν δὲ νῦν παρατήρησιν περὶ τῆς χρήσεως ταύτης ποιούμεθα. Ὁ Διοσκορίδης Τόμ. Α', σελ. 137 γράφει ὅτι τὰς Σαρδιανὰς βαλάνους ἐκάλουν τινὲς λόπιμα ἢ κάστανα ἢ *μότα*. Παρὰ δὲ τῷ Ἀθηναίῳ ἀπαντᾷ σελ. 52 β' «καλεῖται δέ τινα καὶ *μόστηνα* κάρυα». Οὐδὲν ἀκριβὲς γινώσκεται περὶ τῶν ὀνομάτων *ἄμωτα* καὶ *μότα*· τοῦ δὲ *μόστηνα* ἡ ὀρθὴ ἐκφορὰ εἶνε *μοστηνά* ἢ *Μοστηνά*. Πρβ. *μύρον Κομμαγηνόν*, κτλ.

Ἐν τοῖς εἰς Νίκανδρον Σχολίοις φέρεται καὶ ὁ τετρασύλλαβος τύπος *καστάνιον-καστάνια* καὶ ὁ τρισύλλαβος *κάστανα* σελ. 42, 28 Κειλ. «Τὸ Καστανὶς ἔτρεφε πόλις Θεσσαλίας, ὅθεν τὰ *καστάνια* ἀπὸ τῆς Καστανίδος γῆς. Ἡ Καστανὶς πόλις Πόντου, ὅπου πλεονάζει τὸ *καστάνιον*. Καστανέα ὄρος Θεσσαλίας, ἐξ οὗ τὰ *κάστανα*· τῶν δὲ καστάνων τὸ μὲν Σαρδιανόν, τὸ δὲ λόπιμον, τὸ δὲ μαλακόν, τὸ δὲ γυμνόλοπον» (Πρβ. Σπρέγγελον εἰς *Διοσκορ.* Τόμ. Β', σελ. 407 καὶ Ἕννιον ἐν *Kulturpfl. und. Hausth.* σελ. 341 καὶ 342).

Ἐν τοῖς Ἀλεξιφαρμάκοις τοῦ Νικάνδρου στίχ. 269 ἔκειτο ἄλλοτε:

καστανοῦ καρύοιο ταχυφλοίοιο κάλυμμα,
νείαιραν τόθι σάρκα περὶ σκύλος αὖον ὀπάζει
δυσλεπέος καρύοιο, τὸ Καστανὶς ἔτρεφεν αἶα.

Ὁ Λοβέκκιος ἀπεφήνατο ἐν τοῖς Προλεγομένοις σελ. 243 «Sed pro

καστανοῦ καρύου Nic. Al. 269. aut ut Schneiderus suasit, in Indice καστηνοῦ scribendum, aut quia huic testis deest, καστανέου: castaneas Romani vocant». Ὁ δ' Ὄθ. Σνειδῆρος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Νικάνδρου σελ. 289 «καστηνοῦ Π et reliqui omnes (nisi quidam habent καστήνου), καστανοῦ S, καστανέου Lehrs. ex coni. Lobeckii Proleg. Path. p. 243». Πρβ. Βολκμαννὸν ἐν *Comment. Ep.* σελ. 71 «Vulgo legitur in hoc versu contra metrum καστανοῦ, pro quo Lehrsius καστανέου scripsit. Sed Nicandreum puto fuisset καστανίου. Præstantissimi autem codices omnes habent καστηνοῦ, quam formam repiciendam et lexicis inferendam esse cenceo». Ἐν παρόδῳ παρατηροῦμεν ὅτι ἀντὶ τοῦ *ταχυφλοίοιο* τῶν ἀντιγράφων τινὰ ἔχουσι *λαχυφλοίοιο*· ὑπάρχει δὲ καὶ γραφὴ *τασυφλοίοιο* καὶ *δασυφλοίοιο*. Ἐν τοῖς Σχολίοις γίνεται ἐξήγησις τοῦ *δασυφλοίοιο*· ἐπιφέρεται δ' ὅτι «γράφεται καὶ *λαχυφλοίοιο* ἤτοι ἐλάχιστον φλοιὸν ἔχοντος». Ὁ Τούπιος ἐν *Διορθωτ.* Τόμ. Δ', σελ. 77 ἀνέγνω *παχυφλοίοιο*.

Ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ γραφείσῃ περὶ τὰ τέλη τῆς δευτέρας ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς πρώτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος μνημονεύονται *καστάναια*· «τοὺς δὲ πωλοῦντας Περσικὰς ξηρὰς καὶ ἀμυ(γδ)άλας καὶ Ἡρακλεωτικὰ (κά)ρυα καὶ (κ)ώνους καὶ *καστάναια* (κ)αὶ κυάμους Αἰγύπτου (κ)αὶ φοινικοβαλάνους καὶ εἴ τινα ἄλλα τραγήματα μετὰ τούτων πωλεῖται, κτέ.» (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἀττ. Τόμ. Β', α', σελ. 283). Ἀναγκαίως δ' ἔχει καθ' ἡμᾶς νὰ γραφῇ *κασταναῖα* ἢ *Κασταναῖα*, τουτέστι *Κασταναῖα κάρυα* ἤτοι *Κασταναϊκά*.

Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου *Κασταναϊκὸν κάρυον* ἐν τῇ περὶ Φυτῶν Ἱστορίᾳ βιβλ. Δ', η', 11 «φλοιὸς δὲ περίκειται περὶ αὐτὴν μέλας ἐμφερὴς τῷ *Κασταναϊκῷ καρύῳ*». Κεῖται δὲ καὶ παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ βιβλ. Β', ν', 1 «εὐθὺς ὀρυττόμενος εὑρίσκεται τὸ μέγεθος καρύοις *Κασταναϊκοῖς* παραπλήσιος». Ἐν βιβλ. Γ', ιθ', 3 ἔχουσιν οἱ κώδικες «τὸν δὲ καρπὸν ὅμοιον ἔχουσαι τῷ *κασταίνῳ* καρύῳ». Ἐπηνωρθώθη δὲ μετατυπωθὲν εἰς τὸ *Κασταναϊκῷ* ἐκ τοῦ Ἀγαθαρχίδου παρὰ Φωτ. Βιβλ. σελ. 450, 26 «τὴν δὲ τοιαύτην ἐλαίαν καρπὸν φέρειν φησὶ *Κασταναϊκῷ* καρύῳ προσεμφερῆ». Πρβ. καὶ Συμπληρ. Ἀριστοτ. Τόμ. Α', α', σελ. 44, 17.

Σύνθετον ἐκ τοῦ *κάστανα* ὄνομα εἶνε τὸ *βολβοκάστανα* ἁπάντων

παρ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Τραλλιανῷ Τόμ. Β', σελ. 219. Δὲν ἐγκρίνομεν τὴν γενομένην μεταβολὴν αὐτοῦ εἰς *βαλανοκάστανα* (Πρβ. Σπρέγγελον εἰς *Διοσκορ.* Τόμ. Β', σελ. 627). Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν *Ὕλ. Γαλλογραικ. Λεξ.* σελ. 338 «Terre-noix (la—). Vulgaire ou Suron, Βολβοκάστανον, ἢ Ἀγριοκάστανον, κοιν. Βολβοκάστανον, Ἑλλ. Βούνιον, Ἑλλ. Ἴδ. Λεξ. Σνεϊδέρ. λέξ. Βολβοκάστανον». Πρβ. σελ. 215 «Marronier d'Inde, Ἱπποκάστανον· (Aesculus Hippocastanum τὸ ὀνομάζουσιν οἱ νεώτεροι Βοτανικοί). Ἔγινε γνωστὸν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἀπὸ τὴν Ἀσίαν περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος». Ὁ Κουμανούδης μνημονεύει ἐν τῇ Συναγωγῇ σελ. 216 ὄνομα *μηλολεπτοκαροκασταναπράται*. Ἀλλὰ πλημμελῶς ἔχει ἡ τόνωσις. Γραπτέον — *πρᾶται*.

Ἐπίθετον ἐκ τοῦ *κάστανον* ἐσχηματισμένον εὕρομεν παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ Τόμ. Β', σελ. 259 «*καστανείου* φλοιοῦ ἀπόζεμα». Πρβ. Τόμ. Α', σελ. 137 «αἱ δὲ Σαρδιαναὶ βάλανοι — τῶν ὁμοίων εἰσὶ δραστικαὶ καὶ μάλιστα οἱ μεταξὺ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ λέπους φλοιοί». Πολλὰ δ' ἐπίθετα εἰς ΕΙΟΣ παρηγμένα ἐξ ὀνομάτων δηλωτικῶν πραγμάτων ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. οἷον *αὔλειος*, *ἁρμάτειος*, *ἀκάτειος*, κτλ. Ὁ Σουίδας γράφει «*Ἀμπέλειος* βότρυς: δίφθογγον· Ἀμπέλιος δὲ ὄνομα κύριον διὰ τοῦ Ι» καὶ «Κνίδη: βοτάνη καὶ *κνίδειος* καρπὸς (ὁ καρπὸς) τῆς κνίδης» καὶ «Ῥόδια μύρα καὶ Ῥόδος ἡ νῆσος καὶ Ῥόδιος ὁ ἀπὸ τῆς Ῥόδου — *ῥόδειος* δὲ στέφανος» καὶ «*Σίδειος* καρπός». Ἀλλὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα χρήζουσιν ἀκριβοῦς ἐξετάσεως. Παρὰ τῷ Γαληνῷ κεῖται Τόμ. ΙΒ', σελ. 511 «*πηγάνειον* ἔλαιον θερμὸν καταντλήσαντα κτέ.» καὶ σελ. 512 «ὥσπερ δὲ τὸ *πηγάνειον* ἁρμόττειν ἔφην, οὕτω καὶ τὸ σαμψύχινον καὶ τὸ δάφνινον ἐπαινῶ καὶ τὸ ἑρπύλλινον». Ἀλλ', ὡς καὶ ἐν τῇ Διδωτείῳ ἐκδόσει τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Στεφάνου λ. *πηγάνινος* παρετηρήθη, πιθανὸν ὑπάρχει ὅτι ἔγραψεν ὁ Γαληνὸς *πηγάνινον*, ὡς *σαμψύχινον* καὶ *δάφνινον* καὶ *ἑρπύλλινον*. Πρβ. *ῥαφάνινον ἔλαιον*, *σησάμινον*, *ἀμυγδάλινον*, *καρύϊνον*, *σινάπινον*, *κίκινον*, *σχίνινον*, *τερμίνθινον*, *μαστίχινον*, *μυρσίνινον*, *βαλάνινον*, *ὑοσκυάμινον*, *δᾴδινον*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ.

Ὑπὸ τοῦ Εὐτεκνίου ἐν τῇ Μεταφράσει τοῦ Νικάνδρου παρελήφθη τὸ θηλυκὸν *κάστανοι* ἀντὶ τοῦ οὐδετέρου *κάστανα* σελ. 238, 16 «καὶ

κάσταροι τὸν φλοιὸν περιαιρεθεῖσαι, ἃς ἡ λεγομένη Κασταναία τὸ τῆς Θεσσαλίας ὄρος ἐκόμισέ ποτε».

Ἐν τῷ ὅλως παρηκμακότι ἑλληνισμῷ γίνεται ἐνίοτε χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου *καστανός* ἀντὶ τοῦ *ὅμοιος καστάνῳ* ἢ *καστανόχρους*, ὡς ἐν τῷ Ὀρνεοσοφίῳ τῷ κελεύσει γεγονότι τοῦ βασιλέως κυρίου Μιχαὴλ σελ. 243 «ὥσπερ τὸ κατὰ πολὺ μαῦρον ἢ τὸ λεγόμενον *καστανόν*» καὶ σελ. 244 «χρῶμα δὲ τὸ μαῦρον καὶ *καστανὸν* κρεῖττον τῶν ἄλλων» (Ἴδε Δουκάγγιον ἐν *Γλωσσαρ*. σελ. 601). Καὶ ἐν τῇ κοινῇ ἡμῶν γλώσσῃ εἶνε σύνηθες τὸ ἐπίθετον τοῦτο, οἷον *καστανὰ μαλλιά*, *καστανὰ μάτια*, κτλ.

Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης φέρεται σελ. 663 «*Καστάννὸν* ἢ Κάστανον (τὸ), (ἐνν. κάρυον), τὸ ἄλλ. Κασταναϊκόν, ἴδε καὶ Λόπιμος» καὶ σελ. 791 «*Λευκαίνη* (ἡ). εἶδος καστάνου (ἀπὸ τὰ Λευκά, χωρ. τῆς Κρήτης)».

Οὐδέποτ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὑπῆρξεν ὄνομα *καστανόν*. Ἐλέχθη δὲ *λόπιμοι* (βάλανοι) ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ καὶ τοῦ Ἀετίου καὶ *λόπιμα* ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου. Ἐγένετο δὲ μνεία τοῦ οὐδετέρου καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου καὶ ἐν τοῖς εἰς Νίκανδρον Σχολίοις. Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου ἀπαντᾷ σελ. 1863, 52 «εἰ δὲ καὶ τὸ *λόπιμον* κάρυον παρ' Εὐβοεῦσιν, ὃ μετεξέτεροι κάρυον καλέουσι κατὰ Νίκανδρον, τῆς αὐτῆς ἐστι σημασίας, οὐκ ἔστιν ἐνστῆναι στερεῶς». Τὸ χωρίον τοῦ Νικάνδρου κείμενον ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 54 δ' ἔχει ὧδε:

λόπιμον κάρυόν τε
Εὔβοεες, βάλανον δὲ μετεξέτεροι καλέσαντο

Κακῶς παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ εἶνε γεγραμμένον «ὃ μετεξέτεροι *κάρυον* καλέουσι» ἀντὶ τοῦ *βάλανον* (Ἴδε Ὄθ. Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Νικάνδρου σελ. 112-3). Φέρεται δὲ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ καὶ «ὅτι Ποντικῶν καλουμένων καρύων, ἃ *λόπιμά* τινες ὀνομάζουσι, μνημονεύει Νίκανδρος» (σελ. 53 β'). Πρβ. Κασαύβωνα ἐν *Παρατηρ. εἰς Ἀθήν*. σελ. 108 «Sæpe questi sumus de negligentia ejus, qui has eclogas confecit. Insigne ejus exemplum hoc loco. Nam aut Εὐβοϊκῶν ille scripserat, aut scribere debuerat».

Εἶπεν ὁ Βυζάντιος ὅτι ἡ *Λευκαίνη* εἶνε εἶδος καστάνου ἀπατηθεὶς ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Γαζῆ, ἐν ᾧ φέρεται (Τόμ. Β', σελ. 316 ἐκδ. β')

«*Λευκαῖναι*, αἱ, παρὰ Γαλην. περὶ εὐχυμίας, καστάνων εἶδος ἐκ κώμης τινὸς τοῦ ὄρους τῆς Ἴδης, Λευκαί, καλουμένης». Λέξις *Λευκαῖναι* δηλοῦσα κάστανα οὐδέποτε προηνέχθη ὑφ' Ἑλληνικοῦ στόματος. Ἐν τῷ περὶ Εὐχυμίας καὶ Κακοχυμίας Τροφῶν συγγράμματι τοῦ Γαληνοῦ ἀπαντᾷ (Τόμ. ϛ', σελ. 777-8) «Ὀνομάζουσι δ' οἱ ἄνθρωποι τὰς μὲν τῶν φοινίκων ὁμωνύμως αὐτῷ τῷ φυτῷ φοίνικας· ὅσαι δ' ἐπὶ ταῖς δρυσί, τὰς μὲν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἡδέως ἐσθιομένας καστανέας (καστανείας), ἔνιοι δὲ καστάνια κατὰ τὸ καλούμενον οὐδέτερον γένος. Οἵ γε μὴν ἐμοὶ πολῖται, καθάπερ οὖν καὶ ἄλλοι τῶν ἐν Ἀσίᾳ, Σαρδιανάς τε καὶ *Λευκήνας* ὀνομάζουσιν αὐτὰς ἀπὸ τῶν χωρίων, ἐν οἷς πλεῖσται γεννῶνται. Τὸ μὲν οὖν ἕτερον τῶν ὀνομάτων τούτων εὔδηλόν ἐστιν ἀπὸ τίνος γέγονε· *Λευκῆναι* δὲ ἀπὸ χωρίου τινὸς ἐν τῷ ὄρει τῇ Ἴδῃ τὴν προσωνυμίαν ἐσχήκασιν, ὃ πληθυντικῶς ὀνομάζουσι παραπλησίως τῷ Θῆβαι». Τὸ χωρίον ἐκαλεῖτο *Λεῦκαι*, ἐξ αὐτοῦ δὲ παρήχθη ἐθνικὸν ὄνομα *Λευκηνός*, οὗ τὸ θηλυκὸν *Λευκηνή* καὶ πληθυντικῶς *Λευκηναί*· πλημμελῶς δ' εἶνε παρὰ τῷ Γαληνῷ γεγραμμένον *Λευκῆναι*-*Λευκήνας*. Ὁ Λοβέκκιος ἐν μὲν τοῖς Παραλειπομένοις σελ. 316 ἔγραψε *Λευκῆναι*, ἐν δὲ τοῖς Προλεγομένοις σελ. 36, σημ. 37 ἐποιήσατο τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Castaneorum species non Λευκαῖναι vocata est, ut Schneiderus ait, sed Λευκηναί a Leucis vico Troadis —, ut Ἀβυδηνός, Δινδυμηνός, Μελισσηνός etc.».

Παρεθέμεθα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ τὸ «*Εὐβοΐδες*: τὰ καστάνια». Τοῦ ὀνόματος *Εὐβοΐδες* παρέχει ἡμῖν μαρτύριον Δίων ὁ Χρυσόστομος λέγων Τόμ. Α', σελ. 246 «αἱ γὰρ *Εὐβοΐδες*, εἶπεν, οὐχ ἱκαναὶ ἦσαν πιᾶναι, εἰ μή γε βαλάνους ἤθελον ἐσθίειν». Ὁ Ἡσύχιος γράφει «*Εὐβοϊκά*: τὰ καστάνια» καὶ «Λόπιμα: τὰ κάστανα· οἱ δὲ *Εὐβοϊκά*». Πρβ. καὶ Θεόφρ. περὶ Φυτ. Ἱστορ. Δ'. ε', 4 «ἐν δὲ τῇ Εὐβοίᾳ καὶ περὶ τὴν Μαγνησίαν τὰ μὲν *Εὐβοϊκὰ* πολλά, τῶν δὲ ἄλλων οὐθέν» καὶ Μνησίθ. παρ' Ἀθην. σελ. 54 β' «τῶν *Εὐβοϊκῶν* — *καρύων* ἢ καστάνων» καὶ Εὐστάθ. σελ. 948, 50 (Ἴδε καὶ Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Ε', σελ. 380. Πρβ. καὶ Σπαννέμιον ἐν ταῖς εἰς Καλλίμαχον Παρατηρήσεσι Τόμ. Β', σελ. 38 Ἐρν.).

Ε'.

Κασταναία — καστανέα.
Ὀνόματα φυτῶν εἰς ΕΑ λήγοντα.

Ὁ μακαρίτης Οἰκονομίδης ἔγραψεν ἐν Ἐποικίοις Λοκρῶν Γράμμασι σελ. 92 «Ὡς δὲ πάλιν castanea castagna, οὕτω καὶ καστανιά ὡς ἐκ τοῦ καστανέα (ἐπὶ τόπου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἐπὶ τοῦ δένδρου δὲ παρ' ἡμῖν), ἐννέα ἐννιά, νέος νιός».

Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως οὐχὶ διὰ τοῦ στοιχείου Ε ἀλλὰ διὰ τῆς διφθόγγου ΑΙ ἐξεφέρετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ὡς εἶνε παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ γεγραμμένον σελ. 366, 11 Μειν. «*Κασταναία*: (πόλις Θετταλίας). Εὔδοξος δὲ διὰ τοῦ Θ φησί. (Λυκόφρων)· καὶ *Κασταναίαν* ἀκτέριστον ἐν πέτραις. Τὸ ἐθνικὸν *Κασταναῖος*».

Οὐ μόνον δ' ὑπὸ τοῦ Εὐδόξου ἐλέχθη *Κασθαναία* ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου βιϐλ. Ζ', 183 «ἐξανύουσι τῆς Μαγνησίης χώρης ἐπὶ Σηπιάδα τε καὶ τὸν αἰγιαλὸν τὸν μεταξὺ *Κασθαναίης* τε πόλιος ἐόντα καὶ Σηπιάδος ἀκτῆς» καὶ 188. Ἐποιήσατο δὲ καὶ ὁ Στράϐων χρῆσιν τοῦ διὰ τοῦ Θ προενηνεγμένου τύπου σελ. 625, 5 Μειν. «μεταξὺ δ' αὐτῆς καὶ *Κασθαναίας* κώμης ὑπὸ τῷ Πηλίῳ κειμένης αἰγιαλός ἐστιν» καὶ μετ' ὀλίγα «ὁ δ' εἰς τὴν *Κασθαναίαν* (παρενεχθεὶς) διεφθάρη». Ὁ Κοραῆς σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στράϐωνος Μέρ. Δ', σελ. 207 «Κασθαναίας: Διὰ τοῦ θ, ὥσπερ καὶ ὁ Ἡρόδοτος· ἕτεροι δὲ ψιλῶς, *Κασταναίαν*, καλοῦσι τὴν ἔτι καὶ νῦν *Κασταρίαν* λεγομένην κώμην· ὅθεν οἴονταί τινες καὶ τὰ πολυώνυμα Κάστανα τὴν κλῆσιν σχεῖν. Ἐκαλοῦντο γὰρ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ *Κάρυα Σαρδιανά*, *Εὐϐοϊκά*, *Πλατέα*, καὶ Διὸς Βάλανοι (ὅθεν τὸ τῶν Ῥωμαίων, Juglandes, ὅ ἐστι Jovis glandes) καὶ ἄλλα πολλὰ ὀνόματα» (Ἴδε καὶ Βερκέλιον εἰς *Στέφ. Βυζάντ.* Τόμ. Γ', σελ. 892 Δινδ. καὶ Βαίριον εἰς *Ἡρόδ.* Τόμ. Γ', σελ. 728 ἐκδ. ϐ'. Πρϐ. καὶ Φορϐιγῆρον ἐν *Handb. d. alt. Geogr.* Τόμ. Γ', σελ. 888).

Τῆς διὰ διφθόγγου ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως μαρτύριον τρανότατον εἶνε τὸ χωρίον τοῦ Λυκόφρονος στίχ. 907:

καὶ Κασταναίαν, ἀκτέριστον ἐν πέτραις
αἰῶνα κωκύσουσιν ἠλοκισμένοι.

Καίπερ δὲ τοῦ μέτρου βοῶντος ὅτι μακρὰν ἔχει ἡ προκειμένη λέξις τὴν παραλήγουσαν, ὅμως τῶν βιβλιογράφων ἔνιοι ἔγραψαν *Κασταναν*. Ἐν τοῖς εἰς Λυκόφρονα Σχολίοις τοῦ Τζέτζου σελ. 868 Μυλλ. πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ «*Κασταναία* πόλις Μαγνησίας τῆς Θεσσαλικῆς» φέρεται καὶ πλημμελὴς *Καστανία*.

Ὁ κάτοικος τῆς Κασταναίας ἐκαλεῖτο κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον *Κασταναῖος*. Ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ εὑρέθη πληθυντικὴ ὀνομαστικὴ *ΚαΣσαναεῖς*· «*Κασσαναεῖς* τῷδε τῷ στεφάνῳ στεφανοῦσιν Μαγνήτων Ἀμυρεῖς τοὺς ἐν Ἱπποβότοισι τελευτήσαντας» (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἀττ. Τόμ. Β', γ', σελ. 107, 1681). Ὑπελήφθη δ' ὅτι διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου δηλοῦνται οἱ κάτοικοι τῆς *Κασθαναίας*.

Ἐκ τῆς πόλεως *Κασταναίας* ὠνομάσθησαν πιθανώτατα τὰ *Κασταναῖα* ἢ *Κασταναϊκὰ κάρυα*, ἃ ἐκ τῆς Εὐβοίας ἐκαλοῦντο *Εὐβοϊκὰ κάρυα* καὶ *Εὐβοΐδες* (βάλανοι). Πρβ. καὶ *Σαρδιανὰ κάρυα*, *Ποντικὰ κάρυα*, *Ἡρακλεωτικὰ κάρυα*, *Θάσια κάρυα*, *Μηδικὰ μῆλα*, *Περσικὰ μῆλα*, *Ἀρμενιακὰ* (ἢ *Ἀρμένια*) *μῆλα*, *Κυδώνια μῆλα*, *Σαρδιαναὶ βάλανοι*, *Λευκηναὶ βάλανοι*, *Μακεδόνιον σέλινον*, *Μηδικὴ πόα*, *Κυρηναῖος ὀπός*, *Μηδικός*, *Συριακός*, *Κιμωλία γῆ*, κτλ. Ἐκ τῆς Δαμασκοῦ ἔλαβον τὸ ὄνομα τὰ *Δαμασκηνά*. Τῆς χρήσεως, καθ' ἣν ἐρρήθη *Κασταναῖα* (κάρυα), πάμπολλα παραδείγματα ἔχομεν ἔκ τε τοῦ δοκίμου καὶ τοῦ ἀδοκίμου ἑλληνισμοῦ νὰ μνημονεύσωμεν, οἷον *Θηραῖος πέπλος*, *Θηραῖος οἶνος*, *Μενδαῖος οἶνος*, *Θερμαῖος κόλπος*, *Σμυρναῖος κόλπος*, *Τορωναία ἄκρα*, *Θηβαῖος νομός*. *Αἰγιναῖος λίθος*, *κέραμος*, *ὀβολός*, κτλ., *Ἑβραῖον ὄνομα*, *Ἑβραῖοι χαρακτῆρες*, κτλ , *Ἰνδὸς λόγος*, *Σικελὸς τρόπος*, *Ἰταλὸς λόγος*, *Χῖος βόλος*, *Λατῖνα ῥήματα*, κτλ. Πρβ. καὶ *Ἀρκὰς μῦθος*, *Κρὴς οἶνος*, *Κρὴς τρόπος*, *Ἡρακλεώτης οἶνος*, *Σπαρτιάτης λίθος*, κτλ. Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ὁ Βανισέκιος ἐν τῷ Ἐτυμολογικῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Γλώσσης σελ. 133 παραθέμενος τὸ χωρίον τοῦ Πολυδεύκους «εἴη δ' ἂν ταῦτα τὰ λεπτοκάρυα ἢ μᾶλλον τὰ καστάνια ὀνομαζόμενα» ἐπιφέρει «nach der thessal. Stadt Κάστανα, wo die Kastanie in eigentl. Griechenland zuerst angepflanzt wurde».

Ἀλλὰ Θεσσαλικὴ πόλις ὀνομαζομένη *Κάστανα* ὑπ' οὐδενὸς γινώσκεται. Ὑπῆρχεν ἐν τῇ Θεσσαλικῇ Μαγνησίᾳ ἡ *Κασθαναία* ἢ *Κασταναία*· ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Νικάνδρου (Ἀλεξ. 271) *Κασταντὶς αἶα* (Πρβ. Σπρέγγελον εἰς *Διοσκορ*. Τόμ. Β', σελ. 407).

Κακῶς εἶνε γεγραμμένον ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου «*ΚασθανΕα*: πόλις Θεσσαλίας» καὶ ἐν τῷ τοῦ Φωτίου σελ. 134, 13 «*ΚασθανΕα*: πόλις ἐν Μακεδονίᾳ ἐκ τῶν περιπεφυκότων δένδρων ἢ ἀπὸ τῆς Νύμφης» καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 493, 25 «*ΚαστανΕα*: πόλις Μαγνησίας· ὅθεν καὶ τὰ Καστάνεια κάρυα». Εἶνε δὲ σημειώσεως ἄξιον ὅτι παρὰ τῷ Φωτίῳ κεῖται *ἐν Μακεδονίᾳ* ἀντὶ τοῦ *ἐν Μαγνησίᾳ*. Μανθάνομεν δ' ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Φωτίου ὅτι ἐφέρετο γνώμη, καθ' ἣν ἡ πόλις *Κασθαναία* ἢ *Κασταναία* ὠνομάσθη ἐκ τῶν πέριξ πεφυκότων δένδρων (Πρβ. καὶ Ἕννιον ἐν *Kulturpfl. und Hausth.* σελ. 341 ἐκδ. β').

Πολλάκις δ' ὑπ' ἀμελείας ἢ ἀμαθίας τῶν μεταγραφέων ὀνόματα μὲν εἰς ΑΙΟΣ καὶ ΑΙΑ περατούμενα προηνέχθησαν διὰ τοῦ στοιχείου Ε, ἄλλα δὲ τοὐναντίον εἰς ΕΟΣ καὶ ΕΑ λήγοντα ἐγράφησαν διὰ τῆς διφθόγγου ΑΙ (Ἴδε Λόγ. Ἑρμ. Τόμ. Ε', σελ. 94 κέξ. καὶ σελ. 97 κέξ.). Παρὰ Παύλῳ τῷ Αἰγινήτῃ εἶνε γεγραμμένον σελ. 247, 33 «*μηλαίας* Περσικῆς» καὶ 36 «*μηλαίας* Ἀρμενιακῆς».

Τὸ προσηγορικὸν ὄνομα *καστανέα*, ὑφ' οὗ σημαίνεται τὸ δένδρον τὸ φέρον κάστανα, ἀπαντᾷ ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς βιβλ. Β', η', 4 «δρύες δὲ καὶ *καστανέαι*, αἱ Διὸς βάλανοι καλούμεναι, ἐν τοῖς συνεχῶς κατομβριζομένοις τόποις κατατιθέσθωσαν» καὶ βιβλ. Γ', δ', 4 «ἔτι ἐνοφθαλμίζεσθαι ἄρχεται τούτῳ τῷ καιρῷ συκῆ καὶ *καστανέα* καὶ κερασέα». Μετετυπώθη δὲ καὶ τὸ παρ' Ἡσυχίῳ «Φιλωτερίς: *κασταναία*» εἰς τὸ *καστανΕα* ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου ἐν τῷ Φιλολόγῳ Τόμ. ΙΒ', σελ. 627 (Πρβ. καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἔκδοσιν τοῦ Καλλιμάχου σελ. 228). Ἀνέγνωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς παρὰ τῷ Γαληνῷ *καστανέας* ἀντὶ τοῦ *καστανείας* καὶ *καστανεῶν* ἀντὶ τοῦ *καστανῶν* (Ἴδε ἃ ἐγράψαμεν ἐν σελ. 541 καὶ 542).

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ οὐδετέρου *κάστανον* εἰς δήλωσιν τοῦ φυτοῦ σελ. 733 Νικλ. «τὸ *κάστανον*, ὅ τινες Διὸς βάλανον καλοῦσι, ψαμμώδει γῇ καὶ ψυχροῖς τόποις χαίρει· φυτεύεται δὲ καὶ διὰ τῶν ἐνρίζων καὶ διὰ σπέρματος»

καὶ σελ. 745 «ἐγκεντρίζεται δὲ εἰς *κάστανον* καὶ φηγόν» καὶ σελ. 761 «τὸ συκάμινον ἐνθεματίζεται εἰς *κάστανον*» καὶ σελ. 762 «τὸ *κάστανον* ἐγκεντρίζεται εἰς κάρυον καὶ δρῦν καὶ φηγόν». Πρβ. καὶ σελ. 224 καὶ 641 καὶ 642. Καὶ ἄλλα δ' ὀνόματα καρπῶν εὑρίσκονται παρειλημμένα ἐπὶ τῶν φερόντων αὐτὰ φυτῶν, ὡς μέλλομεν ἀλλαχοῦ νὰ παραστήσωμεν.

Ἀντὶ τοῦ *καστανέα*, ὀνόματος πλασθέντος ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ, ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ τὸ *καρύα Εὐβοϊκή* ἢ *Εὐβοϊκὴ καρύα*, οἷον περὶ Φυτ. Ἱστορ. Ε', δ', 2 «ἀσαπῆ δὲ φύσει κυπάριττος — δρῦς, *καρύα Εὐβοϊκή*» καὶ 4 «καὶ ἡ *καρύα* δὲ ἡ *Εὐβοϊκὴ* ἀσαπής» καὶ ϛ', 1 «τὸ δὲ *τῆς Εὐβοϊκῆς καρύας* —, ὅταν μέλλῃ ῥήγνυσθαι, ψοφεῖν» καὶ ζ', 7 «ὡσαύτως δὲ καὶ *ἡ Εὐβοϊκὴ καρύα*» καὶ θ', 2 «οἷον ἐν τοῖς σιδηρείοις τοὺς *τῆς καρύας τῆς Εὐβοϊκῆς*» καὶ περὶ Φυτ. Αἰτ. Γ', ι', 2 «οἷον ἀμυγδαλῆς, *καρύας Εὐβοϊκῆς*». Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου καὶ μόνον τὸ *ἡ Εὐβοϊκή* ἄνευ τοῦ *καρύα*, οἷον περὶ Φυτ. Αἰτ. Γ', ϛ', 8 «ἐναντίως δὲ *τῇ Εὐβοϊκῇ* παλίσκιος καὶ δροσερός» καὶ 9 «καθάπερ οὐδὲ *τὴν Εὐβοϊκὴν* φασιν».

Τὸ *καστανέα* ἔχει πρὸς τὸ *κάστανον* ὡς τὸ *μηλέα* πρὸς τὸ *μῆλον* καὶ τὸ *μορέα* πρὸς τὸ *μόρον*, κτλ. Πολλὰ δὲ φέρονται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καθόλου γλώσσῃ ὀνόματα φυτῶν τελευτῶντα εἰς ΕΑ, ὧν ἄλλα μὲν συναλείφονται, ἄλλα δὲ μένουσιν ἀσυνάλειπτα. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1963, 42 «Τὸ δὲ *συκέας* πρωτότυπόν ἐστι τοῦ *συκᾶς* εἰπεῖν κατὰ συναίρεσιν. Ἔστι δέ, ὥσπερ *ἀμυγδαλέα ἀμυγδαλῇ* κτητικῶς, φασί, παρὰ τὸν καρπὸν ὄντος τοῦ χαρακτῆρος, οὕτω καὶ *συκέα συκῇ* διὰ τὸν κατ' αὐτὰς καρπὸν τὰ σῦκα. Οὕτω δέ, φασί, καὶ *ῥοδῇ* περισπωμένως παρ' Ἀρχιλόχῳ, παρ' ᾧ κεῖται καὶ τὸ ῥοδῆς καλὸν ἄνθος. Ὡς δὲ *συκέα*, *μηλέα*, οὕτω, φασί, καὶ *μορέα* ἡ τὰ εἰρημένα ἐν ἄλλοις μόρα φέρουσα. Οὐ συναιρεῖται μέντοι κατὰ τὴν συκέαν ἡ *μορέα*, ὥσπερ οὐδὲ ἡ *μηλέα*». Σημειώσεως ἄξιον εἶνε ὅτι ἐν τοῖς ἡγουμένοις τούτων (σελ. 1963, 29) κεῖται «Ῥητέον γοῦν ὅτι τε συναιρεῖται ἡ *μηλέα* εἰς *μηλῆν* κατὰ τὴν *συκῆν* καὶ ὅτι κτέ.». Ἵνα δὲ μὴ ἀντιφάσκῃ ἑαυτῷ ὁ Εὐστάθιος, γραπτέον «ὅτι τε *οὐ* συναιρεῖται κτέ.».

Καταλέγομεν κατὰ στοιχεῖον ὅσα ἔχομεν ἔκ τε τῆς γλώσσης τῶν

παλαιῶν καὶ τῆς τῶν μεταγενεστέρων συνηγμένα ὀνόματα φυτῶν εἰς ΕΑ λήγοντα

ἀκτέα - ἀκτῆ. Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν τῷ Ὀρθογραφικῷ σελ. 36, § 3 «Ὡσαύτως *ἀκτέα ἀκτῆ* (=κουφοξυλέα, τὸ δὲ *ἀκτὴ*=αἰγιαλός)» καὶ σελ. 66, § 22 «Τούτων τὴν ἀναλογίαν ἠκολούθησαν καὶ τὰ *γαλέη γαλῆ* — καὶ *ἀκτέα ἀκτῆ*» (Ἴδε Λοβέκιον ἐν *Παραλειπομ*. σελ. 337). Πλημμελῶς ἔχει ἡ διὰ διφθόγγου ἐκφορὰ *ἀκταία*, ἥτις εἶνε κατακεχωρισμένη καὶ ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 48 (Ἴδε Ζαχῆρον ἐν *Dissert. Philol. Hal.* Τόμ. Γ', σελ. 44. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Α', α', σελ. 1357). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «*Ἀκτέα*: δοράτιον, κάμαξ». Λέγεται δ' ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Βεκκήρου ὑπὸ τοῦ Φρυνίχου σελ. 23, 8 καὶ ὑπ' ἀνωνύμου γραμματικοῦ σελ. 373, 19 ὅτι ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ φυτοῦ ἐτέμνοντο ἀκόντια. Νομίζει δ' ὁ Λοβέκκιος ἐν *Παραλειπ*. σελ. 338 ὅτι τὸ παρ' Ἡσυχίῳ «*Ἰκτέα* : ἀκόντιον» εἶνε ἡμαρτημένη γραφὴ τοῦ *ἀκτέα*. Σημειωτέον δ' ὅτι ὑπάρχει καὶ σύνθετον *χαμαιάκτη* ἁπαντῶν παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ Τόμ. Α', σελ. 666 καὶ Τόμ. Β', σελ. 146 καὶ 186 καὶ 276 καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΑ', σελ. 821 καὶ τῷ Ψευδογαληνῷ Τόμ. ΙΔ', σελ. 462 (Ἴδε καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Η', σελ. 1288). Ὅμοιον τῷ *χαμαιάκτῃ* εἶνε τὸ *χαμαισύκη*, ὃ βλέπει τις παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΒ', σελ. 155 καὶ παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ Τόμ. Α', σελ. 660 καὶ Τόμ. Β', σελ. 186 καὶ 253.

ἀμυγδαλέα - ἀμυγδαλῆ. Ἀθήν. σελ. 52 ς' «Ὅτι περὶ τῆς προφορᾶς τοῦ τόνου τῆς *ἀμυγδάλης* Πάμφιλος μὲν ἀξιοῖ ἐπὶ τοῦ καρποῦ βαρύνειν ὁμοίως τῷ *ἀμυγδάλῳ*, τὸ μέντοι δένδρον θέλει περισπᾶν, *ἀμυγδαλῆ*, ὡς ῥοδῆ — Ἀρίσταρχος δὲ καὶ τὸν καρπὸν καὶ τὸ δένδρον ὁμοίως προφέρεται κατ' ὀξεῖαν τάσιν, Φιλόξενος δ' ἀμφότερον περισπᾷ — Τρύφων δὲ ἐν Ἀττικῇ προσῳδίᾳ *ἀμυγδάλην* μὲν τὸν καρπὸν βαρέως, ὃν ἡμεῖς οὐδετέρως *ἀμύγδαλον* λέγομεν, *ἀμυγδαλᾶς* δὲ τὰ δένδρα, κτητικοῦ παρὰ τὸν καρπὸν ὄντος τοῦ χαρακτῆρος καὶ διὰ τοῦτο περισπωμένου». Πλείονα περὶ τοῦ πράγματος θὰ γράψωμεν ἑτέρωθι.

ἀπιδέα. Ψευδηρῳδ. Ἐπιμερ. σελ. 104 «ὄχνη ἡ *ἀπιδέα*». Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Β', σελ. 323, 4 «Ἐλαία: τὸ ΛΑΙ δίφθογγος. Τὰ

εἰς ΕΑ λήγοντα θηλυκὰ μονογενῆ πρὸ μιᾶς τὸν τόνον ἔχοντα ἅπαντα διὰ τοῦ Ε ψιλοῦ γράφεται, οἷον μηλέα, συκέα, *απιδέα*, σησαμέα καὶ τὰ ἑξῆς· πλὴν τοῦ μαῖα, πτελαία, ῥομφαία, ἀλθαία». Ὁ Λέντζιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν τοῦ Ἡρῳδιανοῦ Τόμ. Β', σελ. 425 κελεύει νὰ μεταβληθῇ τὸ *πτελαία* εἰς τὸ *Πυλαία* καὶ τὸ *ἀπιδέα* εἰς τὸ *ἀμυγδαλέα* ἢ *πτελέα*. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἀναγκαία ὑπάρχει ἡ μεταβολὴ τοῦ *ἀπιδέα*, οὗ συνήθους ἐν τῷ Βυζαντιακῷ ἑλληνισμῷ ὄντος ἐγένετο χρῆσις καὶ ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς σελ. 642 «φυτεύεται ἀμυγδαλῆ, *ἀπιδέα*, συκάμινον, κίτριον» (Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Α', β', σελ. 1319). Ἐν τῇ κοινῇ ἡμῶν γλώσσῃ ὑπ' ἄλλων μὲν λέγεται *ἀπιδιά* καὶ *ἀγριαπιδιά*, ὑπ' ἄλλων δὲ *ἀχλαδιά* καὶ *ἀγριαχλαδιά* (ἢ *γκορτζιά*). Ὁ Κοραῆς ἐν τοῖς Ἀτάκτοις Τόμ. Ε', σελ. 359 ποιεῖται λόγον καὶ περὶ φυτοῦ καλουμένου *χαμαπιδίας* (*χαμαπιδιᾶς*). Παρὰ Νικήτᾳ τῷ Χωνιάτῃ σελ. 239, 11 ἀπαντᾷ «σκιὰν ὑπελθὼν ἀχλαδηφοροῦντος δένδρου». Φέρεται δὲ καὶ γραφὴ «δένδρου *ἀχλαδΑΙας*». Ἀλλ' ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε *ἀχλαδΕας*.

δαφνιδέα. Ἴδε Ε. Α. Σοφοκλ. *Ἑλλην. Λεξ.* σελ. 346.

ἰτέα. Ἀντὶ τοῦ Ὁμηρικοῦ *ἰτέη* Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ *ἰτείη* ἐν βιβλ. Δ', 1428 «*ἰτείης* ἱερὸν στύπος». Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου εἶνε γεγραμμένον «*ἸτΑΙα*: εἶδος δένδρου· καὶ δῆμος φυλῆς Ἀκαμαντίδος» ἀντὶ τοῦ *ἰτΕα* καὶ «*ἸτΑΙαι*: αἱ ἀσπίδες· διὰ τὸ πρώτας ἐκ ταύτης τῆς ὕλης χρήσασθαι κατασκευασθῆναι» ἀντὶ τοῦ *ἰτΕαι*. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ μὲν Μουσοῦρος παρέλιπε τὸ *χρήσασθαι*, ὁ δὲ Σμιδίτιος εἴκασε «διὰ τὸ *πρώταις* ἐκ ταύτης τῆς ὕλης χρήσασθαι *κατασκευασθείσαις*». Ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν «διὰ τὸ (τὰς) πρώτας ἐκ ταύτης τῆς ὕλης κατασκευασθῆναι». Φέρεται δ' ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου καὶ «*Ἰκτέα*: ἀκόντιον», ὃ κατὰ μὲν τὸν Λοβέκκιον, ὡς ἐδηλώσαμεν ἐν τοῖς ἄνω, εἶνε πλημμελὴς γραφὴ τοῦ *ἀκτέα*, κατὰ δὲ τὸν Γ. Δινδόρφιον (ἐν *Θησ. Στεφ.* Τόμ. Δ', σελ. 576) τοῦ *ἰτέα*. Ἡμεῖς προστιθέμεθα τῇ γνώμῃ τοῦ Λοβεκκίου.

κερασέα. Γεωπον. σελ. 218 «ἀμυγδαλέας, *κερασέας*» καὶ σελ. 230 «καὶ καστανέα καὶ *κερασέα*» καὶ σελ. 256 «ἐγκεντριστέον ἀμυγδαλέας, *κερασέας*, συκέας» καὶ σελ. 271 «τὴν δενδρῖτιν ἄμπελον τῇ *κερασέᾳ* χαίρειν» καὶ σελ. 284 «ἐπὶ καρύας καὶ *κερασέας*». Λέγεται δὲ καὶ *κερασία* σελ. 709 «οὐδὲ γλυκὺν δώσει τὸν καρπὸν ἡ *κερασία*,

ἐὰν μὴ ἐγκεντρισθῇ· ἐὰν δὲ εἰς *κερασίαν* μέλαινα σταφυλὴ ἐγκεντρισθῇ, κτέ.» καὶ σελ. 754 «ὁποῖά ἐστιν ἡ συκῆ καὶ ἡ *κερασία*». Ἡ διὰ τοῦ Ι ἐκφορὰ ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ Τόμ. Β', σελ. 158 «ἀμυγδάλης πικρᾶς ἢ *κερασίας*, κοκκυμηλέας». Παλαιότερον ὄνομα τοῦ φυτοῦ εἶνε τὸ *κέρασος* ἢ *κερασός*, καθὰ μαρτυρεῖ ὁ Ἀρκάδιος (ἢ ὁ Ἡρῳδιανὸς) γράφων σελ. 76, 21 «Σημείωσαι τὸ *κερασὸς* φυτὸν ὀξυνόμενον· τὴν δὲ πόλιν βαρύνουσι». Ὁ Μοῖρις ἀποφαίνεται σελ. 207 «*Κερασός* Ἀττικῶς τὸ φυτόν, *κερασία* μακρῶς Ἑλληνικῶς». Τοῦ εἰς ΟΣ λήγοντος τύπου παρέχει ἡμῖν μαρτύρια ὁ Θεόφραστος λέγων περὶ Φυτ. Ἱστορ. Γ', ιγ', 1 «Ἴδιον δὲ τῇ φύσει δένδρον ὁ *κέρασός* ἐστι» καὶ 3 «τοῦ δὲ *κεράσου* μαλακός» καὶ Θ', α', 2 «πίτυος, ἀμυγδαλῆς, *κεράσου*, προύμνης». Ἐξέδωκε δ' ὁ Σνειδῆρος καὶ ἐν Φυτ. Αἰτ. Γ', ιη', 3 (Τόμ. Α', σελ. 478) «ὁμοίως δὲ καὶ ὅσων οἱ φλοιοὶ περιαιροῦνται, καθάπερ ἀμπέλου, *κεράσου*, φιλύρας» ἀντὶ τοῦ *κέδρου* (Πρβ. Τόμ. Δ', σελ. 265). Ἀλλὰ δὲν φαίνεται ἀποδεκτὴ ἡ ἀνάγνωσις αὕτη. Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ μὲν τῷ Θεοφράστῳ ἀρσενικὸν εἶνε τὸ προκείμενον ὄνομα, ἐν δὲ τοῖς Γεωπονικοῖς μετὰ τοῦ θηλυκοῦ ἄρθρου εὑρίσκεται προενηνεγμένον σελ. 290 «ἐὰν δὲ ἄμπελον εἰς κέρασον ἐγκεντρίσῃς, πρωΐμους πάνυ ἕξεις σταφυλάς· τῷ γὰρ καιρῷ, καθ' ὃν εἴωθεν *ἡ κέρασος* φέρειν τὸν οἰκεῖον καρπόν, τῷ αὐτῷ καιρῷ δώσει τὰς σταφυλάς», ὡς καὶ παρὰ τῷ Ψευδαριστοτέλει περὶ Φυτ. Α', 14 «ὡς οἱ καρποὶ τῆς μορέας καὶ *τῆς κεράσου*» (Ἴδε Πιέρσωνα εἰς *Μοῖρ.* σελ. 207). Θωμᾶς ὁ Μάγιστος διδάσκει σελ. 193, 12 «*Κερασός* τὸ δένδρον, *κέρασος* ὁ καρπός». Ὁ καρπὸς ἐκαλεῖτο συνήθως *κεράσιον-κεράσια*, οὗ καὶ ἄλλοι ἐποιήσαντο χρῆσιν καὶ Δίφιλος ὁ Σίφνιος, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῶν Δειπνοσοφιστῶν τοῦ Ἀθηναίου, ἐν οἷς (σελ. 50-1) μνημονεύεται μὲν τοῦ Λαρηνσίου λόγος, καθ' ὃν Λεύκολλος ὁ Ῥωμαίων στρατηγὸς πρῶτος διακομίσας εἰς Ἰταλίαν τὸ φυτὸν ἀπὸ Κερασοῦντος ἐκάλεσε καὶ τὸν καρπὸν *κέρασον* ὁμωνύμως τῇ πόλει, μνημονεύεται δ' ἀντίρρησις πρὸς τὸν Λαρήνσιον Δάφνου τινὸς ἔχουσα ὧδε· «Ἀλλὰ μὴν παμπόλλοις ἐνιαυτοῖς πρεσβύτερος Λευκόλλου ἀνὴρ ἐλλόγιμος Δίφιλος ὁ Σίφνιος, γεγονὼς κατὰ Λυσίμαχον τὸν βασιλέα — μνημονεύει τῶν *κερασίων* λέγων· τὰ *κεράσια* εὐστόμαχα, εὔχυλα, κτέ.» (Ἴδε Κασαύβωνα ἐν *Παρατηρ. εἰς Ἀθήν.* σελ. 103). Ὁ Πολυδεύκης γράφει βιβλ. Ϛ',

46 «τάχα δ' ἄν τις καὶ *κεράσια* φαίη, *κέρασον* τὸ δένδρον ἐν τῷ περὶ φύσεως Ξενοφάνους εὑρών» (Πρβ. Καρστῆνα εἰς *Ξενοφάν*. σελ. 82-3). Παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε ὅτι ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς κεῖται σελ.. 708 «Ὁμοίως τοῖς μήλοις καὶ ἀπιδίοις καὶ *τὰ κεράσια* φυτεύεται καὶ ἐγκεντρίζεται. Χαίρει δὲ τοῦτο *τὸ φυτὸν* ψυχροῖς καὶ νοτεροῖς τόποις». Παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ Τόμ. Α', σελ. 147 ἀνέγνω ὁ Σπρέγγελος «τὸ δὲ κόμμι τῶν *κεράσων* βῆχα χρονίαν ἰᾶται» ἀντὶ τοῦ *κερασίων*. Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ὑπάρχει καὶ σύνθετον ὄνομα *χαμαικέρασος*. Ἀθήν. σελ. 50 δ' «Ἀσκληπιάδης δὲ ὁ Μυρλεανὸς *χαμαικέρασόν* τινα καλῶν δένδρον ἔφη οὕτως· ἐν τῇ Βιθυνῶν γῇ γίνεται ἡ *χαμαικέρασος*, κτέ.». Πρβ. καὶ Διοσκορ. Τόμ. Β', σελ. 174 «*χαμαικέρασος* πόα ἐστὶ μικρά — καρποὺς δὲ ποιεῖ — ὁμοίους κερασίῳ».

κερατέα. Γεωπον. σελ. 788 «κυπάρισσος, *κερατέα*, πίτυς». Ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Σράβωνος ἀπαντᾷ ὁ τύπος *κερατία* σελ. 1146, 20 «ὅ τε φοίνιξ καὶ ἡ περσέα καὶ ὁ ἔβενος καὶ *ἡ κερατία*» (Πρβ. καὶ Πλίνιον ἐν *Hist. Nat.* XIX, 12 καὶ XX, 17). Ὁ Γαληνὸς γράφει Τόμ. ΙΒ', σελ. 23 «*Κερατωνία* ξηραντικῆς ἐστι καὶ στυπτικῆς δυνάμεως, ὥσπερ καὶ ὁ καρπὸς αὐτῆς τὰ κεράτια καλούμενα». Πρβ. καὶ Παῦλ. Αἰγινήτ. σελ. 241, 2. Τοῦ καρποῦ γίνεται ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ μνεία καὶ ἐν Τόμ. Ϛ', σελ. 615 «Τὰ *κεράτια*, διὰ τοῦ Τ γράμματος λεγομένης τε καὶ γραφομένης τῆς τρίτης συλλαβῆς, οὐδὲν ἔοικε τοῖς διὰ τοῦ σίγμα κερασίοις. Ἔστι δὲ ἔδεσμα κακόχυμόν τε καὶ ξυλῶδες, ἐξ ἀνάγκης δὲ καὶ δύσπεπτον». Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 961 καὶ Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 147. Γνωστότατον εἶνε τὸ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ κεφ. ΙΕ', 16 κείμενον «καὶ ἐπεθύμει χορτασθῆναι ἐκ τῶν *κερατίων* (ἤ: γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν *κερατίων*), ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι» (Ἴδε καὶ Σπρέγγελον εἰς *Διοσκορ.* Τόμ. Β', σελ. 415 καὶ Ἕννιον ἐν *Kulturpfl. und Hausth.* σελ. 391 κέξ. ἐκδ. 6'). Ὑπὸ τῶν νέων Ἑλλήνων καλοῦνται τὰ κεράτια *ξυλοκερατα* καὶ *χαρούπια* (ἢ *χαροῦμπες*). Τὸ ὄνομα *ξυλοκέρατον* μνημονεύεται καὶ ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ τοῦ Δουκαγγίου σελ. 1023, ὡς καὶ τὸ *ξυλοκερατία* (Πρβ. καὶ Κοραῆν ἐν *Ἀτάκτ.* Τόμ. Δ', σελ. 229 καὶ Τόμ. Ε', σελ. 257). Εὕρομεν δὲ καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἱπποκράτη καὶ Γαληνὸν Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 211 «τὸ ἀφέψημα τὸ ἀπὸ τῆς φα-

κῆς καὶ *ξυλοκεράτων* καὶ ἀκάνθης Αἰγυπτίας». Συμεὼν Σὴθ ὁ Ἀντιοχεὺς λέγει σελ. 73, 13 Τευϐν. «*ξυλοκέρατα*, ἃ καὶ *κεράτια* λέγονται, ὁ μὲν Γαληνὸς διαϐάλλει, κτέ.».

κιτρέα. Γεωπον. σελ. 658 «κίτρια δὲ εἰ βούλει μέλανα ποιῆσαι, μηλέας κλάδον τῇ *κιτρέᾳ* ἐγκέντριζε καὶ τὸ ἀνάπαλιν· μῆλον δὲ ἐγκεντριζομένης *κιτρέας* καὶ τὸ ἀνάπαλιν γένοιτο ἂν» καὶ σελ. 659 «ὑπὸ στοαῖς πρὸς ἥλιον ὁρώσαις τὰς *κιτρέας* φυτεύουσι». Πρϐ. σελ. 660 «τινὲς δὲ τὰ *κίτρια* οὐ πασσάλοις μόνον φυτεύουσιν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κορύνης, καμπτομένου τοῦ κλωνίου», ἔνθα τὸ *κίτρια* εἶνε εἰλημμένον ἀντὶ τοῦ *κιτρέας*. Ἐν τοῖς Μικροῖς Συγγράμμασι τοῦ Εὐσταθίου φέρεται σελ. 372, 37 «αἱ *κιτρίαι* δὲ καὶ δι' ἔτους ὀργῶσαι τῷ τῆς ἄνθης εὐώδει κτέ.».

κοκκυγέα. Ἡσύχ. «Κεκοκκυγωμένον: κεχρισμένον χρώματι κοκκυγίνῳ, ὅ ἐστι πορφυροῦν· ἀπὸ *κοκκυγέας* δένδρου». Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ περὶ Φυτ. Ἱστορ. Γ', ις', 6 ὑπὸ τοῦ Σνειδήρου «ὅμοιον δ' ἐστὶ τούτοις τὸ φύλλον καὶ (τὸ) τῆς *κοκκυγέας*» ἀντὶ τοῦ *κοκκκυμηλέας* (Ἴδε τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἔκδοσιν τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Γ', σελ. 247 καὶ Τόμ. Ε', σελ. 418 καὶ 419).

κοκκυμηλέα. Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 153 «*Κοκκυμηλέα* δένδρον ἐστὶ γνώριμον, οὗ ὁ καρπὸς ἐδώδιμος — Τῶν δὲ Συριακῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐν Δαμασκῷ γεννωμένων ὁ καρπὸς ξηρανθεὶς εὐστόμαχος καὶ κοιλίας σταλτικός» καὶ σελ. 154 «Τὸ δὲ κόμμι τῆς *κοκκυμηλέας* ἐστὶ κολλητικόν, λίθων θρυπτικὸν πινόμενον σὺν οἴνῳ». Παῦλ. Αἰγινήτ. σελ. 242, 10 «*κοκκυμηλέας* ὁ καρπὸς ὑπάγει γαστέρα». Θεόφρ. περὶ Φυτ. Ἱστορ. Α', ιγ', 1 «τὰ δὲ φυλλώδη, καθάπερ ἀμυγδαλῆς, μηλέας, ἀπίου, *κοκκυμηλέας*» καὶ Γ', ς', 4 «ἐπιπολαιότατον δὲ θραύπαλος καὶ *κοκκυμηλέα* καὶ σποδιάς· αὕτη δ' ἐστὶν ὥσπερ ἀγρία *κοκκυμηλέα*» καὶ Δ', ϐ', 10 «ἄλλο δέ τι δένδρον ἡ *κοκκυμηλέα*, μέγα μὲν τῷ μεγέθει κτέ.» (Ἴδε Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Ε', σελ. 418-20). Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 50 ϐ' κατὰ μὲν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Δινδορφίου καὶ τὴν τοῦ Μεινεκίου φέρεται «Θεόφραστος δὲ λέγει· *κοκκύμηλα* καὶ σποδιάς· τοῦτο δ' ἐστὶν ὥσπερ ἄγρια *κοκκύμηλα*. Ἀραρὼς δὲ *κοκκυμηλέαν* καλεῖ τὸ δένδρον, κοκκύμηλον δὲ τὸ ἀκρόδρυον», κατὰ δὲ τὴν τοῦ Καιϐελίου «Θεόφραστος δὲ λέγει· *κοκκυμηλέα* καὶ σποδιάς· τοῦτο δ' ἐστὶν

ὥσπερ *ἀγρία κοκκυμηλέα*. Ἀραρὼς δὲ *κοκκύμηλον* καλεῖ τὸ δένδρον, κοκκύμηλον δὲ τὸ ἀκρόδρυον». Σημειοῦται δ' ὁ Καιβέλιος ὅτι ἐν ἑνὶ τῶν κωδίκων ὑπάρχει γραφὴ *κοκκυμήλον*. Ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Α', 232 εἶνε ἡμῖν παραδεδομένον ὅτι ἀρσενικῶς τὸ δένδρον ἐκαλεῖτο ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ, *ὁ κοκκύμηλος* (Πρβ. Κασαύβωνα ἐν *Παρατηρ. εἰς Ἀθήν.* σελ. 101). Ὁ καρπὸς *κοκκύμηλον-κοκκύμηλα* ἐμνημονεύθη ὑπό τε τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ ὑπ' ἄλλων (Ἴδε Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ἀποσπασμάτων σελ. 354, 793). Ὁ Ἀντattικιστὴς γράφει σελ. 103, 23 «*Κοκκύμηλα* λέγεσθαι οὔ φασιν ἀλλὰ μᾶλλον *βράβυλα*. Ἀλλὰ λέγεται καὶ *κοκκύμηλα* καὶ *κοκκυμηλέα*». Ἐν τοῖς εἰς Θεόκριτον Σχολίοις σελ. 282, 8 Ἀρ. φέρεται «Βράβυλα τὰ κοινῶς *κοκκύμηλα* ἤγουν Δαμασκηνά», παρὰ δὲ τῷ Ἡσυχίῳ κεῖται «Ἀμάδρυα: *κοκκύμηλα*. Σικυώνιοι» καὶ «Κυνόμαλα: τὰ *κοκκύμηλα*» καὶ «Ὀξύμαλα: τὰ *κοκκύμηλα*». Ἀλλ' ὁ Σέλευκος ποιεῖται μνείαν τύπου τρισυλλάβου *μάδρυα* ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 50 α', ἐξ ὧν παρέλαβεν ὁ Εὐστάθιος ἃ γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1963, 32 (Ἴδε Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Ε', σελ. 419). Τὰ *ἄγρια κοκκύμηλα* ἐλέχθησαν καὶ συνθέτως *ἀγριοκοκκύμηλα* ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου Τόμ. Α', σελ. 154 καὶ τοῦ Γαληνοῦ Τόμ. ϛ', 619 (Πρβ. Θησ. Στεφ. Τόμ. Α', α', σελ. 473).

κολυτέα καὶ *κολουτέα*. Θεόφρ. περὶ Φυτ. Ἱστορ. Γ', ιδ', 4 «ἡ δὲ *κολυτέα* ἔχει τὸ μὲν φύλλον ἐγγὺς τοῦ τῆς ἰτέας — τὸν δὲ καρπὸν ἔλλοβον, καθάπερ τὰ χέδροπα» καὶ ιζ', 2 «ἴδιον δὲ καὶ ἡ *κολουτέα* περὶ Λιπάραν, δένδρον μὲν εὐμέγεθες, τὸν δὲ καρπὸν φέρει ἐν λοβοῖς ἡλίκον φακόν, ὃς πιαίνει τὰ πρόβατα θαυμαστῶς». Ἐν τοῖς ἑξῆς φέρεται «ἡ δὲ περὶ τὴν Ἴδην, ἣν καλοῦσι *κολοιτίαν*, ἕτερον εἶδός ἐστι, θαμνοειδὲς δὲ καὶ ὀζῶδες κτέ.». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ καὶ ἐν βιβλ. Α', ια', 2 «ἐν λοβῷ μὲν οὐ μόνον τὰ ἐπέτεια — ἀλλὰ καὶ τῶν δένδρων ἔνια, καθάπερ ἥ τε κερωνία — καὶ ἡ κερκὶς καὶ ἡ *κολοιτία* περὶ Λιπάραν». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου πρὸ τῆς λέξεως *κομᾷ* εἶνε γεγραμμένον «*Κολοτέα*: δένδρον τι», ὃ ὁ Βόσσιος ἔτρεψεν εἰς τὸ *κολωτέα*. Κεῖται δ' ἐν αὐτῷ καὶ «*Κοιλωτέα*: δένδρον τι» καὶ «*Κολοιτέα* (*κολοϊτέα*): δένδρον τι». Ὁ Σμιδίτιος ἀποφαίνεται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡσυχίου Τόμ. Β', σελ. 509

«Verum est κολοϊτέα quod supra etiam κοιλωτέα et καλλαιτέα scriptum habuimus, sed vitiose, cum non nisi tres huius voc. scripturæ tolerari possint κολοϊτέα κολουιτέα et κολοβιτέα». Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου εἰρημένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 1763 «In qua conjectura si quid veri est, tres hujus voc. scripturæ cogitari possunt, κολουιτέα, κολοϊτέα, κολοβιτέα: quorum prima a κολούειν, secunda a κόλος, tertia a κολοβὸς erit derivanda». Οὐδεμίαν περὶ τῶν τύπων τούτων νῦν παρατήρησιν ποιούμεθα.

κρανέα. Σουΐδ. «*Κρανέα*: εἶδος φυτοῦ». Γεωπον. σελ. 780 «ἐὰν τὴν ῥίζαν περιορύξας καὶ τρυπήσας *κρανέας* ἐπίουρον ἐμβάλῃς». Σχολ. εἰς Ὀδύσσ. σελ. 464, 25 Δινδ. «καρπόν τε κρανείης τὸν τῆς *κρανέας* καρπόν» (Πρβ. καὶ Λοβέκκιον ἐν *Παραλειπ*. σελ. 339) Ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἐλέγετο *κράνεια*, ἐξ οὗ διὰ συνθέσεως μετὰ τοῦ *θῆλυς* ἐγένετο τὸ *θηλυκράνεια*. Ἐν τῷ Ὀρθογραφικῷ τοῦ Ἀσωπίου σελ. 65. § 21 ἐκφέρεται τὸ ὄνομα τοῦτο παροξυτόνως, *κρανεία*, καθάπερ καὶ ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 751 «*Κρανεία* (ἡ), τὸ γνωστὸν δένδρον, ἡ ἀκρανειά» καὶ «Κρανέα (ἡ), = *Κρανεία*» καὶ «Κρανία (ἡ), = *Κρανεία*». Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα τελευτᾷ εἰς Α βραχὺ καὶ ἔχει τὸν τόνον ἐν τῇ προπαραληγούσῃ, ὡς παρετήρησε καὶ ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1657, 18 «κράνεια δὲ *προπαροξυτόνως* τὸ φυτόν». Ὑπῆρχε δὲ καὶ χωρίον *Κράνεια* ἐκ τοῦ φυτοῦ ὀνομασθέν. Πρβ. *Πτελέα*, *Ἐρινεός*, *Δάφνη*, *Δρῦς*, *Πεύκη*, κτλ. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα φέρεται «*Κράνεια*: ἐκ κρανείας δόρυ. Ἐν ἐπιγράμματι· ἔσταθι τῇδε, *κράνεια* βροτοκτόνε, μηδ' ἔτι λυγρὸν χάλκεον ἀμφ' ὄνυχα στάζε φόνον δαΐων». Τὸ χωρίον ἐλήφθη ἐξ ἐπιγράμματος τῆς Ἀνύτης (Ἀνθολ. Παλατ. ϛ', 123). Διδάσκει δὲ τὸ μέτρον ὅτι βραχεῖα εἶνε ἡ λήγουσα τοῦ ὀνόματος *κράνεια*, ὅπερ κεῖται ἀντὶ τοῦ *δόρυ* (ἐκ κρανείας), ὡς τὸ *ἰτέα* ἀντὶ τοῦ *ἀσπίς* (κυρίως ἐξ ἰτέας), τὸ *δόραξ* ἀντὶ τοῦ *σῦριγξ*, τὸ *ἐλάτη* ἀντὶ τοῦ *κώπη* (καὶ τοῦ *ναῦς*), τὸ *κᾶλα* (ἤτοι ξύλα) ἀντὶ τοῦ *πλοῖα*, κτλ. Πρβ. καὶ *μελία*-*μελίη*, *ἐϋμμελίης*. Παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ ἀπαντᾷ Τόμ. Β', σελ. 271 «ἢ τὴν μὲν *κρανίαν* καὶ τὴν βύρσαν πολλοῦ τινος ἀξίαν εἶναι, τὰ δὲ νήϊα καὶ τοὺς κωπέας τοῦ μηδενός». Ἑρμηνεύεται δ' ἐν τοῖς Σχολίοις σελ.

634, 1 τὸ *κρανίαν* διὰ τοῦ *περικεφαλαίαν* ὡς παρὰ τὸ κράνος παρηγμένον. Ὀρθῶς ἔχει ἡ σημείωσις τοῦ Ῥεισκίου «est *hasta e corno arbore facta* et βύρσα scutum a corio bubulo». Περὶ τῆς διὰ τοῦ Ι ἐκφορᾶς *κρανία* θὰ γράψωμεν ἄλλοτε, ὡς καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων, δι' ὧν σημαίνεται ὁ καρπὸς τοῦ δένδρου τούτου. Τοσοῦτον δὲ μόνον ἐν τῷ παρόντι λέγομεν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ καρποῦ εὑρίσκεται παρὰ τῷ Γαληνῷ ὁτὲ μὲν τρισυλλάβως προενηνεγμένον, ὁτὲ δὲ δισυλλάβως. οἷον Τόμ. Ϛ', σελ. 621 «*κράνια* γὰρ καὶ πρῖνα καὶ βάτινα». Τόμ. ΙΑ', σελ. 650 «ὥσπερ αἱ ἀχράδες καὶ *κράνια*». Τόμ. ΙΒ', σελ. 921 «καὶ ἀπὸ *κρανίων* δὲ καὶ βραβύλων καὶ τῶν καλουμένων παρ' ἡμῖν προύμνων». Τόμ. Ϛ', σελ. 620 «τὰ μὲν οὖν *κράνα* καὶ τὰ βάτινα κτέ.». Τόμ. ΙΒ', σελ. 353 «μύρτα καὶ μέσπιλα καὶ *κράνα*» καὶ σελ. 961 «μεσπίλων τε καὶ *κράνων*» καὶ σελ. 1004 «οὔων τε καὶ μεσπίλων καὶ *κράνων*». Ἐν Τόμ. ΙΑ', σελ. 453 φέρεται «ὥσπερ ἀχράδες ἄωροι καὶ *κράνες*», ὅπερ τερατῶδες ὂν μετατυπωτέον εἰς τὸ *κράνια* ἢ *κράνα*. Παροξύνεται δὲ τὸ ὄνομα *κράνον-κράνα* βραχεῖαν ἔχον τὴν παραλήγουσαν. Ἀλλ' ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 751 γράφει οὐ μόνον «*Κράνον* (τὸ). ὁ καρπὸς τῆς κρανείας» ἀλλὰ καὶ «Κράνειος —(οὐσ.) Κράνειον καὶ Κράνεον (τὸ),=*Κρᾶνον*».

κυδωνέα. Γεωπον. σελ. 270 «τουτέστι ῥοιάς, μηλέας, *κυδωνέας*». Παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ ἀντὶ τοῦ «στύραξ δάκρυόν ἐστι δένδρου τινὸς ὁμοίου *κυδωνίῳ*» ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Σπρεγγέλου Τόμ. Α', σελ. 82 *κυδωνίᾳ*. Παρὰ τῷ Θεοφράστῳ περὶ Φυτ. Ἱστορ. Β', 6', 5 ἀπαντᾷ «τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐκ τῶν ἀπίων καὶ ἐκ τῶν μηλεῶν· ἐκ μὲν γὰρ τῶν ἀπίων μοχθηρὰ ἡ ἀχράς, ἐκ δὲ τῶν μηλεῶν χείρων τε τῷ γένει καὶ ἐκ γλυκείας ὀξεῖα καὶ ἐκ στρουθίου *Κυδώνιος*». Περὶ τοῦ εἰς ΟΣ περατουμένου θηλυκοῦ γένους ὀνομάτων ἐθνικῶν ἐχόντων κατάληξιν ΙΟΣ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας θὰ διαλάβωμεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ. Ὁ Ἴβυκος παρ' Ἀθην. σελ. 601 6' εἶπεν *αἱ Κυδώνιαι μηλίδες* (*μαλίδες*). Οὐκ ὀλίγα παραδείγματα δύναταί τις νὰ καταλέξῃ τοῦ οὐδετέρου *Κυδώνιον μῆλον-Κυδώνια μῆλα*. Ἀντταττικιστ. ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σελ. 104, 13 «*Κυδώνιον μῆλον*: βραχέως. Φιλήμων Ἰατρῷ». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 279 ϛ' «ὁ Σόλων ἔγραψε *μήλου Κυδωνίου* τὴν νύμφην ἐντραγοῦσαν εἰς τὸν θάλαμον βαδίζειν» καὶ σελ. 138 δ' καὶ

Σόλ. Κ', 3. Γαλην. Τόμ. ΙΑ', 579 «ἧττον στύφει *Κυδωνίου μήλου* λεπὶς χαλκοῦ» καὶ Τόμ. Η', σελ. 114 «αὐστηραὶ δ' εἰσὶ καὶ ῥοιαὶ πολλαὶ καὶ τὰ *Κυδώνια μῆλα* καὶ ἄλλα πάμπολλα τῶν ἐδωδίμων» καὶ Τόμ. Ι', σελ. 299 «ἢ *μήλων Κυδωνίων* ἢ σχίνου» καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 961 «τὸ τῶν στρυφνῶν *Κυδωνίων μήλων*» (Πρβ. καὶ Τόμ. ϛ', σελ. 602 καὶ Τόμ. ΙΑ', σελ. 452). Ἀλέξ. Τραλλιαν. Τόμ. Α', σελ. 415 «λαβὼν *μῆλα Κυδώνια* κτέ.» καὶ Τόμ. Β', σελ. 131 «καὶ τῶν *μήλων* δὲ τῶν *Κυδωνίων* ὁ χυλός» (Πρβ. σελ. 610). Διοσκορίδ. Τόμ. Α', σελ. 714 «ὡς ὁ διὰ τῶν *Κυδωνίων* καὶ ἀπίων καὶ κερατίων — σκευαζόμενος» καὶ «ὁ μὲν οὖν κυδωνίτης, ὃν ἔνιοι μηλίτην καλοῦσι, σκευάζεται οὕτω· *μήλων Κυδωνίων* ἐξελὼν τὸ σπέρμα κτέ.» καὶ «δεῖ μετὰ τὸ κόψαι καὶ ἐκθλῖψαι τὰ *Κυδώνια* τοῦ χυλοῦ τούτων μῖξαι κτέ.» καὶ «καὶ μηλόμελι δέ, ὃ καὶ κυδωνόμελι ὀνομάζεται, σκευάζεται οὕτω· *μήλων Κυδωνίων* ἐξαιρεθέντων τὰ σπέρματα καὶ βληθέντων εἰς μέλι κτέ.» καὶ σελ. 715 «ὑδρόμηλον δὲ σκευάζεται, μιγνυμένου τοῦ ἐκ τῶν *Κυδωνίων* μηλομέλιτος κτέ». Παρὰ τῷ Ὀρειβασίῳ εἶνε γεγραμμένον Τόμ. Α', σελ. 400, 1 «καὶ μηλόμελι δέ, ὃ καὶ κυδωνόμελι *καλούμενον*, σκευάζεται, κτέ.», ὅπερ ἀνελλήνιστον. Καθίσταται δ' ἡ ῥῆσις ὑγιής, ἂν γραφῇ «ὃ καὶ κυδωνόμελι *καλοῦμεν*» ἢ «τὸ καὶ κυδωνόμελι καλούμενον». Πολὺς περὶ τῶν *Κυδωνίων μήλων* λόγος γίνεται ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 81 γ' κέξ. Ὁ Πολυδεύκης γράφει βιβλ. ϛ', 47 «*Κυδώνια μῆλα*, ὡς Ἀριστοφάνης». Εἶπε δ' ὁ Ἀριστοφάνης καὶ «ἀτταταῖ ἀτταταῖ τῶν τιτθίων, ὡς σκληρὰ καὶ *Κυδώνια*» ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι στίχ. 1199 (Πρβ. ἃ ἐγράψαμεν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Τόμ. Α', σελ. 556). Ἐν ταῖς Νεφέλαις στίχ. 978 ἀπαντᾷ «ὥστε τοῖς αἰδοίοισι δρόσος καὶ χνοῦς, ὥσπερ *μήλοισιν*, ἐπήνθει», εἰς ὃ φέρεται τὸ σχόλιον «μήλοισιν: Κυδωνίοις». Τοῦ *Κυδώνια* ἢ *κυδώνια* γίνεται μνεία καὶ ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς σελ. 692-5. Περὶ τῶν λέξεων *κυδωνᾶτον* καὶ *παστοκύδωνον* ἴδε Κοραῆν ἐν *Ἀτάκτ*. Τόμ. Α', σελ. 283 καὶ Τόμ. Δ', σελ. 400. Πρβ. καὶ Δουκάγγιον ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ λ. *κυδωνιᾶτον* σελ. 762. Παρατηρητέον δ' ὅτι κυκλεῖται ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς λαλιᾷ οὐ μόνον τὸ *παστοκύδωνον* ἀλλὰ καὶ τὸ *κυδωνόπαστον* (Πρβ. τὰ ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. ϛ', σελ. 341). Ἐν τέλει παρατιθέμεθα ἃ ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς

Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1468, 27 «εἰ δ' ἐκ τοῦ τοιούτου Κρητικοῦ τόπου καὶ τὰ *Κυδώνια* παρωνόμασται *μῆλα* οὐκ ἔστι βεβαίως εἰπεῖν». Ἀλλ' ὁ Νίκανδρος λέγει ἐν τοῖς Ἀλεξιφαρμάκοις στίχ. 234:

ἄλλοτε δὲ στρούθεια, τοτὲ βλοσυροῖο Κύδωνος
κεῖνο φυτὸν Κρήτηθεν, ὃ δή ῥ' ἐκόμισσαν ἄναυροι.

Σχολ. «Κύδωνος, τοῦ στυπτικοῦ *κυδωνίου*, ὃ μάλιστα ἐν τῇ Κρήτῃ φύεται».

λυγέα = λύγος. Εὐστάθ. σελ. 834, 39 «Ἐκ δὲ τοῦ τοιούτου λύγου καὶ τὸ λυγίζειν — Λέγεται δὲ *λυγέα* ἰδιωτικῶς». Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν *Ἀτάκτ*. Τόμ. Ε', σελ. 172 «Λυγαριά, Σ. Λυγέα, Δ. Ἄγνος καὶ Λύγος, Ἑλλ. Λέγεται καὶ Λυγαρία καὶ Ἀλυγαρέα» καὶ «Ἀπὸ τὰ δύο σημερινὰ κοινὰ τοῦ φυτοῦ ὀνόματα προκρίνω τὸ Λυγέα (κατὰ τὸ Μηλέα καὶ Συκέα). Κατὰ τὸν Ἄγγλον ἐκδότην τοῦ Θεοφράστου (Stackhouse, pag. lxxxviii), ἡ Λυγέα ὀνομάζεται ἔτι σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ *Ἀγναία*, ἀπὸ τὸ Ἄγνος, Ἑλλ. δηλαδή, πρῶτον καὶ κύριον ὄνομα τοῦ φυτοῦ· διότι τὸ Λύγος εἶναι τοῦ μεταγενεστέρου Ἑλληνισμοῦ» (Πρβ. ἃ ἐγράψαμεν ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ε', σελ. 487 κἑξ.). Τὸ *ἀγναία* μεταβλητέον εἰς τὸ *ἀγνέα*, ὡς εἶνε ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γεγραμμένον ἐν *Ἀτάκτ*. Τόμ. Ε', σελ. 59. Νῦν ἐνιαχοῦ μὲν τῆς Ἑλλάδος καλεῖται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φυτὸν *λυγιά*, ἐνιαχοῦ δὲ *λυγαριά*, ἐνιαχοῦ δὲ *καναπίτζα*.

μηλέα. Παρὰ τῷ Ἀρκαδίῳ περὶ Τόν. σελ. 30, 23 κεῖται «*μηλίς* ἡ μηλέα». Μνημονεύεται δ' ὁ εἰς ΙΣ λήγων τύπος καὶ ἐν τῷ περὶ Διχρόνων τοῦ Ἡρῳδιανοῦ σελ. 299, 7. Ἔχομεν δ' αὐτοῦ μαρτύρια τὸ τοῦ Ἰβύκου παρ' Ἀθην. σελ. 601 β' «ἦρι μὲν αἵ τε Κυδώνιαι *μηλίδες* (*μαλίδες*) ἀρδόμεναι ῥοᾶν ἐκ ποταμῶν κτέ.» καὶ τὸ τοῦ Θεοκρίτου Η', 79 «τᾷ δρυῒ ταὶ βάλανοι κόσμος, τᾷ μαλίδι μᾶλα».

μορέα. Ἡσύχ. «Συκάμινα: ἡ παρ' ἐνίοις *μορέα*· τὸ δένδρον». Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 158 «*μορέα* ἡ συκαμινέα δένδρον ἐστὶ γνώριμον» καὶ σελ. 160 «τοῖς φύλλοις ἐοικὸς *μορέᾳ*» καὶ Τόμ. Β', σελ. 127 «*μορέας* φύλλα καὶ ἡ ῥίζα» καὶ σελ. 327 «*μορέας* ῥίζαν ἑψήσας σὺν οἴνῳ». Γαλην. Τόμ. ΙΑ', σελ. 631 «εἴτε ὁ ἀπὸ τῆς *μορέας*» καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 78 «*μορέας* ὁ καρπὸς ὁ μὲν πέπειρος ὑπάγει γαστέρα» καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 728 «φύλλα *μορέας*» καὶ σελ. 737 «ὀπὸς *μορέας*» (Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΔ', σελ. 393). Ἀλέξ. Τραλ-

λιαν. Τόμ. Β', σελ. 429 «*μορέας* δὲ ὁ καρπὸς ἀθρόως ξηρανθείς». Ψευδαριστοτέλ. περὶ Φυτ. Α', 14 «ὡς οἱ καρποὶ τῆς *μορέας* καὶ τῆς κεράσου» καὶ 16 «καὶ ἡ *μορέα* εἰς πολλὰ δένδρα». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 640 β' «ἦσαν δὲ καὶ δρύες ἀπίους ἀγαθὰς ἐκφέρουσαι καὶ πλάτανοι μηλεῶν δεδεγμέναι καὶ συκαῖ *μορεῶν* ἐμβολάδας». Ἀθήν. σελ. 51 δ' «καὶ Νίκανδρος δ' ἐν Γεωργικοῖς ἐμφανίζει καὶ ὅτι πρότερον τῶν ἄλλων ἀκροδρύων φαίνεται *μορέην* τε καλεῖ τὸ δένδρον ἀεί, ὡς καὶ οἱ Ἀλεξανδρεῖς·

καὶ μορέης, ἣ παισὶ πέλει μείλιγμα νέοισι,
πρῶτον ἀπαγγέλλουσα βροτοῖς ἡδεῖαν ὀπώρην».

Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 872, 7 «ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῷ εἰπόντι ὅτι τὰ συκόμορα μὲν κοινῶς, μόρα δὲ παρὰ μόνοις Ἀλεξανδρεῦσι, παρ' οἷς καὶ τὸ δένδρον *μορέη*» καὶ σελ. 1963, 50 «ὡς δὲ συκέα μηλέα, οὕτω, φασί, καὶ *μορέα* ἡ τὰ εἰρημένα ἐν ἄλλοις μόρα φέρουσα· οὐ συναιρεῖται μέντοι κατὰ τὴν συκέαν ἡ *μορέα*, ὥσπερ οὐδὲ ἡ μηλέα». Ἐποιήσατο δ' ὁ Νίκανδρος χρῆσιν τοῦ *μορέη* καὶ ἐν τοῖς Ἀλεξιφαρμάκοις στίχ. 69 «*μορέης* — φοινηέσσης» (Ἴδε καὶ Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Νικάνδρου σελ. 112). Παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ κεῖται «*Μορφωνέα*: ἡ συκάμινος», ὃ μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Λ. Δινδορφίου ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ε', σελ. 1196 εἰς τὸ *μορέα*. Ἄξια μνείας νομίζομεν καὶ ἃ γράφει ὁ Ἀθήναιος σελ. 78 β' «Φερένικος δὲ ὁ ἐποποιὸς — ἀπὸ Συκῆς τῆς Ὀξύλου θυγατρὸς προσαγορευθῆναι· Ὄξυλον γὰρ τὸν Ὀρείου Ἁμαδρυάδι τῇ ἀδελφῇ μιγέντα μετ' ἄλλων γεννῆσαι Καρύαν, Βάλανον, Κράνειαν, *Μορέαν*, Αἴγειρον, Πτελέαν, Ἄμπελον, Συκῆν· καὶ ταύτας Ἁμαδρυάδας νύμφας καλεῖσθαι καὶ ἀπ' αὐτῶν πολλὰ τῶν δένδρων προσαγορεύεσθαι». Εἶνε δὲ τὸ *Κράνειαν*, *Μορέαν* γραφὴ τοῦ Μεινεκίου ἀντὶ τοῦ *Κράνειον*, *Ὀρέαν*. Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται τὸ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΘ', σελ. 142 «Συκῆς: ἐν πρώτῳ τῶν Γυναικείων (Τόμ. Β', σελ. 641 Ἑρμ.)· καὶ πυριᾶν συκῆς ἀπὸ ῥίζης· ἐν ἴσῳ τῷ σικύας (συκέας), τουτέστι συκαμίνου, ὅπερ ἑτέρωθι ὥσπερ ἐξηγούμενός φησι *μορέΟΥ* ῥίζης». (Πρβ. Φοέσιον ἐν *Οἰκον*. *Ἱπποκρ*. σελ. 357. Ἔτι δὲ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ε', σελ. 1202). Περὶ τοῦ οὐδετέρου *μόρον*-*μόρα* τοῦ δηλοῦντος τὸν καρπὸν τῆς συκαμίνου ἢ μορέας πολὺς λόγος γίνεται ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 51 β' κἑξ. (Ἴδε καὶ Κασαύ-

6ωνα ἐν *Παρατηρ. εἰς 'Αθήν.* σελ. 104 καὶ 105). 'Απαντᾷ δὲ καὶ παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ βιβλ. Α', λδ', 8 «τῶν δὲ συκαμίνων αἱ μὲν τὸν τῶν *μόρων* καρπὸν φέρουσιν, αἱ δὲ τὸν τοῖς σύκοις ἐμφερῆ» καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Ϛ', σελ. 584 «τὸ μὲν οὖν τῶν *μόρων* ὄνομα γνώριμόν πώς ἐστι τοῖς πολλοῖς, εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἄλλο, ἀλλὰ γοῦν διὰ τὸ στοματικὸν φάρμακον ὃ διὰ *μόρων* ὀνομάζεται χυλὸν ἔχον αὐτῶν» καὶ σελ. 587 «οὕτω καὶ τοῖς *μόροις*» καὶ σελ. 785 «καθάπερ τὰ *μόρα* καὶ οἱ καλούμενοι πέπονες» καὶ σελ. 792 «ὥσπερ καὶ τὰ *μόρα*» καὶ Τόμ. ΙΑ', σελ. 777 «καὶ κολοκυνθὶς καὶ *μόρα*» καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 858 «συκαμίνου, τουτέστι *μορέας*, γάλα» καὶ σελ. 904 «ἄλλα δὲ λέγω τό τε διὰ τῶν *μόρων* καὶ τὸ διὰ τῶν βατίνων» (Πρβ. καὶ σελ. 920 καὶ 929-30 καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 135 καὶ 736) καὶ παρ' 'Αλεξάνδρῳ τῷ Τραλλιανῷ Τόμ. Β', σελ. 127 «ὑπὸ τοῦ χυλοῦ τῶν *μόρων*» καὶ ἀλλαχοῦ ("Ιδε σελ. 612). 'Εν τῷ Μεγάλῳ 'Ετυμολογικῷ φέρεται σελ. 191, 45 «Βάτεια: — Λέγεται δὲ καὶ τῆς συκαμίνου ὁ καρπὸς ὑπὸ Σαλαμινίων καὶ μόρα». Κάλλιον ἔχει τὸ ἐν τοῖς 'Ανεκδότοις τοῦ Βεκκήρου σελ. 224, 18 «*Βάτια*: συκαμίνου ὁ καρπὸς ὑπὸ Σαλαμινίων· καλεῖται δὲ καὶ *ἄβρυνα* καὶ *μόρα*» (Πρβ. 'Αθήν. σελ. 51 ϛ'). Κακῶς ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ 'Ησυχίου «Βάτια: ὁ τῆς *καλάμης* καρπός· καλεῖται δὲ καὶ ἄβρυνα ἢ *μορέα*». Κεῖται δ' ἐν αὐτῷ καὶ «*Μῶρα*: συκάμινα», ἀνθ' οὗ ὀρθῶς εἶνε παρὰ τῷ Σουίδᾳ γεγραμμένον «*Μόρα*: τὰ συκάμινα». Τὸ πλημμελῶς διὰ τοῦ Ω μεγάλου προενηνεγμένον βλέπει τις καὶ ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς σελ. 409 «ἔνιοι δὲ τοῖς *μώροις*, τουτέστι τοῖς καρποῖς τῆς βάτου, κτέ.» (Πρβ. καὶ 'Ερμερίνσιον εἰς *'Αρεταῖ.* σελ. 187). Οὐδαμῶς προσεκτέον τῷ Θεογνώστῳ λέγοντι ἐν Κραμ. 'Οξ. 'Ανεκδ. Τόμ. Β', σελ. 131, 15 «Τὰ διὰ τοῦ ΩΡΟΝ οὐδέτερα μονογενῆ εἴτε δισύλλαβα εἴτε ὑπὲρ δύο συλλαβὰς διὰ τοῦ Ω μεγάλου γράφει τὴν παραλήγουσαν, οἷον — δῶρον — *μῶρον* ὁ καρπὸς τῆς βάτου». 'Ο Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς "Ομηρον Παρεκβολαῖς σελ. 835, 8 «Οὕτω διγενὲς καὶ τὸ μόρον. Καὶ ἀρσενικὸν μὲν αὐτοῦ ἐν τῷ πρῶτον μὲν ὄψει λευκὸν στάχυν, ἔπειτα φοινίξαντα στρογγύλον μόρον, ὃ δηλοῖ συκαμίνου καρπόν· τοῦ δὲ οὐδετέρου χρῆσις ἐν τῷ τὰ δὲ συκάμινα, ἃ καὶ μόρα λέγεται, καὶ τὸ μόρον τὸ βατῶδες — Καὶ σημείωσαι ὅτι καὶ τὰ τῆς βάτου μόρα λέγεται δι' ὁμοιότητα». 'Ηρύ-

σατο δ' ἃ παρατίθεται ὁ Εὐστάθιος ἐκ τῶν Δειπνοσοφιστῶν τοῦ Ἀθηναίου σελ. 51 δ' κἑξ. Φέρεται δὲ παρ' αὐτῷ « Σοφοκλῆς·

πρῶτον μὲν ὄψει λευκὸν ἀνθοῦντα στάχυν,
ἔπειτα φοινίξαντα γογγύλον μόρον»

(Ἴδε Ναύκιον ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Τραγικῶν σελ. 217, 363 ἐκδ. β'). Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ γίνεται φανερὸν ὅτι καὶ τῆς βάτου (ἢ τοῦ βάτου) ὁ καρπὸς ἐκαλεῖτο *μόρα*. Λέγει δὲ καὶ ὁ Γαληνὸς Τόμ. ϛ', σελ. 589 « τὸν τῶν βάτων καρπὸν ὀνομάζουσιν οἱ παρ' ἡμῖν ἄνθρωποι βάτινον, καθάπερ *μόρα* τε καὶ συκάμινα· καλοῦσι γὰρ ἑκατέρως αὐτά». Ὁ Πολυδεύκης ἀποφαίνεται ἐν βιβλ. ϛ', 46 «συκάμινα· ταῦτα δὲ καὶ *μόρα* Αἰσχύλος ὠνόμακε *τὰ ἄγρια* οὕτως ὀνομάσας *τὰ ἐκ τῆς βάτου*». Ποιεῖται δὲ καὶ αὐτὸς χρῆσιν τοῦ *μόρα* ἐν βιβλ. Δ', 202 «ἔστι δ' ὁμοία *μόροις* ὠμοῖς». Πλείονα περὶ τοῦ *συκάμινα* καὶ *μόρα* θὰ γράψωμεν ἑτέρωθι. Ἐνθάδε παρατηροῦμεν ὅτι ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου ἐρρήθη Τόμ. Β', σελ. 171 «μόρου τοῦ δένδρου χυλός» καὶ σελ. 186 «μόρων φύλλα σὺν ἐλαίῳ» καὶ σελ. 281 «μόρων ῥιζῶν ὁ φλοιός». Ἐν σελ. 204 ἀντὶ τοῦ «*μόρων* ἄνθους μεμυκότος» εἴκασεν ὁ Σπρέγγελος *μύρτων*.

παλιουρέα. Ψευδογαλην. Τόμ. ΙΔ', σελ. 550 «*παλιουρέας* ῥίζαν μετὰ οἴνου ἀποτρίτωσον». Ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ τοῦ Δουκαγγίου φέρεται σελ. 1084 «Παλιρέα, Herba quam παλίουρον Græci vocant, apud Myrepsum de Antidotis cap. 188. 381. 430». Τὸ *παλιρέα* οὐδὲν ἄλλο φαίνεται ὅτι εἶνε ἡ παραφθορὰ τοῦ *παλιουρέα*. Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν Ἀτάκτ. Τόμ. Δ', σελ. 382 «Παλιρέα, Δ. Τὸ ἐξηγεῖ διὰ τοῦ Παλίουρος, Ἑλλ. (Διοσκορ. I, 121)» καὶ «Κατὰ τὸν Ἄγγλον ἐκδότην τοῦ Θεοφράστου (pag. lxii), *Παλίουρο* ἠκούσθη προφερόμενος ὁ Παλίουρος». Ἡμεῖς πολλάκις ἠκούσαμεν λεγόμενον τὸ *παλιοῦρι* καὶ πληθυντικῶς *παλιούρια*.

περσέα. Ὁ Ζαχῆρος γράφει ἐν *Dissert. Philol. Hal.* Τόμ. Γ', σελ. 45 «*περσέα*, arboris ægyptiæ genus. Quod plerumque per ε scriptum (apud Hippocr. Thphr. Str. al)., bis scribarum neglegentia corruptum est. Nam Ael. n. a. 11, 11, 14 in omnibus mss. legitur *περσαίας*, in uno Vat. περσέας, et apud Ath. 5, 198 B alii περσαίας alii περσέας tradunt». Παρὰ τῷ Θεοφράστῳ ἀπαντᾷ περὶ Φυτ. Ἱστορ. Γ', γ', 5 «ὥσπερ ἐπί τε τῆς

περσίας (ἢ: *περσεΐας*) ἔχει καὶ τῶν φοινίκων» καὶ Δ', 6', 5 «ἐν Αἰγύπτῳ δ' ἐστὶν ἕτερον ἡ *περσέα* καλούμενον—παραπλήσιον δὲ μάλιστα τῇ ἀπίῳ—πλὴν τὸ μὲν ἀείφυλλον, τὸ δὲ φυλλοβόλον» καὶ περὶ Φυτ. Αἰτ. Β', γ', 7 «καθάπερ ἡ *περσέα* ἡ Αἰγυπτία περὶ 'Ρόδον». Ἡ γνησία γραφὴ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ εἶνε *περσΕας* (Ἴδε Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Γ', σελ. 144 καὶ Τόμ. Ε', σελ. 476). Ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις Τόμ. Β', σελ. 641 φέρεται «*περσέης* φύλλα», ὅπερ ἐν ἑνὶ τῶν ἀντιγράφων μετέπεσεν εἰς τὸ *περσΑίης*. Παρὰ τῷ Αἰλιανῷ κεῖται περὶ Ζῴ. Ι', 21 «καὶ τῶν *περσεῶν* (φυτὰ δέ ἐστιν ἐπιχώρια) ἐξαρτήσαντες μετεώρους μαστιγοῦσι». Τοῦ διὰ τοῦ Ε προενηνεγμένου τύπου ἐποιήσατο πάντως χρῆσιν ὁ Αἰλιανὸς καὶ ἐν βιβλ. ΙΑ', 11 «ἐς *περσέας* ἐμπεσὼν πρέμνον» καὶ 40 «ἔνθα *περσέαι* σύμφυτοι σκιὰν περικαλλῆ—ἀπεδείκνυντο». Ὁ Ἰακώψιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ περὶ Ζῴων συγγράμματος τοῦ Αἰλιανοῦ Τόμ. Β', σελ. 383 «εἰς περσαίας. sic 'sine varietate libri. Rectius scribes περσέας, quod nunc offert *Vat.*» καὶ σελ. 402 «περσέαι. περσαῖαι. editt. ante *Schn.* qui recepit emendationem *Gesneri*, nunc confirmatam libris *Vat.* et *c.*». Θαυμάζομεν δ' ὅτι ὑπό τε τοῦ Δινδορφίου καὶ τοῦ Μεινεκίου καὶ τοῦ Καιβελίου ἐξεδόθη ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 198 6' «φέρουσα τῇ μὲν μιᾷ τῶν χειρῶν στέφανον *περσαίας*, τῇ δ' ἑτέρᾳ ῥάβδον φοίνικος», εἰ καὶ τῶν κωδίκων εἷς σῴζει τὴν ὀρθὴν γραφὴν *περσέας*. Παρὰ τῷ Στράβωνι πάντες μὲν οἱ κώδικες ἔχουσιν ἐν σελ. 1079, 27 τὸ ἐσφαλμένον «φύει δὲ καὶ *περσαίαν* καὶ συκάμινον Αἰγύπτιον», πάντες δ' ἐν σελ. 1148, 11 τὸ ὀρθὸν «ἡ δὲ *περσέα* ἐνταῦθα μόνον καὶ παρ' Αἰθίοψι» πλὴν ἑνὸς φέροντος τὸ ἡμαρτημένον *περσΑία*. Ἀναγνωστέον δὲ καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου βιβλ. Α', λδ', 7 «αἱ μὲν ὀνομαζόμεναι *περσέαι* καρπὸν διάφορον ἔχουσι τῇ γλυκύτητι» ἀντὶ τοῦ *περσαῖαι*, ἀνθ' οὗ ἐν ἐνίοις τῶν ἀντιγράφων κεῖται *περσίαι*. Τὴν πλημμελῆ ἐκφορὰν εὕρομεν καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΒ', σελ. 569 «*περσαίας* χλωρὰ φύλλα» καὶ «ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μόνῃ τὸ τῆς *περσαίας* δένδρον εἶδον». Ὀρθῶς εἶνε παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ γεγραμμένον Ἠθικ. σελ. 378 γ' «τῶν δ' ἐν Αἰγύπτῳ φυτῶν μάλιστα τῇ θεῷ καθιερῶσθαι λέγουσι τὴν *περσέαν*» καὶ παρὰ τῷ Ἰωσήπῳ Ἰουδαϊκ. Ἀρχαιολ. Γ', ι', 4 «τοῦ μήλου τοῦ τῆς *περσέας*

προσόντος» καὶ παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ Τόμ. Α', σελ. 165 «*περσέα* δένδρον ἐστὶν ἐν Αἰγύπτῳ» καὶ παρὰ τῷ Ἐπιφανίῳ Τόμ. Γ', σελ. 27, 3 Δινδ. «ἢ ἄμπελον ἢ συκομορέαν ἢ *περσέαν*» καὶ παρὰ τῷ Ψευδαριστοτέλει Τόμ. Γ', σελ. 641, 19 Διδ. «ἄμπελοι καὶ φοίνικες καὶ *περσέαι*» καὶ παρὰ τῷ Θεοφάνει Χρονογρ. σελ. 76, 9 Βόνν. «ἐν Ἑρμουπόλει τῆς Θηβαΐδος δένδρον ἵσταται *περσέα*», πλημμελῶς δὲ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ ἐν Μικρ. Συγγρ. σελ. 335, 40 «ὁ δέ γε τῆς *περσαίας* καρπὸς ἀλλ' οὗτος αὐτόχθων ἐστίν». Μνημονεύομεν καὶ τὴν ἀνωνύμου τινὸς ῥῆσιν, ἣν παρέθετο ὁ Σνειδῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Γ', σελ. 284 «Ἀθήναιός φησιν ἐν Πέρσαις εἶναι δένδρον τι θανάσιμον τὸν καρπὸν φέρον, ὃ τοὺς Πέρσας ὅτε Καμβύσης ἐπ' Αἴγυπτον ἐστράτευσε κομίσαι εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐν πολλοῖς φυτεῦσαι τόποις, ὅπως οἱ Αἰγύπτιοι τὸν καρπὸν προσφερόμενοι διαφθαρῶσι. Τὸ δὲ δένδρον μεταβαλὸν τὴν γῆν ἀπαθῆ τὸν καρπὸν ἐξενεγκεῖν καὶ *περσέαν* ὀνομάζεσθαι διὰ τὸ ἐκ Περσῶν φυτευθῆναι» (Ἴδε Πασσόβιον ἐν *Opusc. Academ.* σελ. 224). Ὅμοια τούτοις εἶνε γεγραμμένα ἐν τοῖς εἰς Νίκανδρον Σχολίοις σελ. 61, 26 Κειλ. «Βῶλος δὲ ὁ Δημοκρίτειος — Πέρσας φησὶν ἔχοντας παρ' ἑαυτοῖς θανάσιμον φυτὸν φυτεῦσαι ἐν Αἰγύπτῳ, ὡς πολλῶν μελλόντων ἀναιρεθήσεσθαι, τὴν δὲ ἀγαθὴν οὖσαν εἰς τοὐναντίον μεταβαλεῖν ποιῆσαί τε τὸ φυτὸν καρπὸν γλυκύτατον» (Πρβ. Δαρεμβέργην εἰς *Ὀρειβάσ.* Τόμ. Α', σελ. 581). Ἐν τοῖς Ἀλεξιφαρμάκοις τοῦ Νικάνδρου στίχ. 99 ἀπαντᾷ «καί τε κατατριφθέντα μετ' ἀργήεντος ἐλαίου σκλήρ' ἀπὸ *περσείης* κάρυα βλάβος οἷον ἐρύξει, Περσεὺς ἥν ποτε ποσσὶ λιπὼν Κηφηΐδα γαῖαν — ῥεῖα Μυκηναίῃσιν ἐνηέξησεν ἀρούραις». Ἐν δὲ τοῖς Σχολίοις φέρεται σελ. 83, 6 Κειλ. «Σκλήρ' ἀπὸ περσείης: γράφεται καὶ ξήρ' ἀπὸ περσείης. Ἐν τοῖς τῶν *περσεῶν* λέπεσιν· οἱ πολλοὶ ὀστέον καλοῦσιν· ἔστι δ' ὅμοιον καρύῳ» καὶ «Τῶν ἄλλων ἱστορούντων τὴν *περσείαν* καταφυτεῦσαι τὸν Περσέα ἐν Αἰγύπτῳ, ὡς καὶ Καλλίμαχος

καὶ τριτάτη Περσῆος ἐπώνυμος, ἧς ὀρόδαμνον
Αἰγύπτῳ κατέπηξεν

ὁ Νίκανδρός φησιν ἐν Μυκήναις καταφυτευθῆναι» (Πρβ. Ὄθ. Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Καλλιμαχείων Τόμ. Β', σελ. 406 κἑξ.). Κεῖται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ (σελ. 61, 24) «τὴν δὲ *περσείαν* φασὶν ἀπὸ Αἰθιοπίας εἰς Αἴγυπτον μεταφυτευθῆναι». Εἶπε δ' ὁ Νίκανδρος καὶ *μη-*

λείης ἀντὶ τοῦ *μηλέης* ἤτοι *μηλέας* ἐν Ἀλεξιφαρμάκοις 230. Τὸν τύπον *περσεία* βλέπει τις καὶ παρὰ τῷ Παυσανίᾳ βιβλ. Ε', ιδ', 4 «τὸ δένδρον δὲ ἡ *περσεία* μόνου χαίρει τοῦ Νείλου τῷ ὕδατι». Ἀλλ' ἴσως ἔγραψεν ὁ Παυσανίας *περσέα*. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐκαλεῖτο τὸ δένδρον καὶ *πέρσιον*, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Γαληνὸς λέγων Τόμ. ΙΒ', σελ. 569 «Ἔνιοι δὲ *πέρσιον* ὀνομάζουσιν αὐτὸ καί φασιν ἐν Πέρσαις ὀλέθριον εἶναι τὸν καρπὸν τοῦ δένδρου τούτου, κατὰ δὲ τὴν τῶν Αἰγυπτίων χώραν ἀβλαβὲς ὑπάρχειν». Πρβ. καὶ Τόμ. Ϛ', σελ. 617 «Περὶ *περσίου*. Εἶδον καὶ τοῦτο τὸ φυτὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τῶν μεγάλων ὂν καὶ αὐτὸ δένδρων. Ἱστοροῦσι δὲ τὸν καρπὸν αὐτοῦ μοχθηρὸν οὕτως ὑπάρχειν ἐν Πέρσαις, ὡς ἀναιρεῖν τοὺς φαγόντας, εἰς Αἴγυπτον δὲ κομισθέντα ἐδώδιμον γενέσθαι παραπλησίως ἐσθιόμενον ἀπίοις τε καὶ μήλοις» (Πρβ. Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 166). Ἐρρήθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου περὶ Φυτ. Ἱστορ. Β', β', 10 «καθάπερ τὸ *πέρσιον* τὸ ἐξ Αἰγύπτου καὶ ὁ φοίνιξ ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ εἰ δή τις κομίσειε τὴν ἐν Κρήτῃ λεγομένην αἴγειρον» καὶ ὑπὸ τοῦ Ποσειδωνίου παρ' Ἀθην. σελ. 649 δ' «φέρει δὲ καὶ τὸ *πέρσιον* ἡ Ἀραβία καὶ ἡ Συρία καὶ τὸ καλούμενον βιστάκιον, ὃ δὴ καὶ βοτρυώδη τὸν καρπὸν ἀφίησι λευκόφλοιον ὄντα καὶ μακρόν». Ὁ Σαλμάσιος μετετύπωσε μὲν εἰς *πέρσΕΙον* τὸ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ποσειδωνίου *πέρσιον* (ἢ *περσίον*), μετετύπωσε δ' εἰς *πέρσεια* τὸ ἐν τοῖς ὑπὸ Κλεάρχου τοῦ Σολέως μνημονευομένοις παρ' Ἀθην. σελ. 649 α' στίχοις *πέρσια* (ἢ *περσία*)· «ἰσχάς, ἄπιος, *πέρσεια*, μῆλ', ἀμύγδαλα». Σημαίνεται δὲ διὰ τοῦ *πέρσεια* ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ ὁ καρπὸς τῆς περσέας καὶ διδάσκει τὸ μέτρον ὅτι ἀναγκαία ἐν αὐτῇ ὑπάρχει ἡ γραφὴ τοῦ Σαλμασίου. Παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε τὸ παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ εἰρημένον Τόμ. Β', σελ. 125 «*περσέας* τὸ ἐντὸς μετὰ ῥοδίνου χλιαρὸν ἐνσταζόμενον», δι' οὗ δηλοῦται ὁ καρπός. Πρβ. Σχολ. εἰς Νίκανδρ. σελ. 83, 7 «τοῖς τῶν *περσεῶν* λέπεσιν». Ποιοῦμεν δὲ γνωστὸν ὅτι ὑπὸ τοῦ Σωζομενοῦ ἐλέχθη σελ. 515 «καὶ δένδρου δὲ τῆς καλουμένης *περσίδος* ἐν Ἑρμουπόλει τῆς Θηβαΐδος φασὶ πολλῶν ἀπελάσαι τὰς νόσους κάρφος ἢ φύλλον ἢ τοῦ φλοιοῦ μικρόν τι τοῖς κάμνουσι προσαπτόμενον». Πρβ. Κεδρην. Τόμ. Α', σελ. 534, 19 «ἐν Ἑρμουπόλει τῆς Θηβαΐδος δένδρον ἵσταται *περσέα*· ταύτης φύλλον ἢ κάρφος εἰ λάβοι τις, πρὸς πᾶσαν νόσον ἐστὶν ἴασιμος· ὅπερ δένδρον, φασί, κλιθὲν

προσεκύνει τῷ Χριστῷ, ἡνίκα πρὸς Αἴγυπτον ἔφευγε, καὶ σκιὰν αὐτῷ πεποίηκε».

πτελέα. Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν *Ὕλ. Γαλλογραικ. Λεξ.* σελ. 243 «*Orme*, Φτελὴ (γρ. Φτελῆ ἀπὸ τὸ Πτελέα, ὡς Συκέα Συκῆ) Δ. Φτηλία, Δ. Πτελέα, Ἑλλ.». Ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ τοῦ Δουκαγγίου φέρεται σελ. 1706 «*Φτελή*, *Ulmus*, Πτελέα. Anonymus de Nuptiis Thesei lib. 11.

Ταῖς φοινικαῖς ταῖς ἔμορφαις ὅλαις ταῖς ἀφανίζουν,
Φ τ ε λ α ῖ ς ὁποῦ τὰ κλήματα πολλάκις ἀγαπήζουν».

Κακῶς ἐκ τοῦ *φτελαῖς* ἐπλάσθη ἑνικὴ ὀνομαστικὴ *φτελή*. Οὐδὲν ἄλλο τὸ *φοινικαῖς* καὶ *φτελαῖς* εἶνε ἢ *φοινικιαῖς* καὶ *φτελιαῖς* ἐκ τοῦ *φοινικιά* καὶ *φτελιά*. Ὀρθότερον δ' ἔχει ἡ διὰ τοῦ Ε ψιλοῦ ἐκφορὰ *φοινικιές* καὶ *φτελιές*.

ῥοδακινέα. Ἀλέξ. Τραλλιαν. Τόμ. Β', σελ. 595 «ἕλμινθας ἐκβάλλει φλοιὸς *ῥοδακινέας*». Σχολ. εἰς Νίκανδρ. σελ. 61, 24 «τὴν δὲ περσείαν φασίν, ἣν *ῥοδακινέαν* καλοῦσιν, ἀπὸ Αἰθιοπίας εἰς Αἴγυπτον μεταφυτευθῆναι». Σουΐδ. «Περσέα: *ῥοδακινέα*». Ψευδηρῳδιαν. Ἐπιμερ. σελ. 106 «περσέα ἡ *ῥοδακινέα*» καὶ σελ. 217 «οἷον συκέα, μηλέα, ἰτέα, *ῥοδακινέα*». Ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ τοῦ Δουκαγγίου κεῖται σελ. 1304 «Ῥοδακινέα, ἡ μηλέα Περσική, in Glossis Jatricis MSS. ex Cod. Reg. 190 Ῥοδακιναίας φύλλα, apud Nicol. Myrepsum sect. 3. cap. 95. Vide Alypii Geoponica cap. 21. 128». Ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε *ῥοδακινέας*. Ὤφειλε δ' ὁ Δουκάγγιος νὰ γράψῃ ἡ *μηλέα* ἡ *Περσική* ἢ ἡ *Περσικὴ μηλέα*. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ καρποῦ *ῥοδάκινον* ἢ *δοράκινον*-*δωράκινον* θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ.

ῥοδέα (ἰων. *ῥοδέη*) -*ῥοδῆ*. Ἀρχίλοχ. ἐν Λυρ. Ποιητ. Βεργκ. Τόμ. Β', σελ. 391 ἐκδ. δ' «*ῥοδῆς* τε καλὸν ἄνθος» (Ἴδε Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Γ', σελ. 257-8). Κακῶς εἶνε παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ῥοδίῳ γεγραμμένον βιβλ. Γ', 1020 *ῥοδέεσσιν* (ἢ *ῥοδέοισιν*) ἀντὶ τοῦ *ῥοδέῃσιν* (Ἴδε Βρούγκιον εἰς *Ἀπολλ. Ῥόδ.* Τόμ. Α', σελ. 329 Σχαιφ.). Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις σελ. 299, 33 καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 705, 3 φέρεται «Ῥοδωνιά: οἱ μὲν τὴν *ῥοδέαν* φασίν, κτέ.». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ Ἐτυμολογικῷ εἶνε παροξυτόνως προενηνεγμένον τὸ *ῥοδωνιά*. Καὶ

ὁ Λοβέκκιος δ' ἐν *Παραλειπομ.* σελ. 317 γράφει *ῥοδωνία*. Πρβ. Δινδόρφιον εἰς *'Αρποκρ.* Τόμ. Α', σελ. 270, 3.

ῥοϊδέα. Τῆς λέξεως ταύτης ποιεῖται μνείαν ὁ Δουκάγγιος ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ σελ. 1304. Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν *'Ατάκτ.* Τόμ. Δ', σελ. 479 «Ῥοδιά, Ῥοϊδιά, Ῥουδιά, Σ. Ῥοιά, ἢ Ῥόα, Ἑλλ. — Τὸ *Ῥοϊδιὰ* ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸ παλαιὸν ὑποκοριστικὸν *Ῥοΐδιον* καὶ *Ῥοΐδιον*, Ἑλλ. Τοῦτο εἰς ἐκείνους ἐσήμαινε τὸν καρπὸν μόνον — ἡ δὲ *Ῥοιὰ* καὶ τὸν καρπὸν καὶ τὸ δένδρον. Ὁ καρπὸς ὀνομάζεται σήμερον *Ῥόδι*, *Ῥοΐδι* καὶ *Ῥοῦδι*, Σ. *Ῥώδιον*, Δ. — *Ῥῴδιον* ἢ *Ῥούδιον* ἀπὸ τὸ Ῥοΐδιον, ὡς ἀπὸ τὸ Βοΐδιον ἐπλάσθη τὸ Βῴδιον καὶ Βούδιον». Περὶ τοῦ *ῥοιά-ῥόα* καὶ τοῦ *ῥοΐδιον-ῥοΐδιον* θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἑτέρωθι. Ἐκ τοῦ ἀσυναλείπτου οὐδετέρου *ῥοΐδιον*, ὃ ἐν τῷ Βυζαντιακῷ ἑλληνισμῷ ἐλέγετο καὶ *ῥοΐδιν*, ἐσχηματίσθη τὸ *ῥοϊδέα*, ὡς τὸ *ἀπιδέα* ἐκ τοῦ *ἀπίδιον-ἀπίδιν* (*ἀπῖδιν*). Ὁ καρπὸς καλεῖται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος νῦν *ῥόϊδο*, ὃ ἔχει πρὸς τὸ *ῥοϊδιά* (= ῥοϊδέα), ὡς τὸ *μῆλο* πρὸς τὸ *μηλιά*, τὸ *ἀμύγδαλο* πρὸς τὸ *ἀμυγδαλιά*, τὸ *μοῦρο* πρὸς τὸ *μουριά*, τὸ *κάσταρο* πρὸς τὸ *καστανιό*, τὸ *κορόμηλο* πρὸς τὸ *κορομηλιά*, κτλ.

σιδέα. Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλην. Τόμ. Γ', σελ. 616, 54 «καὶ ἐς τὰς *σιδέας* καὶ ἐς τὰν ἐλαίαν». Ὁ συνήθης τύπος εἶνε *σίδη*, δηλοῦται δὲ δι' αὐτοῦ τό τε δένδρον καὶ ὁ καρπός.

συκαμινέα. Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 158 «μορέα ἢ *συκαμινέα* δένδρον ἐστὶ γνώριμον». Ἀλέξ. Τραλλιαν. Τόμ. Β', σελ. 595 «*συκαμινέας* τῆς ῥίζης ὁ φλοιός». Αἰσώπ. Μῦθ. 51, σελ. 31 Κορ. «*συκαμινέαν*, μῆτερ, ὁρῶ». Πολλῷ τοῦ *συκαμινέα* παλαιότερος εἶνε ὁ τύπος *συκάμινος*. Ὁ καρπὸς ὠνομάζετο *συκάμινον*.

συκέα-συκῆ. Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου ἀπαντᾷ μὲν τὸ συνηλημμένον *συκᾶς* σελ. 77 ε' «ἔαρος μεσοῦντος, τὰς μὲν *συκᾶς* σῦκα, τὰς δ' ἀμπέλους βότρυς ἐνεγκεῖν», ἀπαντᾷ δὲ τὸ ἀσυνάλειπτον *συκέαις* σελ. 317 γ' «*συκέαις* προσπεφυκυίαις». Ἐν σελ. 75 δ' καὶ ἐν σελ. 77 α' κακῶς ἀναγνωσθὲν τὸ *συκῶν* ἐγένετο *σύκων*. Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ψευδογαληνῷ Τόμ. ΙΔ', σελ. 395 «τοῖς *συκέας* φύλλοις». Ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ ἀείποτε κατὰ συναίρεσιν ἐξεφέρετο τὸ προκείμενον ὄνομα, οἷον *ἡ συκῆ*, *τῆς συκῆς*, κτλ., *αἱ συκαῖ*, *τῶν συκῶν*, κτλ. Καὶ πολλὰ μὲν δύναταί τις παραδείγματα τοῦ ἑνικοῦ

νὰ καταλέξῃ, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ. Ἐκ τοῦ περὶ Φυτῶν Αἰτίων συγγράμματος τοῦ Θεοφράστου παρατιθέμεθα τούτου τάδε τὰ μαρτύρια.

συκαῖ. βιβλ. Α', ιη', 3 καὶ Β', γ', 8 καὶ θ', 3 καὶ Γ', ι', 8.

συκῶν. βιβλ. Β', η', 2 καὶ θ', 5 δίς καὶ ιδ', 1 καὶ 4 καὶ Γ', ι', 8 καὶ ιη', 1 καὶ Ε', α', 6 καὶ 8 καὶ Ϛ', ιζ', 5.

συκαῖς. βιβλ. Β', θ', 5 καὶ ια', 1 καὶ Γ', ϛ', 8 καὶ ιζ', 1.

συκᾶς. βιβλ. Β', θ', 5 καὶ Γ', ζ', 9 καὶ Ε', ι', 1 καὶ 5 καὶ ιβ', 5. Πρβ. καὶ περὶ Φυτ. Ἱστορ. Δ', ιδ', 8.

Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει Τόμ. Γ', σελ. 95, 12 «ἐκ τῶν πρὸς ταῖς *συκαῖς* καμπῶν» καὶ σελ. 102, 32 «διὸ περιάπτουσί τε τὰ ἐρινὰ πρὸς τὰς *συκᾶς* οἱ γεωργοὶ καὶ φυτεύουσι πλησίον ταῖς *συκαῖς* ἐρινεούς» καὶ παρὰ τῷ Ψευδαριστοτέλει Τόμ. Δ', α', σελ. 25, 22 «ὡς συκαῖ καὶ ἐλαῖαι» καὶ σελ. 28, 30 «*συκαῖ* ὡσαύτως ἄγριαι — συμβάλλονται τὰ πολλὰ ταῖς κηπαίαις *συκαῖς*» καὶ σελ. 29, 14 «ὡς αἱ *συκαῖ*» καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΒ', σελ. 165 «ἀμπέλους ἢ *συκᾶς* ἢ ἐλαίας» καὶ παρὰ τῷ Ὀρειβασίῳ Τόμ. Β', σελ. 585, 7 «τῶν ἡμέρων *συκῶν* οἱ ὄλυνθοι» καὶ παρὰ τῷ Ἰουλιανῷ σελ. 341 α' «καὶ *συκᾶς* ἤδη τινὲς — ἐμηχανήσαντο» καὶ παρὰ τῷ Πολυδεύκει βιβλ. Α', 226 «τὰς δὲ *συκᾶς* συκάζειν» καὶ 242 «αἱ νέαι μέντοι *συκαῖ* συκάδες ἐκαλοῦντο» καὶ «ἃ προσαρτῶσι ταῖς *συκαῖς*» καὶ ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς σελ. 712 «τὰς *συκᾶς* φυτεύειν» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 326, 51 Διδ. «τινὲς λάθρα τὰς *συκᾶς* τὰς ἀφιερωμένας τοῖς θεοῖς ἐκαρποῦντο». Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπ' Ἀπολλοδώρου τοῦ Καρυστίου παρ' Ἀθην. σελ. 76 β' «*συκᾶς* φέρει» καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν Εἰρ. 557 «τάς τε *συκᾶς* — ἀσπάσασθαι» καὶ ἐν Ὄρν. 590 «τὰς *συκᾶς* οὐ κατέδονται» καὶ παρ' Ἀθην. σελ. 75 α' «*συκᾶς* φυτεύω». Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ οἰδήματά τινα ἐκαλοῦντο *συκαῖ*, οἷον Πολυδεύκ. Δ', 203 «*συκαῖ* περὶ τὴν ἕδραν κονδυλώματα μεγάλα, οὐκ ἐπίπονα». Πλημμελῶς ἔχει τὸ παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ ἁπαντῶν *σύκας* Τόμ. Β', σελ. 208 «αἴρει δὲ κονδυλώματα καὶ τὰς *σύκας*» καὶ «τὰς δὲ ὑπερμεγέθεις *σύκας* ἀποβάλλει λιβάνου ὑποκαπνισμός» καὶ «*σύκας* δὲ ἀφαιρεθείσας — καὶ κονδυλώματα θεραπεύει». Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1183, 5 «καὶ ἔστιν, ὡς *συκέα συκῆ*.

λεοντέα λεοντῆ, οὕτω καὶ κωλέα κωλῆ» καὶ σελ. 1572, 50 «ἡ δὲ *συκῆ* περισπᾶται διὰ συναίρεσιν, ὡς καὶ τὸ ἀμυγδαλέα ἀμυγδαλῆ καὶ ὡς τὸ φακέα φακῆ τὸ κατά τινα παλαιὸν ἥδιστον ὄψον». Ἀλλ' ὁ Ὅμηρος εἶπε πάντως *συκέη* καὶ *συκέαι*, ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἰώνων (Πρβ. καὶ Λοβέκκιον ἐν *Στοιχ.* Τόμ. Β', σελ. 82).

συκομορέα. Λουκ. Εὐαγγέλ. Θ', 4 «ἀνέβη ἐπὶ *συκομορέαν*». Γεωπον. σελ. 642 «ῥοιά, ἐλ. συκομορέα, λεύκη». Ἡσύχ. «*Συκομορέα* : συκάμινον». Σουίδ. «*Συκομορέα* : ὅτι τῆς συκομόρου ὁ καρπὸς οὐ πεπαίνεται, εἰ μή τινα βραχεῖαν τομὴν δέξηται». Τοῦ εἰς ΟΣ λήγοντος τύπου ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Γαληνὸς ἐν Τόμ. ΙΓ', σελ. 549 «ὁ *τῆς συκομόρου* ὀπός». Φέρεται δὲ παρὰ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ καὶ «τὸ *τοῦ συκομόρου* φυτόν» ἐν Τόμ. Ϛ', σελ. 616, πρὸς ὃ παραβλητέον τὸ τοῦ Διοσκορίδου Τόμ. Α', σελ. 159 «*συκόμορον*· ἔνιοι δὲ καὶ *τοῦτο* συκάμινον λέγουσι· καλεῖται δὲ καὶ ὁ ἀπ' *αὐτῆς* καρπὸς συκόμορον». Ἵνα δὲ μὴ ἀτόπως ἔχῃ ὁ λόγος τοῦ Διοσκορίδου, γραπτέον «ὁ ἀπ' *αὐτΟΥ* καρπός». Ἀλλ' ἴσως ὁ Γαληνὸς εἶπε «τὸ *τῆς* συκομόρου φυτόν». Ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος ἀπαντᾷ σελ. 1148, 13 «καὶ *ἡ συκάμινος* ἡ ἐκφέρουσα τὸν λεγόμενον καρπὸν *συκόμορον*» καὶ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 51 β' «συκάμινα δὲ αὐτὰ ἀπὸ *τῆς Αἰγυπτίας συκῆς*, ἅ τινες *συκόμορα* λέγουσιν» (Πρβ. καὶ Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Ε', σελ. 513). Ὁ Γαληνὸς γράφει Τόμ. Ϛ', σελ. 616 «Δριμύτητα δὲ οὐδεμίαν ὁ καρπὸς οὗτος ἔχει βραχείας μετέχων γλυκύτητος, ὑγρότερός πως καὶ ψυκτικώτερος ὢν κατὰ τὴν δύναμιν, ὥσπερ τὰ μόρα· μᾶλλον δὲ ἐν τῷ μεταξὺ μόρων τε καὶ σύκων αὐτὸν εἰκότως ἄν τις θείη. Καί μοι δοκεῖ τοὔνομα ἐντεῦθεν αὐτῷ κεῖσθαι· γελοῖοι γὰρ ὅσοι διὰ τοῦτό φασιν ὠνομάσθαι τὸν καρπὸν τοῦτον *συκόμορα*, διότι σύκοις ἐοίκασι καὶ μόροις». Παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ κεῖται

Συκάμινα : ἡ παρ' ἐνίοις μορέα· τὸ δένδρον καὶ ὁ καρπός.

Συκάννης : συνετὸς τῆς συκομορέας.

Ὁ Πεάρσων ἐν *Adversar. Hesych.* Τόμ. Β', σελ. 637 ἔθηκε τὴν γενικὴν *τῆς συκομορέας* μετὰ τὸ *ὁ καρπός*. Γραπτέον δ' ἴσως «*ΣυκαμιrΕΑ* : ἡ παρ' ἐνίοις μορέα· τὸ δένδρον· καὶ ὁ καρπὸς *συκάΜΙrΟΝ*· (συκόμορον δὲ) *συr(θ)έτΩς* (ὁ καρπὸς) τῆς συκομορέας». Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γεγραμμένα ἐν *Ἀτάκτ.* Τόμ.

Ε', σελ. 215 «Μορέα — Συκάμινον, Ἑλλ. τὴν ὀνομάζει ὁ Θεόφραστος· τὸ ὄνομα ὅμως εἶνε Ἀσιανὸν ἀπὸ τῶν Ἑβραίων — (Σικεμὶμ) ὡς τὸ ἐμετάφρασαν οἱ Ἑβδομήκοντα εἰς ταύτην τὴν ῥῆσιν (Ψαλμ. οζ', 47)· *Ἀπέκτεινεν ἐν χαλάζῃ τὴν ἄμπελον αὐτῶν καὶ τὰς ΣΥΚΑΜΙΝΟΥΣ αὐτῶν ἐν τῇ πάχνῃ.* Ὅπου οἱ ἄλλοι μεταφρασταὶ ἡρμήνευσαν ΣΥΚΟΜΟΡΟΥΣ, ὀρθότερα. Καὶ αὕτη προῆλθε, διότι τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔφερε καὶ ἡ Συκόμορος, ἀλλὰ [illegible] προσθήκην ὀνομαζομένη *Συκάμινος Αἰγυπτία* ἀπὸ τὸν Θεόφραστον (Περὶ φυτ. Ἱστορ. Ι, ι, 7). Ἡ Συκόμορος ἢ Συκάμινος Αἰγυπτία, ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς φυτολόγους Ficus Sycomorus — Οἱ καρποὶ τῆς Συκαμίνου ὀνομάζονται Μοῦρα, Δ. κοινῶς Μόρα, Ἑλλ. — τῆς δὲ Συκομόρου, Συκόμορα, Ἑλλ. — ἂν καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ταῦτα καταχρηστικῶς ἐλέγοντο *Μόρα*, κατὰ τὸν Ἀθήναιον (ΙΙ, σελ. 51)». Πλημμελῶς ἔχει ἡ διὰ διφθόγγου ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος *συκομορέα* ἡ μνημονευομένη ἔν τε τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 733, 33 «τὰ διὰ τοῦ ΑΙΑ παροξύτονα θηλυκὰ μὴ ἐπιδεχόμενα συναίρεσιν διὰ διφθόγγου γράφεται· ἐλαία, ἀλκαία, *συκομοραία*» καὶ ἐν τοῖς Ἐπιμερισμοῖς τοῦ Ψευδηρῳδιανοῦ σελ. 217 «πλὴν τοῦ ἐλαία καὶ *συκομοραία*» (Ἴδε καὶ Γ. Δινδόρφιον εἰς *Ἐπιφάν*. Τόμ. Γ', σελ. 809). Εὕρομεν δὲ καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ἀκομινάτῳ τὸν διὰ διφθόγγου προενηνεγμένον τύπον Τόμ. Β', σελ. 383, 289:

συκομοραίης δῆτ' ἐπεβήσατο εἶδέ τ' Ἰησοῦν.

φιλυρέα. Διοσκορίδ. Τόμ. Α', σελ. 118 «*φιλυρέα* δένδρον ἐστὶν ὅμοιον κύπρῳ κατὰ μέγεθος». Μετεβλήθη δὲ καὶ τὸ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ περὶ Φυτ. Ἱστορ. Α', θ', 3 *φίλυρα* (φιλύρα) εἰς τὸ *φιλυρέα* (Ἴδε Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Γ', σελ. 50 καὶ Τόμ. Ε', σελ. 536). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα φέρεται «*Φελουρέα*: εἶδος δένδρου». Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν *Ὕλ. Γαλλογραικ. Λεξ.* σελ. 340 «Tilleul, Φυλλερέα (γρ. Φιλερέα), Δ. Φύλυρα, Σ. Φίλυρα, Ἑλλ.» καὶ ἐν *Ἀτάκτ*. Τόμ. Δ', σελ. 649 «Φίλυρα, Σ. Φυλλερέα, Δ. ὄνομα δένδρου, Φίλυρα, Ἑλλ. (tilleul). Φέρει ὁ Φώτιος: Φίλυρα, φυτὸν ἔχον φλοιὸν βύβλῳ ἢ παπύρῳ ὅμοιον, ἐξ οὗ τοὺς στεφάνους πλέκουσιν. Ὁ Ἄγγλος ἐκδότης (Stackhouse, pag. lxxxvii) τοῦ Θεοφράστου γράφει τὸ Γραικικὸν ὄνομα *Φιλουρέα*». Πρβ. καὶ Σκαρλᾶτον Βυζάντιον ἐν *Λεξ. τῆς καθ' ἡμ. Ἑλλ. Διαλ.* σελ. 379

ἐκδ. γ' «Φιλουρηά (ἡ ἄλλ. Φλαμουρηά), δ. Φίλυρα. tilleul». Μόνη ἡ παροξύτονος ἐκφορὰ *φιλύρα* ἔχει ὀρθῶς, ἀντὶ δὲ τοῦ *φιλουρΗά* καὶ *φλαμουρΗά* γραπτέον *φιλουρlά* καὶ *φλαμουρlά*. Ποιοῦμεν δ' ἐν παρόδῳ γνωστὸν ὅτι ἡ πληθυντικὴ γενικὴ τοῦ τε *φιλυρέα* καὶ τοῦ *συκομορέα* εἶνε παροξυτόνως προενηνεγμένη ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου Τόμ. Α', σελ. 145, 1 «πλατάνων καὶ *φιλυρέων*» καὶ σελ. 611, 24 «τὸ *συκομορέων*, αἰγείρων». Εἶπε δ' ὁ Βυζάντιος καὶ *Σιβύλλων* ἀντὶ τοῦ *Σιβυλλῶν* καὶ *Παροπαμισάδων* ἀντὶ τοῦ *Παραπομισαδῶν*, κτλ. καὶ τοὐναντίον *θοῶν* ἀντὶ τοῦ *θόων* καὶ *Θεσπιαδῶν* (μία τῶν Θεσπιαδῶν) ἀντὶ τοῦ *Θεσπιάδων*, κτλ.

Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης κεῖται σελ. 714 «*Κερωνέα* καὶ Κερωνία (ἡ), = Κερατέα, Κερατωνία, ξυλοκερατηὰ (γρ. *ξυλοκερατlά*)». Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Πασσοβίου Τόμ. Α', σελ. 1714 «κερωνία, ἡ, ion. st. κερατέα, κερατωνία, Theophr. h. pl. 4, 2, 4. Plin. 13, 8, 16». Πρβ. καὶ Λεξικὸν Λιδδέλλου καὶ Σκόττου σελ. 800 ἐκδ. ζ'.

Ἡ κερατία ἐκαλεῖτο *κερατωνία*, ὡς βλέπει τις ἐν τοῖς ἄνω (σελ. 557), *κερωνία* δ' ἦτο ὄνομα τῆς ἄλλως λεγομένης Αἰγυπτίας συκῆς, καθὰ διδάσκει ὁ Θεόφραστος ἐν τῇ περὶ Φυτῶν Ἱστορίᾳ βιβλ. Α', ια', 2 γράφων «ἥ τε κερωνία, ἣν τινες καλοῦσι συκῆν Αἰγυπτίαν, καὶ ἡ κερκίς». Πρβ. καὶ ιδ', 2 «ὥσπερ τὴν κερωνίαν — καλοῦσι δὲ κερωνίαν, ἀφ' ἧς τὰ σῦκα τὰ Αἰγύπτια καλούμενα» καὶ βιβλ. Δ', β', 4 «ταύτῃ δὲ παραπλησία καὶ ἣν οἱ Ἴωνες κερωνίαν καλοῦσιν — ὁ δὲ καρπὸς ἔλλοβος, ὃν καλοῦσί τινες Αἰγύπτιον σῦκον, διημαρτηκότες». Ὀρθῶς εἶνε παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ γεγραμμένον «*Κερωνία*: δένδρον ἢ συκῆ Αἰγυπτία», πλημμελῶς δὲ «*Κερατωνία*: συκῆ Αἰγύπτου» καὶ «Συκῆ Αἰγυπτία: ἡ λεγομένη *κερατία* τὸ δένδρον». Πιθανὸν δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι τὸ *Αἰγύπτου* εἶνε ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ *Αἰγυπτία*. Μεταβλητέον δ' ἴσως τὸ «δένδρον ἢ συκῆ Αἰγυπτία» εἰς τὸ «δένδρον, *ἡ* συκῆ (ἡ) Αἰγυπτία». Ὀνόματα εἰς ΩΝΙΑ ἐμνημόνευσεν ὁ Λοβέκκιος ἐν τοῖς Παραλειπομένοις σελ. 317.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐπλάσθη καὶ τύπος *πρινέη* ὑπὸ τοῦ Βεργκίου ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν Τόμ. Β', σελ. 484 ἐκδ. δ' «Hexameter qui ibi legitur ita scribendus: *Χήτει τε πρινέης* ἀρίας ποιού-

μεθα γόμφους, ubi πρινέῃ idem quod πρῖνος». Ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «χήτει τοι πρίνης ἀρίας ποιούμεθα γόμφους». Ἔτρεψε δὲ τὸ *πρίνης* ὁ μὲν Ὄθ. Σνειδῆρος εἰς τὸ *πρίνων*, ὁ δὲ Λέντζιος εἰς τὸ *κρανέης* (Ἴδε Ναύκιον ἐν *Mél. Gréco-Rom.* Τόμ. Γ', σελ. 58).

ΣΦΑΛΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Τόμ. Γ', σελ. 313, 13 γραπτέον: τοῖς δυνατωτάτοις
σελ. 391, 16 γραπτέον: οὖκω.
σελ. 533, 12 γραπτέον: Ἑλλήνων.
σελ. 539, 7 γραπτέον: Quercus.
σελ. 21, 24 ἀναγνωστέον: ὁ ἔνδοξος φιλόλογος Λοβέκκιος ἐν τῇ Βουτμαννείῳ γραμματικῇ.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Τόμ. Β', σελ. 509, 6 προσθετέον: Ἐλέχθη δ' ὅμως ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου βιβλ. Ϛ', 34 «ὥστε τάχ' ἂν ἴσως νομίσαντες, εἰ τάδε *προήσονται*, κἂν σφεῖς ἐν πόνῳ εἶναι, ἐθελήσειαν ἡμῖν — ἀμῦναι».

Τόμ. Γ', σελ. 545, 2 προσθετέον: Ἐμνημονεύσαμεν δὲ καὶ ἐκ τῶν Γεωπονικῶν παράδειγμα τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ ἐν σελ. 544.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Νοεμβρίου 1891.

Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΣ.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ. 402 στ. 17 γρ. ἀνάγκῃ. Αὐτ. στ. 2 (κάτωθεν) γρ. quive.
Σελ. 403 στ. 1 γρ. libertini.
Σελ. 404,18,19 γρ. ἐτυμολογίᾳ.
Σελ. 407,8 (κάτωθεν) γρ. Rab. Αὐτ. στ. 5 γρ. Tu mihi. Αὐτ. γρ. C.
Σελ. 408,13 γρ. χάσκῃ. Αὐτ. στ. 14 γρ. Διὰ τί; Αὐτ. στ. 18 γρ. ὁ τοιοῦτος.
Σελ. 409 στ. 7 γρ. Κόιντος.
Σελ. 410 στ. 4 γρ. διὰ τί; Αὐτ. στ. 8 γρ. ταὐτό. Αὐτ. στ. 5 (κάτωθεν) γρ. γράφουσι δὲ διὰ τούτων καὶ τοὺς ἀπάτορας.
Σελ. 412 στ. 12 γρ. Μέντις Αὐτ. στ. 7 (κάτωθεν) γρ. ὥςτε.
Σελ. 413 στ. 1 γρ. Ποστουμίους.
Σελ. 414 στ. 7 (κάτωθεν) γρ. ὠφελεῖ. Αὐτ. στ. 2 (κάτωθεν) γρ. *ὠφελεῖ*.
Σελ. 416 στ. 1 γρ. **οἷον**. Αὐτ. στ. 11 γρ. ὅςτις.
Σελ. 417,13 γρ. τοὔνομα. Αὐτ. 18 γρ. γραπτέον
Σελ. 418,15 γρ. σοί ἐστιν.

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1891

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τὸ μὲν τέταρτον τεῦχος τοῦ τρίτου τόμου τῆς Ἀθηνᾶς ἐξετυπώθη περὶ τὸ τέλος τοῦ Μαΐου 1892, τὸ δὲ πρῶτον τεῦχος τοῦ τετάρτου τόμου περὶ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ μηνός.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

Ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς 20[στῆς] Μαρτίου τοῦ ἔτους 1891 ἐδημοσιεύθησαν περὶ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέτεραι διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις εἰς τὴν τότε τὸ πρῶτον ὑπὸ Kenyon ἐκδοθεῖσαν καὶ μετὰ ταῦτα παρ' ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν Bart καὶ Hirst ἀνατυπωθεῖσαν Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων Πολιτείαν. Κατόπιν ἐγένοντο ταύτης δύο ἄλλαι ἐκδόσεις, ἡ μὲν ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν G. Kaibel καὶ U de Wilamowitz-Mœllendorff, ἡ δὲ πολὺ βραδύτερον ὑπὸ τῶν Van Herwerden καὶ Van Leeuwen (ἃς διὰ συντομίαν ἐν τοῖς ἑξῆς θὰ σημειῶμεν διὰ KW, HL). Ἐν ταῖς ἐκδόσεσι ταύταις εὑρίσκονται εἰσηγμέναι εἰς τὸ κείμενον εἴκοσι καὶ ἑπτὰ τῶν ἡμετέρων διορθώσεων καὶ ἀναπληρώσεων, ὧν τινὲς μέν, ὡς ἔπειτα εἴδομεν, εἶχον δημοσιευθῆ καὶ ὑπ' ἄλλων ὀλίγον πρότερον τῶν ἡμετέρων, ἄλλαι συγχρόνως, καὶ ἄλλαι κατόπιν (1).

Ἐκ νεωτέρων εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον διορθώσεων καὶ ἀναπληρώσεων ἡμῶν δημοσιεύομεν ἐνταῦθα ὅσας δὲν εὕρομεν ἐν ταῖς ῥηθείσαις ἐκδόσεσι ὑπ' ἄλλων γενομένας, ἐξαιρέσει τριῶν. Ἐπανερχόμεθα δὲ καὶ εἰς τρεῖς τῶν ἐν τῇ Ἐφημερίδι δημοσιευθεισῶν, ἵνα στηρίξωμεν αὐτάς. Τέλος ἐπισυνάπτομεν καὶ ἄλλας τινὰς εἰς Ἕλληνας συγγραφεῖς διορθώσεις.

(1) Δὲν γνωρίζομεν ἐκ τίνος παραδρομῆς ἐν τῇ ἐκδόσει HL σελ. XVI λέγεται ὅτι ἡ ἡμετέρα ἐργασία ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐφημερίδι Ἡμέρᾳ, καὶ ἡ χρονολογία δὲ τοῦ φύλλου παραλείπεται· ἐξ οὗ ἴσως καὶ συνέβη ἐπὶ δώδεκα διορθώσεων νὰ μὴ γίνηται μνεία καὶ ἡμῶν, ἐν ᾧ γίνεται ἄλλων πολὺ ὕστερον ἡμῶν αὐτὰς δημοσιευσάντων.

Σελ. 2. κεφ. 5 στιχ. 21.

«Ὑμεῖς δ' ἡσυχάσαντες ἐνὶ φρεσὶ καρτερὸν ἦτορ,
οἱ πολλῶν ἀγαθῶν ἐς κόρον ἠλάσατε
ἐν μετρίοισι Τ . . . . . ε μέγαν νόον· οὔτε γὰρ ἡμεῖς
πεισόμεθ', οὔθ' ὑμῖν ἄρτια ΠΑ . . . ἔσεται».

Τὸ πρῶτον χάσμα διαφόρως ὑπὸ διαφόρων ἀνεπληρώθη· ὁ μὲν Kenyon ἀνεπλήρωσε *τρέφεσθε*, ὁ Platt *τίθεσθε*, καὶ ὁ Κόντος *τέρπεσθε* μεταβαλὼν τὸ *μετρίοισι* εἰς *μετρίοις*. Τὸ δὲ δεύτερον ὑπ' ἄλλων διὰ τοῦ *ταῦτα*, ὑπὸ δὲ τῶν ἐκδοτῶν KW διὰ τοῦ *πάντα*. Ἡ δὲ λέξις ἄρτια διωρθώθη ὑπὸ τοῦ Κόντου εἰς *ἄρκια*, ἐπιτυχῶς καθ' ἡμᾶς. Νομίζομεν ὅμως ὅτι καὶ μετὰ τὰς διορθώσεις ταύτας τὸ χωρίον δὲν εἶναι τελείως ὑγιές. Αἱ δύο δηλαδὴ προτάσεις, «οὐχ ἡμεῖς πεισόμεθα», καὶ «οὐχ ὑμῖν πάντ' ἄρκια ἔσεται» εὑρίσκονται ἐν σχέσει αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος· διότι εἰ μὲν ἡμεῖς πεισόμεθα, ἔσεται ὑμῖν πάντ' ἄρκια, εἰ δὲ μή, οὔ. Αἱ ἐν τοιαύτῃ δὲ σχέσει εὑρισκόμεναι προτάσεις δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ συνδέωνται διὰ τοῦ «οὔτε οὔτε». Διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ· «οὔτε γὰρ ἡμεῖς πεισόμεθ', οὐδ' ὑμῖν ἄρκια πάντ' ἔσεται»:

3. 8. 28. «Καὶ τὰς ἐκτίσεις ἀνέφερεν εἰς πόλιν».

Ὡς δὲν δύναται νὰ λεχθῇ «ἀναφέρω εἰς δῆμον ἢ ἀναφέρω εἰς βουλήν», ἀλλ' «ἀναφέρω εἰς τὸν δῆμον, ἀναφέρω εἰς τὴν βουλήν», οὕτω καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ γραφῇ «ἀνέφερεν εἰς *τὴν* πόλιν».

4. 12. 28. «. . . . δὲ καὶ περὶ τῆς ΑΠ. . . . . . Τ(ΗϹ) . . Τ(ΩΝ) . . ωΝ καὶ τῶν δουλευόντων μὲν πρότερον ἐλευθερωθέντων δὲ διὰ τὴν σεισάχθειαν».

Ὁ Kenyon συμπληροῖ «πάλιν δὲ καὶ περὶ τῆς ἀπορίας τῆς τῶν πενήτων» καὶ τὴν συμπλήρωσιν ταύτην δέχονται ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτῶν οἱ ἐκδόται HL. Ὁ Κόντος ἀναπληροῖ «περὶ τῆς ἀπορίας τῆς τῶν πολλῶν», οἱ δὲ KW «περὶ τῆς ἀπορίας τῆς τῶν . . . ων».

Ἀλλ' ὅμως οἱ κατωτέρω καταχωριζόμενοι στίχοι τοῦ Σόλωνος, εἰς οὓς ταῦτα ἀναφέρονται, οὐδένα λόγον ποιοῦνται περὶ ἀπορίας τῶν πενήτων, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κτημάτων ἀπὸ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἱσταμένων ὅρων, ἤτοι ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον περὶ ἄρσεως τῶν ὑποθηκῶν, καὶ περὶ τῆς διὰ τῆς σεισαχθείας γενομένης ἀπελευθερώσεως τῶν δουλευόντων διὰ χρέη. Εἰς τὸ πρῶτον δὲ τούτων εἰκάζομεν ὅτι ἀναφέρονται τὰ φθαρέντα γράμματα. Διὰ ταῦτα πρέπει νὰ γείνῃ τοιαύτη τις ἀναπλήρωσις· «πάλιν δὲ καὶ περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν γῆς ὅρων».

6. 16. 23. «Ἰδὼν γάρ τινα Π .... ΛΩ .. ΠΕΤΡΑΙΣΚΑΠΤΟΝΤΑ καὶ ἐργαζόμενον».

Περὶ τούτων οἱ KW σημειοῦσι «Π littera non plane certa est, fuit adverbium in-λως»· ἐν τῷ κειμένῳ δὲ γράφουσι «π . . . λω[ς ἐν] πέτραις σκάπτοντα». Τὴν διὰ τῆς *ἐν* συμπλήρωσιν ὅμως δὲν θεωροῦμεν ἀποδεκτήν· διότι τὸ σκάπτειν γῆν πετρώδη λέγεται *σκάπτειν πέτρας* καὶ οὐχὶ *σκάπτειν ἐν πέτραις*. Παράδειγμα τούτου ἔχομεν ἐκ τοῦ παρ' Ἀθηναίῳ 7, 67 ἀποσπάσματος τοῦ Ἱππώνακτος·

κατέφαγε δὴ τὸν κλῆρον· ὥστε χρὴ σκάπτειν.
πέτρας τ' ὀρείας, σῦκα μέτρια τρώγων
καὶ κρίθινον κόλλικα, δούλιον χόρτον.

Ἐν παρόδῳ παρατηροῦμεν ὅτι ὁ δεύτερος τῶν στίχων τούτων βαρέως κάμνει, διότι καὶ ὁ *τε* εἶναι ἀνάρμοστος, καὶ *χρὴ σκάπτειν σῦκα τρώγων* εἶνε σολοικισμός, καὶ *σῦκα μέτρια* εἶναι ὕποπτον. Ἴσως γραπτέον,

πέτρας ὀρείας, σῦκα τ' ἄγρια τρώγειν

Παρ' Ἰσοκράτει (περὶ εἰρήνης 183) φέρεται «πέτρας δὲ γεωργοῦντες», καὶ παρὰ Λουκιανῷ (Φαλ. 6. 8) «ἐν κρημνοῖς τε οἰκοῦμεν αὐτοὶ καὶ πέτρας γεωργοῦμεν».

Περὶ τῆς συμπληρώσεως δὲ τοῦ Π . .. ΛΩ . συμφωνοῦμεν καὶ ἡμεῖς τοῖς μὴ ἀποδεχομένοις τὴν τοῦ Kenyon *πατάλῳ*. Ὁ Κόντος εἰ-

κάζει *ταλαιπώρως*, οἱ δὲ HL *πρεσβύτην*. Ταῦτα ὅμως δὲν συμφωνοῦσι τοῖς γράμμασιν, ἃ ἀνέγνωσαν ὅ τε Keyon καὶ οἱ KW. Πλησιέστατα τοῖς σωζομένοις γράμμασι καὶ ἐπίρρημα εἰς λῶς, ὡς εἰκάζουσιν οἱ KW, εἶναι *παντελῶς*· μὴ λοιπὸν ὁ συγγραφεὺς ἔγραψε; «ἰδὼν γάρ τινα *παντελῶς* πέτρας σκάπτοντα καὶ ἐργαζόμενον». Τοῦτο δὲ εἶναι ἴσως τὸ κινῆσαν τὸν θαυμασμὸν τοῦ Πεισιστράτου, ὅτι παντελῶς πετρῶδες χωρίον ἐκαλλιεργεῖτο. Ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν δὲ ἐπιρρήματος μετ' οὐσιαστικοῦ, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπιτρέπεται ὅταν τὸ οὐσιαστικόν, ὡς ἐνταῦθα, ἔχῃ ἐπιθετικὴν σημασίαν.

6. 16. 40. «Ἐάν . . νες τυραννεῖν ἐπανιστ . . ται . πι τυραννίδι τι συγκαθιστῇ . . . . ἄτιμον . . αὐτὸν καὶ γένος».

Οἱ KW γράφουσιν «ἐάν τινες τυραννεῖν ἐπανιστῶνται [[ἐπὶ τυραννίδι]] ἢ συγκαθιστῇ τὴν τυραννίδα κτλ.».

Οἱ δὲ ἐκδόται HL γράφουσιν· «ἐάν τινες τυραννεῖν ἐπανιστῶνται, ἢ ἐπὶ τυραννίδι τις συγκαθιστῇ συνωμοσίαν; ἄτιμον κτλ.».

Ἀλλὰ πρῶτον *ἐπανιστῶνται τυραννεῖν*, ἤτοι τὴν σύνταξιν τοῦ ἐπανίσταμαι μετ' ἀπαρεμφάτου εὑρίσκομεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Κόντου «ἀήθη καὶ παράδοξον». Δεύτερον νομίζομεν ὅτι δὲν δύναται νὰ λεχθῇ «ἐάν τινες ἐπανιστῶνται ἢ συγκαθιστῇ». Τρίτον *καθίστημι συνωμοσίαν* φαίνεται ἡμῖν φράσις ἀδόκιμος. Οἱ Ἕλληνες ἔλεγον «συνωμοσίαν ποιεῖσθαι, συγκροτεῖν, πράττειν, τιθέναι, εἰς συνωμοσίας συνάγειν, συνιστάναι, οὐδέποτε ὅμως, ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν «καθίστημι συνωμοσίαν».

Πᾶσαι αἱ δυσκολίαι αὗται αἴρονται καὶ τὸ χωρίον καθίσταται ἄμεμπτον ἐὰν ἀντὶ τῆς λέξεως ΤΥΡΑΝΝΕΙΝ γραφῇ ΤΩΙΔΗΜΩΙ· γράφομεν δηλαδή·

«Ἐάν τινες τῷ δήμῳ ἐπανιστῶνται ἐπὶ τυραννίδι, ἤ τις συγκαθιστῇ τὴν τυραννίδα, ἄτιμον εἶναι αὐτὸν καὶ γένος».

Ἴδε καὶ 5. 14. 22 «ἐπαναστὰς τῷ δήμῳ» καὶ 3. 8. 29 «καὶ τοὺς ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου συνισταμένους ἔκρινε». Καὶ Λουκιαν. καταπλ. 26 «ἐπαναστὰς τῇ πόλει τύραννος κατέστη».

9. 21. 9. «προσηγόρευσε δὲ τῶν δήμων τοὺς μὲν ἀπὸ

τῶν τόπων, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν κτισάντων· οὐ γὰρ ἅπαντες ὑπῆρχον ἔτι τοῖς τόποις».

Ἡ τελευταία φράσις οὐδὲν ὑγιὲς νόημα δύναται νὰ παράσχῃ, διὰ τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι ὑπάρχει φθορὰ τοῦ κειμένου. Τοῦτο μόνον θεωροῦμεν βέβαιον ὅτι ἡ φράσις αὕτη δίδει τὸν λόγον, δι' ὃν δὲν ὠνομάσθησαν πάντες οἱ δῆμοι ἀπὸ τῶν τόπων, ἀλλά τινες αὐτῶν ἀπὸ τῶν κτισάντων. Ἐπειδὴ δὲ οὐδένα ἄλλον λόγον τούτου ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν ἢ ὅτι πάντες οἱ τόποι δὲν εἶχον ὀνόματα, προτείνομεν τὴν ἑξῆς διόρθωσιν· «οὐ γὰρ *ἅπασιν* ὑπῆρχ' *ὀνόματα* τοῖς τόποις». Ὁ Βερολίνειος πάπυρος φέρει κατὰ KW ΥΠΗΡΧΟΝΕΝΕΤΙ, ὅπερ διὰ μικρᾶς φθορᾶς δυνατὸν νὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ ΥΠΗΡΧΟΝΟΜΑΤΑ. Ὁ Πανταζίδης διορθοῖ «οὐ γὰρ ἅπαντας ὑπῆρχεν ἔτι τοῖς τόποις». Οὕτως ὅμως δὲν γίνεται γνωστὸς ὁ λόγος, δι' ὃν δὲν προσηγορεύθησαν πάντες οἱ δῆμοι ἀπὸ τῶν τόπων.

Ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν HL, ἣν ἄρτι ἐλάβομεν, βλέπομεν ὅτι τὴν ἡμετέραν διόρθωσιν ἔχει κάμῃ καὶ ὁ Bury, καὶ ταύτην εἰσήγαγον εἰς τὸ κείμενον. Δὲν ἐθεωρήσαμεν δὲ κακὸν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐνταῦθα τὴν ἡμετέραν εἰκασίαν, ἄλλως τε καὶ διότι εἴχομεν ἀνακοινώσῃ αὐτὴν εἴς τινας τῶν φίλων, πολὺ πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἐκδόσεως HL.

10. 24. 12. «συνέβαινε γὰρ ἀπὸ τῶν φόρων καὶ τῶν τελῶν καὶ τῶν συμμάχων πλείους ἢ δισμυρίους ἄνδρας τρέφεσθαι. Δικασταὶ μὲν γὰρ ἦσαν ἑξακισχίλιοι, τοξόται δὲ ἑξακόσιοι καὶ χίλιοι, καὶ πρὸς τούτοις ἱππεῖς χίλιοι καὶ διακόσιοι, κτλ.».

Ἐν οἷς ἐξεδώκαμεν ἐν τῇ Ἐφημερίδι προὐτείναμεν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ *δικασταὶ* διὰ τοῦ *ὁπλῖται*, μὴ δόντες δι' ἔλλειψιν χώρου καὶ τοὺς εἰς τοῦτο κινήσαντας ἡμᾶς λόγους. Τοῦτο πράττομεν νῦν ἐνταῦθα.

Πρῶτον καὶ οὐσιώδη λόγον φέρομεν ὅτι ἐν τοῖς ἀπὸ τῶν κοινῶν τρεφομένοις δὲν ἠδύναντο νὰ καταλογισθῶσι καὶ οἱ δικασταί, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πίπτοντας μεταξὺ τῶν Μηδικῶν καὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ δικασταὶ δὲν ἔφερον μισθόν. Τοῦτο ἐγέ-

νετο μετὰ ταῦτα· «ἐποίησε δὲ μισθοφόρα τὰ δικαστήρια Περικλῆς πρῶτος» (11. 27. 23).

Δεύτερον λόγον ἔχομεν ὅτι καταλεγομένων πάντων ἐκείνων, οἵτινες ἐτρέφοντο ἀπὸ τῶν κοινῶν ὡς στρατευόμενοι, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ καταλογισθῶσι, καὶ μάλιστα πρῶτοι, τὸ σπουδαιότατον καὶ πολυαριθμότατον μέρος τῶν στρατευομένων, οἱ ὁπλῖται. Μνημονεύονται μὲν κατωτέρω ὁπλῖται δισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι, ἀλλ' ὡς προσθήκη εἰς τοὺς ἤδη κατειλεγμένους· «πρὸς δὲ τούτοις, ἐπεὶ συνεστήσαντο τὸν πόλεμον ὕστερον, ὁπλῖται μὲν δισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι κτλ.». Ὅτι δὲ οὗτοι δὲν ἀπετέλουν τὸ ὅλον τῶν Ἀθηναίων ὁπλιτῶν εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν. Ἐν Πλαταιαῖς κατὰ τὸν Ἡρόδοτον παρετάχθησαν ὀκτακισχίλιοι Ἀθηναῖοι ὁπλῖται, ἐν δὲ ταῖς ἀρχαῖς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατὰ τὸν Θουκυδίδην ὁ Περικλῆς ἀγορεύων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἔλεγεν· «ὁπλίτας δὲ τρισχιλίους καὶ μυρίους εἶναι ἄνευ τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις καὶ τῶν παρ' ἔπαλξιν ἑξακισχιλίων καὶ μυρίων».

Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτῶν οἱ HL ὑποσημειοῦσι (ἐν μεταφράσει)· «Ἀντὶ δικασταὶ ὁ v Leeuwen διστάζων προὔτεινεν ὁπλῖται (παραβ. XXX[10], ἔνθα εἰς ὅμοιον λάθος περιέπεσεν ὁ Kenyon), τὸ αὐτὸ δὲ εἴκασε καὶ ὁ Λάκων. Βέβαιον εἶναι ὅτι μνεία δικαστῶν ἐνταῦθα εἶναι ὅλως ἀνάρμοστος· διότι οὐδεὶς αὐτοῖς ἐδίδετο μισθὸς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀριστείδου (ἴδε XI, 23) ἀτόπως δὲ μετὰ τῶν τοξοτῶν καὶ ἱππέων συνημμένοι ἀναφέρονται».

Πρὸς δὲ τὸν Κύριον Γ. Παπαβασιλείου, ὅστις ἐν τῇ Ἀθηνᾷ ἀποδέχεται μὲν τὴν γνώμην ἡμῶν ὅτι ἔδει νὰ καταλογισθῶσιν ἐν τοῖς ἀπὸ τῶν κοινῶν τρεφομένοις καὶ οἱ ὁπλῖται, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μνημονευόμενοι ἀριθμοὶ προστιθέμενοι δὲν δίδουσιν «πλείους ἢ δισμυρίους» ἀλλὰ μόνον δέκα πέντε χιλιάδας καὶ ἑπτακοσίους πεντήκοντα, φρονεῖ διὰ τοῦτο ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ «δικασταὶ μὲν γὰρ ἦσαν ⟨ἑξακισχίλιοι, ὁπλῖται δ'⟩ ἑξακισχίλιοι» παρατηροῦμεν ὅτι πρῶτον μὲν δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸ τότε ἄμισθον τῶν δικαστῶν, δεύτερον δὲ ὅτι δὲν ἐλογίσατο οὔτε τὰ πληρώματα τῶν εἴκοσι φρουρίδων νηῶν καὶ τῶν ἄλλων νηῶν τῶν φερουσῶν τοὺς φρουρούς, οὔτε τὸ πρυτανεῖον, οὔτε τοὺς ὀρφανούς, οὔτε τοὺς τῶν δεσμωτῶν φύλακας· οὐδ' ὑπώπτευσεν ὅτι τινὲς τῶν ἀναφερομένων ἀριθμῶν δύνανται νὰ ἦναι

ἐσφαλμένοι. Παραδείγματος χάριν ὅτι πόλις οἵα αἱ Ἀθῆναι εἶχον μόνον πεντήκοντα φρουροὺς φαίνεται ἡμῖν ἀπίθανον.

Αὐτόθι 18. «ἄλλαι δὲ νῆες αἱ τοὺς φόρους ἄγουσαι τοὺς ἀπὸ τοῦ κυάμου δισχιλίους ἄνδρας».

Ἐν τῇ Ἐφημερίδι προὐτείναμεν τὴν διόρθωσιν τοῦ φόρους εἰς φρουρούς. Τὴν διόρθρωσιν ταύτην, ἣν ὡς ἔπειτα εἴδομεν ἔκαμε καὶ ὁ Blass καὶ ὁ v Leeuwen, οἱ ἐκδόται KW δὲν ἀποδέχονται, ὑποθέτουσι δὲ μᾶλλον ὅτι μετὰ τὴν λέξιν *ἄγουσαι* εὑρισκομένην ἐν τέλει τοῦ στίχου ὑπάρχει χάσμα. Δὲν βλέπομεν ὅμως ἡμεῖς τὴν ἀνάγκην τούτου, ἀφοῦ εἶναι βέβαιον ὅτι ὑπῆρχον φρουροὶ κληρωτοί, καὶ τούτους ἔδει νὰ μεταφέρωσι νῆες τινὲς εἰς τοὺς τόπους τῆς φυλακῆς.

10. 24. 20. «ἅπασι γὰρ τούτοις ἀπὸ τῶν κοινῶν ἡ διοίκησις ἦν».

Ὁ v Herwerden ἀντὶ διοίκησις γράφει *διασίτησις*, ἄνευ ἀνάγκης καθ' ἡμᾶς καὶ ἀτυχῶς. Διότι ἡ λέξις *διοίκησις* ἔχει καὶ τὴν σημασίαν τῆς *ἀναγκαίας πρὸς συντήρησιν δαπάνης*, ὡς πείθουσιν ἡμᾶς τὰ ἑξῆς χωρία.

Δημοσθ. 1357, 36. «Ἡ ἐργασία οὐχ ἱκανὴν εὐπορίαν παρεῖχεν, ὥστε διοικεῖν τὴν οἰκίαν, πολυτελὴς δ' ἦν». Καὶ 1359, 42. «Οὐσία μὲν γὰρ οὐχ ὑπῆρχε Στεφάνῳ οὐδὲ Νεαίρᾳ, ὥστε τὰ καθ' ἡμέραν ἀναλώματα δύνασθαι ὑποφέρειν, ἡ δὲ διοίκησις συχνή, ὁπότε δέοι τοῦτόν τε καὶ αὐτὴν τρέφειν καὶ παιδάρια τρία». Καὶ 1111, 31. «μίσθωσιν φέρειν Φορμίωνα τῆς τραπέζης τοῖς παισὶ τοῖς Πασίωνος δύο τάλαντα καὶ τεσσαράκοντα μνᾶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου, χωρὶς τῆς καθ' ἡμέραν διοικήσεως».

Τοὐναντίον δὲ ἡ λέξις *διασίτησις* οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ῥῆμα διασιτέω.

11. 25. 1. «ἐπέθετο τῇ βουλῇ· καὶ πρῶτον μὲν ἀνεῖλε πολλοὺς τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, ἀγῶνας ἐπιφέρων περὶ τῶν διῳκημένων».

Τὸ *ἀνεῖλε* δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ ἄλλο ἢ ὅτι ἐθανάτωσε πολλοὺς τῶν Ἀρεοπαγιτῶν. Φρονοῦμεν ὅμως ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ θανατώσεως Ἀρεοπαγιτῶν, ἀλλὰ περὶ ἀποκλείσεως ἢ ἀποβολῆς τινῶν ἐκ τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου. Διότι ὡς γνωστὸν οἱ Ἀρεοπαγῖται καθίσταντο ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, πλὴν ἐάν τις κατεδικάζετο ἐπὶ κακῇ τῆς ἀρχῆς διαχειρίσει. Καὶ νὰ ἀποβληθῇ δὲ ἠδύνατο Ἀρεοπαγίτης ἐκ τῆς βουλῆς ἐὰν κατηγορηθεὶς ἐπὶ βαρεῖ ἁμαρτήματι κατεδικάζετο. Καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ Ἐφιάλτης οὐχὶ ἀνεῖλεν ἀλλ' ἀφεῖλε τῆς βουλῆς πολλοὺς τῶν Ἀρεοπαγιτῶν «ἀγῶνας ἐπιφέρων περὶ τῶν διῳκημένων». Τοῦτο συμφωνεῖ τοῖς ὀλίγον μετὰ ταῦτα (11. 25. 5) λεγομένοις· «ἀγαγὼν δὲ τοὺς ἀφαιρεθέντας τῆς βουλῆς, οὗ διέτριβεν ὁ Ἐφιάλτης». *Βουλὴ* ἐνταῦθα εἶναι ἡ τοῦ Ἀρείου πάγου, *ἀφαιρεθέντες δὲ τῆς βουλῆς* εἶναι οἱ ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου ἐκβληθέντες ἐξ αὐτῆς. Ὁ Θεμιστοκλῆς τεχνάζων πρὸς μὲν τὸν Ἐφιάλτην ἔλεγεν ὅτι «συναρπάζειν αὐτὸν ἡ βουλὴ μέλλει» (ὠργισμένη οὖσα κατ' αὐτοῦ διὰ τὴν ἀφαίρεσιν πολλῶν Ἀρεοπαγιτῶν) πρὸς δὲ τοὺς Ἀρεοπαγίτας ὅτι δείξει τινὰς συνισταμένους ἐπὶ καταλύσει τῆς πολιτείας»· συναθροίσας λοιπὸν ἡμέραν τινὰ τοὺς ἀφαιρεθέντας ἐκεῖ ἔνθα διέτριβεν ὁ Ἐφιάλτης, ἵνα δείξῃ τοὺς ἀθροιζομένους διελέγετο μετὰ σπουδῆς αὐτοῖς. Ὁ δὲ Ἐφιάλτης ὡς εἶδε (τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ συνηθροισμένους) καταπλαγεὶς καθίζει μονοχίτων ἐπὶ τὸν βωμόν, κτλ.

Ἕνεκα τῆς φθορᾶς τοῦ *ἀφεῖλεν* εἰς *ἀνεῖλεν*, ἐθεωρήθη τὸ *ἀφαιρεθέντας* ὑπὸ πολλῶν ὡς δεόμενον διορθώσεως. Ὁ Kenyon εἴκασεν *αἱρεθέντας*, Richards *αἱρεθέντας ὑπό*, καὶ ὁ vHerwerden *ἐφαιρεθέντας*. Καὶ πῶς μὲν ἑρμηνεύουσι τὸ χωρίον μετὰ τὰς διορθώσεις ἀγνοοῦμεν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδετέρας τῶν βουλῶν τὰ μέλη ᾑροῦντο, οὐδεμίαν τῶν ἀνωτέρω διορθώσεων θεωροῦμεν ἀποδεκτήν.

11. 26. 10. «Κατὰ γὰρ τοὺς καιροὺς τούτους συνέβαινε μηδ' ἡγεμόνα ἔχειν τοὺς ἐπιεικεστέρους, ἀλλ' αὐτῶν προεστάναι Κίμωνα τὸν Μιλτιάδου, νεώτερον ὄντα καὶ πρὸς τὴν πόλιν ὀψὲ προσελθόντα, πρὸς δὲ τούτοις ἐφθάρθαι τοὺς πολλοὺς κατὰ πόλεμον· τῆς γὰρ στρατείας γινομένης ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἐκ καταλόγου, καὶ στρατηγῶν ἐφισταμέ-

νων ἀπείρων μὲν τοῦ πολεμεῖν τιμωμένων δὲ διὰ τὰς πατρικὰς δόξας, ἀεὶ συνέβαινε τῶν ἐξιόντων ἀνὰ δισχιλίους ἢ τρισχιλίους ἀπόλλυσθαι, ὥστ' ἀναλίσκεσθαι τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ τοῦ δήμου καὶ τῶν εὐπόρων».

Ἐν πρώτοις ὅτι δὲν εἶχον ἡγεμόνα οἱ ἐπιεικέστεροι, ἀλλὰ προΐστατο αὐτῶν Κίμων ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, εἶναι καθαρὰ ἀντίφασις, ὡς καὶ ἄλλοι παρετήρησαν. Οἱ HL ὑποσημειοῦσι· «ἡγεμόνα] sc. ducem eo nomine dignum; nisi excidit adjectivum quale est σπουδαῖος, quod coniecerunt Gennadios Richards». Ἀλλ' οὔτε ἡ ἑρμηνεία τῶν πρώτων, οὔτε ἡ ὑπόθεσις τῶν δευτέρων, φαίνεται ἡμῖν ἀποδεκτή. Διότι τὸ *μὴ ἔχειν ἡγεμόνα* δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ *ἔχειν ἡγεμόνα ἀνάξιον τοῦ ὀνόματος*, οὐδὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡγεμὼν μὴ σπουδαῖος ὁ Κίμων, ὁμολογουμένως εἷς τῶν μεγίστων καὶ ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν κατὰ τοὺς ἐνδοξοτάτους τῆς Ἑλλάδος χρόνους, ὡς ἑξῆς ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Κίμ. 5) χαρακτηριζόμενος· «Οὔτε γὰρ τόλμῃ Μιλτιάδου λειπόμενος, οὔτε συνέσει Θεμιστοκλέους, δικαιότερος ἀμφοῖν ὁμολογεῖται γενέσθαι, καὶ ταῖς πολεμικαῖς οὐδὲ μικρὸν ἀποδέων ἀρεταῖς ἐκείνων, ἀμήχανον ὅσον ἐν ταῖς πολιτικαῖς ὑπερβαλέσθαι νέος ὢν ἔτι καὶ πολέμων ἄπειρος». Ἀλλ' οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Κίμων ἦτον ἀνάξιος τοῦ ὀνόματος ἡγεμών, ὅτε τὸ πρῶτον προσῆλθεν εἰς τὴν πολιτείαν· διότι «ὁρμήσαντα αὐτὸν ἐπὶ τὴν πολιτείαν ἄσμενος ὁ δῆμος ἐδέξατο καὶ μεστὸς ὢν Θεμιστοκλέους ἀνῆγε πρὸς τὰς μεγίστας ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχάς». Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἐκφράζεται τοῦτο, ὅτι οἱ ἐπιεικέστεροι δὲν εἶχον ἡγεμόνα ἐνόσῳ ὁ Κίμων ἦτο νεώτερος καὶ ἐνόσῳ δὲν εἶχε προσέλθῃ εἰς τὴν πολιτείαν, ὀψὲ δέ ποτε προσελθόντα κατέστησαν προστάτην· τοιοῦτον λοιπὸν νοῦν παρέχοντα διόρθωσις πρέπει νὰ εὑρεθῇ. Ἴσως γραπτέον·

«Κατὰ γὰρ τοὺς καιροὺς τούτους συνέβαινε μηδ' ἡγεμόνα ἔχειν τοὺς ἐπιεικεστέρους, *πρὸ τοῦ* αὐτῶν προεστάναι Κίμωνα κτλ.».

Ἀλλὰ καὶ ὅτι «ἀεὶ συνέβαινε τῶν ἐξιόντων ἀνὰ δισχιλίους ἢ τρισχιλίους ἀπόλλυσθαι», φαίνεται ἡμῖν ὅλως ἀπίθανον. Διότι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις, ἤτοι πρὶν ἢ ὁ Κίμων λάβῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ τῆς πολιτείας, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐξῆγον πολυαρίθμους στρατιάς, οὐδὲ γνω-

ρίζομεν φθορὰν αὐτῶν οὐδεμίαν τοσοῦτο μεγάλην τότε γενομένην. Διὸ ὑποπτεύομεν ὅτι λέξις τις ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ κειμένου· Ἴσως γραπτέον· «ἀεὶ συνέβαινεν τῶν ἐξιόντων ἀνὰ δισχιλίους ἢ τρισχιλίους *πολλοὺς* ἀπόλλυσθαι».

22: 43. 29. «Καὶ ὅσα δεῖ χρηματίζειν τὴν βουλὴν καὶ ὅ,τι ἐν ἑκάστῃ ἡμέρᾳ καὶ ΟΤΙΟΥΚΑ . . ΕΙ οὗτοι προγράφουσι».

Οἱ KW γράφουσι «καὶ ὅπου καθίζει» ὅπερ σημαίνει ὅτι οἱ πρυτάνεις ὥριζον τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐγίνοντο αἱ συνεδρίαι τῆς βουλῆς· ὅπερ ἀπίθανον. Ὁ Kenyon «ὅτι οὐ καθήκει». Ὁ Hude εἰκάζει «καθότι οὐ καθέστηκεν» (quoad non tralaticium est)· ὁ δὲ v Herwerden «καὶ ὅτι ἐν ἑκάστῃ τῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν οὖν καθίζει».

Ἡμεῖς ὑποπτεύομεν ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ «καὶ πότε οὐ καθίζει οὗτοι προγράφουσι», δηλονότι οἱ πρυτάνεις ὁρίζουσι καὶ τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς οὐ καθίζει ἡ βουλή. Διότι ὀλίγον ἀνωτέρω λέγεται ὅτι οἱ πρυτάνεις συγκαλοῦσι «τὴν βουλὴν ὅσαι ἡμέραι, πλὴν ἐάν τις ἀφέσιμος ᾖ».

25. 48. 56. «Τοῖς δὲ μὴ δυνα . . . . ειν ἢ μὴ θέλουσι μένειν ἀνάγουσι τροχὸν ἐπὶ τὴ . γν . θ . . . .»

Οἱ KW ἀντὶ τοῦ «μένειν ἀνάγουσι» γράφουσι «σημεῖον ἐπιβάλλουσι» ὅπερ πολὺ ἀπομακρύνεται τοῦ κειμένου. Οἱ δὲ HL «ἢ μὴ θέλουσι μένειν ἀναγώγοις οὖσι τροχὸν ἐπὶ τὴν γνάθον ἐπιβάλλουσι».

Ἡ λέξις *μένειν*, ἥτις εὐκρινῶς ἀναγινώσκεται ἐν τῷ κειμένῳ, καὶ ἣν διαγράφουσιν οἱ KW, νομίζομεν ὅτι ἁρμόζει ἐνταῦθα. Διότι ἀρετὴ τοῦ ἵππου δὲν εἶναι μόνον τὸ τρέχειν ἀλλὰ καὶ τὸ μένειν ἀκίνητον κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀναβάτου. Διότι κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (περὶ ἱππικ. 3, 5) «δεῖ γε μὴν εἰδέναι καὶ εἰ ἀφεθεὶς εἰς τάχος ἀναλαμβάνεται καὶ εἰ ἀποστρέφεσθαι ἐθέλει». Καὶ ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι 3, 3, 4 «Ἐὰν οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, παρέχωνταί σοι τοὺς ἵππους οἱ μὲν οὕτω κακόποδας ἢ κακοσκελεῖς ἢ ἀσθενεῖς, οἱ δὲ οὕτως ἀτρόφους, ὥστε *μὴ δύνασθαι ἀκολουθεῖν*, οἱ δὲ οὕτως ἀναγώγους, ὥστε μὴ *μένειν* ὅπου ἂν σὺ τάξῃς κτλ.».

Διὰ τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι τὸ χωρίον πρέπει νὰ γραφῇ ὡς ἑξῆς· «τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις τρέχειν ἢ μὴ θέλουσι μένειν *ἐγκάουσι* τροχὸν ἐπὶ τὴν γνάθον».

Ἴδ. Λουκ. ἀλι. 46 «ἐπὶ τοῦ μετώπου στίγματα ἐπιβαλέτω ἢ ἐγκαυσάτω κατὰ τὸ μεσόφρυον». Αὐτόθι 52 «ἐγκάετε», καὶ κατωτέρω «πολλῶν τῶν καυτηρίων δεησόμεθα».

26. 50. 25. «Καὶ ὅπως τῶν κοπρολόγων μηδεὶς ἐντὸς δέκα σταδίων τοῦ τείχους καταβαλεῖ κόπρον ἐπιμελοῦνται».

Ἐνταῦθα νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ προταχθῇ τῆς λέξεως *τείχους* πρόθεσίς τις, καταλληλοτέραν δὲ θεωροῦμεν τὴν πρό. (Ἴδε Θουκυδ. 6, 102 «ὅσα πρὸ τοῦ τείχους ἦν καταβεβλημένα».)

29. 57. 14. «Ἐὰν δὲ φεύγων φυγὴν ὧν αἴδεσίς ἐστιν... ιαν .... κτεῖναι ἢ τρῶσαί τινα κτλ.».

Οἱ ἐκδόται KW συμπληροῦσι «αἰτίαν ἔχῃ» οἱ δὲ HL «αἰτίαν προσλάβῃ».

Ἀλλ' ἐάν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους 646, 77·

«Ἐνταῦθα γὰρ δίκας κελεύει ὑπέχειν ὁ νόμος ἐάν τις ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ πεφευγώς, μήπω τῶν ἐκβαλόντων αὐτὸν ἠδεσμένων, *αἰτίαν ἔχῃ* ἑτέρου φόνου *ἑκουσίου*» πείθεται ὅτι ὀρθὴ ἀναπλήρωσις τοῦ χωρίου θὰ ἦτο ἡ ἑξῆς· «αἰτίαν ἔχῃ ἑκὼν ἀποκτεῖναι». Διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραλειφθῇ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὁ οὐσιώδης χαρακτηρισμὸς τοῦ φόνου, τὸ ἑκούσιον, ἐξ οὗ ὡρίζετο καὶ τὸ δικάζον δικαστήριον.

29. 57. 17. «Εἰσάγει δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ δικάζουσιν...... AI . . καὶ ὑπαίθριοι».

Οὕτω γράφουσιν οἱ KW, οἱ δὲ HL συμπληροῦσι *σκοταῖοι*, ὁ Naber εἰκάζει *ἔνδιοι*, ὅπερ σημαίνει *ἐν μεσημβρίᾳ* ἢ *ἐν ὑπαίθρῳ*, καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἶναι ἀπίθανον, τὸ δὲ δεύτερον παλλιλογία. Ὁ Richards προτείνει ἐν δισταγμῷ *θυραῖοι*.

Ἡ συμπλήρωσις *σκοταῖοι*, ἣν τὸ πρῶτον εἴδομεν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ Νέᾳ Ἡμέρᾳ ὑπὸ τοῦ ἐν Ὀδησσῷ γυμνασιάρχου Παπαδημητρίου, στηρίζεται ἐπὶ δύο χωρίων τοῦ Λουκιανοῦ (Ἑρμότ. 64 καὶ Περὶ τοῦ Οἴκου 18), ἐν οἷς λέγεται ὅτι οἱ Ἀρεοπαγῖται ἐδίκαζον *ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ*. Τοῦτο ὅμως, ὅπερ οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἀρχαιοτέρων τοῦ Λουκιανοῦ συγγραφέων μνημονεύει, ἐν ᾧ τοσαῦτα εἶναι εἰρημένα περὶ τοῦ Ἀρείου πάγου, φαίνεται ἡμῖν ἐκ τῶν ψευδῶν ἐκείνων διαδόσεων, τῶν ἄγνωστον πῶς γεννωμένων καὶ κατόπιν ἀβασανίστως παρὰ τῶν μεταγενεστέρων παραλαμβανομένων. Ἐν ταῖς ποινικαῖς δίκαις εἶναι ἀνάγκη ὁ δικαστὴς νὰ ἀποβλέπῃ καὶ εἰς τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ κατηγορουμένου, καὶ νὰ ἀντιλαμβάνηται τῶν ἐντυπώσεων, ἃς ποιοῦσιν αὐτῷ αἱ ἐρωτήσεις τοῦ δικαστοῦ ἢ αἱ καταθέσεις τῶν μαρτύρων. Ὅστις ὑπῆρξεν ἔνορκος δικαστὴς κατανοεῖ κάλλιστα τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν δεχθῶμεν ὡς ἀληθὲς τὸ τοῦ Λουκιανοῦ, ἀφοῦ πάντοτε οἱ Ἀρεοπαγῖται ἐδίκαζον ἐν σκότῳ, θὰ ἦτο περιττὸν νὰ λεχθῇ τοῦτο ἰδιαιτέρως ἐνταῦθα. Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι πρέπει νὰ εὑρεθῇ συμπλήρωσις παρέχουσα προσδιορισμόν τινα ἀναγκαῖον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ. Εἰς τοῦτο μᾶς βοηθεῖ τὸ ἑξῆς τοῦ Δημοσθένους χωρίον (646, 78), εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἀναφερόμενον· «εἶθ' ὁ μὲν πλοίῳ προσπλεύσας λέγει τῆς γῆς οὐχ ἁπτόμενος, οἱ δ' ἀκροῶνται καὶ δικάζουσιν *ἐν τῇ γῇ*».

Πιθανὸν ἐφάνη ἡμῖν ὅτι εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον *ἐν τῇ γῇ*, ὅτι δηλαδὴ οἱ δικασταὶ ἐδίκαζον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς εὑρισκόμενοι καὶ οὐχὶ ἐν πλοίῳ καὶ αὐτοί, ὡς ὁ δικαζόμενος, ἀναφέρονται τὰ ἐξηλειμμένα γράμματα τοῦ χωρίου. Διὸ προτείνομεν τὴν ἑξῆς ἀναπλήρωσιν πληροῦσαν ἀκριβῶς τὸ χάσμα καὶ παρέχουσαν τὸ ῥηθὲν νόημα·

«Εἰσάγει δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ δικάζουσιν [ΕΠΙΤΗC] ΑΙ[<ΤΗC] ὑπαίθριοι».

Ἐξεβάλομεν τὸν *καί*, ὅστις καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν KW εἶναι ἀμφίβολος· πιθανὸν δὲ εἶναι τὸ Κ' δι' οὗ συνήθως σημειοῦται ὁ καὶ νὰ προῆλθεν ἐκ τῆς δεξιᾶς κατακορύφου κεραίας τοῦ Η καὶ ἐκ τοῦ C.

29. 57. 21. «Δικάζει δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φυλοβασιλεῖς καὶ τὰς τῶν ἀψύχων καὶ τῶν ἄλλων ζώων».

Ἐν ὑποσημειώσει τῆς ἐκδόσεως HL φέρεται· «ἄλλων | ἀλάλων

Gertz male et sine causa ». Ὅτι μὲν ἡ διόρθωσις *ἄλλων* εἶναι ἀτυχὴς δεχόμεθα καὶ ἡμεῖς· οὐχὶ ὅμως καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος πρὸς διόρθωσιν. Καθ' ἡμᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ῥηθῇ « τῶν ἀψύχων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ».

Ἐκ τοῦ Δημοσθένους (645, 76) καὶ ἄλλοθεν ἐγνωρίζομεν ὅτι ἐδικάζοντο καὶ τὰ ἄψυχα· « ἐὰν λίθος ἢ ξύλον ἢ σίδηρος, ἤ τι τοιοῦτον ἐμπεσὸν πατάξῃ, καὶ τὸν μὲν βαλόντ' ἀγνοῇ τις, αὐτὸ δ' εἰδῇ καὶ ἔχῃ τὸ τὸν φόνον εἰργασμένον, τούτοις ἐνταῦθα λαγχάνεται ».

Ὅτι δὲ καὶ ζῶα ἐδικάζοντο ἐντεῦθεν τὸ πρῶτον μανθάνομεν, ὅσον ἐμοὶ γνωστόν. Εἰκάζομεν δὲ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψε « δικάζει δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φυλοβασιλεῖς καὶ τὰς τῶν ἀψύχων καὶ τῶν ἀλόγων », καὶ ὅτι ἡ λέξις ζώων εἶναι γλώσσημα εἰσφρῆσαν εἰς τὸ κείμενον, τὸ δὲ *ἄλλων* προῆλθεν ἐκ φθορᾶς τοῦ *ἀλόγων*.

Ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ποιεῖται χρῆσιν τῆς λέξεως *ἀλόγων* ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ μαρτυροῦσι τὰ ἑξῆς χωρία·

Ἠθικ. Νικομ. Κ σελ. 1172 ἐκδ. Bekker. « Εὔδοξος μὲν τὴν ἡδονὴν τἀγαθὸν ᾤετ' εἶναι διὰ τὸ πάνθ' ὁρᾶν ἐφιέμενα αὐτῆς καὶ ἔλλογα καὶ ἄλογα ». Αὐτόθ. σελ. 1111. 6. 13. « οὐ γὰρ κοινὴ ἡ προαίρεσις καὶ τῶν ἀλόγων, ἐπιθυμία δὲ καὶ θυμός ». Ἴδε καὶ Πλούτ. Πλατ. ζητ. 1000 F. « ποιητὴς δὲ (ὁ θεὸς) τῶν ἀλόγων καὶ ἀψύχων ».

30. 60. 6. « Ἔστι γὰρ ἆθλα τοῖς μὲν τὴν μουσικὴν νικῶσιν ἀργύρια καὶ χρυσᾶ ».

Ἡ λέξις *χρυσᾶ* φρονοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς *χρυσία*· (ὅπερ, ὡς κατόπιν εἴδομεν, καὶ ὁ v Herwerden προτείνει) διότι τὸ ἐπίθετον χρυσοῦς ἀπαιτεῖ πάντοτε οὐσιαστικόν, πλὴν ἐπί τινων εἰδικῶν περιστάσεων· οἷον ὅταν λέγηται *χρυσοῦς* προσυπακούεται στατήρ· *χρυσαῖ* ἐκαλοῦντο αἱ οἶες τῆς Μιλήτου ἕνεκα τοῦ λεπτοῦ αὐτῶν ἐρίου, καὶ *χρυσῆ* ἦτο εἶδος ἐμπλάστρου. Ἡ δὲ λέξις χρυσία ἀπαντᾷ συχνότατα, σημαίνουσα σκεύη χρυσᾶ. Ἐὰν δὲ ἡ ἐν τῷ παπύρῳ λέξις ἀργύρια ἔχῃ ὀρθῶς, τότε καὶ ἡ λέξις χρυσᾶ ἀσφαλέστατα καὶ ἀδιστάκτως πρέπει νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ *χρυσία*. Ἡ λέξις ὅμως ἀργύρια ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ *ἀργυρᾶ σκεύη* δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς λεξικοῖς. Διὸ φαίνεται καὶ οἱ ἐκδόται KW ἔτρεψαν τὴν λέξιν ἀργύρια εἰς

ἀργύριον, ἀφήσαντες ἀμετάβλητον τὴν λέξιν χρυσᾶ. Ἀλλὰ *ἀργύριον καὶ χρυσᾶ* φρονοῦμεν ὅτι οὐδέποτε ἐλέχθη οὐδ' ἦτο δυνατὸν νὰ λεχθῇ ὑπὸ Ἕλληνος. Καὶ ἡ τοῦ Rutherford δὲ εἰκασία *ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ* φαίνεται ἡμῖν ἀπίθανος.

Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἡ λέξις ἀργύρια καλῶς ἔχει. Διότι ὅπως τὰ ἐκ χρυσοῦ σκεύη ἐλέγοντο *χρυσία*, τὰ ἐκ χαλκοῦ *χαλκία*, τὰ ἐκ σιδήρου *σιδήρια*, τὰ ἐκ κεράμου *κεράμια*, οὕτω καὶ τὰ ἐξ ἀργύρου ἠδύναντο κάλλιστα νὰ κληθῶσιν *ἀργύρια*. Τὴν σημασίαν δὲ ταύτην νομίζομεν ὅτι ἔχει ἡ λέξις παρὰ Λουκιανῷ (περὶ παρασίτ. 12) «τῷ δὲ παρασίτῳ οὔτε μάγειρός ἐστιν, ᾧ χαλεπήναι, οὔτε ἀγρός, οὔτε οἰκονόμος, οὔτε ἀργύρια, ὑπὲρ ὧν ἀπολομένων ἀχθεσθείη».

Εἰς Λουκιανόν.

Περὶ παρασίτου 13. «οἱ δὲ τὰς ἄλλας τέχνας μανθάνοντες μισοῦσιν αὐτάς, ὥστε ἔνιοι δι' αὐτὰς ἀποδιδράσκουσι».

Διαγραπτέα ἡ πρόθεσις *διά*.

Αὐτόθ. 14. «Καὶ μὴν αἱ ἄλλαι τέχναι τὸ ὕστερον τοῦτο ἔχουσι μετὰ τὸ μαθεῖν, καὶ τοὺς καρποὺς ἡδέως ἀπολαμβάνουσι· πολλὴ γὰρ »καὶ ὄρθιος οἶμος ἐς αὐτάς»· ἡ δὲ παρασιτικὴ μόνη τῶν ἄλλων εὐθὺς ἀπολαύει τῆς τέχνης ἐν αὐτῷ τῷ μανθάνειν, καὶ ἅμα τε ἄρχεται καὶ ἐν τῷ τέλει ἐστίν».

Τὸ *ἡδέως* διορθωτέον εἰς *βραδέως*, ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ὀψέ, ἀργά. Ποιεῖ δὲ ἀντίθεσιν τὸ *βραδέως* πρὸς τὸ ἐπιφερόμενον *εὐθύς*.

Αὐτόθ. 18. «Καὶ ὡς ἔοικεν ἄλλας τέχνας μανθάνομεν μισθὸν διδόντες, ταύτην δὲ λαμβάνοντες».

Γραπτέον «τὰς ἄλλας τέχνας», διότι πανταχοῦ ἀντιτίθενται ἡ παρασιτικὴ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι.

Αὐτόθ. 42. «ὥστ' εἴ γε καὶ ἄλλος τις Ἀθηναῖος κατὰ ταὐτὰ ἐπολέμει, κἀκεῖνος ἐν αὐτοῖς ἦν φίλος».

Ἡ μετὰ προσοχῆς ἀνάγνωσις τῶν προηγουμένων τοῦ χωρίου τούτου πείθει ἡμᾶς ὅτι γραπτέον, «ὥστ' εἴ γε καὶ ἄλλος τις Ἀθηναίοις ἐπολέμει, κατὰ ταὐτὰ κἀκεῖνος ἂν αὐτοῖς ἦν φίλος».

Χαρίδημος 16. «Ἀλλ' οὖν ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἐκ Διὸς Ἑλένη γενομένη οὕτως ἐθαυμάσθη παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, ὥστ' ἔτι τῆς ἡλικίας οὖσαν ἐντὸς κτλ.».

Διὰ τῆς τελευταίας φράσεως πρόκειται νὰ ἐκφρασθῇ ὅτι ἡ Ἑλένη ἦτο ἔτι παῖς, οὔπω δὲ ἐν ἡλικίᾳ γάμου· διότι ὀλίγον κατωτέρω λέγεται «μήπω ἡλικίας ἡμμένην, καὶ ἐν κεφαλαίῳ 19 «ὡς γὰρ ἐλάβετο τῆς ἡλικίας ἡ παῖς». Καὶ ὅμως τὸ ἐναντίον τούτων σημαίνει ἡ φράσις «ἔτι τῆς ἡλικίας οὖσαν ἐντὸς» ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἑλένη εὑρίσκετο ἔτι ἐν τῇ ἀκμαίᾳ ἡλικίᾳ, οὐδ' εἶχεν ἤδη παρηβήσῃ. Διὰ τοῦτο τὸ χωρίον ἔχει ἀνάγκην διορθώσεως· ἴσως γραπτέον «ὥστ' ἔτι τῆς ἡλικίας οὖσαν ἐκτός»· ὅπερ ἴσον δύναται τῷ «ὥστε μήπω τῆς ἡλικίας οὖσαν ἐντός».

Αὐτόθ. «Καὶ τοσαύτην ἔσχε χάριν αὐτῷ τῆς συμμαχίας ταυτησί, ὥσθ' οὕτως ἐφίλησε τὸν ἅπαντα χρόνον, ὥστε καὶ τοῖς ἐπιγενομένοις παράδειγμα γενέσθαι τὴν Θησέως καὶ Πειρίθου φιλίαν».

Τὸ πρῶτον *ὥστε* τρεπτέον εἰς *καί*.

Εἰς Πλούταρχον.

Σόλ. 7: 82. «Δεῖ δὲ μήτε πενίᾳ πρὸς χρημάτων πεπαῦσθαι στέρησιν, μήτε ἀφιλίᾳ πρὸς φίλων ἀποβολήν, μήτ' ἀπαιδίᾳ πρὸς τέκνων θάνατον, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ πρὸς πάντα».

Αἱ φράσεις «πέπαυμαι πενίᾳ πρὸς χρημάτων στέρησιν» καὶ μά-

λιστα «πέπαυμαι τῷ λογισμῷ πρὸς πάντα» προφανῶς εἶναι ἄτοποι· τὸ χωρίον ἄρα νοσεῖ. Εὐτυχῶς πρὸς διόρθωσιν αὐτοῦ μικρά τις ἀρκεῖ μεταβολὴ ἡ τοῦ *πεπαῦθαι* εἰς *πεφράχθαι*. Σημαίνει δὲ τὸ πεφράχθαι τὸ τεθωρακισμένον, ὡπλισμένον, ὠχυρωμένον, ἠσφαλισμένον εἶναι. Οὕτως παρὰ τῷ αὐτῷ συγγραφεῖ, ἐν βίῳ Περικλέους 15 κεῖται «ἡγεμονίαν ὑπηκόοις ἔθνεσι καὶ φιλίαις βασιλέων καὶ συμμαχίαις πεφραγμένην δυναστῶν». Καὶ ἐν βίῳ Δημοσθένους 12 «ἄνδρα καὶ πλούτῳ καὶ λόγῳ καὶ φίλοις εὖ πεφραγμένον».

Υ. Γ. Ὅτε ἐδίδομεν τὰ ἀνωτέρω εἰς τύπωσιν ζητήσαντες ἐν διαφόροις ἐκδόσεσι τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου, μὴ ἡ τελευταία διόρθωσις ἐγένετο καὶ ὑπ' ἄλλου πρότερον, εὕρομεν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ ἐκδόσει τοῦ βίου τοῦ Σόλωνος ἐν σελίδι 410 τῶν σημειώσεων τὰ ἑξῆς· « Ἀντιτετάχθαι] ἐξ ἡμετέρας διορθώσεως ἀντὶ τοῦ πεπαῦσθαι. Εἰσὶ δὲ παρὰ ταύτην καὶ ἕτεραι γραφαί, τεταράχθαι : πεπρᾶχθαι : παρατετάχθαι (ἣν ὤφειλον ἴσως προελέσθαι)· καὶ ἑτέρων διορθώσεις πολλαὶ μέν, ἀλλ', ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἅπασαι τοῦ προκειμένου ἀλλότριαι, οἷον γεγυμνάσθαι : πεπεῖσθαι : πείθεσθαι : πεπνῦσθαι : πεπαιδεῦσθαι (ἣν προείλοντο οἱ πρὸ ἐμοῦ δύο ἐκδόται) : πέπωρῶσθαι : πεφράχθαι : κτλ. ».

Ἐκ τούτων ἐμάθομεν ὅτι καὶ ὑπ' ἄλλου ἐξηνέχθη ποτὲ ἡ ἡμετέρα διόρθωσις, καὶ ὅτι ταύτην ὁ Κοραῆς περιλαμβάνει ἐν ταῖς *ἀλλοτρίαις τοῦ προκειμένου*. Οὐδόλως ὅμως ἐντεῦθεν ἐκλονίσθη ἡ εἰς τὴν ὀρθότητα τῆς διορθώσεως *πεφράχθαι* πεποίθησις ἡμῶν, τοὐναντίον δὲ ἐπερρώσθη διὰ τὴν καθ' ἓν μόνον γράμμα διαφορὰν ἀπὸ τῆς γραφῆς *πεπρᾶχθαι*. Φαίνεται ὅτι ὑπὸ τῶν διαφόρων γραφῶν καὶ τῶν πολλῶν διορθώσεων, αἵτινες πᾶσαι πλὴν τῆς τελευταίας, αἱ μὲν ἀπομακρύνονται τῶν παραδεδομένων γραφῶν, αἱ δὲ εἶναι ἀληθῶς ἀλλότριαι τοῦ προκειμένου, συνταραχθεὶς ὁ ἐλλογιμώτατος ἀνὴρ παρεῖδε μετ' αὐτῶν καὶ τὴν μόνην ὀρθήν.

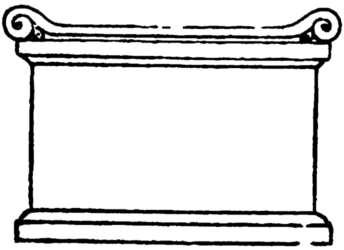
ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΗΓΕΜΟΝΗ

Περὶ τὸ τέλος τοῦ Νοεμβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀνεκαλύφθη δέκα περίπου βήματα πρὸς Β τοῦ βάθρου τῶν Θριασίων (ἴδε Δελτ. ἀρχ. 1891 σελ. 25 κ. 84) *κατὰ χώραν* κείμενος εὐμεγέθης τετράγωνος βωμός, ὅστις διὰ πολλὰς αἰτίας ὀφείλει νὰ καταταχθῇ ἐν τοῖς σημαντικωτάτοις τῶν νεωτέρων εὑρημάτων, ἅτινα εἰς φῶς προήγαγεν ἡ διὰ τὴν προέκτασιν τοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν-Πειραιῶς γινομένη ἐργασία. Οὐδεμία πλέον ὑφίσταται ἀμφιβολία, ὅτι πέριξ τῶν θέσεων, ἐν αἷς εὑρέθησαν τὸ βάθρον τῶν Θριασίων καὶ τὰ παρ᾽ αὐτὸ ἐν τῷ αὐτῷ τεμένει κείμενά ποτε ψηφίσματα, τὸ βάθρον τοῦ Βρυάξιδος καὶ οὐκ ὀλίγαι ἐπιγραφαί, θὰ ὑπάρχωσι καὶ ἄλλα ἴσως σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ἡ πρόσοψις τοῦ βωμοῦ, τουτέστιν ἡ ἐνεπίγραφος πλευρὰ αὐτοῦ, ἦτο πρὸς Β ἐστραμμένη, ἔβλεπε δηλαδὴ εἰς τὸ μέρος τοῦ Διπύλου, οὗτινος ὁ ἄξων, προεκτεινόμενος πρὸς τὴν βορειο-ἀνατολικὴν κλιτὺν τοῦ ἐφ᾽ οὗ ἵσταται τὸ καλούμενον Θησεῖον λόφου, διατέμνει ὡς εἴπομεν ἐν τῷ Δελτίῳ ἔ. ἀ. ἐν σελ. 41 σχεδὸν ἀκριβῶς τὸ μέρος ἐν ᾧ εὑρέθησαν κατὰ χώραν κείμενα τὰ πλεῖστα τῶν ἃ ἐμνημονεύσαμεν μνημείων. Ἀνῆκον δὲ ταῦτα, ὡς ἀπεδείξαμεν ἔ. ἀ. ἐν σελ. 43 κ.ἑ., 60 κ.ἑ., πιθανῶς εἰς τὰ τῆς ἀγορᾶς ἢ τῶν πέριξ αὐτῆς. Τὴν γνώμην ταύτην ἐπιβεβαιοῖ, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς κατωτέρω, καὶ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος βωμός.

Ὁ βωμὸς οὗτος, ὅστις μετεκομίσθη εἰς τὸν πρόδομον τοῦ Ἐθν. ἀρχ. Μουσείου, εὑρέθη ἱδρυμένος ἐπὶ διπλοῦ ἐξ Ὑμηττίου μαρμάρου κρηπιδώματος, συγκειμένου ἐξ εὐρυχωροτέρου τινὸς *ὑποβάθρου* (ὅπερ πάλιν ἔκειτο ἐπὶ πλακῶν ἐκ λίθου κισσήριδος καλουμένου) καὶ μικροτέρου τινὸς *βάθρου*, ἐφ᾽ οὗ ἐστηρίζετο αὐτὸς ὁ βωμός. Τὸ ὑπόβαθρον ἔχον μῆκ. 1,63, πλ. 1,53, ὕψ. 0,185 μ. ἀποτελεῖται ἐκ δύο πλακῶν πλ. 0,71 καὶ 0,82 μ., ὧν τὰ περὶ τὰς ἁρμογὰς μέρη ὑψοῦνται ὀλίγον ὑπὲρ τὴν λοιπὴν ἐπιφάνειαν. Περὶ τὸ οὕτως ἐξωγκωμένον μέ-

σον τοῦ ὑποβάθρου ἐτέθησαν τέσσαρες τὸ κυρίως βάθρον ἀποτελοῦσαι πλάκες, ἔχουσαι ὕψ. 0,14, πλ. 0,25-0,30-0,30-0,33, σχηματίζουσαι δὲ τετράγωνον μηκ. 1,49, πλ. 1,75. Ἐπὶ τῶν πλακῶν τούτων καὶ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν ὑπολειφθέντος κενοῦ ἔκειτο καὶ ἐτέθη ἐκ νέου ὁ ἐκ Πεντελησίου μαρμάρου βωμός. Ὁ βωμὸς οὗτος ἔχει τὸ οὐχὶ ἀσύνηθες σχῆμα (1), ὅπερ παριστᾷ τὸ παρατεθειμένον τζιγκογράφημα, καὶ ὕψος κατὰ τὰ ἄκρα 0,855, κατὰ τὸ μέσον 0,775, μῆκος ἄνω 1,435, κάτω 1,375, κατὰ τὸ μέσον 1,255, πλάτος ἄνω 0,925, κάτω 0,96, κατὰ τὸ μέσον 0,84 μ.

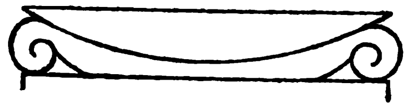

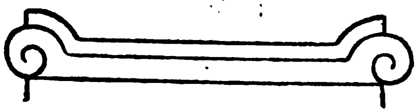
Ὁ βωμὸς ἦτο καὶ εἶνε τοιουτοτρόπως τεθειμένος ὥστε νὰ ὑπάρχῃ περὶ τὴν βάσιν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ συνεχοῦς βάθρου περιθώριον ὅπερ ἑκατέρωθεν ἔχει πλ. 0,055, τὰ δὲ ἄκρα τοῦ κατωτέρω τεθειμένου ὑποβάθρου προεκτείνονται ὑπὲρ τὰ τοῦ προειρημένου βάθρου ἔμπροσθεν 0,05, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ 0,07, ὄπισθεν δὲ σχηματίζεται πλατυτέρα τις (0,41) βαθμὶς ἢ *πρόθυσις*, ἐφ' ἧς ἵστατο ὁ τὴν θυσίαν ἐκτελῶν ἱερεύς. Τὸ πρὸς Μ ποτὲ ἐστραμμένον ἄκρον τῆς βαθμῖδος ταύτης καὶ τὸ συνεχὲς ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὑποβάθρου εἶνε μᾶλλον ἀποτετριμμένα ἢ τὰ λοιπὰ ἄκρα, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι πρὸς Μ καὶ Α τοῦ βωμοῦ ὑπῆρχε κενὸς χῶρος καὶ συχνοτέρα ἡ προσφοίτησις.

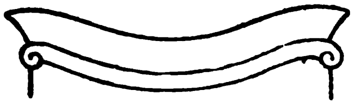
Ἡ ἄνω ἐπίπεδος ἐπιφάνεια τοῦ βωμοῦ συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ συνεχοῦς μέρους τῶν κυρτῶν ἄκρων, δὲν ἐλειάνθη ὅπως αἱ λοιπαὶ πλευραὶ ἀλλὰ κατὰ τρόπον ὅστις ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν καλουμένην ἀναθύρωσιν, περιορισθείσης δηλαδὴ τῆς λειάνσεως εἰς τὰ χείλη τοῦ ἐπιπέ-

(1) Πρβ. A. de Molin, De ara apud Græcos (Berol. 1884) σ. 57 κ.ἑ.

δου καὶ τῶν κυρτῶν ἄκρων. Ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας ταύτης συμπεραίνω ὅτι ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἔκειτο κινητόν τι ἐπικάλυμμα, εἰς στερέωσιν τοῦ ὁποίου ἐχρησίμευε κοίλωμά τι κυκλοτερὲς καὶ ἀβαθὲς κείμενον ἐν τῷ μέσῳ (1) τοῦ ἐπιπέδου (διάμ. κατὰ τὸ χεῖλος 0,14, κατὰ τὸν πυθμένα 0,11, βάθος 0,06 μ.). Ἡ δὲ αἰτία δι' ἣν ἐτέθη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τὸ ἐπίθημα τοῦτο εἶνε προφανῶς ὅτι διὰ τούτου, ὅπερ ἠδύνατο χρείας τυχούσης ν' ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλου, ἐπροφυλάσσετο ἡ ἐπιφάνεια τοῦ βωμοῦ ἀπὸ τῆς διὰ τοῦ πυρὸς καταστροφῆς καὶ κηλιδώσεως (2). Ὅτι δὲ τοιοῦτόν τι ἐπίθημα ἐν κοινῇ χρήσει ἦτο, ἀποδεικνύεται σαφέστατα διὰ τῆς πρὸ πάντων ἐπὶ ἀγγείων ἀπεικονίσεως αὐτοῦ, ἧς ἀναφέρω ἐν-ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς πρόχειρα παραδείγματα (3) παριστῶντα τὰ ἐν τοῖς παρεπομένοις τζιγκογραφήμασι σχήματα:

A.

B.

C.

A (Οὕτως ἢ παρομοίως): Gerhard, A. V. III π. 224. 226. Monumenti IX π. 46. Dumont, Céramiques I π. 18. Lenormant καὶ de Witte, Élite II π. 34, III π. 63 B. Burlington Club π. 10.
B: Lenormant καὶ de Witte I π. 14, II π. 32, III π 60. Burlington Club π. 9.
C: Lenormant καὶ de Witte II π. 93, III π. 76.

(1) Οὐχὶ ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ, ἀλλὰ πλησιέστερον πρὸς τὴν ὄπισθεν πλευρὰν τοῦ βωμοῦ, ἧς τινος ἀπέχει 0,35 μ. (0,43 μ. ἀπὸ τῆς ἐνεπιγράφου πλευρᾶς).

(2) Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ βωμοῦ δὲν ὑπάρχει οὔτε τὸ ἐλάχιστον ἴχνος πυρός, δι' οὗ βλάπτεται, ὡς γνωστόν, τὸ μάρμαρον. Ὡς ἐκ περισσοῦ ὑπομιμνήσκω ὅτι ἴχνη τοῦ πυρὸς διακρίνονται ἐπὶ πολλῶν τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπιγραφῶν τῆς Ἀκροπόλεως.

(3) Ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ παρὰ τοῖς Lenormant καὶ de Witte II π. 34 ἀγγείου διακρίνεται ἐπὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιθήματος ἀναμμένον πῦρ.

Ὅτι τὸ ἐπίθημα κινητὸν ἦτο, συνάγεται ἐναργέστατα ἐκ τούτου ὅτι τὰ ἄκρα αὐτοῦ

Ἡ ἐπὶ τῆς κυριωτέρας προσόψεως τοῦ βωμοῦ ἐπιγραφή, συνισταμένη ἐκ τεσσάρων στίχων, ὧν οἱ δύο πρῶτοι μείζοσι γράμμασι (ὑψ. 0,01) ἐγκεχαραγμένοι, ἔχει ὡς ἑξῆς:

ΗΒΟΥΛΗΗΕΠΙΔΙΟΝΥΣΙΟΥΑΡΧΟΝΤΟΣΑΝΕΘΗΚΕΝ
ΑΦΡΟΔΙΤΕΙΗΓΕΜΟΝΕΙΤΟΥΔΗΜΟΥΚΑΙΧΑΡΙΣΙΝ
ΕΠΙΙΕΡΕΩΣΜΙΚΙΩΝΟΣΤΟΥΕΥΡΥΚΛΕΙΔΟΥΚΗΦΙΣΙΕΩΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΟΥΝΤΟΣΕΠΙΤΗΝΠΑΡΑΣΚΕΥΗΝΘΕΟΒΟΥΛΟΥΤΟΥΘΕΟ-
ΦΑΝΟΥΠΕΙΡΑΙΕΩΣ

Ἡ βουλὴ ἡ ἐπὶ Διονυσίου ἄρχοντος ἀνέθηκεν
Ἀφροδίτει ἡγεμόνει τοῦ δήμου καὶ Χάρισιν·
ἐπὶ ἱερέως Μικίωνος τοῦ Εὐρυκλείδου Κηφισιέως,
στρατηγοῦντος ἐπὶ τὴν παρασκευὴν Θεοβούλου Θεοφάνου Πειραιέως.

Ὁ ἄρχων Διονύσιος εἶνε ἀναμφιβόλως ὁ ἐν τῷ C. I. A. II ὑπ' ἀρ. 401 καὶ ἐν τοῖς Sitz. d. Berl. Ak. 1887 σ. 1189 ὑπ' ἀρ. 14 ἀναφερόμενος· τὸ ἐν τῷ C. I. A. ψήφισμα εἶπεν ὡς καὶ τὸ ἐπὶ Φαναρχίδου ἄρχοντος γενόμενον ὅπερ εὑρέθη ἐν τῷ τεμένει τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων καὶ ὅπερ ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ Δελτ. ἔ. ά. σ. 46 ὁ Νικίας Πολυξένου Πόριος. Τὸ ἔτος καθ' ὃ ἦρχεν ὁ Διονύσιος δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι, ὁ Dumont (Fast. σ. 9) κατατάσσει αὐτὸν ἐν τοῖς ἄρχουσι τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος, ὁ δὲ Köhler τὸ ἄνω ἀναφερόμενον ψήφισμα ὀλίγον ἀκριβέστερον εἰς τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος.

Περὶ τοῦ Μικίωνος πρβ. Δελτ. ἔ. ά. σ. 48 κ. ἑ. — Ὁ Θεόβουλος Θεοφάνου Πειραιεὺς ἀναφέρεται ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 949 ἐπιγραφῇ τοῦ C. I. A. II (πρβ. Δελτίον 1889 σ. 57 κ. ἑ., ἀρ. 2), ἧς ὁ ἑνδέκατος στίχος συμπληρωτέος εἰς «Θεόβουλον Θεοφάν[ου Πειραιέα]» καὶ ἥτις φαίνεται ὅτι δεκαετηρίδας τινὰς ἀρχαιοτέρα εἶνε τῆς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἐπιγραφῆς(1).

προέχουσιν ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθ. A καὶ C παραδείγμασι δίκην λαβῶν τῶν ἑλικοειδῶν ἄκρων τοῦ βωμοῦ. Σαφέστατα διακρίνεται τὸ ἐπίθημα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ βωμοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἀγγείου, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ὁ Kekulé ἐν τῷ Festschr. d. rh. Fr. W.—Univ. zu Bonn 1879, πρβ. σ. 20 τοῦ κειμένου.

(1) Ἡ διαίρεσις τῶν καθηκόντων τοῦ σωματείου τῶν στρατηγῶν εἰς τὰ ἑκάστου ἐξ

Τὴν ἀφορμὴν τῆς κατασκευῆς τοῦ βωμοῦ παρέχει ἡμῖν ἡ παραβολὴ χωρίων τινῶν τῶν περὶ «μετακατασκευῆς» τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ἥρωος τοῦ ἰατροῦ τοῦ ἐν ἄστει(1) ἀναθημάτων, περὶ ἧς διαλαμβάνουσιν αἱ ἐν τῷ C. I. A. II ὑπ' ἀρ. 403 καὶ 404 ἐπιγραφαί. Παραθέτω ἐνταῦθα τὸ ἑξῆς χωρίον τῆς ὑπ' ἀρ 403 ἐπιγραφῆς (στ. 24 κ. ἑ.) ἥτις τυγχάνει τῇ ἐνταῦθα δημοσιευομένῃ σχεδὸν σύγχρονος οὖσα: «δοκεῖ τῇ βουλῇ, ἑλέσθαι τὸν δῆμον δύο μὲν ἄνδρας ἐξ Ἀρευπαγιτῶν, τρεῖς δὲ ἐξ ἑαυτῶν, οἵτινες μετά τε τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ ἐπὶ τὴν παρασκευὴν καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ ἐπὶ τὰ ἱερὰ καθελόντες τοὺς τύπους --- κατασκευάσουσι τῷ θεῷ ἀνάθημα ὡς ἂν δύνωνται κάλλιστον καὶ ἀναθήσουσιν ἐπιγράψαντες: ἡ βουλὴ ἡ ἐπὶ Θρασυφῶντος ἄρχοντος ἀπὸ τῶν ἀναθημάτων ἥρῳ ἰατρῷ»(2).

Ἐν ταῖς δύο εἰς ἃς παραπέμπομεν ἐπιγραφαῖς εἴρηται ῥητῶς ὅτι ἡ «μετακατασκευὴ» ἐγένετο τῇ εἰσηγήσει τοῦ ἱερέως «πρόσοδον ποιησαμένου πρὸς τὴν βουλήν». Διὰ τοῦτο δέν μοι φαίνεται ἀμφίβολον ὅτι καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῶν Χαρίτων ἐγένετο τῇ εἰσηγήσει τοῦ γνωστοῦ Μικίωνος ἀναλαβόντος ὡς ἱερέως, ὡς εἰκάζω, τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων τὴν ἐπιμέλειαν τῆς τακτοποιήσεως τῶν τοῦ ἱεροῦ τούτου.

Ὅτι δὲ ὁ Μικίων ἱερεὺς τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων ὢν διετέλει ὅτε ἐγένετο ἡ ἀνέγερσις τοῦ βωμοῦ, συμπεραίνω ἐκ τῶν ἑξῆς: δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι ὀλίγα βήματα μακρὰν τοῦ τεμένους τοῦ Δήμου καὶ τῶν

αὐτῶν ἀνάγεται εἰς τοὺς καλουμένους Μακεδονικοὺς χρόνους. Ὁ «ἐπὶ τὴν παρασκευὴν» (τοῦ πολέμου, τὴν ἐν ἄστει) μνημονεύεται ἐν ταῖς ἑξῆς ἐπιγραφαῖς: C. I. A. II ὑπ' ἀρ. 1349 (ἐξ Ἐλευσῖνος), C. I. A. II 331 (τὸ περὶ τῶν τιμῶν τοῦ Φαίδρου ψήφισμα), C. I. A. II 836 (λόγος τῶν αἱρεθέντων ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν καὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ) 839. Πρβ. Spangenberg, De Ath. publ. inst. aet. Mac. comm. σ. 50 κ.ἑ., Hauvette-Besnault, Les stratèges athéniens σ. 164 κ. ἑ.

(1) Αἱ διὰ τοῦ κ. Στάη ἐν Ῥαμνοῦντι γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν ὅτι ὁ αὐτόθι λατρευόμενος Ἀμφιάραος (πρβ. Πομπ. Μ. II 46, Σολῖν. VII 26) ἐπωνομάζετο καὶ Ἀριστόμαχος (πρβ. Bekk. Anecd. I σ. 226, 16: ἥρως ἰατρός. ὁ Ἀριστόμαχος, ὃς ἐτάφη ἐν Μαραθῶνι παρὰ τὸ Διονύσιον καὶ τιμᾶται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων· περὶ τοῦ Διονυσίου τούτου πρβ. Mitth. X σ. 279) καὶ «ἥρως ἰατρός». Τὸ ἐν τῇ πόλει ἱερὸν διακρίνεται τῶν ἐν τοῖς δήμοις διὰ τῆς προσθήκης «ἐν ἄστει».

(2) Πρβ. 404 στ. 9 κ. ἑ., ὅπου ἀντικαθίστανται οἱ τρεῖς ἐξ Ἀθηναίων ἁπάντων καὶ οἱ δύο Ἀρεοπαγῖται διὰ τριῶν βουλευτῶν καὶ τοῦ δημοσίου ὡς λειτουργοῦ (ὑπηρέτου) αὐτῶν, καὶ C. I. A. II 405, 405 b, 836, 839.

Ἡ ἐπὶ τῆς κυριωτέρας προσόψεως τοῦ βωμοῦ ἐπιγραφή, συνισταμένη ἐκ τεσσάρων στίχων, ὧν οἱ δύο πρῶτοι μείζοσι γράμμασι (ὕψ. 0,01) ἐγκεχαραγμένοι, ἔχει ὡς ἑξῆς:

ΗΒΟΥΛΗΗΕΠΙΔΙΟΝΥΣΙΟΥΑΡΧΟΝΤΟΣΑΝΕΘΗΚΕΝ
ΑΦΡΟΔΙΤΕΙΗΓΕΜΟΝΕΙΤΟΥΔΗΜΟΥΚΑΙΧΑΡΙΣΙΝ
ΕΠΙΙΕΡΕΩΣΜΙΚΙΩΝΟΣΤΟΥΕΥΡΥΚΛΕΙΔΟΥΚΗΦΙΣΙΕΩΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΟΥΝΤΟΣΕΠΙΤΗΝΠΑΡΑΣΚΕΥΗΝΘΕΟΒΟΥΛΟΥΤΟΥΘΕΟ-
ΦΑΝΟΥΠΕΙΡΑΙΕΩΣ

Ἡ βουλὴ ἡ ἐπὶ Διονυσίου ἄρχοντος ἀνέθηκεν
Ἀφροδίτει ἡγεμόνει τοῦ δήμου καὶ Χάρισιν·
ἐπὶ ἱερέως Μικίωνος τοῦ Εὐρυκλείδου Κηφισιέως,
στρατηγοῦντος ἐπὶ τὴν παρασκευὴν Θεοβούλου Θεοφάνου Πειραιέως.

Ὁ ἄρχων Διονύσιος εἶνε ἀναμφιβόλως ὁ ἐν τῷ C. I. A. II ὑπ' ἀρ. 401 καὶ ἐν τοῖς Sitz. d. Berl. Ak. 1887 σ. 1189 ὑπ' ἀρ. 14 ἀναφερόμενος· τὸ ἐν τῷ C. I. A. ψήφισμα εἶπεν ὡς καὶ τὸ ἐπὶ Φαναρχίδου ἄρχοντος γενόμενον ὅπερ εὑρέθη ἐν τῷ τεμένει τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων καὶ ὅπερ ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ Δελτ. ἔ. ἀ. σ. 46 ὁ Νικίας Πολυξένου Πόριος. Τὸ ἔτος καθ' ὃ ἦρχεν ὁ Διονύσιος δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι, ὁ Dumont (Fast. σ. 9) κατατάσσει αὐτὸν ἐν τοῖς ἄρχουσι τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος, ὁ δὲ Köhler τὸ ἄνω ἀναφερόμενον ψήφισμα ὀλίγον ἀκριβέστερον εἰς τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος.

Περὶ τοῦ Μικίωνος πρβ. Δελτ. ἔ. ἀ. σ. 48 κ. ἑ. — Ὁ Θεόβουλος Θεοφάνου Πειραιεὺς ἀναφέρεται ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 949 ἐπιγραφῇ τοῦ C. I. A. II (πρβ. Δελτίον 1889 σ. 57 κ. ἑ., ἀρ. 2), ἧς ὁ ἑνδέκατος στίχος συμπληρωτέος εἰς «Θεόβουλον Θεοφάν[ου Πειραιέα]» καὶ ἥτις φαίνεται ὅτι δεκαετηρίδας τινὰς ἀρχαιοτέρα εἶνε τῆς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἐπιγραφῆς(1).

προέχουσιν ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθ. A καὶ C παραδείγμασι δίκην λαβῶν τῶν ἑλικοειδῶν ἄκρων τοῦ βωμοῦ. Σαφέστατα διακρίνεται τὸ ἐπίθημα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ βωμοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ὁ Kekulé ἐν τῷ Festschr. d. rh. Fr. W.—Univ. zu Bonn 1879, πρβ. σ. 20 τοῦ κειμένου.

(1) Ἡ διαίρεσις τῶν καθηκόντων τοῦ σωματείου τῶν στρατηγῶν εἰς τὰ ἑκάστου ἐξ

Τὴν ἀφορμὴν τῆς κατασκευῆς τοῦ βωμοῦ παρέχει ἡμῖν ἡ παραβολὴ χωρίων τινῶν τῶν περὶ «μετακατασκευῆς» τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ἥρωος τοῦ ἰατροῦ τοῦ ἐν ἄστει(1) ἀναθημάτων, περὶ ἧς διαλαμβάνουσιν αἱ ἐν τῷ C. I. A. II ὑπ' ἀρ. 403 καὶ 404 ἐπιγραφαί. Παραθέτω ἐνταῦθα τὸ ἑξῆς χωρίον τῆς ὑπ' ἀρ 403 ἐπιγραφῆς (στ. 24 κ. ἑ.) ἥτις τυγχάνει τῇ ἐνταῦθα δημοσιευομένῃ σχεδὸν σύγχρονος οὖσα: «δοκεῖ τῇ βουλῇ, ἑλέσθαι τὸν δῆμον δύο μὲν ἄνδρας ἐξ Ἀρευπαγιτῶν, τρεῖς δὲ ἐξ ἑαυτῶν, οἵτινες μετά τε τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ ἐπὶ τὴν παρασκευὴν καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ ἐπὶ τὰ ἱερὰ καθελόντες τοὺς τύπους --- κατασκευάσουσι τῷ θεῷ ἀνάθημα ὡς ἂν δύνωνται κάλλιστον καὶ ἀναθήσουσιν ἐπιγράψαντες: ἡ βουλὴ ἡ ἐπὶ Θρασυφῶντος ἄρχοντος ἀπὸ τῶν ἀναθημάτων ἥρῳ ἰατρῷ»(2).

Ἐν ταῖς δύο εἰς ἃς παραπέμπομεν ἐπιγραφαῖς εἴρηται ῥητῶς ὅτι ἡ «μετακατασκευὴ» ἐγένετο τῇ εἰσηγήσει τοῦ ἱερέως «πρόσοδον ποιησαμένου πρὸς τὴν βουλὴν». Διὰ τοῦτο δέν μοι φαίνεται ἀμφίβολον ὅτι καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῶν Χαρίτων ἐγένετο τῇ εἰσηγήσει τοῦ γνωστοῦ Μικίωνος ἀναλαβόντος ὡς ἱερέως, ὡς εἰκάζω, τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων τὴν ἐπιμέλειαν τῆς τακτοποιήσεως τῶν τοῦ ἱεροῦ τούτου.

Ὅτι δὲ ὁ Μικίων ἱερεὺς τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων ὢν διετέλει ὅτε ἐγένετο ἡ ἀνέγερσις τοῦ βωμοῦ, συμπεραίνω ἐκ τῶν ἑξῆς: δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι ὀλίγα βήματα μακρὰν τοῦ τεμένους τοῦ Δήμου καὶ τῶν

αὐτῶν ἀνάγεται εἰς τοὺς καλουμένους Μακεδονικοὺς χρόνους. Ὁ «ἐπὶ τὴν παρασκευὴν» (τοῦ πολέμου, τὴν ἐν ἄστει) μνημονεύεται ἐν ταῖς ἑξῆς ἐπιγραφαῖς: C. I. A. II ὑπ' ἀρ. 1349 (ἐξ Ἐλευσῖνος), C. I. A. II 331 (τὸ περὶ τῶν τιμῶν τοῦ Φαίδρου ψήφισμα), C. I. A. II 836 (λόγος τῶν αἱρεθέντων ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν καὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ) 839. Πρβ. Spangenberg, De Ath. publ. inst. aet. Mac. comm. σ. 50 κ.ἑ., Hauvette-Besnault, Les stratèges athéniens σ. 164 κ. ἑ.

(1) Αἱ διὰ τοῦ κ. Στάη ἐν Ῥαμνοῦντι γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν ὅτι ὁ αὐτόθι λατρευόμενος Ἀμφιάραος (πρβ. Πομπ. Μ. II 46, Σολῖν. VII 26) ἐπωνομάζετο καὶ Ἀριστόμαχος (πρβ. Bekk. Anecd. I σ. 226, 16: ἥρως ἰατρός. ὁ Ἀριστόμαχος, ὃς ἐτάφη ἐν Μαραθῶνι παρὰ τὸ Διονύσιον καὶ τιμᾶται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων· περὶ τοῦ Διονυσίου τούτου πρβ. Mitth. X σ. 279) καὶ «ἥρως ἰατρός». Τὸ ἐν τῇ πόλει ἱερὸν διακρίνεται τῶν ἐν τοῖς δήμοις διὰ τῆς προσθήκης «ἐν ἄστει».

(2) Πρβ. 404 στ. 9 κ. ἑ., ὅπου ἀντικαθίστανται οἱ τρεῖς ἐξ Ἀθηναίων ἁπάντων καὶ οἱ δύο Ἀρεοπαγῖται διὰ τριῶν βουλευτῶν καὶ τοῦ δημοσίου ὡς λειτουργοῦ (ὑπηρέτου) αὐτῶν, καὶ C. I. A. II 405, 405b, 836, 839.

Χαρίτων, ὅπερ γνωρίζομεν ἐκ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῷ Δελτ. ἔ. ἀ. σ. 40 κ. ἑ. (1), ὑπῆρχεν ἄλλό τι τέμενος ἐν ᾧ ἐλατρεύοντο ἐπίσης αἱ Χάριτες· δεύτερον, ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βωμοῦ ἔχει ἡ μετὰ τῶν Χαρίτων συνδεδεμένη Ἀφροδίτη τὸ ἐπίθετον «Ἡγεμόνη τοῦ δήμου», ὅπερ ὀφείλει προφανῶς νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν ἐν τῷ εἰρημένῳ τεμένει λατρείαν τοῦ Δήμου.

Δικαιούμεθα λοιπὸν ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι ὁ βωμὸς ἔκειτο ἐντὸς τοῦ τεμένους τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων καὶ ὅτι ἑπομένως ἡ διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς νέας σιδηροδρομικῆς γραμμῆς γενομένη τομὴ διατέμνει τὸ εἰρημένον τέμενος. Περὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῶν ὅρων τούτου δὲν δυνάμεθα εἰσέτι νὰ κρίνωμεν ἀκριβέστερον, ἀπέδειξεν ὅμως ἡ ἀνακάλυψις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βωμοῦ ὅτι ἡ γραμμὴ τῆς πρὸς Β βλεπούσης πλευρᾶς τοῦ τεμένους δὲν συμπίπτει μετὰ τῆς γραμμῆς ἐφ' ἧς εὑρέθησαν αἱ θέσεις τῶν ἃ ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ Δελτ. ἔ. ἀ. σ. 40 κ. ἑ. ψηφισμάτων καὶ ὅτι ἀπ' ἐναντίας ὁ χῶρος τοῦ τεμένους ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν προπόδων τοῦ λόφου οὐκ ὀλίγον πρὸς Β καὶ ὑπὲρ τὴν κατασκευαζομένην γραμμὴν τοῦ σιδηροδρόμου (2).

Ὁ λόγος δι' ὃν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος βωμὸς ἀφιερώθη τῇ Ἀφροδίτῃ καὶ ταῖς Χάρισι καὶ οὐχὶ τῷ Δήμῳ καὶ ταῖς Χάρισιν εἶνε ἄδηλος, διότι δὲν γνωρίζομεν ἀκριβέστερον τὰς περιστάσεις, ὑφ' ἃς ἐγένετο ἡ ἀφιέρωσις. Οὐδόλως δὲ παράξενον καὶ ἀσύνηθες εἶνε, ὅτι ἐν τῷ τεμένει τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων ἀπαντᾷ καὶ βωμὸς τῆς Ἀφροδίτης

(1) Εἰς τοῦτο τὸ τέμενος ἀφορᾷ βεβαίως ὅπερ ὁ συντάκτης τοῦ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Δημοσθένους τοῦ περὶ τοῦ στεφάνου (XVIII 92, 256) παρεισάκτου ψηφίσματος Χερρονησειτῶν ἀναφέρει περὶ «Χάριτος (διορθωτέον εἰς «Χαρίτων») βωμοῦ καὶ δήμου Ἀθηναίων», πιθανῶς δὲ καὶ τὸ νῦν ἐν τῷ Ἐθν. ἀρχ. μουσ. ἐναποκείμενον ἀνάγλυφον (εὑρεθὲν ἐν τῇ Κασσίδᾳ καλουμένῃ συνοικίᾳ τῆς πόλεως, πλησίον δηλ. τοῦ σταθμοῦ τοῦ σιδηροδρόμου Π Α Π), ἐν ᾧ παριστῶνται αἱ τρεῖς Χάριτες ἀναγεγλυμμέναι ἐν πίνακι τεθειμένῳ ἐπὶ στήλης, ἥτις φέρει τὴν ἐπιγραφὴν Δή[μῳ καὶ Χάρισι;], ἴδε v. Sybel Kat. ἀρ. 849, Robert ἐν ταῖς Comm. phil. in hon. Th. Mommseni σ. 144, Furtwängler Mitth. III σ. 192.—Τὰ περὶ τούτων ὑπὸ τοῦ Curtius ἐν τῷ βιβλίῳ Die Stadtgesch. v. Ath. σ. 248 εἰρημένα ἐγράφησαν πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ τεμένους.

(2) Ὅτι ὁ Μικίων αὐτὸς ἐγένετο ἱερεὺς τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ λατρεία αὕτη δὲν ἦτο τῶν ἀσημάντων, ἀλλὰ μετεῖχεν οὕτως εἰπεῖν καὶ πολιτικῆς σημασίας. Οὗτος ὁ λόγος συνετέλεσεν ἴσως ν' ἀνατεθῇ ἐν τῷ τεμένει τούτῳ ἡ τὰς τιμὰς τοῦ Εὐμαρίδου περιέχουσα στήλη.

καὶ τῶν Χαρίτων, γνωστοῦ ὄντος ὅτι πολλὰ εὕρηνται παραδείγματα τοιαύτης κοινοβωμίας (1). Οὐδὲν συντελεῖ κατὰ πρώτην ὄψιν (ἐπανερχόμεθα ὅμως κατωτέρω εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο) εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, ὅτι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου (I 14, 6) φαίνεται ὅτι τὸ ἱερὸν τῆς Οὐρανίας ἐπικαλουμένης Ἀφροδίτης τὸ πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡφαίστου (τουτέστι τοῦ κοινῶς καλουμένου Θησείου) ἱδρυμένον δὲν ἀπεῖχε πολὺ τοῦ τεμένους τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων, διότι ἐνταῦθα πρόκειται ἁπλῶς περὶ τῆς ἐν τῷ εἰρημένῳ τεμένει ἱδρύσεως βωμοῦ τινος, προτιμωμένου τοῦ χώρου τούτου πιθανῶς διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ τέμενος τοῦτο συνεδέετο στενῶς μετὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ δήμου.

Εἰς τοῦτο τὸ συμπέρασμα ἀγόμεθα, διότι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βωμοῦ ἐπονομάζεται ἡ Ἀφροδίτη «Ἡγεμόνη τοῦ δήμου» ὅπερ νομίζω ὅτι δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ γνωστοτέρου ἐπωνύμου «Πάνδημος», δι' οὗ ἐκαλεῖτο ἡ θεὰ αὕτη ἐν Ἀθήναις ἰδίως καὶ κυρίως ἐν τῷ παρὰ τὰ Προπύλαια ἱερῷ.

Τὰ ἐπώνυμα ταῦτα φαίνεται ὅτι δὲν ἀνάγονται εἰς τοὺς πρὸ τῆς ἀκμῆς τῆς δημοκρατίας χρόνους.

Τὸ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἀναγεγραμμένον ἐπώνυμον «Ἡγεμόνη *τοῦ δήμου*» δὲν ἀπήντησε πρότερον πλῆρες οὔτε παρὰ συγγραφεῖ τινι οὔτε ἐν ἐπιγραφαῖς, ὡς πρὸς δὲ τὸ ἐπώνυμον «Πάνδημος» ἐξέθηκεν ἤδη ὁ Köhler ἐν ταῖς Mitth. II σ. 173 κ. ἑ. ὀρθότατα, ὅτι αἱ περὶ αὐτοῦ ὑποθέσεις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καθ' ἃς ἀνάγεται ἡ ἵδρυσις τοῦ παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως ἱεροῦ εἰς τὸν Θησέα ἢ τὸν Σόλωνα πρέπει νὰ λογισθῶσιν ὡς ἀποκυήματα μεταγενεστέρων χρόνων οὐδένα ἔχοντα ἐπιστημονικὸν κῦρος (2). Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν κατατάσσει ὁ Köhler ὀρθῶς ποιῶν καὶ τὸ πολυθρύλητον χωρίον τοῦ Ἀπολλοδώρου, ὅπερ γνωρίζομεν ἐκ τοῦ ἑξῆς ἄρθρου τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἑ. λ. «*πάνδημος Ἀφροδίτη*: Ἀπολλόδωρος ἐν τῷ περὶ θεῶν πάνδημόν φησιν Ἀθήνησι κληθῆναι τὴν ἀφιδρυθεῖσαν περὶ τὴν ἀρ-

(1) Πρβ. Maurer, De aris Græcorum pluribus deis in commune positis (Darmst. 1885).

(2) Πρῶτον ἐφ' ὅσον γ' ἐνθυμοῦμαι διακρίνει ὁ Πλάτων ἐν τῷ Συμποσίῳ 180 D τὰς δύο ἐν Ἀθήναις λατρευομένας θεάς, ἐπονομάζων τὴν Οὐρανίαν πρεσβυτέραν, τὴν δὲ Πάνδημον νεωτέραν.

χαίαν ἀγορὰν διὰ τὸ ἐνταῦθα πάντα τὸν δῆμον συνάγεσθαι τὸ παλαιὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἃς ἐκάλουν ἀγοράς». Οἱ περὶ τοῦ χωρίου τούτου κατὰ κόρον γράψαντες δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ λόγος οὐχὶ περὶ τῆς πρώτης ἱδρύσεως ἱεροῦ τινος ἀλλὰ περὶ *ἀφιδρύματος*, τουτέστι περὶ τῆς ἱδρύσεως δευτέρου τινὸς ἱεροῦ τῆς αὐτῆς θεᾶς. Τὸ ἀρχαιότερον ἱερόν, οὗ τινος τὸ νεώτερον ἁπλῶς ἀφίδρυμά τι ἦτον, ὡς τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐλευσίνιον τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι ἱεροῦ, ἦτο κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως ἀναμφιβόλως τὸ παρὰ τὰ Προπύλαια ἱερὸν τῆς Πανδήμου. Συνέβη λοιπὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Ἀφροδίτης ὅπερ ἐγένετο ὡς πρὸς τὴν μετάθεσιν τῆς λατρείας τῶν Χαρίτων (1), ἐτέθη δηλαδὴ ἡ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης εἰς στενωτέραν συνάφειαν πρὸς τὸν πολιτικὸν βίον τὸν κυρίως ἐν τῇ ἀγορᾷ συγκεντρούμενον. Ἡ ἀφίδρυσις αὕτη ἐγένετο κατὰ τὴν ὡς πρὸς τοῦτο ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν καταγομένου συγγραφέως «περὶ τὴν ἀρχαίαν ἀγοράν». Ἐπεκαλεῖτο δὲ κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ Πάνδημος «διὰ τὸ ἐνταῦθα πάντα τὸν δῆμον συνάγεσθαι τὸ παλαιὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἃς ἐκάλουν ἀγοράς». Ἡ ἐξήγησις αὕτη δὲν στηρίζεται ὡς ἡ περὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ ἱεροῦ ἐπὶ ἀναμφισβήτου τινὸς δεδομένου, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ ἁπλῶς ὡς συμπέρασμα αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως συναχθὲν ἐκ τῆς ἐπωνυμίας τῆς θεᾶς. Ἀναλογιζόμενοι τὴν παρατήρησιν ταύτην καὶ ὅτι αἱ τοιαῦται θεωρίαι τοῦ Ἀπολλοδώρου ἠλέγχθησαν οὐχὶ σπανίως ἐσφαλμέναι καὶ ἐπιπόλαιοι (ἴδε Köhler ἔ. ἀ. σ. 176 σημ. 1, παραπέμποντα εἰς τὰ δύο παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ ἐ. λ. Δωδώνη κείμενα παραδείγματα) πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν γνώμην ἐκείνην ὡς ἀμφισβητήσιμον καὶ ὑποκειμένην εἰς τὴν κρίσιν ἡμῶν.

Οὐδόλως μοι φαίνεται ἀμφίβολον ὅτι ὁ Ἀθηναῖος συγγραφεὺς δὲν ἔπλασεν οὕτως εἰπεῖν ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν ἣν ἀναφέρει *ἀρχαίαν ἀγορὰν* ἐννοῶν ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἐπεξηγήσεως τοῦ ἐπωνύμου τὸν τόπον τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἀλλὰ μεταχειριζόμενος τὴν φράσιν ταύτην ὑποδεικνύει, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, τουτέστι κατὰ τὴν δευτέραν πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδα, διεκρίνετο ὁ τόπος ἐν ᾧ ἐκκλησιάζοντο τὸ παλαιὸν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ τῆς διὰ τοῦτο σχεδὸν

(1) Καὶ ἡ τῶν Χαρίτων λατρεία μετεφυτεύθη ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ ἐν τοῖς Προπυλαίοις χώρου εἰς τὸ παρὰ τὴν ἐν τῇ κάτω πόλει ἀγορὰν ἱερόν (πρβ. τὸ ἐν ταῖς Mitth. III σ. 182 κ.ἑ. ἄρθρον τοῦ Furtwängler περὶ τῶν Χαρίτων τῆς Ἀκροπόλεως).

ἀποκλειστικῆς χρήσεως τῆς Πνυκὸς καὶ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, *νέας τινὸς ἀγορᾶς*.

Ἡ νέα αὕτη ἀγορὰ εἶνε βεβαίως ἡ πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἀρχαίας ἠρέμα κατὰ μικρὸν ἐπεκταθεῖσα, ἧς τὸ ἀρχαιότατον ἐφ' ὅσον μέχρι τοῦδε γνωστὸν ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Βάρρωνος (De re rust. III 5, 17) καὶ τοῦ Βιτρουβίου (I 6, 4 κ. ἑ.) περιγραφόμενον ὡρολόγιον τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κυρρηστοῦ (πρβ. Ἐφ. ἀρχ. 1886 σ. 169 κ. ἑ.: οἰκίαν τὴν λεγομένην τοῦ Κυρρηστοῦ ἣν ὁ δῆμος προςκατεσκεύασε). Ἔκειτο δὲ ἡ νέα ἀγορὰ πιθανῶς ἐν τῷ τόπῳ τῆς πόλεως ὅστις Ἐρέτρια ἐκαλεῖτο (1) καὶ ἐν τῷ δήμῳ Κολλυτῷ (2) οὕτινος τὸ ὄνομα περιωρίσθη ὅπως τὸ τοῦ Κεραμεικοῦ εἰς τὸ κυριώτερον καὶ μᾶλλον συχναζόμενον μέρος αὐτοῦ (3).

Οὗτοι εἶνε οἱ λόγοι οἵτινές με πείθουσιν, ὅτι ἡ παρὰ τὴν ἀγορὰν λατρευομένη Ἀφροδίτη ἐπεκαλεῖτο οὐχὶ ὡς γράφει ὁ Παυσανίας, συγχέων αὐτὴν μετὰ τῆς ἐν Κήποις (4), Οὐρανία ἀλλὰ ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἀπολλόδωρος Πάνδημος, ὅπερ σημαίνει βεβαίως ὅτι τὸ ἱερὸν αὐτῆς

(1) Στρ. X 447: ἀπὸ τῆς Ἀθήνησιν Ἐρετρίας, ἣ νῦν ἐστιν ἀγορά.

(2) Ἱμέρ. ἐν τῇ βιβλ. τοῦ Φωτίου 373 6 6 κ. ἑ.: στενωπός τις ἦν Κολλυτὸς οὕτω καλούμενος ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς πόλεως, δήμου μὲν ἔχων ἐπώνυμον, ἀγορᾶς δὲ χρείᾳ τιμώμενος.

(3) Ἴδε τὴν ἐμὴν τοπογρ. τ. Ἀθην. σ. 308, Δελτ. 1888 σ. 189, E. Curtius ἔ.ἀ. —Ἐκ τῶν νεωτέρων διέκρινε τὸ πρῶτον ὁ Meursius τὴν ἀρχαίαν τῆς νέας ἀγορᾶς, τελευταῖον ἔγραψε περὶ τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς τοῦ Ἀπολλοδώρου ὁ W. Iudeich (ἴδε Iahrb. f. Phil. 1890 σ. 742 κ. ἑ., Rh. Mus. XLVII σ. 57) ἀσπαζόμενος ὅμως τὴν γνωστὴν ὑπόθεσιν τοῦ Κουρτίου, καθ' ἣν ἡ ἀγορὰ αὕτη ἔκειτο πρὸς Μ τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ δὲ Maass ἠρνήθη διαρρήδην ὅτι ὑπῆρξε ποτὲ ἀρχαία τις ἀγορά (de Lenæo et Delphinio XVI). Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἐν τῇ διοικήσει τῆς πόλεως δὲν διεκρίνετο ἡ ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἀγορὰ τῆς πρὸς ἀνατολὰς προεκτάσεως αὐτῆς, ἴδε π. χ. τὴν ὑπὸ τοῦ Κουρτίου δὶς (Arch. Zeit. XXIX σ. 51 καὶ Stadtgesch. v. Ath. σ. 281 κ. 294) δημοσιευθεῖσαν ἐπιγραφήν, ἐν ᾗ μνημονεύεται ὁ Φειδίας Φειδίου Ῥαμνούσιος ἐπιμελητὴς τῆς κατὰ τὴν πόλιν ἀγορᾶς (ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ἀπαντᾷ μεταξὺ τῶν πρυτάνεων τῆς Αἰαντίδος φυλῆς ἐν τῷ C. I. A. III ὑπ' ἀρ. 3).

(4) Ἀφαιρεθέντων ὧν προσέθηκεν ὁ Παυσανίας ἔ. ἀ. ἀκρίτως καὶ ἐσφαλμένως βασιζόμενος ἐπὶ χωρίων τινῶν τοῦ Ἡροδότου ὑπολείπεται ὡς παρετήρησεν ὀρθῶς ὁ Wilamowitz (Kydathen σ. 158) ὅτι κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον ἵστατο ἐν τῷ πλησίον τοῦ Ἡφαιστείου ἱερῷ ἄγαλμά τι τῆς Ἀφροδίτης, ὅπερ ἀπεδίδετο εἰς τὸν Φειδίαν. Ὁ αὐτὸς δὲ συγγραφεὺς ἀναφέρει (I 19 2) ὅτι τὸ ἐν τοῖς Κήποις ἐν σχήματι Ἑρμοῦ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης ἔφερεν «ἐπίγραμμα» σημαῖνον «τὴν Οὐρανίαν Ἀφροδίτην τῶν καλουμένων Μοιρῶν εἶναι πρεσβυτάτην», ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Λουκιανὸς (Ἑτ. διαλ. 7, 1) γράφει «θῦσαι . . . δεήσει . . . τῇ Οὐρανίᾳ τῇ ἐν Κήποις δάμαλιν».

ἀνῆκεν εἰς τὰ δημοτελῆ (1) καλούμενα· τὸ αὐτὸ δὲ περίπου σημαίνει προφανῶς καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἀναγεγραμμένον ἐπώνυμον τῆς Ἀφροδίτης «Ἡγεμόνη τοῦ δήμου» ἧς τινος τὴν λατρείαν βλέπομεν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βωμοῦ στενότατα συνηνωμένην μετὰ τῆς τῶν Χαρίτων, ἐνῷ ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς Ἀκροπόλεως πλησίον μὲν ἀλλήλων κεχωρισμένως ὅμως ἐλατρεύοντο.

Ἡ ἐν τῷ βωμῷ συνένωσις τῶν Χαρίτων μετὰ τῆς Ἀφροδίτης συνδέεται πιθανῶς μετὰ τῆς διαφορᾶς, ἥτις ὑπάρχει οὐχὶ ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ τέχνῃ παράστασιν ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν, διότι ὡς εἴπομεν ἐν τῷ Δελτ. ἔ. ἀ. σ. 41, αἱ μετὰ τοῦ δήμου λατρευόμεναι Χάριτες προσωποποιοῦσιν οὕτως εἰπεῖν τὴν πρὸς τοὺς εὐεργετοῦντας αὐτὸν εὐγνωμοσύνην τοῦ δήμου.

Τὸ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἀναγεγραμμένον ἐπίσης πρὸς τὸν δῆμον σχετιζόμενον ἐπώνυμον τῆς Ἀφροδίτης «Ἡγεμόνη» ἄνευ ὅμως τῆς προσθήκης «τοῦ δήμου» δὲν εἶνε ἄγνωστον, διότι γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Ἡσυχίου ἐ. λ. *Ἡγεμόνη*· Ἄρτεμις (2) καὶ Ἀφροδίτη καὶ ναῦς τις οὕτω καλεῖται», ὅτι καὶ ἡ Ἀφροδίτη ἐκαλεῖτο Ἡγεμόνη· τὸ δὲ χωρίον τοῦ Ἡσυχίου ἐννοεῖ πιθανῶς τὴν ἐν Ἀθήναις λατρευομένην, τοὐλάχιστον ἀναφέρονται αἱ ἀμέσως ἑπόμεναι λέξεις «καὶ ναῦς τις οὕτω καλεῖται» ἀναμφιβόλως εἰς τὴν οὕτως καλουμένην Ἀττικὴν τριήρη(3).

Διὰ τοῦ ἐπωνύμου τούτου ὑποδηλοῦται ἴσως ὅτι καὶ ἐν Ἀθήναις ὅπως ἐν ἄλλαις τισὶ πόλεσιν (4) ἐλατρεύετο ἡ Ἀφροδίτη ὡς προστάτις τοῦ συνοικισμοῦ τῶν πολιτῶν (5), ἡ μετὰ τῶν Χαρίτων ὅμως ἐν

(1) Πρβ. Dittenberger Herm. XXVI σ. 477.

(2) Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν ἀνευρέθη νεωστὶ κατ' ἀνακοίνωσίν τινα τοῦ κ. Ι. Δραγάτση ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Ζέας γενομένης ἐκσκαφῆς τεμάχιον μαρμάρου ἐν ᾧ φέρεται ἡ ἐπιγραφή: «Ἀρτέμιδος Ὀρθωσίας Ἡγεμόνης» (ἴδε Δελτίον ἀρχ. 1891 σ. 125 ὑπ' ἀρ. 1).

(3) Ἐν τῇ ἐν τῷ C. I. A. II ὑπ' ἀρ. 794 b ἐπιγραφῇ ἀναφέρονται ἐν στ. 64 κ. 75 δύο τριήρεις φέρουσαι τὸ ὄνομα «Ἡγεμόνη», ὧν ἡ μία διακρίνεται τῆς ἑτέρας διὰ τῆς προσθήκης «Λυσικράτους ἔργον». Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 356-5 πρ. Χρ., αἱ δὲ περὶ ὧν ὁ λόγος νῆες ἀνῆκον εἰς τὸν στόλον τοῦ Ἰφικράτους καὶ τοῦ Τιμοθέου (Köhler Mitth. VI σ. 30 κ. ἑ.).—Ἡγεμόνη Ναυσινίκου ἔργον C. I. A. II ἀρ. 109, 811).

(4) Ἴδε Welcker Gr. Gött. I σ. 672, πρβ. C. Wachsmuth Stadt Athen i. Alt. I σ. 485.

(5) Πρβ. Παυσ. I 22, 3: Ἀφροδίτην δὲ τὴν Πάνδημον, ἐπεί τε Ἀθηναίους Θη-

τῷ αὐτῷ ἱερῷ συνένωσις αὐτῆς νομίζω ὅτι δύναται νὰ σχετισθῇ ἰδιαιτέρως πρὸς τὰ ἔθιμα, ἅτινα ἐπεκράτουν κατὰ τὴν εἰς τὸν πολιτικὸν βίον εἰσαγωγὴν τῶν νέων Ἀθηναίων. Εἰς τοῦτο ἀποβλέπει ὅπερ ἀναφέρεται ἐν τῷ Μ. Ἐτυμ. ἐ.λ. *γαμηλία*, ἐννοῶ δὲ τὰς ἑξῆς λέξεις: «οἱ δὲ φασὶ γαμηλίαν θυσίαν ἣν ἔθυον τοῖς δημόταις οἱ εἰς τοὺς ἐφήβους ἐγγραφόμενοι καὶ μέλλοντες γαμεῖν· ἐγίνετο δὲ ἡ θυσία τῇ Ἥρᾳ καὶ Ἀφροδίτῃ καὶ Χάρισι» (πρβ. A. Mommsen Heort. σ. 344). Ἡ αὐτὴ θεὰ ἀπαντᾷ ἁπλῶς Ἡγεμόνη καλουμένη ἐν τῷ γνωστῷ ὅρκῳ ὃν ὤμνυον οἱ ἔφηβοι κατὰ τὴν εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον ἐγγραφὴν αὐτῶν ἐν τῷ ἱερῷ Ἀγραύλου, ἐπικαλούμενοι μεταξὺ τῶν ἱστόρων θεῶν τάς τε Χάριτας καὶ τὴν Ἡγεμόνην, τουτέστι, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βωμοῦ, τὴν Ἀφροδίτην (1). Πιθανῶς ὅμως δὲν περιωρίζετο ἡ συνένωσις τῶν θεῶν μόνον εἰς τὰ εἰρημένα ἔθιμα, διότι οὐδένα λανθάνει ὅτι κατ' οὐσίαν προσήκουσιν ἀλλήλαις ἀδιαρρήκτως

Περατοῦντες ἐνταῦθα τὸν περὶ τοῦ βωμοῦ λόγον ἐπανερχόμεθα διὰ βραχέων εἰς τὸ ἤδη ἀνακινηθὲν τοπογραφικὸν ζήτημα.

Εἴπομεν μὲν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἀνεύρεσις τοῦ βωμοῦ δὲν ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης οὐ μνημονεύει ὁ Παυσανίας ἔκειτο πλησίον τοῦ τεμένους τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων, ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν τὸ μὲν ὅτι ὅσα γνωρίζομεν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἱεροῦ τούτου βασίζονται μόνον ἐπὶ τοῦ ἀριδήλως συγκεχυμένου χωρίου τοῦ Παυσανίου, τὸ δὲ ὅτι τὸ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευόμενον ἱερὸν ἔκειτο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ

σεὺς ἐς μίαν ἤγαγεν ἀπὸ τῶν δήμων πόλιν, αὐτήν τε σέβεσθαι καὶ Πειθὼ κατέστησε.

(1) Ἴδε Πολυδεύκ. VIII 106.

Ὅτι τὰ Ἀττικὰ ὀνόματα τῶν Χαρίτων ἦσαν Θαλλὼ Αὐξὼ καὶ Καρπώ, ἀπέδειξεν ἀναμφηρίστως ὁ Robert ἔ. ἀ. σ. 143 κ. ἑ. Οὐδόλως μειοῖ τὴν εὐστοχίαν τῆς διατριβῆς ταύτης ὅτι ἐνῷ ἡ περὶ τῶν Χαρίτων γνώμη αὐτοῦ ἀποδεικνύεται διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ βωμοῦ ὡς ἐπιτυχεστάτη, ἐλέγχεται συγχρόνως ὡς ἐσφαλμένη ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ, ὅτι ἡ ἐν τῷ ὅρκῳ τῶν ἐφήβων ἀναφερομένη Ἡγεμόνη ἦτο ἡ Ἄρτεμις-Ἑκάτη.

Πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις συνένωσιν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῶν Χαρίτων παρέβαλεν ὁ Robert τὰ γνωστὰ ἐκ Θάσου ἀνάγλυφα (Arch. Zeit. 1867 πίν. 217) ἐν οἷς ἐξέλαβε τὴν ὄπισθεν τοῦ Ἑρμοῦ ἱσταμένην θεὰν ὡς Ἀρτέμιδα. Πιθανωτέρα μοι φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Michaelis (American Journ. of arch. 1889 σ. 417 κ. ἑ.) νομίζοντος ὅτι ἡ ταινιοφόρος θεὰ αὕτη παριστᾷ μίαν τῶν Χαρίτων καὶ ὅτι τὰ ἐκ Θάσου ἀνάγλυφα δὲν ἀνταποκρίνονται πιστῶς πρὸς τὰς θεωρίας τῆς Ἀττικῆς μυθολογίας.

Ἡφαίστου, τουτέστι τοῦ κοινῶς Θησείου καλουμένου, οὗ πλησίον εὑρέθη καὶ ὁ κοινὸς βωμὸς τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῶν Χαρίτων. Διὰ τοῦτο ὅμως δὲν θὰ ἐδικαιούμεθα εἰσέτι ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι αὕτη ἡ πλησίον τοῦ Ἡφαίστου λατρεία τῆς Ἀφροδίτης ἐξηγεῖ ἀρκούντως τὴν περὶ τὰ ἱερὰ τῆς θεᾶς σύγχυσιν τοῦ Παυσανίου, μάλιστα διότι ῥητῶς λέγει ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ὑπῆρχεν ἄγαλμα ὅπερ ἐποίησεν ὁ Φειδίας (ἐνῷ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τεμένει τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων πιθανῶς δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτόν τι) καὶ διότι τὸ ἐν τοῖς Κήποις ἄγαλμα ἀποδίδοται καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Παυσανίου καὶ ὑπὸ τοῦ Πλινίου (XXXVI 5, 16, πρβ. Λουκ. εἰκ. 4. 6, ἑτ. διάλ. 7, 1) εἰς τὸν Ἀλκαμένην. Ἐν τούτοις αὐτὸς ὁ Πλίνιος προσθέτει ὅτι κατὰ παράδοσίν τινα ἐθεωρεῖτο μὲν τὸ ἐν τοῖς Κήποις ἄγαλμα ὡς ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους, ἐπιστεύετο δὲ συγχρόνως ὅτι τὴν τελειωτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἔργου τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ ἐξετέλεσεν αὐτὸς ὁ Φειδίας (huic summam manum ipse Phidias inposuisse dicitur). Οὐδόλως λοιπὸν παράδοξον ἂν ἀπεδίδοτο τὸ ἔργον ὑπὸ συγγραφέων τινῶν εἰς αὐτὸν τὸν Φειδίαν ὅπως καὶ ἡ ἐν Ῥαμνοῦντι Νέμεσις τοῦ Ἀγορακρίτου, ἥτις κατὰ τὴν κοινὴν παράδοσιν (ἴδε Πλιν. ἑ. ἀ. 17) ἡμιλλᾶτο πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ δήμου προτιμηθὲν ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ ὡς πρὸς τὰς περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης παρατηρήσεις ἀναμφήριστος σύγχυσις ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὸν τεχνίτην τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ ἀγάλματος.

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ περιπτώσει δὲν εἶνε ἴσως ἁπλῆ σύμπτωσις ὅτι τὸ καλούμενον Θησεῖον καὶ ὁ βωμὸς τῆς Ἡγεμόνης ἀνταποκρίνονται ἀκριβῶς πρὸς τὰ κατὰ τὸν Παυσανίαν «ὑπὲρ τὸν Κεραμεικὸν καὶ στοὰν τὴν καλουμένην βασίλειον» κείμενα ἱερὰ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, εἴτε νὰ ὑποθέσωμεν ἁπλῶς ὅτι τὰ τεμένη τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Δήμου καὶ Χαρίτων συνώρευον εἴτε ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων προσεκολλήθη τῇ τῆς Πανδήμου ἐν τῷ αὐτῷ ἢ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἐπαυξηθέντι χώρῳ. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ αἱ ἀφορμαὶ καὶ οἱ χρόνοι τῆς ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὴν κάτω πόλιν μεταφυτεύσεως ἀμφοτέρων τῶν ἱερῶν ἄγνωστοι εἶνε, περιορίζομαι εἰς τὰ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἰρημένα, πεπεισμένος ὅτι νέαι καὶ ἐκτενέστεραι ἔρευναι θ' ἀποδείξωσιν ἂν ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶνε ὀρθὴ ἢ ἐσφαλμένη.

Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν καὶ ὑποστήριξιν τῆς περὶ τῆς ἐπιπολαιότητος τοῦ Παυσανίου γνώμης μου προσθέτω καὶ τὰ ἑξῆς:

Ἡ ἐν τοῖς περὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἀφροδίτης σύγχυσις τοῦ Παυσανίου ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς ἄλλο εἰς τοὺς αὐτοὺς χώρους, τὴν ἀγορὰν δηλαδὴ καὶ τὰ παρὰ τὸν Ἰλισὸν μέρη, ἀναφερόμενον τοπογραφικὸν σφάλμα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην μου μετήνεγκεν καθ' ὅμοιον τρόπον τὰ περὶ τῆς ἐν τῷ Ἰλισῷ Ἐννεακρούνου ῥητέα εἰς ὁμοίαν τινὰ ἴσως ἐπίσης ἀρχαίαν κρήνην τῆς ἀγορᾶς (ἴδε τὴν ἐμὴν τοπογραφίαν τῶν Ἀθηνῶν σ. 310 κ. ἑ., 325). Εἰς τὴν κρήνην ταύτην διωχετεύετο πιθανῶς τὸ ὕδωρ ἑνὸς τῶν ὑδραγωγείων, ἅτινα διατέμνουσι τὸν χῶρον τῆς ἀγορᾶς (ἴδε E. Ziller Mittheilungen d. d. arch. Inst. II σ. 115 κ. ἑ. καὶ πίν. VII· τεμάχιον πωρίνου ὑδραγωγείου κείμενον ὑπὸ τὰ θεμέλια τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀττάλου ἀπεκαλύφθη διὰ τῶν διὰ τὴν προέκτασιν τοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν-Πειραιῶς γενομένων σκαφικῶν ἐργασιῶν). Περὶ τῆς θέσεως τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος κρήνης δὲν δυνάμεθα εἰσέτι ν' ἀποφανθῶμεν ἀκριβέστερον· παρατηρῶ ὅμως ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου περὶ τοῦ Ἡφαιστείου καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης εἰρημένα ἀκολουθοῦσιν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ συγγραφέως ἀμέσως τῷ περὶ τῆς Ἐννεακρούνου καὶ τῶν πλησίον αὐτῆς τόπων λόγῳ καὶ ὅτι ὁ παρὰ τὸν Κολωνόν, ἄλλως εἰπεῖν ὁ παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἀγορᾶς χῶρος ἦτον ἀναμφιβόλως ἓν τῶν μερῶν τῆς πόλεως ἐν οἷς συνωστίζετο συνήθως πλῆθος τῶν κατοίκων αὐτῆς, τοῦτο δὲ πάλιν ὑπομιμνήσκει ὅτι ὁ Μέτων «ὃν οἶδεν Ἑλλὰς χὠ Κολωνός» «ὁ τὰς κρήνας ἄγων» «ἴσως ἐν Κολωνῷ κρήνην τινὰ κατεσκευάσατο» (Ἀριστοφ. Ὄρν. στ. 997 καὶ τὸ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφερόμενον σχόλιον).

Οὐδὲν δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν λύσιν τοῦ περὶ τῆς θέσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευθείσης πολυκρούνου κρήνης ζητήματος ἡ ὑπὸ τοῦ Dörpfeld ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Πνυκὸς καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου χώρῳ γενομένη ἀνασκαφή, δι' ἧς ἀπεκαλύφθη μικρόν τι μέρος συνοικίας τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἴσως τοῦ τῶν Μελιτέων ἢ τοῦ τῶν Σκαμβωνιδῶν δήμου, καὶ οὐδόλως νομίζω ὅτι ἀπεδείχθη ὡς διισχυρίζεται ὁ Dörpfeld ἐν τοῖς Mitth. XVI σ. 445 ὅτι ἀπεκτήσαμεν διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης νέα καὶ ἀλάνθαστα δεδομένα πρὸς λύσιν τῶν περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς *ἀγορᾶς* ἐρευνῶν.

Ἐν τέλει δὲ παρατηρῶ ὅτι ἡ ἀνεύρεσις τοῦ κατὰ χώραν βωμο[ῦ] νέαν παρέχει ἐλπίδα ὅτι δὲν ἀπωλέσθησαν καθ' ὁλοκληρίαν καὶ δι[ὰ] παντὸς αἱ οἰκοδομαὶ καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας ἐν τῷ Κεραμεικ[ῷ] ἀγορᾶς, τῆς κυριωτέρας δηλαδὴ ἕδρας τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἀθηναίων.

Α. Γ. ΛΟΛΛΙΓΚ.

Διαχωρεῖν-διαχωρίζειν.

Ἐν τοῖς εἰς Εὐριπίδην Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 124, 1 Διν δ. κεῖται «καὶ ἐκ τούτου δῆλον ὅτι τὰ φυσικὰ πάντα καθόλου πᾶσι παρέπεται, οἷον τὸ γελαστικόν, τὸ ὑπνοῦν καὶ τὰ ὅμοια, πτύειν, τὸ *διαχωρίζειν*».

Τὸ *διαχωρίζειν* οὐδαμῶς ἁρμόζει τῷ προκειμένῳ χωρίῳ. Γραπτέον «τὸ ὑπνοῦν—(τὸ) πτύειν, τὸ *διαχωρεῖν*». Ἔχομεν δὲ τοῦ ῥήματος τούτου, ᾧ συνωνυμοῦσι τὸ *ἀποπατεῖν* καὶ *ἀφοδεύειν*, καὶ ἄλλα μαρτύρια καὶ τὸ Διογένους τοῦ Λαερτίου βιβλ. Η', 19 «οὐδεπώποτε ἐγνώσθη (ὁ Πυθαγόρας) οὔτε *διαχωρῶν* οὔτε ἀφροδισιάζων οὔτε μεθυσθείς» καὶ τὸ Ῥούφου τοῦ Ἐφεσίου σελ. 204, 12 «μὴ δεδιψηκότι ἢ ἰσχυρῶς *διακεχωρηκότι*». Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις φέρεται σελ. 89, 31 «Διαχωρῆσαι: *ἀποτῖσαι*», ἐπηνωρθώθη δὲ μεταβληθὲν εἰς τὸ *ἀποπατῆσαι*.

Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ. 124 «Ἐν ἀποχωρήσει dicitur ut ἀποπατεῖν in ea re veteres, ἀφοδεύειν recentiores solent dicere» (Πρβ. *Nov. Lect.* σελ. 482). Ἀλλ' εἶνε ὑπὸ παλαιῶν γραμματικῶν παραδεδομένον ὅτι ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ *ἀφοδεῦσαι* ὁ κωμικὸς Πλάτων ἐν τῷ Ἀδώνιδι (Ἴδε Ἀποσπ. Ἑλλ. Κωμ. Κοκκ. Τόμ. Α', σελ. 602, 5). Περὶ τῶν ῥημάτων *ὁδεύω*, *ἀφοδεύω*, *διοδεύω*, *ἐξοδεύω*, *διεξοδεύω*, κτλ. θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἀλλαχοῦ.

Ἐκ τοῦ *διαχωρεῖν* παρήχθησαν τὰ ὀνόματα *διαχώρημα* καὶ *διαχώρησις* καὶ *διαχωρητικός*. Ἐλέχθη δὲ καὶ *ἀδιαχώρητος* ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις Τόμ. Α', σελ. 348 Ἑρμ. «*ἀδιαχωρήτῳ* ἐούσῃ (κοιλίῃ)».

Κ. Σ. Κ.

ἀνῆκεν εἰς τὰ δημοτελῆ (1) καλούμενα· τὸ αὐτὸ δὲ περίπου σημαίνει προφανῶς καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἀναγεγραμμένον ἐπώνυμον τῆς Ἀφροδίτης «Ἡγεμόνη τοῦ δήμου» ἧς τινος τὴν λατρείαν βλέπομεν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βωμοῦ στενότατα συνηνωμένην μετὰ τῆς τῶν Χαρίτων, ἐνῷ ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς Ἀκροπόλεως πλησίον μὲν ἀλλήλων κεχωρισμένως ὅμως ἐλατρεύοντο.

Ἡ ἐν τῷ βωμῷ συνένωσις τῶν Χαρίτων μετὰ τῆς Ἀφροδίτης συνδέεται πιθανῶς μετὰ τῆς διαφορᾶς, ἥτις ὑπάρχει οὐχὶ ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ τέχνῃ παράστασιν ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν, διότι ὡς εἴπομεν ἐν τῷ Δελτ. ἔ. ἁ. σ. 41, αἱ μετὰ τοῦ δήμου λατρευόμεναι Χάριτες προσωποποιοῦσιν οὕτως εἰπεῖν τὴν πρὸς τοὺς εὐεργετοῦντας αὐτὸν εὐγνωμοσύνην τοῦ δήμου.

Τὸ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἀναγεγραμμένον ἐπίσης πρὸς τὸν δῆμον σχετιζόμενον ἐπώνυμον τῆς Ἀφροδίτης «Ἡγεμόνη» ἄνευ ὅμως τῆς προσθήκης «τοῦ δήμου» δὲν εἶνε ἄγνωστον, διότι γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Ἡσυχίου ἑ. λ. *Ἡγεμόνη*· Ἄρτεμις (2) καὶ Ἀφροδίτη καὶ ναῦς τις οὕτω καλεῖται», ὅτι καὶ ἡ Ἀφροδίτη ἐκαλεῖτο Ἡγεμόνη· τὸ δὲ χωρίον τοῦ Ἡσυχίου ἐννοεῖ πιθανῶς τὴν ἐν Ἀθήναις λατρευομένην, τοὐλάχιστον ἀναφέρονται αἱ ἀμέσως ἑπόμεναι λέξεις «καὶ ναῦς τις οὕτω καλεῖται» ἀναμφιβόλως εἰς τὴν οὕτως καλουμένην Ἀττικὴν τριήρη(3).

Διὰ τοῦ ἐπωνύμου τούτου ὑποδηλοῦται ἴσως ὅτι καὶ ἐν Ἀθήναις ὅπως ἐν ἄλλαις τισὶ πόλεσιν (4) ἐλατρεύετο ἡ Ἀφροδίτη ὡς προστάτις τοῦ συνοικισμοῦ τῶν πολιτῶν (5), ἡ μετὰ τῶν Χαρίτων ὅμως ἐν

(1) Πρβ. Dittenberger Herm. XXVI σ. 477.

(2) Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν ἀνευρέθη νεωστὶ κατ' ἀνακοίνωσίν τινα τοῦ κ. Ι. Δραγάτση ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Ζέας γενομένης ἐκσκαφῆς τεμάχιον μαρμάρου ἐν ᾧ φέρεται ἡ ἐπιγραφή: «Ἀρτέμιδος Ὀρθωσίας Ἡγεμόνης» (ἴδε Δελτίον ἀρχ. 1891 σ. 125 ὑπ' ἀρ. 1).

(3) Ἐν τῇ ἐν τῷ C. I. A. II ὑπ' ἀρ. 794 b ἐπιγραφῇ ἀναφέρονται ἐν στ. 64 κ. 75 δύο τριήρεις φέρουσαι τὸ ὄνομα «Ἡγεμόνη», ὧν ἡ μία διακρίνεται τῆς ἑτέρας διὰ τῆς προσθήκης «Λυσικράτους ἔργον». Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 356-5 πρ. Χρ., αἱ δὲ περὶ ὧν ὁ λόγος νῆες ἀνῆκον εἰς τὸν στόλον τοῦ Ἰφικράτους καὶ τοῦ Τιμοθέου (Köhler Mitth. VI σ. 30 κ. ἑ.). — Ἡγεμόνη Ναυσινίκου ἔργον C. I. A. II ἀρ. 109, 811).

(4) Ἴδε Welcker Gr. Gött. I σ. 672, πρβ. C. Wachsmuth Stadt Athen i. Alt. I σ. 485.

(5) Πρβ. Παυσ. I 22, 3: Ἀφροδίτην δὲ τὴν Πάνδημον, ἐπεί τε Ἀθηναίους Θη-

τῷ αὐτῷ ἱερῷ συνένωσις αὐτῆς νομίζω ὅτι δύναται νὰ σχετισθῇ ἰδιαιτέρως πρὸς τὰ ἔθιμα, ἅτινα ἐπεκράτουν κατὰ τὴν εἰς τὸν πολιτικὸν βίον εἰσαγωγὴν τῶν νέων Ἀθηναίων. Εἰς τοῦτο ἀποβλέπει ὅπερ ἀναφέρεται ἐν τῷ Μ. Ἐτυμ. ἐ.λ. *γαμηλία*, ἐννοῶ δὲ τὰς ἑξῆς λέξεις: «οἱ δὲ φασὶ γαμηλίαν θυσίαν ἣν ἔθυον τοῖς δημόταις οἱ εἰς τοὺς ἐφήβους ἐγγραφόμενοι καὶ μέλλοντες γαμεῖν· ἐγίνετο δὲ ἡ θυσία τῇ Ἥρᾳ καὶ Ἀφροδίτῃ καὶ Χάρισι» (πρβ. A. Mommsen Heort. σ. 344). Ἡ αὐτὴ θεὰ ἀπαντᾷ ἁπλῶς Ἡγεμόνη καλουμένη ἐν τῷ γνωστῷ ὅρκῳ ὃν ὤμνυον οἱ ἔφηβοι κατὰ τὴν εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον ἐγγραφὴν αὐτῶν ἐν τῷ ἱερῷ Ἀγραύλου, ἐπικαλούμενοι μεταξὺ τῶν ἱστόρων θεῶν τάς τε Χάριτας καὶ τὴν Ἡγεμόνην, τουτέστι, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βωμοῦ, τὴν Ἀφροδίτην (1). Πιθανῶς ὅμως δὲν περιωρίζετο ἡ συνένωσις τῶν θεῶν μόνον εἰς τὰ εἰρημένα ἔθιμα, διότι οὐδένα λανθάνει ὅτι κατ' οὐσίαν προσήκουσιν ἀλλήλαις ἀδιαρρήκτως.

Περατοῦντες ἐνταῦθα τὸν περὶ τοῦ βωμοῦ λόγον ἐπανερχόμεθα διὰ βραχέων εἰς τὸ ἤδη ἀνακινηθὲν τοπογραφικὸν ζήτημα.

Εἴπομεν μὲν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἀνεύρεσις τοῦ βωμοῦ δὲν ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης οὐ μνημονεύει ὁ Παυσανίας ἔκειτο πλησίον τοῦ τεμένους τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων, ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν τὸ μὲν ὅτι ὅσα γνωρίζομεν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἱεροῦ τούτου βασίζονται μόνον ἐπὶ τοῦ ἀριδήλως συγκεχυμένου χωρίου τοῦ Παυσανίου, τὸ δὲ ὅτι τὸ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευόμενον ἱερὸν ἔκειτο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ

σεὺς ἐς μίαν ἤγαγεν ἀπὸ τῶν δήμων πόλιν, αὐτήν τε σέβεσθαι καὶ Πειθὼ κατέστησε.

(1) Ἴδε Πολυδεύκ. VIII 106.

Ὅτι τὰ Ἀττικὰ ὀνόματα τῶν Χαρίτων ἦσαν Θαλλὼ Αὐξὼ καὶ Καρπώ, ἀπέδειξεν ἀναμφηρίστως ὁ Robert ἔ. ἀ. σ. 143 κ. ἑ. Οὐδόλως μειοῖ τὴν εὐστοχίαν τῆς διατριβῆς ταύτης ὅτι ἐνῷ ἡ περὶ τῶν Χαρίτων γνώμη αὐτοῦ ἀποδεικνύεται διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ βωμοῦ ὡς ἐπιτυχεστάτη, ἐλέγχεται συγχρόνως ὡς ἐσφαλμένη ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ, ὅτι ἡ ἐν τῷ ὅρκῳ τῶν ἐφήβων ἀναφερομένη Ἡγεμόνη ἦτο ἡ Ἄρτεμις-Ἑκάτη.

Πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις συνένωσιν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῶν Χαρίτων παρέβαλεν ὁ Robert τὰ γνωστὰ ἐκ Θάσου ἀνάγλυφα (Arch. Zeit. 1867 πίν. 217) ἐν οἷς ἐξέλαβε τὴν ὄπισθεν τοῦ Ἑρμοῦ ἱσταμένην θεὰν ὡς Ἀρτέμιδα. Πιθανωτέρα μοι φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Michaelis (American Journ. of arch. 1889 σ. 417 κ. ἑ.) νομίζοντος ὅτι ἡ ταινιοφόρος θεὰ αὕτη παριστᾷ μίαν τῶν Χαρίτων καὶ ὅτι τὰ ἐκ Θάσου ἀνάγλυφα δὲν ἀνταποκρίνονται πιστῶς πρὸς τὰς θεωρίας τῆς Ἀττικῆς μυθολογίας.

Ἡφαίστου, τουτέστι τοῦ κοινῶς Θησείου καλουμένου, οὗ πλησίον εὑρέθη καὶ ὁ κοινὸς βωμὸς τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῶν Χαρίτων. Διὰ τοῦτο ὅμως δὲν θὰ ἐδικαιούμεθα εἰσέτι ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι αὕτη ἡ πλησίον τοῦ Ἡφαίστου λατρεία τῆς Ἀφροδίτης ἐξηγεῖ ἀρκούντως τὴν περὶ τὰ ἱερὰ τῆς θεᾶς σύγχυσιν τοῦ Παυσανίου, μάλιστα διότι ῥητῶς λέγει ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ὑπῆρχεν ἄγαλμα ὅπερ ἐποίησεν ὁ Φειδίας (ἐνῷ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τεμένει τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων πιθανῶς δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτόν τι) καὶ διότι τὸ ἐν τοῖς Κήποις ἄγαλμα ἀποδίδοται καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Παυσανίου καὶ ὑπὸ τοῦ Πλινίου (XXXVI 5, 16, πρβ. Λουκ. εἰκ. 4. 6, ἐτ. διάλ. 7, 1) εἰς τὸν Ἀλκαμένην. Ἐν τούτοις αὐτὸς ὁ Πλίνιος προσθέτει ὅτι κατὰ παράδοσίν τινα ἐθεωρεῖτο μὲν τὸ ἐν τοῖς Κήποις ἄγαλμα ὡς ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους, ἐπιστεύετο δὲ συγχρόνως ὅτι τὴν τελειωτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἔργου τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ ἐξετέλεσεν αὐτὸς ὁ Φειδίας (huic summam manum ipse Phidias inposuisse dicitur). Οὐδόλως λοιπὸν παράδοξον ἂν ἀπεδίδοτο τὸ ἔργον ὑπὸ συγγραφέων τινῶν εἰς αὐτὸν τὸν Φειδίαν ὅπως καὶ ἡ ἐν Ῥαμνοῦντι Νέμεσις τοῦ Ἀγορακρίτου, ἥτις κατὰ τὴν κοινὴν παράδοσιν (ἴδε Πλιν. ἐ. ἀ. 17) ἡμιλλᾶτο πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ δήμου προτιμηθὲν ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ ὡς πρὸς τὰς περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης παρατηρήσεις ἀναμφήριστος σύγχυσις ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὸν τεχνίτην τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ ἀγάλματος.

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ περιπτώσει δὲν εἶνε ἴσως ἁπλῆ σύμπτωσις ὅτι τὸ καλούμενον Θησεῖον καὶ ὁ βωμὸς τῆς Ἡγεμόνης ἀνταποκρίνονται ἀκριβῶς πρὸς τὰ κατὰ τὸν Παυσανίαν «ὑπὲρ τὸν Κεραμεικὸν καὶ στοὰν τὴν καλουμένην βασίλειον» κείμενα ἱερὰ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, εἴτε νὰ ὑποθέσωμεν ἁπλῶς ὅτι τὰ τεμένη τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Δήμου καὶ Χαρίτων συνώρευον εἴτε ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων προσεκολλήθη τῇ τῆς Πανδήμου ἐν τῷ αὐτῷ ἢ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἐπαυξηθέντι χώρῳ. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ αἱ ἀφορμαὶ καὶ οἱ χρόνοι τῆς ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὴν κάτω πόλιν μεταφυτεύσεως ἀμφοτέρων τῶν ἱερῶν ἄγνωστοι εἶνε, περιορίζομαι εἰς τὰ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἰρημένα, πεπεισμένος ὅτι νέαι καὶ ἐκτενέστεραι ἔρευναι θ' ἀποδείξωσιν ἂν ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶνε ὀρθὴ ἢ ἐσφαλμένη.

Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν καὶ ὑποστήριξιν τῆς περὶ τῆς ἐπιπολαιότητος τοῦ Παυσανίου γνώμης μου προσθέτω καὶ τὰ ἑξῆς:

Ἡ ἐν τοῖς περὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἀφροδίτης σύγχυσις τοῦ Παυσανίου ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς ἄλλο εἰς τοὺς αὐτοὺς χώρους, τὴν ἀγορὰν δηλαδὴ καὶ τὰ παρὰ τὸν Ἰλισὸν μέρη, ἀναφερόμενον τοπογραφικὸν σφάλμα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην μου μετήνεγκεν καθ' ὅμοιον τρόπον τὰ περὶ τῆς ἐν τῷ Ἰλισῷ Ἐννεακρούνου ῥητέα εἰς ὁμοίαν τινὰ ἴσως ἐπίσης ἀρχαίαν κρήνην τῆς ἀγορᾶς (ἴδε τὴν ἐμὴν τοπογραφίαν τῶν Ἀθηνῶν σ. 310 κ. ἑ., 325). Εἰς τὴν κρήνην ταύτην διωχετεύετο πιθανῶς τὸ ὕδωρ ἑνὸς τῶν ὑδραγωγείων, ἅτινα διατέμνουσι τὸν χῶρον τῆς ἀγορᾶς (ἴδε E. Ziller Mittheilungen d. d. arch. Inst. II σ. 115 κ. ἑ. καὶ πίν. VII· τεμάχιον πωρίνου ὑδραγωγείου κείμενον ὑπὸ τὰ θεμέλια τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀττάλου ἀπεκαλύφθη διὰ τῶν διὰ τὴν προέκτασιν τοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν-Πειραιῶς γενομένων σκαφικῶν ἐργασιῶν). Περὶ τῆς θέσεως τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος κρήνης δὲν δυνάμεθα εἰσέτι ν' ἀποφανθῶμεν ἀκριβέστερον· παρατηρῶ ὅμως ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου περὶ τοῦ Ἡφαιστείου καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης εἰρημένα ἀκολουθοῦσιν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ συγγραφέως ἀμέσως τῷ περὶ τῆς Ἐννεακρούνου καὶ τῶν πλησίον αὐτῆς τόπων λόγῳ καὶ ὅτι ὁ παρὰ τὸν Κολωνόν, ἄλλως εἰπεῖν ὁ παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἀγορᾶς χῶρος ἦτον ἀναμφιβόλως ἓν τῶν μερῶν τῆς πόλεως ἐν οἷς συνωστίζετο συνήθως πλῆθος τῶν κατοίκων αὐτῆς, τοῦτο δὲ πάλιν ὑπομιμνήσκει ὅτι ὁ Μέτων «ὃν οἶδεν Ἑλλὰς χὠ Κολωνός» «ὁ τὰς κρήνας ἄγων» «ἴσως ἐν Κολωνῷ κρήνην τινὰ κατεσκευάσατο» (Ἀριστοφ. Ὄρν. στ. 997 καὶ τὸ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφερόμενον σχόλιον).

Οὐδὲν δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν λύσιν τοῦ περὶ τῆς θέσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευθείσης πολυκρούνου κρήνης ζητήματος ἡ ὑπὸ τοῦ Dörpfeld ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Πνυκὸς καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου χώρῳ γενομένη ἀνασκαφή, δι' ἧς ἀπεκαλύφθη μικρόν τι μέρος συνοικίας τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἴσως τοῦ τῶν Μελιτέων ἢ τοῦ τῶν Σκαμβωνιδῶν δήμου, καὶ οὐδόλως νομίζω ὅτι ἀπεδείχθη ὡς διισχυρίζεται ὁ Dörpfeld ἐν τοῖς Mitth. XVI σ. 445 ὅτι ἀπεκτήσαμεν διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης νέα καὶ ἀλάνθαστα δεδομένα πρὸς λύσιν τῶν περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς *ἀγορᾶς* ἐρευνῶν.

Ἐν τέλει δὲ παρατηρῶ ὅτι ἡ ἀνεύρεσις τοῦ κατὰ χώραν βωμ[οῦ] νέαν παρέχει ἐλπίδα ὅτι δὲν ἀπωλέσθησαν καθ' ὁλοκληρίαν καὶ δ[ιὰ] παντὸς αἱ οἰκοδομαὶ καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας ἐν τῷ Κεραμεικ[ῷ] ἀγορᾶς, τῆς κυριωτέρας δηλαδὴ ἕδρας τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἀθη-ναίων.

Α. Γ. ΛΟΛΛΙΓΚ.

Διαχωρεῖν-διαχωρίζειν.

Ἐν τοῖς εἰς Εὐριπίδην Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 124, 1 Δινδ. κεῖται «καὶ ἐκ τούτου δῆλον ὅτι τὰ φυσικὰ πάντα καθόλου πᾶσι παρέπεται, οἷον τὸ γελαστικόν, τὸ ὑπνοῦν καὶ τὰ ὅμοια, πτύειν, τὸ *διαχωρίζειν*».

Τὸ *διαχωρίζειν* οὐδαμῶς ἁρμόζει τῷ προκειμένῳ χωρίῳ. Γραπτέον «τὸ ὑπνοῦν—(τὸ) πτύειν, τὸ *διαχωρεῖν*». Ἔχομεν δὲ τοῦ ῥήματος τούτου, ᾧ συνωνυμοῦσι τὸ *ἀποπατεῖν* καὶ *ἀφοδεύειν*, καὶ ἄλλα μαρτύρια καὶ τὸ Διογένους τοῦ Λαερτίου βιβλ. Η', 19 «οὐδεπώποτε ἐγνώσθη (ὁ Πυθαγόρας) οὔτε *διαχωρῶν* οὔτε ἀφροδισιάζων οὔτε μεθυσθείς» καὶ τὸ Ῥούφου τοῦ Ἐφεσίου σελ. 204, 12 «μὴ δεδιψηκότι ἢ ἰσχυρῶς *διακεχωρηκότι*». Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις φέρεται σελ. 89, 31 «Διαχωρῆσαι: *ἀποτῖσαι*», ἐπηνωρθώθη δὲ μεταβληθὲν εἰς τὸ *ἀποπατῆσαι*.

Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ. 124 «Ἐν ἀποχωρήσει dicitur ut ἀποπατεῖν in ea re veteres, ἀφοδεύειν recentiores solent dicere» (Πρβ. *Nov. Lect.* σελ. 482). Ἀλλ' εἶνε ὑπὸ παλαιῶν γραμματικῶν παραδεδομένον ὅτι ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ *ἀφοδεῦσαι* ὁ κωμικὸς Πλάτων ἐν τῷ Ἀδώνιδι (Ἴδε Ἀποσπ. Ἑλλ. Κωμ. Κοκκ. Τόμ. Α', σελ. 602, 5). Περὶ τῶν ῥημάτων *ὁδεύω*, *ἀφοδεύω*, *διοδεύω*, *ἐξοδεύω*, *διεξοδεύω*, κτλ. θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἀλλαχοῦ.

Ἐκ τοῦ *διαχωρεῖν* παρήχθησαν τὰ ὀνόματα *διαχώρημα* καὶ *διαχώρησις* καὶ *διαχωρητικός*. Ἐλέχθη δὲ καὶ *ἀδιαχώρητος* ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις Τόμ. Α', σελ. 348 Ἑρμ. «*ἀδιαχωρήτῳ* ἐούσῃ (κοιλίῃ)».

Κ. Σ. Κ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΥΒΟΙΑΙ ΠΟΛΕΩΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

Ὑπεράνω τῆς *Ἀρεθούσης*, ἥτις νῦν *Τροχὸς* καλεῖται, ὑπάρχει ὄρος, ὅπερ ἐκ τῶν παρὰ τὸν *Ἅγιον Στέφανον* ὑπαρχουσῶν βαθμίδων, ὧν αἱ πλεῖσται κατεστράφησαν κατασκευαζομένης τῆς εἰς Ἐρέτριαν ὁδοῦ, *Βαθροβοῦνι* καλεῖται, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων, ὡς ὁ νῦν κύριος αὐτοῦ Νικόλαος Δρόσος εἶπέ μοι, ἐν τῷ πωλητηρίῳ ἐγγράφῳ ὀνομάζεται *Διπλοῦν ὄρος*. Ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο, ὡς φανερόν, διότι διαιρεῖται εἰς δύο ὑπὸ κοιλάδος ἐν τῷ μέσῳ κειμένης, ἥτις νῦν καλεῖται *Καλογρίτσα*. Πλὴν τῆς κοιλάδος ταύτης καὶ ἄλλαι δύο μικρότεραι ὑπάρχουσιν, ὧν ἡ μὲν κεῖται πρὸς δυσμάς, ἡ δὲ πρὸς ἀνατολάς. Καὶ διὰ μὲν τῆς πρὸς δυσμάς, ἥτις ἔχει πρὸ αὐτῆς ὡς προπύργιον μέρος ὄρους ἀποκοπέν ποτε ὑπὸ σεισμοῦ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ, δύνανται ἀπὸ μὲν τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους νὰ ἀνέλθωσι καὶ κατέλθωσι καὶ ἅμαξαι, ἀπὸ δὲ τοῦ ΜΔ μόνον πεζοί. Ἐν δὲ τῇ πρὸς ἀνατολάς, ἥτις ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀναβλυζόντων ὑδάτων νῦν ὀνομάζεται *Βάλτος*, πρὸς τῷ ὄρει φαίνονται ἴχνη ἁμαξιτοῦ ἐπὶ τοῦ βράχου πεποιημένης. Ἐνταῦθα ἐπὶ βράχου κειμένου περίπου ἀντικρὺ ναοῦ ἀρχαίου, οὗ σῴζονται οἱ θεμέλιοι λίθοι καὶ κιονόκρανον ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ καλῆς τέχνης ὑπάρχει ἐπιγραφὴ γράμμασι τῆς μετ' Εὐκλείδην γραφῆς λέγουσα

ΜΗ ΕΠΙΒΑΙΝΕΙΝ ΕΙΣ ΤΑ ΧΩΡΙΑ.

Τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους, παρ' ἣν ἦτο ὁδὸς ἀρχαία, ἥτις νῦν εὐρυτέρα κατεσκευάσθη, βρέχει κόλπος θαλάσσης μικρός, εἰς ὃν ἐκρέουσι τά τε τῆς *ἱερῆς Ἀρεθούσης* (Στράβ. 449) καὶ πολλῶν ἄλλων πηγῶν ἐκ τοῦ ὄρους *Βαθροβουνίου* ἀναβλύζοντα ὕδατα. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἐν ᾗ εὑρέθη ἡ ὑπὸ Ῥαγκαβῆ καὶ ἄλλων δημοσιευθεῖσα ἤδη Βυζαντιακὴ ἐπιγραφή, ὑπάρχουσι πλεῖστοι ἀρχαιότατοι τάφοι

ἐπὶ τῶν βράχων λελαξευμένοι. Ἐπί τινος τούτων κειμένου παρὰ τὸν *Βάτον* ὑπάρχει Ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ βράχου κεχαραγμένη, ἧς τὰ μὲν τῆς πρώτης γραμμῆς γράμματα

ΤΟΠ ΚΑΛ (τόπος Καλλικράτους;)

εὐανάγνωστά πώς εἰσι, τὰ δὲ τῶν ἄλλων λίαν δυσανάγνωστα.

Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου πρὸς ἀνατολὰς σῴζονται, ὡς καὶ ὁ Λήκιος καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν ἀναφέρουσι, λείψανα παλαιοῦ πελασγικοῦ τείχους, οὗ τὸ μὲν πλάτος εἶνε ὑπὲρ τὰ πέντε μέτρα, τὸ δὲ σῳζόμενον ὕψος ἑνὸς καὶ ὀγδοήκοντα πέντε ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου. Τοῦ τείχους τούτου, ὅπερ περιέβαλλεν ὅλον τὸ μεταξὺ Καλογρίτσης καὶ Βάλτου καὶ τοῦ τῆς Ἀρεθούσης κόλπου κείμενον ὄρος, ἴχνη σαφῆ ἀπαντῶσι πανταχοῦ, πρὸς δὲ τὸ ΜΑ μέρος, ὅπου ὑπάρχει κάθοδος εἰς τὸν Βάλτον, ὁ περίβολος διὰ τὸ εὐεπίβατον ἦτο διπλοῦς. Βαδίζων τις ἐπὶ τὰ φαινόμενα ἴχνη τοῦ τείχους παρατηρεῖ εἰς τὰ μᾶλλον εὐεπίβατα μέρη τοῦ περιβόλου, ὃν ὁδηγοῦντος τοῦ τὴν ἀκριβεστάτην γνῶσιν αὐτοῦ ἔχοντος φίλου κ. Ἀντωνίου Χαϊνᾶ διηνύσαμεν ἐν μιᾷ περίπου ὥρᾳ, λοφίσκους τινάς, οἵτινες κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Χαϊνᾶ δεικνύουσι τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς ἔκειντο πύργοι, ὅτε καὶ τὸ ὅλον τεῖχος ὑπῆρχε. Τοιούτους ἠριθμήσαμεν δέκα μὲν πρὸς ἄρκτον πρὸς τὴν κοιλάδα τῆς Καλογρίτσης, τρεῖς δὲ πρὸς τὸ ΒΑ, πέντε δὲ πρὸς δυσμάς. Πιθανωτάτη φαίνεταί μοι ἡ γνώμη τοῦ φίλου κ. Α. Χαϊνᾶ, ὅτι τῶν πάλαι ποτὲ πύργων τὸν τόπον οἱ λοφίσκοι νῦν ἔχουσι, διότι εἰς τὰ ὅλως ἀπρόσβατα μέρη, οἷα τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ μεσημβρίαν, τοιοῦτοι λοφίσκοι δὲν φαίνονται ὑπάρχοντες.

Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου ἔκειτο ἡ ὑπὸ Φοινίκων πιθανῶς ἀρχαιότατα κτισθεῖσα *Χαλκὶς* (Στράβ. 447), ἥτις ἐφ' ὅσον μὲν ἡ λῃστεία ἤκμαζεν, ἦτο πόλις, ὅτε δὲ οἱ ἄνθρωποι τὰς ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν μερῶν ἐκτισμένας πόλεις καταλιμπάνοντες κατήρχοντο εἰς τὰ πεδία καὶ ἔκτιζον νέας *ἐπ' αὐτοῖς τοῖς αἰγιαλοῖς*, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης (1, 7) τείχεσιν αὐτὰς ὀχυροῦντες, τότε καὶ ἡ πρὶν ἐπὶ τοῦ ὄρους πόλις Χαλκὶς καταλειφθεῖσα ἐγένετο ἀκρόπολις τῆς νέας ἐν τῇ πεδιάδι παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κτισθείσης Χαλκίδος. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἐγένετο, καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἀκροπόλεων ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, μάλιστα δὲ ἡ τῆς

τῶν Ἀθηνῶν, περὶ ἧς ὁ Θουκυδίδης (2, 15, 3) διαρρήδην λέγει, ὅτι πρὸ τοῦ Θησέως ἡ νῦν ἀκρόπολις ἦτο πόλις. Ὡς δὲ ἐν Ἀθήναις κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς δυσμὰς φαίνονται ἐπί τε τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ τῆς Πνυκὸς καὶ Νυμφῶν οἰκήματα ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένα, οὕτω καὶ ἐν Χαλκίδι κάτωθεν τοῦ Βαθροβουνίου πρὸς τὸ ΒΔ μέρος, παρὰ τὰς *Ὑψηλὰς Καμάρας*, ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Καλογρίτσης, οὐχὶ ὀλίγαι τοιαῦται φαίνονται. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως νομίζομεν καὶ τόδε. Ὅπως ἡ πόλις ὑδρεύηται, ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους οὐδεμία πηγὴ ὕδατος ὑπῆρχεν οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, ὑπ' αὐτὸ δὲ κάτωθεν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν πλεῖσται καὶ δὴ καὶ ἡ Ἀρέθουσα ἀναβλύζουσιν, οἱ *καρηκομόωντες Ἄβαντες* ἀποκόψαντες τὸ ὄρος πρός τε μεσημβρίαν καὶ τὸ ΜΑ μέρος αὐτοῦ ἀνέῳξαν διόδους ἱκανῶς εὐρείας φερούσας κάτω εἴς τε τὴν Ἀρέθουσαν καὶ εἰς ἄλλην τινὰ πηγὴν παρὰ τὸν Βάλτον, δι' ὧν καταβαίνοντες ὑδρεύοντο. Ἵνα δὲ μὴ ὦσιν ὁρατοὶ κατερχόμενοι ἢ ἀνερχόμενοι, αἱ δίοδοι ἦσαν κεκαλυμμέναι ἄνωθεν διὰ μεγάλων λίθων, ὡς ἐν τῇ πρὸς τὸν Βάλτον καθόδῳ δύναταί τις νὰ ἴδῃ σαφέστατα. Ἄλλη πηγή, ὁπόθεν ὑδρεύοντο, ὑπάρχει πρὸς τὸ ΒΔ μέρος ἔν τινι φυσικῇ ῥωγμῇ τοῦ ὄρους, ἥτις ἄλλοτε, ὡς λίθοι τινὲς ὑπάρχοντες ἐπ' αὐτῆς ἔτι μαρτυροῦσιν, ἦτο κεκαλυμμένη κατὰ τὸ πλεῖστον. Κατήρχοντο δ' εἰς αὐτὴν διὰ βαθμίδων ἐπὶ τοῦ βράχου πεποιημένων, αἵτινες καὶ νῦν φαίνονται.

Ἡ εἰς τὴν πόλιν ἄνοδος ἐγίνετο ἐκ τοῦ βορείου καὶ ΒΔ μέρους, ὅπερ ἕνεκα τῆς σχηματιζομένης κοιλάδος, εἰ καὶ πρός τε δυσμὰς καὶ βορρᾶν μέρη τοῦ ὄρους ἀποκοπέντα εἰσὶν οἱονεὶ προπύργια φυσικὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν πόλιν δυσχερῆ πως ποιοῦντα πολεμίοις, ἦτο τὸ μᾶλλον εὐπρόσβλητον τῆς πόλεως. Τούτου δ' ἕνεκα, ὡς προείπομεν, ὅπως ἡ πόλις ἀπὸ πάσης ἐφόδου πολεμίων εἶνε ἀπρόσβλητος, τὸ μέρος τοῦτο ἦτο ὠχυρωμένον διὰ πύργων οὐχὶ ὀλίγων.

Πλὴν τῶν προειρημένων πείθουσί με, ὅτι ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἐκτίσθη ἡ Χαλκίς, καὶ οἱ καθ' ὅλην τὴν παραλίαν ὁδὸν τὴν εἰς Ἐρέτριαν ἄγουσαν ὑπάρχοντες ἀρχαιότατοι ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένοι τάφοι, ὧν οὐχὶ ὀλίγοι δυστυχῶς κατὰ τὴν πρὸ ὀλίγου γενομένην εὔρυνσιν τῆς ὁδοῦ κατεστράφησαν καὶ ἐσυλήθησαν, μάλιστα δέ, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, οἱ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἐν τῇ ἐκ τῆς ἀποκοπῆς τοῦ βράχου σχηματισθείσῃ μικρᾷ κοιλάδι ὑπάρχοντες πανάρχαιοι τύμβοι. Τάφοι

ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένοι εὑρίσκονται πολλοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ ἔκειτο *ἀνεμόμυλος*.

Ὅτε δὲ ὁ ἐκ τῆς ληστείας φόβος ἐξέλιπε καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀγρῶν τὴν ἐν τοῖς πεδίοις οἴκησιν κατέστησεν ἀναγκαίαν, καταλιπόντες καὶ οἱ οἰκοῦντες τὴν ὀρεινὴν Χαλκίδα κατέβησαν καὶ κατῴκησαν πρῶτον μὲν τὴν περὶ τὸν *Ἅγιον Ἰωάννην* καὶ τὰς *Ὑψηλὰς Καμάρας* πεδιάδα, εἶτα δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου πληθυνθέντες ἐξεχύθησαν ἀνὰ πᾶν τὸ ἐντεῦθεν τοῦ Ληλάντου ποταμοῦ πεδίον καὶ ᾤκησαν κατὰ κώμας, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Ἀττικήν, τὴν πρὶν πόλιν κοινὴν ἀκρόπολιν ἔχοντες πάντες. Καὶ ὅτι μὲν ᾤκησαν τὸ πρῶτον περὶ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην καὶ τὰς Ὑψηλὰς Καμάρας μαρτυροῦσι τάδε· 1) τὰ ἐν τῇ Καλογρίτσῃ λίθινα οἰκήματα. 2) τὸ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον, οὗ λείψανα τὰ ἐπὶ τοῦ βράχου κυκλοτερῆ φρέατα καὶ τὸ κάτωθεν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου μέρος αὐτοῦ, ὅπερ ἄχρηστον καταστὰν καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ναὸν *τῆς Ἁγίας Κυριακῆς* μεταβληθὲν ἐξελήφθη ὑπὸ τοῦ κ. Λαμπάκη ὡς κατακόμβη. 3) τὰ ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ κ. Δ. Μακρῆ εὑρεθέντα λείψανα τοῦ ἑνὸς σκέλους τοῦ περιβόλου τῆς κάτω πόλεως, ὅπερ ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ ὑπεράνω τοῦ νῦν ναοῦ τοῦ *Ἁγίου Στεφάνου* καθῆκε πιθανῶς εἰς τὸν Εὔριπον. 4) κίονες ἀρχαίου ναοῦ εὑρεθέντος ἐν ἀγρῷ τινι πρὸς βορρᾶν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ὧν οἱ μὲν δύο κοσμοῦσι νῦν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, οἱ δ' ἄλλοι καὶ νῦν ἔτι κατάκεινται κεχωσμένοι ἐν τῷ ἀγρῷ. 5) τὰ ἐπὶ τῆς ΒΔ πλευρᾶς τοῦ ὄρους παρὰ τὴν Ἀρέθουσαν εὑρεθέντα κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ λείψανα θεάτρου. 6) ἀναθηματικὴ στήλη τριγωνοειδὴς εὑρεθεῖσα παρὰ τὰ νῦν παραπήγματα τοῦ στρατοῦ καὶ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε

ΕΝΘΕΜΟϟ ΑΝΕΘ[Ε]
ΝƎΚ

Ὅτι δ' οὐ μόνον τὰ μέρη ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἅπασα ἡ Χερσόνησος ἡ ὁριζομένη πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Ληλάντου ποταμοῦ, πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς ὑπὸ τῆς θαλάσσης, πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ ὑπὲρ τὸν *Κοπανᾶν* ὄρους ᾠκήθη κατὰ κώμας τεκμαίρομαι ἐκ τῶνδε. Ἐν μὲν τῷ Κοπανᾷ εὑρέθη τῷ 1886ῳ ἔτει τὸ ἐν τῷ Δημαρχείῳ φυλατ-

τόμενον ἄγαλμα τὸ εἰκονίζον γυναῖκα καὶ φέρον ἐπιγραφὴν ἔμμετρον τήνδε, ἧς ἡμεῖς τοὺς δύο μόνον πρώτους στίχους καὶ τὸν τελευταῖον ἠδυνήθημεν νὰ ἀναγνώσωμεν

ΓΗΡΑΙ ΔΗ ΚΛΕΟΝΙΚΕ ΛΙΠΩΝ ΒΙΟΝ ΑΙΝΕΤΟϟ ΑϟΤΟΙϟ
ΚΕΙϟΑΙ ΤΟΝΔΕ ΜΕΓΑΝ ΤΥΜΒΟΝ ΕΤΕΥΞΑΜΕΝ; ΟΙ;
ΙΣΙΑΙΗϟ ΚΙΤΙΑΔΕΝ ΓΑΛΟϟΑΕΤΟΙΟΝ ΥϟΟΓΙϟϟ
ΠΑΙΔΗΝ ΤΕ ΑΚΜΑΙΑΝ ΛΕΙΠΕΤΑΙ ΑΛΙΚΙΑ
ΚΛΕΟΝΙΚΟϟ
ΦΕΙΔΙΟΥ

Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Δουκῷ εὕρομεν τὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς τάσδε·

1

ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ
ΠΟΣΕΙΔΙΠΠοΥ

Ταύτην κεχαραγμένην ἐπὶ μέλανος λίθου ἔχοντος ἀετωμάτιον εὕρομεν ἐν τῷ ἠρειπωμένῳ νῦν ναῷ τῆς Μεταμορφώσεως.

2

ΕΥΤΥΧοΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΔοΥ

Ἡ πλάξ, ἐφ' ἧς εἶνε κεχαραγμένη αὕτη εἶνε μαρμαρίνη, εἶχε δὲ ἀετωμάτιον. Ταύτην καὶ τὴν ἑπομένην εἴδομεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

3

ΛΑΜΙΣΚΟ[Σ]
ΑΜΦΙΛΟΧΟΣ

Καὶ αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, ἥτις εἶνε τε-

θραυσμένη ἄνωθεν. Εἴδομεν αὐτὴν ἐντετειχισμένην ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ τοῦ ναοῦ.

Παρὰ δὲ τὸ Δουκὸν ἐν θέσει *Πέϊ* εὑρέθη κεχαραγμένη ἐπὶ πλακὸς λευκοῦ μαρμάρου καλυπτούσης νῦν τὸ στόμιον φρέατος ἐπιγραφὴ

[Τ]ΕΜΕΝΟΣ
[Α]ΘΗΝΑΙΗΣ

ἐξ ἧς μανθάνομεν, ὅτι ἐκεῖ που ὑπῆρχε τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς(1). Παρὰ δὲ τοὺς δύο πύργους εὑρέθη ἡ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ (ἐν σελ. 672) τῆς Ἀθηνᾶς δημοσιευθεῖσα ἤδη ἐπιγραφή, ἐν Μύτικᾳ δὲ ἐν μὲν τῷ κτήματι τοῦ κ. Βαρατάση εὑρέθη ἄγαλμά τι, ὅπερ νῦν εἶδον ἔξωθεν τοῦ Δη-

(1) Ἐν τῇ κοιλάδι τῇ ὑπεράνω τοῦ Πέϊ τῇ νῦν καλουμένῃ *Κλειδαριαῖς*, ἐν ᾗ ὑπάρχει τὸ φρέαρ, ἐφ' οὗ ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην μαρμαρίνη πλάξ, ὁ φίλος κ. Χαϊνᾶς ἰδὼν λόφον τινὰ συγκείμενον ἐκ λίθων μελάνων, οἵτινες, ὡς στρώματα χώματος ἐνιαχοῦ καὶ νῦν ἔτι σῳζόμενα δεικνύουσιν, πάλαι ποτὲ ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ χώματος, ἀνεμνήσθη τοὺς Ὁμηρικοὺς στίχους (Ἰλ. 7, 336)

Τύμβον τ' ἀμφὶ πυρὴν ἕνα χεύομεν ἐξαγαγόντες
ἄκριτον ἐκ πεδίου . . . .

καὶ εἴκασε μὲν ὅτι ὁ λόφος οὗτος ἦτο τύμβος, ἀλλ' οὐδεμίαν εἶχε βεβαιότητα. Πολλῶν δ' ἐτῶν παρελθόντων, κυνηγὸς καταδιώκων ἀλώπεκα, ἣν εἶχε πληγώσῃ, εἶδεν αὐτὴν εἰσδῦσαν εἰς ὀπὴν ὑπὸ τὸν λόφον τοῦτον ὑπάρχουσαν. Χάριν τῆς δορᾶς τῆς ἀλώπεκος εὐρύνας τὴν ὀπὴν εἰσέδυ καὶ αὐτὸς εἰς αὐτήν, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀλώπεκα δὲν εὗρεν, εὗρε δ' ὅμως ἄλλα, ἅτινα, ὡς λέγεται, πωληθέντα ἀπέδωκαν αὐτῷ τὴν τιμὴν τῆς δορᾶς πολλαπλασίαν. Ταῦτα εἰς τὰ ὦτα τοῦ φίλου κ. Χαϊνᾶ περιελθόντα ἐγένοντο αὐτῷ ἀφορμὴ νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα καὶ ἴδῃ, μὴ τυχὸν ἡ πάλαι ποτὲ ἐπελθοῦσα αὐτῷ εἰκασία ἐνεῖχέ τι ἀληθείας. Τότε δ' ἰδὼν θολωτὴν εἴσοδον ἐκ πωρίνων τετραγώνων λίθων πεποιημένην, ἐν δὲ τῷ μυχῷ αὐτῆς λάρνακα ἐπείσθη, ὅτι ὀρθῶς πάλαι ποτὲ τὸν λόφον ὡς τύμβον ἐξέλαβεν. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ θέρος μετέβην εἰς Χαλκίδα, ὅπως ἐπανίδω τοὺς ἐμοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς, ἔμαθον καὶ ἐγὼ παρὰ τοῦ φίλου κ. Χαϊνᾶ τὰ κατὰ τὸν τύμβον. Ἡμέραν δέ τινα ἀπήλθομεν ὁμοῦ εἰς Πέϊ, ἵνα ἴδω καὶ ἐγὼ τὸν τύμβον. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα εὕρομεν ἔχοντα ὡς καὶ πρότερον εἶχον, ἡ λάρναξ δ' ὅμως ἀφαιρεθεῖσα ὑπό τινος παρέσχεν ἡμῖν τὸ μέσον νὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ σχηματισθέντος κενοῦ, ὅτι τὸ κέντρον τοῦ τύμβου συνέκειτο ἐκ μεγαλειτέρων τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ὄντων λίθων. Καὶ τί ἐγκρύπτει ὁ τύμβος οὗτος, γενήσεται γνωστόν, ὁπόταν ποτὲ ἡ Γεν. Ἐφορεία τῶν ἀρχαιοτήτων, πρὸς ἣν πάραυτα τὸ πρᾶγμα ἀνεκοίνωσα δι' ἐπιστολῆς, δυνηθῇ νὰ ἀνασκάψῃ αὐτόν τε καὶ ὑπὲρ τοὺς εἴκοσιν ἄλλους τὸ πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ παρατηρηθέντας, οἵτινες πλὴν τὸ μέγεθος ὅμοιοι ὄντες κατὰ τὰ ἄλλα, κεῖνται καθ' ἑκατέραν πλευρὰν τῆς ὑπὲρ τὸ Πέϊ κοιλάδος παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν σχηματιζόντων αὐτὴν ὀρέων.

μαρχείου κατακείμενον, ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὡς βάσις τῆς ἁγίας Τραπέζης χρησιμεύει κοῖλόν τι μάρμαρον, ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται, ὡς ἔμαθον, ἐννέα μορφαί, ὧν ἡ μία φέρει ἀσπίδα καὶ δόρυ καὶ κράνος. Ἐν δὲ τῇ *Βρωμούσῃ* παρὰ τὰς τρεῖς Καμάρας εὑρέθη ἡ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς ἀναδημοσιευθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ ἐπιγραφή, ἐξ ἧς τὸ πρῶτον ἐγένετο γνωστόν, ὅτι ἐκεῖ που ὑπῆρχε ναὸς τῆς κόρης τοῦ Ἀσωποῦ, τῆς *ἀρχηγέτιδος Χαλκίδος*, ἔχων στοὰν καὶ ἄλσος. Ἐνταῦθα ὡσαύτως ἐπὶ μὲν τοῦ ὄρους παρὰ τὸ Ἐνετικὸν ὑδραγωγεῖον εἶδον πλὴν ἄλλων τάφων ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένων καὶ τυμβοειδῆ τάφον, ὅστις ἐπειδὴ ἔχει τὴν εἴσοδον ἀνοικτήν, πολὺ πιθανὸν εἶνε, ὅτι εἶνε σεσυλημένος, κάτω δὲ ἐν τῇ πεδιάδι, ὅπου εἶνε τὰ κτήματα Ἀγγελινίδου καὶ Τουλούμη καὶ Τζάρα πλὴν τοῦ κορμοῦ ἀνδριάντος καὶ τῆς κεφαλῆς ἵππου, ἅτινα καὶ νῦν ἔτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κτήματι τοῦ Τουλούμη, εὑρέθησαν καὶ εὑρίσκονται τάφοι διαφόρων χρόνων, ὧν οἱ μὲν παλαιότεροι κεῖνται βαθύτερον καὶ εἰσὶ κεκοσμημένοι γραφαῖς, οἱ δὲ νεώτεροι ἓν μέτρον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν. Ἐν δὲ τῷ κτήματι τοῦ κ. Τζάρα εὑρίσκονται θεμέλια οἰκοδομήματος μεγάλου παραλληλογράμμου, ὧν πολλὰ δυστυχῶς κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου χάριν τῆς καλλιεργίας τοῦ κτήματος. Ταῦτα πολὺ πιθανὸν εἶνε, ὅτι λείψανά εἰσι τῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευομένης στοᾶς τοῦ ναοῦ τῆς Χαλκίδος· εἰκάζομεν δὲ τοῦτο ἐκ τῶν πολλῶν μικρῶν ἀγαλματίων τῶν αὐτόθι εὑρεθέντων, ὧν ἓν ἀποκεκρουμένον τὰ ἄκρα καὶ αὐτοὶ ἰδόντες, εἰκάσαμεν ὅτι ἦτο Νίκη. Ἐνταῦθα ὡσαύτως εὑρέθησαν καὶ αἱ ἐν τῷ β´ τόμῳ ἐν σελ. 149 τῆς Ἀθηνᾶς δημοσιευθεῖσαι ἐπιγραφαί. Ἐν δὲ τῇ ἄκρᾳ τῇ ἐπονομαζομένῃ *Κακῇ κεφαλῇ* πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρέθησαν τάφοι πενιχροί, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν κεκαλυμμένοι κεράμοις μεγάλοις. Ὅμοιοι τάφοι, ἐν οἷς ὑπῆρχον καὶ εἰδώλια ἐκ γῆς ὀπτῆς, εὑρέθησαν κάτωθεν τοῦ *Βελημπαμπᾶ* καὶ παρὰ τὴν θέσιν *Βροντὸν* καλουμένην.

Ὡς δὲ ὁ Στράβων μαρτυρεῖ (447, 8), ὁ περίβολος τῆς πόλεως ηὐξήθη κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου διάβασιν, περιληφθέντος ἐντὸς τείχους τοῦ τε Κανήθου (Καραμπαμπᾶ) καὶ τοῦ Εὐρίπου καὶ ἐπισταθέντων τῇ γεφύρᾳ πύργων καὶ πυλῶν. Καὶ νῦν δὲ ὁ ἀναβαίνων εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Κανήθου ὑπάρχον Ἐνετικὸν φρούριον δύναται νὰ ἴδῃ σαφῶς τὴν ὅλην γραμμὴν τοῦ τείχους, ὅπερ περιέβαλλέ ποτε τὸν Κάνηθον, διότι ὅπως

τεθῶσιν οἱ θεμέλιοι λίθοι ἐγένετο ἀνάγκη ὁ βράχος νὰ ἀποκοπῇ σχεδὸν πανταχοῦ. Κατὰ δὲ τὴν πρὸ ὀλίγου ἀρξαμένην εὔρυνσιν τοῦ πορθμοῦ, κρημνισθέντων τῶν πρὸς τὴν Βοιωτίαν δύο Ἐνετικῶν πύργω καὶ ἐκσκαφέντος τοῦ πρὸς τὴν πόλιν μέρους ἐφάνησαν οἱ θεμέλιοι τῶ παλαιῶν πύργων συγκείμενοι ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθου λευκοῦ

Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον τὴν γνώμην ἡμῶν, ὅτι ἅπαν τὸ πεδίον τὸ ἐντεῦθεν τοῦ Ληλάντου ποταμοῦ κατῳκεῖτο, ἐνισχύει τὸ πλῆθος τῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐξεπέμφθησαν τὸ πάλαι ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Χαλκιδικὴν κα Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν (Θουκ. 6, 3. 10. 5. Στράβ. 447), ὅπερ, νομίζομεν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν, ἂν ὡς Χαλκιδεῖς νοηθῶσι μόνον οἱ ἐ τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως οἰκοῦντες. Καὶ ὁπόση μὲν ἦτο ἡ ἔκτασις τῆ πόλεως, ἐκ τῶν προειρημένων ἀκριβῶς δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ, διότ δυστυχῶς τοῦ ἑνὸς μόνον σκέλους τοῦ περιβόλου, τοῦ πρὸς τὴν Ἀρέθουσαν, εὑρέθησαν, ὡς προείπομεν, ἴχνη, τοῦ δ' ἄλλου, ὅπερ πάντω κείμενον πέραν τοῦ νῦν Ἐνετικοῦ ὑδραγωγείου περιελάμβανε πάντα τοὺς μεταξὺ τῆς Βρωμούσης καὶ τοῦ Εὐρίπου λόφους, ὡς ὁ Δικαίαρχος μαρτυρεῖ λέγων τὴν πόλιν *πᾶσαν γεώλοφον* (1), οὐδὲν μέχρι τοῦδ

(1) Ἐξ Ἀνθηδόνος εἰς Χαλκίδα στάδια ο'· μέχρι τοῦ Σαλγανέως ὁδὸς παρὰ τὸ αἰγιαλὸν λεία τε πᾶσα καὶ μαλακή· τῇ μεν καθήκουσα εἰς θάλατταν. τῇ δὲ ὄρος οὐ ὑψηλὸν μὲν ἔχουσα, λάσιον δὲ καὶ ὕδασι πηγαίοις κατάρρυτον. Ἡ δὲ τῶν Χαλκιδέω πόλις ἐστὶ μὲν [σταδίων ο'*] μείζων (τι) τῆς ἐξ Ἀνθηδόνος εἰς αὐτὴν φερούσης ὁδοῦ γεώλοφος δὲ πᾶσα καὶ σύσκιος, ὕδατα ἔχουσα τὰ μὲν πολλὰ ἁλυκά, ἓν δ' ἡσυγῇ μὲ ὑπόπλατυ, τῇ δὲ χρείᾳ ὑγιεινὸν καὶ ψυχρόν, τὸ ἀπὸ τῆς κρήνης καλουμένης Ἀρεθούση ῥέον ἱκανόν, ὡς δυναμένης παρέχειν τὸ ἀπὸ τῆς πηγῆς νᾶμα πᾶσι τοῖς τὴν πόλιν κα τοικοῦσιν. Καὶ τοῖς κοινοῖς δὲ ἡ πόλις διαφόρως κατεσκεύασται γυμνασίοις, στοαῖς, ἱε ροῖς, θεάτροις, γραφαῖς, ἀνδριάσι, τῇ τ' ἀγορᾷ κειμένῃ πρὸς τὰς τῶν ἐργασιῶν χρεία ἀνυπερβλήτως. Ὁ γὰρ ἀπὸ τοῦ τῆς Βοιωτίας Σαλγανέως καὶ τῆς τῶν Εὐβοέων θα λάττης ῥοῦς εἰς τὸ αὐτὸ συμβάλλων κατὰ τὸν Εὔριπον φέρεται παρ' αὐτὰ τὰ τοῦ λιμένος τείχη, καθ' ὃ συμβαίνει τὴν κατὰ τὸ ἐμπόριον εἶναι πύλην, ταύτης δ' ἔχεσθαι τὴ ἀγορὰν πλατεῖάν τε οὖσαν καὶ στοαῖς τρισὶ συνειλημμένην. Σύνεγγυς οὖν κειμένου τῆ ἀγορᾶς τοῦ λιμένος καὶ ταχείας τῆς ἐκ τῶν πλοίων γενομένης τῶν φορτίων ἐκκομιδῆς πολὺς ὁ καταπλέων ἐστὶν εἰς τὸ ἐμπόριον. Καὶ γὰρ ὁ Εὔριπος δισσὸν ἔχων τὸν εἴσ πλουν ἐφέλκεται τὸν ἔμπορον εἰς τὴν πόλιν. Ἡ δὲ χώρα πᾶσα αὐτῶν ἐλαιόφυτος· ἀγαθ

* Ἐκβάλλομεν τὰς λέξεις ταύτας, αἵτινες ἀντιφάσκουσί πως τοῖς ἡγουμένοις, νομίζοντες παρέμβλημα ἑρμηνεῦον τὸ *μείζων*, παρεισφρῆσαν δὲ ἐκ τῶν ἡγουμένων. *ἐξ Ἀνθηδόνος εἰς Χαλκίδα στάδια ο'*, καὶ προστίθεμεν μετὰ τὸ *μείζων* τὸ ἕνεκα ὁμοιότητος πρὸς τὰ πρῶτα γράμματα τῆς ἐπιφερομένης λέξεως ἐκπεσὸν ΤΙ. Οὕτω δὲ ὁ νοῦ σαφής.

λείψανον εὑρέθη. Ἡμεῖς δὲ φρονοῦμεν ὅτι καὶ ὁ περὶ τὴν *Βρωμοῦσαν* καὶ *Λιανῆν ἄμμον* χῶρος ἴσως περιελαμβάνετό ποτε ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως· τοῦτο εἰκάζομεν καὶ ἐκ τῶν εὑρεθέντων περὶ τὴν Βρωμοῦσαν, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποιησάμεθα λόγον, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ καὶ νῦν ἐνιαχοῦ τοῦ κόλπου τῆς Λιανῆς ἄμμου ὁρωμένου κρηπιδώματος λιμένος. Οὐδεμίαν δ' ὑπερβολὴν φαίνεται ἡμῖν τοὐλάχιστον ἐνέχον τὸ ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Δικαιάρχου λεγόμενον, ὅτι ἡ πόλις τῶν Χαλκιδέων ἦτο μείζων τῶν σταδίων ἑβδομήκοντα· διότι, ἵνα περιέλθῃ τις πάντα τὸν χῶρον τὸν ἀπὸ τοῦ περιβολίου τοῦ Χ. Σίνου μέχρι τοῦ Εὐρίπου, εἶτα τὸν Κάνηθον, ἀπὸ δὲ τοῦ Εὐρίπου ἔλθῃ εἰς τὴν Ἀρέθουσαν καὶ ἀπὸ ταύτης περιελθὼν τὸ Βαθροβούνιον ἐπανέλθῃ, ὁπόθεν ὡρμήθη, εἰς τὸ περιβόλιον τοῦ Χ. Σίνου, νομίζομεν ὅτι θέλουσι παρέλθῃ ὑπὲρ τὰς τρεῖς ὥρας, ἃς πρὸς τρία λεπτὰ τῆς ὥρας ὑπολογιζομένου τοῦ σταδίου ἀποτελοῦσι τὰ ἑβδομήκοντα στάδια (1).

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

δὲ καὶ ἡ θάλαττα. Οἱ δ' ἐνοικοῦντες Ἕλληνες οὐ τῷ γένει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ φωνῇ. τῶν μαθημάτων ἐντός, φιλαπόδημοι, γραμματικοί, τὰ προσπίπτοντα ἐκ τῆς πατρίδος δυσχερῆ γενναίως φέροντες· δουλεύοντες γὰρ πολὺν ἤδη χρόνον, τοῖς δὲ τρόποις ὄντες ἐλεύθεροι μεγάλην εἰλήφασιν ἕξιν φέρειν ῥᾳθύμως τὰ προσπίπτοντα. Ὁ στίχος Φιλίσκου *Χρηστῶν σφόδρ' ἐστὶ Χαλκὶς Ἑλλήνων πόλις* (Δικαιάρχου Μεσσηνίου ἀποσπάσματα Fragmenta Historicorum τόμ. 2, σελ. 260, Didot).

(1) Ἐκρίναμεν καλὸν νὰ ἐπισυνάψωμεν ἐν τέλει καὶ πίνακα τοπογραφικὸν τῆς νῦν πόλεως Χαλκίδος μετὰ τῶν περὶ αὐτήν, ἵνα ὁ ἀναγινώσκων τὴν πραγματείαν ταύτην ἔχων αὐτὸν πρὸ ὀφθαλμῶν εὐκολώτερον τὰ ἐν αὐτῇ λεγόμενα κατανοῇ.

ἐπὶ τῶν βράχων λελαξευμένοι. Ἐπί τινος τούτων κειμένου παρὰ τὸν *Βάτον* ὑπάρχει Ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ βράχου κεχαραγμένη, ἧς τὰ μὲν τῆς πρώτης γραμμῆς γράμματα

ΤΟΠ ΚΑΛ (τόπος Καλλικράτους;)

εὐανάγνωστά πώς εἰσι, τὰ δὲ τῶν ἄλλων λίαν δυσανάγνωστα.

Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου πρὸς ἀνατολὰς σῴζονται, ὡς καὶ ὁ Λήκιος καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν ἀναφέρουσι, λείψανα παλαιοῦ πελασγικοῦ τείχους, οὗ τὸ μὲν πλάτος εἶνε ὑπὲρ τὰ πέντε μέτρα, τὸ δὲ σῳζόμενον ὕψος ἑνὸς καὶ ὀγδοήκοντα πέντε ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου. Τοῦ τείχους τούτου, ὅπερ περιέβαλλεν ὅλον τὸ μεταξὺ Καλογρίτσης καὶ Βάλτου καὶ τοῦ τῆς Ἀρεθούσης κόλπου κείμενον ὄρος, ἴχνη σαφῆ ἀπαντῶσι πανταχοῦ, πρὸς δὲ τὸ ΜΑ μέρος, ὅπου ὑπάρχει κάθοδος εἰς τὸν Βάλτον, ὁ περίβολος διὰ τὸ εὐεπίβατον ἦτο διπλοῦς. Βαδίζων τις ἐπὶ τὰ φαινόμενα ἴχνη τοῦ τείχους παρατηρεῖ εἰς τὰ μᾶλλον εὐεπίβατα μέρη τοῦ περιβόλου, ὃν ὁδηγοῦντος τοῦ τὴν ἀκριβεστάτην γνῶσιν αὐτοῦ ἔχοντος φίλου κ. Ἀντωνίου Χαϊνᾶ διηνύσαμεν ἐν μιᾷ περίπου ὥρᾳ, λοφίσκους τινάς, οἵτινες κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Χαϊνᾶ δεικνύουσι τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς ἔκειντο πύργοι, ὅτε καὶ τὸ ὅλον τεῖχος ὑπῆρχε. Τοιούτους ἠριθμήσαμεν δέκα μὲν πρὸς ἄρκτον πρὸς τὴν κοιλάδα τῆς Καλογρίτσης, τρεῖς δὲ πρὸς τὸ ΒΑ, πέντε δὲ πρὸς δυσμάς. Πιθανωτάτη φαίνεταί μοι ἡ γνώμη τοῦ φίλου κ. Α. Χαϊνᾶ, ὅτι τῶν πάλαι ποτὲ πύργων τὸν τόπον οἱ λοφίσκοι νῦν ἔχουσι, διότι εἰς τὰ ὅλως ἀπρόσβατα μέρη, οἷα τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ μεσημβρίαν, τοιοῦτοι λοφίσκοι δὲν φαίνονται ὑπάρχοντες.

Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου ἔκειτο ἡ ὑπὸ Φοινίκων πιθανῶς ἀρχαιότατα κτισθεῖσα *Χαλκὶς* (Στράβ. 447), ἥτις ἐφ' ὅσον μὲν ἡ λῃστεία ἤκμαζεν, ἦτο πόλις, ὅτε δὲ οἱ ἄνθρωποι τὰς ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν μερῶν ἐκτισμένας πόλεις καταλιμπάνοντες κατήρχοντο εἰς τὰ πεδία καὶ ἔκτιζον νέας *ἐπ' αὐτοῖς τοῖς αἰγιαλοῖς*, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης (1, 7) τείχεσιν αὐτὰς ὀχυροῦντες, τότε καὶ ἡ πρὶν ἐπὶ τοῦ ὄρους πόλις Χαλκὶς καταλειφθεῖσα ἐγένετο ἀκρόπολις τῆς νέας ἐν τῇ πεδιάδι παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κτισθείσης Χαλκίδος. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἐγένετο, καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἀκροπόλεων ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, μάλιστα δὲ ἡ τῆς

τῶν Ἀθηνῶν, περὶ ἧς ὁ Θουκυδίδης (2, 15, 3) διαρρήδην λέγει, ὅτι πρὸ τοῦ Θησέως ἡ νῦν ἀκρόπολις ἦτο πόλις. Ὡς δὲ ἐν Ἀθήναις κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς δυσμὰς φαίνονται ἐπί τε τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ τῆς Πνυκὸς καὶ Νυμφῶν οἰκήματα ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένα, οὕτω καὶ ἐν Χαλκίδι κάτωθεν τοῦ Βαθροβουνίου πρὸς τὸ ΒΔ μέρος, παρὰ τὰς *Ὑψηλὰς Καμάρας*, ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Καλογρίτσης, οὐχὶ ὀλίγαι τοιαῦται φαίνονται. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως νομίζομεν καὶ τόδε. Ὅπως ἡ πόλις ὑδρεύηται, ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους οὐδεμία πηγὴ ὕδατος ὑπῆρχεν οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, ὑπ' αὐτὸ δὲ κάτωθεν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν πλεῖσται καὶ δὴ καὶ ἡ Ἀρέθουσα ἀναβλύζουσιν, οἱ *καρηκομόωντες Ἄβαντες* ἀποκόψαντες τὸ ὄρος πρός τε μεσημβρίαν καὶ τὸ ΜΑ μέρος αὐτοῦ ἀνέωξαν διόδους ἱκανῶς εὐρείας φερούσας κάτω εἴς τε τὴν Ἀρέθουσαν καὶ εἰς ἄλλην τινὰ πηγὴν παρὰ τὸν Βάλτον, δι' ὧν καταβαίνοντες ὑδρεύοντο. Ἵνα δὲ μὴ ὦσιν ὁρατοὶ κατερχόμενοι ἢ ἀνερχόμενοι, αἱ δίοδοι ἦσαν κεκαλυμμέναι ἄνωθεν διὰ μεγάλων λίθων, ὡς ἐν τῇ πρὸς τὸν Βάλτον καθόδῳ δύναταί τις νὰ ἴδῃ σαφέστατα. Ἄλλη πηγή, ὁπόθεν ὑδρεύοντο, ὑπάρχει πρὸς τὸ ΒΔ μέρος ἔν τινι φυσικῇ ῥωγμῇ τοῦ ὄρους, ἥτις ἄλλοτε, ὡς λίθοι τινὲς ὑπάρχοντες ἐπ' αὐτῆς ἔτι μαρτυροῦσιν, ἦτο κεκαλυμμένη κατὰ τὸ πλεῖστον. Κατήρχοντο δ' εἰς αὐτὴν διὰ βαθμίδων ἐπὶ τοῦ βράχου πεποιημένων, αἵτινες καὶ νῦν φαίνονται.

Ἡ εἰς τὴν πόλιν ἄνοδος ἐγίνετο ἐκ τοῦ βορείου καὶ ΒΔ μέρους, ὅπερ ἕνεκα τῆς σχηματιζομένης κοιλάδος, εἰ καὶ πρός τε δυσμὰς καὶ βορρᾶν μέρη τοῦ ὄρους ἀποκοπέντα εἰσὶν οἱονεὶ προπύργια φυσικὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν πόλιν δυσχερῆ πως ποιοῦντα πολεμίοις, ἦτο τὸ μᾶλλον εὐπρόσβλητον τῆς πόλεως. Τούτου δ' ἕνεκα, ὡς προείπομεν, ὅπως ἡ πόλις ἀπὸ πάσης ἐφόδου πολεμίων εἶνε ἀπρόσβλητος, τὸ μέρος τοῦτο ἦτο ὠχυρωμένον διὰ πύργων οὐχὶ ὀλίγων.

Πλὴν τῶν προειρημένων πείθουσί με, ὅτι ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἐκτίσθη ἡ Χαλκίς, καὶ οἱ καθ' ὅλην τὴν παραλίαν ὁδὸν τὴν εἰς Ἐρέτριαν ἄγουσαν ὑπάρχοντες ἀρχαιότατοι ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένοι τάφοι, ὧν οὐχὶ ὀλίγοι δυστυχῶς κατὰ τὴν πρὸ ὀλίγου γενομένην εὔρυνσιν τῆς ὁδοῦ κατεστράφησαν καὶ ἐσυλήθησαν, μάλιστα δέ, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, οἱ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἐν τῇ ἐκ τῆς ἀποκοπῆς τοῦ βράχου σχηματισθείσῃ μικρᾷ κοιλάδι ὑπάρχοντες πανάρχαιοι τύμβοι. Τάφοι

ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένοι εὑρίσκονται πολλοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ ἔκειτο *ἀνεμόμυλος*.

Ὅτε δὲ ὁ ἐκ τῆς λῃστείας φόβος ἐξέλιπε καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀγρῶν τὴν ἐν τοῖς πεδίοις οἴκησιν κατέστησεν ἀναγκαίαν, καταλιπόντες καὶ οἱ οἰκοῦντες τὴν ὀρεινὴν Χαλκίδα κατέβησαν καὶ κατῴκησαν πρῶτον μὲν τὴν περὶ τὸν *Ἅγιον Ἰωάννην* καὶ τὰς *Ὑψηλὰς Καμάρας* πεδιάδα, εἶτα δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου πληθυνθέντες ἐξεχύθησαν ἀνὰ πᾶν τὸ ἐντεῦθεν τοῦ Ληλάντου ποταμοῦ πεδίον καὶ ᾤκησαν κατὰ κώμας, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Ἀττικήν, τὴν πρὶν πόλιν κοινὴν ἀκρόπολιν ἔχοντες πάντες. Καὶ ὅτι μὲν ᾤκησαν τὸ πρῶτον περὶ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην καὶ τὰς Ὑψηλὰς Καμάρας μαρτυροῦσι τάδε· 1) τὰ ἐν τῇ Καλογρίτσῃ λίθινα οἰκήματα. 2) τὸ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον, οὗ λείψανα τὰ ἐπὶ τοῦ βράχου κυκλοτερῆ φρέατα καὶ τὸ κάτωθεν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου μέρος αὐτοῦ, ὅπερ ἄχρηστον καταστὰν καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ναὸν τῆς *Ἁγίας Κυριακῆς* μεταβληθὲν ἐξελήφθη ὑπὸ τοῦ κ. Λαμπάκη ὡς κατακόμβη. 3) τὰ ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ κ. Δ. Μακρῆ εὑρεθέντα λείψανα τοῦ ἑνὸς σκέλους τοῦ περιβόλου τῆς κάτω πόλεως, ὅπερ ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ ὑπεράνω τοῦ νῦν ναοῦ τοῦ *Ἁγίου Στεφάνου* καθῆκε πιθανῶς εἰς τὸν Εὔριπον. 4) κίονες ἀρχαίου ναοῦ εὑρεθέντος ἐν ἀγρῷ τινι πρὸς βορρᾶν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ὧν οἱ μὲν δύο κοσμοῦσι νῦν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, οἱ δ' ἄλλοι καὶ νῦν ἔτι κατάκεινται κεχωσμένοι ἐν τῷ ἀγρῷ. 5) τὰ ἐπὶ τῆς ΒΔ πλευρᾶς τοῦ ὄρους παρὰ τὴν Ἀρέθουσαν εὑρεθέντα κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ λείψανα θεάτρου. 6) ἀναθηματικὴ στήλη τριγωνοειδὴς εὑρεθεῖσα παρὰ τὰ νῦν παραπήγματα τοῦ στρατοῦ καὶ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε

ΕΝΘΕΜΟΣ ΑΝΕΘ[Ε]
ΝƎꓘ

Ὅτι δ' οὐ μόνον τὰ μέρη ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἅπασα ἡ Χερσόνησος ἡ ὁριζομένη πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Ληλάντου ποταμοῦ, πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς ὑπὸ τῆς θαλάσσης, πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ ὑπὲρ τὸν *Κοπανᾶν* ὄρους ᾠκήθη κατὰ κώμας τεκμαίρομαι ἐκ τῶνδε. Ἐν μὲν τῷ Κοπανᾷ εὑρέθη τῷ 1886ῳ ἔτει τὸ ἐν τῷ Δημαρχείῳ φυλατ-

τόμενον ἄγαλμα τὸ εἰκονίζον γυναῖκα καὶ φέρον ἐπιγραφὴν ἔμμετρον τήνδε, ἧς ἡμεῖς τοὺς δύο μόνον πρώτους στίχους καὶ τὸν τελευταῖον ἠδυνήθημεν νὰ ἀναγνώσωμεν

ΓΗΡΑΙ ΔΗ ΚΛΕΟΝΙΚΕ ΛΙΠΩΝ ΒΙΟΝ ΑΙΝΕΤΟϹ ΑϹΤΟΙϹ
ΚΕΙϹΑΙ ΤΟΝΔΕ ΜΕΓΑΝ ΤΥΜΒΟΝ ΕΤΕΥΞΑΜΕΝ; ΟΙ;
ΙΣΙΑΙΗϹ ΚΙΤΙΑΔΕΝ ΓΑΛΟϹΑΕΤΟΙΟΝ ΥϹΟΓΙϹϹ
ΠΑΙΔΗΝ ΤΕ ΑΚΜΑΙΑΝ ΛΕΙΠΕΤΑΙ ΑΛΙΚΙΑ
ΚΛΕΟΝΙΚΟϹ
ΦΕΙΔΙΟΥ

Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Δουκῷ εὕρομεν τὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς τάσδε·

1

ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ
ΠΟΣΕΙΔΙΠΠοΥ

Ταύτην κεχαραγμένην ἐπὶ μέλανος λίθου ἔχοντος ἀετωμάτιον εὕρομεν ἐν τῷ ἠρειπωμένῳ νῦν ναῷ τῆς Μεταμορφώσεως.

2

ΕΥΤΥΧοΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΔοΥ

Ἡ πλάξ, ἐφ' ἧς εἶνε κεχαραγμένη αὕτη εἶνε μαρμαρίνη, εἶχε δὲ ἀετωμάτιον. Ταύτην καὶ τὴν ἑπομένην εἴδομεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

3

ΛΑΜΙΣΚΟ[Σ]
ΑΜΦΙΛΟΧΟΣ

Καὶ αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, ἥτις εἶνε τε-

θραυσμένη ἄνωθεν. Εἴδομεν αὐτὴν ἐντετειχισμένην ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ τοῦ ναοῦ.

Παρὰ δὲ τὸ Δουκὸν ἐν θέσει *Πέϊ* εὑρέθη κεχαραγμένη ἐπὶ πλακὸς λευκοῦ μαρμάρου καλυπτούσης νῦν τὸ στόμιον φρέατος ἐπιγραφὴ

[Τ]ΕΜΕΝΟΣ
[Α]ΘΗΝΑΙΗΣ

ἐξ ἧς μανθάνομεν, ὅτι ἐκεῖ που ὑπῆρχε τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς(1). Παρὰ δὲ τοὺς δύο πύργους εὑρέθη ἡ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ (ἐν σελ. 672) τῆς Ἀθηνᾶς δημοσιευθεῖσα ἤδη ἐπιγραφή, ἐν Μύτικᾳ δὲ ἐν μὲν τῷ κτήματι τοῦ κ. Βαρατάση εὑρέθη ἄγαλμά τι, ὅπερ νῦν εἶδον ἔξωθεν τοῦ Δη-

(1) Ἐν τῇ κοιλάδι τῇ ὑπεράνω τοῦ Πέϊ τῇ νῦν καλουμένῃ *Κλειδαριαῖς*, ἐν ᾗ ὑπάρχει τὸ φρέαρ, ἐφ' οὗ ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην μαρμαρίνη πλάξ, ὁ φίλος κ. Χαϊνᾶς ἰδὼν λόφον τινὰ συγκείμενον ἐκ λίθων μελάνων, οἵτινες, ὡς στρώματα χώματος ἐνιαχοῦ καὶ νῦν ἔτι σῳζόμενα δεικνύουσιν, πάλαι ποτὲ ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ χώματος, ἀνεμνήσθη τοὺς Ὁμηρικοὺς στίχους (Ἰλ. 7, 336)

Τύμβον τ' ἀμφὶ πυρὴν ἕνα χεύομεν ἐξαγαγόντες
ἄκριτον ἐκ πεδίου . . . .

καὶ εἴκασε μὲν ὅτι ὁ λόφος οὗτος ἦτο τύμβος, ἀλλ' οὐδεμίαν εἶχε βεβαιότητα. Πολλῶν δ' ἐτῶν παρελθόντων, κυνηγὸς καταδιώκων ἀλώπεκα, ἣν εἶχε πληγώσῃ, εἶδεν αὐτὴν εἰσδῦσαν εἰς ὀπὴν ὑπὸ τὸν λόφον τοῦτον ὑπάρχουσαν. Χάριν τῆς δορᾶς τῆς ἀλώπεκος εὐρύνας τὴν ὀπὴν εἰσέδυ καὶ αὐτὸς εἰς αὐτήν, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀλώπεκα δὲν εὗρεν, εὗρε δ' ὅμως ἄλλα, ἅτινα, ὡς λέγεται, πωληθέντα ἀπέδωκαν αὐτῷ τὴν τιμὴν τῆς δορᾶς πολλαπλασίαν. Ταῦτα εἰς τὰ ὦτα τοῦ φίλου κ. Χαϊνᾶ περιελθόντα ἐγένοντο αὐτῷ ἀφορμὴ νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα καὶ ἴδῃ, μὴ τυχὸν ἡ πάλαι ποτὲ ἐπελθοῦσα αὐτῷ εἰκασία ἐνεῖχέ τι ἀληθείας. Τότε δ' ἰδὼν θολωτὴν εἴσοδον ἐκ πωρίνων τετραγώνων λίθων πεποιημένην, ἐν δὲ τῷ μυχῷ αὐτῆς λάρνακα ἐπείσθη, ὅτι ὀρθῶς πάλαι ποτὲ τὸν λόφον ὡς τύμβον ἐξέλαβεν. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ θέρος μετέβην εἰς Χαλκίδα, ὅπως ἐπανίδω τοὺς ἐμοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς, ἔμαθον καὶ ἐγὼ παρὰ τοῦ φίλου κ. Χαϊνᾶ τὰ κατὰ τὸν τύμβον. Ἡμέραν δέ τινα ἀπήλθομεν ὁμοῦ εἰς Πέϊ, ἵνα ἴδω καὶ ἐγὼ τὸν τύμβον. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα εὕρομεν ἔχοντα ὡς καὶ πρότερον εἶχον, ἡ λάρναξ δ' ὅμως ἀφαιρεθεῖσα ὑπό τινος παρέσχεν ἡμῖν τὸ μέσον νὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ σχηματισθέντος κενοῦ, ὅτι τὸ κέντρον τοῦ τύμβου συνέκειτο ἐκ μεγαλειτέρων τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ὄντων λίθων. Καὶ τί ἐγκρύπτει ὁ τύμβος οὗτος, γενήσεται γνωστόν, ὁπόταν ποτὲ ἡ Γεν. Ἐφορεία τῶν ἀρχαιοτήτων, πρὸς ἣν πάραυτα τὸ πρᾶγμα ἀνεκοίνωσα δι' ἐπιστολῆς, δυνηθῇ νὰ ἀνασκάψῃ αὐτόν τε καὶ ὑπὲρ τοὺς εἴκοσιν ἄλλους τὸ πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ παρατηρηθέντας, οἵτινες πλὴν τὸ μέγεθος ὅμοιοι ὄντες κατὰ τὰ ἄλλα, κεῖνται καθ' ἑκατέραν πλευρὰν τῆς ὑπὲρ τὸ Πέϊ κοιλάδος παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν σχηματιζόντων αὐτὴν ὀρέων.

μαρχείου κατακείμενον, ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὡς βάσις τῆς ἁγίας Τραπέζης χρησιμεύει κοῖλόν τι μάρμαρον, ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται, ὡς ἔμαθον, ἐννέα μορφαί, ὧν ἡ μία φέρει ἀσπίδα καὶ δόρυ καὶ κράνος. Ἐν δὲ τῇ *Βρωμούσῃ* παρὰ τὰς τρεῖς Καμάρας εὑρέθη ἡ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς ἀναδημοσιευθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ ἐπιγραφή, ἐξ ἧς τὸ πρῶτον ἐγένετο γνωστόν, ὅτι ἐκεῖ που ὑπῆρχε ναὸς τῆς κόρης τοῦ Ἀσωποῦ, τῆς *ἀρχηγέτιδος Χαλκίδος*, ἔχων στοὰν καὶ ἄλσος. Ἐνταῦθα ὡσαύτως ἐπὶ μὲν τοῦ ὄρους παρὰ τὸ Ἐνετικὸν ὑδραγωγεῖον εἶδον πλὴν ἄλλων τάφων ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένων καὶ τυμβοειδῆ τάφον, ὅστις ἐπειδὴ ἔχει τὴν εἴσοδον ἀνοικτήν, πολὺ πιθανὸν εἶνε, ὅτι εἶνε σεσυλημένος, κάτω δὲ ἐν τῇ πεδιάδι, ὅπου εἶνε τὰ κτήματα Ἀγγελινίδου καὶ Τουλούμη καὶ Τζάρα πλὴν τοῦ κορμοῦ ἀνδριάντος καὶ τῆς κεφαλῆς ἵππου, ἅτινα καὶ νῦν ἔτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κτήματι τοῦ Τουλούμη, εὑρέθησαν καὶ εὑρίσκονται τάφοι διαφόρων χρόνων, ὧν οἱ μὲν παλαιότεροι κεῖνται βαθύτερον καὶ εἰσὶ κεκοσμημένοι γραφαῖς, οἱ δὲ νεώτεροι ἓν μέτρον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν. Ἐν δὲ τῷ κτήματι τοῦ κ. Τζάρα εὑρίσκονται θεμέλια οἰκοδομήματος μεγάλου παραλληλογράμμου, ὧν πολλὰ δυστυχῶς κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου χάριν τῆς καλλιεργίας τοῦ κτήματος. Ταῦτα πολὺ πιθανὸν εἶνε, ὅτι λείψανά εἰσι τῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευομένης στοᾶς τοῦ ναοῦ τῆς Χαλκίδος· εἰκάζομεν δὲ τοῦτο ἐκ τῶν πολλῶν μικρῶν ἀγαλματίων τῶν αὐτόθι εὑρεθέντων, ὧν ἓν ἀποκεκρουμένον τὰ ἄκρα καὶ αὐτοὶ ἰδόντες, εἰκάσαμεν ὅτι ἦτο Νίκη. Ἐνταῦθα ὡσαύτως εὑρέθησαν καὶ αἱ ἐν τῷ 6′ τόμῳ ἐν σελ. 149 τῆς Ἀθηνᾶς δημοσιευθεῖσαι ἐπιγραφαί. Ἐν δὲ τῇ ἄκρᾳ τῇ ἐπονομαζομένῃ *Κακῇ κεφαλῇ* πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρέθησαν τάφοι πενιχροί, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν κεκαλυμμένοι κεράμοις μεγάλοις. Ὅμοιοι τάφοι, ἐν οἷς ὑπῆρχον καὶ εἰδώλια ἐκ γῆς ὀπτῆς, εὑρέθησαν κάτωθεν τοῦ *Βελημπαμπᾶ* καὶ παρὰ τὴν θέσιν *Βροντὸν* καλουμένην.

Ὡς δὲ ὁ Στράβων μαρτυρεῖ (447, 8), ὁ περίβολος τῆς πόλεως ηὐξήθη κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου διάβασιν, περιληφθέντος ἐντὸς τείχους τοῦ τε Κανήθου (Καραμπαμπᾶ) καὶ τοῦ Εὐρίπου καὶ ἐπισταθέντων τῇ γεφύρᾳ πύργων καὶ πυλῶν. Καὶ νῦν δὲ ὁ ἀναβαίνων εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Κανήθου ὑπάρχον Ἐνετικὸν φρούριον δύναται νὰ ἴδῃ σαφῶς τὴν ὅλην γραμμὴν τοῦ τείχους, ὅπερ περιέβαλλέ ποτε τὸν Κάνηθον, διότι ὅπως

ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένοι εὑρίσκονται πολλοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ ἔκειτο *ἀνεμόμυλος*.

Ὅτε δὲ ὁ ἐκ τῆς ληστείας φόβος ἐξέλιπε καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀγρῶν τὴν ἐν τοῖς πεδίοις οἴκησιν κατέστησεν ἀναγκαίαν, καταλιπόντες καὶ οἱ οἰκοῦντες τὴν ὀρεινὴν Χαλκίδα κατέβησαν καὶ κατῴκησαν πρῶτον μὲν τὴν περὶ τὸν *Ἅγιον Ἰωάννην* καὶ τὰς *Ὑψηλὰς Καμάρας* πεδιάδα, εἶτα δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου πληθυνθέντες ἐξεχύθησαν ἀνὰ πᾶν τὸ ἐντεῦθεν τοῦ Ληλάντου ποταμοῦ πεδίον καὶ ᾤκησαν κατὰ κώμας, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Ἀττικήν, τὴν πρὶν πόλιν κοινὴν ἀκρόπολιν ἔχοντες πάντες. Καὶ ὅτι μὲν ᾤκησαν τὸ πρῶτον περὶ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην καὶ τὰς Ὑψηλὰς Καμάρας μαρτυροῦσι τάδε· 1) τὰ ἐν τῇ Καλογρίτσῃ λίθινα οἰκήματα. 2) τὸ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον, οὗ λείψανα τὰ ἐπὶ τοῦ βράχου κυκλοτερῆ φρέατα καὶ τὸ κάτωθεν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου μέρος αὐτοῦ, ὅπερ ἄχρηστον καταστὰν καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ναὸν τῆς *Ἁγίας Κυριακῆς* μεταβληθὲν ἐξελήφθη ὑπὸ τοῦ κ. Λαμπάκη ὡς κατακόμβη. 3) τὰ ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ κ. Δ. Μακρῆ εὑρεθέντα λείψανα τοῦ ἑνὸς σκέλους τοῦ περιβόλου τῆς κάτω πόλεως, ὅπερ ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ ὑπεράνω τοῦ νῦν ναοῦ τοῦ *Ἁγίου Στεφάνου* καθῆκε πιθανῶς εἰς τὸν Εὔριπον. 4) κίονες ἀρχαίου ναοῦ εὑρεθέντος ἐν ἀγρῷ τινι πρὸς βορρᾶν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ὧν οἱ μὲν δύο κοσμοῦσι νῦν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, οἱ δ' ἄλλοι καὶ νῦν ἔτι κατάκεινται κεχωσμένοι ἐν τῷ ἀγρῷ. 5) τὰ ἐπὶ τῆς ΒΔ πλευρᾶς τοῦ ὄρους παρὰ τὴν Ἀρέθουσαν εὑρεθέντα κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ λείψανα θεάτρου. 6) ἀναθηματικὴ στήλη τριγωνοειδὴς εὑρεθεῖσα παρὰ τὰ νῦν παραπήγματα τοῦ στρατοῦ καὶ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε

ΕΛΘΕΜΟΣ ΑΝΕΘ[Ε]
ΝΕΚ

Ὅτι δ' οὐ μόνον τὰ μέρη ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἅπασα ἡ Χερσόνησος ἡ ὁριζομένη πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Ληλάντου ποταμοῦ, πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς ὑπὸ τῆς θαλάσσης, πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ ὑπὲρ τὸν *Κοπανᾶν* ὄρους ᾠκήθη κατὰ κώμας τεκμαίρομαι ἐκ τῶνδε. Ἐν μὲν τῷ Κοπανᾷ εὑρέθη τῷ 1886ῳ ἔτει τὸ ἐν τῷ Δημαρχείῳ φυλατ-

τόμενον ἄγαλμα τὸ εἰκονίζον γυναῖκα καὶ φέρον ἐπιγραφὴν ἔμμετρον τήνδε, ἧς ἡμεῖς τοὺς δύο μόνον πρώτους στίχους καὶ τὸν τελευταῖον ἠδυνήθημεν νὰ ἀναγνώσωμεν

ΓΗΡΑΙ ΔΗ ΚΛΕΟΝΙΚΕ ΛΙΠΩΝ ΒΙΟΝ ΑΙΝΕΤΟϹ ΑϹΤΟΙϹ
ΚΕΙϹΑΙ ΤΟΝΔΕ ΜΕΓΑΝ ΤΥΜΒΟΝ ΕΤΕΥΞΑΜΕΝ; ΟΙ;
ΙΞΙΑΙΗϹ ΚΙΤΙΑΔΕΝ ΓΑΛΟϹΑΕΤΟΙΟΝ ΥϹΟΓΙϟϹ
ΠΑΙΔΗΝ ΤΕ ΑΚΜΑΙΑΝ ΛΕΙΠΕΤΑΙ ΑΛΙΚΙΑ
ΚΛΕΟΝΙΚΟϹ
ΦΕΙΔΙΟΥ

Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Δουκῷ εὕρομεν τὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς τάσδε·

1

ΑΓΑΘοΚΛΗΣ
ΠΟΣΕΙΔΙΠΠοΥ

Ταύτην κεχαραγμένην ἐπὶ μέλανος λίθου ἔχοντος ἀετωμάτιον εὕρομεν ἐν τῷ ἠρειπωμένῳ νῦν ναῷ τῆς Μεταμορφώσεως.

2

ΕΥΤΥΧοΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΔοΥ

Ἡ πλάξ, ἐφ' ἧς εἶνε κεχαραγμένη αὕτη εἶνε μαρμαρίνη, εἶχε δὲ ἀετωμάτιον. Ταύτην καὶ τὴν ἑπομένην εἴδομεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

3

ΛΑΜΙΣΚΟ[Σ]
ΑΜΦΙΛΟΧΟΣ

Καὶ αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, ἥτις εἶνε τε-

θραυσμένη ἄνωθεν. Εἴδομεν αὐτὴν ἐντετειχισμένην ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ τοῦ ναοῦ.

Παρὰ δὲ τὸ Δουκὸν ἐν θέσει *Πέϊ* εὑρέθη κεχαραγμένη ἐπὶ πλακὸς λευκοῦ μαρμάρου καλυπτούσης νῦν τὸ στόμιον φρέατος ἐπιγραφὴ

[Τ]ΕΜΕΝΟΣ
[Α]ΘΗΝΑΙΗΣ

ἐξ ἧς μανθάνομεν, ὅτι ἐκεῖ που ὑπῆρχε τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς(1). Παρὰ δὲ τοὺς δύο πύργους εὑρέθη ἡ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ (ἐν σελ. 672) τῆς Ἀθηνᾶς δημοσιευθεῖσα ἤδη ἐπιγραφή, ἐν Μύτικᾳ δὲ ἐν μὲν τῷ κτήματι τοῦ κ. Βαρατάση εὑρέθη ἄγαλμά τι, ὅπερ νῦν εἶδον ἔξωθεν τοῦ Δη-

(1) Ἐν τῇ κοιλάδι τῇ ὑπεράνω τοῦ Πέϊ τῇ νῦν καλουμένῃ *Κλειδαριαῖς*, ἐν ᾗ ὑπάρχει τὸ φρέαρ, ἐφ' οὗ ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην μαρμαρίνη πλάξ, ὁ φίλος κ. Χαϊνᾶς ἰδὼν λόφον τινὰ συγκείμενον ἐκ λίθων μελάνων, οἵτινες, ὡς στρώματα χώματος ἐνιαχοῦ καὶ νῦν ἔτι σωζόμενα δεικνύουσιν, πάλαι ποτὲ ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ χώματος, ἀνεμνήσθη τοὺς Ὁμηρικοὺς στίχους (Ἰλ. 7, 336)

Τύμβον τ' ἀμφὶ πυρὴν ἕνα χεύομεν ἐξαγαγόντες
ἄκριτον ἐκ πεδίου . . . .

καὶ εἴκασε μὲν ὅτι ὁ λόφος οὗτος ἦτο τύμβος, ἀλλ' οὐδεμίαν εἶχε βεβαιότητα. Πολλῶν δ' ἐτῶν παρελθόντων, κυνηγὸς καταδιώκων ἀλώπεκα, ἣν εἶχε πληγώσῃ, εἶδεν αὐτὴν εἰσδῦσαν εἰς ὀπὴν ὑπὸ τὸν λόφον τοῦτον ὑπάρχουσαν. Χάριν τῆς δορᾶς τῆς ἀλώπεκος εὐρύνας τὴν ὀπὴν εἰσέδυ καὶ αὐτὸς εἰς αὐτήν, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀλώπεκα δὲν εὗρεν, εὗρε δ' ὅμως ἄλλα, ἅτινα, ὡς λέγεται, πωληθέντα ἀπέδωκαν αὐτῷ τὴν τιμὴν τῆς δορᾶς πολλαπλασίαν. Ταῦτα εἰς τὰ ὦτα τοῦ φίλου κ Χαϊνᾶ περιελθόντα ἐγένοντο αὐτῷ ἀφορμὴ νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα καὶ ἴδῃ, μὴ τυχὸν ἡ πάλαι ποτὲ ἐπελθοῦσα αὐτῷ εἰκασία ἐνεῖχέ τι ἀληθείας. Τότε δ' ἰδὼν θολωτὴν εἴσοδον ἐκ πωρίνων τετραγώνων λίθων πεποιημένην, ἐν δὲ τῷ μυχῷ αὐτῆς λάρνακα ἐπείσθη, ὅτι ὀρθῶς πάλαι ποτὲ τὸν λόφον ὡς τύμβον ἐξέλαβεν. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ θέρος μετέβην εἰς Χαλκίδα, ὅπως ἐπανίδω τοὺς ἐμοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς, ἔμαθον καὶ ἐγὼ παρὰ τοῦ φίλου κ. Χαϊνᾶ τὰ κατὰ τὸν τύμβον. Ἡμέραν δέ τινα ἀπήλθομεν ὁμοῦ εἰς Πέϊ, ἵνα ἴδω καὶ ἐγὼ τὸν τύμβον. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα εὕρομεν ἔχοντα ὡς καὶ πρότερον εἶχον, ἡ λάρναξ δ' ὅμως ἀφαιρεθεῖσα ὑπό τινος παρέσχεν ἡμῖν τὸ μέσον νὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ σχηματισθέντος κενοῦ, ὅτι τὸ κέντρον τοῦ τύμβου συνέκειτο ἐκ μεγαλειτέρων τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ὄντων λίθων. Καὶ τί ἐγκρύπτει ὁ τύμβος οὗτος, γενήσεται γνωστόν, ὁπόταν ποτὲ ἡ Γεν. Ἐφορεία τῶν ἀρχαιοτήτων, πρὸς ἣν πάραυτα τὸ πρᾶγμα ἀνεκοίνωσα δι' ἐπιστολῆς, δυνηθῇ νὰ ἀνασκάψῃ αὐτόν τε καὶ ὑπὲρ τοὺς εἴκοσιν ἄλλους τὸ πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ παρατηρηθέντας, οἵτινες πλὴν τὸ μέγεθος ὅμοιοι ὄντες κατὰ τὰ ἄλλα, κεῖνται καθ' ἑκατέραν πλευρὰν τῆς ὑπὲρ τὸ Πέϊ κοιλάδος παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν σχηματιζόντων αὐτὴν ὀρέων.

μαρχείου κατακείμενον, ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὡς βάσις τῆς ἁγίας Τραπέζης χρησιμεύει κοῖλόν τι μάρμαρον, ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται, ὡς ἔμαθον, ἐννέα μορφαί, ὧν ἡ μία φέρει ἀσπίδα καὶ δόρυ καὶ κράνος. Ἐν δὲ τῇ *Βρωμούσῃ* παρὰ τὰς τρεῖς Καμάρας εὑρέθη ἡ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς ἀναδημοσιευθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ ἐπιγραφή, ἐξ ἧς τὸ πρῶτον ἐγένετο γνωστόν, ὅτι ἐκεῖ που ὑπῆρχε ναὸς τῆς κόρης τοῦ Ἀσωποῦ, τῆς *ἀρχηγέτιδος Χαλκίδος*, ἔχων στοὰν καὶ ἄλσος. Ἐνταῦθα ὡσαύτως ἐπὶ μὲν τοῦ ὄρους παρὰ τὸ Ἐνετικὸν ὑδραγωγεῖον εἶδον πλὴν ἄλλων τάφων ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένων καὶ τυμβοειδῆ τάφον, ὅστις ἐπειδὴ ἔχει τὴν εἴσοδον ἀνοικτήν, πολὺ πιθανὸν εἶνε, ὅτι εἶνε σεσυλημένος, κάτω δὲ ἐν τῇ πεδιάδι, ὅπου εἶνε τὰ κτήματα Ἀγγελινίδου καὶ Τουλούμη καὶ Τζάρα πλὴν τοῦ κορμοῦ ἀνδριάντος καὶ τῆς κεφαλῆς ἵππου, ἅτινα καὶ νῦν ἔτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κτήματι τοῦ Τουλούμη, εὑρέθησαν καὶ εὑρίσκονται τάφοι διαφόρων χρόνων, ὧν οἱ μὲν παλαιότεροι κεῖνται βαθύτερον καὶ εἰσὶ κεκοσμημένοι γραφαῖς, οἱ δὲ νεώτεροι ἓν μέτρον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν. Ἐν δὲ τῷ κτήματι τοῦ κ. Τζάρα εὑρίσκονται θεμέλια οἰκοδομήματος μεγάλου παραλληλογράμμου, ὧν πολλὰ δυστυχῶς κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου χάριν τῆς καλλιεργίας τοῦ κτήματος. Ταῦτα πολὺ πιθανὸν εἶνε, ὅτι λείψανά εἰσι τῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευομένης στοᾶς τοῦ ναοῦ τῆς Χαλκίδος· εἰκάζομεν δὲ τοῦτο ἐκ τῶν πολλῶν μικρῶν ἀγαλματίων τῶν αὐτόθι εὑρεθέντων, ὧν ἓν ἀποκεκρουμένον τὰ ἄκρα καὶ αὐτοὶ ἰδόντες, εἰκάσαμεν ὅτι ἦτο Νίκη. Ἐνταῦθα ὡσαύτως εὑρέθησαν καὶ αἱ ἐν τῷ β´ τόμῳ ἐν σελ. 149 τῆς Ἀθηνᾶς δημοσιευθεῖσαι ἐπιγραφαί. Ἐν δὲ τῇ ἄκρᾳ τῇ ἐπονομαζομένῃ *Κακῇ κεφαλῇ* πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρέθησαν τάφοι πενιχροί, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν κεκαλυμμένοι κεράμοις μεγάλοις. Ὅμοιοι τάφοι, ἐν οἷς ὑπῆρχον καὶ εἰδώλια ἐκ γῆς ὀπτῆς, εὑρέθησαν κάτωθεν τοῦ *Βεληπαμπᾶ* καὶ παρὰ τὴν θέσιν *Βροντὸν* καλουμένην.

Ὡς δὲ ὁ Στράβων μαρτυρεῖ (447, 8), ὁ περίβολος τῆς πόλεως ηὐξήθη κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου διάβασιν, περιληφθέντος ἐντὸς τείχους τοῦ τε Κανήθου (Καραμπαμπᾶ) καὶ τοῦ Εὐρίπου καὶ ἐπισταθέντων τῇ γεφύρᾳ πύργων καὶ πυλῶν. Καὶ νῦν δὲ ὁ ἀναβαίνων εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Κανήθου ὑπάρχον Ἐνετικὸν φρούριον δύναται νὰ ἴδῃ σαφῶς τὴν ὅλην γραμμὴν τοῦ τείχους, ὅπερ περιέβαλλέ ποτε τὸν Κάνηθον, διότι ὅπως

τεθῶσιν οἱ θεμέλιοι λίθοι ἐγένετο ἀνάγκη ὁ βράχος νὰ ἀποκοπῇ σχεδὸν πανταχοῦ. Κατὰ δὲ τὴν πρὸ ὀλίγου ἀρξαμένην εὔρυνσιν τοῦ πορθμοῦ, κρημνισθέντων τῶν πρὸς τὴν Βοιωτίαν δύο Ἐνετικῶν πύργων καὶ ἐκσκαφέντος τοῦ πρὸς τὴν πόλιν μέρους ἐφάνησαν οἱ θεμέλιοι τῶν παλαιῶν πύργων συγκείμενοι ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθου λευκοῦ.

Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον τὴν γνώμην ἡμῶν, ὅτι ἅπαν τὸ πεδίον τὸ ἐντεῦθεν τοῦ Ληλάντου ποταμοῦ κατῳκεῖτο, ἐνισχύει τὸ πλῆθος τῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐξεπέμφθησαν τὸ πάλαι ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν (Θουκ. 6, 3. 10. 5. Στράβ. 447), ὅπερ, νομίζομεν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν, ἂν ὡς Χαλκιδεῖς νοηθῶσι μόνον οἱ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως οἰκοῦντες. Καὶ ὁπόση μὲν ἦτο ἡ ἔκτασις τῆς πόλεως, ἐκ τῶν προειρημένων ἀκριβῶς δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ, διότι δυστυχῶς τοῦ ἑνὸς μόνον σκέλους τοῦ περιβόλου, τοῦ πρὸς τὴν Ἀρέθουσαν, εὑρέθησαν, ὡς προείπομεν, ἴχνη, τοῦ δ' ἄλλου, ὅπερ πάντως κείμενον πέραν τοῦ νῦν Ἐνετικοῦ ὑδραγωγείου περιελάμβανε πάντας τοὺς μεταξὺ τῆς Βρωμούσης καὶ τοῦ Εὐρίπου λόφους, ὡς ὁ Δικαίαρχος μαρτυρεῖ λέγων τὴν πόλιν *πᾶσαν γεώλοφον* (1), οὐδὲν μέχρι τοῦδε

(1) Ἐξ Ἀνθηδόνος εἰς Χαλκίδα στάδια ο'· μέχρι τοῦ Σαλγανέως ὁδὸς παρὰ τὸν αἰγιαλὸν λεία τε πᾶσα καὶ μαλακή· τῇ μεν καθήκουσα εἰς θάλατταν, τῇ δὲ ὄρος οὐχ ὑψηλὸν μὲν ἔχουσα, λάσιον δὲ καὶ ὕδασι πηγαίοις κατάρρυτον. Ἡ δὲ τῶν Χαλκιδέων πόλις ἐστὶ μὲν [σταδίων ο'*] μείζων (τι) τῆς ἐξ Ἀνθηδόνος εἰς αὐτὴν φερούσης ὁδοῦ· γεώλοφος δὲ πᾶσα καὶ σύσκιος, ὕδατα ἔχουσα τὰ μὲν πολλὰ ἁλυκά, ἓν δ' ἡσυχῇ μὲν ὑπόπλατυ, τῇ δὲ χρείᾳ ὑγιεινὸν καὶ ψυχρόν, τὸ ἀπὸ τῆς κρήνης καλουμένης Ἀρεθούσης ῥέον ἱκανόν, ὡς δυναμένης παρέχειν τὸ ἀπὸ τῆς πηγῆς νᾶμα πᾶσι τοῖς τὴν πόλιν κατοικοῦσιν. Καὶ τοῖς κοινοῖς δὲ ἡ πόλις διαφόρως κατεσκεύασται γυμνασίοις, στοαῖς, ἱεροῖς, θεάτροις, γραφαῖς, ἀνδριάσι, τῇ τ' ἀγορᾷ κειμένῃ πρὸς τὰς τῶν ἐργασιῶν χρείας ἀνυπερβλήτως. Ὁ γὰρ ἀπὸ τοῦ τῆς Βοιωτίας Σαλγανέως καὶ τῆς τῶν Εὐβοέων θαλάττης ῥοῦς εἰς τὸ αὐτὸ συμβάλλων κατὰ τὸν Εὔριπον φέρεται παρ' αὐτὰ τὰ τοῦ λιμένος τείχη, καθ' ὃ συμβαίνει τὴν κατὰ τὸ ἐμπόριον εἶναι πύλην, ταύτης δ' ἔχεσθαι τὴν ἀγορὰν πλατεῖάν τε οὖσαν καὶ στοαῖς τρισὶ συνειλημμένην. Σύνεγγυς οὖν κειμένου τῆς ἀγορᾶς τοῦ λιμένος καὶ ταχείας τῆς ἐκ τῶν πλοίων γενομένης τῶν φορτίων ἐκκομιδῆς, πολὺς ὁ καταπλέων ἐστὶν εἰς τὸ ἐμπόριον. Καὶ γὰρ ὁ Εὔριπος δισσὸν ἔχων τὸν εἴσπλουν ἐφέλκεται τὸν ἔμπορον εἰς τὴν πόλιν. Ἡ δὲ χώρα πᾶσα αὐτῶν ἐλαιόφυτος· ἀγαθὴ

* Ἐκβάλλομεν τὰς λέξεις ταύτας, αἵτινες ἀντιφάσκουσί πως τοῖς ἡγουμένοις, νομίζοντες παρέμβλημα ἑρμηνεῦον τὸ *μείζων*, παρεισφρῆσαν δὲ ἐκ τῶν ἡγουμένων, *ἐξ Ἀνθηδόνος εἰς Χαλκίδα στάδια ο'*, καὶ προστίθεμεν μετὰ τὸ *μείζων* τὸ ἕνεκα ὁμοιότητος πρὸς τὰ πρῶτα γράμματα τῆς ἐπιφερομένης λέξεως ἐκπεσὸν ΤΙ. Οὕτω δὲ ὁ νοῦς σαφής.

λείψανον εὑρέθη. Ἡμεῖς δὲ φρονοῦμεν ὅτι καὶ ὁ περὶ τὴν *Βρωμοῦσαν* καὶ *Λιανὴν ἄμμον* χῶρος ἴσως περιελαμβάνετό ποτε ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως· τοῦτο εἰκάζομεν καὶ ἐκ τῶν εὑρεθέντων περὶ τὴν Βρωμοῦσαν, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποιησάμεθα λόγον, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ καὶ νῦν ἐνιαχοῦ τοῦ κόλπου τῆς Λιανῆς ἄμμου ὁρωμένου κρηπιδώματος λιμένος. Οὐδεμίαν δ' ὑπερβολὴν φαίνεται ἡμῖν τοὐλάχιστον ἐνέχον τὸ ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Δικαιάρχου λεγόμενον, ὅτι ἡ πόλις τῶν Χαλκιδέων ἦτο μείζων τῶν σταδίων ἑβδομήκοντα· διότι, ἵνα περιέλθῃ τις πάντα τὸν χῶρον τὸν ἀπὸ τοῦ περιβολίου τοῦ Χ. Σίνου μέχρι τοῦ Εὐρίπου, εἶτα τὸν Κάνηθον, ἀπὸ δὲ τοῦ Εὐρίπου ἔλθῃ εἰς τὴν Ἀρέθουσαν καὶ ἀπὸ ταύτης περιελθὼν τὸ Βαθροβούνιον ἐπανέλθῃ, ὁπόθεν ὡρμήθη, εἰς τὸ περιβόλιον τοῦ Χ. Σίνου, νομίζομεν ὅτι θέλουσι παρέλθῃ ὑπὲρ τὰς τρεῖς ὥρας, ἃς πρὸς τρία λεπτὰ τῆς ὥρας ὑπολογιζομένου τοῦ σταδίου ἀποτελοῦσι τὰ ἑβδομήκοντα στάδια (1).

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

δὲ καὶ ἡ θάλαττα. Οἱ δ' ἐνοικοῦντες Ἕλληνες οὐ τῷ γένει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ φωνῇ. τῶν μαθημάτων ἐντός. φιλαπόδημοι, γραμματικοί, τὰ προσπίπτοντα ἐκ τῆς πατρίδος δυσχερῆ γενναίως φέροντες· δουλεύοντες γὰρ πολὺν ἤδη χρόνον, τοῖς δὲ τρόποις ὄντες ἐλεύθεροι μεγάλην εἰλήφασιν ἕξιν φέρειν ῥαθύμως τὰ προσπίπτοντα. Ὁ στίχος Φιλίσκου *Χρηστῶν σφόδρ' ἐστὶ Χαλκὶς Ἑλλήνων πόλις* (Δικαιάρχου Μεσσηνίου ἀποσπάσματα Fragmenta Historicorum τόμ. 2, σελ. 260, Didot).

(1) Ἐκρίναμεν καλὸν νὰ ἐπισυνάψωμεν ἐν τέλει καὶ πίνακα τοπογραφικὸν τῆς νῦν πόλεως Χαλκίδος μετὰ τῶν περὶ αὐτήν, ἵνα ὁ ἀναγινώσκων τὴν πραγματείαν ταύτην ἔχων αὐτὸν πρὸ ὀφθαλμῶν εὐκολώτερον τὰ ἐν αὐτῇ λεγόμενα κατανοῇ.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Συνεδρία ΚΕ΄ (τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1890).

Ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑταιρείας κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις ἀνακάλυψιν αὐτοῦ ὧδε·

Φίλοι ἑταῖροι,

Προτίθεμαι ν' ἀνακοινώσωμαι ὑμῖν σήμερον διὰ πειραμάτων, πῶς κατώρθωσα νὰ παραγάγω κραδάνσεις σύρματος ἐκ λευκοχρύσου, ὅπερ διατηροῦμεν διάπυρον δι' ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, παραγομένας δι' ἐπανειλημμένων διακοπῶν αὐτοῦ τούτου τοῦ ῥεύματος.

Τείνας ὁριζοντίως σύρμα ἐκ λευκοχρύσου μήκους 70 ὑφεκατομέτρων καὶ διαμέτρου ἴσης πρὸς κλάσμα τι τοῦ χιλιοστομέτρου, διεβίβασα ἰσχυρὸν ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα, ἵνα θερμάνω τὸ σύρμα τοῦτο μέχρι λευκοπυρώσεως. Βλέπων δὲ τὴν μεγάλην ταύτην διαστολὴν τοῦ σύρματος κατὰ τὴν δίοδον τοῦ ῥεύματος συνεπέρανα ὅτι τὸ σύρμα θέλει ἐκτελέσει παλμικὰς κινήσεις δι' ἐπανειλημμένων διακοπῶν τοῦ ῥεύματος. Πρὸς τοῦτο παρενέθηκα εἰς τὸ κύκλωμα διακοπτῆρα κοινὸν ἢ κάλλιον τὸν διακοπτῆρα τοῦ Foucault καὶ παρευθὺς τὸ διάπυρον σύρμα τοῦ λευκοχρύσου ἤρξατο κραδαινόμενον καὶ ὑποδιαιρούμενον εἰς ἀριθμόν τινα στασίμων δονήσεων.

Δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ λίαν εὐκρινῶς μίαν, δύο, τρεῖς καὶ μέχρις ὀκτὼ κοιλιῶν, χωριζομένων διὰ δεσμῶν, οἵτινες φαίνονται ὡσεὶ ἀκίνητοι. Ἐλαττοῦντες βραδέως τὴν τάσιν τοῦ σύρματος τοῦ λευκοχρύσου αὐξάνομεν τὸν ἀριθμὸν τῶν δεσμῶν, τοὐναντίον δέ, ἐὰν τείνωμεν μᾶλλον τὸ σύρμα, ὁ ἀριθμὸς τῶν δεσμῶν ἐλαττοῦται, τὸ δὲ

διάπυρον σύρμα κραδαίνεται ἐπὶ τέλους καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ καὶ σχηματίζει μίαν μόνην ἐν τῷ μέσῳ κοιλίαν.

Τὸ ὑποστήριγμα, ἐφ' οὗ τείνω τὸ σύρμα, ἔχει δύο κινήσεις, μίαν μὲν ἵνα αὐξάνωμεν κατὰ βούλησιν τὴν τάσιν τοῦ σύρματος, καὶ ἑτέραν ἵνα βραχύνωμεν ἢ ἐπιμηκύνωμεν αὐτό.

Διὰ τοῦ πειράματος τούτου δυνάμεθα νὰ καταδείξωμεν εἰς πολυάριθμον ἀκροατήριον τὰς ποικίλας κραδάνσεις τῶν χορδῶν.

Ταῦτα ἐπηλήθευσεν ὁ κ. Τ. Ἀργυρόπουλος διὰ ἐπιτυχεστάτων πειραμάτων.

Μετὰ τὸν κ. Τ. Ἀργυρόπουλον ὁ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἀνέγνω περὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Χαλκίδος καὶ περὶ ἀρχαίων τάφων, ἅπερ ἴδε ἀνωτέρω σελ. 607.

Τελευταῖος ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις ἐξετάζων τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ εὑρίσκων ἐν αὐταῖς λείψανα τοῦ ἀρχαίου ἰδιώματος ἑκάστης συνεπέρανεν ὅτι οὐδέποτε ἐπέλιπον οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων, ἑπομένως ἡ δόξα, ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ αὗται χῶραι, ἐξαφανισθέντων τῶν ἀρχαίων κατοίκων, κατῳκήθησαν ὑπὸ ξένων ἐπηλύδων, ἐκμαθόντων τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τῶν ἱερέων ἢ τῶν διδασκάλων, ἐλέγχεται ἀσύστατος. Τὴν ἀνακοίνωσιν βλέπε ἀνωτέρω σελ. 253 κἑξ.

Συνεδρία ΚϚ' (τῇ 25 Νοεμβρίου 1890).

Ὁ ἑταῖρος κ. Ἰωάννης Κοφινιώτης ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις τἀποτελέσματα τῶν περὶ τὴν Ἀργολικὴν πόλιν Μιδέαν ἀνασκαφῶν αὐτοῦ ὧδε·

Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐσκόπουν νὰ ἀνακοινώσω πρὸς ὑμᾶς, φίλοι ἑταῖροι, τὰς σκέψεις μου περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς Ἀργολικῆς πόλεως Μιδέας, ἀλλ' ἀνέβαλον, διότι ἐπεθύμουν νὰ ἐνεργήσω ἀνασκαφάς, ἵνα πεισθῶ περισσότερον περὶ τῆς ἀληθείας τῆς γνώμης μου. Σήμερον θὰ καταστήσω γνωστὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν περὶ τὴν

Μιδέαν, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσα δαπάνῃ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἀλλὰ κρίνω ἀναγκαῖον πρότερον νὰ ἐξηγήσω τοὺς λόγους, οἵτινες μὲ ἔπεισαν νὰ ἐνεργήσω ταύτας. Ἵνα δὲ κατανοήσητε ἐπαρκῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μου καὶ δυνηθῆτε νὰ παραβάλητε τούτους πρὸς τοὺς τῶν ἄλλων, παρακαλῶ νὰ μοὶ ἐπιτρέψητε νὰ ἀναμνήσω ὑμᾶς τί γνωρίζομεν περὶ τῆς πόλεως ταύτης παρὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τί παρὰ τῶν νεωτέρων·

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαναοῦ ἐν Ἄργει ἐβασίλευσεν ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Λυγκεύς, εἶτα Ἄβας, εἶτα οἱ παῖδες αὐτοῦ Ἀκρίσιος καὶ Προῖτος· ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτων ἐκ φιλονικίας καὶ ἔριδος ἤρχισεν ὁ διαμελισμὸς τῆς χώρας καὶ ὁ σχηματισμὸς μεμονωμένων κρατῶν. Καὶ ὁ μὲν Ἀκρίσιος ἐβασίλευσεν ἐν Ἄργει, ὁ δὲ Προῖτος κατέλαβε τὸ Ἡραῖον, τὴν Μιδέαν καὶ Τίρυνθα. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον (2, 4) ὁ Περσεὺς ὁ υἱὸς τῆς Δανάης μετὰ πολλὰς ἀγχιστρόφους τῆς τύχης περιπετείας ἐπανῆλθεν εἰς Ἄργος μετὰ τῆς Ἀνδρομέδας, ἵνα ἴδῃ τὸν πάππον Ἀκρίσιον· οὗτος δ' ὅμως φοβούμενος τὸν παλαιὸν χρησμόν, προλέγοντα ὅτι θὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ τέκνου τῆς θυγατρός, ἐγκαταλιπὼν τὸ Ἄργος ἀπῆλθεν εἰς Λάρισαν. Ἐνταῦθα δὲ γινομένων νεκρικῶν ἀγώνων ὑπὸ τοῦ Τειταμίου βασιλέως τῆς χώρας, ἦλθε καὶ ὁ Περσεὺς θέλων νὰ ἐπιδείξῃ τήν περὶ τὸν δίσκον ἐπιδεξιότητα. Ἀγωνιζόμενος δὲ πένταθλον ῥίπτει λίθον καὶ ἀκουσίως φονεύει τὸν πάππον. Αἰσχυνόμενος δὲ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἄργος καὶ νὰ βασιλεύσῃ ἀντὶ τοῦ δι' αὐτοῦ θανόντος Ἀκρισίου ἀντήλλαξε μετὰ τοῦ Μεγαπένθους υἱοῦ τοῦ Προίτου τοὺς θρόνους. Οὕτω δὲ ὁ μὲν Μεγαπένθης βασιλεύει Ἄργους, ὁ δὲ Περσεὺς Τίρυνθος προστειχίσας διὰ λυκίων ἀρχιτεκτόνων τὰς Μυκήνας καὶ τὴν Μιδέαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Περσέως πόλιν. Ὁ Περσεὺς ἐγέννησεν ἐκτὸς ἄλλων τέκνων καὶ τὸν Ἠλεκτρύονα· οὗτος δὲ τὴν Ἀλκμήνην ἐκ τῆς Ἀναξοῦς θυγατρὸς τοῦ Ἀλκαίου καὶ ἐκ Φρυγίας γυναικὸς Μιδέας ὀνομαζομένης νόθον υἱὸν τὸν Λικύμνιον.

Ἐκ ταύτης τῆς Μιδέας ὠνόμασε καὶ τὴν Περσέως πόλιν Μιδέαν (Στεφ· Βυζ). Ἀποθανόντος τοῦ Περσέως βασιλεύουσιν ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων ὁ Σθένελος, ὁ Ἠλεκτρύων, εἶτα ὁ Εὐρυσθεύς. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου σβέννυται ἡ οἰκογένεια τῶν Περσειδῶν, ἀναβαίνει δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἡ τῶν Πελοπιδῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπετάγη ὁλόκληρος ἡ Ἀργεία μετὰ τῆς Μιδέας. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸ

κέντρον τῆς δυνάμεως ἀπὸ Μυκηνῶν μετηνέχθη εἰς Ἄργος. Ὅτε δ' ὅμως τὸ Ἄργος ὑπὸ τοῦ Κλεομένους, φονεύσαντος 6,000 ἐν τῷ ἄλσει τοῦ ἥρωος Ἄργου, ἠρημώθη κατοίκων, περιῆλθον τὰ τῆς πολιτείας πράγματα εἰς τὰς χεῖρας τῶν δούλων. Διὰ τοῦτο δὲν μετέσχε τὸ Ἄργος τῶν Περσικῶν πολέμων, ἐνῷ ἡ Τίρυνς, αἱ Μυκῆναι, εἰς τὰς ὁποίας ὑπήγετο καὶ ἡ Μιδέα, ἀπέστειλαν ὁμοῦ στρατιώτας 400 εἰς Πλαταιὰς παρὰ τὴν θέλησιν τῆς κυριάρχου πόλεως. Ἀναλαβόντος δὲ τοῦ Ἄργους εἶτα τὴν προτέραν ἀκμὴν κατεστράφησαν ἄρδην αἱ πόλεις αὗται ὑπ' αὐτῶν, ὥστε κατὰ τὸν Παυσ. 2, 25, 8 «ἐπ' ἐμοῦ δὲ Μιδείας πλὴν τὸ ἔδαφος ἄλλο οὐδὲν ἐλείπετο». Παυσ. 8, 27, 1 καὶ Στραβ. 373 «ἔρημος δ' ἔστι ἡ Τίρυνς καὶ ἡ πλησίον Μιδέα». Κατὰ τὸν Παυσ. 6, 20, 7 ἡ Ἱπποδάμεια ἡ θυγάτηρ τοῦ Οἰνομάου βασιλέως τῆς Ἤλιδος καὶ τῆς Ἀστερόπης, σύζυγος δὲ τοῦ Πέλοπος διέμεινεν ἐν Μιδέᾳ, ὅτε ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πέλοπος, διότι αὕτη ἐκ ζηλοτυπίας πρὸς τὸν παῖδα αὐτοῦ Χρύσιππον κατέπεισε τοὺς παῖδας αὐτῆς Θυέστην καὶ Ἀτρέα νὰ φονεύσωσιν αὐτόν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς κτίσεως, τῆς ὀνομασίας καὶ τῆς τύχης τῆς πόλεως γνωρίζομεν παρὰ τῶν ἀρχαίων. Περὶ δὲ τῆς τοποθεσίας δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν ἄλλην μαρτυρίαν ἢ τὴν τοῦ Παυσ. 2, 25, 8 καὶ Στραβ. 373. Ὁ Ἕλλην περιηγητὴς ἀρχίσας τὴν ὁδὸν ἐξ Ἄργους εἰς Ἐπίδαυρον συνήντησε πρὸς δεξιὰν οἰκοδόμημα πρὸς πυραμίδα εἰκασμένον· προχωρήσας δὲ ὀλίγον περαιτέρω καὶ ἐκτραπεὶς τῆς ὁδοῦ εἰς δεξιὰ ἔφθασεν εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Τίρυνθος. Εἶτα δὲ ἐπανελθὼν πάλιν εἰς τὴν λεωφόρον ἔφθασεν εἰς Μίδειαν. «ἐπανελθόντων δὲ ἐς τὴν λεωφόρον, ἐπὶ Μίδειαν ἐς ἀριστερὰ ἥξεις». Ταύτην λοιπὸν τὴν περικοπὴν τοῦ περιηγητοῦ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν οἱ νεώτεροι ἔσπευσαν νὰ εὕρωσιν ἴχνη πρὸς ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐξ Ἄργους εἰς Ἐπίδαυρον.

Ἵνα μὴ καταπονήσω δὲ ὑμᾶς, περιορίζομαι νὰ ἀναμνήσω τὰς γνώμας τῶν δοκιμωτέρων νεωτέρων συγγραφέων, τοῦ Bursian geogr. 2 τόμ. 1872 σελ. 63, τοῦ Forbiger geogr. 1877 σελ. 663, τοῦ Boblaye exped. scient. de Morée 1836 τόμ. 2 σελ. 52, τοῦ Conze 1861 σελ. 19 τόμ. 33, τοῦ Curtius Pelopon. τόμ. 2, σελ. 395-396 καὶ τοῦ Ἀντωνίου Μηλιαράκη γεωγρ. τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας σελ. 79.

Πάντες οὗτοι παραδέχονται ὅτι τὰ παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον

Δενδρὰ εὑρισκόμενα ἐρείπια εἶναι ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Μιδέας. Ἀλλὰ περιπίπτουσιν εἰς πλάνην, διότι ἐσφαλμένως καθ' ἡμᾶς χαράττουσι τὴν λεωφόρον τὴν ἐξ Ἄργους εἰς Ἐπίδαυρον ἄγουσαν. Οὗτοι παραδέχονται ὅτι ἡ λεωφόρος ἀρχομένη ἐξ Ἄργους κατὰ τὴν πύλην Διαμπερές παρήρχετο τὰ ἐρείπια τῆς Τίρυνθος ὀλίγον δεξιά, καὶ εἶτα διὰ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Κοφινίου κατ' εὐθεῖαν διὰ μέσου διαδοχικῶν κοιλάδων, διαρρεομένων ὑπὸ ῥυάκων κατὰ τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἢ Καρακαλᾶ, προσήγγιζε τοὺς περὶ τὴν μονὴν λόφους· καὶ εἶτα ἐντεῦθεν κατερχομένη εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ παρὰ τὸ Λιγουργιὸ κατέληγεν εἰς Ἐπίδαυρον. Παραδέχονται δηλ. ὡς ἀρχαίαν λεωφόρον σχεδὸν τὸ σημερινὸν μονοπάτι διὰ τῆς μονῆς Καρακαλᾶ μέχρι Λιγουριοῦ καὶ Ἐπιδαύρου. Ταύτην λοιπὸν τὴν ὁδὸν ἂν παραδεδεχθῶμεν ἀληθῆ, βεβαίως πρὸς ἀριστερὰν ταύτης πρέπει νὰ θέσωμεν τὴν Μιδέαν παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Δενδρά· ἡμεῖς ὅμως παραδεχόμεθα, ὅτι οὐδαμῶς δύναται νὰ εἶναι αὕτη ἡ ἀρχαία λεωφόρος ὁδός, διότι εἶναι δύσβατος καὶ ἀνώμαλος· δὲν ἠδύναντο ἑπομένως διὰ ταύτης νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὸ ἐπισημότατον ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ τοσοῦτον πλῆθος προσκυνητῶν καὶ μάλιστα ἀσθενῶν, ἐρχομένων ὅπως θεραπευθῶσιν. Τοιαύτην ὁδὸν δὲν ἠδύνατο ὁ Ἕλλην περιηγητὴς νὰ ὀνομάσῃ ποτὲ λεωφόρον. Ἂν ταύτην τὴν ὁδὸν διήρχετο ὁ Παυσανίας, δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἐντεῦθεν τὰ Δενδρά, διότι ἀπέχουσι πολὺ ταύτης. Ἂν δὲ παρακάμπτων ταύτην τὴν ὁδὸν μετέβαινεν εἰς Δενδρά, ὤφειλε νὰ εἴπῃ ὅτι ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν λεωφόρον καὶ ἐξηκολούθησε τὴν εἰς Ἐπίδαυρον ἄγουσαν. Καὶ πολὺ δικαιότερον ἔπρεπε νὰ ἐκφρασθῇ οὕτως· διότι αὐτὸς μόλις παρέκαμψε ὀλίγον τῆς λεωφόρου, ἵνα ἐπισκεφθῇ τὰ ἐρείπια τῆς Τιρύνθου, ἀμέσως προσέθηκεν «ἐπανελθόντων δὲ εἰς τὴν λεωφόρον πρὸς ἀριστερὰ ἥξεις εἰς Μιδέαν». Ἂν ὁ Παυσανίας διήρχετο ταύτην τὴν ὁδόν, τὴν ὑπὸ τῶν νεωτέρων παραδεδεγμένην, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μεταχειρισθῇ τὸν γεωγραφικὸν ὅρον «εἰς ἀριστερὰν» προκειμένου περὶ τόπου πολὺ μακρὰν ἀπέχοντος. Συνήθως οἱ ὅροι οὗτοι πρὸς δεξιὰν καὶ πρὸς ἀριστερὰν τίθενται ἐπὶ ἀποστάσεως ὀλίγον ἀπομεμακρυσμένης.

Ὁ Στράβων 373 ὁμιλῶν περὶ Τιρύνθου λέγει ὅτι «κἀκείνη (ἡ Τίρυνς) ἔρημός ἐστι καὶ ἡ πλησίον Μιδέα». Ἂν παραδεχθῶμεν τὰ Δενδρὰ ὡς τὴν ἀρχαίαν Μιδέαν, δὲν ἦτο δυνατὸν ὁ συγγραφεὺς νὰ

εἴπῃ, ὅτι ἡ Μιδέα εἶνε πλησίον τῆς Τιρύνθου, διότι ἀπέχουσιν ταῦτα τοὐλάχιστον 3 ὥρας. Ὥστε ἡ ὁδὸς πρέπει νὰ χαραχθῇ οὕτως. Ἄρχεται ἐκ τῆς πύλης τοῦ Ἄργους Διαμπερές, παρέρχεται πρὸς δεξιὰν τὰ τείχη τῆς Τίρυνθος, προχωρεῖ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἁγίου Ἠλία τοῦ Κοφινίου, διέρχεται πρὸς μεσημβρίαν τὸ χωρίον Κοφίνι καὶ παρὰ τὸν λοφίσκον τοῦ χωρίου Κατσιγκρίου κάμπτει καὶ καταλήγει εἰς τὴν σημερινὴν ὁδὸν τὴν ἐκ Ναυπλίου εἰς τὸ ἱερὸν ἄγουσαν· αὕτη ἦτο ἡ ἀρχαία ὁδός, ὡς καταφαίνεται σαφῶς ἐκ τῆς ἐξ ὀγκολίθων καλῶς διατηρουμένης ἀρχαίας γεφύρας, κειμένης ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς σημερινῆς γεφύρας παρὰ τὴν θέσιν τὴν λεγομένην Καζάρμα· ἂν ταύτην τὴν ὁδὸν παραδεχθῶμεν ὡς τὴν ἀρχαίαν, τότε δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὸ τοῦ Παυσανίου «ἐς ἀριστερὰν ἥξεις ἐς Μιδέαν» διότι πραγματικῶς ὀλίγον ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ τῆς διερχομένης παρὰ τὸν λοφίσκον τοῦ σημερινοῦ Κατσιγκρίου κεῖται ἡ Μιδέα, τῆς ὁποίας σῴζεται ἡ ἀκρόπολις. Προσέτι δυνάμεθα νὰ ἑρμηνεύσωμεν καὶ τὸ τοῦ Στράβωνος 373 (ἔρημος δ' ἔστι κἀκείνη ἡ Τίρυνς καὶ ἡ πλησίον Μιδέα), διότι μόλις ὥραν ἀπέχει ἡ Τίρυνς τοῦ Κατσιγκρίου. Ἡ Ἀκρόπολις αὕτη κατὰ τὸν Bursian geogr. τόμ. 2, ἔτος 1872 σελ. 62 εἶνε φρούριον εἰς ἀσφάλειαν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐξ Ἄργους εἰς Ἐπίδαυρον καὶ διερχομένης κατ' αὐτὸν κάτωθεν τοῦ φρουρίου. Κατὰ δὲ τὸν Boblaye exped. scient. 1836 τόμ. 2. σελ. 52 «τὸ φρούριον τοῦτο ἦτο προωρισμένον νὰ προστατεύσῃ οἰκοδομήν τινα μεγάλην, ναόν τινα, τοῦ ὁποίου βλέπει τις τὰ τείχη» ἀλλὰ οὔτε ἡ γνώμη τοῦ πρώτου εἶναι ὀρθή, οὔτε τοῦ δευτέρου. Καὶ ἡ μὲν γνώμη τοῦ πρώτου δὲν εἶναι ὀρθή, διότι, ἂν ὑπῆρχε φόβος λῃστείας πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ὁποίας κατεσκευάσθη φρούριον, τοῦτο ἔπρεπε νὰ κατασκευασθῇ παρὰ τὰς χαράδρας καὶ τὰ κρησφύγετα τὰ παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Καρακαλᾶ καὶ οὐχὶ παρὰ τὸ Κατσίγκριον, τὸ ὁποῖον ὀλίγον ἀπέχει τῆς Τίρυνθος, ἔνθα δὲν ἠδύνατο ἑπομένως νὰ συμβῇ λῃστρική τις πρᾶξις ἐν ἀναπεπταμένῳ πεδίῳ, κειμένῳ τόσῳ πλησίον κατοικουμένης χώρας. Οὔτε ἡ γνώμη τοῦ δευτέρου φαίνεταί μοι ὀρθή, νὰ κατασκευασθῇ τούτέστι φρούριον ἐξεπίτηδες, ἵνα προστατεύσῃ ναόν τινα, διότι πρῶτον πρὸς τί ἐχρησίμευεν ὁ ναὸς ἐν τόπῳ ἐρήμῳ; καὶ δεύτερον γνωρίζομεν, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἦτο τόσον ζωηρὸν καὶ ἀκμαῖον, ὥστε δὲν ἦτο ἀνάγκη

φρουρᾶς πρὸς φρούρησιν ἱεροῦ ἐδάφους. Ἡμεῖς τοὐναντίον γνωρίζομεν, ὅτι πολλάκις οἱ ἀρχαῖοι κατεσκεύαζον ἐκκλησίδιόν τι, ἱερόν τι, ἵνα προστατεύσωσι τὰ δάση. Τοιοῦτον ἱερὸν ἀνεκαλύψαμεν πρὸ τριῶν ἐτῶν τῆς ὀρθίας Ἀρτέμιδος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Λυκώνης κεκαλυμμένης ὑπὸ μεγαλοπρεπῶν κυπαρίσσων. Ἂν εἶχον τοιοῦτον φόβον οἱ ἀρχαῖοι βεβαίως θὰ κατεσκεύαζον φρούρια καὶ παρὰ τὸ Ἡραῖον καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς καὶ ναοῖς. Καὶ ἂν ὑπῆρχεν ἀνάγκη τις φρουρίου εἴτε εἰς φύλαξιν τῶν διαβαινόντων κατὰ τὸν μέν, εἴτε εἰς προστασίαν ναοῦ τινος κατὰ τὸν δέ, δὲν θὰ ἦτο τοῦτο τόσον ἐντέχνως κατεσκευασμένον οὔτε θὰ εἶχε τοσαύτην χωριτικότητα, ὁπόσην φαίνεται ὅτι ἔχει. Τὸ φρούριον τοῦτο εἶναι καθ' ἡμᾶς ἡ Ἀκρόπολις τῆς κάτωθεν κειμένης πόλεως Μιδέας.

Ἡ Ἀκρόπολις ἔχουσα ὕψος 160 μ. ἀπέχει τοῦ χωρίου τούτου περὶ τὸ $^1/_2$ τῆς ὥρας καὶ διαιρεῖται εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικήν, ὡς διαιρεῖται καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Τίρυνθος. Ἡ πύλη ταύτης πρὸς δυσμὰς οὖσα ἔχει πλάτος 55/100, ὕψος 2,10/100 καὶ πάχος 56/100. Πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς βορρᾶν ἐνιαχοῦ δὲν ὑπάρχει τεῖχος διὰ τὸ ἀπόκρημνον τοῦ ὄρους. Οἱ λίθοι τοῦ τείχους εἶναι ὀγκώδεις καὶ ἐπιτεθειμένοι ἄνευ ὕλης κολλητικῆς, πάντες δὲ εἶναι ἀκατέργαστοι, κομψῶς δὲ ὁπωσοῦν κατειργασμένοι οἱ τῆς θύρας καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀκροπόλεως. Ὁ τῆς θύρας λίθος ὁ πρὸς βορρᾶν ἔχει καὶ ὀπήν. Τὸ ὕψος τοῦ περιβάλλοντος τείχους πρὸς δυσμὰς εἶναι ἀλλαχοῦ μὲν 3 μ., ἀλλαχοῦ δὲ 4 καὶ ἀλλαχοῦ 5, πρὸς ἀνατολὰς 3 μ , πρὸς μεσημβρίαν 2. Ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως ἐπὶ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς γωνίας εἶναι δεξαμενὴ ὁμοιάζουσα πρὸς τραπέζιον ἀκανόνιστον, τοῦ ὁποίου ἡ πρὸς δυσμὰς παράλληλος πλευρὰ ἔχει ὕψος 4 μ. 10/100 καὶ ἡ πρὸς βορρᾶν 3, 700/100· ἡ διαγώνιος δὲ ἡ μεσημβρινοδυτικὴ μέχρι τῆς βορειοανατολικῆς εἶνε 5,75/100· ἡ βάσις εἶναι τραπεζοειδής, ἀλλὰ εἰς ὕψος 1, 60/100 μετασχηματίζεται εἰς πυραμίδα ὀκταπλευρικὴν δηλ. ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τραπεζίου στηρίζονται ὀγκόλιθοι, τῶν ὁποίων ἡ μεσημβρινοδυτικὴ ἐσωτερικὴ πλευρὰ ἔχει μῆκος 1,35/100, πλάτος 50/100, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς βάσεως τοῦ τραπεζίου ἡ μεσημβρινοανατολικὴ πλευρὰ ἔχει μῆκος 1,60/100, καὶ πλάτ. 65/100, ἡ βορειοδυτικὴ 1,27/100 μῆκος καὶ 45/100 πλάτος, ἡ βορειοανατολικὴ μῆκος 1 καὶ πλάτος 55/100. Ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τούτων, ἐχόντων ὕψος 55/100,

στηρίζονται ἄλλοι ὀγκόλιθοι ποικίλλοντες κατὰ τὰς διαστάσεις οὕτως, ὥστε σχηματίζεται θόλος ἀκανονίστου σχήματος. Τὸ ὕψος τῆς δεξαμενῆς εἶναι 8 μ. 45/100.

Νομίζω ὅτι ἀρκετὰ κατέδειξα εἰς ὑμᾶς, ὅτι τὸ φρούριον τοῦτο δὲν εἶναι ἁπλοῦν φυλακεῖον, ἀλλὰ ἀκρόπολις πόλεως παλαιᾶς.

Ἂν παραδεχθῶμεν τὴν γνώμην τῶν ἄλλων, βεβαίως πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἐνταῦθα παρὰ τὸ Κατσίγκρι ἦτο τόπος ἔρημος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου μόνον τὸ φυλακεῖον τοῦτο βλέπομεν. Ἀλλὰ αἱ κατ' Αὔγουστον μῆνα γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ὑπ' ἐμοῦ ἀνεκάλυψαν, ὅτι ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς ὑπωρείας τοῦ ὄρους, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ἀκρόπολις, μέχρι τῆς πρὸς βορρᾶν ὑπάρχει τεῖχος ἀλλαχοῦ μὲν καταφανές, ἀλλαχοῦ δὲ κεχωσμένον, ἔχον ὕψος 60/100.

Ἀπὸ τοῦ τείχους τούτου τοῦ ἀρχομένου ἀπὸ μεσημβρίας καὶ διήκοντος πρὸς βορρᾶν ἀναφαίνονται τετράγωνα, ἄλλα μὲν μικρά, ἄλλα δὲ μεγάλα, διήκοντα μέχρι τοῦ ὁμαλοῦ μέρους τοῦ ὄρους.

Οἱ σχηματίζοντες τὰ τετράγωνα ταῦτα λίθοι εἶναι ὀγκώδεις καὶ ἀκατέργαστοι. Νομίζω ὅτι ταῦτα ἦσαν οἰκήματα. Περὶ τὸ μέσον τῆς ὑπωρείας ὑπάρχουσι λίθοι ὄρθιοι ἱστάμενοι καὶ σχηματίζοντες τετράγωνον, τοῦ ὁποίου ἡ δυτικὴ πλευρὰ ἔχει μῆκος 18 μ., ἡ βόρειος 4, ἡ ἀνατολικὴ 9 καὶ ἡ μεσημβρινὴ 17. Τούτου τοῦ τετραγώνου ἐξέχουσι τοῦ ἐδάφους 7 μόνον λίθοι ἀπέχοντες ἀλλήλων· οἱ δύο πρὸς μεσημβρίαν ἔχουσι μῆκος 1,30/100, τῶν ὁποίων ὁ ἕτερος εἶναι λελαξευμένος καὶ ἔχει πρὸς τὴν ἄνω γωνίαν ὀπήν.

Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ὄρους ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἐκ Κατσιγκρίου εἰς Ἅγιον Ἀδριανόν, ὑπάρχει φρέαρ ἀρχαιότατον ἔχον βάθος 13 μ. περὶ τὸ ἕβδομον δὲ μέτρον ὑπάρχει σπήλαιον προχωροῦν βαθέως. Εἰς τὸν πυθμένα τοῦ φρέατος ὑπάρχουσι δύο σπήλαια, τὸ μὲν πρὸς τὸ βορειοδυτικόν, τὸ δὲ πρὸς τὸ νοτιοανατολικόν. Πιστεύεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ὅτι ἐκοινώνουν ταῦτα μετὰ τῆς ἀκροπόλεως. Τὰ χείλη τοῦ φρέατος εἶναι κεκαλυμμένα ὑπὸ ἀρχαίων λίθων· περὶ τὸ φρέαρ εἶναι δύο πλυντήρια ἐξ ἀρχαίων λίθων, τῶν ὁποίων τὸ ἕτερον εἶναι σπόνδυλος ἐκ κίονος ναοῦ τινος. Πέριξ τοῦ φρέατος τούτου ἀνευρέθησαν ἄπειρα συντρίμματα ἀγγείων, κεράμων, δύο πήλινα βάρη, δύο ἀγαθίδες, χαλκοῦς δακτύλιος, μία πλαγγών, ἀργυροῦν κομβωτήριον καὶ ἄγκιστρον χαλκοῦν, καὶ ἐργαλεῖόν τι χάλκινον ἀγνώστου χρή-

σεως. Πρὸς τούτοις εὑρέθη πλὰξ εἰς τρία κεκομμένη μετ' ἀναγλύφου παριστῶντος τὸν Δία, ἔχοντα τὴν μὲν δεξιὰν τεταμένην, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατοῦντα κεραυνόν· πρὸς ἀριστερὰν τοῦ ἀναγλύφου ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ «Διὸς Κραταιβάτα». Περὶ τοῦ ἐπιθέτου τὸ πρῶτον ἤδη ἀπαντῶντος ἐγράψαμεν τὰ δέοντα ἐν τῇ ἐφημερίδι «Καιροῖς» τὴν 8 Μαίου 1890. Προσέτι ἀνευρέθησαν ἀγαλμάτιον, τοῦ ὁποίου ὅμως ἐλλείπουσιν αἱ χεῖρες, ἡ κεφαλὴ καὶ οἱ πόδες, μικρόν τι τεμάχιον ἐκ μαρμάρου καὶ τὰ ἑπόμενα νομίσματα·

1) Κορίνθου — Ἀχαίας.

Κεφαλὴ Τιβερίου πρὸς δεξιάν. Ὄπ. Νίκη βαδίζουσα πρὸς ἀριστεράν, τῇ δεξιᾷ κρατεῖ στέφανον ἢ ταινίαν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ κλάδον φοίνικος. Ἐν τῷ πεδίῳ CO — R, περὶ τὸν τύπον δὲ ἐπιγραφὴ ὅλως ἐφθαρμένη.

2) Ἄργους Ἀργολίδος.

Προτομὴ δαφνοστεφὴς Σεπτιμίου Γέτα πρὸς δεξιάν. Ὄπ. ΑΡΓΕΙΩΝ. Ἀπόλλων μουσαγέτης ἱστάμενος κατ' ἐνώπιον τῇ δεξιᾷ κρατῶν πλῆκτρον, τῇ δὲ ἀριστερᾷ λύραν.

3) D. N. CONSTAN — TIVS PPAVS. Προτομὴ Κωνσταντίου τοῦ II, πρὸς δεξιὰν αὐτοκράτωρ καταβάλλων ἱππέα FEL. TEMP. REPARATIO.

4) IMP. C. MAXIMIANVS . . . προτομὴ ἀκτινοστεφὴς τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς δεξιάν. Ὄπ. [COC] ORDIA — MILITVM δύο αὐτοκράτορες χειραπταζόμενοι.

5) IC — XP. προτομὴ Ἰησοῦ κατ' ἐνώπιον. Ὄπ. σταυρὸς ἐν μέσῳ ἀνθέων.

6) Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου προτομὴ ἐστεμμένη πρὸς δεξιάν. D. N. THEODOSIVS p. p. aug. ὄπ. salus reipublicæ. Νίκη σπεύδουσα πρὸς ἀριστεράν.

Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, ἐν τῇ ὁποίᾳ εὑρέθησαν τὰ ἀνωτέρω, πολὺ πιθανὸν εἶναι, ὅτι θὰ ἀνευρίσκοντο καὶ ἄλλα ἀξιολογώτερα, ἂν ἐγίνετο εὐρυτέρα ἀνασκαφή. Ἀλλὰ δὲν προεχώρησα περαιτέρω, διότι ὁ ἀγρὸς ἦτο πεφυτευμένος καὶ ἑπομένως ὁ ἰδιοκτήτης εἶχεν ἀξιώσεις ἀποζημιώσεως. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ φρουρίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ τοῦ χωρίου εἰς μονὴν Καρακαλᾶν πρὸς δεξιὰν εὑρίσκει τις ἴχνη ἀρχαίου τινὸς τείχους καὶ συντρίμματα μεγίστων πίθων, τοὺς ὁποίους

κατέστρεψεν ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἀγροῦ πρὸ ἔτους ἀνευρὼν αὐτούς.

Ἐν τῷ κτήματι δὲ τοῦ Φιλίνη ὑπάρχει τετράγωνον ἀρκετὰ εὐρὺ μετ' ἀρχαίων λίθων, πρὸ ὀλίγων δὲ ἐτῶν ἐσῴζοντο δύο κίονες ὄρθιοι. Ἐντὸς τοῦ τετραγώνου τούτου ὑπάρχει φρέαρ, ἐκ τοῦ ὁποίου πρὸ δύο ἐτῶν ὁ ἰδιοκτήτης ἐξήγαγε συντρίμματα πίθων καὶ τέσσαρας πίθους ἀκεραίους, τῶν ὁποίων τοὺς δύο κατέχει ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ Ναυπλίας, τοὺς δὲ ἄλλους κρατεῖ αὐτός. Ὡς ὁμολογεῖται παρὰ πάντων, ὑπάρχουσιν ἐντὸς τοῦ φρέατος πλεῖστοι πίθοι. Ἐκ τῶν παρατεθέντων χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἐκ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν κατεδείχθη, νομίζω, ὅτι ὁ τόπος οὗτος ὁ περὶ τὸ σημερινὸν χωρίον Κατσίγκρι δὲν ἦτο ἔρημος, ἀλλ' ὅτι κατῳκεῖτο ἐκ παλαιτάτου χρόνου, καὶ ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ πρότερον ὀνομαζομένη ἐκ τοῦ ἱδρυτοῦ Περσέως πόλις, ἔπειτα δὲ μετονομασθεῖσα ἐκ τῆς Φρυγίας παλλακίδος Μιδέας.

Μετὰ τὸν κ. Ι. Κοφινιώτην ὁ κ. Σπ. Κοντογόνης ἀνεκοινώσατο κριτικὰς καὶ διορθωτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὰ Ἐθνικὰ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀνέγνω κύρια ὀνόματα νῦν τὸ πρῶτον γνωριζόμενα καὶ ἐκ πιστῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν συνειλεγμένα. Ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ κ. Σπ. Κοντογόνου θὰ δημοσιευθῇ ἐν τῷ Δ' τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς.

Ὁ δὲ κ. Χατζιδάκις ἐξέθηκε τἀκόλουθα:

Ὑπό τινος τῶν Ἑβραίων τῶν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα κατοικούντων ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς μητρικὴν λαλούντων μετεφράσθη ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἡ παλαιὰ Διαθήκη καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1547 ἐξετυπώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ μετάφρασις αὕτη, γενομένη χάριν τῶν Ἑβραίων τῶν ἀγνοούντων μὲν τὴν Ἑβραϊκὴν δυναμένων δ' ὅμως ν' ἀναγινώσκωσι τὰ Ἑβραϊκὰ στοιχεῖα, ἐγράφη καὶ ἐξεδόθη διὰ χαρακτήρων Ἑβραϊκῶν. Τῆς ἐκδόσεως ταύτης τρία μόνον ἀντίτυπα σῴζονται, ὧν ἓν ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ἐν Παρισίοις. Ἐπειδὴ δ' ὁ μεταφράσας ἦτο, ὅπως καὶ οἱ ἀναγνῶσται αὐτοῦ, ἄγευστος Ἑλληνικῆς παιδείας, δῆλον ὅτι ὁ λόγος αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔχει καλλιεπείας ἀξίωσιν. Ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ ταῦτα τὸ βιβλίον τοῦτο ἔχει μεγάλην γλωσσικὴν ἀξίαν. Διότι οἱ

τότε γράφοντες τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν δὲν ἔγραφον αὐτὴν ὅπως ὁ λαὸς τὴν ἐλάλει, καθ' ὅσον καὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐμάνθανον ἐν ἀρχαίοις ἢ καθαρεύουσι βιβλίοις καὶ τὴν Κοινὴν καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἐν τοῖς ναοῖς ἤκουον· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ καθόλου ἐν πάσῃ τοῦ βίου ἐκφάνσει ὑπῆρχεν ἀπὸ παλαιοτέρων χρόνων φρασεολογία πλήρης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον περὶ πάντων γνωστή. Διὰ ταῦτα καὶ ἄκοντες κατεφέροντο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν τῆς Κοινῆς τύπων· καὶ ἐπειδὴ ἡ καλλαισθησία τῶν τότε προκειμένου περὶ γλώσσης δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, πολὺ λεπτή, ἕκαστος ἔγραφε τὴν γλῶσσαν κατὰ λόγον τῆς παιδείας καὶ ἀνατροφῆς ἢ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Γασμοῦλος ποιητὴς τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μωρέως, ἂν καὶ ἀλλόθρησκος καὶ καταφρονητὴς παντὸς Ἑλληνικοῦ καὶ δεινὸς μισέλλην, μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ γράφει ἑλληνιστὶ καὶ δὴ θὰ εἶχε μάθει πρότερον νὰ γράφῃ καὶ ἀναγινώσκῃ ὁπωσδήποτε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀναμιγνύει φρικτῶς τἀρχαῖα καὶ τὰ νέα στοιχεῖα καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ παρέχει ἡμῖν εἰκόνα γλώσσης οὐδέποτε οὐδαμοῦ ἀληθῶς λαληθείσης (πρβλ. περὶ τούτου Einleitung in die neugriechische Grammatik σελ. 234 κέξ.).

Ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λογος μεταφράσει τὸ πρᾶγμα ἔχει ἄλλως· ἀναντιλέκτως καὶ ἡ γλῶσσα ταύτης δὲν εἶναι πιστὴ καὶ ἀκριβὴς εἰκὼν τῆς λαλουμένης, τὸ μὲν διότι περιέχει πολλοὺς ξενισμοὺς διὰ τὴν κατὰ λέξιν μετάφρασιν, τὸ δὲ διότι ὁ μεταφράζων ἔζη ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων λογιωτάτων ἡμιμαθῶν ἀθλίως λαλούντων καὶ πολλαχῶς ἀναμιγνυόντων καὶ διαστρεφόντων τὴν γλῶσσαν ταύτην, οὗτος δὲ ἄγευστος Ἑλληνικῶν γραμμάτων δὲν ἦτο ὁμολογουμένως ἱκανὸς ν' ἀποκλείσῃ τοῦ λόγου του τὰς ἀρχαΐζούσας ἀλλ' ἐσφαλμένας χρήσεις τῶν λογιωτάτων ἡμιμαθῶν συγχρόνων του, ἀλλὰ γράφων μετεχειρίζετο ἁπλῶς οἱονδήποτε τύπον ἐνεθυμεῖτο ἢ ἤξευρεν. Οὕτω π. χ. παραλαβὼν πάντως ἐκ τοῦ λόγου τῶν ἡμιμαθῶν πρὸς οὓς συνανεστρέφετο γράφει Β' 23 *ἀπὸ ἀνὴρ ἐπάρθην* = ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐλήφθη, Β' 24 *ν' ἀφήσῃ ὁ ἀνὴρ τὸ πατέρα του*, Δ' 1 *ἀγόρασα ἀνὴρ μὲ τὸν Κύριο* = ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ, Δ' 23 *ὅτι ἀνὴρ ἐσκότωσα μὲ τὸ σύντριμμά μου* = ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοί κτλ. Λοιπὸν κατὰ τοῦτον τὸ *ἀνὴρ* εἶναι ἄκλιτον, εἰ καὶ ἡ νεωτέρα κλίσις *ὁ ἄνδρας τοῦ ἄνδρα τὸν ἄνδρα* εὑρίσκεται ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος. Ὡς

βλέπετε οἱ τότε ἀπαίδευτοι ἦσαν ἀντάξιοι πρόγονοι ἐνίων παρ' ἡμῖν παντοπωλῶν προθυμουμένων πολλάκις νὰ καθαρεύωσι τὸν λόγον καὶ προφερόντων παραδοξότατα πλάσματα. Ἀλλ' ὅμως παραβλέποντες τὰ μικρὰ καὶ μικροῦ λόγου ἄξια ταῦτα πλημμελήματα καθὼς καὶ τοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐδιακρίτους ξενισμούς, ἐκ τούτου καὶ μόνου ὅτι ἡ μετάφρασις ἐγένετο χάριν Ἑβραίων λαλούντων μὲν τὴν Ἑλληνικήν, ἅτε ἐν Ἑλληνικαῖς χώραις ζώντων, ἀγνοούντων δ' ὅμως ν' ἀναγινώσκωσιν Ἑλληνικὰ βιβλία (διὸ καὶ ἐν Ἑβραϊκοῖς χαρακτῆρσιν ἐγράφη), δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι στοιχεῖα ὅλως ἀπηρχαιωμένα καὶ ξένα τοῦ τότε λόγου δὲν δύναται νὰ περιέχῃ πολλὰ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος μετάφρασις. Ἐντεῦθεν δυνάμεθα τρία τινὰ νὰ διδαχθῶμεν. Α) ὅτι πολλὰ ξένα μὲν τῆς νῦν λαλουμένης, ἀναγινωσκόμενα δ' ὅμως ἐν ἄλλοις μεσαιωνικοῖς βιβλίοις καὶ δὴ καὶ ἐν τούτῳ ἀκριβῶς διὰ τὴν ἐν τούτῳ ὕπαρξιν αὐτῶν ἀποδεικνύονται κτῆμα τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ ἀπαλλάσσονται οὕτω πάσης ὑπονοίας ὅτι εἶναι ἡμιμαθείας ἀπειρόκαλα πλάσματα κτλ.

Β) ὅτι πολλὰ φαινόμενα γνωστὰ καὶ συνήθη ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῇ ἦσαν καὶ κατὰ τὸν 16^ον^ αἰῶνα κοινότατα.

Γ) ὅτι στοιχεῖά τινα τῆς νῦν λαλουμένης π. χ. τὸ *θὰ* ἠγνοοῦντο ἴσως τότε ἀκόμη ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐσῴζετο λοιπὸν τότε ἀκόμη ἡ ὀνοματικὴ ἀπαρέμφατος, π.χ. Α' 14 *τοῦ χωρίσει*. Β' 22 *τοῦ εἰπεῖ*, *τοῦ φαγεῖ*, *τοῦ κάμει*, *τοῦ φυλάξει*, *τοῦ γεννήσει*, *τοῦ σκοτώσει*, *τοῦ δουλέψει*, *τοῦ δώσει*, *τοῦ συμπαθηθῇ*, *τοῦ κράξει*. Ὁμοίως τὸ *φαγεῖ* « *ὅτι καλὸ τὸ δένδρο γιὰ φαγεῖ* » « *πεθυμητικῶ εἰς θωριὰ καὶ καλὸ γιὰ φαγεῖ* ». Οὕτω τὸ παρ' ἡμῖν *φαγεῖ* εἶναι ἀποδεδειγμένως ἀπαρέμφατον, ἀφοῦ προσέλαβε τὴν συγκεκριμένην σημασίαν ὅτε ἀκόμη ἐσῴζετο ἡ ἀπαρέμφατος.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ κώφωσις τοῦ ἀτόνου *ο* εἰς *ου* καὶ ἡ λέπτυνσις τοῦ ἀτόνου *ε* εἰς *ι* ἡ προσιδιάζουσα τῇ βορείᾳ Ἑλληνικῇ εἶχεν ἀρχίσει τὸν 16^ον^ αἰῶνα· πρβλ. *σύννιφο*, *ὄριξι*, *ἰπί*, *ἰμπροὺ* = ἐμπρό(ς), *ζουνάρια*, *οὔμπροσθε* πάντως διὰ τὸ ουμπρός. Ὁμοίως ἐλέγετο ἤδη τότε *φυλάει* ἀντὶ φυλάττῃ, *ἀναπετάει* = ἀναπετᾷ, *δουλεύγει*, *σερπετεύγει*, *πορεύγεται*, *ἡ ἀδελφή*, *ζωγὴ ζωγῆς*, *τοὶς γυναῖκες*, *τοὶς ἡμέρες* οὐχὶ τὰς γυναῖκας ἢ τὰς γυναῖκες. Ὁμοίως *ζωdανή*, *δεdρό*, *ἐdρέπονταν*, *ἑβδομήdα*, *τὴ γγοιλιά σου*, πρὸς τούτοις *ἀκούτε*, *γιὰ τ' ἐσένα* κατὰ τὸ

μετ' ἰσένα, ξετελειώθηκαν, ἐπλάστηκαν καὶ ἐκρυβήθηκα, ἐφοβήθηκα, ξέρει ξέρουν ἤξεραν, γγίξετε μαζωχτοῦν μάζωγμα ἀλλὰ φύσησε σφάλισε φταίσιμο. Τῆς ἡμεροῦς τῆς νυχτοῦς καὶ τῆς θαλάσσους, τοῦ ἐνοῦ κριάς, πουρνὸ, ῥουθούνια, κρουστάλλι, ναιῶνα = αἰῶνα, χτεῖ = χτίζει ἀπὲ = ἀπό, ποῦ 'σαι; εἴδγεν νὰ δγῇ, τὴν ἠγῆ, τῆς ἠγῆς ἠγῆς κτλ.

Ἰδιαιτέρας σημειώσεως ἄξιον τὸ ἐν Γ' 18 *ἀκάθι*, δι' οὗ σαφῶς ἐξελέγχεται ἡμαρτημένη ἡ κατὰ μετάθεσιν παραγωγὴ τοῦ *ἀγκάθι* ἐκ τοῦ *ἀκάνθι*· ἀναντιλέκτως πρὸ τοῦ *θ* ἀπεβλήθη πρῶτον τὸ *ν*, πρβλ. *πεθερὸς-ά, ῥεβίθια, κολοκυθιά* κτλ. καὶ μετὰ ταῦτα τὸ *κ* ἐτράπη εἰς *g* ὅπως ἐν τῇ *κινάρα ἀγκινάρα* κτλ. Ὁμοίως ἀξιοσημείωτος ἡ λέξις *ὀχτρία* ἐκ τοῦ ὀχτρὸς ἀντὶ ἐχθρία κατὰ τὸ φιλία, καὶ *βαθυπνία* κτλ.

Περὶ τῆς μεταφράσεως διέλαβε πρὸ μηνῶν ὁ Κερκυραῖος λόγιος Λάζαρος Βελέλης ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν Ἑβραϊκῶν σπουδῶν καὶ πειστικῶς ἀπέδειξε τὴν πολλαπλῆν χρησιμότητα τῆς μεταφράσεως ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Γραφικῶν σπουδῶν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑβραίων κτλ. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν μετέγραψεν εἰς Ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας καὶ ἐδημοσίευσεν ὁ αὐτὸς λόγιος ὡς δεῖγμα βραχὺ τὰ 4 πρῶτα κεφάλαια τῆς Γενέσεως μετὰ προλόγου καὶ συντόμων σημειώσεων.

Ὁ κ. Βελέλης κάτοχος ὢν τῆς τε Ἑβραϊκῆς καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς εἶναι ἀληθῶς ὁ μόνος κατάλληλος ν' ἀναλάβῃ τὴν μεταγραφὴν καὶ ἔκδοσιν τοῦ πολυτίμου τούτου μεσαιωνικοῦ κειμένου. Ἀλλ' ὡς φαίνεται, οἰκονομικοὶ λόγοι κωλύουν αὐτὸν εἰς ἐπιτέλεσιν τούτου. Εὐχῆς ἔργον ὁμολογουμένως θὰ ἦτο, ἂν ἢ τὸ Πανεπιστήμιον ἢ ἡ Κυβέρνησις εἴτε ἄλλος οἱοσδήποτε ἤρχετο εἰς ἐπικουρίαν τοῦ κ. Βελέλη.

Περὶ τῶν ἐν τῷ προλόγῳ καὶ ταῖς σημειώσεσι λεχθέντων ὑπὸ τοῦ κ. Βελέλη περὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς καί τινων Ἑλληνικῶν παρατηρῶ τινα συντόμως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ἵνα ὅταν Θεοῦ εὐδοκοῦντος ὁ ἀξιότιμος κ. Βελέλης προβῇ εἰς μεταγραφὴν καὶ δημοσίευσιν τοῦ ὅλου ἔργου, λάβῃ ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν. Ἐν Α' 9 τονιστέον ἡ *ξέρη* οὐχὶ ἡ ξερή, καὶ *λαβοῦτο* οὐχὶ λάβουτο, ὁμοίως οὐδεμία χρεία τῆς διορθώσεως *ἀ[γ]κάθι*, ἀφοῦ ἡ γραφὴ ἀκάθι εἶναι παλαιὰ καὶ διδακτική. Δὲν εἶναι ἀκριβὲς ὅτι τὸ *ἡμέρες* ἐγένετο ἐκ τοῦ ἡμέρας τροπῇ τοῦ *α* εἰς *ε*, οὐδ' ἡ γένεσις τοῦ *ἔτσι* ἐκ τοῦ ἴσως, οὐδὲ ἡ τοῦ *τ* ἐμφάνισις ἐν

τῷ *γιατ' ἐσὲν* ἐκ τοῦ *γιατὰ ἐσέν*, (πρβλ. 'Αθηνᾶς Α'. σελ. 270), οὐδὲ ἡ ἐτυμολογία *ἐχερίστην* ἐκ τοῦ *χέρι* ἀλλ' ἐκ τοῦ *ἐγχειρῶ* (πρβλ. 'Αθηνᾶς Α'. σελ. 263 σημ.)· οὐδὲ τὸ *σ* τοῦ *σερπετὸ* δύναται νὰ προῆλθεν ἐκ τῆς τοῦ δασείας τοῦ *ἑρπετόν*, οὐδὲ ὅτι τὸ *ὄνομα παρ' ἡμῖν εἶναι σχεδὸν ἄκλιτον* (πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 244 κέξ.), οὐδ' ἀληθεύει ὅτι ἡ αἰτιατικὴ τῶν ὀνομάτων ἐγένετο ὀνομαστικὴ (πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 248) κτλ.

Ταῦτα ἡμεῖς σήμερον ἐκλαμβάνομεν οὐχὶ οὕτως ἐξωτερικῶς. Ἐννοεῖται ὅτι διὰ τῶν παρατηρήσεων τούτων οὐδαμῶς ἐπιθυμῶ νὰ λυπήσω τὸν ἀξιόλογον λόγιον, ὃν ἐπαινῶ ἐπὶ τῷ ἐπιχειρήματι καὶ εὔχομαι ἐκ καρδίας ὅπως εὐτυχήσῃ νὰ περάνῃ τὸ ἔργον παρέχων οὕτως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς διὰ τῆς μεταφράσεως ταύτης βοήθημα ὁποῖον περίπου καὶ οἱ Ο'. διὰ τῆς παλαιοτέρας μεταφράσεως τῆς αὐτῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Συνεδρία ΚΖ' (τῇ 13 Ἰανουαρίου 1891).

Ὁ γραμματεὺς τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης ἀνήγγειλε τὸν θάνατον τοῦ ἀντιπροέδρου τῆς Ἑταιρείας ἀοιδίμου Λουκᾶ Παπᾶ Ἰωάννου ἑρμηνεύσας τὸ κοινὸν ἄλγος ἐπὶ τῇ ἐνσκηψάσῃ τῇ τε Ἑταιρείᾳ καὶ τῇ Ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ καθόλου συμφορᾷ ὧδε·

Φίλοι ἑταῖροι,

Ἐκ τῆς πρὸς ὑμᾶς μετὰ συντετριμμένης καρδίας γενομένης προσκλήσεως τοῦ Διοικητικοῦ τῆς Ἑταιρείας Συμβουλίου πρὸς συμμέθεξιν θλιβερωτάτης τελετῆς γινώσκετε ἤδη τὴν ἐνσκήψασαν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἑταιρείᾳ μεγάλην συμφοράν. Ζωηρὸν ἔτι ᾐσθανόμεθα τὸ ἄλγος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ ἀνδρὸς ἐμμουσοτάτου καὶ τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων ἐραστοῦ, τοῦ ἀοιδίμου ἑταίρου καὶ συνιδρυτοῦ Θεοδώρου Νέγρη, καὶ δευτέρα πληγὴ κεραυνοῦ ὀξυτέρα κατηνέχθη ἐπὶ τὸ νεαρὸν ἔτι καὶ ἁβρὸν τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας σῶμα.

Ὁ ἀνήρ, οὗ ὁ θαυμαστὸς πρὸς τὴν ἐπιστήμην ζῆλος καὶ τὰ λαμπρὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα συνεπέρρωσαν ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ἐπιστημόνων

ἡμῶν τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως καὶ εὐδοκιμήσεως ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας, ὁ ἀνήρ, ὅστις ὑπὲρ τῆς ἱδρύσεως τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας ἐν ἀπλέτῳ χαρᾷ καὶ ἐνθουσιασμῷ συνειργάσατο, ἱδρυθεῖσαν δὲ περιεκόσμει καὶ κατηγλάιζε διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ αἴγλης καὶ συνηύξανε διὰ σοφῆς καὶ προθυμοτάτης συνεργασίας, ὁ σεβαστὸς καὶ πολύτιμος ἡμῶν ἀντιπρόεδρος ἀνηρπάγη ἐκ τοῦ μέσου ἡμῶν. Δὲν θὰ ἀκούωμεν πλέον τὴν φίλην αὐτοῦ φωνήν, δὲν θὰ ἐμφορώμεθα πλέον τῆς σοφῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, δὲν θὰ κοσμήσωσι πλέον τὰς στήλας τοῦ περιοδικοῦ ἡμῶν σοφαὶ αὐτοῦ ἐπιστημονικαὶ ζητήσεις. Δὲν ἐστερήθημεν μόνον προσφιλεστάτου ἑταίρου, προθύμου συνεργάτου, ἐπιστήμονος πρώτης τάξεως, ἀνδρὸς ἐξόχου κοινωνικῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ πρὸς πᾶσι τούτοις ἐστερήθημεν ἀνδρὸς ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως ἱσταμένου, ἐν τῇ ἡλικίᾳ ἐκείνῃ, καθ' ἣν βλαστάνουσι τὰ κεδνὰ τῆς ἐπιστήμης βουλεύματα, ἀνδρὸς εὑρισκομένου ἐν περιωπῇ, ἐξ ἧς πάντες ἀνεμένομεν ἔτι μείζονα τἀγωνίσματ' αὐτοῦ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐν τῷ σχηματίζεσθαι διατελούσης Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἀπώλεια τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν ἀντιπροέδρου εἶνε πανθομολογουμένη συμφορὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Τὸ μέγεθος δὲ τῆς συμφορᾶς δύναταί τις νὰ καταμετρήσῃ, ὅταν ἀναλογισθῇ οὐ μόνον οἵα ἦτο παρ' ἡμῖν πρὸ τοῦ Λουκᾶ Παπᾶ Ἰωάννου ἡ ἐπιστήμη αὐτοῦ καὶ οἵα θὰ εἶνε ἐπὶ πολὺν ἴσως χρόνον μετὰ τὸν πολύκλαυστον αὐτοῦ θάνατον, ἀλλὰ καὶ τὰς δυσμενεστάτας συνθήκας, ὑφ' ἃς ἀγωνίζεται ν' αὐξηθῇ παρ' ἡμῖν ἡ ἐπιστήμη καθόλου.

Πρὸς ταύτην ἀκριβῶς τὴν δυσμένειαν ἀντιμαχόμεναι διηνεκῶς αἱ εὐγενεῖς ἐπιστημονικαὶ φύσεις ἐξαντλοῦνται καὶ πίπτουσιν, ὅτε ἀκριβῶς ἔδει νὰ ἵστανται ἀκμαῖαι καὶ θάλλουσαι. Οὗτος εἶνε τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ὁ πικρότατος κλῆρος, τὸ νὰ περισυλᾶται ὑπὸ τοῦ ἀσπλάγχνου θανάτου τὰς μετὰ μυρίων πόνων καὶ ἀγώνων, τὰς διὰ συνεμπτώσεως πάνυ δυσχερῶς συνερχομένων συγκυριῶν παρασκευασθείσας ἐπιστημονικὰς δυνάμεις ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς παραγωγῆς αὐτῶν. Εἶνε τοῦτο Σισύφειος καταδίκη τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης· ἀλλ' εἶνε καταδίκη ὑπὸ τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους ἡμῶν καταστάσεως καὶ τῶν κοινωνικῶν περιπετειῶν, ἐν αἷς διατελοῦμεν, ἐπιβεβλημένη.

Ψυχαὶ εὐγενεῖς καὶ γενναῖαι ἔρωτι θαυμαστῷ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἐγκεντρισθεῖσαι, ἐμπεφορημέναι δὲ τῆς προγονικῆς εὐγενείας καὶ εὐ-

κλείας καὶ σύμβολον ἔχουσαι τὸ «μηδὲ γένος προγόνων αἰσχυνέμεν, οἳ μέγ' ἄριστοι ἐγένοντο», ἐπιβάλλουσι τῷ γεηρῷ αὐτῶν σκήνει ἀγῶνας, πρὸς οὓς δὲν δύναται τοῦτο ν' ἀντίσχῃ. Πρὸς μυρίας λοιπὸν ἀνυπερβλήτους δυσχερείας καὶ προσκόμματα διηνεκῶς παλαίουσαι συντρίβονται ἐπὶ τέλους ὑπ' αὐτῶν.

Οὗτοι εἶναι οἱ ἀφιλοκερδέστατοι τῆς ἐπιστήμης ἡμῶν μάρτυρες, οἵτινες ἐκ μεγαλοπράγμονος ἐπιθυμίας πρὸς τὸ ἀναπληρῶσαι τὰ ἐλλείποντα ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἰδίας ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς καὶ δόξης ἀφειδοῦσι τῆς ζωῆς αὐτῶν καὶ φθίνουσι παρακαίρως ὡς καλλίκομα δένδρα βρίθοντα μὲν τῷ καρπῷ, μαραινόμενα δὲ πρὸ τῆς ὡριμάσεως αὐτοῦ.

Τοὺς εὐγενεστάτους καὶ ἀφιλοκερδεστάτους μάρτυρας τῆς ἐπιστήμης δὲν θὰ κρίνῃ βεβαίως ἡ τῆς ἐπιστήμης ἱστορία μόνον ἐκ τῶν καταλειφθέντων ὑπ' αὐτῶν ἔργων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς μεγαλοπραγμοσύνης, πρὸς ἣν δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀντίσχωσι σωματικαὶ δυνάμεις, ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτῶν ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἐθελοθυσίας, μεθ' ἧς ἠγωνίσαντο νὰ παρασκευάσωσιν ἀπονώτερον καὶ τιμιώτερον μέλλον εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν τῆς Ἑλλάδος βίον καὶ νὰ καταστήσωσιν εὐνοϊκώτερον καὶ γονιμώτερον τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος πρὸς ἐπιστημονικὴν παραγωγήν.

Οἱ ἄνδρες οὗτοι σχηματίζουσι τὸν κοινωνικὸν καὶ ἐθνικὸν θησαυρόν, τὴν ἐθνικὴν δύναμιν. Τούτων τὰ ὀνόματα καὶ αἱ πράξεις ἀποτελοῦσι τὰ ἰδεώδη, πρὸς ἃ ἀντιφιλοτιμοῦνται αἱ νέαι γενεαί, οὗτοι εἶναι οἱ προμαχῶνες, ἀφ' ὧν μάχονται ὑπὲρ αὐτοτελοῦς ἐθνικῆς ὑπάρξεως, εἶναι τὰ λάβαρα, ὑφ' ἃ φαιδροὶ καὶ γηθόσυνοι ἀναλαμβάνουσι πάντα ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἀγῶνα.

Τοιοῦτος μάρτυς τῆς ἐπιστήμης ἀφιλοκερδέστατος, ἀκρογωνιαῖος ὄντως λίθος τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἡμῶν οἰκοδομήματος, δύναμις καὶ σημαία τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἔργον ἐγένετο ὁ ἀφ' ἡμῶν μεταστὰς πολύκλαυστος φίλος καὶ ἑταῖρος Λουκᾶς Παπᾶ Ἰωάννου. Τούτου τὴν μνήμην θὰ περιέπῃ καὶ περιθάλπῃ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν ὡς τὸ πολυτιμότατον αὐτῆς ἀγαθόν, ὡς κέντρον ἐπιστημονικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐθελοθυσίας.

Πρὸς τιμὴν τῆς μακαρίας ψυχῆς τοῦ σεβαστοῦ ἡμῖν ἀντιπροέδρου παρακαλῶ ὑμᾶς, φίλοι ἑταῖροι, νὰ ἐγερθῆτε ἐκ τῶν θέσεων ὑμῶν.

Αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη.

Ὁ δὲ κ. Σπ. Βάσης ἀνέγνω κριτικὰς αὐτοῦ παρατηρήσεις εἰς τὸν Β' τόμον τῆς τοῦ κ. Βερναρδάκη ἐκδόσεως τῶν Πλουτάρχου ἠθικῶν καταχωρισθείσας ἐν σελ. 270 κέξ.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Κ. Ζησίου ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις περὶ τῶν σημειωμάτων τοῦ μηναίου τῆς μονῆς Ἀστερίου τὰ ἐν σελ. 504 καὶ ἑξῆς κατακεχωρισμένα.

Τελευταῖος ὁ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο τὰς ἐκ Χαλκίδος ἐπιγραφὰς τάσδε·

1

ΙΑΣΩΝ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Αὕτη γεγραμμένη ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, ἧς τὸ μῆκος 0,65, τὸ δὲ πλάτος 0,36, ἐχούσης ἀετωμάτιον καὶ ἑκατέρωθεν τῶν γραμμάτων ῥόδακας, εὑρέθη ἐντετειχισμένη ἐπὶ τῆς κατεδαφισθείσης βορείου πλευρᾶς τοῦ φρουρίου Χαλκίδος.

2

ΚΙΤΤΟΝ ΑΡΚΕΣΙΛΑΟΥ
ΦΕΙΔΙΑΣ ΚΛΕΟΝΙΚΟΥ
ΤΟΙΣ ΘΕΟΙΣ

Αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ τετραγώνου μεγάλου λίθου ἔχοντος ἄνωθεν δύο ὀπάς, ὧν ἡ μὲν εἶνε στρογγύλη, ἡ δὲ ἔχει σχῆμα ποδός. Ἐκ τούτων τις κρίνων οὐδαμῶς ἀμφιβάλλει, ὅτι ὁ λίθος οὗτος ἦτό ποτε βάσις ἀνδριάντος εἰκονίζοντος τὸν Κίττον τὸν Ἀρκεσιλάου, ὃν Φειδίας ὁ Κλεονίκου τοῖς θεοῖς ἀνέθηκεν. Καὶ ὁ λίθος οὗτος εὑρέθη κατεδαφιζομένου τοῦ φρουρίου.

3

ΘΕΟΚΛΕΑ
ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ

4

ΚΛΕΩΝ
ΚΛΕΟΜΕ
ΝΟΥΣ

5

ΝΙΚΟΚΡΑΤ[ΗΣ]
<ΙΜΠΛ. . . .

6

[ΔΕΙ]ΝΑΡΧΟΣ
[ΕΠΑΜΕ]ΙΝΩΝΔΟΥ

7

ΝΙΚ[Ω]
ΑΡΙΣΤΟΔΙΚΟ[Υ]

8

ΘΗΓΙΣ
ΙΑΣΩΝΟΣ

9

. . ΕΟΜΟΣ
ΕΥΡΥΝΟΜΟΥ

10

ΔΑ∪ (Δαμὼ ἢ Δάμων;)
ΠΡΩΤΑΓ[ΟΡΟΥ;]

11

. . . ΝΟΣ
. . . ΡΙΔΟΥ
. . . ΟΥΛΗ
. . . ΑΤΟΥ

12

ΠΕΡΙΤΟΥ (ἡ ὀνομ. Περίτας).

Αἱ τελευταῖαι δέκα ἐπιγραφαὶ κεῖνται ἔξωθεν τῆς θύρας τῆς οἰκίας Βλαχοπούλου. Αἱ πλάκες, ἐφ' ὧν εἶνε κεχαραγμέναι, δὲν σῴζονται ἀκέραιαι· διὸ καὶ ἔν τισι τούτων ἐλλείπουσι γράμματα, ὧν τινὰ μὲν συνεπληρώσαμεν ἡμεῖς, τινὰ δὲ καὶ ἀσυμπλήρωτα κατελίπομεν. Παρατηρητέον τὰ ὀνόματα *Θεοκλέα* καὶ *Θηγὶς* ἢ *Θῆγις*, ἅτινα δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ τοῦ Παπίου λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων

13

ΟΔΗΜΟΣ Ο ΕΡΕΤ[ΡΙΕΩΝ
ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΝ ΔΗΜΗ[ΤΡΙΟΥ
ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ Κ[ΑΙ ΕΥΝΟΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ Α[ΝΕΘΗΚΕΝ
ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΛΗ[ΤΟΙ]

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἀποκεκρουμένης, ἧς τὸ νῦν μῆκος 0,45 καὶ πλάτος 0,26, κεῖται δὲ ἐν τῷ ναῷ τῆς *Παναγίας* τοῦ χωρίου τοῦ πέραν τῆς Ἐρετρίας κειμένου *Βάθειας*.

14

ΦΑΝΟΚΛΗΣ<ΣΩΤΙΜ[ΟΝΤ
ΟΝ ΑΝΕΨΙΟΝ ΚΑΙ ΚΛΕΑΡΙΣΤΗ
ΣΩΤΙΜΟΥ ΤΟΝ ΑΝΔΡΑ ΦΑΝΟΚΛΗ

ΤΙΜΟΚΡΑΤΟΥ ΑΡΤΕΜΙΔΙ
ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΛΗΤΟΙ
ΕΥΧΕΙΡ ΚΑΙ ΕΥΒΟΥΛΙΔΗΣ ΑΘΗ
ΝΑΙΟΙ ΕΠΟΙΗΣΑΝ

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὑρέθη ἐν *Βλαχοχωρίοις* τῆς *Βάθειας*, εἶνε δὲ κεχαραγμένη ἐπὶ λίθου, οὗ τὸ μὲν μῆκος 0,65 τὸ δὲ πλάτος 0,55. Ἐπ' αὐτοῦ ἦσαν ἱδρυμέναι αἱ εἰκόνες τῶν μνημονευομένων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Σωτίμου καὶ Φανοκλέους, ἃς ἐποίησαν οἱ Ἀθηναῖοι τεχνῖται Εὔχειρ καὶ Εὐβουλίδης.

15

ΤΟΥΧΩΝ

Ταύτην γεγραμμένην ἐπὶ νεκρικῆς στήλης ἐκ μέλανος λίθου τεθραυσμένης κάτωθεν εἶδον κατακειμένην μετὰ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὴν κατεδάφισιν τοῦ φρουρίου εὑρεθεισῶν ἐν τῇ ἀστυνομίᾳ Χαλκίδος. Ὡς δὲ παρὰ τοῦ ἀστυνόμου ἔμαθον, ὁ λίθος οὗτος κατεσχέθη ἐν χερσὶ τοῦ Ι. Νασλίμη, ὅστις ἔλαβεν αὐτὸν ἐκ Βώλου.

Συνεδρία ΚΗ' (τῇ 10 Φεβρουαρίου 1891).

Ὁ κ. Ἠλίας Λιακόπουλος διέλαβε περὶ ἀνωμαλιῶν τινων τοῦ Corpus juris Civilis, ἀναφερομένων εἰς τοὺς περὶ κυοφορουμένων κανόνας, ὡς ἕπεται·

Ἀνωμαλίαι τινὲς ἐν τῷ *Corpus Juris Civilis*· ὡς πρὸς τοὺς κυοφορουμένους.

Ὡς γνωστόν, ὁ ἄνθρωπος ἄρχεται ὢν πρόσωπον ἐν τῷ δικαίῳ, ἤτοι ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, εὐθὺς ὡς γεννηθῇ, ἤτοι εὐθὺς ὡς ζῶν καὶ ἔχων ἀνθρωπίνην μορφὴν ἀποχωρισθῇ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ τεχθὲν εἶνε πρόσωπον, ἀδιάφορον ἂν ὀλίγας μόνον στιγμὰς διήρκεσεν ὁ βίος αὐτοῦ. Τοὐναντίον δὲ πρὸ τῆς ὡς ἄνω γεννήσεως δὲν ὑπάρχει πρόσωπον, ἀλλὰ τὸ κυοφορούμενον

εἶνε μέρος τῶν σπλάγχνων τῆς ἐγκύου. Τὸ δίκαιον ὅμως δὲν ἀδιαφορεῖ ἐντελῶς περὶ τοῦ ἐμβρύου. Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους τοῦτο μέλλει νὰ καταστῇ πρόσωπον, λαμβάνει μέτρα δι' ὧν τείνει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν γνησιότητα καὶ ἀκεραιότητα τοῦ μέλλοντος προσώπου. Καὶ περαιτέρω δὲ τὸ δίκαιον προβαῖνον θεωρεῖ τὸ κυοφορούμενον ὡς ἤδη γεγεννημένον (nasciturus pro nato habetur)· τὸ πλάσμα ὅμως τοῦτο καθιεροῦται ὑπὸ τοῦ δικαίου τότε μόνον, ὅταν δι' αὐτοῦ πρόκειται νὰ προφυλαχθῇ ὁ κυοφορούμενος ἀπὸ ζημίας θετικῆς ἢ ὑποθετικῆς, ἣν ἄνευ τοῦ πλάσματος θὰ ὑφίστατο· ἐὰν λ. χ. ἐπάγηται εἰς κυοφορούμενον κληρονομία, ἄνευ τοῦ ἀνωτέρω πλάσματος, ἤθελεν ἀπολεσθῇ αὕτη ὡς πρὸς αὐτόν, διότι ὁ κυοφορούμενος μὴ ὢν εἰσέτι πρόσωπον, ἤτοι ἄνθρωπος ἱκανὸς πρὸς ἀπόκτησιν, δὲν ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ οὐδὲ τὴν κληρονομίαν. Τοὐναντίον ὅμως προκειμένου νὰ ὠφεληθῇ οὐχὶ αὐτὸς ὁ κυοφορούμενος, ἀλλ' ἕτερός τις, τὸ πλάσμα οὐδεμίαν ἔχει ἰσχύν. Τοῦτο ῥητῶς ἀποφαίνονται αἱ Πηγαί, κατὰ τρόπον μάλιστα ἀνεπίδεκτον ἐξαιρέσεως· ὡς ἐν παραδείγματι ἐν τῇ l. 7 (1.5) Πανδ. ἀναγινώσκεται: Qui in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset custoditur, quotiens de commodis *ipsius partus* quæritur· quamquam *alii* antequam nascatur *nequaquam* prosit. Ὁμοίως ἐν τῇ l. 231 (50.16) Πανδ. quod dicimus eum, qui nasci speratur pro superstite esse, tunc verum est, cum de ipsius jure quæritur· aliis autem non prodest nisi natus. Περιττὸν νὰ παραθέσωμεν ἕτερα ὅμοια χωρία ἐκ τῶν Πηγῶν, ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν, ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς ἑρμηνευταῖς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἀστικοῦ δικαίου ἄνευ ἐξαιρέσεως θεωρεῖται ὡς γενικὸς κανών, ὅτι ὁ κυοφορούμενος θεωρεῖται ἀντὶ τεχθέντος, ὅταν *ἑαυτὸν* οὐχὶ δὲ καὶ ὅταν *ἕτερον* νὰ ὠφελήσῃ πρόκειται. Ἀλλ' ὅμως καθ' ἡμᾶς ὑπάρχουσιν ἐν τῷ C. J. C. χωρία διασείοντα τὴν γενικότητα τοῦ ἄνω κανόνος, χωρία μὴ καθιεροῦντα μὲν ῥητῶς, ἀλλὰ τοὐλάχιστον προϋποτιθέντα, ὅτι ὁ κυοφορούμενος θεωρεῖται ἀντὶ τεχθέντος καὶ ὅταν *ἕτερος* ἐκ τοῦ πλάσματος τούτου νὰ ὠφεληθῇ πρόκειται. Παρατίθεμεν τὸ ἑξῆς l. 18 Πανδ. 36.2 Julianus· is cui ita legatum est «quandoque liberos habuerit» si prægnate uxore relicta decesserit, intellegitur expleta condicione decessisse et legatum valere, si tamen postumus natus fuerit. Κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἰουλιανοῦ

κατελείφθη εἴς τινα κληροδοσία ὑπὸ τὴν αἵρεσιν «ἐὰν ἀποκτήσῃ τέκνα», οὗτος δ'ἀπέθανε καταλιπὼν γυναῖκα ἔγκυον. Κατὰ τὸν νῦν γενικῶς κρατοῦντα κανόνα, ἐπειδὴ ὁ κυοφορούμενος δὲν πρόκειται νὰ ὠφελήσῃ ἑαυτὸν ἀλλ' ἕτερον, τὸν κληροδόχον πατέρα αὐτοῦ, δὲν θὰ θεωρῆται ἀντὶ τεχθέντος, ἄρα ἡ αἵρεσις «ἐὰν ἀποκτήσῃ τέκνα» δέον νὰ θεωρηθῇ ἀτονήσασα· καὶ ὅμως ὁ Ἰουλιανὸς ἀποφαίνεται τοὐναντίον, ὅτι ἡ αἵρεσις θεωρεῖται πληρωθεῖσα. Κατὰ τὴν ἐμμέσως λοιπὸν ἐκδηλουμένην τοῦ Ἰουλιανοῦ γνώμην ὁ κυοφορούμενος θεωρεῖται ἀντὶ τεχθέντος καὶ ὅταν *ἕτερον* νὰ ὠφελήσῃ πρόκειται.

Ἡ γνώμη αὕτη φαίνεται ἐνισχυομένη καὶ ὑπὸ τοῦ ἑξῆς ἑτέρου νόμου l. 1 § 11 (38.16) Ulpianus. Non solum autem *naturales* verum etiam *adoptivi* quoque jura consanguinitatis habebunt cum his qui sunt in familia *vel in utero* vel post mortem patris nati.

Ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ λέγεται, ὅτι οἵ τε φυσικοὶ καὶ οἱ θετοὶ κατιόντες θὰ ἔχωσι τὰ δίκαια τῆς ὁμαιμότητος μετὰ τῶν *κυοφορουμένων*· ἐπειδὴ δὲ βεβαίως οὐδεὶς δεσμὸς συγγενείας ἢ ἄλλος εἶνε δυνατὸς μετὰ μὴ ὄντος ἤδη προσώπου, ἀκόλουθον εἶνε, ὅτι ἐνταῦθα ὁ νομομαθὴς ὑπονοεῖ τὸν κυοφορούμενον ὡς ἤδη γεγεννημένον ἤτοι ὡς πρόσωπον ὑπάρχον· καὶ ὅμως δὲν πρόκειται περὶ ὠφελείας αὐτοῦ τούτου, ἀλλὰ γενικῶς περὶ ὑπάρξεως δικαίων ὁμαιμότητος ὑπὲρ κατιόντων φυσικῶν ἢ θετῶν.

Ἀγνοῶ ἂν ὑπάρχωσι καὶ ἕτεροι νόμοι ἐν τῷ Corpus Juris Civilis ὑποστηρίζοντες τὴν ἄνω ἐκτεθεῖσαν ἐξαίρεσιν τοῦ ἰσχύοντος κανόνος περὶ κυοφορουμένων· ἀλλὰ καὶ μόνοι οἱ δύο προεκτεθέντες ἀρκοῦσι, νομίζω, νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν σιωπηλὴν τῆς ἐξαιρέσεως ὕπαρξιν.

Καὶ ἑτέραν δ' ἀνωμαλίαν εὑρίσκομεν ἐν ταῖς πηγαῖς ὡς πρὸς τοὺς κυοφορουμένους. Ἐνῷ δηλ. κατὰ γενικὸν κανόνα, ἐὰν ὁ κυοφορούμενος μὴ τεχθῇ ζῶν, *οὐδέποτε* θεωρεῖται ὑπάρξας πρόσωπον (l. 129. 50. 16). Qui mortui nascuntur neque nati neque procreati videntur quia numquam liberi appellari videntur, ὅμως ὁ ἀκόλουθος νόμος στηρίζεται ἐπὶ ἀντιθέτου προϋποθέσεως l. 8 § 1 Πανδ. (38. 16) Si quis prægnatem uxorem reliquisset et matrem et sororem, si viva uxore mater mortua fuisset deinde uxor mortuum peperisset, ad sororem solam legitima hereditas pertinet,

quia certum esset *matrem* eo tempore decessisse, quo legitima hereditas ad eam *non pertinebat*. Δηλ. ἀπέθανέ τις καταλιπὼν γυναῖκα ἔγκυον, μητέρα καὶ ἀδελφήν· ἀπέθανεν ἡ μήτηρ εἶτα καὶ ἡ σύζυγος· λέγει λοιπὸν ὁ νόμος, ὅτι ἡ κληρονομία θὰ περιέλθῃ εἰς τὴν ἀδελφήν, διότι εἶνε βέβαιον ὅτι ἡ μήτηρ ἀπέθανε, καθ' ὃν χρόνον δὲν ἀνῆκεν αὐτῇ ἡ κληρονομία· καὶ διατί; διότι προηγεῖτο αὐτῆς ὁ κατιών, ὅστις, εἰ καὶ κυοφορούμενος, δὲν ἀπέβαλεν ὅμως τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα δυνάμει τοῦ ἀρχικοῦ ἐκείνου πλάσματος. Ἕως ἐδῶ ἔχει καλῶς· ἀλλ' ὁ κυοφορούμενος δὲν ἐτέχθη καθὸ ἀποθανούσης τῆς μητρὸς ἐγκύου· ἔδει λοιπὸν νὰ ῥηθῇ ὅτι, ἀφοῦ κατὰ τὸν κανόνα ὁ τοιοῦτος (μὴ τεχθεὶς) κυοφορούμενος *οὐδέποτε* θεωρεῖται ὑπάρξας, ἡ μήτηρ ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἐγγυτέρα κληρονόμος· ἄρα ἀποκλειστέα ἡ ἀδελφή· ἵνα ὅμως ἀποφανθῇ ὁ νομομαθὴς ἀντιθέτως, δῆλον ὅτι προϋποτίθησι τὸν κυοφορούμενον ὑπάρξαντα κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τῆς μητρός· προφανῶς δὲ τοῦτο εἶνε παρέκβασις τοῦ ἰσχύοντος κανόνος. Ἀλλ' ὅμως τὸ ἴδιον ζήτημα λύεται συμφώνως πρὸς τὸν κανόνα ἐν τῷ ἑξῆς νόμῳ. l. 10 § 1 (38.17) Quando in pendenti est an quædam personæ possint obstare matri, et casus tulerit, ut non inducerentur, matris jus integrum erit, quod medio tempore appenderit; veluti si filio intestato mortuo postumus ei filius potuerit nasci nec natus sit aut mortuus editus.

Εἴτε ὡς ἀληθεῖς ἐξαιρέσεις ἀπὸ γενικῶν νομιζομένων κανόνων θεωρηθῶσι τὰ ἀνωτέρω ῥηθέντα, εἴτε ὡς ἀνωμαλίαι ἐξ ἐκείνων, αἵτινες συνήθως ἀπαντῶσιν ἐν τῷ Corpus Juris Civilis, δὲν στεροῦνται οὐδὲν ἧττον σημασίας θεωρητικῆς τε καὶ πρακτικῆς· ὅθεν καὶ δὲν ἔκρινα τοῦ κόπου ἀνάξιον νὰ ποιήσωμαι αὐτῶν μνείαν, ἵνα δοθῇ ἀφορμὴ εἰς πλείονα ἔρευναν τῶν κατ' αὐτάς.

Μετὰ τὸν κ. Ἠλίαν Λιακόπουλον ὁ κ. Π. Καρολίδης ἐποιήσατο λόγον περὶ ἐπιτυμβίων Φρυγικῶν ἐπιγραφῶν τοῦ δευτέρου καὶ πρώτου π. Χ. αἰῶνος Ἑλληνιστὶ μὲν συντεταγμένων, ἐχουσῶν δ' ἐν τέλει Φρυγιστὶ τύπον κατάρας. Τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ τύπου τούτου ἐπεχείρησαν οἱ κ. Ῥάμσαϊ καὶ Φίκ, ἀλλ' ὁ κ. Π. Καρολίδης ἀποδοκιμάζων τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἑρμηνεύει αὐτὸς τὸν Φρυγικὸν τοῦτον τῆς κατάρας τύπον τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀρμενικῆς γλώσσης, ἥτις ὁμολογεῖται παρὰ

τῶν ἀρχαίων καὶ ἐκ τῶν πορισμάτων τῶν νεωτέρων γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν συγγενὴς τῇ Φρυγικῇ γλώσσῃ.

Συνεδρία ΚΘ' (τῇ 24 Μαρτίου 1891).

Τελευταῖος ὁ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις κριτικὰς καὶ διορθωτικὰς αὐτοῦ παρατηρήσεις εἰς τὰ Γεωγραφικὰ τοῦ Στράβωνος, καταχωρισθείσας ἐν σελ. 214 κέξ.

Ὁ κ. Ἰωάννης Τυπάλδος ἀνέγνω πραγματείαν περὶ τοῦ νομοθετικοῦ συστήματος τῆς τῶν Ἀθηναίων δημοκρατίας καὶ τοῦ νῦν ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος.

Προοιμιασάμενος διὰ τῆς ῥήσεως τοῦ Ἀριστοτέλους «ἐν τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ πολιτεία τῆς πόλεως» ὁ κ. Τυπάλδος παρετήρησεν ὅτι ἐπὶ τούτῳ εἶναι ἀνάγκη νομοθετικοῦ συστήματος, παρέχοντος ἐγγυήσεις περὶ τῆς μετὰ περισκέψεως προτάσεως, συζητήσεως καὶ ἐπιψηφίσεως τῶν νόμων Ἐξετάζων δὲ τὸ παρ' ἡμῖν ἐν ἐνεργείᾳ σύστημα κατὰ τὰ τρία ταῦτα στάδια τῆς νομοθεσίας κρίνει αὐτὸ ὑποδεέστερον τοῦ τῆς ἀρχαίας δημοκρατίας, καθόσον αἱ διατάξεις τοῦ συντάγματος καθ' ἑαυτὰς ἀνεπαρκεῖς οὖσαι μόνον κατ' ἐπίφασιν τυπικῶς ἐφαρμόζονται. Αἱ διατάξεις περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς πρωτοβουλίας τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βουλῆς μετεγράφησαν ἐν τῷ ἡμετέρῳ συντάγματι ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τοῦ 1830, ἀλλὰ Κυβέρνησις καὶ Βουλὴ ἐξακολουθοῦσαι τὰς ἕξεις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τηροῦσι τὰ ἔθιμα τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου. Τὸ δικαίωμα τοῦ Βασιλέως ἐνασκούμενον *ὑπὸ* τῶν Ὑπουργῶν (καὶ οὐχὶ *διὰ* τῶν Ὑπουργῶν) μετέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν, τούτου δ' ἕνεκα στερεῖται ὁ νόμος τῆς κρίσεως τοῦ ἀνωτάτου Ἄρχοντος, ὅστις ἐπὶ παντὸς πολιτικοῦ ζητήματος ὑποτίθεται ὁ μᾶλλον ἀμερόληπτος κριτής, καὶ κάλλιον παντὸς ἄλλου γινώσκων τὰς ἀνάγκας τῆς πολιτείας. Τὸ δὲ τῆς Βουλῆς δικαίωμα μετέπεσεν ἀπὸ τοῦ νομοθετικοῦ συνεδρίου εἰς τοὺς βουλευτὰς ὡς ἄτομα, ἐκλειπούσης τῆς βασάνου τῶν προτάσεων νόμων ἐν τοῖς τμήμασι. Τούτου δ' ἕνεκα συμβαίνει ὥστε ἡ πρότασις συζητουμένη κατὰ τὰς τρεῖς συνεδρίας ἀπὸ τῆς ἐγγραφῆς δύναται τὴν τρίτην ἡμέραν ἀφ' ἧς συνέλαβεν αὐτὴν ὁ

Βουλευτὴς ἐν τῷ νῷ ἤ, ἂν εἰσάγηται ὡς τροπολογία τοῦ νομοσχ
δίου κατὰ τὴν τρίτην ἀνάγνωσιν, αὐθημερὸν νὰ μεταβληθῇ εἰς σπο
δαῖον νόμον ἄνευ ἄλλης προηγουμένης μελέτης καὶ παρασκευῆς, καθ
σον καὶ ἡ συζήτησις ἐν τῇ Βουλῇ γίνεται συνήθως βεβιασμένη ἕνε
τῆς συσσωρεύσεως πολλῶν νομοσχεδίων καὶ προτάσεων ἐν τέλει τ
συνόδου. Τὸ δὲ προνόμιον τοῦ Βασιλέως τῆς κυρώσεως τῶν νόμων δ
εἶναι πραγματικὴ ἐγγύησις, καθόσον οἱ ἐνασκοῦντες αὐτὸ Ὑπουργ
συνέπραξαν εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῶν νομοσχεδίων.

Ἀντιπαραθέτων τὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ δημοκρατίᾳ περὶ νομοθεσίας κρα
τοῦντα παρετήρησεν ὁ κ. Τυπάλδος ὅτι οὐδεμία πρότασις νόμου (
ψηφίσματος) εἰσήγετο ἐν τῷ δήμῳ χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἡ βάσανος α
τῆς ἐν τῇ βουλῇ τῶν 400 (ἢ 500), νὰ ἐγκριθῇ παρ' αὐτῆς, νὰ ἐ
γραφῇ ἐν τῷ προγράμματι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ κληθῇ ὑπὸ τ
Ἐπιστάτου, ἵνα ἐπ' αὐτῆς συζητήσῃ καὶ χειροτονήσῃ ὁ δῆμος, κατ
τοὺς νενομισμένους τύπους. Ἦσαν δ' οὗτοι. Μόνον κατὰ τὴν πρώτ
τοῦ ἔτους ἐκκλησίαν τοῦ δήμου (11 Ἑκατομβαιῶνος), γενομένης ἐπ
χειροτονίας τῶν νόμων, πᾶς πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προτείν
τὴν κατάργησιν ἢ μεταβολὴν νόμου φέρων εἰς ἀντικατάστασιν ἕτερ
νέον· οὗτος ἐξετίθετο ἔμπροσθεν τῶν ἐπωνύμων, «ἵνα ὁ βουλόμενος σκ
ψηται κἂν ἀσύμφορον κατίδῃ τι, φράσῃ καὶ κατὰ σχολὴν ἀντείπῃ»
(Δημ. Τιμ.)· πρὸς δὲ τούτοις ἔδει ν' ἀναγινώσκηται ὑπὸ τοῦ Γραμματέ
ἐν ταῖς τρισὶν ἐκκλησίαις, τῇ 11, τῇ 20 καὶ τῇ 30 Ἑκατομβαιῶν
(ἢ πρώτῃ Μεταγειτιῶνος), «ἵν' ἕκαστος ἀκούσας πολλάκις, καὶ κατ
σχολὴν σκεψάμενος, ἂν ᾖ δίκαια καὶ συμφέροντα ταῦτα, νομοθετῇ
(Δημ. πρ. Λεπτ.). Ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν ὁ δῆμ
ἀπεφάσιζε περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως νομοθετῶν, εἰς οὓς παρεπέμπετο
ἐξέτασις, ἂν ὁ κείμενος ἦτο καταργητέος ἢ μεταβλητέος κατὰ τὸν νέ
νόμον. Οἱ νομοθέται ἀπετελοῦντο ἐκ δύο συνήθως δικαστηρίων τῆ
Ἡλιαίας (1001 δικαστῶν), ἐνώπιον δὲ τούτων διεξήγετο ὡς δημο
σία δίκη ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ κειμένου νόμου. Ὡς διώκων παρίστατο
γράψας τὸν νέον, ὡς συνήγορος δὲ τοῦ παλαιοῦ πέντε ἐκ τῶν ῥητόρω
ἐκλεγόμενοι παρὰ τοῦ δήμου. Ἐὰν ὁ παλαιὸς νόμος κατεδικάζετο,
νέος εἰσήγετο εἰς τὴν Βουλὴν τῶν 400 (ἢ 500) καὶ ὑπὸ ταύτη
μετὰ τοῦ προβουλεύματος εἰς τὸν δῆμον, ὅστις, τὸ κυρίως νομοθε
τικὸν μόριον τῆς πολιτείας, ὤν, ἐπεχειροτόνει ἢ ἀπεχειροτόνει τὸν πρ

τεινόμενον νόμον συνιστῶν εἰς τὴν Βουλὴν τὴν εἰσαγωγὴν ἑτέρου.

Εἴτε πρὸ τῆς χειροτονίας ἐπὶ τοῦ νέου νόμου, εἴτε μετὰ τὴν ἐπιχειροτονίαν πᾶς πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγείλῃ τὸν γράψαντα ὡς ἀδικοῦντα τὸν δῆμον διὰ τῆς προτάσεως νόμου παρανόμου (προταθέντος καὶ χειροτονηθέντος κατὰ παράβασιν τῶν νομοθετικῶν τύπων) ἢ μὴ ἐπιτηδείου (ἐπιζημίου) τῇ πόλει. Ἐπὶ δὲ τῆς καταγγελίας διὰ γραφῆς παρανόμων διεξήγετο ποινικὴ δίκη κατὰ τοῦ γράψαντος κατὰ τοὺς συνήθεις τύπους εἰσαγομένη εἰς τὴν Ἡλιαίαν ὑπὸ τῶν θεσμοθετῶν. Ὁ ἀγὼν ἦτο τιμητός, τουτέστιν ὁ γραψάμενος προὔτεινε τὴν ποινήν, ἐὰν κατεδικάζετο ὁ γράψας τὸν νόμον (ἢ τὸ ψήφισμα). Ἀλλ' ἡ ποινικὴ τούτου εὐθύνη διήρκει ἓν ἔτος, μεθ' ὃ ἡ γραφή, ἐὰν κατεδικάζετο ὁ γράψας, εἶχε μόνον ἀποτέλεσμα τὴν ἀκύρωσιν τοῦ νόμου. Πλὴν τούτου ἡ ὑπωμοσία, δηλ. ἡ ἔνορκος βεβαίωσις τοῦ πολίτου ὅτι καταγγέλλει τὸν γράψαντα διὰ γραφῆς παρανόμων, ἐπέφερε τὴν ἀναβολὴν τῆς χειροτονίας τοῦ νέου νόμου ἢ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ, ἐὰν εἶχεν ἤδη ἐπιχειροτονηθῇ. Περὶ τοῦ ἀνασταλτικοῦ ἀποτελέσματος τῆς ὑπωμοσίας ὁ κ. Τυπάλδος ἐμνημόνευσε διαφόρους γνώμας νεωτέρων συγγραφέων. Ἐκ τούτων ἐπικρατεῖ νῦν μετά τινων δισταγμῶν καὶ περιορισμῶν ἡ τοῦ Madwig καὶ Neubauer, καθ' οὓς ἀνεστέλλετο ἡ χειροτονία ἢ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νόμου, ἐὰν προσεβάλλετο ὡς εἰσαχθεὶς ἢ ἐπιχειροτονηθεὶς κατὰ παράβασιν τῶν τύπων. Ὁ κ. Τυπάλδος ὑπέμνησε μαρτυρίας ἀρχαίων ῥητόρων, ἱστορικῶν καὶ λεξικογράφων, βεβαιούσας ὅτι γραφὴ παρανόμων ἐχώρει καὶ διὰ τὸ ἀνεπιτήδειον εἶναι τὸν νόμον, ὥστε κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἦτο δεκτὴ πάντοτε διὰ τυπικὰς ἐλλείψεις τοῦ προτεινομένου ἢ ἐπιχειροτονηθέντος νόμου, ἐπὶ δὲ τῷ μὴ ἐπιτήδειον εἶναι, ὅτε ἀπεδίδετο εἰς τὸν γράψαντα δολία προαίρεσις.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Τυπάλδος ἐξετάζων τὰ περὶ τακτοποιήσεως τῶν νόμων (κωδικοποιήσεως) κατέκρινε τὸ νεώτερον σύστημα τοῦ νὰ συντάσσηται ἴδιος καὶ αὐτοτελὴς νόμος διὰ πᾶσαν μεταβολὴν διατάξεώς τινος τοῦ κειμένου φέρων ἐν τέλει τὸν τύπον «πᾶσα ἐναντία διάταξις καταργεῖται» χωρὶς νὰ μνημονεύωνται κατ' ἄρθρον αἱ καταργούμεναι διατάξεις τοῦ παλαιοῦ νόμου, ἐπεκαλέσατο δ' ἐπὶ τούτοις καὶ τὴν γνώμην τοῦ Κ. Σ. Ζαχαρίου ἐκ τοῦ περὶ πολιτείας συγγράμματος αὐτοῦ. Κατὰ τὰ νόμιμα τῆς ἀρχαίας δημοκρατίας ὑπεχρεοῦντο οἱ θε-

σμοθέται νὰ ἐξετάζωσι κατ' ἔτος τοὺς κειμένους νόμους, ἐὰν δ' ἐν αὐτοῖς ἀπήντων διατάξεις ἐναντίαι ἀλλήλαις ἢ ἄχρηστοι, ὤφειλον νὰ φέρωσιν εἰς τὸν δῆμον προτάσεις περὶ διορθώσεως τῶν νόμων, ἵνα εἷς ᾖ ὁ νόμος καὶ μὴ πλείους περὶ ἑκάστης πράξεως (Αἰσχ. π. Κτησιφ.).

Ἐν τέλει ὁ κ. Τυπάλδος ὑπεστήριξεν ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Γροτίου, ὅτι αἱ περὶ νομοθεσίας καὶ γραφῆς παρανόμων διατάξεις ἦσαν θεσμοὶ τοῦ Σόλωνος μεταβληθέντες κατά τινας φράσεις κατὰ τὴν ἐτησίαν ἀναθεώρησιν τῶν θεσμοθετῶν, ἵνα μὴ ὦσιν ἐναντίαι πρὸς τὰς τῶν νεωτέρων νόμων· ὑπέμνησε δὲ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα, ἐξ ὧν βεβαιοῦται ὅτι αἱ περὶ νομοθεσίας διατάξεις ἐτηρήθησαν κατὰ πάντας τοὺς χρόνους καὶ κατὰ πάσας τὰς μεταβολὰς τῆς πολιτείας ἕνεκα τοῦ φόβου τῆς δικαστικῆς καταδιώξεως διὰ τῆς γραφῆς παρανόμων· ἡ δ' ἐγγύησις αὕτη δὲν ὑφίσταται ἐν ταῖς νεωτέραις πολιτείαις.

Μετὰ τὸν κ. Ι. Τυπάλδον ὁ πρόεδρος κ. Κ. Κόντος διέλαβε περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων Πολιτείας τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐποιήσατο δὲ γραμματικὰς καὶ κριτικὰς παρατηρήσεις καὶ διώρθωσε καὶ συνεπλήρωσε πάμπολλα χωρία, ἴδε Ἀθηνᾶς Τόμον Γ', σελ. 289 κέξ.

Συνεδρία Λ' (τῇ 7 Ἀπριλίου 1891).

Ὁ πρόεδρος κ. Κ. Σ. Κόντος ἐποιήσατο λόγον περὶ τῆς πρὸ μικροῦ εἰς φῶς ἐλθούσης νέας ἐκδόσεως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Μικρά τινα συγγράμματα τοῦ Γαληνοῦ», ἣν ἐξέδωκεν ὁ καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης, ἐπίτιμος δ' ἑταῖρος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας κ. Iwan von Müller. Ὁ κ. πρόεδρος ἐπαινέσας προσηκόντως τὴν ἔκδοσιν τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις πολλῶν χωρίων διορθώσεις αὑτοῦ· καὶ ἄλλων δὲ διορθώσεις ὑπὸ τοῦ ἐκδότου μὴ ἐγκριθείσας ὑπερήσπισεν ὡς ὀρθάς, ἱκανὰς δὲ κριτικὰς καὶ γραμματικὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς ἐκδόσεως ἐξενεγκὼν ἔτρεψε τὸν λόγον ἐπὶ τὴν μεγίστην χρησιμότητα τῆς κριτικῆς καὶ διορθωτικῆς στηρίξας τὴν ἀλήθειαν τῶν λόαὐτοῦ ἐπὶ τῶν βιβλιογραφικῶν σφαλμάτων τῆς προκειμένης ἐκδόσεως.

Μετὰ τὸν πρόεδρον κ. Κ. Σ. Κόντον ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέ-

λαβε περὶ τῆς κλίσεως τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς ἑρμηνεύσας α') πῶς ὁ πληθυντικὸς πολλῶν τριτοκλίτων ἐσχηματίσθη κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, β') πῶς ἡ γενικὴ τοῦ ἑνικοῦ πολλῶν τριτοκλίτων ἐσχηματίσθη κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, γ') τὸν μεταπλασμὸν πολλῶν δευτεροκλίτων κατὰ τὰ πρωτόκλιτα καὶ ἄλλων πρωτοκλίτων κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, δ') τὸν μεταπλασμὸν τοῦ ἑνικοῦ τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν τῆς τρίτης κλίσεως κατὰ τὴν πρώτην, ε') τὴν μετάβασιν τοῦ πληθυντικοῦ πάντων τῶν πρωτοκλίτων εἰς τὴν γ' κλίσιν καὶ ϛ') τὴν γένεσιν τῶν τύπων εἰς *-άδες*· οἷον ῥαφτάδες, δεσποτάδες καὶ εἰς *-ιδες*· οἷον ῥάφτιδες, κράχτιδες. (πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 244 κέξ.)

Συνεδρία ΛΑ (τῇ 19 Μαΐου 1891).

Ὁ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις Κριτικὰς Παρατηρήσεις εἰς τὴν Ἀθηναίων πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους, καταχωρισθείσας ἐν Ἀθηνᾶς τόμῳ Γ' σελ. 278 κέξ.

Ὁ κ. Ζησίου ἐπιγραφὰς Λακωνικῆς ἐν Ἀθηνᾶς τόμῳ Γ' σελ. 434 κέξ. δημοσιευθείσας.

Ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος περιέγραψεν ὑφ' ἑαυτοῦ ἐπινοηθεῖσαν ὀπτικὴν συσκευὴν καὶ ἐπειραμάτισε δι' αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἑταίρων ἀποδείξας πειραματικῶς ὅτι τὰ φυσικῶς πυκνότερα σώματα δὲν εἶνε πάντοτε καὶ διαθλαστικώτερα, καὶ ὅτι δύο διαφανῆ σώματα ἔχοντα διάφορον διαθλαστικὴν δύναμιν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἴσην διασκεδαστικὴν καὶ τἀνάπαλιν. Ἀνέπτυξε δὲ τὰς προτάσεις ταύτας ὧδε.

Φίλοι Ἑταῖροι

α) Γνωστὸς τοῖς πᾶσι τυγχάνει ὁ περὶ τῆς διαθλάσεως τοῦ φωτὸς νόμος τοῦ Καρτεσίου, καθ' ὃν ὁ λόγος τῶν ἡμιτόνων τῶν γωνιῶν τῆς προσπτώσεως καὶ διαθλάσεως εἶνε ἴσος τῷ λόγῳ τῶν ταχυτήτων τοῦ φωτὸς εἰς τὰ δύο μέσα καὶ ἑπομένως σταθερός. Ἀλλ' ἐν τῇ στοιχειώδει διδασκαλίᾳ ὁ νόμος οὗτος ἐκφωνεῖται πλημμελῶς ὡς ἑξῆς: Ὅταν τὸ φῶς μεταβαίνῃ ἀπὸ μέσου ἀραιοτέρου εἰς πυκνότερον, πλησιάζει

πρὸς τὴν κάθετον, τὴν ἀγομένην εἰς τὸ σημεῖον τῆς προσπτώσεως ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τὴν διαχωρίζουσαν τὰ δύο μέσα· ὅταν δὲ ἀπὸ πυκνοτέρου εἰς ἀραιότερον, ἀπομακρύνεται τῆς καθέτου ταύτης». Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀληθές· ὁ δ' ἔλεγχος εὐχερὴς ἀποβαίνει διὰ πειράματος τῆς συσκευῆς ἡμῶν.

β) Τὸ ὕδωρ ψυχόμενον συστέλλεται ὡς γνωστὸν μέχρι τῆς θερμοκρασίας τῶν 4 βαθμῶν, καθ' ἣν λαμβάνει τὴν μεγίστην αὐτοῦ πυκνότητα, κάτωθεν δὲ τῆς θερμοκρασίας ταύτης γίνεται καὶ αὖθις ἀραιότερον. Ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὸ ὕδωρ ἔχει κατὰ τὴν θερμοκρασίαν τῶν 4 βαθμῶν τὴν μεγίστην αὐτοῦ διαθλαστικότητα, ὡς ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ πυκνότητα, ἐνῷ, ὡς γνωστόν, ἡ διαθλαστικότης τοῦ ὕδατος βαίνει αὐξανομένη μέχρι τοῦ μηδενός, τοῦτο δ' εὐχερῶς, ὡς θέλομεν ἴδει, ἀποδείκνυται πειραματικῶς διὰ τῆς αὐτῆς συσκευῆς.

γ) Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι, ὅταν δέσμη ἡλιακῶν π.χ. ἀκτίνων διέλθῃ διὰ τοῦ ὀπτικοῦ καλουμένου πρίσματος, οὐ μόνον θλᾶται δὶς πρὸς τὴν βάσιν τοῦ πρίσματος, ἀλλὰ καὶ ἐξέρχεται ἀναλελυμένη εἰς τὰ ἑπτὰ χρώματα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ καλούμενον *ἡλιακὸν φάσμα*. Ἡ γωνία, ἣν σχηματίζουσιν αἱ ἧττον θλασταὶ ἐρυθραὶ ἀκτῖνες μετὰ τῶν ἰανθίνων, τῶν μᾶλλον θλαστῶν, καλεῖται *γωνία διασκεδασμοῦ*. Ὁ λόγος τῆς γωνίας τοῦ διασκεδασμοῦ Δ πρὸς τὴν γωνίαν τῆς ἐλαχίστης ἐκτροπῆς Ε τῶν ὠχρῶν ἀκτίνων, αἵτινες ἰδίως ἀποτελοῦσι τὴν ῥάβδωσιν D, παριστᾷ τὴν καλουμένην διασκεδαστικὴν δύναμιν τῆς οὐσίας καὶ χρησιμεύει ὡς μέτρον τοῦ διασκεδασμοῦ. Ἐὰν ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης κατασκευάσωμεν διάφορα πρίσματα ἔχοντα διάφορον διαθλαστικὴν γωνίαν, ὁ λόγος $\frac{B}{E}$ μένει *αἰσθητῶς* σταθερός, ἀλλὰ μεταβάλλεται, μεταβαλλομένης τῆς οὐσίας. Οὕτως εἶνε δυνατὸν νὰ κατασκευασθῶσι δύο πρίσματα τὸ μὲν ἐκ πυριθυάλου (flint-glass), τὸ δὲ ἐκ στεφανυάλου (grown-glass) ὑπὸ τοιαύτας διαθλαστικὰς γωνίας, ὥστε ἢ νὰ παράγωσι τὴν αὐτὴν μὲν μέσην ἐκτροπὴν Ε ἀλλὰ γωνίαν διασκεδασμοῦ Δ διάφορον, ἢ τἀνάπαλιν ἴσην μὲν γωνίαν διασκεδασμοῦ Δ, μέσην δ' ἐκτροπὴν Ε διάφορον. Ἐὰν συνδυάσωμεν δύο

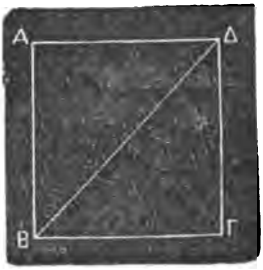
Σχῆμα 1

τοιαῦτα πρίσματα διατάσσοντες τὰς διαθλαστικὰς αὐτῶν γωνίας α καὶ α' (σχ. 1) ἀντιθέτως, κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ ἐκτροπὴ αἴρεται ὁλοσχερῶς, ἀλλ' ὁ διασκεδασμὸς διατηρεῖται ἐν μέρει, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ εὐθυφωτοβόλα ἢ ἄθλαστα ὀπτικὰ πρίσματα (à vision directe), δι' ὧν παράγομεν φάσμα ἄνευ ἐκτροπῆς· εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ὁ μὲν διασκεδασμὸς αἴρεται αἰσθητῶς, ἡ δ' ἐκτροπὴ ἐν μέρει, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ καλούμενα ἀχρωστικὰ ὀπτικὰ πρίσματα (achromatiques).

Τὰ ὀπτικὰ ταῦτα φαινόμενα ἀποδεικνύονται πειραματικῶς διὰ συσκευῶν συνθέτων καὶ πολυπλόκων, χρησίμων μᾶλλον εἰς τὴν ἀνωτέραν διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς, ἐνῷ ἡ συσκευὴ ἡμῶν ἀποδεικνύει τὰ φαινόμενα ταῦτα κατὰ τὴν στοιχειωδεστέραν διδασκαλίαν, ὡς θὰ καταδειχθῇ τοῦτο εὐθύς.

Ἡ συσκευὴ αὕτη σύγκειται, ὡς βλέπετε, ἔκ τινος κυβικοῦ δοχείου ΑΒΓΔ (σχ. 2), οὗτινος αἱ δύο ἕδραι ΑΒ καὶ ΓΔ εἶνε ὑάλινοι, αἱ δὲ ἄλλαι δύο, ἡ ΑΔ καὶ ἡ ΒΓ, ὡς καὶ ἡ βάσις ΑΒΓΔ ἐξ ὀρειχάλκου. Τὸ κυβικὸν τοῦτο δοχεῖον διαιρεῖται εἰς δύο πρισματικὰς χωριτικότητας ΒΑΔ καὶ ΒΔΓ διὰ τῆς ὑαλίνης πλακὸς ΒΔ. Εἰς τὴν βάσιν τοῦ δοχείου ὑπάρχουσι στρόφιγγες, δι' ὧν εὐχερῶς ἐκκενοῦται κατὰ βούλησιν τὸ εἰς τὰς δύο χωρητικότητας εἰσαχθὲν ὑγρόν.

Κατὰ πρῶτον πληροῦμεν τὰς δύο χωρητικότητας ὕδατος καθαροῦ τῆς αὐτῆς θερμοκρασίας· διὰ σχισμῆς δὲ κατακορύφου εἰσάγομεν εἰς τὸν σκοτεινὸν θάλαμον ἐπιπεδόμορφον δέσμην ἀκτίνων καὶ δι' ἀμφικύρτου φακοῦ σχηματίζομεν ἐπὶ λευκοῦ πετάσματος, εἰς ἀπόστασιν πολλῶν μέτρων κειμένου, τὸ ἐναργὲς εἴδωλον τῆς σχισμῆς. Παραθέτομεν εἰς τὴν δέσμην ταύτην τὸ κυβικὸν δοχεῖον οὕτως, ὥστε τὸ μὲν ἀνώτερον ἥμισυ μέρος τῆς δέσμης νὰ διέλθῃ ἄνωθεν τοῦ δοχείου, τὸ δὲ κατώτερον ἥμισυ διὰ τοῦ δοχείου καὶ καθέτως ἐπὶ τὰς ἕδρας ΑΒ καὶ ΔΓ. Ὡς βλέπετε, τὸ ἐπὶ

Σχῆμα 2

τοῦ πετάσματος εἴδωλον τῆς σχισμῆς οὐδόλως μεταβάλλεται. Ψύχομεν ἤδη τὸ ὕδωρ, τὸ εἰς τὸ διαχώρισμα ΒΔΓ ὑπάρχον, ἢ διὰ τεμαχίων πάγου ἢ δι' ὕδατος τῆς θερμοκρασίας τοῦ μηδενός. Παρα-

τηρεῖτε νῦν ὅτι τὸ κατώτερον ἥμισυ τοῦ εἰδώλου ἄρχεται ἐκτρεπόμενον καὶ πλησιάζον πρὸς τὴν κάθετον τὴν ἐπὶ τὴν ἕδραν ΒΔ ἀγομένην διηνεκῶς, μέχρις οὗ τὸ ὕδωρ τὸ εἰς τὸ διαμέρισμα ΒΔΓ λάβῃ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ μηδενός.

Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ἀνώτερον ἥμισυ τῆς δέσμης, τὸ ἄνωθεν τοῦ δοχείου διερχόμενον καὶ ἑπομένως μὴ ἐκτρεπόμενον, χρησιμεύει ἡμῖν ὡς ὅρος συγκρίσεως.

Κενοῦμεν νῦν τὸ διαμέρισμα ΒΔΓ καὶ πληροῦμεν αὐτὸ καθαροῦ οἰνοπνεύματος, ὅπερ, ὡς γνωστόν, εἶνε πολὺ ἀραιότερον τοῦ ὕδατος (εἰδ. βάρ. 0,8 περίπου). Παρατηρεῖτε δὲ ὅτι τὸ κατώτερον ἥμισυ τοῦ εἰδώλου ἐκτρέπεται πλησιάζον πρὸς τὴν κάθετον· ἀλλὰ ταὐτοχρόνως παρατηρεῖτε ὅτι τὸ ἐκτραπὲν τοῦτο εἴδωλον μένει λευκόν, ἐξ οὗ συνάγομεν ὅτι τὸ οἰνόπνευμα καίπερ ἀραιότερον τοῦ ὕδατος ὂν εἶνε μὲν θλαστικώτερον ἐκείνου, ἀλλ' ἔχει ἴσην περίπου διασκεδαστικὴν δύναμιν πρὸς τὸ ὕδωρ. Θερμαίνομεν βραδέως καὶ μετὰ προσοχῆς τὸ οἰνόπνευμα καὶ παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἐκτραπὲν εἴδωλον ἐπανέρχεται πρὸς τὰ ὀπίσω, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τοῦ θερμοῦ οἰνοπνεύματος ἡ θλαστικότης δύναται νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὴν θλαστικότητα τοῦ ψυχροῦ ὕδατος.

Θολοῦντες ὀλίγον τὸ ὑγρὸν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν πορείαν τοῦ φωτὸς καὶ ν' ἀνεύρωμεν ὅτι τὸ φῶς ἐν τῷ οἰνοπνεύματι πλησιάζει ἀληθῶς πρὸς τὴν κάθετον (1).

Κενοῦμεν τὸ διαμέρισμα ΒΔΓ καὶ πληροῦμεν αὐτὸ τερεβινθελαίου ἀραιοτέρου καὶ τούτου τοῦ ὕδατος (εἰδ. βάρ. 0,9 περίπου). Ἤδη παρατηρεῖτε, ὅτι τὸ κατώτερον ἥμισυ τοῦ ἐπὶ τοῦ πετάσματος εἰδώλου οὐ μόνον ἐκτρέπεται πλειότερον πλησιάζον πρὸς τὴν κάθετον,

(1) Ἡ φωτεινὴ δέσμη μεταβαίνουσα ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἰς οἰνόπνευμα πλησιάζει πρὸς τὴν κάθετον, ἀπὸ τοῦ οἰνοπνεύματος δὲ εἰς τὸν ἀέρα ἐξερχομένη ἀπομακρύνεται τῆς καθέτου, τῆς εἰς τὴν ἕδραν τῆς ἐξόδου ἀγομένην, αἱ δύο δὲ αὗται ἐκτροπαὶ εἶνε τῆς αὐτῆς φορᾶς. Ἀλλ' ἡ δευτέρα ἐκτροπὴ εἶνε μικροτέρα τῆς πρώτης, διότι ἡ φωτεινὴ δέσμη προσπίπτει σχεδὸν καθέτως. Ἐκ τοῦ τύπου $\frac{\eta\mu\pi}{\eta\mu\delta} = \frac{\nu}{\nu'}$, ἔνθα ν καὶ ν' οἱ ἀπόλυτοι δεῖκται διαθλάσεως τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ τοῦ ὕδατος, λαμβάνομεν θέτοντες $\pi = 45^0$ καὶ λύοντες τὴν ἐξίσωσιν διὰ τῶν λογαρίθμων ὅτι ἡ πρώτη ἐκτροπὴ $\alpha = 45^0 - \delta = 1^0\,46'\,58''$. Ὁμοίως εὑρίσκομεν ὅτι ἡ δευτέρα ἐκτροπὴ εἶνε ἴση πρὸς $28'\,44''$, ἤτοι τὸ ἓν τέταρτον περίπου τῆς πρώτης.

ἀλλὰ καὶ ἀναλύεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν χρωμάτων τοῦ φάσματος· ἐξ οὗ συνάγομεν ὅτι τὸ τερεβινθέλαιον καίπερ ἀραιότερον τοῦ ὕδατος ὂν ἔχει μείζονα διαθλαστικὴν καὶ μείζονα διασκεδαστικὴν δύναμιν ἢ τὸ ὕδωρ. Οὕτω δυνάμεθα διαδοχικῶς νὰ πειραματίσωμεν διὰ διαφόρων ὑγρῶν, οἷον διὰ θειούχου ἄνθρακος, δι' αἰθέρος. Τὴν συσκευὴν ταύτην καταλλήλως τροποποιοῦντες δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν καὶ πρὸς τὴν σύγκρισιν τῆς τε θλαστικῆς καὶ διασκεδαστικῆς δυνάμεως τῶν διαφόρων ἀερίων ὑπὸ διαφόρους πιέσεις.

Συνεδρία ΛΒ' (τῇ 26 'Οκτωβρίου 1891).

'Ο κ. Κ. Ζησίου ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις τὰς ἐν 'Αθηνᾶς τόμῳ Γ', σελ. 449 κἑξ. κατακεχωρισμένας ἐπιγραφὰς τοῦ Μυστρᾶ καὶ χρυσόβουλλα.

Μετὰ τὸν κ. Κ. Ζησίου ὁ κ. 'Ιωάννης Κοφινιώτης ἐξέθηκε τἀποτελέσματα τῶν ἐν Ἄργει γενομένων ἀνασκαφῶν αὐτοῦ, δι' ὧν ἐβεβαιώθη, ὅτι αἱ ἐκεῖ εὑρισκόμεναι βαθμίδες καὶ ἀμφιβαλλόμεναι ἂν ἀνήκωσιν εἰς τόπον συναθροίσεως ἢ εἰς θέατρον εἶναι βαθμίδες τοῦ θεάτρου Ἄργους. 'Ο κ. 'Ιωάννης Κοφινιώτης σκάψας 8 μέτρα βαθέως εὗρε 18 βαθμίδας, ἐπὶ τοῦ βράχου ἐντετμημένας, καὶ ἕδρας καὶ σκηνὰς καὶ ἀρχιτεκτονικοῦ κόσμου λείψανα καὶ νομίσματα διαφόρων χρόνων, ὧν τινα τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος.

Συνεδρία ΛΓ' (τῇ 17 Νοεμβρίου 1891).

'Ο κ. Σπυρίδων Βάσης διέλαβε περὶ τῶν ὅρων patres conscripti καὶ intercessio, περὶ ὧν ὅρα τόμ. Γ', σελ. 401.

Μετὰ τὸν κ. Σπ. Βάσην ὁ γραμματεὺς τῆς 'Εταιρείας κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης ἐπραγματεύσατο τὸ ζήτημα, πῶς ἀνεπτύχθη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ φιλοσοφίᾳ *ἡ ἔννοια τῆς ἰσοτιμίας πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς τοῦ κόσμου πολιτείας*. 'Επεξελθὼν τὰ ἀρχαῖα φιλοσοφικὰ συστήματα ἐξήτασε πῶς εἶχον πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτην αἱ μεταφυσικαὶ καὶ ψυχολογικαὶ ἀρχαὶ ἑκάστου τούτων, ποῖα φιλοσοφικὰ συστήματα

Βουλευτὴς ἐν τῷ νῷ ᾖ, ἂν εἰσάγηται ὡς τροπολογία τοῦ νομοσχεδίου κατὰ τὴν τρίτην ἀνάγνωσιν, αὐθημερὸν νὰ μεταβληθῇ εἰς σπουδαῖον νόμον ἄνευ ἄλλης προηγουμένης μελέτης καὶ παρασκευῆς, καθόσον καὶ ἡ συζήτησις ἐν τῇ Βουλῇ γίνεται συνήθως βεβιασμένη ἕνεκα τῆς συσσωρεύσεως πολλῶν νομοσχεδίων καὶ προτάσεων ἐν τέλει τῆς συνόδου. Τὸ δὲ προνόμιον τοῦ Βασιλέως τῆς κυρώσεως τῶν νόμων δὲν εἶναι πραγματικὴ ἐγγύησις, καθόσον οἱ ἐνασκοῦντες αὐτὸ Ὑπουργοὶ συνέπραξαν εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῶν νομοσχεδίων.

Ἀντιπαραθέτων τὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ δημοκρατίᾳ περὶ νομοθεσίας κρατοῦντα παρετήρησεν ὁ κ. Τυπάλδος ὅτι οὐδεμία πρότασις νόμου (ἢ ψηφίσματος) εἰσήγετο ἐν τῷ δήμῳ χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἡ βάσανος αὐτῆς ἐν τῇ βουλῇ τῶν 400 (ἢ 500), νὰ ἐγκριθῇ παρ' αὐτῆς, νὰ ἐγγραφῇ ἐν τῷ προγράμματι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ κληθῇ ὑπὸ τοῦ Ἐπιστάτου, ἵνα ἐπ' αὐτῆς συζητήσῃ καὶ χειροτονήσῃ ὁ δῆμος. κατὰ τοὺς νενομισμένους τύπους. Ἦσαν δ' οὗτοι. Μόνον κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἐκκλησίαν τοῦ δήμου (11 Ἑκατομβαιῶνος), γενομένης ἐπιχειροτονίας τῶν νόμων, πᾶς πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προτείνῃ τὴν κατάργησιν ἢ μεταβολὴν νόμου φέρων εἰς ἀντικατάστασιν ἕτερον νέον· οὗτος ἐξετίθετο ἔμπροσθεν τῶν ἐπωνύμων, «ἵνα ὁ βουλόμενος σκέψηται κἂν ἀσύμφορον κατίδῃ τι, φράσῃ καὶ κατὰ σχολὴν ἀντείπῃ» (Δημ. Τιμ.)· πρὸς δὲ τούτοις ἔδει ν' ἀναγινώσκηται ὑπὸ τοῦ Γραμματέως ἐν ταῖς τρισὶν ἐκκλησίαις, τῇ 11, τῇ 20 καὶ τῇ 30 Ἑκατομβαιῶνος (ἢ πρώτῃ Μεταγειτιῶνος), «ἵν' ἕκαστος ἀκούσας πολλάκις, καὶ κατὰ σχολὴν σκεψάμενος, ἂν ᾖ δίκαια καὶ συμφέροντα ταῦτα, νομοθετῇ» (Δημ. πρ. Λεπτ.). Ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν ὁ δῆμος ἀπεφάσιζε περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως νομοθετῶν, εἰς οὓς παρεπέμπετο ἡ ἐξέτασις, ἂν ὁ κείμενος ἦτο καταργητέος ἢ μεταβλητέος κατὰ τὸν νέον νόμον. Οἱ νομοθέται ἀπετελοῦντο ἐκ δύο συνήθως δικαστηρίων τῆς Ἡλιαίας (1001 δικαστῶν), ἐνώπιον δὲ τούτων διεξήγετο ὡς δημοσία δίκη ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ κειμένου νόμου. Ὡς διώκων παρίστατο ὁ γράψας τὸν νέον, ὡς συνήγορος δὲ τοῦ παλαιοῦ πέντε ἐκ τῶν ῥητόρων ἐκλεγόμενοι παρὰ τοῦ δήμου. Ἐὰν ὁ παλαιὸς νόμος κατεδικάζετο, ὁ νέος εἰσήγετο εἰς τὴν Βουλὴν τῶν 400 (ἢ 500) καὶ ὑπὸ ταύτης μετὰ τοῦ προβουλεύματος εἰς τὸν δῆμον, ὅστις, τὸ κυρίως νομοθετικὸν μόριον τῆς πολιτείας, ὤν, ἐπεχειροτόνει ἢ ἀπεχειροτόνει τὸν προ-

τεινόμενον νόμον συνιστῶν εἰς τὴν Βουλὴν τὴν εἰσαγωγὴν ἑτέρου.

Εἴτε πρὸ τῆς χειροτονίας ἐπὶ τοῦ νέου νόμου, εἴτε μετὰ τὴν ἐπιχειροτονίαν πᾶς πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγείλῃ τὸν γράψαντα ὡς ἀδικοῦντα τὸν δῆμον διὰ τῆς προτάσεως νόμου παρανόμου (προταθέντος καὶ χειροτονηθέντος κατὰ παράβασιν τῶν νομοθετικῶν τύπων) ἢ μὴ ἐπιτηδείου (ἐπιζημίου) τῇ πόλει. Ἐπὶ δὲ τῆς καταγγελίας διὰ γραφῆς παρανόμων διεξήγετο ποινικὴ δίκη κατὰ τοῦ γράψαντος κατὰ τοὺς συνήθεις τύπους εἰσαγομένη εἰς τὴν Ἡλιαίαν ὑπὸ τῶν θεσμοθετῶν. Ὁ ἀγὼν ἦτο τιμητός, τουτέστιν ὁ γραψάμενος προὔτεινε τὴν ποινήν, ἐὰν κατεδικάζετο ὁ γράψας τὸν νόμον (ἢ τὸ ψήφισμα). Ἀλλ' ἡ ποινικὴ τούτου εὐθύνη διήρκει ἓν ἔτος, μεθ' ὃ ἡ γραφή, ἐὰν κατεδικάζετο ὁ γράψας, εἶχε μόνον ἀποτέλεσμα τὴν ἀκύρωσιν τοῦ νόμου. Πλὴν τούτου ἡ ὑπωμοσία, δηλ. ἡ ἔνορκος βεβαίωσις τοῦ πολίτου ὅτι καταγγέλλει τὸν γράψαντα διὰ γραφῆς παρανόμων, ἐπέφερε τὴν ἀναβολὴν τῆς χειροτονίας τοῦ νέου νόμου ἢ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ, ἐὰν εἶχεν ἤδη ἐπιχειροτονηθῇ. Περὶ τοῦ ἀνασταλτικοῦ ἀποτελέσματος τῆς ὑπωμοσίας ὁ κ. Τυπάλδος ἐμνημόνευσε διαφόρους γνώμας νεωτέρων συγγραφέων. Ἐκ τούτων ἐπικρατεῖ νῦν μετά τινων δισταγμῶν καὶ περιορισμῶν ἡ τοῦ Madwig καὶ Neubauer, καθ' οὓς ἀνεστέλλετο ἡ χειροτονία ἢ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νόμου, ἐὰν προσεβάλλετο ὡς εἰσαχθεὶς ἢ ἐπιχειροτονηθεὶς κατὰ παράβασιν τῶν τύπων. Ὁ κ. Τυπάλδος ὑπέμνησε μαρτυρίας ἀρχαίων ῥητόρων, ἱστορικῶν καὶ λεξικογράφων, βεβαιούσας ὅτι γραφὴ παρανόμων ἐχώρει καὶ διὰ τὸ ἀνεπιτήδειον εἶναι τὸν νόμον, ὥστε κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἦτο δεκτὴ πάντοτε διὰ τυπικὰς ἐλλείψεις τοῦ προτεινομένου ἢ ἐπιχειροτονηθέντος νόμου, ἐπὶ δὲ τῷ μὴ ἐπιτήδειον εἶναι, ὅτε ἀπεδίδετο εἰς τὸν γράψαντα δολία προαίρεσις.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Τυπάλδος ἐξετάζων τὰ περὶ τακτοποιήσεως τῶν νόμων (κωδικοποιήσεως) κατέκρινε τὸ νεώτερον σύστημα τοῦ νὰ συντάσσηται ἴδιος καὶ αὐτοτελὴς νόμος διὰ πᾶσαν μεταβολὴν διατάξεώς τινος τοῦ κειμένου φέρων ἐν τέλει τὸν τύπον «πᾶσα ἐναντία διάταξις καταργεῖται» χωρὶς νὰ μνημονεύωνται κατ' ἄρθρον αἱ καταργούμεναι διατάξεις τοῦ παλαιοῦ νόμου, ἐπεκαλέσατο δ' ἐπὶ τούτοις καὶ τὴν γνώμην τοῦ Κ. Σ. Ζαχαρίου ἐκ τοῦ περὶ πολιτείας συγγράμματος αὐτοῦ. Κατὰ τὰ νόμιμα τῆς ἀρχαίας δημοκρατίας ὑπεχρεοῦντο οἱ θε-

σμοθέται νὰ ἐξετάζωσι κατ' ἔτος τοὺς κειμένους νόμους, ἐὰν δ' ἐν αὐτοῖς ἀπήντων διατάξεις ἐναντίαι ἀλλήλαις ἢ ἄχρηστοι, ὤφειλον νὰ φέρωσιν εἰς τὸν δῆμον προτάσεις περὶ διορθώσεως τῶν νόμων, ἵνα εἷς ᾖ ὁ νόμος καὶ μὴ πλείους περὶ ἑκάστης πράξεως (Αἰσχ. π. Κτησιφ.).

Ἐν τέλει ὁ κ. Τυπάλδος ὑπεστήριξεν ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Γροτίου, ὅτι αἱ περὶ νομοθεσίας καὶ γραφῆς παρανόμων διατάξεις ἦσαν θεσμοὶ τοῦ Σόλωνος μεταβληθέντες κατά τινας φράσεις κατὰ τὴν ἐτησίαν ἀναθεώρησιν τῶν θεσμοθετῶν, ἵνα μὴ ὦσιν ἐναντίαι πρὸς τὰς τῶν νεωτέρων νόμων· ὑπέμνησε δὲ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα, ἐξ ὧν βεβαιοῦται ὅτι αἱ περὶ νομοθεσίας διατάξεις ἐτηρήθησαν κατὰ πάντας τοὺς χρόνους καὶ κατὰ πάσας τὰς μεταβολὰς τῆς πολιτείας ἕνεκα τοῦ φόβου τῆς δικαστικῆς καταδιώξεως διὰ τῆς γραφῆς παρανόμων· ἡ δ' ἐγγύησις αὕτη δὲν ὑφίσταται ἐν ταῖς νεωτέραις πολιτείαις.

Μετὰ τὸν κ. Ι. Τυπάλδον ὁ πρόεδρος κ. Κ. Κόντος διέλαβε περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων Πολιτείας τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐποιήσατο δὲ γραμματικὰς καὶ κριτικὰς παρατηρήσεις καὶ διώρθωσε καὶ συνεπλήρωσε πάμπολλα χωρία, ἰδὲ Ἀθηνᾶς Τόμον Γ', σελ. 289 κἑξ.

Συνεδρία Λ' (τῇ 7 Ἀπριλίου 1891).

Ὁ πρόεδρος κ. Κ. Σ. Κόντος ἐποιήσατο λόγον περὶ τῆς πρὸ μικροῦ εἰς φῶς ἐλθούσης νέας ἐκδόσεως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Μικρά τινα συγγράμματα τοῦ Γαληνοῦ», ἣν ἐξέδωκεν ὁ καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης, ἐπίτιμος δ' ἑταῖρος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας κ. Iwan von Müller. Ὁ κ. πρόεδρος ἐπαινέσας προσηκόντως τὴν ἔκδοσιν τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις πολλῶν χωρίων διορθώσεις αὐτοῦ· καὶ ἄλλων δὲ διορθώσεις ὑπὸ τοῦ ἐκδότου μὴ ἐγκριθείσας ὑπερήσπισεν ὡς ὀρθάς, ἱκανὰς δὲ κριτικὰς καὶ γραμματικὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς ἐκδόσεως ἐξενεγκὼν ἔτρεψε τὸν λόγον ἐπὶ τὴν μεγίστην χρησιμότητα τῆς κριτικῆς καὶ διορθωτικῆς στηρίξας τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων αὐτοῦ ἐπὶ τῶν βιβλιογραφικῶν σφαλμάτων τῆς προκειμένης ἐκδόσεως.

Μετὰ τὸν πρόεδρον κ. Κ. Σ. Κόντον ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέ-

λαβε περὶ τῆς κλίσεως τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς ἑρμηνεύσας α') πῶς ὁ πληθυντικὸς πολλῶν τριτοκλίτων ἐσχηματίσθη κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, β') πῶς ἡ γενικὴ τοῦ ἑνικοῦ πολλῶν τριτοκλίτων ἐσχηματίσθη κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, γ') τὸν μεταπλασμὸν πολλῶν δευτεροκλίτων κατὰ τὰ πρωτόκλιτα καὶ ἄλλων πρωτοκλίτων κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, δ') τὸν μεταπλασμὸν τοῦ ἑνικοῦ τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν τῆς τρίτης κλίσεως κατὰ τὴν πρώτην, ε') τὴν μετάβασιν τοῦ πληθυντικοῦ πάντων τῶν πρωτοκλίτων εἰς τὴν γ' κλίσιν καὶ ϛ') τὴν γένεσιν τῶν τύπων εἰς *-άδες*· οἷον ῥαφτάδες, δεσποτάδες καὶ εἰς *-ιδες*· οἷον ῥάφτιδες, κράχτιδες. (πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 244 κέξ.)

Συνεδρία ΛΑ (τῇ 19 Μαΐου 1891).

Ὁ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις Κριτικὰς Παρατηρήσεις εἰς τὴν Ἀθηναίων πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους, καταχωρισθείσας ἐν Ἀθηνᾶς τόμῳ Γ' σελ. 278 κέξ.

Ὁ κ. Ζησίου ἐπιγραφὰς Λακωνικῆς ἐν Ἀθηνᾶς τόμῳ Γ' σελ. 434 κέξ. δημοσιευθείσας.

Ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος περιέγραψεν ὑφ' ἑαυτοῦ ἐπινοηθεῖσαν ὀπτικὴν συσκευὴν καὶ ἐπειραμάτισε δι' αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἑταίρων ἀποδείξας πειραματικῶς ὅτι τὰ φυσικῶς πυκνότερα σώματα δὲν εἶνε πάντοτε καὶ διαθλαστικώτερα, καὶ ὅτι δύο διαφανῆ σώματα ἔχοντα διάφορον διαθλαστικὴν δύναμιν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἴσην διασκεδαστικὴν καὶ τἀνάπαλιν. Ἀνέπτυξε δὲ τὰς προτάσεις ταύτας ὧδε.

Φίλοι Ἑταῖροι

α) Γνωστὸς τοῖς πᾶσι τυγχάνει ὁ περὶ τῆς διαθλάσεως τοῦ φωτὸς νόμος τοῦ Καρτεσίου, καθ' ὃν ὁ λόγος τῶν ἡμιτόνων τῶν γωνιῶν τῆς προσπτώσεως καὶ διαθλάσεως εἶνε ἴσος τῷ λόγῳ τῶν ταχυτήτων τοῦ φωτὸς εἰς τὰ δύο μέσα καὶ ἑπομένως σταθερός. Ἀλλ' ἐν τῇ στοιχειώδει διδασκαλίᾳ ὁ νόμος οὗτος ἐκφωνεῖται πλημμελῶς ὡς ἑξῆς: Ὅταν τὸ φῶς μεταβαίνῃ ἀπὸ μέσου ἀραιοτέρου εἰς πυκνότερον, πλησιάζει

πρὸς τὴν κάθετον, τὴν ἀγομένην εἰς τὸ σημεῖον τῆς προσπτώσεως ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τὴν διαχωρίζουσαν τὰ δύο μέσα· ὅταν δὲ ἀπὸ πυκνοτέρου εἰς ἀραιότερον, ἀπομακρύνεται τῆς καθέτου ταύτης». Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀληθές· ὁ δ' ἔλεγχος εὐχερὴς ἀποβαίνει διὰ πειράματος τῆς συσκευῆς ἡμῶν.

β) Τὸ ὕδωρ ψυχόμενον συστέλλεται ὡς γνωστὸν μέχρι τῆς θερμοκρασίας τῶν 4 βαθμῶν, καθ' ἣν λαμβάνει τὴν μεγίστην αὐτοῦ πυκνότητα, κάτωθεν δὲ τῆς θερμοκρασίας ταύτης γίνεται καὶ αὖθις ἀραιότερον. Ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὸ ὕδωρ ἔχει κατὰ τὴν θερμοκρασίαν τῶν 4 βαθμῶν τὴν μεγίστην αὐτοῦ διαθλαστικότητα, ὡς ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ πυκνότητα, ἐνῷ, ὡς γνωστόν, ἡ διαθλαστικότης τοῦ ὕδατος βαίνει αὐξανομένη μέχρι τοῦ μηδενός, τοῦτο δ' εὐχερῶς, ὡς θέλομεν ἴδει, ἀποδείκνυται πειραματικῶς διὰ τῆς αὐτῆς συσκευῆς.

γ) Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι, ὅταν δέσμη ἡλιακῶν π.χ. ἀκτίνων διέλθῃ διὰ τοῦ ὀπτικοῦ καλουμένου πρίσματος, οὐ μόνον θλᾶται δὶς πρὸς τὴν βάσιν τοῦ πρίσματος, ἀλλὰ καὶ ἐξέρχεται ἀναλελυμένη εἰς τὰ ἑπτὰ χρώματα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ καλούμενον *ἡλιακὸν φάσμα*. Ἡ γωνία, ἣν σχηματίζουσιν αἱ ἧττον θλασταὶ ἐρυθραὶ ἀκτῖνες μετὰ τῶν ἰανθίνων, τῶν μᾶλλον θλαστῶν, καλεῖται *γωνία διασκεδασμοῦ*. Ὁ λόγος τῆς γωνίας τοῦ διασκεδασμοῦ Δ πρὸς τὴν γωνίαν τῆς ἐλαχίστης ἐκτροπῆς Ε τῶν ὠχρῶν ἀκτίνων, αἵτινες ἰδίως ἀποτελοῦσι τὴν ῥάβδωσιν D, παριστᾷ τὴν καλουμένην διασκεδαστικὴν δύναμιν τῆς οὐσίας καὶ χρησιμεύει ὡς μέτρον τοῦ διασκεδασμοῦ. Ἐὰν ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης κατασκευάσωμεν διάφορα πρίσματα ἔχοντα διάφορον διαθλαστικὴν γωνίαν, ὁ λόγος $\frac{\text{B}}{\text{E}}$ μένει *αἰσθητῶς* σταθερός, ἀλλὰ μεταβάλλεται, μεταβαλλομένης τῆς οὐσίας. Οὕτως εἶνε δυνατὸν νὰ κατασκευασθῶσι δύο πρίσματα τὸ μὲν ἐκ πυριθυάλου (flint-glass), τὸ δὲ ἐκ στεφανυάλου (grown-glass) ὑπὸ τοιαύτας διαθλαστικὰς γωνίας, ὥστε ἢ νὰ παράγωσι τὴν αὐτὴν μὲν μέσην ἐκτροπὴν Ε ἀλλὰ γωνίαν διασκεδασμοῦ Δ διάφορον, ἢ τἀνάπαλιν ἴσην μὲν γωνίαν διασκεδασμοῦ Δ, μέσην δ' ἐκτροπὴν Ε διάφορον. Ἐὰν συνδυάσωμεν δύο

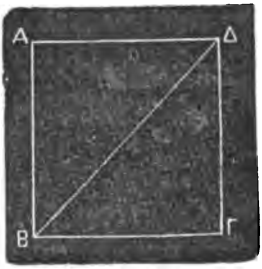
Σχῆμα 1

τοιαῦτα πρίσματα διατάσσοντες τὰς διαθλαστικὰς αὐτῶν γωνίας α καὶ α′ (σχ. 1) ἀντιθέτως, κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ ἐκτροπὴ αἴρεται ὁλοσχερῶς, ἀλλ' ὁ διασκεδασμὸς διατηρεῖται ἐν μέρει, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ εὐθυφωτοβόλα ἢ ἄθλαστα ὀπτικὰ πρίσματα (à vision directe), δι' ὧν παράγομεν φάσμα ἄνευ ἐκτροπῆς· εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ὁ μὲν διασκεδασμὸς αἴρεται αἰσθητῶς, ἡ δ' ἐκτροπὴ ἐν μέρει, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ καλούμενα ἀχρωστικὰ ὀπτικὰ πρίσματα (achromatiques).

Τὰ ὀπτικὰ ταῦτα φαινόμενα ἀποδεικνύονται πειραματικῶς διὰ συσκευῶν συνθέτων καὶ πολυπλόκων, χρησίμων μᾶλλον εἰς τὴν ἀνωτέραν διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς, ἐνῷ ἡ συσκευὴ ἡμῶν ἀποδεικνύει τὰ φαινόμενα ταῦτα κατὰ τὴν στοιχειωδεστέραν διδασκαλίαν, ὡς θὰ καταδειχθῇ τοῦτο εὐθύς.

Ἡ συσκευὴ αὕτη σύγκειται, ὡς βλέπετε, ἔκ τινος κυβικοῦ δοχείου ΑΒΓΔ (σχ. 2), οὗτινος αἱ δύο ἕδραι ΑΒ καὶ ΓΔ εἶνε ὑάλινοι, αἱ δὲ ἄλλαι δύο, ἡ ΑΔ καὶ ἡ ΒΓ, ὡς καὶ ἡ βάσις ΑΒΓΔ ἐξ ὀρειχάλκου. Τὸ κυβικὸν τοῦτο δοχεῖον διαιρεῖται εἰς δύο πρισματικὰς χωρητικότητας ΒΑΔ καὶ ΒΔΓ διὰ τῆς ὑαλίνης πλακὸς ΒΔ. Εἰς τὴν βάσιν τοῦ δοχείου ὑπάρχουσι στρόφιγγες, δι' ὧν εὐχερῶς ἐκκενοῦται κατὰ βούλησιν τὸ εἰς τὰς δύο χωρητικότητας εἰσαχθὲν ὑγρόν.

Κατὰ πρῶτον πληροῦμεν τὰς δύο χωρητικότητας ὕδατος καθαροῦ τῆς αὐτῆς θερμοκρασίας· διὰ σχισμῆς δὲ κατακορύφου εἰσάγομεν εἰς τὸν σκοτεινὸν θάλαμον ἐπιπεδόμορφον δέσμην ἀκτίνων καὶ δι' ἀμφικύρτου φακοῦ σχηματίζομεν ἐπὶ λευκοῦ πετάσματος, εἰς ἀπόστασιν πολλῶν μέτρων κειμένου, τὸ ἐναργὲς εἴδωλον τῆς σχισμῆς. Παραθέτομεν εἰς τὴν δέσμην ταύτην τὸ κυβικὸν δοχεῖον οὕτως, ὥστε τὸ μὲν ἀνώτερον ἥμισυ μέρος τῆς δέσμης νὰ διέλθῃ ἄνωθεν τοῦ δοχείου, τὸ δὲ κατώτερον ἥμισυ διὰ τοῦ δοχείου καὶ καθέτως ἐπὶ τὰς ἕδρας ΑΒ καὶ ΔΓ. Ὡς βλέπετε, τὸ ἐπὶ τοῦ πετάσματος εἴδωλον τῆς σχισμῆς οὐδόλως μεταβάλλεται. Ψύχομεν ἤδη τὸ ὕδωρ, τὸ εἰς τὸ διαχώρισμα ΒΔΓ ὑπάρχον, ἢ διὰ τεμαχίων πάγου ἢ δι' ὕδατος τῆς θερμοκρασίας τοῦ μηδενός. Παρα-

Σχῆμα 2

τηρεῖτε νῦν ὅτι τὸ κατώτερον ἥμισυ τοῦ εἰδώλου ἄρχεται ἐκτρεπόμενον καὶ πλησιάζον πρὸς τὴν κάθετον τὴν ἐπὶ τὴν ἕδραν ΒΔ ἀγομένην διηνεκῶς, μέχρις οὗ τὸ ὕδωρ τὸ εἰς τὸ διαμέρισμα ΒΔΓ λάβῃ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ μηδενός.

Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ἀνώτερον ἥμισυ τῆς δέσμης, τὸ ἄνωθεν τοῦ δοχείου διερχόμενον καὶ ἑπομένως μὴ ἐκτρεπόμενον, χρησιμεύει ἡμῖν ὡς ὅρος συγκρίσεως.

Κενοῦμεν νῦν τὸ διαμέρισμα ΒΔΓ καὶ πληροῦμεν αὐτὸ καθαροῦ οἰνοπνεύματος, ὅπερ, ὡς γνωστόν, εἶνε πολὺ ἀραιότερον τοῦ ὕδατος (εἰδ. βάρ. 0,8 περίπου). Παρατηρεῖτε δὲ ὅτι τὸ κατώτερον ἥμισυ τοῦ εἰδώλου ἐκτρέπεται πλησιάζον πρὸς τὴν κάθετον· ἀλλὰ ταὐτοχρόνως παρατηρεῖτε ὅτι τὸ ἐκτραπὲν τοῦτο εἴδωλον μένει λευκόν, ἐξ οὗ συνάγομεν ὅτι τὸ οἰνόπνευμα καίπερ ἀραιότερον τοῦ ὕδατος ὂν εἶνε μὲν θλαστικώτερον ἐκείνου, ἀλλ' ἔχει ἴσην περίπου διασκεδαστικὴν δύναμιν πρὸς τὸ ὕδωρ. Θερμαίνομεν βραδέως καὶ μετὰ προσοχῆς τὸ οἰνόπνευμα καὶ παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἐκτραπὲν εἴδωλον ἐπανέρχεται πρὸς τὰ ὀπίσω, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τοῦ θερμοῦ οἰνοπνεύματος ἡ θλαστικότης δύναται νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὴν θλαστικότητα τοῦ ψυχροῦ ὕδατος.

Θολοῦντες ὀλίγον τὸ ὑγρὸν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν πορείαν τοῦ φωτὸς καὶ ν' ἀνεύρωμεν ὅτι τὸ φῶς ἐν τῷ οἰνοπνεύματι πλησιάζει ἀληθῶς πρὸς τὴν κάθετον (1).

Κενοῦμεν τὸ διαμέρισμα ΒΔΓ καὶ πληροῦμεν αὐτὸ τερεβινθελαίου ἀραιοτέρου καὶ τούτου τοῦ ὕδατος (εἰδ. βάρ. 0,9 περίπου). Ἤδη παρατηρεῖτε, ὅτι τὸ κατώτερον ἥμισυ τοῦ ἐπὶ τοῦ πετάσματος εἰδώλου οὐ μόνον ἐκτρέπεται πλειότερον πλησιάζον πρὸς τὴν κάθετον,

(1) Ἡ φωτεινὴ δέσμη μεταβαίνουσα ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἰς οἰνόπνευμα πλησιάζει πρὸς τὴν κάθετον, ἀπὸ τοῦ οἰνοπνεύματος δὲ εἰς τὸν ἀέρα ἐξερχομένη ἀπομακρύνεται τῆς καθέτου, τῆς εἰς τὴν ἕδραν τῆς ἐξόδου ἀγομένην, αἱ δύο δὲ αὗται ἐκτροπαὶ εἶνε τῆς αὐτῆς φορᾶς. Ἀλλ' ἡ δευτέρα ἐκτροπὴ εἶνε μικροτέρα τῆς πρώτης, διότι ἡ φωτεινὴ δέσμη προσπίπτει σχεδὸν καθέτως. Ἐκ τοῦ τύπου $\frac{ημπ}{ημδ} = \frac{ν}{ν'}$, ἔνθα ν καὶ ν' οἱ ἀπόλυτοι δεῖκται διαθλάσεως τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ τοῦ ὕδατος, λαμβάνομεν θέτοντες $π = 45^0$ καὶ λύοντες τὴν ἐξίσωσιν διὰ τῶν λογαρίθμων ὅτι ἡ πρώτη ἐκτροπή, $α = 45^0 - δ = 1^0\ 46'\ 58''$. Ὁμοίως εὑρίσκομεν ὅτι ἡ δευτέρα ἐκτροπὴ εἶνε ἴση πρὸς $28'\ 44''$, ἤτοι τὸ ἓν τέταρτον περίπου τῆς πρώτης.

ἀλλὰ καὶ ἀναλύεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν χρωμάτων τοῦ φάσματος· ἐξ οὗ συνάγομεν ὅτι τὸ τερεβινθέλαιον καίπερ ἀραιότερον τοῦ ὕδατος ὂν ἔχει μείζονα διαθλαστικὴν καὶ μείζονα διασκεδαστικὴν δύναμιν ἢ τὸ ὕδωρ. Οὕτω δυνάμεθα διαδοχικῶς νὰ πειραματίσωμεν διὰ διαφόρων ὑγρῶν, οἷον διὰ θειούχου ἄνθρακος, δι' αἰθέρος. Τὴν συσκευὴν ταύτην καταλλήλως τροποποιοῦντες δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν καὶ πρὸς τὴν σύγκρισιν τῆς τε θλαστικῆς καὶ διασκεδαστικῆς δυνάμεως τῶν διαφόρων ἀερίων ὑπὸ διαφόρους πιέσεις.

Συνεδρία ΛΒ' (τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1891).

Ὁ κ. Κ. Ζησίου ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις τὰς ἐν Ἀθηνᾶς τόμῳ Γ', σελ. 449 κἑξ. κατακεχωρισμένας ἐπιγραφὰς τοῦ Μυστρᾶ καὶ χρυσόβουλλα.

Μετὰ τὸν κ. Κ. Ζησίου ὁ κ. Ἰωάννης Κοφινιώτης ἐξέθηκε τἀποτελέσματα τῶν ἐν Ἄργει γενομένων ἀνασκαφῶν αὐτοῦ, δι' ὧν ἐβεβαιώθη, ὅτι αἱ ἐκεῖ εὑρισκόμεναι βαθμίδες καὶ ἀμφιβαλλόμεναι ἂν ἀνήκωσιν εἰς τόπον συναθροίσεως ἢ εἰς θέατρον εἶναι βαθμίδες τοῦ θεάτρου Ἄργους. Ὁ κ. Ἰωάννης Κοφινιώτης σκάψας 8 μέτρα βαθέως εὗρε 18 βαθμίδας, ἐπὶ τοῦ βράχου ἐντετμημένας, καὶ ἕδρας καὶ σκηνὰς καὶ ἀρχιτεκτονικοῦ κόσμου λείψανα καὶ νομίσματα διαφόρων χρόνων, ὧν τινα τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος.

Συνεδρία ΛΓ' (τῇ 17 Νοεμβρίου 1891).

Ὁ κ. Σπυρίδων Βάσης διέλαβε περὶ τῶν ὅρων patres conscripti καὶ intercessio, περὶ ὧν ὅρα τόμ. Γ', σελ. 401.

Μετὰ τὸν κ. Σπ. Βάσην ὁ γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης ἐπραγματεύσατο τὸ ζήτημα, πῶς ἀνεπτύχθη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ φιλοσοφίᾳ *ἡ ἔννοια τῆς ἰσοτιμίας πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς τοῦ κόσμου πολιτείας*. Ἐπεξελθὼν τὰ ἀρχαῖα φιλοσοφικὰ συστήματα ἐξήτασε πῶς εἶχον πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτην αἱ μεταφυσικαὶ καὶ ψυχολογικαὶ ἀρχαὶ ἑκάστου τούτων, ποῖα φιλοσοφικὰ συστήματα

καὶ διὰ τίνων μεταφυσικῶν καὶ ψυχολογικῶν θεωριῶν προελείαναν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἀρχῆς, ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἰσότιμοι καὶ ὅτι ἑπομένως δὲν πρέπει νὰ διακρίνωνται ἀπ' ἀλλήλων διὰ κεχωρισμένων πολιτειῶν, ἀλλ' ὀφείλουσι νὰ ἀποτελέσωσι μίαν πολιτείαν, τὸν κόσμον. Ἔδειξε δὲ ὅτι τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐν μὲν τῇ πράξει ἀρχηγὸς ἐγένετο ὁ *Μέγας Ἀλέξανδρος*, ὅστις ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτήν, ἐν δὲ τῇ θεωρίᾳ διετύπωσεν αὐτὴν φιλοσοφικῶς καὶ ὑπεστήριξε διὰ μεταφυσικῶν και ψυχολογικῶν λόγων *Ζήνων* ὁ *Κιτιεύς*, ὁ ἱδρυτὴς τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας. Ἡ πραγματεία τοῦ κ. Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου θὰ δημοσιευθῇ ἐν τῷ Δ' τόμῳ.

Συνεδρία ΛΔ' (τῇ 1 Δεκεμβρίου 1891).

Ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέλαβε βραχέα τινὰ περὶ τῆς γλώσσης τῆς νήσου Ἰκάρου, ἣν διατρίψας ἐπὶ τόπου χρόνον τινὰ κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος μετὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ κ. Γ. Ζολώτα ἠδυνήθη νὰ μελετήσῃ. Ἰδιαιτέρως ἐξῆρεν αὐτῆς τὸ ἀρχαιότροπον ἐν τῇ κλίσει τῶν ὀνομάτων τῆς α' (καὶ γ') κλίσεως, ὧν ἡ αἰτιατικὴ πληθυντικὴ σῴζει ἔτι τὴν ἀρχαίαν κατάληξιν -ας ἀντὶ τῆς συνήθους -ες, *τοὺς ναύτας*, *τὰς αἶ(γ)ας*, *τὰς πολλάς*, *τὰς Ἀναβάθρας*, *τὰς Τροχάς*, *τὰς γυναῖκας* κτλ.· ἔπειτα τὴν ἐπίσης ἀρχαΐζουσαν φωνητικὴν διακρίνουσαν ἐπιμελῶς τὰ διπλᾶ σύμφωνα τῶν ἁπλῶν, π. χ. *ἄλλος*, ἀλλὰ *καλὸς* κτλ. Πρὸς δὲ τὴν χρῆσιν πολλῶν πρωτοτύπων ὀνομάτων καὶ ῥημάτων π. χ. *ὁ βοῦς ἡ ἅλωνα*, *κεῖμαι*, *πέτεται* κτλ. καὶ πολλῶν ἀρχαιοπινῶν τινῶν λέξεων γεωγραφικῶν καὶ λοιπῶν, π. χ. *ἡ ἄβατος*, *ἀγαθός*, *ὁ ἀθέρας*, *ἀνα(θ)ετός*, *ἀνεσπῶ* (τὴν ἄγκουραν), *ἄρχος* (=ἀρία δρῦς), *ὁ ἀστέρας*, *δέχου*, *δρῦς*, *ἐγκρασμός* (=ἐγκραγμός), *εἰκοσά(δ)α*, *εἰς πόδα* (=ἐμπρός), *ἐξ ἀνέμου* (=βορειόθεν), *ἐξοικίζω* καὶ *οἰκίζω*, *ὁ Εὔδηλος* (ὄνομα κωμοπόλεως), *τὸ θάρπος* (=τὸ θάλπος), *ὁ θερμός*, *ὁ κακότροπος* (=ἀνώμαλος ἐπὶ ὁδοῦ), *ἡ καλλιεργία*, *ἡ κάμινος*, *ἡ καμπή*, *τὸ Καρκινάγριν*, *τὰ καταχύματα*, *ὁ κάψος* (=καῦσος) *τὸ κιόνιν*, *ὁ κλυσμός*, *τὰ Οἰ)κοσήκια*, *ὁ κότυλας*, *ὁ Κόφινας*, *ἡ Κράμβη*, *ἡ Κώμη*, *ὁ Λίθος*, *ὁ λευκός*, *ὁ Λοχρός*, *ὁ Μαγγανίτης*, *τὰ Μάλου* (=Ὁμάλου), *ὁ Με(γ)αλόφος*, *ἡ Μεσαχτή*, *τὸ μόδιν*, *ὁ νᾶς* (=ὁ ναός), *ἡ νεόνυμφος*, *ὁ ὀρὸς* (=ὄρος), *ὀρτοστάτης*, *ἡ παλαίστρα*, *ὁ πάλος*, *ὁ πάμποιος*, τὸ

παραθέριν, ὁ πεπανός, ὁ πάσπαρος, ὁ Πετρόπιθος, ἡ Πη(γ)ή, ὁ πλουτάρχος, ὁ πουλιός (=πολιός), *ὁ (ὑ)πουργός, πράσσω, ἡ πρόπολι, ἡ Πρω(σ)εσπέρα, ὁ ῥήχτης, ἡ Σκοπή, τὸ στάδιν, στέριφος, τὰς Στεφάνας, στῦλος, συγκάρταλος, συλλήβδην, ταῦρος, τὸ τομάγιν, ὁ τράχηλας, τρίμματα, τὰς Τροχάς, ὁ υἱός, ὁ Ὑψῶνας, τὸ Φλές* (=φρέαρ), *τὸ χαλκειό* (=χαλκεῖον) *χαρκεύω, τὸ χειμάδιον, τὸ χιμαιράδιν, ὁ χόρτος, ὁ χυλός, (ὑ)ψώννω* κτλ.

Προσέθηκε δέ τινα καὶ περὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν κατοίκων καὶ ἐδήλωσεν, ὅτι αὐτὸς μὲν μέλλει νὰ δημοσιεύσῃ διατριβὴν περὶ τοῦ ἰδιώματος τῆς Ἰκάρου, ὁ δὲ κ. Γ. Ζολώτας θὰ διαλάβῃ ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ περὶ τῆς γεωγραφίας καὶ ἱστορίας τῆς νήσου.

Ὁ δὲ κ. Παναγιώτης Π. Οἰκονόμου ἐπραγματεύθη *περὶ τῆς ἀνάγκης πρακτικῆς παιδαγωγικῆς μορφώσεως τῶν διδασκάλων τῆς μέσης παιδεύσεως.* Ἵνα ἡ τις ἐπιτήδειος διδάσκαλος δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γινώσκῃ καλῶς τί θὰ διδάξῃ ἀλλὰ καὶ πῶς θὰ διδάξῃ τοῦτο. Ἡ γνώμη, ὅτι ὅπου ὑπάρχει νοῦς καὶ ἀγαθὴ θέλησις περὶ τὴν εὐσυνείδητον τοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ περὶ τελεσφόρου διδασκαλίας ἱκανὴ ἐγγύησις, εἶνε, εἶπεν, ἐσφαλμένη. Οἱ δεινοὶ ἐπιστήμονες δὲν εἶνε καὶ δεινοὶ διδάσκαλοι. Ἡ διδασκαλία πρωτοπείρων διδασκάλων, οἵτινες διδάσκοντες ἀδιαφοροῦσιν ἂν παρακολουθῶσιν αὐτοῖς οἱ μαθηταί, εἶνε τρανὴ ἀπόδειξις ὅτι ἄλλο γνῶσις τῆς ἐπιστήμης καὶ ἄλλο μεθοδικὴ αὐτῆς διδασκαλία. Πλημμελὴς εἶνε ὡσαύτως καὶ ἡ ὑπόληψις, ὅτι οἱ καθηγηταὶ δύνανται καὶ μόνοι νὰ μάθωσι τὴν παιδαγωγικὴν ἐξ ἀναγνώσεως παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων. Τὴν θεωρίαν δύναταί τις οὕτω νὰ μάθῃ· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν πρᾶξιν, ἥτις ἀπαιτεῖ ἄσκησιν ὑπὸ ἐμπείρου διδασκάλου ποδηγουμένην. Τὴν ὀρθὴν πρᾶξιν δὲν δύναται πᾶς τις νὰ αὐτοσχεδιάσῃ οὐδὲ νὰ διατυπώσῃ ἐκ τῆς μελέτης θεωρητικῶν συγγραμμάτων. Τὸ ἔργον τῆς ὀρθῆς διαπλάσεως τῆς τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς εἶνε οὕτω πολύπλοκον, οὕτω λεπτὸν καὶ ὑψηλόν, ὥστε δὲν πρέπει νὰ ἀφεθῇ εἰς τὴν τύχην. Τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη ἀνέκαθεν ἔλαβον περὶ τούτου φροντίδα, ἐσχάτως δὲ ἔτι μᾶλλον ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν παιδαγωγικὴν τοῦ διδασκάλου μόρφωσιν. Τέλειον τύπον πρακτικοῦ σχολείου πρὸς ἄσκησιν

τῶν διδασκάλων εὑρίσκει ὁ κ. Π. Οἰκονόμου τὰ σχολεῖα τοῦ Stoy ἐν Ἰένῃ καὶ τοῦ Ziller ἐν Λειψίᾳ, ὧν περιέγραψε τὸν ὀργανισμόν. Τοιοῦτον σχολεῖον προτείνει νὰ συσταθῇ καὶ παρ' ἡμῖν, προσηρτημένον εἰς τὴν φιλοσοφικὴν τοῦ πανεπιστημίου σχολήν. Τὸ ἵδρυμα τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε οὐχὶ γυμνάσιον, ἀλλὰ σχολεῖον, ἔχον τάξεις δημοτικοῦ σχολείου καὶ γυμνασίου. Οἱ ἐν αὐτῷ ἀσκούμενοι ὀφείλουσι νὰ λαμβάνωσι παίδευσιν παιδαγωγικὴν καθόλου, ὥστε νὰ δύνωνται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς καθηγηταὶ γυμνασίων καὶ διδασκαλείων, ὡς ἑλληνοδιδάσκαλοι, ὡς διευθυνταὶ πλήρων δημοτικῶν σχολείων καὶ ὡς ἐπιθεωρηταὶ τοιούτων καὶ διευθυνταὶ διδασκαλείων. Αἱ κατώτεραι μάλιστα τάξεις δὲν πρέπει νὰ λείπωσι, διότι ὅσῳ μικρότερος ὁ μαθητὴς τόσῳ μείζων παρίσταται καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ προσαρμόσῃ ὁ διδάσκων τὴν διδασκαλίαν πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ μαθητοῦ. Τοιοῦτον σχολεῖον δύναται νὰ συντηρῇ ἡ κυβέρνησις, ἢ τὸ πανεπιστήμιον, ἢ ἐν ἀνάγκῃ αὐτὴ ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία. Καθῆκον τῆς ἐπιστήμης εἶνε οὐ μόνον νὰ εὑρίσκῃ νέας τῶν γνώσεων σχέσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταδίδῃ αὐτὰς εὐμεθόδως.

Μετὰ τὸν κ. Π. Οἰκονόμον ὁ κ. Στ. Βάλβης προέτεινε διόρθωσιν χωρίου τινὸς τῆς Πολιτείας τοῦ Ἀριστοτέλους (σελ. 1332 α' 35-38).

Συνεδρία ΛΕ' (τῇ 23 Δεκεμβρίου 1891).

Ὁ κ. Π. Καββαδίας ὑπέμνησε τοὺς ἑταίρους ὅτι ὁ ἐπίτιμος ἡμῶν ἑταῖρος κ. Heinrich Brunn, καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου, ἑορτάζει τῇ 11 προσεχοῦς Ἰανουαρίου τὴν ἑβδομηκοστὴν ἐπετηρίδα τῶν γενεθλίων αὐτοῦ καὶ ὅτι καλὸν κρίνει νὰ συμμετάσχῃ τῆς ἑορτῆς ἡ Ἑταιρεία καθ' ὃν οἶδε τρόπον. Τὴν πρότασιν τοῦ κ. Π. Καββαδίου ἀσμένως ἀποδεξάμενοι οἱ ἑταῖροι ἀπεφάσισαν νὰ συγκληθῇ τὴν ἡμέραν ἐκείνην πρὸς τιμὴν τοῦ κ. H. Brunn ἔκτακτος τῶν ἑταίρων συνεδρία, νὰ ῥηθῇ ὑπὸ τοῦ κ. Π. Καββαδίου λόγος εἰς τὸν κ. H. Brunn καὶ νὰ γένωνται ἀρχαιολογικαὶ ἀνακοινώσεις ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ ἑορταζομένου, ὧν πολλοί εἰσι μέλη τῆς Ἑταιρείας. Τὴν δὲ σύγκλησιν καὶ διάταξιν τῆς ἑορτῆς ἀνέθηκεν ἡ Ἑταιρεία εἰς τὸ προεδρεῖον αὐτῆς.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Π. Καββαδίας ὡμίλησε περὶ ἐπιγραφῶν (ἃς εὗρεν ἐν ταῖς ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνασκαφαῖς), ἀναφερομένων εἰς ἐπίσημον

κατὰ τὴν Ἑλλάδα οἰκογένειαν Ἑλληνικήν, φέρουσαν τὰ Ῥωμαϊκὰ ὀνόματα *Τίτος Στατείλιος*, καὶ συνδεομένην διὰ συγγενείας μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Λακεδαίμονος. Ἓν μέλος τῆς οἰκογενείας ταύτης Τίτος Στατείλιος Λαμπρίας ἀπέθανεν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐν νεανικῇ ἡλικίᾳ. Ἡ Βουλή, οἱ ἑξακόσιοι, καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος συνῆλθον εἰς συνεδρίαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ στήσωσι τῷ ἀποθανόντι ἀνδριάντας ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ ἐν Ἐλευσῖνι καὶ νὰ πέμψωσι πρεσβείαν εἰς Ἐπίδαυρον, ὅπως συλλυπηθῇ ἐν ὀνόματι τῆς πόλεως τοὺς γονεῖς καὶ τὸν πάππον αὐτοῦ καὶ στήσῃ αὐτῷ ἀνδριάντα ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ὁ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων δῆμος ἀπεφάσισεν ὡσαύτως νὰ στήσῃ αὐτῷ ἐν Σπάρτῃ ἀνδριάντα καὶ εἰκόνα γραπτὴν ἐπίχρυσον, νὰ συλλυπηθῇ προσωπικῶς τοὺς ἐν Σπάρτῃ συγγενεῖς τοῦ ἀποθανόντος καὶ διὰ ψηφίσματος τοὺς ἐν Ἐπιδαύρῳ γονεῖς αὐτοῦ, νὰ στεφανώσῃ τὸν νεκρὸν χρυσῷ στεφάνῳ καὶ νὰ στήσῃ αὐτῷ ἀνδριάντα χαλκοῦν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ εἰκόνα γραπτὴν ἐπίχρυσον ἐν τῇ ἀγορᾷ.

Πλὴν τῶν περιέργων τούτων ψηφισμάτων ἀνέγνω ὁ κ. Καββαδίας καὶ ἕτερον ἐν ταῖς αὐταῖς ἀνασκαφαῖς εὑρεθὲν ψήφισμα τοῦ Παναχαϊκοῦ Συνεδρίου, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὸν πατέρα τοῦ ἀποθανόντος *Τίτον Στατείλιον Τιμοκράτη*, ὅστις ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ Παναχαϊκοῦ Συνεδρίου. Ὑπεστήριξε δὲ ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο προέρχεται ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ἐκτεθειμένων συνεπέρανεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους (66-74 μ. Χ.), καθ' οὓς ἡ Ἑλλὰς ἀπήλαυε τῆς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος χορηγηθείσης αὐτῇ ἐλευθερίας, ἡ ἀνασύστασις τοῦ Παναχαϊκοῦ Συνεδρίου δὲν ἦτο ἁπλῶς τυπική, ἀλλ' εἶχε πραγματικήν τινα ὑπόστασιν· διότι ὁ Τιμοκράτης ἐκλεχθεὶς γραμματεὺς μετὰ τὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας *ἀπόδοσιν* τῆς ἐλευθερίας «ἐν χρόνοις ἐπιπονωτάτων καὶ σφαλερωτάτων καιρῶν» εἰργάσθη ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ Συνεδρίου καὶ καλῶς διέθηκε τὰ κατ' αὐτὸ καὶ «τὰ τῆς ἐλευθερίας ἔτι πλανώμενα».

Ἀκολούθως ὡμίλησε περὶ βάθρου ἀγάλματος Νίκης, εὑρεθέντος ἐν ταῖς αὐταῖς ἀνασκαφαῖς. Τὸ βάθρον τοῦτο ἔχει σχῆμα πρῴρας πλοίου, φέρει δὲ ἐπιγραφὴν δηλοῦσαν ὅτι τὴν Νίκην ταύτην ἀφιέρωσε *τοῖς θεοῖς ἀπὸ τῶν πολεμίων* Τιμοκράτης καὶ Εὔανδρος, ἐποίησε δὲ ὁ ἄγνωστος ἡμῖν γλύπτης *Νίκων Ἱεροκλέος*. Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τὸ μνημεῖον τοῦτο θὰ ἀνηγέρθη κατὰ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα

π. Χ. Ἀλλ' ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βάθρου ἀναθηματικὴ εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν Ὑγίειαν ἐπιγραφὴ ὑπὸ τοῦ Μομμίου. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Μόμμιος, ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὴν Κόρινθον, θὰ ἐπεσκέφθη τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ· νικητὴς δὲ καὶ τροπαιοῦχος ὢν ἐξέλεξεν ἀληθῶς κατάλληλον ἐν τῷ ἱερῷ μνημεῖον, ἵνα προσενέγκῃ ἀνάθημα τῷ Ἀσκληπιῷ· ἐχάραξεν ἐπὶ τοῦ βάθρου ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν καὶ ἰδιοποιήθη οὕτω τὸ τῆς Νίκης ἄγαλμα, ἔπραξε δηλ. ὅ,τι καὶ ὁ συμπολίτης αὐτοῦ Σύλλας, ὅτε ἀνέθηκεν ἐν Θεσπιαῖς ἄγαλμα, ἀριστούργημα τοῦ Μύρωνος, περὶ οὗ ὁ Παυσανίας (IX, 30, 1) λέγει: ἀνέθηκε δὲ οὐκ οἴκοθεν, Ὀρχομενίους δὲ ἀφελόμενος τοὺς Μινύας. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ ὑπὸ Ἑλλήνων λεγόμενον «θυμιάμασιν ἀλλοτρίοις τὸ θεῖον σέβεσθαι».

Μετὰ τὸν κ. Π. Καββαδίαν ὁ γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης ἐπραγματεύσατο περὶ τῆς ἐσχάτως παρὰ τὸ ὡρολόγιον τοῦ Κυρρήστου ἀνευρεθείσης στήλης, ἐφ' ἧς ὑπάρχουσιν ἀναγεγραμμέναι α') ἐπιστολὴ τῆς Πλωτείνης λατινικὴ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανόν, αἰτούσης νὰ παραχωρηθῇ τῷ τότε προϊσταμένῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπικουρείου σχολῆς Ποπιλλίῳ Θεοτίμῳ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ, ἵνα ἐκλέγωσι τὸν διάδοχον καὶ ἐκ μὴ Ῥωμαίων πολιτῶν καὶ διατιθῶνται τὸ τῆς σχολῆς οἰκονόμημα Ἑλληνικῇ διαθήκῃ, β') διάταγμα τοῦ Ἀδριανοῦ λατινιστὶ παραχωροῦντος τὸ αἰτηθὲν καὶ γ') ἐπιστολὴ τῆς Πλωτείνης ἑλληνιστὶ πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις Ἐπικουρείους, δι' ἧς ἀγγέλλεται αὐτοῖς ἡ ἐπιτυχία αὕτη. Ὁ κ. Μ. Εὐαγγελίδης ὑποδείξας τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐγγράφων τούτων περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς τοῦ Ἐπικούρου καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν προβαλλόμενα πρὸς λύσιν ἀρχαιολογικὰ καὶ νομικὰ ζητήματα, τὸν δ' ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτοις ἐμφανιζόμενον μέγαν ὑπὲρ τῆς ἐπικουρείου σχολῆς ἐνθουσιασμὸν τῆς Ῥωμαίας αὐτοκρατείρας ἑρμηνεύων ἐπεξῆλθε διεξοδικώτερον περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν Ἐπικουρείων δογμάτων ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ κοινωνίᾳ καὶ περὶ φιλοσόφων γυναικῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι.

Ἡ πραγματεία τοῦ κ. Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου θὰ δημοσιευθῇ ἐν τῷ Δ' τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1890

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

EDUARD ZELLER
JOHANNES SCHMIDT
A. KIRCHHOFF
A. NAUCK
S. NABER
H. VAN HERVERDEN
O. RIEMANN
TH. MOMMSEN
IWAN VON MÜLLER
B. BELBRÜCK

ΣΥΝΕΔΡΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΕΔΡΟΙ

ΑΓΑΘΟΝΙΚΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Ἀρεοπαγίτης.

ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.

ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΑΓΑΘΟΝΙΚΟΣ, ἐν Ἀθήναις.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΛΕΞ. Γ., Καθηγητὴς ἐν Αἰγίῳ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΩΦ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Ἰατρὸς ἐν Σμύρνῃ.

ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Καθηγητὴς ἐν Ἀγρινίῳ.

ΑΛΗΜΟΝΑΚΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Χίῳ.

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ Γ. ΕΜ., Σχολάρχης Φερσάλων.

ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, πρῴην γυμνασιάρχης, ἐν Ἀθήναις.

ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Τεργέστῃ.

ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Δ., Καθηγητὴς ἐν Κερκύρᾳ.

ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Ῥιζαρείου Σχολῆς.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Δικηγόρος ἐν Σμύρνῃ.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΤΙΜΟΛΕΩΝ Α. Καθηγητὴς τῶν φυσικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΑΣΠΙΩΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.

ΒΑΣΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθηγητὴς τῆς Λατινικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΒΕΛΟΥΔΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΒΕΝΕΤΟΚΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

ΒΕΝΙΕΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Μ., Σχολάρχης ἐν Καλαμπάκᾳ.

ΒΙΑΓΚΙΝΗΣ ΜΑΡΚΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΒΟΡΕΑΔΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ. Γυμνασιάρχης ἐν Νεαπόλει Κρήτης.

ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ., Γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.
ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, διδ. φιλ.
ΒΡΑΤΣΑΝΟΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ, πρῴην διευθυντὴς τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν.
ΒΡΑΧΝΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι., Καθηγητὴς ἐν Τρικκάλοις.

ΓΑΡΔΙΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ., Καθηγητὴς ἐν Δημητσάνῃ.
ΓΕΝΕΡΑΛΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι., Καθηγητὴς ἐν Ῥεθύμνῃ.
ΓΕΡΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Γυμνασιάρχης ἐν Κυθήροις.
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.
ΓΙΑΝΝΑΡΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Ὑφηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς γραμματολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΓΙΑΝΝΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σάμῳ.
ΓΙΟΤΣΑΛΙΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ Κ., Καθηγητὴς ἐν Σπάρτῃ.
ΓΟΝΑΤΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Συνταγματάρχης τοῦ μηχανικοῦ ἐν Ἀθήναις.
ΓΟΥΝΑΡΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Π., Γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ὑφηγητής.
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΜ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Σχολάρχης ἐν Ἀθήναις.
ΓΡΙΒΑΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ Γ., Σχολάρχης Λύμνης.

ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ, Ἰατρὸς ἐν Σμύρνῃ.
ΔΕΛΛΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Θεσσαλονίκῃ.
ΔΕΣΙΡΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α., Δικηγόρος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΔΗΜΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι., Ὑφηγητὴς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ. Καθηγητὴς ἐν Σάμῳ.
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Βόλῳ.
ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΛΕΞΙΟΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΔΙΟΣΚΟΡΙΔΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ, Διευθυντὴς ἰδίου ἐν Ἀθήναις Λυκείου.
ΔΟΥΚΑΚΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.
ΔΟΥΚΑΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.
ΔΟΥΚΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Σχολάρχης ἐν Ἀθήναις.
ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Πειραιεῖ.
ΛΕΥΘΕΡΙΩΤΗΣ ΑΡΣΕΝΗΣ, Καθηγητὴς τοῦ ἐν Κερκύρᾳ Διδασκαλείου.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Γ., Καθηγητής.
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Βουρλῶν ἰατρός.
ΕΠΙΣΚΟΠΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Οἰτύλῳ.
ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, Καθηγητὴς τοῦ Λυκείου Ἀθηνῶν καὶ Ὑφηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΕΥΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.

ΖΑΓΓΟΓΙΑΝΝΗΣ Δ. Κ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΖΑΝΝΕΤΟΣ Γ., Καθηγητὴς ἐν Πειραιεῖ.
ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ ΖΑΝΝΕΤΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Τρικκάλοις.
ΖΗΚΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Μανωλάδι.

ΖΗΣΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ., Καθηγητὴς τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς.
ΖΟΛΩΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Χίῳ.

ΗΡΕΙΩΤΗΣ Π., Σχολάρχης ἐν Αἰγίνῃ.

ΘΟΙΒΙΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Δ. Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΙΑΣΕΜΙΔΗΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΙΕΡΟΚΛΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Ν., Διευθυντὴς ἰδίου ἐν Βραΐλᾳ Λυκείου.
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Καρυταίνῃ.
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, ἐν Χίῳ.

ΚΑΒΑΣΙΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Σάμῳ.
ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α., Γενικὸς ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ ὑφηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΑΛΕΛΛΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Κ., Γυμνασιάρχης ἐν Ἄρτῃ.
ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ. Διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς.
ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ Δ. Γ., δ. Ν. ἐν Ἀθήναις.
ΚΑΝΕΛΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Ἀθήναις.
ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ ΠΑΥΛΟΣ, Ὑφηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης ἐν Κυθήροις.
ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΑΣΔΟΝΗΣ ΣΩΚΡΑΤΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΑΤΑΙΒΑΙΝΗΣ Κ. Σ., Γυμνασιάρχης ἐν Σάμῳ.
ΚΑΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡ., Διευθυντὴς τοῦ χοροῦ τοῦ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις ἱεροῦ ναοῦ τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης τῶν Ἑλλήνων.
ΚΑΤΣΑΡΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ὑφηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΑΦΙΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Κέῳ.
ΚΕΦΑΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, Διευθυντὴς τῆς ἐν Πέρᾳ (Κωνσταντινουπόλεως) Ἑλληνικῆς Σχολῆς.
ΚΛΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΗΛ., Καθηγητὴς ἐν Βόλῳ.
ΚΟΛΥΒΑΣ ΑΛΕΞΙΟΣ Κ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΟΝΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.
ΚΟΝΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ., Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΟΡΝΕΛΑΤΟΣ ΕΠΑΜΙΝΩΝΔΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Ληξουρίῳ.
ΚΟΡΤΕΣΗΣ Δ. Ι., Σχολάρχης τοῦ ἐν Ἁγίῳ Λαυρεντίῳ Σχολείου.
ΚΟΡΦΙΩΤΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Β., Γυμνασιάρχης ἐν Ἀργοστολίῳ.
ΚΟΡΩΝΑΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι., Καθηγητὴς ἐν Λαμίᾳ.
ΚΟΥΒΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Ἀμφίσσῃ.
ΚΟΥΖΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι., Διευθυντὴς τῆς ἐν Χαλκηδόνι Ἑλληνικῆς Σχολῆς.
ΚΟΥΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Καθηγητὴς ἐν Τρικκάλοις.
ΚΟΦΙΝΙΩΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Κ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΡΕΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς Γυμνασίου καὶ Ὑφηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΡΙΣΠΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητὴς τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς.
ΚΥΠΑΡΙΣΣΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ, Κα-

θηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης Ἰθάκης.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Διδάκτωρ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἀθήναις.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Ἀθήναις.

ΛΑΜΠΙΚΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Μ., Καθηγητὴς ἐν Πειραιεῖ.

ΛΑΝΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Λευκωσίᾳ.

ΛΑΣΚΑΡΙΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ, Δικηγόρος ἐν Σμύρνῃ.

ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.

ΛΕΩΝ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ Γ., Διδάκτωρ τὰ νομικὰ ἐν Σμύρνῃ.

ΛΙΑΤΗΣ Γ., Ἰατρὸς ἐν Σμύρνῃ.

ΛΙΒΑΔΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ὑφηγητὴς τῆς πολιτικῆς δικονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ, Γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν.

ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α., Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.

ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ἐν Νισύρῳ.

ΛΟΛΛΙΓΚ Α., Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.

ΛΥΚΟΠΑΝΤΗΣ ΜΙΧΗΛ, Σχολάρχης ἐν Πλατάνῳ τῆς Ναυπακτίας.

ΛΥΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Πταισματοδίκης Ἐν Ἀθήναις.

ΜΑΛΑΓΑΡΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ., Καθηγητὴς ἐν Λευκάδι.

ΜΑΛΙΑΚΑΣ ΗΛΙΑΣ, Δικηγόρος ἐν Κωνσταντινουπόλει,

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθηγητὴς ἐν Κερκύρᾳ.

ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Καθηγητὴς τῆς Ὀρυκτολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΜΙΧΑΗΛ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Λαρίσσῃ.

ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΜΙΧΕΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.

ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.

ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ., Σχολάρχης ἐν Ἀθήναις.

ΜΠΑΞΕΒΑΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ., Καθηγητὴς ἐν Σύρῳ.

ΜΠΟΓΔΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ., Σχολάρχης ἐν Ἄστρει.

ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΡΗΓΑΣ, Ὑφηγητὴς τῆς φυσιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΝΥΣΤΕΡΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΜ., Καθηγητὴς ἐν Κυδωνίαις.

ΞΗΘΑΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ἐν Ἀθήναις.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΛΕΟΝΤΙΟΣ, Διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Ὑφηγητὴς τῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤ., πρῴην ἐπιθεωρητὴς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως.

ΠΑΪΖΗΣ ΠΑΝΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Πάτραις.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ, Ἀρχιμανδρίτης καὶ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι., πρώην Γυμνασιάρχης Ἰωαννίνων.

ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΓΓΕΛΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἄρτῃ.

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΗΣΑΡΙΩΝ Κ., Σχολάρχης Σκριπεροῦ.

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Διευθυντὴς ἰδίου Λυκείου ἐν Ἀθήναις.

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Κορωπίῳ.

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Σέρραις.

ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΥΝΟΔΗΣ, Διευθυντὴς τῆς ἐν Ὀδησσῷ Ἑλληνικῆς Σχολῆς.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητὴς τοῦ ἐν Κερκύρᾳ Διδασκαλείου.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ, Ἱεροκήρυξ τῆς «Ἀναπλάσεως».

ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΠΑΠΑΖΟΥΡΗΣ Α. Ν., Σχολάρχης ἐν Γαστούνῃ.

ΠΑΠΑΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Σχολάρχης τοῦ ἐν Ζαλόχῃ Σχολείου.

ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΣ Γ., Σχολάρχης ἐν Μεσολογγίῳ.

ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΛΟΥΚΑΣ, Καθηγητὴς τῆς Ἀνατομικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, πρώην γυμνασιάρχης.

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀργοστολίῳ.

ΠΑΠΑΦΩΤΙΟΥ Γ., Καθηγητὴς ἐν Τριπόλει.

ΠΑΥΛΙΔΗΣ ΙΩΑΚΕΙΜ, Γυμνασιάρχης ἐν Κυδωνίαις.

ΠΑΥΛΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης ἐν Πάτμῳ.

ΠΑΥΛΙΔΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ. Ἑλληνοδιδάσκαλος.

ΠΕΤΑΛΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Ἐφέτης.

ΠΙΖΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

ΠΟΛΥΚΡΑΤΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ Κ., Σχολάρχης ἐν Ἀμαρουσίῳ.

ΠΟΤΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. Καθηγητὴς ἐν Ἀμφίσσῃ

ΠΟΥΛΑΚΟΣ ΚΑΝΕΛΛΟΣ, Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Ἀθήναις.

ΠΟΦΑΝΤΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Κερκύρᾳ.

ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ., Καθηγητὴς ἐν Ἀργοστολίῳ.

ΠΥΡΟΜΑΛΗΣ Α. Δ., Καθηγητὴς ἐν Καρδίτσῃ.

ΡΑΓΚΑΒΟΠΟΥΛΟΣ ΓΚΙΚΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Βόλῳ.

ΡΑΛΛΗΣ ΜΑΛΛΙΑΚΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.

ΡΗΓΑΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Λαρίσῃ.

ΡΙΖΟΠΟΥΛΟΣ Ε., Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Ἀθήναις.

ΡΟΥΓΚΑΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, Γυμνασιάρχης ἐν Αἰγίῳ.

ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ ΟΘΩΝ, Ὑφηγητὴς τῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΡΩΜΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Κερκύρᾳ.

ΣΑΓΚΡΙΩΤΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Δ., Καθηγητὴς ἐν Τρικκάλοις.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ῥόδῳ

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Σχολάρχης ἐν Τυρνάβῳ.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.
ΣΙΔΕΡΗΣ ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ, Καθηγητής ἐν Σάμῳ.
ΣΚΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΣΤΑΗΣ ΒΑΛΕΡΙΟΣ, Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.
ΣΤΑΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ.
ΣΤΑΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΣΤΕΡΓΙΟΓΛΙΔΗΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ Ν., Διευθυντὴς τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς.
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Ἰωαννίνοις.
ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σάμῳ.
ΤΟΥΛΗΣ Π.Δ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΤΣΕΡΕΠΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς γυμνασίου καὶ Ὑφηγητὴς τῆς Ἰνδικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΤΣΙΜΙΚΑΛΗΣ Γ. Δ., Καθηγητὴς ἐν Σπάρτῃ.
ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Γ., Καθηγητὴς ἐν Μεσολογγίῳ.
ΤΥΠΑΛΔΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.
ΦΕΡΜΠΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ι., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις
ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΦΡΑΓΓΙΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Κ., Καθηγητὴς ἐν Σύρῳ.
ΦΡΑΓΓΙΣΤΑΣ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ Ι., Δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Π. Σ., ἐν Σμύρνῃ.

ΧΑΪΝΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.
ΧΑΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΜΟΔΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Σμύρνῃ.
ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πατεπιστημίῳ.
ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΧΑΤΖΗ ΖΩΓΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ., Καθηγητὴς ἐν Καρδίτσῃ.
ΧΑΤΖΗ ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.
ΧΑΤΖΗ ΚΩΣΤΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ, Ἰατρὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ.
ΧΑΤΖΗ ΧΡΙΣΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΣ, Διευθυντὴς ἰδίου ἐν Κωνσταντινουπόλει Λυκείου.
ΧΟΪΔΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι., Καθηγητὴς ἐν Ἀργοστολίῳ.
ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Πάτραις.
ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης ἐν Μακρυνίτσῃ.

ΨΑΛΤΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Σχολάρχης ἐν Λεωνιδίῳ.
ΨΑΛΤΩΦ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ν., Δικηγόρος ἐν Σμύρνῃ.

Α' ΠΙΝΑΞ.— ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ

Β' ΠΙΝΑΞ. — ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΩΝ ΔΙΟΡΘΟΥΜΕΝΩΝ

Γ' ΠΙΝΑΞ. — ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Δ' ΠΙΝΑΞ. — ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Α' ΠΙΝΑΞ. — ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Β' ΠΙΝΑΞ. — ΛΕΞΕΩΝ

ΠΙΝΑΞ. — ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 408 στ. 5 (κάτωθεν) γρ. ἥ — Αὐτ. στ. 4 (κάτ.) γρ. *ἐνέδρα* — Αὐτ. στ. 2 (κάτ.) γρ. ἐνέδρᾳ.

Σελ. 413 στ. 15 γρ. αἴρονται Αὐτ. στ. 12 (κάτωθεν) γρ. ᾧ τοῖς γράμμασι — Αὐτ. 6 (κάτωθεν] γρ. *φθίνει*.

Σελ. 414 στ. 8, 11, 12 γρ. ἔσθ' — Αὐτ. στ. 9. γρ. *εἶπέ ποτε*. Αὐτ. στ. 2 (κάτωθεν) γρ. *ὠφελεῖ*.

Σελ. 416 στ. 4 γρ. ἐξέδωκεν.

Σελ. 418 στ. 8 γρ. ὅςτις.

Γραπτέον ἐν 'Αθηνᾶς Τόμ. Δ', σελ. 62, 9: τοὺς παρεόντας καὶ σελ. 125, 23: σελ. 47 ἐκδ. γ'. 'Ανεπιστάτως τοῦτο μετέβαλον ἐγὼ εἰς τὸ *σελ. 46 ἐκδ. ς'*, ὅτ' ἐποιούμην τὴν διόρθωσιν τῆς 125ης σελίδος ἀπαλλάττων αὐτὴν τῶν τυπογραφικῶν σφαλμάτων.

Προσθετέον ἐν 'Αθην. Τόμ. Δ', σελ. 141, 3: καὶ παρ' 'Αριστοτέλει 'Αθην. Πολιτ. σελ. 42, 14 «ἀνελόντες — τὰ ὅπλα αὐτῶν».

Κ. Σ. Κ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ Γ′ ΤΟΜΟΥ

Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΗΜΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΓΝΩΜΗ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ. ΑΡΙΘ. 3

1892

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΗΜΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΓΝΩΜΗ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ἐν τῇ ἑβδόμῃ καὶ δεκάτῃ τῶν ἑταίρων τακτικῇ συνεδρίᾳ ὁ ἑταῖρος κ. Χαραλάμπης Διοσκορίδης εἶπεν·

«Ἐπειδὴ εἰς τὴν βουλὴν τῶν Ἑλλήνων ὑπεβλήθησαν ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια μεταρρυθμίζοντα τὸ ὑφιστάμενον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, νομίζω ὅτι ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία καθῆκον ἔχει νὰ ἐπιλάβηται τῆς μελέτης τῶν νομοσχεδίων τούτων καὶ ἀποφήνηται περὶ αὐτῶν γνώμην· διότι ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία περιλαμβάνουσα ἐν τοῖς ἑταίροις αὐτῆς τοὺς πλείστους τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες δύνανται καὶ ὀφείλουσι νὰ ἐξενέγκωσι γνώμην περὶ ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων, εἶνε ἁρμοδιωτάτη πρὸς συζήτησιν τῶν νομοσχεδίων τούτων καὶ πρὸς ὑποβολὴν τῶν πορισμάτων αὐτῆς τοῖς ἁρμοδίοις.»

Ἡ πρότασις τοῦ κ. Χ. Διοσκορίδου ἐγένετο ὁμοθύμως δεκτὴ καὶ συνεζητήθη ὑπὸ τῶν ἑταίρων ὁ κατάλληλος τρόπος πρὸς ἀποτελεσματικὴν τοῦ πράγματος ἐξέτασιν. Ἀνετέθη δὲ τῷ προεδρείῳ, ἵνα κανονίσῃ τὰ τῆς ἐργασίας ταύτης. Τὸ δὲ προεδρεῖον συγκαλέσαν τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας εἰς συνεδρίαν συνεσκέψατο μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς ἀποφάσεως τῶν ἑταίρων. Ἐψηφίσατο δέ, ἵνα ἐνταῦθα μὲν ἐν Ἀθήναις ἐκλεχθῶσι τρεῖς ἐπιτροπεῖαι, ὅπως ἐξετάσωσιν ἡ μὲν τὰ εἰς τὴν δημοτικὴν παίδευσιν ἀναφερόμενα νομοσχέδια, ἡ δὲ τὰ εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν Ἑλληνικῶν καλουμένων σχολείων, ἡ δὲ τὰ εἰς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ γυμνασίου ἀφορῶντα, πρὸς δὲ τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ διατελοῦντας ἑταίρους σταλῶσι τὰ τετυπωμένα νομοσχέδια καὶ παράκλησις τοῦ προεδρείου, ὅπως ἐξετάσωσι

τὰ νομοσχέδια καὶ πέμψωσι τῇ Ἑταιρείᾳ ἔγγραφον τὴν περὶ τούτων γνώμην αὐτῶν.

Κατηρτίσθησαν δὲ αἱ τρεῖς ἐπιτροπεῖαι ὡς ἑξῆς·

Ἡ μὲν πρώτη ἐκ τῶν κυρίων Μιλτιάδου Βρατσάνου, πρώην διευθυντοῦ τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν, Δημητρίου Ἰωαννίδου Ὀλυμπίου, καθηγητοῦ τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν, Παναγιώτου Οἰκονόμου, πρώην ἐπόπτου τῶν δημοτικῶν σχολείων, καὶ Θεμιστοκλέους Μιχαλοπούλου, πρώην καθηγητοῦ.

Ἡ δὲ δευτέρα ἐκ τῶν κυρίων Ἰωάννου Βορτσέλα, γυμνασιάρχου τοῦ Α' γυμνασίου Ἀθηνῶν, Δημητρίου Κυριακοπούλου, καθηγητοῦ τοῦ Γ' γυμνασίου Ἀθηνῶν, Γ. Μπουκουβάλα, καθηγητοῦ τοῦ Α' γυμνασίου, Ἀναστασίου Κωνσταντινίδου, σχολάρχου τοῦ Β' σχολείου Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Γρηγοριανοπούλου, σχολάρχου τοῦ Α' σχολείου Ἀθηνῶν, καὶ Εὐαγγέλου Μουστάκα, σχολάρχου τοῦ Γ' σχολείου Ἀθηνῶν.

Ἡ δὲ τρίτη ἐκ τῶν κυρίων Ἰωάννου Ἀργυριάδου, διευθυντοῦ τῆς Ῥιζαρείου σχολῆς, Σπυρίδωνος Βάση, καθηγητοῦ τῆς λατινικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, Γεωργίου Α. Παπαβασιλείου, καθηγητοῦ τοῦ Λυκείου Ἀθηνῶν, Θεοδώρου Παπαδημητρακοπούλου, καθηγητοῦ τοῦ Βαρβακείου γυμνασίου, Ἀντωνίου Οἰκονόμου, καθηγητοῦ τοῦ Λυκείου Ἀθηνῶν καὶ τοῦ γραμματέως τῆς Ἑταιρείας Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου, ὑφηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ καθηγητοῦ τοῦ Λυκείου Ἀθηνῶν.

Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀποτελοῦντας τὰς ἐπιτροπείας ταύτας ἀπέστειλε τὸ προεδρεῖον τὸ ἔγγραφον τόδε·

Κύριε,

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία κρίνασα εὔλογον ἐν τῇ ΙΖ' αὐτῆς συνεδρίᾳ νὰ ἐξετάσῃ τὰ εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβληθέντα ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια καὶ ἐπαινέσῃ μὲν τὰ ἐν αὐτοῖς ὀρθὰ καὶ ὠφέλιμα, ἐλέγξῃ δὲ τὰ τυχὸν πλημμελῆ ὄντα, ὑποδείξῃ δὲ καὶ αὐτὴ εἴ τι λελογισμένης πείρας καὶ μελέτης χρηστὸν προϊὸν ἔχει πρὸς βελτίωσιν τῆς παιδείας ἡμῶν, ἀνέθηκε τὸν κανονισμὸν τῆς ἐργασίας ταύτης τῷ προεδρείῳ.

Τὸ προεδρεῖον μετὰ τοῦ διοικητικοῦ τῆς Ἑταιρείας συμβουλίου συσκεψάμενον ἔγνω, ἵνα πάντα μὲν ἑταῖρον παρακαλέσῃ, ὅπως μετά-

σχῃ τοῦ ἐθνικωτάτου τούτου ἔργου, πρὸς εὐχερεστέραν δ' ὅμως καὶ ὡς οἷόν τε τελειοτέραν αὐτοῦ διεξαγωγὴν ἐκλέξηται τρεῖς ἐπιτροπείας εἰδικὰς περὶ ἕκαστον ὑπὸ τῶν νομοσχεδίων μεταρρυθμιζόμενον τμῆμα τῆς παιδείας, ἤτοι ἐπιτροπείαν πρὸς ἐξέτασιν τῶν τὴν δημοτικὴν παίδευσιν μεταρρυθμιζόντων νομοσχεδίων, ἑτέραν ἐπιτροπείαν πρὸς ἐξέτασιν τῶν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων ἀποβλεπουσῶν διατάξεων καὶ τρίτην πρὸς ἐξέτασιν τῶν εἰς τὴν μέσην παίδευσιν ἀναφερομένων. Ἑκάστη δ' ἐπιτροπεία πρὸς τῷ εἰδικῶς αὐτῇ ὁρισθέντι μέρει τῶν νομοσχεδίων ὀφείλει νὰ μελετήσῃ καὶ ἐξετάσῃ καὶ τὸ σύνολον αὐτῶν ὡς σύστημα καὶ ἐξενέγκῃ τὴν περὶ αὐτοῦ ὡς συστήματος γνώμην αὐτῆς.

Ἀγγέλλοντες δ' ὑμῖν ὅτι ἐξελέγητε μετὰ τῶν κ. κ. . . . .
. . . . . μέλος τῆς . . . . ἐπιτροπείας παρακαλοῦμεν νὰ προσέλθητε τῇ προσεχεῖ πέμπτῃ, 4 Ἰανουαρίου, ὥρᾳ 2ᾳ καὶ 1/2 μ. μ. εἰς τὴν νέαν αἴθουσαν τῆς νομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου σχολῆς, ἵνα κανονίσωμεν ἀπὸ κοινοῦ τὰ περαιτέρω.

Ὁ Πρόεδρος	Ὁ Γραμματεὺς
Κ. Κόντος.	Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης.

Πρὸς δὲ τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ ἑταίρους τὴν ἑξῆς παράκλησιν.

Κύριε,

Γνωστὸν ὑμῖν ὑπάρχει ὅτι τὸ σεβαστὸν τῆς παιδείας Ὑπουργεῖον ὑπέβαλεν εἰς τὴν μελέτην, ἐξέτασιν καὶ ἐπιψήφισιν τῆς Βουλῆς ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια, δι' ὧν μεταρρυθμίζεται τὸ ὑπάρχον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ζήτημα σπουδαιότατον καὶ ἐθνικώτατον ὂν χρήζει τῆς συντονωτάτης προσοχῆς καὶ τῆς ἐμβριθεστάτης μελέτης καὶ τῆς κοινῆς συνεργασίας πάντων τῶν περὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἐμπείρων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν, ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν πεποιθυῖα τῇ λελογισμένῃ πείρᾳ καὶ τῇ προθυμίᾳ τῶν ἑταίρων ἀπεφάσισεν ἐν τῇ 17ῃ αὐτῆς συνεδρίᾳ νὰ παρακαλέσῃ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἐθνικώτατον τοῦτο ἔργον, ἀνέθηκε δὲ τῷ προεδρείῳ τὸν κανονισμὸν τῆς ἐργασίας. Τὸ προεδρεῖον μετὰ τοῦ διοικητικοῦ τῆς Ἑταιρείας συμβουλίου συσκεψάμενον ἔκρινε καλόν,

ἵνα ἐκ μὲν τῶν ἐν Ἀθήναις εταίρων ἐκλέξηται τρεῖς ἐπιτροπείας, ὅπως καὶ κατ' ἰδίαν ἑκάστη καὶ ἀπὸ κοινοῦ τὰ νομοσχέδια ἐξετάσασαι ἀποφήνωνται γνώμην περὶ αὐτῶν, πάντας δὲ τοὺς λοιποὺς εταίρους παρορμήσῃ, ὅπως συμπροθυμηθῶσι νὰ προσενέγκωσι τὸν ἑαυτῶν ἔρανον εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην ὑπόθεσιν. Διὸ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ἵνα συντόνως καὶ ἐμβριθῶς μελετήσαντες τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος νομοσχέδια ὑποδείξητε τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἑταιρείᾳ ὅσα ἐν αὐτοῖς εὑρίσκετε ἐγκρίσεως ἢ ἀποδοκιμασίας ἄξια, εἰ δυνατὸν δέ, καὶ ποῖον ὑμεῖς ἐκπαιδευτικὸν σύστημα νομίζετε ὅτι δύναται νὰ θεραπεύσῃ τὰς τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀνάγκας.

Ὁ Πρόεδρος	Ὁ Γραμματεὺς
Κ. Κόντος.	Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης.

Ἡ δευτέρα καὶ τρίτη ἐπιτροπεία συνεχωνεύθησαν ἔπειτα εἰς μίαν καὶ εἰργάσθησαν ἀπὸ κοινοῦ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν τῆς μέσης παιδεύσεως νομοσχεδίων ὡς δευτέρα ἐπιτροπεία. Τὰ δ' ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἐξέθετο τῇ Ἑταιρείᾳ διὰ τῶν εἰσηγητῶν Γ. Α. Παπαβασιλείου, Σπ. Βάση καὶ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου.

Ἡ δὲ πρώτη ἐπιτροπεία τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῆς ἀνεκοινώσατο τοῖς εταίροις διὰ τριῶν ὡσαύτως εἰσηγητῶν, τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου, εἰσηγησαμένου περὶ τῆς στοιχειώδους παιδεύσεως, τοῦ κ. Θ. Μιχαλοπούλου περὶ διδασκαλείων καὶ τοῦ κ. Π. Οἰκονόμου περὶ ἱδρύσεως διδασκαλείου θηλέων ἐν Μεσολογγίῳ καὶ περὶ παρθεναγωγείων.

Καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ εταῖροι προθύμως ἐπακούσαντες εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ προεδρείου ἔπεμψαν ὑπομνήματα, δι' ὧν τήν τε περὶ τῶν ὑπὸ συζήτησιν νομοσχεδίων γνώμην αὐτῶν ἀπεφήναντο καὶ περὶ τῶν πρακτέων συνεβούλευσαν.

Πάντες δ' ἀπὸ κοινοῦ κατέκριναν τὰ νομοσχέδια ὡς μὴ μόνον τοῦ σκοποῦ ἀστοχοῦντα, ἀλλὰ καὶ ὡς βεβαίαν βλάβην τῇ παιδεύσει ἡμῶν μέλλοντα νὰ ἐπενέγκωσιν.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐργασίαι αὗται τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας ἐδύναντο νὰ διαφωτίσωσι τὴν βουλὴν εἰς τὰς περὶ τῶν νομοσχεδίων συζητήσεις καὶ ἀποφάσεις αὐτῆς, ἀπέστειλε τὸ προεδρεῖον πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐκλεχθείσης ἐπιτροπείας πρὸς παρασκευα-

στικὴν τῶν νομοσχεδίων ἐξέτασιν κ. Στέφανον Σκουλούδην τὸ ἑπόμενον ἔγγραφον.

Κύριε,

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία μαθοῦσα, ὅτι τὸ σεβαστὸν τῆς Παιδείας Ὑπουργεῖον ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια, καθῆκον αὐτῆς ὑπέλαβε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικουρίαν τῆς ἀξιεπαίνου προθέσεως τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ πολλῆς πείρας καὶ περισκέψεως χρῄζοντος ἔργου τοῦ καθ' ἡμᾶς νομοθετικοῦ συνεδρίου. Διὸ καὶ ἐπιτροπείας εἰδικῶν ἀνδρῶν ἐξελέξατο τρεῖς πρὸς μελέτην καὶ ἐξέτασιν τῶν κῦρος νόμου μελλόντων νὰ περιβληθῶσι νομοσχεδίων καὶ ἕνα ἕκαστον τῶν ἑταίρων ἐπὶ τὸ ἐθνικώτατον τοῦτο ἔργον παρεκάλεσε καὶ τὰ πορίσματα τῆς ἐξετάσεως ἐν πολλαῖς ἐκτάκτοις συνόδοις συνεζήτησε, διεσάφησε καὶ τὰ ὀρθὰ αὐτῇ φανέντα ἐνέκρινεν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑπ' ἀνδρῶν πεῖράν τε πολλὴν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων κεκτημένων καὶ τὰ συμβαίνοντα παρ' ἄλλοις σοφοῖς ἔθνεσιν ἀκριβούντων γενόμεναι αὗται ἐργασίαι δὲν δύνανται ν' ἀποβῶσιν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας, ἂν μὴ καταστῶσι γνωσταὶ τῇ νομοθετικῇ ἀρχῇ, διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, κ. Πρόεδρε, ἂν νομίζητε ὅτι ἡ μέλλουσα τῶν κ. Βουλευτῶν ψῆφος δεῖται διαφωτίσεως ὑπ' ἀνδρῶν, δυναμένων ν' ἀποφαίνωνται γνώμην περὶ ἐκπαιδεύσεως, νὰ διατάξητε τὴν ἐν τῷ ἐθνικῷ τυπογραφείῳ ἐκτύπωσιν καὶ τὴν πρὸς τοὺς κ. Βουλευτὰς διανομὴν τῶν ὑπὸ τῶν ἑταίρων παρεσκευασμένων ὑπομνημάτων.

Ὁ Πρόεδρος	Ὁ Γραμματεὺς
Κ. Κόντος.	Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης

Ὁ κ. Στ. Σκουλούδης ἀπεκρίνατο πρὸς ταῦτα ὅτι, ἐπειδὴ τὰ νομοχέδια θὰ συζητηθῶσιν ἐν τῇ μελλούσῃ νὰ συγκληθῇ ἐκτάκτῳ τῆς Βουλῆς συνόδῳ, θὰ φροντίσῃ νὰ τυπωθῶσιν ἐν καιρῷ καὶ διανεμηθῶσι τοῖς κ. Βουλευταῖς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐγκατελείφθη μετὰ ταῦτα, ἡ Ἑταιρεία κρίνασα τὴν δημοσίευσιν οὐχὶ ἐπείγουσαν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ γνώμη αὐτῆς ἐγένετο πᾶσι γνωστὴ διὰ τῶν δημοσίων συζητήσεων καὶ τῆς δημοσιεύσεως τῶν πρακτικῶν αὐτῆς διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἀνέ-

βαλεν αὐτήν, μέχρις οὗ συμπληρώσασα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τὸ ἑαυτῆς ἔργον διατυπώσῃ τὴν ἰδίαν γνώμην ἐν συστήματι ἐκπαιδευτικῷ.

Τὴν εὐκαιρίαν ταύτην παρέσχε τῇ Ἑταιρείᾳ μεγάθυμος ἀνήρ, οὗ αἱ περὶ ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας φροντίδες πρὸ πολλοῦ ἀνέγραψαν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους εὐεργέτην τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ἐπὶ τῇ καλλίστῃ ταύτῃ εὐκαιρίᾳ παρεκάλεσεν ὁ σεβαστὸς τῆς Ἑταιρείας πρόεδρος τοὺς ἑταίρους Μιλτιάδην Πανταζῆν, πρώην γυμνασιάρχην Ἰωαννίνων, νῦν δὲ καθηγητὴν τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, Γεώργιον Α. Παπαβασιλείου, καθηγητὴν τοῦ Β' Γυμνασίου, Παναγιώτην Οἰκονόμου, διευθυντὴν τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν, Δ. Ζαγγογιάννην, καθηγητὴν τοῦ διδασκαλείου Λαρίσης, Παῦλον Καρολίδην, ὑφηγητὴν τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ τὸν γραμματέα τῆς Ἑταιρείας κ. Μαργαρίτην Εὐαγγελίδην νὰ καταρτίσωσι πρόγραμμα τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης παιδεύσεως κατὰ τὰς ἐκδηλωθείσας τῶν ἑταίρων ἀρχὰς καὶ ὑποβάλωσιν εἰς τὴν συζήτησιν καὶ ἔγκρισιν τῶν ἑταίρων. Οἱ παρακληθέντες ἐπελάβοντο προθύμως τοῦ ἔργου, πλὴν τοῦ κ. Π. Καρολίδου, μὴ δυνηθέντος νὰ συμμετάσχῃ τῶν ἐργασιῶν ἕνεκα ἰδίων ἀσχολιῶν. Ὁ δὲ κ. Δ. Ζαγγογιάννης, καίπερ ἀπὼν ἐν Λαρίσῃ παρεῖχεν ὅμως καὶ ἐκεῖθεν προθυμότατα δι' ὑπομνημάτων τὸν ἔρανον αὐτοῦ. Οὕτω δ' ἐπὶ μακρὸν ἐργασθεῖσα καὶ πολλοὺς τῶν ἑταίρων καὶ ἄλλους ἄνδρας εἰδικοὺς ἐκτὸς τῆς Ἑταιρείας εἰς συμβουλὴν παρακαλέσασα συνέταξε τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον πρόγραμμα ἑπταετοῦς δημοτικῆς σχολῆς καὶ γυμνασίου ὀκταετοῦς μετὰ τμήματος πρακτικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ, ὅπερ τυπώσασα καὶ εἰς τοὺς ἑταίρους πρὸς μελέτην πρότερον πέμψασα εἰσήγαγεν εἰς συζήτησιν ἐν ἐκτάκτοις τῆς Ἑταιρείας συνεδρίαις. Ἡ δ' Ἑταιρεία συζητήσασα καὶ ἐνιαχοῦ τροποποιήσασα ἐνέκρινεν αὐτὸ καὶ ἀπεφάσισε νὰ καταστήσῃ διὰ τῆς Ἀθηνᾶς γνωστὸν τοῖς τε περὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἀσχολουμένοις καὶ τῇ προϊσταμένῃ νῦν τῆς πολιτείας ἀρχῇ.

Ἀλλὰ τοῦ προγράμματος προτάσσεται κατ' ἀνάγκην ἡ πρὸ τῆς συντάξεως αὐτοῦ γενομένη ὑπὸ τῶν ἑταίρων ἐργασία, ἧς μέρος μὲν ὡς ἡ «Περὶ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως» ἔκθεσις τοῦ κ. Μιλτιάδου Βρατσάνου, ἡ περὶ τῶν Λατινικῶν τοῦ κ. Σπ. Βάση καὶ τὸ ὑπόμνημα τοῦ κ. Δ. Ζαγγογιάννη ἐδημοσιεύθη ἤδη (ὅρα Ἀθηνᾶς τόμ. Β', σελ.

265 καὶ τόμ. Γ', σελ. 39), μέρος δὲ ἐν τῷ τεύχει[1] τοῦ Ἑλληνικοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου. Ὁ Ἑλληνικὸς δηλαδὴ Διδασκαλικὸς Σύλλογος θελήσας νὰ μετάσχῃ τῶν ἐν τῇ ἐπιτροπείᾳ τῆς Βουλῆς γενομένων συζητήσεων περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων ἀνέθηκε τοῖς εἰσηγηταῖς τῆς πρώτης ἡμῶν ἐπιτροπείας Παναγιώτῃ Οἰκονόμου καὶ Θεμιστοκλεῖ Μιχαλοπούλῳ ν' ἀντιπροσωπεύσωσιν αὐτόν, ἐν δὲ ταῖς ἐκδοθείσαις ὕστερον γνώμαις αὐτοῦ περὶ τῶν εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβληθέντων νομοσχεδίων τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς παιδεύσεως συμπεριέλαβε καὶ τὰς ἐν ταῖς τῇ 21ῃ καὶ 25ῃ Ἰανουαρίου 1890 συνεδρίαις τῆς ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας ἀναγνωσθείσας, συζητηθείσας καὶ ἐγκριθείσας ἐκθέσεις τοῦ κ. Θ. Μιχαλοπούλου «Περὶ διδασκαλείων» καὶ Παναγιώτου Οἰκονόμου «Περὶ ἱδρύσεως διδασκαλείου θηλέων ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀνωτέρων παρθεναγωγείων».

Αἱ ἐκθέσεις τοῦ κ. Σπ. Βάση, Π.Οἰκονόμου Θ. Μιχαλοπούλου καὶ Μ. Βρατσάνου[2] ὡς ἐκδεδομέναι ἤδη καὶ πρόχειροι δὲν ἐπαναλαμβάνονται ἐνταῦθα.

Ἐνταῦθα καταχωρίζονται καθ' ἣν τάξιν συνεζητήθησαν αἱ ἐκθέσεις τῆς ἐπιτροπείας τῆς μέσης παιδεύσεως, ἧς εἰσηγηταὶ ἐγένοντο οἱ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου, Σ. Βάσης καὶ Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης. Ἐκ δὲ τῶν ἀποσταλεισῶν ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ διαμενόντων ἑταίρων μόνον ὅσαι ὁμοῦ λαμβανόμεναι ἐκφράζουσι τὰς γνώμας πάντων. Τοιαῦται δ' εἰσὶν ἡ τοῦ κ. Μιλτιάδου Πανταζῆ, πρῴην γυμνασιάρχου Ἰωαννίνων, ἡ τοῦ κ. Ἰωάννου Δελλίου, γυμνασιάρχου Θεσσαλονίκης, ἡ τοῦ κ. Ἀρβανιτάκη ἀπὸ τῶν ἐν τῷ διδασκαλείῳ τῆς Ἑπταννήσου ἑταίρων καὶ ἡ τῶν ἐν Σύρῳ ἑταίρων κ. Ε. Φραγγίδου, Ν. Μπαξεβανάκη καὶ Στ. Εὐαγγελινοῦ.

[1] Γνῶμαι τοῦ Ἑλλ. Διδασκαλικοῦ Συλλόγου περὶ τῶν εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβληθέντων νομοσχεδίων κτλ. ἐν Ἀθήναις 1890 σελ. 34 καὶ ἑξῆς καὶ σελ. 82 καὶ ἑξῆς.

[2] Τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου ἡ ἔκθεσις ἐδημοσιεύθη διὰ τῆς ἐφημερίδος «Καιρῶν».

Α'.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

τῆς πρὸς ἐξέτασιν τῶν νομοσχεδίων τῆς μέσης παιδεύσεως ὁρισθείσης ἐπιτροπείας.

α'.

Φίλοι Ἑταῖροι,

Μετὰ πολλῆς προσοχῆς μελετήσαντες, καθ' ἣν ἐλάβομεν παρὰ τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν προέδρου ἐντολήν, τὰ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως παρασκευασθέντα περὶ μέσης παιδεύσεως νομοσχέδια συνήλθομεν οἱ ὑπογεγραμμένοι νὰ κοινώσωμεν ἀλλήλοις τὰ ἐκ τῆς μελέτης καὶ ἐξετάσεως αὐτῶν πορίσματα ἡμῶν. Κοινὸν δ' ἁπάντων πόρισμα εὑρέθη ἡ πεποίθησις, ὅτι τὰ νομοσχέδια ταῦτα ἀντὶ νὰ ἐπενέγκωσι βελτίωσίν τινα τῶν κακῶς ἐχόντων, τοὐναντίον ἔσονται πρόξενα βλάβης καὶ ζημίας οὐ σμικρᾶς, ἄν ποτε ψηφισθέντα ὡς ἔχουσιν ὑπὸ τῆς βουλῆς γένωνται νόμοι τοῦ κράτους.

Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθὲς δῆλον ἐκ τῶνδε. Κατὰ μὲν τοὺς κειμένους νόμους τὰ εἰς τὴν μέσην ἐκπαίδευσιν ἀναγόμενα μαθήματα διδάσκονται ἐν ἔτεσιν ἑπτά, κατὰ δὲ τὸ νομοσχέδιον, λόγῳ ὅτι προστίθενται εἰς τὴν κατωτάτην ἐκπαίδευσιν δύο ἔτη, οὗ ἕνεκα δῆθεν οἱ ἐκ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀπολυόμενοι τοῦ λοιποῦ θὰ κατέχωσι τὰς ἐν ταῖς καταργουμέναις τάξεσιν τοῦ Ἑλλ. σχολείου παρεχομένας γνώσεις, θὰ διδάσκωνται ἐν ἔτεσι πέντε μόνον ἢ ἕξ. Ἂν ὁ λόγος οὗτος ἦτο ἀληθής, ἡ μεταβολὴ αὕτη οὐδὲν μὲν θὰ ὠφέλει τὴν μέσην ἐκπαίδευσιν, ἀλλ' οὐδὲ θὰ ἔβλαπτεν· ὅτι δ' ὅμως ἡ κατὰ δύο ἔτη αὔξησις τῆς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ σπουδῆς δὲν ἀναπληροῖ τὴν ἀνάλογον ἐλάττωσιν τῆς ἐν τῇ μέσῃ παιδεύσει, θὰ καταδείξωμεν διὰ βραχέων. Πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἡ δημοτικὴ ἐκ-

παίδευσις κύριον ἔχει σκοπὸν νὰ μορφώσῃ ὁπωσδήποτε ἐπαρκῶς πρὸς τὸν βίον τοὺς μὴ δυναμένους ἢ μὴ βουλομένους νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς ἀνωτέραν σπουδήν. Ἂν δ' ὅμως τοῦτον τὸν σκοπὸν ἔχουσι τὰ ἱδρυθησόμενα δημοτικὰ σχολεῖα, ἐκ τῶν εἰς τὴν βουλὴν ὑποβεβλημένων νομοσχεδίων δὲν δηλοῦται σαφῶς. Ἂν μέν τις κρίνῃ ἐκ τῆς διατάξεως (ἄρθρον 26ον), καθ' ἣν ἐγγράφονται μαθηταὶ εἰς τὸ γυμνάσιον οἱ ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀπολυόμενοι μαθηταί, τὸ δημοτικὸν σχολεῖον χρησιμεύει, ἵνα παρασκευάζῃ τοὺς μαθητὰς ἱκανοὺς νὰ διακούσωσι τὰ μαθήματα τοῦ γυμνασίου. Ἂν δ' ἐκ τῆς διατάξεως, καθ' ἣν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις θὰ διδάσκηται μόνον ἡ *μητρικὴ* (sic) γλῶσσα καὶ οὐχὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνική, προάγεταί τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ δημοτικὸν σχολεῖον κατὰ τὸ νομοσχέδιον εἶνε αὐτοτελές. Παραλείποντες τὴν ἀντίφασιν ταύτην τῶν νομοσχεδίων, καθ' ἣν ἡ δημοτικὴ παίδευσις διώκει δύο διαφόρους σκοποὺς καὶ ἔχει τὸν μὲν τῶν ὀφθαλμῶν ἐστραμμένον πρὸς καθαρὰν ἐπιστημονικὴν παρασκευήν, τὸν δ' ἕτερον πρὸς ποιάν τινα αὐτοτελῆ μόρφωσιν, παρατηροῦμεν ὅτι οὐδετέρα τῶν διατάξεων τούτων προάγει τὴν μέσην ἐκπαίδευσιν. Διότι, ἂν μὲν ὑποτεθῇ ὅτι τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ νομοσχεδίου αὐτοτελές, οὐ μόνον οὐδὲν ἐντεῦθεν ὄφελος, ἀλλὰ καὶ βλάβην μεγίστην θὰ ὑποστῇ ἡ μέση ἐκπαίδευσις ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως ἀπ' αὐτῆς δύο ἐτῶν καὶ προσθήκης αὐτῶν εἰς τὴν δημοτικήν. Οὐδεὶς δύναται νὰ συνίδῃ, πῶς θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ γίνωνται οἱ μαθηταὶ τῆς τε προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης καὶ τῶν ἄλλων ἐγκυκλίων μαθημάτων ὡς οἷόν τ' ἐγκρατεῖς ἐν γυμνασίοις πέντε μόνον ἢ ἓξ ἔχουσι τάξεις, ἀφ' οὗ νῦν παρ' ἡμῖν ἐν ἔτεσιν ἑπτά, ἐν Αὐστρίᾳ ἐν ἔτεσιν ὀκτώ, ἐν Πρωσσίᾳ, Βαυαρίᾳ, Σαξονίᾳ, Σουηδίᾳ, Νορβηγίᾳ ἐν ἔτεσιν ἐννέα, ἐν Βυρτεμβέργῃ καὶ Βρέμῃ ἐν ἔτεσιν δέκα καὶ ὑπὸ τῶν ἀρίστων μαθητῶν δυσκόλως τοῦτο κατορθοῦται.

Ἂν δὲ πάλιν κατὰ τὸ 26ον ἄρθρον τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὑποτεθῇ προπαρασκευαστικὸν τοῦ γυμνασίου ἵδρυμα, διὰ τῆς καινοτομίας ταύτης ἡ μὲν δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἐκτρέπεται τοῦ κυρίου αὐτῆς σκοποῦ, ἡ δὲ μέση ἀντὶ νὰ ὠφεληθῇ ἐξ αὐτῆς τοὐναντίον βλάπτεται· διότι, ἀποκλειομένων τῶν νῦν ἑλληνοδιδασκάλων τῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδασκαλίας, ὅπερ εὔλογον, ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων πάντων θὰ γίνηται ὑπὸ τῶν δημοδιδασκάλων, οἵτινες καθὰ μαρτυροῦ-

σιν αὐτὰ ταῦτα τὰ περὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως νομοσχέδια καὶ ἡ μέχρι τοῦδε πεῖρα ἐβεβαίωσεν, εἰσὶν ἀνίκανοι, διότι ἐπὶ ἓξ ἔτη διδάξαντες μαθητὰς ἐν τῷ προτύπῳ τοῦ διδασκαλείου σχολείῳ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταρτίσωσιν ἱκανοὺς νὰ καταταχθῶσιν εἰς τάξιν ἀνωτέραν τῆς πρώτης τάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο, δύναταί τις ἴσως νὰ εἴπῃ, μεταρρυθμίζονται τὰ διδασκαλεῖα, ὅπως κρείττονες οἱ δημοδιδάσκαλοι καταρτίζωνται· ὡς δ'ὅμως ἔκ τινος διατάξεως τοῦ περὶ μεταρρυθμίσεως τῶν διδασκαλείων νομοσχεδίου (ἄρθ. 29ον ἐδ. δ') ἐξάγομεν, οἱ μέλλοντες δημοδιδάσκαλοι ἔσονται πολλῷ τῶν νῦν χείρονες, διότι ἐν ᾧ νῦν εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἐγγράφονται μαθηταὶ οἱ προαχθέντες ἀπὸ τῆς α' τάξεως τοῦ νῦν γυμνασίου, κατὰ τὸ νομοσχέδιον θὰ ἐγγράφωνται μὲν καὶ πάλιν μαθηταὶ οἱ ἀπὸ τῆς αὐτῆς τάξεως προαχθέντες, ἀλλὰ τοῦ νέου γυγνασίου, ἥτις εἶνε ἰσοδύναμος πρὸς τὴν γ' τάξιν τοῦ νῦν Ἑλληνικοῦ σχολείου. Ἀλλ' ἐρωτῶμεν, ἀφ' οὗ μέχρι τοῦδε οἱ δημοδιδάσκαλοι λαμβανόμενοι ἐκ τῆς πρώτης τάξεως τοῦ γυμνασίου; τῆς ἰσοδυνάμου πρὸς τὴν τετάρτην τοῦ συσταθησομένου, δὲν ἐγένετο δυνατὸν νὰ παρασκευασθῶσιν ἱκανοί, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ γένωνται ἱκανώτεροι οἱ ἄλλα τε πολλὰ ἀγνοοῦντες καὶ οὐδὲ τὰ στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης γινώσκοντες, ὅταν ἐγγράφωνται εἰς τὸ διδασκαλεῖον; Ἀλλ', ὡς φαίνεται, ἐπειδὴ κατὰ τὰ νομοσχέδια ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης κρίνεται *ἄκαρπος καὶ ἄγονος καὶ τέλεον ἀλυσιτελὴς καὶ ἄσκοπος* (Νομ. περὶ ἱδρ. διδασκ. τῶν θηλ. σελ. 15 στήλ. 2), εἶνε ἐπιβλαβὲς νὰ γινώσκωσιν οἱ νέοι δημοδιδάσκαλοι πλείονα ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ὅταν θὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ νέον διδασκαλεῖον!!! Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπολάβωμεν ὡς ἀληθές, ὅτι οἱ νέοι δημοδιδάσκαλοι ἔσονται τῶν νῦν κρείττονες, ὅπερ ἐκ τῶν προειρημένων ἀδύνατον, τί γενήσεται ἐπὶ δέκα τοὐλάχιστον ἔτη, μέχρις ὅτου δῆλον ὅτι παρασκευασθῶσιν οἱ νέοι δημοδιδάσκαλοι; ὑπὸ τίνων θὰ γίνηται ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις; οὐχὶ ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν νομοσχεδίων κρίνονται ὡς ἀνίκανοι περὶ τὸ ἔργον αὐτῶν; Τούτων οὕτως ἐχόντων, εἶνε δυνατὸν ἐν γυμνασίοις, ἔχουσι πέντε ἢ ἓξ τάξεις, νὰ γίνωνται οἱ μαθηταὶ τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης καὶ τῶν ἄλλων ἐγκυκλίων μαθημάτων, ὡς οἷόν τ' ἐγκρατεῖς; Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν πρέπει νὰ διαρκῇ ἡ μέση ἐκπαίδευσις, νῦν δὲ ἴδωμεν, ἂν τὰ μαθήματα τὰ ὁριζόμενα ἐν

τῷ νομοσχεδίῳ εἰσὶ τοιαῦτα, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ ἀπολύωνται τοῦ γυμνασίου τελειότεροι.

Ἐν ᾧ πάντες ἀνομολογοῦμεν, ὅτι οἱ νῦν ἀπολυόμενοι τῶν γυμνασίων μαθηταὶ οὔτε περὶ τὰς ἀρχαίας κλασσικὰς γλώσσας εἰσὶ καλῶς κατηρτισμένοι οὔτε τὰ ἄλλα ἐγκύκλια μαθήματα ἐπαρκῶς κατέχουσι, διὰ τοῦ νομοσχεδίου τούτου ἡ μὲν διδασκαλία τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν κολοβοῦται, ἡ δὲ Ψυχολογία καὶ Λογικὴ ἐκ τοῦ γυμνασίου ἐκδιώκονται. Καὶ κολοβοῦται μὲν ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, διότι εἰσαγομένης πρὸς διδασκαλίαν τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης κατ' ἀνάγκην αἱ πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας γλώσσης ὧραι θὰ περικοπῶσιν, ὅπως διδαχθῇ καὶ ἡ νέα. Τοῦτο δὲ εἶνε ἀσυμφορώτατον καὶ ὀλεθριώτατον· διότι ἀντὶ νὰ καταναλίσκωνται αἱ ὧραι ἅπασαι πρὸς διδασκαλίαν τῆς τελειοτάτης τῶν γλωσσῶν κατά τε τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην, ἧς ἡ παιδαγωγικὴ δύναμις ὑπὸ πάντων τῶν ὡς ἀληθῶς παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν ἀνομολογεῖται καὶ διὰ τὴν σαφήνειαν, μεθ' ἧς εἶνε ἐκτεθειμένα καὶ τὰ ὕψιστα τῶν διανοημάτων, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἠθικῶν γνωμῶν καὶ παραγγελμάτων, ἅτινα εἰς πάντα ἀρχαῖον Ἕλληνα συγγραφέα κατεσπαρμένα ὄντα χειραγωγοῦσι τὸν παῖδα πρὸς τὴν ἀρετήν, θὰ διδάσκηται ὁ μαθητὴς τὴν νέαν γλῶσσαν, ἥτις, ἐπειδὴ εἶνε ἐν τῷ γίγνεσθαι καὶ διάφορος τυγχάνει οὖσα καθ' ὕλην τε καὶ εἶδος κατὰ τὰς διαφόρους χρονικὰς περιόδους, εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν καὶ σύγχυσιν θὰ ἐμβάλῃ αὐτόν, εὑρίσκοντα τοὺς μὲν τύπους τῶν λέξεων καὶ τὰς συντάξεις ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ συγγραφεῖ διαφόρους, τὰς αὐτὰς δὲ λέξεις ὑπὸ ποικίλον ἔνδυμα καὶ ὑπὸ διάφορον σημασίαν ἐμφανιζομένας, τὸν δὲ λόγον κατά τε τὰ νοήματα καὶ τὴν φράσιν οὐδὲν ἔχοντα τὸ Ἑλληνικόν, ἀλλ' ἐκ ξένων καὶ τούτων οὐχὶ τῶν ἀρίστων βιβλίων συνερραμένον, σκοτεινὸν καὶ ἀδιανόητον, βαρβαρισμῶν καὶ σολοικισμῶν καὶ χυδαϊσμῶν ἀνάπλεων. Οἱ τοιαῦτα παραινοῦντες καὶ συμβουλεύοντες περὶ γλώσσης ὅμοιοί εἰσι πρὸς γλύπτην συμβουλεύοντα τὸν βουλόμενον νὰ διδαχθῇ τὴν γλυπτικὴν ἀντὶ τῶν ἀπαραμίλλων ἔργων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος νὰ λαμβάνῃ ὡς παραδείγματα ἔργα Βυζαντιακῆς τέχνης κακότεχνα καὶ ἀπειρόκαλα, ἢ πρὸς ζωγράφον ἀγνοοῦντα ἢ περιφρονοῦντα τὰ ἔργα τοῦ Ῥαφαὴλ, τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων τεχνιτῶν καὶ ἀσχολούμενον περὶ τὴν ἀντιγραφὴν καὶ ἀπομίμησιν ἔργων κοινοτάτης τέχνης καὶ οὐδενὸς λόγου ἀξίων.

Ἀλλ' ἴσως ἂν εἴποι τις, διατὶ οἱ μὲν Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι καὶ Ἰταλοὶ τοῦτο ποιοῦσι; διότι ἐκεῖνοι καὶ γλῶσσαν ἔχουσιν ἤδη τελείως μεμορφωμένην καὶ συγγραφεῖς εἰς πάντα τὰ εἴδη τοῦ λόγου δοκιμωτάτους, ἡμεῖς δὲ οὐδέτερον τούτων. Ἀλλὰ μὴ νομίσῃ τις ὅτι οὐδαμῶς καὶ νῦν ἡ νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα διδάσκεται· τοῦτο εἶνε πλάνη· διότι τί γίνεται διὰ τῶν ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ γεγραμμένων διδακτικῶν βιβλίων; τί γίνεται διὰ τῶν συνθέσεων καὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων; οὐδὲν ἄλλο ἢ ἔμμεσος διδασκαλία τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν παραβολῇ μάλιστα πρὸς τὴν ἀρχαίαν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡμῖν τοῖς Ἕλλησιν ἡ σπουδὴ τῆς γλώσσης εἶνε πολλῷ χαλεπωτέρα ἢ τῷ Γάλλῳ καὶ Γερμανῷ ἡ σπουδὴ τῆς ἑαυτοῦ. ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ χαλεπαίνωμεν ἐπὶ τούτῳ, ἀλλὰ τοὐναντίον νὰ σεμνυνώμεθα, ἂν θέλωμεν νὰ καλώμεθα ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἡ δὲ διδασκαλία τῆς κατὰ τὸ νομοσχέδιον *νεκρᾶς καὶ φθινούσης* (sic) Λατινικῆς περιοριζομένη εἰς τὴν γνῶσιν μόνον τῶν στοιχείων αὐτῆς, τουτέστιν εἰς τὸ νὰ μὴ δύνωνται οἱ μαθηταὶ ἀπολυόμενοι τοῦ γυμνασίου νὰ ἑρμηνεύωσιν εὐκόλως μηδὲ τοὺς πεζοὺς τῶν Λατίνων συγγραφέων, κρίνεται, ὡς φαίνεται, οὐχὶ ἀναγκαία εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν. Ἀλλ' εἶνε τοῦτο ὀρθόν; πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ καταρτισθῇ τελείως νομικὸς ἢ θεολόγος, ἵνα μὴ εἴπωμεν φιλόλογος, ὅταν εἰσέρχηται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον φέρων ὡς ἐφόδια μόνα τὰ στοιχεῖα γλώσσης ἀναγκαιοτάτης εἰς τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ; πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ὀνομασθῇ νομικὸς ὁ μὴ δυνάμενος ν' ἀναδράμῃ εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, εἰς ἃς παραπέμπῃ αὐτὸν ὁ καθηγητής; ἢ πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ὀνομασθῇ Θεολόγος ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἀναγνώσῃ τὰ λατινιστὶ γεγραμμένα συγγράμματα ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων Θεολόγων; διατὶ τέλος νὰ περιορισθῇ ἡ διδασκαλία γλώσσης τὰ μάλιστα συμβαλλομένης καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν νεωτέρων Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν; Καὶ ὅμως νῦν ἐν Εὐρώπῃ, ἐπειδὴ παρετηρήθη ὅτι οἱ ἀπὸ κλασσικῶν γυμνασίων ἐξερχόμενοι καὶ εἰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐπιδιδόμενοι τελειότεροι γίνονται ἢ οἱ ἐκ τῶν πρακτικῶν, τὰς πρὸς διδασκαλίαν τῆς Λατινικῆς γλώσσης ὥρας ηὔξησαν ἐν τοῖς πρακτικοῖς γυμνασίοις.

Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς ἐξαλείψεως τῆς Ψυχολογίας καὶ Λογικῆς ἐκ τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων; Οἱ τὸ νομοσχέδιον συντάξαν-

τες, ὡς φαίνεται, νομίζουσιν, ὅτι δὲν εἶνε ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος νὰ γνωρίσῃ ἑαυτὸν καὶ μάθῃ διαλεγόμενος καὶ γράφων ν' ἀκολουθῇ τοὺς κανόνας τῆς Λογικῆς. Δὲν εἶνε ὅμως ἄτοπον ἐν τῇ χώρᾳ, ἥτις εἶνε ἡ μήτηρ τῆς φιλοσοφίας, ἥτις ἐγέννησε τὸν Σωκράτην, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλη, ἵνα μὴ καταλέξωμεν πάντας, τὰ μαθήματα, ἐν οἷς συγκεντροῦται ἡ διδασκαλία πάντων τῶν ἄλλων καὶ δι' ὧν γινώσκει ὁ ἄνθρωπος ἑαυτόν, νὰ περιφρονῶνται καὶ νὰ ἐκρίπτωνται ὡς ἄχρηστα; Ἀλλὰ πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ κατανοηθῶσιν οἱ διδασκόμενοι διάλογοι τοῦ Πλάτωνος, οἱ ἐπικοὶ ἢ οἱ Λυρικοὶ ἢ οἱ Δραματικοὶ ποιηταὶ καὶ οἱ ῥήτορες ἄνευ καὶ παραλλήλου διδασκαλίας τῆς Ψυχολογίας και Λογικῆς; Ἴσως ἂν εἴποι τις· Ἀλλὰ τοῦτο γίνεται καὶ ἐν Πρωσσίᾳ. Δεινὴν ἀπάτην ἀπατᾶται ὁ λέγων ταῦτα. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὰ μαθήματα ταῦτα δὲν φαίνονται ἀναγεγραμμένα ἔν τισι τῶν προγραμμάτων, ἀλλὰ διδάσκονται ἐφηρμοσμένα κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν κλασσικῶν γερμανῶν συγγραφέων.

Πλὴν τούτων καλὸν νομίζομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οὐχὶ ὀρθῶς ἔχουσιν ἐν τοῖς νομοσχεδίοις καὶ τάδε· 1) Οἱ πολιὰν τὴν πεῖραν ἔχοντες καὶ συγγράψαντες ἤδη δοκίμους συγγραφὰς γυμνασιάρχαι καὶ καθηγηταί, οὐκ ὀλίγα ἤδη παθόντες καὶ ἀκούσαντες καὶ ὑφ' ὑπουργῶν καὶ τμηματαρχῶν (ἀνάγνωτε τὰ νομοσχέδια) καὶ βουλευτῶν καὶ γονέων, ὅπως ἐνισχυθῶσιν εἰς τὸν πρὸς τὸ καθῆκον αὐτῶν ζῆλον καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀχαριστότατον τῶν ἔργων ἀγάπην, ἀνάγκη νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς νέαν δοκιμασίαν, ὅπως ἐν μὲν τῷ παρόντι μὴ στερηθῶσι μέρος τοῦ καὶ ἤδη γλίσχρου μισθοῦ, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι βίῳ δεδοκιμασμένοι ἤδη διδάξωσιν. 2) Εἰ καὶ δὲν αὐξάνεται εὐθὺς ὁ μισθός, περιορίζεται εἰς τὸ ἀδύνατον ἡ ἰδιωτικὴ διδασκαλία παρὰ τὴν γενικὴν ἀρχὴν τὴν κελεύουσαν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιορίζηται ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, ἐφ' ὅσον τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας δὲν παραβλάπτεται. 3) Ἀντὶ νὰ εἶνε ὡρισμένος ὁ ἀριθμὸς τῶν καθηγητῶν ἐν ἑκάστῳ γυμνασίῳ, ἵνα μὴ χωρῇ αὐθαιρεσία παρὰ τοῦ ἑκάστοτε Ὑπουργοῦ, ἀφίεται ἐλευθερία αὐτῷ νὰ ὁρίζῃ τὸν ἀριθμὸν κατὰ τὰς ὥρας ἃς ἐπιθυμεῖ νὰ παράσχῃ. 4) Ἀντὶ νὰ δοκιμάζωνται οἱ ἐκ ξένων πανεπιστημίων προερχόμενοι, ὥσπερ οἱ ἰατροὶ καὶ νομικοί, ὧν τὸ δίπλωμα ἐν αἷς χώραις ἀπονέμεται δὲν παρέχει δικαίωμα τοῦ ἐν τοῖς γυμνασίοις διδάσκειν, ἀνακηρύσσονται *ἰσότιμοι* πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. 5) Ἀντὶ ν' ἀπαιτηθῇ, ὅπως οἱ τὴν Γαλλικὴν διδά-

σκοντες ὦσι διδάκτορες τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ ἐκμανθάνωσι τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ἔν τινι Λυκείῳ, ἀπαιτεῖται νὰ γινώσκωσιν ἐπαρκῶς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. 6) Τὸ δὲ πάντων φιλανθρωπότατον, οἱ μὲν τελειοδίδακτοι τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ οἱ δευτεροβάθμιοι καὶ πρωτοβάθμιοι ἑλληνοδιδάσκαλοι, οἵτινες ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς πολιτείας ἐπλάσθησαν, ῥίπτονται ὡς ἄχρηστα ἤδη σκεύη εἰς τὰς ὁδούς, οἱ δὲ ἕνεκα νόσου ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀνίκανοι ἐκ τῆς ὑπηρεσίας καταστάντες ἀπολύονται αὐτῆς, καθ' ὃν χρόνον μάλιστα δέονται τοῦ μισθοῦ!!

Καὶ ταῦτα μὲν λέγομεν καθόλου· καθ' ἕκαστον δ' ἄρθρον ἐξετάζοντες τὸ νομοσχέδιον παρατηροῦμεν, ὅτι, ἐν ᾧ ἔπρεπεν ἅτε ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως νὰ εἶνε παράδειγμα σαφηνείας, ἀκριβείας, ὀρθοεπείας, ἄμοιρον ἀντιφάσεων καὶ ἀοριστιῶν, κατὰ τὸ δυνατὸν τέλειον καὶ ἄνευ λογικῶν ἁμαρτημάτων, τὰ μὲν τῶν ἄρθρων εἰσὶν ἀσαφῆ, τὰ δὲ κακῶς διατετυπωμένα, τὰ δὲ ἀντιφατικά, τὰ δ'ἀτελῆ καὶ ἀόριστα. Καὶ ἀσαφῆ μὲν εἰσι τὰ ἄρθρα 4ον καὶ 30όν. Καὶ τὸ μὲν τέταρτον, διότι ἐν τούτῳ ἄδηλον εἶνε, τίνα ἰδιωτικὰ παιδευτήρια νοοῦνται, τὰ διὰ δωρεῶν ἢ τὰ κέρδους ἕνεκα ἰδίου ἱδρυόμενα ὑπὸ ἰδιώτου. Ἂν μὲν νοῶνται τὰ πρὸς κέρδος ἱδρυόμενα, πῶς *ἀφομοιοῦνται εἰς πάντα τοῖς δημοσίοις*; θὰ διορίζωνται ἐν τούτοις οἱ διδάσκοντες ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου; ἔπειτα τίς ὁ λόγος τῆς ἐγγυήσεως δι' ἐπιχείρησιν, καθ' ἣν ἰδιώτης πρὸς ἰδιώτην συναλλάσσεται; Εἶνε δὲ καὶ ἀτελέστατον, διότι τοσαῦτα μόνον πρέπει ἡ πολιτεία νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τῶν ἰδιωτῶν τῶν κέρδους ἕνεκα ἱδρυόντων παιδευτήρια ἢ ἔπρεπε δι' ἰδίων ἄρθρων σαφῶν καὶ ἀναμφισβητήτων νὰ προλάβῃ κατάχρησίν τινα, ἥτις εἶνε πιθανόν ποτε νὰ συμβῇ; Τὸ δὲ 30όν καὶ κακῶς ἐκπεφρασμένον εἶνε καὶ ἀσαφές· καὶ ἀσαφὲς μέν, διότι δὲν ὁρίζεται ὅτι ἐκ τῶν τοῦ συλλόγου θὰ λαμβάνωνται οἱ ἀναπληροῦντες, κακῶς δὲ ἐκπεφρασμένον, διότι οὐχὶ οἱ ἀναπληροῦντες, οἵτινες εἶνε ἤδη ὡρισμένοι, εἶνε ἀνάγκη νὰ ὁρίζωνται, ἀλλ' οἱ ἀναπληρώσαντες. Κακῶς δὲ διατετυπωμένα εἰσὶ τὸ 1ον, 6ον καὶ 24ον. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τῷ ὁρίζοντι τὸν σκοπὸν τοῦ γυμνασίου οὐχὶ ὀρθῶς ἀντὶ νὰ συνάπτωνται αἱ συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας ἔννοιαι *διανοητική, ἠθική,* συνάπτονται αἱ ἀντίθετοι *σωματικὴ καὶ ἠθική*. Ἐν δὲ τῷ 8ῳ ἀντὶ νὰ προηγηθῇ ἡ διαίρεσις τῶν μαθημάτων καὶ νὰ ὁρισθῶσι τίνα τῶν μαθημάτων εἰσὶν

ἐπιστημονικὰ καὶ τίνα τὰ τεχνικά, δηλοῦται πρῶτον ὅτι πάντα τὰ μαθήματα ἐπιστημονικά τε καὶ τεχνικά εἰσιν ἀναγκαστικὰ καὶ κατόπιν ἕπεται ὁ ὁρισμός. Κατὰ δὲ τὸ 25ον ὡς εἶνε διατετυπωμένον, νομίζει τις ὅτι οἱ μὲν ἀνίκανοι καὶ ἀμελεῖς καὶ ἀσυμβίβαστον διαγωγὴν δείξαντες ἀναδιορίζονται μετὰ ἓν ἔτος (διότι, ὡς φαίνεται, οἱ συντάξαντες τὸ νομοσχέδιον νομίζουσιν ὅτι ἡ ἱκανότης τοῦ διδάσκειν προσκτᾶται ἐντὸς ἔτους), οἱ δὲ στερηθέντες τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ οἱ ἐπὶ κακουργήματι παραπεμφθέντες διορίζονται κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος! Ἀντιφατικὸν καὶ ἐναντίον τῶν κανόνων τῆς ἐξοριζομένης ἐκ τῶν γυμνασίων λογικῆς εἶνε τὸ 2ον ἄρθρον, τὸ λέγον ὅτι τέλειον γυμνάσιον εἶνε τὸ ἔχον πέντε ἢ ἓξ τάξεις. Ἀλλὰ πῶς εἶνε δυνατὸν τὸ ἔχον πέντε τάξεις νὰ εἶνε τέλειον, ἂν τὸ ἔχον ἓξ τάξεις εἶνε ὡσαύτως τέλειον; ἂν δὲ τὸ ἔχον πέντε τάξεις εἶνε τέλειον, διατὶ μόνοι οἱ ἀπὸ τοῦ ἓξ τάξεις ἔχοντος γυμνασίου ἀπολυόμενοι δύνανται νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὸ πανεπιστήμιον, οὐχὶ δὲ οἱ ἀπὸ τοῦ ἔχοντος πέντε; Ἀνακριβὲς εἶνε τὸ 19ον ἄρθρον· διότι ἐν ᾧ λέγει ὅτι ὁ μισθὸς τῶν δευτεροβαθμίων καθηγητῶν αὐξάνεται κατὰ τὸ πεμπτημόριον ἀνὰ πενταετίαν, ἡ τῆς τελευταίας πενταετίας αὔξησις δὲν εἶνε δραχμαὶ πεντήκοντα, ἀλλὰ μόνον εἴκοσιν. Ἀτελῆ εἰσι τὰ ἄρθ., 26ον, 34ον καὶ 37ον. Καὶ εἰς μὲν τὸ 26ον ἀνάγκη νὰ προστεθῇ ὅτι ἐγγράφονται μαθηταὶ εἰς τὸ γυμνάσιον οἱ κεκτημένοι τὰς προσηκούσας γνώσεις, ἀφ' οὗ διὰ πιστοποιητικοῦ τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς ἀποδείξωσιν, ὅτι ἔχουσιν ἤδη συμπεπληρωμένον τὸ ἑνδέκατον ἔτος. Τοῦτο εἶνε ἀναγκαιότατον, διότι νῦν πολλοὶ τῶν μαθητῶν μὴ ἔχοντες τὴν προσήκουσαν ἡλικίαν δὲν δύνανται νὰ κατανοήσωσι τὰ δυσκολώτερα τῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ μαθημάτων. Ἐν δὲ τῷ 34ῳ πρέπει νὰ ὁρισθῶσι προσόντα τοῖς ἐπιστάταις καὶ ὑπηρέταις οἱαδήποτε καὶ νὰ προστεθῇ, ὅτι οὗτοι οὐ μόνον διορίζονται τῇ προτάσει τοῦ διευθύνοντος, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπολύονται. Ἐν δὲ τῷ 37ῳ πρέπει νὰ ὁρισθῶσι τὰ περὶ βιβλιοθηκῶν τῶν γυμνασίων ἀκριβέστερον καὶ νὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ πόρου μονίμου, ἐξ οὗ νὰ καταρτίζωνται καὶ πλουτίζωνται καθ' ἕκαστον ἔτος αἱ βιβλιοθῆκαι καὶ νὰ ἀγοράζωνται τὰ πρὸς διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς καὶ χημείας καὶ λοιπῶν μαθημάτων ἀναγκαιοῦντα τοῖς γυμνασίοις. Ὡσαύτως πρέπει νὰ ὁρισθῇ ποσόν τι ὁσονδήποτε πρὸς ἀγορὰν γραφικῆς ὕλης.

Πλὴν τούτων ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ παρατηρήσωμεν καὶ τάδε· 1)

δὲν πρέπει οὐδὲ συμφέρει τὸ γενικὸν πρόγραμμα τὸ περιέχον τὴν διδακτέαν ὕλην νὰ μεταβάλληται κατὰ τριετίαν ὡς κελεύει τὸ ἔνατον ἄρθρον· διότι δὲν εἶνε δυνατὸν ἐντὸς οὕτω βραχέος χρόνου τὰ κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα συνταχθέντα διδακτικὰ βιβλία νὰ δοκιμασθῶσιν, ἂν εἶνε κατάλληλα ἢ μή. 2) Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης δὲν πρέπει νὰ γίνηται ἐπὶ βλάβῃ τῆς Λατινικῆς. 4) Αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις τῶν μαθητῶν πρέπει νὰ καταργηθῶσι καὶ ἀντικατασταθῶσι διὰ τῆς γυμναστικῆς ὡς περιτταὶ καὶ ἐπιβλαβεῖς. Καὶ ἐπιβλαβεῖς μέν εἰσι, διότι παράγουσι τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τοῦ κυρίου αὐτῶν ἔργου, καθιστῶσιν αὐτοὺς δυσηνίους πως καὶ δυσπειθεῖς καὶ γίνονται ἀφορμὴ νὰ μεταδίδωνται αὐτοῖς κακίαι καὶ ἀσχημίαι οὐκ ὀλίγαι· περιττὸν δέ, διότι πάντες θὰ ὑπηρετήσωσιν εἰς τὸν στρατόν, οἱ μὲν πλεῖστοι κατὰ τὸν περὶ ἐφέδρων ἀξιωματικῶν νόμον ἐπιστήμονες γενόμενοι θὰ καταταχθῶσιν εἰς τὴν σχολὴν τῶν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν, οἱ δ' ἄλλοι ὡς στρατιῶται εἰς τὸν στρατόν.

Τοιοῦτον, ὦ φίλοι ἑταῖροι, εἶνε τὸ ὑποβληθὲν εἰς τὴν βουλὴν νομοσχέδιον περὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ οὐδαμῶς ἀμφιβάλλομεν ὅτι καὶ πάντα τὰ εἰς τὸ μέλλον ὑποβληθησόμενα παρόμοια ἔσονται, ἂν μὴ μεταβαλόντες σύστημα ποιήσωμεν ὅ,τι πάντα τὰ πεπολιτισμένα καὶ νοῦν ἔχοντα ἔθνη ποιοῦσιν. Ἐν ἐκείνοις δῆλον ὅτι, εἰ καὶ τὰ τῆς παιδείας διοικοῦσιν ἄνδρες διαπρεπεῖς ἐν τοῖς γράμμασι καὶ πολυετῆ διδακτικὴν πεῖραν κεκτημένοι, ὅμως οὐδέποτ' οὐδεμία οὐδ' ἡ ἐλαχίστη μεταβολὴ εἰς τὰ τῆς παιδείας γίνεται, ἂν μὴ καὶ ὁ ἔσχατος τῶν διδασκάλων δι' ἐγκυκλίου ἐρωτηθεὶς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀποφήνηται περὶ αὐτῆς.

6

Φίλοι Ἑταῖροι,

Πᾶσα ἐνέργεια καὶ πρᾶξις τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου εἶνε πραγμάτωσις συνειδητοῦ ἢ ἀσυνειδήτου λογικοῦ συμπεράσματος. Καὶ ἂν μὲν τὸ συμπέρασμα εἶνε ὀρθόν, ὀρθὴ θ' ἀποβῇ καὶ ἡ πρᾶξις, ἂν δὲ ἡμαρτημένον, ἡμαρτημένη. Ἐντεῦθεν τὰ ἐν τῇ πράξει σφάλματα καὶ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα πάλιν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν προκειμένων τοῦ συλλογισμοῦ κρίσεων. Οἷαι ἄρα εἶνε κατὰ τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἀξίαν αἱ κρίσεις, ἀφ' ὧν ὁρμώμεθα διανοούμενοι, τοιαύτην ἀξίαν θὰ ἔχωσι κατ' ἀνάγκην καὶ τὰ συμπεράσματα, τοιαύτην ἑπομένως καὶ αἱ πράξεις ἡμῶν. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ὁ θέλων νὰ διαπαιδαγωγήσῃ λογικὰ ὄντα οὐδὲν ἄλλο ἀναγκαιότερον ἔχει νὰ πράξῃ ἢ νὰ παράσχῃ τῷ παιδαγωγουμένῳ τὰ ἄμεσα στοιχεῖα παντὸς συλλογισμοῦ καὶ ἔμεσα ἑπομένως πάσης πράξεως ἀνάλογα πρὸς τοὺς μορφωτικοὺς αὐτοῦ σκοπούς. Ὀφείλει δῆλον ὅτι νὰ διεγείρῃ διὰ τῆς διδασκαλίας εἰς τοὺς παιδαγωγουμένους ἀγαθὰς ἐννοίας καὶ ὀρθὰς κρίσεις, ἵνα καὶ αἱ πράξεις αὐτοῦ ὀρθαὶ καὶ ἀγαθαὶ προκύπτωσι· διότι κατὰ τὸ καταβληθὲν σπέρμα θὰ εἶνε καὶ ὁ καρπός. Τοιαῦτα δ' ἀγαθὰ καὶ ὀρθὰ σπέρματα ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου σπειρόμενα καὶ ὑγιεῖς καὶ ἀγαθοὺς ἀποφέροντα καρποὺς ἀποδεικνύονται ὑπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ ὄντα ὑγιὴς θρησκευτικὴ καὶ φιλοσοφικὴ διδασκαλία. Διὰ τοῦτο πᾶς νομοθέτης τὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ μόρφωσιν τῶν ἑαυτοῦ πολιτῶν ἀποσκοπῶν ὡς θεμέλιον τοῦ παιδαγωγικοῦ αὐτοῦ συστήματος ὀφείλει νὰ ὑποβάλῃ ἤτοι ὑγιᾶ θρησκευτικὴν μόρφωσιν ἢ φιλοσοφικὴν ἢ ἀμφοτέρας ἅμα. Παιδευτικὴ νομοθεσία μὴ βασιζομένη ἐπὶ τῶν θεμελίων τούτων, τῶν ὑπό τε τῆς πείρας χιλιάδων ἐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἐξοχωτάτων τῆς ἀνθρωπότητος διανοιῶν ὡς τῶν ἀρίστων καὶ σκοπιμωτάτων καὶ ἀρραγῶν συνισταμένων, εἶνε ἁπλῆ παιδιὰ ζωηρῶν παιδαρίων ἐν φαιδρότητι ἐπὶ τῆς ψάμμου τὰ τῶν ἀληθῶν οἰκοδόμων ἔργα ἀπομιμουμένων. Ὡς τοιαύτη παιδιὰ ὀφείλει νὰ χαρακτηρίζηται πᾶσα ἐκπαιδευτικὴ νομοθεσία, ἐν ᾗ ἡ θρησκευτικὴ καὶ φιλοσοφικὴ μόρφωσις, ὅ ἐστιν ἡ *καρδία* καὶ ὁ *νοῦς*

τῆς κοινωνικῆς παιδεύσεως, φαίνονται ἀγνοούμεναι ἢ παραγνωριζόμεναι ἢ καὶ κατ' ἐπίγνωσιν ἀποδοκιμαζόμεναι καὶ ἐκριπτόμεναι ὡς ἄχρηστον τῆς παιδευτικῆς οἰκοδομῆς ὑλικόν. Τοιοῦτος εἶνε δυστυχῶς ὁ χαρακτὴρ τῶν νομοσχεδίων, ἃ ἐνετάλημεν νὰ μελετήσωμεν καὶ ὧν τὴν μελέτην καὶ ἐξέτασιν ἀνελάβομεν μετὰ τῆς καλῆς προθέσεως νὰ ἐπαινέσωμεν πρὸς ὑμᾶς.

Καὶ ὅσην μὲν φροντίδα λαμβάνουσι τὰ ὑπὸ μελέτην νομοσχέδια περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος καὶ τίνι τρόπῳ κανονίζουσι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐπαρκῶς ἤδη ἐν προηγουμέναις συνεδρίαις διεσαφήθη ὑπό τε τῶν κ. εἰσηγητῶν τῶν ἐπιτροπειῶν καὶ ὑπὸ τῶν συνεδρευόντων ἑταίρων, ἐμοὶ δὲ ὑπολείπεται νὰ ὑπομνήσω ὑμᾶς, φίλοι Ἑταῖροι, διὰ βραχέων περὶ τοῦ ἑτέρου σπουδαίου μαθήματος, τοῦ φιλοσοφικοῦ, ὅπερ ἀποτελεῖ, ὡς εἴπομεν ἤδη, τὸν νοῦν τῆς παιδεύσεως. Τὸ φιλοσοφικὸν μάθημα, ὅπερ εἰσάγει εἴς τε τὴν διανόησιν καὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ πολίτου τάξιν καὶ εἱρμὸν καὶ ἀσφάλειαν οὐδὲ σμικροῦ λιθαρίου τιμῆς ἀξιοῦται ἐν τῷ ἐκπαιδευτικῷ οἰκοδομήματι τῶν ἐξεταζομένων νομοσχεδίων.

Ἐκ τῆς γυμνασιακῆς παιδεύσεως, ἥτις εἶνε προπαιδεία τῆς πανεπιστημιακῆς, ἐκδιώκονται τὰ προπαιδευτικώτατα τῶν μαθημάτων, ἡ *λογικὴ* καὶ ἡ *ψυχολογία*. Ἐξοβελίζεται ἡ λογική, ἣν ἡ σοφὴ τῶν σωφρονούντων ἀνδρῶν πεῖρα ὠνόμασεν *ὄργανον* πάσης μαθήσεως. Δὲν εἶνε ἄτοπον νὰ θέλωμεν νὰ παρασκευάσωμεν τοὺς νέους ἱκανοὺς νὰ διανοῶνται ὀρθῶς καὶ εἶτα νὰ στερῶμεν αὐτοὺς τοῦ μαθήματος, ὅπερ διδάσκει τοὺς νόμους τοῦ διανοεῖσθαι ; νὰ παρορμῶμεν αὐτοὺς εἰς ἀσφαλῆ λογικὴν γνῶσιν καὶ νὰ μὴ διδάσκωμεν αὐτοὺς τὸ μάθημα ἐκεῖνο, ἐν ᾧ περιέχεται συμπεπυκνωμένη ἡ πεῖρα τῆς διανοήσεως πάντων τῶν προηγουμένων αἰώνων, ἣν διὰ πολῶν ἀγώνων καὶ μετὰ πολλὰς πλάνας ἡ ἀνθρωπότης ἐκτήσατο ; Τὸ ἀφαιρεῖν τὴν λογικὴν ἀπὸ τῆς παιδεύσεως εἶνε τὸ αὐτὸ καὶ τὸ ἀφαιρεῖν ἀπὸ τοῦ ναυτικοῦ τὴν πυξίδα ἢ τὸ ἀναλαμβάνειν ἐξ ἀρχῆς τὴν μεστὴν ἀποπλανήσεων πορείαν καὶ προτιμᾶν τὰς ἀποπλανήσεις καὶ ἀποτυχίας ἀντὶ τῆς εὐθείας καὶ βασιλικῆς ὁδοῦ, ἣν ὁ ἄνθρωπος πολλὰ μέχρι τοῦδε παθὼν ἔμαθεν. Εἶνε τὸ αὐτὸ καὶ τὸ μὴ μανθάνειν τὰς γλώσσας διὰ γραμματικῆς καὶ συντακτικοῦ, ἀλλ' ἐκ τυφλῆς ἀναγνώσεως τῶν συγγραφέων.

Γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι ἡ ῥητορικὴ εἶνε ἐφηρμοσμένη λογική. Πῶς λοιπὸν θὰ κατανοήσῃ ὁ μαθητὴς ῥητορικόν τινα λόγον τοῦ Δημοσθένους,

Αἰσχίνου, Λυσίου, Ἰσοκράτους, Κικέρωνος, Χρυσοστόμου, Βασιλείου, Γρηγορίου, τοῦ Ναζιανζηνοῦ κ. λ. ἄνευ γνώσεως τῆς λογικῆς; Πῶς θὰ ἐννοήσῃ διάλογόν τινα τοῦ Πλάτωνος, ὧν ἕκαστος εἶνε διὰ συλλογισμῶν ἀπόδειξις μιᾶς τινος ὑποκειμένης ὑποθέσεως; Ἀλλὰ τί ἀνάγκην ἔχει τῆς λογικῆς ὁ λογικὸς ἄνθρωπος; Ὁ ταῦτα λέγων οὐδ' εἰς τὰ προστυχώτατα παραδείγματα τοῦ καθ' ἡμέραν βίου προσέχει τὸν νοῦν. Δὲν ἀπορεῖ οὗτος, διατὶ αἱ καθ' ἑκάστην ἐφέσεις καὶ ἀναιρέσεις ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Ἂν ἠπόρει καὶ ἐξήταζε, θὰ ἐμάνθανεν ὅτι ταῦτα συμβαίνουσι, διότι ὁ δικαστὴς ἢ ἀπὸ ἐσφαλμένων προκειμένων ὡρμήθη εἰς τὸ ἑαυτοῦ συμπέρασμα ἢ περὶ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ συμπεράσματος ἔπταισε. Λογικὸς ἄρα λέγεται ὁ ἄνθρωπος, διότι *δύναται* νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐχὶ διότι *κατέχει* αὐτήν.

Παράδοξος ὡσαύτως φαίνεται καὶ ἡ κατάργησις τῆς *ψυχολογίας* καὶ βλαβερὰ διά τε καθαρῶς *ἐπιστημονικοὺς* καὶ διὰ *πρακτικοὺς* λόγους. Διότι, ἐν ᾧ τοῦ γυμνασίου σκοπὸς εἶνε ἡ προπαρασκευὴ τοῦ μαθητοῦ πρὸς τὴν γνῶσιν, τὴν ἐπιστήμην καθ' ἑαυτήν, ἀποκλείεται αὐτοῦ τὸ μάθημα, ὅπερ οὐ μόνον περικλείει ὁλόκληρον κόσμον, καὶ μάλιστα τὸν τιμιώτατον, τὴν γνῶσιν δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις κατὰ μὲν τὸν ὄγκον θεωρούμενος εἶνε *μικρὸς κόσμος*, κατὰ δὲ τὴν ἀξίαν *ὁ μέγιστος καὶ τιμιώτατος*, ἀλλὰ παρέχει καὶ τὴν ἄμεσον καὶ βεβαίαν γνῶσιν, ἣν ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἔχῃ καθόλου περὶ τῶν ὄντων. Ἀκατάληπτον μένει διατὶ ὁ μαθητὴς τοῦ γυμνασίου ὀφείλει νὰ μανθάνῃ χημικάς, φυσικάς, βοτανικὰς καὶ πλείστας ἄλλας ὑποδεεστέρας πρὸς τὴν θεωρίαν γνώσεις, νὰ διατελῇ δ' ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν, νὰ μὴ ἔχῃ δῆλον ὅτι μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔννοιαν περὶ τῆς φύσεως τοῦ ὄντος, ὅπερ ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ μανθάνῃ ταῦτα πάντα. Ἀφαιροῦντες τὴν ψυχολογίαν ἀπὸ τοῦ εἰς θεωρητικὰς σπουδὰς πρωρισμένου ἀποστεροῦμεν αὐτὸν τὸ σπουδαιότερον καὶ τιμιώτερον ἥμισυ τοῦ ἐπιστητοῦ. Καὶ ἡ ἄλλη δὲ γνῶσις τοῦ οὑτωσὶν ἐλλιπῶς μεμορφωμένου θὰ εἶνέ τι ἀσυνάρτητον, ἀβάσιμον, ἀναιτιολόγητον, δὲν θὰ ἔχῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς γνώσεως, ὅταν λείπῃ αὐτὸς ὁ ὅρος καὶ τὸ μέτρον τῆς γνώσεως, ἡ γνῶσις δῆλα δὴ τοῦ γινώσκοντος ἀνθρώπου. Οὐδὲν πρὸς τοὺς θεωρητικοὺς τοῦ γυμνασίου σκοποὺς ὀλεθριώτερον ἄλλο ἢ τὸ ἀπορρίπτειν ὡς ἄχρηστον τὴν σπουδαιοτάτην καὶ τιμιωτάτην τῷ ἀνθρώπῳ γνῶσιν

τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν. Πρακτικῶς δὲ βλαβερὰ εἶνε ἡ κατάργησις τῆς ψυχολογίας, διότι οἱ ἐκ τῶν γυμνασίων ἐξερχόμενοι θὰ γίνωνται ἱεροκήρυκες, δικασταί, καθηγηταί, πολιτικοὶ κτλ. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἀπαράσκευοι ὄντες πρὸς ἀκρόασιν φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἐν τῷ πανεπιστημίῳ δὲν θὰ ἐννοῶσιν αὐτά, θ' ἀμελῶσι καὶ καταφρονῶσιν αὐτῶν. Οὕτω δὲ θὰ ἐξέρχωνται εἰς τὴν κοινωνίαν παντάπασιν ἀψυχολόγητοι. Φαντασθήτω δέ τις ἱεροκήρυκα *ἀψυχολόγητον*, θέλοντα νὰ διεγείρῃ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ συναισθήματα, κλίσεις, ὁρμὰς πρὸς τὸ ἀγαθόν, μῖσος, ἀποστροφήν, βδελυγμίαν πρὸς τὸ κακόν· φαντασθήτω τὸν δικαστὴν ἀψυχολόγητον, ὅστις ὀφείλει νὰ διασχίζῃ τὸν παχὺν πέπλον τῶν πλαστῶν λόγων καὶ νὰ εἰσδύῃ εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τῶν κρινομένων, ἵνα ἐκεῖ ἀναγινώσκῃ τὴν ἐπιμελῶς ἀποκρυπτομένην ἀλήθειαν· φαντασθήτω τὸν καθηγητὴν ἀψυχολόγητον καὶ ἀγωνιζόμενον νὰ διαπλάσῃ φύσιν ἄγνωστον αὐτῷ, καὶ θὰ κατανοήσῃ εὐχερέστατα τὴν ἀτοπίαν τοῦ ἔργου αὐτῶν. Ἐπεξελθέτω ἕκαστος τῇ διανοίᾳ οἵας δάφνας δύναται νὰ δρέψῃ ἐν τῷ σταδίῳ αὐτοῦ πολιτικὸς ἀνὴρ ἀψυχολόγητος! Καὶ οὐ μόνον πρὸς δρᾶσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς γνῶσιν εἶνε ἀνεπιτήδειος ὁ ἀψυχολόγητος. Οἱ μεγάλοι τῆς ἀνθρωπότητος διδάσκαλοι, οἱ ποιηταὶ καὶ λογογράφοι, εἶνε καὶ οἱ βαθύτατοι τῶν ἑαυτῶν χρόνων ψυχολόγοι. Πῶς δύναται νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν διάνοιαν τούτων ὁ ἀψυχολόγητος, νὰ αἰσθανθῇ τὸ ἐν αὐτοῖς αἰώνιον κάλλος; Πῶς δύναται ἢ αὐτὸς νὰ ἐννοήσῃ ἢ ἄλλους νὰ διδάξῃ προσηκόντως τὸν ψυχολογικώτατον φέρ' εἰπεῖν Ὅμηρον ἢ τὸν Θουκυδίδην; Τὸ ἀφαιρεῖν ἄρα ἀπὸ τῆς γυμνασιακῆς παιδεύσεως τὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν λογικήν, τὰ δεδοκιμασμένα ὑπὸ τῶν αἰώνων ὡς ἀπαραίτητα πρὸς μάθησιν καὶ πρᾶξιν ὄργανα, εἶνε τὸ αὐτὸ καὶ τὸ ἀφαιρεῖν ἀπὸ τοῦ γλύπτου τὴν σμίλην ἢ ἀπὸ τοῦ ζωγράφου τὴν γραφίδα ἢ ἀπὸ τοῦ μηχανικοῦ τὸν μοχλὸν ἢ ἀπὸ τῆς τέχνης καθόλου τὸ πάντεχνον πῦρ.

Καὶ ἄλλοι λόγοι ἀπαιτοῦσιν ἐπιτακτικώτατα τὴν ἐν τῷ γυμνασίῳ διδασκαλίαν τῆς λογικῆς καὶ τῆς ψυχολογίας. Μόρφωσιν δὲν δυνάμεθα νῦν νὰ νοήσωμεν ἄνευ ποικιλίας γνώσεων, ἀλλὰ καὶ ποικιλίαν ἄνευ ἑνότητος δὲν ἀποδεχόμεθα. Τὸ μάθημα δὲ τὸ εἰς ἑνότητα τὴν ποικιλίαν τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκομένων μαθημάτων συνάγον καὶ συνέχον εἶνε τὸ φιλοσοφικόν.

Καὶ δι' ἄλλον λόγον οὐ μόνον δὲν πρέπει νὰ ἐκριφθῶσι τῆς ἐπιστημονικῆς προπαιδείας τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνισχυθῶσι διὰ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Ὁ λόγος δ' οὗτος εἶνε ὅτι τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν οὔτε θρησκευτικαὶ ἀρχαὶ οὔτε φιλοσοφικαὶ κυβερνῶσιν, οὔτε ἀπὸ πολλῶν αἰώνων κατερχόμενος ἐθισμὸς πρὸς τὴν νομιμότητα καὶ τὴν πολιτικὴν ἠθικήν. Τοιαύτην κοινωνίαν ἐν τρικυμιώδει κοινωνικῷ σάλῳ ἄνευ πηδαλίου καὶ ἕρματος κυμαινομένην καθῆκον συνετοῦ νομοθέτου εἶνε νὰ ἑρματίσῃ διὰ φιλοσοφικῶν ἀρχῶν πρὶν τὸ ναυάγιον ἄφυκτον καταστῇ. Ἀπορίας δ' ἄξιον εἶνε ὅτι πανταχοῦ τῶν νομοσχεδίων διαφαίνεται, ὅτι πάντων τῶν κακῶν αἰτίαν θεωρεῖ ὁ νομοθέτης τὸ ἀφιλοσόφητον τῶν νέων Ἑλλήνων, καὶ ὅμως ἐκ τῆς νέας τῶν πραγμάτων τάξεως, ἥτις τὰ ἐκ τῆς ἀφιλοσοφίας προκύψαντα κακὰ ἐπαγγέλλεται νὰ θεραπεύσῃ, ἐκβάλλεται ἡ ὡς ἄγκυρα σωτηρίας ἐξυμνουμένη φιλοσοφία.

Θ' ἀντείπῃ τις ἴσως, ὅτι δὲν καταργεῖται κατ' ἀρχὴν ἡ φιλοσοφία, ἀλλὰ μόνον ὡς *χωριστὸν* καὶ *αὐτοτελὲς* μάθημα διαγράφεται ἐκ τοῦ προγράμματος τῶν γυμνασίων πρῶτον μὲν διότι ἡ ἀναγκαία φιλοσοφικὴ τοῦ μαθητοῦ προπαιδεία ἐπιτυγχάνεται καὶ ἄνευ συστηματικῆς καὶ μεθοδικῆς διδασκαλίας, καὶ δὴ ἡ μὲν λογικὴ διὰ τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς ἀναλύσεως διαλόγων τινῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ φιλοσοφικῶν τοῦ Κικέρωνος ἔργων, ἡ δὲ ψυχολογικὴ διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν δραμάτων καὶ τῶν μεγάλων τῆς ἱστορίας χαρακτήρων, ἐν οἷς ὁ *ἐπιτήδειος διδάσκαλος* δύναται νὰ ἀνεύρῃ καὶ διδάξῃ τοὺς μαθητὰς τὰ κυριώτατα τῆς ψυχολογίας, δεύτερον δὲ διότι δὲν ἔχομεν ἱκανοὺς τοῦ μαθήματος διδασκάλους, τρίτον δὲ διότι καὶ παρ' ἄλλοις ἡμῶν σοφωτέροις δὲν διδάσκονται τὰ φιλοσοφικὰ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ τέταρτον διότι θὰ διδαχθῇ ὁ μαθητὴς τὴν φιλοσοφίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ.

Ὡς βλέπετε, φίλοι ἑταῖροι, τὸ αἰτιολογικὸν τῆς καταργήσεως ἐνέχει φανερὰν ἀντίφασιν· διότι λέγει ὅτι τὸ μάθημα διαγράφεται ἐκ τοῦ προγράμματος τῆς μέσης παιδεύσεως *καὶ διότι δὲν ὑπάρχουσι καὶ διότι ὑπάρχουσι* διδάσκαλοι ἱκανοὶ νὰ διδάξωσιν αὐτό. Ἀλλ' ἐξετάσωμεν τὴν ἀξίαν τῶν λόγων τούτων ἀκριβέστερον.

Α' Ὁ ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ ἀναγκαία φιλοσοφικὴ τοῦ μαθητοῦ προπαιδεία κατορθοῦται καὶ ἄνευ μεθοδικῆς διδασκαλίας διὰ τῶν μαθηματι-

κῶν καὶ τῆς ἀναλύσεως φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων καὶ μεγάλων ἱστορικῶν χαρακτήρων ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς πλημμελοῦς ὑπολήψεως, ὅτι δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ ἄνευ βλάβης ἡ ἀμέθοδος διδασκαλία τὴν μεθοδικὴν καὶ συστηματικήν, ἡ τυχαία τὴν σκόπιμον, ἡ ἀσυνάρτητος τὴν εὖ καὶ καλῶς συνηρμοσμένην, τὰ πρὸς διασάφησιν μόνον χρησιμεύοντα παραδείγματα αὐτὸ τὸ σύστημα ὡς σύνολον. Ὁ οὕτω σκεπτόμενος παραγνωρίζει τὸν κύριον σκοπὸν τῆς διδασκαλίας, ὅς εἶνε οὐχὶ νὰ διεγείρῃ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ μαθητοῦ σωρὸν ἐννοιῶν ἀτάκτων καὶ ἀσυναρτήτων, ἀλλὰ νὰ χειραγωγήσῃ αὐτὸν εἰς τὸ ζητεῖν καὶ εὑρίσκειν πανταχοῦ τὴν σχέσιν καὶ συνάφειαν καὶ τὸν συνδέοντα αὐτὰς αἰτιώδη λόγον, εἰς τὸ συγκρίνειν, κατατάσσειν, γενικεύειν καὶ ἐπάγειν τάξιν καὶ κόσμον ἔν τε ταῖς ἐννοίαις καὶ ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ.

Ἄν, διότι ἐν τοῖς διδασκομένοις ἐν τῷ γυμνασίῳ μαθηματικοῖς καὶ ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς καὶ δραματικοῖς ἔργοις εὑρίσκονται στοιχεῖά τινα λογικῆς καὶ ψυχολογίας, πρέπῃ νὰ ὑπολάβωμεν περιττὴν τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσοφικῶν ὡς χωριστοῦ καὶ αὐτοτελοῦς μαθήματος, ἀκόλουθοι ἑαυτοῖς ὄντες ὀφείλομεν νὰ διαγράψωμεν ἐκ τοῦ προγράμματος τῆς μέσης παιδεύσεως καὶ ἄλλα πολλὰ μαθήματα, ὧν στοιχεῖα ἀνευρίσκονται ὡσαύτως ἐν ἄλλοις. Διαγραπτέον π. χ. τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, διότι στοιχεῖα αὐτῆς θὰ εὕρῃ ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων· διαγραπτέον τὴν κατήχησιν, τὴν ἱερὰν ἱστορίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν ἠθικήν, διότι τὰς διδασκαλίας αὐτῶν θὰ εὕρῃ καὶ θὰ διδάξῃ ὁ ἐπιτήδειος διδάσκαλος κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἀλλὰ καὶ τίνος μαθήματος στοιχεῖα δὲν δύναται νὰ ἀνεύρῃ ἐν ἑτέρῳ μαθήματι καὶ ἀνευρὼν διδάξῃ ὁ ἐπιτήδειος διδάσκαλος; Οὕτω δὲ εἰσάγομεν ἀντὶ τῆς σκοπίμου καὶ κατὰ σύστημα διδασκαλίας τὴν μέθοδον τοῦ διδάσκειν παροδικῶς καὶ καιροῦ παραπεσόντος. Πολλὰ μαθήματα οὐδένα πλέον λόγον αὐτοτελοῦς ὑπάρξεως ἔχουσι, τὸ δὲ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων ἁπλοποιεῖται θαυμαστῷ τῷ τρόπῳ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων περιορίζεται εἰς τὸ ἐλάχιστον. Ἀλλ' οὐδεὶς βεβαίως δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι τοιαῦται μόνον καιροῦ παραπεσόντος καὶ ἄνευ ἐσωτερικῆς συναρτήσεως καὶ συναφείας γινόμεναι διδασκαλίαι δὲν ἀποπληροῦσι τὸν σκοπὸν τῆς παιδεύσεως. Ἡ παίδευσις ἐπιδιώκει ἀσφαλῆ γνῶσιν· ἀσφαλὴς δὲ καθίσταται ἡ γνῶσις, ὅταν ἡ τετμημένη καὶ διῃρημένη ἐμπειρία, εἰς ἣν

ὑπό τῶν αἰσθήσεων ἄγεται ὁ μήπω γινώσκων νὰ διορᾷ τὸν ἐσωτερικὸν τῶν ὄντων καὶ γινομένων σύνδεσμον, συναφθῇ εἰς ὅλον τι συνεχὲς κατὰ λόγον καὶ ἀκολουθίαν συνηρτημένον καὶ τὴν ποικιλίαν εἰς ἑνότητα συνδέον.

Τὰ μαθηματικὰ προάγουσι βεβαίως τὴν λογικὴν τοῦ μαθητοῦ μόρφωσιν, ἀλλὰ δὲν δύνανται ν' ἀντικαταστήσωσι τὴν λογικήν. Ἡ ἐκ τῶν μαθηματικῶν λογικὴ τοῦ μαθητοῦ μόρφωσις τότε κυρίως ἐπιτελεῖ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἐν τῇ παιδεύσει, ὅταν τὰ λογικῆς διανοήσεως παραδείγματα, ἅπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἀπαντῶσιν, ἀναχθῶσιν εἰς γενικοὺς νόμους καὶ ἀπαρτίσωσι λογικὸν σύστημα. Εἰς τοῦτο δὲ προάγεται ὁ μαθητὴς διὰ μεθοδικῆς διδασκαλίας τῆς λογικῆς.

Καὶ ὁ ἰσχυρισμός δέ, ὅτι λογικῶς μορφοῦται ὁ μαθητὴς διὰ τῆς ἀναλύσεως Πλατωνικῶν διαλόγων καὶ φιλοσοφικῶν τοῦ Κικέρωνος ἔργων, οὐδαμῶς εὐστοχεῖ. Διότι πᾶσα τοιαύτη ἀνάλυσις προϋποτίθησι τὴν γνῶσιν τῆς λογικῆς, ἄλλως ὁ μαθητὴς παρακάθηται θεατὴς λόγων κενῶν, τὴν δ' ἐσωτερικὴν συνάρτησιν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν διανοημάτων τοῦ ἀναλυομένου ἔργου ἅτε μηδεμίαν κεκτημένος βοηθητικὴν γνῶσιν καὶ αὐτὴν τὴν λογικὴν γλῶσσαν ἀγνοῶν οὔτε νὰ ἐννοήσῃ οὔτε νὰ ἐκτιμήσῃ δύναται. Ὁ καθηγητὴς λοιπόν, ἐὰν μὴ θέλῃ νὰ ματαιοπονήσῃ, θὰ ἀναγκασθῇ νὰ εἴπῃ πρότερον πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ περὶ πάντων τῶν λογικῶν φαινομένων, ἅπερ ἀπαντῶσιν ἐν τῇ ἀναλυομένῃ συγγραφῇ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ πάντας τούτους τοὺς ἀγῶνας τοῦ καθηγητοῦ, τὸ ἔργον αὐτοῦ θὰ ἀποβῇ *θεαματικὸν* μᾶλλον ἢ *διδακτικόν*. Ἐὰν δ' ἀναλάβῃ μάλιστα τὴν ἀνάλυσιν πρὸς τὸν σκοπόν, ἵνα διδάξῃ δι' αὐτῆς τοὺς μαθητὰς τὰ κυριώτατα τῆς λογικῆς, τότε θὰ δαπανηθῇ χρόνος πολλῷ πλείων ἢ ὅσος ἀπαιτεῖται πρὸς μεθοδικὴν αὐτῆς διδασκαλίαν. Ποία δὲ ἡ γνῶσις, ἣν θὰ καρπωθῇ ἐντεῦθεν ὁ μαθητής ; Κυκεὼν λογικῶν ὅρων καὶ διανοημάτων. Ἡ δ' ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ λογικοῦ καλλιτεχνήματος ἀπόλαυσις κολοβοῦται θολουμένη ὑπὸ τῶν παρενειρομένων ἀεὶ λογικῶν διδασκαλιῶν· οὕτω δὲ οὔτε ὁ λογικὸς οὔτε ὁ καλλιτεχνικὸς τῆς διδασκαλίας σκοπὸς θὰ ἐκπληρωθῇ. Ὥστε συντομωτάτη καὶ ἀνυσιμωτάτη ὁδὸς μένει ἡ μεθοδικὴ τῆς λογικῆς διδασκαλία.

Ὁ δὲ λέγων ὅτι *ἐπιτήδειός τις* διδάσκαλος δύναται τὰ κύρια τῆς ψυχολογίας νὰ ἀνεύρῃ καὶ διδάξῃ κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν διδασκο-

μένων δραμάτων ἢ τῶν μεγάλων τῆς ἱστορίας χαρακτήρων πρῶτον μὲν φωρᾶται πολὺ ταπεινὴν ἔχων γνώμην περὶ τοῦ σοβαροῦ περιεχομένου τῆς ψυχολογίας, εἶτα δὲ ἐξαρτᾷ τὴν ἀναγκαίαν φιλοσοφικὴν τοῦ μαθητοῦ προπαιδείαν ἐκ τῆς τύχης· διότι τύχης καὶ σπανίας μάλιστα τύχης συνάντημα εἶνε ὁ ἐπιτήδειος οὗτος διδάσκαλος. Ἔπειτα τὸ διδάσκειν ψυχολογίαν ἐν τῇ ἀναλύσει δράματός τινος εἶνε τὸ αὐτὸ καὶ τὸ διδάσκειν τὴν ἀνατομικὴν τέχνην κατὰ τὴν ἑρμηνείαν καὶ ἐκτίμησιν γλυπτικοῦ τινος ἢ ζωγραφικοῦ καλλιτεχνήματος.

Β'. Ὅτι δὲν ἔχομεν καταλλήλους τῆς φιλοσοφικῆς προπαιδείας διδασκάλους, δὲν εἶνε ἀληθές· διότι πολλοὶ ὑπάρχουσιν, οἵτινες καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ καὶ ἐν Γερμανικοῖς πανεπιστημίοις ἠκροάσαντο φιλοσοφικῶν μαθημάτων. Οἱ Ἕλληνες εἴτε ἐξ ἰδιοσυγκρασίας, εἴτε ἐξ ἱστορικῶν λόγων, εἴτε ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς γραμματείας ἀγόμενοι πρώτιστα πάντων *σοφίαν ζητοῦσιν*· ὑπὸ τοιούτων φιλοσοφικῶς μεμορφωμένων ἀνδρῶν δύναται καρποφόρως νὰ διδαχθῇ τὸ μάθημα. Ἔπειτα δὲν παρασκευάζονται οἱ ἱκανοὶ διὰ τῆς καταργήσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιρρώσεως τοῦ μαθήματος.

Διὰ δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ γυμνασίου ἀπαλείψεως αὐτοῦ οὐ μόνον ἀδύνατος θὰ καταστῇ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ παρασκευὴ ἱκανῶν πρὸς διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ οἱ παρεσκευασμένοι ἤδη ἄχρηστοι θ' ἀποβῶσι. Διότι, ἀφ' οὗ παρ' ἡμῖν ἡ ἐπιστήμη ἀγωνίζεται ὑπὲρ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, ἡ δὲ περὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἀσχολία καταδικάζεται εἰς λιμοκτονίαν, οὐδεὶς θὰ δυνηθῇ νὰ καλλιεργήσῃ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ τε θεωρητικοῦ καὶ τοῦ πρακτικοῦ τοῦ Ἔθνους βίου ἃς διὰ πολλῶν πόνων καὶ δαπανῶν ἐκτήσατο φιλοσοφικὰς γνώσεις. Ἂν λοιπὸν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σωκράτους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀπονέμωμεν ἀξίαν τινὰ τῇ φιλοσοφίᾳ, ὀφείλομεν καὶ τὰς ὑπαρχούσας δυνάμεις χρηστὰς νὰ καταστήσωμεν καὶ κρείττονας νὰ παρασκευάσωμεν τιμῶντες προσηκόντως τὸ μάθημα.

Γ'. Ὅτι καὶ παρ' ἄλλοις ἡμῶν σοφωτέροις δὲν διδάσκονται ἐν τοῖς γυμνασίοις τὰ φιλοσοφικὰ εἶνε ἰσχυρισμὸς πάντῃ ἀβάσιμος καὶ ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἀναιρούμενος. Οὐ μόνον δ' ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πραγματικοῖς λεγομένοις γυμνασίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς *πραγματικαῖς* ἔτι *Σχολαῖς* διδάσκονται τὰ φιλοσοφικά· π. χ.

Ἐν *πάσαις ταῖς πραγματικαῖς Σχολαῖς* τῆς Μοραβίας τῆς Αὐστρίας διδάσκονται δύο ὥρας καθ' ἑβδομάδα.

Ἐν *πάσαις ταῖς πραγματικαῖς Σχολαῖς* τῆς Οὐγγαρίας τρεῖς ὥρας καθ' ἑβδομάδα.

Ἐν *πάσαις ταῖς πραγματικαῖς Σχολαῖς* τῆς Γαλλίας τέσσαρας ὥρας καθ' ἑβδομάδα.

Ἐν *ταῖς* τῆς Σουηδίας δύο ὥρας καθ' ἑβδομάδα.

Ἐν τοῖς τῆς Βυρτεμβέργης ἅπαξ κτλ.

Ἐν δὲ τοῖς *πραγματικοῖς Γυμνασίοις* τῆς μὲν Βυρτεμβέργης μίαν ὥραν καθ' ἑβδομάδα, τῆς δὲ Ἑλβετίας τρεῖς ὥρας καθ' ἑβδομάδα, τῆς δὲ Σουηδίας δύο ὥρας καθ' ἑβδομάδα.

Ἐν δὲ τοῖς *Γυμνασίοις* :

Τῆς Αὐστρίας	διδάσκονται	καθ' ἑβδ.	ὥρας	4
Τῆς Οὐγγαρίας	»	»	»	3
Τῆς Βυρτεμβέργης	»	»	»	2
Τῆς Βάδης	»	»	»	2
Τοῦ Ὀλδεμβούργου	»	»	»	4
Τοῦ Schvarzburg-Sonderhausen		»	»	3
Τῆς Ἑλβετίας				
Τοῦ Einsiedeln	»	»	»	14
Τοῦ Frauenfeld	»	»	»	3
Τοῦ St. Gallen	»	»	»	6
Genf	»	»	»	3
Lausanne	»	»	»	5½
Lucern	»	»	»	9
Schaffhausen	»	»	»	2
Schwyz	»	»	»	12
Sion	»	»	»	10
Solothurn	»	»	»	7
Τῆς Ἰταλίας	»	»	»	7
Τῆς Γαλλίας	»	»	»	8
Τῆς Σουηδίας	»	»	»	2
Τῆς Ῥωσσίας	»	»	»	1
Τῆς Πολωνίας	»	»	»	1
Τῆς Φιλλανδίας	»	»	»	1

Ἐν δὲ τῇ Πρωσσίᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ Γερμανίᾳ, ἔνθα πᾶσα βιβλιοθήκη ἀποτελεῖται τὸ πλεῖστον ἐκ φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων, αἱ δὲ φιλοσοφικαὶ παραδόσεις καὶ αἱ γνῶμαι καὶ θεωρίαι τῶν μεγάλων τῆς Γερμανίας φιλοσόφων, διαδιδόμεναι εἰς τὸν Γερμανικὸν λαὸν διὰ 39 Γερμανικῶν πανεπιστημίων, διὰ τῆς δημοσιογραφίας, διὰ συλλόγων καὶ εταιρειῶν, διὰ τοῦ ἄμβωνος, ζῶσιν ἐν τῷ στόματι καὶ δρῶσιν ἐν τῇ συνειδήσει τῶν πολιτῶν καὶ ἑπομένως εὐχερέστατα συνεχέοντο ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκόντων τὰ σύνορα τῆς προπαιδευτικῆς διδασκαλίας τῶν φιλοσοφικῶν μετὰ τῶν τῆς πανεπιστημιακῆς, προὐνόησεν ὁ τῆς 31 Μαρτίου 1882 νόμος, ἵνα μὴ τοῦτο συμβαίνῃ.

Διὸ καὶ ἀνατίθησι τὴν φροντίδα τῆς ἐκλογῆς τοῦ καταλλήλου πρὸς τοῦτο καθηγητοῦ καὶ τὴν ἐπίβλεψιν, ὅπως τηρῆται τὸ προσῆκον τῇ προπαρασκευαστικῇ παιδεύσει μέτρον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς φιλοσοφικῆς προπαιδείας, τοῖς τε διευθυνταῖς μετὰ τῶν ἁρμοδίων καὶ πρὸς τοῦτο δι' ἰδίων σπουδῶν παρεσκευασμένων διδασκάλων καὶ τοῖς ἐπαρχιακοῖς ἐκπαιδευτικοῖς συμβουλίοις. «Ἡ φιλοσοφικὴ προπαιδεία, λέγει ἡ ἑρμηνεία τοῦ 2 ἄρθρου τοῦ νόμου, δὲν εἶνε μὲν ἀναγεγραμμένη ὡς ἴδιον ὑποχρεωτικὸν μάθημα ἐν τῷ προγράμματι, *δὲν πρέπει δ' ὅμως νὰ παραγνωρισθῇ ὅτι ὑψηλῆς ἐστιν ἀξίας τὸ καταπεῖσαι τοὺς μαθητὰς τοῦ γυμνασίου περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῶν φιλοσοφικῶν σπουδῶν πρὸς πάντα εἰδικὸν τῆς ἐπιστήμης κλάδον, προσέτι ὅτι ἡ διδασκαλία τούτων δὲν πρέπει νὰ ἐκβαίνῃ τῶν ὁρίων τῶν ἀνωτάτων τάξεων, ἰδίᾳ δὲ ὅτι ὀφείλουσι νὰ διδάσκωνται πρός τὸν σκοπὸν τοῦτον τὰ κύρια τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας, τέλος ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ προπαιδεία ὑποστηρίζεται μὲν ὑπὸ τῆς διδασκαλίας ἄλλων μαθημάτων, ἀλλ' οὐδαμῶς ἀναπληροῦται ὑπ' αὐτῆς*: aber durch sie nicht ersetzt wird». Τὸ δὲ κρατῆσαν ἔθιμον, καθ' ὃ τὰ φιλοσοφικὰ ἐδίδασκεν ἐν τοῖς γυμνασίοις ὁ καθηγητὴς τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, εὑρίσκει ὁ νομοθέτης ἄριστον καὶ εὐχῆς ἄξιον θεωρεῖ, ἵνα οἱ τὴν Γερμανικὴν διδάσκοντες καθηγηταὶ προσκτῶνται τὴν ἱκανότητα τοῦ διδάσκειν τὰ φιλοσοφικὰ ἐπ' ἀγαθῷ ἀμφοτέρων τῶν μαθημάτων. Ἀλλ' ἵνα μή ποτε ὁ συνδυασμὸς οὗτος ἀποβῇ που ἐπιβλαβὴς τῷ φιλοσοφικῷ μαθήματι, θεσπίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐξαρτηθῇ τοῦ μαθήματος ἡ διδασκαλία ἐκ τῆς ἱκανότητος τοῦ τὴν

Γερμανικὴν διδάσκοντος καθηγητοῦ. Τηλικαύτην ἔδειξε πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς φιλοσοφικῆς προπαιδείας ὁ σοφὸς νομοθέτης.

Ὅστις δὲ ἔλαβε τὸν κόπον νὰ εἰσέλθῃ εἰς Βαυαρικὸν ἢ Σαξονικὸν ἢ ἄλλο Γερμανικὸν γυμνάσιον ἢ νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς ἐκεῖθεν ἀπολυομένους, οὗτος ἔμαθε νὰ θαυμάζῃ τὸν προσφορώτατον τρόπον τῆς διδασκαλίας τῆς φιλοσοφικῆς προπαιδείας.

Ἐκ τούτων γίνεται κατάδηλον, ὅτι οἱ παρ' ἡμῖν ἀπό τινων ἐτῶν τὴν περικοπὴν καὶ εἶτα τὴν παντελῆ κατάργησιν τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων εἰσηγησάμενοι οὔτε τὴν πεῖραν, οὔτε τὸν νοῦν, οὔτε τὸν πόθον πρὸς ἐξέτασιν τί γίνεται παρ' ἄλλοις εἶχον ὁδηγόν, ἀλλ' ἁπλῶς ἐπιπόλαιον ὀφθαλμόν, ὅστις πλανῶν διδάσκει ὅτι ὁ ἥλιος κινεῖται, ἡ δὲ γῆ μένει ἀκίνητος. Ὥστε ἡ ἐν τῷ προγράμματι τῶν Πρωσσικῶν γυμνασίων παράλειψις τῆς φιλοσοφικῆς προπαιδείας δὲν σημαίνει κατάργησιν, ἀλλὰ μεγίστην καὶ σοφὴν πρόνοιαν περὶ καρποφόρου τοῦ μαθήματος διδασκαλίας.

Δ'. Ὁ ἐξοβελίζων ἀπὸ τοῦ προγράμματος τοῦ γυμνασίου τὸ φιλοσοφικὸν μάθημα λόγῳ, ὅτι θὰ διδαχθῇ τοῦτο συστηματικῶς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, συγχέει τὴν ἀναγκαίαν φιλοσοφικὴν προπαιδείαν πρὸς τὴν συστηματικὴν τῆς φιλοσοφίας διδασκαλίαν· ἀλλ' ἕτερον ἑκάτερον. Ἂν δ' ἐκβάλλωνται τῶν γυμνασίων τὰ φιλοσοφικά, διότι διδάσκονται ταῦτα ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, τότε καὶ ἡ ἱστορία καὶ ἡ χημεία καὶ ἡ φυσικὴ καὶ ἡ Λατινικὴ καὶ ἡ κατήχησις καὶ ἡ τοῦ Εὐαγγελίου ἑρμηνεία πρέπει κατὰ τὸν λόγον τοῦτον νὰ μὴ διδάσκωνται ἐν τοῖς γυμνασίοις· διότι καὶ ταῦτα τὰ μαθήματα καὶ διεξοδικώτερον καὶ τελειότερον ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδάσκονται. Ἂν δέ τις ἀντείπῃ ὅτι εἶνε δ' ὅμως ἀνάγκη προπαιδείας τινὸς πρῶτον μὲν πρὸς τὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ καρποφόρον ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων τούτων, εἶτα δὲ καὶ ἵνα μὴ τὸ πανεπιστήμιον ἀποβῇ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, τότε διὰ τὸν αὐτὸν καὶ ἔτι σπουδαιότερον τούτου λόγον ὀφείλομεν νὰ παρασκευάζωμεν ἐν τοῖς γυμνασίοις τοὺς νεαροὺς ἡμῶν ἐπιστήμονας ἱκανοὺς ν' ἀκροῶνται καρποφόρως τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἐν τῷ πανεπιστημίῳ.

Ὁ δὲ λόγος οὗτος, ὅστις καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ εἶνε κατάδηλος καὶ ἡ πεῖρα σοφῶν ἀνδρῶν ἐπεβεβαίωσεν, εἶνε ὅτι ἡ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδασκαλία τῆς φιλοσοφίας καθίσταται τῷ φιλοσοφικῶς ἀπαρασκεύῳ

πάντη ἀκατάληπτος. Θεωρεῖται ἑπομένως ἄσκοπος καὶ διὰ τοῦτο καταφρονεῖται. Εἶνε' δ' ἐσχάτως ἀσεβές, εἶνε ἁμαρτία κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ διατηρεῖν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ φιλοσοφικὰς ἕδρας πρὸς διακωμῴδησιν τῆς δεσποίνης τῶν ἐπιστημῶν. Τὰ δὲ πανεπιστήμια, ἂν ἔχωσι λόγον ὑπάρξεως, οὗτος εἶνε, ὡς ὀρθῶς εἶπεν ὁ Stuart Mill, ἡ ἐν αὐτοῖς θεραπεία τῆς καθόλου ἐπιστήμης, τῆς φιλοσοφίας. Κατὰ ταῦτα οὐδένα λόγον ὑπάρξεως θὰ ἔχῃ εἰς τὸ ἑξῆς τὸ ἡμέτερον πανεπιστήμιον· ἂν δὲ διατελέσῃ ὑπάρχον, θὰ εἶνε τὸ μόνον καὶ πρωτοφανὲς παράδειγμα πανεπιστημίου ἀφιλοσόφου, ὀργανισμοῦ ἄνευ ψυχῆς. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἀνεξάλειπτον ὄνειδος θὰ προσῆπτε τῇ ἐνδόξῳ τῆς φιλοσοφίας πατρίδι, ἀλλὰ καὶ ὀλεθριώτατα θὰ ἐπέδρα ἐπὶ τὰς μελλούσας τύχας τοῦ ἔθνους, ὅπερ ἀπὸ τοῦ πανεπιστημίου προσδοκᾷ τὰς πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἀποστολῆς δυνάμεις. Πρὸς δὲ τούτοις οὐδ' ἐθνικὸν βίον θὰ δυνηθῶμεν νὰ σχηματίσωμεν. διότι τοῦ ἐθνικοῦ βίου ἱερὰ ἑστία εἶνε οἱ μεγάλοι τοῦ ἔθνους συγγραφεῖς, οἱ πολύτιμοι θησαυροί, οὓς ἐκεῖνοι ἐν βιβλίοις κατέλιπον. Ἀλλὰ πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἀπὸ τοῦ Ξενοφάνους καὶ Παρμενίδου καὶ Ἐμπεδοκλέους μέχρι τοῦ Πλήθωνος καὶ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου εἶνε ἢ φιλόσοφοι ἢ φιλοσοφικῶν σχολῶν ὀπαδοί. Τὸ καταφρονεῖν τὴν φιλοσοφίαν εἶνε ἄρα ἀποβάλλειν τὴν ἀνεκτίμητον πατρῴαν κληρονομίαν.

Ἡ πρὸς ἐξέτασιν τῶν νομοσχεδίων τῆς μέσης παιδεύσεως ὁρισθεῖσα ἐπιτροπεία.

Ἰωάννης Ἀργυριάδης
Ἰωάννης Βορτσέλας
Θ. Παπαδημητρακόπουλος
Δ. Κυριακόπουλος
Α. Οἰκονόμος
Γ. Μπουκουβάλας
Α. Γρηγοριανόπουλος
Α. Κωνσταντινίδης
Ε. Μουστάκας
Σπ. Βάσης
Γ. Α. Παπαβασιλείου } Εἰσηγηταί.
Μαργ. Εὐαγγελίδης.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, συζήτησιν καὶ ἔγκρισιν τῶν ἐκθέσεων τῶν ἐπιτροπειῶν οἱ ἑταῖροι ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῶν ἐκτάκτῳ συνόδῳ ἐψηφίσαντο τάδε.

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία ἀκούσασα τῶν περὶ ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων ἀναγνωσθέντων ὑπὸ τῶν ἐπιτροπειῶν ὑπομνημάτων καὶ τῶν κατὰ τὴν συζήτησιν γνωμῶν τῶν ἑταίρων ἀποφαίνεται γνώμην, ὅτι τὰ νομοσχέδια ταῦτα, ἂν ὡς ἔχουσι ψηφισθῶσι, βλάβης καὶ ζημίας μεγίστης τῷ ἔθνει ἔσονται πρόξενα· ἵνα δὲ τὰ τῆς παιδείας βελτιωθῶσιν, ἀνάγκη

1) νὰ παύσηται ἡ πολιτικὴ διοικοῦσα τὰ τῆς παιδείας κατὰ τὸ ἑαυτῆς συμφέρον.

2) νὰ ἱδρυθῶσι δύο τοὐλάχιστον ἔτι διδασκαλεῖα πρὸς μόρφωσιν δημοδιδασκάλων.

3) νὰ ἱδρυθῶσιν ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα.

4) τὸ δημοτικὸν σχολεῖον κύριον σκοπὸν ἔχον τὴν μόρφωσιν τῶν μὴ δυναμένων ἢ μὴ βουλομένων νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς ἀνωτέρας σπουδὰς νὰ ἀποτελῆται ἐξ ἑπτὰ τοὐλάχιστον τάξεων.

5) οἱ βουλόμενοι νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὸ γυμνάσιον νὰ ἔχωσι διδαχθῇ τὰ ἐν ταῖς τέσσαρσι πρώταις τάξεσι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου διδασκόμενα μαθήματα καὶ τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν συμπεπληρωμένον.

6) τὸ γυμνάσιον ν' ἀποτελῆται τοὐλάχιστον ἐξ ὀκτὼ τάξεων, ἐν αἷς συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ τρεῖς τοῦ νῦν Ἑλληνικοῦ σχολείου.

7) νὰ ἐπιτηρῆται ἡ διδασκαλία ἑκάστου τῶν διδασκόντων καὶ νὰ καθοδηγῆται ὑπὸ ἰδίας ἀρχῆς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Ἰανουαρίου 1890.

Ὁ Πρόεδρος — **Κ. Κόντος**

Ὁ Γραμματεὺς — Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης.

B'.

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ

τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ ἑταίρων περὶ τῶν νομοσχεδίων τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης παιδεύσεως.

α'.

Πρὸς τὸν ἐλλογιμώτατον φιλόλογον κ. Κωνστ. Κόντον, πρόεδρον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας.

Κύριε Πρόεδρε, πρὸ τριῶν ἑβδομάδων ἔστειλα πρὸς τὸν περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν βασιλικὸν Ὑπουργὸν ὑπόμνημα περὶ μέσης μάλιστα παιδεύσεως, ἐν παρέργῳ δὲ περὶ τῆς κατωτέρας, ὅμοιον δὲ πρὸ δύο ἑβδομάδων πρὸς τὸν διδασκαλικὸν σύλλογον, ὡς ἀναγνοὺς ἐν ταῖς ἐφημερίσι τὰ περὶ τῶν τελευταίων ἐκπαιδευτικῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ, συναπέστειλα δὲ εἰς ἀμφοτέρους καὶ τὸ πρὸ ἱκανοῦ χρόνου ἔντυπον ἤδη ὂν περὶ μέσης μάλιστα παιδεύσεως ὑπόμνημά μου, ὅπερ καὶ ὑμῖν εἶνε γνώριμον ἀποσταλέν.

Τὰ νέα ταῦτα γραπτὰ ὑπομνήματά μου διαφέρουσιν ἐν πολλοῖς τοῦ ἐντύπου μου· διότι περιελθὼν πρὸ ὀλίγου ἐπί τινας μῆνας τὴν Εὐρώπην καὶ ἐπισκεφθεὶς τὰ τῆς μέσης παιδεύσεως παιδευτήρια τῶν Παρισίων καὶ μάλιστα τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Μονάχου μετέβαλον ἐν πολλοῖς ἐκ τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν τὴν περὶ παιδεύσεως καὶ μάλιστα τῆς μέσης γνώμην μου.

Καὶ πρῶτον μέν, ἵνα φωτισθῶσιν ἱκανῶς οἱ μέλλοντες νὰ ψηφίσωσι τὰ νέα ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια, πρέπει νὰ ἀναβληθῇ ἐπὶ ἱκανὸν ἔτι χρόνον ἡ ἐπιψήφισις αὐτῶν, ἵνα καταστῇ δυνατὸν εἰς τοὺς ἐκτὸς τῆς βουλῆς ἁρμοδίους, ὡρίμως καὶ ἐν εὐκαιρίᾳ συσκεπτόμενοι ὑγιᾶ καὶ ὀρθὴν περὶ αὐτῶν νὰ ἐκφέρωσι γνώμην.

Πρὸς τοῦτο δὲ συνιστῶ ταῖς ὑπὸ τοῦ προεδρείου ἡμῶν ὁρισθείσαις ἐπιτροπείαις νὰ λάβωσι πρὸ ὀφθαλμῶν. α) *L. Wiese's* Sammlung der Verordnungen und Gesetze für die höheren Schulen in

Preussen. 3. Ausgabe. Berlin. β) Das höhere Schulwesen in Königreich Sachsen. Von Philipp, γ) Füger' s Schulordnungen (διὰ τὴν Βαυαρίαν). Ramberg. 1889. δ) Programmes de l' enseignement secondaire classique. Paris, Delatain frères. ε) Les nouveaux programmes des écoles primaires. Par Brouard et Defodon. Paris. 1889.

Τὰ βιβλία ταῦτα περιέχουσι πάντα τὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἐκπαιδευτικὰς προόδους παρὰ τοῖς Γερμανοῖς καὶ τοῖς Γάλλοις, ὧν ὁμολογουμένως πρέπει νὰ γίνωμεν ἐν πλείστοις μαθηταὶ καὶ μιμηταί.

Κατωτέρα παίδευσις.

Γνωστός εἶνε, ὡς πολλάκις θρυληθείς, ὁ σκοπὸς τῆς κατωτέρας παιδεύσεως, ὁ διωκόμενος ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἢ ἀστικοῖς λεγομένοις σχολείοις. Ἡ περίοδος τελεία τῶν τοιούτων σχολείων καὶ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς καὶ παρὰ τοῖς Γάλλοις, ἐν πολλοῖς ἤδη μιμουμένοις τοὺς Γερμανούς, εἶνε *ὀκταετής*, ἀπὸ τοῦ 5ου—13ου ἔτους παρὰ τοῖς Γάλλοις, ἀπὸ τοῦ 6ου δὲ—τοῦ 14ου παρὰ τοῖς Γερμανοῖς. Παρασκευάζουσι δὲ ἐν τοῖς παιδευτηρίοις τούτοις πολίτας ἐν γένει, γνωρίζοντας τὰ πρὸς τὸν πλησίον καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν καθήκοντα καὶ πρὸς πλήρωσιν αὐτῶν τείνοντας, δυναμένους δὲ νὰ μεταχειρίζωνται ἱκανῶς ὀρθῶς τὴν γραπτὴν αὐτῶν γλῶσσαν καὶ ἀρκούσας γνώσεις πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον ἔχοντας.

Κύριον παιδευτικὸν ὄργανον ἐν τῇ βαθμίδι ταύτῃ τῆς παιδεύσεως εἶνε ἡ *μητρικὴ γλῶσσα* πρὸς τοῖς θρησκευτικοῖς καὶ μαθηματικοῖς καὶ ἱστορικοῖς καὶ φυσικοῖς μαθήμασιν. Σπανίως δ' εὑρίσκεται ξένη γλῶσσα, οἷον παρὰ Γερμανοῖς ἐνίοτε ἡ Γαλλική. Τοιαύτη δὲ περίπου πρέπει νὰ ῥυθμισθῇ καὶ ἡ ἡμετέρα δημοτικὴ παίδευσις, καθ' οὓς ἔχει πόρους τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ὀκταετὴς ἢ τοὐλάχιστον ἑπταετής. Ἡ μητρικὴ δὲ γλῶσσα πρέπει νὰ κρατῇ ἐν αὐτῇ. Ἀλλὰ τίς παρ' ἡμῖν ἡ μητρικὴ αὕτη γλῶσσα; Δυστυχῶς δὲν ἐκανονίσθη ἔτι ἀποχρώντως, οὐδὲ ὅρια ἐτέθησαν μεταξὺ τῆς νῦν γραφομένης καὶ τῆς ἀρχαίας ἀσφαλῆ, ὥστε ἐλευθέρως ἕκαστος μεταπηδᾷ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἐν τῇ χρήσει τῶν τε τύπων καὶ τῶν συντάξεων καὶ τῶν σημασιῶν. Διὰ τοιαύτης δὲ ἀορίστου διαπλάσεως τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης

κατεστήσαμεν αὐτὴν σχεδὸν ἐξ ἴσου δυσχερῆ πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ κατατρίβει ἡ νεότης περισσῶς πολὺν χρόνον πρὸς μάθησιν μόνον τοῦ ὀργάνου κτήσεως γνώσεων καὶ τούτου σπανιώτατα ὀρθοῦ, ὥστε πάντες οἱ ἄλλοι ἐπιστήμονες πλὴν τῶν φιλολόγων πλημμελῶς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν νὰ γράφωσιν. Διὸ φρονῶ ὅτι δυσκόλως παρ' ἡμῖν ἡ δημοτικὴ παίδευσις θὰ καρποφορήσῃ ὡς παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, ἕως ἡ μητρικὴ ἡμῶν γλῶσσα μένῃ οὕτως ἀόριστος καὶ ἀνερμάτιστος. Δὲν θὰ ἦτο ἄρα ἄκαιρον, ἐὰν ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία ἐλάμβανε σπουδαίως πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης, πῶς πρέπει αὕτη νὰ ἔχῃ γραπτῶς, καὶ ἐσχημάτιζεν ὁριστικήν τινα περὶ αὐτοῦ γνώμην.

Τὰ δημόσια παρθεναγωγεῖα ἐν Γερμανίᾳ οὐδὲν ἄλλο ὡς τὸ πολὺ εἶνε ἢ ὀκταετῆ ἀστικὰ σχολεῖα, οὐδαμῶς τῶν ἀρρένων διαφέροντα πλὴν μόνον κατὰ τὰ ἐργόχειρα. Ἄξιον δὲ πολλῆς προσοχῆς εἶνε ὅτι παρ' ἐκείνοις οὐδὲν παρθεναγωγεῖον διοικεῖ γυνή, ἀλλὰ πάντα ἄνδρες, οὐδὲ διδάσκουσι γυναῖκες ἐν αὐτοῖς, εἰμὴ μόνον ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει. Οἱ Γερμανοὶ φρονοῦσι, φαίνεται, ὅτι τὸ γυναικεῖον γένος καὶ παιδευθὲν δὲν εἶνε φύσει ἱκανὸν πλὴν τινων σπανίων ἐξαιρέσεων νὰ διδάξῃ ἀνώτερα δημοτικὰ μαθήματα, πολὺ δὲ περισσότερον νὰ διοικήσῃ παρθεναγωγεῖα. Διὸ τὰς κατωτάτας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τάξεις ἐνεργείας στάδιον αὐταῖς ὥρισαν καὶ τὴν κατ' οἶκον τῶν πλουσίων παίδων παιδαγωγίαν.

Περὶ δὲ τῶν διδασκαλείων τῶν ἀρρένων φρονῶ ὅτι τὰ λεγόμενα μονόταχτα δὲν εἶνε ἐντελῶς ἀδόκιμα πρὸς προσωρινὴν αὐτῶν χρῆσιν· Περὶ δὲ τῶν κυρίως διδασκαλείων τῶν ἐν μικραῖς πόλεσι συσσιτιακῶς ὀργανουμένων ἔχει νὰ παρατηρήσῃ τις θεωρίας τινὰς τῆς νέας παιδαγωγικῆς δυσμενῶς πρὸς τὸν ὀργανισμὸν αὐτῶν ἐχούσας. Ἐν γένει ἡ νεωτέρα Γερμανικὴ παιδαγωγικὴ ἀποδοκιμάζει τὴν διὰ συσσιτιακῶν παιδευτηρίων παίδευσιν τῶν νέων, ἥτις κρατεῖ μὲν ἐν Γαλλίᾳ, σποράδην δ' εὑρίσκεται καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν ἰδιωτικοῖς παιδευτηρίοις καὶ ἐν κληρικοῖς, ἧττον δὲ ἐν δημοσίοις, ἅτινα θεωροῦνται ὡς κατὰ πρόληψιν διατηρούμενα λείψανα ἀρχαίας κληρικοκρατίας. Εἶνε δὲ καί τινα διδασκαλεῖα ἐν Γερμανίᾳ τοιαῦτα, ὡς τὸ τῆς Γότθης. Οἱ λόγοι, οὓς ἔχουσιν οἱ νεώτεροι παιδαγωγικοὶ κατὰ τῆς ἱδρύσεως τοιούτων σχολείων, εἶνε καθ' ὅλου εἰπεῖν ὅτι, ἵνα τηρηθῇ ἡ τάξις

καὶ ἡ πειθαρχία ἐν αὐτοῖς, εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐπιϐληθῇ εἰς τὸν βίον τῶν συσσιτιακῶς ζώντων μαθητῶν σχεδὸν στρατιωτικὸς ὀργανισμός, ὅστις, καθιστῶν πάντα τὰ μέλη τοῦ συσσιτίου εὐπειθῆ ὄργανα τοῦ διοικοῦντος, δὲν παρέχει εὐκαιρίαν πρὸς ἄσκησιν τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως, καὶ διὰ τοῦτο οἱ οὕτω παιδευόμενοι ἐξερχόμενοι εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀνάσκητοι ὄντες τὴν βούλησιν, περιπίπτουσιν εἰς πολλὰ πταίσματα καὶ πάθη, ἕως τὸ πάθος αὐτοῖς μάθος γένηται. Ἡ δὲ κατὰ τὴν συμϐίωσιν διηνεκὴς ἔκφανσις τῶν ὑπερόχων μαθητῶν ὑπὲρ τοὺς ὑποδεεστέρους ἐγείρει συχνότερον τὸν φθόνον καὶ τὰ τοῦτον παρακολουθοῦντα ἠθικὰ κακὰ τῆς συκοφαντίας καὶ ῥᾳδιουργίας καὶ σκευωρίας, εἰς ἃ πολλοὶ καθ' ἑνὸς εὐκόλως συνενοῦνται καὶ οἷον συνωμοτοῦσιν. Ἔπειτα δὲ κατὰ τὴν ἀδιάλειπτον συνδιατριϐὴν ἐν ὥρᾳ σχολῆς εἷς πονηρὸς τὰ ἤθη μαθητὴς δύναται νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς δέκα χρηστοὺς τὸ δηλητήριον τῆς διαφθορᾶς, ἐν ᾧ οἱ δέκα χρηστοὶ δυσκόλως ἕνα κακοήθη θεραπεύουσιν, κατωφεροῦς οὔσης τῆς πρὸς κακίαν ὁδοῦ, ἀνωφεροῦς δὲ τῆς ἐναντίας.

Τέλος δὲ ὁ συγχρωτισμὸς πολλῶν συμϐιούντων νέων μάλιστα κατὰ τὴν πρὸς ὕπνον κατάκλισιν προκαλεῖ συχνὰ τὰ αἰσχρὰ καὶ παρὰ φύσιν ἀποτρόπαια σαρκικὰ πάθη, ἅτινα συνήθως τὰ τοιαῦτα ἱδρύματα λυμαίνονται. Εἶνε ἄρα φόϐος ἐκ τῶν εἰρημένων μὴ εἰς πολλὰ τούτων ἐμϐληθῶσιν ἡμῖν οἱ μέλλοντες παιδευταὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἐὰν ἐν συσσιτιακοῖς σχολείοις μορφωθῶσιν οἱ δημοδιδάσκαλοι. Πᾶσαι δὲ αἱ γιγνόμεναι προφυλάξεις κατὰ τῶν κακῶν τούτων ἐν τοῖς ἱδρύμασι τούτοις ὀλίγον εὐστοχοῦσιν, ὡς ἡ πεῖρα δηλοῖ· διότι πολλοὶ τῶν ἐξερχομένων ἐκ τοιούτων σχολείων κυροῦσι διὰ τοῦ βίου αὐτῶν τοὺς ἐκ τῶν προτέρων φόϐους τῆς παιδαγωγικῆς. Ἕτερον δὲ κακὸν ἐμφωλεύει ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις, ὁ ἐθισμὸς εἰς τὸ στασιάζειν καὶ συνωμοτεῖν κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ διοικούντων· διότι ὁ στρατωνιστικὸς βίος αὐτὸς πολλὰς παράγει δυσαρεστήσεις τοῖς οὕτω διάγουσι καὶ συχνοτάτας ἄρα τὰς ἀφορμὰς πρὸς στάσεις ἔχει.

Καὶ περὶ μὲν τούτου τοσαῦτα ἔστωσαν ἱκανά. Ἡ δὲ τριετὴς χρονικὴ περίοδος τῶν διδασκαλείων δὲν φαίνεται νῦν ἱκανὴ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων εἰς ἑξαετῆ ἢ ἑπταετῆ περίοδον χρόνου, ἐὰν αὕτη ἐγκριθῇ. Διότι, ἐὰν ἡ μέχρι τοῦδε μόρφωσις τῶν δημοδιδασκάλων, ἡ διὰ τριετοῦς διδασκαλείου τελουμένη, ἐφαίνετο μόλις

ἀποχρῶσα πρὸς τὸ τέως τετραετὲς δημοτικὸν σχολεῖον, πόσον ἐλλιπὴς ἀνάγκη νὰ εἶνε νῦν πρὸς τὰ δύο ἢ τρία ἔτη, ἅτινα θὰ προστεθῶσιν ἔτι εἰς αὐτό ; Οἱ διδάσκαλοι τῶν δύο ἢ τριῶν τούτων ἀνωτέρων τάξεων ἀναντιρρήτως πρέπει τελειότερον μεμορφωμένοι νὰ εἶνε ἀναλόγως πρὸς τὰς μείζονας τῶν τάξεων ἀξιώσεις· διὸ φαίνεται ἀνάγκη νὰ προστεθῇ ἓν τοὐλάχιστον ἔτος εἰς τὰ διδασκαλεῖα, πρὸς περαιτέρω τῶν τροφίμων αὐτῶν φιλοσοφικὴν καὶ παιδαγωγικὴν διάπλασιν. Καὶ περὶ μὲν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως τοσαῦτα ἔχομεν πρὸς τὸ παρὸν νὰ εἴπωμεν.

Μέση παίδευσις.

Ἡ δὲ μέση παίδευσις παρὰ μὲν τοῖς Γάλλοις εἶνε δεκαετής, ἡ τῶν λεγομένων λυκείων, εἰς τρία τμήματα διαιρουμένων, τὸ στοιχειῶδες καὶ τὸ γραμματικὸν καὶ τὸ ἀνώτερον, ἀπὸ δὲ τῆς δ' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μαθητὰς παραλαμβανόντων, παρὰ δὲ τοῖς Γερμανοῖς ἐνναετής, ἡ τῶν κατ' αὐτοὺς γυμνασίων, ἐξ ἐννέα τάξεων συνισταμένων καὶ ἐκ τῆς δ' τάξεως, σπανίως δ'ἐκ τῆς τρίτης τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μαθητὰς δεχομένων. Μαθήματα δὲ διδάσκονται ἐν τῇ θεωρηκῇ (κλασσικῇ) μέσῃ παιδεύσει παρὰ μὲν τοῖς Γάλλοις καθ' ἑβδομάδα Γαλλικὰ 44 ὥρας, Λατινικὰ 38, Ἑλληνικὰ 22, ξένη ζῶσα γλῶσσα 35, μαθηματικὰ καὶ φυσικὰ 32, ἱστορία καὶ γεωγραφία 29, φιλοσοφικὰ 8, ἰχνογραφία 1, παρὰ δὲ τοῖς Γερμανοῖς καὶ μάλιστα τοῖς Πρώσσοις θρησκευτικὰ 20 ὥρας, Γερμανικὰ 24, Λατινικὰ 86, Ἑλληνικὰ 42, ξένη ζῶσα γλῶσσα 17, μαθηματικὰ 32, φυσικὰ 14, ἱστορία καὶ γεωγραφία 25, ἰχνογραφία 6, καλλιγραφία 6. Ἑκάστη δὲ τάξις τῆς μέσης παιδεύσεως διδάσκεται καθ' ἑβδομάδα παρὰ μὲν τοῖς Γερμανοῖς περὶ τὰς 32ἢ 33 ὥρας, παρὰ δὲ τοῖς Γάλλοις 20 (!) Ἀπὸ τοῦ 1884 ἀνεκούφισαν οὕτω τὴν διδασκαλίαν ἐν τῇ μέσῃ παιδεύσει οἱ Γάλλοι κατ' ἐπίμονον αἴτησιν πολλῶν ἰατρῶν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐξασθενήσεως τῆς νεότητος ἐκ τοῦ ὑπερμέτρου πλήθους τῶν μαθημάτων. Τὸ κακὸν δ' ὅμως τοῦτο προσπαθοῦσι ν' ἀποφύγωσιν ἐν Γερμανίᾳ ὀλιγώτερον δι' ἐλαττώσεως τοῦ ποσοῦ τῶν μαθημάτων ἢ διὰ μεθοδικῆς διδασκαλίας, καθ' ἣν εἶνε δυνατὸν τὸ πολὺ τῶν μαθημάτων ἐν τῇ παραδόσει μετὰ τοῦ διδάσκοντος νὰ μανθάνωσιν οἱ μαθηταί, μικρὸν δὲ τὸ κατ' οἶκον ἔργον αὐτοῖς νὰ ὑπολείπηται.

Ἡ δὲ παρ' ἡμῖν μέση παίδευσις μέχρι τοῦδε ἦτο ἑπταετής, συγκροτουμένη ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ τοῦ γυμνασίου. Τὰ δ' Ἑλληνικὰ σχολεῖα δὲν ἦσαν συνήθως συνηνωμένα μετὰ τῶν γυμνασίων ἡμῶν, ἀλλ' αὐθύπαρκτα ὄντα ἀνεπλήρουν καὶ τὸ ἀνώτερον ἥμισυ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ὀκταετῶν δημοτικῶν σχολείων διὰ τὴν συγγένειαν τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς καὶ τὸ κατώτερον ἥμισυ τῶν ἐν Γερμανίᾳ γυμνασίων. Ἐδίωκον δῆλα δὴ δύο συγχρόνως σκοποὺς καὶ ἠστόχησαν ἀμφοτέρων· διότι οὔτε κατ' εἶδος μόρφωσις τῆς διανοίας τῶν διδασκομένων ἠδύνατο νὰ γίνῃ διὰ γλώσσης ἐν τοῖς στοιχείοις αὐτοῖς μόνον διδασκομένης καὶ ταύτης ἀλλοτρίας, ὅπερ γίνεται διὰ τῆς μητρικῆς μόνον ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, οὔτε καθ' ὕλην πλουτισμὸς τῶν μαθητῶν ἐκ γνώσεων ἀναγκαίων πρὸς τὸν βίον, οὐδαμῶς ἢ ἐλάχιστα τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας τῆς ἐν αὐτοῖς δυναμένης νὰ ὑπηρετήσῃ, οὔτε πάλιν στοιχείωσις εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἱκανὴ πρὸς τὰ γυμνάσια ἦτο κατορθωτή, ἀφ' οὗ καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἐν αὐτοῖς διδασκαλίας ἦτο πολὺ βραχυτέρα τῆς ἐν Γερμανίᾳ, τριετὴς αὕτη πρὸς πενταετῆ ἐκείνην, καὶ οἱ διδάσκοντες ἐν αὐτοῖς ὅλως ἀνίκανοι, Ἑλληνοδιδάσκαλοι· διότι ἡ διδασκαλία πάσης γλώσσης εἴτε ζώσης εἴτε ἀρχαίας, ἵνα εὐδοκιμήσῃ, προαπαιτεῖται ἀναγκαίως νὰ γίνηται ὑπὸ ἀνδρὸς γινώσκοντος νὰ γράφῃ καί, εἰ δυνατόν, καὶ νὰ ὁμιλῇ αὐτὴν κατά τινα βαθμόν. Τοῦτο ἀπαιτοῦμεν ἡμεῖς παρὰ τῶν διδασκόντων τὰς ζώσας γλώσσας, ἀλλ' ἐν Γερμανίᾳ ἀπαιτεῖται παρὰ τῶν διδασκόντων τὴν Λατινικὴν καὶ ἐν μέρει καὶ τὴν Ἑλληνικήν. Καὶ οἱ μὲν διδάσκοντες παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς γυμνασίοις φιλόλογοι δύνανται κατά τινα βαθμὸν νὰ γράφωσι τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καί, ἂν ἀσκήσωσι τοῦτο, δύνανται νὰ προκόψωσιν εἰς αὐτὸ ἀναμφιβόλως. Ἀλλὰ τί ἔπρεπε νὰ περιμένῃ τις παρὰ τῶν Ἑλληνοδιδασκάλων ; ποίαν δύναμιν καὶ ἱκανότητα νὰ ἔχωσι πρὸς τὸ γράφειν τὴν ἀρχαίαν; πόθεν νὰ λάβωσιν αὐτήν; Οὐδεμίαν, οὐδαμόθεν. Μηδὲ νομίσῃ τις ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ διδαχθῶσι τὰ στοιχεῖα γλώσσης τινὸς ὑπὸ τῶν γιγνωσκόντων μόνον αὐτά, ἀγνοούντων δ' αὐτὴν κατὰ βάθος. Τοὐναντίον μάλιστα πρὸς καρποφόρον διδασκαλίαν γλώσσης τινὸς ἐν τοῖς στοιχείοις ἀπαιτεῖται ἀκριβεστέρα γνῶσις αὐτῆς ἢ ἐν τῇ περαιτέρᾳ αὐτῆς προόδῳ καὶ ταῖς ἀνωτέραις βαθμίσιν. Τὰ στοιχεῖα ὡς βάσις καὶ ἀρχὴ τῆς πάσης γλώσσης καὶ ὡς προσφερόμενα

εἰς μικροτέραν ἡλικίαν καὶ μικροτέραν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ἔπρεπε νὰ ἀξιῶνται μείζονος ἱκανότητος καὶ διδακτικῆς ἐμπειρίας. Τοῦτο δὲ γίνεται ἀκριβῶς ἐν Γερμανίᾳ. Εἶδον ἐν Βερολίνῳ τὸν γυμνασιάρχην τοῦ Φρειδερικείου γυμνασίου Κέμπφ διδάσκοντα τὴν Ἑλληνικὴν ἐν τάξει τοῦ γυμνασίου τούτου ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὴν ἡμετέραν γ' τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, ἤγουν τὰ πρῶτα στοιχεῖα αὐτῆς. Ὁ δὲ Κρουμβάχερ, ὑφηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ πανεπιστημίου, μέλλων νὰ ἐκδώσῃ πρωτοφανῆ ἴσως Βυζαντιακὴν γραμματολογίαν, διδάσκει Λατινικὰ καὶ γεωγραφίαν καὶ ἱστορίαν ἐν τῇ β' τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικοῦ σχολείου. Τοιοῦτοι δὲ καὶ παραπλήσιοι εἶνε οἱ διδάσκοντες ἐν τῷ Ἑλληνικῷ οὕτως εἰπεῖν σχολείῳ τῶν Γερμανικῶν γυμνασίων, φιλόλογοι καὶ μακρὰν διδακτικὴν πεῖραν ἔχοντες. Βεβαίως τοιοῦτοι δὲν ἦσαν οἱ ἡμέτεροι Ἑλληνοδιδάσκαλοι. Ἀλλὰ τὸ σεβαστὸν ὑπουργεῖον πειθόμενον ἀδεξίοις συμβούλοις ἀντὶ τοῦ νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν τοῦτο μεῖζον αὐτὸ ἀπεργάζεται διὰ τῶν νέων νομοσχεδίων.

Πρῶτον μὲν ἀντὶ τοῦ νὰ αὐξήσῃ εἰς ἐννέα ἢ τοὐλάχιστον ὀκτὼ τὰ ἔτη τῆς γυμνασιακῆς διδασκαλίας, ἀπὸ 7 ἠλάττωσεν αὐτὰ εἰς 5, καὶ μετὰ ἔτη τινὰ ἀναβιβάζει εἰς ἕξ. Τὴν ἔλλειψιν τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν διδασκαλίας, καὶ τὴν ἀπουσίαν φιλολόγων διδασκάλων τῆς ἀρχαίας νομίζει σπουδάζον ὅτι ἀναπληροῖ διὰ τῆς προσθήκης διετοῦς διδασκαλίας τῆς νεωτέρας εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ταύτης γινομένης ὑπὸ τίνων ; ὑπὸ τῶν δημοδιδασκάλων. Πόθεν δὲ θὰ ἀρυσθῶσιν οὗτοι τὴν ὑπερφυσικὴν ταύτην δύναμιν, καθ' ἣν τοιοῦτοι ὄντες, οἵους γινώσκομεν τοὺς τροφίμους τῶν τριετῶν διδασκαλείων, θὰ διδάξωσιν οὕτως εἰς δύο ἔτη τὴν ἀκατάρτιστον ἔτι νεωτέραν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἀντικαταστήσωσι τὴν ἔλλειψιν τῆς ἀπαιτουμένης τριετοῦς ἢ τετραετοῦς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας, καὶ ταύτης γιγνομένης ὑπὸ φιλολόγων, τοῦτ' ἔστιν ὑπὸ τῶν κρατίστων ἐν Ἑλλάδι κατόχων αὐτῆς τε καὶ τῆς νεωτέρας ; Δὲν σπουδάζει τὸ σεβαστὸν ὑπουργεῖον τοιαῦτα περὶ μέσης παιδεύσεως νομοθετοῦν, οὐδ' ἀγνοεῖ, νομίζομεν, ὅτι αὕτη σκοπεῖ τὴν διάπλασιν τῶν διευθυνουσῶν τὰ ἔθνη τάξεων τῆς κοινωνίας, ἤγουν τῆς κεφαλῆς αὐτῆς.

Ὅθεν ὀκταετὴς τοὐλάχιστον, καὶ τοῦτο δι' οἰκονομίαν, ἔστω πρὸς τὸ παρὸν ἡ μέση ἡμῶν παίδευσις. Τὰ δ' αὐθύπαρκτα Ἑλληνικὰ σχολεῖα πρέπει νὰ καταλυθῶσιν ὡς ἄσκοπα, τὴν δὲ χώραν αὐτῶν θὰ κατέχωσι

τὰ ἑπταετῆ ἢ ἑξαετῆ δημοτικὰ σχολεῖα. Εἶνε δὲ πολὺ περίεργον πῶς ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη καὶ ἑπταετὴς ἔμεινεν ἡ παρ' ἡμῖν μέση παίδευσις, ἐν ᾧ γνωστὸν ἦτο τοῖς παρ' ἡμῖν ἁρμοδίοις ὅτι τῶν μὲν Γάλλων ἦτο δεκαετής, τῶν δὲ Γερμανῶν ἐνναετής. Ἐκεῖ φρονοῦσιν ὅτι, ἵνα παρασκευασθῇ ἀποχρώντως ἡ νεολαία αὐτῶν πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐλευθερίους τέχνας καὶ τὸν ὑψηλότερον κοινωνικὸν βίον, ἀπαιτοῦνται ὅλα δέκα ἢ ἐννέα ἔτη μετὰ τετραετῆ ἐν τῷ δημοτικῷ αὐτῶν σχολείῳ προπαίδευσιν, ἐν ᾧ πολὺ μὲν τελειοτέρα εἶνε ἡ κατ' οἶκον αὐτῶν ἀνατροφή, πολὺ δ' ἐντελέστερα τὰ δημοτικὰ αὐτῶν σχολεῖα, ἐν οἷς οἱ γυμνασιακοὶ αὐτῶν μαθηταὶ προστοιχειοῦνται, κράτιστα δὲ διδακτικὰ βιβλία ἔχουσι, παιδαγωγικώτατοι δὲ διδάσκαλοι διδάσκουσι πανεπιστημίου τρόφιμοι πάντες ὄντες. Ποῖοι δὲ ἦσαν οἱ παρ' ἡμῖν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ σχολείῳ διδάσκοντες, τῇ βάσει ταύτῃ καὶ τῷ θεμελίῳ τῆς μέσης παιδεύσεως ; Ποῖοι δὲ θὰ εἶνε οἱ ἐν τῷ νῦν καθισταμένῳ δημομοτικῷ σχολείῳ δημοδιδάσκαλοι οἱ ἐπὶ δύο ἔτη ἀναπληροῦντες τοὺς Ἑλληνοδιδασκάλους ; οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀπολυόμενοι γυμνασίων μαθηταὶ ἀποστοματίζοντες μᾶλλον διὰ τὴν ἡλικίαν ἢ κατανοοῦντες παιδαγωγικὰς καὶ φιλοσοφικάς τινας θεωρίας. Πῶς δὲ δύνανται οὗτοι νὰ ἀντικαταστήσωσι τοὺς ἀπαιτουμένους φιλολόγους πρὸς τὴν ὅλην ἡμῶν μέσην παίδευσιν ; ἀτελέστατα καὶ ἴσως χεῖρον ἢ οἱ Ἑλληνοδιδάσκαλοι, ὧν πολλοὶ καὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον εἶχον φοιτήσῃ.

Ὅθεν φιλόλογοι καὶ διδάκτορες τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν πρέπει νὰ εἶνε πάντες οἱ διδάσκαλοι τοῦ ὀκταετοῦς γυμνασίου οὐχὶ μόνον ὡς κράτιστα πάντες κατέχοντες ἃ μέλλουσι νὰ διδάξωσι μαθήματα, ἀλλὰ καὶ ὡς παιδαγωγικὰς γνώσεις ταχέως καὶ ὑγιεῖς δυνάμενοι νὰ πορισθῶσι διὰ τὴν θεωρητικὴν αὐτῶν καὶ φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Ἐν Γερμανίᾳ οἱ πλεῖστοι καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων καθ' ἑαυτοὺς μορφοῦνται παιδαγωγικῶς, ὡς ὑγιοῦς φιλοσοφικῆς καὶ θεωρητικῆς παιδεύσεως ἐν τοῖς πανεπιστημίοις αὐτῶν τυγχάνοντες. Μόνον δ' ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Ἰένης καὶ τῆς Λειψίας ὑπάρχουσιν ἴδιαι ἕδραι τῆς παιδαγωγικῆς. Καὶ οἱ ἡμέτεροι δὲ φιλόλογοι οὐδαμῶς θὰ εἶνε ὑποδεέστεροι τῶν Γερμανῶν εἰς πορισμὸν παιδαγωγικῶν γνώσεων, ἐὰν μόνον ἀφεθῶσιν ἀνενόχλητοι ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τοῦ τόπου, καὶ ἐπιτραπῇ αὐτοῖς νὰ προάγωνται ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων. Οἱ φιλόλογοι οὗτοι θὰ εἶνε ἐν ἐλλείψει εἰδικῶν καὶ κάλλιστοι διδάσκαλοι τῆς ἱστορίας καὶ

γεωγραφίας, οἷοι εἶνε οἱ πλεῖστοι τῶν μαθημάτων τούτων διδάσκαλοι ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἐλάχιστοι δ' οἱ εἰδικοί. Ἐν Γαλλίᾳ μάλιστα τελευταῖον ἡ πεῖρα ἔδειξεν ὅτι εἶνε βλαβεροὶ μᾶλλον ἢ ὠφέλιμοι οἱ εἰδικοὶ διδάσκαλοι ἐν τῇ μέσῃ παιδεύσει, ὡς εἰς ὑπερβολὰς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν ἐκπίπτοντες καὶ τὴν σύμμετρον ἐνέργειαν καὶ διάπλασιν τῆς τοιαύτης ἡλικίας ταράττοντες· διὸ οἱ εἰδικοὶ ἱστορικοὶ ἐν πολλαῖς τάξεσι τῶν ἐκεῖ Λυκείων ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ τῶν φιλολόγων διδασκάλων τῶν τάξεων.

Οἱ ἐν Γερμανίᾳ διδάσκουσι καὶ προθυμότερον καὶ εὐσυνειδητότερον ἡμῶν τοῦτο μὲν δι' ἰδίαν τινὰ διδασκαλικὴν αὐτῶν φύσιν, τοῦτο δὲ διότι προάγονται ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ οὐχὶ διὰ τῆς πολιτικῆς. Ὁ διδάσκαλος ἐκεῖ ἔχων τὰ νόμιμα προσόντα διορίζεται εἰς θέσιν, μετατίθεται, προάγεται, παύεται μόνον ἐγγράφῳ γνωμοδοτήσει ἐκπαιδευτικῶν κατὰ νομοὺς ἐπιτροπειῶν (Schulcollegium), συγκεκροτημένων ἐξ ἀνδρῶν ἁρμοδίων καὶ ὅλως ἀνεξαρτήτων ἀπὸ τῆς πολιτικῆς. Τοιαύτας τινὰς ἐκπαιδευτικὰς ἐπιτροπείας συνιστᾷ καὶ τὸ νέον νομοσχέδιον, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τῆς πολιτικῆς· ἡ τῆς μέσης μάλιστα παιδεύσεως εἶνε ἐντελῶς δούλη τοῦ ὑπουργείου ὡς κατὰ πενταετίαν διοριζομένη ὑπ' αὐτοῦ· μᾶλλον ἐλευθέρα εἶνε ἡ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Πρέπει δὲ νὰ εἶνε πενταμελεῖς τοὐλάχιστον αἱ ἐπιτροπεῖαι αὗται ἐξ ἁρμοδιωτάτων ἀνδρῶν συνιστάμεναι καὶ ἰσοβίως ἐργαζομένων, παυομένων δὲ μόνον γνώμῃ ὑψίστου καὶ ἀνεξαρτήτου δικαστηρίου.

Περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἔχω ἐξενέγκῃ γνώμην τινὰ ἐν τῷ ἐντύπῳ περὶ μέσης παιδεύσεως ὑπομνήματί μου. Ἐν Γερμανίᾳ τὰ βιβλία ἑκάστου γυμνασίου ὁρίζει τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιθεωρεῖ τὸν ὁρισμὸν τοῦτον καὶ ἐγκρίνει ὅλον ἢ ἀποδοκιμάζει τινὰ βιβλία καὶ συνιστᾷ ἄλλα τὸ Schulcollegium, εἰς ὃ ὑπάγεται τὸ γυμνάσιον. Ὥστε δὲν εἶνε ἀναγκαία ἐκεῖ ἡ ταυτότης πάντων τῶν βιβλίων ἐν πᾶσι τοῖς γυμνασίοις. Δὲν γίνεται ἐκεῖ ὁ αὐτὸς πολυμέριμνος θόρυβος περὶ τῶν διδακτικῶν βιλίων ὡς παρ' ἡμῖν· διότι μικρὰν δύναμιν ἔχουσιν ἐκεῖ ταῦτα πρὸςτὴν μαθητικὴν πρόοδον. Τὸ πᾶν εἶνε πρὸς αὐτὴν ὁ διδάσκων, καταργῶν διὰ τῆς ἐξόχου αὐτοῦ ἱκανότητος τὴν τυχοῦσαν τοῦ βιβλίου ἐλλειπτικότητα. Τοῦτο δὲ θὰ συμβῇ καὶ παρ' ἡμῖν, ἐὰν πᾶσα ἡ μέση παίδευσις ἐπιτραπῇ εἰς φιλολόγους, καὶ τούτους ἀπὸ

τῆς πολιτικῆς ἐλευθέρους, καὶ ἀπ' ἀρετῆς μᾶλλον ἢ ἀπὸ μέρους προτιμωμένους. Ἐν τούτοις, ἐὰν μέλλῃ νῦν ἐν τοῖς νομοσχεδίοις τούτοις νὰ γένηται λόγος τις καὶ περὶ διδακτικῶν βιβλίων, πρέπει πρῶτον μὲν ἡ ὁρίζουσα τοὺς κριτὰς ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπεία νὰ εἶνε ἐντελῶς ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς πολιτικῆς, καθ' ἃ προείπομεν, εἶτα δὲ ἡ κρίσις νὰ μὴ γίνηται ἐπὶ πάντων συγχρόνως τῶν βιβλίων, ἀλλὰ κατὰ περιόδους τακτὰς καὶ ταύτας βραχυχρονίους ἐπὶ ἀριθμοῦ τινος αὐτῶν, ἵνα εἶνε δυνατὸν νὰ εὑρίσκωνται κριταὶ ἄξιοι καὶ ἀνεξάρτητοι, νὰ μὴ ἀπαρχαιῶνται δὲ τὰ ἐγκεκριμένα βιβλία διὰ τὰς μακρὰς περιόδους τῶν κρίσεων. Ἔπειτα εὔλογον εἶνε, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι πλείονα βραβεῖα συνήθως ὑπάρχουσιν, ἵνα οἰκονομῶνται αἱ φιλοτιμίαι τῶν ὑποδεεστέρων καὶ αἴρωνται οἱ μετὰ τὴν κρίσιν ἐμπαθεῖς διαπληκτισμοί, ὧν ἕνεκα διστάζουσιν οἱ κριταὶ καὶ νὰ βραβεύσωσιν εἴδη τινὰ βιβλίων, εὔλογον εἶνε λέγομεν νὰ ἐγκρίνωνται πλείονα τοῦ ἑνὸς βιβλία, τρία τοὐλάχιστον ἐξ ἑκάστου εἴδους, τὰ δοκιμώτατα φαινόμενα καὶ διὰ διαφόρων ἀρετῶν ἕκαστον διακρινόμενα. Ὡς πρὸς ταῦτα μικρὸν διαφωνῶ πρὸς τὸ ἔντυπον ὑπόμνημά του.

Ἐν τοῖς νομοσχεδίοις πολὺ ἀδικεῖται ἡ διδασκαλία τῆς Λατινικῆς γλώσσης, περιοριζομένης εἰς τὰ στοιχεῖα καὶ ἐπὶ τριῶν (!) μόνον τάξεων. Διαφωνῶ δὲ ἤδη πρὸς τὸ ἔντυπον ὑπόμνημά μου. Ἐὰν οἱ Γερμανοὶ ἐπὶ ἐνναετοῦς γυμνασίου ἔχουσι 40 ὡρῶν Ἑλληνικὰ μηδαμῶς καταπονοῦντες διὰ τοῦτο ψυχικῶς καὶ σωματικῶς τὴν νεότητα, δὲν δυνάμεθα ἆρά γε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ὀκταετοῦς γυμνασίου, διὰ μεθοδικῆς διδασκαλίας ἀνακουφίζοντες τοὺς μαθητάς, νὰ ἐπιβάλωμεν αὐτοῖς 20 ἢ 24 ὡρῶν διδασκαλίαν τῶν Λατινικῶν ; Βεβαίως ναί.

Ἐννοεῖται δὲ ὡς ὁμολογούμενον ἤδη ὅτι διττὰ πρέπει νὰ εἶνε τὰ ὀκταετῆ ἡμῶν γυμνάσια, *θεωρητικά*, παρασκευάζοντα τοὺς νέους ἰδίᾳ πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ βάσιν ἔχοντα τὰς προκρίτους ἀρχαίας γλώσσας, μάλιστα δὲ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, καὶ *πρακτικά*, πρὸς τὰς ἐλευθερίους τέχνας παιδεύοντα, εἰς τὰ φυσικὰ καὶ μαθηματικὰ καὶ τὰς ξένας ζώσας γλώσσας θεμελιούμενα. Ταῦτα ἐν Γερμανίᾳ εἶνε πολὺ ὀλιγώτερα τῶν θεωρητικῶν. Ἡ Πρωσσία ἔχει 240 θεωρητικὰ καὶ 80 πρακτικὰ γυμνάσια. Ἀντὶ δὲ τῶν πρακτικῶν γυμνασίων τῆς Γερμανίας οἱ Γάλλοι ἔχουσιν ἐν ἑκάστῳ λυκείῳ, θεωρητικῷ γυμνασίῳ κυρίως ὄντι, παράρτημάτι φυσικὸν καὶμαθηματικὸν συνιστάμενον ἐκ τριῶν

τάξεων, ὧν ἡ μὲν κατωτέρα λέγεται τάξις μαθηματική, προπαρασκευαστική, ἡ δὲ μέση στοιχειώδης μαθηματικὴ ἡ δὲ ἀνωτέρα εἰδικὴ μαθηματική. Κατατάσσονται δὲ οἱ βουλόμενοι τῶν μαθητῶν εἰς τὴν κατωτέραν τῶν τάξεων τούτων, ἀπὸ τῆς ἑβδόμης ἢ ὀγδόης τάξεως τοῦ λυκείου, δύο ἢ τρία ἔτη πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως αὐτοῦ. Ἐπικρατοῦντα δ', ἐννοεῖται, μαθήματα ἐν αὐτοῖς εἶνε τὰ φυσικὰ καὶ μαθηματικὰ καὶ αἱ ζῶσαι ξέναι γλῶσσαι. Μαθήματα δ' ἔχουσι τὰ πρακτικὰ ἐν Πρωσσίᾳ γυμνάσια θρησκευτικὰ 19 ὡρῶν, Γερμανικὰ 27, Λατινικὰ 54, Γαλλικὰ 34, Ἀγγλικὰ (ὑποχρεωτικὰ) 20, ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν 30, μαθηματικὰ 44, φυσικὰ 34, καλλιγραφίαν 4, ἰχνογραφίαν 18, ᾠδικὴν 12. Ὥρας διδασκαλίας αἱ τάξεις ἔχουσιν ἀπὸ 34ων—30. Ἁρμοδιώτερον δ' ἡμῖν εἶνε τὸ Γαλλικὸν σύστημα.

Σημειωτέον δ' ὅτι πρὸς μὲν τὴν διδασκαλίαν τῶν φυσικῶν μαθημάτων ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐκείνων ἱκαναὶ μὲν συλλογαὶ φυσικῶν καὶ χημικῶν ὀργάνων, πλήρη δὲ σχετικῶς φυσιογραφικὰ μουσεῖα, πρὸς δὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας καὶ ἱστορίας οὐχὶ μόνον πληρέστατον σύστημα τοιχοχαρτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰκόνων χαρακτηριστικῶν τῶν ποικιλιῶν τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν (ἐθνογραφικῶν) καὶ τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος ἔτι πρὸς διαφώτισιν τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἐν ἑκάστῃ δὲ τάξει βλέπει τις ἑρμάρια περιέχοντα βιβλία ἁρμόδια πρὸς τὴν κατ' ἰδίαν ἀνάγνωσιν τῶν μαθητῶν αὐτῆς. Τὰ βιβλία ταῦτα ὁρίζονται μὲν ὑπὸ τοῦ γυμνασίου, προμηθεύονται δὲ διὰ πόρων αὐτοῦ τοῦ γυμνασίου καὶ δι' εἰσφορῶν τῶν μαθητῶν. Ἵνα μὴ λοιπὸν ποιῶνται κακὴν χρῆσιν τῶν ὡρῶν τῆς σχολῆς αὐτῶν οἱ μαθηταὶ εἰς ἀνάγνωσιν βλαβερῶν βιβλίων, συνιστᾷ καὶ δανείζει αὐτοῖς τὸ γυμνάσιον ἐγκεκριμένα ὠφέλιμα. Ἄλλη δὲ εἶνε ἡ χάριν τῶν διδασκάλων βιβλιοθήκη τῶν γυμνασίων, περιέχουσα βιβλία χρήσιμα αὐτοῖς ἅτινα, ἀδυνατούντων αὐτῶν συνήθως ἀπόρων νὰ πορίζωνται, φροντίζει δι' ἰδίων πόρων τὸ γυμνάσιον νὰ προμηθεύῃ πρὸς βελτίωσιν καὶ πρόοδον αὐτῶν τε καὶ ἑαυτοῦ δῆλον ὅτι.

Περὶ δὲ τῆς διδακτικῆς μεθόδου τῶν Γερμανῶν καθηγητῶν τῆς μέσης παιδεύσεως, ἧς ἐπι τρεῖς μῆνας ἀκροατὴς ἐγενόμην τελευταῖον, πολλὰ μὲν δ' ἀλλ' ἄκαιρα πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα ἠδυνάμην νὰ εἴπω. Ταῦτα δὲ ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ ἐγκαιρότερον ἠδύναντο νὰ ἐκτεθῶσιν

ἢ πρὸς διδασκαλικὴν σύνοδον προφορικῶς ν' ἀναπτυχθῶσιν. Ἐν γένει πρὸς διάδοσιν παιδαγωγικῶν γνώσεων παρ' ἡμῖν χρησιμώταται φαίνονται αἱ διδασκαλικαὶ μάλιστα σύνοδοι, πρὸς ἃς δυσκολώτερον μὲν διακείμεθα οἱ Ἕλληνες, εὐεργεσίαν δὲ μεγάλην εἰς τὸ ἔθνος θὰ παρεῖχεν ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία, ἐὰν εἰς τὰ ἄλλα πολύτιμα καὶ ἐθνωφελῆ αὐτῆς ἔργα προσέθετε καὶ τὴν πρωτοβουλίαν εἰς σύγκλησιν συνόδων ἁρμοδίων μὲν λογίων πρὸς τὸ γλωσσικὸν παρ' ἡμῖν ζήτημα, διδασκάλων δὲ πρὸς τὰ παιδαγωγικὰ καὶ ἐκπαιδευτικά.

Τοσαῦτα ἠδυνήθην πρὸς τὸ παρὸν νὰ εἴπω πρὸς τὴν αἴτησιν τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, ἵνα εἰσφέρω καὶ αὐτὸς γνώμην τινὰ περὶ τῆς παρ' ἡμῖν παιδεύσεως.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 16 Φεβρουαρίου 1890.

Μιλτιάδης Πανταζῆς.

Πρὸς τὸν Κύριον Κον Κ. Κόντον, πρόεδρον τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας.

Εἰς Ἀθήνας.

Κύριε Πρόεδρε.

Ἕνεκα παραμπεσουσῶν σχολειακῶν ἐργασιῶν ἀποκρίνομαι βραδέως πως εἰς τὴν ἀπὸ 19 Ἰανουαρίου ὑμετέραν ἐπιστολήν, δι' ἧς προσκαλοῦμαι νὰ γράψω ὑμῖν τὴν γνώμην μου περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ τῆς παιδείας Ὑπουργείου ὑποβληθέντων εἰς τὴν βουλὴν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων.

Τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος νομοσχέδια ἀναφέρονται εἰς ἅπασαν ἡμῶν τὴν ἐγκύκλιον καλουμένην παίδευσιν, καὶ τὸ μὲν μεταρρυθμίζουσι τὴν διοίκησιν τῶν σχολειακῶν πραγμάτων, τὸ δὲ διοργανοῦσι τήν τε κατωτέραν καὶ μέσην παιδείαν ἐν μέρει κατ' ἄλλον τρόπον. Καὶ τὸ μὲν διοικητικὸν μέρος τῶν νομοσχεδίων τούτων ἔχει καθόλου καλῶς· αἱ περὶ προαγωγικῶν ἐξετάσεων, περὶ συμβουλίων ἐκπαιδεύσεως, περὶ ἐπιθεωρητῶν διατάξεις εἰσάγουσι καθ' ἡμᾶς μείζονα τῆς νῦν τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν, εἰσάγουσι τὸν ἀναγκαιότατον ἔλεγχον τῆς σχολειακῆς ἐργασίας, καθιστῶσιν ἀσφαλεστέραν πως τὴν θέσιν τοῦ διδασκάλου,

Περὶ δὲ τοῦ διοργανωτικοῦ μέρους τῶν νομοσχεδίων ὀφείλω πρῶτον γενικῶς νὰ παρατηρήσω ὅτι ἐν ταῖς περὶ αὐτοῦ διατάξεσι μόνον περὶ ἐξωτερικῆς διοργανώσεως λόγος γίνεται, ἤτοι ὁρίζεται γενικώτατα ἡ διδακτικὴ ὕλη καὶ ἡ ἐξωτερικὴ τῶν σχολείων μορφή. Τίς ὅμως ἔσται ἐν ἀκριβείᾳ ἡ ὕλη αὕτη καὶ τίς ἡ τηρητέα ἐσωτερικὴ τάξις, πράγματα σπουδαιότατα, ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται τὸ πλεῖστον ἡ ἐπιτυχία τῆς μορφωτικῆς τῶν σχολείων ἐργασίας, περὶ τούτων οὐδεὶς γίνεται λόγος ἐν τοῖς νομοσχεδίοις. Ὡσαύτως ἀόριστον μένει τὸ ποσὸν τῶν ὡρῶν τῆς διδασκαλίας ἑκάστου μαθήματος καθ' ἑβδομάδα, ὅπερ πρὸ παντὸς νομίζω ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐλλείπῃ ἐκ τῶν νομοσχεδίων. Τὰ νομοσχέδια, ὡς ἔχουσι, παρέχουσι τὸ γενικὸν μόνον διάγραμμα τῆς ἔν τινι σχολείῳ ἐργασίας, τὸν σκελετόν, ὃν μέλλουσι νὰ συμπληρώσωσιν αἱ παιδαγωγικαὶ γνώσεις τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου τῆς στοιχειώδους καὶ μέσης παιδείας, νὰ ζωογονήσῃ δὲ ἡ διδακτικὴ ἐπιτηδειότης τῶν διδασκάλων.

Ἵνα δὲ πρῶτον ἀπὸ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἄρξωμαι, ὁ ἑξαετὴς χρόνος τῆς φοιτήσεως, ὃν ὁρίζουσι τὰ νομοσχέδια, εἶνε ἐπαρκὴς εἰς τὴν παίδευσιν τοῦ λαοῦ; Πρέπει καὶ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ δημοτικὴ παίδευσις νὰ εἶνε προπαρασκευαστικὴ τῆς γυμνασιακῆς, ὅπως τὰ νομοσχέδια θεσπίζουσιν, ὡς ἐκ τοῦ ἄρθ. 24 τοῦ Β' κεφαλαίου τοῦ περὶ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως νομοσχεδίου καὶ ἐκ τοῦ ἄρθ. 26 τοῦ σχεδίου νόμου περὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐξάγεται; Ὅτι διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ἐτῶν τῆς φοιτήσεως ἀπὸ τεσσάρων εἰς ἓξ προάγεται ἡ δημοτικὴ παίδευσις, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ· ὅτι ὅμως καὶ ἓξ ἔτη δὲν εἶνε ἐπαρκῆ πρὸ πάντων διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν πόλεων, εἶνε ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον σκοπεῖ νὰ προβιβάσῃ τὸν παῖδα πνευματικῶς μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐν ᾧ ἡ μόρφωσις ἐν γένει τοῦ ἔθνους εὑρίσκεται, ἵνα δύνηται νὰ ἐκπληροῖ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς μέλος τῆς πολιτείας καὶ ὡς πολίτης Ἕλλην. Τοῖς δὲ μέλλουσι πολίταις πόλεων, οἷαι αἱ Ἀθῆναι, ὁ Πειραιεύς, αἱ Πάτραι, ἡ Σῦρος κ.τ.λ. τὰ ἓξ βεβαίως ἔτη δὲν εἶνε ἐπαρκῆ πρὸς τοῦτο. Ἐν τοιαύταις πόλεσι καθ' ἡμᾶς πρέπει νὰ ἱδρυθῶσιν ἀνώτερα δημοτικὰ σχολεῖα, **höhere Bürgerschülen**, ὡς καλοῦσιν αὐτὰ οἱ Γερμανοί, ὀκταετῆ τοὐλάχιστον φοίτησιν ἔχοντα. Ἐν δὲ τοιούτοις σχολείοις πρέπει καθ' ἡμᾶς πλὴν τῆς

νεωτέρας νὰ διδάσκωνται καὶ στοιχεῖα τινὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς οὐχὶ βεβαίως πρὸς αὐτοτελῆ τινα ἐκμάθησιν αὐτῆς, διότι τοῦτο καὶ ἀδύνατον καὶ οὐχὶ ἀναγκαῖον, οὐδὲ πρὸς μόρφωσιν διὰ τῶν ἀρχαίων γραμματειακῶν προϊόντων, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν γραμματικῶν γνώσεων ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν γλώσσῃ.

Τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης διατελούσης ἔτι ἐν ῥευστῇ πως καταστάσει καὶ οὔπω λαβούσης ὡρισμένον τύπον, ἀλλὰ διηνεκῶς καθαιρομένης καὶ ῥυθμιζομένης πρὸς τὴν ἀρχαίαν, νομίζω ὅτι οἱ παῖδες οἱ μέλλοντες νὰ ἀποφοιτήσωσιν ἐκ τοιούτων σχολείων πρέπει νὰ γνωρίζωσι τοὐλάχιστον τὸν γραμματικὸν σκελετὸν αὐτῆς, ἵνα δύνωνται βραδύτερον καὶ ὀρθοτέραν τῆς γλώσσης αὐτῶν χρῆσιν νὰ ποιῶνται καὶ νὰ ἐννοῶσι τὰ ἐν ἀεὶ βελτιουμένῃ γλώσσῃ γραφόμενα. Πλὴν τούτου ἡ διδασκαλία τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος γίνεται σήμερον ἐν 12 ὥραις καθ' ἑβδομάδα· ἀγνοῶ πόσας ὥρας ἔχει ἐν νῷ ὁ νομοθέτης ὑπὲρ τοῦ μαθήματος τούτου· γινώσκω ὅμως ἐκ πείρας, ὅτι καὶ τὸ ἀνώτατον τοῦτο ὅριον ἐὰν θεσπισθῇ, τὰ ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐν ἓξ ἔτεσι καὶ αὖθις δὲν θὰ εἶνε τοιαῦτα, οἷα δικαιοῦταί τις νὰ ἀναμένῃ. Ἡ διοργάνωσις αὕτη εἶνε ἤδη ἀπὸ ἐτῶν εἰσηγμένη εἰς τὸ ἐξωτερικόν, οἱ διδάσκοντες ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις αὐτοῦ δὲν εἶνε ἧττον εὐμέθοδοι τῶν ἐν Ἑλλάδι· βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι οἱ παῖδες πολὺ ἀπέχουσι τοῦ νὰ δύνωνται ὅπως δήποτε ὀρθῶς νὰ γράφωσι καὶ προφορικῶς τὰς ἐννοίας αὐτῶν νὰ διατυπῶσι καὶ νὰ ἐννοῶσι τὰ ἀναγινωσκόμενα. Ἓν τῶν πολλῶν αἰτίων τοῦ φαινομένου τούτου εἶνε καὶ τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦ χρόνου. Μεγίστης δὲ οὔσης τῆς σημασίας τῆς γλωσσικῆς μορφώσεως πρός τε τὴν λογικὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν λοιπὴν παίδευσιν, νομίζω ὅτι φρόνιμον εἶνε, προκειμένου νὰ βελτιώσωμεν τὰ κακῶς παρ' ἡμῖν ἔχοντα, νὰ βάλωμεν βαθύτερόν πως τὴν ἀξίνην καὶ νὰ μὴ ἀρκεσθῶμεν εἰς ἡμίμετρα. Σπουδαιότατον πρὸς τῷ γλωσσικῷ εἶνε καὶ τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας πρὸς τὴν μόρφωσιν τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας. Ὁ μέλλων πολίτης πρέπει νὰ γινώσκῃ τὰ κυριώτατα γεγονότα τοὐλάχιστον τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἱστορίας, εἰ μὴ καὶ τῆς γενικῆς, ὡς πολλοὶ ἀπαιτοῦσι παρὰ τοῦ ἀποφοίτου τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἀλλ' ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας—Ποῖον ἄλλο ἔθνος ἔχει μακροτέραν καὶ μείζονα ἱστορίαν ;—δὲν δύναται ἢ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἐλάχιστα δύνανται νὰ διδαχθῶσιν οἱ

τοῦ ἑξαετοῦς δημοτικοῦ σχολείου ἐκ τῆς ἀρχαίας, μέσης καὶ νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ πλὴν τούτου καὶ ἡ διδακτικὴ ὕλη τῶν λοιπῶν μαθημάτων εἶνε τοσαύτη, ὥστε ἢ ἀνάγκη μαθήματά τινα τέλεον νὰ ἀποκοπῶσιν ἐκ τοῦ προγράμματος, ἢ νὰ συσσωρευθῶσι τὰ πάντα εἰς ὀλίγον χρονικὸν διάστημα, ὁπότε μεθοδικὴ ἐπεξεργασία αὐτῶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδύνατος, ἐξ οὗ καὶ τὸ συγκεχυμένον καὶ ἀβέβαιον τῶν γνώσεων, καὶ ἡ ἐπιδιωκομένη μόρφωσις τῶν παίδων λέξις μόνον ἄνευ ἐννοίας τινός. Φρονῶ λοιπὸν ὅτι ἓξ ἔτη ὑπὲρ τῶν δημοτικῶν σχολείων τῶν πόλεων εἶνε ἀνεπαρκῆ.

Ἕτερον ζήτημα εἶνε τὸ τῆς σχέσεως δημοτικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων. Κατὰ τὰ νομοσχέδια τὸ δημοτικὸν σχολεῖον θὰ εἶνε καὶ αὐτοτελὲς καὶ αὔταρκες παρασκευάζον τοὺς παῖδας πρὸς τὴν κοινωνίαν· ἀλλ' ἅμα καὶ προπαρασκευαστικὸν τῆς γυμνασιακῆς παιδεύσεως. Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ἀμφότερα τὰ σχολεῖα ταῦτα εἶνε παιδευτικά, μόνον ὅτι ἑκάτερον αὐτῶν δι' ἄλλων μέσων συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας, ἃς σκοπεῖ νὰ θεραπεύσῃ, πειρᾶται νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ τέρμα αὐτοῦ. Τὸ μὲν δημοτικὸν σχολεῖον εἶνε προωρισμένον ὑπὲρ τοῦ πολλοῦ λαοῦ, ὅστις δὲν δύναται οὔτε χρόνον οὔτε μέσα πολλὰ νὰ διαθέσῃ, καὶ ὅστις μέλλει νὰ ἀποτελέσῃ τὴν κατωτέραν ἢ κυβερνωμένην κοινωνικὴν τάξιν, τὸ δὲ γυμνάσιον ὑπὲρ τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως, τῆς μελλούσης νὰ διευθύνῃ καὶ ποικίλην ῥοπὴν νὰ ἔχῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν πορείαν καὶ δυναμένην νὰ διαθέσῃ πλείονα πρὸς μόρφωσιν χρόνον. Οἱ δύο οὗτοι λόγοι, ἤτοι ὁ σκοπὸς καὶ ὁ διατιθέμενος χρόνος, ῥυθμίζουσι τὸ εἶδος τῆς παιδεύσεως ἑκατέρου σχολείου· ἐν μὲν τῷ δημοτικῷ διδάσκομεν τὴν ὕλην τῶν μαθημάτων στοιχειωδῶς, συνθετικῶς ἢ μᾶλλον ἐπαγωγικῶς καὶ ἐποπτικῶς, ἐν δὲ τῷ γυμνασίῳ εὐρύτερον καὶ ἀναλυτικώτερον. Τούτου οὕτως ἔχοντος, πρέπει ἑκάτερον τῶν σχολείων νὰ βαίνῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁδόν, καὶ μηδεμία μεταξὺ αὐτῶν ἱεραρχικὴ οὕτως εἰπεῖν σχέσις νὰ ὑπάρχῃ. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τέως, ἵνα μεταβῇ τις εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ διέλθῃ τὸ δημοτικόν. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν εἴχομεν δημοτικὸν σχολεῖον κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἔννοιαν καὶ τὸν σκοπόν, τὰ δὲ ὑπάρχοντα τοιαῦτα εἶνε προκαταρκτικά τινα σχολεῖα ἀναγνώσεως, γραφῆς καὶ ἀριθμητικῆς· ἀλλ' ἤδη, ἀφ' οὗ ἀπεφασίσαμεν νὰ δημιουργήσωμεν τοιαῦτα, πρέπει ἡ σύγχυσις αὕτη νὰ ἐκ-

λίπη καὶ νὰ μὴ συμφύρωμεν τὰ λογικῶς ἄσχετα καὶ διάφορον σκοπὸν ἐπιδιώκοντα. Πλὴν τούτου εἶνε ματαία ἀπώλεια χρόνου τὸ νὰ διέλθῃ ὁ θέλων νὰ τύχῃ γυμνασιακῆς παιδεύσεως πάσας τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου· γινώσκω ἐκ πείρας ὅτι οἱ νῦν ἐκ τοῦ ἑξαετοῦς δημοτικοῦ σχολείου εἰς τὸ γυμνάσιον προσερχόμενοι οὐδαμῶς εἶνε κάλλιον κατηρτισμένοι πρὸς τὴν γυμνασιακὴν παίδευσιν τῶν πρότερον ἐξ ἀτελεστέρων σχολείων προσερχομένων. Τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διάφορον σκοπὸν ἐπιδιώκοντα καὶ τοῦτον δι' ἄλλων παιδευτικῶν μέσων πρέπει νὰ εἶνε ἀνεξάρτητα τῶν γυμνασίων. Παρὰ τοῦ μέλλοντος νὰ φοιτήσῃ εἰς τὸ γυμνάσιον παιδὸς πρέπει καθ' ἡμᾶς νὰ ἀπαιτῶμεν μόνον γνώσεις τινὰς ἐν τῇ γλώσσῃ, θρησκείᾳ καὶ ἀριθμητικῇ, τὰς ὁποίας δὲν ἐξετάζομεν ποῦ καὶ πῶς ἔμαθε, καὶ δεκαετῆ τοὐλάχιστον ἡλικίαν, καὶ μετὰ εἰσιτήριον δοκιμασίαν νὰ κατατάσσωμεν αὐτὸν ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει, ὁπόθεν θὰ ἀρχίσῃ τὸν κύκλον τῆς ἑαυτοῦ παιδεύσεως, ἥτις πρέπει νὰ εἶνε τοὐλάχιστον ὀκταετής. Ἀφ' οὗ ἡ πολιτεία ἀνέλαβε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὰ τῆς παιδεύσεως, πρέπει καθ' ἡμᾶς νὰ μεταρρυθμίσῃ αὐτὴν ὡς εἶνε λογικὸν καὶ ὀρθόν, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἔθιμά τινα καὶ δόξας ἐπικρατησάσας παρ' ἡμῖν ἕνεκα ἀγνοίας τῶν πραγμάτων καὶ συγχύσεως λογικῆς. Ἐφ' ὅσον δὲ θὰ ἐξακολουθῇ ὑφισταμένη ἡ μέχρι τοῦδε ἱεραρχικὴ τῶν δύο σχολείων σχέσις, ἡ κατὰ πλάτος ἀνάπτυξις τοῦ ἑτέρου αὐτῶν θὰ ἀποβαίνῃ πάντοτε πρὸς βλάβην τοῦ ἑτέρου. Ἐὰν δὲ αὕτη ἐκλίπῃ, ὡς εἶνε καθ' ἡμᾶς καὶ ὀρθὸν καὶ ἀναγκαῖον καὶ δυνατόν, καὶ ἐὰν ἑκάτερον αὐτῶν ἀναπτυχθῇ καὶ βελτιωθῇ, ὡς δεῖ, τότε ἐλπίζομεν ὅτι θὰ παύσηται ἐπικρατοῦσα καὶ ἡ γνώμη ὅτι ἡ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ κτηθεῖσα μόρφωσις πρέπει πάντοτε καὶ παρὰ πάντων νὰ συμπληρῶται ἐν τῷ γυμνασίῳ κλητοὶ δέ τε καὶ ἄκλητοι πρέπει νὰ μεταβαίνωσιν εἰς αὐτό, ἵνα τάξεις τινάς, εἰ μὴ πάσας, διέρχωνται, καὶ ὅτι θὰ ἐθισθῇ ἕκαστος νὰ περιορίζηται εἰς τὸν κύκλον, ὃν ἧτε κοινωνικὴ θέσις καὶ τὰ πνευματικὰ προσόντα προδιαγράφουσι. Καθ' ἡμᾶς καλὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἐπαρκοῦντα εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, δύνανται πολλοὺς νὰ ἀποτρέψωσι τῆς ματαίας ὅλως εἰς τὸ γυμνάσιον φοιτήσεως· καὶ πάλιν γυμνάσια ὀλίγα, ἀλλὰ καλῶς διωργανωμένα, διδάσκοντα ἅπαντα τὰ μαθήματα μετὰ τῆς δυνατῆς εὐρύτητος καὶ ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας θέλουσιν ἀποτρέψῃ πολλοὺς μὴ συναισθανομένους ἐπαρκεῖς δυνάμεις καὶ μὴ ἔχοντας τὰ

ἀναγκαῖα μέσα τῆς εἰς αὐτὰ φοιτήσεως. Τοῦτο δὲ ἔσται καθ' ἡμᾶς μέγιστον κέρδος.

Οὐσιώδης πρὸς τούτοις καθ' ἡμᾶς ἔλλειψις εἶνε, ὅτι δὲν καθίσταται διὰ τῶν νομοσχεδίων ὑποχρεωτικὴ εἰς πάντας ἡ δημοτικὴ παίδευσις.

Ὁ λόγος ἴσως, ὃν θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐπαγάγῃ, ὅτι πρὶν ἡ πολιτεία φροντίσῃ περὶ δημιουργίας σχολείων, δὲν δύναται νὰ ἐκδώσῃ καὶ νόμον, ὑποχρεοῦντα τὸν λαὸν νὰ ἀποστέλλῃ τὰ ἑαυτοῦ τέκνα εἰς αὐτά, βεβαίως εἶνε ἰσχυρός· ἀλλὰ νομίζω ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ ὁρισθῇ ὅτι, ὅπου ὑπάρχουσι σχολεῖα τακτικῶς λειτουργοῦντα, ὑποχρεοῦνται οἱ γονεῖς ἐπὶ ὡρισμένῃ ποινῇ νὰ ἀποστέλλωσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς αὐτὰ ἐπὶ ἓξ ἔτη. Τὸ ὠφέλιμον τῆς διατάξεως ταύτης ἴσως ἔγκειται ὄχι τόσον ἐν τούτῳ, ὅτι θὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν φοιτώντων εἰς τὸ σχολεῖον παίδων καὶ θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ὅσον οἷόν τε εὐρυτέραν διάδοσιν τῆς στοιχειώδους παιδεύσεως — πιστεύομεν καὶ ἡμεῖς ὅτι ἐν τούτῳ ἡ φιλομάθεια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν ἔχει ἴσως ἀνάγκην καταναγκασμοῦ—ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι θὰ ἀναγκάσῃ τοὺς φοιτῶντας παῖδας νὰ διέρχωνται πλήρη τινὰ κύκλον μαθημάτων, ἀναγκαιότατον κριθέντα πρὸς τὴν μόρφωσιν παντὸς πολίτου. Ἀφ' οὗ ἡ πολιτεία ἀναλαμβάνουσα τὴν περὶ τῆς πρώτης παιδεύσεως τοῦ λαοῦ μέριμναν ἀποφαίνεται ὅτι ἓξ ἔτη εἶνε ἀναγκαιότατα πρὸς τὴν στοιχειώδη μόρφωσιν καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς νομοθετεῖ τὴν ἑξαετῆ φοίτησιν, νομίζω ὅτι εἶνε λογικῶς ἀναγκαῖον νὰ φροντίσῃ καὶ περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τῶν τεθεσπισμένων· διότι ἄλλως ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἔχει οὐδεμίαν σημασίαν, καὶ ἐν ἀληθείᾳ τότε δὲν θὰ ἔχωμεν ἑξαετὲς δημοτικὸν σχολεῖον, ἀλλὰ εἴς τινας μὲν διετές, εἰς ἄλλους τριετὲς ἢ τετραετές, καὶ εἰς ὀλίγους μόνον ἑξαετές. Οὐδεὶς δὲ λόγος ὑπάρχει, ὅστις δύναται νὰ πείσῃ ἡμᾶς, ὅτι διὰ τῆς ἐπιψηφίσεως καὶ ἐγκρίσεως τῶν νέων νόμων ἀφ' ἑαυτοῦ θὰ παύσηται ὑφιστάμενον τὸ ἄτοπον τοῦτο, ὅπερ νῦν γίνεται· τοὐναντίον ἡμεῖς ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ φύσει ἀψίκορον τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως πιστεύομεν ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ αὐτό, καὶ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων τὸ μὲν δι' ἀβελτερίαν, τὸ δὲ δι' ἐλαχίστην ἀφορμὴν θὰ ἀποσύρωσι πρὸ τῆς συμπληρώσεως τῶν ἓξ ἐτῶν τὰ ἑαυτῶν τέκνα ἐκ τοῦ σχολείου. Ὁ μαθητὴς ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πρέπει νὰ ἀποκομίσηται κύκλον τινὰ πλήρη γνώσεων λογικῶς ἀπεξειργασμένων οὐχὶ

δὲ θρυμμάτιά τινα ἄνευ ἀρχῆς καὶ τέλους καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς συναφείας. Διότι τοῦτο δὲν εἶνε μόρφωσις καὶ διάπλασις τοῦ νοῦ, οὐδὲ εἶνε δυνατὸν ἐντεῦθεν οὔτε εὐφυΐα οὔτε θέλησις νὰ γεννηθῇ. Πλὴν τούτων θὰ ἦτο καὶ ἄδικον ἡ μὲν δαπάνη τῆς συντηρήσεως αὐτῶν νὰ ἐπιβαρύνῃ πάντας, τῶν ὠφελειῶν δὲ καὶ εὐεργετημάτων ὀλίγοι τινὲς νὰ ἀπολαύωσιν.

Ἡ αἰτιολογικὴ ἔκθεσις τοῦ περὶ μεταρρυθμίσεως τῶν ὑφισταμένων διδασκαλείων νόμου ἄριστα καταδεικνύει τὰς ὑπαρχούσας ἐλλείψεις αὐτῶν. Ἂν μὴ ὅμως εἶνε δυνατὸν νὰ καταρτίσωμεν καὶ διοργανώσωμεν αὐτὰ ἀπολύτως καλῶς, βεβαίως ἕνεκα τούτου δὲν πρέπει νὰ ἀποτραπῶμεν τοῦ νὰ βελτιώσωμεν οὕτως, ὥστε νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπαρκῶσιν ὡς οἷόν τε μᾶλλον εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Λίαν ἀμφισβητήσιμον πρὸ πάντων εἶνε, ἐὰν εἶνε δυνατὸν ἐν τρισὶν ἔτεσιν νὰ μορφωθῶσιν θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς καλοὶ δημοδιδάσκαλοι. Τὸ διδασκαλεῖον πλὴν τῶν μαθημάτων, ἅτινα ἔχει κοινὰ πρὸς τὴν λοιπὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν ἔχει καί τινα ἄλλα μαθήματα, ἅτινα διακρίνουσιν αὐτὸ τῶν λοιπῶν σχολείων καὶ κατατάσσουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐπαγγελματικῶν· τοιαῦτα δὲ εἶνε τὰ ἑξῆς. Ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς, γενικὴ παιδαγωγικὴ καὶ εἰδικὴ μεθοδικὴ μετὰ στοιχειωδῶν τινων γνώσεων ἐκ τῆς ψυχολογίας καὶ λογικῆς, ὀργανικὴ καὶ φωνητικὴ μουσική, ἰχνογραφία, καλλιγραφία καὶ διδακτικαὶ ἀσκήσεις. Χωρὶς νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν τὸν χρόνον, ὅστις ἀπαιτεῖται πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν λοιπῶν μαθημάτων, ἅ τινα εἶνε ἀναγκαιότατα εἰς τὴν μόρφωσιν αὐτῶν, λέγω ὅτι ὁ τριετὴς χρόνος πρὸς διδασκαλίαν τῶν εἰδικῶν μαθημάτων, ἅτινα ἀπηρίθμησα, εἶνε ἀνεπαρκής. Ἰδίᾳ δὲ νομίζω ὅτι τὰ τεχνικὰ μαθήματα δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ διδαχθῶσιν ἐπαρκῶς ἐν τρισὶν ἔτεσιν. Ἵνα π. χ. οἱ μαθηταὶ ἐν τῷ τετραχόρδῳ ἀσκηθῶσί πως καὶ δύνωνται νὰ ποιῶνται χρῆσιν αὐτοῦ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ μετέπειτα, ἀνάγκη τρεῖς ὥρας τὴν ἑβδομάδα νὰ διδάσκωνται αὐτὸ καὶ τοὐλάχιστον ἄλλας ἓξ νὰ δαπανῶσι πρὸς πρακτικὴν ἄσκησιν. Ἐὰν εἰς τὰς ἐννέα ταύτας ὥρας προσθέσῃ τις καὶ ἐννέα ἔτι πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν λοιπῶν τεχνικῶν μαθημάτων, ἀπαιτοῦνται τοὐλάχιστον δέκα καὶ ὀκτὼ ὧραι τὴν ἑβδομάδα εἰς διδασκαλίαν αὐτῶν.

Υπολείπονται λοιπὸν μόνον 25 ὧραι πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν θεωρητικῶν μαθημάτων, καθ' ἃς ἐλάχιστα καὶ ἥκιστα ἐπαρκῆ θὰ διδαχθῶσιν ἐξ ἑκάστου αὐτῶν, καὶ τοῦτο οὐχὶ ἐπὶ τρία ἔτη, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ δύο. Διότι ἐὰν εἰς τὰς 18 ὥρας τῶν τεχνικῶν μαθημάτων προσθέσῃ τις καὶ ἑτέρας 18 πρὸς διδακτικὰς ἀσκήσεις, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἑτέρας 5 τοὐλάχιστον πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν παιδαγωγικῶν καὶ φιλοσοφικῶν, ἅτινα δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐλλείπωσιν, ἔτι δὲ καὶ ἑτέρας δύο ὥρας πρὸς τὴν κοινὴν συνεδρίαν μαθητῶν διδασκόντων καὶ διευθυντοῦ, ἐν ᾗ θὰ ἐξελέγχηται ἡ διδασκαλία τοῦ ἑκάστην ἑβδομάδα πρὸ τῶν λοιπῶν συμμαθητῶν, τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀσκητικοῦ σχολείου καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ διδασκαλείου, ποιουμένου πρότυπόν τινα διδασκαλίαν μαθητοῦ, οὐδεὶς χρόνος θέλει ὑπολειφθῇ πρὸς τὴν διδασκαλίαν ἄλλου τινὸς μαθήματος κατὰ τὸ τρίτον ἔτος. Ἢ λοιπὸν πρέπει νὰ συντμηθῇ ὁ χρόνος τῆς διδασκαλίας τῶν τεχνικῶν μαθημάτων, ὅπερ δὲν γίνεται ἄνευ βλάβης, ἢ νὰ ἐφοδιάζωμεν ἀνθρώπους ἐν τοῖς πλείστοις ἀστοιχειώτους καὶ ἀτελεῖς καὶ συγκεχυμένας γνώσεις ἔχοντας διὰ διπλώματος δημοδιδασκάλου. Ἐὰν μέλλωσι πάντα τὰ ἐν τῷ προγράμματι μαθήματα νὰ διδαχθῶσι, δὲν δύνανται πλείους τῶν ἓξ ὡρῶν καθ' ἑβδομάδα νὰ διατεθῶσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων τῶν ἓξ ὡρῶν πρέπει νὰ ἀφαιρεθῶσι δύο τοὐλάχιστον πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν πεποίθαμεν ὅτι θεωρεῖ ἀναγκαίαν ὁ ἐλλόγιμος τῶν νομοσχεδίων συντάκτης, καί τοι δὲν ἀναγράφει αὐτήν. Θὰ ἠπατῶμεν δ' ἡμᾶς αὐτούς, ἐὰν ἐπιστεύομεν ὅτι τοσοῦτον μόνον ποσὸν ὡρῶν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ πολυσχιδοῦς καὶ δυσχεροῦς τούτου μαθήματος εἶνε ἐπαρκές. Ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα ὁ μαθητὴς τοῦ διδασκαλείου δὲν ἔχει νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τὰς δυσχερείας τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὸ σχολεῖον δὲν εἶνε ἠναγκασμένον νὰ διαθέτῃ τοσαύτας ὥρας τὴν ἑβδομάδα εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος, ἡ διδακτικὴ περίοδος διαρκεῖ τέσσαρα ἔτη, ἐν πολλοῖς δὲ διδασκαλίοις ὑπάρχει καὶ προκαταρκτική τις τάξις τῶν μελλόντων νὰ ἐγγραφῶσιν ἐν τοῖς μαθηταῖς αὐτῶν. Πλὴν τοῦ οἰκονομικοῦ λόγου οὐδένα ἄλλον βλέπω, ὅστις κωλύει ἡμᾶς νὰ αὐξήσωμεν κατὰ ἓν ἔτι ἔτος τὸν χρόνον τῆς φοιτήσεως. Τὸ ἐν τῇ αἰτιολογικῇ ἐκθέσει λεγόμενον, ὅτι οἱ καθηγηταὶ τῶν νῦν διδασκαλείων

εἶνε ἄμειροι φιλοσοφικῆς καὶ παιδαγωγικῆς μαθήσεως καὶ ἀδαεῖς τῶν κατὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα νομίζω ὅτι ἰσχύει καὶ περὶ τριετοῦς διδασκαλείου· τοὐναντίον δὲ ἴσως θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀντείπῃ εἰς τοῦτο, ὅτι πρέπει ἀκριβῶς τὸ μειονέκτημα τῆς διδακτικῆς τῶν καθηγητῶν ἀμεθοδίας νὰ ἀναπληρώσωμεν διὰ τοῦ πλεονεκτήματος τοῦ μείζονος χρόνου. Ἐὰν τῶν διδασκαλείων ἡ διδακτικὴ περίοδος ἐγίνετο τετραετής, ὅπως ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι εἶνε ἀναγκαῖον, τότε ἡ ἵδρυσις ἰδίου διδασκαλείου τεχνητῶν μαθημάτων θὰ καθίστατο περιττή· τότε δὲ καὶ αἱ διδακτικαὶ ἀσκήσεις, ὧν τὴν σπουδαιότητα λίαν εὐλόγως ἐξαίρει ὁ τῶν νομοσχεδίων συντάκτης, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἄρχωνται ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτι ἔτους, οὐχὶ ὅμως διὰ τοσούτων ὡρῶν.

Περὶ δὲ τῶν μονοταξίων διδασκαλείων καὶ ὑποδιδασκαλείων τοῦτο μόνον λέγω, ὅτι ταῦτα ἐπί τινα χρόνον θὰ εἶνε χρήσιμα τῇ πολιτείᾳ κατὰ τοῦτο, ὅτι θὰ παράσχωσιν αὐτῇ ἐκ τοῦ προχείρου τὸ ἐλλεῖπον προσωπικόν. Ἀλλὰ κίνδυνος ὑπάρχει μὴ βραδύτερον, πληρουμένων τῶν θέσεων, περιαγάγωσι τὴν πολιτείαν εἰς δυσχερῆ θέσιν ἀπέναντι τῶν νέων, οἵτινες ἐν αὐτοῖς θὰ παιδευθῶσι. Διότι ἡ πολιτεία ὀφείλει βεβαίως νὰ προτιμᾷ τοὺς ἐν τοῖς τελείοις σχολείοις παιδευομένους, ταῦτα δὲ ὡς μόνιμα τοῦ κράτους ἱδρύματα θὰ ἐκπέμπωσιν, ἐτησίως ἀριθμόν τινα δημοδιδασκάλων. Οὕτω δὲ μετά τινα χρόνον φόβος ὑπάρχει μὴ ἔχωμεν πληθύν τινα νέων δυστυχῶν, παρεμφερῶν πως πρὸς τοὺς νῦν καλουμένους διδασκάλους τῆς παλαιᾶς μεθόδου.

Ὁ ὑποσημειούμενος ἔχει τὴν τόλμην νὰ φρονῇ ὅτι ἔθνος τι ἀπαίδευτον οὐδέποτε ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου μεταβάλλεται ἀμέσως εἰς εὐπαίδευτον, ἀμέλεια δὲ καὶ ἀκηδεία τοσούτων ἐτῶν δὲν εἶνε δυνατὸν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ ἀναπληρωθῇ. Πᾶσα ἀναμόρφωσις, καὶ δὴ τοιαύτη, οἵα εἶνε ἡ διὰ τῶν σχολείων ἐπιδιωκομένη, ἀπαιτεῖ χρόνον, καρτερίαν, ἐνδελεχῆ μελέτην καὶ ἀφοσίωσιν. Δὲν πρόκειται δὲ βεβαίως νὰ διαδώσωμεν μόνον εἰς ὅτι πλείστους τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν καὶ ἀριθμητικήν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ δημιουργήσωμεν παιδευτικὰ τοῦ λαοῦ σχολεῖα, δυνάμενα νὰ μορφώσωσιν ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς τὸν λαὸν ἡμῶν. Πρὸς τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην πρὸ πάντων ὀργάνων καλῶν, ταῦτα δὲ μόνον διὰ διδασκαλείων καλῶν εἶνε δυνατὸν νὰ παρασκευασθῶσι· διότι, ἐὰν τὸ ἅλας εἶνε μωρόν, ἐν τίνι ἁλισθήσεται ; Καὶ ἐὰν ἡ παρασκευὴ αὕτη δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γένηται ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ, τοῦτο

ἔγκειται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ προγράμματος. Ἐν τῷ παρόντι σπουδαιότατον εἶνε νὰ τεθῶσιν ἀρχαὶ καλαί, νὰ κανονισθῇ δὲ καὶ ἡ ἐργασία ὀρθῶς, ἀλλ' οἱ καρποὶ αὐτῆς μόνον μετὰ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου θὰ ὡριμάσωσιν.

Καὶ κακὸν μὲν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ χρόνον τινὰ θὰ εἶνε ὑποδεεστέρα ὡς πρὸς τὴν διάδοσιν τῆς πρώτης παιδείας τῶν πλείστων πεπολιτισμένων χωρῶν, ἀλλὰ τὸ κακὸν τοῦτο δυστυχῶς μόνον κατὰ μικρὸν εἶνε δυνατὸν νὰ θεραπευθῇ. Μέτρα προσωρινὰ καὶ ἀτελῆ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε πάντοτε ὠφέλιμα.

Εἶπον ἀνωτέρω, περὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὄντος τοῦ λόγου, ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε ἀνεξάρτητον τοῦ γυμνασίου, καὶ νὰ βαίνῃ παράλληλον μᾶλλον αὐτῷ ὁδὸν ἢ νὰ ἄγῃ εἰς τὸν οὐδὸν τῆς γυμνασιακῆς θύρας· ὑπεδείχθη δὲ ἅμα ὅτι τὰ ἓξ ἔτη, τὰ διὰ τὴν γυμνασιακὴν παίδευσιν ὁριζόμενα κατὰ τὸ σχέδιον νόμου, δὲν εἶνε ἐπαρκῆ καὶ ὅτι ὁ μαθητὴς ὁ μέλλων νὰ τύχῃ γυμνασιακῆς μορφώσεως οὐδαμῶς εἶνε ἀναγκαῖον νὰ διέλθῃ πάσας τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐπιτραπήτω μοι νὰ προσθέσω τινὰ ἔτι.

Ὁ χρόνος, καθ' ὃν περαίνεται σχολείου τινὸς ἡ παίδευσις, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὁρίου τῶν γνώσεων, ὅπερ προτίθησιν ἑαυτῷ. Διότι τοσοῦτον ἢ τοσοῦτον ποσὸν γνώσεων ἀπαιτεῖ πάντοτε καὶ ἀνάλογον πρὸς διδασκαλίαν χρόνον. Ἀλλὰ πόσαι καὶ ποῖαι ἆρά γε αἱ γνώσεις, ἃς πρέπει νὰ ἔχῃ ἀπόφοιτός τις γυμνασίου; Ἡ ὀρθὴ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπόκρισις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ σκοποῦ, ὃν ἔχει τὸ γυμνάσιον, καὶ ὅστις εἶνε, ὡς ἤδη εἴπομεν, τὸ μὲν νὰ μορφώσῃ ἐκείνους, οἵτινες θὰ ἀποτελέσωσιν τὴν τῶν προκρίτων τάξιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ καὶ εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως θὰ ἔχωσι ῥοπήν τινα εἰς τὰς τύχας αὐτῆς, τὸ δὲ νὰ προαγάγῃ τὴν μόρφωσιν τοῦ ἐν αὐτῷ παιδευομένου τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἱκανὸν πρὸς ἀνεξάρτητον ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Τούτου οὕτως ἔχοντος, τὰ γυμνάσια μέγαν σκοπὸν ἔχουσι, μείζονα ἴσως ἢ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα κοινωνικὴν σημασίαν. Διότι ἡ μετὰ προσοχῆς ἐξέτασις τῶν συνθηκῶν, καθ' ἃς κοινωνία τις ὑφίσταται, καὶ ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας ἀποδεικνύει ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἢ κακοδαιμονία ἔθνους τινὸς ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ὀλίγων, τῶν διευθυνόντων αὐτήν, οὐχὶ δὲ ἐκ τοῦ λαοῦ, ὅστις πιεζόμενος ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν καὶ ἀείποτε ἥττονα παίδευσιν κεκτημένος οὐδέποτε

δύναται νὰ διαρρυθμίσῃ μόνος τὰ ἑαυτοῦ, ἀφίνει δ' ἑαυτὸν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ μᾶλλον ἐπιτηδείου. Ἀλλὰ πλὴν τούτου ἡ ἱστορία διδάσκει ἔτι ἡμᾶς, ὅτι ὅπου θάλλουσιν αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τὰ γράμματα, ἐκεῖ καὶ ὑγιὴς κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς βίος καὶ ἡμέρωσις μείζων. Καὶ ἀληθῶς ἐπιστημονικὴ ἀκμὴ προϋποτίθησιν ὀργασμόν τινα εὐγενῆ καὶ θεῖον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, εὐσυνειδησίαν ἐν τῇ ἐργασίᾳ, αὐστηρὰν καὶ λογικὴν τάξιν ἐν τῷ νοεῖν, ἕξιν τινὰ τοῦ λογίζεσθαι ἀφῃρημένως καὶ κατὰ γενικὰς ἀρχὰς ἐξετάζειν τὰ πράγματα, πλεονεκτήματα, ἅτινα μεταδιδόμενα τοῖς νέοις σπουδασταῖς θὰ εἶνε εὐεργετικώτατα εἰς τὴν κοινωνίαν ἡμῶν. Ἐὰν οἱ μέλλοντες θεολόγοι, φιλόλογοι, ἰατροὶ καὶ νομικοὶ διδαχθῶσι κατὰ τοιοῦτόν τινα τρόπον καὶ οἰκειωθῶσιν ἐν μέτρῳ τινὶ τὰς ἀρετὰς ταύτας, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι τὰ καθ' ἡμᾶς θὰ ἔχωσι βέλτιον. Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον· ὑπάρχουσι πλὴν τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικὰ ἀγαθά, ὧν ἡ κτῆσις πρέπει νὰ διαφέρῃ ἡμῖν ἐξ ἴσου καὶ ἡ τῶν ὑλικῶν. Διότι ταῦτα ἄνευ ἐκείνων οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχουσι, καὶ οὐδέποτε πολιτεία τις δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ἠθικὸν αὐτῆς προορισμὸν μὴ κηδομένη αὐτῶν. Ἡ ἱστορία δεικνύει ὅτι εἰς τὴν κατάπτωσιν τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἐπηκολούθησεν ἀμέσως διαφθορὰ τῆς γλώσσης, παράλυσις ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ καὶ ἐντελὴς μαρασμὸς τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Ταῦτα εἶναι ἀλήθειαι ὑπὸ πάντων βεβαίως ὁμολογούμεναι, ἀλλὰ περὶ διοργανώσεως τοῦ παρ' ἡμῖν γυμνασίου ὄντος τοῦ λόγου, ἔπρεπε νὰ ὑπομνησθῶσι, διότι τὸ γυμνάσιον καὶ τὸ πανεπιστήμιον εἶνε αἱ δύο ἑστίαι, ἐν αἷς πρέπει νὰ τηρῆται ἄσβεστον καὶ ἀκμαῖον τὸ ἱερὸν τοῦτο πῦρ· κυρίως μὲν τὸ πανεπιστήμιον, ἀλλὰ καὶ τὸ γυμνάσιον ὡς προπαρασκευαστικὸν καὶ ἀναγκαῖον συμπλήρωμα αὐτοῦ.

Ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν θεωρῶν τὸ πρᾶγμα ἀποφαίνομαι ὅτι τὰ γυμνάσια ἡμῶν πρέπει νὰ εἶνε ὡς οἷόν τε τελειότερον διωργανωμένα καὶ φρονῶ ὅτι τὰ παιδευτικὰ ὅρια ἐν ἅπασι τοῖς μαθήμασι πρέπει ὡς οἷόν τε ὑψηλότερον νὰ τεθῶσιν, ἵνα ταῦτα δύνωνται νὰ ἐκπληρῶσι τὸν προορισμὸν αὐτῶν.

Ὁ δ' ἑξαετὴς χρόνος, ὃν τὸ σχέδιον νόμου ὁρίζει, νομίζω ὅτι δὲν εἶνε ἱκανός. Τὰ δύο κυριώτατα μαθήματα αὐτοῦ εἶνε, ὡς γνωστόν, ἡ Ἑλληνικὴ καὶ Λατινικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία. Ταῦτα εἶνε τὰ ὁρί-

ζοντα τὸν χαρακτῆρα τῆς ὅλης ἐν αὐτῷ μορφώσεως, ἥτις ἕνεκά γε αὐτῶν εἶνε κλασσικὴ καὶ ἱστορική. Τὰ μαθήματα ταῦτα διδάσκονται νῦν ἑπτὰ ἔτη, τὰ δ' ἀποτελέσματα τῆς ἑπταετοῦς ταύτης διδασκαλίας γνωστὰ τοῖς πᾶσιν, ὁποῖά τινα εἶνε. Ceteris δὲ partibus δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανόν, ὅτι δι' ἑξαετοῦς διδασκαλίας θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ προαχθῶσι μᾶλλον αἱ γνώσεις τῶν μαθητῶν ἐν αὐτοῖς. Ἡ κατὰ δύο ἔτη μακροτέρα εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον φοίτησις δύναται μὲν νὰ καταστήσῃ τοὺς παῖδας ὡριμωτέρους, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν πάσης διδασκαλίας ἐν τοῖς μαθήμασι τούτοις. Ἐὰν οἱ θέλοντες καὶ δυνάμενοι νὰ διέλθωσι τὸ γυμνάσιον καὶ τὰ δύο ταῦτα ἔτη ἐδιδάσκοντο ἐν τῷ γυμνασίῳ κατὰ τὸ ἐν αὐτῷ πρόγραμμα, νομίζω ὅτι θὰ ἐξήρχοντο τελειότερον κατηρτισμένοι ἐξ αὐτοῦ ἢ ἐκ τοῦ ἑξαετοῦς μόνον γυμνασίου. Διότι δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τίς ἡ ἀνάγκη ὁ μέλλων τοῦ γυμνασίου μαθητὴς νὰ διέλθῃ πλήρη τὸν κύκλον τῶν ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ μαθημάτων, ἀφ' οὗ ταῦτα πάντα θὰ διδαχθῇ καὶ ἐν τῷ γυμνασίῳ βραδύτερον ἐξ ἀρχῆς. Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει νομίζω καὶ περὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων. Περὶ δὲ τῶν εἰσαγομένων μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τὴν ἑξῆς περίπου γνώμην ἔχω.

Ἡ διδασκαλία τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῷ γυμνασίῳ ἡ τὸ πρῶτον διὰ τοῦ σχεδίου νόμου εἰσαγομένη καθ' ἡμᾶς εἶνε ἀναγκαία διὰ τὸν λόγον, ὅτι ὁ μαθητὴς περάνας τὰς γυμνασιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς πρέπει νὰ γινώσκῃ ὀρθῶς καὶ ἀκριβῶς νὰ διατυπώνῃ τὰς ἐννοίας αὐτοῦ καὶ νὰ εἶνε κάτοχος τοῦ γλωσσικοῦ ὀργάνου, δι' οὗ μέλλει βραδύτερον πνευματικῶς νὰ ἐργασθῇ. Διότι οὐδεὶς οὐδέποτε μανθάνει γλῶσσάν τινα, ἐὰν μὴ πρότερον διδαχθῇ αὐτὴν καὶ ἀσκηθῇ ἐν αὐτῇ. Μόνη δὲ ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ συνεπαγάγῃ καὶ τὴν γνῶσιν τῆς νέας, ἥτις ὑπέστη τοσαύτας μεταβολάς, ὅσας καὶ τὸ λαλοῦν αὐτὴν ἔθνος, καὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦ διατυποῦν τὰς ἐννοίας τοσοῦτον ἀφίσταται τῆς ἀρχαίας. Εὐθὺς ὡς ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ δὲν εἶνε ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἀρχαία, πρέπει νὰ διδασκώμεθα αὐτὴν ἰδιαιτέρως. Ἀλλὰ πῶς πρέπει νὰ γίνηται ἡ διδασκαλία αὐτῆς; τοῦτο εἶνε ἰδίας πραγματείας κεφάλαιον, εἶνε δ' ὅμως ἄσχετον πρὸ τὴν παροῦσάν μου ἔκθεσιν.

Τὴν ἀφαίρεσιν τῶν μαθημάτων τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς λογικῆς

ἐκ τοῦ προγράμματος τοῦ γυμνασίου ὑπολαμβάνομεν ἐπιβλαβῆ. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι οἱ μαθηταὶ τῶν ἡμετέρων γυμνασίων ὡς ἔχουσι νῦν εἶνε διανοητικῶς ἀπαράσκευοι εἰς τὴν ἀκριβῆ κατανόησιν τῆς συστηματικῆς ἐκθέσεως τῆς ψυχολογίας καὶ ὅτι ἡ ἀκριβὴς συστηματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ διδασκαλία τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἢ εἰς τὸ γυμνάσιον, ἀλλ' ὅμως φρονοῦμεν ὅτι τὰ κυριώτατα τῆς ψυχολογίας δύνανται νὰ διδαχθῶσιν οἱ μαθηταὶ λίαν ἐπωφελῶς. Ἐπιτήδειος δὲ διδάσκαλος καὶ ψυχολογικήν τινα μόρφωσιν κεκτημένος δύναται νὰ ἐμπεδώσῃ τὰς διδασκαλίας ταύτας ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν διδασκομένων δραμάτων ἢ τῶν μεγάλων χαρακτήρων τῆς ἱστορίας. Καὶ ἡ λογικὴ εἶνε καθ' ἡμᾶς ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον μάθημα. Ἡ πρὸς τὸ μάθημα τοῦτο ὁδὸς προοδοποιεῖται ἐν μέρει διὰ τῆς συστηματικῆς διδασκαλίας πάντων ἐν γένει τῶν μαθημάτων· ἔχει δὲ ὁ διδάσκαλος πλεῖστα παραδείγματα τῶν λογικῶν τύπων τοῦ διανοεῖσθαι ἐν ἅπασι τοῖς μαθήμασι καὶ ἰδίᾳ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. Πρὸς τὴν ἀνάλυσιν μάλιστα τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος καὶ φιλοσοφικοῦ τινος συγγράμματος τοῦ Κικέρωνος δύναται νὰ παράσχῃ τὸ μάθημα τοῦτο πολύτιμον ἐπικουρίαν. Δὲν ἔχει ἄρα ὀρθῶς ἡ ἐκ τοῦ προγράμματος τοῦ γυμνασίου ἀπάλειψις μαθήματος, οὗ ἡ μὲν γνῶσις μεγάλη ἐπικουρία, ἡ δ' ἄγνοια μέγα κώλυμα γίνεται τῇ διδασκαλίᾳ.

Ὅσα περὶ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης λέγονται ἐν τῇ αἰτιολογικῇ ἐκθέσει εἶνε ὀρθά. Ἀντὶ δὲ τῆς Ἰχνογραφίας θὰ προετίμων ἐν τῷ γυμνασίῳ διὰ λόγους πρακτικοὺς τὴν καλλιγραφίαν, τὴν δὲ ἀναγραφὴν τῆς ἀνθρωπολογίας ὡς ἰδίου μαθήματος εὑρίσκω περιττήν, ἀφ' οὗ αὕτη ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μέρος τῆς ζῳολογίας.

Καὶ περὶ τῆς Λατινικῆς γλώσσης διαφωνῶ τῷ συντάξαντι τὸ σχέδιον νόμου, δὲν δύναμαι δῆλα δὴ νὰ θεωρήσω ὡς ὀρθὴν καὶ ὠφέλιμον τὴν ἐλάττωσιν τῶν ὡρῶν τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν Λατινικῶν. Διότι εὐθὺς ὡς μάθημά τι θεωρηθῇ ἀναγκαῖον νὰ συμπεριληφθῇ μεταξὺ τῶν διδακτέων ἔν τινι σχολείῳ, ἵνα καταστῇ ὠφέλιμον, πρέπει ἐν ἀναλόγῳ χρόνῳ νὰ διδαχθῇ. Ὁ δὲ χρόνος ὁρίζεται οὐχὶ τόσον ἐκ τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος σπουδαιότητος αὐτοῦ—ἐν τούτῳ θὰ ἦτο δυσχερὲς νὰ εἴπῃ τις τί τῶν μαθημάτων δύναται μεῖζον εἰς τὴν μόρφωσιν—ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῶν δυσχερειῶν, ἃς παρουσιάζει. Ὁμολο-

γεῖται δὲ ὑπὸ πάντων, ὅτι ξέναι γλῶσσαι, καὶ δὴ γλῶσσα νεκρά, ὡς ἡ Λατινικὴ ἐνέχει τὰς πλείστας τῶν δυσχερειῶν. Ὁ μαθητὴς πρέπει μηχανικῶς νὰ ἀπομνημονεύῃ τοὺς τύπους, τὰς λέξεις, τὰς φράσεις, τοῦτο δὲ κατορθοῦται μόνον διὰ ποικίλων, ἐπιπόνων καὶ συνήθως ἀνιαρῶν ἀσκήσεων, αἵτινες ἀπαιτοῦσι καὶ χρόνον ἀνάλογον. Τί δύναται νὰ μάθῃ ὁ μαθητὴς ἐν δυσὶν ὥραις τὴν ἑβδομάδα, ἀκόμη δὲ καὶ ἐν τρισίν; Ὀλίγαι καὶ συγκεχυμέναι γνώσεις οὐ μόνον δὲν ὠφελοῦσιν, ἀλλὰ καὶ βλάπτουσιν. Ἐν δὲ τοιαύτῃ περιπτώσει προτιμότερον θὰ ἦτο τὸ μάθημα τοῦτο παντάπασι νὰ ἐξαλειφθῇ ἐκ τοῦ προγράμματος τοῦ γυμνασίου. Ἀλλ' ἐπιτρέπεται, εἶνε ὀρθὸν νὰ ποιήσωμεν τοῦτο; Οὐχὶ νομίζω, φρονῶ δὲ ὅτι καὶ ὁ συντάξας τὸ σχέδιον νόμου ταύτην τὴν γνώμην ἔχει· διότι τότε θὰ ἠλλοιοῦτο ὅλως ὁ χαρακτὴρ τῆς γυμνασιακῆς παιδεύσεως, ὅστις, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, εἶνε ἱστορικός. Εἰς τὸν μέλλοντα ἰδίᾳ φιλόλογον, θεολόγον, φιλόσοφον, καὶ νομικὸν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοῇ τὰς πηγὰς τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ; Τὸ ἀγνοεῖν δὲ τὰς τύχας καὶ ἐν μέρει τὰ πνευματικὰ προϊόντα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ εἶνε ταὐτὸν καὶ τὸ ἀγνοεῖν τὸ ἥμισυ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, εἶνε ταὐτὸν καὶ τὸ γινώσκειν ἀτελῶς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, εἶνε ταὐτὸν καὶ τὸ ἀποσπᾶσαι τὸν κρίκον, ὅστις συνδέει τὸν νῦν πολιτισμὸν πρὸς τὸν ἀρχαῖον. Βάσιμος ἱστορικὴ μόρφωσις εἶνε ἀναγκαιοτάτη παντί, ὅστις μέλλει νὰ καταλάβῃ ἔγκριτον ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν. Τίς δὲ ἀγνοεῖ πόσον ἐπέδρασεν ἡ Λατινικὴ γλῶσσα εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν; Εἶνε δὲ ὅλως περιττὸν νὰ εἴπω ἐγὼ περὶ τῆς μορφωτικῆς δυνάμεως τῶν Λατινικῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ περιττὸν νομίζω ἐν γένει καὶ τὸ λέγειν καὶ γράφειν περὶ τοῦ ἀναγκαίου καὶ ὠφελίμου τοῦ μαθήματος τούτου, διότι ὁ συντάξας τὸ σχέδιον νόμου περιλαβὼν αὐτὸ ἐν τοῖς μαθήμασι τοῦ γυμνασίου ἀπεδέξατο τὸ ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον αὐτοῦ· ἀλλὰ παρέβη μόνον, νομίζω, τὴν παιδαγωγικὴν ἀρχήν, καθ' ἣν ὁ χρόνος ἑκάστου μαθήματος ὁρίζεται συμφώνως πρὸς τὰς δυσχερείας, ἃς ἐνέχει ἡ διδασκαλία αὐτοῦ.

Ἀνακεφαλαιῶν διὰ βραχέων τὰ εἰρημένα λέγω ὅτι ἡ μὲν διοίκησις τῶν σχολείων ἀποβαίνει διὰ τῶν νομοσχεδίων πολλῷ βελτίων, ἀλλ' ἡ ὀργάνωσις αὐτῶν τίθησιν ἐν τοῖς πλείστοις ὅρια παιδευτικὰ

κατώτερα ἐκείνων, ἅτινα εἶνε ἀναγκαῖα πρὸς θεραπείαν τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Ἑξαετὲς δημοτικὸν σχολεῖον ἐν ταῖς πόλεσιν, ὧν ἡ μόρφωσις εἶνε ἀνωτέρα τῆς τῶν κωμῶν καὶ κωμοπόλεων, εἶνε ἀνεπαρκές. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἑξαετὲς γυμνάσιον δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ παρασκευάσῃ μαθητὰς ὑπερτέρους τῶν νῦν, οὐδὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βελτίωσις τῆς μέσης ἡμῶν παιδείας. Ἀπορῶ δὲ ὅτι ὁ ἄλλος ἐλλόγιμος συντάκτης τῶν νομοσχεδίων καὶ πεφωτισμένην τὴν διάνοιαν ἔχων καὶ ἐλεύθερος προλήψεων ἐν πλείστοις δὲν ἀπηλλάγη καὶ τῆς κρατούσης γνώμης, ὅτι πρέπει νὰ ἐπικρατῇ μεταξὺ δημοτικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων ἱεραρχική τις σχέσις καὶ ὅτι, ἵνα εἰσέλθῃ τις εἰς αὐτό, πρέπει νὰ ἔχῃ διέλθῃ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Καθ' ἡμᾶς θὰ ὠργανοῦντο βέλτιον τὰ τῆς παιδείας ἐὰν

1) Τὸ ἐν ταῖς πόλεσι δημοτικὸν σχολεῖον ἐγίνετο ὀκταετές.

2) Τὸ δημοτικὸν ἐν γένει ἐγίνετο ὅλως ἀνεξάρτητον τοῦ γυμνασίου, καὶ μηδεμίαν πρὸς αὐτὸ συνάφειαν εἶχε.

3) Ἐνομοθετεῖτο τὸ ὑποχρεωτικὸν εἰς πάντας τῆς εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον φοιτήσεως.

4) Ἡ διδακτικὴ περίοδος τῶν διδασκαλείων ἐγίνετο τετραετής.

5) Τὸ γυμνάσιον ὀκταετές.

6) Καὶ ἐὰν περιωρίζετο ὁ ἀριθμὸς τῶν τελείων γυμνασίων, καὶ πολλὰ τῶν νῦν ἐξηκολούθουν ὑφιστάμενα ὡς ἡμιγυμνάσια, ἢ μετεβάλλοντο εἰς ἐμπορικὰ σχολεῖα ἢ τεχνοσχολεῖα.

Τελευτῶν δὲ λέγω ὅτι ἡ ἐπιδιωκομένη ἀναμόρφωσις καὶ βελτίωσις τῆς καθ' ἡμᾶς παιδείας εἶνε μόνον δυνατὴ διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας. Ἄνευ καλῶν καθηγητῶν δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχωμεν καλὰ γυμνάσια καὶ διδασκαλεῖα, καὶ ἄνευ καλῶν διδασκαλείων δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξωσι καλὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

Μετ' ἄκρου σεβασμοῦ.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τῇ 19 Μαρτίου 1890.

Ἰω. Δέλλιος.

γ΄.

Οἱ ἐν Σύρῳ ἑταῖροι.

Πρὸς τὸ σεβαστὸν προεδρεῖον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας.

Εἰς Ἀθήνας.

Εἰς τὴν ἀπὸ 19 Ἰανουαρίου 1890 ὑμετέραν ἀπαντῶντες πρόσκλησιν πρὸ παντὸς καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν, ἵνα τὴν ἡμετέραν χαρὰν ἐκδηλώσωμεν ἐπὶ τῷ ὅτι ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἀνύψωσεν εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν περιωπὴν τὸ περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων ζήτημα ἐπιχειρήσασα νὰ συζητήσῃ ἐπιστημονικῶς καὶ κατὰ τὸ δέον ἐξετάσῃ τὰ κατ' αὐτό, ἀπείρους δὲ χάριτας ὁμολογοῦμεν ἐπὶ τῷ ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ προεδρείου ληφθέντι μέτρῳ τῆς προσκλήσεως καὶ τῶν ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης ἑταίρων εἰς συμμετοχὴν τῆς συζητήσεως σπουδαιοτάτου ἐθνικοῦ ζητήματος, ἐν καταστάσει οὐχὶ καλῇ εὑρισκομένου ἢ μᾶλλον εἰς ἀληθῆ κυκεῶνα μεταβεβλημένου.

Ἀληθὲς εἶνε ὅτι τὸ νόσημα τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως ἐν γένει ἐγνώσθη πρὸ πολλοῦ, ἀλλ' ὅμως διὰ τῶν κατὰ καιροὺς διαφόρων διαταγμάτων καὶ ἐγκυκλίων οὕτως ἐταράχθησαν τὰ πράγματα καὶ συνεχύθησαν, ὥστε μεῖζον ἐγένετο. Καὶ δὲν εἶνε θαυμαστὸν τοῦτο· διότι οὐδαμῶς οὐδέποτε προυνόησαν οἱ ἁρμόδιοι, ἵνα τὰ κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων ἀπεργάζωνται ἄνδρες ἔμπειροι τῆς ὑπηρεσίας. Μεταφράζοντες οἱ κατὰ καιροὺς τμηματάρχαι τὰς ξένας νομοθεσίας καὶ ἀδιαφοροῦντες περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς παρ' ἡμῖν ἐφαρμογῆς αὐτῶν κατέκλυσαν τὴν ὑπηρεσίαν διὰ νεκρῶν γραμμάτων καὶ ἀντιφατικῶν διαταγμάτων περιαγαγόντες αὐτὴν εἰς τὸ ἔσχατον, εἰς τὴν ἀποτυχίαν δὲ νομίζομεν ὅτι θέλουσι καταλήξει καὶ νῦν τὰ εἰς τὴν βουλὴν μέλλοντα νὰ ὑποβληθῶσι νομοσχέδια, ἐὰν μὴ μεταβληθῶσι συμφώνως πρὸς τὰς τοῦ ἔθνους ἀνάγκας καὶ καταστῶσι σύμφωνα πρὸς τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ δίκαιον· διότι τοσαῦτα ἀληθῶς ὑπάρχουσι τὰ ἐν αὐτοῖς ἀποδοκιμαστέα, ὥστε ἀπορεῖ τις καὶ περὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ σκοποῦ αὐτῶν.

Σκοπὸς τοῦ γυμνασίου, λέγεται ἐν τοῖς νομοσχεδίοις τούτοις, εἶνε

ἡ διανοητικὴ παίδευσις, ἡ σωματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀγωγὴ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ παρασκευὴ πρὸς ὑψηλοτέραν ἢ αὐτοτελῆ ἐπίδοσιν τοῦ εἰς αὐτὸ φοιτῶντος. Ἀλλ' ὅμως τοῦ σκοποῦ τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ τύχωμεν διὰ τῆς ἁπλῆς μεταβολῆς τοῦ ὀνόματος τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ διὰ τῆς διακρίσεως τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκόντων. Τὰ σχολεῖα δύνανται νὰ καλῶνται ὁπωςδήποτε καὶ οἱ καθηγηταὶ νὰ διακριθῶσιν εἰς ὁσαςδήποτε τάξεις, τὰ πράγματα δ' ὅμως ἐσαεὶ ταὐτὰ διαμένουσιν. Ἓν μόνον παρατηρεῖται ἀγαθόν, ὅτι κατενοήθη ἡ μικρὰ ὠφέλεια τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τοῦτο δ' ὅμως οὐχὶ ἐντελῶς. Ἡ κατάργησις τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων κυρίως εἶνε ἀναγκαία, διότι οἱ ἐν αὐτοῖς Ἑλληνοδιδάσκαλοι, πλὴν ὀλίγων βεβαίως, ἤ τινα ἢ οὐδεμίαν φέρουσιν ὠφέλειαν ἀγνοοῦντες αὐτοὶ οὗτοι τὴν ὀρθὴν τῶν κειμένων ἑρμηνείαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ μαθήματος ἀνάπτυξιν, ἀναγκάζοντες δὲ τούτου ἕνεκα τοὺς μαθητάς, ὅπως μανθάνωσιν ἀπὸ στήθους καὶ μηχανικῶς τὰ διδασκόμενα. Μόνος ὁ σχολάρχης ὑπέχει τὸ βάρος τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ τί πρῶτον οὗτος καὶ τί ὕστατον νὰ διορθώσῃ; Ἂν μάλιστα ἀντὶ Ἑλληνοδιδασκάλων ὦσι διωρισμένοι βοηθοί, τότε οὗτος ἀποπνίγεται. Ὥστε καταργουμένων τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ συγχωνευομένων τοῖς γυμνασίοις ὑπάρχει τις ἐλπὶς κρείττονος μέλλοντος, ταύτην δ' ἀνάγκη, ἵνα εἰς ἔργον μετατρέψωμεν· ἀλλὰ τὰ διάφορα τῶν νομοσχεδίων ἄρθρα οὐδαμῶς εἰς τοῦτο φαίνονται συντείνοντα.

Τὰ ἐν τῷ 17 ἄρθρῳ περὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν καθηγητῶν λεγόμενα φαίνονται ὀρθότερα ὡς ἑξῆς· «Διορίζονται καθηγηταὶ δευτεροβάθμιοι ἐν γυμνασίῳ οἱ ἔχοντες δίπλωμα διδάκτορος τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καὶ ἀποδείξεις πρακτικῶν ἀσκήσεων. Ὡσαύτως οἱ ἔχοντες δίπλωμα διδάκτορος τῆς αὐτῆς σχολῆς καὶ τμήματος πανεπιστημίου τινὸς τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἰσοτίμων τῷ ἐθνικῷ μετὰ προηγουμένην ὅμως ἐπιστημονικὴν δόκιμον ἐξέτασιν ἐνώπιον τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπείας τῆς οἰκείας σχολῆς τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καὶ μετὰ τὴν προσαγωγὴν τῶν ἀποδείξεων τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων αὐτῶν». Καὶ λέγομεν τοῦτο, διότι πολλοὶ διὰ παντοίων μέσων λαμβάνοντες δίπλωμα γερμανικοῦ τινος πανεπιστημίου παραγκωνίζουσι τοὺς διδάκτορας τοῦ ἡμετέρου, μοχθήσαντας καὶ ὑποστάντας αὐστηροτάτην τὴν δοκιμασίαν κατὰ τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις.

Τὰ δ' ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ περὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν τριτοβαθμίων Ἑλληνοδιδασκάλων οὐδαμῶς φαίνονται ἀποδεκτά, διότι τότε θὰ διδάσκωσιν ἐν τοῖς γυμνασίοις οἱ αὐτοὶ καὶ οἱ ἐν τοῖς νῦν Ἑλληνικοῖς σχολείοις διδάσκαλοι, μεταβάλλεται δηλ. μόνον τὸ ὄνομα, κατ' οὐσίαν τοῦ πράγματος μένοντος τοῦ αὐτοῦ. Οἱ ἐν ἰδίαις ἐπὶ τούτῳ συσταθείσαις ἐπιτροπείαις ἐξετασθέντες καὶ γενόμενοι τριτοβάθμιοι Ἑλληνοδιδάσκαλοι δὲν εἶνε πρέπον νὰ διορίζωνται δευτεροβάθμιοι καθηγηταὶ καὶ νὰ καλῶνται εἰς διδασκαλίαν ὑψηλοτέρων μαθημάτων, τῶν σχολείων τῶν Ἑλληνικῶν δι' αὐτοὺς τούτους καταργηθέντων.

Ὡσαύτως ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ τὰ περὶ τῆς προαγωγῆς τῶν καθηγητῶν εἰς πρωτοβαθμίους δι' ἐξετάσεων φαίνονται ὅλως ἄδικα καὶ ἐξευτελιστικά· διὰ τί τοιοῦτοι διὰ τῶν ἐξετάσεων φραγμοὶ δὲν ἐτέθησαν καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν λοιπῶν ὑπαλλήλων καὶ μάλιστα τῶν δικαστικῶν ; διὰ τί δὲ τὰ κωλύματα ταῦτα παρεμβάλλονται εἰς τὴν προαγωγὴν ἐπιστημόνων ὑφ' ἑνὸς καὶ μόνου ἔξω τοῦ κύκλου αὐτῶν ἱσταμένου ; τὸ δίκαιον εἶνε νὰ προάγηται εἰς πρωτοβάθμιον καθηγητὴν ὁ ἐπὶ διετίαν τοὐλάχιστον διδάξας εὐδοκίμως ὡς δευτεροβάθμιος ἄνευ ἄλλης δοκιμασίας, διότι ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐξετάσεων οὐ μόνον εἶνε ματαία καὶ ἀπρεπής, ἀλλὰ καὶ ἐξεγείρει τὴν ἔχθραν μεταξὺ ἐξεταστῶν καὶ ἐξεταζομένων. Ἔπειτα καὶ αὐτοὶ οἱ τοῦ πανεπιστημίου καθηγηταὶ ἂν ὁρισθῶσιν ἐξετασταί, οὐδέποτε βεβαίως θέλουσι θεωρήσει ἀνικάνους εἰς διδασκαλίαν ἐπιστήμης, οὓς αὐτοὶ διδάκτορας ταύτης ἀνεκήρυξαν. Ἀντὶ τῆς νομοθετήσεως ἀνωφελῶν καὶ ματαίων δὲν εἶνε αἱρετώτερον ὁ διορισμὸς εἰδικῶν καθηγητῶν, ὅπερ καὶ τοὺς διδάσκοντας δύναται νὰ καστατήσῃ φιλοτιμοτέρους καὶ τὴν διδασκαλίαν πολλῷ καρποφορωτέραν ;

Διὰ τοῦ 21 ἄρθρου οἱ νῦν ὄντες γυμνασιάρχαι καὶ καθηγηταὶ ἀδικοῦνται τὰ μέγιστα, διότι οὐ μόνον κινδυνεύουσιν, ἵνα ἐξομοιωθῶσι τοῖς Ἑλληνοδιδασκάλοις, ἀλλὰ καὶ δὲν ὑπολογίζονται ὡς πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ μισθοῦ τὰ ἔτη καθ' ἃ μέχρι τοῦδε ὑπηρέτησαν, καταστρέφεται δ' οὕτω μία πενταετία παρανόμως, ἐν ᾧ πολλοὶ ἀπώλεσαν καὶ τὴν α' πενταετίαν μέχρι τοῦδε διορισθέντες τὸ πρῶτον σχολάρχαι καὶ προαχθέντες μετὰ τρία ἢ καὶ τέσσαρα ἔτη εἰς καθηγητάς.

Ἀδικώτατον δ' εἶνε καὶ ὅτι ἀπαγορεύεται τοῖς καθηγηταῖς ἡ νῦν χορηγουμένη αὐτοῖς 12 ὡρῶν καθ' ἑβδομάδα ἰδιωτικὴ διδασκαλία, ἀφ'

οὗ καὶ οἱ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ δύνανται νὰ διδάσκωσιν ἐν ἰδιωτικοῖς λυκείοις. Τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην λέγεται ὅτι ἐπήνεγκεν φροντὶς ὑπὲρ τῶν καθηγητῶν, ἀλλὰ πῶς ἐν ἰδιωτικοῖς μὲν ἀπαγορεύεται νὰ διδάσκωσιν οὗτοι, αἱ δὲ ἐν τοῖς γυμνασίοις ὧραι τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἔργῳ μένουσιν αἱ αὐταί; τοῖς μὲν γυμνασιάρχαις 12 μόνον ὡρῶν διδασκαλία ἐπιβάλλεται, τοῖς δὲ καθηγηταῖς 18 τοὐλάχιστον καὶ πλὴν τούτου δύνανται νἀνατεθῶσιν αὐτοῖς καὶ τὰ βοηθητικὰ μαθήματα· δὲν εἶνε τοῦτο εἰρωνεία πρὸς αὐτούς; τίνι δέ ποτε θ' ἀνατεθῇ τὸ ἐλάχιστον ὅριον τῆς διδασκαλίας μὴ ὁριζομένου τοῦ ἀνωτάτου;

Τὸ 30 ἄρθρον μνημονεύει τὴν ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου ἐπίβλεψιν τῆς διδασκαλίας ἐν τῷ γυμνασίῳ· τοῦτο ἐνέχει ἀσάφειάν τινα· ἀλλ' ἐὰν ὑπονοῇ τὴν κατὰ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας τῶν καθηγητῶν ἐπίσκεψιν τοῦ γυμνασιάρχου, ὅπερ ὅλως ἀνάρμοστον καὶ ἐστερημένον τῆς πρὸς συναδέλφους ἁβρότητος, παρέχε ἀναμφιβόλως ἀφορμὴν οὐκ ὀλίγων ἐρίδων καὶ μαχῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις.

Ἀσαφέστατα εἶνε καὶ τὰ περὶ τῆς διευθύνσεως τῶν ἡμιτελῶν γυμνασίων. Ταῦτα νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ διευθύνωνται οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ἔχοντος ἁπλῶς ἀνώτερον βαθμὸν καθηγητοῦ, ὡς ἐν τῷ 13 λέγεται, ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ ἔχοντος τοῦτον καὶ ἀρχαιοτέρου ὄντος τῶν ἄλλων καθηγητῶν τῶν Ἑλληνικῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ εἰς τοὺς καθηγητὰς ἀμέσως ἀποβλέποντα· πλὴν δ' ὅμως τούτων τὰ νέα νομοσχέδια φαίνονται ἀποδοκιμαστέα καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς.

Περὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου λόγου γιγνομένου μνημονεύεται ὅτι τὴν προεδρίαν τούτου ἔχει ὁ τμηματάρχης, τὰ δὲ μέλη λαμβάνονται ἐκ τῶν γυμνασιαρχῶν. Τοῦτο βεβαίως συμφέρει τῷ τμηματάρχῃ, καθισταμένῳ οὕτως ἀνωτέρῳ τοῦ Ὑπουργοῦ, τίς δ' ὅμως δὲν αἰσθάνεται ὅτι οἱ καθηγηταὶ γίγνονται οὕτως ὑπὸ τὸ κράτος μᾶλλον αὐθαιρέτου δεσπότου;

Περὶ τοῦ ὑπηρετικοῦ τῶν γυμνασίων φρονοῦμεν ὅλως τἀναντία τοῖς ἐν 33 ἄρθρῳ εἰρημένοις. Ὁ τοῦ παιδονόμου διορισμὸς οὐ μόνον περιττὸς εἶνε, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβής, καθ' ὅσον οἱ τοιοῦτοι παιδονόμοι συναγελαζόμενοι τῷ ὄχλῳ καὶ δῶρά τινα παρὰ τῶν μαθητῶν δεχόμενοι αὐτοῖς τε τοῖς μαθηταῖς ἐπιτρέπουσιν ἀδεῶς νὰ ἀτακτῶσιν καὶ συνήθως μετὰ τούτων ἑταιρείαν ποιοῦνται.

Τὰ δ' ὁσημέραι αὐξανόμενα μαθητικὰ τέλη, τὰ ὑπὸ τὸ πρόσχημα χαρτοσήμου ἐπιβαλλόμενα διὰ τοῦ 27 ἄρθρου, καὶ δολία τοῦ συντάγματος παραβίασις εἶνε καὶ τάσις εἰς ἀποκλεισμὸν τῆς παιδείας ἀπὸ τῶν πτωχοτέρων, οἵτινες, ὡς γνωστόν, εἰσιν οἱ μᾶλλον ἐπιμελεῖς καὶ φιλόπονοι καὶ ἑπομένως ἄξιοι κρείττονος τύχης.

Τελευταῖον ὡς πρὸς τὰ μαθήματα λέγεται ἐν τοῖς νομοσχεδίοις πλὴν ἄλλων καὶ ὅτι πρέπει νά διδάσκηται ἡ νέα Ἑλληνική, ἡ Γερμανικὴ καὶ ἡ Λατινική, τῆς τελευταίας περιοριζομένης ἐν ταῖς τρισὶν ἀνωτέραις τάξεσιν. Ἀλλὰ τῆς μὲν α' ἡ διδασκαλία ἀγνοοῦμεν ὁποία ἔσται μὴ οὔσης ἔτι γλώσσης παγίας, τοὐναντίον δὲ καθ' ἑκάστην μεταπλαττομένης καὶ ἐπὶ τὰ κρείττω χωρούσης, εἰς δὲ τὴν τῆς Λατινικῆς τριετὴς χρόνος φαίνεται ἀνεπαρκής, ἐκ τῆς Γερμανικῆς δέ, ἂν ᾖ πεπρωμένον, ἵνα λάβῃ καὶ αὕτη τὴν αὐτὴν τῇ τῆς Γαλλικῆς τύχην, οὐδὲν βεβαίως ὄφελος ἔσται, τοῖς πᾶσι γνωστοῦ ὄντος ὅτι οὐδείς ποτ' ἀπελύθη τοῦ γυμνασίου μαθητὴς γιγνώσκων μετρίως πως τοὐλάχιστον τὴν Γαλλικήν.

Ἐξ ἁπάντων τούτων κατάδηλον γίνεται ὅτι τὰ νέα νομοσχέδια οὐ μόνον πόρρω ἀπέχουσι τῆς θεραπείας τοῦ πανδήμως ἤδη κεκηρυγμένου ὡς νοσοῦντος ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν συστήματος, ἀλλὰ καὶ δημιουργοῦσι κυκεῶνα καὶ χάος μέγα ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει, μετὰ τοσαύτης δὲ ταχύτητος καὶ ὀλιγωρίας φαίνονται συνταχθέντα, ὥστε καὶ πρὸς ἑαυτὰ περιέρχονται εἰς ἀντίφασιν ἐν τῷ 42 ἄρθρῳ τοῦ περὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐν τῷ 8 τοῦ περὶ συμβουλίου· διότι, ἐν ᾧ διὰ τοῦ 42 καταργεῖται τὸ περὶ τοῦ κανονισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων διάταγμα τοῦ 1836, ἐν τῷ 8 θεωρεῖται ὡς ἐν ἰσχύϊ, καταργοῦνται δὲ μόνον τὰ ἀπὸ 60—63 καὶ 111—113 ἄρθρα!

Δὲν πρέπει δ' ὅμως νὰ νομίζωμεν ὅτι μεταβαλλομένων τούτων τῶν νομοσχεδίων καὶ τῶν ἀτελειῶν αὐτῶν θεραπευομένων ἀποκαθίσταται ἤδη τελεία καὶ καλῶς λειτουργοῦσα ἡ μέση ἐκπαίδευσις. Ἡ διόρθωσις αὕτη σπουδαῖον καρπὸν ἀδυνατεῖ νὰ παραγάγῃ ἄνευ τῆς μεταβολῆς τῶν νῦν ἐν ἰσχύϊ προγραμμάτων τῶν διδασκομένων μαθημάτων. Ταῦτα δέονται ῥιζικῆς μεταβολῆς καὶ ἐπιμελοῦς ἀναθεωρήσεως, κυρίως δὲ πρέπει νὰ μὴ ὁρίζηται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τὸ ποσὸν τῆς διδακτέας ὕλης τῶν συγγραφέων, ἀλλ' ἔστω ἐλεύθερος ὁ διδάσκων, ἵνα διδάξῃ ὅσον τοῖς τε μαθηταῖς ἀρκεῖ καὶ ὁ χρόνος ἐπιτρέπει. Πρὸς

τούτοις ἀνάγκη, ἵνα κατανοηθῇ, ὅτι πρὸς ἐντελῆ πως γνῶσιν ἐν γένει τῶν τε παλαιῶν καὶ νεωτέρων γλωσσῶν οὔτε αἱ ἐξηγήσεις μόναι οὔτε τὸ συντακτικὸν συντελοῦσιν, ἐὰν μὴ παρακολουθῶνται ὑπὸ συχνῆς καὶ ἀνελλιποῦς, πολλάκις δὲ καὶ οὐχὶ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος γινομένης θεματογραφίας, πάντοτε δὲ θέλουσιν ἀπολύεσθαι οἱ μαθηταὶ ἀγνοοῦντες καὶ τὴν σύνταξιν ἐπιστολῆς, ἂν μὴ καταστῶσιν ἱκανοὶ εἰς τοῦτο διὰ τῆς ἀσκήσεως περὶ τὰς ἐκθέσεις.

Διατελοῦμεν μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ.

Ἐν Σύρῳ τῇ 31 Ἰανουαρίου 1890.

Εὐπειθέστατοι.

Ι. Δ. Εὐαγγελινός, Ε. Μ. Φραγκίδης, Ν. Σ. Μπαξεβανάκης.

Ϛʹ.

Πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικὴν Ἑταιρείαν.

Οἱ ἐν τῷ διδασκαλείῳ Ἑπτανήσου ἑταῖροι αὐτῆς.

Πάντες βεβαίως οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ τὰ τῆς ἡμετέρας ἐκπαιδεύσεως εἰδότες μετὰ μεγίστης χαρᾶς ἤκουσαν, ὅτι τέλος τὸ σεβαστὸν τῆς παιδείας Ὑπουργεῖον κατανοῆσαν τὸ ἀτελὲς τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν συστήματος καὶ τὴν ἐκ τούτου προερχομένην πρὸς ἅπαν τὸ ἔθνος βλάβην ἀπεφάσισε νὰ βελτιώσῃ αὐτὸ διὰ τῶν ἀρτ ὑποβληθέντων εἰς τὴν βουλὴν νέων ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνιζομένη ἐπελάβετο τῆς ἐξετάσεως τοῦ ὄντος ἐθνικωτάτου τούτου ζητήματος ἐκ μὲν τῶν ἐν Ἀθήναις ἑταίρων ἐκλέξασα τρεῖς ἐπιτροπείας, τοὺς δὲ λοιποὺς δι' ἰδίου ἐγγράφου παρορμήσασα εἰς τὸ νὰ προσενέγκωσι τὸν ἑαυτῶν ἔρανον, ἐπιχειροῦμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ δύναμιν νὰ πράξωμεν τοῦτο.

Αʹ. Περὶ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως.

Πρῶτον μὲν παρατηροῦμεν, ὅτι οὔτε ὁ σκοπὸς τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ὑπὸ τοῦ συντάξαντος τὰ νομοσχέδια ὁρίζεται, ἵνα οὕτως ἐξευρεθῶσι καὶ τὰ μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ, οὔτε τὸ ὑποχρεωτι-

κὸν αὐτῆς οὐδαμοῦ τοῦ νομοσχεδίου ἐμφαίνεται. Εἶτα τὴν διαίρεσιν τῶν σχολείων εἰς πέντε μὲν εἰδῶν δημοτικά, τριῶν δὲ γραμματεῖα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων καὶ τῶν μαθητῶν νομίζομεν οὐ μόνον ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἄδικον.

Καὶ ἐπιβλαβὴς μὲν εἶνε, διότι οἱ μαθηταὶ οἱ ἀπολυόμενοι ἐκ τῶν πλήρων, πολυταξίων, διταξίων καὶ μονοταξίων δημοτικῶν σχολείων δικαιοῦνται μὲν κατὰ τὸν νόμον νὰ ἐγγραφῶσιν ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν ἑξαετῶν γυμνασίων μετὰ γενομένην δοκιμασίαν, ἀδύνατον δ' ὅμως εἶναι πάντες οὗτοι νὰ ἔχωσιν ἴσας δυνάμεις. Διότι εἰς μὲν τὰ πλήρη δημοτικὰ σχολεῖα ἑκάστη τάξις διδάσκεται ὑπὸ ἰδίου διδασκάλου, ὅστις πάντα τὰ ἐν τῷ προγράμματι ἀναγεγραμμένα μαθήματα δύναται τελείως νὰ διδάξῃ, εἰς δὲ τὰ λοιπὰ καὶ μάλιστα τὰ μονοτάξια, ἐπειδὴ εἷς μόνος διδάσκαλος ὀφείλει νὰ διδάξῃ ἓξ τάξεις, δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ πρὸς διδασκαλίαν ἑκάστης τάξεως εἰμὴ τὸ ἕκτον τοῦ χρόνου καὶ ἑπομένως οἱ ἀπολυόμενοι μαθηταὶ ἐκ τῶν μονοταξίων σχολείων θὰ ἔχωσι τὸ ἕκτον τῶν γνώσεων ὡς πρὸς τοὺς ἐκ τῶν πλήρων ἀπολυομένους. Ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη τῶν γνώσεων θὰ γένηται μέγιστον κώλυμα οὐ μόνον εἰς τῶν μαθητῶν τὴν πρόοδον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς διδάσκοντας ἐν τῷ γυμνασίῳ.

Τούτοις δὲ προσθετέον, ὅτι καὶ ὁ εὐσυνειδητότατος καὶ ῥωμαλεώτατος τῶν διδασκάλων εἷς μόνον διδάσκων ἓξ τάξεις ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ἑαυτοῦ καθῆκον, ἀφ' οὗ ἐκ τῆς πείρας ἀπεδείχθη, ὅτι καὶ εἰς τὰ ἤδη ὑπάρχοντα ἡνωμένα δημοτικὰ σχολεῖα, ἐν οἷς εἷς μόνος διδάσκαλος διδάσκει, λίαν κοπιώδης καὶ ἀτελὴς ἀποβαίνει ἡ διδασκαλία.

Ἄδικος δέ, ὡς εἴπομεν, εἶνε ἡ τῶν σχολείων αὕτη διαίρεσις, διότι, εἰ καὶ πάντες εἴμεθα παῖδες Ἑλλήνων καὶ τὰ αὐτὰ καθήκοντα πρὸς τὴν πολιτείαν ἔχομεν, ὅμως τινῶν μὲν οἱ παῖδες τυγχάνουσι τελειοτέρας μορφώσεως, ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ κατοικῶσι πόλεις ἢ κώμας πολυανθρωποτέρας, τινῶν δὲ ἀτελεστέρας διὰ τὸ ἐναντίον. Πολλῷ δὲ ἀδικώτερον τούτου εἶνε, ὅτι οἱ μὲν τῶν ἄλλων δημοτικῶν σχολείων μαθηταὶ ἓξ ἔτη ἐν αὐτοῖς διανύσαντες δύνανται νὰ ἐγγραφῶσιν ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν γυμνασίων, οἱ δὲ τῶν ἡμιημερησίων καὶ γραμματείων μετὰ ἓξ ὁμοίως ἔτη ἀπολυόμενοι ὀφείλουσι πρῶτον μετὰ προηγουμένην μάλιστα δοκιμασίαν νὰ καταγραφῶσιν εἰς τὰς προση-

κούσας τάξεις τῶν λοιπῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ ὕστερον ἐξ αὐτῶν ἀπολυόμενοι δικαιοῦνται νὰ καταταχθῶσιν ἐν τῷ γυμνασίῳ. Ὥστε οὗτοι διὰ τὴν τύχην κατεδικάσθησαν νὰ ἀπολέσωσι δύο τοὐλάχιστον ἔτη τοῦ βίου πρὸς συμπλήρωσιν τῆς στοιχειώδους αὐτῶν ἐκπαιδεύσεως, ὅπερ οἱ τῶν ἄλλων σχολείων μαθηταὶ δὲν πάσχουσι.

Διὰ δὲ τοῦ ἄρθρου 23 ὁ τοῦ νομοσχεδίου συντάκτης ἀπαλλάσσει τὰς μαθητρίας τῆς διδασκαλίας τῆς γεωμετρίας καὶ συντομεύει τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς μητρικῆς γλώσσης.

Καθ' ἡμᾶς ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἔχει ὀρθῶς, οὐ μόνον διότι πρακτικῶς ὠφέλιμα εἶνε τὰ μαθήματα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας. Ὥστε καὶ ταῦτα τὰ μαθήματα πρέπει νὰ διδάσκωνται, εἰ δυνατόν, μάλιστα ἐκτενέστερον.

Β'. Περὶ διδασκάλων.

Τὸ 27 ἄρθρον τοῦ αὐτοῦ νομοσχεδίου ὁρίζει, ὅτι οἱ τὸν βαθμὸν ἄριστα λαβόντες ἀπόφοιτοι τῶν διδασκαλείων διορίζονται κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ μέσον τμῆμα τῶν πλήρων σχολείων, μετὰ τρεῖς δὲ προαγωγικὰς ἐξετάσεις δύνανται νὰ διορισθῶσι καὶ καθηγηταὶ ἔν τε τοῖς διδασκαλείοις καὶ ἀνωτέροις παρθεναγωγείοις καὶ τελευταῖον καὶ ἐπιθεωρηταί.

Τὰ τοιαῦτα, νομίζομεν. εἶνέ πως ἄτοπα· πρῶτον διότι, ἐὰν μετά τινα χρόνον πληρωθῶσι μὲν πᾶσαι αἱ θέσεις, εἰς ἃς κατὰ τὸν νόμον πρέπει τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ διορίζωνται οἱ ἄριστα βαθμὸν ἔχοντες, ὑπάρχωσι δὲ κεναὶ θέσεις ἐν τοῖς ἄλλοις σχολείοις, πρέπει οἱ τοιοῦτοι νὰ μένωσιν ἀργοί, οἱ δὲ κατώτερον βαθμὸν ἔχοντες θὰ διορίζωνται ὡς ὁ νόμος κελεύει. Ὥστε ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ πρωτοβάθμιοι θὰ καταρῶνται ἑαυτούς, διότι ἐπιμεληθέντες ἔτυχον τοῦ βαθμοῦ ἄριστα. Δεύτερον δὲ διότι πῶς εἶνε δυνατὸν ὁ δημοδιδάσκαλος ἓν μὲν ἔτος εἰς τὸ γυμνάσιον φοιτήσας, τρία δὲ εἰς τὸ διδασκαλεῖον νὰ προσκτήσηται ὕστερον δι' ἰδίων μελετῶν τοσαύτας καὶ τοιαύτας γνώσεις, ὥστε καὶ καθηγητὴς νὰ χειροτονηθῇ; Ὁμολογοῦμεν μέν, ὅτι καὶ ὁ δημοδιδάσκαλος, ὡς πᾶς ἄλλος, δύναται δι' ἰδίας μελέτης νὰ αὐξήσῃ καὶ τελειοποιήσῃ τὸν κύκλον τῶν ἑαυτοῦ γνώσεων, ἀλλὰ πάντοτε αἱ τοιαῦται γνώσεις θὰ εἶνε γνώσεις δημοδιδασκάλου. Ὥστε ὁ τοιοῦ-

τος οὔτε εἰς καθηγητὴν δύναται νὰ προαχθῇ οὔτε εἰς ἐπιθεωρητήν, ὅστις ὀφείλει οὐ μόνον κατὰ τὰς γνώσεις νὰ εἶνε ἀνώτερος τῶν ἐλεγχομένων, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικὸν κῦρος νὰ ἔχῃ, ἵνα καὶ αὐτὸς καταστῇ σεβαστὸς καὶ αἱ γνῶμαι αὐτοῦ ἀποδεκταί.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸν διορισμὸν τῶν διδασκάλων νομίζομεν ὀρθότερον πάντες τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ διορίζωνται βοηθοὶ εἰς τὰ πλήρη καὶ πολυτάξια, μόνοι δὲ οἱ πρωτοβάθμιοι ἐν ἀνάγκῃ νὰ διορίζωνται ἀμέσως εἰς τὰ μονοτάξια, διότι ἡ ἐν αὐτοῖς διδασκαλία εἶνε δυσχερεστέρα, ὕστερον δὲ μετὰ προαγωγικὰς ἐξετάσεις νὰ διορίζωνται διευθυνταὶ πολυταξίων καὶ πλήρων, αὐξανομένου ἀναλόγως καὶ τοῦ μισθοῦ αὐτῶν.

Διὰ δὲ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἁρμοδίων ἐπιθεωρητῶν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφεύγωμεν εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους, ἀλλὰ δύναται τὸ σεβαστὸν Ὑπουργεῖον ἐν τῷ παρόντι μὲν νὰ διορίσῃ τοὺς ὑπάρχοντας ἐπιστήμονας παιδαγωγούς, νὰ πέμψῃ δὲ εἰς Εὐρώπην ὑποτρόφους ἐκ τῶν διδακτόρων τοῦ πανεπιστημίου, οἵτινες ἐπὶ δύο ἢ τρία ἔτη μελετήσαντες τὰ παιδαγωγικὰ θέλουσιν ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐπιθεωρητῶν πολὺ ταχύτερον ἢ ἐὰν περιμένωμεν τοὺς δημοδιδασκάλους νὰ γένωνται ἐπιθεωρηταὶ διὰ τῶν προαγωγικῶν ἐξετάσεων.

Τὸ δὲ 31 ἄρθρον, τὸ διαλαμβάνον ὅτι «οἱ λαβόντες τὸν βαθμὸν λίαν καλῶς πρὸ τῆς πρώτης προαγωγικῆς ἐξετάσεως ἀπαιτεῖται α' νὰ διδάξωσι τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπὶ δύο ἔτη εἰς τὰ μονοτάξια, εἶτα δὲ ἐπὶ δύο ἕτερα ἔτη ὡς διευθυνταὶ τῶν διταξίων· β' νὰ προσέλθωσι μετὰ τοῦτο εἰς τὰ διδασκαλεῖα, ὅπως ὑποστῶσι τὴν πρὸς βελτίωσιν τοῦ βαθμοῦ αὐτῶν προβιβαστικὴν δοκιμασίαν,» χρῄζει, νομίζομεν, διορθώσεως. Διότι, ἐὰν οὗτοι μετὰ διετῆ ἐν τοῖς μονοταξίοις ὑπηρεσίαν μὴ τοποθετηθῶσιν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου δύο ἕτερα ἔτη ὡς διευθυνταὶ τῶν διταξίων, ἢ οὐδέποτε ἢ βραδύτατα θὰ κατορθώσωσι νὰ βελτιώσωσι τὸν ἑαυτῶν βαθμὸν καὶ προαχθῶσιν. Ὥστε, ἵνα μὴ ἀδικῶνται, ἀνάγκη εἶνε νὰ προσκτήσωνται τὸ δικαίωμα τῶν προβιβαστικῶν ἐξετάσεων μετὰ τετραετῆ ἐν οἱῳδήποτε σχολείῳ ὑπηρεσίαν.

Μετὰ τὰ εἰρημένα ὑποβάλλομεν καὶ ἡμεῖς τὴν περὶ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἡμετέραν γνώμην, ἥτις ἐν κεφαλαίῳ εἶνε αὕτη.

1) Οἰκοδόμησις σχολείων, ὡς καὶ ὁ συντάκτης τῶν νομοσχεδίων

ἀπαιτεῖ, κατὰ τοὺς νόμους τῆς ὑγιεινῆς καὶ τῆς παιδαγωγίας καὶ παροχὴ τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν διδασκαλίαν ὀργάνων.

2) Ἐκλογὴ ἱκανῶν διδασκάλων καὶ αὐστηρὰ αὐτῶν ἐπιτήρησις ὑπὸ ἐμπειροτάτων καὶ αὐστηροτάτων μονίμων ἐπιθεωρητῶν.

3) Ἡ διατήρησις τῶν ὑπαρχόντων ἡνωμένων δημοτικῶν σχολείων καί, ὅπου εἶνε ἀνάγκη, σύστασις νέων τοιούτων.

4) Ὁ διορισμὸς καὶ δευτέρου διδασκάλου ἐν τοῖς ἡνωμένοις τούτοις σχολείοις, ἐὰν ὁ ἀριθμὸς εἶνε τοσοῦτος, ὥστε νὰ ἀποβαίνῃ δύσκολος ἡ ὑφ' ἑνὸς μόνου διδασκάλου διδασκαλία αὐτῶν, ἵνα οὕτως ἀποβαίνῃ τελειοτέρα.

5) Ἵδρυσις πλήρων δημοτικῶν σχολείων ὅπου καὶ ὅσα ἂν θεωρηθῶσιν ἀναγκαῖα, καὶ μάλιστα ἔνθα νῦν ὑπάρχουσιν Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἵνα φοιτῶσιν εἰς ταῦτα πρὸς συμπλήρωσιν τῶν στοιχειωδῶν σπουδῶν καὶ πρόσκτησιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐγγραφῆς οἱ ἐκ τῶν ἁπανταχοῦ ἡνωμένων σχολείων ἀπολυόμενοι.

6) Κατάργησις τῶν γραμματοδιδασκαλείων καὶ ἀντικατάστασις αὐτῶν οὐχὶ διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ νέου νόμου συνισταμένων γραμματείων, διότι οἱ γραμματισταὶ θὰ εἶνε ἀνίκανοι πρὸς μόρφωσιν τῶν παίδων καὶ διὰ τὰς μικρὰς αὐτῶν γνώσεις καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ δι' ἡνωμένων δημοτικῶν σχολείων.

7) δέ, ὅπερ καὶ μέγιστον, ἡ ὑποχρεωτικὴ φοίτησις τῶν μαθητῶν καὶ ἐπιβολὴ αὐστηρῶν ποινῶν πρὸς τοὺς γονεῖς, τοὺς μὴ πέμποντας τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς τὰ σχολεῖα ἢ μὴ φροντίζοντας περὶ τῆς τακτικῆς αὐτῶν φοιτήσεως καὶ τοῦ πορισμοῦ τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς βιβλίων καὶ ἄλλων χρησίμων εἰς τὴν διδασκαλίαν εἰδῶν.Οἱ γονεῖς δὲ οὗτοι νὰ καταγγέλλωνται εἰς τὴν δικαστικὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων ἐπιθεωρητῶν.

Οὕτω δέ, νομίζομεν, οὐ μόνον θέλει ἐπιτευχθῇ ἡ ἰσότης τῶν γνώσεων πάντων τῶν μαθητῶν τῶν μελλόντων νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ γυμνάσιον, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς θέλει ἀδικηθῇ διὰ τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα αἰτίαν, ὅπερ θέλει συμβῇ,ὡς εἴπομεν, ἐὰν γένηται ἀποδεκτὴ ἡ διὰ τοῦ νέου νομοσχεδίου τῶν σχολείων διαίρεσις.

Γ'. Περὶ μεταρρυθμίσεως τῶν διδασκαλείων τοῦ κράτους.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν μεταρρύθμισιν τῶν διδασκαλείων παρατηροῦμεν.

1) Ὅτι καλὸν μὲν εἶνε νὰ διαιτῶνται οἱ μαθηταὶ ἐν τῷ διδακτη-

ρίῳ, οὐδαμῶς δ' ἀναγκαῖον νὰ μετατεθῶσι τὰ διδασκαλεῖα εἰς μικρὰς πόλεις ἢ ἐρήμους τόπους, διότι οὔτε τὰ διδασκαλεῖα πρέπει νὰ μεταβληθῶσιν εἰς μοναστήρια οὔτε ἡ πολιτεία νὰ ὑποστῇ μεγάλας δαπάνας πρὸς οἰκοδόμησιν νέων κτηρίων ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης, ἀφ' οὗ μάλιστα ὑπάρχουσι τοιαῦτα δημόσια κτίρια ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς εἶνε ἤδη ἱδρυμένα τὰ διδασκαλεῖα πλὴν τῶν Ἀθηνῶν.

2) Δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον εἶνε νὰ συνδιαιτῶνται μετὰ τῶν μαθητῶν ὁ διευθυντὴς καὶ πάντες οἱ τακτικοὶ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι αὐτῶν· διότι ἢ πρέπει νὰ εἶνε ἄγαμοι, ὅπερ οὐδαμοῦ τοῦ νόμου μνημονεύεται, ἢ ἐὰν τύχωσι πάντες ἔγγαμοι καὶ πολυμελεῖς οἰκογενείας ἔχοντες, τότε ἡ συνοίκησις τοσούτων οἰκογενειῶν θὰ εἶνε δυσχερὴς καὶ δαπανηρά, καὶ ἂν τὸ δημόσιον φροντίσῃ περὶ παροχῆς ἱκανῶν δωματίων πρὸς κατοικίαν τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, ἢ οὗτοι πρέπει νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς ἑαυτῶν οἰκογενείας, ὅπερ ἄτοπον καὶ ἀδύνατον.

Ὅθεν ἐπάναγκες θεωροῦμεν, ὁ μὲν διευθυντὴς καὶ ἔγγαμος ὢν νὰ συνδιαιτᾶται μετὰ τῶν μαθητῶν, εἷς δὲ τῶν τακτικῶν καθηγητῶν ὡς ὑποδιευθυντὴς καὶ εἷς τῶν διδασκάλων ἢ τὸ πολὺ δύο ὡς ἐπιμεληταὶ ὄντες ἄγαμοι, ἵνα μὴ ἐξ οἰκογενειακῶν ἀναγκῶν ἀμελῶσι τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων.

3) Τὴν ἐν τοῖς διδασκαλείοις τριετῆ διδακτικὴν περίοδον θεωροῦμεν ἀνεπαρκῆ καὶ ἐπιβλαβῆ οὐ μόνον εἰς τὴν πρόοδον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑγιείαν τῶν μαθητῶν. Διότι διδασκόμενοι ἓξ ἢ ἑπτὰ ὥρας καθ' ἑκάστην οὐ μόνον ἀμβλύνονται τὸν νοῦν, ἀλλὰ καὶ σωματικῶς ἀπαυδῶντες δὲν δύνανται ὕστερον ἀρκούντως νὰ μελετήσωσι καὶ προσηκόντως παρασκευάσωσι τὰ τῆς ἑπομένης ἡμέρας μαθήματα. Ὅθεν ἀναγκαιοτάτην κρίνομεν τὴν τετραετῆ εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοίτησιν, ἵνα οὕτω καὶ ἡ διδασκαλία ἀνετώτερον καὶ τελειότερον γίνηται καὶ οἱ μαθηταὶ ἐμπειρότεροι καθιστῶνται περὶ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας πλείονα χρόνον ἀσκούμενοι ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ διευθυντοῦ.

4) Κατὰ τὰ ἄρθρα 12 καὶ 15 καθηγηταὶ τοῦ διδασκαλείου διορίζονται οἱ διδάκτορες ὁ μὲν τοῦ φυσικοῦ ἢ μαθηματικοῦ, ὁ δὲ τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, καὶ οἱ προλύται τῆς θεολογίας, ἐὰν πάντες ἔχωσιν ἀποδείξεις τῆς παιδαγωγικῆς αὐτῶν μαθήσεως καὶ ἐὰν εὐδοκίμως ἐπὶ δύο τοὐλάχιστον ἔτη ἐδίδαξαν πρότερον ἐν τοῖς σχολείοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἤτοι τοῖς γυμνασίοις. Κατὰ δὲ

τὸ ἄρθρον 35 «προσωρινῶς διορίζονται καθηγηταὶ τοῦ διδασκαλείου διδάκτορες τοῦ πανεπιστημίου συνῳδὰ τοῖς ἄρθροις 12, 15 καὶ μὴ ἔχοντες παιδαγωγικῆς σπουδῆς ἀποδείξεις.» Τοῦτο δὲ τὸ «συνῳδὰ τοῖς ἄρθροις 12, 15» οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ τὸ «εὐδοκίμως τοὐλάχιστον ἐπὶ δύο ἔτη πρότερον διδάξαντες ἐν τοῖς σχολείοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.» Ἀλλ' ἐάν τινες τῶν νῦν καθηγητῶν τῶν διδασκαλείων μήτε παιδαγωγικὰς ἀποδείξεις ἔχωσι μήτε πρότερον εὐδοκίμως ἢ ἀδοκίμως ἐδίδαξαν ἐν γυμνασίοις, διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διωρίσθησαν ἐν τοῖς διδασκαλείοις, ἐν οἷς ἔτι διατελοῦσι διδάσκοντες ἀπὸ δύο, τριῶν, πέντε, ἓξ ἢ καὶ πλειόνων ἐτῶν, τίνα τύχην οὗτοι θὰ λάβωσι; θὰ παυθῶσι βεβαίως. Ἀλλὰ δύναταί τις νὰ εἴπῃ, καὶ οὗτοι εἶνε προσωρινῶς ἀνεκτοὶ ὡς καθηγηταὶ τοῦ διδασκαλείου, ἂν καὶ μὴ ἐδίδαξαν πρότερον ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς διδασκαλείοις. Ὁ λέγων ταῦτα ὀρθὰ μὲν λέγει, παράνομα δέ, διότι οὐδαμοῦ τοῦ νόμου λέγεται τοῦτο.

Εἶτα οἱ μὲν διδάκτορες τοῦ πανεπιστημίου στερούμενοι τῶν πλεονεκτημάτων τούτων δὲν δύνανται νὰ διορισθῶσι καθηγηταὶ ἐν τοῖς διδασκαλείοις, οἱ δὲ ἀπόσχολοι τῶν διδασκαλείων κατὰ τὸ 12 ἄρθρον ἔχοντες τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα δύνανται νὰ διορισθῶσι καθηγηταὶ τῶν φυσικομαθηματικῶν; Καὶ τίνα εἶνε τὰ προσόντα ταῦτα, ἅπερ οὗτοι μὲν ἔχουσιν, οἱ δὲ τοῦ πανεπιστημίου διδάκτορες στεροῦνται; Καθ' ἡμᾶς αἱ διατάξεις αὗται δὲν ἔχουσι παντάπασιν ὑγιῶς· διότι οὔτε ἐκ τῆς λογικῆς οὔτε ἐκ τῆς πείρας εἰσέτι ἀπεδείχθη, ὅτι μόνοι οἱ παιδαγωγικὰς ἀποδείξεις ἔχοντες καθηγηταὶ εἶνε ἱκανοὶ καὶ ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἐπιτυχῶς νὰ διδάσκωσιν, ἀλλὰ πολλάκις τοὐναντίον.

Διὰ ταῦτα νομίζομεν ὅτι ἐν τῷ ἄρθρῳ 35 πρέπει νὰ προστεθῇ, ὅτι καὶ οἱ ἐν τοῖς διδασκαλείοις εὐδοκίμως διδάξαντες ἐπὶ δύο ἔτη δύνανται νὰ διατηρήσωσι τὴν θέσιν ταύτην καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καίπερ στερούμενοι παιδαγωγικῶν ἀποδείξεων.

Περὶ δὲ τῶν ὑποδιδασκαλείων καὶ τῶν μίαν μόνην τάξιν ἐχόντων διδασκαλείων δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ εἴπῃ τις πολλά, ἵνα ἀποδείξῃ τὸ ἄσκοπον καὶ ἐπιβλαβὲς αὐτῶν. Διότι τὰ μὲν ὑποδιδασκαλεῖα θέλουσιν ἀπολύσῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παῖδας οὔτε ἱκανὴν μόρφωσιν οὔτε διδακτικὴν ἐπιτηδειότητα ἔχοντας, τὰ δὲ μονοτάξια διδασκαλεῖα ἀνθρώπους οὐδεμίαν ἀγάπην ἢ ἐμπειρίαν κεκτημένους εἰς τὸ διδα-

σκαλικὸν ἐπάγγελμα. Διότι εἰς τὰ μίαν μόνην τάξιν ἔχοντα διδασκαλεῖα συνήθως θὰ προσέρχωνται ἐκ τῶν τελειοφοίτων τοῦ γυμνασίου ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν ἠσπάσαντο τὸ τοῦ διδασκάλου ἐπάγγελμα, ἀλλ' ἀπέβαλον πᾶσαν περὶ βελτίονος τύχης ἐλπίδα. Ἐμπειρίαν δὲ περὶ τὴν διδασκαλίαν οὐδεμίαν ἢ ἀτελεστάτην θὰ ἔχωσι, διότι πλὴν τῆς ἐλλείψεως τῆς περὶ τὸ ἔργον ἀγάπης καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀσκήσεως εἶνε ἀνεπαρκής, ὡς καὶ περὶ τῶν ἐν τοῖς διδασκαλείοις φοιτώντων εἴπομεν καὶ ἀναγκαίαν ἐθεωρήσαμεν τὴν τετραετῆ εἰς αὐτὰ φοίτησιν.

Ἐὰν δέ τις εἴπῃ, ὅτι ἡ μείζων ποσότης τῶν γνώσεων τῶν τελειοφοίτων τοῦ γυμνασίου ἀναπληροῖ τὴν ὀλιγότητα τοῦ χρόνου τῆς εἰς τὰ διδασκαλεῖα ταῦτα φοιτήσεως, δὲν ἔχει ἀπολύτως δίκαιον. Διότι ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν, ὅτι τελειόφοιτοι τοῦ γυμνασίου καὶ ἕτεροι ἔχοντες ἐνδεικτικὸν τῆς πρώτης ἢ τῆς δευτέρας γυμνασιακῆς τάξεως ἴσον δὲ χρόνον μαθητεύσαντες ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἀπελύθησαν οἱ μὲν τελειόφοιτοι λαβόντες τὸν βαθμὸν καλῶς ἢ λίαν καλῶς, οἱ δὲ ἄλλοι τὸν ἄριστα.

Ἐὰν δὲ ἡ ἀνάγκη τῆς ταχείας πληρώσεως τῶν κενῶν διδασκαλικῶν θέσεων καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ὅλως νῦν ἀμεθόδως διδασκόντων καὶ ἀγνοούντων τὴν παιδαγωγικὴν τέχνην παρώτρυνε τὸν συντάκτην τῶν νομοσχεδίων εἰς τὴν σύστασιν τῶν ὑποδιδασκαλείων καὶ τῶν μονοταξίων διδασκαλείων, τοῦτο, νομίζομεν, δὲν εἶνε ἱκανὸς λόγος νὰ μεταπέσωμεν ἀπὸ ἑνὸς κακοῦ εἰς ἕτερον· ἀλλ' ἵνα καὶ ἐνταῦθα τύχωμεν τελειοτέρου τινός, πρέπει νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ Σπεῦδε βραδέως, ἀφ' οὗ τοσαῦτα ἔτη πρότερον οὐδ' ἐκινούμεθα. Προτιμότερον δὲ εἶνε, ὡς καὶ ὁ τὰ νομοσχέδια γράψας λέγει που ὀρθῶς, νὰ μὴ ἔχωμεν παντάπασι διδασκάλους ἢ νὰ ἔχωμεν αὐτοὺς κακούς.

Καθ' ἡμᾶς δὲ τὴν ἔλλειψιν ταύτην τῶν καλῶν διδασκάλων ταχέως καὶ τελειότερον θέλει θεραπεύσῃ ἡ πολιτεία ὡς ἑξῆς.

1) Διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς θέσεως τῶν διδασκάλων, ἣν καὶ τὰ ὑποβληθέντα νομοσχέδια ἀναμφιβόλως ἐπιδιώκουσι, διότι ὅσῳ εὐρύτερον εἶνε στάδιόν τι, τοσούτῳ περισσότεροι καὶ οἱ ἀσπαζόμενοι αὐτό.

2) Ἐὰν μηδεμιᾶς δαπάνης φειδομένη ἐπί τινα ἔτη συστήσῃ δύο ἕτερα διδασκαλεῖα, τὸ μὲν ἐν Λαρίσῃ, ἔνθα καὶ πρότερον ὑπῆρχε, τὸ δὲ ἔν τινι τῶν Κυκλάδων νήσων, ἵνα καὶ ἐκ τῶν μερῶν τούτων πορισθῶμεν ἱκανὸν ἀριθμὸν διδασκάλων.

3) Ἐπειδὴ συνήθως οἱ εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες εἶνε πτωχοί, ἐὰν τὰς ὡς θρέπτρα ἀπαιτουμένας πεντακοσίας δραχμὰς περιορίσῃ εἰς τριακοσίας, τὸ δὲ ἔλλειμμα συμπληρώσῃ τὸ δημόσιον ταμεῖον. Διότι ἄλλως ὀλίγιστοι εἰς τὰ διδασκαλεῖα θὰ προσέρχωνται καὶ ἀντὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων νὰ αὐξηθῇ, ὅπερ κατὰ πάντα τρόπον διὰ τῶν νομοσχεδίων ἐπιδιώκεται, θὰ συμβῇ τοὐναντίον.

4) Ἐὰν κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη τῆς μαθητείας παρέχῃ πρὸς τοὺς διαπρέποντας τῶν μαθητῶν ὑποτροφίας, ἵνα ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ταύτῃ καὶ πλείονες προσέρχωνται εἰς τὰ διδασκαλεῖα καὶ ἐπιμελέστεροι γίνωνται. Ἐφ' ὅσον δὲ ὑπάρχει ἡ ἔλλειψις αὕτη τῶν διδασκάλων δύναται τὸ σεβαστὸν Ὑπουργεῖον νὰ εἰσάγῃ διὰ διαγωνισμοῦ ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰ διδασκαλεῖα ὑποτρόφους, καὶ οὕτω ταχέως θὰ ἔχωσι πολλοὺς καὶ καλοὺς διδασκάλους.

Πρὸς δὲ τοὺς τελειοφοίτους τοῦ γυμνασίου δύναται νὰ ἐπιτραπῇ νὰ ἐγγράφωνται ἐν τῇ προτελευταίᾳ τάξει τοῦ διδασκαλείου μετὰ προηγουμένην δοκιμασίαν ὑποχρεούμενοι νὰ ἀκροῶνται περισσότερα τεχνικὰ καὶ παιδαγωγικὰ μαθήματα ἢ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ ἀπὸ τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ διδασκαλείου προβιβασθέντες· ἐπιτυγχάνεται δὲ τοῦτο, συντασσομένου καταλλήλου προγράμματος.

Καὶ ἡμεῖς μέν, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, τὴν τοῦ ἔθνους πνευματικὴν μόρφωσιν ποθοῦντες ταῦτα γινώσκομεν περί τε τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν διδασκαλείων, ἐὰν δὲ εἶνε ὀρθὰ ἢ μή, ἄλλοι ἡμῶν ἐμπειρότεροι περὶ τοιαῦτα ἂς κρίνωσιν.

Εὐχόμεθα δ' ὅπως τῇ συνεργασίᾳ πάντων τὸ ἄριστον εὑρεθῇ.

Ἐν Κερκύρᾳ τῇ 7 Φεβρουαρίου 1890.

Ἐντολῇ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἑταίρων.

Σ. Ἀρβανιτάκης.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΚΑΙ

ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΜΕΤΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

Φίλοι ἑταῖροι

Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία ἀπεφάσισεν ἐν τῇ ΙΖ' τακτικῇ τῶν ἑταίρων συνεδρίᾳ, ἵνα μελετήσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς παιδείας ὑποβληθέντα τότε τῇ Βουλῇ τῶν Ἑλλήνων ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια. Διὸ τούς τε ἐν Ἀθήναις καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ διαμένοντας ἑταίρους παρεκάλεσεν ἐπὶ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ἔργον. Καὶ οἱ μὲν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ διατελοῦντες ἑταῖροι προθύμως ἐπακούσαντες εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ προεδρείου ἔπεμψαν τὴν γνώμην αὐτῶν ἐν ὑπομνήμασιν, ἐκ δὲ τῶν ἐν Ἀθήναις ἑταίρων ἐσχηματίσθησαν εἰδικῶν ἀνδρῶν ἐπιτροπεῖαι, αἵτινες μελετήσασαι τὰ νομοσχέδια ἐξέθεσαν ἐν ἐκτάκτοις τῶν ἑταίρων συνόδοις τὰ πορίσματα τῆς μελέτης αὐτῶν, ἅπερ συζητηθέντα ἐνεκρίθησαν. Ἀλλ' αἱ σύνοδοι τῶν ἑταίρων περιώρισαν τότε τὴν ἐργασίαν αὐτῶν εἰς μόνην τὴν κρίσιν τῶν νομοσχεδίων, τὴν δὲ ἰδίαν περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν γνώμην ἀνέβαλον νὰ διατυπώσωσιν ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ.

Τὴν εὐκαιρίαν ταύτην παρέσχε τῇ ἑταιρείᾳ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνήρ, οὗ αἱ περὶ ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας φροντίδες πρὸ πολ-

λοῦ ἐνέγραψαν αὐτὸν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εὐεργέτην τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ἐπὶ τῇ καλλίστῃ ταύτῃ εὐκαιρίᾳ παρεκάλεσεν ὁ σεβαστὸς τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν πρόεδρος τοὺς ἑταίρους Μιλτιάδην Πανταζῆν, πρώην γυμνασιάρχην Ἰωαννίνων, νῦν δὲ καθηγητὴν τῆς Ῥιζαρείου σχολῆς, Γεώργιον Α. Παπαβασιλείου, καθηγητὴν τοῦ Β' γυμνασίου Ἀθηνῶν, Παναγιώτην Οἰκονόμου, διευθυντὴν τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν, Δ. Ζαγγογιάννην, καθηγητὴν τοῦ ἐν Λαρίσῃ διδασκαλείου καὶ τὸν γραμματέα τῆς ἑταιρείας Μαργαρίτην Εὐαγγελίδην νὰ καταρτίσωσι πρόγραμμα τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης παιδεύσεως κατὰ τὰς ἐκδηλωθείσας τῶν ἑταίρων ἀρχὰς καὶ προβάλωσιν εἰς τὴν συζήτησιν καὶ τὴν ἔγκρισιν τῶν ἑταίρων. Οἱ παρακληθέντες ἐπελάβοντο προθύμως τοῦ ἔργου, ὁ δὲ κ. Δ. Ζαγγογιάννης μετατεθεὶς εἰς Λάρισαν παρεῖχεν ἐκεῖθεν προθυμότατα δι' ὑπομνημάτων τὴν συνεργασίαν αὐτοῦ. Οὗτοι δ' ἐπὶ μακρὸν ἐργασθέντες καὶ πολλοὺς τῶν ἑταίρων καὶ ἄλλους εἰδικοὺς ἄνδρας ἐκτὸς τῆς ἑταιρείας εἰς συμβουλὴν παρακαλέσαντες συνέταξαν τὸ κατωτέρω κατακεχωρισμένον πρόγραμμα ἑπταετοῦς δημοτικῆς σχολῆς καὶ ὀκταετοῦς γυμνασίου μετὰ πρακτικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ τμήματος. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο εἰς μελέτην καὶ συζήτησιν τῶν ἑταίρων προβάλλουσα νῦν ἡ ἐκ τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν συγκειμένη ἐπιτροπεία καλὸν κρίνει νὰ ὑποδηλώσῃ δι' ὀλίγων τοὺς λόγους, ἐξ ὧν ὡρμήθη εἰς τοὺς κυριωτάτους τοῦ προγράμματος ὁρισμούς.

Καὶ τὸ μὲν δημοτικὸν σχολεῖον ὥρισεν ἑπταετὲς ἀνακαλέσασα εἰς τὴν ζωὴν τὸ ἕκτον ἄρθρον τοῦ περὶ δημοτικῶν σχολείων νόμου τοῦ 1834, κελεῦον ἐπὶ λέξει τάδε.

«*Ὅλοι οἱ εἰς δῆμον ἔχοντα σχολεῖον δημοτικὸν ἀνήκοντες παῖδες ἀπὸ τοῦ πέμπτου συμπεπληρωμένου μέχρι τοῦ δωδεκάτου συμπεπληρωμένου ἔτους τῆς ἡλικίας των χρεωστοῦν νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον.*» Δίκαιον δὲ εἶνε ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, ἐν οἷς παιδεύεται ἡ πολυπληθεστέρα τοῦ ἔθνους μερίς, ἡ διδασκαλία καὶ ἐκτενεστέρα καὶ τελειοτέρα ὡς οἷόν τε νὰ γίνηται, ἵνα καὶ τὰς εἰς τὸν βίον ἀναγκαίας γνώσεις ἀφθονωτέρας ἐν αὐτοῖς πορίζωνται οἱ μαθηταὶ καί, ὅπερ τὸ σπουδαιότατον, λαμβάνῃ τὸ ἦθος αὐτῶν τὴν προσήκουσαν σύστασιν καὶ στερεότητα καὶ ἐξέρχωνται οὕτως ἐκ τοῦ σχολείου εἰς τὸν βίον ὡριμώτεροι κατά τε τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς γνώσεις καὶ τὸ

ἦθος. Πῶς δὲ θὰ γένηται δυνατὴ τῆς ἑπταετοῦς δημοτικῆς παιδεύσεως ἡ ἐφαρμογὴ ἐν ἅπασι τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς ἕνα μόνον διδάσκαλον ἔχουσι, περὶ τούτου ὀφείλουσι νὰ φροντίσωσι τὰ διδασκαλεῖα, ὧν ἔργον εἶνε καὶ τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιτροπεία προθύμως θὰ ἐξενέγκῃ τὴν ἑαυτῆς γνώμην δημοσιεύουσα ὁδηγίας καὶ προγράμματα περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τῶν αὐτῶν μαθημάτων ἐν τοῖς διάφορον ἀριθμὸν διδασκάλων ἔχουσι δημοτικοῖς σχολείοις.

Τὰ ἑπταετῆ δημοτικὰ σχολεῖα δύνανται διὰ τῆς προσθήκης δύο ἔτι ἢ καὶ τριῶν τάξεων νὰ καταστῶσιν *ἀνώτερα δημοτικὰ* ἢ *ἀστικὰ σχολεῖα*. Τοιαῦτα ἱδρύονται ἐν αἷς πόλεσιν ἡ ἑπταετὴς δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἤθελε θεωρηθῇ ἀνεπαρκής. Ἐν τοιούτοις δὲ ἀνωτέροις δημοτικοῖς σχολείοις πρέπει νὰ διδάσκωνται καὶ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς ὡς καὶ μία τῶν νεωτέρων γλωσσῶν.

Ἐν δὲ τῇ μέσῃ καλουμένῃ παιδεύσει ἐπήνεγκε τάςδε τὰς μεταβολάς.

α') Συνήνωσε τὰς τρεῖς τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου μετὰ τῶν τοῦ γυμνασίου καὶ ἀπετέλεσεν ἓν συνεχὲς ἐκπαιδευτικὸν ἵδρυμα. Πρῶτον μὲν διότι, ὡς ἔχει νῦν τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, δύο ἐπιδιώκει σκοπούς, ἀλλ' οὐδέτερον ἐκπληρεῖ προσηκόντως. Θέλει δῆλον ὅτι ἔνθεν μὲν νὰ ἐκτελῇ ἔργα δημοτικῆς σχολῆς τελείας, ἤτοι νὰ παιδεύῃ τελειότερον τοὺς εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἐπιδοθησομένους, ἔνθεν δὲ νὰ προπαρασκευάζῃ καταλλήλως τοὺς μέλλοντας ἐπιστήμονας· διόπερ καὶ θεωρεῖται ὡς προπαρασκευαστικὸν ἵδρυμα τοῦ γυμνασίου. Ἡ ἐπιτροπεία ἠθέλησε νὰ παύσῃ τὸ ἵδρυμα τοῦτο στραβίζον πρὸς δύο διαφόρους σκοποὺς καὶ παρέχον τούτου ἕνεκα τῇ γυμνασιακῇ παιδεύσει οὐχὶ τριῶν, ὡς ἐπαγγέλλεται, ἀλλ' οὐδὲ δύο ἐτῶν προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸ ὑπηρετικὸν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ προκείμενον πρόγραμμα οἱ σκοποὶ τῶν ἐκπαιδευτηρίων διακρίνονται σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων καὶ οἱ μὲν πρὸς ἐπιτηδεύματα προωρισμένοι θὰ παιδεύωνται ἐν τῇ ἑπταετεῖ δημοτικῇ σχολῇ, οἱ δὲ πρὸς ἐπιστήμας ἐν τῷ γυμνασίῳ παραλαμβανόμενοι μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν μαθημάτων τῆς τετάρτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ, αἱ τρεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου τάξεις ἀποτελοῦσι τὰς πρώτας τάξεις τοῦ ὀκταετοῦς γυμνασίου καὶ καθίστανται ὄντως προπαρασκευαστικαὶ πρὸς τὸν τελικὸν τῆς γυμνασιακῆς παιδεύσεως σκοπόν.

β') Τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν τῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ διδακτέων μαθημά-

των κατενεμήθη εἰς ὀκτὼ ἐνιαυσίας τάξεις. Ἡ ἐπιτροπεία ἐνθυμουμένη ὅτι κοινωνίαι προπορευόμεναι ἡμῶν ἔν τε τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει, ἔχουσαι τελείως κατηρτισμένα ἐκπαιδευτήρια τῆς μέσης παιδεύσεως, ἐμπείρους καὶ ἐπίτηδες διὰ θεωρητικῆς μαθήσεως καὶ πρακτικῆς ἀσκήσεως παρασκευαζομένους διδασκάλους, εὐμέθοδα διδακτικὰ βιβλία, ἀνεπηρέαστον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἱερᾶς τοῦ διδασκάλου διακονίας, διαπεραίνουσι τὴν ἐργασίαν τῆς μέσης παιδεύσεως ἐν ἐννέα καὶ δέκα ἐνιαυτοῖς, ἡμεῖς δὲ κατὰ πάντα ταῦτα μειονεκτοῦμεν πρὸς δὲ τούτοις καὶ πολὺ ἐλάσσονα ἐκείνων χρόνον ἐργαζόμεθα, φρονεῖ ὅτι ἄτοπον εἶνε καὶ τὸ νὰ ὑπολάβῃ τις ἁπλῶς, ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν ἡμεῖς ἐν βραχυτέρῳ χρόνῳ ὅ,τι κατορθοῦσιν ἐκεῖνοι ἐν ἐννέα καὶ δέκα ἔτεσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν εἰς τοῦτο δυστυχῶς περιέστησαν τὰ πράγματα, ὥστε οἱ πλεῖστοι θεωροῦσι τὰ σχολεῖα οὐχὶ ὡς μορφωτήρια ψυχῶν, ἀλλ' ὡς γραφεῖα, ἐν οἷς εἶνε ὑπὸ τοῦ νόμου ἠναγκασμένοι νὰ διαμείνωσιν ἐπί τινα χρόνον οἱ παῖδες αὐτῶν, ὅπως λάβωσι τὸ ἀπαραίτητον εἰσιτήριον πρὸς τὰς δημοσίας θέσεις καὶ τὰ ἀξιώματα, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θὰ κατεβόων οὗτοι τοῦ προγράμματος, ὡς ἀφαιροῦντος τοὺς νέους τὰ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτῶν, καὶ θὰ ἐκήρυττον αὐτὸ ἀνεφάρμοστον, ἂν ὡρίζοντο ἐννέα τὰ ἔτη τῆς γυμνασιακῆς παιδεύσεως· διὰ ταῦτα πρὸς τὰς περιστάσεις ἀφορῶσα ἡ ἐπιτροπεία ὥρισεν ὀκταετῆ τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν ἀρκεσθεῖσα πρὸς τὸ παρὸν εἰς τὸ ἐκ τῆς συμπτύξεως σχολείου καὶ γυμνασίου προσγενησόμενον ἑνὸς τοὐλάχιστον ἔτους κέρδος καὶ εἰς τὴν ὠφέλειαν, ἥτις θὰ προκύψῃ ἔκ τε τῆς προσθήκης ὀγδόου ἔτους καὶ τῆς διαρρυθμίσεως τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐξετάσεων. Ἐλπίζει δὲ ἡ ἐπιτροπεία ὅτι, ἂν ἡ πολιτεία ἡμῶν παύσηται ἐν καρὸς αἴσῃ τίουσα τὴν τοῦ ἔθνους ἐκπαίδευσιν καὶ καταφρονοῦσα τῶν ἀκρογωνιαίων τοῦ ἐθνικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἡμῶν οἰκοδομήματος λίθων, τῶν δημιουργῶν τῶν μελλουσῶν γενεῶν διδασκάλων, ἂν ἀπελαθῶσιν ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς παιδείας τὰ πολιτικὰ συμφέροντα καὶ τὰ ἄλλα ταπεινὰ πάθη καὶ ἀνιδρυθῇ ἐν αὐτῷ πατρικὴ ὑπὲρ τῶν μορφωτῶν καὶ τῶν μορφουμένων στοργὴ καὶ φιλανθρωπία καὶ διαπνεύσῃ πάλιν τὰ δώματα αὐτοῦ ἱερὸς ὑπὲρ τῆς ἐξευγενίσεως καὶ τελειώσεως τῆς ψυχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ζῆλος, θὰ φανῶσιν ἐπαρκῆ τὰ ὀκτὼ τοῦ γυμνασίου ἔτη πρὸς παρασκευὴν τῶν νέων Ἑλλήνων εἰς ἐπιστημονικὰς σπουδάς.

γ') Παρ' ἡμῖν δυστυχῶς ἓν μόνον εἶδος παιδεύσεως κυρίως ἀσκεῖται, μία μόνη ὁδὸς διανοίγεται τοῖς φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα, ἡ πρὸς τὸ πανεπιστήμιον ἄγουσα. Τὸ πλημμελὲς τοῦτο σύστημα, τὸ προορίζον πάντας τοὺς εἰς τὰ σχολεῖα εἰσελθόντας μαθητὰς εἰς φοιτητὰς τοῦ πανεπιστημίου καὶ ἐπιστήμονας, τὸ μὲν ἐγύμνωσε τοὺς ἄλλους κοινωνικοὺς κλάδους ἐπιτηδείων ἀνδρῶν, τὸ δὲ ἐξηυτέλισε τὰς ἐπιστήμας. Δικαία δὲ κατακραυγὴ κατὰ τῆς ὀλεθρίας ταύτης καταστάσεως ἀπό τινων ἐτῶν ἀκούεται, ἧς εὐάρεστα ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἡ ἐπὶ τὸ βέλτιον διαρρύθμισις τοῦ ἡμετέρου πολυτεχνείου, ἡ αἰσθητὴ γενομένη ἀνάγκη προπαρασκευαστικῶν τούτου ἐκπαιδευτηρίων καὶ αἱ γενόμεναι ἀπόπειραι ὑπὲρ ἱδρύσεως ἐμπορικῶν, πρακτικῶν, γεωργικῶν σχολῶν καὶ ἑπομένως ἡ ἀπαίτησις ἀναλόγου προπαιδεύσεως ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς τε δημοτικῆς καὶ τῆς μέσης παιδεύσεως.

Ἡ ἐπιτροπεία τὴν ἀνάγκην ταύτην ἠθέλησε νὰ θεραπεύσῃ οὐχὶ δι' ἰδιαιτέρων πρακτικῶν καὶ ἐμπορικῶν σχολῶν, ἀλλὰ διὰ τμημάτων ἐμπορικῶν καὶ πρακτικῶν, συνημμένων μετὰ τοῦ γυμνασίου. Διὸ κατήρτισε πρόγραμμα ὀκταετοῦς γυμνασίου μετὰ τμημάτων ἐμπορικοῦ καὶ πρακτικοῦ, χωριζομένων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀπὸ τῆς ἕκτης τάξεως. Αἱ μὲν πέντε κατώτεραι τάξεις εἰσὶ δῆλα δὴ κοιναὶ πᾶσι τοῖς μαθηταῖς, ἀπὸ δὲ τῆς ἕκτης τάξεως οἱ μὲν εἰς τὸ ἐμπόριον μέλλοντες νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰσέρχονται εἰς τὸ ἐμπορικὸν τοῦ γυμνασίου τμῆμα, οἱ δὲ εἰς τὰ πολυτεχνεῖα καὶ ἄλλας τεχνικὰς σχολὰς μέλλοντες νὰ φοιτήσωσιν εἰσέρχονται εἰς τὸ πρακτικὸν τοῦ γυμνασίου τμῆμα καὶ προπαιδεύονται προσηκόντως ἐν τρισὶν ἔτεσι δι' ὃν προείλοντο τοῦ βίου αὐτῶν σκοπόν. Τὰ τμήματα δὲ ταῦτα θὰ ἱδρυθῶσιν ὅπου ἂν ὑπάρχῃ ἀνάγκη αὐτῶν.

Τὸ σύστημα τοῦτο λειτουργεῖ ἐν Γαλλίᾳ· ἀλλὰ καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐδοκιμάσθησαν αἱ κεχωρισμέναι τῶν γυμνασίων πραγματικαὶ σχολαί, κατενοήθη ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ὅτι αἱ βάσεις τῆς μέσης παιδεύσεως πρέπει νὰ εἶνε ἀνθρωπιστικαί, οἱ δ' ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς ζητήμασι προηγόροι συνιστᾶσι νῦν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς παιδείας τὴν ἀπὸ ἑνὸς στελέχους τοῦ γυμνασίου διακλάδωσιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ πρακτικῶν σχολῶν ὡς τμημάτων αὐτοῦ.

Τὴν δ' ἡμετέραν ἐπιτροπείαν πλὴν τῶν θεωρητικῶν ἐκίνησαν πρὸς παραδοχὴν τοῦ συστήματος τούτου καὶ οἰκονομικοὶ λόγοι. Διότι καὶ

κτιρίων πρὸς τοῦτο ὀλιγωτέρων θὰ γένηται χρεία καὶ προσωπικοῦ μεγάλη οἰκονομία εἶνε δυνατή. Οἵα δὲ ἡ ὠφέλεια ἡ ἐκ τῆς συμβιώσεως τῶν ἐξανθρωπιστικῶν σπουδῶν μετὰ τῶν πρακτικῶν γινώσκει πᾶς ὅστις παρηκολούθησε τὸν ἐν Γερμανίᾳ διεξαγόμενον ἀγῶνα τῶν γυμνασίων καὶ πραγματικῶν σχολῶν, εἰς ὃν ἀφορμὴν ἔδωκεν τῷ 1880 ὁ πρυτανικὸς λόγος τοῦ ἐπιτίμου ἡμῶν ἑταίρου κ. August Wilhelm Hofmann, καθηγητοῦ τῆς χημείας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, καταφανῆ ποιήσας τὰ ἐλαττώματα τῆς ἐν ταῖς πραγματικαῖς σχολαῖς γινομένης ἐπιστημονικῆς προπαιδεύσεως.

δ') Ἡ ἐπιτροπεία πρὸς τούτοις ἀφορῶσα τοῦτο μὲν εἰς τὴν χρησιμότητα τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, οὐ μόνον ὡς ταμιείου ἐπιστήμης καὶ σοφίας καθόλου, ἀλλὰ καὶ ὡς ὀργάνου ὁμιλίας πρὸς μέγαν καὶ ἔνδοξον λαόν, εἰς ζωηρὰν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ἐπικοινωνίαν πανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς νῦν μεθ' ἡμῶν διατελοῦντα, τοῦτο δὲ εἰς τὴν τῆς Ἀγγλικῆς ἰδίως ἐν τῇ ἐμπορίᾳ, ἀνέγραψεν ὡς ὑποχρεωτικὰς γλώσσας τὴν μὲν Γερμανικὴν ἐν ταῖς ἓξ τελευταίαις τάξεσι τοῦ γυμνασίου καὶ ἐν ταῖς τοῦ πρακτικοῦ τμήματος αὐτοῦ, τὴν δ' Ἀγγλικὴν ἐν τῷ ἐμπορικῷ τμήματι.

Δὲν νομίζει δὲ σοβαρὰς τὰς παρά τινων γινομένας ἐνστάσεις, ὅτι προστίθεται δῆθεν πολὺ βάρος τοῖς μαθηταῖς καὶ ὅτι ἡ ὀλιγοχρόνιος ἐν τῷ γυμνασίῳ διδασκαλία ξένης γλώσσης δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ προσπορίσῃ τοῖς μαθηταῖς τὴν ἐκμάθησιν αὐτῆς. Διότι ἐν τῇ μνημονικῇ ἡλικίᾳ, ἥτις ἐκτήσατο ἤδη δεξιότητα μεγάλην περὶ τὸ οἰκειοῦσθαι ξένας φωνὰς διὰ τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Λατινικῇ καὶ Γαλλικῇ γλώσσῃ, παιδιὰ πλέον καθίσταται πάσης ἄλλης γλώσσης ἡ ἐκμάθησις. Τὸ δ' ἐπιχείρημα ὅτι δὲν θὰ ἐπαρκέσωσι πρὸς τὴν ὁπωσοῦν ἐκμάθησιν τῆς Γερμανικῆς αἱ ὁριζόμεναι 3 μὲν ὧραι ἐν τῇ γ' τάξει, ἀνὰ δύο δὲ ἐν ταῖς λοιπαῖς πέντε τάξεσιν, αἳ ὁμοῦ ἀνέρχονται εἰς ὑπερτετρακοσίας ὥρας διδασκαλίας, ἀναιρεῖ ἡ πεῖρα ἑκάστου ἐξ ἡμῶν. Ἔπειτα δὲ ἐν τοῖς σχολείοις δὲν πρόκειται οὐδ' εἶνε δυνατὴ ἡ τελεία γλώσσης τινὸς ἐκμάθησις, ἀλλ' ἀρκετὸν θεωρεῖται τῆς διδασκαλίας κατόρθωμα, ἂν τὴν δύναμιν τῆς γλώσσης παράσχῃ τῷ μαθητῇ, ἣν ἔπειτα δι' ἰδίας ἐν τῷ βίῳ μελέτης δύναται ν' ἀναπτύξῃ εὐκόλως, ἄνευ δ' αὐτῆς εἰ μὴ ἀδύνατον ἀλλὰ δυσχερέστατον πάντως αὐτῷ ἀποβαίνει ἐν ὡρίμῳ ἡλικίᾳ καὶ ὑπὸ πολλῶν βιωτικῶν μεριμνῶν περι-

σπωμένη ή ἐξ ἀρχῆς ξένης γλώσσης ἐκμάθησις. Ἡ δὲ ἄλλη, ἔνστασις ὅτι δὲν ὑπάρχουσι πρὸς τοῦτο κατάλληλοι διδάσκαλοι, οὐδ' ἀναιρέσεως χρῄζει· διότι διδάσκαλοι τῆς Γερμανικῆς ἐπιτηδειότατοι ὑπάρχουσιν ἤδη παρ' ἡμῖν καὶ ζῶσιν ἐκ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς, ἂν δὲ δημιουργηθῶσι καὶ δημόσιαι θέσεις, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἀρίστους διδασκάλους τῆς γλώσσης ταύτης.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Α'. ΩΡΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.

		Α.	Β.	Γ.	Δ.	Ε.	ΣΤ.	Ζ.	
Θρησκευτικὰ		2	2	3	3	3	2	2	17
Ἑλληνικὰ	ἀνάγνωσις	6	6	6	6	6	6	6	42
	γραμματικὰ	2	2	4	4	4	4	4	24
Γραφὴ		3	3	3	3	2	2	2	18
Ἀριθμητικὴ		3	3	3	3	3	3	3	21
Γεωμετρία		—	—	—	—	—	2	2	4
Ἱστορία		—	2	3	3	4	3	3	18
Γεωγραφία		1	1	2	2	2	2	2	12
Φυσικὴ ἱστορία		2	2	2	2	2	2	2	14
Φυσικὴ καὶ χημεία		—	—	—	—	—	2	2	4
Ἰχνογραφία		1	1	2	2	2	2	2	12
Ὠδικὴ		2	2	2	2	2	2	2	14
Γυμναστικὴ		2	2	2	2	2	2	2	14
		24	26	32	32	32	34	34	

Β'. ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Θρησκευτικά.

Τάξις Α'.

1) Ἱερὰ ἱστορία κατ' ἐκλογήν, δημιουργία, παρακοή, κλῆσις Ἀβραάμ, θυσία Ἰσαάκ, Ἰωσήφ, γέννησις Μωϋσέως, ἀγὼν Δαυῒδ καὶ Γολιάθ, Ἀβεσσαλώμ, γέννησις Ἰησοῦ, οἱ Μάγοι, ὁ Ἰησοῦς δωδεκαετής, ὁ ἐν Κανᾷ γάμος, ὁ χορτασμὸς τῶν πεντακισχιλίων, ἡ κατάπαυσις τῆς ἐν Γεννησαρὲτ τρικυμίας, ἡ ἀνάστασις τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας ἐν Ναΐν, ὁ Ἰησοῦς εὐλογεῖ τὰ παιδία, εἴσοδος Ἰησοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἡ σταύρωσις, ἡ ἀνάστασις, ἡ ἀνάληψις.—2) Προσευχαὶ μικραί· οἷον, Δός μοι, δέσποινα Μαρία κτλ. Μὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τὸν Θεὸν εὐχαριστῶ κτλ. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς κτλ. Βασιλεῦ οὐράνιε κτλ.

Τάξις Β'.

1) Ἱερὰ ἱστορία· ἐπανάληψις τῶν δεδιδαγμένων καὶ συνέχεια κατ' ἐκλογήν· οἷον, Κάϊν καὶ Ἄβελ, κατακλυσμός, χωρισμὸς Ἀβραὰμ καὶ Λώτ, Ἰακὼβ καὶ Ἠσαῦ, ἡ κλῖμαξ τοῦ Ἰακώβ, πώλησις Ἰωσήφ, Ἰωσὴφ ἐν τῇ φυλακῇ, Ἰωσὴφ ἐν ἀξιώματι, ἀναγνώρισις αὐτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν, ὁ Ἰακὼβ ἐν Αἰγύπτῳ, ἔξοδος τῶν Ἰσραηλιτῶν, νομοθεσία ἐν Σινᾷ, ὁ ἐλεήμων Σαμαρείτης, ἡ ἄρνησις τοῦ Πέτρου.—2) Προσευχαί, ῥητὰ καὶ τροπάρια· οἷον, Κύριε, ὁ Κύριος ἡμῶν, πόσον εἶνε θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου. Μὴ ζήλευε τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν. Ὁ Θεὸς εὑρίσκεται πλησίον. Κύριε, μὲ ἐδοκίμασας καὶ μὲ ἐγνώρισας. Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός. Δόξα Πατρί. Παναγία Τριάς. Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν. Ἡ γέννησίς σου Χριστὲ ὁ Θεός. Κύριε τῶν δυνάμεων. Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ. Χριστὸς ἀνέστη.

Τάξις Γ'.

1) Ἱερὰ ἱστορία, Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ βιβλία, παιδαγωγικῶς συντεταγμένα. — 2) Ἑρμηνεία καὶ ἀπομνημόνευσις τοῦ δεκαλόγου,

ἔπειτα καὶ τῶν ἑξῆς τροπαρίων· Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου. Χριστὸς γεννᾶται. Ἐπεφάνης σήμερον τῇ οἰκουμένῃ. Μετεμορφώθης ἐν τῷ ὄρει. Εὐφραινέσθω τὰ οὐράνια.—3) Προσευχαί.—4) Ὠδὴ ᾀσμάτων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ὕμνων· οἷον, Ὁ Ἀθάνατος Πατήρ. Σύμπασα ἡ φύσις. Ὦ πανάμωμε, ὦ πανάχραντε. Ἐν ὅλῃ προθυμίᾳ ὑμνεῖτε, ὦ παιδία κλπ.

Τάξις Δ'

1) Ἱερὰ ἱστορία, Καινὴ Διαθήκη κατὰ βιβλία, παιδαγωγικῶς συντεταγμένα. 2) Ἀπομνημόνευσις, Εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον. Δόξα σοι τῷ δείξαντι τὸ φῶς. Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν. Κύριε, Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου. Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σέ. Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου. — 3) Ὠδὴ ᾀσμάτων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ὕμνων. Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ σταυρῷ. Εἰ καὶ ἐν τάφῳ κατῆλθες. Τοῦ λίθου σφραγισθέντος. Εὐφραινέσθω τὰ οὐράνια. Τὸ φαιδρὸν τῆς ἀναστάσεως κήρυγμα.—4) Προσευχαί· οἷον, Εὐχαριστοῦμέν σοι Θεέ, κτλ.

Τάξις Ε'.

1) Ἐπανάληψις τῶν δεδιδαγμένων ἔκ τε τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ ἱστορία τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων. — 2) Προσευχαὶ καὶ τροπάρια. — 3) Ἀπομνημόνευσις τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκλογῶν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἀποστόλων.

Τάξις Ϛ'.

1) Κατήχησις. — 2) Προσευχαὶ καὶ τροπάρια. — 3) Ἀπομνημόνευσις σχετικῶν πρὸς τὰ ἑκάστοτε διδασκόμενα τῆς κατηχήσεως μέρη χωρίων τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

Τάξις Ζ'.

1) Ἐπανάληψις τῆς Κατηχήσεως καὶ διδασκαλία λειτουργικῆς καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τὰ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας μ. Χ., τὰ κατὰ τοὺς εἰκονομάχους, τὰ κατὰ τὸν χωρισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν.— 2) Προσευχαὶ καὶ τροπάρια. — 3) Ἀπομνημόνευσις τροπαρίων καὶ ψαλμῶν.

Ἑλληνικά·

Τάξις Α'.

1) Ἀσκήσεις εἰς τὸ ὁμιλεῖν διὰ περιγραφῆς αἰσθητῶν. — 2) Ἀνάγνωσις κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον λέξεων, προτάσεων, συνεχοῦς λόγου· οἷον παραμυθίων· κτλ. — 3) Γραμματικά, διάκρισις ἑνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ τῶν ὀνομάτων. Συλλαβισμὸς ὀρθογραφικὸς λέξεων οὐχὶ πλειόνων τῶν τριάκοντα. — 4) Ἀπομνημόνευσις τῶν ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ ἀπαντωσῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν λέξεων καὶ τῶν σημαινομένων αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν καθωμιλημένην καὶ ἀπὸ τῆς καθωμιλημένης εἰς τὴν ἀρχαίαν. — 5) Ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία μικρῶν ποιημάτων· οἷον ὁ ζίζικας καὶ τὸ μυρμῆκι, βάτραχος καὶ ἀράχνη, ἡ κακὴ μέλισσα, ὁ χειμών, ἡ γρηὰ μὲ τὸ καλάμι, ὁ γάτος, ἡ Κυριακὴ κτλ.

Τάξις Β'.

1) Ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ῥοβινσῶνος. — 2) Γραμματικά· ἀνάλυσις ἁπλῆς προτάσεως κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν, τὰ μέρη τοῦ λόγου, ὀνόματα τῆς πρώτης καὶ δευτέρας κλίσεως, ῥήματα βαρύτονα μόνον ἐν τῇ ὁριστικῇ ἐγκλίσει. — 3) Ὀρθογραφία, ἀσκήσεις εἰς τὸ ὀρθῶς γράφειν λέξεις καὶ προτάσεις, ἃς ἀνέγνωσαν ἢ ἐδιδάχθησαν πρότερον οἱ μαθηταί· ἀπὸ μνήμης γραφὴ τῶν δεδιδαγμένων προσευχῶν ἢ τροπαρίων ἢ ῥητῶν. — 4) Συνθετικαὶ ἀσκήσεις, γραφὴ μικρῶν προτάσεων, ἃς σχηματίζουσιν οἱ μαθηταὶ ἐκ τῆς ἀναγνωσθείσης περικοπῆς τοῦ βιβλίου ἢ ἐκ τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἢ ἐκ τῆς ἐμπειρίας τῶν μαθητῶν καθόλου. — 5) Ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων μικρῶν· οἷον· Τὸ φθινόπωρον, ὑπὸ Καρασούτσα. Ὁ παλαιὸς καιρός, ὑπὸ Ἠλ. Ταντολίδου. Ὁ στρατάρχης, ὑπὸ Σουρῆ. Ὁ ναύτης ἐν τρικυμίᾳ, ὑπὸ Ἀγ. Βλάχου. Ἡ ἑσπέρα, ὑπὸ Ἠλ. Ταντολίδου. Ὁ Χριστὸς καὶ τὸ παιδάκι, ὑπὸ Ἀχ. Παράσχου, κλπ.

Τάξις Γ'.

1) Ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Ὀδυσσείας τοῦ Ὁμήρου, παρατηρήσεις γλωσσικαὶ καὶ πραγματικαί, ἄσκησις τῶν μαθητῶν εἰς τὸ διηγεῖσθαι ἐν λόγῳ

συνεχεῖ. — 2) Γραμματικά· ἀνάλυσις ἁπλῆς προτάσεως κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν, προσδιορισμὸς τόπου καὶ χρόνου καὶ τρόπου· ἡ τρίτη κλίσις, τὰ γένη τῶν ἐπιθέτων, παραθετικά, ἀντωνυμίαι, ἀριθμητικά, ῥήματα βαρύτονα, ἐνεργητικὰ καὶ παθητικὰ ἐν πάσαις ταῖς ἐγκλίσεσι· τὸ περὶ τονισμοῦ. — 3) Ὀρθογραφία· γραφὴ λέξεων καὶ προτάσεων ἁπλῶν ἐκ τῶν δεδιδαγμένων. Ἀντιγραφὴ κειμένου, γραφὴ ἀπὸ μνήμης μεμαθημένων. — 4) Συνθετικαὶ ἀσκήσεις. Ἔκθεσις τοῦ περιεχομένου τοῦ ἀναγνωσθέντος τεμαχίου· ἀντικατάστασις τῶν συνωνύμων λέξεων. — 5) Ἀπαγγελία ποιημάτων· οἷον, ὁ ναύτης ἐν τρικυμία, ὑπὸ Ἀχ. Παράσχου. Τὸ πρωΐ, ὑπὸ Ταντολίδου. Τὸ ἄλογο, ὑπὸ Α. Βαλαωρίτου κτλ.

Τάξις Δ'.

1) Ἀνάγνωσις διηγημάτων καθ' Ἡρόδοτον μετὰ γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν παρατηρήσεων. — 2) Γραμματικά· προσδιωρισμένη πρότασις, σύνθετος, παραθετικὴ μετοχή, ῥήματα περισπώμενα, κλίσις ῥημάτων, σύνθετα μετὰ προθέσεων, τὰ συνηθέστατα ἀνώμαλα ῥήματα. στοιχεῖα ἐτυμολογίας. — 3) Ὀρθογραφία· συλλαβισμός, γραφὴ τῶν συνηθεστάτων δασυνομένων λέξεων. Γραφὴ καθ' ὑπαγόρευσιν, γραφὴ ἀπὸ μνήμης μεμαθημένων. — 4) Ἔκθεσις ἀπὸ διηγήσεως. — 5) Ἀπαγγελία ποιημάτων· οἷον, Ὁ παλαιὸς καιρός, ὑπὸ Ἠλ. Ταντολίδου. Ὁ βράχος καὶ τὸ κῦμα, ὑπὸ Βαλαωρίτου. Ὁ κοῦκος, ὑπὸ Ἠλ. Ταντολίδου. Οἱ ψαράδες, ὑπὸ Γ. Δροσίνη κλπ.

Τάξις Ε'.

1) Ἀνάγνωσις ἐκ τῶν προλεγομένων Κοραῆ, ἐκ τῶν ἱστορικῶν Περραιβοῦ, Τρικούπη, Δραγούμη, Σίμου,Βλάχου (Μενδελσῶνος) κλπ. δημωδῶν ᾀσμάτων καὶ ἐπικῶν ποιημάτων Ἀλ. Σούτσου, Π. Σούτσου, Ζαλοκώστα, Βαλαωρίτου, Ἀντωνιάδου κλπ. — 2) Γραμματικά, ἀνάλυσις μετοχῶν, σύμπτυξις ὑποτελῶν προτάσεων, σύνδεσις προτάσεων καὶ περιόδων. — 3) Συνθέσεις, περιγραφαί, — 4) Ἀπαγγελία ποιημάτων.

Τάξις Ϛ'.

1) Ἀνάγνωσις ῥητορικῶν λόγων, οἷον Οἰκονόμου, Καΐρη, Φ. Ἰωάννου, Λυκούργου, Ῥαγκαβῆ κλπ., δραμάτων Βερναρδάκη, Π. Σούτσου.

Ῥαγκαβῆ, Βασιλειάδου, Δ. Παπαρρηγοπούλου κλπ. — 2) Γραμματικά· σύνθετος πρότασις, χρῆσις τῶν προθέσεων. — 3) Συνθέσεις· περιγραφαὶ γεγονότων ἐν εἴδη ἐπιστολῶν. — 4) Ἀπαγγελία ποιημάτων.

Τάξις Ζ'.

1) Ἀνάγνωσις λόγων ῥητορικῶν Οἰκονόμου, Καίρη κλπ., λυρικῶν ποιημάτων Ρ. Φεραίου, Γ. Παράσχου, Ἀχ. Παράσχου, Ζαλοκώστα, Βαλαωρίτου, Σολωμοῦ, Ὀρφανίδου, Βύρωνος κλπ. — 2) Γραμματικά· χρῆσις τῶν πτώσεων. — 3) Συνθέσεις· ἐπιστολογραφία, ἔγγραφα παντοῖα, οἷον ἀναφοραί, ἀποδείξεις παραλαβῆς, τύποι συναλλαγμάτων κλπ. — 4) Ἀπαγγελία ποιημάτων.

Γραφή.

Τάξις Α'.

Μικρά γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ὀρθά, παρεμφερῆ πρὸς τὰ τοῦ τύπου, λέξεις, μεγάλα γράμματα.

Τάξις Β'.

Μικρὰ καὶ μεγάλα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου κεκλιμένα.

Τάξις Γ'.

Προτάσεις ἐντὸς δύο γραμμῶν.

Τάξις Δ'.

Λόγος, πρῶτον μὲν ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς, εἶτα δὲ ἄνευ ὑπογραφῆς γραμμῶν.

Τάξις Ε'.

Γραφὴ ταχεῖα διὰ πλαγίων γραμμάτων ἐντὸς δύο γραμμῶν διαφόρων διαστάσεων ἀπὸ 4 χιλιοστομέτρων μέχρι 1.

Τάξις ς'.

Στρογγύλα γράμματα μικρὰ καὶ μεγάλα διαφόρων διαστάσεων.

Τάξις Ζ'.

Μικτὸν σύστημα, γράμματα Γοτθικά.

Ἀριθμητική.

Τάξις Α'.

Αἱ τέσσαρες πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς ἐπὶ ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ 1 — 20 ακτὰ βιβλία, συντεταγμένα κατὰ τὰς νεωτάτας παιδαγωγικὰς ἀρχάς.

Τάξις Β'.

Αἱ τέσσαρες πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς ἐπὶ ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ 1 — 100 κατὰ βιβλία, συντεταγμένα κατὰ τὰς νεωτάτας παιδαγωγικὰς ἀρχάς.

Τάξις Γ'.

Αἱ τέσσαρες πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς ἐπὶ παντὸς ἀριθμοῦ κατὰ βιβλία, συντεταγμένα κατὰ τὰς νεωτάτας παιδαγωγικὰς ἀρχάς.

Τάξις Δ'.

Αἱ τέσσαρες πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς ἐπὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει συμμιγῶν ἀριθμῶν καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς μεθόδου τῶν τριῶν κατὰ βιβλία συντεταγμένα κατὰ τὰς νεωτάτας παιδαγωγικὰς ἀρχάς.

Τάξις Ε'.

Αἱ 4 πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς ἐπὶ πάντων τῶν εἰδῶν τῶν ἀριθμῶν. Κοινὰ κλάσματα, δεκαδικά, κατὰ βιβλία, συντεταγμένα κατὰ τὰς νεωτάτας παιδαγωγικὰς ἀρχάς.

Τάξις Ϛ'.

Μέθοδος τῶν τριῶν ἁπλῆ καὶ σύνθετος καὶ ἐφαρμογὴ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ τόκου, τῆς ὑφαιρέσεως, συνεζευγμένη μέθοδος κατὰ βιβλία, συντεταγμένα κατὰ τὰς νεωτάτας παιδαγωγικὰς ἀρχάς.

Τάξις Ζ'.

Λογισμοὶ προεξοφλήσεως καὶ ὑπερημερίας, μέθοδος τῆς ὑφαιρέσεως σύνθετος, λογισμοὶ συναλλαγῆς, μέθοδος τῆς ἑταιρείας, μέθοδος τῆς μίξεως κατὰ βιβλία, συντεταγμένα κατὰ τὰς νεωτάτας παιδαγωγικὰς ἀρχάς. Στοιχεῖα διπλογραφίας.

Γεωμετρία

Τάξις Ϛ'.

Περιγραφὴ γεωμετρικῶν σωμάτων, περὶ γραμμῶν, γωνιῶν, ἰχνογράφησις αὐτῶν.

Τάξις Ζ'.

Περὶ τριγώνων, τετραπλεύρων, κύκλων, κανονικῶν σωμάτων.

Ἱστορία.

Τάξις Β'.

Μυθικοὶ χρόνοι. Προμηθεύς, κατακλυσμός, Περσεύς, Σίσυφος, Βελλερεφόντης, Δαναΐδες, Κάδμος, Αἴολος, Ξοῦθος, Δῶρος, Ἴων, Μίνως, Ῥαδάμανθυς, Αἰακός, Δαίδαλος καὶ Ἴκαρος, Τάνταλος, Πέλοψ, Ζῆθος καὶ Ἀμφίων, Νιόβη, Ἡρακλῆς, Θησεύς, Ἰάσων, Οἰδίπους, Μελέαγρος, Τρωϊκὸς πόλεμος.

Τάξις Γ'.

Ἱστορία Ἑλληνικὴ μέχρις Ἀλεξάνδρου βιογραφικῶς. Ἡρακλεῖδαι, Κόδρος, ἄρχοντες ἐν Ἀθήναις, Λυκοῦργος, Ἀριστόδημος, Ἀριστομένης, Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, Σόλων, Πεισίστρατος, Μιλτιάδης, Λεωνίδας, Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης, Ξάνθιππος, Κίμων, Περικλῆς, Ἀλκιβιάδης, Νικίας, Λύσανδρος, Θρασύβουλος, Σωκράτης, Ἀγησίλαος, Ἐπαμεινώνδας, Τιμολέων, Φίλιππος, Δημοσθένης, Φωκίων, Ἀλέξανδρος

Τάξις Δ'.

Ἱστορία Ἑλληνικὴ ἀπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων βιογραφικῶς· Εὐμένης, Πτολεμαῖος, Δημήτριος πολιορκητής, Πύρρος, Ἆγις καὶ Κλεομένης, Φιλοποίμην, Μέγας Κωνσταντῖνος, Ἅγιος Ἀθανάσιος, Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ἰουστινιανός, Ἡράκλειος, Μωάμεθ, Φώτιος, Βασίλειος Βουλγαροκτόνος, Μανουὴλ Κομνηνός, Θεόδωρος Λάσκαρις, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης,, Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, Παναγιωτάκης Νικούσιος, Λάμπρος Κατσώνης, Λούκαρις, Ῥήγας Φεραῖος, Κοραῆς,

Σουλιῶται, Γρηγόριος Ε', Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Ἀθανάσιος Διάκος, Κανάρης, Καραϊσκάκης, Μάρκος Μπότσαρης, Μιαούλης, Βύρων, Κόδριγκτων, Καποδίστριας, Ὄθων, Γεώργιος.

Τάξις Ε'.

Ῥωμαῖοι βασιλεῖς· Βροῦτος, Μούκιος Σκευώλας, Μενήνιος Ἀγρίππας, Κιγκινᾶτος, Ἄπιος Κλαύδιος, Φούριος Κάμιλλος, Ἀννίβας καὶ Καρχηδονικοὶ πόλεμοι. Γράκχοι, Μάριος καὶ Σύλλας, Πομπήϊος, Ἀντώνιος, Καῖσαρ, Αὔγουστος, Ἀδριανός, Τραϊνός, Νέρων, Ἀντωνῖνος.

Ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις, Κολόμβος, Ἀλέξανδρος ὁ Ἰλδέβρανδος, Λούθηρος, Ἐλισάβετ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας, Φίλιππος Β', Κάρολος Ε', Κρόμβελλος, Αὐρηλιανὴ Παρθένος, ἡ νὺξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου, Λουδοβῖκος ὁ ΙΔ' βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, Πέτρος ὁ μέγας, Κάρολος ὁ ΙΒ' βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, Φρειδερίκος ὁ μέγας, Γεώργιος Βάσιγκτων, Γαλλικὴ ἐπανάστασις, Ναπολέων ὁ μέγας.

Τάξις ϛ'.

Ἑλληνικὴ Ἱστορία. Κάθοδος Ἡρακλειδῶν, μετανάστασις Ἑλληνικῶν φύλων, βασιλεία ἐν Ἀθήναις, ἄρχοντες, νομοθεσία Λυκούργου, Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι, νομοθεσία Δράκοντος καὶ Σόλωνος, τυραννὶς ἐν Ἑλλάδι, δημοκρατία, Μηδικά, ἡγεμονία Ἀθηνῶν, Πελοποννησιακὸς πόλεμος, οἱ τριάκοντα, ἡγεμονία Σπάρτης καὶ Θηβῶν, Μακεδονικά, Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, Ῥωμαϊκὴ κατάκτησις.

Τάξις Ζ'.

Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους, διαίρεσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἱστορία τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπὸ τοὺς Τούρκους, Ἑλληνικὴ ἱστορία ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι σήμερον.

Γεωγραφικὰ καὶ φυσικά.

Τάξις Α'.

1) Σχολεῖον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, 2) οἰκία καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, 3) κατοικίδια ζῷα· οἷον, ἵππος, βοῦς, ὄνος, κύων, ὄρνις· 4) κῆπος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ· οἷον, μηλέα, κρῖνον, ἴον, ῥόδον, πορτοκάλλιον, κοχλίας κτλ.

5) πόλις, οἷον συνοικία, ὁδὸς κτλ. 6) δάσος, λαγός, πέρδιξ κτλ. 7) φυσικὴ διάθεσις τῆς χώρας· οἷον, λόφος, ὄρος, πεδίον κτλ. 8) ὕδωρ, βροχή, ποταμός, ῥεῦμα πηγή, λίμνη, βάτραχος, ἰχθὺς κτλ. 9) ἀήρ, ἄνεμος, περιστερά, χελιδὼν κτλ. 10) οὐρανός, ἥλιος, σελήνη, ἀστέρες κτλ.

Τάξις Β'.

Α'. Φθινόπωρον. 1) Ἡ φύσις κατὰ τὸ φθινόπωρον, αἱ ἡμέραι γίνονται μικρότεραι, αἱ νύκτες μεγαλείτεραι, νέφη, πάχνη, βροχή, ἀποδημία τῶν πτηνῶν, τρυγητός, ληνός, γλεῦκος, οἶνος, τὰ φυλλώματα κιτρινίζουσι καὶ πίπτουσι. Σεπτέμβριος, Ὀκτώβριος, Νοέμβριος. — 2) Θήρα καὶ ἁλιεία, ὁπλισμὸς τοῦ κυνηγοῦ, πυροβόλον, πυρῖτις, σφαιρίδια, πήρα, κύων θηρευτικός, θήρα τῶν πτηνῶν, νῆσσαι, πέρδικες, ὄρτυγες, ἄγριαι περιστεραί, λαγός, ἀλώπεκες, λύκοι· δίκτυα ἁλιέως, ἄγκιστρον, τρίγλη (μπαρποῦνι), κέφαλος, ἐρυθρῖνος, κτλ. — 3) Περιγραφὴ ζῴων καὶ φυτῶν ἐντοπίων, μῦς, γαλῆ, βοῦς, αἴξ, γλαῦξ, κόσσυφος, ἀλέκτωρ, χήν, ἔχιδνα, χελώνη, ἀκρίς, μέλισσα, μύρμηξ, μυῖα, κώνωψ, φασήολος, γεώμηλον, ἀραβόσιτος, σῖτος, κριθή, ἐλαία, ῥοδῆ, πορτοκαλέα, συκῆ, ἄμπελος. — 4) Περιγραφὴ ναοῦ. — 5) Ἐπανάληψις τῶν δεδιδαγμένων.

Β'. Χειμών. 1) Ἡ φύσις κατὰ τὸν χειμῶνα, πτηνά, ἔντομα, ἄνθη, δένδρα, ἀνατολὴ καὶ δύσις τοῦ ἡλίου, ἀήρ, ἄνεμος, βροχή, χιών, πάγος. Ἑορταί. Δεκέμβριος, Ἰανουάριος, Φεβρουάριος. — 2) Βίος κοινωνικὸς τῶν ἀνθρώπων, οἰκογένεια, ἡλικία, ἐπιτηδεύματα, ἐνδύματα. Οἰκία, οἰκοδομία, οἰκοδόμος, κεραμεύς, ξυλουργός. λιθοξόος, κοσμηματογράφος, οἰκιακὰ σκεύη· ἀρχαί, δήμαρχος, ἀστυνόμος, χωροφύλαξ, ἀγροφύλαξ, ἔπαρχος, νομάρχης, ὑπουργός, βασιλεύς· δικασταί, εἰρηνοδίκης, πρωτοδίκης, ἐφέτης, ἀρεοπαγίτης· σχολεῖα, δημοτικόν, Ἑλληνικόν, γυμνάσιον, διδασκαλεῖον. — 3) Τὰ μέρη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. — 4) Σύγκρισις ζῴου καὶ ἀνθρώπου, ὀρθοστασία, κάλλος, ψυχή, γλῶσσα μιμική, προφορική, γραπτή, γέλως, κλαῦμα· τὰ χρήσιμα τῷ ἀνθρώπῳ ζῷα, τὰ πρὸς κόσμον. — 5) Περιγραφὴ ζῴων καὶ φυτῶν· ἡμίονος, χοῖρος, κόνικλος, κόραξ, ἰνδικὴ ὄρνις, κάνθαρος, σπόγγος, ἐχῖνος, ἀσφόδελος, πεύκη, δρῦς, μορέα. — 6) Ἐπανάληψις τῶν δεδιδαγμένων.

Γ'. Ἔαρ. 1) Ἡ φύσις κατὰ τὸ ἔαρ, χιών, δένδρα, θάμνοι, βοτάναι, χελιδών, ἀνατολὴ ἡλίου, δύσις, μεσημβρία, δείλη, ἑσπέρα, μεσο-

νύκτιον, ἔτος, μήν, ἑβδομάς, ἡμέρα, ὥρα, λεπτόν, δευτερόλεπτον, σελήνη, ἀστέρες. Μάρτιος, Ἀπρίλιος, Μάϊος. — 2) Ὁ ποιμενικὸς βίος, καλύβη, μάνδρα, ποιμενικὰ σκεύη, ὁ αὐλός, ποίμνιον, πρόβατον, κριός, ἀμνός, δέρμα, ἔρια (οἱ πόκοι), γάλα, τυρός, βούτυρον. — 3) Περιγραφὴ ζῴων καὶ φυτῶν, αἴξ, ψυχή, μεταξοσκώληξ, μήκων, ἴον, ῥόδον, ἀμυγδαλῆ, ἀκρίς, κόρις, ψύλλα, σκώληξ, βδέλλα. — 4) Ἐπανάληψις τῶν δεδιδαγμένων κατὰ τὸ ἔαρ.

Δ'. Θέρος. 1) Ἡ φύσις κατὰ τὸ θέρος, ἀνατολή, δύσις τοῦ ἡλίου, καῦμα, δένδρα, θάμνος, βοτάναι, νεοττιά, ἄμητος. Ἰούνιος, Ἰούλιος, Αὔγουστος. — 2) Περιγραφὴ ζῴων καὶ φυτῶν, μέλισσα, νυκτερίς, ἀκανθόχοιρος, ῥοδακινέα, κερασέα, ἄπιος, βάμβαξ, ἀηδών, πελαργός, ταώς, ψιττακός. — 4) Ἐπανάληψις αὐτῶν.

Γεωγραφία.

Τάξις Γ'.

Ἡ πόλις ἢ ἡ κώμη, ἐν ᾗ τὸ σχολεῖον, καὶ τὰ περίχωρα, χάρτης αὐτῆς, ἡ ὑδρόγειος σφαῖρα, αἱ πέντε ἤπειροι, τὰ ὀνόματα πάντων τῶν ἐν Εὐρώπῃ κρατῶν καὶ τῶν σπουδαιοτάτων τῶν ἄλλων ἠπείρων μετὰ τῶν πρωτευουσῶν· ἡ Ἑλλάς.

Τάξις Δ'.

Ἐπανάληψις τῶν δεδιδαγμένων, Ἑλληνικὴ χερσόνησος, Μικρὰ Ἀσία, Αἴγυπτος.

Τάξις Ε'.

Αὐστραλία, Ἀφρική, Ἀμερική.

Τάξις Ϛ'.

Ἀσία, Εὐρώπη, πλὴν τῆς Ἑλλάδος.

Τάξις Ζ'.

Ἑλλὰς καὶ τὰ κυριώτατα τοῦ πολιτεύματος.

Φυσικὴ ἱστορία καὶ κοσμογραφία.

Τάξις Γ'.

Περιγραφὴ ζῴων καὶ φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν καὶ σύγκρισις αὐτῶν, νυκτερίς, θώς, ἄρκτος, ἀσπάλαξ, γύψ, ἀετός, ἔποψ, κόκκυξ, κίχλα, ἀηδών,

κύκνος, καρχαρίας, ξιφίας, θύννος, ἀτταχεύς, πίννα, σηπύη, τευθίς, σκορπίος, ἀστακός, κοράλλιον, νικοτιανή, εὐφόρδιον, ἀμάραχος (μαντζουράνα), μαλάχη, ἀμανίτης, κάνναβις, λῖνον, φοῖνιξ, καφφέα, σίδηρος, χαλκός, μόλυβδος, κασσίτερος, ψευδάργυρος, ἄργυρος, χρυσός, μάρμαρον, ἄνθραξ, ἀδάμας.

Τάξις Δ.

Περιγραφὴ ζώων καὶ φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν, σύγκρισις αὐτῶν, πίθηκος, ἐνυδρίς, λέων, τίγρις, μακρόπους, ὕστριγξ, μυρμηκοφάγος, ῥινόκερως, ἐλέφας, καμηλοπάρδαλις, φώκη. φάλαινα, φυσητήρ, παραδείσιον πτηνόν, τέτραξ, στρουθοκάμηλος, φοινικόπτερος, βόας, κροταλίας, κροκόδειλος, ταινία, ἐγχυματικὰ ζωΰφια· φοῖνιξ, γαλακτόδενδρον, ἐλαστικὸν κόμμι, ἰνδικόν, κινάμωμον·

Τάξις Ε'.

Σωματολογία καὶ ὑγιεινή.

Τάξις Ϛ'.

Συστηματικὴ διδασκαλία ζώων καὶ φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν.

Τάξις Ζ'.

Κοσμογραφία.

Φυσικὴ καὶ χημεία.

Τάξις Ϛ'.

Περὶ θερμότητος, περὶ τήξεως καὶ ἐξατμίσεως, μετεωρολογικὰ φαινόμενα, μηχανικὰ φαινόμενα τῶν ὑγρῶν καὶ τῶν ἀερίων.

Τάξις Ζ'.

Περὶ φωτός, μηχανικὰ φαινόμενα στερεῶν σωμάτων, περὶ μαγνητισμοῦ, περὶ ἠλεκτρισμοῦ, στοιχεῖα χημείας, τροφαὶ ἀνθρώπου.

Ἰχνογραφία.

Τάξις Α'. καὶ Β'.

Γραμμικὴ ἰχνογραφία ἐπὶ ἐστιγμένων τετραδίων, οἷα τὰ τοῦ Φραντζισκάκη.

Τάξις Γ'.

Γραμμικὴ ἰχνογραφία. Ἁπλᾶ μονόγραμμα σχήματα, κύκλοι καὶ πρίσματα.

Τάξις Δ'.

Ἀντιγραφὴ σχημάτων ἁπλῶν ἄνευ σκιῶν, οἷον φύλλων, ἀγγείων, μαιάνδρων, ὀφθαλμῶν, ὤτων, χειρῶν, ἁπλῶν κατατομῶν ἀνθρώπου κτλ.

Τάξις Ε'.

Ἰχνογράφησις στερεῶν σωμάτων· οἷον πρισμάτων, τετραπλεύρων, κύκλων, ἐλλείψεων, ἁπλῶν κοσμημάτων, μερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος κτλ. κατὰ παραδείγματα ἐκ ξύλου ἢ γύψου.

Τάξις ϛ'.

Ἰχνογράφησις μερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος μετὰ σκιῶν τελείως ἐπεξειργασμένων· οἷον ὤτων, χειρῶν, ποδῶν, κεφαλῶν κτλ. κατὰ παραδείγματα ἐκ γύψου. Ἀντιγραφὴ σχημάτων μερῶν ἀρχιτεκτονικῶν· οἷον βάσεων κιόνων, κιονοκράνων, διαζωμάτων, θυρωμάτων.

Τάξις Ζ'.

Ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια τῶν τριῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ῥυθμῶν καὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ. Στοιχεῖα προοπτικῆς.

Ὠδική.

Τάξις Α'.

Ἁπλᾶ ᾄσματα κατ' ἀκοήν· οἷον, Τριαντάφυλλον κλειστό. Χιόνι πέφτει 'ς τὴν αὐλή. Λαγουδάκι μου καλό. Ἔλειψε τὸ χιόνι. Τί βραδιά, τί βραδιά. Μὲ καράβι 'ς τὰ ταξείδια.

Τάξις Β'.

Ἁπλᾶ μονόφωνα ᾄσματα κατ' ἀκοήν. Ὠδικαὶ ἀσκήσεις ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς πέμπτης.

Τάξις Γ'.

Μονόφωνα ᾄσματα, ἀσκήσεις ᾠδικαὶ ἀπὸ τῆς νήτης μέχρις ὑπάτης, γνῶσις τῶν φθογγοσήμων.

Τάξις Δ'.

Δίφωνα ᾄσματα καὶ ἀσκήσεις ῥυθμικαί.

Τάξις Ε'.
Τάξις Ϛ'.
Τάξις Ζ'. } Δίφωνα ᾄσματα καὶ ἀσκήσεις ἐπὶ τῆς κλίμακος

Γυμνάσιον.

Τάξις Α'.

Παιδιαὶ καὶ ἀσκήσεις ἀνόργανοι· οἷον, ἡ γάτα καὶ ὁ ποντικός, ὁ δρόμος κτλ.

Τάξις Β'.

Παιδιαὶ καὶ εὔκολοι σωματικαὶ ἀσκήσεις ἄνευ ὀργάνων.

Τάξις Γ'.

Ἀσκήσεις κατὰ χώραν, τὸ βάδισμα καὶ τὰ διάφορα τοῦ βαδίσματος εἴδη, ὁ δρόμος, ἡ στροφὴ τοῦ σώματος· παιδιαί.

Τάξις Δ'.

Αἱ ἀσκήσεις τῆς Γ' τάξεως.

Τάξις Ε', Ϛ' καὶ Ζ'.

Ἐνόργανος γυμναστική, ἀνάλογος πρὸς τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παίδων ἑκάστης τῶν τάξεων τούτων.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΜΕΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΜΕΤΑ ΠΡΑ-

Α'. ΩΡΑΙ

Γυμνάσιον [1]

	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'	Ζ'	Η'
Θρησκευτικά	2	2	2	2	2	2	2	2
Ἑλληνικά	12	12	12	12	12	12	11	11
Λατινικά	—	—	—	3	4	5	4	4
Μαθηματικά	3	3	3	3	3	3	3	3
Γερμανικά	—	—	3	2	2	2	2	2
Γαλλικά	—	4	4	3	3	3	3	3
Ἱστορία	2	2	2	2	2	2	2	2
Γεωγραφία	2	2	2	2	2	1	1	—
Φιλοσοφικά	—	—	—	—	—	1	2	2
Φυσική πειραματική	—	—	—	—	—	—	2	2
Κοσμογραφία	—	—	—	—	—	—	—	1
Χημεία	—	—	—	—	—	—	—	1
Φυσική ἱστορία	2	2	2	1	—	—	—	—
Ἰχνογραφία	2	2	1	1	1	1	—	—
Καλλιγραφία	1	1	—	—	—	—	—	—
Μουσική	2	1	1	1	1	—	—	—
Γυμναστική	2	2	2	2	2	2	2	2
	30	33	34	34	34	34	34	35

ΣΗΜ. Αἱ διὰ παχέων ἀριθμῶν δηλούμεναι ὧραι διδασκαλίας εἶνε κοιναὶ τοῦ γυμνασίου καὶ τοῦ ἑτέρου ἢ ἀμφοτέρων τῶν ἄλλων τμημάτων, αἱ δὲ διὰ κυρτῶν τοῦ πρακτικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ τμήματος.

[1] Εἰς τὸ γυμνάσιον ἐγγράφονται οἱ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς δημοτικῆς σχολῆς συμπληρώσαντες μαθηταί.

ΚΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Πρακτικὸν Τμῆμα

	ΣΤ'	Ζ'	Η'
Θρησκευτικὰ	2	2	2
Ἑλληνικὰ	8	8	8
Μαθηματικὰ	6	6	6
Γερμανικὰ	3	3	3
Γαλλικὰ	5	5	5
Ἱστορία	2	2	2
Γεωγραφία	2	—	—
Φιλοσοφικὰ	2	—	—
Φυσικὴ πειραματικὴ	2	2	2
Κοσμογραφία	—	1	1
Χημεία καὶ ὀρυκτολ.		2	3
Ἰχνογραφία	2	3	2
Γυμναστικὴ	2	2	2
	36	36	36

Ἐμπορικὸν Τμῆμα

	ΣΤ'	Ζ'	Η'
Θρησκευτικὰ	2	2	2
Ἑλληνικὰ	5	5	5
Μαθηματικά	3	3	3
Ἀγγλικὰ	3	3	3
Γαλλικὰ	5	5	5
Ἱστορία πολιτικὴ	2	2	—
» ἐμπορικὴ	—	—	2
Ἐμπορικὴ γεωγραφία καὶ ἀπογραφικὴ (στατιστικὴ)	1	1	1
Φιλοσοφικὰ	2	—	—
Φυσικὴ πειραματικὴ	2	2	2
Ἐμπ. φυσικὴ ἱστορία	2	—	—
Χημεία τεχνουργικὴ	—	1	2
Ἐμπορικὰ			
Ἐμπ. γραφ. ἐργασίαι	1	—	—
Ἐμπορικὴ λογιστικὴ	3	3	2
Διπλογραφία	—	2	2
Ἀλληλογραφ. ἐμπορ.	—	1	1
Ἐμπορ. δίκαιον	—	1	1
Καλλιγραφία	1	1	1
Ἰχνογραφία	2	2	2
Γυμναστικὴ	2	2	2
	36	36	36

Β'. ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Θρησκευτικά.

Τάξις Α'.

Γεωγραφία τῆς Παλαιστίνης καὶ ἱερὰ ἱστορία κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἀπομνημόνευσις ῥητῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, σχετιζομένων πρὸς τὴν διδασκαλίαν. Ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα*.

* 1) Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου. — 2) Μέγαν εὕρατο. — 3) Σήμερον τῆς εὐδοκίας Θεοῦ. — 4) Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν. — 5) Ὡς τῶν ἀποστόλων πρωτόκλητος. — 6) Οἱ τῶν ἀποστόλων ὁμότροποι. — 7) Κανόνα πίστεως. — 8) Ἡ γέννησίς σου Χριστέ. — 9) Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν — 10) Ἐπεφάνης σήμερον. — 11) Ἐν τοῖς ῥείθροις. — 12) Ἔργοις λάμψαντες. — 13) Χαῖρε κεχαριτωμένη. — 14) Κύριε τῶν δυνάμεων. — 15) Τὴν κοινὴν ἀνάστασιν. — 16) Χριστὸς ἀνέστη. — 17) Ἐσφραγισμένου τοῦ μνήματος. — 18) Ὡς τῶν αἰχμαλώτων. — 19) Μεσούσης τῆς ἑορτῆς. — 20) Ἀνελήφθης ἐν δόξῃ. — 21) Τοῦ Σταυροῦ Σου τὸν τύπον. — 22) Εὐλογητὸς εἶ Χριστέ. — 23) Μετεμορφώθης ἐν τῷ ὄρει. — 24) Τὴν ἄχραντον εἰκόνα Σου.

Τάξις Β'.

Ἱστορία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἀπομνημόνευσις ῥητῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, σχετιζομένων πρὸς τὴν διδασκαλίαν. Ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα *.

* 1) Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ σταυρῷ. — 2) Προστασία τῶν Χριστιανῶν. — 3) Ὁ καθαρώτατος ναός. — 4) Ἡ παρθένος σήμερον. — 5) Ἡ παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον. — 6) Ὁ τῶν ὅλων Κύριος. — 7) Φαρισαίου φύγωμεν. — 8) Τῆς πατρῴας δόξης Σου. — 9) Νῦν ὁ καιρὸς τῶν ἀρετῶν. — 10) Τῇ ὑπερμάχῳ. — 11) Τῷ θρόνῳ ἐν οὐρανῷ. — 12) Εἰ καὶ ἐν τάφῳ. — 13) Τὴν ὑπὲρ ἡμῶν

πληρώσας οἰκονομίαν. — 14) Ὅτε καταβάς. — 15) Ὡς ἀπαρχὰς τῆς φύσεως. — 16) Τοῦ λίθου σφραγισθέντος. — 17) Ὅτε κατῆλθες. — 18) Εὐφραινέσθω. — 19) Τὸ φαιδρόν. — 20) Τὸν συνάναρχον. — 21) Ἀγγελικαι. — 22) Κατέλυσας. — 23) Ἐξ ὕψους.

Τάξις Γ'.

Ἐξέτασις γενικωτέρα καὶ περιεκτικωτέρα τῶν κυριωτάτων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τῶν εἰς τὴν ἐνανθρώπισιν τοῦ Σωτῆρος ἀναφερομένων. Ἀπομνημόνευσις ῥητῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, σχετιζομένων πρὸς τὴν διδασκαλίαν. Ἄσματα ἐκκλησιαστικά *.

* 1) Δοξολογία, ἦχος Γ'. 2) Σήμερον σωτηρία. — Ἀμήν. Κύριε ἐλέησον —παράσχου Κύριε—Σοὶ Κύριε. 3) Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου—Σῶσον ἡμᾶς, υἱὲ Θεοῦ. 4) Ὁ μονογενής. Δεῦτε προσκυνήσωμεν. 5) Ἅγιος ὁ Θεός.— Τὸν Σταυρόν Σου.—Ὅσοι εἰς Χριστόν. 6) Πολυχρόνιον—Κύριε σῶσον τοὺς εὐσεβεῖς. 7) Ἀλληλούϊα — Δόξα Σοί, Κύριε, δόξα Σοί. 8) Πατέρα, υἱόν. 9) Ἔλαιον εἰρήνης — καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου· ἔχομεν—ἄξιον καὶ δίκαιον. 10) Ἅγιος ἅγιος ἅγιος—Ἀμὴν 11) Σὲ ὑμνοῦμεν. 12) Ἄξιόν ἐστι. 13) Εἷς ἅγιος. 14) Εἴδομεν τὸ φῶς. Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου—Ἀμήν. 15) Μυστικὸς εἶ, Θεοτόκε. 16) Ἄγγελοι τὴν εἴσοδον. 17) Μάγοι καὶ ποιμένες. 18) Προφῆτα, ἄφες ἄρτι—Ὦ τῶν ὑπὲρ νοῦν. 19) Θεοτόκε, ἡ ἐλπίς. 20) Θεὸς Κύριος—συστήσασθε. 21) Ὁ Ἄγγελος ἐβόα. 22) Σὲ τὴν φαεινήν. 23) Σὲ τὴν ὑπὲρ νοῦν. 24) Χαίροις ἄνασσα. 25) Νῦν τὰ ἀνήκουστα. 26) Αἱ γενεαὶ πᾶσαι—Νενίκηνται. 27) Χερουβικὸν σύντομον. 38) Κοινωνικὸν σύντομον. 29) Εὐαγγελίζου, γῆ.

Τάξις Δ'.

Ἑρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κατ' ἐκλογὴν μετὰ στοιχειώδους εἰσαγωγῆς. Ἄσματα ἐκκλησιαστικά *.

* 1) Σταυρὸς ὁ φύλαξ πάσης. 2) Ἣν πάλαι προκατήγγειλε, 3) Ἐπεσκέψατο. 4) Ἐπεφάνη ὁ Σωτήρ. 5) Ἀκατάληπτόν ἐστι. 6) Τὸν νυμφῶνα. 7) Τὸν λῃστήν. 8) Σαρκὶ ὑπνώσας. 9) Σήμερον ἔαρ μυρίζει. 10) Ἐμῶν μελῶν χειρί Σου. 11) Τῶν μαθητῶν ὁρώντων. 12) Φῶς ὁ πατήρ. 13) Ὁ γλυκασμὸς τῶν ἀγγέλων. 14) Καὶ Σὲ μεσίτριαν. 15) Χρυσοπλοκώτατε πύργε. 16) Ἀπόστολοι ἐκ περάτων. 17) Ὁ οὐρανὸς τοῖς ἄστροις. 18) Ἀπὸ τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν. 19) Τὴν τιμωρίαν, 20) Δέσποινα καὶ μήτηρ. 21) Ὅτι Χριστὸς ἐγήγερται 22) Συγκεκλεισμένων Δέσποινα.

23 Ἀκατάληπτόν ἐστιν.
Ἀγκαλίζεται χερσί.
Γένος ἅπαν τῶν βροτῶν.
Δεῦτε ἴδετε Χριστόν.
Ἐπιβλέπει πρὸς τὴν γῆν.
Ζήσας ἔτη Συμεών.
Ἡ λαβὶς ἡ μυστική.
Θέλων ἐνηνθρώπισας.
Κατελθόντ' ἐξ οὐρανοῦ.
Λάμπρυνόν μου τὴν ψυχήν.
Μητροπάρθενε ἁγνή.
Νῦν ἀπόλυσον ζητῶ.
Ὃν οἱ ἄνω λειτουργοί.
Ἡ τῇ φύσει μὲν μονάς.
Θεοτόκε ἡ ἐλπίς.

Ταῦτα θὰ ψάλλωσιν οἱ μαθηταὶ διχῇ διανεμηθέντες (2 Φεβρουαρίου)

24 Μεγάλυνον ψυχή μου τὸν ἐκ τῆς παρθένου.
» » » τὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ.
» » » τὸν ὑπὸ τῶν μάγων.
» » » τὸν ὑπὸ ἀστέρος.
Σήμερον ἡ παρθένος τίκτει τὸν Δεσπότην.
» ὁ Δεσπότης τίκτεται ὡς βρέφος.
» οἱ ποιμένες ὁρῶσι τὸν Σωτῆρα.
» ὁ Δεσπότης ῥάκει σπαργανοῦται.
» πᾶσα κτίσις ἀγάλλεται καὶ χαίρει.
Μάγοι καὶ ποιμένες ἦλθον . . .
Οὐράνιαι δυνάμεις . . :
Μεγάλυνον ψυχή μου τὴν ἁγνὴν παρθένον,
Τὴν γεννησαμένην Χριστὸν τὸν βασιλέα.

Καὶ ταῦτα ἐν ἡμιχορίοις ᾀσθήτωσαν (25 Δεκεμβρίου)

Τάξις Ε'.

Ἑρμηνεία τῆς Καινῆς Διαθήκης κατ' ἐκλογὴν μετὰ στοιχειώδους εἰσαγωγῆς. Ἄσματα *.

* 1) Τὴν ὡραιότητα. 2) Δεῦτε ἴδωμεν πιστοί. 3) Τὸν τάφον Σου. 3) Τὰ πάθη τὰ σεπτά. 5) Ὁ μέγας στρατηγός. 6) Τὸν νυμφίον ἀδελφοί. 7) Τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου. 8) Ὁ Ἰούδας τῇ γνώμῃ. 9) Ἰδοὺ ὁ νυμφίος. 10) Ὅτε οἱ

ἔνδοξοι μαθηταί. 11) Διὰ ξύλου — τὸν τοῦ νόμου— Θεοκτόνων ὁ ἑσμός. 12) Ὅτε παρέστης. 13) Ποῖός Σε τρόπος, 14) Ὢ πῶς Ἰούδας. 15) Ἐξηγόρασας. 16) Ὁ Σταυρός Σου. Κύριε. 17) Τὰ εὐλογητάρια (6 τὸν ἀρ.). 18) Ἐκ νεότητός μου—Οἱ μισοῦντες. 19) Ἁγίῳ Πνεύματι .... Ἁγίῳ πνεύματι ἀναβλύζει ...

Τάξις ΣΤ'.

Κατήχησις καὶ λειτουργική. Ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα *.

* 1) Φωνὴ Κυρίου. 2) Σήμερον τῶν ὑδάτων· 3) Ὡς ἄνθρωπος. 4) Εὐφραίνεσθε, δίκαιοι. 5) Ὁ πλεῖστος ὄχλος, Κύριε. 6) Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγήν. 7) Ἤδη βάπτεται. 8) Τῶν οὐρανίων ταγμάτων. 9) Πανεύφημοι μάρτυρες. 10) Οἶκος τοῦ Εὐφραθᾶ. 11) Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου. 12) Ποίους εὐφημιῶν. 13) Ὡς γενναῖον. 14) Ἔδωκας σημείωσιν, 15) Ὁ ἐξ ὑψίστου. 16) Χαίροις ἀσκητικῶν. 17) Ὅλην ἀποθέμενοι. 18) Αἱ Ἀγγελικαί. 19) Ὢ τοῦ παραδόξου ... 20) Τί ὑμᾶς καλέσωμεν.

Τάξις Ζ'.

Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα *.

* 1) Χριστὸς γεννᾶται.—2) Ἔσωσε λαόν.—3) Θεὸς ὢν εἰρήνης.—4) Νεῦσον πρὸς ὕμνους.—5) Οἱ παῖδες εὐσεβείᾳ.—6) Τῷ παντάνακτος.—7) Μυστήριον ξένον.—8) Βυθοῦ ἀνεκάλυψε.—9) Στίβει θαλάσσης.—10) Ὅσοι παλαιῶν. 11) Ἐχθροῦ ζοφώδους.— 12) Ἐλευθέρα μὲν ἡ κτίσις —13) Τὴν ἀνάστασίν Σου. —14) Ἀναστάσεως ἡμέρα.—15) Δεῦτε πῶμα.—16) Ἐπὶ τῆς θείας.—17) Ὀρθρίσωμεν.—18) Κατῆλθες.—19) Οἱ παῖδες.—20) Αὕτη ἡ κλητή.—21) Φωτίζου.—22) Ὢ θείας.—23) Ὢ Πάσχα.—24) Πάσχα ἱερόν.—25) Δεῦτε ἀπὸ θέας.—26) Αἱ μυροφόροι.—27) Πάσχα τὸ τερπνόν.—28) Ἀναστάσεως ἡμέρα καὶ λαμπρυνθῶμεν.

Τάξις Η'

Χριστιανικὴ ἠθική. Ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα *.

* Ὁ ἐπιτάφιος θρῆνος. Μυσταγωγῶν Σου, Κύριε, τοὺς μαθητὰς ἢ Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον.

Σημ. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα ἐξηγοῦνται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, απομνημονεύονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς προσευχῆς ψάλλονται, εἰ δυνατόν

Ἑλληνικά.

Τάξις Α′

Γραμματικῆς τὸ τυπικὸν μέχρι τοῦ τέλους τῶν εἰς ω ῥημάτων μετὰ τῶν γενικωτέρων κανόνων καὶ ἄσκησις εἰς αὐτὸ ἐπὶ ἀναγνωστικοῦ καὶ θεματικοῦ βιβλίου, οἷα τὰ τῶν Wesener καὶ Lattmann καὶ τὰ ὅμοια. ὧραι........................... 7

Ἀπαγγελία ἐπικῶν ποιημάτων τῆς νεωτέρας γλώσσης μετὰ προηγουμένην ἐξήγησιν αὐτῶν. ὥρα................. ½

Συνθέσεις ἀπὸ διηγήσεως μύθων καὶ διηγηματίων. ὥρ.... 1 ½

Ἑρμηνεία μύθων, ἀποφθεγμάτων, διηγηματίων καὶ ἐκ τῆς μυθολογίας τῇ βοηθείᾳ τοῦ διδασκάλου. ὧραι............ 3

Τάξις Β′.

Γραμματικῆς ἐπανάληψις τοῦ δεδιδαγμένου μετὰ τῶν μερικωτέρων κανόνων καὶ διδασκαλία τοῦ ὑπολοίπου πλὴν τοῦ ἐτυμολογικοῦ καὶ ἄσκησις εἰς αὐτὴν ἀπὶ ἀναγνωστικοῦ καὶ θεματικοῦ βιβλίου. ὥρ. 6

Ἀπαγγελία ἐπικῶν ποιημάτων τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης. ὥρ. ½

Συνθέσεις ἀπὸ διηγήσεως μύθων μᾶλλον ἐκτεταμένων καὶ διηγημάτων. ὥρ. .... 1 ½

Ἑρμηνεία ἐκ τῆς Ἀναβάσεως τοῦ Ξενοφῶντος. ὧραι.... 4

Σημ. Ἡ ἄσκησις εἰς τὴν γραμματικὴν ἔν τε τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ τάξει γίνεται καθ' ἑκάστην ἐπὶ μὲν τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου προφορικῶς, ἑρμηνεύοντος τοῦ διδασκάλου τὰς ἀγνώστους λέξεις, ἐπὶ δὲ τοῦ θεματικοῦ τὸ πλεῖστον προφορικῶς καὶ μέρος γραπτῶς, μεταφράζοντος τοῦ διδασκάλου ἐκ τῆς νεωτέρας εἰς τὸ ἀρχαῖον. Ἡ δὲ ἑρμηνεία γίνεται ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ, ὁδηγοῦντος τοῦ διδασκάλου. Τὸ δ' ἑρμηνευόμενον γράφει ὁ μαθητὴς κατ' οἶκον καὶ μετὰ διόρθωσιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἀντιγράφει εἰς τὸ καθαρόν. Ἐν τοῖς ἑρμηνευομένοις μέρεσι γραμματικαὶ ἀσκήσεις δὲν γίνονται.

Τάξις Γ'

Γραμματικῆς ἐπανανάληψις τοῦ δεδιδαγμένου καὶ διδασκαλία τοῦ ἐτυμολογικοῦ. Ἄσκησις εἰς αὐτὴν ἐπὶ ἀναγνωστικοῦ καὶ θεματικοῦ βιβλίου. Συντακτικόν. Ἁπλῆ πρότασις, διαθέσεις ῥημάτων, Ἀπαρέμφατος, Μετοχή. Πτώσεις κατὰ τὴν δευτέραν ἑξάμηνον. Ἄσκησις εἰς ταῦτα ἐπὶ θεματικοῦ βιβλίου, οἷον τὸ τοῦ Boehme ἢ τοῦ Bauer. ὧραι 5

Ἀπαγγελία ἐπικῶν ποιημάτων. ὥρ.................. 1/2

Συνθέσεις· περιγραφαὶ εἰς τὴν τῶν παίδων ἀντίληψιν προσιτῶν γεγονότων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ ὄντων τῆς φύσεως εὐπεριγράπτων, ἐκτιθεμένων καὶ ἐν εἴδει ἐπιστολῶν. ὥρ..... 1 1/2

Ἑρμηνεία ἐκ τῆς Ἀναβάσεως καὶ τῆς Κύρου Παιδείας κατ' ἐκλογήν. ὧραι 5

Σημ. Αἱ ἀσκήσεις εἴς τε τὴν γραμματικὴν καὶ τὸ συντακτικὸν γίνονται ὡς ἐν τῇ Α' καὶ Β' τάξει, ἡ δὲ ἑρμηνεία ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ, τοῦ διδασκάλου ἑρμηνεύοντος τὰς ἀγνώστους αὐτῷ λέξεις καὶ ἀναγινώσκοντος τὸ ἑρμηνευτέον χωρίον κατὰ σύνταξιν· τὸ δ' ἑρμηνευθὲν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διορθωθὲν ἀντιγράφεται εἰς καθαρόν.

Τάξις Δ'.

Συντακτικόν. Περὶ ἁπλῆς καὶ συνθέτου προτάσεως, Ἄσκησις εἰς αὐτὰς ἐπὶ θεματικοῦ βιβλίου. ὧραι...................... 5

Ἀπαγγελία ἐκ δραματικῶν ποιημάτων. ὥρ............ 1/2

Συνθέσεις. Περιγραφαὶ γεγονότων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ ὄντων τῆς φύσεως. Ἐπιστολογραφία. ὥρα........... 1 1/2

Ἑρμηνεία ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ ἐκ τοῦ Ἡροδότου, ἐξηττικισμένου κατὰ τοὺς τύπους, Ἀγησιλάου καὶ τῶν εὐληπτοτέρων τῶν Ἀπομνημονευμάτων. ὧραι......... 5

Σημ. Αἱ μὲν συντακτικαὶ ἀσκήσεις ἐπὶ τῶν θεματικῶν βιβλίων γίνονται καθ' ἑκάστην τὸ πλεῖστον προφορικῶς καὶ μέρος γραπτῶς, ἡ δ' ἑρμηνεία γραπτὴ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ κατ' οἶκον καὶ διορθωθεῖσα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ἀντιγράφεται.

Τάξις Ε'.

Ἐπανάληψις τῶν κυριωτάτων τοῦ *συντακτικοῦ* (Ἀπαρέμφατον,

Κατηγορηματική μετοχή, Πτώσεις, Προτάσεις), διδασκαλία τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ συντακτικοῦ μετ' ἀσκήσεων ἐπὶ θεματικοῦ βιβλίου ὥρ.5·

Συνθέσεις. Συγκρίσεις συγκεκριμένων ὑποκειμένων καὶ γεγονότων, περιλήψεις δεδιδαγμένων μερῶν τῶν συγγραφέων ἅπαξ τοῦ μηνός. *Ἀπαγγελία* λυρικῶν καὶ δραματικῶν ποιημάτων τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης. ὥρα 1

Ἑρμηνεία. Ἀπομνημονευμάτων καὶ Οἰκονομικοῦ Ξενοφῶντος, Εὐαγόρου, Πλαταϊκοῦ, Πανηγυρικοῦ, Ἀρεοπαγιτικοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ κατ' Ἐρατοσθένους, κατ' Ἀγοράτου καὶ Δήμου καταλύσεως Λυσίου, τοῦ κατὰ Λεωκράτους Λυκούργου, ἱστορικῶν μερῶν Θουκυδίδου. Ὡς εἰσαγωγὴ δὲ εἰς τὴν ἑρμηνείαν, περὶ ἱστοριογραφίας συντόμως. ὧραι 6

Σημ. Αἱ μὲν συντακτικαὶ ἀσκήσεις γίνονται ὡς καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ τάξει, ἡ δ' ἑρμηνεία προφορικὴ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ, ἣν ὁ διδάσκαλος ἐπαναλαμβάνει ὅλην ἀκριβῶς ἐν τέλει τοῦ μαθήματος.

Τάξις ΣΤ'.

Ἄσκησις εἰς τὸ Ἀττικιστὶ γράφειν· ὧραι............. 3

Συνθέσεις κατὰ βιβλίον, οἷον τὸ τοῦ Deffner, ἀπ' ἀρχῆς.

Ἀπαγγελία δημηγοριῶν τοῦ Ξενοφῶντος. ὥρα........... 1

Ἑρμηνεία Δημοσθένους περὶ Ῥοδίων ἐλευθερίας καὶ Φιλιππικῶν. Ὁμήρου Ὀδυσσείας. Σύντομος εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον καὶ περὶ ἑξαμέτρου· ἐκ τοῦ Θουκυδίδου τῆς περιγραφῆς τοῦ λοιμοῦ, πολιορκίας τῶν Πλαταιῶν, Κερκυραϊκῶν, Σικελικῶν κ.λ.π. Ὡς εἰσαγωγὴ δὲ εἰς τὴν ἑρμηνείαν, περὶ ῥητορίας καὶ ῥητορικῆς τέχνης.

Σημ. Ἡ ἄσκησις εἰς τὸ Ἑλληνιστὶ γράφειν γίνεται δὶς μὲν τῆς ἑβδομάδος ἐν τῇ παραδόσει ἀπὸ τεμαχίου ἱστορικῶν Ἀττικῶν συγγραφέων, ἅπαξ δὲ κατ' οἶκον, ἡ δ' ἑρμηνεία ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ τάξει

Τάξις Ζ'.

Ἄσκησις εἰς τὸ Ἀττικιστὶ γράφειν. ὧραι............ 3

Συνθέσεις κατὰ βιβλίον, οἷον τὸ τοῦ Deffner· συνέχεια.

Ἀπαγγελία δημηγοριῶν Ὁμήρου. ὥρα................. 1

Ἑρμηνεία Ὁμήρου Ἰλιάδος, Ἐλεγειακῶν ποιητῶν, Κρίτωνος καὶ Ἀπολογίας Πλάτωνος, δημηγοριῶν Θουκυδίδου, δραμάτων Εὐριπίδου. Ἐκ τῆς μετρικῆς τὰ πρὸς τὸ δρᾶμα. Κατ' οἶκον ἀνάγνωσις ἐκ τῆς

Ὁμήρου Ὀδυσσείας καὶ ἐκ τῶν βίων τοῦ Πλουτάρχου, ὁρίζοντος τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐλέγχοντος τὴν ἐργασίαν τῶν μαθητῶν. Ὡς εἰσαγωγὴ δὲ εἰς τὴν ἑρμηνείαν περὶ ἔπους καὶ λυρικῆς ποιήσεως. ὧραι. 8

Σημ. Ἡ ἄσκησις εἰς τὸ Ἑλληνιστὶ γράφειν γίνεται ἐκ ῥητορικῶν πρὸ πάντων λόγων ἢ ἐκ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος δὶς καθ' ἑβδομάδα ἐν τῇ παραδόσει καὶ ἅπαξ κατ' οἶκον ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς γραφομένης γλώσσης, ἡ δ' ἑρμηνεία ὡς καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ.

Τάξις Η'.

Ἄσκησις εἰς τὸ Ἀττικιστὶ γράφειν. ὧραι 3

Συνθέσεις. Λόγοι ῥητορικοὶ καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν....... 1

Ἑρμηνεία δραμάτων Σοφοκλέους καὶ Αἰσχύλου Περσῶν καὶ Προμηθέως, Πλάτωνος Πρωταγόρου, Γοργίου, Φαίδωνος καὶ ἐκ τῆς Πολιτείας, Δημοσθένους τοῦ περὶ Στεφάνου καὶ τοῦ κατὰ Μειδίου καὶ τοῦ πρὸς Λεπτίνην, Αἰσχίνου τοῦ κατὰ Κτησιφῶντος, Βουκολικῶν ποιητῶν. Ὡς εἰσαγωγὴ δὲ εἰς τὴν ἑρμηνείαν, Περὶ δράματος καὶ φιλοσοφίας. Ἀνάγνωσις κατ' οἶκον ἐκ τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὁμήρου, δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἐκ τῶν μὴ δεδιδαγμένων λόγων τοῦ Δημοσθένους. ὧραι 7

Σημ. Ἡ ἄσκησις εἰς τὸ Ἀττικιστὶ γράφειν γίνεται δὶς μὲν τῆς ἑβδομάδος ἐν τῇ παραδόσει ἐκ ῥητορικῶν λόγων καὶ ἐκ διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, ἅπαξ δὲ κατ' οἶκον ἐν ἰδίαις τῶν μαθητῶν συνθέσεσι.

Γενικαὶ παρατηρήσεις. Ἡ ἐν τῇ παραδόσει γλῶσσα τοῦ τε διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ πρέπει νὰ εἶνε καθαρὰ καὶ ἡ ἑρμηνεία νὰ γίνηται ἐν καθαρευούσῃ γλώσσῃ, μόνον δ' ὅταν πρόκειται ν' ἀποδώσῃ ἀκριβέστερον ὁ διδάσκαλος τὸ ἀρχαῖον κείμενον, δύναται νὰ μεταχειρίζηται καὶ λέξεις τῆς λαλουμένης.

Παρατηρήσεις κατὰ τὴν ἑρμηνείαν γραμματικαὶ μὲν γίνονται μόνον πρὸς ἄρσιν ἑρμηνευτικῶν κωλυμάτων, καλλιλογικαὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἑρμηνείας ῥητόρων καὶ ποιητῶν, ἱστορικαὶ δὲ καὶ πραγματικαὶ ἐν πάσαις ταῖς τάξεσι, σημασιολογικαὶ δὲ ἐν πάσαις ταῖς τάξεσιν ἐπὶ τῶν θεματικῶν ἀσκήσεων μάλιστα, συνωνυμικαὶ δὲ ἀπὸ τῆς τετάρτης καὶ ἐφεξῆς.

Τὰ μάλιστα πρέπει νὰ ἐπιμελῆται ὁ διδάσκων, ὅπως ὁ μαθητὴς τὸν νοῦν τοῦ ἑρμηνευομένου ἔν τε τοῖς καθ' ἕκαστον καὶ ἐν τοῖς καθό-

λου ἀποδίδῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλευθερώτερον ἀπὸ τῆς ἐξηγήσεως.

Ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἱστορικῶν συγγραφέων πρέπει νὰ γίνηται διὰ γεωγραφικῶν πινάκων καὶ εἰκόνων προσώπων, πόλεων καὶ πραγμάτων.

Οἱ διδάσκοντες τὰ Ἑλληνικὰ ἐν τῷ γυμνασίῳ πρέπει νὰ εἶνε πάντες διδάκτορες τῆς φιλολογίας.

Λατινικά.

Τάξις Δ'.

Γραμματικὴ πλὴν τῶν ἀνωμάλων ῥημάτων καὶ τῶν προθέσεων. — Ἀσκήσεις ἐπὶ ἀναγνωστικοῦ καὶ θεματικοῦ βιβλίου καὶ ἀπομνημόνευσις λέξεων.

Τάξις Ε'.

Τὰ λοιπὰ τῆς γραμματικῆς καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ συντακτικοῦ. — Ἀσκήσεις ἐπὶ ἀναγνωστικοῦ καὶ θεματικοῦ βιβλίου. — Ἀπομνημόνευσις λέξεων. — Κατὰ τὸ δεύτερον ἑξάμηνον ἑρμηνεία Εὐτροπίου ἢ Κορνηλίου Νέπωτος.

Τάξις Ϛ'.

Συντακτικόν. — Ἀσκήσεις ἐπὶ ἀναγνωστικοῦ καὶ θεματικοῦ βιβλίου. — Θέματα γραπτὰ ἐπὶ παραδόσεως ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος. — Ἑρμηνεία Καίσαρος καὶ Φαίδρου.

Τάξις Ζ'.

Συντακτικαὶ ἀσκήσεις ἐπὶ θεματικοῦ βιβλίου καὶ θέματα γραπτὰ ἐπὶ παραδόσεως ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος. — Ἑρμηνεία Κικέρωνος, Λιβίου καὶ Μεταμορφώσεων Ὀβιδίου.

Τάξις Η'.

Ἀσκήσεις εἰς τὸ Λατινιστὶ γράφειν καὶ θέματα γραπτὰ ἐπὶ παραδόσεως ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος. — Ἑρμηνεία Σαλλουστίου, Βεργιλίου καὶ Ὁρατίου.

Σημ. Εἰς ἕκαστον συγγραφέα πρέπει νὰ γίνωνται εἰσαγωγαὶ συνοπτικαί, περιλαμβάνουσαι τὴν ἱστορίαν ἑκάστου συγγραφικοῦ εἴδους.

Μαθηματικά.

Τάξις Α'.

Αἱ τέσσαρες πράξεις τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν.

Τάξις Β'.

Κλάσματα, συμμιγεῖς, δεκαδικοί.

Τάξις Γ'.

Αἱ μέθοδοι.

Τάξις Δ'.

Θεωρητικὴ ἀριθμητικὴ πλὴν τῆς τετραγωνικῆς καὶ κυβικῆς ῥίζης.

Τάξις Ε'.

Τετραγωνικὴ καὶ κυβικὴ ῥίζα. Τὰ δύο πρῶτα βιβλία τῆς γεωμετρίας. Ἀρχαὶ ἀλγέβρας.

Τάξις ϛ'.

Ἄλγεβρα μέχρι τοῦ τέλους τῶν δευτεροβαθμίων ἐξισώσεων καὶ μέρος τῆς ἐπιπεδομετρίας.

Τάξις Ζ'.

Ἄλγεβρα μέχρι τέλους καὶ τέλος τῆς ἐπιπεδομετρίας.

Τάξις Η'.

Στερεομετρία, τριγωνομετρία καὶ κοσμογραφία.

Γαλλικά.

Τάξις Β'.

Syllabaire. — *Lecture* composée de propositions Simples et complexes.

Noms des objets les plus usuels-explication du sens des mots, leur orthographe et leur prononciation.

Grammaire : De l'article. Conjugaison des deux auxiliaires-Ecriture.

Τάξις Γ'.

Lecture courante. (Le professeur se préoccupera surtout d'exercer les élèves à bien prononcer).

Traduction de morceaux simples à l'usage de l'enfance.

Grammaire : Explication des règles les plus élémentaires. De l'article, du nom, de la formation du pluriel dans les noms. De l'adjectif. De la formation au féminin dans les adjectifs. Exercices écrits et oraux appliqués aux régles de la Grammaire.Les 4 Conjugaisons. Phrases usuelles—Thémes.

Τάξις Δ'.

Lecture.

Traduction : Télémaque Livre : I. III. V. VII. X. XI.

Grammaire. Révision de la partie étudiée. Du pronom-des différents sortes de pronoms. Du Verbe. Temps. Modes. Observations sur certains verbes des 4 Conjugaisons.

Analyse grammaticale.

Methode de Ahn: Thèmes et Versions.

Exercices de conversation.

Τάξις Ε'.

Traduction. Histoire de Charles XII (Voltaire). La Fontaine: Fables. Récitation.

Grammaire. Révision de la partie étudiée. Verbes irréguliers et défectifs. Du sujet, du régime. Verbes actifs-neutres-pronominaux-impersonnels. Insister sur la conjugaison affirmative, interrogative, negative. De la préposition, de l'adverbe, de la conjonction, de l'interjection. Du participe. Analyse. *Dictées. Conversation. Thèmes et Versions.* (Ahn.)

Τάξις ΣΤ'.

Grammaire : Syntaxe du nom, de l'article, de l'adjectif. Du pronom, du Verbe. Emploi des modes et des temps. Du participe. Analyse Logique. Dictées. *Morceaux choisis.* La

Fontaine: Fables. Racine: Esther. Boileau: Episodes du Lutrin.

Texte grec:

Exercices de langue française.

Τάξις Ζ'.

Grammaire: Etude génèrale et complète.

Morceaux choisis de prose et de vers des classiques français.

Racine: Athalie.

Me de Sévigné: Lettres choisies

Montesquieu: Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains.

Texte grec: Louki Laras (10 prémiers chap.). Vikella.

Τάξις Η'.

Compositions françaises (Simples).

Morceaux choisis de prosateurs et de poètes français des XVI, XVII, XVIII, et XIX. Siècles.

Corneille: Le Cid: Horace.

Racine: Iphigenie; les Plaideurs.

Boileau: Satires et Epitres.

Bossuet: Discours sur l'histoire Universelle.

Fénelon: Dialogue des morts.

Texte grec: Louki Laras.

Ἱστορία.

Τάξις Α'.

Ἑλληνικὴ ἱστορία μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου βιογραφικῶς.

Τάξις Β'.

Βυζαντιακὴ καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων τῆς Ἑλλάδος βιογραφικῶς.

Τάξις Γ'.

Τὰ κυριώτατα τῆς ἱστορίας τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς.

Τάξις Δ'.

Ἑλληνικὴ ἱστορία μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου.

Τάξις Ε'.

Ἱστορία τῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν ἐθνῶν καὶ ἡ Ῥωμαϊκή.

Τάξις ΣΤ'.

Ἱστορία τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ ἰδίᾳ ἡ Βυζαντιακή.

Τάξις Ζ'.

Ἱστορία τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ μάλιστα ἡ Ἑλληνική.

Τάξις Η'.

Θεωρητικὴ ἐξέτασις τῶν εἰς τὸν πολιτισμὸν συντελεσάντων ἱστορικῶν γεγονότων καὶ μάλιστα τῶν Ἑλληνικῶν.

Γεωγραφία.

Τάξις Α'.

Ὑδρόγειος σφαῖρα. Γεωγραφικοὶ ὅροι. Ἐκ τῶν ἠπείρων ἡ Ἀφρικὴ καὶ ἡ Αὐστραλία καὶ ἡ Ἀμερική.

Τάξις Β'.

Ἀσία καὶ Εὐρώπη πλὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου.

Τάξις Γ'.

Ἑλληνικὴ Χερσόνησος πλὴν τῆς Ἑλλάδος, Μικρὰ Ἀσία καὶ Αἴγυπτος.

Τάξις Δ.

Ἑλλάς.

Τάξις Ε'.

Γεωγραφία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν νέαν.

Τάξις ΣΤ'.

Ἐπανάληψις Εὐρώπης καὶ Ἀσίας.

Τάξις Ζ'.

Ἐπανάληψις Ἀφρικῆς Αὐστραλίας καὶ Ἀμερικῆς

Φιλοσοφικά.

Τάξις ΣΤ'.

Σωματολογία. Διαφοραὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν λοιπῶν ζώων, —ἀνθρώπιναι φυλαί, — ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος (ὀστᾶ, χόνδροι, μύες, αἱμοφόρα καὶ λεμφοφόρα ἀγγεῖα, νεῦρα— δέρμα, ἐντόσθια, ἀναπνοή, πέψις, ἐκφόρησις—αἰσθητήρια, φωνητικὰ ὄργανα, διάρθρωσις τοῦ σώματος)—ἡλικίαι τοῦ ἀνθρώπου—αὔξησις,φθίσις,θάνατος. **Ὑγιεινή.** Θρέψις (τροφαί, χημικὴ σύστασις τῶν σπουδαιοτάτων τροφῶν). Θεραπεία τῶν ὀργάνων τῆς ἀναπνοῆς, κινήσεως, αἰσθήσεως καὶ νοήσεως. Θεραπεία τοῦ δέρματος. Περὶ ἐνδυμάτων. Θεραπεία τῆς ὑγιείας κατὰ τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα. Περὶ ἀναπαύσεως καὶ ἐργασίας, περὶ κατοικίας.

Τάξις Ζ'.

Ψυχολογία ἐμπειρική.

Τάξις Η'.

Λογική.

Φυσικὴ πειραματική.

Τάξις Ζ'.

Περὶ τῶν βαρέων σωμάτων καὶ περὶ θερμαντικοῦ.

Τάξις Η'.

Ὀπτική, ἀκουστική, ἠλεκτρισμός, μαγνητισμὸς καὶ ἠλεκτρικὸς μαγνητισμός.

Κοσμογραφία.

Τάξις Η'.

Ἰδὲ Μαθηματικά.

Χημεία.

Τάξις Ζ'.

Στοιχεῖα χημείας.

Φυσικὴ ἱστορία.

Τάξις Α'.

Κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἑξάμηνον τῶν φυτῶν τὰ φανερόγαμα, τῶν θηλαστικῶν καὶ πτηνῶν τὰ γνωστότατα, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, περιγραφὴ τῶν φανερογάμων φυτῶν κατὰ παραβολὴν πρὸς ἄλληλα καὶ σπονδυλωτῶν ζῴων ὁμοίως.

Τάξις Β'.

Τὸ Λινναίου σύστημα, διασαφούμενον διὰ τῶν κυριωτάτων εἰδῶν. Ὁρισμὸς φυτῶν, τάξεις τῶν σπονδυλωτῶν ζῴων, τὰ κυριώτατα εἴδη τῶν ἀρθροζῴων.

Τάξις Γ'.

Τὰ κυριώτατα γένη τῶν φυτῶν, στοιχεῖα τῆς ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογίας τῶν φυτῶν, τάξεις τῶν ἀρθροζῴων καὶ τὰ κυριώτατα εἴδη τῶν λοιπῶν ὁμοιοταξιῶν.

Τάξις Δ'.

Τὰ ἁπλούστατα κρυσταλλικὰ σχήματα. Αἱ φυσικαὶ καὶ αἱ κατὰ τὸ σχῆμα ἰδιότητες τῶν συνηθεστάτων καὶ τῶν μάλιστα διδακτικῶν ὀρυκτῶν. Στοιχεῖα γεωλογίας.

Ἰχνογραφία.

Τάξις Α'.

Ἰχνογράφησις στερεῶν σωμάτων, οἷον πρισμάτων, τετραπλεύρων, κύκλων, ἐλλείψεων, ἁπλῶν κοσμημάτων, μερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος κτλ. κατὰ παραδείγματα ἐκ ξύλου ἢ γύψου. Ἀντιγραφὴ σχημάτων μερῶν ἀρχιτεκτονικῶν, οἷον βάσεων, κιόνων, κιονοκράνων, διαζωμάτων, θυρωμάτων κτλ.

Τάξις Β'.

Ἰχνογράφησις μερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος μετὰ σκιῶν τελείως

ἐπεξειργασμένων, οἷον ὤτων, χειρῶν, ποδῶν, κεφαλῶν κλπ. κατὰ παραδείγματα ἐκ γύψου. Ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια τῶν τριῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ῥυθμῶν καὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ. Στοιχεῖα προοπτικῆς.

Τάξις Γ'.

Ἰχνογράφησις ἐκμαγείων ἀρχαίων ἀγαλμάτων, κατὰ πρῶτον μὲν προτομῶν, εἶτα δὲ καὶ ὅλων ἀγαλμάτων. Σχέδια τοπείων.

Τάξις Δ'.

Ἀντιγραφὴ κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς φύσεως, οἷον τοπείων, ἀνθέων, δένδρων, ζῴων, ἀνθρώπων κλπ.

Σημ. Ὁ διδάσκαλος ἐν ἡμέραις σχολῆς ἐξέρχεται μετὰ τῶν μαθητῶν εἰς μέρη κατάλληλα πρὸς ἀπεικόνισιν καὶ ὁδηγεῖ αὐτούς.

Τάξις Ε'.

Ἀρχαὶ ὑδατογραφίας ἢ κατὰ παραδείγματα ἢ κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς φύσεως.

Τάξις ς'.

Ὑδατογραφία.

Γ'. ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

Θρησκευτικά.

Τὰ καὶ ἐν ταῖς ἀντιστοίχοις τάξεσι τοῦ γυμνασίου.

Ἑλληνικά.

Τάξις Ϛ'.

Ἄσκησις εἰς τὸ Ἑλληνιστὶ γράφειν. ὥρα.............. 1

Συνθέσεις καὶ ἀπαγγελία ὡς ἐν τῇ ἀντιστοίχῳ τάξει τοῦ γυμνασίου. ὧραι 2

Ἑρμηνεία ὡς ἐν τῇ ἀντιστοίχῳ τάξει τοῦ γυμνασίου. ὧραι. 5

Τάξις Ζ'.

Ἄσκησις εἰς τὸ Ἑλληνιστὶ γράφειν ὥρα 1

Συνθέσεις καὶ ἀπαγγελία ὡς καὶ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει τοῦ γυμνασίου. ὧραι 2

Ἑρμηνεία ὡς ἐν τῇ ἀντιστοίχῳ τάξει τοῦ γυμνασίου. ὧραι. 5

Τάξις Η'.

Ἄσκησις εἰς τὸ Ἑλληνιστὶ γράφειν. ὥρα............... 1

Συνθέσεις κατὰ τὰ ἐν τῇ Η' τάξει τοῦ γυμνασίου. ὧραι... 2

Ἑρμηνεία ὡς ἐν τῇ Η' γυμνασίου. ὧραι.............. 5

Μαθηματικά.

Τάξις Ϛ'.

Ἄλγεβρα μέχρι τέλους τῶν δευτεροβαθμίων ἐξισώσεων καὶ τὰ ὑπολειπόμενα δύο βιβλία τῆς ἐπιπεδομετρίας μετ'ἀσκήσεων. ὥρας 6

Τάξις Ζ'.

Ἀλγέβρας συνέχεια μέχρι τέλους καὶ στερεομετρία μετ' ἀσκήσεων. ὥρας..... 6

Τάξις Η'.

Τριγωνομετρία καὶ παραστατικὴ γεωμετρία μετ'ἀσκήσεων. ὥρ. 6.

Γερμανικά.

Ἀνὰ τρεῖς ὥρας καθ' ἑβδομάδα ἐν τῇ Ϛ', Ζ' καὶ Η' τάξει.

Γαλλικά.

Τὰ τῶν ἀντιστοίχων τάξεων τοῦ γυμνασίου ἐκτενέστερον ἀνὰ 5 ὥρας καθ' ἑβδομάδα.

Ἱστορία.

Ἡ τῶν ἀντιστοίχων τάξεων διδασκαλία.

Γεωγραφία.

Τάξις Ϛ'.

Πολιτική. Ἐπανάληψις Ἀφρικῆς, Αὐστραλίας καὶ Ἀμερικῆς. ὥρ. 1.
Φυσικὴ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας. ὥρα 1.

Φιλοσοφικά.

Τάξις Ϛ'.

Φιλοσοφικὴ προπαιδεία. Σύνοψις ψυχολογίας καὶ λογικῆς. ὧραι 2.

Φυσικὴ πειραματική.

Τάξις Ϛ'.

Περὶ τῶν βαρέων σωμάτων. ὧραι.................. 2

Τάξις Ζ'.

Θερμαντικόν, μαγνητισμός, ἠλεκτρισμός. ὧραι.......... 2

Τάξις Η'.

Ὀπτική, ἀκουστική. ὧραι...................... 2

Κοσμογραφία.

Τάξις Ζ'.

Κοσμογραφία. ὥρα........................... 1

Τάξις Η΄.

Κοσμογραφία. Συνέχεια καὶ τέλος. ὥρα.............. 1

Χημεία καὶ ὀρυκτολογία.

Τάξις Ζ΄.

Χημεία. Ὁρισμὸς τῶν χημικῶν φαινομένων. Νόμοι αὐτῶν. Τὰ μεταλλοειδῆ καὶ αἱ ἑνώσεις αὐτῶν. Στοιχειομετρικαὶ ἀσκήσεις.

Ὀρυκτολογία. Φυσικὰ καὶ χημικὰ γνωρίσματα τῶν ὀρυκτῶν. Στοιχεῖα κρυσταλλογραφίας. Ὁρισμὸς τῶν μεταβολῶν τῶν ὀρυκτῶν κατὰ τὰς ἑνώσεις. ὧραι.......................... 2

Τάξις Η΄.

Χημεία. Τὰ κυριώτατα μέταλλα καὶ αἱ ἑνώσεις αὐτῶν. Στοιχειομετρικαὶ ἀσκήσεις.

Ὀρυκτολογία. Ὁρισμὸς τῶν μεταβολῶν τῶν ὀρυκτῶν κατὰ τὰς ἑνώσεις. ὧραι.............................. 3

Ἰχνογραφία.

Τάξις Ϛ΄.

Τελεία ἰχνογράφησις χειρῶν, ποδῶν, κεφαλῶν κτλ. κατὰ παραδείγματα ἐκ γύψου. Κοσμηματογραφία, ἀντιγραφὴ πρῶτον μὲν σχεδίων διχρώμων, εἶτα δὲ πολυχρώμων. Σχέδια Ἑλληνικῶν ναῶν τῶν τριῶν ῥυθμῶν καὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ. Προοπτικὴ παραλληλογράμμων σχημάτων. ὥρας.............................. 2

Τάξις Ζ΄.

Τὰ καὶ ἐν τῇ Ϛ΄ τάξει, προτιμωμένων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων. Ὑδατογραφία ἐκ τῆς φύσεως. ὧραι............... 3

Τάξις Η΄.

Ὑδατογραφία. Ἀπεικόνισις ἐκ τῆς φύσεως τοπείων, ζῴων, ἀνθέων κτλ. ὧραι.............................. 2

Δ΄. ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ.

Θρησκευτικά.

Τὰ τῶν ἀντιστοίχων τάξεων τοῦ γυμνασίου.

Ἑλληνικά.

Τάξις ϛ΄.

Συνθέσεις καὶ ἀπαγγελία, ὡς καὶ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει τοῦ γυμνασίου. ὥρα 1

Ἑρμηνεία κατὰ τὰ ἐν τῇ ΣΤ΄. τάξει τοῦ γυμνασίου. ὧραι. 4

Τάξις Ζ΄.

Συνθέσεις καὶ ἀπαγγελία ὡς καὶ ἐν τῇ ἀντιστοίχῳ τάξει τοῦ γυμνασίου. ὥρα. 1

Ἑρμηνεία κατὰ τὰ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει τοῦ γυμνασίου. ὧραι. 4

Τάξις Η΄.

Συνθέσεις καὶ ἀπαγγελία ὡς καὶ ἐν τῇ Η΄. τοῦ γυμνασίου. ὥρ. 1

Ἑρμηνεία κατὰ τὰ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει τοῦ γυμνασίου. ὧραι. 4

Μαθηματικά.

Τὰ ἐν ταῖς ἀντιστοίχοις τάξεσι τοῦ γυμνασίου ἄνευ τῆς τριγωνομετρίας ἀνὰ τρεῖς ὥρας καθ' ἑβδομάδα.

Ἀγγλικά.

Ἀνὰ τρεῖς ὥρας καθ' ἑβδομάδα ἐν τῇ ϛ΄, Ζ΄ καὶ Η΄ τάξει.

Γαλλικά.

Τὰ τοῦ πρακτικοῦ τμήματος.

Ἱστορία.

Τάξις ϛ΄ καὶ Ζ΄.

Ἡ τῶν αὐτῶν τάξεων τοῦ γυμνασίου.

Τάξις Η'.

Ἱστορία τῆς ἐμπορίας τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων. ὧραι 2.

Φιλοσοφικά.

Τὰ καὶ ἐν τῷ πρακτικῷ τμήματι.

Γεωγραφία.

Τάξις Ϛ' καὶ Ζ' καὶ Η'.

Ἐμπορικὴ γεωγραφία καὶ ἀπογραφικὴ (στατιστική). Μαθηματικὴ γεωγραφία, ἐμπορικὴ θαλασσογραφία. Συγκριτικὴ ἀπογραφικὴ τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τῶν κυριωτάτων ἐμπορικῶν κρατῶν καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν. Κατασκευὴ γεωγραφικῶν πινάκων τῆς ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας. Καθ' ἑβδ. ὥρ. 1.

Φυσικὴ πειραματική.

Ἡ τῶν ἀντιστοίχων τάξεων τοῦ γυμνασίου.

Χημεία.

Τάξις Ζ' καὶ Η'.

Τεχνουργικὴ χημεία. ὥρα 1 ἐν τῇ Ζ' καὶ 2 ἐν τῇ Η' τάξει.

Ἐμπορικὴ φυσικὴ Ἱστορία.

Τάξις Ϛ'.

Ἀκριβὴς ἐξέτασις τῶν ὀρυκτῶν καὶ φυτῶν καὶ ζῴων, τῶν πρὸς ἐμπορίαν χρησίμων. ὧραι 2.

Ἐμπορικά.

Τάξις Ϛ' καὶ Ζ' καὶ Η'.

Ἐμπορικὴ λογιστική. Περὶ νομισμάτων. ὧραι 3 ἐν τῇ Ϛ' καὶ Ζ' καὶ 2 ἐν τῇ Η' τάξει.

Τάξις Ζ'.

Ἐμπορικοῦ γραφείου ἐργασίαι, οἷον παραγγελίαι, ἀποδείξεις παραλαβῆς, λογισμοί, κατάλογοι δειγμάτων καὶ τιμῶν, ἀποτίσεις (ἐξοφλήσεις), φορτωτικαί. ὥρα 1.

Τάξις Ζ' καὶ Η'.

Ἐμπορικὸν δίκαιον. ὥρα 1.

Τάξις Ζ' καὶ Η'.

Διπλογραφία. ὧραι 2.

Τάξις Ζ' καὶ Η'.

Ἀλληλογραφία ἐμπορική. ὥρα 1.

Τάξις ϛ' καὶ Ζ' καὶ Η'.

Καλλιγραφία. ὥρα 1.

Ἰχνογραφία.

Τάξις ϛ'.

Τελεία ἰχνογράφησις κοσμημάτων ἐκ γύψου, οἷον φύλλων, μαιάνδρων, ἀκροκεράμων, ἀγγείων ἀρχαίων ἢ νεωτέρων· ἔτι δὲ χειρῶν, ποδῶν, κεφαλῶν κ.τ.λ. ὧραι 2.

Τάξις Ζ'.

Ὑδατογραφία. Κοσμήματα κατὰ πολύχρωμα παραδείγματα, οἷον ταπήτων καὶ λοιπῶν ὑφασμάτων. Προοπτική. ὧραι 2.

Τάξις Η'.

Ὑδατογραφία. Ἀπεικόνισις προϊόντων βιομηχανικῶν. Μάλιστα δὲ ὑφασμάτων. Τοπειογραφία. ὧραι 2.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἰανουαρίου 1892

Ἡ κατ' ἐντολὴν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας συντάξασα ἐπιτροπεία

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ
ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

ΔΗΛΩΣΙΣ

Τὸ πρόγραμμα δημοτικοῦ σχολείου καὶ γυμνασίου μετὰ πρακτικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ τμήματος ἤρξατο συζητοῦσα ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία ἐν ἐκτάκτοις τῶν ἑταίρων συνόδοις ἀπὸ τῆς 13ης Μαρτίου 1892. Συνῆλθον δὲ οἱ ἑταῖροι τετράκις, τῇ 13ῃ, 16ῃ καὶ 19ῃ Μαρτίου καὶ τῇ 18ῃ Μαΐου 1892, ἕνεκα δὲ τῆς θερμῆς τοῦ ἔτους ὥρας καὶ τῶν ἐπερχομένων ἐξετάσεων καὶ διακοπῶν ἀνέβαλον τὴν συνέχειαν τῶν συζητήσεων εἰς τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον μῆνα. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τῶν γενομένων ἐκτάκτων συνόδων τῶν ἑταίρων συνεζητήθησαν, διεσαφηνίσθησαν καὶ ἐνεκρίθησαν α') ὅτι ἡ δημοτικὴ παίδευσις ἀνάγκη νὰ εἶνε τοὐλάχιστον ἑπταετής, β') ὅτι τὸ γυμνάσιον πρέπει ν' ἀποτελῆται ἐξ ὀκτὼ ἐνιαυσίων τάξεων, γ') ὅτι οἱ μέλλοντες νὰ λάβωσι πρακτικὴν ἢ ἐμπορικὴν παίδευσιν ὀφείλουσι νὰ διανύσωσι τὰς πέντε κατωτέρας τοῦ ὀκταετοῦς γυμνασίου τάξεις· πρὸς δὲ τούτοις ἐκρίθη κατάλληλος πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἡλικία τὸ ἕκτον ἔτος συμπεπληρωμένον, ὥστε νὰ συντελῆται ἡ γυμνασιακὴ παίδευσις περὶ τὸ δέκατον ὄγδοον τῆς ἡλικίας ἔτος. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς τρισὶ συνόδοις συνεζήτησαν, διεσάφησαν καὶ ἐνέκριναν οἱ ἑταῖροι τὰ μαθήματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐπενεγκόντες τάς δε τὰς μεταβολάς.

Ηὔξησαν τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐν τῇ Γ', Δ' καὶ Ε' τάξει κατὰ μίαν καὶ ὥρισαν νὰ διδάσκηται ἡ Ῥωμαϊκὴ καὶ ἡ τῶν νεωτέρων χρόνων ξένη ἱστορία ἐν μόνῃ τῇ Ε' τάξει, ἐν δὲ τῇ ΣΤ' καὶ Ζ' τάξει μόνον Ἑλληνική. Προσέθεσαν τῇ μὲν διδασκαλίᾳ τῆς γεωγραφίας τῆς Ζ' τάξεως τὴν τῶν κυριωτάτων τοῦ πο-

λιτεύματος, τῇ δὲ τῆς ἀριθμητικῆς τῆς αὐτῆς τάξεως τὴν τῶν στοιχείων τῆς διπλογραφίας. Ἔκριναν προσέτι ἐπάναγκες, ἵνα αἱ πρὸς διδασκαλίαν χρησιμεύουσαι χρηστομάθειαι συντάσσωνται κατὰ κοινοὺς γραμματικοὺς τύπους καὶ τηρῆται ἐν αὐταῖς ἡ κυριολεξία.

Οὕτω δὲ καταρτισθὲν ἐνεκρίθη τὸ ἐν σελίδι 77—90 κατακεχωρισμένον πρόγραμμα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Ἐπειδὴ δέ, ὡς ἐρρήθη, ἡ συζήτησις τοῦ προγράμματος τοῦ γυμνασίου μετὰ τοῦ πρακτικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ τμήματος ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης διακοπῆς ἀνεβλήθη εἰς τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον, παρακαλοῦνται οἱ ἑταῖροι νὰ μελετήσωσιν αὐτὸ καὶ παρασκευασθῶσι πρὸς συζήτησιν. Ὅσοι δ' ἂν τῶν ἑταίρων μὴ δυνηθῶσι νὰ ἀναπτύξωσι τὰς γνώμας αὐτῶν προφορικῶς ἐν ταῖς μελλούσαις νὰ συγκληθῶσι κατὰ τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον συνόδοις, παρακαλοῦνται νὰ πέμψωσιν αὐτὰς ἐν ὑπομνήμασι πρὸς τὸ προεδρεῖον τῆς Ἑταιρείας. Καὶ ἐάν τις τῶν μὴ ἑταίρων ἔχῃ νὰ συμβουλεύσῃ τι ἀγαθὸν ὑπὲρ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἐθνικοῦ ζητήματος, εὐγνωμόνως θ' ἀποδεχθῇ καὶ χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία.

Πρὸς μείζονα διασάφησιν τοῦ ὑπὸ συζήτησιν προγράμματος καλὸν κρίνει ἡ συντάξασα αὐτὸ ἐπιτροπεία νὰ ὑπομνήσῃ τοὺς ἑταίρους καὶ τάδε :

1) Περὶ μαθήματά τινα διέτριψεν ἐπὶ τὸ ἀναλυτικώτερον, διότι, μὴ ὑπαρχόντων καταλλήλων πρὸς διδασκαλίαν αὐτῶν βιβλίων, ἠθέλησε νὰ ὑποδείξῃ τὴν κατάλληλον κατὰ τὴν γνώμην αὐτῆς ὕλην πρὸς συγκρότησιν τοιούτων διδακτικῶν βιβλίων. Οὕτω π. χ. ἐν ὑποσημειώσει κατέγραψεν ὅσα ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα κρίνει πρόσφορα πρὸς ἀποτέλεσιν διδακτικοῦ βιβλίου ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων.

2) Φρονεῖ ὅτι ἐν τῇ Γ' καὶ Δ' τάξει τοῦ γυμνασίου δύναται νὰ διδάσκηται καὶ στοιχειώδης γεωμετρία, περιοριζομένης τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς εἰς δύο μόνον ὥρας καθ' ἑβδομάδα.

3) Κρίνει τὰς ἐνιαυσίους ἐπὶ προβιβασμῷ ἐξετάσεις καταργητέας·

διότι εἰ μὲν ὑπάρχει τι ἐν αὐταῖς ἀγαθόν, τοῦτο δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ ἄλλως ἡ μεθοδικὴ διδασκαλία, τὴν δὲ ἀπώλειαν τριῶν τοὐλάχιστον μηνῶν ὑπολαμβάνει μεγάλην τῆς διδασκαλίας ζημίαν.

4) Φρονεῖ ὅτι δὲν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀποτελεσθῶσι πανταχοῦ ὀκταετῆ τὰ γυμνάσια. Δυνατὸν καὶ ἀναγκαῖον μάλιστα ὑπολαμβάνει νὰ ὑπάρχωσιν ἐνιαχοῦ ἡμιγυμνάσια ἐκ τεσσάρων τάξεων ἀποτελούμενα.

5) Αἱ ἐμπορικαὶ καὶ πρακτικαὶ σχολαὶ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ εὑρίσκωνται πάντοτε συνημμέναι μετὰ τῶν γυμνασίων. Τοιαῦται σχολαὶ ἱδρύονται μόνον ἔνθα ὑπάρχει ἀνάγκη καὶ δύνανται νὰ λειτουργῶσι κεχωρισμέναι τῶν γυμνασίων, ἀρκεῖ βάσιν αὐτῶν νὰ ἔχωσι τὴν προπαιδείαν, ἣν παρέχουσιν αἱ πέντε κατώτεραι τάξεις τοῦ γυμνασίου.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ